

Գիրքը լուսապատճենահանվել է
"Համահայկական Էլ. Գրադարան"

կայքի՝ www.freebooks.do.am

կողմից և ներկայացվում է իր
այցելուների ուշադրությանը:

The book created by "PanArmenian E. Library"

Գիրքը կարող է
օգտագործվել միայն ընթերցանության համար...

For more info: www.freebooks.do.am

Library

ՊՆԻՔ ԱՌԻՅՆՈՒԹԱ ԿԱՐՈՂ ԵՔ ՁՅԸ ՆՈՐԿՈՒՄՆԸ ՈՒՆԵԱՆԱԸ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԱԾՈՒՄԸ ԳՈՐԾՈՒՄ ԵՎ ԻՆՏԵՐՆԱԿ
ԼՈՒՄՄԱՍՅԱՑՔԵԼԱԶԱՆԵԸ, ԳՐՔԵՐ:

ԹԿՈՅՔՆ ԳՐՔԵՐԻ ՄՏԵՂՈՒՄԱՆ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆԵՐԸ ԿԱՐՈՂ ԵՔ
ԻՄԱՆԱԸ "ՀԱՄԱՀԱՅՐԱԿԱՆ ԷԼԵԿՏՐՈՆԱԿԵՆ ԳՐԱԿՈՐՄԱՆ" ԿՈՅՔԻՑ՝

www.freebooks.am

ԸՆԴՐՉԱԿԱԼ ԵՒՔ, ՈՐ ՕԳՏՎՈՒՄ ԵՔ ՄԵՂ ԿՈՅՔԻՑ:
ՑԱՆԿԱԿՈՒՄ ԵՒՔ ՀԱՃԵԼԻ ԸՆԹԵՐՑԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ:

ԳՐԵՔ ՄԵՁ՝ freebooks@rambler.ru

www.freebooks.do.am

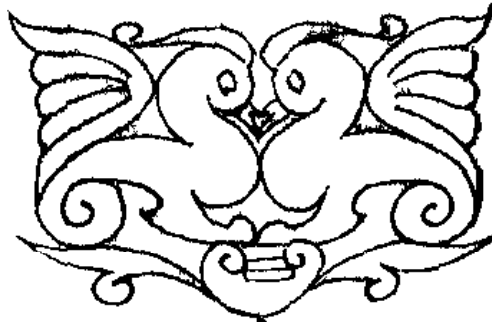
www.freebooks.am

ՊԼՈՒՏԱՐԹՈՍ

ԵՐԿԵՐ

ՊՍԳ ՄԿ(Ո)Ց

◆ 700

Ռուսերենից թարգմանեց

ՀԱՄՈ ՀԱՐՅԱՆԸ

4704010000

• $\frac{701(01)-88}{42-07}$

ISBN 5 540 00529 5

© Художественная литература 1983

© Քարգմանկաթ է հայերեն «Հայաստան» հրատարակչի թյուն, 1983

Պլուտարքոսի կյանքի ու ստեղծագործությունը

Պլուտարքոսի կենսագրությունը ի իստ աղբատիկ է և կարող է ո սումնասիրվել առավելապես հենց իր Պլուտարքոսի երկերի հի ման վրա որոնցում նա ընթերցողին հաճախ հուշեր է պատմում իր կյանքից:

Նախ սսույզ շգիտենք նրա կյանքի տարիները և դրանց մասին պատկերացում կարելի է ստանալ միայն կողմնակի տվյալներից: Այդ կողմնակի տվյալների համաձայն կարելի է լիակատար վստա հույժյամբ պնդել, որ Պլուտարքոսը ծնվել է մ թ. I դարի 40-ական թվերին և մահացել 120—125 թթ այսինքն ադրել է մոտ 75 տարի: Նրա հայրը անկասկած ունեոր է եղել, բայց ոչ րիստոկրատ: Նա որոշ կրթություն է ունեցել և նույնիսկ պրաղվել է փիլիսոփայությունը: Դա Պլուտարքոսին հնարավորություն է տվել վաղ տարիքից սկսել դպրոցական պարապմունքները և տակավին պատանի հասակում դառնալ բարձրակիթ մարդ: Զլինելով արիստոկրատ Պլուտարքոսը իր տոհմի ծագումը շէր հասցնում մինչև խոր անցյալը և իր նախնիներից ոչ մեկին նշանավոր հերոս շէր դարձնում Հայանի է միայն, որ նրա նախապապը ականասուն է Էդել Անտոնիոսի զինվորների դաժանությունների՝ Օկտավիանոսի դեմ այդ առաջնորդի մղած պայքարում: Իսկ թե ինչ պաշտոն է ո նեցել այդ նախապապը, անհայտ է: Ըստ երևույթին Պլուտարքոսի ամբողջ տոհմը միշտ պատկանել է կրթված մարդկանց դասին նրանց, ովքեր, սիրել են գրականություն, առասպելաբանություն և դանազան ավանդություններ ու լեդենդներ: կապված ինչպես ընդհանուր առմամբ Հունաստանի ո Հռոմի պատմության այնպես էլ մասնավորապես Պլուտարքոսի հայրենի քաղաք Քերոնեայի պատմության հետ:

Այդ փոքր քաղաքը Քերոնեան միշտ էլ բավականին հետ ընկած ո քիչ հայտնի մի վայր էր եղել: Բայց գտամական մի տարեթի

շնորհիվ այս խորրիկ քաղաքը հուսկվեց լնդմիշտու Բւնն այն է որ 388 թ մ. թ. ա. հուլնեթի ու մակեդոնացիների միջև Քերոնե կալի մտտ տեղի ունեցավ այն նշանավոր հակառակարտը որի հետե վանքով հուլնեթը վերջնական պարտութուն կրեցին, և Հունաստանը առ միշտ մնաց մակեդոնացիների ու նրանց հաջորդած տիրակալների հպատակութան տակ, Հունական մարդ Վեովտիան, որանդ գտնվում էր Քերոնեան, երբեք հոշակված չի եղել իր մշակութով կամ ազնիվ արքերով: Այն բնակեցրած էութացիները միշտ այրի են քնկել բարոյական առումով մեծ ազատությամբ, անգստությամբ ու զգոյական կյանքի նկատմամբ հակումով, ինչպես և կոպտությամբ ոգաժանությամբ: Պետք է ենթադրել, որ Պլուտարքոսի մանկության կուլտուրական պայմաններն ու նրանց ընտանիքի բարքերի խստությունն էին պատճառը, որ Պլուտարքոսը դարձել էր իրեն շրջապատող հասարակայնության այդ բացասական կողմերից բավականին հեռու մի մարդ և նույնիսկ ուղղակի բարոյախոս որն ակտիվորեն պայքարում էր նման գծերի դեմ:

Պլուտարքոսի պատանեկությունից մեզ հասել է միայն մեկ միջադեպ, որը մեծ հոշակ է ստացել, բայց չի ունեցել նշանակալից հետևանքներ: 66—67 թ լերին Ներոն կայսրը եկել է Հունաստան և Գելլիքում ներկա է եղել այն կրոնափրիստիայական գլուխներին որոնց մասնակցում էր Պլուտարքոսի ուսուցիչ Ամոնիոսը, իսկ վերջինիս հետ նաև Պլուտարքոսը: Փրիստիան իր ողջ կյանքի ընթացքում հիշում էր Հունաստանին լիակատար ազատութուն տալու վերաբերյալ Ներոնի որոշումը, որի հետևանքով առանձին մարդերում ու քաղաքներում նորից սկսել էր եռալ հասարակական կյանքը հունական դասականության վաղուց անցած ժամանակների ոճով: Ըլշտ է ներոնյան այդ հանդիսավոր «ազատագրումը» դուրս եկավ դատարկ ազմկարարություն, որովհետև շուտով այն ամբողջովին վերացվեց Վեսպասիանոսի կողմից, որը վախենում էր թե այդպիսի ֆանտաստիկ ազատությունները կհանդեցնեն Հռոմի համար անշահավետ քաղաքական հետևանքների: Ներոնի՝ Հունաստանում եղած ժամանակաշրջանում Պլուտարքոսն արդեն ամենաքիչը 16—17 տարեկան էր:

Խոսելով Պլուտարքոսի կյանքի վաղ շրջանի մասին կարելի է հիշատակել նաև նրա երկու եզրայրներին, որոնց նա ջերմորեն սիրում էր նր նցից մեկը նույնիսկ Արխաոտելյան դպրոցի փրիստիա էր Եզրայրական սիրո թեմային Պլուտարքոսն իր ժամանակին մի ամբողջ տրակտատ է նվիրել: Եվ ընդհանրապես թե՛ վաղ շրջանի, թե՛ հասուն թե՛ ձեր Պլուտարքոսի մասին բոլոր տեղեկությունները կլում են հույժ լսեմ բնույթ որը ժամանակակից հետազոտող-սկեսպտիկի վրա կարող է նույնիսկ ինչ-որ միտումնավորության կամ շափազանցվածության տպավորություն թողնել: Նրա ընտանիքի բոլոր ներկայացուցիչները անպայմանորեն կրթված են

ու կոլտուրական անպայմանորեն ողով բարձր են և աչքի են ընկնում անբասիր վարքով իր կնոջ Տիմոքսենեի մասին Պլուտարքոսը հաճախ է խոսում իր երկերում և միշտ արտահայտվում ամենաբարձր տոնով: Նա ոչ միայն սիրող կին է եղել այլև նրան զգվանք են պատճառել կանացի գանազան թուլությունները, ինչպիսիք զգեստներն են, թեև հենց այդ զգեստներն էլ այն ժամանակվա կանանց համար ընդունված էին հագնել տաճարներ գնալիս, զօհարերուֆյոս ներ կատարելիս և թատրոն հաճախելիս: Նրան սիրում էին իր պարզ բնավորության, վարքի բնականության իր չափավորության և ուշադիր վերաբերմունքի համար:

Պլուտարքոսը շորս տղան է ունեցել ու մեկ աղջիկ որը, ինչպես և տղաներից մեկը, մահացել է մանուկ հասակում: Պլուտարքոսն այն քան է սիրել իր ընտանիքը, որ նրա անդամներին նույնիսկ իր երկերն է նվիրել, իսկ դստեր մահվան ատթիվ նա մի քնքուշ ու վսեմ մխիթարական ուղերձ է հղել իր կնոջը: Զարմանալի չէ, որ Պլուտարքոսի կինը ինչպե՛ս և նա ինքը, նույնպես հազորդակից է եղել Դիոնիսոսի խորհուրդներին: Եվ բնդհանրապես Պլուտարքոսի ընտանեկան հարաբերությունների մասին տեղեկություններն այնչափ վսեմ են, որ կարելի է հավատալ Պլուտարքոսի այն խոսքերին, թե կնոջ հետ սմբողջ կյանքում որևէ վեճ չի ունեցել:

Խոսվում է Պլուտարքոսի բազմաթիվ ճանապարհորդությունների մասին, որոնք անկասկած բնորոշել են նրա առանց այդ էլ ընդարձակ մտահորիզոնը: Այն, որ Պլուտարքոսը, որպես գիտության ու փիլիսոփայության ներկայացուցիչ, յիշում էր Ալեքսանդրիայում իր ժամանակվա կրթության կենտրոնում, որ հավաքվում էր մի մեծ գիտուն հասարակություն ինքնին պարզ է: Եվ այն որ այնպիսի բոցաշունչ հայրենասերը ինչպիսին Պլուտարքոսն էր կրթություն էր ստանում Նաև Աթենքում, սա նույնպես միանգամայն բնական է Աթենքում նա շատ անգամ է եղել և նույնիսկ մեծարվել է Ատտիկայի Անոնգյան Փիլալի քաղաքացիությանը: Նա քիչ էր մնում նույնիսկ Պլատոնյան ակադեմիայի ղեկավարը դառնար: Նա լինոմ էր նաև էլևսիսում՝ Աթենքի նշանավոր արվարձանում որտեղ կատարվում էին ողջ հունական աշխարհում հանրահայտ միտտերիաները: Լինում էր նա, Իճարկե, և Սպարտայում, որն այն ժամանակվա պատմաբանի համար հարուստ էր իր ավանդույթներով ու ավանդություններով և Պլատոնյան, որտեղ արդեն մի քանի հարյուրամյակ անցվում էր հույների նշանավոր հաղթանակը պարսիկների դեմ, և՛ Կորնթոսում՝ Թերմոպիլեի մոտ: Երկու սեզամ նա եղել է Հառմաում, որտեղ ի միջի այլոց, հրապարակաչին դասախոսություններ է անկարդացել և շատ բարեկամներ է ձեռք բերել: Խոսում էին նաև, թե նա, իբր, գատտիարակել և ուսուցանել է Տրայանոսին թեև ճշգրիտ տեղեկություններ չկան:

Տեղեկություններ կան նաև Իտալիայի այլ պատմական վայրեր նրա այցելությունների մասին: Նա գնացել հասել է մինչև վոքրա-

սիական Սարդիես: Նրա բազմաթիվ շրջադասությունները բացատրվում են նրա, որպես պատմաբանի, համար անհրաժեշտությամբ հա վաքելու պատմական նյութեր Հունաստանի ու Հռոմի տարբեր վայրերում ինչպես և՛ նրա դասախոսական դործունեությամբ և ելույթներով փիլիսոփայական, պատմական և հատկապես բարոյսխոսական թեմաներով Տեղեկություններ կան նրա բարոյական հեղինակավորության մասին, որից ելնելով նրա շատ ունկնդիրներ դիմել են նրան իրենց բարոյական դժվարությունների վերաբերյալ խորհուրդ հարցնելու:

Ամենից շատ այնուամենայնիվ, Պլուտարքոսը սիրել է իր Քերոնեան, որտեղ նա սկզբում նույնիսկ զբաղեցրել է քաղաքում հասարակական կարգի և քաղաքի շինտրարության վերակացուի պաշտոնը: Հետագայում նույն այդ Քերոնեայում նա զբաղեցրել է արխոն և անվանահոր պաշտոնը: Սա մենաբարձր պաշտոնն էր եղել քաղաքում, կազմակերպչական-հասարակական, կազմակերպչական կենցաղային իրավաբանական, դատարանական և մարդասիրական բնույթի զանազան ֆունկցիաներով: Նա զոհաբերությունների և գրանց հաշորգող խաղերի կարգադրիչն է եղել:

Բայց կյանքի վերջին Տրայանոսը նրան շնորհել է ոչ ավել ոչ պակաս կոնսուլարի կոչում: Եվ՝ ավանաբար, նա նույնիսկ ամբողջ Հունաստանի պրոկուրատորն է եղել, այնպես որ նրա ենթակայության տակ է դրված եղել հունական ողջ վարչակազմը: Թե որքանով է Պլուտարքոսն այս պաշտոնին գործարար կերպով վերաբերվել և որքանով է դա նրա համար միայն պատվավոր կոչում եղել, դժվար է զատել: Առավել ևս այն պատճառով, որ ծերության հասակում նա Ապոլլոնի 'եկիփյան նշանավոր տաճարի քորմը դարձավ, ընդ որում հսյանի է որ այդ յա տոնում նա մենացել է երկսր ասարինել:

Վերջապես ինչ վերաբերում է կենսագրությանը ասյա տեղեկություններ կան նրա կողմից Քերոնեայում հիմնված փիլիսոփայական բարոյագլտական դպրոցի մասին և անց մաստանշվ մեն մեզ քիչ հայտնի նրա աշակերտների սնունդները:

Նույնիսկ եթե հանենք Պլուտարքոսի կեղծված ո կասկածելի երկերը այնուամենայնիվ լիվին վավերական և միաժամանակ մեզ հասած երկերի ցուցակը այլ գրողների ստեղծագործությունների հետ համեմատած վիթխարի է: Մեզ են հասել, նախ պատմափիլիսոփայական բնույթի երկեր երկ և աշխատություն Պլատոնի մասին 6 ը ընդդեմ ստոիկների և էպիկուրյանների: Բացի այդ, կան երկեր որոնք նվիրված են տիեզերագիտությանն ու ստղագիտությանը հոգեբանությանը բարոյագիտությանը քաղաքականությանը ընտանեկան կյանքին մանկավարժությունը անտիկվարային պատմությանը: Պլուտարքոսը մի քանի տրակտատ է գրել կրոնական և կրոնաառասպելաբանական բովանդակությամբ Մեծ արժեք են

ներկայացնում Դելիայան պատգամախոսարանին նվիրված նրա էրկերը: Մեենուր սփռված ուեսական ու պատմագեղարվեստական թեմաներից զատ Պլուտարքոսն ունեցել է նաև մի հատուկ տրակտատ Երաժշտության մասին: Հատկապես պետք է առանձնացնել բարոյախոսական բովանդակությամբ նրա էրկերը որտեղ նա վերջուժամ է մաշդիլային այնպիսի կրթեր ինչպիսիք են օրինակ արձաթասիրությունը, զայրացկոտությունը, հեռաբերբասիրությունը: Եթե ի նկատի աճեճանք ընդհանրապես բոլոր ս ն էրկերը, որտեղ Պլուտարքոսը մշակում է բարոյախոսական թեմատիկան հարկ կլինի հաշվել էրկու տասնյակից ավելին: Իրենց թեմատիկայով խիստ բարդ գործերի շարքին կարելի է լասել խնջույքի և կերուխումի վերաբերյալ նրա գրույցները որոնք կազմում են կարելի է ասել, հատուկ գրական ժանր, ինչպես և ասույթների ժողովածուները:

Բոլոր այդ էրկերը իրենցից ներկայացնում են մի ընդհանուր բաժին որը սովորաբար կրում է քիչ հասկանալի Moralia անվանումը Այս բաժնում բարոյախոսական էրկերը ճիշտ է ներկայացված են շատ ընդարձակ, և առանց այլ բարոյախոսության յուր շի գնում Պլուտարքոսի համարյա ոչ մի տրակտատ: Չնայած դրան՝ էրկերի վիթխարի բաժնի մատնանշված ընդհանուր անվանումը ավելի լավ է հասկանալ իբրև ընդհանրապես մարդկային մտքի ու կյանքի պրոբլեմների մատնանշում: Անհրաժեշտ է հենց այս կարգի էրկերի թվին դասել նաև Հոմերոսի, Հեսոդոսի, Արատոսի նիջան գրոսի վերաբերյալ բանասիրական մեկնությունները, որոնք մեզ են ասել միայն հատվածաբար:

Պլուտարքոսի էրկերի մի սուանձին բաժինը որ նույնպես վիթխարի է, որ նույնպես խիստ հանրահայտ է եղել բոլոր դարերում և գուցե, ավելի հանրահայտ, քան Moralia-ն՝ «Համեմատական կենսագրություններն» է Պլուտարքոսն այստեղ, աննշան բացառությամբ վերցրել է մեկ հույն հերոս ու մեկ հռոմեացի, դրա համար էլ այս գույգ-գույգ կենսագրություններն անվանել է «Համեմատական կենսագրություններ» Մեզ հասել է լիակատար իմաստով գուզանն 46 կենսագրություն և շորե կենսագրություն՝ միանձնյա: Բացի այդ 8 կենսագրություն և մեզ չի հասել կենսագրությունները ըս իրենց բճի 1 մեթոդիկայի շախազանց բարդ բնույթ ունեն ինչպես 1 անամենը, ինչ գրել է Պլուտարքոսը: Այստեղ կարելի է գուեսել և ճշգրտալրասմական ովյալներ, և՛ բարոյաբանություն և գիմապատկերի րվեստով հափշտակված թյ Ի և իլիսո ի յ յթյո ս և վիդուգրություն:

Պլուտարքոսի այս ամբողջ վիթխարի ժառանգությունն իր լսփերով գերազանցում է այն ամենին ինչ որ մնացել է ամենաբնջուն հույն գրողներից: Պետք է առավել ևս ուշադիր ու հանգամանորեն ջանալ գոնե ճիշտ կողմնորոշումը Պլուտարքոսի աշխարհս

յացքի ու ստեղծագործութիան բոլոր այդ բազմերանց սրբունների մեջ:

Պլուտարքոսի ստեղծագործությունը ի նկատի ունենալով դրա ինքնատիպությունը բազմազանությունը և ընդարձակ շափերը, բավականին բարդ առարկա է ոչ միայն ուսումնասիրության այլև մի հասարակ փաստական սկնարկի համար: Առանձնապես դժվար է դասնել կարճ ակնարկի շրջանակներում: Կարելի է ուրվագծել այդ ստեղծագործությունը, բացի միայն դրա որոշ միտումներից սրունք կարող են բոլորովին այլ տեսք ունենալ, առավել ընդարձակ վերլուծության պայմաններում: Բացի այդ նույնիսկ կարճ ակնարկի համար էլ դիտական անհրաժեշտություն է տեղորոշել Պլուտարքոսին ոչ միայն ընդհանրապես արտասահմանյան զրականության պատմության մեջ, այլև հենց միայն անտիկ դրահանության սահմաններում, առանց ոչի, այնուամենայնիվ Պլուտարքոսին վերաբերող յուրաքանչյուր բնութագիր կարող է շափից ալիելի ընդանուր և շափաչանց մակերեսային ստացվելու վտանգին ենթարկվել:

Պլուտարքոսը անտիկ գրող է: Ռայց ի՞նչ բան է անտիկ գրահանությունը: Բոլորին հայտնի է, որ անտիկությունը երևան է եկել առաջին երկու սոցիալ-պատմական կացութաձևերում սկզբում համ յնատոհմային և հետագայում սուրկատիրական: Սակայն քչերը կարող են անտիկ մշակույթը կապել այդ երկու կացութաձևերի հետ: Այնուամենայնիվ այդ կապը և անատրակուսելի է և ակնհայտ:

Սասնանշված երկու կացութաձևերը լիակատար սպատություն չեն տալիս անհատի ու հասարակության դարգացման համար: Եվ անհատը, և հասարակությունը այստեղ շափազանց կապված են մարդկային հնարավորությունների գուտ ֆիզիկական օգտագործման հետ ինչը ստեղծան, անտիկ մշակույթի ոչ միայն թերությունն է այլև մեծ առավելությունը: Անտիկ մշակույթի ստեղծագործությունները գիշում են եվրոպական նոր մշակույթի ստեղծագործություններին իրենց անբավարար դիտական մշակվածությամբ և դատողական կառուցվածքների համար լիակատար սպատության բացակայությամբ: Բայց, մյուս կողմից անտիկ մշակույթը դերազանցում է նոր ժամանակին, մարդու ու բնության ամբողջ գործունեության նկատմամբ պարզ դիտողականությամբ և կոնկրետ-կենսական մոտեցմամբ: Այդ մասին համադիր դատողություններ է անում Էնգելսը և անտիկ մշակույթի նման բնութագրումը մեզ համար արտոմա է:

Բայց եթե անտիկ ախարհայացքի բովանդակության կոնկրետ հարցը զննեք, ապա այդ ֆիզիկական մարդկային մոտեցումը կհանգեցնի ամբողջ իրականության հենց նույնպիսի մարդկային, այսինքն և բանական, և շնչավոր, բայց միևնույն ժամանակ նաև գուտ ֆիզիկական հիմնավորմանը հատուկ կարգի, տիեզերաբանության ուղիներում: Անտիկ մարդիկ ամեն ինչի հիմքն ընդունում էին տեսանելի, լսելի, շոշափելի և ընդհանրապես զգացմունքազգայական տիեզերքը այսինքն անշարժ երկիրը և դրա վրայի վիթխարի երկ

նակամարը՝ իր երկնային լուսատուների ճշգրիտ շարժմամբ ո հավերժ անփոփոխ թեև միաժամանակ նաև շարժական սիեզերքի գեղեցկություններ: Միայն անտիկ մատերիալիստները չէին որ ամեն մի մարդկային բան համարում էին լոկ նյութեղեն ու ճշգրիտ-շարժական տիեզերքի արտադրանքը, իդեալիստ Պլատոնը նույնպես մարդկային հոգու ճիշտ կառուցվածքի համար անհրաժեշտ էր համարում հավիտենական և անխախտելի, միշտ ներդաշնակ նմանակումը երկնակամարի շարժումներին: Կենդանի, շնչավոր, բանական, բայց անպայմանորեն զգացմունքանյութեղեն տիեզերք ահա թե ինչով է հարուստ անտիկ փիլիսոփայությունը և ընդհանրապես անտիկ աշխարհայացքը: Եվ դա ամբողջ աշխարհայացքի վրա մեկընդմիշտ գրել է սուր բայց և միաժամանակ կենդանի ուրվանկարների կնիքը, այսինքն ամբողջ իրականության ճարտարապետական-քանդակագործական ըմբռնման կնիքը:

Անտիկ տիեզերաբանությունը սակայն այդպիսի ուղիապիծ ու սկզբունքային տեսքով կարող էր լինել միայն հույժ խոտաշունչ և մարդկային ոեալ պահանջմունքներից հեռու սուբյեկտի աշխարհայացքը: Եվ այդքան հիասքանչ ու միաժամանակ այդքան խոտաշունչ տիեզերքը անտիկ աշխարհայացքի ոչ բոլոր ժամանակաշրջանների սեփականությունն է եղել իր օբյեկտիվ մշակմամբ նա մեր առջև ներկայացված է անտիկ մշակույթի այն դարերում ուր սովորաբար համարվում են անտիկ դասականություն և որոնք իրենցով բնորոշում էին մոտավորապես մ. թ. ա. VI—IV դդ. ժամանակաշրջանը Արդեն IV դարում նշմարվում էին հունական ջն պոլիսի անկման գծերը, որի սահմաններում զարգանում էր հին հունական դասականությունը: Իսկ այդ պոլիսը քայքայվում էր նկատ առնելով մասնազոր նախաձեռնության սասակացող զարգացումը, որն իլ համար և իր արտադրական թսփի համար պահանջում էլ արդեն ընդարձակ ուսմամբ իտալեոտական կազմակերպություն ըրի սկիզբը դրեց Ալեքսանդր Մակեդոնացին՝ ամենից սուաչ նվաճելով Հունաստանը լսկ հեսագայում նաև մյուս բոլոր երկրները՝ ընդհուպ մինչև Հնդկաստան: Այդպիսի կայությունների կազմավորման համար հավասարապես անհրաժեշտ էին և՛ վիթխարի մասնավոր նախաձեռնությունը այսինքն առանձին սահաաի խորացված զարգացում, և՛ վիթխարի ազասությունները, որոնք ապահովեին նրա անհատական ընդունակությունների բավականաափ լայն զարգացումը:

Մ թ ա IV դարի վերջից սկսվում է այն բազմաբովանդակ դարաշրջանը, որը պիտություն մեջ կոչվում է ոչ թե հելլենության, այլ՝ հելլենակոնության (հելլենիզմի) դարաշրջան: Այսինքն այնպիսի մի գարաշրջան, երբ և՛ բազմաթիվ նվաճված ժողովուրդները, և Հունաստանն ինքը վերստին ստեղծում էին դասականության մշակույթը, որա մեջ ներդնելով հենց այդ նախկինում դասականության

ձեռք չբերած սուբյեկտիվ զարգացման սարրերը: «Հելլենիզմ» տեր միներ ոմանք հասկանոմ են շատ նեղ իմաստով, այն վերագրելով միայն մ թ ա 1—11 դարերին Որիշները հելլենիզմ են անվանում ընդհանրապես անտիկ աշխարհի բոլոր դարերը՝ հին հունական դասականության սնկումից հետո մինչև Միջին դարերի սկսվելը մ թ. V—VI դարերը: Պետք է ասել, որ այսպիսի պատմական տեր միաս բանությ: նը միշտ գայմանական կլիսի եվ մենք հագիվ թե մեղանչենք, եթե մ թ ա 111—1 դդ հաշվենք վաղ հելլենականութուն, իսկ մ. թ. 1—V դդ ուշ հելլենականությոն: Այս տեսակե տից Պլուտարքոսին ակնհերարար պետք է դասել ուշ հելլենիզմի ամենասկզբին

Հելլենիզմը հոն սկսն դասականության խստաշունչ-օբյեկտիվիս տական իղեալների անձնականորեն վերարտադրումն է: Բայց զանշանակում է ր հելլենիզմի կողմից, բպես սոցիալ-պատմական ո ժ առաջին սլան քաշված սուբյեկտը բնավ չէր կարող վերարտադրել և մարմնավորել ողջ հին պատմությունը որը հեռավոր անցյալի սեփականությունն էր դարձել Այդ հեռավոր անցյալին նատի բապետում էր միայն աստիճանաբար և վերջնականապես տիրապետեց անտիկ պատմության վերջում, րը հենց այս պատճառով էլ դուրս եկավ մարսիմալ հասարակական քաղաքական և փիլիսոփայական ռեակցիայի դարաշրջան: Ընդ որում հելլենիզմին բնորոշ սուբյեկտիվիզմը ոչ մի դեպքում չպետք է հասկանալ նոր եվրոպական ձևով: Անտիկ մարդը դաստիարակված լինելով օբյեկտիվ և մլ ս ժամանակ նույնիսկ զգայանյութեղեն տիեզերաբանությամբ, երբեք չէր կարող դրանից հրաժարվել ամբողջովին այլ կարող էր դասուսկ տարբեր կերպ մեկնաբանել՝ մարդկային սուբյեկտի մերթմեկ, մերթ մյուս ընդունակության հիման վրա: Օբյեկտիվ տեղե բաբանությունը երբեք չէր մեռնում անտիկ աշխարհում: Բայց անտիկ սուբյեկտը տարբեր ժամանակներում կարող էր ոտարբեր կերպ մեկնաբանել այն՝ առսջ քաշելով տիեզերաբանության մերթմեկ, մերթ մյուս կողմերը: Դա ոչ մի շափով չի եղել հին օբյեկտի վիզմի կործանումը: այլ միայն սբա ստտիճանական փոխանցումը մարդկային այս կամ այն ըմբռնման ռելսերի վրա:

Ենչ բան է վաղ հելլենիզմը: Դս օբյեկտիվ տիեզերաբանությունը ինտիմորեն-նեքնապես, աֆեկտիվորեն-ինտիմորեն, հոգեբանորեն-ազատամտորեն հասկանալու առաջին փորձն է եղել: Այդ ապատամտությունը, իհարկե, եղել է խիստ բազմազան: Մարդկային սուբյեկտը որ ցանկանում էր ամեն ինչում տեսնել իր ինտիմ կյանքի արտացոլումը սկսեց պատկերել այդ կյանքը նույնպես խիստ բազմազանորեն բայց միշտ մարդկային ապրումայնության ու ներքին զգացմունքայնության հետ միասին: Բավական է միայն համեմատել էսքիլևսի ու Սոփոկլեսի խստաշունչ հեր սներին օրինակ Քեոկրիտեսի գեղեցիկ նրբագեղ ու միշտ մտերմության հավակնող հովիվների հետ Այդ վաղ հելլենիզմի ժամանակաշրջա

սաստալ ս ռոսասարկ գորսարսորը արկասայրս ս սուլսրսս քաս տաստիկ ներկայացումները: Մնունդ է առնում ստոիկ փիլիսոփայի աննկուն ո ամրապինդ բնավորութիւնը որը ցանկանում է պահպանել իր անհատականութիւնը և դրա ներքին անդորրը այն ժամանակվա կուլտուր-սոցիալական կյանքի անասելիորեն ընդարձակված անկաշկանդութիւններին: Միայն այս ժամանակաշրջանում կարող էր ծնունդ առնել նաև այնպիսի մի դպրոց ինչպիսին էր էպիկուրականը, որը նույնպես ձգտում էր պաշտպանել առանձին ինտիմ-զգացող անհատին ծալալվ ծ կայսրութիւնների խստաբար ս պահանջմունքներին:

Բայց դս հելլենիզմի շենց առաջին ժամանակաշրջանն է եղել երբ մարդկային սուբյեկտը առաջին անգամ իրեն հակադրելով տի եզերական ամբողջին դիուս շէր կարողանում ամբողջ այդ տիեզերաբանութիւնը թարգմանել սուբյեկտիվ ասրումների լեզվով: Օբյեկտիվ տիեզերքում առաջին պլանի վրա դնելով այն, ինչը ան հրաժեշտ էր իր սուբյեկտիվ ու խորացած ինքնազգացումները պահպանելու համար այդ ժամանակվա մսածոյը բնության մեջ իսկ ընդգծում էր այն միայն, ինչն իրեն պետք էր սուբյեկտի պահպանման համար: Այսպես ստոիկները վերականգնեցին Հերակլիտին իր նախակրակով, այդ նախակրակի անվերջ վերամարմնավորումներով և այդ վերամարմնավորումների այն օրինաչափությամբ որը Հերակլիսն էլ արգեն կոչում էր լոգոս Բայց ստոիկները մոտ այդ լոգոսը ինտելեկտուալորեն կշտադատված և քերականորեն ճշր գրիտ համակարգի էր հասցված: Իսկ այդպիսի լոգոսը որն առաջ էր քաշվում տիեզերքում, արգեն շէր կարող այնպես ամենազոր լինել ինչպիսին Հերակլիտի մոտ էր եղել, այլ դարձավ այնպիսի լոգոս, այն այլևս շէր կարող հավակնել բացարձակության ինչը և ստոիկներին ստիպեց լոգոսի հետ միասին առաջին պլան մղել նաև ճակատագիրը այնպես որ ճակատագիրը առաջին անգամ այստեղ դարձավ փիլիսոփայորեն հիմնավորված հասկացութիւն: էպիկուրյանները խորասուզված իրենց ինտիմ-ներքին զեղազիտական ինքնավայելքի մեջ նույնպես ինչպես անտիկ մարդիկ, շէին կարող ժխտել օբյեկտիվ ռեալութիւնը: Բայց Իրանք պետք է պաշտպանեին իրենց վայելքի տեսութիւնը իսկ դա նշանակում է որ նրանց ամենից ավելի մոտիկ էր հին ատոմիստիկան, որը մարդուն ազատում էր միայն մի սնահավատութիւնից: Նույնիսկ աստվածներին էլ էպիկուրյանները շէին ժխտում, բայց ինտիմազգացական սուբյեկտից ազատվելու նոյատեկով նրանք այդ աստվածներին գրկել էին մարդկային կյանքին մասնակցելու իրավունքից, և նրանք միայն իդեալների էին վերածվել ինքնավայելող էպիկուրյանների համար:

Այսպիսին էր հելլենիզմի դարերի այս առաջին ժամանակաշրջանը Ակնել և էր Պլուտարքոսը նույնպես ապրել է և գործել

այդտեղ որովհետև նա ասելու ու գործել է հելլենականության մեր հիշատակած դարաշրջանից զոնե մի երկու հարյուր տարի հետ Այդ ցեղերում ո՞րն է Պլուտարքոսի աշխարհայայբի ու ստեղծագործության էությունը

Ամենից առաջ հետաքրքիր է այն, որ Պլուտարքոսը այն կերպ գտնում է նմանակել դասական մտածելակերպին, և հատկապես դրա ավարտուն ձևին, որն ստեղծեցին Պլատոնն ու Արիստոտելը Պլուտարքոսը շատ բան ունի նեոպլատոնականությանից ինչը և խիստ վնասականորեն նրան կտրում է հունական, զուտ օրյեկտիվ և տական դասականությունից և դրա մասին մենք հետագայում եխտսենք Բայց նախքան Պլուտարքոսի յուրահատկության մասին դատելը՝ կապված նրա ժամանակաշրջանի հետ, անհրաժեշտ է առաջին հերթին մատնանշել նրա նվիրվածությունը գլխավորապես հունական դասական փիլիսոփայությանը: Այդ նվիրվածության առարկան, ակներևորեն չի կարելի պարզապես անվանել դասականություն, քանի որ վերջինս արդեն Պլուտարքոսից 200—300 տարի առաջ էր եղել-անցել: Իս դասականության վերականգնման մի փորձ էր, այլ ոչ թե բուն դասականությունը այսինքն՝ զա կլասիցիզմ էր այլ ոչ թե կլասիկա Հետագայում մենք կտեսնենք որ մեր թվարկության ամբողջ երկրորդ դարը նույնպես կլասիցիզմ է եղել նույնպես եղել է վերականգնումը հին հունական վաղուց անցած դասականության Այստեղ կային խոշոր շատ անուններ, որոնց մասին մեզ զեռ հարկ կլինի խոսել հետագա շարադրանքում: Բայց Պլուտարքոսին չի կարելի գրանցել դասականության վերականգնման այդ դարում հին դասականության բովանդակության ու ոճի վերականգնման բարձրագույն փորձերի ալդ դարում: Պլուտարքոսը և ոչ միայն նա որպես մ թ I դարի գրող, իրենից ներկայացնում էր անցման օղակ հելլենիզմի ամենավաղ աստիճանից որի մասին մենք խոսել ենք վերևում, դեպի հենց այդ կլասիցիստական վերածնությունը հունական գրականության մեջ մ թ II դարում: Աստի մեր կողմից այժմ արտահայտված լնդումը դասականության փիլիսոփայության և ամենից առաջ Պլատոնի նկատմամբ Պլուտարքոսի հակման մասին, բխում է այն առանձնահատուկ հանգամանքներից, որ ամբողջ մ. թ. I դարը հենց անցում է եղել հելլենիզմի նախնական շրջանից դեպի հելլենիզմի հունական վերածնությունը մ. թ. II դարում: Այսպիսով, հասկա ՚րն է Պլուտարքոսի այդ պլատոնական դասականությունը: Իսկ այդ հարցի պատասխանն արդեն առաջին անգամ մեզ համար հնարավորություն է ստեղծում պատմականորեն դնահատել նաև անցումնային կողմերը Պլուտարքոսի ստեղծագործության մեջ:

Պլուտարքոսի կենսագրություններում, հատկապես Բրուտոսի կենսագրության մեջ խոսվում է Բրուտոսի պլատոնիզմի մասին, բայց պլատոնիզմի մասին այդ խոսքերը շատ ավելի կերտելի են հենց

իր՝ Պլուտարքոսի վերաբերմամբ: Պլուտարքոսը Բրուտոսի մասին գրում է, թե նա համախոհություն դադարով Պլատոնի հետևորդների նկատմամբ՝ առանձնապես զմայլվում էր ասկալոնցի Անտիոքոսով Սակայն ասկալոնցի Անտիոքոսը հենց այնպիսի պլատոնական է եղել, որը ջանում էր հաշտեցնել պլատոնիզմը մյուս փիլիսոփայական դպրոցների հետ և ամենից առաջ՝ ստոիկների: Բայց այս մասին հետո, Իսկ հիմա մեզ անհրաժեշտ է նշտել թե Պլուտարքոսն ինչ էր գտնում դասական պլատոնիզմի մեջ

Պլուտարքոսը դառական պլատոնիզմի մեջ առաջին հրթին գրտնում էր ուսմունք աստվածություն մասին, բայց ոչ թե նախ դավանարանության տեսքով, այլ՝ կեցության էշոտդատված տահանջմունքների ընդամին միաբնական կեցության, որը յուրաքանչյուր մասնակի կեցության և յուրաքանչյուր բազմակիություն համար հանդիսանում է սահման ու հնարավորություն: Պլուտարքոսը խորապես համոզված է որ եթե լինում է մասնակի, փոփոխական ու ոչ կատարյալ կեցություն, ապա դա նշանակում է որ լինում է միասնական ու ամբողջական, անփոփոխ ու ամենակատարյալ կեցություն: «Չէ՞ որ աստվածայինը բազմաքանակությունը չէ ինչպես մեզանից յուրաքանչյուրը, որը ներկայացնում է հազարավոր տարբեր մասնիկների գանաղանակերպ ամբողջություն, մասնիկներ բոնք փոփոխության մեջ են գտնվում և արհեստականորեն խստնված են Իայց անհրաժեշտ է որ գոյը մենակ լինի, քանի որ գոյություն ունի սոսկ միակը: Իսկ բազմազանությունը զոյից տարբեր լինելու պատճառով վերածվում է չգոյության («Ն-ի մասին Դելփիքում», 20), «Հավերժ անփոփոխին ու մաքուրին ներհատուկ է լինել եղակի ու անխառն» (նույն տեղում): «Որքան որ հնարավոր է համապատասխանություն գտնել փոփոխական գլացողության 1 մտահասանելի ու անփոփոխելի զաղափարի միջև, նույնքան այդ սրտացույցը այսպես թե այնպես ինչ-որ խաբուսիկ պատկերացում է տալիս աստվածային սղորմածության ու երջանկության մասին» (նույն տեղում, 21): Աստվածային կատարելության ալդպիսի արտացոլում է հանդիսանում ամենից առաջ տիեզերքն ինքը: Այս մասին է արգեն խոսվում նաև մեր հենց Նոր մեջբերած տրակատում (21) «Այն սմենը, ինչ այ կամ այն կերպ ներհատուկ է տիեզերքին, աստվածությունը միավորում է իր էության մեջ և մարմնական թոյլ ուրստանցիան պահպանում է ոչնչացո մից»

Բայց տիեզերաբանական պրոբլեմին Պլուտարքոսը նվիրում է երկու լրիվ տրակատա՝ պլատոնյան «Տիմեոսի» իր մեկնությունների կապակցությամբ: «Հոգու ծագման մասին ըստ Պլատոնի «Տիմեոսի» տրակատատում Պլուտարքոսը մաքուր պլատոնական ոգով ուսմունք է զարգացնում իդեայի ու մատերիայի մասին մատերիայի հավիտենական, բայց անկանոն գոյության մասին, աստվածային Դեմոնորգի կողմից այդ մատերիան այժմ գոյություն ունեցող տիեզերքի գեղեցկության, կարգ ու կանոնի վերափոխվելու մասին համաշ

խարհային հոգու կարգավորող գործունեության օգնությամբ երկնա կամարի հավիտենական ու անփոփոխ շարժումն ստեղծելու մասին, կենդանի, շնչավոր ու բանական տիեզերքի հավիտենական գեղեցկության մասին: Իրոք, Պլատոնն ինքն էլ իդեալականորեն գեղեցիկ տիեզերքի իր Շորինվածքի մեջ ինչպես մենք դա գտնում ենք նրա «Տիմեոս» երկխոսությունում եղել է տիեզերքի վերաբերյալ հենց դասական պատկերացման բարձունքում: Եվ այդպիսի դասական պատկերացումն էլ երազանքն է հանդիսանում Պլուտարքոսի որը բոլոր կողմերով փաստաբանում է կատարյալ թեկզկ և զգայանյութեղեն տիեզերքի գեղեցկությունները:

Իայց արդեն այստեղ էլ՝ իր սեսական աշխարհայացքի բարձունքում Պլուտարքոսն սկսում է որոշել անկայունություն ու նույնիսկ երկվություն չորսուրեք իր ընդհանուր իիլիսոփայական դիրքերում Երբ Պլատոնը կատարում էր իր տիեզերքը, նրա մտքով շէր էլ անցնում հակադրել շարն ու բարին: Նրա համար միայն այն էլ բավական էր, որ հավիտենական աստվածային Միտքը իր ավիտենական գաղափարներով մեկընդմիջա ձեւավորել էր անձն անկանոն մասերիան, սրանդից և հայտնվել էր նույնպես հավիտենական ու նույնպես հավերժ գեղեցիկ տիեզերքը Միանգամայն նոր երանգ է մտցնում Պլուտարքոսը այս դասական լավատեսության մեջ: Մատնանված արակատաում՝ հոգու ծագման մասին ըստ «Տիմեոսի», և հանկարծ սկսում է յատուկություն անել այն մասին, թե բնավ էլ ոչ ամբողջ անկանոն մատերիան է Դեմիուրգի կողմից կարգի բերված, թե դրա նշանակալից բնագալառներ մինչև այժմ էլ մնում են անկանոն և որ այդ անկանոն մատերիան (լինելով, ակներևաբար, նույնպես հավիտենական) այժմ և միշտ էլ սկզբնապատճառն է լինելու ամենայն անկանոնության, ամեն մի աղետի՝ և բնության մեջ և հասարակության օլլաինքն զարգացես ասած օլլ խաբեի շար հոգին է դա Այս իմաստով է Պլուտարքոսը մեկնում նաև բոլոր ամենագլխավոր հին իիլիսոփաներին՝ Հերակլիտին, Պարմենիդեսին Էմպեդոկլեսին նույնիսկ Պլատոնին և նույնիսկ Արիստոսելին: Ի միջի այլոց, Պլատոնի վերաբերմամբ Պլուտարքոսը միանգամայն իրավացի է, թեև նա հենվում է Պլատոնի ամենաուշ շրջանի երկելի վրա հատկապես «Ծրենքների» (V 896e—897a): Բանն այն է որ ուշ շրջանի Պլատոնը, ինչպես ընդհանրապես շատ բաներում, նահանջում էր բարձր դասականությունից մոտենալով հելլենիզմին, այդպես էլ հոգու մասին ուսմունքի բնագավառում, երբ որ համաշխարհային հոգին նրան պատկերացավ բացարձակորեն բարի ու շար հանկարծ սկսեց սովորեցնել աշխարհի շար հոգու մասին գրանով իսկ ընկնելով հակապլատոնական կամ ավելի ճիշտ հակադասական դուալիզմի մեջ:

Ինչ վերաբերում է այլ հարցի առնչությամբ մեր պատմական զնա՛տատականին, ապա ուշ շրջանի Պլատոնի այդպիսի նոր դիրքավորումը և Պլուտարքոսի այդպիսի արմատական համ ղմունքը

ունեն միանգամայն բնական հիմնավորում: Հելլենիզմի դարաշրջանում ծնունդ առած քմահաճ ու կամակոր սուբյեկտը ոչ մի կերպ չէր կարող հաշտվել շարի ու մի օրինականության կամ բնականության հետ էպիկուրականները դրա վրա բուլտրովին ուշադրություն չէին դարձնում: Իսկ ինչ վերաբերում է սոփիկներին ապա նրանց սա կավագոր լոգոսը արդեն պարտադիր կարգով պահանջում էր ճակատագրի կատեգորիան որքանով որ ինքը ամեն ինչ կարող էր բացատրել միայն տրամբանորեն բայց ոչ վերջնականորեն ոչ սուբստանցայնորեն: Ընդուն է սոփիկներն այստեղ էլ ելք դուսն իրենց սուբյեկտիվիզմի համար նրանք սկսեցին քարոզել ու պահանջել «սեր ճակատագրի հանդեպ» Բայց այդ «amor fati»-ն նրանց մոտ հնարավոր է եղել շնորհիվ այն հրեշավոր պահանջների որ նրանք ներկայացնում էին անհատ մարդուն՝ նրան լիակատար անվրդովության ու անզգայության հասցնելու նպատակով: Պլուտարքոսը դա անել չէր կարող իր մեղմության ւ բարեհոգության սլառճառով, ուստի նրան հատուկ չէր այդպիսի դյուցազնական սերը ճակատագրի հանդեպ: Նա այդպես էլ, շնայած իր ողջ կրոնափիլիսոփայական լավատեսությանը մնաց չափազանց զգայուն մի մարդ, որը շատ խորն ու ողբերգականորեն տառապում էր իր դավանած համաշխարհային շարիքից և վերջնականապես լավատեսական եզրակացություն չէր հանգում:

Վիթխարի թեմա է Պլատոնից Պլուտարքոսի կախման լուսարան մը: Այդ թեմայի վրա ծանրանալը այս ակնարկում մեզ համար իհարկե անհնար է: Այնուամենայնիվ անհրաժեշտ է բնդգծել որ պլատոնյան նյութերը Պլուտարքոսի մոտ արտակարգ լայն են ու բազմազան: Իր բազմաթիվ երկերում Պլուտարքոսը շարունակ մատնանշում է Պլատոնին, նրա կենսազրույթյունը և զանազան առանձին դատողություններ: Պլուտարքոսը մի ամբողջ տրակտատ ունի «Պլատոնյան նյութեր» վերնագրով որտեղ քննարկվում են և Պլատոնն ամբողջովին և՛ շատ ու շատ առանձին հարցեր:

Եվ այնուամենայնիվ Պլատոնի մոտ եղած շատ բաներ Պլուտարքոսը ոչ մի կերպ չի կարողացել հաղթահարել: Հենց այն ժամանակաշրջանը որի մեջ ապրել է Պլուտարքոսը որպես անցումային ի դորու չի եղել հասկանալու պլատոնյան ուսմունքը սուղնամիակի մասին որ վեր է ոչ միայն ամեն բանից այլև վեր է տիեզերական բանականությունից այսինքն վեր է տիեզերքի բոլոր իմաստային օրինաչափություններից: Եվ դա հավանաբար, դատահական չէր այլ լրիվ բնականորեն կասկած էր մեր կողմից վերևում նշված բառի և շար համաշխարհային հոգո դուալիզմը հաղթահարելու անկարողության հետ: Սրա հետ է կապված էսե այն, որ Պլուտարքոսը, որն այնպես սիրո մ էր դատել, այլ դեպքերում նույնիսկ ավելորդ շատախոսությամբ ոչ մի տեղ որևէ կենդանի հետաքրքրություն չի դրսևորել պլատոնյան դիալեկտիկայի նկատմամբ: Եվ բնդհանրապես պլատոնիզմը Պլուտարքոսն ապրել է մեղմացրած

ձեռով ինչը ի միջի այլոց երևում է Պլատոնյան ակադեմիայի ամենատուշ շրջանի պատմության նկատմամբ նրա ունեցած համա կրանքից երբ այնպիսի ակադեմիականներ, ինչպիսիք Արքեսիլա յոսն ու Կարնեագոսն էին, ուղղակիորեն քարոզում էին սկեպտիցիզմ ու հավանականության տեսություն՝ հակառակ իդեաների վերաբեր յալ պլատոնյան ուսմունքի արսույլուտիզմին: Այս առումով հետա քրքրիչ է Պլուտարքոսի այսպիսի դատողությունն իր մասին (ՎԵ-ի մասին Գելփիքում», 7) «Չէ՞ որ այդ ժամանակ ևս կրթող կերպով մաթեմատիկա էի ուսումնասիրում մտադիր լինելով, սակայն, ամեն ինչում նախաստիպությունը տալ «ոչինչ՝ չափից ավելի» սկզբունքին, քանի որ ես աշակերտ էի ակադեմիայում»: Եթե դա իրոք այդպե՛ս է եղել, ապա հասկանալի է թե ինչու պլատոնյան «Պարմենիդեսի» վիրտուոզային կատեորիալ դիալեկտիկան Պլուտարքոսին թվում էր ինչ-որ բանով «չափազանց» և թե ինչու էր նրա համար չափա զանց թվում աննախագրյալ սկզբունքի մասին պլատոնյան ուս մունքը Պլատոնի «Պետություն» VI գրքում:

Հուսահան դասական փիլիսոփաներից Պլուտարքոսը, իհարկե չէր կարող անտարբեր սնցնել Արիստոտելի կողքով: Բայց ըստ երևույթին, Արիստոտելի մեջ էլ շատ բան նրան թվում էր ծայրա հեղ Բանասերները վաղուց արդեն հաշվարկել են, որ Պլուտարքոսն իր երկերում Արիստոտելի տեքստերը վկայակոչում է ընդամենը 6 անգամ ինչը, անկասկած, ցույց է տալիս Պլուտարքոսի թույլ կա խումը Արիստոտելից, նույն այն Պլուտարքոսի, որը մի բանի հա զար էջ է գրել: Արիստոտելի «Մետաֆիզիկայի» հանդեպ Պլուտարք օսը որոշակի հակակրանք էր տածում: Կենսագրություններում («Ալեքսանդր» 7) Պլուտարքոսը ուղղակիորեն դրո՞ւմ է. «Իրոք բնություն մասին ել կը լկգրից ևեթ նախատեսված է եղել կոթված մարդկանց համար և բոլորովին լիտանի չէ ոչ դասավանդման, ո՛չ էլ ինքնուր յն ո սումնասիրման համար»: Եվ դժվար չէ գլխի ընկնել թե ինչու Արիստոտելի «Մետաֆիզիկան» չէր համապա տասխանում Պլուտարքոսի ճաշակին: Ինչպես բաղմիցս կհամոզվենք ներքևում, Պլուտարքոսը եղել է ավելի հանրամատչելի ուղղության քան թե պաճուճապատ ւ նրբամիտ արիստոտելյան ոխյի վիլի ւ ոխա: Իրոշակիորեն կարելի է խոսել միայն Արիստոտելի բարո յականության հարցեր շոշափող երկերի նկատմամբ: Պլուտարքոսի համակրանքի մասին, առ սնձնապես նրա յնպիսի տրակուտո մ ինչպիսին «Բարոյական առարինության մասին» երկն է:

Որպեսզի ավարտենք դասականների իդեալներին Պլուտարքոսի նվիրվածության վերաբերյալ մեր խոսքը անհրաժեշտ է հիշատա կել նաև այլուրագորակաճութունը որի առնչությամբ Պլուտարքոսի գործերու մ կսբելի է գտնել համակրական շատ ո շատ կարծիք ներս: Չի կարելի ասել, թե այլոթագորականության նկատմամբ ինչ որ կական հափշտակվածություն է եղել, բայց համենայն դեպս

Պլուտոս բքուն ունի մի ամբողջ դատողություն մոնադի և սևո բոշ երկրորդության մասին որսեղ մոնադը ամեն մի միասնության ու կարգի սկզբունքն է իսկ երկրորդությունը միշտ սկզբունքն է երկաման բաժանելիության, աճի ու նվազման և ընդհանրապես լինելության («Պատգամախոսարանների անկման մասին», 35)։ Պլուտագործյան տեսությունը, ըստ երևույթին, Պլուտարքոսի մոտ կիրառվում էր լրջորեն, ինչպես նա լրջորեն խոսում է անկանոն մատերիայից կանոնավոր տիեզերք արարելիս թվերի օգտագործման մասին («Հոգու ծագման մասին ըստ Պլատոնի «Տիմեոսի» 33)։ Կարելի է լիակատար վստահություն ցուցնել, որ, ինչպես ամբողջ անտիկ այս թագորականության մեջ այնպես էլ Պլուտարքոսի մոտ, անհրաժեշտ է հայանաբերել ոչ այնքան պարզապես ուսմունք թվերի մասին որքան ընդհանրապես որոշակի ասված մտքի անտիկ մեթոդ, միտք, որը ցանկանում էր ամեն մի իրականություն պատկերացնել անպայման կառուցվածքային ձևով, առանձին կամ ավելի լավ է ասել, առանձնամիասին Ոչ մի անձնական ու քաղցրենիական համակրանք, որ մենք կգտնենք Պլուտարքոսի մոտ, նրան չեն խանգարել բնության ու հասարակության մեջ ամենուրեք տեսնելու ճշգրիտ կառուցվածքային ամբողջականություն։ Դա համասանտիկ գիծ է և դասական, և հելլենիստական, ընդ որում և վույ և ոչ շրջանի հելլենիզմի գիծ։

Սակայն Պլուտարքոսի մտածողությունը աչքի չէր զարնում այն պիսի խիստ վարժվածությամբ, որպեսզի շղթաներ սյա կամ այն թիվը բուրյովին սրատահական բնագավառներում ու հանդամանքներում, Մեր էսզմից լիբեում մեջբերված տրակտատում՝ «Ծ»-ի մասին ձեզիբում», կան ամբողջական դիտվներ այն մասին, թե որքան վիթխարի նշանակություն է արվում հինգին (5—16)։ Եվ իբրև դրա լուսաբանություն մասնանշվում են օրինակ, հինգ կանոնավոր երկրաչափական մարմինները, հինգ զրաչարանները, հինգ ֆիզիկական տարրերը (հող, ջուր, օդ, կրակ, էթեր) և այլն։ Առանձին թվերի նման կարգի ծիծաղաշարժ դասակարգումը հազիվ թե պետք է տսոացի հասեանալ նույնիսկ պլուտագորականների վերաբերմամբ որոնց մոտ սա եղել է պարզապես նրանց տեսողական ու մտավոր պատկերացումների պարզ ու որոշակի բնույթի վկայությունը Առավել ևս անհրաժեշտություն չկա այդ տսոացիությունը վերագրել Պլուտարքոսին որը համենայն դեպս անցել էր հելլենիստական սկեպտիցիզմի միջով։ Եվ այնուամենայնիվ այդ թվաբանական գործողությունները շարունակ շանդիպում են Պլուտարքոսի մոտ

Տալ վ դ սսս կան այն վիլիսո իաների համտոտ տեսությունը, որոնց Պլուտարքոսը մեծ եռանդով ընդունում էր այժմ անհրաժեշտ է մի քանի խոսք ասել փիլիսոփայության նաև այն ժամանակաշրջանի մասին, որն անմիջականորեն նախորդել է Պլուտարքոսին։

Վասականությունը Պլուտարքոսին չի նախորդել անմիջականորեն Վասականության և Պլուտարքոսի միջև անցել էր ոչ պակաս քան երեք հարյուր տարի որի ընթացքում արդեն զարգացել էր Ռելիգիոզը, ինչի մասին մենք հիշատակել ենք վերևում, ընդ որում հելլենիզմի վաղ շրջանը՝ ստոիցիզմի, էպիկուրիզմի ու սկիպտիցիզմի աստիճանը: Վաղ հելլենիզմի այդ երեք կարևորագույն դպրոցները ծագել էին այն պատճառով որ դասական պոլիսի քայքայումից հետո սոցիալ-պատմական բեմի վրա այժմ հանդես էր եկել անհատական սուբյեկտը, որի հիմնական նպատակը խորացած ներքին կյանքի պաշտպանութունն էր, նրա հանգստի ու ներքին ազատության պաշտպանութունը հելլենիստա-հռոմեական ռազմամիապետական կազմակերպության աճող վիթխարի զանգվածի հանդեպ:

Ստոիկներն իրենց հակադրեցին այդ վիթխարի զանգվածին մարդկային անհատի անվրդովության և անդգայության վերաբերյալ ուսմունքի օգնությամբ: Կարո՞ղ էր արդյոք շափավոր ու մեղմ Պլուտարքոսը կանգնել այդպիսի բարոյական խստակեցության դիրքերում: Իհարկե ոչ: Նա ոչ մի կերպ չէր ուզում մարդկային անհատից զուրս վանել նրա ողջ ինտիմ կյանքը և այն սահմանափակել շրջապատող աշխարհի բոլոր ողբերգությունները հանդարտորեն և առանց որևէ հուզումի սանել կարողանալով միայն Պլուտարքոսին այստեղ հարկեղավ ընդունել արիստոտելյան մետրիոպատիայի նման մի բան այսինքն ուսմունք մարդկային կրթերի շափավորության և դրանք մշտապես մանկավարժորեն զարգացնելու բայց ոչ ամենևին դրանց լրիվ արմատախիլ անելու վերաբերյալ: Ել ի՞նչ խոսք կարող էր լինել էպիկուրյանների ու սկիպտիկների մասին: Այն ներքին ազատութունը որ հետապնդում էր էպիկուրյան վայելքամոլութունը կամ սկեպտիկյան «էպոխե» ն («ժուժկալութուն ամեն մի դատողության հանդեպ») Պլուտարքոսն ապրում էր որպես հրեշավոր միակողմանիություն և մերժում էր առանց այլևայլության: Ավելի զրժ վար էլ բանը ստոիկների հետ:

Այն որ ստոիկյան բարոյախոս վիճյունը իր հրեշավոր խստաշընչությամբ ձեռնտու չէր Պլուտարքոսին, դա պարզ է և հասկանալի: Բայց ինչ վերաբերում է տեսական փիլիսոփայությանը, այստեղ արդեն առանց խառնաշփոթության, ընդ որում՝ հույժ էական գործը յուրա չէր գնում: Ստոիկները որոնք տիեզերքը հասկանում էին որպես իրենց սուբյեկտիվ հայացքների արտացոլում սկսեցին տիեզերական իրականության մեջ էլ քարոզել նույնպիսի թուլացած լոգոս որպիսին պատկերանում էր այդ մեկուսացած անհատապաշտությանը, որն ստիպված էր հենվել մարդկային ոգու սահմանափակ ընդունակությունների վրա: Այդ լոգոսը, ըստ ստոիկների ուսմունքի իրենով համակում էր կրակե տարերքը որը դեռևս հին ուսմունքների համաձայն ընկած էր աշխարհի հիմքում և ոչ ի արտահոսումներից էին այժմ պատկերացվում բոլոր իրերը Պլատոնական Պլուտարքոսին այդպիսի լոգոսն ամենևին ձեռնտու չէր նախ՝ նրա

համար դու շափազանց մարմնական էր և այլ բան չէր քան պար
ապես իրերի սերմը, որտեղից էլ ծագում է ստոիկների նշանավոր
ուսմունքը սպերմատիկ (այսինքն՝ «սերմնային») լոգոսների մասին:
Ընդունելով պլատոնյան գաղափարները, Պլուտարքոսը, իհարկե ոչ
մի կերպ չէր կարող դրանք ստոիկների հետ միասին հասկանալ
որպես սպերմատիկ լոգոսներ Երկրորդ էթե տիեզերքում ոչինչ չի
եղել բացի սպերմատիկ լոգոսները ապա հետևաբար աշխարհի
ողջ շարիքն էլ հենց դրանցից է դուրս եկել Իսկ այդ դեպքում
ստացվում էր ըստ Պլուտարքոսի ր ստովածները շարիքի մեղա
վորներն են քանի որ ստովածներն ավելին չեն քան այլարանու
թյունները հենց այդ բոլոր լոգոս-գաղափարների Գուրս էր գալիս
որ Պլուտարքոսը դեմ էր և ստոիկների մատերիալիզմին և նրանց
պանթեիզմին, և՛, իհարկե ֆատալիզմին, որը չէր կարող շքիել
կրակե լոգոսների ամենագորությունից: Մակայն, իրոք Պլուտար-
քոսը բնավ էլ չէր տիրապետում դիալեկտիկական մտքի այնպիսի
ուժի որպեսզի հաղթահարեր այդ ստոիկյան հակասությունները թեև
նա ամբողջ տրակտատներ էլ է նվիրել դրանց

Ստոիկների մատերիալիզմից աղատվելը Պլուտարքոսի համար
լծվար էր, որովհետև նա ինքն այնքան էլ որոշակիորեն չէր պատ
կերացնում իդեալի ու մատերիալի դիալեկտիկան: Պլատոնը չու
րովի կարողանում էր միավորել գաղափարներն ու մատերիան մեկ
գեղեցիկ տիեզերքում, որը և զգայանյութեղեն էր, և իդեալակա
նորեն գեղեցիկ: Բայց Պլուտարքոսը սպերմատիկ լոգոսներում տե
սով մեն-միայն նյութեղեն տարերքը, մոռանալով, որ լոգոսները
ինքնին վերցրած, թեկուզև գտնվում են մատերիայի մեջ, բայց
դեռևս բուն մատերիան չեն: Դիալեկտիկայից օգտվել չկարողանա
լու մեջ նշանակալի շափով մեղավոր էին և իրենք ստոիկները:
Բայց ստոիկները պլատոնականներ չէին, Իսկ Պլուտարքոսը պլա
տոնական էր: Իսկ այդ դեպքում ո՛ր է ինճվում սպերմատիկ լո
գոսների պրոբլեմի մեջ Պլուտարքոսը, թե՞ ստոիկները: Մեզ թվում
է ավելի շատ Պլուտարքոսը, քան ստոիկները: Չե՞ որ Պլուտարքոսը,
ինչպես և ամբողջ անտիկ հեթանոսությունը, չէր կարողանում չհենվել
լիակատար պանթեիզմի վրա: Բայց պլատոնական պանթեիզմը դիա
լեկտիկական է, բազմաստիճան ստորակարգորեն օգտագործված
Իսկ ստոիկների մ ո ամբողջ համաշխարհային իրականությունը
պարզապես տարաշարված անընդմեջ բխումն էր միևնույն սկզբնա
կեցություն հատկապես նախակրակի: Թե որքանով է Պլուտարքոսն
ինքն էլ շանդիսանում այդպիսի նյութաբխողականորեն մտածող
փիլիսոփա, վկայում է օրինակ, նրա այս շատ կտրուկ դատողու
թյունը հոգու մասին Մասնակից լինելով մտքին գոտողությանը
և ներդաշնակությանը (հո լին) հանդիսանում է չ միայն աստճու
ստեղծածը, այլև նրա մասը: Եվ հոգին ծագել է ոչ թե նրա մի
ջոցով այլ նրանից ո նրա միջից» («Պլատոնյան հարցեր» 11 2):

Այսպիսով համաշխարհային հոգու մասին Պլուտարքոսն ինքը, համենայն դեպս դատում է լիովին պանթեիստորեն: Գիալեկտիկան Պլուտարքոսին ստիպում էր առարկել ստոիկների պանթեիզմի ու մատերիալիզմի դեմ: Բայց նա չկարողացավ ըլտ էության առարկել ընդդեմ ստոիկների պանթեիզմի:

Ստոիցիզմի պլուտարքոսյան քննադատության մեջ կան և այլ կողմեր: Գրանք նույնպես չեն վկայում ստոիկների նկատմամբ նրա շատ խորը և անաչառ վերաբերմունքի մասին: Այսպես, ստոիկյան աստվածները, ըստ Պլուտարքոսի, ոչ միայն բարու այլև չարի տալածողներն են, իսկ այն, որ ամեն մի գոյություն ունեցող բան միայն սպերմատիկ լոգոսների արտահոսումն է, վկայում է ըստ Պլուտարքոսի, Ֆատալիզմի մասին, սրն սնհամառեղելի է և աստվածային նախախնամության հետ և մարդու ազատ կամքի Պլուտարքոսն այստեղ մոռանում է, որ ստոիկների մոտ կար դեռևս ինտենսիվ մի ուսմունք՝ ճակատագրի մասին, որը նրանք մեկնաբանում էին նույնիսկ ոչ թե որպես հաշվառի առարկա այլ որպես փիլիսոփայություն անհրաժեշտ կատեգորիա: Եթե մի կողմ նկատվի այդ ուսմունքը՝ ճակատագրի մասին ապա ստոիկյան աստվածները իսկապես կդառնան վերջնական պատճառը ամեն մի գոյի և՛ բարու, և՛ չարի: Իսկ եթե ամբողջ շարիքը համարենք ճակատագրի արդյունք ապա լրիվ հնարավորություն կունենանք աստվածներին մեկնաբանել որպես միայն բարու տարածողներ: Նույնը պետք է ասել նաև Ֆատալիզմի մասին, եթե ճակատագիրը առանձնացնենք աստվածներից ապա ստոիկների աստվածները, որպես բանական սբարածներ, ոչնչով չեն հակասի մարդու ազատ կամքին: Բայց այդ, իր աշխարհայացքի մեղմության աստճառով խուսափելով ճակատագրի շափազանց խիստ գաղափարից, Պլուտարքոսը, ինչպես տեսանք, բուլորովին չի վախենում աշխարհի չարի հոգու կողքին ճանաչել նաև աշխարհի չար հոգուն: Իսկ սա ոչնչով ավելի լավ չէ չար աստվածների ու Ֆատալիզմի ըմբռնումից:

Չարի կլինի, սակայն ասել, որ այստեղ բնավ էլ բանը ստոիկյան փիլիսոփայության առանձին մանրամասների մեջ չէ: Բանն այն է, որ ստոիցիզմի այդ ամբողջ քննադատությունից ինչպես և երբևէ շատ ազդեցություններից, երևում է որ Պլուտարքոսը բնահանրապես խուսափում էր փիլիսոփայական մտքի խիստ ուրվագծերից լինի դա գասականության դարաշրջանում թե հելլենիզմի ժամանակաշրջանում: Հելլենիզմի սկզբնական ժամանակաշրջանը իր երեք փիլիսոփայական դպրոցներով՝ ստոիցիզմով, էպիկուրականությամբ և սկեպտիցիզմով, նրան թվում էր շափազանց խստաշունչ փիլիսոփայական դիրքավորում: Որպես հելլենիզմի փիլիսոփա՝ Պլուտարքոսը իհարկե, նույնպես առաջին սլան էր մղում մարդկային անհասը և նույնպես ուզում էր սույլ օրջեկտիվ տիեզերաբանության առանձնապես մասձված և ինտիմորեն ապրված պատկերը՝ Սկզբնական հելլենիզմի մատենանշված երեք նոր դպրոցները՝ սկնհայտու-

րեն նրա համար եղել են շափազանց խիստ ու պահանջկոտ չափազանց վերացական և անփոխելի։ Բայց գրանով դեռ բնավ էլ չի լուծվում հելլենիզմի սկզբնական ժամանակաշրջանի նկատմամբ Պլուտարքոսի վերաբերմունքի հարցը։ Վերևում մենք արդեն ասել ենք, թե այն ժամանակներում հանդես եկած ինտիմ մարդկային սուբյեկտը այնքան խստաբարո չէր, ինչպես ստոիկների մոտ, այն քան սկզբունքային չէր ինչպես էպիկուրյանների մոտ, և այնքան անհուսալիորեն անարխիկ չէր, ինչպես սկեպտիկների մոտ։ Մարդկային սոբյեկտը իրեն զրոնորել էր խիստ բազմազանորեն՝ սկսած իր անօրյա-կենցաղային դիրքորոշումներից և վերջացրած սենտիմենտալիզմի ու ումանտիզմի ու ցանկացած հոգեբանական քմահաճությունների բազմազան ձևերով, Վաղ հելլենիզմի այդպիսի երկու միտումներ կային, որոնք ոչ միայն գրական ազդեցություն էին ունենում Պլուտարքոսի վրա, այլև հաճախ նույնիսկ գերազանցում էին Պլուտարքոսի մոտ մարդու սուբյեկտիվ կողմնորոշման ձևերը։

Առաջին այդպիսի միտումը Պլուտարքոսի մոտ կենցաղագրությունն է և միանդամայն էալֆենիական անձնական կողմնորոշումը։ Այս կենցաղագրությունները էր լցված լինում Պլուտարքոսի անխտիր բոլոր տրամադրությունները և դա հասնում էր մինչև լիակատար անբունագրոսիկոսթյան, մինչև անբովանդակ շատախոսության և, կարելի է ուղղակի ասել մինչև դատարկաբանության։ Անտիկ գրականությունը ծանոթ և առաջին անգամ Պլուտարքոսի այնպիսի երկ իր ձեռքն առած ընթերցողը, ինչպիսին «Յոթ իմաստունների խնջույքն» է անտարակույս, իսկույնենթ կտրտմազրվի սլատոնյան ոճով։ Նա կսպասի որևէ խորը թեմայի մեթոդիկ մշակման, այդ թեմայով ճառերի ներդաշնակ մի շարքի այստեղ արտասանվող ճառերի կախարդիչ հետադարձական արվեստին և ճշմարտության ու գեղեցկության ձգտող մարդկային հոգիները սոկրատյան արվեստի ցնցող սրտկերներով բարուրելուն։ Նման ոչ մի բան հնարավոր չի գտնել Պլուտարքոսի «Խնջույք»-ում։ Այստեղ չկա ոչ մի գեղեցիկ ու խորիմաստորեն կառուցված ճառ, այստեղ նույնիսկ յժվար է ճշգրտորեն ձևակերպել որևէ թեմատիկա։ Այստեղ ամեն ինչ կառուցված է խոսակցությունների վրա, անսահմանորեն բազմազան գրույցների վրա և հաճախ՝ պարզապես ինչ որ դատարկաբանության որևէ ամեն քայլափոխի խանգարում է զանազանել գլխավորը երկրորդականից։ Երբ վաղ հելլենիզմի շրջանում հանդես եկավ նորատիկյան գուտ կենցաղային կատակերգությունը ապա այնտեղ դա, համենայն դեպս, հանգեցրեց բարքերի ու բնավորությունների պատկերման, և, ի տարբերություն Արիստոփանի խիստ սկզբունքային կատակերգություն, բիրեց գուտ կենցաղային իրադրությունների վերլուծություն ու քաղքենու ներքին հոգեբանություն։

Բայց Մենանդրոսից մինչև Պլուտարքոս անցել էր համենայն դեպս մի քանի հարյուրամյակ, և գուտ կենցաղային վերլուծություն-

ները Պլուտարքոսի ժամանակ արդեն հնացել էին: Մյո դեպքում էլ ինչ իմաստ ունեւ տասնյակ ու հարյուրավոր էջեր հատկացնել աուրյա թեմաներով սլարապ շատախոսությանը ո պատահական անհկոտներին: Իսկ Պլուտարքոսի համար այստեղ թաքնված է նույնիսկ շատ մեծ իմաստ: Այդպիսի համատարած կենցաղագրության հողի վրա հանդես էր գալիս մանր մաքրու հոգեբանությունը, հանդես էր գալիս վիթխարի ու շահագանց սուր պրոբլեմներից իրեն վտանգադերժելու միտումը: Կամ սվելի ճիշտ կլիների ասել սուր պրոբլեմներն այստեղից չէին վերանում այլ հոգեբանական հնարավորություն էր ստեղծում զրանք ալրեւ շատ հիվանդագնորեն և ոչ շատ ողբերգականորեն Մենանդրոսը պլատոնական էր ալ կենցաղի կենդանագրիչ: Բայց Պլուտարքոսը պլատոնական էր և պլատոնիզմի հետ մեկտեղ նրա առջև ուրվագծվում էին բազմ խորը հաճախ ողբերգական ու հաճախ անսանելի պրոբլեմներ: Նա ճարտարամտորեն տանում ու դիմանում էր այդ մեծ պրոբլեմներիս որոնք հաճախ իր համար նշանակալից և նույնիսկ հանդիսավոր էին բայց միշտ պահանջկոտ ու պատասխանատու: Մանր մարդու կենցաղագրությունն էլ հենց օգնում էլ Պլուտարքոսին պահպանելու իգու անդորրը և սնելուծելի ու անհնարին բաների առջև ծունկի չգալ Ահա թե ինչու նույնիսկ իր «Համեմատական կենսագրությունն էլում» Պլուտարքոսը պատկերելով մեծ մարդկանց ոչ միայն չի խուսափում որևէ կենցաղային մանրամասնությունից այլև հաճախ զրանց խորը նշանակություն է տալիս:

Հելլենիզմի սկզբնական ժամանակ սշրջանի կենցաղագրությունը ուներ վիթխարի նշանակություն Պլուտարքոսի և աշխարհայեցողության և գրողական յուրաձևության համար Բայց այդ սկզբը իական հելլենիզմի մեջ կար մի նույնպես նոր ու նշանավոր և նույնպես իր ոժով վիթխարի միտում, որը Պլուտարքոսի կողմից քննալված էր խորը կերպով, մեկընդմիշտ: Այդ միտումը կամ, ալելի լսվ է ասել, այդ հոգևոր տարերթը այն էր ինչ մենք այսօր պետք է անվանենք բարոյաբանություն:

Հունական վիլիստիայություն և գրականության համար դա սն այժման նորություն էր նրանով, որ ողջ դասականը և մանավանդ մինչդասականը երբեք չի իմացել ոչ մի հատուկ բարոյագիտություն: Բանն այն է, որ ողջ դասականությունն ապրում է հերոսականությամբ իսկ հերոսականությունը հնարավոր չէր սովորել հերոսությունը տրվում էր միայն բնությունից, այսինքն աստվածներից: Բուր հերոսներն էլ եղել էին աստվածների կամ ուղղակի, կամ անուղղակի սերունդները միայն Հերոսական սխրանքներ կասուել կարելի էր իհարկե միայն նախնական հերոսական նախադասություն անցնելուց հետո: Բայց հերոս դառնալն անհնար էր: Կարելի էլ միայն հերոս ծնվել և կատարելագործվել հերոսության մեջ: Բայց հին հունական դասական հերոսությունը մին կամարժական դաստիարակչական բնագավառ չէր հետևապես և ոչ

բարոյաբանական Հերոսութիւնն այն ժամանակներում բնամարդ կային բնութենամարդկային կամ, որ նույնն է աստվածային երեւոյթ էր Բայց ահա դասականութիւնը վերջացել էր: Եվ ի՞նչ:

Եվ այն որ հիմա՝ հելլենիզմի ժամանակաշրջանում, արդեն հանդես էր եկել ամենասովորական մարդը ոչ աստվածների ժառանգը ոչ բնածին հերոսը այլ ասարակ մարդը: Այդ սովորական մարդուն պետք էր շատ բան սովորեցնել անվերջ սովորեցնել: Իր առօրյա գործերի համար այդպիսի մարդը պետք է հատուկ դաստիարակվեր հատուկ սովորեր ու մարդկեր միշտ խորհուրդներ ստանար ալազներից ու ամենափորձառուներից: Եվ ահա հենց սչստեղ էլ ծնունդ ստավ այն բարոյագիտութիւնը որը անհայտ էր դասական հերոսին: Կարգին ու արժանավոր մարդ դառնալու համար պետք էր իմանալ հազարավոր անձնական հասարակական և ընդհանրապես վերցրած բարոյական կանոններ: Պետք էր միշտ մարդկել կյանքի ճիշտ ձևերին համապատասխան արժանիքների մեջ: Նույնիսկ պոեզիան ինքն էլ այն ժամանակներում հաճախ դառնում էր գիտական պոեզիա կարողանալով պահպանել հարյուրավոր ու հազարավոր հույժ գիտական կանոններ Հույները միշտ սիրել են հոեաորութիւնը՝ շքացառելով Պլատոնին ու Արիստոտելին: Նույնիսկ հոեաորութիւնն ձեռնարկներ էլ էին շարունակ հրապարակ գալիս արդեն դասականութիւնն ժամանակաշրջանում Բայց ինչի՞ վերածվեց այդ հոեաորութիւնը հելլենիզմի ժամանակաշրջանում:

Այն վերածվեց մանրախնդիր ու մանրակրկիտ գիտակարգի տեղի միանրանական անվերջ տարբերութիւններով և նրբագոյն ոճաբանական հրահանգներով: Եվ այդ խրթին մանկավարժութիւնը հոեաորական գործերում նույնպես գերազանցորեն հելլենիզմի սկզբնական շրջանի ստեղծածն էր, որքանով որ գիտութիւնը նույնպես վաղ հելլենիստական սոբյեկտիվիզմի միտումներից մեկն էր:

Եվ արդ, Պլուտարքոսը բարոյախոս է: Եվ ոչ միայն պարզապես բարոյախոս: Բարոյախոսութիւնը նրա ի կական սարերքն է, նրա ողջ ստեղծագործութիւնն անվերսպահ միտումը երբեք չմարող սերը և ինչ-որ մանկավարժական վայելքասիրութիւնը: Միայն թե սովորեցնի միայն թե խրստի միայն թե բացատրի դժվարին հարցերը, միայն թե իր լնթերցողին կանդենցնի մշտական ինքնավերլուծութիւն, մշտական ինքնաշտկման և աննահանջ ինքնակատարելագործման ճանապարհի վրա: Շատերը կարծում են թե նույնիսկ Կլոտարքոսի «Համեմատական կենսագրութիւնները» գրվել են բաց սուպես հանուն բարոյական նպատակների: Հետագայում մենք կօնենենք, որ դա է լորովին էլ այդպես չէր «Համեմատական կենսագրութիւններում» եղել են բազում այլ միտումներ ու մեթոդներ, այլ կերպարներ գրողական այլ հնարքներ: Բայց որ բարոյաբանութիւնը են տողորված բոլոր այդ «կենսագրութիւնները» (ուրիշ շատ գործերի հետ միասին) — այդ մասին վիճելն անիմաստ է:

Այսպիսով, կենցաղագրութիւնն ու բարոյաբանութիւնն — սրանք այն երկու տարերքն են որոնք Պլուտարքոսին անցել են հելլենիզմի սկզբնական աստիճանից: Ամենից հետաքրքիրը սակայն, այն է, որ այդ երկու սարերքը և՛ առանձին-առանձին վերցրած և նույնիսկ միասին բոլորովին էլ բնորոշ չեն Պլուտարքոսի համար, եթե դրանում ինչ որ յուրահատուկ բան գտնելու լինենք: Եվ կենցաղագրութիւնը, և բարոյաբանութիւնը հանդես էին գալիս նրա ստեղծագործութեան մշտն քրտն միտումների հետ այնպիսի աննախընթաց միահնչումամբ որ հաճախ դարձյալ ուղղակի անձանաչելի տեսք էին ընդունում Իայց որպէսզի ձեւակերպենք այն նորը, ինչն ի հայտ է գալիս Պլուտարքոսի մոտ սկզբնական հելլենիզմի հետ միասին դրա համար պետք է հաստատորեն հիշել այն վիճակը որը բնորոշ է հզել նրա համար անցման դարաշրջանում հելլենիզմի սկզբնական շրջանից դեպի մ թ II շարը, զեպի այն ինչը բոլոր գործածական ձեւերիցնեղում կոչվում է հունական վերածնունդ կամ երկրորդ սոփեստութիւն: Դրանից բացի, անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև այն ու Պլուտարքոսի դարաշրջանի անցումաւնութիւնը մեզ բոլորովին չի ազատում այդ դարաշրջանին բնորոշ առանձնահատկութիւնը գննելու անհրաժեշտութիւնից: Զէ՞ որ պատմութեան մեջ գոյութիւն ունեն հենց միայն անցման դարաշրջաններ պատմութեան բոլոր դարաշրջաններն անցումային են: Եթե շգտնենք անցումային ժամանակաշրջանի համար ճշգրիտ ձեւակերպում, այնժամ հարկ կլինի բնդհանրապէս Վրաժարվ: պատմութեանից սրպէս զի տականորեն իմաստաւորված դիտակարգից: Այսպիսով, ի՞նչ ուղղութեամբ են հասնորոշվում Պլուտարքոսի համար երկու այնպիսի սրմասական տարերքները ինչպիսիք են կենցաղագրութիւնն ու բարոյաբանութիւնը: Այս հարցը հարց է այն մասին, թե ի՞նչ բան է հունական մերածնութիւնը և թե ի՞նչ է մ թ II դարի սոփեստութիւնը:

Ասել թե այդ ժամանակվա հունական գրական թիւնն աչքի էր ընկնում նմանողական բնույթով — նշանակում է ոչինչ շատելու նույնիսկ ասել թե այստեղ վերականգնվում էր հունական դասականութիւնը և վերականգնվում էին փառաբանված ու վաղուց անցած գնացած գրական մեթոդները — լա նույնպէս չի նշանակում որևէ բան ասել եթե վերցնենք այդ դարաշրջանն ըստ էութեան, ապա այդ առանձնահատկութիւնը կկայանա հենց լսական տիպարներին իրենց հոգևոր էութեամբ տառացիորեն հետևելուց հրաժարվելու մեջ: Մ թ II դարում հերթի էր կանգնած դասականութեան վերափոխումը զուտ գեղագիտական և առարկայականութեան, նրա երբեք եղած ձևերի անշահախնդիր և ինքնաբալ հայեցման մեջ ինորասուղումը խանդավառ գմայլումը հինափոխ գեղագիտական հնարանքներով առանց դույզն ինչ ցանկութեան օգտվելու դրանցից ունալ-կենսականորեն օգտվելու դրանցից լրջորեն և իսկապէս:

Եղել է մի սմբողջ գրական ուղղություն որն սմենաօղակի լմաստով արդյունքն է եղել կուլեկցիոններից, գիտական հա վաքչությունն և հնությունն գեղեցկությունների արտիվային միագու մարման, Վաղուց անցած-գնացած հնությունների նկատմամբ այդ գեղագիտական հետաքրքրասիրությամբ, աչքի էլ ընկնում և Պավ սանիրոսը իր «Հունաստանի նկարագրությունը» երկով, և Ապուլ լողորոսը կամ Անտոնինոս Կրեերալոսը հինավուրց առաս պելների իրենց կուլեկցիոնությամբ, և Դիոգենես Լաեր տացին փիլիսոփայական մտքի անհետացած ձևերի վրա իր աննպատակ սքանչացումով: Առաջացավ հոետորների մի ամբողջ խավ, հոետորներ, որոնք ճառեր էին կազմում ոչ թե քաղաքական ելույթների համար, ոչ թե փիլիսոփայական քարոզի, ոչ թե կրո նական պրոպագանդայի այլ պարզապես հանուն բառային փայլքի, հին հոետորական ձևերի վիրտուոզ տիրապետման բայց որևէ կեն սական բովանդակությունից զուրկ, վերածված փայլուն ու վիրտուոզ դատարկ խոսքերի, դերասանական արտասանության և զուտ բարո յական պայմանականության պաթոսի: Եղել են գրողներ, ինչպիսիք օրինակ Փիլոստրատես երկու ազգականները, որոնք պատկանում էին երբեք գոյություն չունեցած հերոսների նրբագույն գրական դիմա նկարներ հոգեբանորեն բարդագույն և սպրումների սրության վրա գեղարվեստական որոնումների նրբին նույնաձևության վրա հաշվարկ ված դիմանկարներ:

Հունական վերածնության գլխավորության այս երևույթների մեջ արժե հիշատակել նաև վեպը, որն ընդհանրապես բնորոշ է վերջին դարերի անտիկ գրականությանը և որի զանազան տարբերակները սկսեցին հանդես գալ արդեն մ թ II դարում: Մեզ հասած հունա կան վեպերը հետադնդում են զուտ գեղագիտական նպատակներ այն իմաստով, որ այգտեղ սովորաբար շեշտը դրվում է ֆաբուլայի ծա վալման, պատմվածքի մանրամասնությունների զվարճալիության ու գավեշտականության, արկածայնության և արհեստականորեն ուղցրած հակասությունների վրա և ամեն կարգի անսպասելիությունների, որոնք մոտենում են ֆանտաստիկային ու լեքիաթային թեմատիկա յին: Այս բոլորը վեպի ն ո ժանրը դարձնում էին առաջին հերթին, անկասկած, ինքնաբավ գեղագիտական հետաքրքրության առարկա, պատումի բուն ընթացքով հրապուրվելու առարկա, և ուշադրությունը ոչ թե պատկերվող կյանքի, այլ դրա պատկերման բուն պրոցեսի վրա էր: Լոնգոսի «Կոսմոսի» և Քլոյա» նշանավոր վեպում տրվում է սուր հոգեբանություն, որն իր միամիտ, բայց սեքսուալության խիստ նրբազին կուլտուրայի սոավելությամբ, դառնում է համար յա, կարելի է ասել ինչ-որ գեկադենտական ըմբռնման առարկա: Պատկերման նյութն այստեղ չորս է եկել ոչ թե բուն լեքսը որք բավականաչափ կար նաև դասական գրականության մեջ այլ գրա նով գեղագիտական նյարդեր խուտուտ տալը:

Ինքնին հասկանալի է այս բոլորով մենք այն ուամենայնիվ

զծագրում ենք մ թ II դարի հունական վերածնության բուն սկզբունքը միայն, այլ ոչ թե այդ գրականությունն ամբողջությամբ Հունական վերածնության այս ողջ գրականությունը ամբողջությամբ վերցրած իհարկե, աչքի էր ընկնում նաև զանազան այլ միտումներով: Անկասկած, լինում էին և էական ընդամին նաև խիստ հաջող, փորձեր՝ համեմատելու ինքնաբավ սքանչացումը հայեցվող առարկայի ոեալ-կենսական ոգտագործման հետ: Գիտն Ոսկեհրեանը երկար որոնումներից հետո այնուամենայնիվ մոտեցել էր ստեղծագործության այնպիսի աստիճանի երբ ոճի ջանադիր նրբաձև վճիռները փորձում էր իրականացնել լիովին կենսական բարոյաբանության նպատակով: Մարկոս Ավրելիոսն այնպիսի փիլիսոփա էր, որ կարողանում էր համատեղել հանրահայտ և ամենքի համար անբարոնեղի ստոիկյան խստաբարոյությունը լիովին ի ազաղ լիովին հաշտաբար ու հանդարտ-հայեցողական, թեև հենց նույն ժամանակ նաև իր խղճի սկզբունքորեն արժեքավոր քննության հետ, զերծ ամեն մի թատերայնությունից և գեղագիտական անսկզբունք խաղերից, զերծ ամեն մի մոդայից: Անտիկ առասպելաբանության հանգեպ, Լուկիանոսի անեղծ, ինտիմորեն կենսական վերաբերմունքը որոշելը դժվար է և այն մեզ համար գուրկ չէ առեղծվածներից Այնուամենայնիվ, Լուկիանոսի հումորիստական էսթետությանը հին անտիկ առասպելաբանության վերաբերմամբ ոչ մի կասկածի ենթակա չի և ա էրա մեջ վերսծնական տարերք է այլ ոչ թե դասական:

Եվ այժմ ահա մենք մեզ հարց տանք եթե մ թ II դարի հունական վերածնությունը, որի նախօրին և սկզբնական շրջանում ապրել ո ստեղծագործել է Պլուտարքոսը, հիմնականում եղել է հինավուրց արժեքներով հայեցողաբար-ինքնաբավորեն լքանչանալու ժամանակաշրջան, արժեքներ, որոնք վաղուց արդեն զսրձել էին առարկայազուրկ կամ արհեստականորեն հորինված, ապա էլ ինչի՞ մեջ պետք է վնասել Պլուտարքոսի ժամանակներում ծագած այն վերածնության գրականության ազդեցությունը նրա վրա և դա ինչպե՞ս է հետագայում արտացոլվել նրա ստեղծագործության այն սարերքների վրա, որոնք արդեն հավաստված են մեր կողմից: Ամենից առաջ ինչպե՞ս է դա արտացոլվել Պլուտարքոսի՝ վերևում ներշնչված դասական տիեզերաբանությանը հրատարակելու վրա, գեղեցիկ հավերժ կենդանի և նյութագրայնության տիեզերքով տիեզերաբանության:

Հրաժարվել այդ պիսի տվեղերից Պլուտարքոսն իհարկե չէր կարող: Բայց այդ տիեզերքը նրա համար դարձավ շատ ավելի մեղմ, ավելի մատչելի, ավելի արտահայտի և արտաքուստ ավելի գեղեցիկ: Արժե կարչալ այնպիսի տեքստեր ինչպիսին է «Հոգու ծաղման մասին ըստ Պլատոնի «Տիմեոս» ի տրակսատի վերջու Սակայն Պլուտարքոսի վերածնական ազատամտությունը անկասկած սրտահայտվել է նաև այստեղ: Նա շատ ավելի վառ ու ազատ է

պատկերում ամեն մի վատ կարգավորվածը, այն դեշն ու սնկաները, ինչ գոյութուն ունի տիեզերքում գեղեցկության կողքին՝ որ պես արդյունք աստվածային ներգաշնակ ստեղծագործության: Բացի այդ տրակտատում («Մասկերության մասին» 1 2) մի ամբողջ պատկեր է նկարվում փոթորկվող քառսից, որին դեռ չի դիպել Գեմիուրգի ձեռքը: Բայց ամենագլխավորը, որը մենք ի միջի այլոց, մասնանշեցինք վերևում, տեսությունն է աշխարհի շար հոգու, որը գործում է նրա բարի հոգու հետ միասին Եվ մենք արդեն նկատել ենք, որ դա եղել է խիստ սզառ անհատական ինքնազգացման արդյունք որը բացակայում էր դասականության ժամանակաշրջանում և կարող էր ծագել միայն հելլենիզմի դարաշրջանում: Հոնական վերածնությունը որը կոչ էր անում դեպի ինքնաբավ և մեկուսացած սքանչացում գեղագիտական առարկայականությամբ խուսափում էր ուղղակիորեն խոսել աշխարհի շար հոգու մասին: Բայց այդ վերածնությունը համենայն դեպս հատկանշական էր այն սզառամտությունը, որի շնորհիվ կարելի էր կասկածի ենթարկել սլլատունյան տիեզերքի լավատեսական մոնիզմը: Այդպիսի ազատամտության շնորհիվ Պլուտարքոսը նույնպես կասկած էր տածում այդ մոնիզմի անդեպ որը միայն նկարագրական իմաստով մնաց նրա համար մոնիզմ: Իսկ բացատրական իմաստով նա ոչ մի կերպ չէր կարողանում յուր դեպի առանց աշխարհի շար հոգու:

Այնուհետև մենք կենցաղագրությունն ու բույրանությունը բնութագրեցինք որպես սեզագույն միտումնելի Պլուտարքոսի աշխարհայացքի և ստեղծագործության մեջ: Կարող էին դրանք մնալ իրենց բացարձակ անսրով և տեսության ու ստեղծագործական պրակտիկայի ոչնչով չսահմանափակվող տեքստ: Ո՛չ մի դեպքում: Թեև Պլուտարքոսի բոլոր սրագրատներն էլ իրենց մեջ պարունակում են կենցաղագրական ու բարոյախոսական էջեր սակայն այդ բոլորը նրա մոտ, քիչ թե շատ համապատասխան օրինակներով համեմված են անվերջ շեղումներով դեպի արդեն ինքնուրույնության հավակնող գեղագիտության կողմը, սուր խոսքերով, աֆորիզմներով առասպելաբանության ու գրականության վկայակոչումներով, երբեմն էլ ոչ առանց հոետորականության: Կենցաղագրությունն ու բարոյաբան թյունը Պլուտարքոսի մոտ համառորեն պայքարում էին ընդդեմ գուտ գեղարվեստական հնարքների, սրանք նախանշված էին արդեն ոչ թե կենցաղի ու բարոյականության համար, այլ գրականությամբ որպես այդպիսին լեզվով ու ընդհանրապես բանահյուսությամբ ինքնին վերցրած և առասպելաբանությամբ՝ իր ինքնուրույն ու ինքնաբավ առարկայականությամբ ընթերցողի հետաքրքրությունը բավարարելու համար: Իբրև արդյունք այդ բոլորի, Պլուտարքոսի մոտ մենք դրսևում ենք անհամատեղելի այնպիսի համատեղում, որ տեսականորեն կարող ենք դրանում կասկածել որքան ուզենանք, բայց գործնականորեն փաստը մնում է վաստա Պլուտարքոսը միշտ և ամենուրեք

մնում է կենցաղագիր ու բարոյախոս ընդհուպ մինչև քաղքենիություն ընդհուպ մինչև սահմանափակ զավառայնություն, ընդհուպ մինչև տախիկ խրատարանություն, ընդհուպ մինչև մատչելիություն ու ինքնավստահ գիլետանություն իսկ մյուս կողմից Պլուտարքոսը սը գրում է միշտ հեաաքքիբ հաճախ էլ նույնիսկ խորը հաճախ զվարճալի ու ծիծաղկոտ, համարյա միշտ աշխույժ ու սրամիա, միշտ ամենագետ և նույնիսկ գիտուն, միշտ շանալով հետաքրքրություն շարժել գրսվել և նույնիսկ վերափոխել ընթերցողին, նրբագեղ է միշտ ու բազմագեհ: Դա հանգեցնում է այն բանին, որ գրակա նության մեջ տարածված մեր արատրակտ-տեսական հայացքներից ելնելով համարյա միշտ անհնար է դառնում որոշել այն ժանրը, որով գրել է Պլուտարքոսը: Նրա «Համեմատական կենսագրություն ները» ոչ փաստագրական պատմություն են, ո՛չ արձակագրություն, ոչ բարոյական միտումնավորություն, ո՛չ էլ անտարբեր նկարագրությունն այն բանի, ինչը փաստացիորեն եղել է: Բայց դա վերաբերում է նաև նրա բոլոր այն տրակտատներին որոնք, թվում է թե իրենց թեմատիկայի բուն էությունը իսկ արդեն պետք է որ բողկացած լինեն բարոյական ղեղատումներից:

Փիլիսոփայական ժանրերի ու ոճերի այդ աներևակայելի խառնուրդի մեջ սակայն հունական վերածնության գեղագիտության ազդեցությունը Պլուտարքոսի վրա համենայն դեպս եղել է:

Այն պետք է արձանագրել և նրա ճաշկերութային գրույցներում և «Ինչպես պետք է պատանին ունկնդրի բանաստեղծական ստեղծագործությունները» տրակտատում, և ուրիշ շատ անգիտում: Պարզվում է օրինակ որ երիտասարդներին պոեզիա հասկանալ սովորեցնելը չի նշանակում պարզապես նրանց սովորեցնել այն կյանքը, որը պատկերված է պոեզիայում: Ըստ Պլուտարքոսի, դա առաջին հերթին նշանակում է հասկանալ բանաստեղծական պատկերման բուն մեթոդը, երբ բովանդակությունը հետաքրքիր է դառնում ոչ միայն պատկերվող առարկայի գեղեցկության պատճառով այլև այն վերաբերության սրով նկարագրությունը տարբերվում է պատկերված առարկայի հետ համեմատած: Պլուտարքոսն ուղղակի քարոզում է նմանակումը որպես ինքնուրույն, ինքնաբավ ու լիովին առանձնացած բանաստեղծական ոճարվեստ կապված պատկերման առարկայի հետ: Իհարկե, Պլուտարքոսի տեսակետից այդպիսի բանաստեղծական մեկուսացած և ինքնաբավ առարկայականությունը նույնպես ունի միթխարի դաստիարակչական նշանակություն: Եվ այստեղ Պլուտարքոսը տարբերվում է հունական վերածնության այն գրողներից որոնք մեկուսացած ինքնաբավ առարկայականությունից ղեկը չէին

¹ Այս իմաստով «Համեմատական կենսագրությունների» գրական ոճի տաղանդավոր նկարագրությունը տրվում է Ս Ս Ավերինցևի «Պլուտարքոսը և անաթի կենսագրությունը» գրքում (Մ 1973, էջ 119—256):

սնցնում: Իհարկե, դա միայն բանաւիրորեն անբովանդակ դիս տինկցիաներով հաճույք պատճառելը չէր որով հռչակված էր Աթե նւար: Դա նաև երկու Փիլոսոփաականների «Նկարների» նրբանուրբ պսիխոլոգիզմը չէր: Մեկուսացած և ինքնաբաժնի բանաստեղծական առարկայականութիւնը Պլուտարքոսի համար նույնպէս վիթխարի կենսական նշանակութիւն ունի: Բայց ոչ Պլատոնը ո՛չ Արիստոտելը, ոչ ստոիկները երբեք չէին պնդում մեկուսացած բանաստեղծական առարկայականութիւն և ինքնաբաժնի նմանողականութիւն ինչպէս մենք դա գտնում ենք Պլուտարքոսի մոտ¹:

Սակայն եթե խոսենք Պլուտարքոսի ստեղծագործութեան վրա հունական վերանորոթյան գրական ոճերի ստաւելի հաճախակի և առավել խորը ազդեցութեան մասին ապա դա ամենից շատ ար տահայտվել է նրա կենցաղագրութեան և բարոյաբանութեան գեղար վեստական բարդացման մեջ: Այդ կենցաղագրութիւնն ու բարոյա բանութիւնը միայն շատ հազվագեպ են մարուր վիճակում թողնվում Պլուտարքոսի կողմից և այդ դեպքերում նա իսկապէս դուրկ չի լինում և՛ ձանձրալի տեղերից և նույնիսկ անբովանդակ շատա խոսութիւններից: Եվ ընդհանրապէս էլ այդ կենցաղագրութիւնն ու բարոյաբանութիւնը ստացիորեն համեմված են ամեն կարգի կողմնակի տարրերով ինչն էլ Պլուտարքոսին զարձրել է այդպիսի հանրահռչակ գրող նույնիսկ սոր ու նորագույն ժամանակներում Համառոտ ակնարկում անհնար է նույնիսկ թվարկել գաղափարների ոճերի ու ժանրերի անսահմանորեն բազմազան բարոյագեղարվեստա կան միահնչումովների բոլոր այդ տիպերը Պլուտարքոսի մոտ: Մեզ համար այստեղ մնում է միայն մեկ մատչելի հնարավորութիւն լս մի շարք կրկրեա օրինակներ բերելն է: Ըստ այդ օրինակների կարելի կլինի բովանդակաւ ճիշտ դատել Պլուտարքոսի մասին ընդհանրապէս

Վերջինք Պլուտարքոսի «Հեռաքրքրասիրութեան մասին» տրակ տասը: Այն բնավ չի սկսվում ուղղակի հետաքրքրասիրութեան մա սին հարցից: Այն սկսվում է մի պատկերից, ինչը թվում է ոչքն ըով չի պատճառաբանված և հետաքրքրասիրութեան հետ ոչ մի սոնչութիւն չունի: Պարզվում է (1), որ (խեղդով), լավար սառք կամ վնասակար բնակարանը ամենից լավ է իհարկե, լքել: «Բայց եթե տվյալ տեղի հետ կապում է սովորութիւնը այն ժամանակ ձեա փոխելով լուսամուտներն ու փոխելով սանդուղքը, իսկ դռների մի մասը բաց անելով և մյուսները փակելով՝ կարելի է դասավորել այնպէս որ տանը ավելի շատ լույս լինի թարմ օր ու տաք

¹ Ինքնաբաժնի բանաստեղծական առարկայականութեան մասին Պլուտարքոսի ուսմունքի վերլուծութիւնը մանրամասն բնութեկված է մեր «Հելլենիստա-հռոմեական գեղագիտութիւնը մ ր I—II դարերում» (Մ 1979, էջ 127—148)

թյուն» եւ Պլուտարքոսն այնուհետեւ դեռ երկար դատողութիւններ է անում այդ թեմայով, շղանալով բերել հետաքրքիր օրինակներ նախքան իր ուսումնասիրելիք առարկային հետաքրքրաւիրութիւնն անցնելու:

Հետաքրքրասիրութեան բնորոշումը տրվում է սկզբում անալոգիայի ճանապարհով: Հեքիաթային կամիայի օրինակը որը տեսունակ է դառնում միայն իր տանից դուրս, հնարավորութիւն է բնօրնում ցույց տալու նաև հետաքրքրասերի հոգեբանութիւնը որի շարահամ ուշադրութիւնն ուղղված է դեպի լմեն մի արտաքինն ու շարքը, այլ ոչ թե դեպի սեփական հոգին (3): Իր խորհուրդներն ու ցանկութիւնները Պլուտարքոսը զգակցում է գրական-առասպելաբանական ռեմինիսցենցիաների հետ: Այսպես, օրինակ է բերվում Ադիսեսը, որ Աիդում նախքան մօրը և մյուս կանանց հարցութործ անելու Տիրոյի Քլորիսի էպիկաստեի ճակատագրի մասին սկզբից այնուամենայնիվ գուշակից իմանում է դեպի սովերների թագավորութիւն իր այցելութեան նպատակի մասին: Ադիսեսը Պլուտարքոսի կողմից այստեղ բերվում է որպես օրինակ իմաստուն շրջահայեցութեան, որն անհրաժեշտ է հետաքրքրասիրութիւնը բավարարելու համար: Ամբամասն խոսվում է Սոկրատեսի մասին դարձյալ որպես գրական հետաքրքրասիրութեան օրինակի, և Արիստիպպոսի մասին, որը Իստմաքոսից լսելով Սոկրատեսի ճառերի սոսկ ազդու գերապատումը՝ հիմանդացել է նրան լսելու ցանկութիւնից մինչև որ բավարարել է իր ցանկութիւնը և գալով Աթենք, լսել է Սոկրատեսին անձամբ (2), Իրեն արասավոր հետաքրքրասիրութեան օրինակ նկարագրվում է Վալլ վարքը որը թեև կոտն իր մտան է վնարում է մի րիշ օնդում:

Ձանազան զազանիքների ու թաքուն բաների հանդէպ հետաքրքրասերների անհարկի ձգտումը լուսարանելու համար Պլուտարքոսը բերում է ինչ-որ մի եգիպտացու խոսքերը որը սյն հարցին թե ինչու է փաթաթել իր բեռը շորս կողմից պատասխանել է «Որպեսզի չիմանան, թե ինչու»: Հետաքրքրասերի ձգտումը՝ իմանալ անհարկի բաներ Պլուտարքոսի կողմից վառ ու շափազանցված է պատկերվում այս հատվածում է «Քսենոքի արշունածուծ բանկաների մասն, որոնք մարմնից դուրս են քաշում ամենս վատթար հյութերը հետաքրքրասերների սկանչները ամեն տեղից դուրս են հանում ամենից փուշ ու զգվելի խոսքերը: Իսկ սվելի ճիշտ նման ինչ ու մուսլ ու անիծյալ դարպասների, որոնք քաղաքներում ծառայում են մեռելներ դուրս հանելու համար, անմաքրութիւններն ու աղտոտութիւնները դուրս տանելու համար,— ընդ որում ոչ մի մաքուր և ոչ մի սուրբ բան այդ դարպասներով ներս չի մտնում ու դուրս չի գալիս — հետաքրքրասերների ականջներն էլ ներս չեն թողնում ո՛չ մի օգտակար ոչ մի կարգին բան բայց փոխարենը այնտեղ թախանցում և տեղավորվում են արշունուշտ ցնդաբանութիւն և ներ բերելով իրենց հետ կեղտոտ զազրելի բարբաշանքներ»: Այս

տեղ կենցաղային պատկերն ու բարոյակուն զս զամարը հասցված են ամենախսկական հոեոորական պաթոսի

Աի այլ տեղ հեոաքրքրասիրոթյունը պատկերվում է իրրև մի յուրատեսակ բարո հոգեբանություն Չէ՞ որ այն մարդը որը եոո մ է ուրիշի գոբախտության ու վշտի մասին լսելու ցանկությունից, շարախնդությամբ է բոնված լինում իսկ շարախնդությունը աճում է նախանձից ու զրպարտությունից: Ըստ Պլուտարքոսի, նախանձն այն է, երբ ցավում ես ուրիշի բարբորոթյան համար շարախնդությունը երբ հանույթ ես զգոմ ուրիշի վշտից, և այդ երկու արատ ներք կապված են շարության հետ, որն իրենից ներկայացնում է բոի ու վայրենի մի կիրք (6) Արատլ այսպիսի դրամատիկական հոգեբանությունը հեոու է ոչ միայն էպիկտետեսի ու Սենեկայի նման ուղղափաո ստոիկներից այլև ն այնիսկ հունական վերածը նության այնպիսի տիպիկ բարոյախոսից ինչպիսին էր խորացած ինքնա՝ այեցող Մարկոս Ավրելիոսը

Հեոաքրքրասերները կարծում է Պլուտարքոսը, պետք է զրկված լինեն ամեն մի վստահությունից: Գազտնիքը ամելի լավ է վստա հել օտարերկրացուն կամ ստրուկին, քան այն բարեկամին կամ ազ գականին, որը տառապում է հեոաքրքրասիրությամբ: Օրինակն այն բանի, թև ինչպես կարելի է զսպել հեոաքրքրասիրությունը և ան պսպությունը որը և ըստ էության, սնունդ է տալիս հեոաքրքրասիրությանը, ծաոայում է Բոլլեբրոփնտոսը, բր ձեոք շէր ավել ոչ թագավորի նամակներին, ՚չ նրա կնոջը Անգսպությունը ոչ միայն հեոաքրքրասիրությանը այլև անաոակությանն է սնունդ սալիս: Ուրիշ լ՛նչ կերպ կարելի է անվանել ծախսերի ոսո կանգ շաոնող ձգտումը այն կնոջ հանգել, որը պահվում է վալիի տակ իսկ երբեմն էլ տգեղ, երբ շուրջը այդքան համամաաշելիները կան, էթե ոչ ծայրահեղ անգսպություն ու իելագարություն: Նվ այստլ է էլ Պլուտարքոսը համեմաոություն է անցկացնում հեոաքրքրասերի հետ, որը նույնպես ա համարհելով բազում գեղեցիկ տեսարաններ ու հեոաքրքրաշարժ պատմություններ մերժելով ժամանցն ու լու սամիտ դրուլցը ձգտում է բոլորովյն այլ բանի բաց անել ուրիշ նեոի նամակները հարևանի գաղտնիքներն իմանալ, բամբասել նրա սարուկների ու սպասավորուհիների հետ, և այդ բոլորը՝ հաճախ իրեն՝ ենթարկելով վտանգի և միշտ խայտաոակության (9)

Ահա մի քիչ այն շատից, լնչն ալ տահայտված է Պլուտարքոսի կողմից «Հեոաքրքրասիրության մասին» նրա տրակտատում: Նվ շարժե բազմ սպատկել մեր բերած բինակները, որպեսզի ընթերցողի համար պարզ կերպով ներկայանա Պլուտարքոսի գեղարվեստաբա բոյախոսական գրելաձևը Այդ պարզ ու համեստ մարդը համարյա զավաոացին համարյա սարրական ու տալիս կ բարոյախոսը նրա գրական ստեղծագործության աոավել ուշադիր վերլուծության դեոքում իսկույն ձեոք է բերում խիստ նկատելի և նույնիսկ հուղիշ ն անակալիություն ուր ն ա կենցաղաոր ւթյունն ո բարոյաբանու

թյունը հասցնում է մինչև հոետորական պաթոսի, մինչև հմուտ ու խորաթափանց հոգեբանական վերլուծության մինչև մարդկային կրթերի բուռն դրամատուրգիայի և մինչև հրապուրիչ գեղանկարայ նության ու պատկերավորության, Իսկույն նկատելի է դառնում, թե ինչ մեծ նշանակություն է ունեցել Պլուտարքոսի համար հունական վերածնությունը իր մշտական հակվածությամբ դեպի մեկուսացած ու ինքնարավ առարկայականությունը և ինչ առումով Պլուտարքոսը ոչ մի ընդհանուր բան չունի մ թ II դարի այդ հունական վերածնության հետ Ընդամին պետք է նկատի առնել, որ նրա փիլիսոփայական-գրական ոճի մատնանշված գծերը նրա մոտ նշմարվում են ասես թե պատահականորեն, ասես լոկ դիպվածաբար՝ միշտ թեթեւ անընդհատիկ, առանց խոշոր ձևերի ու հատուկ գեղագիտական նպատակամղվածության որևէ հավանություն, Իսկ իբրև հետևանք այդ համեստ ու փոքր մարդը հանկարծ փոխակերպվում է համաշխարհային մասշտաբի գրողի

Վերջնենք «Արծաթասիրտության մասին» տրակտատը: Գերագուսելով փարթամ կյանքի վարողի վատնողությունը մանր կծծիի ընչաքաղցությունից Պլուտարքոսը դա պատճառաբանում է նրանով, որ թունավոր օձերը, միջատներն ու կարիճները մեր մեջ հարուցում են ավելի մեծ շարակամություն, քան առյուծներն ու արջերը, քանի որ առաջինները մարդկանց սպանում են ոչ մի օգուտ չառաջ նալով (6): Իր ուսմունքում այն մասին, թե խկական առաքինուք թյունը գտնվում է երկու ծայրահեղությունների մեջտեղում, ինչպես՝ օրինակ, դրամի ճիշտ օգտագործումը՝ անզուսպ վատնողության և ընչաքաղցության ավելորդ հակման միջև, Պլուտարքոսը վկայակոչում է Արիստոտելի հենց նույնպիսի ուսմունքը: Տրտնջալով այն բանից, որ հնում կատարվող Դիոսիսոսյան տուները, որոնք զուգակցվում էին համաժողովրդական ուրախությամբ զինո սափորով, խաղողի որթով, ուլիկով, թզի զամբյուղով և ավարտվում Փալլոսնելի երթով իրենց տեղը զիջել են բուլորովին այլ սովորույթների՝ պարտադիր ոսկե զարդերին թանկագին զգեստներին դիմակահան գեսային զույգ լծասարքին Պլուտարքոսը տխրությամբ նկատում է, որ այս դեպքում հարստության անհրաժեշտ ու օգտակար կողմը թաղված է անօգուտի և ավելորդի կույտի տակ: Տելեմաքի վարքը որին, ի դեպ հետևում է մարդկանց մեծ մասը, Պլուտարքոսը բացատրում է նյա մոտ գեղարվեստական ճաշակի բացակայությամբ, հիշելով այն միջադեպը երբ Տելեմաքը այցելելով Նեստորի տունը, որը լեցուն է եղել ամենից առաջ օգտակար ու անհրաժեշտ խերով չի գովել նրան բայց Մենելվաոսի տանը տեսնելով ուկի, ւաթ ու փղոսկր հիացմունքով բացուկանչել է, թե այսպիսի բնակարանը Ձևսին է վայել: Նման վերաբերմունքին Պլուտարքոսը հակադրում է Մոկրատեսի կամ Դիոգենեսի վերաբերմունքը, որոնք կասեին՝ որքան ավելորդ ու ոչ անհրաժեշտ բաներ կան Մենելվաոսի տանը և որ այդ հարստությունների տեսքը ծիծաղ է հարուցում:

Այս ամբողջ տրակտատի վերջը գարմացնում է իր խանդավառութեամբ ինչպես և համարյա հոեաորական ինչ որ պաթոսով։ Այստեղ հաստատվում է, որ հարստության բերած բարեկեցությունը միշտ նկատի է ունեցվում հանդիսատեսի համար վկայի համար, առանց որոնց այն վերածվում է ոչնչի Երբ հարուստ մարդը ճաշում է տնեցիների շրջապատում ապա նա չի հոգում այն մասին, որ իր սեղանին սնուցյալան լինեն ոսկե ու արծաթե ամաններ և իր մերձավորները անպայման հագած լինեն ֆանկարժեք զգեստներ։ Այս բոլորը հայտնվում են երբ հյուրեր են գալիս և երբ սկսվում է այն արարողությունը, որը Պլուտարքոսը անվանում է «հանդիսավոր ու թատերական»։ Այնժամ նոր միայն սկսվում է հարստության ցուցադրումը։ Բայց այն ոչինչ է իսկական արժեքների դիմաց։ Իսկ ի՞նչ են այդ իսկական արժեքները։ Այն, ինչը կարելի է անվանել մարդկային գործունեության հոգևոր ոլորտ։ « Բարեմտությունը, փիլիսոփայությունը իմացությունն այն բանի ինչ պետք է գիտենալ աստվածների մասին,— այս ամենը մինչև իսկ աննկատ մնալով բոլոր մարդկանցից լուսավորում է սեփական լույսով ու հոգում ստեղծում է մեծ պայծառացում և մի բերկրանք որը մոտ է և հոգուն, և ինքն իրեն քանզի հողին ձգտում է բարուն անկախ նրանից տեսնում է դա որևէ մեկը, թե՛ թաքուն է մնում բոլոր աստվածներից ու մարդկանցից»։ Կարող է արդյոք հարուստների ողջ անեցվածքը ամենատիկ առաքինության հետ, ճշմարտության հետ մտնեմա՞տ կսկան փառությունների՝ երկրաշափության ու սասողադիտության գեղեցկության հետ,— հարցնում է Պլուտարքոսը։ Եվ սուսկ մեկ պատասխան է գտնում իհարկե ոչ։ Եվ այնուհետև պալիս է պերճախոս փառաբանումն այդ վսեմ իգեալի որն անշափելի է այն գիսի լնչություն հետ ինչպիսին արծաթասիրությունն է (10)։

«Կանանց առաքինությունների մասին» արակտատում Պլուտարքոսը ձևակերպում է այն սկզբունքը, որը նրա գրվածքները դարձնում է ոչ թե բարոյախոսի շոր պատվիրաններ այլ գեղարվեստորեն բարձր ստեղծագործություններ, որտեղ ճաշի են առնվում ինչպես անտիկ ժամանակների դիզակտիկ փորձը այնպես էլ այդ դարաշրջանի հոեաորական վարպետությունը։ «Քանի որ իմ օրինակների բուն էություն մեջ,— գրում է Պլուտարքոսը,— ավելի շուտ ներդրված է ոչ միայն համոզելու հատկությունը, այլև բավականություն պատճառելու, ուստի իմ քննախոսությունը չի մերժի այն օգնությունը որ կառաջարկի պատմվածքների գեղեցկությունը և չի վախենա

Փաղցր Փարիսներին օգնության կանչել Մուսաճերին
Գեղեցկագույն դաշինքով կապել ղիցունիներին —

ինչպես Սվրիպիդեսն է ասում»

Այսպիսով, տվյալ դեպքում կանացի ու տղամարդկային առաքինության նմանությունն ձև տարբերությունը հետազոտելու համար «չես գտնի ավելի լավ միջոց — ասում է Պլուտարքոսը,— քան համարել սրանց կյանքն ու գործերը նրանց կյանքի ու գործերի հետ, ինչպես համեմատում են մեծ վարպետության ատեղծագործությունները և քննարկել, թե արդյոք միանման տեսք ու գծեր է ունեցել մեծ գործերի հանդեպ Շամիրամի (Սեմիրամիդայի) և Սեոստրիսի ձգտումը ճանակվելիքի և թագավոր Սերվիոսի մտքի ճարտարությունը, հոգեկան վսեմությունը Պորցիայի ու Բրուտոսի, Տիմոկլեայի ու Պելոպիդեսի» (243c): Շարադրելով հայտնի ու մոռացված պատմությունները, առասպելաբանական գրույցները և պատմական փաստերը որոնք երբեմն զուրկ չեն գրական մշակումից Պլուտարքոսը իր պարտքն է համարում քննարկողին ծանոթացնել առաքինության իրարից շատ բաներով սարբերվող տեսակներից, «քանի որ մասնավոր տարբերությունները չեն խլում այդ առաքինություններից ոչ մեկը, որոնք ներհատուկ են անվանմանը (243d):

Տրակտատի հենց սկզբում, քննարկելիք թեման դեռ նոր մ/այն առաջ քաշած, Պլուտարքոսն արդեն դիմում է նախորդների օգնությանը առաքինության իր ըմբռնումը ձևակերպելով Թուկիդիդեսի հետ այդ առիթով իր անհամաձայնության և Գորգիասի մտքի գովաբանման միջոցով: Կանացի առաքինության Պլուտարքոսի կողմից բերվող օրինակներում պատմությունն անկատելիորեն միահյուսվում է հնարովի բաների և առասպելաբանական տարրերի հետ: Տիմոկլեայի մասին պատմությունը հարմարեցված է ոեւալ փաստի՝ Ալեքսանդրի կողմից Թեբեն գրավելուն, բայց Տիմոկլեան ինքը ներկայացված է որպես ա՛հեղ Կլոտո վրիժառու կին որը հայտնվել է մահկանացու թեբեոհու կերպարանքով: Դատելով համեստության ու քաղաքացիական պարտքի մասին, Պլուտարքոսը հիշատակում է մի ամբողջ շարք պատմական անուններ ու դեպքեր որոնք կենդանի կերպով լուսարանում են բարոյականացնող խորասները: «Սթե Թեմիստոկլեսը թաքնվել ավենացիներից Կամիլոսը հռոմեացիներից Պլատոնը՝ Գիոնից, ապա Հելլադան չէր հաղթի Քսերքսեսին, Հոմ քաղաքը կանգոն չէր մնա և Սիցիլիան չէր սզատագրվի»:

Մեր կողմից այժմ մեջբերված այս տրակտատը շատ մեծ թվով օրինակներ է պարունակում որոնք այստեղ բերելը կնշանակեր ամբողջ էջեր արտագրել այդ աշխատությունից: Այսպիսով կարելի է ասել, որ Պլուտարքոսը հորակացություն է հանում ոչ թե պարզապես շոք սրամաքանական դատողությունների հիման վրա այլ պատմական փաստերի, հորինված պատմությունների ու առասպելաբանության խայտարեղես ո բազմակերպ միահյուսման օգ

նությամբ — տվյալների, որոնց Պլուտարք սը վաճաճ է և որոնք նրա պատճառը դարձնում են գեղարվեստորեն բարձր ու հետաքրքրալարժ Պատկերվում էամ հիշատակվում են արտյացի կանայք, իոկիդացի քիոսցի, արգոսցի, պարսիկ, կելտ, մելոսցի էտրուսկ, լիկիացի, սալմանտիկացի, միլեթացի; քեոսցի կանայք, սրանց միա նում են նաև ուրիշ առանձին անուններ Սա արդեն բարոյարանություն չէ այլ մի տեսակ գեղարվեստական ալբոմ

Գրա օրինակն է հանդիսանում նաև «Խրատ ամս սիննելին» արակտատը: Պլուտարքոսն այս ամբողջ գրվածքը ետուցում է ամուսնական կյանքի վերաբերյալ առանձին կոնկրետ ցանկություն ներքեց, ընդ որում հետևելով իր սկզբունքին՝ բարոյախոսական խրատները նա վառ կերպով գունագեղում է պա կերավոր ու ինք նաաիպ օրինակներով: «Սկզբում նորապսակները հատկապես պետք է զգուշանան սարածայնութուններից և ընդհարումներից՝ նայելով այն բանին թե ինչպես նույնիսկ ստանձված կեուճները նախ հեշ տությամբ փշրվում են ամենափոքր իսկ հարվածից, բայց փոխա բենը ժամանակի ընթացքում.. ո՛չ կրակը ոչ երկաթը իրանց ոչ մի բան չեն սնում (3): «Կրակի նման՝ որ եղեգնի ծղոտի ո փետրախոտի մեջ հեշտությամբ թռնկվում է բայց արագ հանգում եթե իր համար սլլ սնունդ չի գտնում, լերը պայծառորեն բոցա վառվում է բայց շուտով կմարի եթե գրան շնեն երիտասարդ ամուսինների հոգեկան արժանիքներն ո բնավորությունը» (4):

Այն կանանց մասին «որոնք գերադասում են բռնադատել հի մար ամուսնուն, քան սնալ խելոքին», Պլուտարքոսն ասում է թե նրանք հիշեցնում են նրանց, «ովքեր ճանապարհին գերադասում էն իրենց հետ վերցնել կույրի, քան գնալ տեսունակի ու ճանա պարհն իմացողի հետ» (5): Երբեմն Պլուտարքոսը դիմում է առաս լելարանակա՛ն անունների որոնք դարձել են համարյա հասարակ անուններ, «եզա՛ է եղել Հեղինեն, հեշտասեր է եղել Պարիսը Ռդիսեսը՝ իսկամիա Պենելոպեն՝ հավասարիմ: Ուստի և մի ամուս նությունը երջանիկ է դուրս եկել 1 ընդօրինակման արժանի մյուն էլ Իլիոնին դժբախտություններ է բերել ինչպես հելլենների այնպես էլ բարբարոսների համար» (21)

Սեփական համեմատությունների 1 հանրահայտ առասպելաբա նական պատմությունների հետ միասին Պլուտարքոսը դիմում է և որեկ հեղինակավոր անձի կյանքից վերցված օրինակների և այլ ժողովուրդների սովորությունների, որոնք իրեն թվում են իելամիտ ու ճիզա: Այսպես «Սոլոնը նորահարսին պատվիրում էր նախքան ամուսնու հետ ննջարանում մեկուսանալը սերկևիլ ուտել, հափս նաբար, նրա համար որ հարսի դեմքից ու ձայնից ստացվող առա ջին տպավորությունը լինի քաղցր ու դյուլիչ» (1): «Կաաոնը,— պատմում է Պլուտարքոսը,— ինչ-որ մեկին սենատից դուրս է արել նրա համար որ սա իր դատեր ներկայությամբ համբուրել է իր կնոջը» իսկ Հերոդոտոսը ճիշտ չի եղել Պլուտարքոսի կարծիքով

«ասելով թե կինը զգեստի հետ ամոթն էլ է դեն նետում: Ընդհանրապես կինը զգեստը հանելով՝ ամոթով է զգեստավորվում» (10): Բայց դրա մոխարեն «ճիշտ էր Սվրիպիդեսը հանդիմանելով նրանց, ովքեր քնար են նվագում կեյրուխումի ժամանակ», քանզի, Պլուտարքոսի կարծիքով երաժշտությունը պետք է «որ պեսզի սահձահարի զայրույթը և մեղմացնի վիշաքը» (38)

Նման կարգի դատողություններից, պատմություններից անեկ դոտներից արտառոց իրադարձություններից, ազնիվ արարքներից և պարսից արքաների ու ազատ վարքի տեր մարդկանց՝ իրենց բարոյակուն հատկանիշներով հույժ պայմանական օրինակներից է բաղկացած ամբողջ «Խրատ ամուսիններին» տրակտատը:

Սյլ դեպքում Պլուտարքոսի օրինակները բարոյական խրատների համատեքստում ընդունում են լիովին ինքնուրույն պատմվածքի բնույթ՝ որտեղ ոչ միայն արտահայտիչ կերպով նկարագրված են գործող անձինք այլև սեղո՛ ձևով՝ մեկ-երկու էջում խաղացվում է իսկական մի դրամա հափշտակիչ սյուժեով և հենց դրամային ներհատուկ պսթետիկայով: Այսպես «Էրոսի մասին» երկխոսության մեջ զրույցի հենց վերջում արդեն բերվում է կանացի անձնագոհ սիրո մի օրինակ, ուր վերաբերում է կայսր Վեսպասիանոսի ժամանակներին և դրանով իսկ հատուկ սրությամբ և հաղորդվում պատմողի մասնակցությամբ շնորհիված դեպքերին:

Գա էմպոնե անունով կնոջ (բնութագրական է որ այդ անունը հունարեն թարգմանելիս ստացվում է Հերոսուհի) Վեսպասիանոս կայսեր դեմ նյութված դավադրության մասնակցի հանդեպ սիրո պատմությունն է: Վերջիվերջո էմպոնեն այնուամենայնիվ կայսեր հրամանով մահապատժի է ենթարկվել, բայց ամենքին ապշեցրել է իր հաստատակամությամբ ու հայարտ խոսքով, որով խոցել է Վեսպասիանոսին թե ինքն իր կյանքը գետնի տակ խավարում ավելի լավ է անցկացրել, քան կայսրը՝ թագավորելով երկրի վրա: Իսկ ի՞նչ է հղել այնուհետև Պարզվում է որ ճակատագիրը ճիշտ էր տնօրինել սվարտելով այս շղթերգս կան սյուժեն. Վեսպասիանոսի ողջ տոհմը ոչաշացել է, իսկ էմպոնեի սնձնվիրաբար սիրած ամուսնու որդիներից մեկը վերջերս արդեն հասունացած եղել է ինչպես ասում է պատմողը «մեզ մյուս Դելփիքում»

Այս երջանիկ ավարտը անհրաժեշտ է Պլուտարքոսին հանձին որի միավորվել են և գլուցակիցը, և Դելփյան տաճարի պատվարժան քուրմը, և ինքը՝ բազմափորձ գրողը՝ որը բավականություն է ավարտում մեծ սիրո պատմությունը ու ճիշտ այն պահին, երբ երկխոսության զրուցակիցները, ի միջի այլոց մոտենում են թեոպիքին մի քաղաք որտեղ սուանձնապես հռչակված է էրոսը:

Պլուտարքոսի աշխարհայացքի և ստեղծագործության նախնական ու մշտավոր ծանոթացման համար, ինչպես մեզ պատկերանում է բերված նյութերը բավական են: Փորձենք ընդհանուր եզրակացություն

ներ անել, ոչ այնքան հստակ շարադրանքի մանրախնդրության, որ քան պլուտարքոսյան նյութերի վիթխարի խաչտարդետության պատճառով, որոնք մեծ դժվարությամբ են ենթարկվում ընդհանրացնող ձևակերպման:

Պլուտարխոսը և անտիկ գրականությունը: Անտիկ աշխարհայացքը և անտիկ գեղարվեստական պրակտիկան հենվում են կենդանի, շրն շավոր ու բանական տիեզերքի վրա, միշտ տեսանելի ու լսելի միշտ պայականորեն ընկալվող, լիովին նյութեղեն տիեզերքի մեղտեղում անշարժ երկրով ու երկնքով՝ որպես երկնակամարի հաճիտեանական ու ճիշտ շարժման բնագավառով: Այս ամենը, իհարկե, կանխորոշված է հին աշխարհի սոցիալ պատմական գարգացման բնույթով: Չնայած հաջորդ մշակույթները սկզբում ծագում էին անհատից, բացարձակ կամ հարաբերական, ինչպես և հասարակությունից ու հետո արդեն մոտենում բնությանն ու սիեզերքին, անտիկ միտքը ընդհակառակը ծագում էր պայանյութեղեն տիեզերքի ակներև տրվածքից և հետո արդեն դրանից եզրակացություններ էր հանում անհատի ու հասարակության տեսության համար: Սա ամիշտ իրենով որոշեց անտիկ գեղարվեստական կառուցվածքների ընդգծված նյութեղեն այսինքն՝ ճարտարապետաքանդակագործական պատկերավորությունը ինչը մենք, անտարակույս գտնում ենք Պլուտարխոսի մոտ Ալեսիսով, զգայանյութեղեն տիեզերաբանություն— ահա թե ոտն է Պլուտարքոսի աշխարհայայթի ու ստեղծագործության նյակետը:

Պլուտարխոսը և անտիկ գրականությանն պատկան ժամանակաշրջանը: Քանի որ անտիկ գրականությունը պոյություն է ունեցել սոցիալ ստրույց ավելի, ապա այն իր պարզուցման շատ շրջաններն է անցել: Դասականության շրջանի սիեզերաբանությունը՝ այսինքն՝ բարձր դասականության,— դա տիեզերքի մասին ուսմունքն է պլատոնյան «Տիմեոս»-ում: Անտեղ տրված է կենդանի ու նյութազգայական տիեզերքի պարզ ու որոշակի պատկերը բոլոր նախնական իդեալական սկզբունքներով և տիեզերքի նյութեղեն ոլորտի բոլոր մանրամասնություններով: Ռուսի Պլուտարքոսը առաջին հերթին պլատոնական է:

Պլուտարխոսը և հելլենիզմը: Մ թ ա VI—IV դդ. դասականությանը հաջորդեց դասականության այն վերամշակումը, որը սովորաբար անվանվում է ոչ թե հելլենականության ժամանակաշրջանն այլ հելլենիզմի ժամանակաշրջան: Հելլենիզմի էությունը դասական իդեալի սուբյեկտիվ վերակառուցման մեջ է, դրա տրամաբանական կառուցվածքայնության և հուզական-ինտիմ ապրվածությունն ու ընդգրկվածության մեջ: Քանի որ Պլուտարքոսը գործում էր հելլենիզմի դարաշրջանում, ուստի նրա աշխարհայացքն ու գեղարվեստական պրակտիկան կառուցված են ոչ թե մաքուր պլատոնիզմի, այլ՝ դրա՝ սուբյեկտիվիստական ու ներունակասուբյեկտիվ մեկնության վրա: Պլուտարքոսը պլատոնիզմի սուբյեկտիվորեն տրա

մաղրված մեկնաբանն է տիեզերաբանական օբյեկտիվիզմի ամբողջությամբ վերցրած պահպանության պայմաններում

Պլուտարխոսը և հելլենիզմի սկզբնական ժամանակաշրջանը Պլուտարքոսն ապրել է ոչ թե սկզբնական հելլենիզմի ժամանակաշրջանում՝ մ. թ ա III—I դարերում, այլ դրանից անմիջապես հետո՝ Օվ, շնայած դրան, այլ սկզբնական հելլենիզմի կնիքը վրճապահանորեն բնորոշ եղամ ամբողջ Պլուտարքոսի համար։ Հելլենիզմի այդ սկզբնական ժամանակաշրջանը Պլուտարքոսի վրա շագդեց իր երեք փիլիսոփայական դպրոցներով՝ ստոիցիզմով, էպիկուրիզմով ու սկեպտիցիզմով։ Այդ դպրոցները օազեցին որպես պաշտպանողական միջոցառում այն ժամանակ երևան եկած անհատապաշտության ու սուբյեկտիվիզմի համար։ Անհրաժեշտ էր դաստիարակել խիստ ու դստան սուբյեկտ և պահպանել նրա ներքին անդորը այն ժամանակվա աճող հելլենիստա-հոմեոսական կայսրության առևտրային հանդեսը։ Պլուտարքոսը խորթ դուրս եկավ և ստոիկների շոր խստաբարոյությունը և էպիկուրյանների անհոգ վայելքամոլությունը, և՛ ստոիկների կողմից ամեն մի տրամաբանական կատուցվածքայնություն լրիվ հրաժարմանը։

Այն ժամանակվա սաստկացած սուբյեկտիվիզմի բոլոր ասպեկտները Պլուտարքոսին ամենից մոտ եղավ փոքր, համեստ ու հասարակ մարդկային անհատը իր առօրյա կապվածություններով ընտանիքի ու հարազատ վայրերի հանդեսը իր սիրով և իր մեղմ, սրբազին հայրենասիրությամբ։ Կարճ ասած հելլենիզմի այդ սկզբնական ժամանակաշրջանից Պլուտարքոսին անցավ կենցաղագրությունը և բարեհոգի բարոյաբանությունը։ Այլ խոսքով Պլուտարքոսը եղել է բարեհոգի պլատոնական որի համար կենցաղագրաբարոյագրական ձևերը շատ ավելի մոտ են նրան դասական պլատոնիզմի վիթխարի ու հոյակապ ձևերից պլատոնիզմի փափկասիրտ և անկեղծորեն սրամաղրված կենցաղագրողի ու լարոյագրի իր մեկնաբանությամբ։

Վերջապես բացի սկզբնական հելլենիզմի երեք փիլիսոփայական դպրոցների ուղղակի քննադատությունից և բացի մանր մարդկենցաղագրական բարոյաբանությունից Պլուտարքոսը վաղ հելլենիզմից ժառանգել էր նաև սաստկացած սուբյեկտիվիզմի այն համարձակությունը որը պահանջեց լրջորեն հաշվի առնել շարք բնություն անհատի և հասարակության մեջ ակառակ կատարյալ տեղեկանական լավատեսությունը։ Հենց համեստ ու քաղքենիորեն տրամաղրված Պլուտարքոսն էր որ պահանջում էր ընդունել աշխարհի ոչ միայն բարի այլև չար հոգին։ Այս իմաստով նա համարձակվում էր քննադատել նաև ինիսկ իրեն՝ Պլատոնին։ Այսպիսով Պլատոնի սուբյեկտիվորեն տրամաղրված մեկնիչը Պլուտարքոսը այդ մեկնությունն օգտագործեց փոքր ու համեստ մարդու պաշտպանության համար մշտական կենցաղագրության և բարոյագրության համար է

վիթխարի օրհգեհականն ո ժի ետևո մ շարք (այլ ոչ քե միայն քա
րիե) ընդունելու համար:

Պլուտարքոսը և հելլենական վերածնությունը մ ք II դարս մ
Պլուտարքոսը որն ապրել է մ թ. I—II դարերի սահմանում ակա-
մա գտնվում էր ոչ միայն վաղ հելլենիզմի ազդեցության տակ, այլև
յն ավելի ուշ հելլենիզմի որը անտիկ գիտության մեջ ստացել է
հելլենական վերածնություն անվանումը Անհրաժեշտ է որ մենք
ինչ խստորեն հաշիվ տանք այն բանն մ թե ինչ է այդ հելլենա-
կան վերածնությունը, թե Պլուտարքոսը ինչում է որսն նմանվում և
ինչում է կարուկ տարբերվում որանից:

Եթե վերցնենք հելլենական վերածնությունը որսիս սկզբո նշ
ապա դա չէր կարող լինել մի քանի հարյուրամյ կ առաջ ապրած
դասականության տառացի վերականգնումը: Դա դասականության
վերափոխումն էր ոչ թե տառացի, այսինքն ոչ թե տառացիորեն
կենսական, այլ միայն գեղարվեստան առարկայականության, վա
ղուց անցած-հնացած գեղեցկության ինքնաբավ ու լիովին մեկու
սացած հայեցման: Պլուտարքոսը երբեք չի եղել այդպիսի մաքուր
գեղագետ, և այդպիսի մեկուսացած ինքնաբավ գեղագիտական առար
կայականությունը միշտ նրա համար խորապես խորթ է եղել: Նա
ընդունակ չի եղել Փիլոսոփաականների նրբագրայական իմպրեսիո-
նիզմին, Անթինեսի՝ բանասիրական հետաքրքիր դատարկաբանու
թյուններով շնչաստացությունը, առասպելագիրների շոր ու մեթոդիկ
էկարադրականությունը կամ Լուկիանոսի ոտասպելաբանական սրվա
նկարների անպատկառ զավեշտությունը:

Գուցե որսիս հելլենիստական վերածնության բոշ հեռավոր հի
տանք. ինչը բնորոշ կերպով անվանված է նաև երկրորդ սոփես-
տության, Պլուտարքոսի երկերում հաճախ առկա է եղել երկարա
րանությունը, որ էրբեմն հասել է զարազ շատախոսության, Դա նրա
մոտ եղել է ոչ թե պարզապես շատախոսություն, այլ դարձյալ որ
պես դաշտպանական միջոց սովորական մարդու գոյության իրա-
վունքների որհուանության համար, նրա թեկուղև մանր բայց փո-
խարենը դուտ մարդկային գահանջմունքների ո տրամադրության
պահպանության համար:

Հելլենական վերածնության բուն նշանակալիությունը Պլուտար
քոսի համար Այդ բուն նշանակալիությունը անհրաժեշտ է հավաս
տիկ այն առումով, թե Պլուտարքոսն ինչ մեթոդից է օգտվո մ վե
րածնության մեթոդոլոգիայի հանդեպ իր հակվածությամբ: Հատ
կապես ս կենսո է այն տվյալը որ յայեցողաբար ինքաբավ ու
գեղագիտորեն մեկուսացած առարկայականությունը Պլուտարքոսի
կողմից երբեք չի օգտագործվել տառացիորեն երբեք նրա համար
չի եղել «մաքուր» արվեստ, երբեք չի եղել արլիստ սրվեստի հա
մար Այս գեղագիտորեն մեկուսացած ինքնաբավությ նից որն սր
տաքուստ լիովին անշահախնդիր է և ոչնչով կենսականորեն ըշահա

զրգոված, Պլուտարքոսը միշտ ուժեր է քաղել հենց կյանքի հա մար: Այդպիսի գեղազիտական ինքնարալուծությունը միշտ նրան աշխուժացրել է, թարմացրել ամրացրել, ազատել առօրյա հոգսերից և մանրուքներից միշտ վերափոխել կերպով է ներգործել հոգեկանի վրա, հասարակության վրա թեթևացնելով պայքարը, լցնելով ունայնությունը և իմաստավորելով առօրյա ձախորդություններն ու ողբերգական անելանելիությունը: Ահա թե ինչու կենցաղագրությունն ու բարոյագրությունը Պլուտարքոսի երկերում միշտ լցված են առասպելարանական ու գրական օրինակներով, լեզենդներով առակներով և ինքնակամ հնարված իրադրություններով, անեկզոտներով ու սուր խոբերով որոնք առաջին հայացքից ասես խախտում են ընթացիկ շարադրանքը և ասես աննպատակ կերպով մի կողմի վրա տանում: Այդ սղջ առասպելարանությունն ու գրականությունը բոլոր այդ անեկզոտները և սրամիտ իրավիճակները երբեք ու ոչ մի ակն Պլուտարքոսի համար ինքնուրույն նշանակություն չեն ունեցել և այդ իմաստով դրանք բնավ չեն բերվել մեկուսացած ինքնահիացման նպատակներով: Այդ ամենը ներգրվում էին ռեալ գործող մարդ կենսական պրակտիկայում, այն ամենը մերկացնում էին մարդկային արատավոր կրթերի ստոր ու անշնորհք բնույթը և այդ ամենը թեթևացնում էին, թարմացնում, վեճեցնում ու իմաստնացնում ռամենասովորական փոքր մարդուն: Այսպիսով վերածնանհիլենական արվեստը արվեստի համար տեսությունը, մարդուց լիլիելով նրա սոբրեականության իրավունքը, միանգամից և միծամանակ ստացվում էր և՛ գեղագիտորեն ինքնարավ, և՛ բարոյապես բարնուրացնող ոգով սմբապեղող: Պլատոնիզմն այդ իմաստով Պլուտարքոսի մոտ ևս մի նոր եկրադարանափոխություն ապրեց և դասական տիեզերարանությունը, չկորցնելով իր վսեմ գեղեցկությունը դարձավ կենցաղային մարդու արդարացումը

Պլուտարքոսի աշխարհայացքի և ստեղծագործաբյււն սիտինո միկա-նամադրական բնույթը: Իբրև արդյունք Պլուտարքոսի ընդարձակ գիտական ժառանգության մեր հետազոտության անհրաժեշտ է ասել որ ներկայումս բանասերի համար իսկական մեղսագործություն է Պլուտարքոսի ստեղծագործությունը հանգեցնել մի որևէ վերացական սկզբունքի ձիշտ է ՚րա սոցիալ պատմական հիմքը որը ժամանակագրականորեն խխա ճշգրիտ է հրամայաբար պահանջում է որ նրան դիտենք որպես անցում սկզբնական հելլենիզմից դեպի առավել հասուն հելլենիզմը այն է մ թ II դարի հելլենական վերածնությունը: Բայց ս սլդեն շափազանց ընդհանուր սկզբունք է: Երա աշխարհայացքային ո ստեղծագործական արդյունքների ավելի մոտիկից քննարկումը վկայում է որ Պլուտարքոսը արտակարգ բարդ ցված պլատոնական է որը չի կարողացել բարձրանալ մինչև պլատոնյան մոնիզմը բայց փոխարենը ՚րա բազ

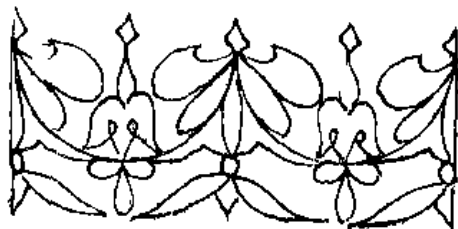
մաթիւմ դադարարարական երանգներն է օգտագործել, որոնք հաճախ հակասական են և այդ պլատոնիզմը անճանաչելի են դարձրել: Մոտավոր թվարկումով անհամար ինչ տեսքով կարելի է պատկերացնել Պլուտարքոսի բոլոր այդ հակասական և բառիս լիակատար իմաստով անտինոմիական գծերը նյս համադրականութեամբ հանդերձ, որը եթէ ոչ միշտ է փիլիսոփայական ապա միշտ պարզ է ու հասարակ, բարեհոգի ու բարեսիրտ, միամիտ ու իմաստուն: Այսինքն Պլուտարքոսի մոտ համասեղովել են ունիվերսալիզմն ու անհատապաշտութիւնը կրամոլոզիզմն ու կենցաղագրութիւնը մոնոսթեն տալութիւնն ու առօրեականութիւնը, անհրաժեշտութիւնն ու ազատութիւնը հերոսութիւնն ու բարոյաբանութիւնը, հանդիսավութիւնն ու կենցաղային պրոզան, դադարարական միասնութիւնն ու պատկերումների անսովոր երփներանգութիւնը ինքնաբաւ հայեցողականութիւնն ու գործնական փաստագրութիւնը, մանիզմն ու դուալիզմը, մատերիայի ձգտումը դեպի կատարելութիւն: Անտիկ դրականութեան և փիլիսոփայութեան պատմաբանի ողջ հմտութիւնը Պլուտարքոսի առնչութեամբ հենց նրանում է որ բաց անի և սոցիալ պատմականորեն հիմնավորի նրա աշխարհայացքի ու ստեղծագործութեան հատկապէս այդ անտինոմիկահամադրական բնույթը: Այդպիսի արվեստի համար պահանջվում է վիթխարի նյութերով լնդզրկում և այժմ դրան կարելի է Մայն հեռավոր կերպով մտանալ:

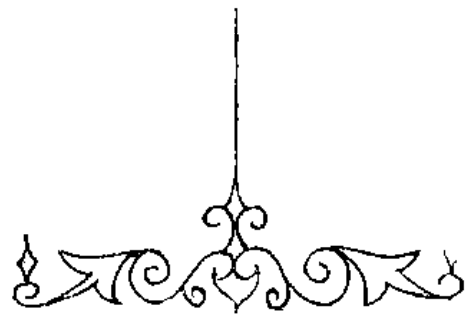
Պլուտարքոսը և հելլենիզմի վերջը: Պլուտարքոսը գտնվում էր հելլենական վերածնության ուժեղ ազդեցության տակ թեև նա դադարողործեց սովորական մարդու իրավունքների հիմնավորման համար Բայց մի բան որից արդեն անպաշտանորեն հեռու է եղել Պլուտարքոսը— դա ողջ հելլենիզմի հոշակապ ավարտման էր անտիկ դարաշրջանի վերջին շորս դարերում, երբ ծնունդ առավ, ծաղկեց ու դեպի սնկում գնաց նորպլատոնականների փիլիսոփայական դարձը: Այդ նորպլատոնականները նույնպէս չէին կարողանում որպէս վերջնական ճանաչել ինքնաբաւ հայեցում և տեսութիւնը: Նրանք մինչև վերջն էին հասցնում այդ գուտ բանաստեղծական ինքնաբաւութիւնը՝ հանգեցնելով տրամաբանական այն վախճանին երբ բանաստեղծական ու գուտ մտավոր պատկերը փոխարելութեան փոխարեն դառնում էր կենդանի իրականութիւն կենդանի իր և ինքնուրույն սուբստանցիա: Բայց բանաստեղծական պատկերը տրված որպէս ինքնուրույն նյութեղեն սուբստանցիա, առասպել է արդեն: Եվ նորպլատոնականութիւնը մ թ III—VI դարերում հենց իսկը դարձավ առասպելի դիալեկտիկա: Պլուտարքոսի մոտ վերաբերմոնքը առասպելների հանդեպ դրական էր, բայց դրանք ոչ բրբե բուն կեցութեան նախնական սուբստանցիա ճանաչելու իմաստով Առաս

սելները նրա համար, վերջիվերջո, նույնպես մնացել էին փոխա
բերական բարոյաբանության աստիճանի վրա թեև իհարկե դեռ
էլի հեռանում էին դեւի տիեզերաբանական խորքերը:

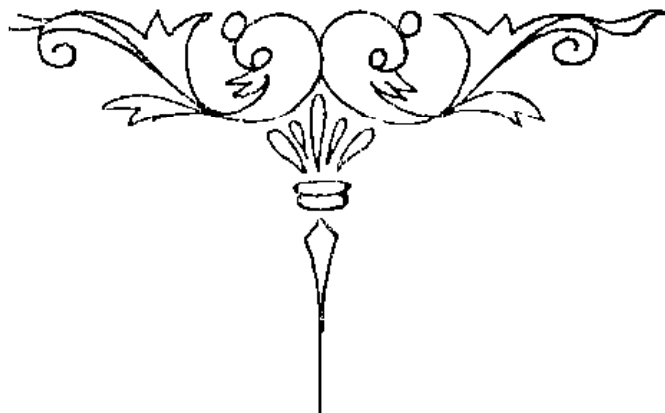
Դա մի համեւատ մարդ էր Բայց համա խարհս լին փառք նվաճեց

Ա. ԼՈՍՆՎ

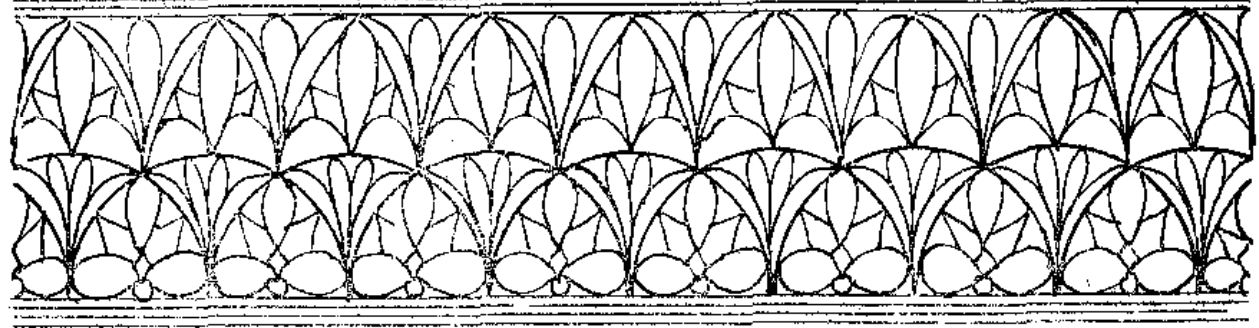

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ
ԿԵՆՏՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԵՎ ԿԵՍԱՐ

Ն Ե Ղ Ե Ք Ա Մ Ա Ղ Դ

I Սյս գրբում նկարս գւլ լով Ալեքսանդր արքայի կյանքը և Պոմպեոսին հաղթող Կեսարի կյանքը, մենք, քննարկվելիք իրադարձությունների շատության պւ սճւտով, այս կենսագրություններին շենք կցելու մի այլ նախարան, բացի ընթերցողներին ուղղված հետևյալ խնդրանքից մեզ շմղադրել, որ այդ մարդկանց ոչ բոլոր սխրանքներն ենք թվարկելու, հանգամանորեն շենք քննարկելու դրանցից յուրաքանչյուրը առանձին-առանձին և մեր շարագրանքը մեծ մասամբ լինելու է հակիրճ: Մենք ոչ թև պատմություն ենք գրում այլ կենսագրություններ, և միշտ շէ, որ ամենափառավոր դործերում է տեսանելի լինում առաքինությունը կամ արատը այլ հաճախ որեէ աննշան արարք, բառ կամ կատակ ավելի լավ են ի հայտ բերում մարդու բնավորությունը, քան ճակատամարտերը, սրոնցում կործանվում են տասնյակ հազարներ վիթխարի բանակներ ղեկավարելը և քաղաքներ պաշարելը: Ինչպես որ նկարիչները, քիչ ուշադրություն դարձնելով մարմնի այլ մասերի վրա նմանության հն հասնում ղեմքի ու աչքերի արտահայտության ճշգրիտ պատկերման շնորհիվ, որոնցում դրսևորվում է մարդու բնավորությունը, այդպես էլ թող մեզ թույլատրվի խորանալ այն հատկանիշների ուսումնասիրման մեջ, որոնք արտացոլում են մարդու հոգին, և դրա հիման վրա կազմել յուրաքանչյուր կենսագրություն՝ ուրիշներին թողնելով գովերգելու մեծամեծ գործերն ու ճակատամարտերը:

II Ալեքսանդրի ծագումը ոչ մի վեճ չի հարուցում հոր կողմից նասերում էր Հերակլեսից Կարանոսի գծով, իսկ մոր կողմից՝ Էակոսից Նեոպտոլոմեոսի գծով: Պատմում են, թե Փիլիպոսը Սամոթրակիի կրոնա-

ծեսերին հաղորդակից է եղել Օլիմպիադայի հետ միաժամանակ, երբ նա ինքը դեռ պատանյակ է եղել, իսկ Օլիմպիադան՝ ծնողներին կորցրած մի աղջնակ: Փիլիպոսը սիրահարվել է նրան և ամուսնացել՝ ստանալով նրա եղբայր Արիբոսի համաձայնությունը: Նախօրերին այն գիշերվա, երբ հարս ու փեսային փակել են ամուսնական ննջարանում, Օլիմպիադայի աչքին երևացել է, թե իբր որոտ է լսել ու շանթը խփել է իր որովայնին և այդ հարվածից ուժգին կրակ է բռնկել բոցի լեզուները վազել են բոլոր ուղղություններով և ապա մարել Հարսանիքից որոշ ժամանակ անց, Փիլիպոսը երազում տեսել է թե, իբր ինքը կնքել է իր կնոջ որովայնը կնիքի վրա, ինչպես նրան թվացել է, դրոշմված է եղել առույծի պատկերը: Բոլոր գուշակներն երազը մեկնել են այն իմաստով, թե Փիլիպոսը պետք է խստորեն պահպանի իր ամուսնական իրավունքները, բայց թելմեսոցի Արիստանդրոսն ասել է, թե Օլիմպիադան հղի է քանի որ դատարկ ոչ մի բան չենք կնքում, և որ նա հղի է մի արու զափակով, որն օժտված է լինելու խիզախ առյուծային բնավորությամբ Սի անգամ էլ քնած Օլիմպիադայի կողքին էրկար ու ձիգ մեկնված մի Նն տեսել: Ասում են, սա շատ ավելի, քան որն է այլ բան, ստուգրել է Փիլիպոսի հակումն ու սերը կնոջ հանդեպ և սկսել է ավելի հաղվադեպ գիշերներ անցկացնել նրա հետ. գուցե վախեցել է թե կինն իրեն կհախարդի կամ կթունավորի, գուցե և կարծեցով, թե կինը կապված է բարձրագույն մի էակի հետ, այդ պատճառով էլ խուսափել է նրա հետ մերձենալուց: Նույն այդ բանի մասին մի ավել պատմություն էլ կա: Հնուց է վեր այդ երկրի բոլոր կանայք մասնակցում են օրփեական խորհուրդներին և Դիոնիսոսի պատվին տրվող խրախճանքներին ծեսերի մասնակից կանանց կոչում են կլոդոնուհիներ ու միմալոնուհիներ, իսկ սրանց պրծողությունները շատ բանով նման են էդոնուհիների ծեսերին, ինչպես և՛ թլակուհիների, որոնք ապրում են Հեմոսի ստորոտում (ըստ իսթրզիներին է իր ծագմամբ պարտական «թոխքերին» բառը, որով անվանում են անժուժկաչիներին կապված կրոնածիսական ավելորդությունների հետ): Օլիմպիադան ուրիշներից ավելի ջերմեռանդ էր տրամադրված այդ ծեսերի նկատմամբ և միանդամայն բարբարոսական մոլուցքով էր բռնվում հանդիսավոր էրթերի ժամանակ նա տանում էր ձեռնասուն մեծ ձեր, որոնք հաճախ սարսափի էին մատնում տղամարդկանց, երբ դուրս սահելով պատատուկի տակից ու սրբազան զամբյուղների միջից վաթաթվում էին կանանց թիրսոսներին ու պսակներին:

III Նախանշանակի հայտնվելուց հետո Փիլիպոսը Դելփիք ուղարկեց մեզապոլսեցի Քերոնին, և սա էերեց Ապոլլոնի պատգամախոսին:

որը կարգաւորեց զոճեր մատուցել Ամոնին և այդ աստծուն պաշտել ավելի քան մյուսներին: Ասում են նաև, թե Փիլիպոսը կորցրեց այն աշքը, որով թաքուն նաչելով դուան ճեղքից, տեսել էր օձի կերպարանքով իր կնոջ հետ պառկած աստծուն, Ինչպես Երատոսթինեսն է հաղորդում Օլիմպիական արշավանքի ճանապարհելիս՝ մեն-միայն Ալեքսանդրին է բացել նրա ծննդյան գաղտնիքը և որդուն թսխանձագին խնդրել է գետնով շտալ իր ծագման վսեմությունը: Այլ պատմաբաններ ընդհակառակը պատմում են, թե Օլիմպիական հերքում էր այդ ասեկոսները և հաճախ էր լացականչում «Մխր Ալեքսանդրը ե՞րբ կդադարի զրպարտել ինձ Հերաշի մոտ»:

Ալեքսանդրը ծնվել է եկատամբեոն ալսի վեցերորդ օրը որը մահեղոնացիները կոչում են լոն, հենց այն օրը, երբ հրդեհվել է Արտեմիոսի տաճարը Եփեսոսում: Սյդ առթիվ մաղնեսիացի Եգեսիասը մի սրամտություն է արել որից այնպիսի սառնություն է գալիս, որ կարող էր սառեցնել տաճարը ոչնչացրած հրդեհի բոցը: «Ջարմանալի ոչինչ չկա — ասել է նա, — որ Արտեմիոսի տաճարն այրվել է չէ՞ որ այդ ժամանակ աստվածուհին զբաղված է եղել՝ օգնելով Ալեքսանդրին լույս աշխարհ գալ»: Եփեսոսում գտնվող մոզլրը տաճարի հետ պատահած դժբախտությունը նոր աղետների նախանշանակ են համարել նրանք վաղվղել են քաղաքով մեկ, ծեծել են դեմքները և գոչել, թե այս օրը պատուհաս և մեծ դժբախտություն է ծնել Ասիայի համար Փիլիպոսը, որը նոր էր նվաճել Պոտիդեսը միաժամանակ երեք լուր էր ստացել. առաջին, որ Պարմենիոսը մեծ ճակատամարտում հաղթել է իլլիրիացիներին, երկրորդ որ նրան պատկանող արշավաձին հաղթանակ է տարել Օլիմպիական խաղերում և վերջապես, երրորդ որ ծնվել է Ալեքսանդրը Լիովին հասկանալի է, որ Փիլիպոսը սաստիկ ուրախացած է եղել, իսկ գուշակները բազմապատկել են նրա ուրախությունը հայտարարելով, թե որդին որի ծնունդը համընկել է երեք հաղթանակների հետ անպարտելի է լինելու:

IV Ալեքսանդրի ալտաբինը ամենից լավ երևում է Լիսիպոսի քանդակներից, և Ալեքսանդրն ինքն էլ այն կարծիքին է եղել, թե միայն այդ քանդակագործն է արժանի իր պատկերը կերտելու: Այդ վարպետը կարողացել է ճշգրտորեն վերարտադրել այն, ինչը հետագայում նմանակել են արքայի շատ հաջորդներ ու բարեկամներ՝ վզի թեթևակիորեն ձախ թեքված լինելը ու հայացքի քնքշանվաղությունը: Ապելլեսը Ալեքսանդրին շանթաձիգի կերպարանքով նկարելիս՝ չի տվել արքային բնորոշ մաշկի գույնը այլ պատկերել է ավելի մուգ քան նա իրոք եղել է: Ինչ

պես հաղորդում են, Ալեքսանդրը շատ ճերմակամորթ է եղել, և նրա մաշկի ճերմակությունը տեղ-տեղ հասել է կարմրության, մանավանդ կրծքի և դեմքի վրա: Ալեքսանդրի մաշկը շատ հաճելիորեն բուրել է իսկ բերանից ու ամբողջ մարմնից անուշ հոտ է եկել, որը փոխանցվել է նրա զգեստներին — սա ես կարդացել եմ Արիստոքսենեսի հուշերում: Դրա պատճառը, հնարավոր է որ եղած լինի նրա մարմնի շերմաստիճանը այն շերմ էր ու հրավառ քանի որ, ինչպես Թևոփրաստեսն է կարծում, բուրմունքը ծագում է որպես խոնավության վրա շերմության ներգործության հետևանք Այդ պատճառով էլ ամենից շատ անուշահոտություններ ընդ որում ամենալավերը, արտադրում էն շոր ու շոգ երկրները, քանի որ արևը մարմինների մակերեսից հեռացնում է խոնավությունը որը նեխման սնունդ տվողն է Մարմնի հենց այդ շերմությունից էլ, ինչպես թվում է ծնունդ է առել Ալեքսանդրի հակումը դեպի հարբեցողությունը և տաքարյունությունը:

Դեռ մանկության տարիներին դրսևորվել է նրա ժուժկալությունը Ինացած ամեն ինչում լինելով մոլեգին ու անզուսպ նա սնտարբեր է լղել մարմնական ուրախությունների հանդեպ և դրանց տրվել է խիստ շափավոր կերպով, իսկ փառասիրությունն էլ հանդեցրել է այն բանին որ նրա մտածելակերպը եղել է իր տարիքին անարիր լրջմիտ ու վստմ: Նա ամեն փառք չէ, որ սիրել է և փառք չի փնտրել որտեղ պատահի ինչ պես դա անում էր Փիլիպոսը որը սուիեստի նման պարծենում էր իր պերճախոսությամբ և Օլիմպիայում իր կառքերի տարած հաղթանակ յ՛ւրն էր հավերժացնում՝ դրանք պատկերելով դրամների վրա: Մի ան լամ, երբ մերձավորները Ալեքսանդրին, որն աչքի էր ընկնում իր արալոտնությամբ հարցրել են թե կցանկանա՞ արդյոք վազքի մրցման մասնակցել օլիմպիական խաղերում, նա պատասխանել է «Այո եթե յ՛շակիցներն արքաներ լինեն»: Ընդհանրապես, Ալեքսանդրը ըստ երկուլթին, չէր սիրում ատլետներին նա բազմիցս մրցումներ էր կազմակերպում բանաստեղծ-ողբերգակների ֆլեյտահարների կիֆարահարների ու հագներգուների միջև, ինչպես և զանազան որսորդական մրցություններ ու մականամարտեր բայց հետաքրքրություն չէր ցուցաբերում բոնցքամարտերի կամ թե պանկրատիայի նկատմամբ և պարլոններ չէր նշանակում դրանց մասնակիցների համար:

V Երբ Փիլիպոսի բացակայության ժամանակ Մակեդոնիա էին ժամանել պարսից թագավորի դեսպանները Ալեքսանդրը առանց շփոթելու սիրալիր ընդունել է նրանց նա դեսպաններին այնպես հրապուրեց

իր սրտաբաց վերաբերմունքով ու նրանով, որ մանկական կամ փոքրանշանակ ոչ մի հարց չտվեց այլ հարցուփորձ արեց ճանապարհների երկարութեան, Պարսկաստանի խորքերում ճամփորդելու միջոցների մասին, իրենից՝ արքայից հարցրեց, թե իՆչպիսին է նա թշնամիների դեմ պայքարելիս, նաև թե ինչ ուժ ու հղորություն ունեն պարսիկները, — որ նրանք բավականին զարմացան և եկան այն եզրակացութեան, թե Փիլիպոսի փառաբանված ընդունակութունները խամբում են այդ տղայի մտքերի ու ձգտումների վեհութեան հանդեպ: Ամեն անգամ երբ լուր էր գալիս, թե Փիլիպոսը նվաճել է որևէ նշանավոր քաղաք կամ փառավոր հաղթանակ է տարել, Ալեքսանդրը լսելով, մռայլվում էր, և իր հասակակիցներին ասում (Տղանե՛ր, հայրս կհասցնի գրավել ամեն ինչ, այնպես որ ինձ ու ձեռ չի հաշտվելու որևէ մեծ ու փայլուն գործ կատարել): Զգտելով ոչ թե հաճույքի ու հարստութեան, այլ արիւթյան ու փառքի, Ալեքսանդրը կարծում էր, թե որքան ավելին ստանա հորից, ինքն այնքան քիչ բան կկարողանա անել: Մակեդոնյան հղորութեան աճը Ալեքսանդրի մեջ հրկյուղ էր ծնում, թե մինչև իր հանդես գալը բոլոր մեծ գործերը կատարված կլինեին, իսկ ինքն ուղում էր ժառանգել մի իշխանութուն, որը հղի լիներ ոչ թե պերճանքով, հաճույքներով ու հարստությամբ այլ՝ ճակատախալտերով պատերազմելու ու փառքի հար մղվող պայքարով:

Ինքնին հասկանալի է որ Ալեքսանդրի կրթությամբ զբաղվում էին բազում դաստիարակներ և ուսուցիչներ, որոնց գլխավորում էր Օլիմպիադաի ազգական Լեոնիդասը՝ խստաբարո մի տյուր: Թեև Լեոնիդասն ինքը չէր էլ ամաչում դաստիարակի ու դայակի իր կոչման համար, ըստ էութեան գեղեցիկ ու արժանավոր մի կոչման, բայց նրա և նրա ալ հակցական կապերի հանդեպ ունեցած հարգանքից՝ ամենքը Ալեքսանդրի դեկավար ու դաստիարակ էին սնվանում նրան: Իսկ իր դիրքով ու կոչումով դայակը Լիսիմաքոսն էր ծագմամբ ակարնանցի: Այս մարդու մեջ նրբութեան նշույլ իսկ չկար բայց միայն նրա համար, որ նա իրեն Փինիկե էր անվանում Ալեքսանդրին Աքիլլես, իսկ Փիլիպոսին Պելլոս նրան բարձր էին գնահատում և դաստիարակների մեջ հրկրորդ տեղն էր բռնում:

VI Թեսալացի Փիլոնիկոսը Փիլիպոսի մոտ բերեց Բուկեֆալոսին առաջարկելով գնել տասներեք տաղանդով, և, որպեսզի փորձեին, դաշտանեցին: Բուկեֆալոսը վարի ու անսաստ նժույզ դուրս եկավ Փիլիպոսի շրախմբից ոչ ոք չէր կարողանում դրան ստիպել, որ իրեն լսի ոչ ոքի թույլ չէր տալիս հեծնել և ամեն անգամ ծառս էր լինում: Փիլի

պոսը բարկացավ և հրամայեց տանել Բուկեֆալտսին, մտածելով, որ դրան ընտելացնելն անհնար է: Այնժամ Ալեքսանդրը, որ ներկա էր, ասաց. «Ինչպիսի նժույզ են կորցնում այս մարդիկ միայն նրա համար որ սեփական վախկոտության ու անճարակության պատճառով չեն կարողանում սանձահարել»: Փիլիպոսն սկզբում լռեց, բայց երբ Ալեքսանդրը մի քանի անգամ վշտացած կրկնեց այդ խոսքերը, թագավորն ասաց «Ինչ հանդիմանում ես ավագներին, իբր թե նրանցից ավելի շատ բան ևս հասկանում կամ ավելի լավ ես կարողանում ձեռ հետ վարվել»: — «Սրա հետ, համենայնդեպս, ես ավելի շատ լեզու կգտնեմ, քան ուրիշ որևէ մեկը» — պատասխանեց Ալեքսանդրը: «Իսկ եթե չգրտնես, ի՞նչ պատիժ ես կրելու հանդգնությանդ համար», — հարցրեց Փիլիպոսը: «Երդվում եմ Ձևսով, — ասաց Ալեքսանդրը — ևս կվճարեմ այն քան, որքան ձին արժե»: Ծիծաղ բարձրացավ, իսկ սպա հայր ու որդի գրազ կկան՝ ձեռ գնի շափով: Ալեքսանդրն իսկույն ձեռ մոտ վազեց, բռնեց սանձը և ինուժը դարձրեց դեպի աջը քսո երևույթին, նա սկսեց էր, որ ձին վախենում է՝ իր առաջ տեսնելով իր տատանվող տավերը: Ալեքսանդրը որոշ ժամանակ ձեռ հետ կողք կողքի վազեց՝ շոյելով նրան: Համոզվելով, որ Բուկեֆալտսը հասզարտվել է և շնչում է լիաթոք, Ալեքսանդրը վրայից նետեց թիկնոցը ու թեթև թոփշբով ցատկեց ձեռ մեջքին: Սկզբում մի փուր ձեռ տալով երեսանակը, նա զբսպում էր Բուկեֆալտսին՝ շափելով ձեռն և սանձը լիափահարելով: Իսկ երբ Ալեքսանդրը տեսավ, որ ձեռ բարքն աչկա չի սպառնում որևէ դժբախտությամբ և որ Բուկեֆալտսը առաջ է նետվում նա ձեռն աղատություն տվեց և նույնիսկ սկսեց բարձր բացահայնչություններ արձակելով ու ոտքերով խփելով բշեղ: Փիլիպոսն ու իր շքախումբը, սազնապով հախակված սեղվել մնացել էին, բայց երբ Ալեքսանդրը բոլոր կանոններով ձեռ գլուխը շուռ տալով՝ հպարտ ու հրճագին վերադարձավ նրանց մոտ բոլոր ներկաները գոռում գոչչունով դիմավորեցին: Հայրը ինչպես ասում են, ուրախությունից նույնիսկ արտասվեց, հասքուրեց ձեռց իջած Ալեքսանդրին ու ասաց «Ձավա կս, քեզ վայել մի այլ թագավորութուն փնտրիր քան զի Մակեդոնիան շափսզանց իոթը է քեզ համար»:

VII Փիլիպոսը տեսնում էր, որ Ալեքսանդրը բնականից համառ է, իսկ երբ բարկանում է, ապա չի դիչում ոչ մի բանության առաջ, բայց դրա փոխարեն խելացի խոսքով կարելի է նրան միտել դեպի ձիշտ որոշման ընդունումը. ուստի հայրը ձգտում էր ավելի շատ համոզել, քան հրաժայել նրան: Փիլիպոսը չէր համարձակվում որդու ուսուցումն

ու դաստիարակութիւնը լիովին վստահել երաժշտութեան ու հանրակրթական ալ դիտութիւններին ուսուցիչներին, համարելով որ դա շահագանց բարդ գործ է և ինչպես Ս փոկլեան է ասում

Ղեկ է պետք այդտեղ և ամբողջ սանձ

Ուստի արքան կանչեց Արիստոտելին հուշի փիլիսոփաներից ամենանշանավորին ու գիտունին, իսկ ուսուցման համար նրան վարձահատույց եղավ գեղեցիկ ու արժանավոր ձևով Փիլիսոսը վերականգնեց իր իսկ կողմից ավերված Ստագիրան՝ Արիստոտելի հայրենի քաղաքը, և այնտեղ վերադարձրեց փախած կամ ստրկութեան մեջ գտնվող քաղաքացիներին Պարապմունքների ու զրույցների համար նա Արիստոտելին և Ալեքսանդրին հատկացրեց Միեզայի մոտի նիմֆերին նվիրված պուրակը, որտեղ մինչև հիմա էլ ցույց են տալիս այն քարն նստարանները որոնց վրա նստել է Արիստոտելը, և այն սավերոտ տեղերը, որ տեղ նա գրոսնել է իր աշակերտի հետ: Ալեքսանդրն, ըստ երևույթի ոչ միայն յուրացրել է բարոյականութեան ու պետութեան լերաբերջալուսմունքները, այլև հաղորդակցվել է խորհրդավոր առավել խորը ուսմունքներին, որոնք փիլիսոփաներն անվանում էին «բանավոր» կամ «թաքուն» և չէին ենթարկում լայն հրապարակման Ալեքսանդրը, երբ արդեն Ասիայում էր, իմացավ, որ Արիստոտելը այդ ուսմունքներից մի բանիսը հրապարակել է դրքերում և ի պաշտպանութուն փիլիսոփայութեան, նրան սրտաբաց մի նամակ գրեց, որի տեքստում ասված է «Ալեքսանդրն Արիստոտելին դանկանում է բարեհաջողութունն Դու ճիշտ շեռ վարվել՝ հրապարակելով միայն բանավոր դասավանդման համար նախատեսված գիտութիւնները: Մէք էլ ինչո՞վ պիտի տարբերվենք մնացած մարդկանցից եթե հենց այն գիտութիւնները, որոնց վրա դաստիարակվել էք դառնում էք ընդհանուր սեփականութիւն: Ես կուզենայի գերազանցել ուրիշներին ոչ այնքան հզորութեամբ, որքան բարձրագույն առարկաների մասին իմ գիտելիքներով: Ողջ լեր»: Հանգստացնելով Ալեքսանդրի խոցված փառասիրութիւնը, Արիստոտելն արդարանում է պնդելով, թե այդ գիտութիւնները թեև հրապարակված են, բայց դրա հետ միասին ասես թե չեն հրապարակված Եվ իրոք, բնութեան մասին աշխատութիւնը սկզբից և՛ թ նախատեսված է կրթված մարդկանց համար և բոլորովին պիտանի չէ ո՛չ դասավանդման ո՛չ էլ ինքնուրույն ուսումնասիրման համար:

VIII Ինձ թվում է, թե բուժարարութեան նկատմամբ սերն էլ Ալեքսանդրին ներշնչել է ոչ այլ ոք քան Արիստոտելը Արքան հետաքրքրվում

էր այդ գիտութեան ոչ միայն վերացական կողմով այլ, ինչպէս կալելի է հզրակացնել նրա նամակներից, օգնութեան էր Վասնում հիվանդ բարեկամներին՝ նշանակելով բուժման տարբեր եղանակներ ու բուժակ, նուստում: Ալեքսանդրը բնականից հակված էր դեպի գիտութեանն երկուսումնասիրումն ու գրքերի ընթերցանութեանը նա կարծում էր, և հաճախ էր խոսում այդ մասին թե «Իլիականի» ուսումնասիրումը լավ մէջոց է ուղղական արիւթեան հասնելու համար: «Իլիականի» ձեռագիրը, որը շտկված էր Արիստոտելի կողմից և հայտնի է «Արկղիկի Իլիական» հորշորջմամբ միշտ հետն էր և սրահում էր բարձի տակ դաշուլնի կողքին, ինչպէս հաղորդում է Օնեսիկրիտեսը Քանի որ Ասիայի խորքերում Ալեքսանդրը ձեռքի տակ ունէ այլ գիրք շունկը Հարպալոսը արքայի հրամանով նրան ուղարկեց Փիլիստոսի երկերը, Եվրիպիդեսի Սոփոկլեսի և էսքիլեսի ողբերգութեաններից շատերը, ինչպէս և՛ Տելեստոսի և Փիլոքսենեսի ներբողները: Ալեքսանդրն սկզբում հապուրվել էր Արիստոտելով և, նրա ասելով ուսուցչին սիրում էր ոչ պակաս, քան իր հորը, և ասում էր թե Փիլիպոսին է պատաճան, որ ապրում է իւր Արիստոտելին որ ապրում է արժանապատվութեամբ: Հետագայում արշան սկսեց Արիստոտելին վերաբերվել կասկածամտութեամբ սակայն ոչ այնքան, որ նրան որեւէ լիսա պատճառը, բայց փիլիսոփայի հանդեպ նրա սիրո ու կապվածութեամբ թուլացումն արդեն իսկ խորթացման վկայութեան էր: Այնուամենայնիվ փիլիսոփայութեան հանդեպ բնածին և մանկութեանից պատվաստված եռանդն ու կիրքը շմարեցին Ալեքսանդրի Վոլում ինչպէս դա ապացուցում են այն պատիվները, որ նա ցույց էր տալիս Անաքսարքոսին, այն հիսուն տաղանդը, որ ուղարկեց Քսենոկրատեսին և հոգացութեանը Դանդամիսի ու Կարանոսի նկատմամբ:

IX Եւր Փիլիպոսն արշավանքը դուրս եկավ լյուզապոսիների դեմ, Ալեքսանդրը, որը դեռ տասնվեց տարեկան էր, մնաց որպէս Մակեդոնիայի տիրակալ և նրան էր վստահված պետական կնիքը Այդ ժամանակաշրջանում Ալեքսանդրը հնադանդիցրեց ապստամբած մեղերին, գրավեց նրանց քաղաքը, այդտեղից դուրս քշեց բարբարոսներին և քաղաքը բնակեցնելով տարբեր տեղերից եկած դաղթականներով՝ անվանեց Ալեքսանդրոպոլիս: Ալեքսանդրը նաև մասնակցեց հույների դեմ մղված ճակատամարտին Քերոնեայում և ասում են առաջինը կովի նետվեց թերեացիների սրրազան շոկատի դեմ: Մեր օրերում էլ ցույց են տալիս Կեփիսոս գետի ափի այն հին կաղնին այսպէս կոչված Մլեք անդրի

կազմին, որի մոտ խփված է եղել նրա վրանց քիչ հեռվում մակեդոնացիների շիրիմներ են: Այդ բոլորի համար Փիլիպոսը, բնականաբար, շատ էր սիրում որդուն, այնքան, որ նույնիսկ ուրախանում էր, երբ մակեդոնացիք Ալեքսանդրին անվանում էին իրենց ալքան, իսկ Փիլիպոսին՝ գորավարը:

Այնուամենայնիվ Փիլիպոսի ամուսնությունների ու սիրալին արկածների պատճառով արքայական ընտանիքում տեղի ունեցող անախորժությունները նրա տան կանացի կեսի սահմաններն անցնում էին և սկսում ազդել պետական գործերի վիճակի վրա: Դա ծնունդ էր տալիս բազմաթիվ բողոքների ու դաժան երկպառակությունների, որոնք սովելի էին սաստկանում Ալեքսանդրին անընդհատ հոր գեմ ըմբոստության մկոզ իանդոտ ու կովաղան Օլիմպիադայի ծանր բնավորության պատճառով: Ամենասուր վեճը նրանց միջև տեղի ունեցավ Ատտալոսի մեղքով, Կլեոպատրայի հարստների ժամանակ, մի երիտասարդ ազգկաորի հետ Փիլիպոսը ամուսնանում էր, սիրահարվելով նրան՝ շնայած իր տարիքին: Ատտալոսը՝ հարսանացուի քեռին, խնջուլքի ժամանակ հարբելով, սկսեց երիտասարդներին կոչ անել աղոթելու աստվածներին, որ պեսզի Փիլիպոսն ու Կլեոպատրան անենան դահի օրինական ժառանգորդ: Ալեքսանդրը, գրանից կատաղած գոռաց «Սրիկա՛, այդ ինչպե՛ս, ուրեմբն քո կարծիքով ես բի՞ճ եմ, հա՞» — և դավաթը շարտեց Ատտալոսի վրա: Փիլիպոսը նետվեց դռալի որդին՝ մերկացնելով սուրը, բայց ի երջանկություն երկուսի գալլուլթն ու գինին իրենց գործն արեցին արքան սալթաքեց ու բնկավ: Այլ բանդրը հորը ձեռ աննելով՝ ասաց «Տեսեք, մարդի՛կ Այս մարդը, որը պատրաստվում է Եվրոպայից Սսիա անցնել, փռվել է մս հճից մահին անցնելիս»: Հարբած հոր հետ տեղ ունեցած վեճից հետո Ալեքսանդրը Օլիմպիադային առավ տարավ էպլրոս այնտղ ապրելու, իսկ ինքը հաստատվեց Իլլիրիայում: Այդ ժամաւակ կորնթացի Դեմարատոսը որն արքայական տան հետ կապված էր հյււրընկալության կապերով և դրա համար օգտվում էր թագավորի հետ աղատարեն խոսելու իրավունքից, եկավ Փիլիպոսի մոտ: Ողջույնի խոսքերից ու հաճոյախոսություններ փոխանակելուց հետո, Փիլիպոսը հարցրեց նրան թե ինչպե՛ս են հույները միմյանց հետ: «Ի՛նչ ասել կուզի Փիլիպո՛ս, ուրիշ ոչ այլ որ քան դո՛ւ ես մտահոգվում Հունաստանի վիճակով, — պատասխանեց Դեմարատոսը — դո՛ւ որ սեփական տունդ գծտությունների ու դժբախտությունների բուլն ես դարձրել»: Սյս խոսքերը Փիլիպոսին ստիպեցին խելքը դուրսը հավաքել և նա Ալեքսանդրի

մտտ մարդիկ ուղարկեց Դեմարատոսի միջնորդութեամբ համոզելով, որ տուն վերադառնա:

X Երբ Պիկտոգարոսը Կարիաչի սատրապը, ձգտելով ուղղմական դաշինք կնքել Փիլիպոսի հետ՝ մտածեց խնամիութեամբ կապվել և իր սվազ դստերն առաջարկեց արքայազն Արիդեոսին, նա այդ նպատակով Մակեդոնիա ուղարկեց Արիստոկրիտոսին: Նորից ասեկոսեհներ ծայր առան Ալեքսանդրի բարեկամներն ու մաշրը սկսեցին շարախոսել նրա որ հասցեին, պնդելով, թե Փիլիպոսը փայլուն ամուսնութեամբ և ամուր կապերով ուղում է Արիդեոսի համար, արքայական իշխանութիւնն ապահովել: Երանից խիստ անհանգստացած՝ Ալեքսանդրը սղբերգակ գերասան Թեսալոսին ուղարկեց Կարիս հանձնարարելով, որ նա համոզի Պիկտոգարոսին մերժել ապօրինածին¹, բացի այդ, տկարամիտ Արիդեոսին, իսկ դրա փոխարեն բարեկամանալ իր Ալեքսանդրի հետ: Այս ծրագիրը չախորդից շատ ավելի դուր եկավ Պիկտոգարոսին: Իմանալով այդ Փիլիպոսը...՝ մտավ Ալեքսանդրի սենյակը նրա մտերիմ բարեկամներից մեկի՝ Փիլոտոսի՝ Պարմենիոնի որդու հետ Սրբան դառնորեն նախատեց որդուն և թոնգ անպատվեց նրան՝ անվանելով ստոր, իր լարձը դիրքին անարժան, քանի որ ուղում է փեսան դառնալ կարիացու, որը բարբարոսների թագավորին է ենթակա: Իսկ կորնթացիներին էլ Քիլիպոսը նամակ գրեց, որպեսզի նրանց Թեսալոսին շղթայելով, ուղարկեն Մակեդոնիա Ալեքսանդրի մնացած լարեկամներից Փիլիպոսը Մակեդոնիացից արատարեց Հարպալուին, Ստարքոսին, ինչպես և էրիզիոսին ու Պաղմոնոսին: Հետագայում Ալեքսանդրը հետ վերադարձրեց նրանց ու մեծա իժ պատիվների արժանացրեց:

Երբ Պալսանիասը, որը ծանր վիրաւորանք էր ստացել Ատտալոսի ու Կլեոպատրաչի պատճառով, արդարութիւն չգտալ Փիլիպոսի մտտ և սպանեց նրան, ապա այս հանցագործութեան մեջ ավելի շատ մեղաւորում էին Օլիմպիադաչին, պնդելով, թե իբր նա է մուկեղնած երիտասարդին նախապատրաստել ու դրդել այդ գործողութեանը: Մեղադրանքի իր բաժինն ստացավ նաև Ալեքսանդրը ասեկոսեհներ կաշին, թե, վիրավորվելուց հետո, երբ Պալսանիասը հանգիպել է Ալեքսանդրին և տրրտրնջացել իր բախտից սա նրան պատասխանել է «Մեղեա»-ի մի տողով

Վրեժ լո՛ ծել բոլորից հորից հարսից փեսայից

¹ Տեքստը վնասված է

Չնայած դրան, գտնելով դավադրության մասնակիցներին Ալեքսանդրը պատժեց նրանց և շատ էր վրդովվել, որ Օլիմպիադան իր բացակայութեամբ դաժան դատաստան է տեսել Կլեոպատրայի հետ:

XI Այսպես ուրեմն քսան տարեկանում Ալեքսանդրը ստացավ թագավորութունը, ու ին հարեանների ուժովն նախանձի ու սարսափելի ատելութեան պատճառով բոլոր կողմերից վտանգ էր սպառնում: Բարբարոս ցեղերը շէին ցանկանում ստրուկ լինել, այլ ձգտում էին վերականգնել ի սկզբանե գոյութիւն ունեցած իրենց թագավորական իշխանութիւնը: Իսկ ինչ լերաբերում է Հունաստանին ապա Փիլիպոսը, որը զենքի ուժով հպատակեցրել էր այն, շէր հասցրել սակայն հույներին ստիպել որ հաշտվեն ու հնազանդորեն կրեն իրենց լուծը Փիլիպոսը միայն տակնուվրա էր արել ու խառնել այնտեղ ամեն ինչ՝ երկիրը թողնելով մեծ մասնատվածութեան և ալեկոծութեան մեջ, որն առաջացել էր իրերի անսովոր ընթացքի պատճառով: Այս ամենը մակեդոնացիներին երկչուղ էր ներշնչում և նրանք կարծում էին թէ Ալեքսանդրը բնավ չպետք է խառնվի Հունաստանի գործերին և բռնութիւն գործադրի այնտեղ, այլ պետք է ապստամբած բարբարոսներին հնազանդութեան բերի շղիմելով դաժան միջոցների և ջանալով ոչնչացնել հեղաշրջման փորձերը: Ալեքսանդրը հակառակ կարծիքի էր և ձգտում էր անվտանգութիւն ձեռք բերել ու դրութիւնը փրկել հանդգնութեամբ և քաջութեամբ, քանզի ենթադրում էր թէ իր կողմից նվազագույն զիջողութիւն թույլ տալու դժպտում իսկ, բոլոր թշնամիները տեղնուտեղը իր վրա կթափվեն: Բարբալոսների հուզումներին ու նրանց հողերում մղվող պատերազմներին նա իսկույննեթ վերջ սովեց զորքով արագորեն անցնելով մինչև Իստրուգիտը, որտեղ մեծ ճակատամարտում ջախջախեց տրիբալների թագավոր Սիրմոսին: Իմանալով, որ թերևոցիներն ապստամբել են և որ աթենացիները դաշինքի մեջ են նրանց հետ, Ալեքսանդրն անհապաղ իր զորքն անցկացրեց Թերմոպիլեով և հայտարարեց, որ ինքն ուզում է, որպեսզի լեմոսթենեսը, որը նրան երեխա էր անվանել երբ կուլում էր իլլիրիացիների ու տրիբալների դեմ, և պատանի, երբ հասել էր Թեսալիա Աթենքի պարիսպների տակ տղամարդ տեսներ իրեն: Թերեին մոտենալիս, Ալեքսանդրը, ցանկանալով մի անգամ ևս բնակիչներին հնարավորութիւն տալ զղջալու կատարվածի համար, պահանջեց իրեն հանձնել միայն Փյունիկեին ու Պրոտիտեսին և խոստացավ չպատժել նրանց, ովքեր որ իր կողմը կանցնեին: Թերեացիներն իրենց կողմից պահանջեցին հանձնել Փիլոտասին և Անտիպատրոսին ու կոչ արեցին իրենց կողմն անցնել բոլոր նրանց ովք՛ր ուզում են օգնել հույների ազատա

գրմանը: Այնժամ Ալեքսանդրը մակեդոնացիներին հրամայեց սկսել ճակատամարտը Թեբեացիները կռվում էին արիությամբ ու խիզախորեն, ավելին քան իրենց ուժն էր պատում դիմադրություն ցույց տալով բազում անգամ մեծաքանակ թշնամուն: Բայց և այնպես, երբ մակեդոնական կայազորը որ գրավել էր Կադմեան, դուրս գալով բերդից հարձակվեց նրանց վրա Թեբեացիների մեծամասնությունը շրջապատման մեջ ընկավ և զոհվեց ճակատամարտում, Քաղաքը գրավվեց կողոպտվեց ու շնչվեց էրկրի էրեսից: Ալեքսանդրը հույս ուներ, որ հույները, ցնցված այդպիսի ատեփից, այսուհետև սարսափից հանգստություն կպահպանեն: Բայց այդ, նա իր գործողություններն արդարացնում էր նրանով որ բալարարեւ էր դաշնակիցներին քանդի փոկեյացիները և պլատացիները մի շարք մեղադրանքներ էին առաջ քաշում ընդդեմ Թեբեացիների: Ինչպես լուր միայն քրմերին և այն քաղաքացիներին որոնք մակեդոնացիների հետ կապված էին հյուրընկալության կապերով, Պինդարոսի սերունդներին, ինչպես և նրանց ովքեր քվեարկել էին ընդդեմ ապստամբության, Ալեքսանդրը մնացած բոլորին ստրկության վաճառեց, իսկ գրանք երեսուն հազարից ավել դուրս եկան Սպանվածները վեց հազարից ավել էին:

XII Քաղաքի գլխին եկած բազմաթիվ աղետների և դժբախտությունների շարքում տեղի է ունեցել նաև հետեյալը: Մի քանի թրակացիներ ներխուժել են Տիմոկլեայի՝ առաքինի ու բարի համբավի տեր մի կնոջ, տուն: Մինչ թրակացիք թալանելիս են եղել Տիմոկլեայի ունեցվածքը, գրանց իմբապետը բռնություններ տիրացել է այդ կնոջը իսկ հետո հարցրել նրան թե որևէ տեղ չի՞ թաքցրել ոսկի կամ արծաթ: Տիմոկլեան դասկան պատասխան է տվել և թրակացուն տանելով այդի ցուց է տվել ջրհորը, րտեղ, իր ասելով, քաղաքը գրավելիս, զցել է իր գանձարանի ամենաթանկագին բաները: Թրակացին կոացել է ջրհորի վրա որ մեջը նայի, իսկ ևսուր կանգնած Տիմոկլեան նրան ներքև է հրել ու վրան քարեր շարտել այնքան մինչև որ սպանել է թշնամուն: Երբ կապկաված Տիմոկլեային բերել են Ալեքսանդրի մոտ արդեն քաջվածքից ու կեցվածքից կարճի էր դատել այդ կնոջ ոգու վեհություն մասին՝ այնքան հանդարտ ու աներկյուղ է հետևել նա իրեն տանող թրակացիներին: Արքայի այն հարցին, թե ով է նա Տիմոկլեան պատասխանել է, որ ինքը գուստրն է զորավար Թեագենեսի, որը կրովել է Փիլիպոսի դեմ հանուն հույների ազատության և ընկել Քերոնեայի մոտ: Ապշած նրա պատասխանից ու նրա արարքից Ալեքսանդրը հրամայել է ազատ արձակել և՛ կնոջը և իրա երեխաներին:

XIII Ալեքսանդրը խաղաղության դաշինք կնքեց աթենացիների հետ, ընայած նրանք մեծ կարեկցանք էին արտահայտում Թերեին հասած դժբախտության առթիվ թեև արդեն սկսվել էին կրոնաժխտակատարությունները, բայց նրանք ի նշան սգո՝ չկատարեցին տոներ և ամեն կերպ աջակցեցին Թերեից եկած փախստականներին: Կամ այն պատճառով, որ Ալեքսանդրը, առույծի նման արդեն հագուրդ էր տվել իր զայրույթին, կամ էլ, որ նա ուզում էր դաժանագույն և անմարդկային գործունեությանը հակադրել դժասիրտ արարք այնուամենայնիվ արքան ոչ միայն ներեց աթենացիներին նրանց բոլոր հանցանքները, այլև նույնիսկ նրանց հրահանգ տվեց հետևել երկրի գործերի վիճակին նրա միտքն այն էր, որ եթե իրեն մի բան պատահի, հատկապես աթենացիներին սպասվում է շունաստանի կառավարման գործը: Ասում են, հետագա ում Ալեքսանդրը շատ անգամ է ափսոսանք հայտնել թերեացիների դիտին եկած աղետի առթիվ, և դա նրան ստիպում էր թերեացիներից շատերի հետ դժաստությունք վերաբերվել: Դեռ ավելին, Կլիտոսի սպանությունը որ նա կատարել էր հարբած վիճակում և հնդիկների դեմ արշավանքից մակեդոնացիները վախկոտ հրաժարումը, հրաժարում սրբ նրա արշավանքը անկատար թողեց, իսկ փառքը՝ թերի,— այս բոլորն Ալեքսանդրը վերագրում էր Դիոնիսոսի զայրույթին ու վրեժխնդրությանը, Կենդանի մնացած թերեացիներից չէր զրկում ոչ մեկը, որը հետագայում զար արքայից որևէ բան խնդրելու և մերժում ստանար: Ահա այն, ինչ վերաբերում է Թերեին:

XIV Հավաքվելով Բստմոսի ափին և որոշելով Ալեքսանդրի հետ պատերազմի գնալ պարսիկների դեմ՝ հունները Նրան իրենց առաջնորդը հռչակեցին: Այս կապակցությամբ շատ պետական գործիչներ ու փիլիսոփաներ գալիս էին և արքային արտահայտում իրենց ուրախությունը Ալեքսանդրը ենթադրում էր, թե նույնկերպ կվարվի նաև սինոպցի Դիոգենեսը, որն այն ժամանակ ապրում էր Կորնթոսի մոտերքը: Սակայն Դիոգենեսը բոլորովին մտքովը շանցիս ցնելով Ալեքսանդրին հանգիստ ապրում էր Կրանիոնում, և արքան ինքը գնաց նրա մոտ: Դիոգենեսը պառկած տաքանում էր արևի տակ իրեն մոտեցող այդքան մարդկանց բազմությունը տեսնելով՝ փիլիսոփան տեղից մի քիչ բարձրացավ, սենուն նայեց Ալեքսանդրին: Բարևելով, թագավորը Դիոգենեսին հարցրեց թե շունի՞ արդյոք որևէ խնդրանք: «Մի քիչ գե՛նը քաշվիր,— պատասխանեց նա,— արևի դեմը մի՛ փակիր»: Ասում են Դիոգենեսի խոսքը վիթխարի տպավորություն է թողել Ալեքսանդրի վրա և նա հիացել է այդ մալղու հոգու հպարտությամբ ու վսեմությամբ որ այդպիսի ար

համարհանքով է վերաբերվել իրեն: Վերադարձի ճանապարհին նա ասել է իր ուղեկցիներին՝ կատակելով ու ծիծաղելով փիլիսոփայի վրա «Ծթե ես Ալեքսանդրը շինեի, կուզենայի Դիոգենեսը լինել»:

Յանկանալով հարցում անել աստծուն առաջիկա արշավանքի մասին, Ալեքսանդրը ժամանեց Դելփիք Այնպես պատահեց, որ նրա ժամանումը համընկավ դժբախտ օրերից մեկի հետ, երբ օրենքը չի թույլատրում կանխագուշակում անել: Սկզբում Ալեքսանդրը մարդ ուղարկեց գուշակուհու հետևից, բայց քանի որ նա, ըստ օրենքի հրաժարվեց գալ, Ալեքսանդրն ինքը գնաց նրա մոտ, որպեսզի գոռով քարշ տար բերեր տաճար: Այնժամ քրմուհին, զիջելով թագավորի համառությանը, բացականը «Դու անպարտելի՛ ես, տղա՛ս»: Հսելով այս: Ալեքսանդրն ասաց, թե էլ կարիք չունի գուշակության, քանի որ արդեն ստացել է այն գուշակությունը, որ պակասում էր ւտահալ

Երբ Ալեքսանդրը արշավանքի դուրս եկավ այլ նախանշանակների շարքում, որ ցույց էր տվել աստվածությունը, կար և այսպիսին այդ օրերին Լիբեթրայում գտնվող Օրփևսի փայտե քանդակից (կերտված էր նոճու փայտից) առատորեն քրտինք էր կաթում: Բոլորը վախենում էին այդ նախանշանակից, բայց Ալեքսանդրոսը կոշ արեց լիորցնել արիությունը, ասելով, թե Ալեքսանդրը երգերի ու ասերի արժանի սխրանքներ կգործի, և դրանով իսկ երգիչներին ու հիմներ հարիսուղներին կստիպի քրտնել ու շարշարվել

XV Ալեքսանդրի գորգը բաղկացած էր, ըստ նրանց հաղորդումների, ովքեր մատնանշում էն նվազագույն թիվ, Էրեսուն հազար հետևակից ու շորս հազար հեծյալից, իսկ ըստ նրանց տեղեկությունների, ովքեր առավելագույնն են հաշվում՝ քառասուն հազար հետևակից ու հինգ հազար հեծյալից: Զորքը պահելու համար Ալեքսանդրն ունի, ինչպես հաղորդում է Արիստոբուլոսը, ոչ ամելի քան յոթանասուն հազար տաղանդ: Դուրիսի ասելով, ուներ միայն երեսուն օրվա լյարես Բացի այդ Օնե սիկրիտոսի տեղեկությունների համաձայն, թագավորը պարտք էր վերցրել երկու հարյուր տաղանդ: Չնայած, որ Ալեքսանդրը արշավանքի դուրս գալիս ձեռքի տակ այսքան քիչ բան ուներ և միջոցները սուղ էին բայց էլի նախքան նավ բարձրանալը տեղեկանում էր իր բարեկամների նյութական դրություն մասին և մեկին կալվածք էր շնորհում, մյուսին գյուղ, երրորդին՝ եկամուտներ որևէ բնակավայրից կամ նավահանգստից: Երբ, վերջապես, համարյա բոլոր թագավորական ունեցվածքը բաժանված էր, Պերդիկասը հարցրեց նրան «Արքա իսկ քե՞զ ինչ ես թողնում»: «Շույ-

սեր», — պատասխանեց Ալեքսանդրը «Այդ դեպքում, — ասաց Պերուի կասը, — մենք էլ, որ մեկնում ենք քեզ հետ, ցանկանում ենք դրանց մեջ մեր բաժինն ունենալ»: Պերդիկասը հրաժարվեց իրեն ջնարհված ունեցվածքից, և Ալեքսանդրի բարեկամներից մի քանիսը հետևեցին սրա օրինակին: Իսկ նրանց էլ, ովքեր խնդրում էին և ընդունում նրա բարեբարությունը, Ալեքսանդրը սիրով էր նվիրում, և այդպիսով բաժանեց համարյա այն ամենը, ինչ ուներ Մակեդոնիայում

Այսպիսի վճուպանությունը և այսպիսի մտածելակերպով Ալեքսանդրը անցավ Հելլեսպոնտոսը ժամանելով Իլիոն՝ Ալեքսանդրը Աթենասին զոհեր մատուցեց և հեղում կաաարեց հերոսների պատվին: Աքիլլեսի շիրմաքարի մոտ սովորության համաձայն, սա օժեց մարմինը և հուշարձանի շուրջը մերկ վիճակում վազքի մրցման մտավ ընկերների հետ Ապա պսակ դնելով նա ասաց որ Աքիլլեսին երջանիկ է համարում որովհետև կենդանության օրոք՝ անձնվեր բարեկամ իսկ մահից հետո իր փառքը տարածող մեծ մունետիկ է ունեցել: Երբ արքան անցնում էր Իլիոնի միջով և դիտում տեսարժան վայրերը, ինչ որ մեկը նրան հարցրեց, թե չի՞ ցանկանում տեսնել Ալեքսանդրի քնարը: Թագավորը պատասխանեց, թե դա իրեն բոլորովին չի հետաքրքրում, ինքն Աքիլլեսի քնարն է փնտրում որի նվազի տակ նա էրգում էր փառքն ու սխրանքը խիզախ այրերի:

XVI Այդ ընթացքում Գարեհի զորավարները մեծ զորք էին հավաքել և շարել Գրանիկոնի գետանցման ճանապարհին: Ճակատամարտն անխուսափելի էր, քանզի այդ տեղը ա ես թե Ասիայի դարպասն էր, և որպեսզի ներխուժումն սկսեին, պետք է կովեն մուտքի իրավունքի համար: Սակայն շատերին վախեցնում էր գետի խորությունը, դիմացի ժեռուտ ու գիրթ ափը որը պետք էր կովով գրավել: Ոմանք ենթադրում էին նաև որ պետք է հաշվի առնել գետինն ամսվա վերաբերյալ սահմանված սովորույթը այդ ամսին Մակեդոնիայի թագավորները սովորաբար արշավանք չէին սկսում: Սակայն Ալեքսանդրը շտկեց գործը հրամայելով այդ ամիսը կոչել երկրորդ արտեմիսիոն: Պարմենիոնին, որը պնդում էր թե օրվա այսպիսի ուշ ժամի դիտանցումը լափազանց վտանգավոր է Ալեքսանդրը պատասխանեց թե ինքը ամոթով կմնա Հելլեսպոնտոսի առջև, եթե նեղուցն անցնելուց հետո վախենա Գրանիկոնից, և արքան ձիավորների տասներեք իլեով նետվեց գետը Նա հակառակորդի նիզակների ու նետերի հանդիման, զորքը տարավ դեպի գիրթ ժայռերը, որոնք բռնված էին թշնամու հետևակի ու հեծելազորի կողմից տարավ գետի միջով որի հոսանքը քշում էր ձիերին և ջուրը հեծ

յալնորին ծածկում էր մինչև գլուխները, ու թվում էր, թե Ալեքսանդրին ոչ թե բանականութունն է ղեկավարում, այլ՝ խելահեղութունը և որ նա գործում է խենթի պես: Ինչ էլ որ լիներ, Ալեքսանդրը շարունակեց գետանցումը և ուժերի ահռելի լարման գնով տիրեց հակադիր՝ թաց ու լպրծուն կավահող ափը: Հարկ եղավ անմիջապես սկսել անկանոն մի ճակատամարտ. զորականները առանձին-առանձին ձեռնամարտի էին չհավում հարձակվող թշնամու դեմ մինչև որ, վերջապես հաջողվեց զորքը գոնե որևէ մարտակարգով շարել թշնամիները վրա էին տալիս աղաղակով հեծելազորը հեծելազորի գեմ ուղղելով: Հեծյալները գործի էին գնում նիզակները, իսկ երբ նիզակները ջարդվեցին, սկսեցին սրերով կռվել: Շատերն էին նետվում դեպի Ալեքսանդրը, որին հեշտ էր ճանաչել վահանից ու սաղավարտի ցցունքից, որի կողքերին մեկական փետուր կար զարմանալի մեծության ու ճերմակության: Արքայի վրա նետված տեղը ծակեց զրահի ծալքը բայց մարմնին չդիպավ: Սյդ պահին երկու պարսիկ զորապետ՝ Հոխակոսը և Սպիթրիդատեսը, միաժամանակ նետվեցին Ալեքսանդրի վրա: Արքան մեկից խուլս տվեց, իսկ Հոխակոսի վրա ինքը հարձակվեց ու նիզակահարեց, բայց նիզակը զրահին դիպչելով կոտրվեց, և Ալեքսանդրը քաշեց սուրը: Սպիթրիդատեսը ձին կողքանց կանգնեցնելով մարտնչողների մոտ և արագ կանգնելով ասպան դակին Ալեքսանդրին հարվածեց պարսկական սրով: Սաղավարտի կատարը փետուրներից մեկի հետ մի կողմ թռավ և սաղավարտը հաղիվ դիմացավ հարվածին, այնպես որ թրի շեղքը քսվեց Ալեքսանդրի մազերին: Սպիթրիդատեսը նորից մի փոքր բռնձրացավ, բայց պարսիկին կանխեց Սև մազանվանյալ Կլիտոսը նիզակով թափանց հարվածելով նրան: Միաժամանակ ընկավ և Հոխակոսը՝ Ալեքսանդրի արից խոցված:

Մինչ Ալեքսանդրի հեծելազորը այս վտանգավոր մարտն էր վարում մակեդոնական փաղանգը գետն անցավ և մարտի մտնով հակառակորդի հետևակի հետ: Պարսիկները դիմադրում էին ծուլաբար և ոչ երկարատև: Շուտով բոլորը, բացի հույն վարձկաններից, փախուստի դիմեցին: Վերջիններս մի բլրի ստորոտում սեղմելով իրենց շարքերը, պատրաստ էին շանձնվել այն պայմանով, որ Ալեքսանդրը խոստանար իրենց անվտանգութունն ապահովել: Սալայն ղեկավարվելով ավելի շուտ զայրույթով բան հաշվարկով, Ալեքսանդրը առաջինը հարձակվեց նրանց վրա և այդ ընթացքում կորցրեց իր ձին, որը կողից սրով խոցվեց (դա ոչ թե Թուկեֆալոսն էր այլ մի ուրիշ ձի): Հատկապես այս գոտեմարտում ամենից շատ մակեդոնացիք վիրավորվեցին, ու սպանվեցին քանի որ հարկ եղավ

մարտնչել ուսումնառուները և փրկութեան հուշը կորցրած մարդկանց հետ Ասում են, բարբառոսները կորցրեցին քսան հազար հեռակ ու երկու հազար հինգ հարյուր ձիավոր: Արիստոբուլոսը հաղորդում է, որ Ալեք սանդրի գործից ընդամենը երեսունչորս հոգի զոհվեց, դրանցից ինը հեռակ Ալեքսանդրը հրամայեց զոհվածների բրոնզե արձանները կանգնեցնել այդ արձանները կերտեց Լիսիպոսը: Հագթանակի պատիվը բաժանելով հույների հետ՝ արքան հատկապես աթենացիներին բաժին հանեց թշնամուց խլված երեք հարյուր վահանը իսկ մնացած ուսումնական վրա հրամայեց բոլոր հայթոհների անունից անել այս հպարտ մակագրությունը. «Ալեքսանդրը՝ որդին Փիլիպոսի, և հույները, բացառությամբ լակեդեմոնացիների, վերցրին Ասիայում բնակվող բարբառոսներից»: Գավաթներ, ծիրանագույն կտորներ և նման այլ բաներ, որոնք գրավված էին պարսիկներից, շնչին բացառությամբ, Ալեքսանդրը ուղարկեց մորը:

XVII Այս ճակատամարտն իսկույն փոխեց գործերի վիճակը հօգուտ Ալեքսանդրի, և նա գրավեց Սարգեսը՝ բարբառոսների ծովափնյա տիրույթների գլխավոր ամրությունը: Շատ քաղաքներ ու մարզեր նույնպես հպատակվեցին նրան, դիմադրություն ցույց տվին միայն Հալիկաոնասը և Միլետը: Ուժով տիրելով այդ քաղաքներին և հպատակեցնելով շրջակա հողերը Ալեքսանդրն սկսեց մտածել, թե ինչ անի այնուհետև մերթ էա ուզում էր շուտով հանդիպել Իարեսին վճռական ճակատամարտի համար, մերթ կանգ էր ստնում նախ ծովամերձ մարզերի հարստություններն օգտագործելու և նոր միայն ուժեղանալով արքայի դեմ գնալու մտքի վրա:

Լիկիայում Քսանթիոն քաղաքից ոչ հեռու, կա մի աղբյուր, որը ասո մ են, հենց ճիշտ այդ ժամանակ առանց որևէ տեսանելի պատճառի, սկսեց ծփալ, ամբերից ելավ ու խորհից դուրս բերեց պղնձե մի աղյուսակ՝ հին գրերի հետքերով: Այնտեղ գրված էր, թե պարսկական պետության վերջը կգա և որ այն կործանվելու է հույների ձեռքով: Այս գուշակությամբ ոգեշնչված Ալեքսանդրն շտապեց պարսիկներից ազատագրել ծովափնյա մարզերը ընդհուպ մինչև Փյունիկիա և Կիլիկիա: Մակեդոնացիների արագ առաջընթացը Պամփիլիայի միջով շատ պատմաբանների գեղեցիկ նյութ է տվել մոգոնումների ու շափաղանցությունների համար: Ինչպես նրանք պատմում են, ծովը ասավածային բարեհաճությամբ հետ քաշվեց Ալեքսանդրի առջևից թեև այն սովորաբար սբընթացորեն գլորում էր իր ալիքները դեպի ափը միայն հազվադեպ մերկ թողնելով գիրթ վիհերով կտրատված լեռնաշղթայի սառրտի ու

մեծ ժայռերը, Անկասկած, հենց այս անճշմարտանման պատմութիւնն է ծաղրում Մենանդրոսը իր կատակերգութիւններէ բից մեկում.

Ամեն բան ճիշտ ու ճիշտ Ալեքսանդրի նեան հաշտովում է ինձ
Ծրք ուզում եմ գտնել որեւէ մեկին, նա իսքն է իսկույն գտնվում:
Եթե ուզում եմ ծովից դենը գ'ալ քայլ մտնեմ եմ ծովի վրայով

Այնինչ Ալեքսանդրն ինքը իր նամակներում չի հիշատակում այդ կարգի որեւէ հրաշք, այլ ասում է թէ ինքը շարժվում էր այսպես կոչված «Սանդուղքով» և, անցնելով այն, դուրս է եկել Փասսիլիսից: Այս քաղաքում նա անցկացրել է մի քանի օր և այդտեղ շուկայի հրապարակում տեսել է վերջերս վախճանված Թեոդեկտոսի արձանը (նա ծագումով փասսիլիսցի էր): Ընթրիքից հետո Ալեքսանդրը հարբած ու բախ ընկերախմբի ուղեկցութեամբ, գնացել է դեպի հուշարձանը և սլաովան դանին շատ պսակներ է դրել Այսպես, զվարճանալով, նա Լրախտիքի ոտըք է մատուցել այն մարդուն, որի հետ ծանոթացել էր Արիստոտելի և փիլիսոփայութեամբ պարապելու շնորհիվ

XVIII Դրանից հետո թագավորը հնազանդեցրեց Պիսիդիայի՝ իրեն դիմադրութիւն ցույց տված բնակիչներին և դրամից Փուլուզիան: Վերցնելով Գորդիոն քաղաքը, որի մասին ասում էն թէ եղև է հին արքա Միդասի հայրենիքը, Ալեքսանդրը տեսավ այն նշանափայ սաղմակաքքը, որի առեղը լծի յետ ամրացված էր թշնու կղզիով և լակց այն գրույցը (գրաւ ճշմարտութեան մեջ լարբարոսները լիովին համոզված էին), թե իբր նրան, ով որ կբացի հանգույցը, որով ամրացված է լուծը, վիճակված է դառնալու ամբողջ աշխարհի թագավորը: Դրողների մեծ մասը պատմում է, թե հանգույցը խճճված է եղել այնպես, որ Ալեքսանդրը չի կարողացել քանդել և կտրել է սրով, այդ ժամանակ կտած տեսում հայտնարերվել են ամբակապերի բազմաթիվ ծույրեր: Բայց Արիստոտելոսի սրամածի համաձայն, Ալեքսանդրիս հեշտութեամբ է հաշտվել լուծել խնդիրը և ազատել լուծը, առեղի առջև ծայրից հանելով կեռը՝ այսպես կոչված «հետորք», որին ամբանում է լծափոկը:

Դրանից քիչ անց, հպատակեցնելով Պափլագոնիան ու Կսպաղովկիան Ալեքսանդրն իմացավ Մեմնոնի մահվան մասին, որից, ծովափ նյա մարզերի Դարեհի զորավարներից առավել բան որեւէ մեկից կարելի էր սպասել անթիվ գլխացավանքներ ու դժվարութիւններ: Այդ լուրը էլ ավելի ամրապնդեց երկրի խորքը արշավելու Ալեքսանդրի մտադրութիւնը

Այդ ժամանակ Դարեհը Սուզայից շարժվում էր ծովի ուղղութեամբ:

Նա հույսը դնում էլ իր գորթի բազմամարդութեան վրա (իրա հրամանատարութեան տակ կար վեց հարյուր հազար հոգի), և բացի այդ, թագավորին ոգևորել էր այն երազը, որը մոգերը մեկնաբանել էին՝ ելնելով ավելի շատ նյան սիրաշահելու, քան թե դրա իսկական նշանակությունը լացահայտելու ցանկությունից: Դարեհը լրագում տեսել էր որ մակեդոնական փառանգը ամբողջովին կրակով է բռնված և որ Ալեքսանդրը սպասավորում է իրեն՝ Դարեհին, իսկ Ալեքսանդրի հագին նույն այն ստույան է, որ Դարեհն ինքն էր հագնուա դեռևս թագավորական սուր հանդակ եղած ժամանակ շատ Ալեքսանդրը մտել է Բելի տաճարը և անհետացել: Ստալածությունը ըստ երևույթին, այս երազով ավետել էր որ մակեդոնացիք վայլուն սխրանքներ են գործելու, որոնց համբավը ասարածվելու է ամենուրեք, և որ Ալեքսանդրը տիրելու է Ասիային, ինչպես տիրել էր Դարեհը որը եղել էր սուրհանդակ, բայց դարձել էր թագավոր, և որ դրանից բիշ անց մակեդոնացի թագավորը փառքով կա վարտի իր կյանքը

XIX Իմանալու է իլիկիայում Ալեքսանդրի երկարատև մնալու մասին՝ Դարեհը դա վախկոտություն նշան համարեց, ինչն էլ ավելի սրբապանդեց նրան: Իսկ իրականում այդ հստակման պատճառը թագավորի հիվանդությունն է եղել, որն առաջացել է, ոմանց կարծիքով, գերհոգնածությունից, իսկ ուրիշների կարծիքով՝ կիզնոս դետի սառցաչրում է և այն չի կարելի հաղթահարել ոչ մի դեղով: Բժիշկները վախենում էին անում բուժել Ալեքսանդրին, համարելով, որ վտանգը շափաղանց մեծ է և այն չի կարելի հաղթահարել ոչ մի դեղով Բժիշկները վախենում էին որ անհաջողության դեպքում իրենց դեմ կհարուցեն մակեդոնացիների մեղադրանքը և զայրույթը: Սեն-միայն ակարմանցի Փիլիպոսն էր որ անսնելով հիվանդի ծանր լիճակը բարեկամությունը վեր դասեց ամեն ինչից և հանցավոր բան համարեց Ալեքսանդրի հետ չկիսել վտանգը և մինչև վերջ, — թեկուզև դա իր համար վտանգավոր լիներ — ի սպաս չդնել բոլոր միջոցները Նա դեղ նախապատրաստեց և թագավորին համոզեց թողնել բոլոր կասկածանքները ու խմել, եթե ուշում է վերականգնել իր ուժերը պատերազմը շարունակելու համար: Հենց այդ նույն ժամանակ մակեդոնացիների ճամբարում գտնվող Պարմենիոնը թագավորին նամակ ուղարկեց՝ նրան խորհուրդ տալով զգուշանալ Փիլիպոսից, քանի որ Դարեհը բժշկին իբր թե մեծ նվերներ ու իբր ազնկաձեռքն է խոստացել և դրանով նրան համոզել է սպանել Ալեքսանդրին: Արքան կարգաց նամակը և բարեկամներից ոչ մեկին ցույց չտալով գրեց իբր բարձի տակ նշանակված ժամին Փիլիպոսը արքայի բարեկամ

ների ուղեկցութեամբ մաավ նրա վրանը բերելով դեղով լի գավաթը։ Ալեքսանդրը նրան ավեց նամակը, իսկ ինքն առանց տատանվելու, նրա ձեռքից վստահորեն վերցրեց դեղը։ Դա մի զարմանալի, դիտարժան տեսարան էր։ Մինչ Փիլիպոսը կարդում էր նամակը Ալեքսանդրը խմում էր դեղը ապա երկուսն էլ միաժամանակ նայեցին իրար, բայց տարբեր էր նրանց վարքը։ Ալեքսանդրի պայծառ անկեղծ դեմքի վրա արտացոլվում էր Փիլիպոսի հանդեպ նրա բարյացակամութունը և վստահութունը, մինչդեռ բժիշկը, զրպարտութունից վրդովված, մերթ ձեռքերն էր երկինք կարկառում և աստվածներին վկա կանչում, մերթ նեւովելով արքայի մահճին՝ նրան աղերսում էր արիանալ ու վստահել իրեն։ Կեղև սկզբում շատ ուժգին աղոթեց Ալեքսանդրի վրա և ասես թե դեպի խորքերը մղեց նրա մարմնական ուժերը կորցնելով խոստելու կարողությունը հիվանդն ուշաթափվեց և հաղիվ էր կենդանության նշաններ ցուցաբերում։ Շուտով, սակայն, Փիլիպոսն Ալեքսանդրին ուշքի բերեց, իվանդն արագ ամրապնդվեց և վերջապես, երևաց մակեդոնացիների սուր որոնց վհատությունը չէր անցնում, մինչև որ տեսան արքային։

XX Գործիսի գործում հայրենիքից փախած մի մակեդոնացի կար, Ամինտաս անունով, որը լավ գիտեր Ալեքսանդրի բնավորությունը։ Տեսնելով որ Դարեհը մտադիր է Ալեքսանդրի վրա դնալ լեռնային նեղ ճամփաներով՝ Ամինտասը պարտից արքային խորհուրդ տվեց մնալ տեղում որպեսզի հակատամարտ տար լսյն բաց հարթավայրերում և օգտագործեր իր թվային զգալի զորակազմությունը։ Դարեհը սրտախանց թե վախենում է, որ շիների թե հանկարծ թշնամիները փախուստ տան և Ալեքսանդրը դուրս պրծնի։ «Դրանից, արքա,— ասաց Ամինտասը,— դու կարող ես շփախենալ Ալեքսանդրն անպայման կզաքո դեմ և, հավանաբար արդեն գալիս է»։ Այնուամենայնիվ Ամինտասը շկարողացավ թագավորին համոզել և Դարեհը, թողնելով ճամբարը, ճամփա ընկավ դեպի Կիլիկիա, իսկ Ալեքսանդրը հենց այդ ժամանակ իր գործերը շարժեց դեպի Ասորիք՝ պարսիկների դեմ։ Դիշերը երկու գործերն իրար կողքով, միմյանց շնկատելով անցան և յուրաքանչյուրն իսկույն հեռավերադարձավ։ Ալեքսանդրը, ուրախացած երջանիկ պատահականությամբ, շտապեց պարսիկներին հասնել լեռնանցքներում, իսկ Դարեհը ձգտում էր իր բանակը դուրս բերել կիրճերից ու վերադառնալ նախկին ճամբարը։ Նա արդեն հասկացել էր, որ սխալ է գործել՝ մտնելով այս խիստ կտրատված տեղանքը, որը սեղմված էր ծովի ու լեռների արանքում մեջտեղից Պինարոն գետով բաժանված ու հեծելագործի համար անհարմար, բայց թշնամու փոքրաթիվ ուժերի գոցողությունների համար՝

շատ ձեռնառու Այդ լավ դիրքը Ալեքսանդրին ճակատագիրը բաժին հա-
նեց, բայց նրա հաղթանակն ապահովեց ավելի շուտ հմուտ ղեկավա-
րումը, քան թե կույր բախտը: Չնայած այն բանին, որ նրա ուժերը
քանակապես նշանակալի չափով գիշում էին բարբարոսների ուժերին,
Ալեքսանդրը թույլ չտվեց, որ իրեն շրջապատեն, ընդհակառակը՝ իր
աջ թևով շրջանցելով թշնամու գործի ձախ թևը, պարսիկներին հարվա-
ծեց թևից և փախուստի մատնեց իր առաջ կանգնած բարբարոսներին:
Մարտնչելով առաջին շարքերում՝ Ալեքսանդրը սրով վիրավորվեց ազդ-
ւոյց, ինչպես հաղորդում է Քարեհը հենց Դարեհի ձեռքով, քանզի նրանց
միջև բանը հասավ ձեռնամարտի, Բայց այդ ճակատամարտի մասին Ան-
տիպատրոսին ուղղված նամակում պատմելիս Ալեքսանդրը չի տալիս
նրա անունը ով վիրավորել էր իրեն՝ նա գրում է, թե դաշույնով վի-
րավորվել է ստրեյց բայց վերքը վտանգավոր չի եղել:

Ալեքսանդրը փայլուն հաղթանակ տարավ ոչնչացրեց հարյուր տասը
ազարից ավելի թշնամիների, բայց շկաբողացավ բռնել Դարեհին, որը
փախուստով փրկվել է նրանից սուաջ էր անցել շորս կամ հինգ աս-
լարեղ: Հետապնդման խմանակ Ալեքսանդրին հաջողվեց գրավել ար-
լայի մարտակառքն ու աղեղը: Վերադառնալիս սա տեսավ, որ մակե-
դոնացիք կողոպտում են բարբարոսների շամբարը ւշնամիլից դուրս տա-
նելով ամեն կարգի թանկագին բաներ, որոնք վիթխարի քանակությամբ
էին, չնայած գումակի մեծ մասը պարսիկները թողել էին Դամասկոսում
և ճակատամարտի վայրն էին եկել թեթև: Զորականներն Ալեքսանդրին
հատկացրել էին Դարեհի՝ թանկարժեք իրերով լեցուն վրանը, բազում
ծառաներով ու կա՛կարասիով հանդերձ: Ալեքսանդրն իսկույն հանեց
զենէ ու զրա՛ը և գնալով դեպի լողարանը՝ ասաց. «Գնանք ճակատ ս
մարտի քրտինւը լվանանք Դարեհի լողարանում» — «Ոչ թե Դարեհի
այլ՝ Ալեքսանդրի, — բացականչեց թագավորի բառեկամներից մեկը: —
Չէ՞ որ պարտվածների սեփականությունը պետք է ոչ միայն պատկանի
հաղթողներին այլև նրանց անունով կոչվի»: Երբ Ալեքսանդրը տեսավ
ամեն կարգի ամանները կոնքեր կժէր, քսուբների սրվակներ, բոլոյը
հմտորեն շինված մաքուր ոսկուց, երբ նա զգաց հոտավետ խոտերի և
այլ անուշահոտությունների զարմանալի բուրմունքը, երբ, վերջապես,
մտավ վրանը, որը զարմացնում էր իր չափսերով, բարձրությամբ, ան-
կողինների ու սեղանների արդուզարդով — արքան նայեց իր բարեկամ-
ներին ու ասաց. «Հոտ էրևույթին թագավորելը սա է որ կա»:

XXI Ալեքսանդրն արդեն պատրաստվում էր ճաշելու երբ նրան
հայտնեցին թե Դարեհի գերի վերցված մայրը կինը և շամուսնացած

երկու դուստրը, տեսնելով նրա կառքն ու աղեղը հեկեկացին և սկսեցին կուրծք ծեծել ենթադրելով թե թագավորն սպանված է: Երկար ժամա նակ Ալեքսանդրը լռում էր Դարեհի ընտանիքի դժբախտությունը նրան ավելի էր հուզում քան սեփական ճակատադիրը: Վերջապես նա լեռնա տասին ուղարկեց հանձնարարելով հայտնել կանանց, որ Դարեհը ողջ է, իսկ իրենք թող չվախենան Ալեքսանդրից քանզի պատերազմը բարձրագույն տիրապետությամբ համար նա մղում է միայն Դարեհի դեմ, իսկ իրենց կտրամադրվի այն ամենը, ինչից օգտվել են նախկինում, երբ դեռ կառավարում էր Դարեհը: Այս խոսքերը կանանց թվացին գթալի ու բարյացակամ, բայց էլ ավելի մարդկային եղան Ալեքսանդրի արարքները: Նա սրանց թույլատրեց թաղել ընկած պարսիկներին՝ բուլորին, ում նրանք կուղենան՝ այդ նպատակի համար ռազմավարից վերցնելով դիտաներ ու դարդեր, Դարեհի ընտանիքին շարկեց այն պատիվներից, սրանցից օգտվում էր նախկինում չպակասեցրեց ծառաների թիվը, իսկ գրանց պահելու ծախսերը նույնիսկ ավելացրեց: Այնուամենայնիվ, Ալեքսանդրի ամենաարքայական ու գեղեցիկ բարեբարությունն այն եղավ, որ այդ ասիի / ու սղջախոհ կանանց օտոնք գերի էին ընկել նրա ձեռքը, շփուտ կլից Երկուսը, Երկուսը / ու չսպասել այնպիսի մի բան, որը կարող էր տնտրել նրանց: Այս սուտ շուներ նրանց վրանները, շեր տեսնում նրանց, և նրանք այնպիսի կյանք էին վարում, կարծես ոչ թե թըշնամու համբարում, այլ սուրբ ու մաքուր օրիորդական սենյակում էին դառնում: Իսկ չէ՞ որ Դարեհի կլներ ինչպես պատմում են, բուլոր թագուհիներից ամենագեղեցիկն է եղել ճիշտ այնպես ինչպես Դարեհն է ամենից գեղեցիկն ու բարձրահասակը եղել տղամարդկանց մեջ: Նրանց դուստրերն էլ նման էին ծնողներին: Ալեքսանդրը, որը ըստ երևույթին, կարծում էր թե ինքն իրեն տիրապետելու կարողությունը արքաների համար ավելի կարևոր է, քան թշնամիներին հաղթել կարողանալը, ձեռք շաղկեց գերուհիներին: Ընդհանրապես, մինչև ամուսնանալը, նա, Բարսենից բացի ոչ մի կնոջ հետ չեղավ: Բարսենեն՝ Մեմնոնի այրին, գերի էր վերցված Գամասկոսի մոտ՝ նա հունական դաստիարակություն էր ստացել: Առջի էր ընկնում լավ բնավորությամբ: Նրա հայրը Արտաբազն էր եղել՝ թագավորի դստեր որդին: Ինչպես Արիտոբուլոսն է պատմում, Ալեքսանդրը հեռուց Պարմենիոնի խորհրդին, որն առաջարկել էր մերձենալ այդ գեղեցիկ ու ազնվազարմ կնոջ հետ: Նայելով մյուս գեղեցիկ ու բարեկազմ գերուհիներին՝ Ալեքսանդրը կատակով ասում էր,

1. Տեքստը վնասված է:

Թե սպասկուհիների տեսքը տանջալի է աչքերի համար յանկանալով նրանց գրավչությանը հակադրել իր ինքնատիրապետման ու ողջախոհության գեղեցկությունը, Թագավորը նրանց վրա ոչ մի ուշադրություն չէր դարձնում ասես թե նրանք ոչ թե կենդանի կանայք էին այլ՝ անկյանք արձաններ

XXII Մ| ս ս հ ա մ Փիլոքսեն սը, ոլլ ծ վաիկնյա զորքի հրամանատարըն էր, Ալեքսանդրին գրել էր, թե իր մոտ է գտնվում տարեկանացի ոմն Թևոդորոս որը ցանկանում է վաճառել հիանալի գլղեցկության տեր տղաների, և Թագավորից տեղեկանում էր՝ չի՞ ուղում արդյոք գնել նրանց Ալեքսանդրը ծայրա՝ղորենն վրդովվել էր այդ նամակից և հաճախ էր բարեկամների մոտ տրտնջում, հարցնելով՝ մի՞թե Փիլոքսենոսն այդքան վատ է մտածում իր մասին, որ այդպիսի դազիր բան է առաջարկում Լրեն՝ Փիլոքսենոսին սա դաժանորեն անպատվել էր նամակով և հրամայել էր վոնգել Թևոդորոսի՝ իր ապրանքի հետ միասին Ոչ պակաս Լ ստությամբ է անպատվել նաև Հադնոնին, որը նրան գրել էր թե մտադիր է գնել ու նրա համար լերել Կորնթոսում հռչակված մի տղաչի կրորյուլոսին: Իմանալով որ Լրկու մակեդոնացիներ, որոնք ծառայում էին Պարմենիոնի ձեռքի սակ Դամոնն ու Տիմոթեոսը, պատվազրկել էին ինչ-որ վարձկանների կանանց, Թագավորը նախակով հրամայել է Պարմենիոնին, որ եթե դա ապացուցվի սպանել տա նրանց, որպես վայրի դավանների, որոնք ստեղծված են որպես աղետ մարդկանց: Այդ նույն նամակում արքան իր մասին գրում է բառացիորեն հետևյալը «Ոչ որ չի Կ սրող ասել որ Լ ու տուսել եմ Դարեհի կնոջը, ցանկացել եմ նրան սեանել ևամ թվկուզ ականջ արլլ նրանց ովքեր սրատմելիս Լն հղել նրա գեղեցկության մասին»: Ալեքսանդրն ասում էր, թե կնոջ հետ քնելն ու մերձենալը ամեն բանից ավելի է իրեն զգացնել տալիս իր մահկանացու լինելը, քանզի հոգնածությունն ու հեշտասիրությունը բխում են մարդկային բնության միևնույն թուլությունից:

Ալեքսանդրն աչքի էլ ընկնում նաև ծայրահեղ ժլտկալությամբ սննդի հարցում և այդ առումով բազում ապացույցներ է տվել: Այդպիսի ապացույցներից մեկը նրա այն խոսքերն էին՝ ասված Ալալին որին նա իր մայրն էր անվանում և որին դարձրեց Կարիայի թագուհին: Ի նշան սիրո Ադան ամեն օր նրան ընտիր կերակուր ու թխվածք էր ուղարկում իսկ ապա նրա մոտ ուղարկեց իր ամենահմուտ խոհարարներին ու հաց թուխներին: Թագավորը հրամայեց Ադալին հաղորդել, որ ինքը նման ոչ մի բանի կարիք չի զգում քանի որ իր դաստիարակ Լեոնիդասն իրեն լալադույն Լ ոհարարներ է տվել նախաճաշի համար՝ գիշերալին չը

խորթ լսկ ճաշի համար՝ աղքատիկ նախաճաշ: «Իմ դաստիարակը — սակ է նա — սովորություն ունեւր պրպակլ իմ անկողինն ու շորերը, որ շինի թէ մայրս անտեղ ինչ որ անուշեղեն կամ սահմանվածից զատ որեէ լսն թարցրած լինի»:

XVIII Գինիով էլ Ալեքսանդրն ավելի քիչ էր տարլում քան կար յետ Լին լսկ այդպէս էին կարծում, որովհետեւ նա էրկար էր նստում խնջուքի սեղանի մոտ: Բայց իրականում Ալեքսանդրն ավելի շատ զրու լում էր, քան խմում և յուրաքանչյուր գազաթի հետ երկար ճառ էր ասում: Խնջուք էլ անում էր միայն այն ժամանակ, երբ որ ազատ ժա մանակ էր ունենում: Իսկ ճիւղ քանք սալիս էր գործին, Ալեքսանդրին շինլ լտ պահէլ շէր կարող, ինչպէս լաճախ էր լինում այլ զորավարների կա. ու զգինին, ո՛չ քուեր, ու զվարճությունները, ո՛չ կանայք, ո՛չ հե սարքրաշարժ տեսարանները: Այդ է վկայում նրա ողջ կյանքը, որը ինչ լսն էլ կարճ եղած լինի, նա կարողացավ լցնել բազմաթիվ ու մեծամեծ լրանքներով: Ազատ օրերին Ալեքսանդրը, քնից վեր կենալով, ամենից սուտ էր մասուցում աստվածներին, իսկ դրանից անմիջապէս հետո նստած նախաճաշում էր նա օրն անց էր կացնում որս անելով, դատա կամ լրանել էր բնուել կարգալրություններ անում զորքին կամ կար լուր էր մտղմբի լսմանակ եթե լայկ կար շատուելու Ալեքսանդրը յետ սուղալլյան էլ վարկով էր կամ լրանքի լսմանակ մաքսակապից յետ էր լրանել էր լրանք յատակ զրոս մեջ: Լաճախ Ալեքսանդրը, լրանք լրանում էր օրուրերից, զվարճանում էր ազվու կամ թռչուն լրանքով կաշտման տեղերում արքան լվացում էր կատարում կամ լրանքին ծուր էր Այդ ժամանակ նա հարցուփորձ էր անում նրանց լրանել կա լվարում էին խոհարարներին կամ հացթուխներին թե՛ նա լրանքալրանում էր այն ամէնը ինչ պետք է ճաշի համար: Այդէն ուշ էր լինում ու մի՛նած երբ Ալեքսանդրը, լահճին ընկողմանած սկսում էր ճաշել շացկերուլթի ժամանակ արքան զորմանալի խոգատարություն էր ցուցաբերում սեղանակիցների նկատմամբ և ուշագիր հսկում էր, որ ու որ վիրավորված կամ իր բաժնից զրկված լինէր: Իր զրուցասիրության գատնառով թագավորը, ինչպէս արդեն ասված է շատ ժամանակ էր անցկացնում գինու սեղանի շուրջ: Մնացած ժամանակ Ալեքսանդրն սմենասիրալիրն էր բոլոր թագավորներից և կարողանում էր ամենքին լրանքացակամ տրամադրել իր հանդեպ, բայց խնջուքի սեղանի մոտ նրա սլարծենկոտությունը ճնշող էր դառնում: Նա կ' ինքն էր անգսպորէն պար լնում, և ազահորեկ լսում էր իրեն քծնողներին՝ դրանով անհարմար վիճակի մեջ զնկլով ներկա եղող առավել կարգին հյուրերին որոնք

չէին ուզում ո՛չ մրցել քծնողների հետ ո չ էլ նրանցից հետ մնալ Ալեք սանդրին գովաբանելու մեջ առաջինը ամոթալի էր թվում, իսկ երկրորդը վտանգներով հղի տնջույթից հետո Ալեքսանդրը լվացում էր կատարում և հաճախ քնում մինչև կեսօր իսկ երբեմն էլ անկողնում էր անյկացնում հաջորդ ամբողջ օրը:

Ալեքսանդրն անտարրեր էր քաղցրավենիքի ու նրբընտիր կերակուրների նկատմամբ: Հաճախ երբ նրա համաս ծովափից բերում էին շատ հազվագյուտ մրգեր կամ ձկներ, նա բոլորը նվիրում էր բարեկամներին՝ ոչինչ լիթողնելով իրեն: Սակայն այն ճաշկերույթները, որ կամակերպում էր Ալեքսանդրը, միշտ լինում էին հոյակապ և դրանց ծախսերը աճեցին նրա հաջողութուններին զուգընթաց մինչև որ հասան տասը հազար դրախմի թագավորը երբևէ դրանից ավելի չէր ծախսում և նրանց էլ թույլ չէր տալիս վատնել, ովքեր ընդունում էին իրեն:

XXIV. Իստոյի մոտ տեղի ունեցած ճակատամարտից հետո Ալեքսանդրը զորքեր ուղարկեց Դամասկոս և գրավեց պարսիկների դրամները, եղած շեղածը կանանց ու երվխաներին: Ավարի մեծ մաւը բաժին հասավ թեսալացի հեծյալներին որոնք առաւ.ձնապես աչքի էին ընկել ճակատամարտում Ալեքսանդրը գիտավորյալ էր Դամասկոս ուղարկել հատկապես նրանց՝ ցանկանալով հնարավորութուն տալ հարստանալու: Ալեքսանդրի մնացած զորքն էլ ամեն ինչ ունեւր առատորեն: Մակեդոնացիէ այդ ժամանակ առաջին անգամ սովորեցին դնահատել ոսկին, արծաթը, կանանց, ճաշակեցին բարլ արոսնլրի ապրելակերպի գեղեցկութունը և ճիշտ շների նման, հլ տքն առնելով, շտապում էին որոնել-գտնել ու հափըշտակել պարսիկների բոլոր հարստութունները

Ալեքսանդրը, սակայն, որոշեց նախ հպատակեցնել ծովափնյա մարզերը, նրա մոտ իսկույն հնազանդութուն հայանելու եկան Կիպրոսի թագավորները: Հնազանդվեց ամբողջ Փլունիկիան նուլնպես, Տյուրոսի թացի: Ալեքսանդրը յոթ ամիս պաշարել էր Տյուրոսը նա հողով լցրեց խրամատները ուղամական մեքենաներ շինեց և քաղաքը ծովի կողմից փակեց երկու հարլււր թիանավերից քաղկացած նավատորմով: Շրջապաման ժամանակ Ալեքսանդրը երազում տեսավ, որ Հերակլեսը պարլւպի վրայից ձեռքը մեկնել է իրեն ու կանչում է Այդ նույն ժամանակ Տյուրոսի բնակիչներից շատերը երազում տեսան իբր, Ապոլլոնն ասում է թե ինքը կանցնի Ալեքսանդրի կողմը, քանի որ իրեն դուր չի գալիս այն, ինչ տեղի է ունենում քաղաքում: Այնժամ, ինչպես թշնամու կողմնանցնելիս բռնված մարգուն կանեին տլուրոսցիները պարակով կապ

կպեցին աստծու վիթխարի արձանը ու գամեցին պատվանդանին՝ Ապուլ լոնին անվանելով «Ալեքսանդրական»:

Ալեքսանդրը մի երազ էլ տեսավ. նա տեսավ այժամարդուն, որը հեռվից հաճոյախոսում է արքայի հետ, բայց խույս տալիս ու փախլում, հենց որ արօան փորձում էր բռնել նրան և թույլ տվեց իրեն բռնել միայն երկարատև հետապնդումից ու հորդորանքից հետո: Գուշակները համոզիչ կերպով մեկնաբանեցին այս երազը, «սատիր» (այժամարդ) բառը բաժանելով երկու մասի՝ «Սա»՝ և «Տիր»: Հիմա էլ ցույց են տալիս այն աղբյուրը որի կողքին Ալեքսանդրը երազի մեջ հետախնդում էր սատիրին:

Պաշարման ընթիս ցքում Ալեքսանդրը արշավանք կատարեց Անտիլի անանի լեռներում ապրող արաբների դեմ: Այս արշավանքի ժամանակ թագավորը իր դաստիարակ Լիսիմաքոսի պատճառով լուրջ վտանգի ենթարկեց իր կյանքը: Այս Լիսիմաքոսը ամենուրեք ուղեկցում էր Ալեքսանդրին պատճառաբանելով, թե ինքը տարիքով աժելի մեծ և ավելի թույլ է Փենիքսից: Երբ Ալեքսանդրի զորականները մտաեցան լեռնովին թողեցին ձիերը և ասաջ շարժվեցին ոտքով: Բոլորը բավականին սաջ էին անցել լուրջ արքան չէր վստահանում թողնել հողնս ծ Լիսիմաքոսին՝ մանավանդ որ իրիկնանում էր և թշնամիները մոտ էին: Սիրտուարով Ներակին և նրա հետ կույր կողմի բայելով Ալեքսանդրը մի քանի գիծփորներով աննկատելիորեն հետ մնաց զորքից և էրբ մթնեց ու ստաիկ ցրտեց. կանգ առավ լիշերելու տեսչուրընկալ ու մտանդավոր կատարեց: Ետում այստեղ ու այնտեղ թշնամու վառած խարույկներն էին երևում Ալեքսանդրը, որն աղետի պահին միշտ կարողանում էր անփական քինակով խրախուսել մակեդոնացիներին, հույսը դնելով իր լուրջ խաղախաղալիքի մոտ, վաղեց դեպի ամենամոտիկ խարույկը: Խաղալի կողմին նստած ևրկու բարբարոսի արքան սրախողխող արեց, որտեղ խարույկից մի իսանձող առնելով, վերադարձավ յուրայինների մոտ: Մակեդոնացիներն այնպիսի մի խարույկ սարքեցին, որ բարբարոսների մի մասը սարսափեց ու փախուստի դիմեց, իսկ ովքեր էլ սիրտ արեցին մոտենալ, նրանք հետ մղեցին և գիշերվա մնացած մասն անցկացրին անդիստ: Այս դեպքը պատմում է Քարեսը:

XLV. Տյուրոսի պաշարումն այսպես վերջացավ բազմաթիվ ճակատամարտերից հետո Ալեքսանդրն իր հիմնական ուժերին հանգիստ տվեց բայց, որպեսզի թշնամին շունչ չբաշեր, փոքր շոկատներ էր ուղար

կում դեպի քաղաքի պարիսպները: Այդ օրերին գուշակ Արիստապրոսը զոհը փողոտեց և փորոտիքը նայելով, ներկաներին համարձակորեն հայտարարեց թե քաղաքն անպայման կգրավվի այս ամսին: Գուշակի խոսքերը ծաղրի ու կատակի տվեցին չէ՞ որ անցնում էր ամսվա հինգ վերջին օրը: Տեսնելով որ գուշակը դժվար դրուժյան մեջ է ընկել Ալեքսանդրը որը միշտ հովանավորում էր գուշակութունները հրամայեց այդ օրը համարել ոչ թե Լրեսունը այլ քսանութը: Այնուհետև հրամայելով հարձակման փող հնչեցնել՝ նա սկսեց գրոհել Տյուրոսի պարիսպների վրա ավելի վճռականորեն, քան նախապէ՛ մտադիր էր Գրոհն այնպես կատաղի էր որ նույնիսկ ճամբարում թողնվածները նստած շմնացին տեղներում և նետվեցին օգնութեան: Տյուրիոսցիները դադարեցրին գիմադրութունը, և քաղաքը գրավվեց հենց նույն օրը:

Գրանից քիչ անց երբ Ալեքսանդրը պաշարում էր Դադան Ասորիքի ամենամեծ քաղաքը նրա ուսին մի հողակոշտ ընկավ, որ նետել էր մոտով անցնող մի թռչուն: Այդ թռչունը հետո նստելով պաշարման մեքենաներից մեկի վրա՝ խճճվեց ջիւերի մեջ որոնցով ամրացվում են ճոպանները Այս նախանշանակը կարողացավ ճիշտ մեկնաբանել Արիստանդրոսը Ալեքսանդրը վիրավորվել է լաից իսկ քաղաքն այնուամենայնիվ գրավել է

Այստեղ գրավված ավարի նշանակալի մասը Ալեքսանդրն ուղարկեց Օլիմպիադային, Կլեոպատրային և բարեկամներին: Դաստիարակ Լեոնի դասին, հիշելով իլ մանկական երազանքներից մեկը, նա ուղարկեց հինգ հարյուր տաղանդ խունկ և հարյուր տաղանդ զմուռս Մի ժամանակ Լեոնիդասը հանդիմանել էր Ալեքսանդրին, որը բոհրով անուշահոտութուններ էր առել գցել կրակի մեջ «Դու անուշահոտութուններն այսպես առատաձեռնորեն կայրես», Երբ որ գրավէս դրանցով առատ երկրները: Առայժմ այն, ինչ որ ունես, խնայողաբար ծախսիր»: Այժմ Ալեքսանդրը գրեց Լեոնիդասին «Ես քեզ ուղարկել եմ բաշականաչափ խունկ ու զմուռս որպեսզի դու զոհաբերութուն կատարելիս այսուհետև ժլատութուն չանես»

XXVI Մի անգամ Ալեքանդրին բերեցին ՚ի արկղիկ որը հասկացող անձանց թվում էր Դարեհից գրավված ունեցվածքի մեջ ամենաթանկագինը որ ընկել էր հաղթողների ձեռքը: Ալեքսանդրը իր բարեկամներին հարցրեց, թե ինչ թանկագին բան խորհուրդ կտան պահել այդ արկղիկի մէջ: Ոմանք մի բան ասացին, մուսները՝ մի այլ բան, բայց արքան ասաց, թե դրա մեջ «Իլիականն» է պահելու: Սա վկայում են վատահալի շատ անձինք: Եթէ ճիշտ է այն ինչ վկայակոչելով Հե

լ սկիզբն հաղորդում լն ալեքսանդրիացիք Հոմերոսը պետքական և օգտակար ուղեկից է եղել Ալեքսանդրի համար իր արշավանքներում: Պատմում են օրինակ, որ, գրավելով Ծգիպոսը, Ալեքսանդրն ուզում էր այնտեղ հիմնել մեծ, բազմամարդ հունական քաղաք և դրան տալ իր անունը: Ճարտարապետների խորհրդով նա արգեն հատկացրած է եղել տեղը և ցանկապատել ապագա քաղաքի համար բայց գիշերը զարմանալի մի երազ է տեսել: Նա երազում տեսել է որ մի պատկանելի ծերունի՝ ճերմակ մսվերով կանգնելով իր կողքին կարդացել է հետևյալ տողելը.

Աղմկոտ ու լայն ծովում գտնվում է մի կղզի՝
Եգիպտոսի դժաց Բնակիչները դրան Փարոս են անվանում:

Բակույն վեր կենալով՝ Ալեքսանդրը գնացել է Փարոս որը Կանոբյան հրվանդանից մի քիչ վերև է: Այն ժամանակ դա դեռ կղզի է եղել, իսկ հիմա մայր ցամաքին է միացած հողաթմբով: Ալեքսանդրը տեսել է դարմանալիտուն հարմար տեղանքը: Դա ընդարձակ լիճը ծովից բաժանուր, բավականին երկար մի պարանոցի նման մի հողաշերտ է եղել, որը հենց ճիշտ այդ տեղում գոյացնում է մեծ ու հարմար մի նավահանգիստ: Սրբան բացականչել է, թե Հոմերոսը, որը հիացմունքի է արժանի բոլոր առումներով, ի լրումն այդ ամենի իմաստնագույն ճարտարապետ է: Ալեքսանդրը տեղնուտեղը հրամայել է գծել քաղաքի հասակագիծը՝ համապատասխանեցնելով տեղանքի բնույթին: Ձեռքների տակ կավիճ շի եղել է ճարտարապետները վերցնելով գարու ալյուրը դրանով սև հողի վրա նշագծել են մի մեծ կեռ, որը հակադիր կողմերից հավասարաչափ ուղիղ գծերով բերել միացրել են իրար այնպես որ ստացվել է մի գծագիր, որը հիշեցրել է սինվորական հրապարակ: Սրբան գոհ է եղել պլանալորումից, բայց հանկարծ թուխպի նման, լճից ու գետի թռել եկել են անթիվ-անհամար մեծ ու փոքր թռչուններ ու կտցել կերել են ամբողջ ալյուրը: Ալեքսանդրը անհանգստացել է այս յախանշանակից, բայց սրտապնդվել է ևրր գուշակները բացատրել են, թե դա ինչ է նշանակում նրա հիմնադրած քաղաքը, բացատրել են նրանք կբարգավաճի և կկրակրի ամենատարբեր երկրների մարդկանց: Դրանից հետո, լեբակացուներին հրամայելով հետևել շինարարությանը՝ Ալեքսանդրը ճանապարհվել է դեպի Սմոնի տաճարը: Այնտեղ տանող ճանապարհը երկար էր, ծանր և հոգնեցուցիչ: Ճանապարհորդներին ամենից շատ սպառնում էր երկու վտանգ չրի բացակայությունը քանդի օբերով նրանք գնում էին անապատի միջոց, և հարավային կատաղի քամին,

որը վրա էր տալիս սորուն, անծայր ավազուտների մեջ, Ասում են հնում երբեք այս քամին Կամբոջուտեսի զորքի շուրջը հսկա ավազաթումբ է բարձրացրել և շարժման մեջ դնելով ամբողջ անապատը ավազով ծածկել ու կործանել է հիսուն հազար մարդ: Սյա ամենը նախապես հայտնի է եղել համարյա բոլորին, բայց երբ Ալեքսանդրն իր առաջ որեւէ նպատակ էր դնում նրան հետ պահելն անհնար էր: Քանզի ճակատագիրը, հովանավորելով նրա ձգտումները՝ նրան անհողողող էր դարձրել: Եւ ոչ միայն ոչ մի անգամ չէր պարտվել թշնամիներից, այլև նույնիսկ տարածութունից ու ժամանակից ավելի ուժեղ էր դուրս գալիս: Դա խրախուսում էր նրա առանց այդ էլ բուռն փառասիրութունը և հրապուրում իրագործելու աճեց ավազ մտահղացումները:

XXVII Այն օգնութունը որ աստվածութունը ցույց էր տալիս Ալեքսանդրին այս դժվարին երթի ժամանակ, մարդկանց ավելի շատ նրան կատմամբ էր հավատ ներշնչում քան պատգամախոսների: Սկսենք այն բանից, որ Զևսի ուղարկած առատ ու երկարատև անձրևները մարդկանց ազատեցին ծարավի տանջանքների հանդեպ եղած վախից: Անձրևները դովաքրին շիկացած ավազը՝ դարձնելով խոնավ ու պինդ, և մաքրեցին օդը այնպես որ շնչելը հեշտացավ: Այնուհետև, երբ պարզվեց, որ այն նշանաձողերը որոնք տնկված էին ուղեցույցներին օգնելու համար ոչնչացված են և մակեդոնացիները թափառում էին առանց ճանապարհի՝ կորցնելով միմյանց, հանկարծ հատնվեցին ագռավները և սկսեցին ճանապարհը ցույց տալ: Նրանք արագ թռչում էին առջևից, երբ մարդիկ գնում էին նրանց հետևից և ւպասու՛ էին դանդաղողներին ու հետ մնացողներին: Ամենազարմանալին, ինչպես պատմում է Կալլիսթենեսը, այն էր, որ գիշերը թռչունները կռկոտցով կանչում էին ճամփից շեղվածներին և կռկոտում այնքան ժամանակ իհնչև որ մարդիկ նորից գտնում էին ճանապարհը:

Երբ անապատը հետևում մնաց և սրբան մոտեցավ տաճարին, Ամնի քուրմը դիմելով Ալեքսանդրին՝ ասաց, թե Ամոն աստվածը ողջունում է նրան որպես իր որդուն: Արքան հարցում արեց, թե արդյոք իր հորն սպանողներից որեւէ մեկը չի՝ խուսափել պատժից: Բայց քուրմն Ալեքսանդրին արգելեց սրբապղծութուն անել և ասաց, թե նրա հայրը մահկանացուների դասից չէ: Այնժամ թագավորը փոխեց հարցի ձևը և տեղեկացավ թե Փիլիպոսի բոլո՞ր սպանողներն են պատիժ կրել, ասա հարցրեց իր մասին՝ իրեն վիճակվելո՞ւ է դառնալ բոլոր մարդկանց տիրակալը: Աստված պատասխանեց, որ դա կվիճակվի նրան և որ Փիլի

յոսի վրեժը լուծ լսծ է լինվին: Արքան աստծուն մատուցեց հոյակապ լծաներ, իսկ մարդկանց դրամ բաժանեց:

Այսպես է գրում պատգամախոսի պատասխանների մասին պատմա լուսնների մեծամասնությունը: Ալեքսանդրն ինքն էլ մորը գրած նամա կում ասում է թե ինչ-որ գաղտնի դուշակություններ է ստացել, որոնք վերացարձին կպատմի միայն նրան: Ոմանք պատմում են թե քուրմը ցանկանալով բարեկամաբար ողջունել Ալեքսանդրին՝ իր բարբարոսա կան արտասանությամբ «ն»-ի փոխարեն «ս» է ասել, այնպես որ ստաց վել է՝ Օ, Ջեսի որդի»¹ Ալեքսանդրի սրտովն էր այդ սխալասությունը իսկ այստեղից էլ սկիզբ է առնում այն սյամությունը, թե աստված նրան անվանել է Ջեսի որդի: Ասում են նաև, թե Ալեքսանդրը Եգիպտո սում յալ է Պսամմոնին: Փիլիսոփայլ ամբողջ աշածից նրան ամենից շատ գուր է Լեկել այն միտքը, թե բոլոր մարդկանց աստված է կառավա լում յանգի յուրաքանչյուր մարդու մեջ եղած ղեկավարող սկզբնապատ հառը աստվածային ծագում ունի: Ալեքսանդրն ինքը այս առիթով էլ ավելի իմաստուն էր դատում և ասում էր, որ աստված բոլոր մարդկանց րնդհանուր հայրն է բայց աստված իրեն առանձնապես մոտեցնում է մարդկանցից ամենալավերին

XXVIII Ընդհանրապես Ալեքսանդրը բարբարոսների հանդեպ իրեն շատ հպարտ էր պահում, այնպես որ ասես կատարելապես համոզված էր, թե ինքն աստվածներից է ծագում և աստծո որդին է: Իսկ հույների Վտ նա իրեն պահում էր ավելի զուսպ և ավելի պակաս համառորին Եր պահանջում, որ իրեն աստված ճանաչեին: Ճիշտ է Սամոսի առիթով հույներին ուղղած նամակում նա գրում է «Ես ձեզ չէի տա այդ ազատ սփառաբանված քաղաքը, բայց դե տիրեցեք դրան քանի որ դա դոք տացել եք նրանից, ով որ այն ժամանակ Լեկել է ձեր տիրակալը և իմ հայրն էր կոչվում»: Ընդ որում նա ի նկատի ուներ Փիլիպոսին: Չի տադայում, սակայն նևտից վիրավորված, դաժան տառապանքներ ապ րլիս, Ալեքսանդրն ասել է «Այդ, բարեկամներս, արձուն է հոսում, այլ չէ թե

Ավիշ, որ ծորո մ է երկնքի երջանիկ բնակիչների մարմնից»

Մի անգամ Լյբ ամպլ ուժղին որ տացել է և յուրը վախեցել Լն ւլտեղ ներկա եղած սոփեստ Անաքսարքոսը դարձել է Ալեքսանդրին սլ «Ջէ՞ որ դու սյգպիււի բան շես կարող անել Ջեսի որդի»: — «Ջէ մ

Հունարեն «Օ պայլիոն» — Օ զավակս» «Օ՞, պայ Դիոս» — «Օ Ջեսի որդի»:

էլ ուզում: Ինչո՞ւ սարսափ ներշնչում իմ բարեկամներին, ինչպէս դու
ես խորհուրդ տալիս,— պատասխանել է Ալեքսանդրը ծիծաղելով:— Ձե՞-
որ քեզ դուր չի գալիս իմ ճաշը, որովհետև սեղաններին ձուկ ես տես-
նում, այլ ոչ թէ սատրապների գլուխներ»: Եվ իրոք, ասում են, տեսնելով
այն մանր ձկները, որ ուղարկել էր թագավորը Հեփեստիոնին՝ Անաքսար-
քոսը նման մի բան է ասել, ցանկանալով ծաղրել նրանց, ովքեր իրենց
վտանգների ենթարկելով, մեծ ջանքերի գնով փառքի են հասնում, բայց
հաճույքների ու բավականութունների հարցում քիչ կամ համարյա բո-
լորովին չեն տարբերվում սովորական մարդկանցից: Ասված այս ամենից
պարզ է, որ Ալեքսանդրն ինքը չէր հավատում իր աստվածային ծաղ-
մանը և չէր պարծենում դրանով՝ այլ այդ մտացածի՛ բանից օգտվու՛
էլ նրա համար, որպէսզի ստրկացէր ուրիշներին:

XXIX Եգիպտոսից վերադառնալով Փլունիկիա Ալեքսանդրը զոհեր
մատուցեց աստվածներին և հանդիսավոր երթեր շուրջպարային ու ող-
բերգական խմբերի մրցումներ կազմակերպեց: Այս մրցումները նշանա-
վոր էին շ միայն կահավորանքի շքեղութեամբ, այլև կաղմակերպիչնե-
րի՝ մրցակցութեամբ, քանզի խորեգոսները Կիպրոսի թագավորներն էին:
Սակայն վիճակահանութեամբ ըստ ֆիլաների ընտրված աթենական քա-
ղաօացիները վարմանալի փութաջանութեամբ էին մրցում միմյանց հետ:
Սուանձնապէս համար էր պայքարը սալամիցի Նիկոկրեոնի և սուլիացի
Պասիկրատեսի միջև: Հստ վիճակահանութեան նրանց վիճակվել էին ամե-
նանշանավոր գերասանները՝ Պլուսիկրատեսին՝ Սթենոդորոսը, իսկ՝ Նիկո-
կրեոնին՝ Թեսալոսը, որի աջողութեամբ շահագոգոված էր ինքն՝ Ալեք-
սանդրը: Սակայն նա շղթանորեց իր համակրանէր այդ գերասանի նկատ-
մամբ, մինչև որ քվերակութունը հաղթանակը շնորհեց Աթենոդորոսին
և միայն այդ ժամանակ, ինչպէս հաղորդում են արդեն թողնելով թատ-
րոնը, ասաց որ հավանություն է տալիս դատավորներին, բայց ինքը
կգերադասէր տալ իր թագավորութեան մի մասը, որպէսզի շտեսներ
Թեսալոսին պարտված Սակայն երբ Աթենոդորոսը, որը աթենացիների
կողմից տուգանվել էր Պիոնիսոսյան օտերի մրցումներին շնորհայանալու
համար արքային խնդրէց մի նումակ ուղարկել՝ ի պաշտպանութուն
իրեն, Ալեքսանդրը թէև այդ բանը շարեց էլ բայց մուծեց տուգանքը
նրա փոխառէն: Լիկոնես Սկարփիոսցին, որը հիանալի խաղալիս է եղել
բեմում իր դերին ինչ որ կատակերգութեան մեջ ավելացրել է մի տող,
որը տասը սաւանդի խնդրանք է ամփոփել Ալեքսանդրը ծիծաղել է և
գերասանին այդքան դրամ նվիրել:

Այդ ժամանակ Դարեհն իր բարեկամներին նամակով Ալեքսանդրի մտ ուղարկեց, առաջարկելով տասը հազար տաղանդ՝ որպես գերիների փրկագին, Եփրատից այս կողմ եղած հողերը, իր դուստրերից մեկին՝ Ալեքսանդրին կնութլան, ինչպես նաև իր բարեկամութունն ու դաշինքը: Այդ Ալեքսանդրը այս առաջարկութունը հայտնեց մերձավորներին, Պարսիներն ասաց «Եթե ես Ալեքսանդրը լինեի, կընդունեի պայմանները»:

«Երդվում եմ Զեսով, ես էլ այդպես կանեի,— բացականչեց Ալեքսանդրը,— եթե Պարսիներն լինեի»: Իսկ Դարեհին Ալեքսանդրը գրեց, թե նա կարող է հուսալ ամենասրտագին ընդունելութուն եթե գա մակեդոնացիների մոտ: Հակառակ դեպքում ինքը կգնա պարսից արքայի լ'մ:

XXX Շուտով, սակայն, նա զղջաց այս պատասխանի համար քանի որ Դարեհի կինը մահացավ ծննդաբերութունից Ալեքսանդրը չէր ինքնուրու բարեպատեհ առիթը: Նա հրամայեց թագուհուն թաղել ամբողջ ճոխությամբ՝ շինայելով ոչ մի ծախս: Տիրեոսը սլարսիկ կանանց հեղձարված ներքինիներից մեկը փախավ մակեդոնացիների ճամբարից և ձիով երկար ճանապարհ կարելով՝ հասավ Դարեհին որպեսզի հաղու գեր նրա կնոջ մահը: Բարձրաձայն հեկեկալով՝ արքան սկսեց գլուխը ձեռնել և բացականչել «Օ՛ պարսից շար ճակատագիր: Արքայի կինն ու բույրը ողջ-ողջ ընկել է թշնամու ձեռքը, իսկ վախճանվելիս՝ զրկվել է արքայական թաղումից» — «Բայց, արքա, — ընդհատեց նրան ներքինի,— ինչ վերաբերում է թաղմանը և թագուհուն վախել մեծարանքներին, դու հիմք չունես տրտնջալու ընդդեմ պարսից շար բախտի: Ոչ իմ տիրուհի Ստատիրեն, քանի դեռ կենդանի էր, ո՛չ մայրդ, ո՛չ դուստրերդ որևէ բանի կարիք չեն ունեցել նրանք օգտվում էին բոլոր այն բարիքներից և արտոնութուններից, ինչ նախկինում ունեին, բացառությամբ քեզնից ճառագող լույսը տեսնելու հնարավորության լույս որը տիրակալ Որմիզդի կամքով նորից սկսել է շողշողալ նախկին փայլով: Իսկ երբ Ստատիրեն մեռավ, չի եղել այնպիսի մի մեծարանք, որ նրան մատուցած շինեն, և նույնիսկ թշնամիներն էին ողբում նրան: Զէ՞ որ Ալեքսանդրը նույնքան գթասիրտ է պարտվածների հանդեպ, որքան ահեղ և ճակատամարտում»: Երբ Դարեհը լսեց այս պատմութունը, հուզմունքն ու խիշտը նրա մեջ հրեշավոր կասկած հարուցեցին, և, ներքինուն վրանի խորքը տանելով, ասաց «Եթե դու ինքդ, ինչպես պարսից ռազմական լախտը չես անցել մակեդոնացիների կողմը, առաջվա պես ինձ՝ Դարեհին համարում ես քո տղը երդվեցնում եմ քեզ Միթրայի լույսով և

Թագավորիդ աջով, ասա ինձ, արդյոք ես այժմ լե՞մ ողբում Ստատիրեին հասած դժբախտություններից փոքրագույնը լոկ և մեր գլխին լե՞ն եկել ավելի դաժան դժբախտություններ քանի դեռ կենդանի է եղել նա: Ավելի լավ լե՞ր լինի մեր պատվի համար, որ մեր շարաբախտությունների մեջ հանդիպած լինեինք արյունարբու և դաժան մի թշնամու: Մի՞թե երի տասարդն աչդպիսի պատիվներ կտար թշնամու կնոջը, եթե նրա հարաբերությունը սրա հետ մաքուր լիներ» Արքան դեռ չէր հասցրել արտասանել այս խոսքերը էրբ Տիրեոսն ընկավ նրա ոտքերը՝ աղերսելով զուր տեղը շնորհակցել Ալեքսանդրին ու շնորհակցել իր հանգուցյալ կնոջն ու բրոջը Չպետք է ասում էր նա դժբախտության մեջ ընկնելիս մարդ իրեն զրկի ամենամեծ սփոփանքից՝ այն գիտակցությունից, որ դու պարտվել էս մի մարդուց որն օժտված է գերմարդկային բնությամբ: Տիրեոսը Գարեհին կոչ էր անում հիացմունքի տուրք տալ այն մարդուն, ուրի պարկը շտությունը պարսիկ կանանց հետ վերաբերվելիս նույնիսկ գերազանցում է այն խիզախությանը, որ նա դրսևորել է պարսիկ տղամարդկանց հետ ընդհարվելիս: Իր խոսքերի ճշմարտացիությունը ներքինին հաստատեյ ահեղ երդումներով, ինչպես և բերեց Ալեքսանդրի ժաժկալությունն ու մեծահոգության շատ օրինակներ: Այնժամ, զուրս գալով իր մերձալորների մոտ, Գարեհը ձեռքերը հրկինք կարկառեց և աղերսանքով դիմեց աստվածներին. «Աստվածն ք, դու ք որ հովանավորում եք իմ տոհմն ու թագավորությունը, տվե՛ք ինձ հաջողություն՝ վերականգնելու պարսից հզորությունը, որպեսզի իմ տերությունը նորից լինի նույնքան ևրջանիկ, որքան որ էր, երբ ևս այն ստացա, և որպեսզի, դառնալով հաղթող Լս կաշողանամ երախտահատույց լինել Ալեքսանդրին այն ամենի համար, ինչ նա արեց իմ մերձավորներին, երբ ևս ընկել էի դժբախտության մեջ: Իսկ եթե հատուցման ու մեծ փոփոխությունների ճակատագրական ժամը գա երբ ընկնի պարսից տերությունը, թող ոչ ոք, բացի Ալեքսանդրից, չնստի Կյուրոսի գահին»: Գրողների մեծ մա

ր հենց այսպես է հաղորդում այս իրադարձություններն ու խոսքերը: XXXI Երբ Ալեքսանդրն արդեն նվաճել էր բոլոր հողերը մինչև Նաբատ գնաց Գարեհի վրա, որը նրան ընդառաջ էր գալիս մեկ միլիոնի հասնող բանակով: Ճանապարհին մերձավորներից ինչ-որ մեկը ցանկանալով ծիծաղեցնել թագավորին, նրան պատմեց, թե ինչ խաղ են խաղացել գումակայինները բաժանվելով երկու խմբի, որոնցից յուրաքանչյուրն ուներ իր առաջնորդն ու ղորավարը, նրանք մեկին անվանել էին Ալեքսանդր, իսկ մյուսին՝ Գարեհ: Նախ նրանք միմյանց վրա հողակոտորել էին նետում, ապա սկսվեց բռնցքամարտը, և, վերջապես պալքա-

11 ատար սլահին նրանք դիմեցին քարերի ու մահակների: նրանցից շատերին անհնար էր հնազանդեցնել: Լսելով այդ, արքան հրամայեց, որ սուաջնուղները մենամարտի դուրս գան: Նա ինքը զինեց «Ալեքսանդրին», իսկ Փիլոտասը՝ «Դարեհին»: Սմբողջ զորքը հետևում էր մենամարտին՝ փորձելով տեղի ունեցող իրադարձության մեջ տեսնել ապագան: Հստակ մարտում հաղթեց նա, ում անվանում էին Ալեքսանդր: Թագավորը նրան նվիրեց տասներկու գյուղ և իրավունք վերապահեց հագնելու պարսկական զգեստ: Այս բանը պատմում է էրատոսթենեսը:

Դարեհի հետ մեծ ճակատամարտը տեղի ունեցավ ոչ թե Արբելայի մոտ ինչպես գրում են շատերը, այլ՝ Գավգամելայի Սյս անվանումը տեղական բարբառով նշանակում է «Ուղտի տուն» քանի որ հին թագավորներից սեկը, միասապատ ուղտով թշնամուց փրկվելուց հետո ուղ ուղտին տեղավորել է այստեղ և դրա սլահելու համար եկամուտ է նշտակել մի քանի գյուղերից:

Բոնգրոմիան ամսին, մոտավորապես այն ժամանակ, երբ Սթենքում յոս 1 են կազմակերպել կրոնածեսերը տեղի ունեցավ լուսնի խավալում: Խավարումից հետո տասնմեկերորդ օրը, երբ Լրկու զորքն արդեն իմյանց աչքի առաջ էր, Դարեհը իր զորականներին հրամայեց շարված մնալ և ջահերի լույսի տակ դորատես կատարեց: Սլեքսանդրն էլ, քանի գես մակեդոնացիք չնած էին, գուշակ Արիստանդրոսի հետ իր վրանի առաջ կատարեց ինչ որ գաղտնի սրբազան ծեսեր և գոհեր մատուցեց Պորոս աստծուն: Ամբողջ հարթավայրը՝ Նիֆատոնի և Գորդինացոց լեռների միջև լուսավորված էր բարբարոսական գուլքի կրակներով պարսիկների համբարից անորոշ ղժվժոց էր գալիս անեղր ծովի խշշոցի ղ լան: Ալեքսանդրի մերձավորներից ավագագույնները, և հատկապես արմենիոնը, ապշած էին թշնամու բազմամարդությանը և միմյանց ասում էին, թի այդպիսի զորքին բաց մարտում հաղթելը լափազանց դժվար էլինի: Մոտենալով Ալեքսանդրին որը հենց նոր էր ավարտել սահաբերությունը նրանք խորհուրդ տվին դիշերով հարձակվել թշնամու վրա ու պետքի մթան մեջ թաքցվի այն, ինչը առաջիկա ճակատամարտում կարող է ամենամեծ վախը ներշնչել մակեդոնացիներին: Ալեքսանդրի նշանավոր պատասխանը՝ «Ես հաղթանակը շեմ գողանում», ումանց ափազանց թեթևամիտ և անտեղի թվաց այդպիսի վտանգի հանդիման: Մյուսներն էլ այն կարծիքի էին, թե Ալեքսանդրը հաստատ է աս ավինում իր ուժերին և ճիշտ է կանխատեսում ապագան: Նա լեր ուզում, որպեսզի Դարեհը, որը նախկին անհաջողության համար ղ ղադրում էր լեռներին, կիրճերին ու ծովին, այժմյան պարտություն

պատճառը գիշերն ու մթությունը համարեր և հանգդներ ևս մի ճակատամարտ: տալ: Ալեքսանդրը հասկանում էր, որ Դարեհը, որի ձեռքին կային այդքան ուժեր ու այդքան ընդարձակ երկիր, մարդկանց կամ զէրուզրահի պակասության պատճառով պատերազմը չի դադարեցնի, սլ դա կանի միայն այն ժամանակ, երբ, բաց ճակատամարտում պարտվելով՝ կորցնի արիությունը և հույսը կտրի:

XXVII Մերձավորները մենակ թողին թագավորին և Ալեքսանդրը սլառկեց Վանգոտանալու իր վրանում: Ասում են նա այնպես պինդ է քնել գիշերվա մնացած յասը, որ, հակառակ իր սովորությանը, չի արթնացել լուսաբացին: Դրանից զարմացած զորավարներն իրենք են զինվորներին տվել առաջին հրամանը՝ անցնել նախաճաշի: Ժամանակը խուչլ չէր տալիս երկար սպասել, և Պարմենիոնը մտնելով վրան ու կանգնելով Ալեքսանդրի մահճի կողքին երկու թե երեք անգամ ձայն է տվել նրան: Երբ Ալեքսանդրը արթնացել է, Պարմենիոնը հարցրել է, թե ինչու է չնում հաղթողի քնով, թեև առջևում մեծագույն ճակատա սարտ ունի: Ալեքսանդրը ժպտալով ասել է «Իսկ ի՞նչ է դու շե՞ս հա մարում թե մենք արդէն ղաղթանակ ենք տարել թեկուզև նրա համար, որ շպեռք է այլևս թափառենք աչս վիթխարի և ամայի երկրում հետա պնդելով ճակատամարտից խուսափող Դարեհին»

Ոչ միւսն ճակատամարտից առաջ այլև մարտի թեժ պահին Ալեքսանդրն իրեն զրսւտրում էր որպես մեծ ոսպմիկ, որը չի կորցնում արիությունն, ու սառնասրտությունը Մարտի ժամանակ ձախ թևը որը պտնվում էր Պարմենիոնի հրամանատարության տակ, սկսեց անկանոն յահանջել սղմելով բաղտրիական հեծելազորի կողմից, ուն աղմուկաղաղակով սրընթաց արվածեց մակեդոնացիներին, մինչդեռ Մազևոսի հեծյալները շրջանցեցին փաղանգը և հարվածեցին գումակի պահազորի վրա: Պարմենիոնը սուրհանդակների միջոցով տեղեկացրեց Ալեքսանդրին, թե ճամբարն ու գումակը ձեռքից կգնան, եթե թիկունքի շոկատներին սրքան ուժղ օգնական զորամասեր շուղարկի անհապաղ դրա հա մար առաջասլա՝ մարտական գծից զորքի մի մասը հանելով: Հենց ճիշտ այդ ժամանակ Ալեքսանդրը իրեն շրջապատած զորականներին աղղանշան էր տալիս հարձակվելու: Լսելով օգնության խնդրանքը՝ նա բացականչեց, թե, հավանաբար, Պարմենիոնի խելքը տեղը չէ, եթե թոհուրհի մեջ մոտացել է, որ հաղթողներին է հասնում թշնամիների ամբողջ ունեցվածքը, իսկ պարտվածները պետք է հոգան ոչ թե ունեցվածքի մասին, այլ որ քաջաւար մարտնչելով՝ փառքով մ սհ ընդունեն:

Հրամայելով սա հաղորդել Պարմենիոնին Ալեքսանդրը գլխին դրեց սաղավարտը: Մնացած բոլոր զենքուզրա՞ր նա դեռևս վրանում էր հագելու: Սիցիլիայում դործված հիպենդիման՝ գոտիով, իսկ դրա վրալից վուշե կրկնակի գրա՞ը որը վերցրել էր Իսսոսի մոտ գրալած ոսպմավարից: Երկաթե սաղավարտը, որը Թլոփիլոսի ձեռքի աշխատանքն էր, սչնպես էր շողշողում, ասես զուտ արծաթից լիներ: Սաղավարտին ամրացված էր թսնկագին քարերով ընդելուզված երկաթե մի վահանակ, սրլ պարանոցն էր պաշտպանում: Ալեքսանդրը զարմանալի թեթև ու հիանալի կոփվածքով մի սուր էր կրում որը կիտիս ցինիբի նվերն էր, ճակատամարտերի ժամանակ սուրը սովորաբար սրա գլխավոր զենքն է եղլ Ամենաշքեղը թիկնոցն էր, որ սրբան հաղնում էր գրահի վրայլց: Այս գզևտը, որը Հելիկոն մվագի ձեռքի գործն էր, Ալեքսանդրին՝ ի նշան հարգանքի, նվիրել էին Հսոգոս քաղաքի բնակիչները և նա մարտի պատրաստվելիս միշտ հաղնում էր: Սահմանելով մարտական կարգը, հրամաններ տալով, քաջալիրելով զորականներին և ստուգելով նրանց սպասարատականությունը Ալեքսանդրը շրջանցելով պիտեց պորաշարքերը ու թլ Բուկեֆալոսին նստած, այլ մի ուրիշ ձիու, քանգի Բուկեֆալոսն սրղին ջա՞ել շէր և նրա ուժերը պետք էր խնայլլ: Բայց հենց մարտից առաջ թագավորի մոտ լերեցին Բուկեֆալոսին և գտակելով նրա մեջ լին Ալեքսանդրն իսկույն սկսեց արձակումը:

XXXIII Երկ ր խոսակցությունը թևաշացիներելի և մնացած հույ յլլի ետ, ոլ սնր լարձը գոշյուններով նրան կոշ էին անում իրենց տալլլ բարբարոսներելի դում, Ալեքսանդրին էլ ավելի հուստատակամություն ուղեց և, նիզակը ձախ ձեռքով բռնած, իսկ աջը վիր բարձրացնելով, յտ, ինչպես պատմում է Կալլիսթենեսը, դիմեց աստվածներին ուղերսելով, որպեսզի նրանք, էթև ինքն իսկապես Չևսի որղին է օգնեն հույներին և արիություն ներշնչլն: Գուշակ Արիստանդրոսը՝ շիրմակազգեստ ու սոխլ պսակը գլխին, թագավորի հետ կողք կողքի արշավելիս, ցույց ուղեց մի արծիվ, որը ճախրում էր Ալեքսանդրի գլխավերևում ու թռավ ողիզ պեպի թշնամին: Ամենքը ովքեր որ դա տեսան, սգեշնչվեցին: Մարտիկները խրախուսում էին միմյանց և փաղանգը, հեծելազորի շևտից, հորդում էր գեպի թշնամին: Բարբար սները նահանջեցին, նախրան առաջապահ շարքերը կհասցնեին մարտն սկսել Կատաղորեն հետապնդելով ջախջախված թշնամուն՝ Ալեքսանդրը պարսիկներին սեղմեց պեպի հակառակորդի դասավորության կենտրոնը, որտեղ գտնվում էր Դարեսն ինքը: Ալեքսանդրը հեռվից նշմարեց նրան պարսկական գինլորների առաջին շարքերի միջով — Դարեսը կանգնած էր բարձր մար-

տակառքի վրա թագավորական ջոկատի կենտրոնում բարձրահասու և ու գեղեցիկ, շրջապատված զինավառ հեծյալների բազմությամբ, որոնք կիպ միավորվել էին մարտակառքի շուրջը և պատրաստ էին դիմադրավել թշնամուն։ Սակայն որքան ավելի էր մոտենում Ալեքսանդրը նրանք այնքան ավելի էին իրարանցման մեջ ընկնում իր առջևից քշելով նա հանջողներին, ջարդելով շարքերը նրանց, ովքեր դեռևս դիմանում էին, նա սարսափեցրեց և ցրիվ տվեց Դարեհի համարյա բոլոր թիկնապահներին։ Միայն ամենից համարձակներն ու աղնիվներն էին իրենց թագավորի համար կռվում մինչև վերջին շունչը։ Ընկնելով միմյանց վրա՝ նրանք դժվարացնում էին հետապնդումը ջղաձգորեն կառչելով հեծյալներից ու նրանց ձիերից։ Սյս ահավոր գործողությունը ծավալվում էր Դարեհի աչքի առաջ և թագավորին շրջապատող պարսիկ զորականներն արդեն կործանվում էին հենց նրա օտքերի մոտ։ Բայց կառքը հետ դարձնել ու դրանով դնալն անհնար էր քանի որ բազում դիակները շէին թողնում որ անիվները շարժվեն տեղից, իսկ ձիերը, դիակների կույտերի տակ համարյա, ծածկված ծսոս էին լինում՝ կառապանին միանգամայն անազնական դարձնելով։ Զենքն ու դասքը լքելով՝ Իարեհը, ինչպես պատմում են, իրեն նետեց վերջերս ծնած զամբիկի վրա ու փախաւ։ Լստ հրևույթին նրան այս անգամ չէր հսջողվի անհետանալ, եթե նորից Պարմենիոնից սուրհանդակներ չհասնեին օգնության կանչելով Ալեքսանդրին քանդի նրանց թևում թշնամյների զգալի ուժեր դեռևս քայքայված չէին և դիմադրություն էին ցույց տալիս։ Ընդհանրապես Պարմենիոնին մեղադրում են, որ այս ճակատամարտում նա զանդադկոտ է եղել և անգործունյա — կամ այն է որ ծերության դուանը հասած լինելով՝ իրա մեջ արդեն չկար նախկին խիզախությունը, կամ ի ինչպես պնդում է Կալլիսթենեսը՝ նա նեղվում էր Ալեքսանդրի աճող իշխանությունից ու հզորությունից և նախանձում էր նրան։ Սրտենդված այն բանից, որ Պարմենիոնը օգնություն է պահանջում Սլեքսանդրը, լորա կաններին գործի ճշմարիտ էությունը չհայտնելով, ազդանշան տվեց դա դարեցնել հետապնդումը, իբրև թե մութն ընկել է և ժամանակն է վերջ տալ արյունահեղությունը։ Սլանալով դեպի զորքի այն մասը, որը վտանգի տակ էր՝ Ալեքսանդրը ճանապարհին իմացալ որ թշնամիները լրիվ ջախջախվս ծ են և փախուստի մատնված։

XXXIV. Ճակատամարտի այսպիսի վախճանը, թվում էր, թե վերջ նակահապես կոտրել էր պարսիկների հզորությունը։ Հուշակվելով Ասիայի թագավոր Ալեքսանդրը ճոխ զոհաբերություններ էր անում, բարեկամ

նելին բաժանում հարստություններ պալատներ, նրանց կառավարելու էր տալիս ամբողջ մարզեր: Չգտելով շահել հույների հարգանքը՝ Ալեք սանդրը նրանց գրեց թե բռնապետների իշխանո թյունն ամենուրեք պետք է ոչնչանա և բոլոր պետություններն ազատ ու անկախ դառնան: Պլատացիներին էլ հատուկ ուղերձ հղեց՝ խոստանալով նորից կառուցել նրանց քաղաքը քանզի նրանց նախնիները մի ժամանակ իրենց հողերը տրամադրել են հանուն Հունաստանի մղվող ճակատամարտի: Ուղարկելով մի մասը արքան ուղարկեց Իտալիա Կրոտոնի բնակիչներին ցանկանալով մեծարել արիությունն ու փութաջանությունը ըմբիշ Ֆալուսի, որը պարսից պատերազմների ժամանակ, շնայած մնացած բոլոր իտալիոտներն արդեն հուլաները կտրել էին հույների հաղթանակից, սխիական ծախսով նազ սարքալորել է Լիավ Սալամբա՝ ցանկանալով վտանգը կրել բոլորի հետ միասին: Ալեքսանդրն աշտպես էր գնահատում արիությունը, այսպես ջերմեռանդ էրախ օազիւությամբ էր հիշում փառավոր գործերը

XXXV. Բարեկտնի տարածքով անցնելիս, սրն ամբողջովին իսկույն գատակվեց նրան Ալեքսանդրն ամենից ավելի դաշմացած էր այն սնդունդով:՝ որտեղից ասես խնդր աղբյուրից, անվերջ կրակ էր լայթքում, և նավթի սուսա հոսանքով սրբ լիճ էր հոսում սնդունդի մոտերքում: Նավթը շատ է հիշեցնում լճանային ձյուլքը, բայց այնքան քնկարծուակ է կրակի նմանակ սյրվում է դեռ բոցին շփպած՝ հենց միայն ու լն յուշեից, ու կրակէն է արձակում, և հաճախ բոցավառվում է շրջակա սղբ: Ցանկանալով Ալեքսանդրին ցույց տալ նավթի բնական ուժը՝ շարրարտաներն այդ հեղուկով ցողեցին փողոցը որը տանում էր գեպի ա ն տունը, որտեղ իջել էր թագավորը: Այնուհետև, երբ մթնել էր, նրանք կանգնեցին այդ փողոցի մի ծայրում և ջահերը մոտեցրին թրք ված տեղերին: Նավթն իսկույն բոցավառվեց. բոցը կայծակնաչին արագությամբ տարածվեց մի ակնթարթում հասալ վողոցի հակառակ ծայրը, այնպես որ փողոցն ամբողջովին կրակով էր բռնված: Նրանց մեջ ովքեր սովորաբար լվանում և օծում էին արքային, զվարճացնելով նրան դանազան կատակներով ու ձգտելով աշխուժացնել նրա արամադրությունը, կար ուն Աթենոփանես: Մի անգամ, երբ թագավորի հետ լողարանում էր Ստեփանոս անունով մի տղա, որը հինալի ձայն ուներ, բայց ինքը շատ տղեղ էր ու ծիծաղելի Աթենոփանեսն ասաց

«Արքա, շե՞ս ուզում, որ այս նյութը փորձենք Ստեփանոսի վրա:

՝ Տեքստը վնասված է:

Եթե դա նույնի կ նրան կալի ու շահնալի ապա ես առանց տատան վելու կընդունեմ, որ այս նշութի ուժն ահալոր է և անհաղթահարելի: Ստիփանոսը սիրով համաձայնեց այդ փորձութեանը, բայց հենց որ նալթը քուցին տղային և կրակը մոտեցրին վառ բոցը ոտից գլուխ բռնեց նրան, ինչը Ալեքսանդրին սաստիկ շփոթութեան ու սարսափի մեջ դցեց: Եթե այնտեղ, բարերախտաբար, չլինեին այն մի քանի ծառաները որոնք ձեռքներին ջրով լի ամաններ ունեին վացման համար բոլորովին հնարալոր չէր լինի կանպնեցնել բոցը, բայց նույնիսկ այդ ծառաներն էլ Ս.Ժ դժվարութեամբ կարողացան հանգցնել տղայի մարմինը բռնած կրակը, և նա դրանից հետո շատ ծանր վիճակում էր

Որոշ մարդիկ ձգտելով հաշտեցնել ավանդադրուցը իսկոթեան հետ վովին ճշմարտանման պնդում են, թե հենց նալթն է եղել այն թույնը, որով Մեղեան օժէլ է ողբերգութեանն հրում երգված պսակն ու պէպոսը: Երանց Լնթադրութեան աժաձայն կրակը դուրս չի պրծել այդ առարկաներից ու ինքնիրեն չի ծագել: Սոսկ այն ժամանակ, երբ բոցը մոտեցրել է ն, պսակն ու պէպոսը իսկույնեթ այն ձգել են դեպի իրենց և ակնթարթորեն վառվել, քանդի հեռվից հոսող-եկող կրակի ճառագայթներն ու շիթերը որոշ մարմինների բերում են միայն լույս ու տաքութեան, իսկ ուրիշ՝ չոր ու ծակոտեկեն կամ յուղացին հեղուկներով ներծծված մարմիններում կուտակվում է վերածվում կրակի և արագ փոփոխում է նշութը

Նալթի առաջացման հարցի մասին վեճեր են ծագել թե դա արդյո՞ք եղել է կամ, ավելի շուտ վառվող հեղուկ, որ դուրս է հոսում ընդերքից այնտեղ, որտեղ հողն իր բնույթով յուղ տ է ու հրեղեն: Բարելոնիան շատ շոգ էր կիր է, այնպես որ դարու հատիկները հաճախ ցատկոտում թռչկոտում են հողից որն այդ տեղերում տոթի աղոցութեան տակ մշտապես տատանվում է: Բարելոնիացի բնակիչներն էլ շոգ եղա սակին էնում են ջրով լցված կաշվի տիկերի վրա: Հարապալոսը որ կուտակալ էր թողնված այս երկրում, ցանկացել է Քաղալորական պալատը վարդարել ունական բույսերով և հասել է հաջողութեան Հողը միայն բաղեղը չի քնդունել: Կլիման այդտեղ շոգ է իսկ բաղեղը մի բույս է որ գովութեան է սիրում, դա համառեղեն անհնար է, և այդ պատճառով լողեղը մշտապես ոչնչանում է: Ես նարծում եմ, որ այսպիսի շեղումները, եթե դրանք, իհարկե շափաւաւց ընդարձակ չլինեն նույնիսկ բժախնդիր ընթերցուների կշտամբանքը չեն հարուցի:

XXLVІ Ալեքսանդրը տիրեց Սուզային, որտեղ թագավորակ սնւլա լատում գաավ քառասուն հազար տաղանդ հատած դրամ, ինչպես և զսնաղան իրեղեն ու անհամար գանձեր: Այնտեղ հայտնաբերեցին, ինչպես պատմում են, նաև հինգ հազար տաղանդ հերմիոնցան ծիրանի, որը դանձատանն ընկած էր մնացել արյուր իննսուն տարի, բայց դեռ պահպանել էր թարմութունն ու պայծառութունը Դա հնարավոր է լղել, ինչպես ենթադրում են, շնորհիվ այն բանի, որ ծիրանագույն գործվածքների ներկերը պատրաստում են մեղրով, իսկ սպիտակներինը՝ սպիտակ ձկնով, իսկ մեղրն ու ձկնը գործղածքներին երկար ժամանակով մաքուր ու պայծառ տեսք են տալիս: Դիմոնը պատմում է, թե պարսից արքաները իրենց գանձատներում պահպանում էին նեղոսից և Լատրոսից բերված ջրով լեղուն ամաններ, ինչը պետք է վկայեր պարսից տերության վիթխարի շտիերի և ամբողջ աշխարհն իրեն Լնթարկող իշխանության հլորության մասին:

XXXVII Պերսիս ներխուժումը սեծ դժվարութունների հետ էր կապված, անի որ այնտեղ տեղանքը լեռնոտ է, սակավամատչելի: Բացի այդ, էրկիրը պաշտպանում էին ամենանշանավոր պարսիկները (Դարեհն լնրը փախուստի էր դիմել): Բայց Ալեքսանդրի մոտ ուղեցույց հարվեց, որը զորքը տարավ այլ՝ ամենակարճ ճանապարհով: Այդ մարդը տիրադատում էր երկու լեղվի քանի որ հոլ կողմից լիկիացի էր իսկ մարկողմից պարսիկ: Հենց այս էլ լնչպիսի ասում են, ի նկատի է ունեցել Պլուտարխոսը՝ որն Ալեքսանդրի լսխաը գուշակելիս, երբ նա դեռ Լրեխա է լղել, ասել է լլ մի լիկիացի նյա համար ուղեցույց է լինելու պարսիկների դեմ կատարվելիք արշավանքում: Սյատեղ շատ գերիների են կոտորել: Ալեքսանդրն ինքը գրում է, թէ հրամաս է տվել մլոցնել գերիներին քանզի դա իր համար օղոակար էր համարում: Պատմում են, թե այնտեղ այնքան գրամ են գուլ որքան Սուլայում, իսկ գանձերն ու թանկագին իրերն այնտեղից գլսու են հանլ տաը Բուշար զորե սլլով ու հինգ հազար ուղտով:

Տեսնելով Քսերքսեսի մեծ արձանը սլրը տապալել էր խառսիխուն կլրպով թագավորական պալատը լցվող ամբոխը, Ալեքսանդրը կանգ է առել և, դիմելով արձանին, ինչպես կենդանի մարդու, ասել է «Թող նե՞մ քեզ պառկած մնաս այստեղ նրա համար որ դու պատերազմի էիր լկել հույների վրա թե՞ բարձրացնեմ հանուն ոգու վսեմության և այն արիության, որ դու գրսևորել ես այլ բաներում»: Երկար ժամանակ մտա-

¹ Տեքստը վխաված է

սույզ կանգնած մնալուց հետո, Ալեքսանդրը լուռ հեռացել է: Յանկա նալով հանգիստ տալ իր զորականներին,— իսկ ժամանակը ձմեռային էր,— նա այնտեղ անց է կացրել շորս ամիս:

Պատմում են որ երբ առաջին անգամ նստեց թագավորական դահին՝ ոսկեհյուս ամպհովանու տակ, կորնթացի Դեմարատոսը՝ Փիլիպոսի և Ալեքսանդրի նվիրյալ ծառան ծերունավարի լաց եղավ և ասաց, «Ինչպիսի՞ մեծ ուրախությունից զրկվեցին այն հույները որ նք մեռան՝ շտեմանելով Ալեքսանդրին Դարեհի դահին բազմած»:

XXXVIII Մի անգամ նախքան նորից Դարեհին հետապնդման դուրս գալը, Ալեքսանդրը խրախճանում էր և ուրախանում բարեկամների հետ: Իրենց սիրեցյալների հետ ընդհանուր ուրախությանը մասնակցում էին նաև կանայք: Սրանց մեջ առանձնապես աչքի էր ընկնում ատտիկացի Թախսը՝ ապագա թագավոր Պտղոմեոսի ընկերուհին: Մերթ խելացիորեն փառաբանելով Ալեքսանդրին, մերթ ձեռ առնելով նրան այդ կինը, խմիչքի իշխանության տակ, համարձակվեց արտասանել այնպիսի խոսքեր որոնք լիովին համապատասխանում էին նրա հայրենիքի բարձրին ու սովորույթներին, բայց շափազանց վսեմ էին անձամբ իր համար: Թախսն ասաց թե այս օրը, ծաղր ու ծանակի ել թարկելով պարսից արքաների գոռոզ ապարանքները՝ ինքն իրեն վարձատրված է զգում այն բոլոր զրկանքների համար, որ ինքը կրել է Ասիայում թափառելիս Բայց իր համար է՛լ ավելի հաճելի կլինեք որ հենց հիմա խրախճանող ների այս աշխույժ բազմությամբ գնաք և սեփական ձեռքով թագավորի աչքի առաջ հրի մատներ Քսերքսեսի պալատը որն Աթենքը մատնեց կործանարար հրդեհի: Թող մարդիկ ասեն, թե կանայք, որոնք ուղեկցում էին Ալեքսանդրին, կարողացել են պարսիկներից Հունաստանի վրեժը լուծել առավել լավ քան զորքի ու նավատորմի նշանավոր առաջնորդները: Այս խոսքերն ընդունվեցին հավանության գոշյունով և ուժգին ծափահարություններով: Բարեկամների համառ թախանձանքներից գրողված Ալեքսանդրը տեղից ոստնեց և պսակը գլխին ու ջահը ձեռքին գնաց ամենքի առաջն ընկած: Նրան հետևողների ամբոխն աղմկելով շրջապատեց թագավորի պալատը: Իմանալով տեղի ունեցածը մեծ բերկրանքով, ջահերը ձեռքներին, վազելվազ եկան նաև մյուս մակեդոնացիները: Նրանք հույս ունեին, թե քանի որ Ալեքսանդրն ուղում է հրդեհել ու ոչնչացնել թագավորական պալատը, նշանակում է, մտածում է հայրենիք վերադառնալ և մտադիր չէ ապրել բարբարոսների մեջ: Ոմանք այսպես են պատմում, մյուսներն էլ պնդում են, թե, իբրև, պալատի հրկիզումը նախապես լավ կշռադատված է եղել: Բայց բոլորը համամիտ

նն մի բանում Ալեքսանդրը շուտով միտքը փոխել է և հրամայել հանգ
ղընել կրակը:

XXXIX Անսովոր առատաձեռնությունը որ բնորոշ էր Ալեքսանդրին
ի ծնե էլ ավելի մեծ շափով, քան առաջ գրսևորվեց այժմ, ևրբ նրա
հղորությունն այդքան աճել էր: Ընդամին առատաձեռնությանը միշտ
ուղեկցում էր բարուցակամությունը, որն էլ հենց ընծաներին իսկական
արժեք է տալիս: Բերեմ սոսկ մի քանի օրինակ Արիստոնը՝ պետնացի-
ների առաջնորդը մի անգամ սպանել է թշնամու զորականներից մեկին
և սրա գլուխը ցուցց տալով Ալեքսանդրին ասել «Այսպիսի ընծան մե-
յանում համարվում է ոսկե գավաթին արժանի մի բան»:— «Բայց միայն
դատարդ գավաթին,— պատասխանել է Ալեքսանդրը ծիծաղելով — և ես
բեղ գավաթ կընծալմ բայց նախ գինով կլցնեմ և քո կենացը կխմեմ»:
Մի մակեդոնացի, շարքային զորականներից մի անգամ քշելիս է եղել
թագավորական ոսկով բարձված ջորի: Կենդանին հոգնել է, և լորականը
բեռն իր մեջքին առնելով ինքն է շալակ սծ գնացել Երբ արքան տե-
ւել է նրա շարշարանքները է իմացել, թե ինչն ինչոց է ասել է մակե-
դոնացուն, որը մտադիր է եղել բեռն ուսից վար գնել «Ղիմացի ր հոգ-
նությունը, անցի ր մ'ացած ճանապարհն էր և դա լու վրունը տես : Ել
լնդհանրապես էլ նու սվելի շ : Երկամում էր նրանց վրա, ովքեր
հրաժարվում էին իր բնածաններից քան նրանց ովքեր նվեր էին խնդրում:
Այսպիսի Ալեքսանդրը համակում մի անգամ գրել է Փոկիոնին, թե նրան
այլևս իր լծկերը չի համարի, եթե առաջիկայում էլ մերժի իր բարեբա-
ությունները: Սերապիոնին՝ այն պատանիններից մեկին, որոնց հետ նա
հնդակ էր խաղում, ոչինչ չի տվել, քանի որ սա նրանից ոչ մի բան չի
խնդրել: Մի անգամ իտալի ժամանակ Սերապիոնը ոչ մի անգամ գնդակը
ի գցել Ալեքսանդրին: Արքան նրան հարցրել է «Ինչո՞ւ ինձ գնդակ չես
տուում»: Սերապիոնը պատասխանել է «Ախր դու ինքդ չես խնդրում»:
Այնժամ Ալեքսանդրը ծիծաղել է և առատորեն ընծաներ տվել պատանուն:
Պրոտևասը՝ մեկը նրանցից ով կարողանում էր կատակներով զվար
ւոցնել թագավորին, կարծես թե Ալեքսանդրի աչքից ընկել էր: Երբ
լարեկամներն սկսւցին բարեխոսել նրա համար և նա ինքն էլ լաց
լզավ, Ալեքսանդրն ասաց, թե ներում է նրան «Ով արքա,— խնդրեց
Պրոտևասը,— գե ինձ որևէ երաշխիք տուր քո բարեհաճության վերա
բերյալ»: Դրան ի պատասխան Ալեքսանդրը հրամայեց տալ նրան հինգ
տաղանդ:

Թե որքան վիթխարի են եղել այս արստությունները որ Ալեքսանդրը բաժանում էր բարեկամներին և թիկնապահներին, կարելի է հասկանալ Օլիմպիադայի՝ որդուն գրած նամակներից «Քո բարեկամներին բարերարություններ արա և որևէ այլ կերպ հարգանք դրսևորիր նրանց հանդեպ ախր դու նրանց բոլորին ավուսար ես յարձնում թագավորին, դու նրանց հնարավորություն ես տալիս շատ բարեկամներ ունենալ իսկ քեզ էլ դատապարտում Էս մենակության»։ Այսպիսի նամակներ Ալեքսանդրն Օլիմպիադայից հաճախ էր ստանում բայց թաքուն էր սլաճում։ Միայն մի անգամ, երբ Հեփեստիոնն ուզում էր, ըստ սովորության, նրա հետ միասին կարդալ կնիքը պոկված նամակը, Ալեքսանդրը շքնդղիմացավ, բայց մատուց հանելով մատանին՝ կնիք դրեց Հեփեստիոնի շքթունքներին։

Սազեոսի որդուն Գարեհի արքունիքի ամենաազդեցիկ մարդկանցից մեկին, Ալեքսանդրը շնորհեց երկրորդ սատրապությունը, էլ ավելի ընդարձակ, քան այն, որ նա արդեն կառավարում էր, բայց սատրապը պարզև շքնդունել և թագալորին ասաց «Մի ժամանակ միայն մի Գարեհ կար, իսկ դու հիմա մի քանի Ալեքսանդր էս ստեղծել»։ Պարմենիոնին Ալեքսանդրը նվիրել էր Բագոչյասի սլաշտը, որտեղ, ինչպես ասում են, հազար տաղանդի հազուստեղեն է եղել։ Անտիպատրոսին գրած նամակում նա հրամայում է թիկնապահներ պահել, որպեսզի նրանք իրեն պաշտպանեն շարամիտներից։ Ալեքսանդրն իր մորը շատ ընծաներ էր ուղարկում, բայց նրան թույլ չէր տալիս խառնվել պետական ու ռալմական գործերին և հեղուրեն էր տանում այդ առթիվ մոր արած կշտամբանքները։ Մի անգամ կարդալով Անտիպատրոսի երկար նամակը, որտեղ նա մեղադրում էր Օլիմպիադային, Ալեքսանդրն ասել է «Անտիպատրոսը չգիտի, որ մոր մի կաթիլ արցունքը կստիպի մոռանալ հազար այսպիսի նամակ»։

XL Ալեքսանդրը տեսնում էր որ իր մերձավորները բոլորովին փափկակցաց են դարձել, որ նրանց պերճանքն անցել է ամեն շափ ու սահման. տեոսցի Հադնոնը արծաթե մեխերով կոշիկներ Էր հագնում, Լեոնատոսի գիմնասիոնի համար Եգիպտոսից ուղտերով ավագ էին բերում, Փիլոտասի մոտ այնքան որսացանցեր էին հավաքվել, որ դրանք կարելի էր ձգել մինչև հարյուր ասպարեզ։ Լողանալիս և տրորելիս թագավորի բարեկամները հաճախ անուշարուչք քուրք Էին օգտագործում այլ ոչ թե ձիթենու յոզ ամենուրեք իրենց հետ բաղնիսպաններ ու նրնջարանապետեր էին տանում։ Այս ամենի համար թագավորը մեղմորեն և խելա Էտորեն հանդիմանում էր իր մերձավորներին։ Ալեքսանդրը դար-

մանք էր արտաւայտում, թի նրանք ովքեր այդքան դաժան մարտերում են եղել, այդ ինչպե՞ս չեն հիշում, որ նեղութուն կրածներն ու հաղթածներն ավելի քաղցր են քնում, քան պարտվածները: Մի՞թե նրանք չեն տեսնում՝ իրենց ապրելակերպը համեմատելով պարսիկների ապրելակերպին որ չկա ավելի ստրկական մի բան, քան պերճանքն ու զրգանքը, և չկա ավելի արքայական բան, քան աշխատանքը: Չեզնից որևէ մեկը կարո՞ղ է արդյոք, — ասում էր նա, — անձամբ ձի խնամել, իր նիզակը կամ սաղավարտը մաքրել, եթե ձեռք ամար արդեն խորթ է ձեռք տալ այն բանին, ինչն ամենից թանկն է՝ սեփական մարմնին: Մի՞թե դուք չգիտեք որ հաղթանակի վերջնական նպատակը մեզ համար այն է, որ շանենք այն, ինչ անում են պարտվածները»: Նա ինքն էլ ավելի շատ, քան նախ կիներում, երթերի կամ որսի ժամանակ իրեն կենթարկում էր դրկանքների: Մի անգամ լակոնացիների պատվիրակը տեսնելով, թե ինչպես Ալեքսանդրն սպանել էր սուլուսին՝ բացականչել է «Ալեքսանդր դու հիանալի մարտնչեցիր առյուծի դեմ հանուն թագավորական իշխանության»: Այս որսը վերարտագրող պատկերը Կրատերոսը քնծայաբերեց Դելփիքին: Առյուծի, շան, թագավորի որսը պաշքարի միջ է մտել առյուծի դեմ և իր՝ օգնության վաղուց Կրատերոսի պղնձե քանդակները ստեղծված են յասամբ կիսիպոսի մասամբ էլ Լեսարոսի կողմից:

XLI. Իր վրա ասնելով հույները և արիամից ն մզլու էլ արիշներին՝ Ալեքսանդրը չէր խուսափում ոչ մի վտանգից ինչ նրա բարեկամները հարստանալով ու մեծամասնալով ձգտում էին միացն պրճանքի ու տնտրծուլյան, տհաճութուն էին զգում թափառումներից ու ռազմեր թերից և աստիճանարար աջնտեղ հասան, որ համարձակվում էին հանդիմանել թագավորին ու վատ արտահայտվել նրա հասցեին: Սկզբում Ալեքսանդրը դրան շատ հանգիստ էր վերաբերվում նա ասում էր, թե թագավորների համար դարմանալի բան չէ պարսավանք լսել իրենց լա սերսարություններին ի պատասխան: Իրոք, նույնիսկ ամենափոքր բաները այն ամենից ինչ նա արել է իր մերձավորների համար, վկայում են վերջիններիս նկատմամբ նրա մեծ սերն ու հարգանքը Նա կբերեմ լոկ էի բանի օրինակ: Պակեստասին որը վիրավորվել էր արջից, Ալեքսանդրը նամակում նախատում էր, որ այդ մասին իրեն լուր չի ուղարկել, թեև վիրավորվելու վերաբերյալ շատ բարեկամների է հայտնել: «Բայց հի մա — խնդրում էր Ալեքսանդրը, — գրիր ինձ, թե ինչպես ես քեզ զգում ինչպես և հաղորդիր, թե քո ուղեկիցներից ովքեր են որսի ժամանակ քեզ լքել դժբախտության պահին, քանզի այդ մարդիկ պետք է պատիժ կրեն»: Հեփեստիոնին ուր գործով ինչ որ տեղ էր գնացել, Ալեքսանդրը

հաղորդում է, թե Պերդիկկասը նիզակով պատահաբար Կբատերոսին վիրավորել է ազդրից, երբ նրանք գազազեցնելիս են եղել մանգուստին: Մի անգամ երբ Պեկեստասը ապաքինվել էր հիլանդությունից, Ալեքսանդրը նրա բժիշկ Ալեքսիպոսին շնորհակալական նամակ է գրել: Մի անգամ լրագրում տեսնելով, որ Կրատերոսը հիվանդ է, Ալեքսանդրն ինքն էլ է գոհեր մատուցել նրա համար, և Կրատերոսին պատվիրել է որ նա էլ նույնն անի: Բժիշկ Պալսանիասին որը մտադիր էր Կրատերոսին բուժել զանձլամերով Ալեքսանդրը նամակ գրեց, որի մեջ իր տազնապն էր հայտնում և խորհուրդ տալիս, թե ինչպես ավելի լավ կիրառի այդ միջոցը: Էփիալտեսին ու Կիսսոսին որոնք առաջինը հաղորդեցին Հարպալոսի դավաճանությունը և փախուստի լուրը Ալեքսանդրը հրամայեց շղթայի վարկել որպես գոսյարտիչներ: Երբ Ալեքսանդրը հայրենիք էր ուղարկում հիվանդ ու ծեր զինվորներին, եզեացի ոմն Եվրիլոբոս գրվել էր հիվանդների ցուցակում: Բայց հետագայում պարզվեց, որ նա ոչնչով հիվանդ չէ, և Եվրիլոբոսն ինքս էլ խոստովանեց, թե ինքը ջերմորեն սիրում է Տելեսիպեսին և ուզում էր նրա հետ ծով գնալ: Ալեքսանդրը այն ժամանակ հարցրեց նրան՝ ո՞վ է այդ կինը, և, լսելով, պատասխանը, թե նա ազատ հետերա է ասաց «Մենք համակրում ենք քո սիրուն, Եվրիլոբոս, բայց չէ՞ որ Տելեսիպեսն ազատածին է, դու էլ աշխատիր լեզու թափելով կամ նվերներով նրան համոզել որ այսանդ մնա»:

XLII Կարելի է լոկ զարմանալ թե ինչքան ուշադրություն էր նա հատկացնում իր բարեկամներին: Նա ժամանակ էր գտնում նամակներ գրելու նույնիսկ ամենաանշան բաների մասին, եթե դրանք վերաբերում էին իր մոտիկ մարդկանց: Մի նամակում նա հրամայում է որ փնտրեն դտնեն Սելեկոսի՝ Կիլիկիա փախած ստրուկին: Պեկեստրասին նամակում շնորհակալություն է հայտնում, որ նա բռնել է ոմն Նիկոնի, որը Կրատերոսի ստրուկն էր եղել: Մեզաբիզոսին Ալեքսանդրը գրում է տաճարում ապաստան գտած ստրուկի մասին, նա Մեզաբիզոսին խորհուրդ է տալիս առաջին իսկ հնարավորության դեպքում այդ ստրուկին հրապուրելով հանել ապաստանից և բռնել տաճարից դուրս բայց տաճարի նեքսում ձեռք շտալ նրան: Պատմում են, թե թագավորելու առաջին տարիներին, քրեական հանցագործությունների համար դատապարտվածների գոթեր քննելիս Ալեքսանդրը մեղադրողի ճառի ժամանակ ձեռքով փակում էր մի ականջը, որպեսզի լսողությունն անաշառ և անկանխակալ պահեր մեղադրյալի նկատմամբ: Հետագայում, սակայն, նրան դաժանացրին բազմաթիվ հերյուրանքները որոնք կեղծիքը ծածկում էին ճշմարտության

լիժակի տակ և այդ ժամանակ, եթե նրան հասնում էին վիրավորական խոսքեր իր հասցեին, նա բոլորովին համբերութունից զուրս էր գալիս, դառնում անողորմ և անզուլթ, քանի որ փառքն սվելի շատ էր գնահատում, քան կյանքն ու թագավորական իշխանութունը:

Մտադիր լինելով նորից ճակատամարտ տալ Դարեհի դեմ Ալեքսանդրն արշավանքի ելավ Լսելով, որ Դարեհը գերի է վերցված Բեսսոսի կողմից՝ Սլեքսանդրը թեսալացիներին բաց թողեց տուն գնան նրանց որպես ընծա տալով, ոռձիկից բացի, երկու հազար տաղանդ: ՀI ոսպնդումը ծանր ու երկարատև եղավ. տասնմեկ օրում նրանք ձիով անցան երեք հազար երեք հարյուր ասպարեզ, շատ ռազմիկներ հյուծվել էին մինչև վերջ՝ գլխավորապես ջրի բացակացության պատճառով: Այդ տեղերում Ալեքսանդրը մի անգամ հանդիպել է ինչ-որ մակեդոնացիների, որոնք ջորիներին բարձած սկիբով գետից ջուր էին տանում: Տեսնելով ծարավից տոչորվող Ալեքսանդրին, — արդեն կեսօր է եղել, — նրանք սս զալարտն արագ լցրել են ջրով ու մատուցել արքային: Ալեքսանդրը նրանց հարցրել է, թե ջուրն ո՞ւմ են տանում, և մակեդոնացիք պատասխանել են «Մեր որդիներին Բայց էթե դու ապրես մենք ուրիշ որդիներ կծնենք թող նույնիսկ կորցնենք նրանց»: Լսելով այդ՝ Ալեքսանդրը ձեռքն է առել սազավարածը, բայց, նայելով ջուրչն ու տեսնելով, որ իրեն շրջապատած բոլոր զինվորները շատ եկել ջրին Լն նայում Ի ա սազավարտը հետ Լ տվել մի կում Ի կ շամբելով: Գովելով նրանց, ով լեր իրեն ջուր էին բերել սա ստել է «Եթե ես մենակ խմեմ, կընկնի նրանց ոպին: Տեսնելով արքայի ինքնասիրապետումն ու մեծահոգու թյունը Վ ծյալները ձիերին մտրակելով՝ լացականչել են, թե նա առանց ատամնվելու թող իրենց ավելի հեռուն տանի, որովհետև իրենք շեն կարող հոգնածութուն զգալ շեն կարող քաղցել և նույնիսկ շեն կարող բրենց մահկանացու զգալ, քանի դեռ աչգպիսի թագավոր ունեն

XLIII Բոլորը նույնչափ եռանդ դրսևորեցին, բայց միայն վաթսուն ձիավորներ ներխուժեցին թշնամու ճամբարը թագավորի հետ միասին: Թաղապարտություն չգարձնելով ամենուրեք առատորեն շաղ եկած արծաթին ու ոսկուն, քշելով անցնելով բազմաթիվ սալլերի մոտով որոնք լեցուն էին երկխաներով ու կանանցով և աննպատակ ու անուղի գլորվում գնում էին՝ սայլապաններից զրկված մակեդոնացիները սլանում էին նրանց հետևից ովքեր փախչում էին առջևից, ենթադրելով, թե Դարեհը նրանց մեջ է վերջապես նրանք գտան ռազմակառքի մեջ պառկած Դարեհին, որը խոցվել էր բազում նիզակներով ու մեռնում էր արդեն: Դարեհը ջուր խնդրեց և Պոլիստրատոսը ջուր բերեց: Դարեհը ծարավը,

հագեցնելով ասաց Սյն, որ ես չեմ կարող ելախտիքս հատուցել ինձ ցուցաբերված բարեբարութեան համար, դա իմ դժբախտութեան գազաթն է ըստ Ալեքսանդրը կփոխհատուցի քեզ, իսկ Ալեքսանդրին աստված ներք կփոխհատուցէն այն բարութեան համար, որ նա դրսևորել է իմ մոր, իմ կնոջ ու իմ երեխաների նկատմամբ Հաղորդիր նրան իմ ողբունները»։ Այս ասելով նա բռնեց Պոլիստրատոսի ձեռքը և իսկույն վախճանվեց։

Ալեքսանդրը մոտեցավ գիակիւն և շթաքցված վշտով իր վրայից հանեց թիկնոցն ու ծածկեց Գարեհի մարմինը։ Հետագայում Ալեքսանդրը դատվ Ռեսոսին և մահապատժի ենթարկեց։ Երկու ուղիղ ծառեր ծոցին ու գազաթները մոտեցրին իրար գազաթներին կապեցին Բեսոսին իսկ սպա ծառերը լաց թողեցին, և լոռով ուզղ լեւիս՝ դրանք ճղեցին Բեսոսին Գարեհի մարմինը, արքայավայել դարդարւած, Ալեքսանդրն ուղարկեց նրա մորը, իսկ էկստորոսին՝ Գարեհի եղբորը ընդունեց իր շրջապատում։

XLIV Այնուհետև Ալեքսանդրը զորքի լալսգույն մասի հետ ճանապարհ ընկավ դեպի Հիրկանիա։ Այնտեղ նա տեսավ ծովածոցը, որի ջուրը շատ ավելի բիշ էր աղի, քան մյոս ծովերինը։ Այս ծովածոցի մասին, որը, թվում էր իր մեծութեամբ շէր պիշում Պոնտոսին Ալեքսանդրին չհաջողվեց ոչ մի որսչակի բան իմանալ և թագավորը վճռեց, որ դա Սեոտիդայի ծայրն է։ Այնինչ բնախույզներն արդեն իմացած են եղել Շմարտութունը, Ալեքսանդրի արշավանքից շատ տարիներ առաջ նրանք պրել են, թե Հիրկանիայի ծովածոցը կամ Կապից ծովը Օվկիանոսի շորս ծովածոցերից և իննահարսիստիստինն է։

Սյդ տեղերում լինջ որ բարբարոսներ հափշտակեցին թագավորի Բուկեֆալոս ձին՝ անսպասելի հարձակվելով ձիււպանների վրա։ Ալեքսանդրը մոլեգնեց և մունետիկի միջոցով հայտարարեց որ, եթե շվերադարձնեն իր ձին, կկոտորի տեղի բոլոր բնակիչներին՝ իրենց կանանց ու երեխաների հետ Բաց լրբ ձին բերեցին և քաղաքները կամավորապես հնազանդվեցին նրան, Ալեքսանդրը բոլորի հետ գթասրտորեն վարվեց և նույնիսկ հափշտակողներին փրկագին վճարեց Բուկեֆալոսի դիմաց։

XLV Հիրկանիայից Ալեքսանդրը զորքով գուրս եկավ Պարթևստան և այնտեղ հանդիստ աննելով՝ առաջին անգամ հագավ բարբարոսի շորեր արդյոք նրա՞ համար, որ դիտավորյալ նմանակում էր տեղական բարբերը, լավ հասկանալով, թե որքան է մարդկանց համակրանքը շարժում իրենց սովորական ու հարազատ ամեն ինչը, թե՞ նրա համար որ պատրաստվելով սեփական անձի պաշտամունք հիմնել ուզում էր այդ

Լ գտնադով մակեդոնացիներին աստ/ճանաչար շնտէլացնել նւր սոլո
 բուլթներին: Ս յնուամենայնիվ, նա շցանկացաւ լրիվ զգեստավորվել մի
 ղլական հագուստով, որը շափազանց բարբարոսական էր և անսովոր
 շհագաւ ս՛շ տարատը ս՛շ քանդիումը, ս՛շ խուլը, այլ՝ այնպիսի զգես
 տավորում ընտրեց որի մեջ հաջողութչամբ զուգակցվում էին ինչ սր
 բան միդիական տարադից և ինչ-որ բան պարսկականից ավելի հա
 մեստ լինելով քան առաջինը այն ավելի շէէդ էր Երկրորդից: Սկզբու
 նա այդ շորը հագնում էր այն ժամանակ, երբ հանդիպում էր բարբա
 բոսների հետ կամ տանը գրուցում էր բարեկամների հետ բայց հետա
 լացում էրան կարելի էր տեսնել այդ զգեստավորմամբ նույնիսկ ձիո
 սրէտ տէղ մեկնելիս և ընդունելութչուններ կատարելիս: Սյդ տեսարանը
 տհաճ էր մակեդոն սցիներին համար քայց հիանալով այն առաքինո
 թչամբ որ նա գրսնորում էր մնացած բոլոր բաներում, ներողամտորեն
 լին վերաբերվում նրա այնպիսի թուլութչունների հանդէպ, ինչպիսիք էին
 սերը վաշելքների ու ցուցադրական փայլի նկատմամբ: Չէ՞ որ, շխոսելով
 տրդեն այն մասին, ինչ նա կրել էր նախկինում, այստեղ նկարագրվող
 լեպքերից հենց քիչ առաջ նա նետով վիրավորվել էր սրունքից, և
 սչնպէս ուժգին որ ոսկորը կոտրվել ու գուրս էր եկել, մի ուրիշ սն
 դամ նա քարի հարված էր ստացել վզին և Երկար ժամանակ մշուշոտ
 շղարշը փակում էր նրա հաշայրը: Եվ այնուամենայնիվ նա լրեն շէր
 խնայում, այլ անբնդ՛ատ ընդատաջ էր նետվում ամեն կարգի վտան
 ների: Այսպէս լուծւով տառապելիս՝ նա անցաւ Օրեկսարտեսս վետը, ուր
 նա Տանայիսի տեղը գրեց և վախուստի մատնելով սկչութչներին ձիո
 նրանց հետապնդեց ամբողջ հարչուր ասպարեզ:

XVI Շատերը, զբանց թվում և կլիտարքոսը Պոլիկլիտոսը Օնեսիկ
 բիտոսը, Անտիգենեսը և Հիստրոսը, սրատում են, թե այդ տեղերու
 Ալեքսանդրին ամազոնուհի է հանդիպել բայց Արիստոբուլոսը, Ալեք
 սանդրի քարտուղար Քարեսը, Պալոմէոսը Անտիկլիդեսը, Փիլոն թե
 բևացի՝ տանգելացի Փիլիպոսը ինչպէս և Հեկատեոս էրետրիացին,
 Թիլիպոս Քաղկեդոնցին և Գուրիս Սամոսացին պնդում են թե սա մտա
 յածին բան է: Նրանց կարծիքը կարծես թե հաստատում է նաև Ալեք
 սանդրն ինքր: Անտիպատրոսին գրած մանրամասն նամակում նա առում
 է, թ) սկչութչների արքան դստերը կնութչան է տվել իրեն՝ Ալեքսանդ
 րին իսկ ամազոնուհու մասին նույնիսկ շի էլ հիշատակում: Պատմում
 են, թե, Երբ շատ ժամանակ անց, Օնեսիկլիտոսը Լիսիմաքոսին, որն այ՛
 տամանակ արդեն թագավոր էր, կարգացել է իո էրկերի շորորդ գիրքը,
 սրտեղ գրված է ամազոնուհու մասին Լիսիմաքոսը մեղմ քմծիծաղով

հարցրել է պատմաբանին. «Իսկ այն ժամանակ ևս որտե՞ղ եմ եղել»։
Բայց մենք ինչպես էլ վերաբերվենք այս պատմությանը, — որպես ճշ
մարտացի թե որպես մտացածին մի բանի — մեր հիացմունքը Ալեքսանդ
րով դրանից ո՛չ կպակասի ո՛չ կավելանա.

XLVII Ալեքսանդրը վախենում էր, որ մակեդոնացիները կվհատվեն
ու շեն ուզենա շարունակել արշավանքը։ Սոժամանակ շանհանգստաց
նելով մնացած զորքին՝ «ա դիմեց այն լավագույններից լավագույննե
րին որոնք իր հետ եղել էին Հիրկանիայում՝ քսան հազար հետևակնե
րին և երեք հազար ձիավորներին։ Նա ասում էր, թե մինչև այժմ բար
բարոսները մակեդոնացիներին տեսել էն ասես թե երազում, իսկ եթե
հիմա, հազիվ խառնաշփոթության մեջ գցելով Ասիան, մակեդոնացի
ները վճռեն հեռանալ այս երկրից, բարբարոսներն իսկույնեթ կհար
ձակվեն նրանց վրա, ինչպես կահանց։ Ասենք ովքեր ուզում են հեռա
նալ, ինքը չի էլ պատրաստվում հետ պահել։ Բայց թող վկա լինեն աստ
վածները, որ մակեդոնացիները լքեցին իրեն՝ մի քանի բարեկամների
ու կամավորների հետ լալտի քմահաճույքին թողնելով, իրեն, որ ձգտում
է մակեդոնացիների համար ամբողջ աշխարհը ձեռք բերել։ Մտաւորա
սէւս այսպիսի արտահայտություններով էլ Ալեքսանդրը վերապատմում
է այդ ճառը Սնտիպատրոսին զրաժ իր նամակում։ Հենց այդտեղ էլ
թագավորը գրում է, որ երբ ինքը վերջացնում էր խոսքը, բոլոր զինվոր
ները գոչեցին, թե սա իրենց թող թեկուզ աշխարհիս ծայրը տանի։ Երբ
որ Ալեքսանդրը հաշողության հաւաք վորքի այդ մասի մեջ, արդեն զրժ
վար չէր համողել մնացած բաղմությանը որը կամավոր կերպով պատ
յաստակամություն հայտնեցի հետևել արքային

Այս ժամանակներից նա սկսեց իր ապրելակերպը ավելի շատ հար
մարեցնել տեղական սովորույթներին՝ միաժամանակ զրանք էլ մեր
Նեցնելով մակեդոնականներին, քանզի էնթադրում էր թե այդպիսի միա
խառնման ու մերձեցման շնորհիվ բարությամբ այլ ոչ թե զոռով կամ
րապնդի իր իշխանությունը երբ որ մեկնելիս լինի հեռավոր առշավան
քի։ Այս նպատակով էլ նա ջոկեց երեսուն հազար տղաներ ու նրանց
վրա բաղմաթիվ դաստիարակներ դրեց որպեսզի նրանց հունարեն գրել
կարդալ ու մակեդոնական դենքի հետ վարվել սովորեցնեն։ Եվ նրա
ամուսնությունը Հոքսանայի՝ գեղեցիկ ու ծաղկափթիթ մի աղջկա հետ,
որին մի անգամ խնջույքում, շուրջպարի մեջ տեսնելով, սիրահարվել
էր, լիովին համապատասխանում էր նրա մտազրություններին, քանզի
այս ամուսնությունը Ալեքսանդրին մերձեցրեց բարբարոսների հետ և
նրանք վստահությամբ համակվեցին թագավորի հանդեպ ու ջերմու են

սիրեցին նրան այն բանի համար որ մեծագույն զսպված լիցուն էր դոր սևորեչ և շէր ցանկացել ս պօրինաբար տիրել նույնիւկ այն միակ կնոջը որը գերել էր իրեն:

Երբ Ալեքսանդրը տեսավ որ իր մերձավոր բալեկամներից մեկը Հեփեստիոնը հավանություն է տալիս բարբարոսների հետ իր մերձեցմանը և իրեն ընդօրինակում է այդ բանում իսկ մշուսը Կրատերոսը համատարիմ է մնում հայրենական բարբերին նա սկսեց օտարարույնի հետ գործերը վարել Հեփեստիոնի միջոցով, իսկ հույների ու մակեդոնացիների հետ՝ Կրատերոսի: Չէրմտրեն իրելով առաջինին և խորացեա հարգելով երկրորդին՝ Ալեքսանդրը հաճախ ասում էր թէ Հեփեստիոնը Ալեքսանդրի բարեկամն է, իսկ Կրատերոսը՝ թագավորի: Այս պատճառով Հեփեստիոնն ու Կրատերոսը թաքուն թշնամանք էին տալու: Եւ միմյանց նկատմամբ ի աճախ վիճում էին Մի անգամ Հնդկաստանում նշանց փեճն այնտեղ հասավ, որ մերկացրին սրերը: Եվ մեկին և մշուսին շնուլիան նետով ցին լարեկամները, բայց Ալեքսանդրը, խթա նելով ձին, մտակցավ նրանց և բոլորի ներկայութեամբ անպատվեց Հեփեստիոնին, նրան անվանեց տխմալ ու խենթ, որը շի հասկանում, որ ինքը ոչինչ կլինէր, եթէ որեէ մեկը նրանից խլեր Ալեքսանդրին: Կրատերոսին խստորեն հանգիմանեց իրիս առ երես, իսկ սպա իրկուսին էլ բերելով իր վրանը և հաշտեցնելով երգվեց Ամսնով ու մշուս բոլոր Աստվածներով թե մարդկանցից ոչ իր այնպես շի սիրում, ինչպես նրանց երկուսին: Բայց եթէ նրանք նորից վիճեն ապա անպայման կըստ Վի կամ նրանց երկուսին էլ, կամ այդ կովի հեղինակին: Պատմում են, թէ գրանից հետո նրաօր նույնիսկ կատակելիս ո՛չ ի ոտքով ո՛չ գործով չէին փորձում գիպել կամ խոցել միմյանց:

XLVIII Փիլոտասը Պարմենիոնի որդին, մեծ հեղինակութեան ունեւր մակեդոնացիների մեջ: նրան համարում էին անվեհեր ու ամբակամ մարդ: Ալեքսանդրից հետո շկար մեկը, որ այդքան առատաձեւն ու կարեկից լիներ ուրիշների հանդեպ: Պատմում են, թէ մի անգամ բարեկամներից մեկը նրանից դրամ է խնդրել և Փիլոտասն իր լնտեսին կարգադրել է տալ գումարը: Տեսեսը հրաժար լի է՝ պատճառ բերելով, թէ դրամ չկա, բայց Փիլոտասն ասել է՝ «Ի նշ էս խոսում: Մի՞թե քեզ մոտ որեէ գավաթ կամ զգեստ չկա»: Սակայն իր մեծամտութեամբ ու շտիպազանց հարստութեամբ իր մարմնի նկատմամբ շափից ավելի հոգատարութեամբ, մասնավոր անձի համար անսովոր ապրելակերպով ինչպես և նրանով, որ իր հպարտութիւնը դրսևորում էր առանց շափը հանաչելու, կոպտորեն ու զայրացուցիչ կերպով, — Փիլոտասն իր հան-

դեպ անվստահութիւնն ու նախանձ էր հարուցել Նույնիսկ նրա հայրը Պարմենիոսը մի անգամ նրան ասել էր «Տղա մի քիչ ցած իջիր»: Նա վաղուց արդեն Ալեքսանդրի աշքից ընկած էր: Երբ Դաւթասկոսում գրալեցին Կիլիկիայույ պարտութիւնն կրած Դարեհի հարստութիւնները, ճամբար բերեցին շատ դերիների: Նրանց մէջ էար իր գեղեցկութեամբ աշքի ընկածը Անտիգոնէ անունով մի եին, ծագումով Պիդնայից: Փիլոտասը սրան վերցրեց իրեն: Ինչպես բնորոշ է էրիտասաբղներին Փիլոտասը հաճախ գինի խմելի սիրուհու առջև պարծւցել էր իր ուղղմական սիրանքներով՝ մի ծամեծ գործերն իրեն ու իր հորը վերագրելով և Ալեքսանդրին անվանելով մի երեխա, որն իրենց երկուսին է պարտական իր հղորութեամբ: Կինն այդ բանը պատմել էր իր մտերիմներէից մեկին, սա էլ, ինչպես լինում է սովորաբար, ուրիշին էր ասել, և այսպես լուրը հասել էր Կրատերոսին, որը կանչել էր այդ կնոջը ու թաքուն բերել Ալեքսանդրի մոտ խելով նրա պատմածը Ալեքսանդրը նրան պատվիրել էր շարունակել հանդիպումները Փիլոտասի հետ և այն ամենը ինչ որ կիմանար, պէտք է հայտնէր անձամբ իրեն՝ Ալեքսանդրին:

XLIX. Ոչինչ չկասկածելով Փիլոտասն սուտ վա պես ճամայտակում էր Անտիգոնէի առջև և առաջացած պահին անխայել բանել ասում թա պովորի մասին: Բայց թեև Փիլոտասի դիմ առաջ էին քաշվում լուրջ մեղադրանքներ Ալեքսանդրն ամեն ինչ համբերութեամբ տանում էր կամ այն է՝ նրա համար, որ Պարմենիոսի նվիրվածութեան վրա վստահ էր, կամ էլ, որ վախենում էր այդ մարդկանց փառքից և ուժից: Այդ ժամանակ մի մակեդոնացի Դիմնոս անունով, ծագումով Քալեստրայից ուր շաքիք էր նյութում Ալեքսանդրի դեմ, փորձել էր դավադրութեան մէջ ներքաշել պատանի Նիկոմաքոսին՝ իր սիրեցյալին, բայց սա հրա ժարվել էր մասնակցել դավադրութեանը և ամեն ինչ պատմել իր եղբայր Կերալինոսին: Սա գնացել էր Փիլոտասի մոտ և խնդրել, որ իրեն ու իր եղբորը տանի Ալեքսանդրի մոտ, լանի որ անձամբ թագավորին կարևոր ու անհետաձգելի բաներ պէտք է հայտնեն: Փիլոտասը, անհայտ է թե ինչ պատճառով, նրանց շէր տարել Ալեքսանդրի մոտ պատճառ լերելով, թե թագավորն զբաղված է շատ ավելի նշանակալից գործերով Փիլոտասի վարքը եղբայրների մեջ կասկածանք է հարուցել, և նրանք մի ուրիշին են դիմել: Այս մարդու միջոցով Ալեքսանդրի մոտ գալով սրանք սկզբում պատմել էին Դիմնոսի մասին, իսկ հետո փութան ցիկորեն հիշատակել նաև Փիլոտասին հայտնելով որ նա երկու անգամ մերժել է իրենց խնդրանքը: Այս բանը շափազանց կատաղեցրել էր Ալեքսանդրին: Այն դորականը որն ուղարկված էր ձերբակալելու

Իմնասին ստիպված էր եղել սպանել նրան քանի որ Դիմնուսը պիմա
յրություն էր ցույց տվել, և դա էլ ավելի սաստկացրել էր Ալեքսանդրի
ստացնապար։ Թագավորը ենթադրում էր, թե Դիմնուսի մահը իրեն զրկում
է գավազրությունը բացահայտելու համար անհրաժեշտ հանցանշանից։
Փիլոտոսի պիմ զայրացած՝ Ալեքսանդրին իր մոտ էր բերել տվել այն
մարդկանց որոնք վաղուց էիս առում Պարմենիոնի որդուն և այժմ բա
ցնիրաց առում էին, թե արքան անհույսություն է դրսևորում, կարծելով,
որ խեղճ քաղստրացի Դիմնուսը սեփական նախաձեռնություններ էր որոշել
զիմել այդքան մեծ ոճրագործություն։ Դիմնուսը, պնդում էին այս մար
դիկ, ավելին չէ քան մի կատարող, ավելի ճիշտ նույնիսկ գործիք է՝
սպարված ինչ-որ մեկի առավել հզոր ձեռքով, իսկ իսկական դավադիր
ներին պետք է փնտրել նրանց մեջ, ում ձևանաու է, որ ամեն ինչ ծա
ծուկ մնա։ Քանի որ անություններ էր սկանջ դնում այսպիսի խոսակցու
թյունների, իշխամիները Փիլոտոսի վրա բարդեցին հազարավոր այլ մե
ղադրանքներ։ Վերջապես Փիլոտոսը բռնվեց ու բերվեց հարցաքննու
թյան։ Նրան կոտանքների ենթարկեցին թագավորի ամենամեծ թագավոր բա
լեկամների ներկայությամբ, իսկ Ալեքսանդրին ինքը այդ ամենը լսել
էր վարագույրի հետք թարնված։ Պատմում են, թե, երբ Փիլոտոսան ադիո
դորմ հեծեմացել է և սկսել ստորացած կերպով աղաչել Հիսկոստիոնին
որ պիտ Ալեքսանդրը բացակայել է և Այդ լնչպե ս է որ դու, Փիլո
տոս՝ ա այդքան թույլ ու վստահ լինելով՝ չիրա և ս արել այդպիսի դործ
Առնարկել։

Փիլոտոսի մահից Լատ Ալեքսանդրը իսկույն մարդիկ ուղարկեց
Վալուստան որ սպանեն Պարմենիոնին՝ նույն այն Պարմենիոնին որը
Վիլիպոսին ամենանշանակալի ծառայություններն էր մատուցել և որը
էղել էր, թերևս Ալեքսանդրի ավագ չարեկամներից մեկը, որը թա
գավորին զրդել է արշավանքի դնուլ դեպի Ասիա։ Պարմենիոնի երեք
որդիներից Լրկուսը զոհվել էին ճակատամարտելուով հոր արկ առաջ
է կ Լրքսոսը որդու հետ ինքն է սպանվեց

Այս ամենը Ալեքսանդրի շատ բարեկամները սարսափ ներշնչեց թու
գավորի հանդեպ առանձնապես՝ Սնտիպատրոսին որը զաղտնի դես
պաններ ուղարկելով Լատուցիներին մոտ, նրանց հետ դաշինք կնքեց
Լատուցիները շատ էին վախենում Ալեքսանդրից այն պատճառով, որ
իրենք կործանել էին էնիադքը, քանզի իմանալով քաղաքի կործանման
ուրը թագավորն ասել էր, որ ոչ թե էնիադացիների դավակակրը այլ նա
Լուր վրեժ կլուծի Լատուցիներից։

Լ Այս իրադարձութիւններին շուտով հետեւեց Կլիտոսի սպանու
թշունը Եթե նրա մասին պատմենք առանց մանրամասնութիւնների, այն
կարող է էլ ավելի դաժան թվալ, քան Փիլոտոսի մահը, բայց եթե դրա
պատճառն ու բոլոր հանգամանքները տանք, պարզ կդառնա, որ կատար-
վել է ոչ կանխամտածված, այլ դժբախտ դեպքի հետեանքով, որ թա-
գաւորի դայրույթն ու հարրածութիւնը սոսկ ծառայութիւն են մատու-
ցել Կլիտոսի այդ շար ճակատագրին: Ահա թե ինչպես է տեղի ունեցել
այդ ամենը: Ինչ որ մարդիկ, որոնք եկել էին ծովի այն կողմից, Ալեք-
սանդրին մրգեր էին բերել Հունաստանից, Հիանալով մրգերի գեղեցկու-
թյամբ ու թարմությամբ, արքան կանչեց Կլիտոսին որակագին նրան
ցույց տար մրգերը և դրանց մի մասը տար նրան: Կլիտոսն հենց այդ
ժամանակ դռներ էր մատուցում, բայց լսելով թագաւորի հրամանը, դա-
դարեցրից զոհաբերութիւնը և խկույնեթ մեկնեց Ալեքսանդրի մոտ,
իսկ երեք ու իսորները որոնց վրա արդեն հեղում էին կատարել, վաղե-
ցին եկան նրա հետևից: Եմանալով այդ՝ արքան դա մեկնաւանելու հա-
մար գիմեց գուշակներին՝ Սրիստանդրոսին ու լակեդեմոնացի Արիստո-
մենեսին՝ Նրանք ասացին թե անվատ նախանշան է, և Ալեքսանդրը
պատվիրեց արքան հետադառնալ շուտով գլխաշարժիչ գո՛ւ մատուցել Կլի-
տոսի համար: (Բանն այն է որ դրանից երեք օր առաջ Ալեքսանդրը տար-
օրինակ Նրազ էր տեսել: Նա տեսել էր որ, իբր, Կլիտոսը Պարմենիոնի
որդիների հետ նստած է սև շոր հագած և նրանք բոլորն էլ մեռած են):
Բայց Կլիտոսը շտապեց զոհաբերութեան ավարտին և խնջուչքի դնայ
սրբա չի մտա, սրբ հենց նոր էր զոհեր մատուցել Դիոսկուրներին: Զվարթ
կերուխումի թե՛ պահին ինչ-որ մեկը սկսեց երգել ոմն Պրանիքոսի, կամ,
ս չ գրողների ասելով, Պիլիոնի, Էրզը, որի մեջ ծաղրվում էին բար-
բարոսներից վերջերս պարտութիւն կրած զորավարները: Ներկա եղող
ներկց ավագները բարկանում ու հայ՞ոլում էին հորինողին ու երգչին, բայց
Ալեքսանդրն ու նրան շրջապատող երիտասարդները լսում էին բավա-
կանութեամբ և երգչին հրամայում էին շարունակել: Կլիտոսը արդեն
հարրած և, բացի այդ, ի բնէ անզուսպ ու քմահաճ, բոլորից շատ էր
օրանեղում: Նա ասում էր, թէ անվայել բան է բարբարոսների ու թշնա-
միւնների մեջ վիրավորել մակեդոնացիներին, որոնք, թեկուզև դժբախտու-
թեան մեջ են ընկել, այնուամենայնիվ շատ ավելի լավ են նրանցից,
վքեր նրանց վրա ծիծաղում էն: Երբ Ալեքսանդրը նկատեց, որ, գուցե,
Կլիտոսն ուզում է իրեն արդարացնել՝ վախկոտութիւնը դժբախտութիւն
անվանելով, Կլիտոսը տեղից ոստնեց ու բացականչեց. «Բայց հենց այդ
վախկոտութիւնը քեզ փրկեց, ո վ աստվածային ծնունդ, երբ դու արդեն

Ինչպէս իր արեւ Սպիթրիդատեսի սրինս Չէ՞ որ մակեդոնացիներ ի արյան
և աչ աչս վերքերի շնորհիվ դու այնքան վեր բարձրացար որ հրս ժար-
վելով Փիլիպոսից՝ քիչ և՛ մտնի որդին ես անվանում»:

Ալ Ալեքսանդրը զայրացած պատասխանեց «Սրիկա, դու մտա
յիր է՛ր, դեռ երկա՞ր ուրախանալ՝ անարգելով մեզ ամեն հարմար առի-
թով և անհնազանդութեան կոչ անելով մակեդոնացիներին»։— «Ախր
մենք հիմա էլ չենք ուրախանում Ալեքսա ՚դր ճաշակելով մեր ջանքե
լի աչսպիսի «քաղցր» պտուղները — առարկեց Կլիտոսը։— Մենք երջա
յիկ ենք համարում նրանց ովքեր մեռել են մինչև այն ժամանակը երբ
սկսեցին մակեդոնացիներին միդիական ճիպտներով ծեծել, մինչև այն
ժամանակը երբ մակեդոնացիք այնպիսի վիճակի մեջ ընկան, որ ստիպ-
ւի ՚ն ինչպիսի պարսիկներին, որպեսզի թագավորի մոտ մտնելու թույլ-
տ խոթեն ստանան»։ Ի պատասխան այս հանդուգն խոսքերի, տեղներից
բարձրացան Ալեքսանդրի բարեկամները և սկսեցին հայհույել Կլիտո-
սին, իսկ ավելի ավագները փորձում էին հանդարտեցնել վիճողներին։
Ալեքսանդրն էլ դառնալով Քսենոպոքս Կարդիացուն և Արտեմիոս Կոլո-
խոնացուն՝ ասաց. «Ձեզ չի՞ թվում, թե հույները մակեդոնացիների մեջ
ման էն դալիս, ինչպես կիսաստվածները՝ վալրի գաղանների մեջ»։ Կլի
տոսը էլ հանդարտ լուծ նա պա՛տնուում էր որ Ալեքսանդրը բոլորի
նելկարս վերսկ ալ տա աչսեր այն, ինչ մտածում էր, կամ էլ որ եա
ուրես իր մոտ ի նշույրի ՚րափրիս ազատ մարդկանց, որոնք սովոր են
բոտարաց խոսել այն՝ թող ապրի բարբարոսների և ստրուկների մեջ,
այնք կերկպագեն նրա պարսկական գոտին ու ճերմակ խիտոնը։ Ալեք
սանդրն արդեն չէր կարողանում զսպել իր զայրույթը հափուելով իբ
կողքին ընկած ինձորը նա այն ՚եռտեց Կլիտոսի վրա և սկսեց փնտրել
դաշույնը։ Բայց բանի որ թիկնապահներից մեկը Արիստոփանէսը հասցը-
րեց ժամանակին վերցնել դաշույնը, իսկ մնացած բոլորը շրջապատե-
ցին Ալեքսանդրին և աղերսում էին հանդարտվել, նա տեղից ոստնեց,
մակեդոններեն կանչեց արքայական պահազորին (դա ծալրահեղ վտանգի
պայմանական նշանն էր), փողհարին հրամայեց տազնապի ազդանշան
տալ և բռունցքով հարվածեց նրան՝ նկատելով, որ նա հապաղում է։
Հետագայում այս փողհարը մեծ հարգանք էր վայելում այն բանի հա-
մար, որ նրա ինքնատիրապետման շնորհիվ ամբողջ ճամբարը իրարանց
ման մեջ չէր ընկել։ Կլիտոսին, որը չէր դանկանում դիջել, բարեկամները
դժվարութեամբ դուրս տարան խնջույրի սրահից, բայց նա նորից ներս

մտավ մյուս դռնից մեծագույն հանդգնությամբ յամբեր արտասանելով
Եվրիպիդեսի «Անդրոմաքեից»

Ի նշ վատ սովորո թյոն ո նեն հելենները

Այստեղ Ալեքսանդրը խլց իր թիկնապահներից մե լի նիղակը և, սետե
լով Կլիտոսի վրա, որը կողք էր քաշել դռան վարագույրը և գալիս էր
թագավորին ընդատաջ, հանդուգնին խոցեց միջաթափանց: Կլիտոսը բարձ
րաձայն հեծեծալով ընկավ և Ալեքսանդրի զայրույթն իսկույննեթ շիջեց:
Ուշքի գալով և տեսնելով բարեկամներին անխոս կանդնած իր շուրջը
Ալեքսանդրը ի լակը դուրս քաշլց դիակլց ու փոռձեց խրել իր վիզը
բայց նրան խանկարեցին, թիկնապահները յանէցին իրա ձեռքերը և
դռով տարան ննջարան:

LII Ամբողջ գիշերն անցկացնելով հլկեկալով, նա աչնքան էր ուժաս
առ ելել ողբ ու կոծլց, որ հաջորդ օրը պառկեց անձպտուն՝ միայն
ծանր թառանչնկ էր արձակում: Բարեկամները, նրա լութլունից վա
խլցած առանց թույլտլության մտան ննջարան: Բայց նրանց խոսքերը
չազդեցին Ալեքսանդրի վրա: Միայն գուշակը՝ Արիստանդրոսը, արքա
յին հիշեցնելով այն երազը որտեղ նրան յայանվել էր Կլիտոսը և զո
հաբերության ժամանակ եղած վատ նախանշանակը, ասաց, որ ամբողջ
պատահածն արդեն նախապես որոշված է և լել ճակստագրլ կողմից
Ալեքսանդրը, կարծես, մի քիչ հանգստացավ:

Այնուհետև նրա մոտ բերին արդերացի Անաքսարքոսին և փիլիսո
փա Կալլիսթենեսին Արիստոտելի ազգականին: Կալլիսթենեսը փորձում
էր հեղահամբույր ու սիրալիր խոսքով մեղմացնել թագավորի վիշտը
իսկ Անաքսարքոսը, որն սկզբից նեթ փիլիսոփալության մեջ գնում էր
առանձնահատուկ ուղիով և հայտնի էր ամբնդունելի հայացքների հան
դեպ արհամարհական վերարերմունքով, մոտենալով Ալեքսանդրին՝ բա
ցականչեց «Եվ դա Ալեքսանդրն է, որլն այժմ աշխարհն է նայում: Ա ա
նա պառկած է հեկեկալով, ասես ստրուկ լինի՝ արսափելով օրենքից
ու մարդկանց հանդիմանանքից, թլ և ինքր պ՛տք է նրանց համար լի
նի և՛ օրենք, և արդարացիլության շափանիշ, եթե նա իրավ հաղթել է
որպեսզի կառավարի ու հրամայի, այլ ոչ թլ լինի դատարկ կարծիքի
ժառա: Մի՞թե դու չգիտես, — շարունակում էր նա, — որ Զեւսը նրա հա
մար է իր կողքին նստեցրել Արդարությանն ու Արդարադատլությանը, որ
պետզի այն ամենը, ինչ կատարում է տերը, լինի ճլշա և արդարացի»: Այսպիսի խոսքերով Անաքսարքոսը մի քիչ հանգստացրեց թագավորին
բայց փոխալ ենը ապագայի համար նրան ներշնչլց ևլ ավելի մեծ գո

լություն և օրենքների հանդեպ արհամարհանք: Օգտվելով Ալեքսանդրի համակրանքից՝ Անաքսարքոսը սաստկացրեց նրա անբարյացակամությունը Կալլիսթենեսի նկատմամբ, որին արքան նախկինում էլ առանձնապես չէր սիրում նրա խստության ու դաժանության համար: Պատմում է՝ թե մի անգամ խնջույքի ժամանակ, երբ խոսք է բացվել տարվա եղատակների և օդի բարեխառնությունների մասին Կալլիսթենեսը համամիտ լինելով սրանց հետ ուժքեր կարծում են, թե Սսիայում ավելի ցուրտ է, քան Հունաստանում ի պատասխան Անաքսարքոսի առարկություն՝ այսպես է ստել «Դու էլ հո պե՛տք է որ համաձայնեիր, թե այստեղ ավելի ցուրտ է քան Հունաստանում: Այնտեղ դու ամբողջ ձմեռը մաշված թիկ սպցով էիր ման գալիս՝ իսկ այստեղ պառկում ես՝ երեք գորգով ծածկ լած»: Դրանից հետո Անաքսարքոսը սկսեց ավելի ատել Կալլիսթենեսին:

Վ. 11 Մյուս սոփեստների ու քննողների համար էլ Կալլիսթենեսն ատելի էր, քանզի պատանիները սիրում էին նրան իր ճառերի գեղեցկություն համար, իսկ տարեց մարդկանց համար նա պակաս հաճելի էր քանի որ սներասիր մաքուր հաճոյակատարութանը խորթ կյանք էր վաճում նրա կյանքը անհերքելիորեն ասպացուցում էր, որ նա չէր շեղվում մտերմությունից, էրլ ասում էր թե Ալեքսանդրի հետևից զնացել է նրա սմարտը սր վերականգնել իր այրելի լուրջարք և այնտեղ վերագարձել իր լուսկիչներով: Ատելի լինել է իր փառքի պատճառով՝ նա իր վարքով էլ թշնամիներին սնունդ էր տալիս պրոպրոտանքի համար, քանզի ՎԱ մտածելով ստանում էր արբույցական սեղանին մասնակցելու հրավեր: Վերջ իսկ ելիլ ինձ էլ էր, սպա իր շորությամբ ու լուսկույցությամբ ու ինչ էլ տալիս ու ինքը չի հաշվանում տեղի ունեցող բաները: Հենց այնպես էլ Ալեքսանդրը նրա մասին ասել է

Ե՛ս համար զովիլի՝ ս ն իմաստ էլ ունիլ համար լմաստն չէ

Պատմում է թե թե մի անգամ սրբալյական խնջույքի ժամանակ, լուրմամբ, ի հրավիրյալների ներկայությամբ, Կալլիսթենեսին հանձնարարել էն զինու գավաթը ձեռքին մի գովասանական ճառ ասել ի պատիվ մակեդոնացիների, և նա խոսել է այդ թեմայով այնպիսի ճարտարությամբ, որ ներկաները հոտնկայա ծափահարել են և նրան նետել իրենց պսակները: Այնժամ Ալեքսանդրը բերել է նվրիպիդեսի այն խոսքը թե գեղեցիկ խոսել գեղեցիկի մասին դժվար չէ, և ասել է «Այժմ մեզ ցույց տուր քո ուժը՝ մեղադրական ճառ արտասանելով լնդդեմ մակեդոնացիների որպեսզի, իմանալով իրենց սխալները, նրանք ավելի լուր գառնան»: Այնտեղ արդեն Կալլիսթենեսն այլ կերպ է խոսել սրբ

տարաց իր խոսքում նա մակեդոնացիներին շատ մեղադրանքներ է ներկայացրել: Նա ասել է թե հույների անմիբանությունը Փիլիպոսի հաջողությունների ու նրա բարձրացման միակ պատճառն է Լոդել, և որպես ապացույց իր իրավացիության բերել է այս տողը

Հաճախ գծաթուխների դեպքում պատիվը սրբկային է բաժին հասն ւմ

Այս ճառով Կալլիսթենեսը իր դեմ է հարուցել մակեդոնացիների կատաղի ատելությունը, իսկ Ալեքսանդրը հայտարարել է, թե Կալլիսթենեսը ոչ այնքան իր ճարասարխոսության ուժը ցույց տվեց, որքան՝ մակեդոնացիների հանդեպ իր ատելության ուժը

LIV Հերմիպոսի ասելով, այս դեպքը Ստյուբոսը Կալլիսթենեսի լերծանողն է պատմել Արիստոտելին: Հերմիպոսն ավելացնում է թե լալլիսթենեսն զգաց թագավորի անբավականությունը և նախքան սրահից դուրս գալը դիմելով նրան երկու թի երեք անգամ կրկնեց

Մեռ վ Պատրոկլեսը քել հեռ անհատմա սե ի ամենագեր սզանց մահկանաց ն

Արիստոտելը ըստ երևույթին շէր խսվւմ ւմ էրբ ասւմ էր թի Կալլիսթենեսը հիանալի հոռտոր էր բայց անխելք մարդ:

Սակայն, շնորհիվ այն բանի որ Կալլիսթենեսը համառորեն ինչպես փիլիսոփային է վայել պույքարում Լր արքայի առաջ երեսնիվայր ընկնելու սովորության դեմ և միայն նա էր համարձակվում բացեիբաց խոսել այդ մասին, ինչը թաքուն վրդովմունք էր առաջացնում լավագույն Լ ավագադույն մակեդոնացիների մեջ, նա հույներին ազատեց մեծ խայտառակությունից բոկ Ալեքսանդրին՝ էլ ավլլի մեծից բայց ինքն իր ամար կործանում նախապատրաստեց քանդի թվում էր, թե նա ոչ այն լան համողեց արքային, որքան ստիպեց հրաժարվել երկյուղած երկըր պագության մեծալ անքնեից:

Միտելենացի Քարեսը պատմում է թե մի անգամ խնշոյքի ժամա նակ Ալեքսանդրը, պինուց մի քիչ խմելով, գավաթը մեկնեց բարեկամ ներից մեկին: Սա, ընդունելով գավաթը, վեր կացավ կանգնեց զոհասեղանի առաջ և, խմելով գինին, նախ բերանքսիվայր ընկավ ապա համբուրեց Ալեքսանդրին ու վերադարձավ իր տեղը: Այդպես վարվեցին ամենքը: Երբ հեթթը հասավ Կալլիսթենեսին, նա վերցրեց գավաթը (թագավորն ա դ ժամանակ Հեփեստիոնի հետ զրուցելով էր պազված), խմեց գինին և մոտեցավ արքային, որ համբուրեր: Բայց այդ պահին Դեմետրիոսը՝ Փիդոն մականունով բացականչեց «Ո՛վ արքա, մի՛ համբուրիր նրան, բուլորի մեջ նա միայն բերանքսիվայր շրնկավ քո առաջ»: Ալեք

անդրը խույս տվեց համբուրց, իսկ Կալլիսթենեսը բարձր ձայնով
ասաց «Է՛հ, մի համբույր էլ քիչ կունենամ»

LV Իր վարքով Կալլիսթենեսը շարացրեց Ալեքսանդրին, և սա սիրով
ավատաց Հեփեստիոնին, որն ասաց թե փիլիսոփան իրեն՝ Հեփեստիո-
նին, խոստանում էր բերանքսիվայր ընկնել արքայի առաջ բայց իր
խոսքը չպահեց: Ապա Կալլիսթենեսի վրա հարձակվեցին Լիսիմարոսն ու
Հաղևոնը: Սրանք ասում էին, թե սոփեստն այնպիսի հպարտ տեսքով է
ման գալիս, ասես բռնապետություն է ոչնչացրել, թե ամենուրեք նրան
Լն ձգտում մատղաշ պատանիները, որոնք նրանով հիանում են որպես
մի մարդու որն այդքան հազարների մեջ մենակ կարողացել է աղատ
մնալ: Սյդ պատճառով էլ, երբ բացահայտվեց Հերմոլայոսի դավադրու-
թյունը, այն մեղադրանքները որ Կալլիսթենեսի վրա յարդեցին նրա
թշնամիները, թագավորին լիովին ճշմարտանման թվացին: Իսկ թշնա-
միները պնդում էին, թե Հերմոլայոսի՝ «Ինչպե՞ս դառնալ նշանավոր»
խարցին Կալլիսթենեսը, իբր պատասխանել է «Երա համար պետք է
պանել ամենանշանավորին» Զրպարտիչներն ասում էին, թե, իբր,
Կալլիսթենեսը Հերմոլայոսին զրդում էր վճռական գործողությունների,
նրան համոզում չվախենալ ոսկե մահճից և հիշել, որ իր առջև մարդ
է ն ոչնչան ենթակա հիվանդությունների և նույնքան խոցելի, ինչպես
Ի մեզ ցած բոլոր մարդիկ Այնուամենայնիվ դավադիրներից ոչ ոք նույ-
նի կ ա էնուտահափոր կատանյՆ երի ենթարկվելով Կալլիսթենեսին հան-
ցափոր չո՞մ լանեց: Այնուամենայնիվ ինքն էլ դրանից շատ շանցած գրեց
Կրտսերասի: Աստալոսին և Ալկևոսսին, որ սղաները կտտանքների
ժամանակ ամբողջ մեղքը վերցրել են իրենց վրա հավատացնելով, թե
իրենր հանդակիցներ չեն ունեցել: Հետագայում, սակայն Անտիպաա-
րոսին դրած նամակում Ալեքսանդրը մեղադրում է նաև Կալլիսթենեսին:
«Տղաներին, — գրում է նա, — մակեդոնացիները ջախջախեցին քարերով,
իսկ սոփեստին ևս դեռ կպատժեմ, ինչպես, ասենք, նաև նրանց, ովքեր
սրան ուղարկել էն և ովքեր ուրախությունով են իրենց քաղաքներն ըն-
դունում դավադիրներին որոնք շարամիտ նկրտումներ ունեն ընդդեմ իմ
կյանքի: Մյուտեղ Ալեքսանդրն ակնհայտորեն ակնարկում է Արիստոտե-
լին, քանզի Կալլիսթենեսը նրա ազգականն էր, նրա հորեղբոր աղջկա՝
Հերոյի որդին, և դաստիարակվել էր Արիստոտելի տանը: Ոմանք ասում
են, թե Ալեքսանդրը կախել է Կալլիսթենեսին, իսկ ուրիշները, թե Կալ-
լիսթենեսը մեռել է բանտում հիվանդությունից: Քարեսը պատմում է թե
Կալլիսթենեսին յոթ ամիս պահել են շղթայակապ, հսկողության տակ,
որպեսզի հետագայում դատեն մեծ ժողովում՝ Արիստոտելի ներկա-

յությամբ բայց հենց այն օրերին, էրբ Ալեքսանդրը վիրավորլէլ է Հընդ կաստանում, Կալլիսթենեսը մահացել է ճարպակալումից և ոչլային հի վանդությունից

LVI Բայց դա հետագայում է պատահել: Իսկ այդ ժամանակ կոր ընթացի Դեմարատոսը, լինելով արդեն զառամյալ, ցանկացավ ուղևոր վել Ալեքսանդրի մոտ: Ներկայանալով թագավորին, նա ասաց, թե մեծ ուրախությունից են զրկվել այն հույները, որոնք մեռել են՝ շտենելով Ալեքսանդրին նստած Դարեհի գահին: Դեմարատոսին չվճակվեց եր կար ժամանակով օգտվել թագավորի բարեհաճությունից, բայց էրբ մահացավ ծերունական տկարությունից, արժանացավ շքեղ թաղման: Զինվորները ի պատիվ նրա ութսուն արմնկալափ բարձրությամբ վիթխալ ի մի դամբարանաբլուր սարքեցին, իսկ նրա աճյունը հոյակապ զաբդար ված քառածի կառքով տարան դեպի ծովը:

LVII Ալեքսանդրը մտադիր էր ճանապարհ ընկնել դեպի Հնդկաստան, բայց տեսնելով որ վիթխարի ռազմավարի պատճառով զորքը ծանրացել է և դարձել դանդաղաշարժ, մի անգամ լուսաբացին հրամայեց բարձել սալլերը և սկզբում այրեց դրանցից այն, ինչը պատկանում էր հենց իրեն և իր բարեկամներին, իսկ հետո հրամայեց այրել մնացած մակեդոնացիների սալլերը: Պարզվեց որ այդ զորքը հանդդնելը շատ ավելի դժվար էր քան այն կատարելը: Սոսկ քչերն էին ՚եղացած, մեծամասնությունն էլ, անհրաժեշտ բաները բաժանելով կարիքավորներին, հրճվանքի ինչ-որ պոռթկման մեջ կանչ ու աղմուկով սկսեցին այրել ո ոչնչացնել ավելորդ ամեն ինչը Դա էլ ավելի ոգևորեց Ալեքսանդրին և նրան հալալատակամություն տվաց: Այդ ժամանակ նա արդեն սարսափելի էր զայրույթի պահին և անողորմ հանցավորներին պատժելիս իր մերձավորներից մեկին՝ ոմն Մենանդրոսի որն ինչ որ բերդում նշանակված էր պահազորի պետ Ալեքսանդրը հրամայեց մահապատ էի Լնթարկել միայն ան բանի համար, որ նա հրաժարվել էր անտուղ մնալ նա Օրսոդատեսին՝ իրեն դավաճանած մի բարբարոսի, սեփական ձեռքով նետահարեց

Այդ ժամանակներում մի ոչխար գառնուկ ծուկց, գլխին մի պալար, որը ձևով ու գույնով խուլյր էր հիշեցնում, իսկ պալարի երկու կողմերից՝ մի զույգ ձվեր: Դա Ալեքսանդրին այնպես զզվանք պատճառեց, որ նա ցանկացավ մաքրագործվել ապականությունից: Մեսը կատարեցին բաբելացիները, որոնց սովորաբար իր մոտ էր կանչում արքան նման դեպքերում: Ալեքսանդրը բարեկամներին ասում էր, թե անհանգստանում է ու թե իր համար այլ նրանց համար է վախենու ՚ որ լինի թե աստվա

Նութլունը իր մահից հետո գերազ էյն իւխանությունը հանձնի լ ան-
լանի ու տկար մեկին Բայց շուտով նրա թախիծը փարատվեց բարի
նախանշանակից: Թագավորական ննջարանապետը, մակեդոնացի Պրոք-
սենոս անունով, Օքսոս գետի մոտ Ալեքսանդրի վրանի համար տեղ պա-
րաստելիս թանձր ու յուղալի հեղուկի մի աղբյուր հայտնաբերեց: Երբ
բաշեցին մակերեսին եղած հեղուկը, աղբյուրից բխեց մաքուր ու սլաշ-
նառ շիթը, որը ո՛չ իր հոտով ո՛չ էլ համով չէր սարքերվում ձիթենու
յուղից նույնքան թափանցիկ էր և յուղալի: Դա առանձնապես զարմա-
նալի էր այն պատճառով, որ այդ տեղերում ձիթենիներ չեն աճում:
Պատմում են, թե բուն Օքսոսում ջուրը շատ փափուկ է և այդ պատում
յուղացողների մաշկը յուղով է պատվում: Թե ինչպես է Ալեքսանդրն
որախացել այս նախանշանակից կարելի է պատկերացնել Անտիպատ-
րոսին գրած նրա նամակից՝ նա գրում է թե շա մեծադուրյն նախանշա-
նակներից մեկն է որ ինքը երբևէ ստացել է և սովածներից: Գուշակ-
նի մ էլ պնդում էին, լե դա կանխագուշակում է փառավոր, բայց ծանր
ու դաժան արշավանք, քանզի ասալածությունը մարդկանց ձիթենու
լ է տվել որպեսզի թեթևացնի նրանց ջանքերը:

LVIII Կոլոֆների ժամանակ Ալեքսանդրն իրեն ննթարկում էր բա-
ղում վտանգների և մի բանի ծանր վերք ստացալ, նրա դորքն էլ ամ-
նից ավելի ստոսացու էր ստելիբի պաշտպանի սակավությունից և
դարչելի էգամակից Ալեկսանդրը ձգտում էր հանդգնությամբ հաղթել
Լուկատտորին իսկ ուժին՝ արիությամբ, քանզի կարծում էր, թե հա-
յարձակների համար չկա ոչ մի արգելապատնեշ, իսկ վախկոտների հա-
տար՝ ոչ մի նեցուկ: Պատմում են, թե Ալեքսանդրը երկար ժամանակ
պաշարել էր անմատչելի մի քարափ, որը պաշտպանում էր Սիսիմիթրե-
սը: Երբ ռազմիկներն արդեն բոլորովին վհատվել էին, Ալեքսանդրը
Սքսիարտեսին հարցրեց՝ խիղա՞խ մարդ է արդյոք Սիսիմիթրեսը, և Օք-
սիարտեսը պատասխանեց, թե Սիսիմիթրեսը ամենավախկոտ մարդն է
Այնժամ Ալեքսանդրն ասաց «Դո՞րս է գալիս, որ մենք կարող ենք գրա-
վել այս քարափը լե՞՞ որ դրա գագաթն անկայուն է»: Սիսիմիթրեսին
սարսափեցնելով՝ նա գրոհով գրավեց ամրությունը: Մի այլ անգամ, երբ
դորքը գրոհում էր նույնքան գլորթ ու անմատչելի մի քարաժայռի վրա
Ալեքսանդրը առաջ ուղարկեց երիտասարդ մակեդոնացիներին և, դիմե-
լ լ մի պատանու, որին նույնպես Ալեքսանդր էին կոչում, ասաց «Քո
նունը քեզ պարտավորեցնում է չաջարի լինել»: Խիզախորդն մարտնչե-

լով պատանին ընկավ ճակատամարտ մ և դա շատ վշտացրեց թագավորին:

Նիսա կոչվող բերդի առաջ մակեդոնացիները կանգ էին առել անվրձ ուղիներին, քանի որ նրանց դրանից բաժանում էր խոր գետը: Ափին կանգնած Ալեքսանդրն ասաց «Թնշ՞ւ ես՝ հիմարս, լողալ շտվորեցի»: Եվ այնուամենայնիվ ձեռքն առնելով վահանը նա ուզում էր դետը նետվել՝ Երբ Ալեքսանդրը դադարեցրեց ճակատամարտը, նրան ներկայացան պաշարված քաղաքների դեսպանները հաշտութուն խնդրելու: Սկզբում նրանք շատ վախեցած էին՝ տեսնելով թագավորին հասարակ շորերով և զենքը ձեռքին, բայց հետո թագավորի համար բարձ բերդցին և նա դեսպանների ավագին՝ Ակուսիսին հրամայեց նստել դրավրա Ալեքսանդրի մեծաճոզությամբ ու Նարդիայնությամբ դարմացած Ակուսիսը հարցրեց, թե իրենք ինչո՞վ կարող են նրա բարեկամությանն արժանանալ Ալեքսանդրն ասաց «Թող քո հայրենակիցները քեզ կառավարիչ ընտրեն, իսկ մեզ մոտ թող ուղարկեն հարյուր լավագույն ալրերի» Ակուսիսը, ծիծաղելով պատասխանեց «Արքա՛, բայց ինձ համար ավելի հեշտ կլինի կառավարել եթե քեզ մտ ուղարկվեմ ամենավատերին, այլ ոչ թե ամենալավերին»:

LIX Տաքսիլեսը ինչպես հաղորդում են Հնդկաստանում տիրում էր մի երկրի, որն իր շափերով Եգիպտոսին չէր դիջում, և բացի դա բերքառատ էր և արոտավայրերով հարուստ, իսկ ինքն էլ իմաստուն մարդ էր: Սիրալիբ ընդունելով Ալեքսանդրին ասաց «Թնշ՞ւ միմյանց հետ կովենք, Ալեքսանդր, չէ՞ որ դու չես ուզում մեզնից խլել շուրն ու կյանքի համար անհրաժեշտ միջոցները ինչի համար միայն արժե, որ խելամիտ մարդիկ կռվի էլնեն: Մնացած բոլոր ունեցվածքը սիրով կկիսեմ քեզ հետ, եթե քեզնից հարուստ եմ, իսկ եթե քեզնից աղքատ եմ, երախտագլխությամբ ընծաներ կընդունեմ քեզնից» Բավախանությամբ լսելով այս խոսքը՝ Ալեքսանդրը աչքը մեկնեց Տաքսիլեսին և ասաց Դու երևի, կարծում ես, թե այս սիրալիբ խոսքերի շնորհիվ մեք միջև ճակատամարտ չի՞ լինելու: Սխալվում ես Ես պիտի քեզ հետ կովեմ բարերարություններով, որպեսզի դու ինձ չգերազանցես քո առատաձեռնությամբ»: Հարուստ ընծաներ ընդունելով Տաքսիլեսից՝ Ալեքսանդրը նրան է՛լ ավելի թանկ ընծաներ մատուցեց, իսկ ապա նվիրեց հազար տաղանդ հատած դրամ: Այս արարքը շատ վշտացրեց նրա բարեկամներին բայց փոխարենը նրա կողմը գրավեց քաղում բարբարոսների

Հնդիկ վարձկաններն ից ամենաքաշէրը, քաղաքից քաղաք անցնելով կտտաղի կերպով մարտնչում էին և քիչ վնաս չէին պատճառում Ալեքսանդրին: Քաղաքներից մեկում Ալեքսանդրը նրանց հետ խաղաղության պայմանք կնքեց, իսկ երբ նրանք քաղաքի պարիսպներից դուրս եկան, ճատաշարհին հարձակվեց նրանց լրա գերի վերցրեց, կտորեց բոլորին մինչև վերջին մարդը: Սա միակ ամոթալի արարքն էր որը արատալիքում է Ալեքսանդրի վարքը պատերազմում քանզի մնացած բոլոր գեպրեում Ալեքսանդրը ռազմական գործողությունները վարում էր սրդարության համաձայն, իսկապես արքայավարի Քիլ հոգս շպատճառեցին Ալեքսանդրին հնդիկ փիլիսոփաները, որոնք պարսավում էին նրա կողմնանցած թագավորներին և ազատ ժողովուրդներին կոչ էին անում ապստամբության Դրա համար շատ փիլիսոփաների են կախազան քարժրացել: Ալեքսանդրի հրամանով:

Վ.Ա. Պորոսի հետ տեղի ունեցած պատերազմի մասին Ալեքսանդրը մանրամասնորեն պատմում է իր նամակներում: Թշնամական ճամբարների միջև պատմում է նա, հոսում էր Հիդաուպե գետը Փղեր կարգելով աստղափոր դիրքերում՝ Պորոսը մշտական հսկողության տակ էր պահում գետանցումը, իսկ Ալեքսանդրը հրամայել էր ճամբարում ամեն օր ազմակ ազատակ բարձրացնել, որպեսզի բարրարտունները ընտելանան դուրս: Մի անգամ ցուրտ ու անլուսին մի գիշեր, Ալեքսանդրը վերցնելով հետևակի մի մասը և բնախր հեծյալներ՝ թշնամիներից բավականին հետորով և արտելից լեռանցից մտավ մի փոքրիկ կղզի: Այդ ժամանակ տեղատարափ անձրև եկավ մրրկահողմ փչեց, և կայծակները անընդմեջ ի վրէ էին ճամբարին: Ալեքսանդրի ալքի առաջ մի քանի դինավորներ պանավցին ու մոխրացան կայծակից և այնուամենայնիվ նա կղզուց լողալով դուրս եկավ ու փորձեց մոտենալ հակադիր ափին: Վստեղանակի պատճառով Հիդաուպե գետը փքվել ու մոլեգնել էր շատ տեղափերը քանզվել էին և ջուրը բուռն հոսանքով դուրս էր հորդում այդ տեղերից հնարավոր չէր մոտենալ ցամաքին քանի որ ոտք դնել չէր չինում լարժուն ու քանդրաված հողի վրա Պատմում են, թե Ալեքսանդրը այդ ժամանակ բացահայտել է «ՄՎ աթենացիք դիտե՞ք արդյոք, թե ինչ վտանգների եմ ես ենթարկվում, որպեսզի ձեր հավանությանն արժանանամ»: Այսպես է ասում Օնեսիկրիտոսը, Ալեքսանդրն ինքն էլ հաղորդում է, թե իրենք թողել են լաստերը և, մինչև կրծքները խրվելով ջրում, զենքը ձեռքների՝ շարժվել ծանծաղուտով: Ափ դուրս գալով՝ Ալեքսանդրը հեծելազորի հետ առաջ է սլացել՝ հետևակին քսան ասպարել ճետ թողնելով Ալեքսանդրը ենթադրել է որ էթե թշնամիներն սկսեն

հեծելագորային ճակատամարտը ինքը հեշտությամբ կհաշթի նրանց, իսկ Լթե նրանք առաջ շարժեն հետևահիներին, ապա իր հետևակը կհասցնի ժամանակին միանալ իրենց Այդ էրկու Էնթագրություններից առաջինն է իրականացել: Հաղար ձիավոր և վաթսուն ուղղակառք, որոնք դուրս է եկել նրա դեմ, նա փախուստի է մատնել: Բոլոր ուսումնական քերը նա գրավել է, իսկ ձիավորներից ընկել են շորս հարյուրը: Պորոսը հասկացել է, որ Ալեքսանդրն արդեն անցել է գետը և նրան ընդառաջ է դուրս եկել իր ամբողջ զորքով՝ տեղում թողնելով սոսկ մի փոքր ջուկատ, որը պետք է յանգարեր մնացած մակեդոնացիների դեսանցումը: Թշնամու փղերի տեսքից ու բազմամարդությունից վախեցած՝ Ալեքսանդրն ինքը հարձակվել է ձախ թևի վրա, իսկ Կենոսին հրամայել է գրոհել աջից Թշնամիները նահանջել են էրկու թևերից, բայց ամեն անգամ նրանք հետ էն քաշվել դեպի փղերը, համախմբվել և այնտեղից նորից գրոհի նետվել կիպ շարքով: Այդ պատահառով մարտն ընթացել է փոփոխակի հաջողությամբ և միայն ութերորդ ժամին Թշնամու դիմադրությունը կտարվել է Այդ ճակատամարտն իր նամակներում այսպես է նկարագրել նա ում կամքով այն տեղի է ունեցել: Պատմաբանների մեծ մասը, միմյանց հետ լիովին համերաշխ հաղորդում է, թե իր շորս արմունկ ու մի թիզ հասակի, ինչպես և զորեղ կազմվածքի շնորհիվ Պորոսը փղի վրա նույնպիսի տեսք է ունեցել ինչպես ձիավորը՝ ձիու վրա թև և նրա փիղը ամենամեծն է եղել: Այս փիղը հիանալի ըմբռնողություն և արքայի հանդեպ հուզիչ հոգատարություն է դրսևորելիս եղել: Քանի դեռ թագավորն ուժ է ունեցել փիղը նրան պաշտպանել է հարձակվող Թշնամիներից, բայց զգալով որ թագավորն ուժասպառ է լինում այն բազում տեղերից, որոնք խրվել էին նրա մարմինը և վախենալով որ չլինի թե նա ընկնի փիղը դանդաղորեն շոքել է և կնճիթով սկսել նրա մարմնից զգուշորեն մեկ առ մեկ հանել բոլոր տեղերը:

Երբ Պորոսին դերի են վելցրել և Ալեքսանդրը նրան հարցրել է, թե ինչպես վերաբերվեն իր հետ Պորոսն ասել է, «Արաքայաբար» Ալեքսանդրը հարցրել է թե չի՞ ուզում որևէ բան ավելացնել Պորոսը դրան պատասխանել է «Ամեն ինչ ամփոփված է մեկ բառի մեջ՝ արքայաբար» Պորոսին սաստրապ նշանակելով՝ Ալեքսանդրը նրա իշխանության տակ է թողել ոչ միայն այն ամբողջ մարդը, որի վրա թագավորում էր, այլև նույնիսկ դրան միացրել է նոր հողեր՝ Պորոսին ենթարկելով նախկինում անկախ հնդիկներին: Պատմում են, թե այդ հողերի վրա, որոնք բնակեցված էին տասնհինգ ժողովուրդներով, կային հինգ հազար մեծ քաղաքներ և բյուր ու բազում դյուղեր Մյուս մարզի վրա որը իր ք

անգամ ավելի մեծ էր, Ալեքսանդրը սատրապ է կալվել Փլիլպոսին իր մոտիկ ընկերներից մեկին:

LXI Պորոսի դեմ մղված ճակատամարտը Բուկեֆալոսի կյանքն ար ժեցալ: Ինչպես հաղորդում է սլամաբանների մեծ մասը ձին զոհվել է վերքերից, բայց ոչ միանգամից, այլ՝ հետագայում բուժման ընթացքում: Օնեսիկրիտոսն էլ պնդում է թե Բուկեֆալոսը սատիկեց ձերությունից ևրեսուն տարեկան հասակում: Ալեքսանդրը շատ տխրեց ձիու մահվան համար, նա այնպես էր թախծում, առևս կորցրել էր մոտիկ բարեկամին Ի հիշատակ իր ձիու նա մի քաղաք հիմնեց Հիզասպակի մոտ և անվա նեց Բուկեֆալիա: Պատմում են նաև, որ, կորցնելով Պերիտաս անունով իր սիրելի շանը, որին նա ինքն էր մեծացրել, Ալեքսանդրը սրա անու նով էլ մի քաղաք հիմնեց Սոտիոնն ասում է թե այդ բանը Պոտալոն Լեսիացուց է լուր:

LXII Պորոսի դեմ մղված ճակատամարտը սառեցրեց մակեդոնա-ցիների ավյունը և նրանց միջից դուրս վանեց Հնդկաստանի խորքերը թափանցելու ցանկությունը: Նրանց մեծ դժվարությամբ միայն հաջող վեց հաղթել այդ թագավորին որը կովի էր հանել միայն քսան հազար հետևակ և երկու հազար ձիավոր: Մակեդոնացիները վճռահանորեն ընդ-պիմանում էին Գանդեսից այն կողմ սնյունելու Ալեքսանդրի մտադրու-թյանը. նրանք յսել էին, որ այդ գեան ունի էրեսուներկու ասպարեզ լայնություն և հարյուր օրգիտմ խորություն և ոչ հակադիր ամեն ամբող չովին պրավված է պինված մարդկանցով ձիերով ու փղերով: Լուր էր դալիս թե այն սփին նրանց սպասում էն գանդարլտների ու պրեսից ների թագավորները վիթխարի զորքով ութսուն հազար հեծուալ, երկու յարյուր հազար հետևակ, ութ հազար կառք և վեց հազար մարտական փիղ: Եվ դա շափազանցություն լէր: Անդրոկոտոսը, որը շուտով գահ բարձրացավ Սելևկոսին նվիրեց հինգ հազար փիղ և վեց հալյուր հա գարանոց զորքով հպատակեցրեց ամբողջ Հնդկաստանը:

Սկզբում Ալեքսանդրը փակվեց վրանում և Լրկար ժամանակ պառ կած էր վշտահար ու գայրադնած: Գիտակցելով, որ իրեն չի հաջողվի անցնել Գանգեսը նա արդեն չէր ուրախանում նախնիներում գործած սրխ րանքներով և համարում էր, թե հետ վերադառնալը պարտության բացա հայտ խուտովանություն կլիներ: Բայց քանի որ բարեկամները խելա իխտ փաստարկներ էին բերում իսկ զորականները լալիս էին վրա՛ն ոռան առաջ, Ալեքսանդրը մեղմացավ և որոշեց թողնել ճամբարը: Մինչ այդ նա հանուն փառքի, խորամանկության դիմեց: Նրա հրամանով ան- ուվոր շափի ու քաշի զենք ու ձյու սանձեր պատրաստեցին և շարտեցին

շուրջը: Աստվածների համար սարքված էին զոհասեղաններ, որոնց մոտ մինչև այժմ էլ գալիս են պրեսիների թագավորները որպեսզի երկրպագեն դրանց և զոհաբերութուն կատարեն հունական ծեսով: Անգրոկոտ տոսը դեռ պատանեկան տարիքում է տեսել Ալեքսանդրին: Ինչպես հաղորդում էն, նա հետագայում հաճախ էր խոսում, թե Ալեքսանդրի համար դժվար չէր տիրել նաև այս էրկրին քանզի դրա բնակիչները ատում և արհամարհում էին իրենց թագավորին արատավորության ու ցածր ծագման համար:

LXIII Յանկանալով տեսել Օվկիանոսը Ալեքսանդրը կսուրցեց մեծ քանակությամբ լաստեր ու թիանավեր, որոնցով մակեդոնացիները դանդաղ լողացին գետերն ի վար Բայց լողալիս էլ Ալեքսանդրը շեր հանձնվում պարապության և շեր դադարեցնում ուղմական գործողութունները Հաճախ սփի իջնելով նա հարձակում էր գործում քաղաքների վրա և շուրջը բոլորին հպատակեցնում: Մալլերի երկրում, որոնք հնդիկներից ամենառազմաշունչն էին համարվում, նա քիչ մնաց սպանվեր: Տեգերով թշնամիներին պարսպի վրայից հալածելով նա առաջինը այնտեղ բարձրացավ էլարանով: Բայց ելարանը ջարդվեց իսկ բարբարոսները որոնք կանգնած էին պարսպի ներքեում կաաաղի նև տահարության ենթարկեցին նրան և այն մի քանի ուղմիկներին, որոնք հասցրել էին միանալ նրան Ալեքսանդրը վար ցատկեց՝ թշնամիների ամենախիտ տղը և բարեբախտաբար, իսկույնեթ ոտքի կանգնեց: Ձենքը թափահարելով արքան նետվեց թշնամիների վրա և բարբարոսներին թվաց թե նրա մարմնից ինչ-որ զարմանահրաշ փայլ է ճառադում Սկզբում նրանք փախան ցիրուցան, բայց հետո տեսնելով, որ Ալեքսանդրի կողքին ընդամենը երկու թիկնապահ կա նետվեցին նրա վրա և լնայած նրա քաջարի դիմադրությանը սրերով ու նիզակներով նբան բազմաթիվ ծանր վերքեր հասցրին: Բարբարոսներից մեկը, մի փոքր հետու կանգնած, նետն արձակեց այնպիսի ուժով, որ այն ծակեց դրահը և խորը մխլճվեց ոսկորի մեջ՝ կրծքապտուկի մոտից Ալեքսանդրը հարվածից կոացավ և նետն արձակող զորականը մոտ վազեց թագավորին մերկացնելով բարբարոսական դաշույնը: Պեկեստասն ու Լիմնեսոսը ծածկեցին թագավորին, բայց երկուսին էլ ծանր վիրավորեցին: Լիմնեսոսն իսկույն շունչը փչեց Պեկեստասը դեռ մնում էր ոտքի վրա, լսկ բարբարոսին Ալեքսանդրն ինքը սպանեց: Ամբողջովին վերքերի մեջ լերջում էլ մահակի մի հարված ստանալով վզին՝ արքան հենվեց պա

ըրսպին՝ դեմքը թշնամիների կողմն արած Բայց այդ պահին Ալեքսանդրին շրջապատեցին մակեդոնացիները և վերցնելով նրան, որ արդեն կորցրել էր գիտակցությունը, տարան վրանը: Ճամբարում իսկույն լուր տարածվեց, թե թագավորը մահացել է: Դժվարությամբ սղոցելով նետի կիթը և հանելով զրահը Ալեքսանդրի վրայից՝ սկսեցին կտրել հանել ոսկորի մեջ խրված նետասլաքը, որի լայնությունը, ինչպես ասում են, երեք մատ է եղել, իսկ երկարությունը լորս մատ: Այդ պահին թագավորն ընկավ խորը ուշաթափության մեջ և արդեն լաղ էր մնացել, որ մեռնելու, բայց դարձյալ ուշքի եկավ երբ սլաքը հանեցին: Խուսափելով մահացու վտանգից նա դեռ երկար ժամանակ շատ թույլ էր և կարիք ուներ բուժման ու հանգստի: Մի անգամ նա լսեց, որ մակեդոնացիները ազմկում են վրանի առաջ՝ ցանկություն հայտնելով տեսնել արքային: Թիկնոցը վրան դցելով՝ նա դուրս եկավ և աստվածներին զոհեր մատուցեց ապա առաջ շարժվեց՝ շարունակելով ճանապարհին հնազանդեցնել քաղաքներ ու երկրներ:

LXIV Ալեքսանդրը գերի վերցրեց տասը մերկիմաստասերների (գլխնոստփեստներ), նրանցից, ովքեր առանձնապես ձղտում էին Սաբայային մղել դավաճանության և մակեդոնացիներին քիչ վնաս չէին սլատառուել: Այդ մարդկանց, որոնք հայտնի էին կարճ ու դիպուկ պատասխաններ տալու իրենց հմտությամբ՝ Ալեքսանդրը մի քանի դավար հարբեր տոտչազրեց հայտարարելով ընդ որ սխալ պատասխան տատաչիներ նրան կ'սլանի, իսկ ապա՝ հեթեմականությամբ մնացած բոլորին: Նրանցից ավաղին նա պատվիրեց, որ դատավոր լինի: Առաջին մերկիմաստասերը այն հարցին, թե ովքեր են ավելի շատ՝ ողջե՞րը, թե՞ մեռածները, պատասխանեց՝ ողջերը, քանի որ մեռածներն արդեն չկան: Երկրորդ մերկիմաստասերը՝ ծո՞վը, թե՞ ցամաքն է ավելի խոշոր կենդանիներ սնուցում հարցին պատասխանեց՝ ցամաքը քանի որ ծովը ցամաքի սոսկ մի մասն է: Երրորդին Ալեքսանդրը հարցրեց՝ կենդանիներից ո՞րն է ամենախորամանկը, և սա ասաց, թե ամենախորամանկը այն կենդանին է որին մարդը մինչև այժմ չի ճանաչել: Չորրորդը, որին հարցրին, թե ինչ գրդապատճառներից ելնելով է նա Սաբբային մղել դավաճանության, պատասխանեց, թե ինքն ուղում էր, որ Սաբբան կա՛մ գեղեցիկ ապրեր, կա՛մ էլ գեղեցիկ մեռներ: Հինգերորդին այս հարցն է տրվել ո՞րն է ավելի առաջ եղել,՝ գիշե՞րը թե՞ ցերեկը, և սա պատասխանել է, թե՛ դերեկը մեկ օրով առաջ է եղել, իսկ ապա նկատելով թագավորի զարմանքը ավելացրել է թե խրթին հարցեր տվողը անխուսափելիորեն խրթին պատասխաններ կստանա: Դիմելով վեցերորդին՝

Ալեքսանդրը հարցրեց, թե ինչպե՞ս պետք է մարդ իրեն պահի, որպեսզի իրեն սիրեն ամենքից շատ, և սա պատասխանեց թե ամենամեծ սիրո արժանի է նա ով, լինելով ամենահզորը սարսափ չի ազդում ուրիշներին: Մնացած երեքից մեկին հարցրեց թե ինչպե՞ս կարող է մարդս վերածվել աստծու, և սոփեստը պատասխանեց թե մարդը վերածվում է աստծու, եթե չի անում այնպիսի մի բան որ մարդու համար անհնար է անելը: Մյուսին հույց տվին, թե ի՞նչն է ավելի ուժեղ՝ կյա՞նքը, թե՞ մահը և սոփեստն ասաց, թե կյանքն ավելի ուժեղ է քանի որ նա ընդունակ է տանել այդքան մեծ ձախորդություններ: Վերջին սոփեստին Ալեքսանդրը հարցրեց, թե մինչև ե՞րբ պետք է մարդն ապրի և սա պատասխանեց թե մարդը կապրի այնքան ժամանակ քանի դեռ մեռնելն ավելի լավ չի համարում, քան ապրելը: Այստեղ թագավորը դարձավ դատավորին և հրամայեց վճիռ արձակել: Երբ դատավորն ասաց, թե նրանք մեկը մյուսից վատ պատասխանեցին թագավորը բացականչեց «Քանի որդու այսպիսի վճիռ հանեցիր դու առաջինը կմեռնես»: Սոփեստն առարկեց դրան «Բայց այնժամ դու սուտասան դուրս կգաս ով արքա չե՞ որ ասացիր, թե առաջինը կսպաննես նրան ով որ ամենալատ լատասխանը տա»:

LXV Հարուստ ընծաներ տալով այդ մեղիմաստասերներին, Ալեքսանդրն արձակեց նրանց, իսկ ամենահռչակվածների, մեկուսացած, մարդկանցից հետո ապրողների մոտ ուղարկեց Օնեսիկրիտոսին որի միջոցով նրանց իր մոտ հրավիրեց: Օնեսիկրիտոսն ինքը ցինիկ Դիոգենեսի դպրոցի փիլիսոփա էր: Երա ասելով Կալանոսը նրան ընդունել է խիստ ու դոռող, հրամայել է հանել խիտոնը և գրույցը վարել մերկ քանի որ այլկերպ, իբրև թե, ինքը նրա հետ չի խոսի, թեկուզև Օնեսիկրիտոսը հենց Ջևսի պատվիրակը լինի Դանդամի ը շատ ավելի սիրալիր է եղել: Լսելով Օնեսիկրիտոսի պատմությունը Սոկրատոսի, Պյութագորասի ու Դիոգենեսի մասին նա ասել է, թե այդ մարդիկ օժտված էն եղել, լստ երևույթին, հիանալի ձիրքով բայց շափից ավելի Լն հարգել օրենքը Այլ տվյալների համաձայն, Դանդամիսը արտասանել է միայն մի դարձվածք «Հանուն ի՛նչի՞ է Ալեքսանդրն այստեղ եկել կտրելով այդքան երկար ճամփա :

Կալանոսին Տաքսիլեսը համոզել է, որ ներկայանա Ալեքսանդրին: Այս փիլիսոփալին, ըստ էության կոչում էին Սֆինես բայց քանի որ նա բոլոր հանդիպողներին հնդկերեն էր ողջունում՝ կալև» բառով, հույները նրան կոչել էին Կալանոս: Պատմում են, թե Կալանոսը ակնբա-

լ որեն ցուցց է տվել Ալեքսանդրին, թե ինչ է ներկայացնում նրա թագաժորությունը: Գետնին նետելով լորայած ու պնդացած մորթին՝ Կալանոսը ոտքը դրել է դրա ծայրին և այն ամբողջովին վեր է բարձրացել: Պտտվելով մորթու շուրջը՝ ոտքը դրել է դրա էզրին տարբեր տեղերից և ամեն անգամ նույնն է կրկնվել: Իսկ երբ կանգնել է մեջտեղում և այն ամուր սեղմել է գետնին, ամբողջ մորթին մնացել է անշարժ: Կալանոսը դրանով ուզեցել է ասել թե Ալեքսանդրը պետք է հաստատուի իր թագաժորության կենտրոնում և ոչ թե լափից սվելի հեռանա դրանից:

LXVI Գետերի հոսանքն ի վարս նալարկելը շարունակվեց յոթ ամիս երբ նավերը Օվկիանոս դուրս եկան Ալեքսանդրը մոտեցավ մի կղզու, որը ինքն անվանում է Սկիլլուստիդա իսկ ուրիշները՝ Ասիլուսկա: Սփիջնելով՝ նա աստվածներին զոհեր մատուցեց և որքան որ դա հնարավոր էր, ծանոթացավ ծովի ու ծովափի բնությանը: Ապա աղոթքով դիմեց աստվածներին որպեսզի իրենից հետո մարդկանցից ոչ ոք լանցնի ավլլի հետո այն սահմանից որ ինքը հասել է իր զորքով: Դրանից հետո նա բռնեց հետդարձի ճամփան: Նավերին նա հրամայեց լողալ ցամաքի երկայնքով այնպես, որ Հնդկա տանի ափը աչ կողմում լինի, նա վատորժի պես նշանակեց նեղուցին իսկ վախճվոր նավավար Օնեսի կրիտոսին, Ալեքսանդրն ինչը շարժվելով ցամաքով օրիտների լրկրով, շափաղանդ ծանր գրության մեջ բնկավ և բազում ժարդիկ կորցրեց, այն պէս որ նրան շնորհովեց Հնդկաստանից բերել իր զորքի նույնիսկ մեկ լատորը իսկ արշավանքի սկզբում էա ուներ հարյուր քսան հազար հետևակ և տա նահնգ հազար հեծյալ: Ծանր հիվանդությունները անպետք ուտելիքը, անտանելի շոգը և մանավանդ սովը շատերին կործանեցին այս անբերրի երկրում, որը բնակեցված էր աղքատ մարդկանցով և որոնց ողջ ունեցվածքը բաղկացած էր խղճուկ ոչխարներից, բայց արանք էլ չնչին քանակությամբ էին: Ոչխարները սնվում էին ծովային ձկներով, դրա համար էլ նրանց միսը գարշահոտ էր ու տհաճ համ ունի: Միայն վաթսուն օր անցնելուց հետո Ալեքսանդրին հաջողվեց դուրս պրծնել սղ երկրից և հենց որ հասավ Գեդրոսիա, ամեն ինչ նրա համար առատ դարձավ, լանի որ մերձավոր երկրների սատրապները և թագաժորները այդ բանը հողացել էին նախապես:

LXVII Վերահանգնելով իրենց ուժերը մակեդոնացիները յոթ օրվա ընթացքում դվարթ թափորով անցան Կարմանիան Ութաձի կառքը դանդաղ տանում էր Ալեքսանդրին, որն անընդմեջ, օր ու գիշեր, խրախճանում էր մերձավոր բարեկամների հետ՝ նստած յուրատեսակ բեմի

վրա, որը հաստատված էր բարձր, ամեն կողմերից տեսանելի տախտակամածին: Այնուհետև գալիս էր կառքերի բազմությունը՝ արևի ճառագայթներից պաշտպանված ծիրանագույն ու խայտարդեա գորգերով կամ էլ կանաչ, մշտապես թարմ ճյուղերով այս կառքերի մեջ նստած էին մնացած բարեկամներն ու զորավարները պսակներով զարդարված և ուրախ կերուխում անելով: Ու մի տեղ լէր երևում ու լ վահան ո՛ւ սաղավարտ, ո՛ւ նիզակ ամբողջ ճանապարհին զորականները թասերով, բաժակներով, գավաթներով գինի էին վերցնում պիթոսներից ու կրատերներէից և միմյանց կենացը խմում, ընդ որում ոմանք շարունակում էին առաջ գնալ, մյուսներն էլ գետին էին փռվում: Ամեն կողմից սրինդների ու ֆլեյտաների ձայն էր գալիս, երգեր էին հնչում, լսվում էին կանանց բաքոսական բացականչությունները: Այս անկանոն անցման ամբողջ ընթացքում այնպիսի անսանձ ուրախություն էր տիրում ասես թե Բաքոսն այգտեղ ներկա էր և մասնակցում էր այդ բերկրալի թափոթին: Հասնելով Գեղրոսիալի մայրաքաղաքը Ալեքսանդրը նորից զորքին հանգիստ տվեց և տոնակատարություն սարքեց: Պատմում են, թե մի անգամ, գինովցած, նա ներկա եղավ Երզրախմբերի մրցությանը, որոնցից մեկը ղեկավարում էր նրա սիրեցյալ Բագոյասը: Հաղթանակ տանելով՝ Բագոյասը, հազած-կապած, անցավ թատրոնի միջով և գնաց նստեց թագավորի կողքին Տեսնելով այդ՝ մակեդոնացիներն սկսեցին ծափաչարել և ձայն էին տալիս, որ թագավորը համբուրեր Բագոյասին: Նրանք չհանդարտվեցին, մինչև Ալեքսանդրը գրկեց ու համբուրեց նրան:

LXVIII Հինց այդտեղ էլ նրան ներկայացավ Նեարքոսը իր մարդկանցով: Ալեքսանդրը շատ ուրախացավ և, լսելով նավարկության պատմությունը, մտազրկեց, որ ինքն էլ մեծ նավատորմով նավարկի Սփրատի հոսանքն ի վար, ապա շրջանցի Արաբիան ու Աֆրիկան և Հերկուլեսյան սյուների միջով անցնի դեպի Նեքքին ծովը: Սյո նպատակով Տափասակոսի մոտ սկսեցին կառուցել տարբեր նավեր և ամեն տեղից ծովազնացներ ու նավավարներ հավաքել: Բայց այն լուրերը, թե դեպի մալրցամաքի խորքը կատարված արշավանքը շատ ծանր է եղել թե արքան մալլերի դեմ մղած ճակատամարտում վիրավորվել է, թե զորքը մեծ կորուստներ է կրել, կասկած էին հարուցում, որ Ալեքսանդրը անվնաս կվերադառնա ենթակա ժողովուրդներին դրդում էին խռովության, ի կզորավարներին ու սատրապներին մղում անարդարության, սանձարձակության ու կամայականության: Ընդհանրապես ամենուրեք անհանգստություն և փոփոխությունների ձգտման ոգի էր տիրում: Հենց այդ ժամանակ Օլիմպիադան ու Կլեոպատրան վերջնականապես դժտվեցին Անտիպատրո-

ի հետ և թագավորութունը բաժանեցին միմյանց միջև: Օլիմպիադան վերցրեց էպիրոսը, իսկ Կլեոպատրան Մակեդոնիան: Իմանալով այդ, Ալեքսանդրն ասաց, որ մայրն ավելի խելացի է վարվել քանդի մակեդոնացիք չեն հանդուրժի որ իրենց վրա կին թագավորի:

Համակերպվելով հանգամանքներին, Ալեքսանդրը Նեարքոսին նորից ծով ուղարկեց՝ հանձնարարելով գինված ձեռքով ամայացնել բոլոր ծովափնյա երկրները իսկ ինքը հեռուների համփան բռնեց, զնաց, որ պատժեր մեղանլած ղորավարներին: Օքսիարտեսին Արուլիտեսի որդի ներից մեկին, նա ինքն սպանեց՝ նիդակահար անելով: Արուլիտեսը ուտելիքի պաշարներ չէր նախապատրաստել, այլ թագավորին մատուցել էր Լրեք հաղար տաղանդ հատած դրամ, և Ալեքսանդրը նրան հրամայել էր այդ դրամը դուր ձիերի առաջ: Ձիերը հասկանալի է, չէին կերել այդպիսի «կերը», և թագավորը դռնելով՝ «Մեզ ի՞նչ օգուտ քո պաշարներից» հրամայել էր Արուլիտեսին բանտ նետել:

LXIX Պերսիս Ալեքսանդրը ամենից առաջ կանանց դրամ բաժանեց՝ նախկին թագավորների սովորության համաձայն, որոնք ամեն անգամ երբ այդ երկիրն էին գալիս, ամեն կնոջ մի-մի ոսկի էին տալիս: Պատմում են, թե հենց դրա համար էր, որ սրոշ թագավորներ հազվադեպ էին Պերսիս գալիս, իսկ Աքոսը ազահոթյունից այդպես էլ ոչ մի անգամ չիրևաց այդ երկրում՝ իլուն վերս ծելով կամավոր արտաքսյալի:

Երբ Ալեքսանդրն իմացավ որ Կյուրոսի գերեզմանը կողոպտված է, հրամայեց մահապատժի ենթարկել այդ հանցագործությունը կատարած Պոլիմաքոսին, թեև նա Պելլայի ամենաանվանի քաղաքացիներից մեկն էր: Կարդալով տապանագիրը՝ Ալեքսանդրը հրամայեց նույնը գրել նաև հունարեն, իսկ այն ասում էր «Ով մարդ, ով էլ որ լինես դու և որտեղից էլ հայտնվես, — քանդի ես գիտեմ, որ դու գալու ես — ևս Կյուրոսն և՛ պարսկական տերության ստեղծողը: Չդրկես ինձ այն մի բուռ հողից, որ ծածկում է իմ մարմինը» Այս բառերը Ալեքսանդրի վրա ուժեղ տպավորություն թողեցին և նրան պղծյին մարդկային ճակատ սգրի անհաստատության վերաբերյալ դատը մտորումների մեջ:

Այստեղ Կալանոսը որը երկար ժամանակ տառապում էր ստամոքսի հիվանդությամբ, ինդրոյ իր համար խարույկ սարքել: Ձիով մտենալով խարույկին՝ նա աղոթեց, ցողեց իրեն ասես թե զոհի կենդանի լինեք, և իր մաղերից մի փունջ կտրեց որպես ընծա առված ներին: Ապա բարձրանալով խարույկի վրա հրաժեշտ ավեց ներկա զրո

նրվող մազեղանացիներին, նրանց և թագավորին խնդրեց օրն անցկացնել ուրախ կերուխուժով ու ասաց, թե թագավորին ինքը շուտով կտեսնի Բաբելոնում: Այս խոսքն ասելով, պառկեց ու զլուխը ծածկեց: Կրակն ավելի ու ավելի մոտեցավ, բայց նա ւեղից շարժվեց, շարժեց ու ձեռքը, ու շոտքը: Այսպես, իր երկրի հմաստունների հին սովորութի համաձայն՝ նա ինքն իրեն զսհարերեց աստվածներին: Շատ սարիներ անց, Աթենքում նույն բանն արեց մի ուրիշ հնդիկ, ով նա ժամանակ գտնվում էր Կեսարի շքախմբում Միլչև անունով անունով կարելի է տեսնել մի մահարձան, որն անվանում են «հնդիկի շիրմաքար»:

LXX Եալանոսի ինքնակիզումից հետո վերադառնալով իր տեղը Ալեքսանդրը խնջույքի կանչեց մոտիկ ընկերներին ու զորավարներին: Խնջույքի ժամանակ նա առաջարկեց խմելով մրցել միմյանց հետ և պսակ նշանակեց՝ որպես պարգև հաղթողին: Ամենքից շատ Պրոմաոսը խմեց որ հասավ մինչև շորս խոյացի: Որպես պարգև նա ստացավ մեկ տաղանդի արժողության պսակ բայց իրեք օր անց վախճանվեց: Նրանից բացի, ինչպես ազորդում է Քարեսը, մեռան և Քառասուն հոգի որոնք գինարբուքից հետո շատ ուժեղ դողով էին բռնվել:

Սուղայում Ելեքսանդրն ամուսնացավ Կարեհի դուստր Ստատիրեի հետ և միաժամանակ կատարեց իր բարեկամների հարսանիքները՝ պարտից ամենագեղեցիկ աղջիկներին կնության տալով իր լավագույն զորականներին: Այն մականդանացիների համար որոնք արդեն ամուսնացած էին, նա կազմակերպեց բնդհանուր հարսանեկան խրախճանք: Պատմում են թե այդ խնջույքին ինք հազար հրավիրչալներից յուրաքանչյուրին ոսկե թաս է հանձնվել հեղումների համար: Արքայի զարմանալի առատաձեռնությունը դրսևորվեց նաև այն բանում որ նա սևիտական միջոցներից վճարեց իր զորականների պարտքերը դրա վրա ծախսելով ինք հազար ութ հարյուր յոթանասուն տաղանդ: Դրանցից օգտվել է Անտիգենես Միակնանին: Խարեական ճանապարհով իր անունը մտցնելով պարտապանների ցուցակը և սեղանի մոտ բերելով այն մարդուն, որը նրա պարտատերն էր համարվում, նա դրամ է ստացել: Բայց շուտով խաբեբայությունը բացահայտվել է և թագավորը, զայրույթից իրեն կորցնելով, Անտիգենեսին վռնդել է պալատից և զրկել հլամանատարությունից: Այս Անտիգենեսն իրեն դրսևորել էր որպես հիանալի զորական: Երբ նա դուռն պատանի էր եղել և գտնվել էր Փիլիպոսի՝ Պերինտոսը շրջապատող զորքի մեջ, նուրբ բաբանից եկել դիպել էր նրա աչքին բայց նա թույլ չէր տվել նետը հանել և շարքը չէր լքել, քանի դեռ թրջ նամիները ետ չէին մղվել և չէին փակվել քաղաքի պարիսպներից ներս:

Իր խայտառակութիւնը նա շափազանց ծանր է տարել երևում էր, որ
նա վշտից ու ցավից պատրաստ էր ձեռք բարձրացնել իր վրա: Գրանից
վախենալով՝ թագավորը մեղմացել է և Անտիգենեսին հրամայել այդ
գրամն իր մոտ պահել:

LXXI Այն էրեսուն հազար տղաները որոնց Ալեքսանդրը կարգա-
յրել էր սովորեցնել ու կոփել, դուրս եկան ոչ միայն ուժեղ ու գեղեցիկ
այլև սաշմական վարժութիւններում հիանալիորեն ճարպիկ ու հմուտ:
Ալեքսանդրը դրա վրա շատ էր ուրախանում, իսկ մակեդոնացիք տըխ-
րում էին երկյուղելով թե արքան հիմա ավելի պակաս կգնահատի
իրենց: Այդ պատճառով էլ, երբ Ալեքսանդրը պատրաստվում էր դեպի
Նով սոլարկել հիվանդ ու խեղճ զորականներին, մակեդոնացիք սա-
տամարեցին վիրավորանք ու անպատվութիւն, նրանք ասում էին թե
թագավորը բամել է այդ մարդկանցից այն ամէնը, ինչ որ նրանք կա-
րող էին տալ, իսկ հիմա անարգանքով դուրս նետելով նրանց հայրենի
րին ու ծնողներին է վերադարձնում արդէն բոլորովին ոչ այնպես, ինչ
պէս վերցրել է: Գե թող արքան անօգտակար ճանաչի բոլոր մակեդոնա-
ցիներին և նրանց բոլորին բաց թողնի քանի որ նրանն են այդ կաթնա-
կեր պարեկողները, որոնց հետ նա մտադիր է աշխարհը տիրել: Այս խո-
սակցութիւնները վրդովեցին Ալեքսանդրին: Զայրացած հաշտուելով մա-
կեդոնացիներին՝ նա սրանց դուրս բռնեց և հանձնարարեց ու իբեկն պար-
փէնելը պատճառման՝ նրանցից ընտրելով թիկնապահների կազմը: Ալեք-
սանդրին տեսնելով պարսիկներով շրջապատված իսկ իրենց՝ հեռացված
ու անարդէված մակեդոնացիք վհատվել էին: Խէլք խելքի տալով ու դարդ
դարդի՝ նրանք զգում էին, որ նախանձից ու զայրույթից քիչ է մնում
ցնդեն: Վերջապես ինչ որ կերպ ուշքի գալով անզին հագներին մի մի
լով տոն, նրանք գնացին դեպի Ալեքսանդրի վրանը: Գոչ ու կոծով նրանք
լրենց շանձնեցին թագավորի կամքին, ազերսելով, որ նա իրենց հետ
վարվի որպէս երախտամոռ սխլքորների: Ալեքսանդրը թեև մի փոքր
մեղմացավ, այնուամենայնիվ սրանց շթողնց իր մոտ մտնեն, բայց
նրանք չհեռացան, այլ երկու օր ու երկու գիշեր համբերութեամբ կանգ-
նեցին նրա վրանի առաջ, հեկեկալով ու կանչելով իրենց տիրակալին:
Երրորդ օրը Ալեքսանդրը դուրս եկավ և տեսնելով նրանց այդպէս խեղճ
ու դժբախտ՝ դառնորեն լաց եղավ: Ապա մեղմորեն հանդիմանելով, հետ-
ները խուսեց ողորմածաբար ու բաց թողեց անօգտակար սաղմիկներին
տուատորեն պարգևատրելով դրանց, և Անտիպատրոսին գրեց, որ բո-
լոր մրցումներում ու թատերական տեսարաններում դրանք նստեն պատ-

վաժոր տեղերում, պսակներով զարդարված, իսկ զոհվածների որբացած մանուկներին հրամայեց վճարել նրանց հայրերի ոտճիկները:

LXXII Ժամանելով Միդիացոց Եկբատանը և այնտեղ կարգավորելով անհրաժեշտ գործերը՝ Ալեքսանդրը նորից սկսեց թատրոններ հաճախել ու տոնախմբությունների մասնակցել քանի որ Հունա տանից նրա մոտ երեք հազար դերասան էր եկել:

Այդ օրերին ծանր հիվանդացավ Հեփեստիոնը: Ջահել ու զորահաճ այր լինելով՝ նա չէր կարողանում էնթարկվել բժշկի խիստ պատվիրան նեոին և մի անգամ, օգտվելով այն հանգամանքից, որ իր բժիշկ Գլավկոսը գնացել էր թատրոն, նախաճաշին կերավ ևփած աքլոր և մի մեծ բաժակ դինի խմեց Դրանից հետո նա իրեն շատ վատ զգաց և շուտով մեռավ: Ալեքսանդրի վիշտն անսահման էր: Նա հրամայեց, որ որպես սգո նշան խուզեն ձիերի ու ջորիների բաշերը, փլցնել տվեց մերձակա քաղաքների բերդապարիսպների ատամնաշարերը, խաչեց այն տարաբախտ բժշկին, երկար ժամանակ չամբարում արգելեց ֆլեյտա նվագել և ընդհանրապես չէր կարողանում նվագի ձայն լսել, մինչև որ Ամոնից հրաման եկավ, որ մեծարեն Հեփեստիոնին ու նրան զոհեր մատուցեն որպես հերոսի: Այդ վշտի մեջ սիոփանք եղավ այն պատերազմը, որ նա վերածեց մարդորսության կոսեյների ցեղը հնազանդեցնելիս՝ նա կոտրեց զենք կրելու ընդունակ բոլորին: Եվ դա անվանում էին հոգեհանգրսության դոհաբերություն ի պատիվ Հեփեստիոնի Թաղման, շիրմաբլրի կառուցման և այն պատրաստության վրա որ պահանջվում էր բոլոր ծեսերը կատարելու համար Ալեքսանդրը որոշեց ծախսել տասը հազար տաղանդ, բայց նա ուզում էր, որ իրագործման կատարելությունը գերազանցեր դրամական ծախսերը: Մյուս բոլոր վարպետներից առավել Ալեքսանդրը գնահատում էր Ստասիկրատեսին, որի մտահղացումներն աչքի էին ընկնում հոյակապության, հանդգնության, փայլով ու նորության, Դրանից ոչ շատ առաջ Ստասիկրատեսը դիմել էր թագավորին և ասել, թե Թրակիայում ավելի շուտ Սթոնին քան որևէ այլ լեռան կարելի է մարդկային կերպարանքի տեսք տալ և որ Ալեքսանդրի հրամանով, ինքը պատրաստ է Աթոնը վերածել թագավորի ամենահաստատուն և ամենահոյակապ արձանի ձախ ձեռքով բռնած բազմամարդ քաղաքը իսկ աջով առատաջուր գետակը ծովը թափելիս: Թագավորն այն ժամանակ մերժեց այդ առաջարկը բայց հիմա նա միայն զբաղված էր վարպետների հետ է՛լ ավելի անհեթեթ ու սնանկացուցիչ տարօրինակ բաներ հնարելու մասին մտածելով:

LXXIII Բաբելոնի ճանապարհին Ալեքսանդրին նորից միացավ Նեարքոսը, որի նավերը Եփրատ էին մտել Մեծ ծովից: Նեարքոսը Ալեքսանդրին հայտնեց, թե իրեն հանդիպել են ինչ-որ քաղղեացիներ, որոնք խընդել են թագավորին հաղորդել, որ Բաբելոն չմտնի: Բայց Ալեքսանդրը իրան ուշադրութուն չգործեց և շարունակեց ճանապարհը: Մոտենալով քաղաքի պարիսպներին՝ արքան տեսավ ազոավների մի մեծ խումբ: Նրանք վիճում էին միմյանց հետ և իրար կոտորում, ընդ որում դրանցից մի քանիսը կիսամեռ ընկան գետին նրա ստրկերի մոտ: Դրանից շատ շանցած Ալեքսանդրին տեղիկացրին, թե Աւլոլոդորոսը՝ Բաբելոնի զորքի հրամանատարը, փորձել է կենդանիների փորտախրով իմանալ արքայի ճակատագիրը: Կուշակ Պլութագորասը, ուրիշ Ալեքսանդրը կանչեց իր մոտ, հաստատեց այդ լանը և արքայի այն հարցին, թե ինչպիսին էր փորտախրը պատասխանեց որ լյարդը արատավոր էր: «Ավա՛ղ, — բացականչեց Ալեքսանդրը, — դա շատ վատ նշան է» Պլութագորասին նա ոչ մի վնաս չպատճառեց իսկ իր վրա շատ սրտնեղեց որ չի լսել Նեարքոսին: Ժամանակի մեծ մասը նա անց էր կացնում Բաբելոնի պարիսպներից դուրս ճամբար դնելով տարբեր տեղերում և նավով ուղևորութուններ կատարելով Եփրատի վրա նրան անհանգստացնում էին շատ նախանշանակներ: Ամենամեծ ու զեզեցիկ առյուծի վրա, այն առյուծներից որոնք պահվում էին զազանանոցում, հարձակվել էր ընտանի էջը և քայքայ սպանել նրան: Մի անգամ Ալեքսանդրը, շիման համար մերկացած, գնդակ էր խաղում: Երբ եկավ հաղորդելու ժամանակը, նրա հետ խաղացող պատանիները տեսան, որ դահի վրա լսին նստած է մի մարդ թագավորական զգեստավորմամբ ու ակնադարձ խուլորը գլխին: Մարդոն հարցրին, թե ով է նա, բայց նա երկար ժամանակ լռում էր: Վերջապես ուշքի գալով, նա ասաց որ իր անունն է Դիոնիսոս և ծագմամբ մեսենացի է: Ինչ որ հանցագործության համար դատաւարտված լինելով նա այստեղ էր բերվել ծովով և շատ երկար ժամանակ պտնվում էր կապանքների մեջ: Հենց նոր հայտնեցվել է Սերապիսը, հանել իր կապանքները և իրեն բերելով այս տեղը, հրամայել է հազնել արքայական հանդերձանք, խուլոր դնել գլխին ու լուռ նստել դահին:

LXXIV Ալեքսանդրը, դո շակների խորհրդով գլխատեց այս մարդուն, բայց նրա վատութունն էլ ավելի խորացավ, նա բոլորովին կրտրեց հուլսը աստվածներից ու կորցրեց վստահութունը. բարեկամների հանդեպ: Արքան առանձնապես վախենում էր Անտիպատրոսից ու նրա որդիներից որոնցից մեկը՝ Յուլսը, թագավորական գլխավոր մատուցակն

էր, իսկ մյուսը Կասսոզը սը, Ալեքսանդրի մոտ էր եկել հենց վերջերս: Այս Կասանդրոսը մի անգամ տեսել էր ինչ որ բարբարոսների, որոնք բերանքսիվայր փովել էին թագավորի առաջ, և որպես մի մարդ, որ դաս տիրակվել էր հելլենական ոգով ու նման բան երբեք չէր տեսել ակամա ծիծաղել էր: Զայրահնած Ալեքսանդրը երկու ձեռքով բռնել էր Կասանդրոսի մազերից և սկսել զուլին ուժգին խփել պատին: Մի այլ անհամ երբ Կասանդրոսը փորձել էր ինչ որ բան առարկել այն մարդկանց ուղբեր մեղադրանք էին բարդում Անտիպատրոսի վրա, Ալեքսանդրը ընդհատել էր նրան և ասել «Սյդ ինչ ես առում: Մի՞թե դու կարծում ես, թե այս մտոգիկ, ոչ մի վիրավորանք չկրելով այսպիսի կրկար ճանապարհ են անցել միայն հանուն այն բանի, որ զրպարտե՞ն»: Կասանդրոսն առարկել էր, թե՛ ա՛յ հենց դա էլ ապացուցում է մեղադրանքի արդարացիությունը նրանք իբր թե այն բանի համար են հեռվից եկել, որպեսքի ավելի դժվար լինի իրենց սուտը բռնել: Այդ խոսքի լրա Ալեքսանդրը ծիծաղելով ասել էր «Իսկ ձեզ վրա թա՛նկ կնստեն այդ արիստոտելյան սոփեստությունները՝ միևնույն բանի մասին այդ թեք ու դեմ խոսել կարողանալը, եթե հանկարծ հայտնաբերվի, որ դուք դեթ ինչ որ բանով վիրավորել եք այս մարդկանց»: Ընդհանրապես, ինչպես պատմում են Ալեքսանդրի հանդեպ անհաղթահարելի վսիսը այնպես խորն էր թափանցել Կասանդրոսի հոգին և այնպես ամուր էր արմատավորվել այնտեղ, որ շատ տարիներ անց երբ Կասանդրոսը այն ժամանակ արդեն մակեդոնացիների թագավորը և Հունաստանի տիրակալը, մի անգամ Դելփիքում զբոսնելով արձաններն է դիտելիս եղել և անսպասելիորեն տեսել է Ալեքսանդրի կերպարանքը, գլխապտույտ է զգացել, դողացել ամբողջ մարմնով և հազիվ է կարողացել ուշքի գալ:

LXXV Տազնապով ու երկշոտութամբ համակված Ալեքսանդրը գարձել էր սնահավատ բոլոր ինչ որ շահով անսովոր ու տարօրինակ բաները նրան հրաշք էին թվում, վերուստ տրված նախանշան: Թագավորի պալատում հայտնվել էին բաղմաթիվ մարդիկ որոնք դսհեր էին մատուցում քավության ծեսեր կատարում և ապագան գուշակում: Որ բան կործանարար է անհավատությունը աստվածների նկատմամբ և արհամարհանքը նրանց հանդեպ, նույնքան էլ կործանարար է սնահավատությունը որը միշտ դեպի ցածրադիր վայրերը հասող ջրի նման

Բոլոր այլ բաների հետ միասին, Ամոնից Հեփեստիոնի վերաբերյալ գուշակություն ստանալով Ալեքսանդրը վերացրեց սուրբ և նորից սկսեց

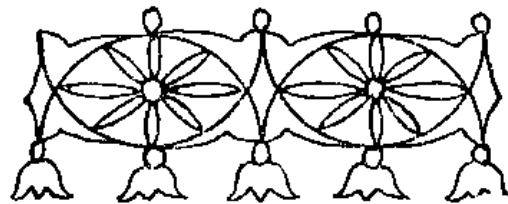
մասնակցել կրոնական տոնախմբություններին ու խնջույքներին: Մի անգամ Նեարքոսի և նրա ուղեկիցների պատվին տրված հոյակապ ընդունելությունից հետո Ալեքսանդրը լողանք ընդունեց ինչպես սովորաբար անում էր քնելուց առաջ, և արդեն պատրաստվում էր պանկելու բայց, անսալով Մեդիոսի խնդրանքին՝ գնաց նրա մոտ խնջույքի: Այնտեղ նա եղավ ամբողջ հաջորդ օրը, իսկ օրվա վերջում սկսեց ջերմություն ունենալ: Որոշ գրողներ պնդում են, թե, իբր, Ալեքսանդրը ջմրուր խմել է Հերակլեսի դավաթը և մեջքին հանկարծակի մի սուր ցավ է զգացել՝ ինչպես նիշակի հարված — այս ամենը նրանք անհրաժեշտ են համարում հորինել, որպեսզի մեծ դրամային ողբերգական և հուզիչ վերջավորություն տան: Արիստոբուլոսը հաղորդում է, թե ծանրորեն տառապելով ջերմից Ալեքսանդրը ուժգին ծարավ զգաց և շատ գինի խմեց, որից հետո քնկավ տենդային դառանցանքի մեջ և դեսիոն ամսվա երեսուներորդ օրը մահացավ:

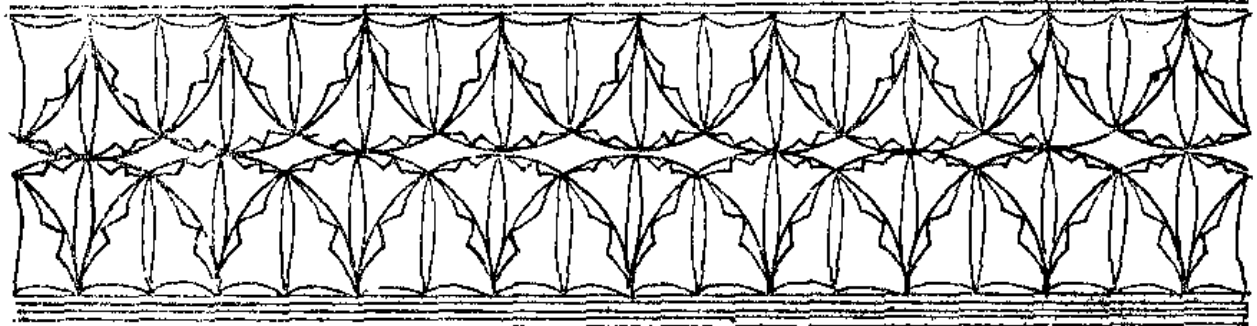
LXXVI «Օրագրերում» Ալեքսանդրի մահվան լասին ասված է հետևյալը: Դեսիոն ամսվա տասնութերորդ օրը նա լողարանում շատ սաստիկ գոռ է զգացել և քնել է այնտեղ: Հաջորդ առավոտյան լվացվել է, դիպցել ննջարանը և օրն անցկացրել Մեդիոսի հետ ճան խաղալով: Երեկոյան նա լողանք է ընդունել աստվածներին դահլիճ մատուցել և քնթրել, իսկ գիշերն ուժգին սերմել է: Քսաներորդ օրը նա լողանք է ընդունել, սովորական դահլիճային կատարել է լողարանում պատկած՝ զրուցել Նեարքոսի հետ որը նրան պատմելիս է եղել Մեծ ծովով իր նավարկության մասին: Քսանմեկերորդ օրը նա էլի նույն կերպ է անցկացրել, բայց ջերմությունը սաստկացել է, իսկ գիշերը վատ է զգացվել և հաջորդ ամբողջ օրը ջերմել է: Տարել են մեծ լողարանը, այնտեղ նա զորապետների հետ զրուցել է բանակի ազատված պաշտոններում արժանավոր մարդկանց նշանակելու մասին: Քսանչորսերորդ օրը Ալեքսանդրը ուժեղ տենդի նոսր է ունեցել Հարլ է եղել նրան գոհասեղանի մոտ տանել, որպեսզի զոհաբերություն կատարի: Ըարձրագույն զորապետներին նա հրամայել է մնալ պալատում, իսկ տաքսիարքոսներին ու պինտակոսիարքոսներին՝ գիշերը մոտակայքում անցկացնել: Քսանհինգերորդ օրը, էրբ նրան տարել են պալատի մյուս մասը, մի փոքր քնել է, բայց տենդը լի թուլացել: Երբ նրա մոտ են եկել զորապետները, նա լի կարողացել ոչ մի բառ արտասուսել, նույնը կրկնվել է նաև քսանվեցերորդ օրը: Մակեդոնացիները կասկածել են թե արքան արդեն մեռած է, գոչյուններով ու սպանակիքներով թիկնապահներին պահանջել են, որպեսզի իրենց թույլ տան պալատ մտնել: Վերջապես նրանք հասել են

իրենց ուզածին. պալատի գոնիքը բացվել են և մակեդոնացիները միայն խիտոն հագած, մեկական շարքով անցել են թագավորի մահճի մոտով: Հենց այդ նույն օրը Պիթոնն ու Սելևկոսը ուղարկվել են Սերապիսի տաճարը որպեսզի աստծուց հարցնեն՝ արդյոք պետք չէ՞ Ալեքսանդրին տեղափոխել նրա տաճարը: Աստված հրամայել է Ալեքսանդրին թողնել տեղում: Քսանուֆերոդ օրը իրիկնադեմին Ալեքսանդրը վախճանվել է: (LXXVII) Այս ամենը համարյա բառ առ բառ կարելի է կարդալ «Օրագրերում»:

Այն ժամանակ ոչ ոքի մեջ կասկած չի ծագել թե Ալեքսանդրին թու նավորել են, բայց, ինչպես պատմում են, հինգ տարի անց, Օլիմպիական հավատացել է մատնությանը և շատերին մահապատժի ենթարկել: Յուլոսի աճյունը որը հենց այդ ժամանակ էր մեռել, Օլիմպիական հրամայել է դուրս նետել գերեզմանից, որովհետև նա, իբր, թույն էր տվել Ալեքսանդրին: Նրանք ովքեր պնդում են թե թույլն ուղարկված է եղել Անտիպատրոսի կողմից և որ այդ բանն արել է Արիստոտելի խորհրդով, վկայակոչում են ոմն Հագնոթեմիսի պատմածը, որը հազորդում է թե այդ բանը լսել է Մնտիգոնոս թագավորից Որպես թույն, ինչպես ասում են ծառայել է այն շատ սառը ջուրը, որը կաթիլ-կաթիլ, ցողի նման հոսում է Նոնակրիսի մոտի ինչ որ ժայռից: Դա հավաքում ու լցնում են էշի սմբակի մեջ: Այդ հեղուկը ու մի այլ բանի մեջ պահել չի կարելի քանի որ լինելով շատ սառը և կծու, քայքայում է ցանկացած ամանը: Գրողների մեծ մասը, սակայն կարծում է, որ ընդհանրապես այդ ամբողջը հերյուրանք է և որ ու մի թունավորում էլ չի եղել Որպես համուղիչ փաստարկ հօգուտ այս կարծիքի կարող է ծառայել այն որ շատ օրերի ընթացքում, մինչ զորապետները վիճելիս են եղել միմյանց հետ շոգ ու հեղձուկ տեղում առանց հսկողության թողնված Ալեքսանդրի մարմնի վրա չի երևացել որևէ մի նշան, որը վկայեր թունավորման մասին այդ ամբողջ ժամանակ գիակը մնացել է մաքուր ու թարմ: Հոռոսանին այն ժամանակ հղի է եղել և վայելել է մակեդոնացիների մեծ հարգանքը: Լինելով ծայրահեղ խանդոտ ու կրօնա կերպով ատելով Մտատիրեին՝ նա սարքովի նամակի օգնությամբ սրան ու սրա քրոջը հրապուրել տարել է իր մոտ երկուսին էլ սպանել ղիակաները նետել ջրհորը և հողով ծածկել, ընդ որում Պերգիկկասն իմացել է և նույնիսկ օգնել նրան: Ալեքսանդրի մահից անմիջապես հետո Պերգիկկասը վիթխարի իշխանություն էր ձեռք բերել, նրանով, որ ամենուրեք իր հոտից քսրը էր տալիս Արիդևոսին արքայական գահին ղրված այդ տիկնիկին:

Արիդոսը, Փիլիպոսի՝ անառակ սիրուհի Փիլինից ունեցած որդին, թույլամիտ է եղել մարմնական ախտի պատճառով Այդ ախտը բնածին չէր և չէր ծագել ինքնիրեն: Պատմում են, թե երբ Արիդոսը երեխա է եղել, նրա մեջ դրսևորվել են բարի և ազնիվ հակումներ, բայց հետո Օլիմպիա դան ամեն կարգի դեղերի օգնությամբ նրան հասցրել է այնտեղ, որ զրկվել է բանականությանից

Կ Ե Ա Մ Ր

Ի Երբ Սուլան իշխանութիւնը զավթեց, շկարուղացավ ոչ պառնալիքներով, ո՛չ խոստումներով Կեսարին դրդել ապահարզան տալու Կոնստանդին՝ Տիմոսի գետերը, Տիմոսի, որը մի ժամանակ Հոռոմի միանձնյա տիրակալն էր Լոնդոն։ Ուստի Սուլան պետականացրէց Կոնստանդինի օժիտը։ Իսկ Կեսարի նկատմամբ Սուլանի ատելութեան պատճառը Կեսարի ազգակցական կապն էր Մարիոսի հետ, քանզի Մարիոս Ավագը ամուսնացած էր Հուլյանի՝ Կեսարի հորաքրոջ հետ։ Այդ ամուսնութեանից ծնվել էր Մարիոս Կրտսերը, որը, հետևաբար, Կեսարի հորաքրոջ որդին էր։ Սկզբում դրազոված լինելով բազմաթիվ սպանութեաններով և անհասանելի գործերով՝ Սուլան ուշադրութեամբ չէր դարձնում Կեսարին, բայց սա, դրանով չբավարարվելով, հրապարակորեն ելույթ էր ունենում՝ ձգտելով քրմական պաշտոն ձեռք բերել, թէև հաշիվ էր հասել պատանեկան տարիքի։ Սուլան ընդդիմացավ դրան և այնպես արեց, որ Կեսարն անհաջողութեամբ կրեց։ Նա մտադիր էր նույնիսկ ոչնչացնել Կեսարին և, երբ նրան ասել էին, թե անիմաստ բան է սպանել այդպիսի երիտասարդ պատանիներին էր «Դուք ոչինչ չեք հասկանում, եթե չեք տեսնում, որ այդ լակոտի մեջ շատ Մարիոսներ կան»։ Երբ Կեսարն իմացավ Սուլանի այդ լուրերը՝ երկար ժամանակ թաքնվում էր՝ թափառելով սաբինացիների հողում։ Բայց մի անգամ, երբ տկարացել էր և մի տեղից մյուսն էին պահանջում, նա գիշերը դեմ հանդիման ելավ Սուլանի գորաջոկատին, որը գննում էր այդ տեղանքը, որպեսզի բռնեք բոլոր թաքնվողներին։ Զոկատի հրամանատար Կոնստանդին երկու տաղանդ տալով՝ Կեսարը

հասավ այն բանին, որ բաց թողեցին և խսկույնով մոտենալով ծովին նավեց գնաց Բուխանիա Նիկոմեդես թագավորի մոտ

Որոշ ժամանակ այստեղ անցկացնելուց հետո, նա վերադարձի ճառագարհին Փարմակուսսա կղզու մոտ գերի բռնվեց ծովահենների կողմից, որոնք այն ժամանակ արդեն մեծ նավատորմ ունեին և իրենց անթիվ նավերի միջոցով իշխում էին ծովի վրա: (II) Երբ ծովահենները նրանից քսան տաղանդ պահանջեցին որպես փրկագին, Կեսարը ծիծաղեց հայտարարելով, թե նրանք չգիտեն ում են գերի վերցրել, և ինքն առաջարկեց տալ հիսուն տաղանդ: Այնուհետև իր մարդկանց ուղարկելով տարբեր քաղաքներ՝ դրամ բերելու, նա մնաց այդ կատաղի կիլիկիա գիների մեջ միայն մի ընկերոջ ու երկու ծառայի հետ: Չնայած դրան, նա իրեն այնպես ամբարտավան էր պահում, որ ամեն անգամ հանդրստնալ ուղենալիս մարդ էր ուղարկում հրամայելու ծովահեններին որ շաղմկեն: Երեսուներթ օր մնաց ծովահենների մոտ, իրեն այնպես պահելով, ասես թե նրանք իր թիկնապահները լինեին, այլ ոչ թե ինքը նրանց գերին և առանց դուշըն ինչ վախի, զվարճանում ու կատակում էր նրանց հետ: Նա պոեմներ ու ճառեր էր գրում, արտասանում դրանք ծովահենների համար և նրանց ովքեր իրենց հիացմունքը չէին արտահայտում, երեսներին անվանում էր տգետ ու բարբարոս, ծիծաղելով հաճախ սպառնում կախ՛լ նրանց: Երանք էլ սիրով լսում էին այդ աղատ խոսքերը՝ դրանցում բարեհասցույթյան և կատակասիրույթյան արտահայտություն տեսնելով: Սակայն հենց որ Միլեթից փրկագնման դրամներն էկան, հասան և Կեսարը, վճարելով ազատվեց, խսկույնով հանդերձավորեց նավերը և միլեթյան նավահանգստից դուրս եկավ ծովահենների դեմ: Նա դրանց գտավ կղզու մոտ դեռ խարիսխ պցած, և մեծ մասին գերի վերցրեց Գրավված հարստույթյունը վերցրեց իրեն իբրև ուղմավար իսկ մարդկանց փակեց Պերգամոնի բանտում: Ինքն անձամբ մեկնեց Հունկոսի՝ Ասիայի փոխարքայի մոտ դանելով, որ նրան է պատշաճ որպես պրիտորի, պատժել գերի վերցրած ծովահեններին Սակայն Հունկոսը, նախանձով նայելով գրավված դրամներին (քանսի դրանք քիչ չէին) հայտարարեց, թե կպբաղվի գերիների գործի քննությամբ, երբ որ ժամանակ ունենա: Մյնժամ Կեսարը հրաժեշտ տալով նրան՝ ճանապարհվեց դեպի Պերգամոն, հրամայեց ծովահեններին դուրս բերել և բոլորին մինչև վերջին մարդը խաշել, ինչպես ինքը կղզում հաճախ կանխագուշակելով ասում էր նրանց երբ նրանք այդ խոսքերը կատակ էին համարում:

III Նույն այդ ժամանակ Սուլլայի հզորութունն սկսեց նվազել և Կեսարի բարեկամներն սկսեցին նրան Հռոմ կանչել: Սակայն Կեսարն սկզբում մեկնեց Հռոդոս՝ Ապոլլոնիոսի՝ Մուլոնի որդու, դպրոցը, որի մոտ սովորել էր նաև Յիցերոնը և որը հռչակված էր ոչ միայն հռետորական արվեստով այլև իր բարոյական արժանիքներով: Կեսարը ինչպես պատմում են և բնությունից էր վերին աստիճանի օժտված ճարտասանական ընդունակութուններով պետական ասպարեզում և՛ հռանդագին մարզում էր իր ձիրքը այնպես որ անվրձելիորեն նրան էր պատկանում երկրորդ տեղն այդ արվեստում: Սակայն ճարտասանության մեջ առաջինը լինելուց նա հրաժարվեց, ավելի շատ հոգալով, որ առաջինը դառնա իշխանության ու զենքի ուժի շնորհիվ: Զբաղված լինելով ռազմական ու քաղաքացիական ձեռնարկումներով, որոնց միջոցով նա իրեն հեթանոսներից պետութունը, հռետորական արվեստում նա չհասավ մինչև այն սահմանը, որը նրան տրված էր բնությունից: Հետագայում, իր այն երկում, որն ուղղված է Կատոնի մասին Յիցերոնի աշխատության դեմ, նա ինքը խնդրում է չհամեմատել զորականի այս խոսքը օժտված հռետորի ճարտար ճառի հետ, որը շատ ժամանակ է նվիրում իր ձիրքի կատարելագործմանը:

IV Հռոմ ժամանելուց հետո Կեսարը դատի տվեց Գոլաբելային՝ մեղադրելով նրան պրովինցիալում կատարած կաշառակերութունների մեջ, և հունական քաղաքներից շատերը նրան վկաներ ներկայացրին: Գոլաբելան, սակայն սրդարացվեց: Որպեսզի երախտահաաույց լիներ հույներին իրենց ջանքերի դիմաց, Կեսարը հանձն առավ վարել նրանց գործը որ նրանք սկսել էին Մակեդոնիայի պրետոր Մարկոս Լուկուլյոսի մոտ ընդդեմ Պուբլիոս Անտոնիոսի՝ մեղադրելով սրան կաշառակերության մեջ: Կեսարն այնպես եռանդով վարեց գործը, որ Անտոնիոսը բողոքով դիմեց ժողովրդական տրիբուններին Հռոմ վկայակոչելով այն, որ Հունաստանում ինքը չի գտնվում հույների հետ հավասար դրուժյան մեջ:

Հենց Հռոմում էլ Կեսարը շնորհիվ դատարաններում իր պերճախոս սլաշտպանական ճառերի, փայլուն հաջողութունների հասավ, իսկ իր քաղաքավարութչամբ ու քաղցր վարվեցողութչամբ շահեց հասարակ ժողովրդի սիրը, քանզի նա շատ ավելի ուշադիր էր յուրաքանչյուրի հանդեպ, քան կարելի էր սպասել նրա տարիքում: Եվ նրա ճաշկերույթներն էլ, խնջույքներն ու ընդհանրապես ապրելակերպը օժանդակեցին պետության մեջ նրա ազդեցության աստիճանական աճին: Սկզբում Կեսարին նախանձողները դրա վրա ուշադրութչուն չէին դարձնում, մտածելով, թե

նա կմոռացվի իսկույն, հենց որ սպառվեն նրա միջոցները Միայն երբ արդեն ուշ էր, երբ այդ ուժն այնպես էր աճել, որ դրան դժվար էր որևէ լան հակադրել, և ուղղվել էր գոյություն ունեցող կարգերի ուղղակի տապալմանը, նրանք հասկացան որ չի կարելի աննշան համարել ոչ իր գործի սկիզբը: Այն, ինչը չի խափանված սաղմի մեջ, արագ աճում է քանզի հենց քամահրանքի մեջ նա պայմաններ է գտնում անարգել գալգացման համար: Ճիցեբոներ, ինչպես թվում է, առաջինն է հղել, որ կէտարի գործունեությունը կասկածելի ու երկյուղ ներշնչող է համարել, որն արտաքուստ հանդարտ էր, ծովի պես հարթ, և այդ մարդու մեջ ճանաչել է համարձակ ու վճռական մի բնավորություն՝ թաքնված սիրալիրության ու աշխուժության տակ: Եւ ասում էր, թե կէտարի բուրբ գիտավորություններում ու գործելակերպում ինքը տեսնում է բնական կան մտադրություններ, «Բայց — սովելացնում էր նա — էրբ էս տեսնում է՞ թէ ինչպիսի ջանասիրաբար սանրված են նրա մաղերը և լնչպես է նա քորում գլուխը մեկ մատով ինձ միշտ թվում է թե այդ մարդը չի կարող հղանալ այնպիսի ոճրագործություն ինչպիսին հոռմեակ սն պե տական կարգի տապալումն է»: Բայց այս մասին՝ հետո

V Իր նկատմամբ ժողովրդի սիրո առաջին ապացույցը կեսարն ստացավ այն ժամանակ, երբ, Գայուս Պոմպիլիոսի հետ միաժամանակ ձգտելով ձեռք բերել ռազմական արիւնքի պաշտոնը լնտրվեց ձայների ավելի մեծ քանակով, քան նա, իսկ երկրորդն էլ, և էլ ավելի ակնհայտորեն, էր իր հորաբույր Հուլյայի Մարիոսի կնոջ մահից հետո նա ոչ միայն գովաստանական ճառ արտասանեց հանգուցյալի մասին ֆորումում այլև համարձակվեց թաղման ժամանակ ցուցադրել Մարիոսի պատկերները որոնք առաջին անգամ էին ցուցադրվում Սուլլայի իշխանության զլուխ անցնելուց հետո, քանի որ Մարիոսն ու նրա կողմնակիցները հայտարարված էին պետության թշնամի: Ունեք ձայն բարձրացրին այդ արարքի դեմ, բայց ժողովուրդը գոչյուններով և ուժգին ծափահարություններով ցույց տվեց իր հավանությունը կեսարին, որն այդքան երկար ժամանակ անց ասես թե Աիդից Հոռմ էր վերադարձնում Մարիոսի պատիվը:

Մեր կանանց թաղման ժամանակ դամբանական ճառ արտասանելը հոռմեացիների մեջ սովորություն էր իսկ երիտասարդ կանանց նկատմամբ այդպիսի սովորություն չկար և դա առաջինը կեսարն արեց երբ մահացավ իր կինը: Եվ դա ժողովրդի հավանությանն արժանացավ ու համակրանքով լցրեց կեսարի հանդեպ իբրև հեզահամբույր ու ազնվաբարո մարդու: Կնոջ թաղումից հետո նա մեկնեց Իսպանիա որպես քվես-

տոր պիտար վատերոսի օրոք, որին նա միշտ հարդում էր և որի որդուն հետագայում, երբ ինքը պրեստոր դարձավ դարձրեց քվեստոր: Այս պաշտոնից վերադառնալուց հետո, նա երրորդ անգամ ամուսնացավ, այս անգամ՝ Պոմպեայի հետ, Կոռնելյայից ունենալով մի աղջիկ որին հետագայում մարդու տվեց Պոմպեոս Մեծին:

Շուտով Վատնելով իր դրամները և թվում էր, մեծ ծախսերի գնով, գնելով կարճատև ու անկայուն փառք, իսկ իրականում էժան գնով ձեռք բերելով մեծ գույն բարիք նա ինչպես ասում են նախքան առաջին պաշտոնը կատանար, ունի հազար երեք հարյուր տաղանդ պարտք: Նշանակված լինելով Ապպյան ճանապարհի վերակացու նա սեփական շատ դրամ ծախսեց, այնուհետև էդիլ եղած ժամանակ դուրբերեց երեք հարյուր քսան գույգ գլադիատոր, իսկ թատրոնների արարողութունների և ճաշկերույթների վրա շուտով ծախսումներով նա ստվերում թողեց իր բոլոր նախորդներին: Բայց ժողովուրդն էլ իր կողմից այնքան լավ էր տրամադրված նրա նկատմամբ որ յուրաքանչյուրը պահում էր նորանոր պաշտոնների ու պատվերի որոնցով հնարավոր լինելով վարձատրել նրան:

VI Հոռոմն այն ժամանակ բաժանված էր երկու բանակի՝ Սուլլայի և դմնակիցների, որոնք մեծ ուժ ունեին և Մարիոսի կողմնակիցների, որոնք լրիվ ջախջախված էին, ստորացված ու խղճուկ գոյություն էին բարձր տալիս: Որպեսզի նորից ամրապնդեր ու իր հետևից տաներ մարիոսականներին Կեսարը երբ դեռ թարմ էին հիշողութունները էդիլի պաշտոնում էղած ժամանակ նրա առատաձեռնության մասին, գիշերով Կապիտոլիում բերեց և այնտեղ դրեց Մարիոսի ու Հադթուլիան աստվածուհու գաղտնի կերտված քանդակները որտեղ նրանք պատկերված էին ազմալար տանելիս: Հաջորդ առաջտոշյան պատակարգ հմտորեն կերտված և ոսկեփայլ Լյդ արձանների տեսքը, որոնց մակադրութունները պատմում էին կիմբրների դեմ տարած հաղթանակները, նայողների մեջ հիացմունք էր հարուցում այն մարդու խիղախության հանդեպ, ով որ կանգնեցրել էր դրանք (ևրա անունը, իհարկե, շմնաց անհայտ): Այդ լուրը շուտով տարածվեց, և հոռոմեացիները հավաքվում գալիս էին քանդակները նայելու: Ընդ որում սմանք գոչում էին թե Կեսարը բռնապետութուն ստեղծելու միտք ունի՝ վերականգնելով այն պատիվները, որոնք թաղված են սենատի օրենքներով ու որոշումներով և որ նա ժողովրդին է փորձում, ցանկանալով իմանալ, թե պատրաստ է արդյոք՝ Կեսարի առատաձեռնությամբ կաշտոված հնազանդորին տանել նրա կատակներն ու քմաչքները: Մալիոսականներն էլ ընդհակառակը, իս-

կայն հայտնվելով բաւոյթամբ, միմյանց սիրտ էին տալիս և ծափս
որություններով լցրին Կապիտոլիումը: Նրանցից շատերի աչքերին
ուրախութեան արցունքներ էրևացին՝ Մարիոսի պատկերը տեսնելով և
սրանք Կեսարին փառաբանում էին մեծագույն գովեստներով, որպէս
միակ մարդուն, որն արժանի է Մարիոսի ազգակէտնը լինելու Սյդառ
թիւ սենատի նիստ հրավիրուէց և Լուտացիոս Կատուլոսը որն այն
Լամանակ հռոմեացիների մեջ ամենամեծ ազդեցութեան ունէր, մեղա-
բանքով հանդես եկավ ընդդէմ Կեսարի նետելով հայտնի դարձված
լր. «Այսպիսով, Կեսարը հանցաւորը է կատարում պետութեան դեմ ար-
դեն ոչ թե ական փորելով այլ՝ պաշարողական մեքենաներով» Բայց
Կեսարն այնպէս հստորեն ելույթ ունեցավ ի պաշտպանութեան իրեն, որ
ունատը քաղաքարված զգաց, և Կեսարի կողմնակիցներն էլ ավելի սիրտ
տան ու նրան կոչ արեցին ոչնչի առաջ չնահանջել իր մտադրութեան:
Ելն իրսուցործիւս ոլովհետև ժողովրդի աջակցութեանը կապահովի նը-
ստաջնութեանն ու հաղթանակը ընդդէմ հակառակորդների:

VII Այդ միջոցին մեռավ գերագույն քուրմ Մետելլոսը, և երկու
ամենահայտնի մարդիկ, որոնք վիթխարի ազդեցութեան ունեին սենա-
տում՝ Սերվիլիոս Իսավրացին և Կատուլոսը, պայքարում էին միմյանց
դեմ, ձյտելով ձեռք բերել այդ պաշտոնը: Կեսարը շնահանջեց նրանց
առաջ և ժողովրդական ժողովում նույնպէս ներկայացրեց իր թեկնածու-
թեանը Թվում էր, թե յուր մրցակիցները հավասար աջակցութեան
էին վայելում, բայց Կատուլոսը, այն բարձր դիրքի պատճառով որ նա
ունէր, ամենքից շատ էր վախենում պայքարի անորոշ կլբից, ուստի և
սխտեց բանակցութեաններ վարել Կեսարի հետ նրան առաջարկելով մեծ
գումարի դրամ եթե նա հրաժարվի մրցակցութեանից: Կեսարը, սակայն,
պատասխանեց, թե շարունակելու է պայքարը նույնիսկ եթե դրա հա-
մար հարկ լինի էլ ավելի մեծ գումար պարտք վերցնել: Ընտրութեան
ներքի օրը, հրաժեշտ տալով իր մորը որն արտասուէց՝ նրան ուղեկցե-
լով մինչև դուռը, Կեսարն ասաց «Սյուսը, մայր, դու որդուդ կտեսնես
կամ գերագույն քուրմ դարձած, կամ արտաքսված»: Ընտրութեանների
Լամանակ Կեսարը հաղթանակ տարավ և դրանով սենատին ու ավագա-
նան երկյուղ ներշնչեց, թե նա կարող է ժողովրդին հրապուրել տանել
ձէն մի հանդգնութեան:

Այդ պատճառով էլ Պիզոնն ու Կատուլոսը հաջողմանում էին Յի-
ցերոսին Կեսարին խնայելու համար, որը խառնվել էր Կատիլինայի
դավադրութեանը: Ինչպէս հայտնի է, Կատիլինան մտադիր էր ոչ միայն
տապալել զոյութեան ունեցող կարգը այլև ոչնչացնել ամէն մի լշու-

նություն և լիակատար հեղաշրջում կատարելու նա ինքը լքեց քաղաքը, երբ ընդդեմ նրա ի հայտ էին եկել սոսկ չնչին հանցանշաններ, իսկ կարևորագույն մտադրությունները դեռ ծածկված էին մնում, լինաուլուսին ու Յլ տեղոսին էլ թողեց Հոռմում, որպեսզի նրանք շարունակեին դավադրություն նշուփելու: Անհայտ է, Կեսարը գաղտնի կերպով որևէ աջակցություն ցույց տալի՞ս էր և համակրանք արտահայտո՞ւմ էր այդ մարդկանց նկատմամբ, բայց սենատում երբ նրանք լրիվ մերկացված էին և կոնսուլ Ցիցերոնը յուրաքանչյուր սենատորից կարծիք էր հարցնում մեղավորներին պատժելու մասին, բոլորն արտահայտվում էին հօգուտ մահապատժի, մինչև որ հերթը հասավ Կեսարին, որը հանդես եկավ նա ի սպես լավ մտածված ճառով, հայտարարելով, թե առանց դատարանի սպանել այնպիսի մարդկանց որոնք նշանավոր են իրենց ծագմամբ ու տիտղոսով, անարդարացի է և հոռմեացիների սովորույթին անհարիր, և թե դա չի արվում ծաշրահեղ անհրաժեշտությունից դրդված: Իսկ և թե հետագայում մինչև Կատիլինայի դեմ լրիվ հաղթանակ տանելը նրանք կարանքի տակ պահվեն իտալական քաղաքներում, որոնք կարող է ընտրել Ցիցերոնն ինքը, ապա հետագայում սենատը կկարողանա խաղաղ ու անդորր իրադրության մեջ որոշել նրանցից յուրաքանչյուրի ճակատագիրը:

VIII Այս առաջարկությունն այնքան մարդասիրական թվաց և այն պես ուժեղ ու համոզիչ էր հիմնավորված որ ոչ միայն նրանք ովքեր ելույթ ունեցան Կեսարից հետո միացան նրան, այլև նախապես ելույթ ունեցածներից շատերը սկսեցին հրաժարվել իրենց կարծիքներից և պաշտպանել Կեսարի առաջարկությունը, մինչև որ հերթը հասավ Կատոնին ու Կատուլոսին: Սրանք էլ սկսեցին տաք տաք առարկել իսկ Կատոնն իր ճառում նույնիսկ կասկածանք հայտնեց Կեսարի վերաբերյալ և ահրողջ սրությամբ ելույթ ունեցավ ընդդեմ նրա: Վերջապես որոշվեց զլխատել դավադիրներին, իսկ երբ Կեսարը դուրս էր դալիս սենատի շենքից, մերկ սրերը ձեռքներին նրա վրա հասան այն ժամանակ Ցիցերոնին պահպանողների խմբից փախած շատ պատանիներ: Բայց, ինչպես պատմում են, Կուրիոնն իր տողալով ծածկելով Կեսարին, նրան բարեհաջող դուրս բերեց և Ցիցերոնն ինքն էլ, երբ պատանիները հետ նայեցին նշան անելով դսպեց նրանց կամ վախենալով ժողովրդից, կամ ընդհանրապես այդպիսի սպանությունը համարելով անարդարացի ու անօրինական: Եթե այս ամենը ճիշտ է, ապա ես չեմ հասկանում, թե ինչու Ցիցերոնը իր կոնսուլության վերաբերյալ երկում այս մա լին ոչինչ չի խոսում: Հետագայում նրան մեղադրում էին, որ չի

դավիչ այն ժամանակ իրեն ընծեոված Կեսարից ազատ լելու հիանալի հնարավորութիւնից, այլ վախօցիչ է Կեսարին արտակարգ համակրող սողովորդից: Այդ համակրանքը դրականովեց մի քանի օր անց, երբ Կեսարը եկավ սենատ՝ պաշտպանվելու իր դեմ առաջ քաշված կասկածանքներից, և դիմավորվեց թշնամական աղմուկով: Տեսնելով որ նիստը երկարում է սովորականից ավելի, ժողովուրդը աղմուկով վազեց ու շրջուպտեց շենքը՝ համառորեն պահանջելով բաց թողնել Կեսարին:

Այդ պատճառով էլ Կատոնը, սաստիկ վախենալով շքավորների պատամբութիւնից, որոնք հուշաները Կեսարի վրա դրած՝ բորբոքում էին նաև ամբողջ ժողովրդին, սենատին համողեց աղքատների համար ամենամսյա հացաբաշխում սահմանել: Սա պետական մյուս ծախսերին նույն ավելացրելով՝ տարեկան յոթ միլիոն հինգ հարյուր հազար դրախտ լուծարով բայց դրա փոխարեն խափանելով անմիջականորեն սպառնալից մեծ վտանգը, քանի որ Կեսարին զրկեց նրա ազդեցութեան մեծ մասից ճիշտ այն ժամանակ, երբ սա պատրաստվում էր պրետորի պաշտան գրավել և դրա հետևանքով պիտի դառնար էլ ավելի վտանգավոր:

IX Սակայն Կեսարի պրետորութեան առաջին տարին խաղաղ անցավ, և միայն նրա սեփական տանը տեղի ունեցավ անհաճո մի դեպք: Կար մի մարդ հին ավագանուց մնացած, որը հայտնի էր իր հարստութեամբ ու պերճախոտութեամբ՝ բայց և սանձարձակութեամբ ու հանդգնութեամբ չէր դիպում ոչ մի հարակից անառակի: Նա սիրահարված էր Պոմպեային Կեսարի կնոջը և սիրվում էր փոխադարձաբար: Բայց կանացի սենյակները խոտորեն պահպանվում էին, իսկ Կեսարի մայր Ավրելյան պատկառելի մի կին հարսի նկատմամբ իր մշտական հսկողութեամբ դժվար ու վտանգավոր էր դարձնում սիրահարների տեսակցութիւնը: Հոռմեացիներն տնեն մի աստվածուհի որին նրանք անվասում են Բարի, իսկ հուշները՝ Կանանց: Փոշուղացիները նրան իրենցն էն հաշվում՝ համարելով իրենց արքա Սիդասի կինը, հոռմեացիները պնդում են, թե դա Դրիադա հավերժահարսն է՝ Չավնոսի կինը, հուշների լսելով էլ՝ Դիոնիսոսի մայրերից այն մեկն է որի անունը չի կարելի տալ: Ուստի նրա տոնին մասնակցող կանայք վրանը պատում են խաղաղի որթերով, իսկ աստվածուհու ոտքերի տակ, առասպելի համաձայն, սրբաշան օձն են դնում: Ոչ մի տղամարդ իրավունք չունի ներկա լինելու տոնակատարութեանը և նույնիսկ դտնվելու այն տանը, որտեղ կազմակերպվում է հանդեսը: Միայն կանայք են կատարում սրբազան ծեսերը, որոնք մեծ մասամբ, ասում են, նման են օրփեյականների: Սրբ գալիս է տանի օրը, կոնսուլը կամ պրետորը, որի տանը կատարվում

է այն, պարտավոր է բոլոր տղամարդկանց հետ դուրս գալ տնից, իսկ նոա կինն էլ, ընդունելով տունը, կատարում է սրբազնագործությունները Դրանց մեծ մասը կատարվում է գիշերը՝ խաղերի ու երաժշտության ուղեկցութեամբ

X. Այն տարին տօնը կազմակերպել էր Պոմպեան, և Կլոդիոսը որը գեռ բեղ մորուք շուներ և դրա համար էլ հուսալով աննկատ մնալ, գալիս է այնտեղ տավազարուհու հադուստով՝ շտաբերվելով ջահել կնոջից, նա դռները փակ է գտնում և բարեհաջող կերսյով գնում մտնում է աղախիններից մեկի տունը որը գաղտնիքին իրազեկ էր, և սա գնում է հայտնելու Պոմպեալին: Քանի որ աղախինը երկար ժամանակ չի վերադառնում Կլոդիոսը չի համբերում սպասել նույն տեղում, ուր նրան թողել էին և սկսում է առաջ շարժվել մեծ տան մեջ՝ խուսափելով վառ լուսավորված տեղերից: Բայց նրան դեմ հանդիման է դուրս գալիս Ավրելյայի աղախինը և, ենթադրելով, թե իր առաջ կին է, սկսում է հրավիրել մասնակցելու խաղերին և, չնայած Կլոդիոսի դիմադրութեանը՝ նրան տանում է մյուսների մոտ, հայցնելով, թե ո՞վ է և սրտեղի՞ց: Երբ Կլոդիոսը պատասխանում է, թե սպասում է Սրբալին (այսպես էր Պոմպեայի աղախին անունը) ձայնը նրան մատնում է և Ավրելյայի աղախինը նետվում է լույսի կողմը՝ դեպի բազմութունը և սկսում ճշալ թև ներսում տղամալդ է հարտնաբերել: Բոլոր կանայք դրանից ահաբեկվում են, Սվրելյան էլ, ընդհատելով խորհուրդների կատարումը և ծածկելով սրբությունները՝ հրաժայում է դռները փակել և ջահերն առած սկսում է շրջել ողջ տունը՝ փնտրելով Կլոդիոսին: Վերջապես նրան գտնում են այն աղախինի սենյակում թաքնված, որը նրան օգնել էր տուն մտնել, և հայտնաբերող կանայք նրան դուրս են վռնդում: Կանայք ցրվելով իրենց տները՝ պատահածը հենց նույն գիշերը պատմում են էրենց ամուսիններին: Հաջորդ օրը Հոմոսով մեկ տարածվում է այն լուրը, թե Կլոդիոսը սրբապղծութուն է կատարել և հանցավոր է ոչ միայն իր կողմից վիտավորվածների, այլև ողջ քաղաքի ու աստվածների հանդեպ: Ժողովրդական արիբուններից մեկը հրապարակորեն մեղադրում է Կլոդիոսին սրբապղծութեան մեջ և, այլ գարշելի անառակությունների շարքում, նրան մեղադրելով նաև իր հարազատ քրոջ՝ Լուկուլլոսի կնոջ հետ ունեցած կապի մեջ: Բայց ժողովուրդը հակառակվում է նրանց ջանքերին և Կլոդիոսին պաշտպանութեան տակ առնում, ինչը նրան մեծ օգուտ է բերում դատարանում, քանզի դատավորներն ահաբեկված էին և դողում էին ամբոխից: Կեսարն իսկույննեթ բաժանվում է Պոմպեայից: Սակայն դատարանը հրավիրվելով որսվես վէպ՝ նա հայտարարում է թե իրեն ոչինչ

այսինի շէ այն առնչութեամբ, ինչի մեջ մեղադրում են Կլոդիոսին: Այս հայտարարութիւնը շատ տարօրինակ է թվում, և մեղադրողը նրան հարցնում է «Բա.ց այդ դեպքում էլ ինչո՞ւ ես բաժանվել կնոջիցդ»: «Նրա համար — պատահա՞նում է Կեսարը — որ իմ կնոջ վրա շպետք է կասկածանքի սովեր իսկ ընկնի»: Ոմանք ասում են թե նա պատասխանել է «ոչնպէս, ինչպէս իրոք մտածել է ուրիշներն էլ թե՛ նա դա արել է նողովրդին շիրաշահելու համար սրբ ցանկանում էր փրկել Կլոդիոսին: Կլոդիոսն սրգարւցվում է քանի որ դատավորների մեծ մասը քվեարկութեան ժամանակ աղչուսիկները ավել էր անընթեռնելի ստորագրութեամբ որպէսզի դատապարտումով իր վրա շհարուցեր ամբոխի զայրուշքը իսկ արդարացմամբ էլ՝ շխայտառակվեր ազնվականների մեջ:

XI. Պրետուրաշից հետո Կեսարն Իսպանիա պրովինցիաշի կառախարսն պաշտանն ստացավ: Քանի որ նա շէր կարողացել համաձայնութեան սով իր պարտատերերի հետ, որոնք աղմկելով շրջապատում էին նրան ու բնդդիմանում նրա մեկնմանը, նա դիմեց Կրասոսի՝ հոռմեպինեշից ամենահարուստի օգնութեանը: Կրասոսին պետք էին Կեսարի ու մն ու եռանդը՝ Պամպլոսի դեմ պայքարելու համար: Ուստի նա բավարարեց Կեսարի առավել համարու անողոք պարտատերերին և, երաշխախարսութեան տալով ութ հարյուր երեսուն տոլանդ գումարով՝ Կեսարին հարափարսութեան ընձեռեց մեկնելու պրովինցիա:

Պատմում են, թե, երբ Կեսարն անցել է Ալպլլը 1 զնալիս է եղել իր ստ սակափարստի բարբարոսական բնակչութեամբ մի խղճուկ քաղաքի մասով, նրա մտ ըլմները ծիծաղելով հարցրել են Մի՞թե այ տեղ էլ մրցութեան կա պաշտոնների համար, վե՛ճեր՝ առաջնութեան համար, գժտութեաննէլ մ՝ ազնվականութեան մեջ»: — «Ընչ վերաբերում է ինձ — դատասխանել է Կեսարը բոլորովին լուրջ — ապա ես կգերադասի ւռաշինը լինել այ տեղ, քան երկրորդը Հոռմում»:

Մի այլ անգամ, արդեն Իսպանիայում պարապ ժամանակ ինչ-որ լան կարդալով Ալիքսանդրի գործերի մասին Կեսարը երկար ժամանակ խորասուզվել է մտքերի մեջ, իսկ հետո նուշնիսկ արտասվել է: Երբ զարմացած ընկերները հարցրել են պատճառը նա պատասխանել է «Մի՞թե տխրելու համար ձեզ անբավարար պատճառ է թվում այն, որ իմ տարիքում Ալիքսանդրն արդեն այդքան ժողովուրդներ էր կառավարում, իսկ ես մինչև այժմ ոչ մի նշանավոր բան շեմ արել»:

XII Իսպանիա հասնելուց անմիջապէս հետո նա եռանդուն գործունէութեան ծավալեց: Մի քանի օրվա մեջ իր քսան կոհորտային միացնելով ևս տասը՝ նա կովի ելավ ընդդեմ կալիականների ու լուզիտացիների,

որոնց և հաղթեց հասնելով այնուհետև մինչև Արաաքին ծովը ու հպատակեցնելով մի քանի ցեղերի որոնք անցյալում ենթակա չէին հոռմեացիներին Ռազմական գործերում հասնելով այսպիսի հաջողության՝ Կեսարը վատ չէր դեկավարում նաև քաղաքացիականները նա համերաշխություն հաստատեց քաղաքներում և ամենից առաջ հարթեց վեճերը պարտատերերի ու պարտապանների միջև այն է սահմանեց, որ պարտապանի տարեկան հկամուսների մեկ ևրրորդը թողնվի նրան իսկ մնացածը տրվի պալատատերերին, մինչև որ այդ կերպ պարտքը մարվի Կատարելով այս գործերը, որոնք համընդհանուր հավանության էին արժանանում, Կեսարը մեկնեց պրովինցիալից, որտեղ և ինքն էր հարչստացել և արշավանքի ժամանակ հնարալորություն էր ավել հսրրատանալու իր զինվորներին որոնք նույն իմպերատու (գերագույն հրամանատար) էին հռչակել՝

XIII Այն անձանց համար ովքեր հետամտում էին հաղթահանդեսուալ, սահմանված էր, որ մյան Հոռմից դուրս իսկ կոնսուլական պաշտոն ակնկալողները՝ ներկա լինեն քաղաքում, Կեսարը, որը վերադարձավ հենց կոնսուլական ընտրությունների ժամանակ, չգիտեր թե որը գերադասեր, ուստի դիմեց սենատին՝ խնդրելով թույլատրել լրեն հեռակա կարգով, բարեկամների միջոցով նկրտելու կոնսուլական պաշտոնին: Կատոնն առաջինը հանդես եկավ ընդդմ այդ պահանջի՝ պնդելով, որ պետք է պահպանվի օրենքը: Իսկ երբ տեսավ, որ Կեսարը շատերին իր կողմն է տրամադրել ասլա որպեսզի ձգձգվեր հարցի լուծումը, արտասանեց մի ճառ որը տևեց մի ամբողջ օր: Այնժամ Կեսարը որոշեց հրաժարվել հաղթահանդեսից և կոնսուլության պաշտոնի հավակնությունից

Այսպիսով, նա Հոռմ ժամանեց և իսկույնեկեթ ձևոնարկեց մի ճարպիկ քաջ՝ մոլորության մեջ գցելով Կատոնից բացի, բոլորին: Նրան հաջողվեց հաշտեցնել Պոմպեոսին ու Կրասոսին՝ երկու մարդու, որոնք ամենամեծ ազդեցությունն ունեին Հոռմում: Այն, որ Կեսարը նախկին թրշնամության փոխարեն, նրանց միացրեց բարեկամությամբ, դրանով այդ երկուսի հզորությունն ի սպաս դրեց հենց իրեն և այդ մարդասիրական արարքի ծածկոցի տակ, բոլորի համար աննկատելի, կատարեց իսկական պետական հեղաշրջում: Քանզի քաղաքացիական պատերազմների պատճառը եղավ ոչ թե Կեսարի ու Պոմպեոսի թշնամանքը, ինչպես մտածում է մեծամասնությունը, այլ ավելի մեծ շափով՝ նրանց բարեկամությունը, երբ նրանք սկզբում միացան արխտոկրատիայի իշխանությունը ոչնչացնելու համար, իսկ ապա միմյանց դեմ ելան: Կատոնն էլ, որը

հաճախ էր ճշտորեն կանխագուշակում իրադարձությունների վախճանը, դրա համար սկզբում անհաշտ ու կովարար մարդու համբավ ձեռք բերեց, իսկ հետագայում խորհրդատուի փառք թեկուզև խելացի բաց դժբախտ խորհրդատուի:

XIV Սյսպիսով, Կեսարը, աջակցություն ստանալով երկու կողմից, շնորհիվ Պոմպեոսի ու Կրասոսի բարեկամության, ընտրություններում հաջողության հասավ և պատվավոր կերպով հուշակվեց կոնսուլ՝ Կալպուրնիոս Բիրուլոսի հետ միասին: Դեռ նոր էր անցել իր պաշտոնին, երբ ամբոխին սիրաշահելու ցանկությունից դրդված՝ օրինազներ մտցրեց, որոնք ավելի կվայելեին որևէ հանդուդն ժողովրդական տրիբունի, քան թե կոնսուլին, — օրինազներ, որոնք առաջարկում էին գաղութներն վերաբնակեցում և հողայաժամություն: Սենատում բոլոր լավագույն քաղաքացիներն արտահայտվեցին ընդդիմ դրա, և Կեսարը, որը վաղուց այդին այդ առիթն էր որոնում, բարձրաձայն հրդվեց, թե սենատորների անհոգիությունն և լարձրամտությունը իրեն ստիպում են հակառակ իր կամքի դիմել ժողովրդին՝ միասնական գործողությունների համար: Սյսպիսով նա դուրս եկավ Ֆորում: Այստեղ, իր հետ նույն շարքում կանգնեցնելով մի կողմից Կրասոսին, մյուս կողմից Պոմպեոսին՝ նա հարցրեց, թե հավանություն տալի՞ս են առաջադրված օրինազներին: Երբ պատասխանեցին դրականորեն Կեսարը դիմեց նրանց՝ խնդրելով օգնել իրեն բնդվել այն մարդկանց ու վեր սուրբ ձեռքներին սպառնում են հակադրել այդ օրինազներին: Երկուսն էլ խոստացան աջակցել իսկ Պոմպեոսն ավելացրեց, թե ընդդիմ լարձրացված սրերի ինքը ոչ միայն սրով դուրս կգա, այլև վահանով: Այս խոսքերը վշտացրին արխատուհրատներին որոնք այս ելույթը համարեցին ցնդած մանկամիտ մի ճառ որը լէր պատշաճում իրեն՝ Պոմպեոսի արժանապատվությանը և գցում էր տենատի հանդեպ հարգանքը բայց փոխարենը դրանք ժողովրդին շատ դուր եկան:

Որպեսզի էլ ավելի ազատորեն օգտագործեր Պոմպեոսի հզորությունն իր նպատակների համար, Կեսարն իր դստերը Հուլյային կնություն տվեց նրան, թեև աղջիկն արդեն նշանված էր Սերվիլիոս Յեպիոնի հետ, Կեսարը վերջինիս էլ խոստացավ տալ Պոմպեոսի աղջկան, որը նույնպես ազատ չէր, որովհետև նշանված էր Փավստոսի՝ Սուլլայի որդու հետ: Քիչ անց, Կեսարն ամուսնացավ Պիզոնի դստեր՝ Կալպուրնյայի հետ: Պիզոնին նա հաջորդ տարվա համար կոնսուլ էր առաջադրել: Դա սաստիկ վրդովմունք պատճառեց Կատոնին, որը հայտարարել էր, թե ուժ չունի

տանելու այդ մարդկանց, որոնք ամուսնական գաշինքներով բարձրա-
ուշն իշխանություն են ձեռք բերում պետութեան մեջ և կանանց օգնու-
թյամբ զորք, պրովինցիաներ ու պաշտոններ են փոխանցում իրար:

Բիրուլոսը կոնսուլութեան գծով Կեսարի ընկերը ամբողջ ուժով
ընդդիմանում էր նրա օրինագծերին բայց քանի որ ոչնչի չհասավ
և նույնիսկ Կատոնի հետ սպանվելու վտանգին ենթարկվեց Փորումում
ապա փակվեց իր տանը և չէր ներկայանում մինչև որ իր պաշտոնի ժամ
կեսը լրանար: Պոմպեոսը իր հարսանիքից շատ շանցած Փորումը լքեց
րեց զինված ռազմիկներով ու դրանով ժողովրդին օգնեց հասնել և
օրենքների հաստատմանը, իսկ Կեսարին ստանալու երկու՝ Այսրալու-
յան և Անդրալույան Գալլիաները (Իլլիրիկեսի հետ) հինգ տարով կառա-
վարելու իրավունք և շորս լեզեոն: Կատոնին, որը սիրտ արեց հանդի-
գալ դրա դեմ, Կեսարը բանտ ուղարկեց, հուսալով, թե նա բողոքով
կգլմի ժողովրդական տրիբուններին Սակայն տեսնելով, որ Կատոնը ոչ
մի խոսք չասելով թույլ է տալիս, որ տանեն իրեն և որ ոչ միայն լա-
վագույն քաղաքացիներն Լն ճնշված դժանից ալև ժողովուրդը Կա-
տոնի առաքինութեան հանդեպ ունեցած հարգանքից, լուռ ու վհատ հե-
տևում է նրան, Կեսարն ինքը թաքուն խնդրել ժողովրդական սրիբուն-
ներից մեկին, որ Կատոնին սպառի:

Մնացած սենատորներից շատ քչերն էին Կեսարի հետ հաճախում
սենատի նիստերին մյուսներն էլ, իրենց արժանապատվութեանը հասցը-
ված վիրավորանքից դժգոհ՝ ձեռնպահ էին մնում գործերին մասնակցե-
լուց: Երբ Կոնսիդիուր ամենաձերերից մեկը մի անգամ ասաց թե նրանք
չեն գալիս գեներալի ու զորականների վախից, Կեսարը նրան հարցրեց «Սյդ
գեպքում դո՞ւ ինչու չես վախենում ու տանը նստում Կոնսիդիուսը պա-
տասխանեց «Վախից ինձ ազատում է իմ ծերութունը, քանզի կյանքի
այն կարճ ժամկետը, որ մնացել է ինձ չի պահանջում մեծ զգուշու-
թյուն»:

Իսկ այն ժամանակ լա յուր իրադարձություններից առավել ամո-
թալին համարում էին այն, որ Կեսարի կոնսուլութեան օրոք ժողովրդա-
կան տրիբուն էր ընտրվել Կլոդիոսն ինքը, սրը պղծ էր և՛ Կեսարի
ամուսնությունը, և՛ գիշերային սրբազնագործության խորհուրդը: Իսկ
Նա ընտրվել էր Տիցերոնին կործանելու նպատակով: Կեսարն ինքն էլ
իր պրովինցիան մեկնեց միայն այն բանից հետո, երբ Կլոդիոսի օգնու-
թյամբ տապալեց Ցլցերոնին և հասավ Իտալիայից նրա սրտալսմանը

XV Այսպիսիք էին այն դործերը, որ նա կատարեց Գալլական պատերազմներից առաջ: Իսկ ինչ վերաբերում է այն ժամանակին երբ Կլոսարը վարում էր այդ պատերազմները և արշավանքի էր գնում, հպատակեցնելով Գալլիան, սպա աշստեղ նա ասես թե սկսեց մի այլ կյանք՝ ստք դնելով նոր գործունեության ուղի և ապացուցեց, որ չի զիջում մեծագույն, ամենազարմանալի զորավարներից ու ռազմական գործիչներից ոչ մեկին: Քանզի եթե նրա հետ համեմատենք Փարիոսներին, Սկիպիոններին ու Մետելլոսներին կամ իր հետ միաժամանակ ապրած և իրենից ոչ շատ առաջ ապրած Սուլլային Մարիոսին, երկու Լուկուլլոսներին և նույնիսկ իրեն՝ Պոմպեոսին, որի ռազմական փառքն այն ժամանակ մինչև երկինք էր հասել ապա Կեսարը իր սիրանքներով ոմանց հետ կթողնի տեղանքի դաժան ու դժվարին լինելու սուսմով, ողտեղ նա վարել է իր կռիվները, մյուսներին երկրի շափերի առումով, որ նա նվաճել է, Լորսոզներին՝ նկատի ունենալով հակառակորդի քանակն ու հզորությունը որին նա հաղթել է, չորրորդներին՝ հաշվի առնելով այն վայրենությունն ու նենգավորությունը որոնց հետ նրան վիճակվել է բախվել, հինգերորդներին՝ գերիների հանդեպ մարդասիրությամբ ու ներողամտությամբ, վեցերորդներին՝ զինվորներին տված նվերներով ու նրանց հանդեպ իր առատաձեռնությամբ և, վերջապես յոյորին՝ նրանով, որ նա բոլորից ավելի շատ ճակատամարտեր է տվել ու ոչնչացրել ավելի մեծ թվով թշնամիների: Բան չէ այն ս լրիվ տասը տարվա մեջ որի ընթացքում լուսերայն Լուկուլլոսը Գալլիայում, նա գրոհով վերցրել է ավելի լայն ու չհարցուր քաղաք, հպատակեցրել երեք հարյուր ժողովուրդ մարանչել է երեք միլիոն մարդու դեմ, որոնցից մեկ միլիոնին ոչնչացրել է ճակատամարտի ընթացքում և նույնքան էլ գերի է վերցրել:

XVI Ես իր զինվորների կողմից այնպիսի սիրու և նվիրվածության էր արժանացել, որ նույնիսկ այն մարդիկ, ովքեր այլ պատերազմներում ոչնչով աչքի չէին ընկել, անհաղթահարելի խիզախությամբ իրենց նետում էին ցանկացած վտանգի մեջ ի փառս Կեսարի: Օրինակ կարող է ծառայել Սկիլիոսը որը ծովային ճակատամարտում Մասսիլիայի մոտ, ցատկեց թշնամու նավի վրա և, երբ նրա աչ թևը թրատեցին, ձախով բռնեց վահանը, իսկ ապա այդ վահանով հարվածներ հասցնելով թշնամիների դեմքերին, նրանց փախուստի մատնեց և տիրեց նավին:

Մի այլ օրինակ է Կասիոս Սցևան, որը Դիրրաքիոնի ճակատամարտում, զրկվելով աչքից, որ ծակվել էր նետով, ուսն ու ազդրը տեղերով վիրավորված և իր վահանին հարյուր երեսուն նետ ընդունելով ըղավել

էր թշնամիներին, թե իբր ուզում է հանձնվել, բայց երբ նրանցից երկուսը մոտեցել էին ապա մեկի թեև էր թրատել, մյուսին փախուստի էր մատնել՝ դեմքին հարվածելով իսկ ինքը փրկվել էր օգնության հասած յուրայինների շնորհիվ

Բրիտանիայում մի անգամ առաջապահ ցենսուրիոններն ընկել էին ճաճոտ, ջրով լի տեղանք և այստեղ թշնամու հարձակման էին են թարկվել: Եվ ահա մեկը Կեսարի աչքի առաջ, որն ընդհարումն է գիտելիս հղել առաջ է նետվել և, բազմաթիվ, համարձակությամբ զարմանալի սխրանքներ կատարելով՝ ցենսուրիոններին փրկել է բարբառոսների ձեռքից, որոնք ցրիվ են հկել, իսկ ինքը վերջինն է ընկել վտակի մեջ և մերթ լողալով, մերթ ծանծաղուտով անցնելով դուրս է եկել մյուս կողմը, մեծ դժվարությամբ հաղթահարելով բոլոր խոչընդոտները և այդ ընթացքում կորցնելով իր վահանը: Կեսարն ու իր շուրջը կանգնածները նրան դիմավորել են հիացմունքի և ուրախության կանչերով, իսկ զորականը շփոթահար և դած արցունքն աչքերին, Կեսարի ոտքերն է ընկել ներում խնդրելով վահանը կորցնելու համար:

Միջրկայում Սկիպիոնը գրավել էր Կեսարի նավերից մեկը որով նավում էր քվեստոր նշանակված Գրանիոս Պետրոնը: Գրավողները նավի ամբողջ անձնակազմը ռազմավար էին հայտարարել, քվեստորին էլ խոստացել էին ազատութուն տալ: Բայց նա պատասխանել էր թե Կեսարի զինվորները սովոր են գթութուն պարգևել այլ ոչ թե ուրիշներից սաանալ, և այս ասելով՝ նետվել է իր սրի վրա:

XVII Նման արիությունն ու սեր փառքի հանդիպ Կեսարն ինքն էր ւնուցել ու դաստիարակել իր զինվորների մեջ ամենից առաջ նրանով որ առատաձեռնորեն պատիվներ ու նվերներ էր բաշխում նա ուզում էր ցույց տալ, որ արշավանքների ժամանակ ձեռք է բերված հարստությունները ոչ թե իր համար է կուտակում, ոչ թե նրա համար, որ իրեն խեղ գի պերճանքի ու վայելքների մեջ, այլ դրանք պահպանում է որպես ընդհանուր ունեցվածք ու պարգև զինվորական ծառայությունների համար՝ իրեն թողնելով միայն աչքի ընկածներին պարգևներ բաշխելու իրավունքը: Զորքի դաստիարակման երկրորդ միջոցն այն էր որ նա ինքը կամավոր կերպով նետվում էր ցանկացած վտանգին ընդառաջ և չէր հրաժարվում կրել ամեն մի դժվարություն: Նրա սերը վտանգների հանդիպ չէր հարուցում նրանց զարմանքը, ովքեր գիտեին նրա փառասիրովյունը, բայց բոլորին ապշեցնում էր, թե ինչպես էր տանում այն զրկանքները, որոնք, թվում էր, գերազանցում էին նրա ֆիզիկական ուժերը, քանզի նա թույլ կազմվածք ուներ, ճերմակ ու նուրբ մաշկ ս ա

առայրում էր գլխացավերով և ընկնավորությամբ որի առաջին նուպան,
 ինչպես ասում են պատահել էր Կորգուբայում: Սակայն նա իր հիվան-
 դագնությունը չէր օգտագործում որպես պատրվակ փափկասուն կշանք
 վարելու համար, այլ, ռազմական ծառայությունը միջոց դարձնելով
 ապաքինման համար ջանում էր անդադար անցումներով աղքատիկ
 սննդով մշտապես բաց երկնքի տակ լինելով և գրկանքներով հաղթա-
 հարել իր թուլությունը ու ամրապնդել իր մարմինը: Մեծ մասամբ նա
 քնում էր սայլի կամ պատգարակի վրա որպեսզի գործին ծառայեց
 ներ նաև հանգստի ժամերը: Յերևկը նա շրջում էր քաղաքները պահա-
 կային ջոկատներն ու բերդերն էր նայում, ընդամին նրա կողքին նստում
 էր մի ստրուկ որը կարողանում էր գրի առնել նրա ասածները, իսկ
 հետևում՝ սուրբ ձեռքին մի գինովոր: Նա այնպիսի արագությամբ էր տե-
 պից ակզ շարժվում որ առաջին անգամ Հոռմից Հոռդանոս ճանապար
 հը կտրեց անցավ ութ օրում: Ձի հեծնելը մանկությունից նրա համար
 սովորական բան էր եղել: Սա կարողանում էր ձեռքերը մեջքին գրած
 ձին քշել ամբողջ թափով: Իսկ այս արշավանքի ժամանակ նա վարժվել
 էր նաև ձին հեծած նամակներ թելագրել, միաժամանակ գրադեցնելով
 երկու կամ եռչնիսկ, ինչպես պնդում է Օպիոսը ավելի շատ գրագիր
 ներք: Ասում են Կեսարն առաջինն է եղել, որ հանգել է այն մտքին,
 թե կարելի է բարեկամների հետ անհետաձգելի գործերի մասին խոսել
 նամակով երբ քաղաքի մեծությունը և բացառիկ գրադվածությունը
 թույլ չէին տալիս անձամբ հանգիպել: Որպես ապացույց նրա սննդի
 շափափորության՝ բերում են հետևյալ պատմությունը: Մի անգամ Մեդիո-
 լանում նա ճաշելիս է եղել իր հյուրընկալ Վալերիոս Լեոնի մոտ և սա-
 ծնեքեկ է մատուցել՝ համեմված ոչ թե սովորական ձիթենու յուղով, այլ
 դմոնենիով: Կեսարը հանգիստ կերել է առ կերակուրը, իսկ իր ընկե-
 ներին, որոնք դժգոհություն են արտահայտել կշտամբել է «Եթե ձեզ
 որևէ բան դուր չի գալիս — ասել է նա, — ապա լիովին բալական է, որ
 դուք հրաժարվեք ուտելուց: Բայց եթե որևէ մեկը փորձում է նման ան-
 բարեկրթությունը պարսավել, ապա անբարեկրթն ինքն է, որ կա՞: Մի
 անգամ ճանապարհին եղանակի վատացման պատճառով նա մի աղքա-
 տի խրճիթ է ընկել: Այնտեղ մին մի սենյակ տեսնելով, որը հազիվ մեկ
 մարդու կտեղավորեր, նա դիմել է իր բարեկամներին. «Պատվավորը
 գետք է ամենաուժեղներին իսկ անհրաժեշտը՝ ամենաթուլերին», — և
 Օպիոսին է առաջարկում հանգստանալ սենյակում իսկ ինքը մնացած-
 ների հետ պառկում է քնելու դռան առջևի ծածկի տակ:

XVIII Գալլական պատերազմներից առաջինը, որ նրան վիճակ-

վեց վարել, հելվետների ու տիգուրիների դեմ էր Այ ցելիքը հրդեհեցին իրենց տասներկու քաղաքները և շորս հարչուր գյուղերը ու շարժվեցին հոռմեացիներին ենթակա Գալլիայի միջով, ինչպես մինչ այդ կիմ վրրներն ու տևտոններն էին արել, որոնց սրանք, թվում էր, չէին դիջում ոչ համարձակությամբ ոչ բազմամարդութամբ, քանզի սրանք ընգամենը երեք հարչուր հազար էին, ի թիվս որոնց կռվելու ընդունակ հարչուր իննսուն հազար: Տիգուրիներին հաղթեց չ թե Կեսարն ինքը այլ՝ կաբիենոսը որին նա ուղարկել էր սրանց դեմ և ՚որ սրանց ջախջախեց Արարա դեռի մոտ: Իսկ հելվետները հարձակվեցին Կեսարի վրա, երբ նա գորքով գնում էր դեպի դաշնակից քաղաքներից մեկը: Համե՛ն այն դեպս նա հասցրեց հուսալի դիրք գրավել և ալդտեղ հսկաքելով իր ուժերը՝ մալտակարգով շարեց նրանց: Երբ մոտեցրին ձին, Կեսարն աւաց Վս դրանից կօջտվեմ հաղթանակից հետո, երբ գործը հասնի հլտապնդմանը: Իսկ հիմա առա՛ջ դ՛պի թշնամին» — և այս ասելով սկսեց հարձակումը հետևակայիտների շարքում: Երկար ու համս ո հակատամարտից հետո նա ջախջախեց յարբարոսների գորքը բայց ումենամեծ գծվարությունները հանդիպեցին ճամբարում՝ սայլերի մոտ, որովհետև այդտեղ մարտնշում էին ոչ միայն նորից միավորված սաղմիկները այլև կանայք ու էրեխաները, որոնք տաշտպանվում էին նրանց հետ միասին մինչև արշան վերջին կաթիլը: Բոլորը կոտորվեցին, և ճակատամարտը հաղիվ կեսգիշերին վերջացավ: Այս նշանավոր հաղթանակին Կեսարը միացրեց մի սոավլլ փառավոր գործ ևս ստիպելով ճակասամարտից հետո կենդանի մնացած յարբարոսներին (իսկ այդպիսիք հարչուր հազարից ավելի էին) միավորվել և նորից բնակեցնել այն հողը, որ նրանք լքել էին, և այն քաղաքները, որ նրանք ամայացրել էին: Իսկ սա էլ նա արեց երկշուղելով թե գերմանները կանցնեն ա յա յա յս ծ յս րդ էլ ը ու կգրավեն դրանք:

XIX Երկրորդ պատերազմը նա վարեց արդեն գալլերի կողմից ընդ դեմ գերմանների, թեև մինչ այդ նրանց թագավոր Արիովիստոսին շոռմում հայտարարել էր հոռմեական ժողովրդի դաշնակից Բայց գերմանները անտանելի հարեաններ էին Կեսարի հպատակեցրած ժողովուրդների համար, և պարզ է որ նրանք չէին գոհանա իրերի գոյություն ունեցող ժիճակով այլ ս ուաջին իսկ հարմար առիթի դեպքում, կգրավեին ուջ Գալլիան և կամբանային այնտեղ: Երբ Կեսարը նկատեց, որ իր գորքի պետերը երկնշում են, մանավանդ արիստոկրատական ընտանիքներից սերած այն երիտասարդները, որոնք նրան հետևում էին հարստանալու և պերճանքի մեջ ապրելու ցանկությունից նա դրանց խորհուրդի կանչեց և հայտա

րարեց, թե ովքեր որ վախկոտ են ու փոքրագի, կարող են վերագառնալ տու՛ն և իրենց վճանգի շենթարկել հակառակ իրենց ցանկության: «Իսկ ես,— ասաց նա — բարբարոսների դեմ կգնամ մեն-միայն, տասներորդ լեգեոնով, քանզի նրանք, ում դեմ սպասվում է ինձ մարտնշելու, կիմ վրլներից ուժեղ չեն, իսկ ես ինքս ինձ չեմ համարում ավելի թույլ գոյավար, քան Սարիոսը»: Իմանալով այդ, տասներորդ լեգեոնը նրա մոտ պատ լիրակ ուղարկեց, որպեսզի իր շնորհակալությունը հայտնի, մնադած լեգեոններն էլ դատապարտում էին իրենց պետերին և վերջապես, ամենքը, համարձակությամբ ու ոգևորությամբ լեցուն, հետևեցին Կեսարին և բազմօրյա ճանապարհից հետո, ճամբար դրեցին հակառակորդից երկու հարյուր ասպարեզ հեռու Արդեն Կեսարի գալուստն իսկ որոշ շափով խախտեց Սրիովիստոսի հանդուգն ծրագրերը, քանզի նա երբևր չէր սպասում, թե հոտմեացիք, որոնք, թվում էր, չեն գիմանա գերմանների ճնշմանը, իրենք կհամարձակվեն հարձակման անցնել: Նա հիանում էր Կեսարի խեղախությամբ ու միևնույն ժամանակ տեսավ, որ իր լանակը իրարանցման մեջ է: Բայց գերմանների արիությունը էլ ավելի ուղտորեց սրբազան կանանց գուշակությունը, սրոնք դիտելով գետերի չրասյությունները և ունկնդրելով գետակների խշշոցը, աղդարարեցին, թե չի կարելի սկսել ճակատամարտը նորալուսնից առաջ: Երբ Կեսարն իմացավ այդ և տեսավ, որ գերմանները խուսափում են հարձակումից որոշեց, որ ավելի լավ է հարձակվել, քանի գձ նրանք կովի տրամադրված չեն, քան թե պարտա մասը նրանց հնարավորություն տալով սպասել իրենց համար ավելի արմար ժամանակի: Հարձակումներ գործելով բլուրների շուրջը եղած ամրությունների վրա, որտեղ նրանք իրենց ճամբարն էին դրել, նա այնպես գաղաղեցրեց գերմաններին, որ նրանք վարույթով դուրս եկան ճամբարից և մարտի մտան: Կեսարը նրանց ջախջախիչ պարտություն տանեց և, հետ փախցնելով, քչեց ուղղակի մինչև Հռենոս՝ շորս հարյուր ասպարեզ հեռու՝ այդ ամբողջ տարածությունը ծածկելով թշնամիների դիակներով ու նրանց զենքերով: Սրիովիստոսը մի քանի հոգու հետ հասցրեց այնուամենայնիվ Հռենոսի այն ափն անցնել: Սպանվածների թիվը ինչպես տղեկացնում են հասնում էր ութսուն հազարի:

XX Դրանից հետո իր զորքը թողնելով ձմեռային բնակարաններում սեկվանների հողում Կեսարն ինքը, որպեսզի զբաղվեր Հոտմի գործերով, ճամփա ընկավ դեպի Գալլիա, որն ընկած է Պադոս գետի հրկայնքով և մտել է նրան հատկացված պրովինցիայի մեջ, որովհետև Ալարալյան Գալլիայի 3 բուն Իտալիայի միջև իբրև սահման ծառայում է

Թուրքիոն գտար: Այստեղ Կեսարի մոտ շատեոն էին գալիս Հոռոմիյ, և նա հնարավորութիւն ունէր մեծացնելու իր ազդեցութիւնը, կատարելով յուր բարանչուրի խնդրանքը այնպէս որ ամենքը նրանից հեռանում էին կամ ստացած այն, ինչ ցանկանում էին, կամ հուսալով որ կստանան: Այսկերպ էր նա գործում ամբողջ պատերազմի ընթացքում մերթ թշնամիներին էր յաղթում համաքաղաքացիների դէնքով, մերթ էլ իրենց քաղաքացիներին էր գրաւում թշնամուց գրաւած դրամով Իսկ Պոմպեոսը սչինչ չէր նկատում:

Այդ միտցին բելգերը գալլերից առավել հզորները, որոնք տիրու էին ամբողջ Գալլիայի մեկ երրորդին անջատվել էին ռոմեացիներից և բազմահազարանոց բանակ հավաքել: Կեսարը նրանց դիմելով հապճեպորեն և արձակվեց թշնամիների վրա, մինչ նրանք ամայացնում էին հոռոմեացիների դաշնակից ցեղերի հողերը: Նա դեն շարտեց թշնամիների բազմամբոխ զորքը որը շնչին դիմադրութիւն ցույց տվեց, և Կեսարն այնպիսի կոտորած սարքեց, որ ճահիճներն ու խոր գետերը բազում դիակներով լցված, դշուրանցանելի դարձան հոռոմեացիների համար: Դրանից հետո Օմելիոնոսի ասին ապրող բոլոր ժողովուրդները կամավոր կերպով հպատակեցին նորից բայց ներվիներին՝ բելգերի երկրում ապրող ցեղերին միջ այդ առավել վայրենիների ու ոսպմատենչների յեմ Կեսարը պետք է սրշավանքի գնար: Ներվիները, որոնք բնակվում էին խիտ թափուտանում իրենց ընտանիքները և ունեցվածքը թաքցրել էին թշնամուց հեռու տեղերում, իսկ իրենք անտառի խորքում վաթսուն հազար հագով հարձակվեցին Կեսարի վրա հենց այն ժամանակ, երբ նա գրաւված լինելով ճամբարի շուրջը հողապատենչ շինելով բնավ չէր սպասում հարձակման: Բարբարոսները հետ շարտեցին հոռոմեական հեծելազորը և, շրջապատելով տասներկուերորդ ու յոթերորդ լեգեոնները կոտորեցին բոլոր ցենտուրիոններին: Եթե Կեսարը ճեղքելով կովոդների ամենահոծ տեղը, վահանը ձեռքին շնտվր բարբարոսների վրա և լիք տեսնելով այն վտանգը որ սպստնում էր գորավարին՝ տասներորդ լեգեոնը բարձունքից շնտվր թշնամու լրա և շխառնշտեր ու շարդեր նրա շարքերը, հագլով թե ողջ մնար գեթ մի հոռոմեացի գինվոր: Բայց Կեսարի համայնակութիւնը հանդեցրեց այն բանին, որ հոռոմեացիները կովեցին կարելի է ասել իրենց ուժից վեր և քանի որ ներվիները այնուամենայնիվ փախուստի շղիմեցին, նրանց ոչնչացրին՝ շնայած կատաղի դիմադրութիւնը: Վաթսուն հազար բարբարոսներից կենդանի մնացին միայն հինգ հարյուրը, իսկ նրանց շորս հարյուր սենստորներից՝ միայն երեքը:

XXI Երբ այդ ամենի լուրը եկավ հասավ Հոռոմ սենատը որոշեց տասնհինգօրյա տոնակատարութիւն կազմակերպել ի պատիվ աստվածների մի քան որ անցալուծ շէր եղել ոչ մի հազթանակի առթիվ: Բայց մյուս կողմից, բուն վտանգն էլ Երբ միաժամանակ ապստամբել էին այլքան շատ թշնամական ցեղեր, թվում էր վիթիարի և Կեսարի հանդեպ ժողովրդի սերը նրա հազթանակները պսակել էին առանձնապես վառ փայլով:

Գործերը Գալլիայում կարգի բերելով Կեսարը նորից ձմեռեց Պաղոսի հովտում ամրապնդելով իր ազդեցութիւնը Հոռոմում, որովհետև նրանք, ովքեր նրա օգնութեամբ ձգտում էին պաշտոններ ձեռք բերել, մողովրդին կաշառում էին նրա փողերով իսկ պաշտոն ստանալով, անում էին ամեն բան, ինչը կարող էր մեծացնել Կեսարի հզորութիւնը: Բայց այդ առավել ասվանի ու ականավոր մարդկանց մեծամասութիւնը նրա մոտ Լուկա եկավ ի թիվս դրանց և Պոմպեոսը, Կրասոսը, Սարդինիայի պրետոր Ապպիոսը և Իսպանիայի փոխարքա Նեպոսը այնպես ր այնտեղ հավաքվեցին ընդամենը հարյուր քսան լիկտոր ու երկու հարյուրից ավելի սենատոր: Խորհրդակցութեանում որոշվեց հետևյալը Պոմպեոսն ու Կրասոսը պետք է ընտրվեն Կոնսուլ, Կեսարին էլ, բացի Կոնսուլական լիազորութիւնները ևս հինգ տարով երկարաձգելուց, պետք է արվի նաև դրամական, սրտչակի գումար Այս վերջին պայմանը շատ ասորօրինակ թվաց լուր որչամիտ մարդկանց: Քանզի հենց այն ան ձինը ովքեր Կեսարից այդքան պրամ էին ստացել, սենատին առաջարկում էին կամ, ավելի շուտ ստիպում էին, հակառակ նրա ցանկութեանը պրամ տալ Կեսարին, Էսթեա թե Կեսարը դրամ շուներ: Կատոնն այն ժամանակ չկար նրան դիմամբ ուղարկել էին Կիպրոս Փավոնիոսն էլ որը Կատոնի համախոհն էր, սենատում սրած իր առարկութիւններով ոչնչի շահանելով կուրիայի դռներին պուրս վաղեց բարձրաձայն կան շէլով ժողովրդին: Բայց ոչ ոք նրան չէր լսում բմանք վախենում էին Պոմպեոսից ու Կրասոսից իսկ մեծ մասը լուծ էր, սիրաշահելով Կեսարին, սրի վրա նա իր ողջ հուշանքն էր դրել:

XXII Կեսարն էլ նորից վերադառնալով իր գործերի մոտ Գալլիա, վրա հասավ մեծ մի պատերազմի գերմանների երկու ցեղեր ուղիպետները և տենկտերները անցել էին Հոննոսը՝ նոր հողեր փնտրելու Դրանց դեմ մղած պատերազմի մասին Կեսարը իր «Հիշատակարանում» պատմում է հետևյալը: Բարբարոսները նրա մոտ դեպաններ ևս ուղարկել բայց զինադադարի ժամանակ ճանապարհին անսպասելի հարձակվել

են նրա վրա, դրա համար էլ ութ հարյուր հոգանոց ՚րանց ջոկատը փախուստի է մատնել Կեսարի հանկարծակիի եկած հինգ հազար հեծյալ ներին: Ապա նրանք վերստին դեսպաններ են ուղարկել նրան նորից խարելու Շամար, բայց նա բռնել է դեսպաններին և զորքը տարել գերմանների դեմ, մտածելով որ հիմարություն է հավատալ այդքան ուխտադրուծ ու նենգ մարդկանց: Ճանաչիուր ճիշտ է լլատմում է, թե երբ սենատը որոշում հանեց հաղթանակի պատվին սոն ու գոհաբերություն կատարելու, Կատոնը հանդես եկավ առաջարկելով Կեսարին տալ բարբարոսների ձեռքը, որպեսզի Հռոմը մաքրվի երդմնազանցության արատից և անեծքը նրա գլխին թափելով, անձամբ մեղավոր էլ Նրանցից, ովքեր անցել էին Հռենոսը, շորս հարյուր հազարը կոտորվել էր: Վերադարձած քչերին գերմանների սուղամբր ցեղը բնդունել էր լարեկամաբար: Ցանկանալով ձեռք բերել զորքով Հռենոսն անցած առաջին մարդու փառքը, Կեսարը դա իբրև պատրվակ օգտագործեց սուղամբրների վրա արշավելու համար և սկսեց կամուրջ կառուցել լայն վտակի վրա, որը հենց այդ տեղում առանձնապես ջրառատ էր ու սրընթաց և հոսանքն այնպես ուժգին էր որ ջրի բիրս զերանների հարվածներով դետն սպառնում էր խորտակել կամուրջը պահող սյուները: Բայց Կեսարը հրամայեց գետի հատակին խփել վիթխարի ու Շատտ ցցազերաններ և, ասես սանձահարելով հորձանքի բւժը, տասն օրվա ընթացքում կապեց կամուրջը, որի տեսքը գեղազանցուա էր ամեն սպասելիքը (XXIII) Այնուհետև նա իր զորքերն անց կացրեց մյուս ափը չհանդիպելով ոչ մի դիմադրության որովհետև նույնիսկ սվինները գերմաններից ամենազորեղները թաքնվել էին ետավոր թափտաներում: Ուստի նա կրակով ամառացրեց թշնամիների հողը, ոպեպնդեց նրանց ովքեր մշտապես էղել էին հոռմեացիների դաշնակիցները և լերագործավ Գալլիա Գերմանիայում անցկացնելով տասնութ օր

Բրիտանների դեմ կատարած արշավանքը ապացուցեց Կեսարի բացառիկ Շամարձակությունը: Քանզի նա առաջինն էր որ դուրս եկավ Արևմտյան օվկիանոսը և զորքով նավեց անցավ Ատլանտյան ծովը, որ ընդլայնեց հոռմեական ախրապետությունը երկրները հայտնի շրջանակի սահմաններից դուրս՝ փորձելով տիրել այնքան աներևակայելի շափերով այդ կղզին որը շատ դրողներ պնդում են, թե իբր, գոյություն իսկ չունի, իսկ դրա մասին պատմությունները և դրա անունն անգամ սոսկ հերյուրանք են Կեսարը երկու անգամ նավեց անցավ այդ կղզին՝ Գալլիայի հակադիր ափից, բայց այն բանից հետո, երբ ավելի շատ վնաս հասցրեց հակառակորդին բան օգուտ բե

րեց իր զորքերին (այդ աչքատ ու նեզ ապրող մարդիկ ոչինչ չունեին, որ արժենար գրավել), նա այս պատերազմն ավարտեց ու այնպես, ինչպէս ուզում էր պատանդներ վերցնելով ըարբարոսների թագավորից և հարկ դնելով, նա թողեց հեռացավ Բրիտանիայից:

Գալլիայում նրան մի նամակ էր սպասում, որ լէին հասցրել տա նել հանձնել նրան Բրիտանիայում: Հոռոմում գտնվող նրա բարեկամները հայտնում էին նրա դատեր՝ Պոմպեոսի կնոջ մահը, որ վախճանվել էր ծննդաբերութեան ժամանակ: Ինչպես Պոմպեոսին, այնպես էլ Կեսարին խորը վիշտ համակեց, նրանց բարեկամներին էլ համակեց շփոթութունը, որովհետև այժմ քայքայվում էին ազգակցական կապերը որոնք դեռևս խաղաղութունն ու համերաշխութունն էին պահպանում երկպառակութուններով տառապող պետութեան մեջ: Երեսնան էլ շուտով մահացել էր՝ մորից միայն մի քանի օր ավել ապրելով: Հուլյայի դիակը Լողովուրդը շնայած ժողովրդական տրիբունների ընդդիմութեանը տարավ Մարսյան դաշտը և այնտեղ թաղեց:

XXIV. Մրպեսդի իր սաստիկ մեծացած բանակը ձմեռային կացարաններում տեղավորեց, Կեսարն ստիպված եղավ այն բաժանել շատ մանրի, իսկ ինքը սովորականի պես, մեկնեց Իտալիա: Բայց այդ ժամանակ Գալլիայում նորից բռնկվեց համընդհանուր ապստամբությունը, և ապստամբների մեծ հորդաները, շրջելով երկրով մեկ ավերում էին հռոմեացիների ձմեռային կացարանները և հարձակվում նույնիսկ հռոմեական ամրացված ճամբարների վրա: Ապստամբների ամենամեծ ու ամենաուժեղ մասը Ամբիորիգոսի գլխավորությամբ ջարդեց Կոտտայի ու Տիտուրիոնի ջոկատները: Այնուհետև վաթսունհազարանոց բանակով Ամբիորիգոսը շրջապատեց Ցիցերոնի լեզեոնը և քիչ մնաց ճամբարը գրոհով վերցնեց, որովհետև հռոմեացիները բոլորը վիրավոր էին և դիմունում էին ավելի շուտ իրենց խիզախության, քան թե ուժի շնորհիվ:

Երբ Կեսարը, որն արդեն գտնվում էր հեռվում ստացավ այդ լուրը, ի կույն հետ դարձավ և հավաքելով յոթ հազար զորական օգնության շտապեց պաշարված Ցիցերոնին: Պաշարողներն իմանալով, որ նա մոտենում է, ընդառաջ ելան արհամարհանքով վերաբերվելով փոքրամիկ հակառակորդին և հուսալով, որ ի կույնեթ կոչնչացնեն: Կեսարը շարունակ հմտորեն խուսափելով նրանց հետ հանդիպելուց՝ հասավ այնպիսի մի վայր, որտեղ կարելի էր հաջողությամբ պաշտպանվել թշնամու գերակշիռ ուժերից, և այդտեղ ճամբար դրեց: Նա զսպում էր իր զորականներին գալլերի հետ ամեն մի ընդհարումից և հոգապատենչ կանգնեց նելով ու դարպասներ դնելով ցույց տվեց թե իբր վախենում է թըշ

Նամուց՝ ու խրախուսւց նրա ամբարտաւանութիւնը: Իսկ երբ թշնա ի ներք, հանդիմութեամբ լցված, սկսեցին հարձակիլ առանց որևէ կարգուկանոնի, նա արտագրոհ տվեց նրանց փախուստի մատենեց և շատ բին ողնչացրեց:

XXV Այս հաղթանակը այդտեղի գալլելի ապստամբութիւններէ առաջն առավ, և Կեսարն ինչն էլ ձմեռվա ընթացքում շրջագայում էր ամենուրեք՝ եռանդուն կերպով ճնշելով անկարգութիւնները: Բացի այդ, գոհված լեզեոններին Իտալիայից փոխարինելու եկավ երեք լեզեոն դրանցից երկուսը Պոմպեոսը տրամադրել էր անցյալում իր հրամանատարութեան տակ եղածներից իսկ երրորդը նոր էր հալաքված Պադսս գետի ափերի գալլական խորհրդից:

Բայց շուտով ի հայտ եկան առաջին նշանները ասէնից մեծ և վտանգավոր պատերազմի, որպիսին երբեք մղվել էր Գալլիայում: Դրա մտադրութիւնը վաղուց արդեն թաքուն հասունացել էր և ամենաազդեցիկ մարդկանց միջոցով տարածվում էր ամենից ուղիղաշունչ ցեղերի մէջ: Նրանց տրամադրութեան տակ կային և բալմաթիվ գինված ուժեր, և՛ պատերազմի համար հավաքած դրամական մեծ գումարներ և՛ ամբողջված քաղաքներ և՛ դժվարանցանելի տեղանքներ: Էսկ քանի որ ձմեռային եղանակի պատճառով գետերը սառած էին, անտառները՝ ձյունապատ հովիտները՝ ջրածածկ, արահետները որոշ տեղերում անհետացել էին ձյունե հաստ քողի տակ, այլ տեղերում անհուսալի էին դարձել ճահիճների և վարարած ջրերի պատճառով, ապա միանգամայն ակնհայտ էր թվում, որ Կեսարը ուրիշ շի կարողանա անել ապստամբներին: Շատ ցեղեր էին ըմբոստացել, բայց ապստամբութեան օջախը արվերևների ու կարնուտների հողերն էին: Ապստամբները բնդհանուր գրոխավոր հրամանատար էին ընտրել Լերցինգտորիգոսին՝ սրի հորը գալլերը մինչ այդ գլխատել էին՝ կասկածելով, թե ձգտու՞մ ունի բռնապետութիւն հաստատել:

XXVI Վերցինգտորիգոսը իր ուժերը բաժանել էր շատ ու շատ շոկատների, դրանց գլխավորներ նշանակելով բազմաթիվ պետերի, և իր կողմն էր թեքել Ալարոսի շուրջը գտնվող ամբողջ մարզը: Նա հուշումներ ոտքի հանել ամբողջ Գալլիան, մինչդեռ Հռոմում սկսել էին միավորվել Կեսարի հակառակորդները: Աթե նա դա աներ մի քիչ ավելի ուշ, երբ Կեսարն արդեն ներգրավված էր քաղաքացիական պատերազմի մէջ, ապա Իտալիային ոչ պակաս վտանգ կսպաննար, քան կիմբրների արշավանքի ժամանակ: Բայց Կեսարը, որը, ինչպես ուրիշ ոչ ոք, կարողանում էր պատերազմում ձգտովի ցանկացած առավելութիւնից և

ամենից առաջ հանգամանքների բարեհաջող դասավորութիւնից, իր ղորքով արշավանքի ելլով իսկույնեւթ, հենց որ ապստամբութեան լուրն ստացավ Այն մեծ տարածութիւնը, որ նա անցավ կարճ ժամանակում, առաջարժման արագութիւնն ու սրընթացութիւնը ձմեռային անձանապարհայնութեան պայմաններում, բարբարոսներին ցույց տվին, որ իրենց վրա է գալիս անհաղթահարելի և անպարտելի մի ուժ: Քանզի այնտեղ, ուր թվում էր խեղճ լրատարն իսկ իր նամակով չէր կարողանա թափանցել նույնիսկ երկար ժամանակվա ընթացքում նրանք հանկարծ տեսան իրեն՝ Կեսարին, իր ամբողջ զորքով: Կեսարն անցնում էր՝ ամայացնելով ոչընչացնելով ամբուրթյունները, հպատակեցնելով քաղաքները, իր ղորքին յիացնելով հանձնվողներին, մինչև որ նրա դեմ էլավ էղունների ցեղը: Էղունները անցյալում հռոմէական ժողովրդի եղբայրնէ՛ր էլին հռչակված և հասունի հարգանք էին վայելում ուստի և հիմա հարելով ապստամբներին, նրանք Կեսարի զորքը ծանր վհատութեան մատնեցին: Կեսարն ստիպված եղավ մարտել նրանց երկիրը և լինգոնների մարզի միջով ուղղվեց դեպի սեկվանները, որոնք նրա դաշնակիցներն էին և որոնց հողը ապստամբած գալլական մարդերը բաժանում էր Իտալիայից: Այս արշավանքի ժամանակ նա ենթարկվեց թշնամիների հարձակմանը, որոնք ահռելի զորքով շրջապատել էին նրան, և նա որոշեց ճակատամարտ տալ Երկար և արյունալի ճակատամարտից հետո, նա վերջիվերջո, հաղթահարեց ու ջարդեց բարբարոսներին: Սկզբում, սակայն, նա, ըստ Լեուլիթին, կորուստ էր ունենում, — համենայն դեպս հիմա էլ արվիրները ցույց են տալիս Կեսարի՝ տաճարում կախված սուրը, որ խլված է եղել մարտում: Սա ինքն էլ հետազայում տեսնելով այդ սուրը՝ ծիծաղել է և, երբ նրա ընկերները ցանկացէլ էն վերցնել այդ սուրը, նա թուղ շի տվել՝ ընծան համարելով սրբազան:

XCVII Մինչդեռ ճակատամարտում կենդանի մնացած բարբարոսների չե՛ծ մասը իրենց թագավորի հետ թաքնվել էր Ալեգրիա քաղաքում: Այդ քաղաքի շրջապատման ժամանակ որն անառիկ էր թվում բարձր պարի պների և շրջապատվածների բազմամարդութեան պատճառով, Կեսարը ահռելի վտանգի ենթարկվեց, քանզի գալլական բոլոր ցեղերի ընտիր ուժերը՝ հրեք հարյուր հազար մարդ միացել իրար, եկել լցվել էին Ալեգրիայի շուրջը, մինչդեռ քաղաքում փակվածների թիվը հարյուր յոթաչասուն հազարից պակաս լէր: Սեղմվելով ու կուշ գալով այդքան մեծ երկու ուժերի միջև՝ Կեսարն ստիպված էր երկու պարիսպ կանգնեցնել մեկը՝ ընդդեմ քաղաքի, մյուսը եկած գալլերի, որովհետև պարզ էր, որ էթե թշնամիները միանան, ուրեմն իր վերջն է: Ալեգրիայի մոտ մզված

ւլայքարը արժանի հռչակ է վայելում, քանի որ ոչ մի աչլ պատերազմ
այդպիսի համարձակ ու հմուտ սխրանքների օրինակներ չի տալիս Բայց
ամենից ավելի վարձանալին այն էր որ Կեսարը քաղաքի պարիսպների
տակ մարտնչելով մեծաքանակ զորքի դեմ և ջախջախելով այն, դա արեց
ոչ միայն պաշարվածների համար աննկատելի, այլև նույնիսկ այն
հոռմեացիների, որոնք քաղաքի կողմի պարիսպն էին պահպանում: Վեր-
ջրններս հաղթանակի լուրն իմացան ոչ ավելի վաղ քան լսեցին Ալե-
զիայից իրենց հաւնող ողբն և հեկեկանքը այն տղամարդկանց ու
կանանց, որոնք տեսել էին, թե հոռմեացիներն ինչպես էին հակառակ
կողմից իրենց շամբարը տանում քաղմաթիվ վահաններ՝ դարդարված
աքծս թով ու օսկով, զրահներ՝ արյունով օծված, բազմաթիվ սկահակ
ներ ու գալլական վրանների Այսպես ակնթարթորին, երազի կամ տեսիլ-
քի նման, ոչնչացվեց ու ցրիվ տրվեց այդ անհաշիվ ուժը, ընդ որում
բարբարոսների մեծ մասը ընկավ ճակատամարտում: Վերջապես, այն
բանից հետո, երբ արդեն շատ հոգս էին պատճառել և՛ Կեսարին և
իշենք իրենց, հանձնվեցին ևս Ալեզիայի պաշտպանները: Վերցինգե-
տորինգոսը՝ ամբողջ պատերազմի ղեկավարը, ամենալավ զենքուզրահը
վրան և ղուզած վարդարած ձիով գուրս եկավ դարպասից: Շրջանցելով
այն բարձունքը որի վրա նստած էր Կեսարը, նա ձեռք վար ցատկեց
ւրակեց վրայից ամբողջ զենք ու զրահը և նստելով Կեսարի ոտքերի մոտ
մայց այնտեղ, մինչև որ կալանավորեցին նրան որպէսզի պահպանեին
հաղթահանդեսի համար

XXVIII Կեսարը վաղ ւյ ա, դեն որոշել էր տապալել Պոմպեոսին,
ինչպես և, իհարկե, Պոմպեոսն էլ՝ նրան: Երբ Կրասոսը, որին նրանցից
ամեն մեկը, հաղթանակի դեպքում, կհամարեր իր թշնամին, զոհվեց
պարթևների դեմ մղվող պատերազմում, Կեսարին, եթե նա ուզում էր
սուաջինը լինել, ուրիշ ոչինչ չէր մնում անելու քան ոչնչացնել նրան,
ում որ արդեն պատկանում էր առաջնութունը իսկ Պոմպեոսը, որպեսզի
այդպիսի վախճան թույլ շտար պետք է ժամանակին վերացներ նրան
ումից վախենում էր: Պոմպեոսը միայն վերջերս էր սկսել երկյուղել Կե-
սարից իսկ առաջ նրա հետ վերաբերվում էր արհամարհանքով, մտա-
ծելով, թե դժվար չի լինի ոչնչացնել նրան ու իր բարձրացմամբ հենո
Պոմպեոսին է պարտական: Կեսարն էլ, որն սկզբից եթ աչդ մտադրու-
թյուններն էր փայփայում, մարդկիկի նման երկար ժամանակով հեռացել
էր իր մրցակիցների տեսողաշտից: Գալլական պատերազմներում նա
մարդում էր և՛ իրեն և իր զորքը, ու խրանքներով այնքան մեծացրեց

իր իս ոքը որ այն հավասարվեց Պոմպեոսի հաղթանակների փառքին: Սյժմ նա օգտվում էր բուրբ առիթներից ինչ որ տալիս էին և՛ Պոմպեոսն ինքը, և ժամանակի պայմանները, և Հռոմում քաղաքացիական կյանքի անկումը որը հանգեցնում էր այն բանին, որ պաշտոնների հետամտող սնձինք նստում էին հրապարակում իրենց սեղանիցի մոտ՝ վրան դրամներ կիսած 1 անամոթաբար կաշառում էին ամբոխին, իսկ վարձված ժողովուրդը ժողով էր գալիս որպեսզի պայքարեր հօգուտ նրա, ով որ իրեն դրամ էր տվել, պայքարէր ոչ թե քվերակության միջոցով սյլ աղեղներով, պարսատիկներով ու սրերով: Հս ախ հավաքվածները ցրվ էին գալիս այն լանից հետո միայն, 1 որ արդեն հոտորի բառձոնքը պղծվում էր դիակներով և արատավորվում նրա ալյամբ: Պատուխոնք խորասուլում էր անարխիայի հարձանքի միջ ման այն նավին, որն ընթանում է առանց կառավարման այնպես որ ողջամիտ մարդիկ երջանիկ ելք էին համարում այն, որ իրադարձությունների ընթացքը այդպիսի խելահեղություններից և աղետներից հետո հանգեցնեի մենիշխանության այլ ոչ թե ինչ որ սվելի վատ բանի: Շատերն արդեն համարձակվում էին բացէիրաց խոսել, թե պետությունը լի կարող ապաքինվել այլ կերպ, քան մենիշխանությամբ 1 պետք է այդ դեռն ընդունել առավել հեզաբարո բժշկից, որպիսին ի նկատի էր առնվում Պոմպեոսը Պոմպեոսն էլ, ս ուրևս խոսքով իր հանձն շանելով այդ դերը, իրականում ամենից շատ ձոտում էր հասնել հենց այն բանին, որ իրեն հոշակեին դիկտատոր: Կատոնն ու իր բարեկամները հասկացել էին այդ և սենատում առաջարկություն անցկացրին Պոմպեոսին միակ կոնսուլ ընտրելու վերաբերյալ, որպեսզի նա, բավարարվելով այդպիսի քիչ թե շատ օրինական մենիշխանությունից չձգտեր դիկտատուրայի: Որոշված 1 որ նաև երկարածղել պրովինցիանների կառավարման նրա ժամկետը, որոնցից Երկուսն էին նրանը՝ Իսպանիան և Աֆրիկան նա դրանք կառավարում էր լեզատների օգնությամբ՝ իր ղորքերը պահելու համար պետական գանձարանից չուրաքանչյուր տարի ստանալով հազար տաղանդ:

XXIX Այնինչ Կեսարը, միջնորդներ ուղարկելով Հռոմ, ձդտում էր հասնել կոնսուլության և պահանջում էր Երկարացնել իր լիազորությունները պրովինցիաներում: Եվ մինչ Պոմպեոսը սկզբում լոություն էր պահպանում Մարցելլոսն ու Լենտուլոսը, որոնք միշտ ատել էին Կեսարին, հանգես եկան ընդդեմ նրա խնդրանքի իրազորման: Այն նկատառումներին, որոնք թելադրվում էին հանգամանքների կողմից, նրանք առանց կարիքի ալելացրին և բազում ուրիշները որոնք միտված էին Կեսարին

վիրավորելուն և անվանարկելուն: Աւապէս, օրինակ նրանք պահանջում էին վերացնել Գալլիայի Նոր Կոմի բնակիչների քաղաքացիութեան իրաւունքը, մի դադուիթ, որը նոր էր հիմնադրվել Կեսարի կողմից գրանից ոչ շատ առաջ, իսկ այնտեղի խորհրդի անդամներից մեկին, որը Հոռմ էր եկել, կոնսուլ Մարցելլուսը նույնիսկ ճիպտատահարեց ասելով՝ «Մաքեզ ի նշան այն բանի որ դու հոռմեական քաղաքացի չես, հիմա տուն վերադարձիր և սպիներդ ցույց տուր Կեսարին»: Իսկ իր Կեսարը Մարցելլուսի այդ վրդովեցուցիչ արարքից հետո գալլական հարստութեանը և առատ հեղեղի պէս ուղարկեց պետութեան դեկավարմանը մասնակից ամեն մեկին և ոչ միայն ժողովրդական տրիբուն Կուրիոնին ազատեց մեծ պարտքերից այլև կոնսուլ Պոլոսին տվեց հազար հինգ հարյուր տաղանդ որի միջոցով սա Ֆորումը զարգարեց նշանավոր մի շինութեամբ՝ բազիլիկայով, ուր նա կանգնեցրեց Փուլվիոսի բազիլիկայի տեղում, այնժամ Պոմպեոսը անարեկված այդ խարդավանքներից՝ արդեն բացահայտորեն, և անձամբ և բարեկամների միջոցով սկսեց պայքարել հանուն այն բանի որ Կեսարին փոխարինող նշանակվի պրովինցիալները կառավարելու պծով: Միա՛մանակ նա Կեսարից հետ պահանջեց այն լեգեոնները որ ինքը արամադրել էր նրան Գալլիայում պատերազմելու համար: Կեսարն իսկույննեթ ևս ուղարկեց այդ զորքերը յուրաքանչյուր զինվորի պարգևատրելով երկու հարյուր հիսուն դրախմով:

Նրանք, ովքեր այդ լեգեոնները բերեցին Պոմպեոսի մոտ, ժողովրդի մեջ վատ լուրեր էին տարածում Կեսարի մասին՝ միաժամանակ Պոմպեոսին շլացնելով սին հույսերով. այդ մարդիկ նրան հավատացնում էին, թե Կեսարի զորքը կարոտում է Պոմպեոսին և էթե այստեղ պետութեան մեջ, որը տառապում է ծածուկ ախտից նա հագիվ թե ի պորու է պայքարելու նախանձորդների դեմ ապա այնտեղ նրա տրամադրութեան տակ զորք կա որը պատրաստ է իսկույննեթ հենց որ այն ոտք դնի Իտալիա հանդես գալ նրա՝ Պոմպեոսի կողմում, — իբր ահա այս պիսի անբարյացակամութեան է իր դեմ հարուցել Կեսարը անընդհատ արշավանքներով, այսպիսի անվատահութեան՝ մենիշխանութեան իր ձգտումներով, Լսելով նման խոսքեր՝ Պոմպեոսը մի կողմ թողեց ամեն էրկյուղ, շնորհաց զինվորական ուժեր ձեռքբերելու մասին և մտածում էր Կեսարին հաղթել ճառերի և օրինագծերի միջոցով: Բայց Կեսարին բոլորովին չէին մտահոգում այն որոշումները, որ Պոմպեոսը հանում էր իր դեմ: Պատմում են, թե Կեսարի զորականներից մեկը, որին նա Հոռմ է ուղարկած եղել, սենատի շինքի առաջ կանգնած լսելով, թե սենատը հրաժարվում է երկարացնել Կեսարի հրամանատարութեան ժամկետը՝

սսել է ձեռքը սյի կոթին դիւած «Դէ ի նշ ալած այդ դեպքում սա՛րքան ժամկետի երկարացում կտա :

XXX Ասենք, Կեսարի պահանջներն աւտաքուտ արդարացի էին թվում: Այսինքն՝ նա առաջարկում էր, որ ինքը կարծակի իր զորքերը, եթե Պոմպեոսն էլ նույնն անի, և իրենք երկուսով որպէս մասնավոր անձինք համաքաղաքացիներից փոխ՝ ստուգում սպասեն իրենց արած գործերի դիմաց Չէ՞ որ եթե իր զորքն առնեն ձեռքից, իսկ Պոմպեոսին թողնեն և ամրացնեն նրա ուժերը ապա մեկին մեղադրելով բռնապետութեան ձուտման մեջ, մյուսին բռնապետ կղարձեն: Կուրիոսին, որը Կեսարի այս առաջարկութեանը հաղորդել էր սենատին, ողջունել էին ազմկալի ծափահարութեաններով, նրա վրա նույնիսկ լյսակներ էին նետել, ինչպէս իտալերի մեջ հազիթանակ տանուլի վրա: Ժողովրդական տրիբուն Անտոնիոսը շուտով ժողովրդական ժողով բերեց Կեսարի նամակը այդ առաջարկութեան արթիվ և, շնայած կոնսուլների դիմադրութեանը կարգաց Բայց սենատում Պոմպեոսի աներ Սկիպիոնը առաջարկութեան մտքից Կեսարին հայլ ենիքի թշնամի հայտարարել եթե նա որշակի ժամկետում գենքը վայր շնի: Կոնսուլներն սկսեցին հարցում կատարել թէ ով է քվեարկում հոգուտ այն բանի որ Պոմպեոսն արձակի իր զորքերը, և ով՝ հոգուտ նրա, որ Կեսարն արձակի իրենը: Առաջին առաջարկի օգտին շատ քչին արտահայտվեցին, իսկ հոգուտ երկրորդի՝ համարյա բոլոր: Սյնժամ Անտոնիոսը առաջարկ մտքից որ երկուսն էլ միաժամանակ վայր գնեն իրենց լիազորութեանները, և այս առաջարկութեանը միահամուտ կերպով միացավ ամբողջ սենատը: Բայց բանի որ Սկիպիոնը վճռահանորեն հանդես եկավ ընդդիմ դրա իսկ կոնսուլ Անտուոսը գոչեց թե ավագակի դիմ պետք է գենքով գործել, և լուր թե որոշումներով, սենատորները ցրվեցին և լզո զգեստներ հագան այդպիսի երկպառակութեան անթիվ:

XXXI Դրանից հետո Կեսարից նամակներ եկան շատ շափավոր առաջարկութեաններով: Ես համաձայնութեան էր հայտնում որ կհրոժարվի բոլոր պահանջներից, եթե իրեն տան Այսրալայան Գալիան և Իլլիրիկեն՝ երկու լեգեոնների հետ մինչև այն ժամանակ երբ ինքը կկարողանա երկրորդ անգամ որպէս հալցորդ հանդես գալ կոնսուլական ըստութեաններում: Հոնտոր Յիցերոնը որը հենց նոր էր եկել Կիլիկիայից և ջանում էր հաշտեցնել թշնամացածներին, փորձեց մեղմացնել Պոմպեոսին, բայց սա, զիջելով մնացած բաներում չէր համաձայնում չորք թողնել Կեսարին: Այնժամ Յիցերոնը Կեսարի բարեկամներին համոզեց սահմանափակվել հիշս տակված պրովինցիաներով ու վեց հա

զար գինվորով և թշնամությանը վերջ տալ: Սլան Պոմպեոսն էլ էր հաճաճայնում: Բայց կոնսուլ Լենտուլոսը և նրա բարեկամները հակառակվեցին և մինչև այնտեղ հասան որ խայտառակ ու անարգ ձևով սենատից դուրս վոնդեցին Անտոնիոսին ու Կուրիոնին: Դրանով իսկ նրանք Կեսարին գինվորների զարույթը բոլորելու լավագույն միջոցը տվեցին պետք էր նրանց մոտ սոսկ մատնանշել այդ արարքը, որ սեռական բարձր պաշտոններ զբաղեցնող հարգարժան այրերը ստիպված լինեին փսխել ստրուկի շորեր հուզած՝ վարձու սայլով (թշնամիների ահից նրանք այդ բանին էին դիմել, որպեսզի գաղտնի Շողոպրեին Հոոմից):

XXXII Կեսարն ուներ ոչ ավելի քան երեք հարյուր ձիավոր ու հինգ հազար հետևակացին: Նրա մնացած գինվորները Ալպերից այն կողմ էին, և նա արդեն իր լեզատներին ուղարկել էր նրանց ետևից: Բայց քանի որ տեսնում էր, թե իր հզացած ձեռնարկն սկսելու և առաջին գրոհի համար ավելի շատ անհրաժեշտ են սխրանքի հրաշքներ ու շմեցուցիչ արագությամբ հարված քան թե բազմամարդ զորք (քանզի նրան թվում էր, որ ավելի հեշտ է թշնամուն վախեցնել անսպասելի հարձակումով, քան հաղթել լավ գինված զորքով), ուտի իր հրամանատարներին ու ցենտուրիոններին հրամայեց որ դաշույններով գինված, առանց որևէ այլ գեների, հնարավորին շտի խուսափելով ազմուկից ու արյունահեղութունից գրավեն Արմինիոնը նշանակալից մի քաղաք Գալլիայում: Ջորջի հրամատարութունը նա թողել էր Հորտենսիոսին, ինքն էլ ամբողջ օրն անցկացրեց բոլորի աչքի առաջ և նույնիսկ ներկա եղավ գլադիատորների վարժութուններին: Սրեկոլան կողմ, լուգանք ընդունելով, նա ուղղվեց դեպի ճաշասրահ և այստեղ որոշ ժամանակ մնաց հյուրերի հետ: Երբ արդեն մթնել էր վեր կացավ և հյուրերին քաղաքավարի առաջարկեց սպասել այստեղ, մինչև որ ինքը վերադառնա Իսկ մի քանի վստահելի մարդկանց մինչ այդ ասել էր, որ հետևելն իրեն բայց բոլորը միանգամից դուրս չեկան այլ մեկ մեկ: Նա ինքը նստեց վարձու մի սայլ և մեկնեց սկզբում ուրիշ ճանապարհով, իսկ ապա շրջվեց դեպի Արմինիոն: Երբ մոտեցել էր Ռուբիկոն անունով գետակին որը բաժանում է Ալսրալպյան Գալլիան բուն Իտալիայից նա վերահաս քուպելի առթիվ խորը մտորումների մեջ ընկավ, և երկմտում էր իր հանդրգնության մեծության հանդեպ: Կանդնեցնելով սայլը՝ նա նորից երկար ժամանակ լսին ծանրութեթև արևց իր մտադրութունը բոլոր կողմերից, մերթ մեկ, մերթ մի այլ որոշում ընդունելով: Ապա իր երկմտանքը հայտնեց ներկա գտնվող բարեկամներին, որոնց մեջ էր նաև

Աշխիոս Պոլիոնը Նա հասկանում էր թե ինչպիսի աղետների սպիտակ կլինի այս գետն անցնելը բոլոր մարդկանց համար և այդ քայլն ինչպես կգնահատի գալիք սերունդը: Վերջապես ասես թե դեն շարտելով խորհրդածութունները և խիզախորեն նետվելով գալիքին ընդառաջ՝ նա արտասանեց այս խոսքը, որը սովորական է այն մարդկանց համար ովքեր խիզախ մի բան էն ձեռնարկում որի վախճանը կասկածելի է «Վիճակը նետված է», — և շարժվեց դեպի անցումը: Ճանապարհի մնացած մասը առանց դադար առնելու սլանալով՝ նա ուն լույսը շքացված ներխուժեց Արմինիոն, որը և գրավ՛ դ: Ասում էն այդ անցման նախորդ օրվա գիշերը Կեսարը մի շար երազ է տեսել նա տեսել էր, իբր ինքը մի սարսափելի արունապղծություն է կատարում՝ կենակցելով հարադաս մոր հետ:

XXVIII Արմինիոնի առումից չէր սեսս թե պատերազմի առջև լայնորեն բացվել էին դարպասները բոլոր երկրներում ու բոլոր ծովերում, և պրովլենդիայի սահմանի հետ միասին խախտվել էին ու ջրնշվել հռոմեական բոլոր օբենքները: Թվում էր, թե ոչ միայն տղամարդիկ ու կանայք էն սարսափա ար թափառում իտալիայով մեկ, ինչպես դա լինում էր և անցյալում ալե քաղաքներն իրենք, տեղներից վեր կացած, միմյանց թշնամի բարձա՞ փախչում էին: Հռոմում իսկ որը լեփլեցուն էր շրջակա գյուղերից էկած-հավաքված փախտապանների հեղեղով, իշխանությունները չէին կարողանում կարգ պահպանել ոչ համոզելով ոչ հրամայելով: Եվ քիչ էր մնում, որ քաղաքն ինքն իրեն կործաներ այդ մեծ խառնաշփոթության և փոթորկի մեջ: Ամենուրեք տիրում էին հակամարտ կրքեր ու կատաղի շուզումներ: Քանզի նույնիսկ այն կողմը, որը ինչ որ մի ժամանակ հաղթանակում էր, հանդարտ չէր մնում, ալ, նորից վիթխարի քաղաքում բախվելով ահաբեկված ու տապալված հակառակորդին՝ հանդգնորեն նրան էլ ավելի սարսափելի ապագայով էր սպանում, և պայքարը նորոգվում էր: Պոմպեոսին որն իրիշներից պակաս չէր զլուխը կորցրել, այժմ շրջապատում էին բոլոր կողմերից: Ոմանք նրա վրա էին դնում պատասխանատվությունն այն բանի, որ նա աջակցել է Կեսարի ուժեղացմանը ի վնաս և իրեն, և պետությանը մյուսները մեղադրում էին նրան որ կենտուղոսին թույլ է տվել վիրավորելու Կեսարին, երբ նա արդեն գիշումներ էր անում և առաջարկում հաշտության արդարացի պայմաններ: Փավոնիոսն էլ նրան առաջարկում էր ոտքը գետնին խփել որովհետև Պոմպեոսը մի անգամ պարծենալով ասել էր սենատորներին, թե կարիք չկա, որ նրանք իրարանցման մեջ ընկնեն և պատերազմի նախապատրաստություններ հոգան հենց որ Կե-

սարը գա, ապա բավական է, որ ինքը ոտքը գետնին խփի և խսկուչն ամբողջ Իտալիան գորքերով կլցվի: Ասենք, հիմա էլ դեռ Պոմպեոսը զինված մարտիկների թվով գերադանցում էր Կեսարին: Սակայն ոչ ոք նրան թույլ չէր տալիս գործելու իր հաշվարկներին համապատասխան: Առաջի նա հավատաց այն կեղծ լուրերին, թե պատերազմն արդեն դար պասների մոտ է, թե այն ընդգրկել է ողջ Լրկիրը և տեղի տալով ընդհանուր տրամադրությունը՝ հրապարակորեն հայտարարեց, թե քաղաքում ապստամբություն է և ասիշխանություն, իսկ ապա լքեց հեռացավ քաղաքից՝ հրամայելով, որ իրեն հետևեն սենատորները և բոլոր նրանք ովքեր հայրենիքն ու ազատությունը գերադասում են բռնապետ թյունից:

XXXIV Այսպիսով, կոնսուլները փախան՝ չկատարելով նույնիսկ ճամփա ընկնելուց առաջ առվող սովորական զոհաբերությունը Փախավ և սենատորների մեծ մասը, այնպիսի հապճեպությամբ որ նրանք իրենց կայք կարողությունից հետևե՛րը վերցրին առաջին իսկ ձեռքն ընկած բանը, ասես թե գրե՛ծ ունե՛լն ուրիշի ունեցվածքի հետ: Սղան և այնպիսիները, որոնք նախկինում ջերմորեն պաշտպանում էին Կեսարին իսկ հիմա էլ, սարսուփից կորցնելով դատելու կարողությունը առանց տրե՛կ անհրաժեշտության թույլ տվին որ այդ համընդհանուր փախվախի ալիքը իրենց էլ վերցնե՛ր տաներ: Բայց ամենատխուր տեսարանը հենց քաղաքի տեսքն էր, որ մեծ փոթորկի նախօրյակին նման էր հուսալքված նավավարներով նավի, որը սլանում է ալիքների վրայով և նետված է կույր բախտի քմահաճույթին: Սվ այնուամենայնիվ, որքան էլ մեծ ցավ պատճառեր աւո՛ր փախեփախը, հոռմեացիները Պոմպեոսի հանգեպ ունեցած սիրուց աքսորավայրը համարում էին իրենց հայրենիքը, և լքեցին Հռոմը ասես թե այն դարձել էր Կեսարի ճամբարը: Նույնիսկ Լարիենոսը Կեսարի ամենամոտիկ բարեկամներից մեկը, որը նրա լեզատն էր եղել և նրա ամենից լռանդազին օգնականը գալլական պատերազմներում, այժմ փախչում էր նրանից և անցել էր Պոմպեոսի կողմը: Կեսարն էլ նրա հետևից ուղարկեց նրա գրամներն ու եղած չեղածը:

Կեսարն ամենից առաջ շարժվեց Դոմիցիոսի դեմ, որը երեսուն կոհորտայով գրավել էր Կորփինիոնը, և ճամբար դրեց այդ քաղաքի մոտ: Դոմիցիոսը, հաջողությունից հույսը կտրած իր բժիշկ սարուկից թույն վերցրեց ու խմեց՝ ցանկանալով վերջ տալ իր կյանքին: Բայց շուտով լսելով, որ Կեսարը զարմանալիորեն ողորմած է գերիների հանգեպ նա սկսեց ողբալ ինքն իրեն և դատապարտել իր շափազանց հապճեպ որոշումը: Սակայն բժիշկը նրան հանգստացրեց հավատացնելով, որ թույնի փոխարեն քնաբեր դեղ է ավել Դոմիցիոսը, ոգեպնդվելով, շտապեց Կե-

սարի մոտ, ներումն ստացավ նրանից և նորից փախավ Պոմպեոսի մոտ։ Այս նորութիւնները հասնելով մինչև Հռոմ՝ հանգստացրին բնակիչներին և փախածներից ոմանք հետ վերադարձան։

XXXV Կեսարն իր զորքի կազմի մեջ մտցրեց Դոմիցիոսի ջոկատը, ինչպես և Պոմպեոսի համար հավաքված բոլոր զինվորներին, որոնց նա բռնել էր իտալական քաղաքներում և այդ ուժերով, արդեն բազմամարդ և ահեղ, շարժվեց ուղիղ Պոմպեոսի դեմ։ Բայց սա շապատեց մինչև նրա գալը, փախավ Բրունդիզիոն և սկզբում կոնսուլներին զորքով ուղարկելով Դիրրաքիոն, շուտով երբ Կեսարն արդեն բոլորովին մոտիկ էր, ինքն էլ նավ նստեց, անցավ նույն տեղը։ Սա մանրամասն կպատմվի նրա կենսագրութիւն մեջ Կեսարն ուղում էր իսկույննեթ շտապել նրա հետևից, բայց նավ շուներ, ուստի և վերադարձավ Հռոմ՝ վաթսուն օրվա ընթացքում առանց արշակահաճութեան գառտալով տերը համայն Իտալիայի։ Նա Հռոմը գտավ առավել հանգարտված վիճակում, քան սպասում էր, և քանի որ շատ սենատորներ տեղում էին մնացել, նա դիմեց նրանց աշտարար ճառով, առաջարկելով ղեկավարութիւն ուղարկել Պոմպեոսի մոտ, որպէսզի համաձայնութիւն ձեռք բերեն խելամիտ պայմաններով։ Սակայն նրանցից ոչ ոք չընդունեց այդ առաջարկը՝ կամ Պոմպեոսի հանդեպ ունեցած վախից որին նրանք լքել էին վտանգի գահին կամ շփոթահելով Կեսարին և նրա շատը համարելով ոչ անկեղծ

Ժողովրդական տրիրուն Սետելլուսը ցանկանում էր արգելել Կեսարին դրամ վարձնել պետական գանձարանից վկայակոչելով օրենքները։ Կեսարը դրան պատասխանեց «Ձեռքն ու օրէնքը միմյանց հետ չեն հարմարվում։ Եթէ դու դժգոհ ես իմ գործողութիւններից ավելի լավ է կորի գնա քանզի պատերազմը ոչ մի առարկութիւն չի հանդուրժում։ Իսկ երբ հաշտութիւն կնքելուց հետո ես զենքս մի կողմ դնեմ դու կարող ես նորից հայտնվել ու հռետորութիւն անել ժողովրդի առաջ։ Արդևն այն,— ավելացրեց նա,— որ ես սա ասում ես, դրանով դիջում եմ իմ իրավունքները չէ՞ որ և՛ դու, և՛ իմ բոլոր հակառակորդները, որոնց ես այստեղ բռնել եմ ամբողջովին գտնվում եք իմ իշխանութիւն տակ»։ Մետելլոսին այս խոսքերն ասելով՝ նա ուղղվեց դեպի գանձատան դուռը և, քանի որ բանալիները չէր գտել, մարդ ուղարկեց վարպետների հետևից ու հրամայեց ջարդել դուռը։ Մետելլոսը, քաջալերված ներկաներից մի քանիսի գովեստներից, նորից սկսեց ընդդիմանալ։ Այնժամ Կեսարը վճռականորեն սպառնաց Մետելլոսին թե կսպանի ևթև շղաղարի վրդովմունք պատճառելու «Իմացի՛ր տղա — ավելացրեց նա — որ ինձ

համար շատ ավելի դժվար է ասելը քան անելը : Այս խո քերը Մետել-
յասին ստիպեցին վախից թողնել հեռանալ և պատերազմի համար բոլոր
անհրաժեշտ բաները տրամադրվեցին Կեսարին արագ և առանց որևէ
| ոչընդոտ |

XXXVI Կեսարը ճանապարհ ընկավ դեպի Իսպանիա որոշելով ամե
նից առաջ այդտեղից վտարել Ափրանիոսին ու Վարրոնին՝ Պոմպեոսի
լեզատներին և իրեն ենթարկելով այնտեղի լեգեոններն ու պրովինցիա-
ները, որպեսզի թիկունքում հակառակորդ շունենար ասպա դուրս գալ հենց
իր՝ Պոմպեոսի դեմ : Իսպանիայում Կեսարը հաճախ էր շրջապատման
մեջ ընկնում, այնպես որ նրա կյանքը վտանգի մեջ էր, նրա զինվորները
սովի էին մատնվում, և սնուամենայնիվ նա անընդհատ հետապնդում
էր հակառակորդներին՝ ճակատամարտի էր կանչում, փոսերով էր շրջ-
ջապատում մինչև որ վերջապես տիրեց և ճամբարներին՝ և՛ բանակ
էներին : Առաջնորդները փախան Պոմպեոսի մոտ

XXXVII Կեսարի Հոռոմ վերադառնալուց հետո նրա աներ Պիզոնն
սկսեց նրան շամոզել, սր Պոմպեոսի մոտ տատվիրակներ ուղարկի խա-
ղաղության բանակցությունների համար, բայց Սերվիլիոս Իսավրացին
| հաճույս Կեսարի առարկեց դրան : Սկսած Կեսարին նշանակեց դիկ
ս ստոր, որից հետո ևս հետ վերադարձրեց սրտաքսվածներին և վերա-
կանգնեց քաղաքացիական իրավունքները այն անձանց գավակների,
ովքեր Սուլլայի ժամանակ օրենքից դուրս էին հայտարարված, ինչպես և
զեղջման տոկոսի որոշ իջեցման ճանապարհով թեթևացրեց պարտապան
ների դրությունը : Հրապարակելով ևս մի քանի նման կարգադրություն-
ներ՝ նա տասնմեկ օր հետո հրաժարվեց դիկտատորի միանձնյա իշխա-
նությունից, իրեն կոնսուլ հայտարարելով Սերվիլիոս Իսավրացու հետ
և դուրս եկավ սրջավանքի : Հունվարի սկզբին սրբ մատավորասլես
հստապատասխանում է ավենական պոսեյդեոն ամսվան, ձմեռային
արևադարձի մոտ նա նավերով ճանապարհ ընկավ վեց հարյուր հոգա-
նոց ընտիր հեծելազորով ու հինգ լեգեոնով՝ մնացած զորքը թողնելով
հետևում որպեսզի ժամանակ չկորցնելու : Հոնիական ծովը կտրել անցնե-
լուց հետո, նա գրավեց Ապոլլոնիան և Օրիկոնը, իսկ նավատորմը նորից
ուղարկեց Իրոնդիպոն՝ զորքի հետ մնացած մասին բերելու : Զինվորները
դեռ ճանապարհին էին : Նրանց ջահելության տարիներն անցել էին և
անվերջ պատերազմներից հոգնած, բարձրաձայն տրանջում էին Կե-
սարի դեմ ասելով «Իսկ մեզ ո՞ւր, ո՞ր երկիրն է տանելու այս մարդը
մեզ հետ վարվելով այնպես ասես թե մենք հոգնություն ենթակա կեն
գանի մարդիկ չենք : Բայց չէ՞ որ սուրն էլ է մաշվում հարվածներից

և գրահին, և վահանին պետք է հանգստութիւնն սալ այսքան երկարա-
տե ծառայութիւննից հետո: Մի՞թե նույնիսկ մեր վերքերը Կեսարին չեն
հասկացնում, որ ինքը հրամանատարութիւնն է անում մահկանացու
մարդկանց վրա և որ մենք գրկանք ու տառապանք ենք գգում, ինչպէս
մյուս բոլոր մալ գիկ: Հիմա ծովում փոթորիկների ու հողմերի ժամանակն
է և նույնիսկ աստծու հրամանով անհնար է սաստել տարերքի ուժը, իսկ
նա ուրիշ հաշվի չի առնում ասես ոչ թե թշնամիներին է հետապնդում,
ալ ինքն է փրկվում նրանցից»: Այսպիսի խոսքեր ասելով՝ նրանք դան-
դազ շարժվում էին գեպի Երունդիգիոն: Բայց երբ, հասնելով այնտեղ,
նրանք իմացան որ Կեսարն արդեն նավել գնացել է, նրանց տրամա-
գրութիւնն արագ փոխվեց: Նրանք հայհոյում էին իրենց իրենց անվա-
նելով դավաճաններ գորավարի հանդեպ հայհոյում էին նաև պետերին,
որ ճահապարհին չեն շտապեցրել իրենց: Տեղավորվելով բարձունքի վրա,
զինվորները նույն ժամին էպիրոսի կողմը, սպասելով նավերի,
որոնցով իրենք պիտի անցնեն գնալին Կեսարի մոտ:

XXXVIII Մինչդեռ Կեսարը Սպուլոնիայում շունենալով պատերազ
մելու համար բավականաչափ ուժեր և տեսնելով, որ զորքերն Իտալիա-
ից հապաղում են նավել գալ բնկել էր դժվարին դրութեան մեջ: Ուստի
նա մճոռեց շախաղանց հանդուսն մի բան ձեռնարկել՝ տասներկու թիա-
նոց նավով բոլորից թաքուն վերադասնալ Բրունդիգիոն, թեև թշնամա-
կան բազում նավեր ակոսում էին ծովը: Նա գիշերով, սարուկի հագուս-
տով, բարձրացավ ետև և՝ լուվում նստած որպէս ամենից աննշան մի
մարդ, սակից մնաց: Առջա գետի հոսանքով նավը գնաց գեպի ծովը,
բայց առավոտյան բամին, որը սովորաբար հանդարտեցնում էր ալեկո-
ծումը գետաբերանում ալիքները թշելով դեպի ծովը, տեղի տվեց գի-
շերը փշոց ծովային ուժգին քամու ճնշման տակ Դետը կատաղիորեն
պաշարում էլ ծովային մակընթացութեան դեմ: Դիմադրելով ալեբա-
խութեանը, գետն սուշում էր ու աղմկում՝ անսավոր ջրապատույտներ կալ
մելով: Նավավարը, անկարող սիրապետելու տալերքին, նավաստիներին
հրամայեց նավը հետ դարձնել: Այդ լսելով, Կեսարը առաջ էկավ, և բրո-
նելով ապշահար նավավարի ձեռքը՝ ասաց «Սոա ջ, սիրելի՛ս, ավելի՛
համարձակ եղիր, ոչնչի՛ց մի վախ՛ցիր դու Կեսարի՛ն ես տանում և
նրա երջանկութիւնը»: Նավաստիները մոռացան փոթորիկը և, ասես թե
ձուլված-կպած լինելով թիակներին՝ մեծագույն փութաշանութեամբ պայ-
քարում էին հոսանքի դեմ: Սակայն անհնար եղավ ավելի հեռուն գնալ
քանի որ նավամբարը շատ ջուր էր լցվել և նավը գետաբերանում աճեղ
վտանգի էր ենթարկվում: Կեսարը թեև ռժկամութեամբ սակա ն համա

ձայնեց՝ Տէտ դառնալու Վերագառնալիս Կեարին զինվորները բազմու
թշամբ ընդառաջ ելան՝ կշտամբելով այն բանի համար, որ նա հուշ
չունի թե մենակ իրենց հետ հազթեկ կկարողանա ալ վշտանում է հետ
մնացածները պատճառով և իրեն վտանգի ենթարկում՝ ասես թե շվատա
հելով այն լեգեոններին, որոնք ափ են իջել իր հետ միասին:

XXXIX Վերշապու Բրունդիգիոնից զորքերի հետ ժամանեց Անտո
նիոսը Կեսարը, սիրտ առնելով, սկսեց Պոմպեոսին ճակատամարտի կոչ
անել: Պոմպեոսը ճամբալը դրել էր մի հարմար տեղում՝ հնարավորու
թյուն ունենալով սռա ոտրեն մատակարարել իր զորքին ծովից ու ցա
մաքից, այնինչ Կեսարի զինվորները սկզբից կէթ արդեն կարիք էին
զգում պարենա էթերքի, իսկ ապա նույնիսկ ամենաանհրաժեշտ բանելի
բացակայութիւն պատճառով սկսեցին ինչ որ արմտիք ուտել՝ դրանք
մանրելով ու խառնելով կաթին: Երբեմն նրանք այդ խառնուրդից հացի
բլիթ էին թիում և, հարձակվելով հակառակորդի առաջընթաց պահակ
ների վրա շարտում էին այդ բլիթները, գոչելով, թե չեն դադարեցնի
Պոմպեոսի շրջապատումը մինչև որ հողը նորից այսպիսի արմտիք ծնի
Պոմպեոսն աշխատում էր իր զինվորներից թաքցնել և՛ այդ բլիթները
և՛ այդ իոսքերը, քանզի նրանք սկսել էին ընկճվել՝ սարսափելով թըշ-
նամինների անզգայությունից և նրանց համարելով ինչ-որ վայրենի գա-
ղաններ:

Պոմպեոսի ամրությունների շուրջը մշտապես հստուկենտ ընդհա
րումներ էին տեղի ունենում: Այդ բոլոր բախումների ժամանակ հազթա-
նակը Կեսարի կողմն էր լինում, բացի մի դեպքից, երբ անհաջողութուն
կրելով՝ Կեսարը քիչ մնաց զրկվեք իր ճամբարից: Պոմպեոսը հարձակում
գործեց, որին դիմանալ չկարողացավ ոչ ոք փոսերը դիակներով լցվե-
ցին, Կեսարի զինվորները ընկնում էին իրենց հողաթմբի ու ցցապատ
նեշի մոտ՝ հապշտապ փախչելիս թշնամուց խոցվելով: Կեսարն ընդառաջ
եղավ իր զինվորներին՝ ապարդյուն կերպով փորձելով հետ դարձնել փախ-
լողներին: Նա ձեռքը մեկնում էր դրոշներին բայց դրոշակակիրները
դրանք ցած էին նետում, ա նպես որ թշնամիները գրավեցին երեսուն
երկու դրոշ: Այդ ընթացքում քիչ էր մնում Կեսարն ինքն էլ սպանվեք
Բոնելով իր կողքից փախչող պարթևահասակ և ուժեղ մի զինվորի՝ նա
սրան հրամայեց կանգ առնել և շուռ գալ դեպի թշնամին: Սա սարսա
փելի վտանգի հանդիման շփոթահար բարձրացրեց սուրը որ հարվա
ծեք Կեսարին, բայց Կեսարի զինակիրը ժամանակին վրա հասավ ու
թրատեց նրա ձեռքը: Սակայն Պոմպեոսը կամ ինչ որ անվճռականու-

թշունից, կամ էլ պատահականորեն, մինչև վերջը շօտագործեց իր հա-
 ջողությունը, այլ՝ նահանջեց, փախստականներին քշելով իրենց ճամ-
 բարը: Կեսարը որև արդեն կորցրած է եղել ամեն մի հույս՝ դրանից
 հետո ասել է իր բարեկամներին «Այսօր հաղթանակը հակառակորդնե-
 րինը կլիներ, եթե նրանք իրենց դեմ թշնամիներ ունենային»: Ինքն էլ,
 գալով իր վրանը և պառկելով գիշերն անցկացրեց տանջալի տազնապի
 և ծանր մտատանջությունների մեջ աչն հապակցությամբ, թե որքան
 անմիտ ձևով է գորքը ղեկավարում: Եւ իրեն սասում էր թի իր առջև
 փռված են ընդարձակ հարթություններ և մակեդոնական ու թեսալա-
 կան հարուստ քաղաքներ, իսկ ինքը փոխանակ սաղմական գործողու-
 թյունները փոխադրի աչնտեղ, լամբար է դրել ծովի մոտ որտեղ գլ-
 լակշոությունը հակառակորդի կողմն է, աչնպես որ նա ինքն է պաշար-
 լածի դրկանքներ կրում էւմ թե շրջապատում թշնամուն: Սչսպիսի
 տանջալի հոգի կան վիճակում պարլնամթերքի պակասությունից և հան-
 բամանքների անբարենպաստ գասավորությունից ընկնված՝ Կեսարը որո-
 շում ընդունեց շարժվել դեպի Մակեդոնիա՝ Սկիպիոնի դեմ, հուսալով
 եւ մ Պոմպեոսին հրապուրել տանել աչնտեղ, որտեղ նա ճակատամարտ
 կտա իր հետ միանման պայմաններում՝ աջակցություն շ տանալով ծո-
 վից կամ կջախջախի Սկիպիոնին որը թողնված է իր կամքին:

XL Պոմպեոսի զորքի ու պետերի մեջ դա լ ու ն ցանկություն առա-
 ջացրեց նետվել հետապնդելու, բանի որ լվում էր թե Կեսարը պարտ-
 ված փախչում է Բայց Պոմպեոսն ինքը աչն աստիճանի դպուշ էր, որ
 շէր համարձակվի մանել մի ճակատամարտի մեջ որը կարող էր վճռել
 ամբողջ գործի ելքը Երկար յամանակվա համար ամեն ինչով ասլահով-
 ված լինելով նա գերադասում էր սպասել մինչև որ հակառակորդն
 սպառի իր ուժերը: Կեսարի զորքի լավագույն մասը մարտական փորձ-
 ուներ և անհաղթահարելի խիզախություն ճակատամարտերում: Սակայն
 իրա դինվորները ծեր տարիքի պատճառով հոգնում էին երկարատև ան-
 ցումներից, ճամբարային կյանքից, շիսարարական աշխատանքներից և
 գիշերային արթնություններից: Մարմնական թուլության պատճառով տա-
 ուպելով ծանր աշխատանքներից՝ նրանք կորցնում էին նաև ոգու կայ-
 տառությունը Իրան ավելացրած, ինչպես աչն ժամանակ ասում էին,
 վատ սնունդը Կեսարի բանակում առաջացրել էր ինչ-որ տարափոխիկ
 հիվանդություն: Բայց ամենակարևորը Կեսարը ո՛չ դրամ ուներ, ո՛չ
 պարենի պաշար, և թվում էր, թե կարճ ժամանակի ընթացքում նրա բա-
 նակն ինքնիրեն կկազմալուծվի

XLI Միսյն Կատունն Լի ոլլ ահանելով ռարտում լնկած թշնա մինիբին (դրանք մոտ հազար հոգի էին) հեռացավ՝ գեմքը ծածկելով Լեշան տիրութեան, և լաց եղավ գովեց Պոմպեոսին, որ նա խուսափում էլ ճակատամարտից և խնայում համարադարացիներին: Այնուամենայնիվ մնացածները Պոմպեոսին մեղադրում էին վախկոտութեան մեջ և ծաղրանքով նրան կոչում էին Աղամեմնոն ու արքայից արքա. շքանկան սլով հրաժարվել միանձնյա իշխանութունից և, իբր թե, հղարտանում է, որ աչքան շատ զորավարներ կան իր Լեթակայութեան սակ Լ իր վրանն են գալի: Կարգադրութեաններ ստանալու, Փավոնիոսը նմանակելով Կատունի անկեղծ խոսակերպը, տրանջում էր, թի Պոմպեոս իշխելատիրութեան պատճառով իրենք սյս տարի շին ճաշակում տուս կուլյան թուզ: Ափանիոսը որը վերջերս էր ժամանել Իսպանիայից այնքան անհաջող հրամանատարութեան անելուց և Կեսարին իր բանակը դրամով վաճառելու մեջ կասկածվելուց հետո, հարցնում էր՝ իսկ ինչո՞ւ լեն մարանչում մտճառահանի գեմ, որն իրենից գնել է պրովինցիաները: Այս ամենի ճնշման ու կ Պոմպեոսը իր կամքին հակառակ սկսեց հետ պնդել Կեսարին:

Իսկ Կեսարը ճանապարհի մեծ ալը կալեց անցավ ծանր պալ մաններում՝ ոչ մի տեղից պարեն ստանալով այլ՝ ամենուրեք տեսնելով ասկ արհամարհանք վերջերս ունեցած իր անհաջողութեան պատճառով: Սակայն թեսալական Գոմփոս քաղաքը զբաղելուց հետո նրան ոչ միայն հասողվեց կերս կրել իր բանակը այլև անսպասելիորեն դինվորների համար հիփանդութունից աղտավելու ճար գտնել Պարզվեց, որ քաղաքում շատ գինի կա, և դինվորներն ուղածի շափ խմում էին՝ տըր վելով անզուսպ կերուխումի: Հարբեցողութեանը ցավը դուր լանեց հիմանդներին նորից վերստարձնելով իրենց առողջութունը:

XLII Նրկու բանակներն էլ մտան Փարսալիա հարթավայրը և այն տեղ ճամբսը դրին: Պոմպեոսը նորից դիմեց իր նախկին ծրագրին մանավանդ որ և նախանշանակները և էրադները անբարենպաստ էին Բալց դրա մոխարեն Պոմպեոսին շրջապատողներն այն աստիճանի անձնապատան էին և հաղթանակի վրա վստահ, որ Գոմիցիոսը, Սպինթերոսը և Սկիպիոնը կատաղի կերպով վիճում էին միմյանց հետ թի իրենցից որն է ստանալու դերադույն քրմի պաշտոնը որը Կեսարին էր պատկանում: Նրանք մարդ ուղարկեցին Հոտմ նախապես այնպիսի տներ վարձելու, որոնք վայել լինեին կոնսուլներին ու պրետորներին՝ հուսալով, որ պատերազմից անմիջապես հետո կգբաղեցնեն այդ պաշտոնները Սոանձնապես անզուսպ կերպով մարտի էին ծարավի հեծյալները: Նրանք

շատ էին ՚պատանում իրենց մարտական արվեստով, զենքերի փայլով ձիերի դեղեցկութեամբ, ինչպես և բանակական գերազանցութեամբ Պոմպեոսի յոթ հազար հեծյալների դիմաց Կեսարն ուներ ընդամենը մեկ հազար: Հեռակալի քանակը նույնպես հավասար չէր Կեսարը գորաշարքում ուներ քսաներկու հազար՝ թշնամու քառասունհինգ հազարի դիմաց:

XLIII Կեսարը հավաքեց իր զորքերը և, նրանց հաղորդելով, որ երկու լեգեոն Կորնիֆիցիոսի հրամանատարութեան տակ գտնվում են ոչ հեռվում, իսկ ասանհինգ կոհորտա Կալենոսի սլիավորութեամբ տեղավորված են Մեգարիսի և Աթենքի մոտ, հարցրեց դանկանու՛մ են սպասել այդ օգնական ուժերի՞ն, թե՞ զերազատում են իրենք մենակ մարտի նետվել: Չինվո, ներք լարձրաձայն կանչերով նրան խնդրեցին շտապել, այլ մարտի տանել և ջանալ, որ իրենք սրբան կարելի է շուտ հանդիպեն հակառակորդին: Երբ Կեսարը կատարում էր բավութեան գոհաբերություն, Լուաջին կենդանուն փողոտելիս քուրմն ի վույն հայտարարեց, թե առաջիկա երկ օրերում պարթարր ոսոխի հետ կվճռվի ճակատամարտով: Կեսարի այն հարցին, թե նա գոհի վրա չի՞ նկատում արդյոք ճակատամարտի բարեհաջող ելքի որևէ նշան, քուրմը պատասխանեց «Դու ինքդ ինձնից ավելի լավ կարող ես պատասխանել այդ հարցին Աստվածները մեծ փոփոխություն են ավետում գոյութուն ունեցող իրադրութեան մեջ: Գրա համար էլ Իթլ գու Ինթադրում Ի որ ներկա իրադրությունը բեց համար բարենպաստ է, տպա անհաջողություն սպասիր, իսկ եթլ անբարենպաստ է, սպասիր հաջողություն»: Ճակատամարտի նախօրյակի կեսգիշերին, երբ Կեսարը շրջազայելիս է եղել պահակակետերը երկնքում տեսել են բոցավառ մի շահ, որը թվացել է, թե սլանալով Կեսարի ճամբարի վրայով ու բռնկվելով վառ լույսով՝ ընկել է Պոմպեոսի ճամբարը իսկ առավոտվա պահակախմբի ժամանակ Կեսարի ճամբարից իրարանցում էր նկատվել թշնամիների բանակում: Սյդ օրը, սակայն, Կեսարը չէր սպասում ճակատամարտի: Նա հրամայել էր դուրս գալ ճամբարից՝ մտադրություն ունենալով շարժվել Սկոտուսսայի ուղղությամբ:

XLIV Երբ արդեն փաթաթել էին ճամբարային վրանները, Կեսարի մոտ արշավեցին եկան հեծյալ հետախույզները տեղեկացնելով, թե հակառակորդը շարժվում է մարտակարգով: Կեսարը շատ ուրախացավ և աղոթելով աստվածներին, սկուց շարել զորքը բաժանելով երեք մասի: Կենտրոնում նա կանգնեցրեց Դոմիցիոս Կալվինոսին ձախ թևի հրամանատարն էր Սնտոնիոսը, ինչ ինքը կանգնեց աջ թևի գլուխը մտադիր լինելով կովել տասներորդ լեգեոնի շարքերում Տեսնելով, սակայն որ այդ լեգեոնի դիմաց լասավորված է թշնամու հեծելազորը, ան

հանգստանալով դրա թվական կազմից ու զենքերի փայլից, Կեսարը շարքի խորքում դասավորված վեց կոհորտային հրամայեց աննկատ լիորեն անցնել իր կողմը և նրանց կանգնեցրեց աջ թևի հետևում, բացատրելով, թե ինչպես պետք է գործեն, երբ հարձակման անցնի թըշ նամու հեծելազորը:

Պոմպեոսը դեկավարում էր իր բանակի աջ թևը ձախը Գոմիցիոսը իսկ կենտրոնում գտնվում էր Սկիպիոնը Պոմպեոսի աները Պոմպեոսի ամբողջ հեծելազորը կենտրոնացած էր ձախ թևում: Սա պետք է շրջանցեր Կեսարի ձախ թևը և թշնամուն վճռական պարտության մատներ հեց այն ճասում, ուտեղ հրամանատարություն էր անում նրանց զորավարը ենթադրում էին թե, ինչ խորություն էլ որ ունենա թշնամու հետևակի զորակարգը, շի կարող ճնշմանը լիմանալ այլ կտապալվի ու կջախջախվի բազմամարդ հեծելազորի մի ածամանակյա փրենյուց գրհից:

Նրվու կողմերն էլ պատրաստվում էին տալ հարձակման ազդանը շան: Պոմպեոսը ծանրազեններին հրամայեց տեղներից շարժվել և տեղերը պատրաստ սպասել, մինչև որ հակառակորդը հասած լինի մեկ սեզրնկեց տարածության: Կեսարի ասելով՝ Պոմպեոսը լխալ թույլ տվեց, շգնահատելով, թե որքանով է գրոհի սրընթացությունը մեծացնում առաջին հարվածի ուժը և ալիություն ներշնչում մարտնչուղներին: Կեսարն արդեն պատրաստ էր իր զորքն առաջ շարժելու, երբ նկատեց ցենտուրիոններից մեկին, որը նվիրված էր նրան և ռազմական գործում փորձառու մարդ էր: Ցենտուրիոնը քաջալերում էր իր զինվորներին և կոչ անում արիության օրինակ յույց տալ: Կեսարը զիմեց ցենտուրիոնին՝ տալով նրա անունը «Գալլոս Կրասինիոս, մենք հաջողության ի՞նչ հույս ունենք և ինչպիսի՞ն է տրամալրությունը»: Կրասինիոսը աջ ձեռքը մեկնելով, բարձրաձայն գոչեց ի պատասխան «Կեսար, մենք փայլուն աղթանակ կտանենք: Այսօր դու ինձ կգովես մեռած լինեմ թե կենդանի»: Այս ասելով՝ նա առաջինը նետվեց ոսոխի վրա հետևից տանելով իր հարյուր քսան զինվորներին թրատելով առաջին հանդիպած թշնամիներին և զոռով մխրճվելով առաջ նա շատերին գետին տապալեց, մինչև որ վերջապես, ինքն էլ սրի զարկով խոցվեց բերանից, այն պես որ շեղբը մտավ թափանց ու դուրս եկավ ծոծրակից:

XLV. Կենտրոնում այսպես մարտնչում էր հետևակը, իսկ այդ միջոցին Պոմպեոսի հեծելազորը աջ թևից գոռողաբար հարձակման էր անցնում, ցրիվ գալով ու ձգվելով, որպեսզի ընդգրկեր հակառակորդի սջ թևը: Սակայն մինչ նա կհասցնեք գրոհել առաջ վաղեցին Կեսարի

կոհորտաները որոնք, հակառակ սովորութեանը, նիզակներ չէին նե տում և չէին խոցում թշնամուն այլ, Կեսարի հրամանի համաձայն նշան էին բռնում թշնամիների աչքերին ու վիրավորում գեմքերից Կեսարը հաշվի էր առնում, որ Պոմպեոսի երիտասարդ զինվորները որոնք պարծենում էին իրենց գեղեցկությամբ, որոնք սովոր չէին պատերազմ չերի ու վերքերի, ամենից շատ կզգուշանան այդպիսի հարվածներից ու լին դիմանա՝ վախենալով ինչպես բուն վտանգից, այնպես էլ այլան գակվելու սպառնալիքից։ Հենց այդպես էլ ելալ Պոմպեոսականները իրենց գեմ ուղղված վերքերի տեսքից կորցնելով արիությունը՝ նահան չեցին վեր պարզած նիզակների առջև։ Գեմքները պահպանելու համար նրանք շուտ էին դալիս ու հարվածից խույս տալիս։ Վերջիվերջո նրանց յայտնալուծելու իրենց շարքերը և դիմեցին խայտառակ փախուստի՝ տա պալլելով ամբողջ դործը, բանդի հաղթողներն անհուպազ սկսեցին շքր շապատել և, թիկունքից հարձակվելով կոտորել թշնամու հետևակը

Երբ Պոմպեոսը հակադիր թևից տեսավ որ իր հեծելազորը ցրվել է կած փախչում է, իսպառ գլուխը կորցրեց, մոռացավ, որ ինքը Պոմպեոս Սեծն է։ Նա ավելի շուտ նման էր մի մարդու, որին աստվածությունը զրկել էր բանականությունից։ Ոչ մի բան չասելով՝ նա քաշվեց իր վրանք և այնտեղ յայտնվեց սեյտսում և թև ինչ է տեղի ունենալու այնուհետև, սեղից շարժվելով այնքան ժամանակ մինչև որ սկսվեց համընդհանուր փախուստիսը և թշնամիները ների ուժելով ճամբար՝ մարտի մասն պահակների հետ։ Հենց այդ ժամանակ նա ասեո ուշքի եկավ և ասաց, ինչպես պատմում են, միայն մի դարձվածք «Մի՞թե արդեն բանը հաւալ ճամբարին։ Հանելով զորալարի մարտական արդուդարդը և այն փոխարինելով փախստականին վայել զգեստով՝ նա աննկատ հեռացավ։ Նրա հետագա ճակատագիրը, թե ինչպես վատահելով եզիպ տացիներին՝ սպանվեց մենք կպատմենք նրա կենսագրության մեջ։

ԸԼՎԻ Իսկ Կեսարը դալով Պոմպեոսի ճամբարը և տեսնելով թշնամիների դիակներն ու շարունակվող կոտորածը՝ հառաչելով բացականչեց «Ահա թե ի՞նչ էին ուղում նրանք, ահա թե ի՞նչ ժայրահողության հասցրին իսձ, Եթե Գայոս Կեսարը մեծագուշն ուղմական գործեր կատարողը, այն ժամանակ հրաժարվե՞ր հրամանատարությունից իմ գեմ, հավանաբար մահվան դատաւիճիւ կարձակվի»։ Ազինիոս Պոլիոնր պատմում է որ Կեսարն այս խոսքերն ասել է լատիներեն, իսկ ինքը դրանք գրի է տռել հունարեն։ Սպանվածների մեծ մասը, ինչպես հաղորդում է նա սարուկներ են եղել, որոնք ընկել էլն ճամբարը գլ սվե-

լու ժամանակ իսկ ղինվորներից Վոհվել էին վեց հազարից ոչ ավելին: Էրիներին մեծ մասին Կեսարն ընդգրկեց իր լիզեոնների մեջ: Բազմաթիվ անվանի հոռմեացիների նա ներում շնորհեց սրանց թվում էր և Բրուսոսը հետագայում նրան սպանողը: Կեսարն ասում են, անհանգստացած է եղել՝ շտեմելով Բրուտոսին, և շատ է ուրախացել, երբ նա գրտելվել է ողջ մնացածների մեջ և եկել է իր մոտ:

XLVII Բազմաթիվ այլ հրաշք նախանշանակների մեջ որոնք կան խաղաղակեղ են Կեսարի հաղթանակը, որպես ամենանշանավորը, ասում են, Տրալլիք քաղաքում պատահածն է եղել Հաղթանակի տաճարում կանգնած էր Կեսարի արձանը: Արձանի շուրջը եղած հողը բնականից անբերրի էր. բացի այդ սալահատակված էր, և այդ հողի վրա էլ, ինչպես հաղորդում են հենց պատվանդանի մոտից աճել էր մի արմավենի:

Պատալիայում ոմն Գայոս Կուսելիոս, դուշակման արվեստի մեջ նշանավոր մի մարդ, գրող Լիբիոսի այրենակիցն ու ծանոթը, հենց այդ օրը նստել ու հետևել է թոշունների թոհրքին: Լիբիոսի պատմելով, նա բոլորից շուտ է իմացել ճակատամարտի ժամանակը և ներկա գտնվող էերին հայտարարել է թե կոհվն արդեն սկսվել է և հակառակորդները չարտի են բռնվել: Այնուհետև նա շարունակել է դիտարկումը և տեսնելով մի նոր նախանշանակ վեր է ցատկել՝ բացականչելով «Ռու հաղթեցի ր, Կեսար»: Ներկաներն ապշած են մնացել, իսկ նա գլխից պսակը հանելով, երգամամբ հավատացրել է որ դա նորից իր գլխին չի դնի, մինչև որ իր գուշակման արվեստը շհաստատվի գործով: Լիբիոսը պնդում է, որ այդ բոլորն հենց այդպիս էլ եղել է:

XLVIII Կեսարը ի նշանավորումն իր հաղթանակի աղատութուն տալով թևալացիներին սկսեց Պոմպեոսի հետապնդումը: Ասիա մըտնելիս նա ազատ հայտարարեց Կնիդոսի քաղաքացիներին ի նշան թեոպոմպոսի նկատմամբ ունեցած բարեհաճ վերաբերմունքի, իսկ Ասիայի բոլոր բնակիչների արկը պակասեցրեց ՚եկ երրորդով: Կեսարը Ալեքսանդրիա հասավ էրբ Պոմպեոսն արդեն մեռած էր: Այստեղ թեոդոտոսը նյան մատուցեց Պոմպեոսի գլուխը բայց Կեսարը դեմքը շուտովեց և ձևքն առնելով նրա կնքամատանին՝ լաց եղավ Պոմպեոսի բոլոր բարեկամներին ու մոտիկներին որոնց Եգիպտոսում թափառելիս գերի էր վերցրել թագավորը, Կեսարն իր մոտ բերել տվեց և բարերարութուն արեց: Կեսարը գրեց Հսոմ՝ իր բարեկամներին, թե հաղթանակի մեջ իր համար ամենահաճելի բանը իր գեմ մարտնշած նսրանոթ քաղաքացիների աղատութուն պարգևելու հնարավորութունն է:

Ինչ վերաբերում է Ալեքսանդրյան պատերազմին ապա գրողներից մանք դա չեն համարում անհրաժեշտութուն և ասում են, թե այդ վտան- յավոր և Կեսարի համար անփառունակ արշավանքի միակ պատճառը լղել է նրա կիրքը Կլեոպա տրաչի հանդեպ: Ուրիշները պատերազմի հա մար մեղավոր են համարում թագավորի պալատականներին, առանձնա պես Կորավոր ներքինի Պոթինոսին, որը գրանից քիչ առաջ ուպանել էր Պոմպեոսին, արտաքսել Կլեոպատրաչին և զաղտնորեն շարիք էր նյու թում ընդդեմ Կեսարի: Հենց այդ պատճառով էլ որպեսզի իրեն ապահո վեր մահափորձի ենթարկվելուց, Կեսարը ինչպես ասում են, այն ժա մանակ սկսեց գիշերները լուսացնել կերսխումով: Բայց Պոթինոսը բա ցեիրաց էլ դրսևորում էր իր թշնամանքը շատ բուռնի և արարքներվ մեջ, որոնց նպատակն էր անարդել Կեսարին: Եւ պատվիրել էր, որ Կե սարի գլխախորներին կերակրեն ամենարարթու հացով ասելով թէ նրանք պիտի այլբանով ևլ գո լինեն, քանի որ ուրիշի հացն են ուտում: Ճաշին Եւ մատուցում էր կավե ու փայտե ամանեղեն՝ յատճառ բռնելով, թե յուր ոսկե և արծաթե իրերը Կեսարն իրը խլել է պարտքի դիմաց: Հիրա վի, այն ժամանակ թագավորող արքայի հայրը Կեսարին պարտք էր լղել տասնյոթուկես մրլիոն դրախմ, այդ պարտքի մի մասը Կեսարը գիջլ էր նրա զավակներին, իսկ տասը միլիոնն աճմ պահանջեց զորքի կլ յսկրման համար: Պոթինոսը նրան խորհուրդ էր տալիս հեռանալ Եգիպ տոսից և զբաղվել իր մեծամեծ գործերով՝ խոստանալով հետագայում դրամը վերադարձնել շնորհ պարտությամբ: Կեսարը գրան պատասխա նել էր թե ինքը ամենից քիչ է կարիք զգում եգպիտացի խորհրդ սկան ների, և Կլեոպատրաչին զաղտնի կանչեց աքսորավայրից:

XLIX. Կլեոպատրան հետը վերցնելով բարեկամներից Նիայն մե կին Ապոլլոդորոս Սթրիլսցուն նստեց փոքրիկ մի նավակ և մութն ընկ նելուն պես մոտեցավ կառանելց թագավորի պալատի մոտակայքում: Քանի որ այլ կերպ դժվար էր աննկատ մնալ, ապա նա մտավ անկող նու համար նախատեսված պարկի մեջ և մեկնվեց այնտեղ: Ապոլլոդո րոսը պարկը փռելով կապեց և բակի միջով տարավ Կեսարի կացարանը: Ասում են, թե Կլեոպատրաչի այս խորամանկութունն արդեն Կեսարին թվացել է համարձակ մի բան և գերել է նրան: Կլեոպատրաչի սիրալի րությամբ ու ղեղեցկությամբ վերջնականապես հրապուրված՝ Կեսարը նրան հաշտեցրեց թագավորի հետ, սրպեսզի նրանք համատեղ թագա վորեին: Հաշտության պատվին տրված ընդհանուր խնջույքի ժամանակ Կեսարի ստրուկը՝ վարսավիրը որ լախից (այդ բանում նա բուլորին քերազանցում էր) ոչինչ ականջից բաց չէր թողնում, ամեն ինչ ուն

կընդրուած և ամեն ինչից տեղեկանում էք, իմացա՞վ Կեսարի դեմ զորապետ Աքիլլասի և ներքինի Պոթինոսի կողմից նախապատրաստվող դավա դրութեան մասին: Իմանալով դավադրութեան մասին, Կեսարը հրամայեց պահակախմբով շրջապատել խնջույքի սրահը: Պոթինոսն սպանվեց, իսկ Աքիլլասին հաջողվեց փախչել զորքի մոտ և նա սկսեց Կեսարի դեմ վա բել երկարատև ու ծանր մի պատերազմ, որի ընթացքում Կեսարն ստիպ ված եղավ աննշան ուժերով պաշտպանվել վիթխարի քաղաքի բնակչու թյունից և եգիպտական մեծ բանակից: Ամենից սուաջ նա տաանց ջրի մնալու վտանգին ենթարկվեց քանի որ ստոխը հողով լցրել էր ջրանցք ներք: Այնուհետև թշնամիները փորձում էին նրան կտրել նավերից: Կէ ւարն ստիպված եղավ վտանգի առաջն առնել հրդեհ գցելով, որը տա յածվելով նավաշինարանների կողմից ոչնչացրեց վիթխարի գրադա բանը: Վերջապես, Փարոսի մոտ տեղի ունեցած ճակատամարտում, երբ Կեսարը հողաթմբից ցատկեց նավակի մեջ որպեսզի օգնութուն ցույց տար յուրայիններին, և նավակի վրա բոլոր կողմերից թափվեցին եգիպ տացիները, նա ծովը նետվեց ու դժվարութեամբ, հաղիվհաղ դուրս լու դաց: Ասում են, նա այդ ժամանակ նետերի տարափի տակ է ընկել և, սուզվելով ջրի մեջ այնուամենայնիւ՛ ձեռքից բաց լի թողել հուշատետ րերը: Մի ձեռքով նա դրանք բարձրացրել է ջրից վեր, իսկ մյուսով լող է տվել, նավակն էլ իսկույն սուզվել է: Վերջիվերջո, երբ թագավորն անցավ հակառակորդների կողմը, Կեսարը հարձակվեց նրա վրա և ճակատա մարտում հաղթանակ տարաւ: Թշնամիները մեծ կորուստներ կրեցին իսկ թագավորն անհետ կորավ: Այնուհետև թողնելով Կլեոպատրային, որը շուտով նրանից մի տղա ունեցավ (ալեքսանդրիացիք սրան անվանում էին Կեսարիոն) Կեսարը ճանապարհ ընկավ դեպի Ասորիք

Լ Այդտեղից ժամանելով Սսիա՝ Կեսարն իմացավ, որ Դոմիցիոսը ջախջախվել է Միհրդատի որդի Փառնակի կողմից և սակավաթիվ շքա խմբով փախել Պոնտոսից իսկ Փառնակը ազահորեն օգտվելով իր հա ջողութունից, գրավել է Բութանիան ու Կապադովկիան հարձակվել այսպես կոչված Փոքր Հասքի վրա և ապստամբութեան է հրահրում այդ տեղի բոլոր թագավորներին ու անտրարքոսներին: Կեսարն իսկույնեթ երեք լեգեոնով դուրս եկավ Փառնակի դեմ և մեծ ճակատամարտում Զելա քաղաքի մոտ գլխովին ոչնչացրեց Փառնակի զորքը և նրան էլ դուրս բշեց Պոնտոսից: Այդ լուրը հաղորդելով Հոոմ իր բարեկամներից մեկին՝ Մատիոսին, Կեսարն այդ ճակատամարտի հանկարծակիութունն արտահայտել է երեք բառով «Եկա, տեսա հաղթեցի»: Լատիներեն այս

լուսերը, որոնք միանձամբ վերջավորություն ունենալու կարողություն ունենալու անհատներն են թողնում:

Ա. Այնուհետև Կեսարը նախքան անցավ Եսալիա և Հոսի Դասավայն տարվա վերջին, Երբ նա երկրորդ անգամ գրկատառոր էր ընտրվել, թեև անցյալում այդ սրաշտոնը երբեք միամյա չէր եղել: Հաջորդ տարի նա կոնսուլ ընտրվեց: Կեսարին հանդիմանում էին ապստամբած գինձորակները հանդեպ ունեցած վերաբերմունքի համար որոնք սպանել էին երկու Եսալիան պրևտորի՝ Կոստոնրոսին և Գալբասին: Կեսարը Նրանց պատժել էր սոսի այն բանով, որ նրանց գիմելիս անվանել էր քաղաքացիներ այլ ոչ թե գինձորներ, իսկ ապա ամեն մեկին տվել էր հագարական գլխամ և մեծ հողամասեր հատկացրել Եսալիայում: Կեսարին մեղադրում էին նաև Գոլաբելլայի խելառություն, Մատիոսի ընշարացություն և Անտոնիոսի խրախճանքների համար: Վերջինս, ի լրումն Նացած այլ բաների, ինչ որ անմաքուր միջոցներով յուրացրել էր Պոմպիլիոսի տունը և հրամայել վերակառուցել, քանի որ այն իրեն թվացել էր ոչ բավականաչափ բնորոշակ, Հոսիացիներով մեջ գծագրություն էր աստիճանում նման արարքների նկատմամբ: Կեսարը սկսում էր այս ամենը, սակայն պետություն մեջ գործերի վիճակը նրան ստիպում էր դադարել այդպիսի օգնականների ծառայություններից:

Ա. Կատոնը և Սկիպիոնը Փարսալիայի ճակատամարտից հետո խախտան Աֆրիկա և այնտեղ Հորաս թագավորի աջակցությամբ նշանակալից ուժեր հավաքեցին: Կեսարը որոշեց կովի ելնել նրանց դեմ: Նա Նիկոաչին արևադարձի օրերին անցավ Միցիլիա և, ցանկանալով իր ցամառատարներին զրկել հապաղման ամեն մի հույսից ու քաշքշուկից, խուսչն հրամայեց վրաններ խփել ուղղակի ծովափին: Հենց որ փշեց համընթաց քամին, նու ծովով ճամփա ընկավ վերցնելով Երեք հազար մահակացիներ ու մի փոքրիկ հեծյալ ջոկատ: Սի հանելով այս գործերը նա աննկատ էա նախքան, վախենալով իր գլխավոր ուժերի համար: Նա դրանց հանդիպեց արդեն ծովում և բարեհաջող կերպով հասցրեց ճամբարը Բոմանալով, որ հակառակորդները հույսները դնում են ինչ-որ հին պատգամախոսություն վրա, որն ասում է, թե Սկիպիոնների առհմին միշտ վիճակված է ապրել Աֆրիկայում, Կեսարը — դժվար է ասել կատակով, որպեսզի Սկիպիոնին՝ իր թշնամիների զորավարին ծիծաղելի վիճակի մեջ դնեք, թե՛ լրջորեն՝ ցանկանալով կանխագուշակությունը մեկնու բանել իր օգտին, — յուրաքանչյուր ճակատամարտում որևէ Սկիպիոնը պատվավոր տեղ էր հատկացնում զորքի առջևում, ասես թե գլխավոր Դրամանաար լին էին (Կեսարի մարդկանց մեջ կար ոմն Սկիպիոն

Մալլուտինոն Սկիպիոն Աֆրիկացիսէրի ընտանիքից մյուս բոլոր առում ներով շնչին ու բոլորի կողմից արհամարհված մի մարդ): Իսկ թշնա մու հետ ընդհարվելու և ճակատամարտ տալու առիթներ հաճախ էին լինում Կեւարի բանակը սլարենամթերքի և ձիերի կէրի պակասութիւնն էր զգում, այնպէս որ զորականները ստիպւած էին ձիերին կէրակրել ծովային մամուռով՝ լվանալով ծովային աղը և իբրև համեմունք հետը խառնելով մի քիչ խոտ:

Նումիդիացիներից կազմված թշնամու հեծելազորը իշխում էր երկրում ամեն անգամ արագորէն հայտնվելով մեծ բազմութեամբ: Մի անգամ, երբ Կեսարի հեծյալ ջոկատը տեղափոխվեց հանգստանալու և մի լիբիացի պարում էր հիանալիորէն նվազակցելով սրինգով, իսկ գինվորներն ուրախանում էին՝ ձիերը ստրուկներին հանձնած, մեկ էլ անկարծ թշնամիները շրջապատեցին նրանց ու գրոհեցին Կեսարի զորականների մի մասը տեղում սպանվեց, մյուսներն ընկան հապշտապ դէպի ճամբար փախչելու պահին Եթէ Կեսարն ինքը և Ագինիոս Պուլիոնը ճամբարից օգնութեան շտապէին, պատերազմը, թերևս, ավարտվեր: Մի այլ ճակատամարտի ժամանակ ինչպէս պատմում են, ոստիք դարձյալ հաղթանակ էր տանելու սկսված ձեռնամարտում, բայց Կեսարը բռնեց ամբողջ թափ վ փախչող դիոշակակի ի վրից ու Լա շրջեց, ասելով. «Այ թէ որտեղ են թշնամիները»

LVIII Այս հաջողութիւնները Սկիպիոնին զրգեցին ուժերը շափել վճռական ճակատամարտում: Ափրանիոսին թողնելով ճամբարում և նրանից ոչ հեռու էլ Շոբասին, նա սկսեց գրադվել նոր ճամբարների դիրքի ամրացմամբ որը հիմնույ էր Տափսակոն քաղաքի մոտ՝ լճի ափին, նկատի ունենալով ալստեղ ապաստարան ստեղծել ու ճակատամարտում նեցուկ իր զորքի համար: Մինչ Սկիպիոնը շարշարվում էր սրա վրա Կեսարը անասելի արագութեամբ անցնելով անտառոտ, ան սպասելի հարձակման համար հալ յար տեղանքով, շրջաւ ստեց նրա զորքի մի մասին իսկ մյուս ին խփեց ճակատից: Թշնամուն վախուստի մատնելով՝ Կեսարն օգտվեց բարեպատեհ և ճակատադի իր հալար բարենպաստ ընթացքից. հենց տուաչին իսկ գրոհի ժամանակ նրան հաջողվեց գրավել Ափրանիոսի ճամբարը և Շոբասի փախուստից հետո բոլորովին ոչնչացնել նումիդիացիների ճամբարը: Մի քանի ժամվա մէջ Կեսարը տիրեց երեք ճամբարի, ընդ որում ընկան հիսուն հալար թըշնամիներու Կեսարն էլ կորցրեց ոչ ավելի քան հիսուն մարդ:

Այսպէս ևն պատմում ալ ճակատամարտի մասին գրողներից ու յանք: Մյուսները պնդում են թէ Կեսարը նույնիսկ ճակատամարտին

ի Ի ս նակցել, այլ որ նա իր սովորական հիվանդությամբ է բռնված
Լ զի Ը իշտ այն ժամանակ, երբ մարտակարգով շարելիս է եղել
իր զորքը Հենց որ նա զգացել է նոպայի մոտենալը ապա նախքան
խվանդությունը կատարելապես կտիրապետեր նրան և գիտակցու
թյունը կկորցնեիր տալել ևն մ տելքում եղած աշտարակը Լ թողել
սյնտեզ:

Փախուստով փրկված նախկին կոնսուլներից ու պրետորներից մի
լ անհար գերի ընկնելով ինքասպանութուն գործեցին իսկ շատերին Կև
սարը հրամայեց մահապատժի Լ նթարկել:

LIV Այրվելով Կատոնին կենդանի բռնելու ցանկությամբ Կեսարն
շտասյեց դեպի Հուտիկե Կատոնը այս քաղաքն էր պահպանում դրս
համար էլ մասնակցութուն շունեցավ ճակատամարտին: Լսելով Կա
տոնի ինքնասպանության լուրը՝ Կեսարը ակնայտորեն տխրեց բայց
ուչ ոք չէր իմանում, թե հատկապես ինչու նա միայն ասաց «Օ, Կս
տոն, ինձ համար ատելի է քո մահը, քանզի քեզ համար ատելի եղավ
փրկութուն ստանալ ինձանից»: Բայց այն աշխատությունը, որ Կեսարը
հետագայում գրել է ընդդեմ Կատոնի, չի պարունակում մեղմ, հաշտա
րար տրամադրության նշաններ: Էլ ինչպե՞ս կաշող էր Կատոնին խնս
վել ու կենդանի թողնել, եթե նրա վլա մեռած վիճակում այդքան շատ
լայրույթ է թափել Մյուս կողմից էլ, այն ներառամտությունը, որ Կև
սարը գրսևորում էր Ցիցերոնի, Բրուտոսի և բազում այլ պարավաժների
հեղատմամբ, ոմանց ստիպում է կզբակացնել, որ վերոհիշյալ երկը ծնունդ
Լ առել ոչ թե Կատոնի հանդեպ ունեցած ատելությունից, այլ պետա
կան ասպարեղում մրցակցությունից և ահա թե ինչ առիթով: Ցիցերոնը
Կատոն» վերնագրով գովասանական երկ էր գրել ի պատիվ Կատոնի:
Այս գրվածքը բնականաբար, շատերի մոտ մեծ հաշտություն էր սնե
ցել, քանզի գրված էր նշանավոր հոեաորի կողմից և արնշապույն մի
թեմայով: Կեսարն այդ գրվածքից խոցվել էր համարելով, թե գովեստը
սլն ուղղված է այն մարդուն ում մահվան պատճառն ինքն է եղել՝
մեղադրանք է իր գլմ: նա հազաքեց շատ մեղադրանքներ ընդդեմ Կա
տոնի և իր պիրքն տնվանեց «Անտիկատոն: Մյս երկու երկերից յուրա
անչուրն ունեցել է շատ կողմնակիցներ՝ կախված այն բանից թե ով
ում էր համակրում Կատոնին՝ թե՞ Կեսարին:

LV Սֆրիկայից Հում վերադառնալույ հետո Կեսարն ամենից առաջ
ժողովրդի սոտ ճառ արտասանեց գովաբանելով իր հալթանակը նա
ասաց թե այնքան շատ հողեր է գրավել, որ յուրաքանչյուր տարի պե

տական պահեստարանը կրերի երկու հարյուր հազար ատտիկյան մե-
դիմն հացահատիկ և երեք միլիոն ֆունտ ձիթայուղ: Այնուհետև նա հազ
թահանդեսներ տվեց՝ եգիպտական, պոնտական, աֆրիկյան, հասկանալի է
ոչ թե ընդգեմ Սկիպիոնի այլ Հոբաս թագավորի: Հոբաս թագավորի որ
գուն Հուբաս անունով, դեռևս շատ փոքր մի տղայի, անցկացնում էին
հաղթահանդեսի թափորի հետ նա երջանկագույն գերության մեջ ըն
կավ, քանի որ բարբարոսից ու նումիդիացուց նա դարձավ հունական
ամենագիտուն գրողներից մեկը: Հաղթահանդեսներից հետո Կեսարն
սկսեց հարուստ նվերներ բաժանել զինվորներին, իսկ ժողովրդի համար
կազմակերպեց հյուրասիրություն ու խաղեր: Քսաներկու հազար սեղան
ների վրա հյուրասիրություն էր սարքված բոլոր քաղաքացիների համար
ևաղէրը՝ գլադիատորական մարտերը և ծովային ճակատամարտերը, նա
տվեց ի պատիվ իր վաղուց մեռած դստեր՝ Հուլյայի: Այնուհետև տեղի
ունեցավ քաղաքացիների մարդահամար: Նախկինում եղած երեք հար-
յուր քսան հազար մարդու փոխարեն, այժմ առկա էր ընդամենը հարյուր
հիսուն հազարը: Այսպիսի կորուստ բերեցին քաղաքացիական պատ-
րադմները՝ ժողովրդի նշանակալի մասը ոչնչացրին գրանք և դեռ մի
կողմ թողած բոլոր այն աղետները որ Լեան մնացած Լուսիայի ու
պրովինցիաների գլխին

LVI Դրանից հետո Կեսարը շորրորդ անգամ կ նսուլ ընտրվեց և
ապա զորքով մեկնեց Իսպանիա՝ ընդդեմ Պոմպեոսի որդիների, որոնք,
չնայած իրենց Լրիտասարդությանը, հավաքել էին զարմանալի մեծ մի
բանակ և զորավարների վայել խիզախություն էին ցուցաբերում, այնպես
որ Կեսարին գրեցին ծայրահեղ վտանգավոր դրության մեջ Մեծ ճա-
կատամարտ տեղի ունեցավ Մունդա» քաղաքի մոտ: Կեսարը, տեսնելով
որ թշնամին նեղում է իր զորքին, որը թույլ զիմազբություն է ցույց
տալիս իր զինվորների շարքերի միջով վաղելով բղավեց, որ եթե նրանք
արդեն ոչ մի բանից չեն ամաշում, թող իրեն բռնեն ու հանձնեն այդ
լակոտներին Միայն մեծ գովարությունը Կեսարին հաջողվեց հաղթել
թշնամուն: Հակառակորդը կորցրեց երեսոն հազարից ավելի, իսկ Կե-
սարի զորքից էլ ընկան հազար ամենալավ զինվորները Ճակատամար-
տից հետո Կեսարն ասաց բարեկամներին թե հաճախ է ինքը մարտնչել
հաղթանակի համար, այժմ էլ առաջին անգամ մարտնչեց կյանքի հա-
մար: Այս հաղթանակը նա տարավ Դիոնիսոսի տոնի ժամանակ՝ հենց
այն օրը, երբ ինչպես պատմում են, պատերազմի մեջ մասավ Պոմպեոս
Մեծը Այս երկու իրադարձությունների միջև ընկած ժամանակամիջոցը

չըր տարի էր, Պոմպեոսի որդիներից կրտսերը փախավ իւկ մի քանի
լ անց Դիդիոսը բերեց ավագի գլուխը

Սա եղավ վերջին պատերազմը, որ Կեսարը վարեց Հալթանակր
տաթիվ տրված հաղթահանողներ հռոմեացիներին վշտացրեց ավելի, քան
որեւէ այլ բան: Կեսարին վայել շէր հաղթահանողես սարքել հայրենի
լծքախտությունների վրա, հպարտանալ նրանով, ինչի արդարացումը
աստվածների ու մարդկանց առջև կարող էր մեն-միայն անհրաժեշտու-
թյունը լինել: Չէ որ Կեսարը հաղթել էր ոչ թե օտարերկրյա առաջնորդ
ներին և ոչ էլ բարբարոս թագավորների, այլ ոչնչացրել էր գավակներին
ու տոհմը մի մարդու, որն ամենանշանավորն էր եղել հռոմեացիներից
և դժբախտության մեջ էր ընկել: Ի լլումն դրա, նախկինում Կեսարն ինքը
ոչ պատվիրակների միջոցով, ոչ գրավոր չէր հայտնում քաղաքացիական
պատերազմներում իւ տարած հաղթանակների լուրը այլ ամաչում էր
այդ լի սի վտորից

LVII Այնուամենայնիվ խոնարհվելով այդ մարդու բախտի առջև
և թույլ տալով, որ իրենց բերանին սանձ դնեն, հռոմեացիք համարում
էին, թե միանձնյա իշխանությունը հանգստություն է քաղաքացիական
պատերազմներից և այլ աղետներից: Նրանք Կեսարին ցմահ դիկտատոր
ընտրեցին: Այս անփոփոխելիությունը, միացած անսահմանափակ միա-
հեծանության հետ, բացահայտ բռնապետություն էր: Յիցերոնի առա-
ջարկով, սենատը նրան նշանակեց մեծարանքներ, որոնք դեռևս մարդ-
կացին մեծության սահմաններում էին մնում բայց ուրիշներն իրար
խոսք կտրելով՝ առաջարկում էին այնպիսի շափից դուրս մեծ պատիվ-
ներ, որոնց անտղիությունը հանգեցրեց նրան, որ Կեսարն անհաճո և
ստեղծի դարձավ նույնիսկ ամենաբարեմիտ մարդկանց: Կեսարին ատող-
ները, ինչպես կարծում են, ոչ պակաս քան նրան շողոքորթողները օգ-
նում էին ընդունելու այդ որոշումները, որպեսզի հնարավորին շափ
ավելի շատ պատրվակներ լինեին դժգոհության համար և որպեսզի իրեն
մեղադրանքները լիովին հիմնավորված թվային: Իսկ մնացած բաներում
Կեսարը քաղաքացիական պատերազմները վերջացնելուց հետո իրեն պա-
հում էր անբասիր: Նույնիսկ որոշում է ընդունված եղել, — և ինչպես
կարծում են, լիակատար հիմունքով, — նրան նվիրել Բարեգթության տա-
ճարը՝ ի նշան նրա մարդասիրության հանդեպ երախտագիտության: Հի-
րավի, նա ներել էր զենքը ձեռքին իր դեմ հանդես եկած շատերին, իսկ
ամանց էլ, ինչպես օրինակ Բրուտոսին ու Կասիոսին, պատվավոր պաշ-
տոններ էր տվել: Կեսարը թույլ չտվեց, որ Պոմպեոսի արձանները պատ-
վանգանից վար գցված մնան, այլ հրամայեց իրենց նախկին տեղերը

գնել: Այս առթիվ Յիցերոնն ասել է թե Կեսարը վերականգնելով Պոմպեոսի արձանները՝ յաստատեց իր սեփականները: Կեսարի բարեկամները խնդրում էին, որ նա իրեն թիկնապահներով շրջապատի և շատերն էին իրենց ծառայությունն առաջարկում: Կեսարը չէր համաձայնում, հայտարարելով, որ, իր կարծիքով ավելի լավ է մեկ անգամ մեռնել, քան մշտապես սպասել մահվան: Իր հանդեպ մարդկանց բարեհաճ վերաբերմունքի մեջ տեսնելով ամենալավ ու հասարի պահպանությունը և ձգտելով հասնել այդպիսի բարեհաճության՝ նա նորից սկսեց ժողովրդին հյուրասիրություններ տալ և այց բաշխել: Զինվորների համար նա զաղութներ էր հիմնում: Դրանցից ամենահայտնիներն են Կարթագենը և Կորնթոսը, քաղաքներ, որոնց անցյալում վիճակված է եղել միաժամանակ կոտորանքի իսկ այժմ միաժամանակ վերականգնվեցին:

LVIII Ինչ վերաբերում է ավազանունն ապա ոմանց նա խոստանում էր կոնսուլության կամ պրետորության պաշտոններ, մյուսն էլ ին հրապուրում էր այլ պաշտոններով ու պատիվներով և ամեն քին հավատարապետ ներշնչում էր մեծ հույսեր, ձգտելով այն բանին, որ իշխեր կամավոր կերպով հպատակվածների վրա: Երբ կոնսուլ Մաքսիմոսը մահացավ, ապա մինչև նրա իշխանության ժամկետի լրանալը մնացած մեկ օրվա շամար կոնսուլ նշանակեց Կանինիոս Բերիլիոսին: Բւտ սովորության, շատերը գնում էին ողջունելու նրան, և Յիցերոնն սասց Շուսպենք, որ հասցնենք նրան կոնսուլի պաշտոնու և տեսնելու»

Կեսարի գերծունյա բնավորության համար լազմաթիվ հաջողությունները դեռևս հիմք չէին որ նա հանգիստ կելույով օգտվեր իր ջանքերի պտուղներից: Բնահակառակը աւելս թե բոցավառելով ու դրդելով դրանք նրա մեջ ծնունդ էին տալիս սպագայում էլ ավելի մեծ ձեռնարկումների և նոր փառքի ձգտման, կարծես թե ձեռք բերվածը նրան չէր բավարարում: Դա մի տեսակ մրցություն էր ինքն իր հետ, աւելս թե ախույանի հետ, և ապագա սխրանքներով նախնիներում կատարածը գերազանցելու ձգտում: Եւ պատերազմի էր նախապատաստվում ընդդեմ պարթևների, իսկ նրանց հպատակեցնելուց հետո մտադրություն ուներ, անցնելով Հիբկանիայով Կասպից ծովի երկայնքով, շրջանցել Պոնտոսը ու ներխուժել Սկյութիա, անուհետև հարձակվել Գերմանիային հարկվան երկրների վրա ու բուն Գերմանիայի վրա և Խտալիա վերստին նալ Գալլիայի միջով հոսմեական տերությունների շրջանը փակելով այնպես, որ կայսրությունը բոլոր կողմերից սահմանակից լինի Օվկիանոսին:

Արշավանդի նախապատրաստութիւնների յիշ Կեսարը մտածում էր բանցր փորել Կորնթոսի պարանոցի միջով և այդ գործի հետադոտումը անձնարարել էր Անիկին: Այնուհետև նա ձեռնարկեց կառուցել մի խոր ջլանցը՝ որը հենց քաղաքի մոտ իր մեջ առներ Տիբերիս գետի ջրերը, դեռի նոսանքը շուտ գար դեպի Յիցլրոնները և Տիբերիսին ստիպեր յո՛վր թափել Տարացինասի մոտ, այդպիսով Հոռո և կող զաճառական ների համար առավել հեշտ ու անվտանգ դարձնելով նավարկումը Բացի այդ նա ցանկանում էր շորացնել Պոմեաիա ու Սեիտիոս քաղաքների մոտ եղած ճահիճները, որպեսզի բերրի հողը մշակելու տային տասնյակ ու տասնյակ հաղարավոր մարդկանց: Այնուհետև, նա ուզում էր պատնէշ կառուցել ծովում՝ Հոռոմի մոտ և, մաքրելով Օստիական ավի մոտ եղած ծանծաղուտները, Շուսալի նավահանգիստը և խարոխակայանները ստեղծել այնքան կարևոր նշանակութիւն ունեցող նավագնացութեան համար: Այսպիսիք էին նրա նախապատրաստութիւնները:

LIX Օրացույցի սրամտորէն մտածված և նրա կողմից ավարտված նառուցվածքը թվարկութեանը վերաբերող լիսալնի ուղղմամբ, վիթխարի օգուտ բերեց. Բանը ոչ միայն այն էր որ շատ հին ժամանակներում հոռոմեացիների լուսնային փոլը համաձայնեցված չէր տարվա իրական տևողութեան հետ որի հետևանքով դոհարերութիւնները և տոները աստիճանաբար առաջ էին շարժվում և սկսել էին ընկնել նախկին տար լա եղանակի հակադիր ծայրը. նույնիսկ էրբ մտցվեց արևային տալին, որը և կիրառվում էր մէր կողմից նկարագրվող խամանակաշրջանում ոչ որ շէր կարողանում հաշվարկել դրա տևողութիւնը՝ և մէն միայն քրի մերը գիտեին, թե որ պահին պետք է ուղղում կատարել, և բոլորի համար անսպասելի մտցնում էին ավելցաց ամիսը, որը նրանք անվանում էին մերցոդոնիում: Ասում են, առաջինը դեռևս Սումասն է սկսել մտնել լրացուցիչ ամիսը դա մի միջոց համարելով օրացուցում եղաւ թլրութիւնը շտկելու համար, միջոց, որը, սակայն, ուժի մեջ է մտնում սոսկ կարճ ժամանակով: Այս մասին խոսվում է նրա կենսագրութեան մեջ: Կեսարը լավագույն դիտնականներին և աւաղագետներին ստաջար կեց վճուղ այս հարցը, իսկ ապա, ուսումնասիրելով առաջարկված մի ջսցները՝ ստեղծեց սեփական, մանտաղին մտածված ու բարելավված օրացույց: Հոռոմեացիները մինչև այժմ օգտվում են այդ օրացույցից և բոտ երևույթին, թվարկութեան մեջ նրանց սխալներն ավելի քիչ են, յան ուրիշ ժողովուրդների: Սակայն Կեսարի իշխանութեան հանդէպ շարադավ ու թշնամարար սրամտորված մարդկանց համար այս վերափոխումն էլ սոիթ լալ ձալ նրա վրա մեղադրանքներ բարդելու: Այս

պես օրինակ հայանի հոտոր Գիցերոնը, երբ ինչ-որ մեկը նկատել է, թե «վաղը կծագի Քնարի համաստեղութունը», ասել է «Այո, ըստ հրամանագրի», իբրև թե այդ երևույթն էլ, որ տեղի է ունենում բնական անհրաժեշտությամբ կարող էր տեղի ունենալ մարդկանց ցանկությամբ:

LX Կեսարի կողմից թագավորական իշխանության հասնելու տենչը ամենից շատ էր բացահայտ ատելություն հարուցում նրա հանդեպ և ձգտում առաջացնում սպանելու նրան: Ժողովրդի համար դա էր Կեսարի գլխավոր մեղքը: Իսկ թաքուն անբարյացակամների համար սա լազուց արդեն նրա նկատմամբ թշնամանքի պատշաճ պատրվակն էր դարձել: Նրանք, ովքեր Կեսարին հորդորում էին, որ այդ իշխանությունն ընդունի, ժողովրդի մեջ տարածում էին լուրեր որոնք իբր հիմնավորված էին Սիբիլական գրքերով, թե պարթևական թագավորության նվաճումը հռոմեացիների կողմից հնարավոր է միայն թագավորի առաջնորդությամբ, այլապես այն անհասանելի է: Մի անգամ, երբ Կեսարը Ալբայից վերադարձավ Հռոմ սրանք համարձակվեցին նրան սղջունել, որպես թագավորի: Կեսարը, տեսնելով ժողովրդի իբրևանցումը, չայրացավ և այդ առթիվ դիտողություն արեց, որ իրեն ոչ թե թագավոր են կոչում, այլ՝ Կեսար: Քանի որ այս բառերը ընդունվեցին համընդհանուր լուծյամբ, Կեսարը հեռացավ խիստ մռայլ ու անողորմ տրամադրությամբ:

Մի այլ անգամ սենատը նրա համար նշանակեց ինչ-որ արտակարգ մեծարանքներ: Կեսարը նստել էր հռետորական բարձունքում: Երբ նրան մոտեցան կոնսուլներն ու պրետորները՝ սենատի ամբողջ կազմն էլ հետներն առած նա տղից շքարձրացավ, այլ, դիմելով նրանց, ինչպես մասնավոր անձանց պատասխանեց, թե մեծարանքները ավելի շուտ պակասեցնել է պետք քան ավելացնել: Այսպիսի վարքով սակայն նա ոչ միայն սենատի դժգոհությունը հարուցեց, այլև՝ ժողովրդի, քանի որ ամենքը համարում էին, որ հանձին սենատի Կեսարը վիրավորանք հասցրեց պետությանը: Նրանք ովքեր կարող էին ավելի երկար շնչալ այն տեղ, սաստիկ վշտացած իսկույնեկթ լքեցին նեւտը: Այնժամ Կեսարը հասկանալով, որ նրանց վարմունքի պատճառն իր արարաքն էր, իսկույն տուն վերադարձավ և բարեկամների ներկայությամբ մի կողմ նստեց զգեստը, գոշելով, թե ինքը պասուրաստ է ամեն մի ցանկացողի թույլ տալ հարվածելու իրեն: Հետագայում նա իր արարքն արդարացնում էր հիվանդությամբ, որը դրանով տառապող մարդկանց զգացմունքներին թույլ չի տալիս հանդարտ մնալ, երբ նրանք, կանգնած, ճառ են տալով ժողովրդի առաջ: Այս հիվանդությունը արագորին ցնցում է բոլոր զգաց

ունքները, սկզբում գլխապտույտ է առաջացնում, իսկ ապա՝ շղաձու-
րյուններու Բայց իրականում Կեսարը հիվանդ չի եղել պատմում են, թե
նա ուղեցել է ինչպես որ պատշաճ էր որտեքի կանգնել սենատի առաջ,
բայց նրան նա է պահել բարեկամներից մեկը, կամ, ավելի ճիշտ քրժ-
ուղիներից մեկը՝ Կոռնելիոս Բալբոսը, որն ասել է «Մի՞թե դու չես հի-
շում որ դու Կեսարն ես: Մի՞թե դու չես պահանջի, որ քո նկատմամբ
արդանք ցուցաբերեն՝ որպես բարձրագույն էակի»:

LXI Այս դեպքին միացավ նաև ժողովրդական տրիբուններին վի-
լ Օլորելը Լուպերկալիանների տոնն էր որի մասին շատերը գրում են
իւ հնում շա եղել է հովվական տոն: Եվ իրոք այն որոշ շափով հիշեց-
նում է արկադական կիկեաները: Թաղմաթիվ աղնվազարմ երիտասարդ-
ները և նույնիսկ բարձրագույն պետական պաշտոններ զբաղեցնող ան-
չինք տոնի ժամանակ մերկ վիճակում վազում են քաղաքի միջով և
մարդկանց ծիծաղի ուրախ կատակների ուղեկցությամբ, փրշոտ մորթի-
ներով խփում են բոլոր նրանց ուլքեր հանդիպում են ճանապարհին:
Նախ կանայք գրանց թվում նաև բարձր հասարակական դիրք ունեցող-
ները ընդառաջ են ելնում նրանց և դիտմամբ, ինչպես դպրոցում, եր-
կու ձեռքն էլ դնում են հարվածի տակ: Նրանք հավատում են թե դա
թեթևացնում է հղինների ծննդաբերությունը, իսկ շրերնելին օգնում է
հղիանալ: Այս տեսարանը Կեսարը դիտում էր հետադարձական բարձուն-
քից ոսկե բաշկաթոռին ստաժ, դուզված-դարդարված, ինչպես հաղթա-
հանգևսի ժամանակ: Մետոնիոսը որպես կոնսուլ նույնպես այդ սրբա-
զան վազքի հանդիսատեսներից մեկն էր: Անտոնիոսը դուրս եկավ ֆո-
բում և, երբ ամբոխը հետ քաշվեց նյա առջևից, նա Կեսարին մեկնեց մի-
թագ՝ դափնու տերևներով պատած: Ժողովրդի մեջ, ինչպես որ կանխա-
պես ստիասայատրաստված էր, հնչեցին հատուկենտ ծափահարություն
ներ: Իսկ երբ Կեսարը մերժեց թագը, ամբողջ ժողովուրդը ծափահարեց:
Երբ Անտոնիոսը երկրորդ անգամ մատուցեց թագը, նորից հնչեցին թույլ
ծափեր: Կեսարի երկրորդ մերժման ժամանակ ծափահարեցին բոլորը:
Երբ այսպիսով դիտավորությունը բացահայտված էր, Կեսարը տեղից վեր-
կացավ և հրամայեց թագը տանել Կապիտոլիում: Այնտեղ ժողովուրդը
տեսավ, որ Կեսարի արձանները պսակված են արքայական թագերով:
Ժողովրդական տրիբուններից երկուսը՝ Փլավիոսը և Մարուլլոսը մոտե-
ցան պսակները հանեցին արձանների վրայից իսկ նրանց, ուլքեր առա-
ջենն էին ողջունել Կեսարին որպես թագավոր տարան բանտ: Ժողովուր-
դը նրանց հետևում էր ծափահարություններով՝ երկու տրիբուններին ան-
վանելով «Բրուտոսներ», որովհետև Բրուտոսը ոչնչացրել էր թագավո-

բական ժառանգական տիտղոսը և ան իշխանությունը, որը պատկանում էր միանձնյա կառավարողներին տվել էր սենատին ու ժողովրդըին: Կեսարը, զայրացած այդ արարքից՝ Փլավիոսին ու Մարուլլոսին գրկեց իշխանությունից Մեղադրական ճառի մեջ նա, ցանկանալով վերավորել ժողովրդին՝ բազմիցս նրանց անվանեց «բրուտոսներ» ու «կիմեոսներ»:

LXII Այդ պատճառով էլ ժողովուրդը իր հույսերն սկսեց կապել Մարկոս Բրուտոսի հետ: Հայրական կողմից նա սերում էր, ինչպես Ենթադրում էին, նշանավոր Հին Բրուտոսից, իսկ մայրական գծով՝ մի այլ անվանի տոհմից՝ Սերվիլիոսներից, և փեսան էր ու ազգականը Կատոնի Այն պատիվներն ու բարեբարությունները, որ մատուցում էր նրան Կեսարը, նրա մեջ քնեցնում էին մենիշխանությունը ոչնչացնելու մտադրությունը: Չէ՞ որ Բրուտոսը Փարսալիայի մոտ Պոմպեոսի փախուստի ժամանակ ոչ միայն փրկվել էր Կեսարի միջոցով և ոչ միայն իր խնդրանքներով փրկել էր իր շատ բարեկամների, այլև ընդհանրապես Կեսարի մեծ լստահությունն էր վայելում Բրուտոսն այդ ժամանակ ստացել էր պրետորական պաշտոններից ամենաբարձրը և երեք տարի հետո դառնալու էր կոնսուլ: Կեսարը նրան դերադասեց Կասիոսից, թեև Կասիոսը նույնպես հավակնում էր այդ պաշտոնին: Այդ առիթով Կեսար ինչպես հաղորդում են, ասել է, որ թեև Կասիոսի նկրուտումները էլ ավելի հիմնավոր են շնայած դրան, ինքը չի կարող արհամարհել Բրուտոսին: Երբ արդեն դավադրության ժամանակ ինչ-որ մարդիկ մատնել էին Բրուտոսին Կեսարը դրան ուշադրություն չէր դարձրել: Չեռքը իր մարմնին դնելով՝ ասել էր մատնիչին «Բրուտոսը դեռ կհետաձգի այս մարմնի հետ հաշիվ տեսնելը» — դրանով ցանկանալով ասել, թե իր կարծիքով Բրուտոսն իր խիղախության համար լիովին արժանի է բարձրագույն իշխանության բայց ձգտումը դրա հանդեպ նրան չի կարող դարձնել անշնորհակալ և ստոր:

Պետական հեղաշրջման ձգտող մարդիկ կամ իրենց հսյացքները դարձնում էին դեպի միայն Բրուտոսը, կամ մյուսների մեջ նրան էին նախապատվություն տալիս, բայց, շհամարձակվելով նրա հետ խոսել, գիշերները մակադրություններ էին անում դատավորական բարձունքի որի վրա նստած՝ Բրուտոսը գործերն էր վճռում պրետորի պարտականությունները կատարելիս: Այս մակադրությունների մեծ մասը մոսավորապես հետևյալ բովանդակությունն ուներ «Դու քնում ես Բրուտոս», կամ՝ «Դու Բրուտոս չես»: Կալիոսը նկատելով, որ այս մակադրություններն ավելի էն դրգոում Բրուտոսին սկսեց առավել համառոտն ստղղել ի բան,

1 1) 1] Կասիոսը Կեսարի հանդեպ անձնական թշնամանք էր տածում արի պատճառները մէնք շարադրել ենք Ռոուտոսի կենսագրութեան մեջ: Կեսարն այդ հարցում կասկածում էր նրա վրա: Ինչ էք կարծում, ի՞նչ է ուզում Կասիոսը: Ինձ դուր չի գալիս նրա շափազանց գունատութիւնը», — ասել էր Նա մի անգամ իր բարեկամներին Մի ալլ անգամ մասնագիր ստանալով, թե Անտոնիոսն ու Դուլբելլան խռովութիւն են նշուածում, նա, Կասիոսին ու Ռոուտոսին ակնարկելով, ասել էր. «Ծառանձնապէս շեմ վախենում այդ երկարամազ թանձրամարմիններից 1 1] ավելի շուտ գունատներից ու վտիտներից եմ վախենում»:

LXIII. Բայց, ըստ երևույթին այն, ինչ նշանակված է ճակատադրի կողմից, լինում է ոչ այնքան անսպասելի որքան անկասելի: Եվ այս դեպքում էլ, ինչպէս սրատմում են հայտնվել են վարմանալի նախանշանակներ ու տեսիլքներ. լույսի բռնկումներ լրկնքում, գիշերները լազմիցս հնչած աղմուկ, Փորում իջած միայնակ թռչուններ — այս բոլորը գուցե, շարժել էլ հիշատակել այսպիսի սուրբափելի իրադարձութեան դեպքում: Բայց մյուս կողմից էլ փիլիսոփա Ստրաբոնը գրում է, թէ Երեւացի են ինչ-որ կողմ սլացող բազմաթիվ հրեղեն ձարգիկ: Մի գորականի ստրուկի ձեռքերից ուժգին բոց է դուրս վիժել տեսնողների թվացել է թե նա վառվում է սակայն էր բոցը չբացել է, ստրուկն անվնաս է մնացել շենց իր Կեսարի կողմից գոհարեութիւն կատարելիս մատաղացու կենդանին սիրտ չի ունեցել: Սա մի ահաւոր նախանշանակ է եղել, քանի որ բնութեան մեջ կա այնպիսի կենդանի որ սիրտ շունենա Շատերը պատմում են նաև, որ ինչ-որ գուշակ Կեսարի համար գուշակել է, թե մարտ ամսվա այն օրը, որը հռոմեացիներն անվանում են լոտոսներ, նա պետք է զգուշանա մեծ վտանգից: Երբ եկել է այդ օրը, Կեսարը ճանապարհվելով սենատ կասկածել է գուշակի վրա և կատակով ասել նրան «Բայց չէ՞ որ մարտյան իլոտոսներն սկսվել են», որին սա հանգիստ պատասխանել է «Այո սկսվել են բայց շեն անցել»:

Դրանից մի օր առաջ ճաշի ժամանակ, որը նրա համար կազմակերպել էր Մարկոս Լեպիդոսը, Կեսարը սովորականի պես, ընկողմանած սեղանի մոտ ինչ-որ նամակներ էր ստորագրում: Խոսում էին, թե մահ լան որ ձեն է ավելի լավը: Կեսարը բոլորից առաջ բացականչեց. «Անպասելիք»: Դրանից հետո, էր Կեսարը հանգստանում էր մահի վրիկ. կնոջ կողքին, նրա ննջարանի բոլոր դռներն ու լուսամուտները միայն շամից բացվեցին: Աղմուկից ու վառ լույսից արթնացած Կեսարը տեսաւ, որ կալպուրնյան հեկեկում է քնի մեջ, արձակելով անորոշ, անհողաբաշխ հնչյուններ: Ես երազում տեսել էր, որ լնքը գլկում բռնել է սպանված

ամուսնուն՝ Ուրիշները, սակայն, հերքում են, թե Կեսարի կինն ս չգալիսի երազ է տեսել: Լիբիոսն ասում է, թե Կեսարի տունը, սենատի որոշմամբ որը ցանկացել էր մեծարել Կեսարին, զարդարված է եղել վերնաճակատով, և այդ վերնաճակատը Կալպուրնյան երազում տեսել է փլված, դրա համար էլ ողբացել է ու լաց եղել: Լույսը բացվելուն պես նա սկսել է խնդրել Կեսարին, որ եթե հնարավոր է, տնից դուրս շղա և հետաձգի սենատի նիստը իւկ էթե նա բոլորովին ուշադրութուն չի գտնվում կնոջ երազներին՝ ապա գոնե այլ նախանշանակների ու զոհաբերութունների միջոցով թող իմանա ապագան: Այստեղ, ըստ երևույթին, Կեսարի հոգում էլ ներս էր սողոսկել տաղնապն ու էրկյուղը որվհետև առաջ նա երբեք Կալպուրնյայի մեջ սնահավատական վախ չէր նկատում որն այնքան հատկանշական է կանացի բնույթին: Իսկ հիմա կնոջը տեսել էր սաստիկ հուզված: Երբ դուշակները բազմաթիվ զոհաբերութուններից հետո նրան անբարենպաստ նախանշանակներ հայտնեցին, Կեսարը որոշեց Անտոնիոսին ուղարկել որ սենատն արձակի:

LXIV. Այդ ժամանակ Գեցիմոս Բրուտոսը Ալբինոս մականունով (որը Կեսարի այնպիսի վստահութունն էլ վալելում, որ նա իր կտակում սրան երկրորդ ժառանգորդ էր գրել), Բրուտոսի և Կասիոսի գալադրության մասնակիցներից մեկը, վախենալով, որ շինի թե դավադրութունը բացվի, եթե Կեսարն ալդ օրը հետաձգի սենատի նիստը, սկսեց ծաղրել գուշակներին ասելով, թե Կեսարն իր անբարյացակամությամբ սենատորների մեղադրանքներն ու կշտամբանքները կհարուցի իր հանդեպ քանի որ այնպիսի տպավորութուն է ստեղծվում, թե նա ձեռ է առնում սենատին: Եվ իրոք, շարունակել է նա, սենատը հավաքվել է Կեսարի առաջարկով, և բոլորը պատրաստ էն որոշում կայացնել, որպեսզի նա հւշակվի արտաիտալական սլրովինցիաների թագավոր և արքայական թագ կրի՝ այլ հողերում և ծովերում գանվելիս: Իսկ եթե որևէ մեկը հավաքված սենատորներին հայտարարի, որ նրանք ցրվեն ու նորից հավաքվեն՝ էրբ Կալպուրնյային վիճակվի տեսնել առավել նպաստավոր երազ — այն ժամանակ ի՞նչ կխոսեն Կեսարի հանդեպ անբարյացակամները: Իսկ եթե սրանից հետո Կեսարի բարեկամներից որևէ մեկը պնդի, թե իրերի այսպիսի դրութունը ստրկութուն չէ, բռնապետութուն չէ, էլ ո՞վ կցանկանա անսալ նրա խոսքերին: Իսկ եթե Կեսարը գեշ նախանշանակների պատճառով այնուամենայնիվ որոշել է այսօրը հաշվել ու առեճական օր, ապա ավելի լավ է, որ նա ինքն անձամբ գնա և, ողջունելով սենատին՝ հետաձգի նիստը Այս ասելով Բրուտոսը բռնեց Կեսարի թևից ու տարավ: Երբ Կեսարը մի քիչ հեռացավ տնից, նրան

րնդառաջ Լկալ ինչ որ ստրուկ և ուզէց նրա հետ խոսել: Սակայն, Կե-
տրին շրջապատած բազմութեան ճնշումից հետ մղվելով, ստրուկն ստիպ-
յաժ եղավ տուն մտնել: Նա իրեն Կալայուրնյայի տրամադրութեան տակ
դրեց և ինդրեց թույլ տալ մնալու նրանց տանը, մինչև Կեսարը վերա-
յառնա, քանի որ ինքը Կեսարին պետք է կարևոր լուրեր հայտնի:

Լ XV Կնիդացի Արտեմիդորոսը՝ հունական գրականութեանը գիտակ-
լի մարդ, այս հողի վրա հանդիպել էր որոշ անձանց, որոնք մասնակցո մ
լին Քրուտոսի դավադրութեանը, և նրան հաջողվել էր իմանալ համարչա-
ւոյն սմեներ, ինչ կատարվում է այնտեղ: Նա մտաւեցել է Կեսարին, ձեռ-
ոին՝ մագաղաթի փաթեթ, որտեղ գրված է եղել այն ամենը, ինչ ինքը
շտադիր է եղել տեղեկացնել Կեսարին դավադրութեան վերաբերյալ:
Տեսնելով, որ բոլոր փաթեթները, որոնք հանձնում են Կեսարին, նա տա-
վա է իրեն շրջապատող ստրուկներին՝ Արտեմիդորոսը բոլորովին մո-
տեցել է, կիպ մերձեցել ու ասել «Կեսար սա ինքդ կարդա, ցույց շտա-
լով ուրիշներին, և՛ անհապաղ: Այստեղ գրված է քեզ համար շատ կա-
րևոր մի գործի մասին»: Կեսարը փաթեթը ձեռքն է առել, սակայն խրնդ-
րարկունների բազմությունը խանդարել է նրան կարդալու, թեև նա մի
յանի անգամ փորձել է դա անել: Այդպես էլ նա մտել է սենատ՝ ձեռ-
քերին բռնած միայն այդ փաթեթը: Ռմանք, սակայն, պատմում են, թե
ինչ-որ մի ուրիշն է այդ փաթեթը փոխանցել Կեսարին և որ Արտեմիդո-
րոսը, ամբողջ ժամանակ ճանապարհին հետ մղվելով բազմութեան կող-
մից, բոլորովին չի կարողացել մոտենալ Կեսարին:

Լ XVI Այնուամենայնիվ սա գուցե, պատահականութեան խաղ է:
Բայց այն վայրը, ուր տեղի է ունեցել կռիվն ու Կեսարի սպանությունը
և ուր այս անգամ հավաքվել է սենատը առանց որևէ կասկածի, ընտրու-
ված ու նշանակված է եղել աստվածութեան կողմից դա էղել է հիանա-
լի զարդարված այն շինքերից մեկը, որ Պոմպեոսն էր կառուցել՝ իր
թատրոնի կողքին: Այստեղ էր գտնվում Պոմպեոսի արձանը: Սպանու-
թյունից առաջ Կասիոսը, ասում են, նայել է Պոմպեոսի արձանին և
նրան լին օգնութեան է կանչել շնայած իրեն խորթ չի եղել էպիկուր-
յան փիլիսոփայութեանը: Այնուամենայնիվ, երբ մոտեցել են այն բո-
ւպեները, որ պետք է տղի ունենար սարսափելի գործը ըստ Լրևուր-
թին, նրան ինչ որ մոլուցք է համակել, որն ստիպել է մոռանալ բոլոր
նախկին մտքերը: Մնտոնիոսին, որը հավատարիմ էր Կեսարին և աչքի
էր ընկնում մարմնական մեծ ուժով, Քրուտոս Ալբինոսը գիտամամբ պա-
հել է փոզոցում՝ զբաղեցնելով երկար բարակ խոսակցութեամբ: Կե-
սարի ներս մտնելուն պէս՝ սենատը տեղից վեր է կացել է նշան հար-

դանքի: Պավագիրներն էլ, Բրուտոսի գլխավորութեամբ, բաժանվել էին երկու մասի ոմանք կանգնել էին Կեսարի բազկաթոռի հետևում, մյուս ներք գիմացը որպեսզի Տուլլիոս Կիմբրոսի հետ ներում խնդրեին նրա արտաքսյալ եղբոր համար: Այս խնդրանքներն անելով դավագիրները Կեսարին ուղեկցել են մինչև իր բազկաթոռը: Կեսարը, նստելով բազկաթոռին՝ մերժել է նրանց խնդրանքը, իսկ երբ դավագիրները սկսել են էլ ավելի համառորեն խնդրել, իր դժգոհությունն է արտահայտել նրանցից յուրաքանչյուրի հանդեպ Այնժամ Տուլլիոսը երկու ձեռքով բռնել է Կեսարի տոզան և սկսել է այն քաշքշել վզից ինչը և նշան է եղել հարձակման Կասկան առաջինն է սրի հարված հասցրել ժոժրակից: Այդ վերքը սակայն խորը և մահացու չի եղել: Կասկան ըստ երևույթիս սկզբում շփոթվել է իր սարսափելի արարքի հանդպնութունից: Կեսարը, շուտ դալով, բռնել է և պահել սուրը: Համարյա միաժամանակ երկուսն էլ բղավել են. վիրավոր Կեսարը՝ լատիներեն «Սրիկա՛, Կասկա՛ լ՛նչ ևս անում», իսկ Կասկան՝ հունարեն, գիմելով եղբորը «Ծղբա՛յր, օգնի՛ր: Պավագրութունից անտեղյակ սենատորները սարսափից ապշած, լեն համարձակվել ոչ փախչել, ոչ պաշտպանել Կեսարին, ոչ էլ նույնիսկ բղավել: Բոլոր դավագիրները սպանության պատրաստ, սրահերկ շրջապատել են Կեսարին որ կողմն էլ որ նա դարձրել է հայացքը որսկաններով շրջապատված վայրի գազանի պես, հանդիպել է դեմքին ու աչքերին ուղղված սրերի զարկերի, բանի որ պայմանավորված էին եղել, որ բոլոր դավագիրները մասնակցութուն ցույց տային սպանությանը և ասևս թե ճաշակեին գոհի արջունից: Ուստի Բրուտոսն էլ է հարված հասցրել աճուկին Որոշ գրողներ պատմում են, թե Կեսարը հետմղելով դավագիրներին՝ դեսուդեն է նետվել և գոռացել, բայց տեսնելով Բրուտոսին մերկ սուրը ձեռքին՝ տոզան դլխին է քաշել և իրեն դրել հարվածների տակ, Կամ մարդասպաններն իրենք են Կեսարի մարմինը հռել Կցել այն սլատվանդանի մոտ որի վրա կանգնած է եղել Պոմպեոսը Լրձանը կամ պատահաբար է ընկել այդտեղ: Պատվանդանը սաստիկ ցողված է եղել արջունով: Կարելի էր երևակայել թե Պոմպեոսն ինքն է հայտնվել հակառակորդից իր վրեժը լուծելու համար, որը փուլած է իր ստքերի տակ՝ վերքերով ծածկված և դեռ ցնցումների մեջ: Կեսարը, ինչպես հաղորդում էն, ստացել է քսաներեք հարված: Շատ դավագիրներ միմյանց են վիրավորել՝ այդքան հարվածներ ուղղելով մեկ մարմնի:

ԼՃVII. Կեսարի սպանութունից հետո Բրուտոսն առաջ է եկել, իբրև թե ցանկանալով խոսել տեղի ունեցածի հարին, բայց սենատորները

լլումանալ վ, փախուստի էն գիմէլ՝ ժողովրդի մեջ տւ բաժնելով ի առնս
փոթությունն ու անհազթահարելի սարսափ: Ոմանք փակել են տները,
ուրիշները անտեր թողել լումայափոխական ու առևտրական շենքերը:
Շատերը վազելաղ գնացել էն սպանության վայրը, որպեսզի տեսնելն
տեղի ունեցածը, շատերն էլ, արդէն տեսած պրծած, այդտեղից են վա-
զելաղ հետ դարձել: Անտոնիոսն ու Լեպիգոսը՝ Կեսարի ամենամտտիկ
րնկերները ծլկելով կո ըիայից, թաքնվել են ուրիշների տներում: Գա-
վաղիրները Բրուտոսի գլխավորութեամբ, սպանությունից հետո դեռ շհան-
դարտված մերկ սրերը շողշողացնելով, հավարվել են մեկտեղ և կու-
րիայից ուղղվել դեպի Կապիտոլիում: Նրանք նման շեն եղել փախըս-
տականների նրանք՝ ուրախ ու համարձակ ժողովրդին կոչ են արել
ազատության իսկ ազնվազարմ մարդկանց, որոնք հանդիպել էն նրանց
ճանապարհին, հրավիրել են մասնակցությունն ունենալու իրենց երթին:
Ոմանք օրինակ Գայոս Օկտավիանոսը և Լենտուլոս Սպինթերոսը, բայ-
լի են նրանց հետ միասին և, ձեռացնելով թէ սպանության համակիր-
ներից են, փառք էն վերագրել իրենց Հետագայում նրանք թանկ վճա-
րեցին իրենց պարծենկոտության համար նրանք մահապատժի ենթարկ-
վեցին Անտոնիոսի և Էրիտասարդ Կեսարի ձեռքով: Այդպես էլ նրանք
շվայելեցին այն փառքը որի պատճառով մեռան քանդի նրանց ոչ ոք
չէր հավստում և նույնիսկ այն մարդիկ, ովքեր նրանց պատժի ենթար-
կեցին, դա արեցին ոչ թե նրանց կատարած արարքի համար այլ՝ շար
դիտավորության

Հաշորդ օրը դա լալիքները Բրուտոսի գլխավորութեամբ գուրս էն
բկել Ֆորում և ճառեր արտասանել ժողովրդի մտտ ժողովուրդը լսել է
հեռտորներին՝ շարտահայտելով ո՛չ դժգոհությունն ո՛չ իրախուսանք, և
լիակատար լութեամբ ցույց է տվել, թե խղճում է Կեսարին, բայց հար-
գում է Բրուտոսին: Սենատն էլ շանալով մոռացնել տալ տեղի ունեցածը
և համբնդհանուր հաշտության հաստատել, մի կողմից, Կեսարի համար
նշանակել է աստվածային պատիվներ և շի վերացրել նույնիսկ նրա սա-
կավանշանակ կարգադրությունները, իսկ մյուս կողմից պրովինցիանե-
րը բաշխել է Բրուտոսի հետևից գնացած դավադիրների միջև՝ նրանց էլ
մեծարելով պատշաճ պատիվներով: Դրա համար էլ ամենքը մտածել են,
թե պետութեան գործերի վիճակը աւրապնդվել է և նորից ձեռք է բերվել
լսվագույն հավասարակշռություն

LXVIII Կեսարի կտակը բացելուց հետո հայտնաբերվեց որ նա
յուրաքանչյուր հոռմեացու թողել է նշանակալից մի նվեր: Տեսնելով, թե

ինչպես նրա դիակը, հարվածներից այլանդակված տանում են ֆորումի միջով ժողովրդական բաղմուժյունը շպա պանեց հանգիտութուն և կարգուկանոն դիակի շուրջը իրար վրա կուտակեցին ֆորումի դրամա փոխների նստարանները, ցանկապատերն ու սեղանները աչք բոլորը վառեցին և այդպիսով դիակը կիզեցին: Սյնուհետև նրանք վառվող խանձողներ առած՝ նետվեցին կրակի տալու կետերին սպանողների տները, մյուսները քաղաքով մեկ վազվզում էին դավադիրներին գտնելու՝ ջանալով բռնել նրանց, որպեսզի տեղնուտեղը կատր-կտոր անելին: Սակայն դավադիրներից ոչ մեկին գտնել չաջողվեց, բոլորը հուսալիտք են թաքնվել էին տնիքում:

Պատմում են, թե ոմն Յիննա՝ Կեսարի բարեկամներից մեկը հենց նախորդ գիշերը տեսել է տարօրինակ մի երատ: Նա տեսել է, թե իբր Կեսարն իրեն Յիննային ճաշի է հրավիրել: Ինքը հրաժարվել է, բայց Կեսարը առարկութուններին ակամջ շղեկով բռնել է ձեռքը և հետք տարել Լուլվոյ, որ ֆորումում այրու է ևն Կեսարի մարմինը՝ Յիննան գնացել է անասնոց որպեսզի սրան իր վերջին առատիվը տուր թեև երբևից սլառձառով սիրտը լեցուն է եղել ահուգոցով: Ամբոխի մրջյն մեկը, սեռ Լեւոյ նրան, հարցրել է իշուսին, թե ո՞վ է նա, սա ով է Էրա անունը, Լրկորդն էլ երրորդին է իոխանցել, և իսկույն լուր է տարածվել, թե սա Կեսարի սպանողներից մեկն է՝ Դավադիրների մեջ իսկապես եղել է ոմն Յիննա՝ սրա անվանակիցը: Որոշելով, թե սա հենց նա է՝ ամբոխը Էւտվել է Յիննայի վրա և իսկույն դժբախտին բզիկ-բզիկ արել բուրի աչքի առաջ: Բրուտոսը, Կասիսը և մնացած դավադիրները, սարսափելի վախեցած այս իրադարձությունից մի քանի օր անց մեկնել են քաղաքից: Նրանց հետագա գործողությունները, պարսությունը և վախճանը մեր կողմից նկարագրված են Բրուտոսի կենսադրությունից մեջ:

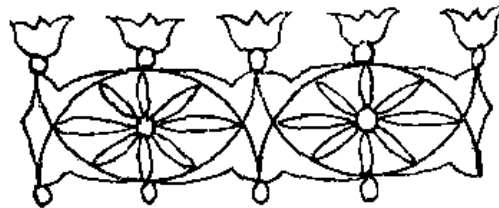
LXIX Կեսարը մահացավ լի դամներ հիւունվեց տարեկան հասակում ապրելով Պոմպեոսից ոչ ավելի քան շուրս տարի: Կեսարին շվեճակվեց օգտվել այն հզորությունից ու իշխանությունից, որոնց նա մեծագույն վտանգների դեմ ձգտել է իր ամբողջ կյանքում: Ընդհանուր հասակը այդքան դժվարություններ նրան բաժին հասան միայն տիրակալի սնունդն ու փառքը, որոնք նրան բերեցին համաքաղաքացիների նախանձն ու անբարյացակամությունը: Նրա հզոր պահապան ոգին, որը նրա օգնել է աճող կյանքի ընթացքում մահվան հետո էլ նրան շքեց՝ գտնելով

պանութեան վրիժ սուրն՝ ճատապնդելով մալդասպաններին և հալածու-
մով նրանց ծովերով ու ցամաքներով՝ Ինչև որ նրանցից ոչ մեկը կեն-
յանի շմուց: Նա պատժեց բոլորին, և վ որ գեթ սրեէ բանով մասնակից
էր եղել կա՛ր այանութեան իրականացմանը, կամ դավադիրների ծրար-
քերին:

Մտրդկաչին կյանքի բարձր պատահականութիւններէն ա՛յն ազար-
մանալին Կասիոսին բամբին վիճակվեց: Փիլիպպոսն դաշտում պարտութիւն
կրելով՝ նա վերջ տվեց իր կյանքին, խոցվելով այն նոյն սրով որով
պանել էր Կեսարին:

Իսկ վերջնական ելևութետերից ամենանշանավորը եղալ սե՛ծ երկ-
այարի հայտնութիւնը, որը Կեսարի սպանութիւնից յոթ գիշեր անց
լայծաւորեն փայլափայտեց ու շքացավ ինչպէս և արևի լույսի թուլա-
յումը: Քանի այդ ամբողջ տարին արևի լույսը գունատ եղավ, արևը ծա-
լում էր ազոտ լույսով և քիչ ջերմութիւն էր տալիս: Դրա համար չէ
օդը պղտոր էր ու ծանր, որովհետև արևի տաքութիւնը ուժ չունէր մինչև
երկիր թափանցելու: Մասը օդում պտուղները խամրում էին ու շհասած
ցած թափվում: Կեսարի ուրվականի հայտնվելը Բրուտոսին առանձնա-
հատուկ պարզութեամբ ցույց էր տվել, թե այդ սպանութիւնը հաճո է
աստվածներին: Մհա թե ինչպէս է տեղի ունեցել այդ ամենը: Բրուտոսը
մտազիր էր զԵրբը Աքիդոսից անցկացնել մյուս մայր ցամաքը: Սովո-
րականի պէս նա գրշերը հանգստացել է վրանում, լացը լի բնել այլ
մտածելիք է եղել ապաւաչի մասին: Պատմում են, թե այդ մարդը բո-
լոր գորախարհերից քիչ է բնի կարիք ունեցել և ընդունակ է եղել ա-
թուն մնալ շատ երկար ժամանակ: Նա ինչ որ աղմուկ է լսել վրանի դռան
հոտ՝ վրանի մեջ արդեն հանգող լապտերի լույսի տակ նայելով շուրջը,
նա տեսել է վիթխարի հասակով և ա՛հա տեսելով մարդու սարսափելի
մի ուրվական՝ Սկզբում Բրուտոսն ապշել է, իսկ ապա, հենց որ տեսել է,
թե ուրվականն անշարժ է և նույնիսկ ոչ մի ձայն չի հանում, այլ լռին
կանգնած է իր անկողնու մոտ, հարցրել է, թէ ով է Ուրվականը պա-
տասխանել է «Բրուտո՛ս, ես քո շար ոգին եմ: Դու ինձ կտեսնես Փի-
լիպպոսն դաշտում»: Բրուտոսն անվախ պատաւի անել է «Կտեսնե՛մ», —
և ուրվականն իսկույնիսթ շքացել է: Կարճ ժամանակ անց, Բրուտոսն
իր զորքով կանգնած էր Փիլիպպոսն դաշտում՝ Անտոնիոսի ու Կեսարի
դեմ: Սոաջին ճակատամարտում նա հաղթանակ տարաւ՝ փախուստի
հատնելով իր առաջ կանգնած Կեսարի բանակին, և հետապնդման ժո-
մանակ քարուքանդ արեց նա ճախարհը: Երբ Բրուտոսը մտածեց տալ

երկրորդ ճակատամարտը դիշերը նրան հայտնվեց ուրվականը: Սա
ուշինչ շասաց Բրուտոսին բայց Բրուտոսը հասկացավ, որ իր բախտը
վճռված է, և նետվեց վտանգին ընդառաջ: Սակայն նա չընկավ ճակա
տամարտում: Իր բանակի փախուստի ժամանակ նա, ինչպես պատմում
են, բարձրացել է ինչ-որ զանոթափ և, մերկ կրծքով նետվելով սրի վրա,
ոյր նրա տակն է պահել իր բարեկամներից մեկը վախճանվել է:

ԱԳԵՍԻԱՅՈՒՆ ԵՎ ՊՈՍՏՂԵՐՈՍ

Ա գ Ե ս ի լ յ ա յ ո ս

I Մըքա Արքիզամոսը Զեքսիզամոսի որդին որը մեծ փառքով կառավարում էր լակեդեմոնացիներին իրենից հետո թողեց Ագիս անունով որդուն իր առաջին կնոջից՝ Լամպիդոցից, երեկի և արժանավոր մի կին, և երկրորդին՝ կրտսերին՝ Ադեսիլայոսին Սվալույա կնոջից՝ Մելեսիպիդոսի դստերից: Քանի որ թագավորի իշխանությունը օրենքով պատշ է անցնել Ագիսին, իսկ Ադեսիլայոսին վիճակված էր սպրել որպես սովորական քաղաքացի, սա լտացավ սովորական սպարտական՝ շատ խիստ ու դժվարություններով լեցուն, բայց փոխ բեր պատանիներին հնազանդության ընտելացնող դաստիարակություն: Այդ իսկ պատճառով ինչպես հաղորդում են Միմոնիդեսը Սպարտան սեվանել է «մահկանացուներին սանձահարող» իր կլեսաձևի շնորհիվ նա քաղաքացիներին ուրձնում է օրենքին ու կարգին արտասովոր կերպով հնաշանդ, ինչպես որ ձին են սկզբից ևեթ ընտելացնում սանձին: Իսկ այն երեխաներին որոնց թագավորական իշխանություն է սպասվում, օրենքն ազատում է նման սպարտականություններից: Հետևաբար, Ադեսիլայոսի դրությունը ուրբերվում էր սովորականից նրանով, որ նա իշխանությունն ստացավ, երբ ինքն արդեն ընտելացված էր հնազանդության: Ահա թե ինչու նա կարողանում էր այլ թագավորներից ավելի լավ յուր գնալ իր հպատակների հետ՝ առաջնորդի ու տիրակալի հատկություններին միավորելով դաստիարակության շնորհիվ ստացած պալությունն ու մարդասիրությունը:

II Եվ երբ գտնվում էր այսպես կոչված աղելաներում, մյուսողանների հետ, նրա սիրեցյալն էր Լիսանդրոսը, որը գերում էր ամենից առաջ իր բնածին զսպվածությամբ ու համեստությամբ: Պատանիների մեջ վաչկելով բուռն եռանդով, ամեն ինչում առաջինը լինելու ցանկությամբ օժտված լինելով ամուր մարմնով և աշխույժ բնավորությամբ որը ոչնչով չէր կարելի դասել Սգեսիլայուրը միաժամանակ աչքի էր ընկնում այնպիսի հնազանգությամբ ու հեղոթությամբ որ բոլոր հրամանները կատարում էր ոչ թե վախից, այլ՝ լողճմտանքից նրան ավելի շատ վշտացնում էին հանդիմանությունները, քան դժվարին աշխատանքը: Նրա գեղեցկությունը պատանեկան սուրիներին աննկատ էր դարձնում նրա մարմնական արատը՝ կաղությունը: Այնուամենայնիվ նա այդ բանը թեթև ու կենսուշախ էր տանո՞ւմ միշտ առաջինն էր ծիծաղում իր թերության վրա և դրանով ասես շտկում էր այն: Դրանից է՛լ ավելի նկատելի էր դառնում նրա փառաւիրությունը քանի որ նա երբեք մեղտեղ չէր բերում իր կաղությունը որպես պատրվակ որպեսզի հլածարվեր այն գործից կամ աշխատանքից: Մենք շունենք Ագեսիլայուսի ոչ մի քանգակը քանզի նա ինչը դա չէր ցանկանում սնույնիսկ մահից առաջ արգելել էր նկարել իրեն մեծ ամբիճակում կամ իր արձանը քանդակել: Ծեղեկություններ կան, թե նա ունեցել է ոչ բարձր հասակ և արտաքինով ոչնչով աչքի չի ընկել, բայց կայսառությունն ու կենսուրախությունը ցանկացած հանգամանքներում, աշխույժ բնավորությունը, դրավիչ դիմադծերն ու հաճելի ձայնը ստեպում էին մինչև խոր ծերություն նրան դերադասել գեղեցիկ ու փթթուն մարդկանցից: Ինչպես հաղորդում է թեոփրաստոսը, էֆորները տուգանք են դրել Արքիդամոսի վրա նրա համար, որ նա կին է առել չափազանց փոքրահասակ մեկին «քանզի,— ասել էս նրան իմ ղ համար ոչ թե արվաններ կ՞ծնի այլ արբայիկներ»:

III Ագիսի տիրաւթտության ժամանակ Ալքիբիադեսը Մեցիլայից փախել էր Հակեդամոն: Դեռ չէր հասցրել կարգին հարմարվել Սպարտայում, երբ նրան մեղադրեցին Ագիսի կնոջ՝ Թիմեայի հետ կապի մեջ: Ագիսն ինքն էր ասել թե իր նոր ծնված երեխային չի ընդունում որպես իրենը, այլ դա Ալքիբիադեսի որդին է: Թիմեան, ինչպես հաղորդում է Դուրիսը, դրանրց բնավ վշտացած չէր և տանը աղախիներն ներկայությամբ երեխային շշուկով անվանում էր Ալքիբիադես այլ ոչ թե Լեոտիբիզաս, իսկ Ալքիբիադեսին ինքն ասում էր, թե Թիմեայի հետ կենակցել է՝ նկատի շունենալով պատվազրկել նրան, այլ՝ փառասիրական ցանկությունից դրդված որպեսզի իր սերունդները թագաւորեն սպար

տացիների վրա Տեղի ունեցածից հետո Ալբերիադեսը թաքուն ծլկել է Լոտիդեմոնից՝ վախենալով Սգիսից: Երեխայի հետ էլ Ագիսը միշտ վերաբերվում էր արհամարհանքով, համարելով նրան ապօրինածին: Բայց Ագիսի վերջին հիվանդության ժամունակ Լեոտիքիդասը լացով ու խրնդ բանքներով հասավ այն բանին, որ արքան շատերի նեյ կայությանը նրան ճանաչեց որպես իր սրդին: Սակայն Սգիսի մահից հետո Լիսանդրոսը որն ամենացիների դեմ հաղթանակ էր տարել ծովում 1 մեծ ազդեցություն ուներ Սպարտայում առաջարկեց թագավորական իշխանությունը հանձնել Ագեսիլայոսին, քանի որ Լեոտիքիդասը ապօրինածին է և արժանի չէ այն ստանալու: Ուրիշ շատ քաղաքացիներ էլ հանդես եկան հօգուտ Ագեսիլայոսի և սկսեցին եռանդագին պաշտպանել նրան՝ հարգելով նրան բարոյական բարձր հատկանիշների և մեկ էլ այն բանի համար որ նա դաստիարակվել էր և ուսում առել իրենց հետ միասին: Սակայն Սպարտայում կար ոմն գուշակ Դիոպիթևս, որը դիտեր բալում հինավուրց մարգարեություններ և համարվում էր շատ իրազեկ մարդ ստվածային գործերում: Նա հայտարարեց, որ մեղք կլինի, եթե սպարտացիները թագավոր ընտրեն կադին, և այս գործը վերլուծելիս նա կարգաց հետևյալ մարգարեությունը

Ապարտա 1 շքի եկ հիմա Թեև դու հուրով դուռդ 1 ,
Դնում ես հաստատան քայլվածքով, բայց դու կազ իշխանություն կ ն յանես
Քեզ վիճակված է հաշակելու անուպասելի աղետներ բազում:
Քլ է երկար պիտի շարգացնեն կործանիչ պատերազմի ալիքները:

Այս լեմ առարկեց Լիսանդրոսը, ասելով, որ եթե սպարտացիներն այս պես վախենում են այս գուշակից, ապա նրանք պետք է ավելի շուտ դգուշանան Լեոտիքիդասից: «Քանզի — ասաց նա — աստվածության համար միևնույն է, թե թագավորում է ոտքից կալ ինչ-որ մեկը, բայց 1 թե թագավոր դառնա ապօրինածինը և, հետևապես ոչ Հերակլեսի սերունդը, ապա դա կլինի «կաղ թագավորություն»: Ագեսիլայոսը դրան ավելացրեց, թե Պոսելյոնն ինքն է վկայել Լեոտիքիդասի ապօրինի ծնունդը՝ երկրաշարժի միջոցով Ագիսին դուրս բռնելով ննջարանից իսկ Լեոտիքիդասը ծնվել է դրանից ավելի քան սասն ամիս հետո:

IV շենց այս հիման վրա ու այսպիսի հանդամանքներում Ագեսիլայոսը թագավոր հռչակվեց: Նա իսկույնեթ տեր կանգնեց Ագիսի ունեցվածքին այդ իրավունքից չզրկելով Լեոտիքիդասին՝ որպես ապօրինածը նի: Սակայն տեսնելով, որ Լեոտիքիդասի մոր կողմի ազգակիանները՝ լիովին կարգին մարդիկ խիստ կարիքի մեջ են Ագեսիլայոսը նրանց տվեց

ունեցվածքի կեսը: Այսպես կարգադրելով ժառանգության գործը նա Նախանձի ու անբարեկամության փոխարեն իր համար փառք վաստակեց և համարաշարացիների համակրանքը շահեց: Քսենոփոնի ասելով, Ագեսիլացոսը ամեն ինչում հնազանդվելով իր հայրենիքին՝ մեծագույն իշխանության հասավ և անում էր այն ամենը, ինչ ուզում էր: Ահա թե ինչն է նկատի ունենում Քսենոփոնը: Այն ժամանակ պետության մեջ ամենամեծ ուժը էֆորսներն էին և ավագները: Կռաշիններն իշխանության գլուխ էին լինում միայն մեկ տարի, երկրորդներն էլ իրենց տնտեսը պահպանում էին ցմահ և լիազորություն ունեին թագավորների իշխանությունը սահմանափակելու ինչպես: պատմվում է կիուրգոսի կենսագրության մեջ: Դրա համար էլ հնուց ի վեր թագավորները նրանց հետ բժառության մեջ են այդ Բշնամանքը փոխապես վ հարից ըզի: Բայց Ագեսիլացոսն ընտելց այլ ուղի՝ Վիճելու և թշնամանալու փոխարեն, նա ամեն կերպ սբրաշահում էր նրանց, ոչինչ չձևնարկելով առանց նրանց խորհրդի, իսկ նրանց կողմից կանչվելիս՝ միշտ շահապում էր ներկայանալ սրբան հնարավոր 1 շուտ: Ամեն անգամ, հենց սր էֆորսները հայտնվում էին 1 բրեւ պահին նստած դործեր էր վճռելիս լի Կում, նրանց ընդառաջ էր ելնում: Յուրաքանչյուր նոր ընտրված ավագի նա միշտ տաք թիկնոց և ցուլ էր ուղարկում: Այս արարքներով նա ուզում էլ ցույց տալ թե հարգում է նրանց և դրանով բարձրացնում է նրանց արժանապատվությունը իսկ իրականում, շրջապատողների համար ան նկատ էլ ավելի էր ամբացնում իր հզորությունը և մեծացնում թաւավորական իշխանության նշանակությունը՝ շնորհիվ իր նկատմամբ եղած համբնդհանուր համակրանքի:

V Համարաղաքացիների հետ իր Վարաբերությունն ընդ նա ան լասիր էր, երբ բանը վերաբերում էր թշնամիներին, այլ ոչ թե բարեկամներին: Թշնամիներին նա անարդարացիորեն վնաս լեր պատճառում, իսկ բարեկամներին աջակցում էր նաև անարդարացի արարքներում: Ագեսիլացոսը ամոթալի բան էր համարում շհարդել հակառակորդներին եթե նրանք դործում էին արժանապատվորեն, բայց չէր կարողանում հանդիմանել իր բարեկամներին, երբ նրանք սխալվում էին: Դեռ ավելին էա հպարտանում էր թե օգնել է նրանց դրանով իսկ մասնակցություն ունենալով կատարվող սխալներին, բանդի կարծում էր, թե բարեկամների նկատմամբ ցուցաբերվող ոչ մի օգնություն ամոթալի բան չէ: Երբ նրա թշնամիները դժբախտության մեջ էին ընկնում, նա առաջինն էր առտահայտում իր համակրանքը և սիրով օգնության էր հասնում նրանց եթե նրանք խնդրում էին: Այսպես նա համբնդհանուր սեր

1) նվաճում և լուրրին իր կողմը դրավում: Նկատելով այդ և վախենալով Սգլսիլայոսի հզորացումից էֆորոսները նրա վրա տուգանք դրին այն պատրվակով, թե պետության հպատակներին նա վերածում է իր սեփականության, Քանզի, ինչպես բնախույզները Լնթադրում են, որ եթե տիեզերքում վերանային վեճերն ու թշնամանքը, ապա բոլոր իրերի միջև եղած համաձայնության պատճառով ոչ միայն կանդ կառնեին երկ յայլին լուսատուները, այլև կդադարեր ամեն մի ծնունդ ու շարժում, — այսպես էլ ըստ երևույթին լակեդեմոնացի օրենսդիրն իր պետության մեջ մտցրեց փառասիրություն ու մրցակցություն՝ որպես միջոց առաքի նության հրահրման, ցանկանալով, որ վեճերն ու մրցումները միշտ դոյություն ունենան արժանավոր քաղաքացիների միջև Քանզի փոխադարձ հնադանդությունն ու բարյացակամությունը որին հասնում են առանց նախնական պայքարի անգործունեության ու երկշոտության դրսևորում է և անարյարացիորեն է կրում համախոհություն անունը: Որոշ մարդ կանց ամար ակնհայտ է, որ դա դեռևս Հոմերոսն էր հասկանում նա Ադամեմնոնին լէր պատկերի գոհ այն բանից, որ Ոդիսևսն ու Աքիլլեսը միմյանց անպատվում են «սարսափելի բռներով», եթե շհամարեր, որ լավագույն մարդկանց միմյանց հետ ունեցած նախանձախնդի բանհամաձայնությունները գործին մեծ օգուտ են լերում: Մակայն այստեղ հնարավոր չէ յուր գնալ առանց սրոշ սահմանափակումների, որովհետև շափագանց հետուն գնադոյ մրդությունը վնասում է պետությանը և մեծ ապականեր է բերում

VI Շաղիվ էր Ադեսիլայոսն անցել գարակալության որ Ասիայից յամանած մարդիկ լուր տվեցին թե պարսից արքան մեծ նավատորմիդ է պատրաստում, որպեսզի լակեդեմոնացիներին դուրս մղի ծովից: Լիսանդրոսը ցանկանալով իսկույնեթ ուղևորվել դեպի Ասիա, որպեսզի օգներ իր բարեկամներին, որոնց թողել էր այնտեղ որպես քաղաքների կառավարիչների ու տիրակալների և որոնք այնուհետև դաժանության ու բռնության համար կամ վոնդվել էին համաքաղաքացիների կողմից կամ սպանվել համողէց Ագեսիլայոսին պատերազմ սկսել և հեռավոր արշավանք ձեռնարկել ծովով այն կողմն անցնելով ավելի լաղ, քան բարբարոսը կավարտեր իր նախապատրաստությունները: Միաժամանակ Լիսանդրոսը նամակ գրեց Ասիայի իր բարեկամներին, որպեսզի նրանք դեսպաններ ուղարկեին Լակեդեմոն և Ագեսիլայոսին խնդրեին դառնալ իրենց զորավարը Այսպիսով, Ագեսիլայոսը ներկայացավ ժողովրդական ժողովին և համաձայնեց իր վրա վերցնել պատերազմի դեկավարությունը եթե իրեն տան էրեւոն պալտացի զորապետ էր ու խոլ հրդատու-

ներ, երկու հազար ընտիր ազատարձակյալներ և վեց հազար զինվոր՝ դաշնակիցների կողմից: Շնորհիվ Լիսանդրոսի աջակցութեան, այս պահանջները սիրով ընդունվեցին, և Ագեսիլայոսը երեսուն սպարապեդների հետ ուղարկվեց որոնց մեջ Լիսանդրոսը հիրավի սուաջինն էր ոչ միայն իր փառքով ու ազդեցութեամբ, այլև Ագեսիլայոսի հետ ունեցած իր բարեկամութեան շնորհիվ, որն իրեն է՛լ ավելի սպարապեդ էր զգում նրա հանդեպ այս արշավանքի համար, քան թագավորական իշխանութեան:

Մինչ Ագեսիլայոսի գործը հավաքվում էր Գերեստոն և նա իր բարեկամների հետ ժամանեց Ավլիս և գիշերեց այնտեղ: Երազում նատեսավ, որ ինչ որ մեկը իրեն է դիմում այս խոսքերով «Լակեդեմոնացիների արքա դու հասկանում ես, իհարկե որ անցյալում՝ Սպամեմոնոնից և Այծմ քեզնից բացի դեռևս ոչ ոք չի եղել համայն Հունաստանի սուաջնորդ: Քանի որ դու հիմա ղեկավարում ես այդ նույն ժողովրդի, հանդես ես գալիս այդ նույն թշնամու դեմ և պատերազմի ես մեկնում այդ նույն տեղից ապա պարզ է, որ քեզ անհրաժեշտ է գոհ մատուցել այն աստվածուհուն, որին մատուցեց Ագամեմոնը՝ այստեղից նավելիս»: Ագեսիլայոսը իսկույնեթ հիշեց այն աղջկան, որին հայրը գոհաբերեց հնազանդվելով քրմերին: Սակայն նա չվախեցավ, ավ՛ արթնանալով, պատմեց իր էրազը բարեկամներին և հայտարարեց, որ անհրաժեշտ է աստվածուհուն մատուցել այն մեծարանքները, որոնք նրան րավականութուն են պատճառում, բայց և մտադիր լե՛ հին զորավարի ազիտութունը նմանակել Ագեսիլայոսի պատվերով մի եղջերուի դարգարեցին և նրա քուրմը այդ կենդանուն ղոհաբերեց, սակայն ոչ ըստ բեովտացիների կողմից սահմանված այն ծելի, որին սովորաբար հետևում էր քուրմը: Լսելով այս մասին, բեոտաբոսները սաստիկ բաշկացան և իրենց սպասավորներին ուղարկեցին Ագեսիլայոսին արդելու զոհ մատուցել հակառակ բեովտացիների օրենքների և հինավուրց ժեսերի: Սպասավորներն էլ ոչ միայն կատարեցին հանձնարարութունը, այլև զոհասեղանից մի կողմ նետեցին զոհաբերված կենդանիների մասերը: Սրտնեղված Ագեսիլայոսը նավէց գնաց թեբեացիների վրա վրդովված և միևնույն ժամանակ սաստիկ շփոթահար եղած այս նախանշանակով, մտածելով, թե այժմ արշավանքն իր համար անհաջող է լինելու և ինքը չի կատարի այն ինչ նախանշել էր:

VII Երբ նրանք հասան Եփեսոս Լիսանդրոսի ազդեցութունը և նրա հանդեպ համընդհանուր հարգանքը շուտով ճնշող ու անտանելի

դարձան Ազեսիլայոսի համար: Իրոք ժողովուրդը ամբոխվում էր Լիսանդրոսի դռների մտա և բուրբը նրա հետևից էին դնում՝ միայն նրան յտոայելով, ասես թե Ազեսիլայոսը սոսկ տխրոսով ու գլխավոր հրա յանատարի անունով օժտված լիներ որոնք ստացել էր օրենքի շնորհիվ իսկ իսկական տիրակալը, որն ամեն ինչ կարող է և ամեն ինչ տնօրինում է, Լիսանդրոսն է: Չէ՞ որ Ասիա ուղարկված զորավարներից ոչ ոք չէր կարողացել դառնալ այդքան հզոր ու ահեղ ոչ ոք նրանից ավելի լարիք չէր գործել իր բարեկամներին և շարիք թշնամիներին: Այդ բուրբը դուռն էր թարմ էին մարդկանց հիշողության մեջ: Դրան ավելացրած տեսնելով Ազեսիլայոսի վարվեցողության պարզությունը, բնականությունն ու մարդամոտությունը մինչդեռ Լիսանդրոսն իր խոսքում դրուսերում էր կոպտություն, խստություն և կարճատևություն նրանք հաճկատարություն էին անում Լիսանդրոսի մոտ, ջանալով ամեն կերպ հաճոյանալ նրան միայն Մնացած սպարտացիները ծանր էին տանում ու չն անհրաժեշտությունը որ իրենք ավելի շատ Լիսանդրոսի կամակարարները պետք է լինեն, քան արքայի խորհրդատուները: Վերջապես վիրավորված զդաց Ազեսիլայոսն ինքն էլ, որը, թեև նախանձկոտ էլ չէր և չէր վշտանում այն բանից, որ պատիվներ Լն տալիս իրենից բացի ինչ-որ մեկին ևս այնուամենայնիվ շատ փառու էր էր և չէր ցանկանում ուրիշներից ցածր կանգնել: Ես ամենից շատ փախենում էր, որ Լթե փայլուն գործեր կատարվեն, դրանք վերադրվելու են Լիսանդրոսին՝ նրա նախկին փառքի սլատճառով: Ուտի Ազեսիլայոսն սկսեց իրեն պահել այսկերպ նախ՝ չա դեմ էր դուրս գալիս Լիսանդրոսի բուրբ խորհուրդների ու բուրբ նախաձեռնություններին, որոնց վերջինս արդեն կպած էր լինում առանձնահատուկ փութաջանություններ, ի չիք էր անում դրանք ու դրանց տեղն անց էր կացնում բուրբովին ուրիշ բաներ: Ի, մոտ խընդրանքներով եկողներից նա առանց բավարարության ճաստպարհ էր դնում բուրբ նրանց, ովքեր հատկապես Լիսանդրոսի հետ էին հույսեր կապում: Ճիշտ այդպես էլ դատարանում նրանց, ում Լիսանդրոսը պատաստվում էր վնասել գործը շահում էին և ընդհակառակը, նրանց, ում նա ջերմեռանդորեն հովանավորում էր դժվար էր լինում խուսափել պատժից: Քանի որ սա պատահական բան չէր, այլ կատարվում էր օր ու օր և ասես թե դիտավորյալ կերպով, Լիսանդրոսը վերջապես հաստացավ պատճառը և դա շթաբցրեց իր բարեկամներից, այլ ուղղակի սուսաց թե նրանք շնորհազրկվել են իր պատճառով: Միաժամանակ նա կոչ էր անում այժմ սիրաշահել արքային և նրանց ովքեր ավելի մեծ կշիռ ունեն, քան ինքը՝ Լիսանդրոսը:

VIII. Մակայն շատերին թվում էր թե սյդ վարվելակերպով և այդ պիսի խոսքերով նա ուղում է անբարյացակամություն անաջացնել թագավորի հանդեպ: Ուստի Ադեսիլայոսը ցանկանալով նրան է՛լ ավելի խոցել, նրան հանձնարարեց մսի բաշխումը և ինչպես ասում են, շատերի ներկայությամբ հայտարարեց «Թող հի՛նա այս մարդիկ խոնարհ վերու դնան իմ մտաբաժանի առաջ»: Դրանից վշտայեկ, Լիսանդրոսն ասաց նրան «Գու լա՛վ է, կարողանում ստորացնել բարեկամներիդ Սգեսիլայոս»: — «Այո — սլատասխանեց Ագեսիլայոսը, — նրա՛նց, ովքեր ուղում են լինել սոռավել հոոր, բան ես եմ»: Լիսանդրոսն առարկեց «Գուցե դա ճիշտ է՝ ավելի շատ կիրառելով քո խոսքերի նկատմամբ, բան իմ արարքների Տո՛ւր ինձ, այնուամենայնիվ, որևէ տեղ կամ պաշտոն, ուր էս կարողանամ բղ օգտակար լինել՝ քեզ ըվշտացնելով» Սրանից հետո Լիսանդրոսն ուղարկվեց Հելլեսպոնտոսի մոտերքը և այնտեղ Ագեսիլայոսի կողմը գրավեց Սպիթրիդատեսին՝ Փառնաբազոսի սատրապությանից: Այս պարսիկը մեծ հարստություն ուներ և երկու հարյուր հեծյալ Սալյա ն Լիսանդրոսի սայրույթը շէր մարել թաքցնելով վրավորանքը նա մտադրվեց Նույնիսկ խլել թագավորական իշխանությունը երկու տոհմերից և այն տալ իսկոր սպարապետներին: Եվ, հավանաբար, Ագեսիլայոսի նկատմամբ թշնամանքից նա մեծ հեղաշրջում կկատարեր պետության մեջ, եթե շղոհվեր ավելի վաղ բեռվտական արշավանքի ժամանակ: Փառասեր բնավորության տեր մարդիկ, ևթև պետական ասպարեզի լրելց արարքներում շափր շին պահպանում սովորաբար այսպես դժբախտության են արժանանում սպասվելիք օգուտներն ատանալու փոխարեն: Եթե Լիսանդրոսը կուպիտ էր և շափր շէր ճանաչում իր փառասիրության մեջ սպա Ագեսիլայոսն էլ անշուշտ կարող էր ուրիշ, արժանավաչել միջոցներով ուղղել այդ նշանավոր և իստատենը մարդու սխալները: Բայց, ըստ Լրևույթին, նույն ատկ կիրքը խանգարում էր առաջինին ճանաչել իր պիսի իշխանությունը իսկ երկրորդին՝ առանց բորբոքվելու տանել լր քնկերոջ և խալնլ րը:

IX. Սկզբում Տիտասարլրնեսը, վախենալով Ագեսիլայոսից, նրա հետ պայմանագիր կնքեց, ըստ որի սպարալց արքան հունական քաղաքներին խոստանում էր ազատություն և սեփական օրենքներով սպրելու իրավունք: Հետագայում սակայն, որոշելով որ ինքն արդեն բավականաչափ ուժեր ունի, պատերազմ սկսեց: Ագեսիլայոսը սիրով քնդունեց մարտակոչը քանի որ մեծ հուսեո էր ետպում իր արշավանքի հետ: Բացի դա, նա ամոթալի բան էր համարում որ «տասը հաւարը» Քսենոփոնի դեկավարությամբ մինչև իսկ ծովն էր հատել պարտության մատնելով թա

լավորին, հենց որ դա ցանկացել են, մինչդեռ ինքը, առաջնորդելով լակեղեմոնացիներին, որոնք գերագույն տիրապետութեան են հասել ցամաքում ու ծովում, չի կարող հույներին հիշարժան որևէ արարք ցույց տալ: Որպեսզի Տիսսափերնեսին շուտափուլի փոխհատուցի խորամանկութեամբ կատարած ուխտադրժութեան դիմաց, նա ձևացրեց, թե պատլաստվում է դեռևս Կարիաչի դեմ: Իսկ երբ այնտեղ հավաքվեցին բարբարոսների ուղմական ուժերը, նա անսպասելիորեն ներխուժեց Փոչուզիա: Այստեղ նա նվաճեց շատ քաղաքներ և մեծ հարստութիւններ զավթեց: Իրանով նա իր բարեկամներին ցույց տվեց որ պայմանագրի խախտումը նշանակում է արհամարհանք աստվածների և նկատմամբ, իսկ թշնամուն խաբելը, ընդհակառակը ոչ միայն արդարացի է սչև մեծ փառք է բերում, բավարարութիւն և օգուտ: Քանի որ թշնամին գերազանցում էր նրա հեծելազորին և բացի այդ, զոհաբերութեան ժամանակ նախանշանակներն աննպաստ էին եղել, Ագեսիլայոսը վերադարձավ Յփեսոս և սկսեց հեծելազոր հավաքել հրամայելով, որ յուրաքանչյուր հայուստ մարդ էթէ նա ինքը չի ուլո մ մասնակցել արշավանքին, իր փոխարեն դուրս բերի մեկական ձի և ձիավոր Շատերը դրան համաձայնեցին, և շուտով վախկոտ ծանրազեն զինվորների փոխարեն Ագեսիլայոսը մտտ հավաքվեց բազմամարդ ու մարտունակ հեծելազոր: Նա ատում էր, թե Ագամեմնոնը հրամայի վարժեց, երբ բանակից բաց թողեց վախկոտ հարուստին՝ նրա փոխարեն ստանալով հիանալի մի զամբիկ: Ագեսիլայոսի հրամանով ուղմավարի վաճառականները գերիներին մերկ էին վաճառում: Զգեստները սիրով էին գնում բայց գերիների վրա, որոնց տկուր մարմինները փափկասուն կշանքի պատճառով սպիտակ էին՝ ու զիր բոլորը ծիծաղում էին՝ նրանց համարելով աշխատանքի համար տնօգտակար, ոչ մի գին չունեցող: Տեսնելով այդ՝ Ագեսիլայոսը տեղից վեր կացավ և ասաց «Սրանք մարդիկ են որոնց հետ դուք լուվում եք, իսկ սրանք իրեր, որոնց սլատճառու՛վ դուք պատերազմ ել մղում»:

X Երբ մոտեցավ ուղմական դորժողութիւնները վերսկսելու օր մանակը Ագեսիլայոսը հայտարարեց, թե զորքը տանելու է դեպի Էփիա: Այս անգամ նա չէր խաբում Տիսսափերնեսին, բայց սա շվաստահելով Ագեսիլայոսին այն բանից հետո, երբ ինքը նրա կողմից մոլորութեան մեջ էր դրվել, այժմ ինքն իրեն խաբեց: Սրան թվում էր թե Ագեսիլայոսը որը իր կարծիքով հեծելազորի պակասութիւն էր զգում, հիմա Կարիաչի վրա է գնում ուր տեղանքը բարենպաստ չէ հեծյալների շարժման համար: Իսկ երբ Ագեսիլայոսը ինչպես նախապէս ասել էր հասավ Սարդեսի մոտի հսրթավայրը Տիսսափերնեսն ստիպված եղավ

քաղաքին օգնութեան շտապել: Ընդ որում սա իր հեծելագործով հարձակ-
վեց հակառակորդի զինվորների վրա, որոնք հարթավայրով մեկ ցրիվ
էին եկել կողոպուտի համար և դրանցից շատրին ոչնչացրեց: Ազեսի
լայոսը մտածելով, որ հակառակորդի հետևակը դեռ լի մտեցել, իսկ
ինքն էլ ձեռքի տակ իր ամբողջ զորքն ունի, որոշեց որքան հնարավոր
է շուտ էակատամարտ տալ: Թլթեաղեն հետևակը կանգնեցնելով հեծ-
լալների սիշե, նա դրանց հրամայեց հարձակվել ու հարվածել թշնա-
մուն՝ շիրքցնելով ոչ մի բռակ, ինքն էլ հետևից տարավ ծանր հետևակը:
Լարբարոսները փախուստի մտնովեցին, և հուլները նրանց հետապըն-
դելով՝ շատերին սպանեցին ու գրավեցին թշնամու ճամբարը: Այս ճա-
կատամարտից հետո հուլները ոչ միայն կարողանում էին անարգել կո-
ղոպուտ ձեռք բերել և ստրուկներ ու անասուններ բշել ուսնել արքա-
յական տիրույթներից այլև բավականութեամբ տեսան, որ Տիսսափերեն
ը՝ հուլների լարբարոսն թշնամին արդարացի հատուցում ստացալի
Արքան անհասրազ նրա դամ ուղարկեց Տիթրավատսին, որը Տիսսափեր-
նեսի գլուխը կտրեց և այս դարձավ դեպի Ազեսիլայոսը, խնդրելով վերջ
տալ պատերազմին և հետ նավել դեպի տուն՝ ընդ որում առաջարկելով
դրամ, բայց նա լրատախանեց, թլ իսաղալութեան հարցը կարող է
որոշել միայն Սպարտան, իսկ ինչ վերաբերում է իրեն ապա ինքն ավել
լի շատ բավականություն է ստանում իր զինվորների հարստացման մեջ
քան այն բանի, որ ինքը հարստանա Եվ ընդհանրապես էլ, ասաց նա
հուլների մոտ գեղեցիկ է համարվում ոչ թե թշնամուց նվերներ, այլ
ոսղմա՛լար ստանալը: Մակայն որպէսլի երախտագիտութեան արտա
հայտեր Տիթրավատեսի հանդեպ որը պատժել էր հուլների ընդհանուր
թշնամի Տիսսափերենսին, նա իր զորքով դուրս լկավ Փոլուզիա՝ պար-
սիկից վերցնելով երեսուն տողանդ սրպես ճանապարհածախս:

Ճանապարհին նա սկիտալա սոս ցավ սպարտական իշխանութեան
ներկց, որոնք նրան հրամայում էին վերցնել նաև նավատորմի հրա-
մանատարութեանը Այսպիսի պատիվ ոչ որի նկատմամբ չէին ցուցա-
բերել, Ազեսիլայոսից բացի: Ես, անվիճելիլի բ'ն եղել է, ինչպես ասում
է Թեոպոմպոսը ամենամեծն ու ամենահայտնին իլ ժամանակակիցների
մեջ, բայց և ամենքից ավելի հպարտանում էր իր անձնական հատկա-
նիշներով, քան վիթխարի իշխանութեամբ Այթմ, սակայն, նա, ինչպէս
թվում է, սխալ կատարեց՝ նավատորմի հրամանատարութեանը հանձ-
նարարելով Պիսանդրոսին Չնայած այն բանին, ոլ կային ավելի վոր-
ձառու և բանիլաց մարդիկ, նա հաշ լի սռավ ոլ թե հայրենիքի շահերը

այլ ազգակցական զգացմունքները և ի հաճույս իր կնոջ, որի եղբայրն էր Պիսանդրոսը, վերջինիս նշանակեց ծովային ուժերի պետ:

Ճ1 Ազգեսիրայտուն ինքը գորքով մտնելով Փառնաբազուսին և նթտկա հոյր, ոչ միայն ընկավ այնպիսի տեղեր որոնք լի էին ամեն անհրաժեշտ և սնկրով, այլև շատ դրամ հավաքեց: Անցնելով մինչև բուն Պափլագոնիս նա իր կողմը գրավեց Պափլագոնիայի թագավոր Կոտիսին, որը հիանալով նրա արիութեամբ ու աղնվութեամբ ցանկանում էր բարկամ լինել նրան: Սպիթրիդատեսն էլ, այն ժամանակվանից ինչ բաւանով էր Փառնաբազուսից և անցել Ազգեսիրայտուսի կողմը, մշտապես սպիկեցում էր նրան բոլոր արշավանքներում: Նա մի որդի ունեւ՝ գեղցիկ մի պատանի, Մեգալատես անունով որին Ազգեսիրայտուսը ջերմութեւ սիրում էր: Սպիթրիդատեսը մի գուտար էլ ունեւ՝ գեղեցիկ, հասած ու լի Ազգեսիրայտուսը ամուլեց Կոտիսին ամուսնանալ սրա հետ, իսկ ինքը նրանից լուրջեւելով հազար հեծ ալ ու երկու հազար թեթեալեն՝ Եռեան՝ վերադարձով Փոյուզիա: Նա սկսեց ամայացնել Փառնաբազուսի Երկիրը, որը դիմադրութեւն ցուլց չէր տալիս, չէր ապավինում նույնիսկ բերդերին, այլ հետը վերցնելով իր դրամի ու դանձի մեծ շատը, թափառում էր իր Երկրով մեկ՝ խուսափելով Ազգեսիրայտուսին հանդիպելուց: Վերջուպէս Սպիթրիդատեսը արտրտացի Հերիսիդասի օգնութեամբ գրավեց նրա համբալը Երկիրը նրա սոց արտտութեանը: Սակայն Հերիսիդասը թալ լ ի լ ասկողութեւն կարգեց գրավածի վրա, լարս աս յ յ է ին ստիպելով վերագործնել ավարը և ամեն ինչ մանրամասն դնելով ու քննելով, որ ջղայնացրեց Սպիթրիդատեսին, և սա էլ լսելուցն իր պափլագոնացիներով հեռացավ Սարդես: Դա, ինչպես պատմում են, ծայրահեղորեն տխրեցրեց Ազգեսիրայտուսին: Սա դժգոհ էր ամենից առաջ այն բանից, որ գրկվել էր այնպիսի ազնիւ մարդուց, ինչպիսին Սպիթրիդատեսն էր, իսկ նրա հետ և՛ նշանակալի ազգական ուժերից: Ապա նա ամաշում էր որ իրեն կարող էն նախատել կծծիութեան ու շահամուտութեան համար մինչդեռ ինքը միշտ ձգտում էր դրանցից մաքրել ոչ միայն իր հողին, այլև՝ հայրենիքը: Այս երկու ակնհայտ պատճառներից բացի նրան ոչ պակաս տանջում էր սերը Մեգաբատեսի հանդեպ, թեև, երբ պատանին նրա մոտ էր լինում նա համառորեն, ամբողջ ուժով ջանում էր ճնշել այդ կիրքը: Մի անգամ երբ Մեգաբատեսը մոտեցավ ողջունելու և ցանկացավ գրկել ու համբուրել նրան, Ազգեսիրայտուսը խուլս տվեց համբուլրից: Պատանին շփոթահար եղավ, դս դարեց նրան մոտենալ և ողջունում էր միայն հեռից: Այնժամ Ազգեսիրայտուսը ափսոս-

սալով, որ զբերվել է նրա փառաքշանքից ձևացրած զարմանքով հարց
 բեց, թե ինչ է պատահել Մեզաբատեսին ինչո՞ւ է դադարել համբուրելով
 ողջունելուց: «Դու ինքդ ես մեղավոր,— պատասխանեցին բարեկամնե
 րը,— ջանի որ համբուրյններ շես ընդունում գեղեցիկ տղայից, աչլ վա
 խեցած փախչում էս նրանից: Իսկ նրան հիմա էլ կարելի է համոզել, որ
 քեզ մոտ դա համբուրներով, էթև դու նորից երկշտուություն չդրսևո
 բես»: Արոշ լուսնից ու մտորմունքից հետո Ադլ իլաչոսը պատաս
 խանեց «Պետք չէ, որ դուք համոզեք նրան չանի որ ես ավելի բա
 վականություն եմ զգում, որ նորից ինքս իմ մեջ սկսեմ աչս պաչքա
 րը հանուն նրա համբուրյնների, քան ունենամ բոլոր աչն դանձերը, որ
 ես լրբեք տեսել եմ»: Սյուլես էր իրեն պահում Ադեսիլաչոսը, երբ Մե
 զաբատեսը մոտիկ էր Իսկ երբ տղան հեռացավ, նա աչնպիսի կիրք
 զգաց սրա հանրեպ որ դժվար է ասել՝ իրեն հեռո՞ւ կպահեր համբուր
 ներից եթե նա նորից հայանվեր իր առաջ:

XII Այո՞ղ ժամանակ անց, Փառնաբազոսը ցանկացավ բանակցու
 թյուններ ի մեջ մտնել Ադեսիլաչոսի հետ: Նրանց հանշիպումը հաջողեցրեց
 կիզիկիացի Ապուլոփանեսը՝ հյուրընկալը մեկի և մյուսի: Ադեսիլաչոսը
 առաջինը դալով նշանակված տեղը իր բարեկամների հետ տեղավորվեց
 սովերում խիտ խոտերի վրա՝ սպասելով Փառնաբազոսին: Երբ նա
 եկավ ու տեսալ սրանկած Ադեսիլաչոսին, աղա նրա հանդեպ ունեցած
 հարգանքից, ուշադրություն չդարձնելով իր համար փռված փափուկ մոր
 թիներին ու գույնզգույն գորգերին, ինքն էլ նստեց գետնին, թեև հագած
 էր զարմանալի նուրբ ու շքեղ ասեղնագործված զգեստ: Իրան ողջունե
 լուց հետո, Փառնաբազոսը սի գլուխ նախատինք էր թափում լակեղեմո
 նացիների հասցեին, քանզի նրանք շատ բանով էին իրեն պարտական
 աթենացիների հետ պատերազմելիս, իսկ հիմա էլ իր երկիրն էին կո
 զոպաում: Ադեսիլաչոսը տեսնում էր որ իրեն ուղեկցող սպարապետները
 ամոթից գլուխները քարշ են զցել և անհարսար դրության մեջ ընկել,
 հասկանալով, որ Փառնաբազոսը իսկապես սնարդարացիորեն է վիրա
 վորված: Ուստի նա պատասխանեց «Այո, Փառնաբազոս, առաջ մենք
 թագավորի բարեկամներն էինք և բարեկամաբար էինք վերաբերվում
 ն, ա շահերին: Հիմա մենք դարձել ենք նրա թշնամիները և թշնամաբար
 ենք վարվում նրա հետ: Տեսնելով որ դու ինքդ ցանկանում ես թագա
 վորի սեփականությունը լինել, մենք իհարկե, ջանում ենք վնասել նրան
 հանձին քեզ: Բաչց աչն օրվանից էրբ դու դերադասես կոշվել հույների
 բարեկամ ու դաշնակից աչլ ոչ թե թագավորի սարուկը կարող ես վրս

սահ լինել, որ և այս լորբը և այս զենքը, և նավերը, և մեզանկ ց
չուրաքանչյուրը կդառնան քո ունեցվածքի պաշտպանը ու պաշտպանը քո
տղատութեան առանց որի մարդկանց համար գոյութիւն չունի ոչ մի
զեղեցիկ ու ոչ մի ցանկալի բան»։ Այնժամ Փառնաբազուսը նրա առջև
լացեց իր իսկական մտադրութիւնները «Եթէ թագավորը,—ասաց նա,—
ուղարկի մի ուրիշ զորավարի ասլա ես ձեր դաշնակիցը կդառնամ։ Իսկ
եթէ նա գերագույն հրամանատարութիւնն ինձ տա ասլա ես եռանդի
ոչակաս շեմ դգա, որպեսզի մտքանշեմ ձեր դէմ հանուն իմ արքայի ու
մնասեմ ձեզ»։ Ագեսիլացոսը գոհ մնաց այս պատասխանից և, բռնելով
Փառնաբազուսի ձեռքը և նրա կողքին կանգնելով՝ ասաց «Նա կցանկա
նայի, Փառնաբազուս, որ դու, նման դդայմունքներով լինելիք մեր լա
վազույն բարեկամը, քան թէ թշնամին»։

XIII Փառնաբազուսը իր մարդկանցով հեռացաւ լսկ Նրս որդին,
հետ մնալով մոտ վազեց Ագեսիլացոսին և ժպտալով ասաց «Ագեսի-
լացոս, ևս քեզ իմ հյուրընկալն եմ դարձնում»։ Եվ այս ասելիս նրան
ավելի ձեռքի տեղը Ագեսիլացոսը բիրտով ընդունեց նվերը և, պատանու
զեղեցկութեամբ ու բարեկամական զգացմունքներով հմայված նայլց
շուրջը՝ ներկաներին, որպեսզի նրանց մոտ սրիէ արժանատիոր բան դրա
ներ իրրե պատասխան բնձա զեղեցիկ ու այնպիսիս արարիկի համար
նկատելով գրայիր Եգեսիլ Նաչար՝ լսակազին լա՛ նակները ձիա
սարրի լրս Նա իսկույն ամէլ ուշի լարդարանքը Լ նվիրեց պատանուն
Հետ Լ Սիլ վրայսով մշտապես լիշում էր տպային, և հետագայում երբ
սա լր լրայրների հետ սրտարովել էր հայրենի տե՛ից և ապաստան էր
լնալ ու ճեյտարեն ամ, Ագեսիլացոսը սրա հանդեպ մեծատույն ուշա
լր թլան սրակորեց և օգնում էր նույնիսկ սիրային գործերում։ Սա սի-
լուհարովել Լ, ամենացի մի ըմշշամարտիկ տղայի, և քանի որ վերջինս
սրպէս աշա շափազանց բարձրահ սակ էր և ամրակազմ, նրան կարող
էին շխուչատրել մասնակցելու օլիմպիական մրցումներին։ Պարսիկը
նրա վերաբերյալ խնդրանքով զիմլց Ագեսիլացոսին, որը ցանկանալով
սիրաշահել իր հյուրընկալին ջերմորեն կպավ այդ գործին ու գլուխ
բերեց, թէև՝ մեծ դժվարութեամբ։ Ագեսիլացոսը մնացած բոլոր գործերում
խստորեն հետևում էր օրենքին բայց երբ բանը գալիս էր բարեկամու
թեանը, արդարութեան հանդեպ նվիրվածութիւնը համարում էր դա
տարկ պատրվակ։ Սլսպես, օրինակ՝ պատմում են թե նրա կողմից կա
րիացի Հիդրեասին հետևյալ բովանդակութեամբ գրութիւն է դրված
եղել «Եթէ նիկիասը անմեղ է, բա՛ց թող նրան, Լթէ մեղավոր է բաց
Յող մեր հանդեպ ունեցած քո սիրուց։ Սլսպիսով, նրան բա՛ց թող ամեն

դեպքում»։ Ահա թե բարեկամների հետ մեծ մասամբ ինչպես էր վերաբերվում Ազեսիլայոսը։ Այնուամենայնիվ երբ դա պահանջում էր ընդհանուր գործը, նա ավելի էր հաշվի առնում հանգամանքները։ Այսպես, օրինակ՝ նա մի անգամ դա ապացուցեց, երբ հապճեպ ճանապարհ ընկնելով ճամբարից՝ իր սիրած մարդուն հիվանդ վիճակում լքեց Սա նրան կանչում և խնդրում էր մնալ, բայց Ազեսիլայոսը շուտ եկավ և ասաց «Գժվար է կարեկից ու շրջահայաց լինել միաժամանակ»։ Այս դեպքը պատմում է փիլիսոփա Հիերոնիմոսը

XIV Երեք տարի էր ընդամենը ինչ Ազեսիլայոսը հյամանաս ար էր, իսկ նրա համբավը տարածվել էր հեռուները։ Ընդ որում հասկանալի փառաբանվում էին նրա շրջահայացությունը, պարզությունն ու շարժվող բուժյունը։ Ճանապարհին, իր ուղեկիցներից առանձին, նա կամ գ էր առնում ամենից շատ պաշտվող տաճարներում՝ աստվածներին վկա և սկանատես դարձնելով այնպիսի արարքներէ, որոնք մենք սովորաբար կատարում ենք միաճուրջան մեջ՝ խուսափելով օտար հայացքից։ Հազարավոր զինվորները մեջ դժվաս էր գտնել այնպիսի մեկին, որի անկողինը լիներ ավելի հասարակ ու էժանագին, քան Ազեսիլայոսինը։ Շուգի ու ցրտի նկատմամբ նա այնքան անսարբեր էր ասես միայն ինքն էր ստեղծված տանելու աստվածներից ուղարկված բնութիան ամեն մի փոփոխություն։ Բայց ամենահաճելի տեսարանը Ասիայում բնակվող հույների համար այն է որ տեսնում էին, թե ինչպես են սովորաբար անտանելի գոռոզ, հարստության ու պերճանքի մեջ փափկացած դորավարներն ու կուսակալները դողողալով սիրաշահում հասարակ, մաշված թիկնոցով մարդուն և, նրանից լսելով լաղոնավարի հակիրճ մեն մի դիտողություն, անառարկելիորեն փոխում իրենց վարքը։ Ընդ որում շատերի միտքն էր գալիս Տիմոթևո ի խոսքը

Արեսը բ նակալ է իսկ Հելլադան ոսկոց չի սարսա իո մ

XV Այդ ժամանակ Սւիան ուժգին ալեկոծվում էր և հակված էր անջատվելու պարսիկներից։ Ազեսիլայոսը կարգ հաստատեց ասիական բաղաբներում և դրանց տվեց պատշաճ պետական կառուցվածք շղիմելով քաղաքացիների մահապատիժների և արտաքսումների։ Ապա նա որոշեց շարժվել առաջ, որպեսզի պատերազմը հեռացնելով Հունական ծովից, թագավորին ստիպեր մարտնչել սեփական կյանքի և Սուդայի ու Եկբատանի դանձերի համար, այդպիսով նրան զրկել հույների միջև պատերազմ բորբոքելու հնարավորությունից՝ հանգիստ քաղմած իր գահին և կաշառելով ժողովրդի բարյացակամությունը շահախնդի հետև-

մտողներին: Մակայն այդ ժամանակ նրա մտտեկալ սպարտացի էպիկի-
զիդասը՝ լուր բերելով, թե Սպարտային սպառնում է վտանգավոր մի պա-
տերազմ բուն Հունաստանում և որ էֆորոսները նրան հետ են կանչում՝
հլամաչելով օգնութեան գալ համաքաղաքացիներին:

Օ որքա՛ն ծանր աղետների գատնառ եք դառնում դո՞ք հելլեններ:

Քանզի էլ ի՞նչ խոսքով կարելի է անվանել այդ նախանձը, հուշների այդ
համօխմբվելն ու ուղամական նախապատրաստութիւնները իրենց իսկ՝
հուշների դեմ կովելու համար,— այն ամենը, ինչով նրանք իրենք խա-
փանեցին արդեն իրենց կողմը հակված երջանկութեանը՝ իրենց դեմ շուտ
տալով բարբարոսների դեմ ուղղված գէնքը և Հունաստանից հեռու մղվող
պատերազմը: Ես համաձայն չեմ կորնթացի Գեմարատոսի հետ որն
ուր է թէ բոլոր հուշները որոնք ընն տեսել Ալեքսանդրին Դարեհի
գալով վրա գրկված են ևղել մեծագույն բավականութեանից: Ես կար
ծու՛մ եմ, որ նրանք ավելի շուտ պետք է լաց լինեին այն մտքից, որ հել-
լենների զորավարները, որոնք մարտնչում էին Լեկտրիայի, Կորնեայի,
Կորնթոսի մոտ մեղավորներն են այն բանի, որ այդ պատիվը վիճակ-
վեց Ալեքսանդրին ու Մակեդոնիային: Աղետիլայոսի բոլոր արարքներից
չկա ավելի փառավորը, քան այդ վերադարձը. ի կարելի գտնել արդա-
բացիութեան և իշխանութեաններին հպատակվելու ավելի լավ մի օրի
նակ: Բանցի ելի Հաննիլ ուր երբ նու՛ր արտառ վիճակի մեջ էր և երբ
նրան լուրս լուրս էին Նոկի Լտալիայից միայն մեծ դժվարութեամբ
հասնել վեց Նլանց, սվլեր նրան կանչում էին հայրենիքի պաշտպա-
նութեան համար: Երբ Ալեքսանդրը ստանալով Անտիպատրոսի և Սգիսի
միջև տեղի ունեցած ճակատամարտի լուրը՝ ծագրով ասել է «Բարեկամ-
ներ Լքեում է որ այն ժամանակ երբ մենք հաղթում ենք Դարեհին,
Արկադիայում պատերազմ է մղվում մկների միջև»,— ապա ինչպե՛ս
Լրջանիկ շհամարէնք Սպարտան, երբ Աղետիլայոսը այդպիսի հարգանք
զրսևորեց հայրենիքի նկատմամբ և ակնածանք՝ օրենքների հանդեպ:
Հագիլ Լք սկիտալան նրա ձեռքը հասել, երբ նա հրաժարվեց և՛ փայլուն
հաջողութեաններից և հզորութեանից և գայթակղիլ հուշներից ու
«գործը անկատար թողած՝ իսկույնեթ նավով մեկնեց: Նա իր դաշնա-
կիցներին թողեց խորը տխրութեան մեջ՝ հերքելով էրասիտրատոսի՝
Փեակոսի որդու այն խոսքերը, թե լակեդեմոնացիներն ավելի լավ են
հասարակական ասթենացիներն էլ՝ մասնավոր գործերում: Որովհետև
եթե նա իրեն գրսևորել էր որպես խանալի թագավոր ու զորավար, ապա

էլ ավելի անբասիր ու հաճելի էր որպէս ընկեր ու բարեկամ նրանց համար, ովքեր նրա հետ մտտիկ հարաբերութեան մեջ էին:

Քանի որ սլաւոնական դրամները հատվում էին նևտաձիգի պատ կերով, Ազեսիլայոսը ճամբարից դուրս գալիս ասաց, թե պարսից թագա վորը իբևն Ասիայից դուրս է քշում տասը հազար նևտաձիգների օգնու թլամբ այսօրան էր եղել այն գումարը որ տարել էին Աթենք ու Թեբե և բաժանել ժողովրդի սլաւազուխներին որպէսզի նրանք ժողովրդին գրդեին պատերազմի դուրս գալ սպարտացիների դև:

XVI. Անցնելով Հելլեսպոնտոսը, Ազեսիլայոսը շարժվեց Ժրակիայով թուլլափոթյուն շվերցնելով ոչ մի բարբարոս ցեղից: Նա դրանցից յուրաքանչյուրին միան սուրհանդակ ուղարկեց հարցնելու, թե նրանք ցանկանո՞ւմ են արդոք, որ ինքն անցնի նրանց երկրի միջով որպես բարեկամ կամ թշնամի: Բոլորը նրան բարեկամաբար ընդունեցին և պս հպանութեան համար ուղարկում էին այնքան մարդ, որքան ուժնէլը պատում էր Հենց միայն այսպէս կոչված տրոխալները, որոնց Քսերքսեսն էլ, ինչպէս հազորդում էն պետք է վճարեր՝ նրանց երկրով անցնելու համար Ազեսիլայոսից պահանջեցին հարչուր տաղանդ արծաթ և նույն քան էլ կին: Բայց Ազեսիլայոսը ծիծաղելով նրանց վրա՝ հարցրեց «էլ ինչո՞ւ նրանք միանգամից չեկան որ վարձն ստանան»: Շարժվեց ընդ դեմ նրանց, մարտի բռնվեց և բարբարոսներին փախուստի մատնեց՝ նրանց ծանր կորուստներ պատճառելով: Նույն այդ հարցով նա դիմեց նաև Մակեդոնիայի թագավորին Սա պատասխանեց, թէ դեռ կմտածի, իսկ Ազեսիլայոսն ասաց «կավ, թող նա մտածի, իսկ մենք առայժմ առաջ կգնանք»: Թագավորը զարմացաւ նրա համարձակութեան վրա և, վախենալով հայտնեց, որ նա կարող է անցնել իր երկրով որպէս բարեկամ:

Քանի որ թևալացիները դաշնակից էին Սպարտայի թշնամիների հետ, Ազեսիլայոսն սկսեց ավերել նրանց տիրույթները, միաժամանակ, այնուամենայնիվ, Լարիսա ուղարկելով Քսենոկլէսին ու Սկլոթեսին բարեկամութեան առաջարկով նրանց երկուսին էլ բռնեցին ու բանտ գրեցին: Ամենքը վրդովվում էին դրանից և ենթադր ու էին, թե Ազեսիլայոսին անհրաժեշտ է իսկույն հարձակվել ու պաշարել Լարիսան, սակայն նա ասելով, թե չի ուզում գրավել նույնիսկ ողջ Թեսալիան այդ երկուսից թեկուզ մեկի կլանքի գնով, նրանց երկուսին հետ : տացավ կնքելով խաղաղութեան դաշինք: Բայց դրա վրա, գուցե, շտոժե և զարմանալ չէ՞ որ մի ուրիշ անգամ, էրբ Ազեսիլայոսն իմացավ, որ Լորըն թոսի մոտ մեծ ճակատամարտ է տեղի ունեցել և սպարտացիներից շատ

ըչելն են ընկել, իսկ հակա աղորդի կողմից շատ շատերը նստելուրա խուժյուն արտահատեց, ու հպարտություն և միայն իորը հառաչելով ասաց «Վա՛րքեզ, Հունաստա՛ն որ դու ինքդ կործանեցիր այդքան մարդ կանց, որոնք եթե չլի ապրեին, ընդունակ կլինեին միավորվելով հաղթել բոլոր բարբարոսներին միասին վերցրած»

Երա արշավանքի ժամանակ փարսալիացիները հարձակվեցին նրա վրա և վնաս հասցրին զորքին: Ազեսիլայոսը հինգ հարյուր ձիավորի գլուխ անցած՝ հարձակվեց փարսալիացիների վրա, նրանց փախուստի յանձնեց և հաղթանշան կանգնեցրեց նարիակիոնի մոտ: Այս հաղթա սակի համար նա առանձնապես ուրախացավ, որովհետև սոսկ հեծելա գործի հետ, որը նա ինքն էր սովորեց, հաղթեց այնպիսի մարդկանց, ով- լի սլարժենում էին ամենից առաջ ձիավարութեան իրենց արվեստով:

LVII Այստեղ Սպարտայից նրա մոտ եկավ էֆորոս Դիփրիդասը հրաման բերելով իսկույնեկի Ներիուժել Բեուլտիա: Ազեսիլայոսը հաշ վի առնելով, որ այդ ծրագիրը պետք է ավելի ուշ կատարվի առավել մտերազնին նախապատրաստութեանից հետո, ենթացրում էր սակայն, որ ի կարելի անհնադանդութեան ցուցս բերել իշխանութեանների հաշ լեռ: Եւ իր զորքերին հաշարարեց որ շուտով կգա այն օրը, հանուն որի իրենք էկան Ասիայից, և կանչեց Կորնթոսի մոտ կանգնած ուժերից էրկու մորա: Եւ կելեմանացիները սրպեսզի նրան հասան սպախվ տա վն: Սպալտալ Ն սպարտարեցին, լի սպասանիներից նրանք, ովքեր ցանկոյ լի լի դ յովյան ելնել լիագաւսրին, կարող են ցուցակագրվել Քանի որ սեուլլամլ գրվեցին ամենքը, իշխանութեաններն ընտրեցին իստոն սյու առավել ծաղկուններին և ուժղներին և ուլարկեցին միանալու զորքին:

Այդ միջոցին Ազեսիլայոսը անցնելով Թէրմ պիլեով շարժվեց դեպի Փոկիդէ, որը նրա նկատմամբ բարեկամաբար էր տրամադրված: Բայց հենց որ նա եկավ մտավ Բեուլտիա և Համլար դրեց Քերոնեայի մոտ, ինչպես արևի խավարման օամանակ, որը լուանի ուրվագիծ է ընդունել, ստացավ Պիսանդրոսի մահվան բոթը և Կնիդոնի մոտ Փաոնաբաղոսի ու Կոնոնի կողմից ծովային Հակատամարտում տարած հաղթանակի լուրը: Ազեսիլայոսը սաստիկ սխրեց ինչպէս Պիսանդրոսի մահվան, այնպես էլ այն կորստի համար, որ կրել էր հայրենիքը սակայն, որպեսզի դինվոր ներին շնորշնէր երկշտութեան ու հուսահատութեան, այն ժամանակ, երբ նրանք պատրաստվում էին մարտի հրամայեց ծովից եկած մարդկանց, որ ասեն իրականութեան հակառակը, թե մարտը շահել են սպարաացիները նա ինքը երևաց սլասեր գլխին դոհէր մատուցեց աստված-

ներին բարի լուրի համար և իբր բարեկամներին զոհի կենդանիներից մասեր ուղարկեց

XVIII Այստեղից նա մեկնեց ավելի հեռուն և Կորոնեայի մոտ գեմ գիմաց դուրս գալով հակառակորդին, զորքը մարտակարգով շարեց՝ օրթոմենացիներին հանձնարարելով ձախ թեր, ինքն էլ աջի գլուխ կանգնելով, թշնամու աջ թևում կանգնած էին թերեացիները, ձախում արգիվացիները, Քսենոփոնը որս Ասիայից էր վերագարձել և ինքն էլ Ագեսիլայոսի կողքին մասնակցել ճակատամարտին, պստմում է թե այս ճակատամարտը եղել է շատ ավելի դաժան քան բոլոր նրանք որոնք տեղի են ունեցել այն ժամանակներում, Առաջին բախումը ճիշտ է, շառաչացրեց համառ ու երկարատև պայքար թերեացիները փախուստի մատնեցին օրթոմենացիներին իսկ Ագեսիլայոսը՝ արգիվացիներին, Սակայն և՛ սրանք, և՛ նրանք իմանալով, որ իրենց ձախ թեր հետ է շարժվել ու նահանջում է հետ դարձան, Ագեսիլայոսը կարող էր իր համար ստույգ հաղթանակ ապահովել, եթե թերեացիներին շարվածեր ճակատից այլ նրանց թույլ տար անցնել և հարձակվեր հետևներից Սակայն շարացածությունից և փառամսուրությունից դրդված առ առ ճակատ մարտի բռնվեց հակառակորդի հետ՝ ցանկանալով հետ շարվել նրան իր բուռն գրոհով: Թշնամին հարվածն ընդունեց ոչ պակաս խիզախությամբ: Եվ ճակատով մեկ թեժ մարտ սկսվեց ճակատամարտն առանձնապես լարված էր այնտեղ, որտեղ կանգնած էր Ագեսիլայոսը շրջապատված հիսուն սպարտացիներով, որոնց մարտական ավյունը թվում է այս անգամ ծառայեց արքայի փրկությանը: Քանզի նրանք մարտնչում էին պաշտպանելով նրան մեծագույն խիզախությամբ ու թեև շարողացաւ թագավորին վիրավորվելուց պաշտպանել, այնուամենայնիվ, եբք նրա զրահն արդեն սրերով ու նիզակներով ծակված էր շատ տեղերից, նրան դուրս հանեցին մեծ դժվարությամբ բայց կենդանի: Երբ համախմբվելով նրա շուրջը, նրանք շատ թշնամիների տեղում թողեցին և իրենք էլ շատերին կորցրին: Երբ պարզվեց, որ թերեացիներին ուղիղ հարվածով հաղթահարելը չափազանց դժվար խնդիր է սպարտացիներն ստիպված եղան ընդունել այն պլանը, որ մերժել էին ճակատամարտի սկզբում: Նրանք հետ քաշվեցին և թույլ տվեցին, որ թերեացիները անցնեին իրենց շարքերի միջով, իսկ երբ սրանք տեսան, որ հեղբուն արդեն իրագործված է խախտեցին շարքը, սպարտացիներն ընկան սրանց հետևից և հավասարվելով, հարձակվեցին աջ ու ձախ թևերից Սակայն նրանց շարժողվեց թշնամիներին փախուստի մատնել թերեացիները հետ քաշվեցին դեպի Հելիկոն ընդ որում այս ճակատա-

Իսրայել սրանց համակեց մեծամատութիամբ քանի որ իրենց հաշտովի էլ մնալ չպարտված, շնայած մենակ էին առանց դաշնակիցսերի:

XIX Ադեսիլայոսը թեև տառապում էր բազմաթիվ վերքերից, սակայն իսկույն շմեկուսացավ վրանում, այլ հրամայեց իրեն պատգարակով տանել յուրայինների շարքերի մոտ, որպեսզի համոզվեր, որ սպանվածների դիակները հավաքված են և գտնվում են հասանելիության սահմաններում: Հակառակորդներին, որոնք թաքնվել էին մոտերքում գրտնրվող Բտոնիական Սթենասի տաճարում, նա հրամայեց բաց թողնել Այդ տաճարի մոտ էր գտնվում այն հաղթանշանը որը ժամանակին կասուցել էին բեովտացիները Սպարտոնոսի գլխավորությամբ, երբ նրանք այս տեղում հաղթել էին աթենացիներին և սպանել Թոլմիդեսին: Հաջորդ առավոտյան Ադեսիլայոսը, որպեսզի փորձեր, թե ցանկանում էն արդյոք թերեացիները վերսկսել ճակատամարտը, զորականներին հրամայեց դարդարվել պսակներով և Փլեյտանների հնչյունների ներքո շքեղ հողթանշան կանգնեցնել, ինչպիսին վալել է հաղթողներին: Իսկ երբ հակառակորդները դեսպաններ ուղարկեցին խնդրելով հանձնել գիականը՝ նա սրանց հետ զինադադար կնքեց և, այդպիսով ամրապնդելով հաղթանակը՝ պատգարակով ճանապարհ ընկավ դեպի Դելփի, որտեղ այն մամանակ տեղի էին ունենում Պիթիական խաղերը: Ադեսիլայոսը հաղթական էր կազմակերպեց ի պատիվ Ապոլլոնի և աստծուն նվիրեց Ասիայում գրաված ավարի մեկ աստևերու ի մասը որը կազմո էր հարյուր տաղանդ:

Սպարտա վերադառնալուց հետո նա իսկույն նվաճեց քաղաքացիներ ի համակրանքը և համընդհանուր զարմանք հարուցեց իր սովորույթներով ու կենսակերպով: Քանզի, ի տարբերություն գորավարների մեծամասնության նա օտարութունից վերադարձավ այլ մարդ դարձած օտարերկրյա բարքերի ներգործության տակ վերափոխված, հայրենական ամեն ինչից դժգոհ, համաքաղաքացիների հետ հակասության մեջ: Ընդհակառակը նա իրեն այնպես էր պահում, ասես թե երբեք չէր անցել Սվրոտասի մյուս կողմը հարգում ու սիրում էր հայրենի սովորույթները, ոչինչ չէր փոխել ո՛չ սննդի մեջ, ո՛չ լողանալու, ո՛չ իր կնոջ կենսակերպի մեջ, ո՛չ իր զենքի զարդարման, ո՛չ էլ տնտեսական տնտեսության մեջ: Նույնիսկ սեփական տան դռները, որոնք այնքան հին էին, որ թվում էին, թե դրված են դեռևս Արիստոգեմոսի օրոք, նա թողեց նախկին վիճակում: Քսենոփոնի խոսքերով ասած, նրա դստեր կանատրը ավելի շքեղ չէր, քան ուրիշներինը: Կակեդեմոնացիք կանատր են անվանում արծվառչուծների և կիսաայծ կիսանղջերուների փայտե կերպարանքները:

որոնց մեջ նստեցրած, հանդիսավոր Լրթերի ժամանակ նրանք տանում էին իրենց դուստրերին: Քսենոփոնը գրի շի առել Ագեսիլայոսի դասեր անունը, և Իիկեարքոսը վրդովվում էր այն բանի վրա, որ մենք շփտենք ոչ Ագեսիլայոսի դասեր, ո՛չ Լպամինոնդասի մոր անունը Սակայն յա կեդեմոնյան մակազրություններում մենք գտանք որ Ագեսիլայոսի կնոջ անունը եղել է Կլեորա, իսկ դուստրերինը Եվպոլյա և Իպպոլիտա: Լակեդեմոնում մինչև հիմա էլ պահվում է Ագեսիլայոսի նիզակը, որը ողջն չով շի տարբերվում ուրիշներից:

XX. Նկատելով, թե ինչպես որոշ քաղաքացիներ հպարտանում էն ու գոռոզանում, որ ձիեր են պահում մրցասպարեզի համար, Ագեսիլայոսը հորդորեց իր քույր Քլինիակին կառք ուղարկել օլիմպիական մրցումներին մասնակցելու համար: Դրանով նա ուզում էր հույներին ցույց տալ, թե նման հաղթանակը ոչ մի արիություն չի պահանջում, այլ սոսկ հարստության ու լատնողության նշան է: Իմաստուն Քսենոփոնին որը միշտ նրա մոտ էր լինում ու նրա ուշադրությանն արժանանում, նա խորհուրդ տվեց իր երեխաներին բերել Լակեդեմոն դաստիարակելու համար, որպեսզի նրանք տիրապետեն ամենադեղեցիկ գիտությանը՝ հնազանդվելուն և իշխելուն:

Լիսանդրոսի մահից հետո Ագեսիլայոսը մի մեծ զուգադրություն բացվեց որը Լիսանդրոսը կազմակերպել էր ընդդեմ Ագեսիլայոսի՝ Ստիպից նրա վերագարձից անմիջապես հետո և որոշեց ցույց տալ, թե ինչպիսի բաղաքացի է եղել Լիսանդրոսը իբր կյանքում: Կարդալով Լիսանդրոսի թղթերում սրահպանված մի ճառ, հորինված Կլեոն Հալիկուո Դասցու կողմից որը Լիսանդրոսն իր անունից մտադիր է եղել արժանանել ժողովրդի առաջ, մի ճառ որը կոչ էր անում հեղաշրջում կատարել և պետական կառուցվածքը փոխել Ագեսիլայոսն ուզում էր հրապարակել: Սակայն ավագներից մեկը կարդալով այդ ճառը և սարսափելով համոզման այն ասվեստով, որով դա գրված էր, Ագեսիլայոսին խորհուրդ տվեց գերեզմանից փորել հանել Լիսանդրոսին այլ ավելի լավ է նրա հետ միասին թաղել և այս ճառը: Ագեսիլայոսը հեռուց նրա խորհրդին և հրաժարվեց իր մտադրությունից: Իր հակառակորդներին նա երբեք բացահայտորեն վնաս չէր պատճառում այլ կարողանում էր հասնել այն բանին, որ նրանք նշանակվելին զորավարներ կամ ղեկավարներ, ապա նրանց մերկացնում էր իրենց պարտականությունները կատարելիս դրսևորած անբարեխղճության ու շահասիրության մեջ և վերջապես իրբ լանը ասնում էր դատարանին, առակցում և օգնում էր նրանց Այսպիսով նա թշնամիներին բարեկամներ էր դարձ

նուս ււ նրանց իր կողմն էր գրավում, այնպես որ շուներ ոչ մի հակա-
ռակորդ: Երկրորդ թագավորը՝ Ագեսիպոլիսը, արտաքսվածի որդի էր
Լզիլ և դրանից լացի՝ տարիքով շատ երիտասարդ իսկ բնավորությամբ
հեղ ու փափուկ, ուստի և քիչ մասնակցութուն էր ունենում պետական
գործերին: Սակայն Ագեսիլայոսը անհրաժեշտ համարեց երախտապարտ
դարձնել նաև նրան Երկու թագավորները, երբ քաղաքում էին լինում
հաճախում էին միևնույն ֆիզիոտիային և ուտում միևնույն սեղանից:
Լմանալով, որ Ագեսիպոլիսը, ինչպես որ նա ինքը, շատ է հակված սի-
լային գործերի, Ագեսիլայոսը միշտ նրա մաս խոսք էր բացում գեղե-
ցիկ տղաների մասին: Եւ պատանուն գրավում էր դեպի սիրային հա-
ճույքները և ինքն էլ նրան օգնում էր այդ գործերում Բանն այն է որ
լակոնական սիրային կապերի մեջ ոչ մի կեղտոտ բան չկա ընդհակառա-
կը, դրանք զուգակցվում են մեծ ամոթխածության, փառասիրության և
տուաքինության ձգտման հետ ինչպես ասված է Լիկուրգոսի կենսագրու-
թյան մեջ:

XXI. Դետուիյան մեջ ունեցած իր մեծ ազդեցության շնորհիվ Ագե-
սիլայոսը հասավ այն բանին, որպեսզի նավատորմի հրամանատարու-
թունը հանձնվեր մոր կողմից իր խորթ եղբայր Տելևաիոսին: Այնուհետև
իւր արշավանք ձեռնարկեց դեպի Կորնթոս և ինքը ցամաքից դավթեց
երկար պարիսպները, Տելևաիոսն էլ նավերով Այդ օրերին արգիվիա-
ցիք, բրոնք այն ժամանակ տիրում էին Կորնթոսին կաղմակերպել էին
խթմեյան խաղեր: Հայտնվելով կորնթական հողում երբ նրանք հենց
նոր էին ղոհաբերութուն կատարել, Ագեսիլայոսը նրանց ստիպեց փախ-
չել՝ լքելով տոնակատարության բոլոր նախապատրաստությունները:
Հետք եղած կորնթացի վտարանդիները դիմեցին նրան՝ խնդրելով իր վրա
վերցնել մրցումների տնօրինումը, բայց նա հրաժարվեց և դա թողնելով
հենց իրենց՝ սպասում էր որպեսզի նրանց ասպահովէր հարձակումից
Վինչև որ ավարտվեին ղոհաբերություններն ու մրցումները: Որոշ ժա-
մանակ անց, երբ նա հեռացավ, արգիվիացիք դարձյալ իսթմեյան խաղեր
կաղմակերպեցին, ընդ որում պարզվեց, որ մրցողներից որոշ մաքրիկ
երկրորդ անգամ էին հայտարարվում հաղթողներ, բայց կային և այն
պիսիք որոնք տուաչին անգամ հաղթել էին, իսկ երկրորդ անգամ ընկել
էին պարտվողների ցուցակը: Իմանալով այդ բանը Ագեսիլայոսը հայ-
տալարեց որ արգիվիացիք իրենք լրենց վախկոտ լինեն մեկ կացրին

քանի որ խաղերի տնօրինումը համարելով ինչ որ մեծ ու կարևոր բան՝ շահամարձակվեցին իր դեմ պայքարել այդ պատվի համար: Նա ինքն անհրաժեշտ էր համարում այդպիսի բաներին գուսպ վերաբերվել: Իբ հայրենիքում նա երգչախումբ էր կազմում, մրցումներ էր կազմակերպում և միշտ մասնակցում էր դրանց՝ դրսևորելով մեծ փառասիրություն ու ջերմեռանդություն՝ Նույնիսկ բաց շթողնելով տղաների ու աղջիկների ու մի մոցություն: Բայց այն, ինչ հիացնում էր մնացածներին, նրա համար ասես թե բոլորովին անհատ ու անծանոթ բան լիներ: Մի անգամ նա հանդիպեց ողբերգու դերասան Կալիպիդեսին, որի անունը հռչակված էր հույների մեջ և որը համընդհանուր ճանաչման էր արժանացել: Կալիպիդեսն առաջինը ողջունեց Ագեսիլայոսին, ապա հպարտ կեցվածքով խառն լեց գրոսանքի ժամանակ թագավորին ուղեկցողներին, հուսալով, թե նա իրեն որևէ սիրալիր բան կասի: Վերջապես Կալիպիդեսը շփմացավ և ստացավ Արքա, մի՞թե՞ դու ինձ շես ճանաչում», — ինչին Ագեսիլայոսը դառնալով նրան, պատասխանեց «Ինձ թվում է թե՛ ոու Կալիպիդեսն էս՝ դիկելիդասը»: Այդպես են անվանում լակեդեմոնացիք միմոսներին: Մի ուրիշ անգամ նրան կանչեցին լսելու մի շարդու որը նմանակում էր սոխակի երգը: Ագեսիլայոսը հրաժարվեց, ասելով «Նս սրգեն լսել եմ էոխակին»: Բժիշկ Մենեկրատեսը մի քանի անհուսալի դեպքերում հաջող բուժում կատարելու համար ստացել էր Չևս մակա նունը: Նա անամոթաբար օգտվում էր այդ մականունից և հանդգնել էր նույնիսկ Ագեսիլայոսին գրել. «Մենեկրատես Չևսը ցանկանում է ողջունել Ագեսիլայոսին»: Ագեսիլայոսն ի պատասխան գրել էր «Արքա Ագեսիլայոսը Մենեկրատեսին ցանկանում է առողջ դատողություն»:

XXII Երբ Ագեսիլայոսը դեռ Կորնթոսի մոտ էր գտնվում և Հերևսի շրավումից Լեոն դիտում էր, թե իր զինվորներն ինչպես են տանում դերիներին և ավարը, Թեբեից դեսպաններ եկան՝ առաջարկելով բարեկամութան դաշինք կնքել: Ագեսիլայոսը, որը միշտ ատել էր այդ քաղաքը, այս դեպքը հարմար համարեց, որպեսզի իր արհամարհանքն արտահայտեր թեբեացիների նկատմամբ և ձևացրեց թե չի տեսնում ու չի լսում դեսպաններին: Բայց նա իր գոռոզության համար արժանի հատուցում ստացավ: Քանզի թեբեացիք դեռ չէին հասցրել հեռանալ, երբ նրա մոտ հասան սուրճանդակներ, լուր բեբելով, թե սպարտացիների մի ամբողջ մորա կոտորվել է Իփիկրատեսի ձեռքով: Այսպիսի մեծ դրժ բախտություն վաղուց արդեն չէր եկել լակեդեմոնացիների գլխին նրանք կորցրել էին բաղում քաջ զորականների, ընդ որում ծանրազենները

պարզվեց պարտվել էին թեթև հետևակից և լակեդեմոնացիները վարձկաններից Ազեսիլայոսն խեղույնեթ օգնության շտապեց, բայց երբ իմացավ, որ բանը բանից անցել է, արագ վերադարձավ Հերևս և արդեն լնքն աստջարկեց, որ ներկայանան բեռվտական դեսպանները: Իսկ թերևայիբ, նույն դրամով վճարելով նրան այժմ ոչ մի խոսք չասացին խաղաղության մասին, արև միայն խնդրում էին իրենց թողնել մտնելու Կորնթոս: Ազեսիլայոսը, զայրացած, ասաց «Նթե ցանկանում էք տեսնել, ի՞նչ ձեր բարեկամներն ինչպես են հպարտանում իրենց հաջողություններով, կարող եք հանգիստ սպասել մինչև վաղը»: Եվ, նրանց վերցնելով իր հետ նա հաջորդ օրը ավերեց կորնթական տիրույթներն ու մոտեցավ բուն քաղաքին: Դրանով ապացուցելով, թե կորնթացիք սիրտ չեն անում իրեն դիմադրություն ցույց տալ նա թերտացիների դեսպանությունը բաց թողեց: Իրեն միացնելով այն մարդկանց, որոնք ողջ էին մնացել պարտություն կրած մորայից Ազեսիլայոսը զորքը տարավ Լակեդեմոն: Ճամ ապարհին, դեռ լույսը չբացված, իսկ թողնում էր ճամբարը, շարժվում և կանգ էր առնում միայն մութն ընկնելիս որպեսզի արկադիացիներից ովքեր ատում էին նրան ու նախանձում չկարողանային հիմա ուրախանալ նրա դժբախտության վրա:

Արոշ ժամանակ անց, աբայացիների հանդիպ ունեցած համակրանբից, նոսանց հետ արշավանք ձեռնարկեց զեպի Ակաոնանիա և այնտեղ մեծ ռազմավարի տիրաշաղ ալաոնանցիներին հաղթելով ճակատամարտում: Աբայացիները խնդրեցին որ նա իրենց մոտ մնա մինչև ձմեռ, ու պեսզի հակառակորդին խանգարի ցանել դաշտերը Սակայն Ազեսիլայոսը պատասխանեց թե ինքը կանի հենց հակառակը, քանզի թշնամին ավելի շատ կլախենա պատերազմից, էթե ամռան մոտերքը հողը ցանված լինի Սլզպես էլ եղավ երբ ակաոնանցիներին հասավ Ազեսիլայոսի կողմից նախապատրաստվող նոր արշավանքի լուրը, աբայացիներին Լա հաշտություն կնքեցին:

XXIII. Երբ որ Կոնոնն ու Փաոնաբազոսը թագավորական նավատորմի Եզտիլամբ նվաճելով ծովափն տիրապետությունը սկսեցին ամաչացնել Լակոնիայի տիկերը, իսկ աթենացիք Փաոնաբազոսից ստացած փողերով նորից ամրացրին իրենց քաղաքը լակեդեմոնացիք որոշեցին հաշտություն կնքել թագավորի հետ: Նրանք Անտալկիդասին ուղարկեցին Տիրիբազոսի մոտ, որպեսզի ամենաամոթալի, ամենաանարդար կերպով Ասիայում ապրող հույներին գոտաճանեին պարսից թագավորի մոտ այն հույներին, հանուն որոնց այնքա՞ մարտնչել էր Ազեսիլայոսը: Դա համար էլ այնպես դուրս եկավ, որ արև խայտառակությունն ամենից քիչ

վերաբերվեց իրեն Ազեսիլայոսին: Բացի այդ, Անտալիդասը նրա թըշնամին էր և բոլոր ուժերով աջակցում էր խաղաղությանը ենթադրելով, թե պատերազմը ամրապնդում է Ազեսիլայոսի իշխանությունը, մեծացնում է նրա փառքը և ազդեցությունը: Համենայն դեպս նրան, ով ասել է թե լակեդեմոնացիները դարձել են պարսիկների համախոհները Ազեսիլայոսը պատասխանել է «Իսկ ըստ իս, ավելի շուտ պարսիկները լակեդեմոնացիների»: Բացի այդ նա սպառնում էր պատերազմ հայտարարել նրանց, ովքեր չէին ցանկանում ընդունել հաշտության պայմանները և ալգալիսով բոլորին ստիպում էր ենթարկվել այն պահանջներին, որոնք առաջադրում էր պարսից թագավորը: Ընդ որում Սդեսիլայոսը ամենից շատ ձգտում էր հասնել այն բանին, որ թեքեացիները, Բեովտիային անկախություն տային՝ դրանով իսկ թուլացնեին իրենք իրենց:

Սակայն նրա մտադրությունները լիովին պարզ դարձան նրա հետագա վարվելակերպից միայն: Քանզի երբ Փերիդասը անվայել գործ կատարեց՝ խաղաղ ժամանակ զավթելով Կադմեան բոլոր հույները զայրույթով լցվեցին վրդովվում էին և սպարտացիներն իրենք առանձնապես Ազեսիլայոսի հակառակորդները: Նյանք զայրացած հարցնում էին Փերիդասին՝ ո՞ւմ բամանով է նա այդպես վարվել, և համընդհանուր կասկածանքն ընկնում էր Սդեսիլայոսի վրա: Բայց Ազեսիլայոսն առանց աատանման հանդես եկավ Փերիդասի պաշտպանությամբ, ասելով որ կարևոր է պարզել միայն այն, թե այդ արարքը որևէ օգուտ բերե՞լ է: «Քանզի այն ամենը, ինչ օգուտ է բերում լակեդեմոնին, — ասում է նա, — լիովին թուլատրելի է՝ թեկուզ՝ սարսափի ու վտանգի տակ, նույնիսկ առանց որևէ հրամանի»: Եվ այդ մարդը արդարացիությունը բարձրալույն առաքինություն էր համարում խոսքով ամեն մի հարմար առիթով պնդելով, որ քաջությունը ոչ մի օգուտ չի բերում այնտեղ, որտեղ չկա արդարացիություն, և որ եթե բոլորն արդարացի դառնային, քաջությունն ընդհանրապես պետք չէր լինի: Երբ նրան ասում էին, թե այս կամ այն բանը ցանկալի է մեծ արքային նա պատասխանում էր «Բայց ինչո՞ւ նա պետք է լինի առավել մեծ, քան ես եթե նա առավել արդարացի չէ», — շատ խելամտորեն ենթադրելով, որ մեծության մեջ գերադանցությունը պետք է որոշվի արդարացիությամբ քանզի իսկական արքայական շափանիշը հենց դա է: Նա շքնդունեց այն նամակը որով արքան հաշտություն կնքելուց հետո նրան հյուրընկալություն և բարեկամություն էր առաջարկում, պատասխանելով թե բավական է իրենց պետությունների ընդհանուր բարեկամությունը և անհրաժեշտություն չկա ինչ էր մասնավոր բարեկամության: Սակայն իր արարքներում նա հավատարիմ չմնաց

յ ամսույ մասններին, ի ա շափից ավելի էր տարված փառասիրությամբ ու առաջնության ծարավով, և դա հատկապես պարզ ի հայտ եկավ Թեւրիզն գրավելու պատմության մեջ: Նա ոչ միայն փրկեց Փեքիդասի կյանքը, այլև պետութեանը համոզեց իր վրա վերցնել այդ հանցանքի պատասխանատվությունը, կարգեցաւ պահակազոր տեղավորել և թերեւ կան դործերն ու պետական կառուցվածքը թողնել Սրբիդասի ու Լեոնտիյասի կամքին որոնց օչնությամբ Փեքիդասը քաղաք մտավ ու գրավեց ամրոցը:

XXIV Ահա թե ինչու արդեն առաջիս իսկ ըոպեին բոլորի մեջ այն Իխաքն առաջացավ, թե Փեքիդասը միայն կատարող է, իսկ ամբողջ գործի հրահրիչը Սգեսիլայոսն է: Հետագա իրադարձություններն աներկբա լորեն հաստատեցին այդ կասկածանքը Քանզի երբ թերեացիները դուրս բշեցին սպալ տական ջոկատը և ազատեցին իրենց քաղաքը, Ագեսիլայոսը նրանց մեղադրեց, թե նրանք սպանել են Սրբիդասին ու Լեոնտիդասին (իսկ սրանք սոսկ անունով էին պոլեմարքոսներ, իրականում բռնապետներ էին) և նրանց պատերազմ հայտարարեց: Սյս անգամ գործով Էեոփաիա ուղարկվեց Կլեոմարտոսը որը թագավոր էր դարձել Սգեսիլայոսի մահից հետո: Ագեսիլայոսն էլ, քանզի դեռևս քառասուն տարի առաջ էր դուրս էկել պատանեկան հասակից և ըստ օրենքի կարող էր շմասնակցել արշավանքներին, հրաժարվեց հրամանատարությունից, քանի որ դրանից քիչ առաջ Ֆլիոնաացիների դեմ կռվել էր արքայազանների պատճառով և հիմա նրա համար անհարմար էր բռնություն գործադրել թերեացիների վրա հանուն բռնապետների գործի:

Այդ ժամանակ Թեսպեի հարմոստը սպարտացի Սփոդրիասը էր որը Ագեսիլայոսի թշնամիների թվին էր պատկանում: Սա մի մարդ էր, որ այնքան էլ վախկոտ չէր և ոչ էլ զուրկ էր փառասիրությունից բայց առայլ էլ շատ լեցուն էր սին հույսերով, քան ողջամտությամբ: Հենց նա էր, որ ցանկանալով փառք վաստակել և կարծելով, թե Փեքիդասը թերեւում իր հանդուգն արարքների շնորհիվ է, որ նշանավոր էր դարձել եկավ այն եզրակացության, թե ինքն էլ ավելի մեծ անուն կհանի եթե անսպասելի հարձակումով գլավի Պիրեոսը և զրանով աթենացիներին կտրի ծովից: Հողորդում են նաև, թե դա բևտարքոսների ձեռնարկած գործն է եղել՝ Մելլոսի ու Պլուպիդեսի զլխավորությամբ: Նրանք Սփոդրիասի մոտ են ուղարկել լակեդեմոնացիներին բարեկամ ձեռքով մարդկանց, ովքեր շողում դավաճաններով և այն հավաստիացումներով, թե մեն-միայն նա ինքն է արժանի այդպիսի սխրանքի Սփոդրիասին դրդել են հանձն առնել այն գործը Այս արարքը իր անարդարացիությամբ

և անօրինականութիւնք նման է եղել Փերիդասի արարքին, բայց սլա
իրագործումը չի ունեցել ոչ այնպիսի համարձակութիւն, ոչ էլ այն-
պիսի հաջողութիւն: Քանզի Սփողրիասը հույս ունեւ մի գիշերում հաս-
նել Պիրեոն, բայց լույսը բացվելիս նա դեռ Քրիասյան դաշտավայրում
է եղել: Ասում են, թե տեսնելով Լիւսինյան սրբավայրերի կողմից տա-
րածվող պայծառ լույսը, նրա գինձորները խուճապի ու սարսափի են
մատնվել նա ինքն էլ է կորցրել արիութիւնը, քանի որ իր մտադրու-
թիւնն այլևս գաղտնի մնալ չէր կարող, և, մի փոքր ավար ձեռք գցե-
լով, խայտառակ ու անփառունակ հետ է քաշվել Թեսպե Այն ժամանակ
Սպարտա են ուղարկված եղել աթենացի դեսպաններ, որպեսզի մեղա-
դրեին Սփողրիասին Սակայն Երբ նրանք Լակեդոմոն են հասել պարզ-
վել է, որ սպարտական իշխանութիւնները կարիք չեն զգում ոչ մի մե-
ղադրողի և Սփողրիասին արդէն դատի են տալիս մի մեղադրանքով, որը
մահվան դատապարտման սպառնալիք է պարունակում: Սակայն նա վա-
խենալով ամաքադաքացիների դաշրույթից, դատարան չէր ներկայանում,
իսկ քաղաքացիները՝ ամաշխլով աթենացիներից, ուզում էին վերստի որ-
ված երևալ որպէսզի բրենց չհամարեին հանցակիցներ:

XXV Սփողրիասը Կլեոնիմոս անունով, գեռ շատ սւս յաճի և դսղե-
ցիկ արարքինով, մի որդի ունեւ իր սիրուց տոշորվում էր Ագեսիլա-
յոսի որդի Արքիդամոսը: Վերջինս, անշուշտ, ինչպէս Կլեոնիմոսը, ան-
հանդստանում էր նրա հորն սպաննացող վտանգի առթիվ սակայն չէր
կարող նրա համար բացեիբաց ինչ-որ բան անել և ընդհանրապէս որեէ
կերպ նրան օգնել քսնդի Սփողրիասը պատկանում էր Սգեսիլայոսի
հակառակորդների թմին: Չնայած դրան Կլեոնիմոսը Եկավ Արքիդամո-
սի մոտ և արցունքն աշքին աղերսեց որպեսզի նա շարժեր Ագեսիլա-
յոսի ողորմածութիւնը որից Սփողրիասի բարեկամները ամենից շառ
էին վախենում: Երեք թե շորս օր Արքիդամոսը ամենուրեք գնում էր
Սգեսիլայոսի հետեից, սակայն վախից ու ամսթից չէր համարաակվուս
նրա հետ խոսել գործի մասին Վերջապէս, երբ դատի օրն արդեն մոս
էր, նա վճռեց Սգեսիլայոսին ասել որ Կլեոնիմոսը դիմել է իրեն՝ խընդ
րելու հոր համար Ագեսիլայոսը տեղյակ էր Արքիդամոսի կրքին, բայց
լէք խոշընդոտում դրան, քանի որ Կլեոնիմոսը դեռևս մանկութիւնից ավե-
լի, քան մի ուրիշը հույս էր տալիս, որ նշանավոր մարդ է դառնալու
Չնայած դրան, երբ որդին այդ խնդրանքով դիմեց նբան, Սգեսիլայոսը
ոչնչով չհուսադրեց պատասխանելով միայն որ ինքը կմտածի, թե ինչ
կարելի է անել՝ շխախտելով պատշաճութիւնն ու պարկեշտութիւնը:
Այս ասելով՝ նա հեռացավ: Արքիդամոսը այնպէս ամոթահար էր եղել,

որ գաղտնից լց իլ տեսակցութունները Կլեոնի Լուսի հետ, թեև մինչ այդ սովոր էր նրան օրական մի քանի անգամ տեսնել: Սփողորիասի բարեկամները նրա գործը համարում էին վերջնականապես տանուլ արված, մինչև որ Ազեսիլայոսի մտերիմներից մեկը էտիմոկլեսը, նրանց հայտնեց Ազեսիլայոսի իսկական կարծիքը նրա ասելով Ազեսիլայոսը իրատարին հանդիմանում էր Սփողորիասի արարքը, բայց մնացած այլ բաներում նրան համարում էր քաջարի մարդ և ենթադրում էր որ պետությունը կարիք ունի նման զորականների: Որդու նկատմամբ ունեցած համակրանքից Ազեսիլայոսը ամեն հարմար առիթով այս կարծիքն էր հայտնում Սփողորիասի գործի մասին, այնպես որ Կլեոնիմոսն էլ շուտով իմացավ Արքիդամոսի բարեխոսությունների մասին և Սփողորիասի բարեկամներն սկսեցին ավելի մեծ համարձակությամբ օդնել մեղադրյալին: Ազեսիլայոսն ընդհանրապես շատ էր սիրում իր էրեխաներին, և նրա մասին հաճախ պատմում են մի զվարճալի պատմություն, թե իբր նա տանը խաղալիս է եղել իր երեխաների հետ, երբ սրանք գլու փոքր են էղել, և սրանց հետ ճիպոտ հեծած՝ ձի է բռնել: Երբ բարեկամներից մեկը նրան տեսել է դրանով զբաղված, Ազեսիլայոսը խնդրել է ոչ ոքի լպատել, քանի դեռ տեսնողն ինքը հայր չի դարձել:

XXVI Սփողորիասն արդարացվեց, և աթենացիք իմանալով այդ լճոեցին պատերազմի դուրս գալ: Ազեսիլայոսին խիտ հանդիմանում էին, համարելով, որ նա իր որդու երեխայական անհեթեթ կրքի պատճառով արգելք է հանդիսացել զատարանի արդարացի որոշմանը և այդ պիտով իր հայրենիքը դարձրել մեծագույն անօրինականություն մեջ մեղադրվող հանցավոր՝ բոլոր հույների հանդեպ Սակայն երբ Ազեսիլայոսը տեսավ որ Կլեոմերոտոսը տրամադիր չէ կովել թեբեացիների դեմ հրաժարվեց գործադրել այն օրենքը որից օգտվել էր այդ արշավաների սառչ և ինքն սկսեց ասպատակել Բեոտիան: Նա շատ վնասներ էր պատճառում թեբեացիներին, ինքն էլ, սակայն նրանցից քիչ չէր տուժում այնպես որ երբ նա վիրավորվել էր, Անտակլիդասն ստաց նրան (Այս փատ շվարձատրեցին թեբեացիները քեզ այն բանի համար, որ, հակառակ իրենց տղիտությունն ու սովորել շցանկանալուն, դու, այնուամենայնիվ նրանց սովորեցրիր մարտնչել): Եվ իրոք, ինչպես հաղորդու են, թեբեացիներն այդ ժամանակ առավել հմուտ դարձան ռազմական գործում քան երբեք եղել էին մինչ այդ ասես թե կոփվելով իրենց տիրություն վրա լակեդեմոնացիների կատարած բազմաթիվ արշավանքների ընթացքում: Դրա համար Լիկուրգոսն էլ հնում այսպես կոչված երեք ռեպրերում, արգելում էր շատ անգամ հանդես գալ միևնույն թշնամու

դեմ, որպեսզի նրանք շտովորեին պատերազմ վարելու արվեստը նույնիսկ լակեդեմոնացիների դաշնակիցները շատ դժգոհ էին Ագեսիլայոսից, տեսնելով, որ նա ձգտում է կործանել թեբեացիներին ոչ թե Սպարտայի հանդեպ ունեցած իրենց մեղքի համար, այլ միայն վիրավորված պատվասիրության պատճառով: Ոչ մի անհրաժեշտություն չունենալով ավերել Բեովտիան ասում էին դաշնակիցները, իրենք չգիտես ինչու ամեն տարի մեծ զորքով ամենուրեք պատք է հետևեն լակեդեմոնացիներին, թեև լակեդեմոնացիներն իրենք արշավանքին այլքան սակավաթիվ զորքով են մասնակցում: Դրան ի պատասխան ցանկանալով ցույց տալ թի ինչ արժե նրանց բազմամարդությունը Ագեսիլայոսը արել է, ինչպես ասում են, հետևյալը: Նա հրամայել է որ մի կողմում նստեն բոլոր դաշնակիցները մյուս կողմ՝ միայն լակեդեմոնացիները: Սպա մունետիկի միջոցով առաջարկել է վեր կենալ բոլոր բրուտներին, իսկ էրբ սրանք վեր են կացել, նույնն առաջարկել է դարբիներին այնուհետև՝ հյուսներին շինարարներին և հերթով մյուս արհեստավորներին: Ի վերջո վեր են կացել համարյա բոլոր դաշնակիցները բացյ լակեդեմոնացիներից ու որ, որոնց խստորեն արգելված էր զբաղվել որևէ արվեստով կամ սովորել որևէ արհեստ: Սրնժամ Ագեսիլայոսը ժպտացել է և ասել «Դե՛ տեսե՛ք բարեկամներ՝ թի մեկ ք ձեզնից ոչ քան ավելի դինվոր էնք հանում»:

XXVII Թեբեից վերալառուալու ճանապարհին Մեգարայում երբ Ագեսիլայոսը բարձրանում էր կառավարական տանը կից միջնաբերդը դող և սաստիկ ցավ զգաց առողջ ստչում: Սրունքն ուռեյ արյունով լրցվեց՝ արտաքին տեսքից դատելով, և անսովոր կերպով բորբոքվեց Սիրակուզացի մի բժիշկ կոճից ներքև բացեց երակը: Տանջանքները դալաբեցին, սակայն այնքան արյուն գնաց և այնպես վալար էլ հուում, որ դրան հաջորդեց խոր ընդարմացում և լուրջ վտանգ ծագեց Ագեսիլայոսի կյանքի համար: Վերջապես արյունահոսությունը դադարեցվեց և Ագեսիլայոսին պատգա, ակով տարան Լակեդեմոն, որտեղ նա երկար ժամանակ հիվանդ պառկեց՝ ի վիճակի չլինելով արշավանքի դուրս գալ

Այդ ժամանակաընթացքում սպարտացիները շատ անհաջողություններ կրեցին ցամաքում և ծովում: Դրանցից մեծագույնը Տեգիրքի մոտ տեղի ունեցած ճակատամարտն էր, որտեղ սպարտացիները բաց մարտում առաջին անգամ սարսվեցին թեբեացիներից: Բոլորն արդեն համընդհանուր խաղաղության դաշինք կնքելու անհրաժեշտությանն էին հանգել: Դաշինքի պայմանները քննարկելու համար Հունաստանի բոլոր ծայրերից դեոպանություններ էին գալիս Լակեդեմոն, Դեոպանների թվում

էր Լպամինոնդասը, մի մարդ, որ նշանավոր էր իր կրթվածությամբ ու փիլիսոփայական իմացությամբ, բայց այն ժամանակ նա դեռ իրեն չէր գրանորել սրպես զորավար: Տեսնելով, որ մյուս բոլորը ստորաքարշու-թյուն են անում Ադեսիլայոսի առաջ, նա միայնակ համարձակվեց հան-դես գալ շխտակ ճառով, որի մեջ խոսում էր ոչ միայն թերեացիներ ի շա-հերի, այլև ամբողջ Հունաստանի ընդհանուր բարօրության մասին: Նա մասնանշեց որ պատերազմը մեծացնում է Սպարտայի հզորությունը, որից էլ մնացած բոլորը վնաս են կրում որ խաղաղությունը պետք է հիմնված լինի համընդհանուր հավասարության և արդարության սկզբ-յունքների վրա: Բրգա կայուն կլինի և կայն դեպքում երբ լուրն իրար նկատմամբ հավասար լինեն:

XXVIII Ադեսիլայոսը նկատելով որ Էպամինոնդասը ներկա գրու-նել վոյ հույների ուշադրությունն ու ջերմ համակրանքն է վայելուս, հարց տվեց նրան «Արդյոք համընդհանուր հավասարության և արդարության տեսակետից դու ճիշտ ևս համարում, որ բեովտական քաղաքները ա-կախություն ունենան»: Էպամինոնդասը, առանց ծանրութեթե անելու և առանց շփոթվելու Ադեսիլայոսին պատասխանեց նույնպես հարց տա-լով արդյոք նա արդարացի լի՞ համարում էր Լակոնիայի բնակիչներն էլ անկախություն ստանան Այնժամ Ադեսիլայոսը ահեղ դաշրույթով վեր-թռավ տեղից և պահանջեց, որ Լպամինոնդասը յորոշակիորեն հայտարա-րի, պատրաստ է նա Բնովտլային անկախություն տալու: Լպամինոն-դասն իր երթին հարցրեց նրան թե սպաստացիներն անկախություն կտան և Լակոնիայի բնակիչներին Ադեսիլայոսը վրդովված էր և սիրով և առջեց հարմար պատրվակից, որպեսզի հաշտութան դաշինք կնքածնե-լի ցուցակից անհապաղ ջնջեր թերեացիներին և պատերազմ հայտարա-րեր նրանց: Մնացած բոլոր հույներին նա առաջարկեց՝ խաղաղության դաշինք կնքելով ցրվել իրենց տները Այն սործերը, սրոնք Լեթակա էին խաղաղ լուծման, նա խորհուրդ էր տալիս լուծել խաղաղ ճանապար-հով, իսկ որոնք որ Լեթակա շէին՝ պատերազմով, քանի որ շատ դժվար էր լուր սարաձայնությունները ոչնչացնելու ուղի գտնել:

Այդ ժամանակ Կլեոմբրոտոսը զորքով կանգնած էր Փոկիսում: Էֆորոսն ըր նրան իսկույն հրաման ուղարկեցին կռվի դուրս գալ թերեա-ցիների դեմ՝ միամամանակ ամենուրեք մարդիկ ուղարկելով դաշնակի-ւ-ներ հավաքելու համար որոնք թեև շէին էլ ցանկանում կռվել և տհա-ճություն էին զգում պատերազմից բայց դեռևս շէին համարձակվում հակաճառել լակեդեմոնացիներին կամ հրաժարվել նրանց հնազանդվե-լուց: Կային բազմաթիվ վատ նախանշաններ, որոնց մասին արդեն

պատմված է էպամինոնդասի կենսագրության մեջ, և լակեդեմոնացի Պրոթոսն առարկում էր ընդդեմ արշավանքի Չնայած դրան՝ Ագեսիլայոսը շրաժալվեց իր մտադրությունից և պատերազմ սկսեց, հուսալով, որ ստեղծված հանգամանքներում երբ ամբողջ Հունաստանը իրենց կողմն է և թերևացիներն են միայն դուրս թողնված խաղաղության դաշնադրից հարմար առիթ է ներկայանում վրեժ լուծելու թերեխից: Սակայն իրադարձությունների ընթացքը շուտով ցույց տվեց, որ այս պատերազմի պատճառը ավելի շուտ զայրույթն է եղել, քան սառնարյուն հաշվարկը խաղաղության դաշինքը, իսկապես, ևակեդեմոնում կնքվեց սկիրոֆորիոնի տասնչորսին իսկ արդեն քսան օր անց՝ հեկատոմբեոնի հինգին սպարտացիները պարտվեցին Լևկտրալի ճակատամարտում: Այս ճակատամարտում ընկան հազար լակեդեմոնացի, Կլեոմբրոդոս արքան և նրան շրջապատած ամենախիզախ սպարտացիները: Նրանց մեջ ինչպես ասում են, եղել է գեղեցիկ Կլեոնիմոսը՝ Սփոդրիասի որդին որը երեք անգամ ընկել է թշնամու հարվածներից թագավորի կողքին և նույնքան անգամ էլ վեր կացել մինչև որ սպանվել է՝ մարտնչելով թերեացիների դեմ:

XXIX Այս պարտությունն անսպասելի էր սպարտացիների համար, և նույնքան էլ անսպասելի եղավ թերևացիների հաջողությունը, որի նմանը դեռևս չէր եղել հույների միջև մղվող պատերազմում: Այնուամենայնիվ պարտվածների արիությունը պակաս հիացմունք ու համակրանք չհարուցեց քան հաղթողների արիությունը: Քսենոփոնն ասում է, որ ականավոր մարդկանց վարքն ու խոսակցությունները հիանալի են նույնիսկ զվարճությունների պահին ու գինու սեղանի մոտ և ճիշտ է նախ այց ոչ պակաս այլ ավելի շատ ուշադրություն պետք է դարձնել այն բանին, թե իսչ են ասում կամ խոսում ականավոր մարդիկ՝ ձգտելով դժբախտության պահին էլ պահպանել արժանապատվություն: Այդ ժամանակ Սպարտայում տեղի էր ունենում Գիմնոպեդիաների տոնը քաղաքը լեցուն էր օտարերկրացիներով և թատրոնում երգչախմբերն էին մրցում, երբ Լևկտրալից պարտության բռնարելունք էկան: էֆորոսները, թեև նրանց համար սկզբից ևեթ պարզ էր որ այս պարտությունը տապալել է Սպարտայի բարեբախտությունը և որ նրա իշխանությունը Հունաստանում կործանվել է, այնուամենայնիվ թույլ շտվեցին ո՛չ երգչախմբերը հեռացնել թատրոնից, ո՛չ որևէ բան փոխել տոնի օրակարգի մեջ: Նրանք միայն զոհվածների անունները հայտնեցին ազգականներին՝ ս ներք սուրհանդակներ ուղարկելով, իսկ իրենք շարունակեցին ղեկավարել հանդիսախաղերն ու երգչախմբերի մրցությունները: Հաջորդ առա-

վուսյան, երբ արդեն բոլորին հայտնի էին դարձել զոհվածների և ողջ մնացածների անունները, սպանվածների հայրերը, ազգականները և մոտիկները հավաքվեցին հրապարակում և շողացող դեմքերով հպարտութամբ ու քերկրանքով լեցուն, ողջունում էին իրար: Ողջ մնացածների ազգականներն էլ ընդհակառակը, իրենց կանանց հետ մնացել էին աներում, առանց թե սգի մեջ էին: Եվ եթե նրանցից որևէ մեկը ստիպված էր լինում դուրս գալ տնից, ապա ըստ նրա արտաքին տեսքի ձայնի և հայացքի երևում էր, թե որքան մեծ է նրա վհատությունն ու ընկճվածությունը: Փա հատկապես նկատելի էր կանանց վրա նրանց, ովքեր սպասում էին հանդիպել իրենց որդուն՝ ճակատամարտից հետո ողջ մնացած, քայլում էին թախծոտ ու լուռ, իսկ նրանք էլ որոնց որդիների մահն արդեն ազդարարված էր, իսկույն տաճարներն էին մտնում ու միմյանց աջ ցելություն տալիս՝ ուրախ հպարտ տեսքով:

XXX. Սակայն, երբ դաշնակիցներն անշատ լեցին Սպարտայից և բոլորն սպասում էին, որ էպամինոնդասը, իր հաղթանակով հպարտ, ներխուժելու է Պելոպոնես, շատ սպարտացիներ նորից վերհիշեցին Ագեսիլայոսի կառույցի մասին կանխագուշակությունը: Նրանք մեծագույն վհատության մեջ ընկան և սարսափով համակվեցին աստվածության հանդեպ լնթադրելով, թե քաղաքի գլխին գծախտություններ են գալիս այն պատճառով, որ իրենք թագավորելուց զրկել են ատղջ օտքերով մարդուն՝ թագավոր ընտրելով կառին ու խեղանդամին, և դրանով իսկ խախտել հրամանը աստվածության, որը նրանց ամենից շատ զգուշացնում էր հենց ընդդեմ այս բանի: Եվ, այնուամենայնիվ շնորհիվ Ագեսիլայոսի փառքի, արիության ու այլ արժանիքների, նրանք շարունակում էին օգտվել սրա ծառայություններից ոչ միայն ռազմական գործելում որպես արքայի ու զորավարի, այլև քաղաքացիական գծություններում՝ որպես միջնորդի ու հաշտարարի: Բանն այն է, որ սպարտացիները շէին համարձակվում, ինչպես սահմանված էր ըստ օրենքի, քաղաքացիական պատվից զրկել այն քաղաքացիներին, որոնք ճակատամարտում վախկոտություն էին դրսևորել (Սպարտայում նրանց անվանում էին «լեղանճարներ»), քանզի այդպիսիք շատ-շատ էին որոնց թվում կային նշանավորագույն մարդիկ, այնպես որ կարելի էր ենթադրել, թե նրանք ապստամբություն կբարձրացնեն: Սյդալիսի «լեղանճարները» ըստ օրենքի ոչ միայն որևէ պաշտոն զբաղեցնելու իրավունքից են զրկվում, այլև ամսթալի է համարվում նրանց որևէ ազգակցի հետ ամուսնական կապի մեջ մտնելը: Ամեն ոք, ով հանդիպում է նրանց կարող է խփել նրանք պարտավոր են քայլել խեղճ խեղճ կեղտոտ հին խալտարզես

կարկատաննելով մաշված թիկնոցով և խուզել միայն մորուքի կեւը: Ահա թե ինչու վտանգավոր է եղել քաղաքում այդպիսի շատ բազմաթիւներ թողնելը այն ժամանակ երբ բավականին թվով զինվորների կարիք էր զգացվում: Այս հանգամանքներում սպարտացիները օրենսդիր ընտրեցին Ագեսիլայոսին: Ոչ մի բան չավելացնելով, ոչինչ չընջելով ու չփոխելով օրենքների մեջ նա ժողովրդական ժողով էկավ և ասաց «Սյօր պետք է օրենքներին թէ յլ տալ քնել, բայց վաղվա օրվանից և հետապսու այս օրենքները պետք է լիակատար ուժ ունենան»: Դրանով նա ոչ միայն պահպանեց պետութեան օրենքները այլև՝ բոլոր այլ մարդկանց քաղաքացիական լրատիվը:

Այնուհետև ցանկանալով երիտասարդութեանը դուրս բերել վհատութեան ու տխրութեան փնակից, նա ներխուժեց Արկադիա Այստեղ նա զգուշացավ վճռական ճակատամարտի մեջ մտնել հակառակորդի հետ, լայց Մանտինեայի մոտ լավթեց մի փոքրիկ քաղաք և ամայացրեց դաշտերը: Սրա շնորհիվ նա իր համաքաղաքացիներին ապագայի նկատմամբ նոր, լավսլուլն հայտնի նկընչեց ցոյց տալով ոչ հուսահատվելը դուրս վաղ է:

XXXI Դրանից շատ շանցած է պամինոնդասը դաշնակիցների հետ ներխուժեց Լակոնիա ունենալով ոչ պակաս քան քառասուն հազար ծանրազեններ, որոնց հեռակից կողոպուտի նպատակով գնում էին բազմաթիվ թեթևազեններ կամ բոլորովին անզեններ, այնպես որ ներխուժածների ընդհանուր թիվը հասնում էր յոթանասուն հազարի: Սյդ ժամանակներում գործացիք Լակեդեմոնիոն տիրում էին արդեն վեց հարյուր տարուց ոչ պակաս և այդ ամբողջ ժամանակաշրջանում ոչ մի թշնամի սիրտ չէր արել նրանց երկիրը մտնել բեռվտացիներն առաջին թշնամիներն էին, որոնց սպարտացիները տեսան իրենց հողում և որոնք մինչ այդ անձեռնմխելի մնացած ու չկողոպտված երկիրն այժմ ամայացնում էին հրով ու սրով անարգել առաջ գնալով մինչև գետն ու քաղաքը: Բանն այն էր, որ Ագեսիլայոսը սպարտացիներին շթույլատրեց ինչպես Թեոպոմպոսն է ասում, «պատերազմել այնպիսի հորձանքի ու հեղեղի դիմ» այլ գլավեց քաղաքի կենտրոնն ու ամենակարևոր կետերը, համբերութեամբ տանելով թերևացիների սպառնալիքներն ու ինքնագովութունները, որոնք գոռում էին, տալիս նրա անունը, կոչ անելով՝ որպես պատերազմի հրահրիչի ու բոլոր դժբախտությունների մեղավորի, մարտընչելու դուրս գալ հանուն իր երկրի: Բայց Ագեսիլայոսին քիչ հողս չէին պառճառում քաղաքում տիրող իրարանցոմբ ողբ և վազվզ քը տա

րեց մարդկանց, որոնք վրդովված էին պառաճածի առթիվ և կանանց, որոնք չէին կարողանում հանգիստ մնալ ու բուրբոնները խելքները կորցնել էին թշնամիների գոռում-գոչյուններից ու նրանց խարուչկների սեւերից: Եւ ափառքին ծանր հարված եղավ նաև այն որ, քաղաքն ընդունելով արդէս ամենաուժեղս ու հզորագույնը Հունաստանում, նա այժմ ունենում էր, թե ինչպէս է այդ քաղաքի ուժը երեւացել և անտեղի է դարձել այն գոռոզ պարծենկատութիւնը, — ուն ինքը հաճախ էր կրկնում, — թե, իբր, ոչ մի լակեղեմոնացի կին գեռ չի տեսել թշնամական ճամբարի ծուխը: Ասում են թե Մնատլիդեսն էլ մի անթեմացու հետ քաջութեան մասին վիճելիս երբ սա տեսել է «Իսկ մենք ձեզ հաճախ ենք հետ քշել Կեֆիսից» պատասխանել է «Յայց մենք ձեզ երբեք հետ չենք քշել Եվրոտասից»: Նույն կերպ է ոչնչով աչքի շքնկնող մի արարտացի ի պատասխան արդիվիացու այն դիտողութեանը, թե. «Ձեզնից շատերն են թաղված Արգոտում» Կա տախանել է «Յայց ձեզ չ' ոչ մեկը՝ Լակոնիայում»:

XXXII Պատմում են թե Մնատլիդեսը, որն այն ժամանակ էֆորոս էր, վախից իր երեխաներին նազով թաքուն անց է կացրել Կիթերաս: Ազեսիլայոսն էլ, երբ նկատեց որ թշնամիները միաբռնուն անցնելու եվրոտասը և ուժով սելխուժել քաղաքը թողեց մյուս բոլոր դիրքերը և լակեղեմոնացիներին շարեց քաղաքի կենտրոնական բարձրագիւր մասերի առաջ, Հենց ճիշտ այդ ժամանակ լեռներում ձյան առատութեամբ պատճառով Եվրոտասը դուրս հորդեց անիւրից ու վարարեց փովեց սովորականից ավելի շայն քայց գետանցումը յանձաղուսով դժվարացրեց ոչ այնքան հոսանքի արագութիւնը որքան ջրի սառցային պաղութիւնը: Ազեսիլայոսին մատնացուցց արեցին էպամինոնդասին, որը դուրս էր եկել շարքի առաջ ինչպէս ասում են, նա երկար նայեց թերեացի դորավարին հայացքով ուղեկցելով նրան սակայն միայն ասաց. «Ի՛նչ անհասգիստ մարդ է» Ու քան էլ էպամինոնդասը փառասիրութիւնից ջանաց ճակատամարտ տալ հենց քաղաքի մէջ և հաղթանակ կանգնեցնել, շարտադրեց խորամանկութեամբ դուրս հանել Ազեսիլայոսին կամ մտրախ շրտիլով նրան, ուստի և դուրս ելալ ճամբարից, քաղաքից հետ քաշվեց և սկսեց ամառացնել երկիրը:

Այնինչ Լակեղեմոնիայում մոտ էրկու հարյուր քաղաքացի՝ անարժաններից ու փշադրածներից, որոնք վաղուց արդեն դավադրութիւն էին կազմել զբաղեցին Հիստրիոնը՝ ուժեղ ամրացված ու անմատչելի մի կետ, որտեղ գտնվում էր Արտեմիոսի տաճարը: Լակեղեմոնացիներն ուղեցին իսկույն նետվել նրանց վրա, լայց Սզլսիլայոսը, խռովութիւնից

վսի ենալով, մնացածներին հրամայեց հանգստութիւն պահպանել, ինքըն էլ, թիկնոցը վրան, միայն մեկ ստրուկի ուղեկցութեամբ, մոտեցավ դավադիրներին ասելով, թե նրանք շին հասկացել իր հրամանը. ինքը նրանց այստեղ չի ուղարկել և ոչ էլ բոլորին միասին, այլ ոմանց՝ այնտեղ (նա մատնացույց արեց մի ուրիշ տեղ) մյուսներին՝ քաղաքի այլ թաղամասեր: Դրանք էլ, լսելով նրան ուրախացան կարծելով թե իրենց մտադրութիւնը բացահայտված չէ և բաժանվելով գնացին այն տեղերը որ նա մատնանշել էր: Ազեսիլայոսն անհապաղ մարդ ուղարկեց մյուս զորականների հետեից և նրանց հետ գրավեց Հիսորիոնը: Իսկ գիշերը նա հրամայեց ձերբակալել և սպանել դավադիրներից մոտ տասնը-հինգ հոգու: Շուտով բացահայտվեց սպարտացիների մի ուրիշ, էլ ավելի նշանակալից դավադրութիւն դավադիրները հավաքված էին մի տան մեջ՝ նախապատրաստվելով հեղաշրջում կատարել: Բայց այդ մեծագույն անկարգութեան մեջ նույնքան վտանգավոր էր ինչպես նրանց դատի տալը, այնպես էլ դավադրութիւնն անուշադրութեան մատնելը: Ուստի Ազեսիլայոսը խորհուրդ անելով էֆորոսների հետ, հրամայեց նրանց սպանել առանց դատարանի, թեև առաջ ոչ մի սպարտացի մահապատժի չէր ենթարկվում առանց դատաքննութեան: Պերիեկներից և իլտաներից շատերը, որոնք զորքի կազմում էին, քաղաքից վախան թշնամու մտա: Քանի որ դա ոգու անկում էր առաջացնում զորքի մեջ, Ազեսիլայոսը իր սպասավորներին կարգադրեց ամեն առավոտ շրջել ճամբարում զորականների անկողինների մոտերը, հավաքել փախածների զենքերը և թաքցնել: Դրա շնորհիվ փախստականների թիվը անհայտ էր մնում:

Որոշ մատենագիրներ ասում են թե թերեացիները Լակոնիայից ի սհանջել են ցրտերն ընկնելու պատճառով, ինչպես և այն պատճառով որ արկադացիները սկսել էին անկանոն կերպով հեռանալ և դեսուդեն փախչել, մյուսները, թե՛ նրանք առանց այդ էլ այնտեղ անց էին կացրել ամբողջ երեք ամիս և հասցրել էին ամաչացնել երկրի մեծ մասը: Թեոպոմպոսն էլ այլ կերպ է պատմում բեոտարքոսներն արդես որոշած են եղել նահանջել, երբ նրանց մոտ է եկել սպարտացի Փրիքսոսը՝ նահանջելու համար Ազեսիլայոսի կողմից նրանց որպես վարձ բերելով տասը տաղանդ, այնպես որ կատարելով այն, ինչ որ նախապես որոշված է եղել, նրանք թշնամուց դեռ ճամփի ծախս էլ են ստացել: Բայց ես շեմ հասկանում, թե ինչպե՞ս կարող էր մեն-միայն Թեոպոմպոսն իմանալ այդ մինչդեռ մյուս բոլորի համար դա անհայտ է մնացել:

XXXIII Բայց բոլորը պնդում են, թե իր փրկութեան համար Սպարտան այն ժամանակ պարտական է եղել Ազեսիլայոսին, որն այդ անգամ հրա-

ժարվել է բնականից իրեն բնորոշ հատկություններից՝ փառասիրությունից ու կամակորությունից և գործել է մեծ զգուշությամբ: Չնայած դրան, այդ անկումից հետո նա չկարողացավ իր քաղաքի հղորդությունն ու փառքը բարձրացնել նախկին մակարդակին: Ինչպես ու պատահում է առողջ մարմնի հետ որն ընտելացված է մշտական ու խստագույն ուժիմի, այդպես պատահեց և պետության հետ որպեսզի կործանվեր նրա ողջ լարօրությունը պարզվեց որ բավական է գեթ մեկ սխալ, կշեռքի նծարի գեթ մեկ վայրիվերում Այլ կերպ չէր էլ կարող լինել, որովհետև պետական կառուցվածքի հետ որը լավագույնս հարմարեցված է եղել խաղաղության, համախոհության ու առաքինության համար, փորձում էին չիացնել բռնի իշխանությունը և տիրապետությունն ուրիշների վրաս: Իսկ ի կիրառությանը բոլորովին ավելորդ էր համարում քաղաքի բարեկեցության ու ծաղկման համար: Հենց դա էլ Սպարտան տարավ դեպի անկում:

Ազդեցիկացրան այնուհետև իր գառամյալ տարիքի պատճառով հրաշարվեց ղեկավարել արշավանքները նրա որդին էլ՝ Արքիդամոսը, այն գորքի հետ, որը նրան օգնության էր եկել Սիցիլիայի բռնապետից, արևադարձներին հաղթեց այսպես կոչված «Անարցունք ճակատամարտում» (այնտեղ Արքիդամոսի զինվորներից ոչ մեկը չէր սպանվել, խկ թշնախներից շատ-շատերն էին ընկել) Այդ ճակատամարտը ամենալավ տպագույցն էր այն բանի թե որքան էր ուժասույառ Լոել Սպարտան: Նախկինում թշնամու գեմ ուարած հաղթանակը այնախի սովորական լան էր համարվում, որ շրա պատվին գոհ չէին մատուցում արքադադից բացի ճանատամարտից վելադարձածներն առանձնապես հպարտություն չէին զգում, և հաղթանակի լուրը նույնիսկ ու որի առանձնապես չէր ուրախացնում Այսպես Մանտինեայի ճակատամարտից հետո որ նկարագրում է Թուկիդիդեսը, նշան, ով հաղթանակի լուրն էր բերել սպարտական իշխանությունները իբրև աշքալու անքի պարզև շուղարկեցին այլ բան, քան մսի մի կտոր ընդհանուր հաջկերույթի սեղանից: Իսկ այս անգամ, երբ ճակատամարտի լուրն ստացվեց ստրա և ժամանեց Արքիդամոսը, ոչ ոք արդեն չկարողացավ գտել իր զգացմունքները: Ուրախության արցունքներն աշքերին, իշխանության բոլոր ներկայությունների հետ առաջինը նրան դիմավորեց հայրը: Բազմաթիվ ծերունիներ ու կանայք իշան գետափ ձևքները երկինք կարկառելով ու գոհություն մաղթելով աստվածներին ասես թե հենց այդ օրը Սպարտան մաքրել էր իր խայտառակությունը և նորից էրավունք ձևք բերել նայելու ճաճանշափայլ արեգակին: Ասում էն թե մինչև այս ճակատամարտ-

տը տղամարդիկ սիրտ չէին անում ուղիղ յայել կանանց աչքերին ամա-
չելով իրենց պարտության համար

XXXIV Երբ Մեսսենեն նորից հիմադրվեց Էպամինոնդասի ձեռքով,
և ՚, ա նախկին քաղաքացիները սկսեցին հավաքվել բոլոր կողմերից,
լակոդեմոնացիները ի վիճակի չէին խանդարել և սիրտ չէին անում զեն-
քով գնալ նրանց վրա բայց վրգովում էին ո ղայրանում Ադեսիլայուսի
գեմ որ նրա թագալորության ժամանակ իրենք զրկվել էին մի երկրից,
ուր Լակոնիային շէր ղիջում իր շափերով և պտղաբերությամբ գերազան-
ցում էր Հունաստանի մյուս մարդերին, մի երկրից, որին նրանք այնքան
ժամանակ տիրել էին: Ահա թե ինչու Սգեսիլայուսը նույնիսկ շընդունեց
թերեացիների առաջարկած խաղաղության դաշինքը Սակայն խոսքով
չցանկանալով զիջել այդ երկիրը նրանց, ովքեր իրականում արդեն իրենց
ձեռքում էին սլահում այն և համառելով նա ոչ միայն հետ շտացավ
այդ մարդը, այլև քիչ մնաց կորցնելու Սպարտան՝ խաբվելով թըշ-
նամու ուղմական խորամանկությունից: Բանն այն ., որ մանտինեացի
ները նորից անշատվեցին Թերեից և օգնության կանչեցին լակոդեմոնա
ցիներին, Էպամինոնդասն իմանալով, որ Ադեսիլայուսը ղորքով դուրս է
եկել և մոտենում է իրեն, գիշերը մանտինեացիներից աննկատ դուրս
եկավ ճամբարից և բանակը տալավ Տեգեայից ուղիղ դեպի Լակոդեմոն:
Շրջանցելով Ադեսիլայուսին, նա քիչ մնաց հանկարծակի հարձակումով
զավթեր քաղաքը, որը դուրկ էր որևէ պաշտպանությունից: Սակայն Ագե-
սիլայուսին լուր տվեց Կալլիսթենեսի ասելով թեսսիացի էվթինոսը իսկ
բատ Քսենոփոնի՝ ինչ որ կրետացի: Ագեսիլայուսն անհապաղ Սպարտա
ուղարկեց հեծյալ մի սուրհանդակ, իսկ կարճ ժամանակ անց հայտնվեց
նաև ինքը: Մի քիչ ավելի ուշ թերեացիները անցան Եվրոտասը և հար-
ձակում գործեցին քաղաքի վրա: Ագեսիլայուսը պաշտպանվեց իր տարի-
քի համար անսովոր վճռականությամբ ու անողորբար քանի որ տես-
նում էր որ փրկությունը հիմա արդեն ոչ թե զգուշավոր պաշտպանու-
թյան մեջ է այլ՝ խենթ խիզախության Այդպիսի խիզախության նա
առաջ երբեք չէր ապավինում և ազատություն չէր տալիս դրան, բայց
հիմա լոկ դրա շնորհիվ հետ մղեց վտանգը, քաղաքը խլեց Էպամինոն-
դասի ձեռքից հազթանշան կանգնեցրեց և երեսաներին ու կանանց
ցույց տվեց որ լակոդեմոնացիք ամենաարժանավոր կերպով փոխու-
տուցում են հայրենիքին այն դաստիարակության համար որ նա իրենց
տվել է Այս ճակատամարտում առանձնապես աչքի ընկավ Արքիդամո-
սը որն անսովոր արիությամբ ու ճարակությամբ արագորեն վազվզում էր
նեղլիկ փողոցներով դեպի առավել վտանգավոր տեղերը և իրեն շոջա

պատած զի վորսերի մի փ քրիկ խմբով ասենուրեք թշնամուն դիմազբ
բություն էր ցույց տալիս: Հոյակապ ու զարմանքի արժանի տեսայաս,
ոչ միայն համաքաղաքացիների, այլև հակառակորդի համար, մասուցեց
նաև Հիսսիդասը՝ Փիբիդասի որդին: Հիանալի կազմվածքի տեր, բարձ-
րահասակ ու սլացիկ Հիսսիդասն այն տարիքում էր, երբ մարդիկ պա-
տանեկությունից աչքանալով, գտնվում են ուժերի ծաղկման շրջանում:
Նա անից դուրս էր թռել բոլորովին մերկ՝ մարմինը շծածկած ոչ զրա-
հով ոչ զգէստով, յուզով օծված, մի ձեռքին՝ նիզակ մյոսում սուր, և
նւտվիլ էլ թշնամիների ամենախիտ տեղը, գետին տապալիչով ու խո-
ցելով բոլոր նրանց, ովքեր դեմն էին դուրս եկել: Նա նույնիսկ չէր վի-
րավորվել դա նրանի՞ց էր արդյոք, որ խիզախության համար որպես
դարգև նրան պահպանում էր աստվածությունը թե՛ նրանից, որ թշնա-
մուն թվացել էր գերբնական մի էակ Ասում են, էֆորոսները նրան սկըզ-
յում պարգևատրել են պսակով, ապա հազար դրախտ տուգանքով պատ-
մել, որ սիրտ է արել վտանգին ընդունաչ գնալ առանց զրահի:

XXXV Մի քանի օր անց տեղի ունեցավ Մանտինեալի ճակատա-
խարտը: Եվ էպամինոնդասն արդեն հետ էր շարժել հակառակորդի առա-
ջին շարքերը, նեղել էր թշնամուն և արագ հալածում էր նրան, հրբ, ինչ-
պես պատմում է Դիոսկորիդեսը նրա դեմ դուրս եկավ լախոնացի Ան-
տիկրատեսը և նիզակահարեց: Մակաչն լակեդեմոնացիները մինչև հիմա
էլ Անտիկրատեսի սերունդներին անվանում են Մախերիոններ, և դա
ապացուցում է որ էպամինոնդասը խոցված է եղել մախերայով կարճ
սրով: Կենդանության ժախնակ միշտ վախենալով էպամինոնդասից՝
սպարտացիներն այնպես էին հիանում Անտիկրատեսի սխրանքով, որ
Փողովրդական ժողովի որոշմամբ նրան ոչ միայն հատուկ պարգևներ ու
զատվերներ էին տալիս, այլև ամբողջ տոհմին ազատեցին հարկերից
որից այժմ էլ դեռ օգտվում է Կալլիկրատեսը՝ Անտիկրատեսի սերունդ
ներից մեկը Այս ճակատամարտից և էպամինոնդասի մահից հետո հույ-
ները միմյանց հետ հաշտություն կնքեցին: Ազեսիլայոսը ցանկանում էր
խաղաղության դաշնագրից դուրս թողնել մեսսենացիներին՝ նրանց չճա-
նաչելով ինքնուրույն պետության քաղաքացիներ: Քանի որ մնացած բո-
լոր հույները կողմ էին մեսսենացիներին պայմանագրի մասնակիցների
թվում ընդգրկելուն և նրանցից երկուսն ընդունելուն, լակեդեմոնացիք հրա-
ժարվեցին մասնակցել հաշտության դաշնագրին և միայնակ շարունակե-
ցին պատերազմը՝ հուսալով հետ դրավել Մեսսենեն: Այդ պատճառով
Սգեսիլայոսին համարում էին հավերժ ազամատենչ, դաժան ու համա-
մարդ. չէ՞ որ նա բոլոր միջոցներով խարդավանում էր և խոչընդոտում

ընդհանուր խաղաղությանը, իսկ մյուս կողմից, դրամի կարիք զգալով՝ պետք է Սպարտայի իր բարեկամներին նեղեր փոխառություններով ու ծանր տուրքերով, փոխանակ, այդպիսի ծանր հանգամանքներում՝ ձեռքից բաց թողնելով այդքան քաղաքներ և այդպիսի իշխանություն ժողովում ու ցամաքում, վերջ տար աղետներին և այդպես ազահորեն չհետամտեր մեսսենական տիրույթներին ու եկամուտներին

XXXVI Է՛լ ավելի վատ համբավ վաստակեց նա երբ ծառայության ընդունվեց Տաքոսի՝ Եգիպտոսի կառավարիչի մոտ: Ոչ ոք հավանություն չէր տալիս այն բանին, որ մի մարդ, որն Հունաստանում առաջինն էր համարվում, որի փառքը տարածվել էր աշխարհով մեկ այժմ իրեն դրել էր տրամադրության տակ մի բարբարոսի, որն անշատված էր իր թագավորից, դրամի համար ծախել էր իր անունն ու փառքը վերածվելով վարձկան զորքի առաջնորդի: Նույնիսկ եթե ութսունից վեր տարիքում, վերքերի սպիներով պատված մարմնով, իա նորից, ինչպես անցյալում հանձն առնե՞ր հույների ազատագրման սյալբարի փառավոր ու հիանալի առաջնորդությունը ապա այդ դեպքում էլ չէր կարելի նրան շահնդիմանել ավելորդ փառասիրության համար: Չէ՞ որ փառավոր գործի համար էլ կա համապատասխան տարիք ու պատե՞՞ ժամանակ, և ընդհանրապես էլ փառավորը խայտառակից տարրերվում է ամենից առաջ պատշաճ միջոցներով: Բայց Ագեսիլայոսը բոլորովին չէր մտահոգվում դրանից և ոչ մի բան չէր համարում անարժան, եթե դա օգտակար էր պետությունը: Ընդհակառակը նրան անվայել բան էր թվում ապրել քաղաքում անզորք և հանգիստ սպասել մահվան: Ուստի նա Տաքոսի կողմից ուղարկված միջոցներով վարձկաններ հավաքեց, մի քանի նավ հանդերձավորեց և ճանապարհ ընկավ՝ հետք որսելս խորհրդակցաններ ինչպես նախկինում, վերցնելով երեսուն սուլարտացի:

Երբ Ագեսիլայոսը ժամանեց Եգիպտոս, նրա նավի մի տեղան թագավորի ամենանշանավոր զորավարներն ու մեծամեծերը, որպեսզի իրենց հարգանքը հավաստեին: Եվ մնացած եգիպտացիները, որոնք շատ էին լսել Ագեսիլայոսի մասին սպասում էին նրան անհամբերությամբ: Բոլորը վաղում գալիս էին որ նայեին նրան: Իսկ երբ նրանք փայլքի ու պերճաշուք արտաքինի փոխարեն տեսան ծովափի խոտին պառկած փոքրահասակ ու հասարակ արտաքինով էծանագին կոպիտ թիկնոց հագին մի ծերունու սկսեցին կատակել ու ծիծաղել նրա վրա: Ոմանք նույնիսկ ասում էին «Ի՞նչը ոնց որ առակում ասվածը լինի, «Լեռը երկնեց և մուկ ծնեց» Է՛լ ավելի դարձացան նրա տարօրինակ ճաշակից, երբ բերված ու մատուցված հյուրընկալության րնժաններից նա ընդունեց մի-

այն ցորենի ալյուր, հորթեր ու սագեր հրաժարվելով նրբին համեմունք-
ներից, թխվածքներից ու անուշահոտություններից, և ի պատասխան թա-
խանձագին խնդրանքների ընդունել նաև այդ ընծաները նա առաջար-
կից դրանք յաժանել իլոտներին: Սակայն, ինչպես թեոփրոսաստեան է
ասում, նրան՝ դուր եկավ եգիպտական եղեգը, որից հյուսում են սայլ
նրյ ազիլ պսակներ, և վերառառնալիս խնդրեց ու թագավորից մի քիչ
ուսուցավ այդ եղեգնից:

XXXVII. Տեղ հասնելով՝ նա միացավ Տաքոսի հետ որն ղբաղված
էլ այշավանքի նախապատրաստությամբ: Սակայն Ագեսիլայոսը ոչ թե
ղյտավոր հրամանատար նշանակվեց, ինչպես հույս ուներ, այլ միայն
վաթճկանների առաջնորդ նավատորմի հրամանատարն էր աթենացի
Քաբրիասը, իսկ ամբողջ զորքինը Տաքոսն ինքը: Սա առաջին բանն էր,
որ վշտացրեց Ագեսիլայոսին, բայց դրանից բացի մյուս բոլոր բանե-
րում էլ նա ստիպված էր սրտնեղությամբ տանել եգիպտացու պարծեն
կոտությունն ու սնափառությունը: Նա, հակառակ իր այժանապատվու-
թյանն ու փառքին, անառարկելիորեն ենթարկվելով Տաքոսին, նրան ծո-
վային արշավանքի էր ուղեկցում դեպի Փյունիկիա, մինչև որ, վերջապես,
հանգամանքներն ավելի բարենպաստ դարձան: Բանն այն է, որ Նեքտա
նեքիսը Տաքոսի հորեղբորորդին, որը նրա զորամասերից մեկը պետն էր
անչատվեց նրանից, եգիպտացիների կողմից հաշակվել է թագավոր և մարդ
ուղարկեց Ագեսիլայոսից օգնություն խնդրելու: Նույնը խնդրեց նաև Քար
բիասից՝ երկուսին էլ խոստանալով մեծամեծ ընծաներ նրբ Տաքոսն
իմացավ այդ բանը, սկսեց համոզել նրանց, որ շեռտանան իրենից, և
Քաբրիասը հորդորելով ու համոզելով փորձում էր պահպանել բարեկա-
մական հարաբերությունները Ագեսիլայոսի և Տաքոսի միջև: Բայց Ագե-
սիլայոսը պատասխանեց. «Քաբրիա՛ս, դու այստեղ ես եկել քո ցանկու-
թյամբ, ուստի կարող ես վարվել ուղածիդ պես իսկ ինձ եգիպտացին՝
րի մոտ որպես զորավար ուղարկել է իմ հայրենիքը Հեռեաբար, ես չեմ
կարող կովել նրանց ղեմ, ում մոտ ուղարկված էմ որպես դաշնակից,
եթե Սպարտայից նոր հրաման լստանամ»: Այս խոսակցությունից հե-
տո նա մի քանի հոգու ուղարկեց Սպարտա որոնք պետք է այնտեղ մե-
ղս դրեին Տաքոսին, իսկ Նեքտանեքիսին ամեն կերպ գովաբանեին: Տա
քոսն ու Քաբրիասն էլ իրենց կողմից լիազորներ ուղարկեցին Սպարտա,
բնդ որում առաջինը վկայակոչում էր վաղեմի բարեկամությունն ու դա-
շինքը, իսկ երկրորդը խոստանում էր է՛լ ավելի նվիրված բարեկամ լի-
նել Սպարտային, քան եղել էր մինչև այժմ: Կակեդեմոնացիք լսելով դես-
պաններին՝ եգիպտացիներին պատասխանեցին, որ դործը թողնում են

Սգեսիլայոսի լայն հայեցողությւնը ի կ'իրեն Սգեսիլայ սին էլ հյաման ուղարկեցին, թէ պետք է նայել լոկ այն բանին, որ իր արարքնէլը օգուտ բերեն Սպարտային: Ահս այսկերպ Սգեսիլայոսը իր լարձկան ներով անցավ նեքտանեքիսի կողմը հայրենի, ի շահի պատրվակի տակ կատարելով անտեղի ու անվայել մի արարք: Քանզի եթէ մի կողմ թողնենք այդ պատրվակը ապա նրա արարքի արդարացի անվանումը կլինի գավաճանություն: Բայց լակեղեմնացիները որոնք բարիքի գլխավոր նշանը համարում են հայրենիքին բերվող օգուտը լին ճանաչում արդարացի որևէ այլ բան, քան այն ինչը, իրենց կարծիքով մեծացնում է Սպարտայի հզորությունը

XXXVIII Տաքոսը կրք վարձկաննէլը լքեցին նրան փախուստի ղմեց բայց Մենդեսո մ նեքտանեքիսի դեմ ապստամբեց նույնպես թագավոր հռչակված մի ուրիշ մարդ և, հավաքելով հարյուր հազարանոց մի բանակ՝ շարժվեց նրա վրա: Յանկանալով քաջալերել Ագեսիլայոսին՝ նեքտանեքիսը նրան ասում է, թէ չնայած թշնամին մեծաքանակ է, սակայն սաղմական գործում անփորձ արհեստալորների մի անկարգ ամ լոխ է, ուստի կարելի է բանի տեղ շոնել: Ագեսիլայոսը պատասխանում է դրան «Բայց ևս լախենում եմ ոչ թէ յրանց քստակից այլ հենց անփորձությունից ու տգիտությունից այդպիսիք դժվար կխաբւեն: Քանզի անսպասելիորեն խաբել կարելի է միայն նրանց, ովքեր կասկաստում են, թէ կխաբւեն, սպասում են դրան և փորձում են պաշտպանվել դրանից Իսկ նա, ով ոչինչ չի կասկածում և չի սպասում ոչ մի առիթ չի տալիս իրեն խաբել ցանկացողին, ինչպես որ անշարժ կանգնած ըմբշամարտիկը հակառակորդին հնարավորություն չի տալիս իրեն այդ գիրքից հանել: Գրանից քիչ անց մենդացին, նրա մոտ ուղարկելով իր մարդկանց փորձեց Սգեսիլայոսին իր կողմը գրավել: Դա էրկյուղ ներշնչեց նեքտանեքիսին: Իսկ երբ Ագեսիլայոսն սկսեց նրան համոզել ճակատալայտ տալ որքան հնարավոր է շուտ և շփոթել գատերագմը այն մարդկանց հետ ովքեր թեև ասփորձ են գինւորական գործում բայց կարող են իրենց մեծալանակության շնորհիվ հեշտորեն շրջապատել նրան, ճամբարը փոսով շրջախակել և ընդհանրապէս շատ բաներում կանխել նրա քայլերը, նեքտանեքիսն սկսեց էլ ավելի կասկածել ու վախենալ իր գաշնակցից և նահանջեց դեպի մեծ, լավ ամրացված քաղաքը: Ագեսիլայոսը շատ վիրավորված էր այդ անվստահությունից սակայն ամառելով երկրորդ անգամ անցնել հակառակորդի կողմը և գործն անալատ թողնել, հետևեց նեքտանեքիսին և նրա հետ մտով ամրոցը:

XXXIX. Քշնամին հետևից եկավ և սկսեց քաղաքը շրջապատել հո-
լապատնեշով ու փոսով: Եզիպտացիին նորից սարսափով համակվեց նա
փախնում էր շրջապատումից և լղում էր մարտի բռնվել, հույները
ջորմորեն պաշտպանում էին նրան, քանի որ ամբողջում հացի պաշարներ
չկային: Բայց Ազիպտացուսը վճռականորեն խոչընդոտում էր այդ մտա-
դրությունը և Էզիպտացիները առաջվանից ավելի էին վատարանում
նրան ու՛ վառելով արքայադավ Սակայն նա հիմա շատ ավելի հանգիստ
էր տանում գլխարուտանքը և սպասում էր հարմար առիթի, որպեսզի ի
կատար ամեր այն ռազմական խորամանկությունը, որ ինքը մտածել էր:
Իսկ այդ խորամանկությունը հետևյալն էր Քշնամին խոր փոս էր փո-
րել քաղաքի պարիսպների շուրջը, որպեսզի վերջնականապես փակե-
ր պաշարվածներին: Երբ ամբողջ քաղաքը շրջապատող փախ երկու ծալ-
րերը մտակցան իրար, Ազիպտացուսը սպասելով մութն ընկնելուն՝ հույ-
ներին հրամայեց զինվել ներկայացավ թագավորին և ասաց հետևյալը
«Պատանի, փրկություն ժամը հասել է Ես այդ մասին շտտեցի ավելի
խել, քան դրա գալը, որպեսզի դա գալուն շխանդարեի: Քշնամին ինքն
ի սեփական ձեռքով սրիվ տվեց մեզ սպանուացող լտանգը՝ փորելով
այսպիսի լի փոս, որի պատրաստի մասը խոչընդոտ է ներկայացնում
հենց իր համար իրեն զրկելով թվական գերազանցությունից, իսկ փո-
սի ծալրերի միջև եղած տարածությունն էլ մեզ թույլ է առելիս նրա դեմ
նարտնչել հավասար պայմաններում: Համարձակ եղիր: Աշխատի՛ր քեզ
դրսևորել որպես քաջ ազամարդ մեզ հետ միասին առաջ նետվիր և
փրկի՛ր քեզ ու թո՛ւ ամբողջ գործը: Չէ՛ ու մեր դեմ կանգնած թշնամին լի
գիմանա մեր գրոհին իսկ մնացածները մեզնից բաժանված են խրամա-
տով և շնն կարողանա մեզ վնաս պատճառել: Ներտաներիսն ապշեց
Ազիպտացուսի հնարամտությունից, կանգնեց հունական շարքի մեջտե
գում և զլոհեցելով թշնամ լլա նրան հեշտությունը փախուստի մատ
ն էր

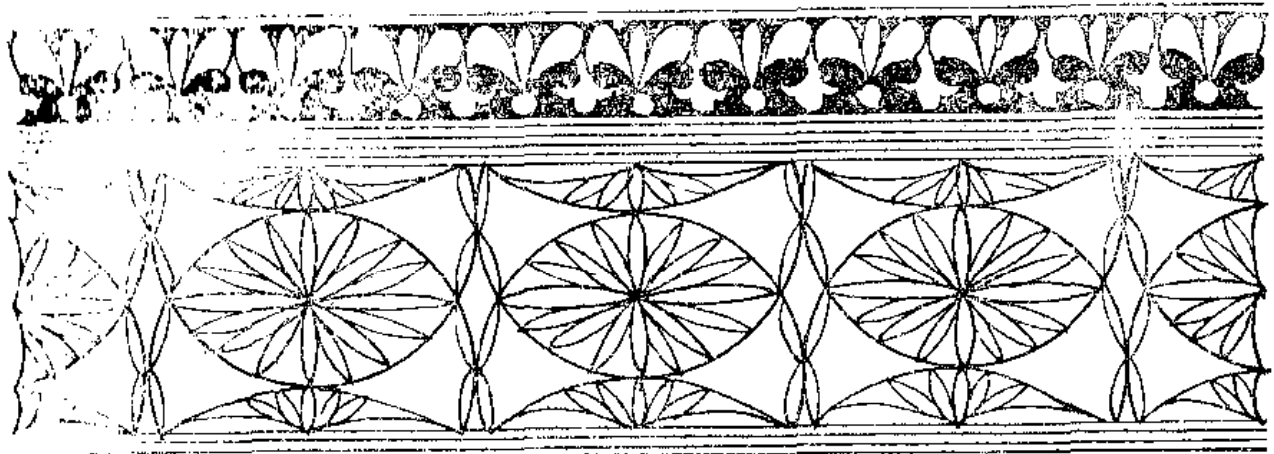
Հենց որ Ազիպտացուսը շահեց ներտաներիսի վատահույությունը, նո-
րից գիմեց նույն ռազմական խորամանկությանը մերթ նահանջելով
մերթ մոտենալով, մերթ շրջանցում կատարելով՝ Ազիպտացուսը թշնամու
մեծ մասին բշեց մայրից այնպիսի մի տեղ որը երկու կողմից լղերված
էր խորը ջրով լեցուն փոսերով: Երկու փոսերի արանքը նա շտտեհեց
այնտեղ շարելով իր փաղանդի մարտական դիժը և զբանով հասավ այն
բանին, որ թշնամին կարողանում էր նրա դեմ գորսա գալ հավասար
թխով մարտիկներով և միևնույն ժամանակ լ վիճակի շեր թևանցել կամ
դուրս դալ նրա փաղանդի թիկունքը: Ուստի մի կարճ ժամանակ գիմադ

րելուց հետո փախուստի դիմեցի: Նրանցից շատերն սպանվեցին՝ մնացածներն էլ ցրիվ էկան:

XI Իրանից հետո եգիպտացին ամրապնդեց ու կայունացրեց իր իշխանութիւնը Յանկանալով արտահայտել իր սերն ու համակրանքը Ագեսիլայոսի նկատմամբ, Նեքտանեբիսն սկսեց խնդրել նրան մնալ իր հետ և ձմեռն անցկացնել Եգիպտոսում: Բայց Ագեսիլայոսը, գիտենալով, որ Սպարտան պատերազմ է մղում վարձկաններ է պահում և դրա համար էլ դրամի կարիք ունի տուն էր շտապում: Նեքտանեբիսը նրան մեծամեծ պատիվներով առատ ընծաներով և, ի թիվս պատվաւոր աչլ նվերների պատերազմը վարելու համար տալով երկու հարյուր երեսուն տաղանդ ճանապարհեց: Արդեն ձմեռն եկել էր, և Ագեսիլայոսը իր նավերով ընթանում էր ցամաքից շատ շեռտանալով նա ափ իջավ Աֆրիկայում, մի անմարտաբնակ վայրում, որը կրում է Մենելավոսի նավահանգիստ անունը, և այստեղ մեռավ ութսունչորս սարեկան հասակում՝ Պլալ տալում քառասուն մեկ տարուց ավելի թագավորելուց հետո, որից ավելի քան երեսուն տարին ընդհուպ մինչև Լեկտրաչի ճակատամարտը, առավել ազդեցիկ ու սեծազոր մարդն էր Լակեդեմոնում և համարվում էր ասես թե առաջնորդս ու արքան համայն Հունաստասի:

Լակեդեմոնացիները այսպիսի սովորութիւն ունեն. ովքեր մեռնում են, օտարութեան մեջ նրանց ժարմինները թաղում են տեղում իսկ թագավորներինը տանում են հայրենիք: Ուստի Ագեսիլայոսին ուղեկցող սպարաացիները նրա Դարմինը, մեղր շինելու պատճառով պատեցին հալած մոմով ապա հասցրին Լակեդեմոն: Թագավորական իշխանութիւնն անցավ Ագեսիլայոսի որդի Արքիլամոսին և նրա սոհմի ձեռքին մնաց մինչև Ագիսը, որը Ագեսիլայոսից հետո եղավ հինգերորդ արքան և հինավուրց պետական կառուցվածքի վերականգնման փորձ անելիս ընկավ Լեոնիդասի ձեռքով:

Պ ու մ ա կ ե ո ս

1 Պոմպեոսի հանդեպ հռոմեացի ժողովուրդը, ըստ երևույթին, կգրում աածում էր ճիշտ այնպիսի ղգացումներ, ինչպիսիք էսբիլեսի Պրոմիթեոսը Հերակլեսի իր փրկարարի հանդեպ որին նս ողջունում է հն սեյալ խոսքերով

Թշնամյ հո իրև ի որդ

Իրոք, հռոմեացիները ոչ մի լորավարի այնպես ուժգին և այնպես դախանորեն չէին առում, ինչպես Պոմպեոսի հորը՝ Ստրաբոնին: Վերջինիս կենդանության օրոք վախենում էին նրա ղենքից (նա նշանավոր պարական էր), իսկ երբ Ստրաբոնը մեռավ կայծակի հարվածից, նրա մեյմինը հուզարկավորության ժամանակ թաղման մահճից ցած նետեցին և անարգեցին: Մյուս կողմից, հռոմեացիներից ոչ ոք, Պոմպեոսից բացի ի արժանաղել ժողովրդի կողմից այնպիսի սիրո— սեր, որը ծագիր այդ ղ վաղ այդքան սրընթաց աճեր երջանկության մեջ և այդքան հուսալի պ պս պար գծրախառությունների ժամանակ: Պոմպեոսի հոր ղ կառամամբ աակաթյան պատճառը միայն նրա անհագ շահասիրությունն էր նրա որդու հանդեպ սիրո համար, բնոհակառակը շատ հիմքեր կալին: շափավոր տարերակերպը սերը սաղմական վարժությունների նկատմամբ, խոսքի համոզակամությունը, աղնիվ բնավորությունը, սիրալիր վարվեցողությունը ախլա սր ոչ ոք իր նկրտումներով նրանից ավելի սակավապետ չէր, ոչ ոք ղր կարողանում առավել հաճելիորեն ծառայություն մատուցել կարիքավորներին: Դրան ավելացրած, երբ նա որևէ

րան էր տալիս, ապա տալիս էր անբռնազբոսիկորեն իսկ ընծաներ ընդունում էր արժանապատվությամբ

II. Պատանության շրջանում Պոմպեոսն ունեցել է բավականին գրավիչ արտաքին որը մարդկանց նրա օգտին էր տրամադրում ավելի վաղ քան նա կսկսեր խոսել Հաճելի արտաքինը միանում էր վեհության ու մարդասիրության հետ և նրա ծաղկուն սլատանության տարիներին արդեն ղգաց լում էր դալիք հասունության ուժը և արքայական բարքը: Փափուկ, հետ տված մաղերը և աշխույժ փայլվումն աչքերը նրան տալիս էին Ալեքսանդր արքայի պատկերների նմանությունը (ասենք ոչ այնքան իսկական նմանություն կար, որքան խոսակցություն կար այդ մասին): Ուստի սկզբում, երբ Պոմպեոսին տալիս էին այդ հերոսի անունը նա չէր հրաժարվում դրանից այնպես որ ոմանք նույնիսկ ծաղրով սկսեցին Ալեքսանդր անվանել նրան Այսպես, Լուցիոս Փիլիպոսը նախկին կոնսուլը, դատարանում Պոմպեոսին պաշտպանելիս, ասել է «Անպասելի ոչինչ չկա որ Փիլիպոսը սիրում է Ալեքսանդրին»: Պատմում են, որ Ֆլորա սնունդով հետերան արդեն պառաված տարիքում բավակա նությամբ էր հիշում Պոմպեոսի հետ ունեցած իր կապը ասելով, թե երբեք նրա անկողնուց ի բաժանվել առանց ափսոսանքի Ֆլորան պատմում էր նաև, թե իրեն սիրահարված է եղել Պոմպեոսի մտերիմներից մեկը ոմն Գեմինիոս, որն իրեն Ֆլորային շատ գլխացավանք է պատճառել իր սիրահետումներով: Վերջապես ինքը հայտնել է որ չի կարող նրա ձգտումները բավարարել Պոմպեոսի պատճառով: Այնժամ Գեմինիոսը դիմել է հենց Պոմպեոսին, և սա հետերային զիջել է ընկարոջը: Այդ ժամանակվանից Պոմպեոսը բաժանվել է Ֆլորայից և նույնիսկ այլևս չի հանդիպել նրան, թեև, ըստ երևույթին շարունակում էր սիրել նրան: Ֆլորան սակայն, Պոմպեոսի հետ խղումն այնպես չի տարել ինչպես սովորաբար հետերաներն էն տանում, այլ երկար ժամանակ տանջվել է թախծից ու կարոտից: Մինչդեռ ինչպես ատում են, Ֆլորան այդ ժամանակ իր գեղեցկության ծաղկուն շրջանում է եղել և այնպիսի համբավ է ունեցել, որ Ցեցիլիոս Մետելլոսը, Դիոսկուրյանների տաճարը նկարներով ու քանդակներով զարդարելիս պատվիրել է նրա պատկերը նկարել և նվիրել է աստվածներին: Պոմպեոսի ազատ արձակած ստրուկներից մեկը, որն օգտվում էր Պոմպեոսի վիթխարի ազդեցությունից և թողել էր շորս հազար տաղանդի ունեցվածք, ուներ հմայիչ գեղեցկության տեր մի կին: Պոմպեոսն այդ կնոջ հետ վարվում էր, ճակատս կ իր սովորության, բավականին կոպիտ ու շոր՝ վախենալով, որ չլիսի թե մարդիկ հանկարծ մտածեն թե ինքը գերված է նրա փառսրանված գեղեց

կառնում: Չնայած յդքսս հեռուն գիացող զգուշութեանն ու շրջահայե-
սութեանը նման գործերում, Պոմպեոսին այնուամենայնիվ չհաջողվեց
յուստափել թշնամիների պարսավանքներից Վերջիններս նրան մեղադր-
ում էին անուանացած կանանց հետ ունեցած կապի մեջ, պնդելով, թե
| հաճույս նրանց Պոմպեոսը հաճախ հաշվի չի առնում հասարակս կան-
սրքերը և արհամարհում է դրանք:

Պոմպեոսի ապրելակերպի շամեստութեան ու պարզութեան վերա-
բերյալ այսպիսի բան են պատմում: Հիվանդութեան ժամանակ, երբ նա
տխորժակը կորցրել է բժիշկը պատվիրել է կեռուեխի միս տալ հիվան-
դին: Ծառաները որքան փնտրել են չեն կարողացել գտնել վաճառվել
կեռուեխ, քանի որ սեզոնն անցել էր, և ծառաներից մեկն ասել է, թե
կեռուեխներ կարելի է գտնել Լուկուլլոսի մոտ որը գրանցից պահում է
կյոթ տարին: Հիվանդը դրան պատասխանել է «Մի՞թե Պոմպեոսի կյան-
քը կալ ող է կախված լինել Լուկուլլոսի պերճապի քմայքներից»: Եվ
արհամարհելով բժշկի խորհուրդները՝ ևս իսկ որ բան է կերել ամենա-
լատչելի կերակուրներից: Այս դեպքը վերաբերում է սակայն, նրա կյան-
քի առաջին ու շրջանին:

III Երբ Պոմպեոսը հոր հետ դեռ շատ էրիտաս սյգ ժամանակ ալ
շավանքի էր ելել Ցիննայի դեմ, միևնույն վրանում էր ապրում իր մտե-
րիմ ընկերոջ՝ ոմն Լուցիոս Տերենցիոսի հետ: Այս Տերենցիոսը կաշառ-
ված էր եղել Ցիննայի կողմից և պատրաստվում էր սպանել Պոմպեո-
սին, իսկ նրա հանցակիցներն էլ պետք է հրդեհեին գորավարի վրանը:
Պոմպեոսին զավագրութեան մասին հայտնեցին լաշի ժամանակ: Երի-
տասարդը բնավ չկորցրեց իրեն, ընդհակառակը, գինի խմեց ավելի
անձ բավականութամբ, քան սովորաբար, և սիրալիր էր խոսում Տերեն-
ցիոսի հետ քսկ երբ քնելու ժամանակն եկավ նա թաքուն դուրս ելավ
իր վրանից և հոր վրանի մոտ պահապաններ կարգեց ընդ որում պահ-
անելով լիակատար հանգստութեան: Մինչդեռ Տերենցիոսը, հենց որ
որոշեց, թե ժամն է գործնելու, վեր թռավ, դուրս քաշեց սուրը, մոտեցավ
Պոմպեոսը մահին և ենթադրելով, թե նա պառկած է անկողնում, սկսեց
խորվածներ տեղալ: Հենց այդ պահին ճամբարում իրարանցում սկսվեց,
և զորականները, այրվելով իրենց գորավարի հանդեպ ունեցած ատե-
լութունից և խռովութեան հրահրելով մեկը մյուսին՝ սկսեցին քանդել
վրանները ու զինքի գիմել: Զորավարն ինքը, աղմուկից վախեցած, դուրս
էր գալիս վրանից: Պոմպեոսը ընդհակառակը նետվել էր զորականնե-
րի մեջ, լալով նրանց խնդրում էր լքել իր հորը և, վերջապես, բերանք-
սիվայր ընկավ դետնիս ճամբարի դռան առաջ Այնտեղ նա սլառկել էր

և, արցունք թափելով, խնդրում էր հեռացող զինվորներին կոխկրտել իրեն և նոր անցնել: Զինվորները, ամոթահար եղած, վերադառնում էին, և այսպիսով բուրբը, ութ հաբչուր հոգուց բացի, փոխեցին իրենց մտադրությունը և հաշտվեցին զորավարի հետ:

IV Մտրաբոնի վախճանից անմիջապես հետո Պոմպեոսը, մեռածի փոխարեն, դատի տրվեց պետական դրամները հափշտակելու գործով: Մերկացնելով ազատարձակյալներից մեկին Ալեքսանդրին Պոմպեոսն ապացուցեց, որ դրամների մեծ մասը հափշտակված է այդ ազատարձակյալի կողմից Այնուամենայնիվ իրեն Պոմպեոսին մեղադրեցին, որ նա յուրացրել է որսորդական ուռկաններն ու գրքերը այն ուղղմամբ, որ խլված էր եղել Ասկուլոսում Այդ իրերը նա իսկապես ստացել էր հորից Ասկուլոսի գրավումից հետո բայց դրանք կորցրել էր երբ Յիննայի Հոռոմ վերադառնալուց հետո նրա թիկնապահները ներխուժել էին Պոմպեոսի տունը և կողոպտել: Այս դատավարության ընթացքում Պոմպեոսը մի քանի անգամ նախնական ընդհարումներ ունեցավ մեղադրողի հետ Իրանցում ևրիտասարդը դրսևորեց արագ ըմբռնողություն և իր տարիքին անհարիր հաստատուն միտք և դրանով քիչ փառք ու համակրանք չվաստակեց համաքաղաքացիների մոտ, այնպես որ պրեստոր Անտիստիոսը որը դատավոր էր դատավարության ժամանակ սիրուց Պոմպեոսին և նրան կնության առաջարկեց իր գտերը: Այս կասկածությունը նա բանակցություններ վարեց Պոմպեոսի բարեկամների հետ: Պոմպեոսն ընդունեց առաջարկը, և նրանց միջև գաղտնի համաձայնություն կայացավ, սակայն Պոմպեոսի օգտին Անտիստիոսի արած բարեխոսություններից այդ գործարքը հայտնի զարձավ ժողովրդին: Վերջապես, էրբ Անտիստիոսը հրապարակեց դատավորների արձակած ալգարացուցիչ դատավճիռը ապա ժողովուրդը միաբերան, ըստ հարսանյաց հինավուրց սովորության, բացականչեց Տալասիոսի նա: Այս սովորույթի ծագումը ինչպես ասում են, հետևյալն է էրբ ամենախիզախ հռոմեացիները փախցնում էին սաբինացիների դուստրերին, որոնք գալիս էին Հոռոմ խաղեր գիտելու, մի քանի անհայտ օրամշակներ ու հովիվներ բռնել են գեղեցիկ ու բարձրահասակ մի աղջկա և, պցելով ուսներին, տարել: Որպեսզի սրեկ անվանի մարդ հանդիպելիս լիւեր ավարը նրանք վաղել էն ձան տալով «Տալասիոսի՛ն»: Տալասիոսը բուրբի կողմից սիրված ու հայտնի բաղաբացիներից մեկն էր, ուստի և լսելով այդ անունը՝ հանդիպողները ծափ են զարկել իբր ի նշան ուրախության ու հավանության Քանի որ Տալասիոսի ամուսնությունը երջանիկ էր ստացվել, այս բացականչությունը, ինչպես ասում են, սկսել է կասա

կով օլտադորժեւ հարսանիքներում: Այս բացատրութիւնը առավել ճշմարտանման է մյուս բոլորից Մի քանի օր անց Պոմպեոսն ամուսնադավ Անսիտորյայի հետ

V Մեկնած լինելով Յիննայի ճամբարը Պոմպեոսը այնուհետև վախեցավ ինչ որ կեղծ մեղադրանքներից ու շարախոսութիւններից և խսուշն թաքուն հեռացավ ճամբարից: Քանի որ Պոմպեոսը ոչ մի տեղ չէր լլկում ապա շամբարում լուր տարածվեց, թե, իբր, Յիննան հրամայել է սպանել պատանուն: Այնժամ Յիննայի հին թշնամիները և ատողները նրա դեմ ապստամբութիւն բարձրացրին: Յիննան փախավ, բայց բռնվեց մի ցենտուրիոնի կողմից, որը նրան հետապնդելիս էր եղել մերկ յուրը ձեռքին ընկնելով թշնամու ոտքերը Յիննան նրան մեկնեց իր թանկագին մատանին՝ կնիքը վրան, խկ սա դաժան ծաղրով սլատասխանեց «Ես այստեղ եկա ոչ թե կնիքով ամրապնդելու պայմանագիրը այլ պատժելու անարդ ու անօրին բռնապետին»: Այս ասելով նա սպանեց Յիննային Յիննայի մահից հետո նրան փոխարինեց, սնցնելով կառավարութեան գլուխ, Կարբոնը մի բռնապետ, որն ավելի խելացիոր էր, քան Յիննան: Սակայն արդեն մոտ էր Սուլլան որին անհամբեր սպասում էր քաղաքացիների մեծ մասը, որն իրեն բաժին հասած զժրախոսութիւնների պատճառով արդեն տիրակալի փոփոխութիւնն իսկ մեծ բարիք էր համարում: Գժրախոսութիւնները պետութեանը հասցրել էին սյս վիճակին, որ մարտիկ, այլևս սղատութեան հույս շունենալով, երալամ էլ ն սոսկ քիչ լի շատ սերողամիտ սեր ունենար:

VI Պոմպեոսն այն ժամանակ գտնվում էր իտալական Պիցլենոն մարզում, ուր մեկնել էր մասամբ նրա համար, որ այնտեղ էին նրա հողացին տիրույթները բայց զլխավորապես այն պատճառով, որ նրան հաճելի էին սիրո ու նվիրվածութեան զգացումները որոնք ի հիշատակ իր հոր նրա հանդեպ տաժում էին այնտեղի քաղաքները Պոմպեոսը տեսնում էլ, որ ամենաանվանի ու լավագուշն քաղաքացիները թողնում են իրենց ունեցվածքը և ամեն կողմից, ինչպես նավերը՝ դեպի հուսալի նախահանգիստ, հոսում գալիս էն դեպի Սուլլայի ճամբարը՝ ապաստան փնտրելով նրա մոտ: Նա ինքն իր արժանապատիւթիւնից ցածր համարեց ներկայանալ Սուլլային որպես անդոր փախստական օգնութիւն աղերսելու, այլ գերադասեց նյա մոտ դնալ՝ մատուցելու կարևոր ծաւայութիւն պատվով, դորքի գլուխն անշած: Ուստի նա ձեռնարկեց խոնվութեան մղել պիցլենոնցիներին, որոնք սիրով հնազանդվեցին նրան և շէին լսում Կարբոնի պատվիրակների հորդորները: Երբ ոմն կեղիսս պիցլենոնցիներին ասաց թե նրանց առաջնորդը Պոմպեոսն է որ հենց

նոր է վեր կացել դարոցական նւտարանից նրանք կատաղեցին և, հարձակվելով Վեդիոսի վրա սպանեցին դրան: Քսաներկքամյա Պոմպեոսը ոչ ոքի կողմից նշանակված չլինելով, սևփական նախաձեռնությամբ իրեն օժտեց զորավարի լիազորութուններով: Աուքսիմոս մեծ քաղաքի հրապարակում նա կանգնեցրեց դատավորական բարձունք և հատուկ էդիկտով հրամայեց Կարբոնի Լրկու կողմնակիցներին՝ քաղաքում հույժ ազդեցիկ Վենտիդիոս եղբայրներին թողնել հետասալ Աուքսիմոսից: Այա Պոմպեոսը սկսեց զինվորներ հավաքել և, ինչպես կարգն է, նրանց վրա ցենսուրիոններ նշանակեց: Նույն բանը նա արեց՝ շրջագայելով հարևան քաղաքները: Կարբոնի բոլոր կողմնակիցները փախան, մնացածներն էլ ուրախությամբ իրենց հանձնեցին Պոմպեոսի տնօրինությանը: Այսպիսով, կարճ ժամանակում նա հավաքեց երեք լրիվ լեգեոն և ջթերքների, լծկանների, սայլերի ու մնացած այլ բաների պաշարներ տեսնելով՝ շարժվեց դեպի Մուլլան, շտապելով և շցանկանալով թաքնվել, այլ հապաղելով ճանապարհին, որպեսզի տագնապահար աներ թըշտամուն, և Իտալիայի բոլոր այն մարզերում որոնց միջով անցնում էր նա ձգտելով ապստամբություն բարձրացնել ընդդեմ Կորբոնի:

VII Ընդդեմ Պոմպեոսի հանդես եկան միանգամից երկ ք թշնամական զորավարներ Կարրինասը, Ցելիոսը և Բրուտուսը, բայց սրանք հարվածեցին նրան ոչ միաժամանակ և ոչ ճակատից, այլ՝ շրջանցիկ շարժումներ էին կատարում երեք ջոկատներով՝ նպատակ ունենալով շրջապատել և ոչնչացնել հակառակորդին: Պոմպեոսը, սակայն չվախեցավ, այլ՝ հավաքելով իր ուժերը մի կետում հեծելազորի գլուխն անցած, հարձակվեց Բրուտոսի զորքի վրա Հակառակորդի կողմից հանդես եկավ դալլական հեծելազորը և Պոմպեոսը նետելով տեղը՝ խոցեց զորապետին, որն ալքի էր ընկնում անսովոր ուժով: Դրանից հետո մնացած ձիավորները հետ դարձան ու խախտեցին հետևակի շարքերը, այնպես որ սկսվեց ընդհանուր փախուստ: Այնուհետև հակառակորդի զորապետների մեջ գծտություն ընկավ և յուրաքանչյուրն ինքնազույս, անկանոն, նահանջեց: Քաղաքներն սկսեցին անցնել Պոմպեոսի կողմը, համարելով որ թշնամիներն արգեն ահից բոլորովին ցրիվ են էկել: Շուտով նրա վրա հարձակվեց կոնսուլ Սկիպիոնը: Մակայն հակառակորդ զորքերը լեռ շէին հասցրել միմյանց վրա տեղեր նետել մեկ էլ Սկիպիոնի զինվորները, ողջունելով Պոմպեոսի զինվորներին՝ անցան նրանց կողմը: Սկիպիոնն էլ ստիպված Լղավ փախչել: Վերջապես Կարբոնն ինքը էզիա գետի մոտ ուղարկեց ձիավորների մի ջոկատ բայց այս հարձակմանն էլ Պոմպեոսը վճռական դիմադրություն ցույց տվեց թշնամին դիմեց փա

խուստի և հետապնդման ժամանակ քաշվեց մտավ անհարմար ու հեծե-
լազորի լամար անանյանելի մի տեղ: Թշնամու զորականները տեսնե-
լով, որ փրկություն հույս չիաւ ւտիպված եղան հանձնվել իրենց զեն-
յւրով ու ձեռքով հանգրծ:

VIII Սուլթան զլա ոչինչ շփտեր այս իրադարձութիւնների մասին: Աւազին յուրերն ու տեղեկութիւնները ստանալիս, երբ իմացավ, որ Պոմ-
պեոսը պետք է գործի թշնամու այդքան զորավարների դեմ, որոնց տրա-
մադրութեան տակ այդքան մեծ ուժեր կան, Սուլթան վախեցավ Պոմպեո-
սի համար և անհապաղ նրան օգնութեան գնաց: Երբ Պոմպեոսն իմացավ
որ Սուլթան արդեն մոտերքում է հրամանատարներին կարգադրեց զի
նեւ զինվորներին և շարել մարտակարգով՝ ստուգատեսի համար, որպես
զի նրանք գլխավոր հրամանատարի վրա ամենալավ փայլուն տպավո-
րութիւն թողնեին: Պոմպեոսը հույս ուներ մեծամեծ պատիւներ ստա-
նալ Սուլթանից, սակայն ստացավ նույնիսկ ավելին քան սպասում էլ:
Ճաննելով Պոմպեոսի մոտենալն իր զորքի հետ որը բաղկացած էր ուժեղ
և առողջ, իրենց հաղթանակներով հպարտ մարդկանցից, Սուլթան ձիուց
ցած թռավ: Հենց որ Պոմպեոսը ողջունեց նրան ըստ սովորութեան, ան-
վանելով իմպերատոր (գլխավոր հրամանատար), Սուլթան էլ իր հերթին
նրան այդ անունով կոչեց, ընդ որում ոչ ոք չէր սպասում որ Սուլթան
երիտասարդին, որը դեռ նույնիսկ սենատոր էլ չէ, կշնորհի մի տիտղոս
որի համար ինքը մարտնչել է Սկիպիոնների ու Մարիոսների դեմ: Եվ
Սուլթանի հետագա վարքագիծն էլ համապատասխանում էր սիրալիրու-
թեան այս առաջին դրսևորման հետ այսպես, երբ Պոմպեոսը գալիս էր,
Սուլթան ոտքի էր կանգնում և գլխարկը հանում, մի սրտիվ, որ նա այն
քան էլ հաճախ չէր մատուցում ուրիշ փրկէ մեկին, թեև նրա շրջապատում
շատ կալին հարգարժան մարդիկ: Սակայն այդ մեծարանքից Պոմպեոսը
չգոռոզացավ: Ընդհակառակը, երբ Սուլթան յտազրվեց նրան անհապաղ
Գալլիա ուղարկել, որտեղ Մլտելլոսն իր կառավարման ժամանակ, ըստ
երևույթին, չէր կատարել ոչ մի արժանավոր բան այն վիթխարի ուժերով,
որ կային նրա արամադրութեան տակ, Պոմպեոսը հայտարարեց, թե ան-
տղնիվ բան կլիներ հրամանատարութիւնից զրկել ՚ի մարդու, որը տա-
րիքով ավելի մեծ է և պերազանցում է իր փառքով: Սակայն եթէ Մետել-
լոսն ինքը ցանկանաւ և ինքը պահանջի ասլա Պոմպեոսը պատրաստ է
օգնելու նրան պատերազմում և մնացած բոլոր բաներում կաջակցի Մե-
տելլոսն ընդունեց առաջարկը և Պոմպեոսին գրեց, ոչ գնա Գրանից հե-
տո Պոմպեոսը ներխուժեց Գալլիա և ոչ միայն ինքը կատարեց զարմա-
նալի սլ բանքներ այլև կարողացավ տաքացնել ու բոլբոքել Մլտելլո

սի ծերութիւնից արդեն համարյա մարած մարտական ավյունն ու խիզախութիւնը: Այսպես կրակի վրա հալված պղինձը եթէ մեջը գցում ես պինդ ու սառը մետաղի կտորներ ինչպես ասում են, փափկացնում ու հալեցնում է դրանք կրակից իսկ ավելի արագ Բայց ախր, ինչպես որ հաշվի չեն առնում և ցուցակի մեջ չեն մտցնում պատանեկան հաղթանակներն այն ըմբիշի որը հետագայում լափահասները մեջ գրավում է առաջին տեղը և ամենուրեք պատվով հաղթանակում է մրցումներում, այդպես էլ այն ժամանակ Գալլիայում Պոմպեոսի կատարած սիրանքները, թեև ինքնին դարմանալի են, այնուամենայնիվ խամբում են հետագա ժամանակների մեծ ճակատամարտերի ու պատերազմների հանդեպ: Սուտի ես որոշեցի բոլոր մանրամասնութիւններով շնկարագրել Պոմպեոսի գործերը Գալլիայում որպեսզի բաց շթողնեմ նրա առավել նշանակալից գործերը և իրադարձութիւնները որոնց մեջ է հենց դրսևորվում այդ մաքուր բնավորութիւնը

IX Գառնալով Իտալիայի տիրակալը և դիկտատոր հռչակվելով Սուլլան վարձահատույց եղավ իր զորավարներին ու բոլոր պետերին: Նա հարստացնում էր սրանց, պետական բարձր պաշտոնների նշանակում և առատաձեռնորեն ու սիրով բավարարում նրանց բոլոր ցանկութիւնները: Պոմպեոսը Սուլլայի հիացմունքն էր հարուցում իր ղինվորական արիութեամբ: Վերջինս ուզում էր բարեկամանալ Պոմպեոսի հետ, համարելով որ դա հույժ օգտակար կլինի իր իշխանութեան համար: Սուլլայի կին Մետելլան խրախուսում էր ամուսնու մտադրութիւնները եվ ահա նրանք երկուսով հորգորում են Պոմպեոսին բաժանվել Անտիստայից և կնութեան առնել Սուլլայի խորթ աղջկան՝ Մետելլայի և Սկավրոսի դուստր Էմիլյային, որն այդ ժամանակ արդեն սմուսնացած և հզի էր: Այս ամուսնութիւնը կնքելու եղանակը, իհարկե, բնականապէս էր և ավելի շուտ Սուլլայի ժամանակների սգով, քան թէ Պոմպեոսի բնավորութիւնից բխող հզի Էմիլյային իր ամուսնու մոտից բերում են Պոմպեոսի մոտ, իսկ Անտիստային դուրս են անում ամոթալի և ամենախղճալի ձևով, թիւ նա վերջերս իր ամուսնու պատճառով կորցրել էր հորը Անտիստիոսն սպանվել էր կուրիայում, քանի որ Պոմպեոսի պատճառով նրան համարում էին Սուլլայի կողմնակից Անտիստայի մայրը լտարավ բոլոր այս դժբախտութիւնները և ինքն իր վրա ձեռք բարձրացրեց, այնպես որ Պոմպեոսի ամուսնութեան ոգբերգութեանը միացավ և այդ ոգբալի հանգամանքը ու, երգվում եմ Զևսով, մի բան ևս Էմիլյան իսկույն մեռավ ծննդաբերութիւնից, նոր ամուսնու տանը:

Ն Որոշ ժամանակ անց լուր Լկավ, թե Պերպերնան ամրանում է Սիցիլիայում, ձգակելով կղզին հենակետ դարձնել Մարիոսի կողմնակից ներքի՝ թշնամական բանակի մնացորդների համար, Հենց այստեղ՝ Սիցիլիայի մոտ էր գտնվում նաև Կարբոնը նավատորմով իսկ Ղոմիցիոսը ներթուծել էր Աֆրիկա, և ուրիշ բազմաթիվ մեծամեծ լտարանդիներ, որոնք հասցրել էին խույս տալ կործանումից գալիս հավաքվում էին հենց այստեղ: Մրանց դեմ էր ուղարկված Պոմպեոսը մեծ զորքով: Պերպերնան անհապաղ կղզին ղիջեց նրան, և նա սկսեց վերականգնել կործանված քաղաքները՝ ողորմաժաբար վերաբերվելով բոլորի հետ, բացի Մեսսենեի մամերտինացիներից Մամերտինացիները չցանկացան ներկայանալ նրա դատավորական բազկաթռոին և ճանաչել նրա իշխանութունը, միայակոչելով որ իրենք՝ դրանից ազատված են էղել հինավուրց հռոմեական օրենքով Այնժամ Պոմպեոսը հայտարարեց. «Ղազարեցե՛ք արևնքի հողվածնէր մեջքերել նրա մոտ, ում գոտուց սուր է կախված»: Եվ Պոմպեոսի վերաբերմունքը Կարբոնի նկատմամբ պատկերանում է որպես անմարդկային ծաղրուծանակ վերջինիս դժբախտությունների վրա: Ախր ևթէ Կարբոնի սպանությունն անհրաժեշտություն էր (ինչպես, գուցե և, այն եղավ), ապա դա պետք էր անել գերելուց անմիջապես հետո և այնժամ պատասխանատվությունը կրնկներ նրա վրա ով որ հրամանը տվել էր: Սակայն գրա փոխարէն Պոմպեոսը հրամայեց իր մոտ բերել ու՛ հռոմեացուն որը երեք անգամ կոնսուլ էր եղել, և շլթայակապ արած ստիպեց կանգնել իր դատավորական աթոռի առաջ իսկ ինքը Երկաների վրդովմո նքն ու զայրույթը հարուցելով՝ հարցաքննությունը վարում էր նստած: Ապա հետևեց հրամանը՝ տանել ու սպանել Կարբոնին: Երբ դատապարտյալն բերեցին մահապատժի վայրը, նա աժանելով մերկ սուրը, խնդրէլ է ինչպես պատմում են իրեն տեղ տալ և մի փոքր ժամանակ բնական պահանջը կատարելու համար: Գայոս Օպպիոսը Կեսարի բարեկամներից մեկը պատմում է Քվինտոս Վալերիոսի նկատմամբ Պոմպեոսի անմարդկային վարմունքի մասին Պոմպեոսը պիտեր որ Վալերիոսը մեծ գիտելիքների տեր մարչ է և բացառապես նվիրված է պիտությանը: Երբ Վալերիոսին որպես գերի բերել են Պոմպեոսի մոտ, սա նրան բնդունել է բարեկամաբար Համատեղ զբոսանելից հետո, նրանից խնդրելով ու իմանալով բոլոր անհրաժեշտ տեղեկությունները, Պոմպեոսը ծառաներին հրամայել է դժբախտին անհապաղ տանել գլխատել: Սակայն Կեսարի թշնամիների ու բարեկամների մասին Օպպիոսի պատմածներին պէտք է վերաբերվել մեծ զգուշությամբ

Պոմպեոսը պատժում էր և այն էլ՝ ըստ անհրաժեշտության միայն,

Սուլլայի առավել նշանավոր և ակնհայտ թշնամիներին, որոնք գերի էին բռնված իսկ մնացածներին, որքան հնարավոր էր, թույլ էր տալիս հեռանալ ոմանց էլ նույնիսկ ինքն էր օգնում փախչելու: Պոմպեոսը որոշել էր պատժել հիմերցիների քաղաքը որովհետև դրա բնակիչները թըշնամու կողմն էին բռնում: Ժողովրդական առաջնորդ Մթենիսը խոսք էր խնդրել ու ասել, թե Պոմպեոսը անարդար կվարվի եթե, բաց թողնելով հանցավորին, կործալի ոչնչով մեզք շունեցող մարդկանց: Պոմպեոսի անհարցին թե նա ո՞ւմ է հատկապես մեղավոր համարում Մթենիսը պատասխանել է. «Ինձ. իմ բարեկամներին ես համոզել էմ միանալ քո հակառակորդներին, իսկ թշնամիներին ուժով եմ ստիպել»: Պոմպեոսը հիացել է այս համարձակության՝ ազնվության վրա և սկզբում ներում է շնորհել նրան իսկ ապա ներել է նաև մյուսներին: Զեկուցագրերից իմանալով, որ իր ղինվորները արշավանքի ժամանակ թույլ են տալիս ամեն տեսակի անկարգություն՝ Պոմպեոսը կնքել էր նրանց սրերը, և կնիքը կոտրելու գեպրում մեղավորը (նթարկվում էր գատալխանատվության):

XI Մինչ Պոմպեոսն զբաղված էր այս գործերով և կառավարում էր Սիցիլիան ստացավ սենատի որոշումը և Սուլլայի համակը որով հրամայվում էր բոլոր ուժերն առած նավել անցնել Աֆրիկա՝ Դոմիցիոսի դեմ պատերազմելու: Վերջինս հավաքել էր մի քանի անգամ ավելի զորք, քան այն ինչ դրանից ոչ շատ առաջ Մարիոսը որն Աֆրիկայից Իտալիա էր ասցել, գրավել հռոմեացիների գերագույն իշխանությունը և լտարանդիից վերածվել բռնապետի: Շտապ ավարտելով բոլոր նախապարաստությունները, Պոմպեոսը Սիցիլիայի կառավարիչ թողեց Մեմիոսին՝ իր քրոջ ամուսնուն, իսկ ինքը ճանապարհ ընկավ հարյուր քսան մարտանավով և մթեղքով, ղեկքով, զենքով, զբամով ու ռազմական մեքենաներով բարձաված ութ բեռնատարի ավերով: Հենց որ նավատորմն մի մասը կանգ առավ Ուտիկեի ափին, իսկ մյուսը՝ Կարթագենում: Պոմպեոսի կողմն անցան թշնամու յոթ հազար ղինվորներ ինքն էլ իր հ'տ բերել էր վեց լրիվ լեգեոն: Աֆրիկա հասնելիս նրա հետ ասում են, մի զվարճալի դեպք պատահեց: Նրա զորականներից ոմանք, ըստ երևույթին, պատուհարար հանդիպելով գանձի, ձեռք էին բերել շատ դրամ: Երբ այ գյոսը հայտնե դարձավ մյուս զորականների մաքով էլ անցավ, թե այդ տեղանքում լիքը գանձեր կան, որ թաքցրել են կարթագենցիները իրենց դժբախտությունների օրերին: Պոմպեոսը օրերով շեր կարողանում գրասպել իր ղինվորներին որոնք գանձ էին որոնում: Նա ման էր գալիս շրջակայքում ու շուրջն էր ի այում ծիծաղելով ետ տեսնո ՚ էր թե ինչպես

11 մայրիկ իտրում հողի շերտերը շուռ տալիս հայթափացրում վեր սպեռ գորականնելը հոգնեցին այդ աշխատանքից և Պոմպեոսին առաջարկեցին իրենց տանել ուր ուզում է, քանի ոչ իրենք բավականաչափ պատժված 11 իրենց հիմարություն համար:

XII Գոմիցիոսն իր գորքը շարեց մայրտի պաւրաստ, բայց քանի որ նրան թշնամուց բաժանում 1ր գիրթ լանջերով դժվարանցանելի ձորը, իսկ անձրևախառն ուժգին քամին, որ սակվել էր առավոտից, ոչ մի կերպ չէր դադարում Գոմիցիոսը որոշեց այդ օրը հրաժարվել ճակատամարտից 1 տվեց նահանջի ազդանշան Իսկ Պոմպեոսն էլ, թշնամու հետքաշնան մեջ հարմար առիթ տեսնելով հարձակման համար հանկարծակի առաջ շարժվելով անցավ ձորը: Թշնամիներն արդեն խախտել էին շարքերը, նրանց մեջ անկարգություն էր տիրում, միայն սռանձին գորականներ այլտեղ ու այնտեղ կարողացան դիմադրություն ցույց տալ: Բացի այդ, քամին փոխվեց և անձրևը մտրակում էր նրանց գեմքերին ճիշտ է հոռմեացիներին էլ փոթորիկը շատ դժվարություններ էր պատճառում, քանի որ նրանք չէին կարողանում պարզ տեսնել միմյանց: Պոմպեոսն ինքը վտանգի ենթարկվեց և քիչ էր մնում սպանվեր ինչ որ զինվորի ձեռքով, որը, շճանաչելով նրան՝ հարցրել էր նշանաբանը և պատասխանը միանգամից չէր ստացել: Դաժան ճակատամարտում (Գոմիցիոսի քսան հազար կողմնակիցներից ինչպես հաղորդում են, կենդանի էր մնացել միայն երեք հազարը) թշնամին ջախջախվեց: Զինվորները ողջունեցին Պոմպեոսին՝ նրան անվանելով իմպերատոր: Պոմպեոսը սակայն, հրաժարվեց այդ պատվավոր կոչումից քանի դեռ թշնամիների ճամբարը գրավված չէր: Իսկ եթե, ասաց նա, գորականներն իրեն արժանի են համարում այս պատվավոր տիտղոսին նրանք պետք է նախ կործանեն ճամբարը: Զորականներն իսկույնսեթ նետվեցին թշնամու ցցապատնեղի վրա: Պոմպեոսն ինքը կռվում էր առանց սաղավարտի կրկնուղելով վերջերս տեղի ունեցած դեպքի կրկնությունից: Ճամբարը գրավվեց, և Գոմիցիոսն ընկավ: Այնուհետև քաղաքներից մի քանիսը իսկույն կամավորապես հնազանդվեցին Պոմպեոսին, մյուսները գրավվեցին դրոհով: Տեղի թագավորներից մեկը՝ Յարբասը՝ Գոմիցիոսի դաշնակիցը, գերի ընկավ, իսկ թագավորական իշխանությունը հանձնվեց Հիեմպոստին: Օգտագործելով իր հաջողությունը և գորքի մարտական ավյունը Պոմպեոսը ներխուժեց նումիդիա: Բաղձօրյա ճամփա անցավ նա այդ երկրով և հազթեց բոլորին ուրբեր ելնում էին նրա հանդիման: Հոռմեացիների հանդեպ սարսափը ոչն արդեն թուլացել էր բարբարոսների հոգում Պոմպեոսը վերականգնեց Գալիկին ուժով, նա աս մ էր թե

նույնիսկ գազանները, որոնք բնակվում են Աֆրիկայում պետք է իմանան հոռմեացիների հզորութունն ու խիզախութունը, դրա համար էլ մի քանի օր անցկացրեց առյուծներ ու փղեր որսալով: Ինչպես պատմում են, նա հաղթահարեց թշնամիներին, ենթարկեց Աֆրիկան և վերացրեց թագավորների տարածայնությունները ընդամենը քառասուն օրվա ընթացքում: Այդ ժամանակ էա քո անշուրտ տարեկան էր

XIII Ուտիկե վերաբառնալուն պես Պոմպեոսը Սուլլայից գլավոր կարգադրություն ստացավ զորքը ցրել և մեկ լեգեոնով սպասել հրամանատարության գծով իրեն փոխարինողին Այս հրամանը Պոմպեոսի մեջ թաքուն տհաճություն ու վրդովմունք առաջացրեց և զորքի մեջ՝ բացահայտ զայրույթ: Երբ Պոմպեոսը զորականներին համոզում էր վերադառնալ հայրենիք, նրանք սկսեցին հայհոյել Սուլլային, հայտարարեցին թե ոչ մի դեպքում չեն թողնի իրենց զորավարին, և Պոմպեոսին խնդրում էին շվատահել բռնապետին: Սկզբում Պոմպեոսը փորձում էր զորականներին հանգստացնել համոզելով, իսկ երբ դա չհաջողվեց, նա բարձունքից իջավ և արցունքն աչքերին հեռացավ իր վրանր: Զայականները նրան դուրս բերեցին և նորից նստեցրին բարձունքի վրա: Այդ օրվա մեծ մասն անցավ բանակցությունների մեջ զինվորները Պոմպեոսին առաջարկում էին մնալ և լինել իրենց զորավարը, իսկ նա սրանց թախանձում էր ենթարկվել ու շրմբոտանալ: Դա շարունակվեց այնչափ ժամանակ մինչև որ Պոմպեոսը նրանց համառ ազազակներին ի պատասխան երգվեց, թե ինքն իր վրա ձեռք կբարձրացնի, էթե նրանց մըտքով անցնի բռնություն դորձագրել, և միայն այս սպառնալիքը զինվորներին ստիպեց հրաժարվել իրենց մտադրությունից:

Այնինչ Սուլլան սկզբում լուր ստացավ Պոմպեոսի անջատման մասին: Այնժամ նա իր բարեկամներին ասաց, թե, ըստ երևույթին, իրեն վիճակված է օր-օրյություն կովել երեխաների հետ, որովհետև Մարիոսն էլ, լինելով դեռ բուրբուլին էրիտասարգ՝ շատ գլխացավանք պատճառեց նրան և մահացու վտանգի լնթարկեց: Իսկ երբ պարզվեց գործերի իսկական դրությունը և Սուլլան տեսավ, որ բուրբ հոռմեացիները պատրաստ են դիմավորել և ընդունել Պոմպեոսին, այնժամ դիկտատորն շտապեց գերազանցել բուրբին: Նա Պոմպեոսին դիմավորեց քաղաքից հեռու նրան ողջունեց որքան կարելի էր սովելի ջերմ և ոչ միայն ինքը նրան բարձրաձայն գոչեց «Մագնոս», այլև բուրբ ներկաներին հլամայեց Պոմպեոսին կոչել այդ անունով: «Մագնոս» բառը նշանակում է «մեծ»: Որոշ գրողների հաղորդման համաձայն, սկզբում այդ մականունը Պոմպեոսն ստացել է իր զորքից Աֆրիկայում, բայց դա լիվ ուժի մեջ է մտել այն բանից հետո

տո, երբ Ասուրյան հաստատել է: Պոմպեոսն ինքը բուրբից ուշ և շատ ծա-
մանակ անցնելուց հետո միայն, երբ արդեն որպես պրոկոնսուլ ուզարկ
լուծ էր Իսպանիա Սերատորիոսի դեմ, սկսեց իր նամակներում և կարգա-
յր վիճումներում իրեն անվանել Պոմպեոս Մագնոս այդ ժամանակնե-
րում այդ անունն արդեն դարձել էր այնքան սովորական, որ այլևս նա
լուծ չէր հարուցում ես չեմ կարող առիթը բաց թողնել ու շարտահայ-
տել քմ հիացմունքը հին հռոմեացիների նկատմամբ, որոնք այդպիսի
ունուններ ու մականուններ էին տալիս ի պարզև ոչ միայն դիվերական
ժխտանքների դիմաց, այլև քաղաքացիական կյանքում կատարած ծառա-
յությունների և արիության Այսպես օրինակ՝ ժողովուրդը «Մագնիմոս»
մականունը, որը նշանակում է «մեծագույն» ընծայեց Վալերիոսին
պատամբած ժողովրդին սենատի հետ հաշտեցնելու համար ինչպես և
Լալիոս Հոուլլոսին ի պարզև այն բանի, որ նա սենատից հեռացրեց
սղատարձակալների՝ այնտեղ տեղ գտած մի քանի հալստացած զս-
լակների

XIV Որոշ ժամանակ անց Պոմպեոսն սկսեց ձգտել հաղթահան
դեսի: Իսկ Սուլլան չէր համաձայնում, որովհետև օրենքն իբր թե հալ-
թահանդես անել չի թույլատրում ոչ որի բացի կոնսուլից ու պրետորից
Ջլ՝ որ Սկիպիոն ավագն էլ առավել մեծ ու առավել կարևոր հաղթա-
յակներ տանելով կարթագենցիների դեմ Լուպանիայում հաղթահանդես
չէր պահանջում իր համար, քանի որ նա ոչ կոնսուլ էր ո՛չ պրետոր
Իսկ եթե Պոմպեոսը որը դեռ կարգին բեղ-մորուք էլ չունի որն իր տա-
րիքի պատճառով չի կարող սենատի նիստին մասնակցել հաղթահան
վեասյին մուտք կատարի դեպի Հոռոմ դա համբնդհանուր ատելություն
կհարուցի և իր Սուլլայի իշխանության և Պոմպեոսի հանդեպ ցուցա-
լիքված մեծարանքների դեմ: Այսպիսիք էին Սուլլայի փաստարկները
որոնցով նա ուզում էր ցույց տալ, թե չի թույլատրի որ Պոմպեոսն իրա-
զործի իր մտադրությունը, իսկ եթե չանսա, ապա ինքը կընդդիմանա և
նրան կպատժի այդ կամակորության համար: Սակայն Պոմպեոսը չզիոթ-
վեց, այլ մուլտային ասաց թե մարդկանց ավելի մեծ մուտք երկրպագում
և ձուլող արևին, քան թե մայր մտնողին, ակնարկելով այն թե Պոմպեո-
սի հպարտությունն անում է, իսկ դիկտատորի ուժերը թուլանում են ու
պատվում: Պոմպեոսի խոսքը Սուլլան չսկեց, բայց սերկանների դեմքերի
տրտահալսությունից ու շարժումներից տեսնելով որ նրանք դարձացած
են, հարցրեց, թե ինչ տապ Պոմպեոսը երբ կրկնեցին նրա ասածը, Սուլ-
լան, Պոմպեոսի համարձակությունից ապշած երկու անգամ գոչեց,
«Թ դ տոն ի՛ հաղթս հանվոք Ծատերը զայրացած ու վրդովված էին,

և ցանկանալով է՛լ ավելի վշտացնել նրանց՝ Պոմպեոսը ինչպես հաղորդում էն որոշեց անցնել շորս փիղ լծած հաղթակառքով քանի որ նա Աֆրիկայից շատ էր բերել այդ կենդանիներից, որոնք տեղացի թագավորներից էր խլել: Բայց քանի որ դարպասները չափազանց նեղ դուրս եկան, ապա ի ա ստիպված էղավ հրաժարվել իր այս մտադրությունից և փղերը փոխարինեց ձիերով: Նրա զորականները, ստանալով ավելի պակաս, քան սպասում էին մտադիր էին աղմուկով և իրարանցումով խանգարել հաղթական երթը: Պոմպեոսը հայտարարեց, թե ինքն անտարբեր է այդ պառնալիքների հանդեպ և որ ինքը ավելի շուտ պատրաստ է հրաժարվել հաղթահանողեսից քան շողոքորթել զինվորներին: Ընդ որում Սերվիլիուսը որը նշանավոր մարտ էր և առանձնապես ընդդիմանում էր Պոմպեոսի հաղթահանողեսին, ասաց թե այժմ տեսնում է, որ Պոմպեոսը մեծ է և հաղթահանողեսի արժանի: Անկասկած էթե Պոմպեոսը ցանկանար այն ժամանակ հեշտությունք սենատի մեջ կմտներ: Սակայն նա այդ նպատակով ոչ մի ցանք չէր թափում՝ չձգտելով փառքի հասնել անսովոր ուղիով: Չէ՞ որ դարմանալի ոչինչ չէր լինի, ևթե Պոմպեոսը սնատոր դառնար սահմանված տարիքից շուտ սակայն միանգամայն առանձնահատուկ պատիվ էր հաղթահանողեսը որ թույլատրված էր մեկին, որը դեռևս սենատոր լէր: Այս հանգամանքը բավականին օգնեց Պոմպեոսին ժողովրդի համակրանքը շահելու համար ժողովուրդը զվարճանում էր, երբ հաղթահանողեսից հետո, ուրիշ հեծյալների հետ միասին, Պոմպեոսին էլ վիճակվեց մասնակցել հանդիսավոր զորատեսին:

XV Մուլլան, տեսնելով, թե ինչպիսի փառքի ու հզորության է հասել Պոմպեոսը, սրտնեղած էր, սակայն, անհարմար զգալով խոչընդոտների հարուցել երիտասարդի դեմ՝ ոչինչ չէր նախաձեռնում: Բացառությույն կազմեց միայն այն դեպքը, երբ Պոմպեոսը ուժով և ղիկտատորի կամքին հակառակ կեպիդոսին կոնսուլ դարձրեց պաշտպանելով նրա թեկնածությունը և իր ազդեցության շնորհիվ նրա համար ձեռք բերելով ժողովրդի բարեհաճությունը: Տեսնելով, թե Պոմպեոսն ինչպես է ժողովրդի բառմունքյան ուղեկցությունք տուն վերադառնում ֆորումի միջով, Մուլլան ասաց «Ես տեսնում եմ, երիտասարդ, որ դու ուրախ ես քո հաջողությունք: Ինչ ազնիվ ու դեղեցիկ բան է քո կույմից, որ կեպիդոսը՝ այդ գերազույն սրիկան ժողովրդի մոտ քո միջնորդությունք ընտրված է կոնսուլ և նույնիսկ ավելի հաջողությունք քան Կատուլոսը՝ ամենաօրինավոր մարդկանցից մեկը: Եկել է ժամանակը որ դու շնիրհես և աշալուրջ լինես չէ՞ որ դու ձեռք բերեցիր մի թշնամի, որը շատ ավելի ուժեղ է քան դու ինքդ»: Իր անբարեհաճ վերաբերմունքը Պոմպեոսի նկատ-

մամբ Սուլլան շատ պարզ արտահայտել է իր թողած կտակի մեջ, քանի որ իր բոլոր բարեկամներին նշանակելով իր փոքրահասակ որդու խնամակալն էլ՝ նա կտակով նվերներ էր հատկացրել, իսկ Պոմպեոսին ընդհանրապէ՛ շրջանցել էր։ Վերջինս այդ վիրավորանքը տարավ շատ հանգիստ և արժանապատվութեամբ։ Ուստի, երբ Լեպիդոսը և ուրիշ մի քանիսը փորձում էին ընդդիմանալ Պաշտում Սուլլայի դիակը կիզելուն և թաղումը պետութեան հաշվին կատարելուն, Պոմպեոսը միջամտելով, խաշողեցրեց, որ և թաղման մեծարանքներ տրվեին հանգուցյալին, և՛ անվտանգութեան միջոցներ ձեռք առնվեին թաղման ժամանակ։

XVI Սուլլայի վախճանվելուց հետո, նրա կանխագուշակո թյուն էլ ըն իրականացան Լեպիդոսը, ցանկանալով տիրանալ մեռած դիկտատորի իշխանութեանը սկսեց գործել ուղղակի, բացեիբաց նա իսկույն-նեթ զենքի դիմեց իր շուրջը հավաքեց և շարժման մեջ դրեց Մարիոսի կողմնակիցների մնացորդներին, որոնց հաշողվել էր փրկվել հետապըն գումներից Լեպիդոսի պաշտոնակից ընկեր Կատուլոսը որին միացել էլ սենատի և ժողովրդի բարեմիտ ու ողջամիտ մասը առանձին հարգանք էր վաշելո մ իր խելամտութեան ու արդարացիութեան համար և այն ժամանակվա առավել նշանավոր Լարդկանցից մեկն էր Հոտմում սակայն նա ըստ երևույթին, հակում ուներ ավելի շուտ պետական գործունեութեան, քան զինվորական ավելեաթի նկատմամբ։ Հանգամանքների այս պիսի գուգորդման պատճառով հարկ եղավ դիմել Պոմպեոսին։ Վերջինս շտատանվեց թե որ կողմին հարի նա միացավ լավագույն քաղաքացիներին և իսկույնեթ գլխավոր հրամանատար նշանակվեց Լեպիդոսի դեմ մղվելիք պատերազմում, Լեպիդոսի, որն արդեն իրեն էր ենթարկել Իտալիայի մեծ մասը և Բրուտոսի գործերի օգնութեամբ տիրել էր Գալլիային Ալպելի այս կողմում։ Սկսելով պայքարը՝ Պոմպեոսն ամենուրեք հեշտութեամբ հաղթում էր իր թշնամիներին, և միայն Մուտինեի մոտ Գալլիայում, նրան հարկ եղավ երկար ժամանակ կանգ առնել՝ շրջապատելով Իրուտոսին։ Այ՛իհնլ Լեպիդոսը սլանում էր դեպի Հոտմ, և ճամբար դնելով դրա պարիսպների տակ, իր համար երկրորդ կոնսուլութեուն էր պահանջում բնակիչներին սարսափեցնելով բազմամարդ զորքով Պոմպեոսի նամակը, որը ավետում էր պատերազմի հաջող և անարյուն ավարտը ցրեց բոլոր սարսափները Քանզի Բրուտոսը կամ ինքն էր հանձնվել զորքի հետ միասին, կամ էլ զորքը դավաճանելով զորավարին՝ լքել էր նրան։ Բրուտոսն ստիպված է եղել հանձնվել Պոմպեոսի ձեռքը։ Որպես ուղեկցորդներ ստանալով մի քանի ձիավոր նա հեռացել էր Պաշտո գետի ափին գտնվող ինչ որ գյուղաքաղաք որտեղ հաջորդ օրը սպանվել

էր Պոմպեոսի կողմից ուղարկված Գեմինիոսի ձեռքով Պոմպեոսի այս արարքը շատ հանդիմանանքների տեղիք տվեց: Իսկապես Բրուտոսի ղորքի նրա կողմն անցնելուց հետո Պոմպեոսը գրել էր սենատին, թե Բրուտոսը իբր հանձնվել է կամավոր իսկ այնուհետև, Բրուտոսի սպանությունից հետո, ուղարկեց երկրորդ նամակը՝ մեղադրանքներով ընդ դեմ նրա: Այս Բրուտոսի որդին Կասսիոսի հետ սպանեց Կեսարին: Սակայն որդին նման չէր հորը՝ ոչ նրա նման պատերազմ վարելով ո՛չ իր վախճանով, ինչպես պատմվում է նրա կենսագրության մեջ:

Այդ միջոցին Լեպիդոսն իսկույնեթ փախավ Իտալիայից և նավեց անցավ Սարդինիա: Այնտեղ նա հիվանդացավ ու մեռավ ոգով բոլորովին ընկճված բայց ոչ թե իր ձեռնարկման խորտակման պատճառով ինչպես ասում են ոմանք, այլ այն պատճառով, որ պատահաբար նրա ձեռքն էր ընկել մի նամակ որից իմացել էր իր կնոջ անհավատարմությունը:

XVII Այդ ժամանակ Սերտորիոսը մի զորավար որը ոչնչով նման չէր Լեպիդոսին, տիրեց Իսպանիային և սարսափ էր ներշնչում հռոմեացիներին, քանի որ նրա մոտ, ասես թե բորբոքման վերջին օջախի գալիս կուտակվում էին քաղաքացիական պատերազմների բոլոր գարշելի հյուսիսը: Նա արդեն ջարդել էր երկրորդական շատ զորավարների և այդ ժամանակ կռվում էր Մետելլոս Պիոսի դեմ: Մետելլոսը նշանավոր ու բարձրակարգ էր բայց, ըստ երևույթին, ծերության պատճառով արդեն այնքան էր թոշնել, որ պատերազմում չէր կարողանում օգտվել հարմար առիթից զրկվել էր բարդ իրադրություններում արագ կողմնորոշվելու ունակությունից Սերտորիոսն էլ հանդգնորեն, ավազակի պես, հարձակվում էր նրա վրա: Նա դարանումներով և շրջանցիկ շարժումներով մըշտապես անհանդստացնում էր ծեր զորավարին, որը փորձված էր ծանր ու անդյուրաշարժ մարտակարգի բոլոր կանոններով շարված մարտընչող զորքի ղեկավարման մեջ Պոմպեոսը, որի զորքը կազմուպատրաստ էր, հասավ այն բանին, որ իրեն օգնության ուղարկեցին Մետելլոսին: Չնայած Կատուլոսի հրամանին Պոմպեոսը չէր ցրում իր զորքը, այլ գանազան պատրվակներով ամբողջ ժամանակ նրան պահում էր զենքի տակ, Հռոմի մոտ մինչև որ Լոցիոս Փիլիպոսի հրամանով իրեն շնորհեցին զլիսավոր հրամանատարի պաշտոն Սերտորիոսի դեմ մղվող պատերազմում: Պատմում են, որ երբ ինչ-որ մեկը սենատում զարմանքով հարցրել է Փիլիպոսին մի՞թե նա անհրաժեշտ է համարում Պոմպեոսին օժտել կոնսուլի լիազորություններով, կամ, ինչպես Հռոմում են ասում, նրան ուղարկել կոնսուլի փոխարեն Փիլիպոսը պատասխանել է. «Ոչ,

երկու կոնսուլների փոխարեն», — դրանով ցանկանալով հասկացնել տալ, որ յն ժամանակվա երկու կոնսուլները լիակատար ոչնչութիւն ներ լինու

XVIII Լուստնիա հասնելով (ինչպես դա սովորաբար լինում է նոր փոփոխում փած զորավարի հայտնվելուն պես) Պոմպեոսը շատերի մեջ նոր հուշեր արթնացրեց: Որոշ ցեղեր, որոնք դեռ շատ ամուր չէին կապ փած Սերտորիոսի հետ, շարժման մեջ մտան և սեսեցին անցնել Պոմպեոսի կողմը: Սերտորիոսն էլ արհամարհանքով էր խոսում Պոմպեոսի մա ին. այսպես օրինակ, նա կատակով ասում էր, թե իրեն, այլ զենք պետք չէր լինի, քան ճիպտան ու մտրակը այդ լակոտի դեմ կովելու համար Լթե ինքը վախենար այն պառավից (նկատի ուներ Մետելլոսին): Իսկ իրականում նա խիստ զգուշանում էր Պոմպեոսից և նրա ահից սկսել էր պատերազմը վարել ավելի մեծ զգուշութեամբ քան նախկինում: Իսկ Մետելլոսը, հակառակ բոլոր սպասելիքների, ամբողջովին տրվեց ասա- ոսակ կշանքի և հաճույքների, նրա բնավորութիւնը հանկարծակի փոխվեց, նա դարձավ սնափառ ու վատնող և այս հանգամանքը միայն ավելաց- նում էր Պոմպեոսի մեծ համբավը, նրան բերելով համաքաղաքացիների համակրանքը, քանի որ նա ձգտում էր ցույց տալ իր ապրելակերպի պարզութիւնը, ինչը, իհարկե նրանից մեծ ջանքեր չէր պահանջում: Չէ՞ սր ի բնե Պոմպեոսը աչքի էր ընկնում շափավորութեամբ և ցանկութիւն- ները զսպելու կարողութեամբ

Պատերազմի զանազան իլադսոճո թշուների և անակնկալների մեջ Պոմպեոսին առանձնապէ վշտացրեց Լավրոնի գրավումը Սերտորիոսի կողմից: Վատահ լինելով թե ինքը շրջապատել է Սերտորիոսին՝ Պոմպեո- սը նույնիսկ պարծենում էր դրանով, բայց հանկարծ պարզվեց որ ինքն է շրջապատված թշնամիներով: Չհամարձակվելով տեղից շարժվել՝ նա ստիպված էր սայել, թե ինչպես են թշնամիները իր ներկայութեամբ աչ- րում քաղաքը մինչև վերջ: Սակայն Պոմպեոսը Վալենտիայի մոտ ջախ- ջախեց հերենիոսին ու Պերպերնային՝ զորավարների որոնք փախել լին Սերտորիոսի մոտ և ղեկավարում էին նրա զորքերը ընդ որում այդտեղ տասը հազարից ավելի մարդ ջարդեց:

XIX. Իր հաջողութեամբ հպարտ և մեծ հուշերով թեկավորված Պոմ- պեոսը շտապ շարժվեց ուղիղ Սերտորիոսի դեմ, որպեսզի Մետելլոսի հետ չկիսեր հաղթանակի փառքը: Սուկրոն գետի մոտ երբ իջնում էր երեկոն, զորքերը ճակատամարտի մտան, ընդ որում երկու զորավարներն էլ վախենում էին Մետելլոսի գալուց, քանի որ Պոմպեոսն ուզում էր մե- նակ մարտնչել, իսկ Սերտորիոսը՝ միայն մեկ հակառակորդի դեմ: Սար-

տի էլքը, սակայն՝ անորոշ եղավ քանի որ յուրաքանչյուր կողմից հաղթանակ տարավ մեկ թևը: Բայց երկու զորավարներից ավելի մեծ փառքի արժանացավ Սերտորիոսը, քանի որ նա փախուստի մատնեց իր դիմաց կանգնած թշնամական բանակի թևը: Ինչ վերաբերո մ է Պոմպեոսին, որը ձիով էր կռվում ապա նրա վրա նետվեց թշնամո մի վիթխարահասակ հետևակաչին: Նրանք միմյանց հետ ձեռնամարտի մտան ընդ որում յուրաքանչյուրը սրի մի հարված հասցրեց դիմացինի՝ ձեռքին, բայց արդյունքը տարբեր եղավ Պոմպեոսը միայն վիրավորվեց իսկ հակառակորդի ձեռքը կտրվեց: Աչնուհետև թշնամու մի քանի զինվորներ ևս նետվեցին Պոմպեոսի վրա, հռոմեացիները փախուստ տվեցին, բայց Պոմպեոսին այնուամենայնիվ հաջողվեց, հակառակ յայս սածին, դուրս պրծնել՝ թշնամիներին թողնելով իր ձին, ուր զարդալված էր ոսկե սանձով ու խանկազին ձրաւարքով: Թշնամիներն սկսեցին բաժանել ավարը և դրա համար վիճելով՝ ձեռքից բաց թողեցին Պոմպեոսին: Հաջորդ օրը բացվելուն պես երկու զորավարները նորից զորքը շարեցին մարտակարգով, սրպեսզի գործն ավարտեին, բայց Մետելլոսի ժամանումից հետո Սերտորիոսը սահանջեց՝ իլ զորքին հրամայելով ցլիվ գալ: Սովորաբար այդ պես նրա զորքը ցրիվ էր գալիս, իսկ հետո մարդիկ նուրից էին հավաքվում: Այդ պատճառով էլ Սերտորիոսը, հաճախ էր պատահում որ շրջում էր մենակ, բայց հաճախ էլ, հանկարծակի վարարած լեռնաչին հեղեղի նման, նետվում էր թշնամու վրա՝ հարյուր հիսուն հազարանոց բանակի գլուխն անցած:

Ճակատամարտից հետո Պոմպեոսը ընդառաջ ելավ Մետելլոսին և, էլլ նրանք միմյանց մոտ էին հասել լիկտորներին հրամայեց ճիպտախորձը խոնարհել ի նշան Մետելլոսի հանդեպ հարգանքի որպես մի մարդու, որն առավել բարձր կոչման տեր է Մետելլոսը, սակայն, չընդունեց այդ պատիվը և թեև նախկինում կոնսուլի պաշտոն էր զբաղեցրել ու տարիքով շատ ավելի մեծ էր, ամեն ինչում իր երիտասարդ ընկերոջ նկատմամբ դուստրում էր բարչս ցակամություն ու պատրաստակամություն՝ իր համար շտահանջելով ոչ մի առավելության բացառություն մը լոկ այն բանի որ համատեղ ճամբար դնելիս երկու զորքի համար էլ նշանաւանը Մետելլոսն էր տալիս: Սակայն մեծ մասամբ նրանք միմյանցից առանձնացած էին լինում, քանի որ խորամանկ թշնամին, սրընթաց առաջ շարժվելով և մարտի մեջ ներքաշելով մերթ մեկ, մերթ մի այլ տեղում, միշտ հնար էր գտնում բաժանել նրանց և իրարից հեռացնել: Վերջիվերջո Սերտորիոսը երկու զորավարներին էլ դուրս մղեց իրեն ենթակա Իսպանիայից նա կտրում էր պարսնամթերթ լեղապիտիս

Լ սն համասպարհները, ամայացնում էր երկիրն ու իշխում ծովի վրա և տեղերի պաշարների անբավարարութեան պատճառով նրանք ստիպված էլ լինում նահանջել այլ պրովինցիաներ:

XX. Պոմպեոսն արդեն իր ունեցվածքի մեծ մասը ծախսել էր սյուսպատերապոսի վրա և սկսեց դրամ խնդրել սենատից՝ նա հայտարարեց, թե մերժման դեպքում, զորքով կվերադառնա Իտալիա դրամ պահանջելու: Այդ ժամանակ կոնսուլը Լուկուլլոսն էր, որը թշնամի էր Պոմպեոսին: Սակայն Լուկուլլոսն շտապեցրեց դրամի առաքումը Պոմպեոսին, լանի որ ձգտելով ձեռք բերել Միհրդատի դեմ մղվող պատերազմում լուսավորության արժանատարի պաշտոնը, նա վախենում էր Պոմպեոսին առիթ տալ լուսավորվելու Սերտորիոսի դեմ կռվելուց և դառնալ Միհրդատի կողմը: Ինչպես ակադեմիկոսի որի դեմ պայքարելը, թ լու էր խոստանալ էր վառք է միշտ հաղթանակ:

Այդ միջոցին Սերտորիոսը դավաճանաբար սպանվեց իր բարեկամ Նելլի ձեռքով: Դրանցից ամենագլխավորը՝ Պերպերնան, փորձում էր շարունակել Սերտորիոսի գործը՝ Պերպերնան էլ ուներ այն ուժերը և միջոցները, բայց շուներ այնքան ընդունակություններ ու խելք դրանք նույնպիսի հաջողությամբ զարժագրելու համար: Պոմպեոսն իսկույն ելավ Նյապոլիս և նկատելով Պերպերնայի անվճարականությունը, առաջ ուղարկեց լուսավոր կոնսուլոս՝ որպես խաչ, հրամայելով նրան, ջրով պալ հարթախաչում: Հենց որ Պերպերնան հարձակվեց նրանց վրա և սկսեց հետապնդել, Պոմպեոսը հայտնվեց ամբողջ զորքով և տեղի ունեցած ճակատամարտում գլխավոր ջախջախեց թշնամուն: Պերպերնան ինքը գերի լեցվեց ու բերվեց Պոմպեոսի մոտ՝ ուր հրամայեց մահատուտի ենթարկել նրան: Պոմպեոսին շպեռք է մեղադրել ապերախտության կամ այն ծառայությունը մոռանալու մեջ, որ իրեն ցույց էր տրվել Միցիլիալում (ինչպես դա անում են ոմանք)՝ նա գործում էր մեծ իմաստնությունը՝ էլ ինչով համընդհանուր բարոսության նկատառումներից: Չէ՞ որ Պերպերնան գրավելով Սերտորիոսի նամակագրությունը, Պոմպեոսին ցույց էր տվել մի բանի հայտնագրելի հոտմեացիների կողմից Սերտորիոսին գրված նամակներ սրտնցում նրանք ցանկություն էին հայտնում հուզումներ առաջացնելով պետություն մեջ փոփոխել այն ժամանակվա կառավարման ձևը և Սերտորիոսին հրապարակել էին Իտալիա երկշուղ կրելով, որ չլինի թե այդ նամակները գտնված լինեին էլ ավելի սարսափելի պատերազմների, քան հենց Նյուր փերջացածները, Պոմպեոսը հրամայել է սպանել Պերպերնային իսկ նամակներն աչրել՝ նույնիսկ սուանց կարգալու:

XXI Սրանից հետո Պոմպեոսը Իսպանիայում մնաց որոշ ժամանակ ևս որպեսզի հանդարտեցնեն առավել ուժգին հուզումները: Կարգ ու կանոն հաստատելով և վերջ տալով խառնաշփոթությանը, նա իր զորքը ստրուկների պատերազմի հենց ամենաթունդ օրերին նավերով անցկացրեց Իտալիա Ուստի գլխավոր հրամանատար Կրասոսը շտապեց խենթ համարձակությամբ ճակատամարտ տալ ստրուկների դեմ: Հաջողությունն այս ճակատամարտում ուղեկցեց Կրասոսին, և նա ոչնչացրեց տասներկու հազար երեք հարյուր թշնամական զինվոր Այնուամենայնիվ ճակատագիրը Պոմպեոսին ինչ-որ չափով մասնակից դարձրեց այս հաղթանակին ևս քանի որ ճակատամարտի դաշտից փսխած հինգ հազար հոգի նրա ձեռքն ընկան Մահապատժի ենթարկելով բոլոր գերիներին, Պոմպեոսը շատ պ սենատին գրեց թե Կրասոսը գլադիատորներին ջախջախել է բաց մարտում, իսկ ինքը Պոմպեոսը, պատերազմն արմատախիլ է արել: Պոմպեոսի նկատմամբ ունեցած համակրանքից հոռմեացիները բարհաճորեն էին ունկնդրում ու կրկնում այս խոսքերը և ոչ ոք նույնիսկ կատակով չէր համարձակվում պնդել թե Իսպանիայում Սերտորիոսի դեմ տարած աղթանակը պատկանում է ինչ որ մի ուրիշին, այլ ոչ թե ամբողջովին հանդիսանում է Պոմպեոսի գործը: Մակայն այդքան մեծ հարգանքն ու հույսերը, որոնք դրված էին Պոմպեոսի վրա ինչ որ չափով միանում էին կասկածանքի ու սարսափի հետ թե նա լի արձակր իր զորքը այլ գինված ուժերի օգնությամբ անմիջապես մենիշխանության ճանապարհը կբռնի և կգնա Սուլլայի հետքերով: Ուստի կային համարյա նույնքան մարդիկ, որոնք նրան ընդառաջ էին ելնում բարեկամական ողջույններով որքան որ նրանք, սվքեր դա անում էին վախից: Երբ Պոմպեոսը այս կասկածն էլ ցրեց հայտարարելով, թե զորքն արձակելու է հաղթահանդեպից անմիջապես հետո նրա նկատմամբ անբարյացակամ մտողանց համար մնաց մեղադրելու միայն սր պատրվակ, այն է նրանք կշտամբում էին Պոմպեոսին որ նա ալեկի շուտ բռնում է ժողովրդի կողմը քան սենատի և քոշել՝ վերականգնելով ժողովրդական տրիբունների իշխանությունը, ոչը վերացրել էր Սուլլան, ժողովրդի համակրանքը ձեռք բերել Սվ դա ճշմարիտ էր, որովհետև ուրիշ ոչ մի բանի հոռմեացի ժողովուրդը չէր ձգտում այնքան մոլեգնության, ոչինչ չէր ցանկանում առավել կրքոտությամբ, քան վերականգնված տեսնել ժողովրդական տրիբունների իշխանությունը: Ուստի Պոմպեոսը մեծ հաջողություն էր համարում, որ իրեն հարմար առիթ է ներկայանում այդ միջոցառումը կենսագործելու համար: Նա ենթադրում էր, թե չի գտնի քաղաքացիներին իր հանդեպ տածած սիրո գիմաց երախ-

աճատուչդ լինելու որևէ աչյ բան էթե իրենից առաջ որևէ մէկն օգտվի
յլ միջօցից:

XXIV Այնուհետև Պ մայեսոսի համալ նշանակվեց Երկրորդ հազթա
ձանդեսը և նա կանսուլ ընտրվեց: Այնուամենայնիվ այդ մեծարանքնե
րը չէին, որ նրա հանդեպ զարմանք էին հարուցում և նրան մեծ դարձ
նում Լոգովրդի աշքին: Նրա փառքի ապացույցն այն էր, որ Կրասոսը
Դիոնալի մի հոետոր, այն ժամանակվա առավել ազդեցիկ պետական
գործիչներից և ամենահարուստ մարդկանցից մեկը, Կրասոսը որը վե
րևից էր նայում հենց նրա՝ Պոմպեոսի և մնացած բոլորի վրա, այնուա
մենայնիվ սիրտ չէր անում կոնսուլության հետամտել շխնդրելով Պոմ
պեոսի համաձայնությունը: Պոմպեոսը, սակայն բավականությամբ
ընդունեց Կրասոսի խնդրանքը, քանի որ վաղուց արդեն ուզում էր նրան
որևէ մի ծառայություն ու սիրալիրություն անել, և դիմեց ժողովրդին՝
ձամառորեն երաշխավորելով Կրասոսին: Նա բացեիրաց հայտարարեց,
թե ինքը քաղաքացիներին նույնքան երախտապարա կլինի պաշտոնա
կից ընկերոջ համար, որքան և հենց այդ պաշտոնի համար Սակայն
կոնսուլ ընտրվելուց հետո նրանք բոլորովին հեռացան իրարից և սկսե
ցին միմյանց հետ թշնամանալ: Կրասոսն ավելի շատ ազդեցություն
ունեք սենատում իսկ Պոմպեոսի ուժը ժողովրդի բացառիկ սիրո մեջ
էր: Քանզի Պոմպեոսը վերականգնեց ժողովրդական տրիբունների իշ
խանությունը և թույլատրեց առաջարկել մի օրենք որով դատարանն է
րը նորից հեծյալների տնօրինո թյանն էին հանձնվում

Բայց ժողովուրդն ամենից շատ ուրախացավ, տեսնելով, թե ինչ
պես Պոմպեոսը խնդրում է ազատել իրեն զինվորական ծառայությու
նից: Բանն այն է որ հռոմեական հեծյալները մի սովորություն ունեն,
րսս որի օրենքով սահմանված ռազմական ծառայության ժամկետը
լրանալիս հեծյալն իր ձին բերում է ֆորում, որպեսզի դրան զննեն եր
կու պաշտոնատար անձինք՝ այսպես կոչված ցենզորներ: Ընդամին յու
րարանլյուրը պետք է թվարկի այն զորավարներին, որոնց հրամատա
տարությամբ ինքը ծառայել է հաշիվ ներկայացնի իր սխրանքների
լուսին և պաշտոնաթող լինի: Յուրաքանչյուրը, կախված նրա վարքից,
արժանանում է դովեստի կամ հանդիմանանքի: Յենզորներ Հելիոսը և
Լենտուլոսը այն ժամանակ նստում էին իրենց բազկաթոռներին լրիվ
հանդերձանքով, և նրանց առջևով անցնում էին ցենզի ենթարկված հեծ
յալները: Այդ հեծյալների մեջ երևաց նաև Պոմպեոսը նա ֆորում էր
իջնում՝ իր հետ ունենալով իր պաշտոնի տարբերանշանները և ստուձից
բռնած տանելով իր ձին: Նրբ Պոմպեոսը մոտեցավ այ՛քան որ զեն

զորները կարող էին տեսնել իրեն լիկտորներին հրամայեց մաւրել ճա-
նապարհը և ձին տարավ դեպի այն բարձունքը, որի վրա նստած էին
իշխանավորները Զմայլված ժողովրդի մեջ լուսթյուն տիրեց իսկ ցնն
զորների մեջ այդ տեսարանը հարգանքի ու բերկրանքի խառն զգացում
ծնեց: Այնուհետև նրանցից ավազը հարցրեց «Պոմպեո՛ւ Մագնոս, հարց-
նում եմ ես քեզ՝ արդյոք օրենքով սահմանված բոլո՞ր արշավանքներն
ես դու կատարել» Պոմպեոսը պատասխանեց բարձրաձայն «Ես կատա-
րել եմ բոլոր արշավանքները, և բոլորն էլ՝ իմ գլխավորութեամբ»: Այս
խոսքերից հետո թնդացին ժողովրդի հրճվագին կանչերը որոնք արդեն
անհնար էր լռեցնել Ցենզորները տեղներից վեր կացան և Պոմպեոսին
ուղեկցեցին տուն ի հաճույս համաքաղաքացիների որովք ծափս հարե-
լով հետևում էին նրանց:

XXIII Արդեն ավարտին էր մտանում Պոմպեոսի կոնսուլութեան
ժամկետը, մինչդեռ Կրասոսի հետ նրա անհամաձայնութիւնները ուժե-
ղանում էին Այդ ժամանակ ոմն Գայոս Ավրելիոս, հեծյալների դասին
պատկանող, բայց հասարակական կյանքից իրեն հեռու պահող մի մարդ
ժողովրդական ժողովում բարձրացավ հեկտորների բարձունքը և ճա-
ռով դիմեց ժողովրդին: Նա պատմեց, թե երազում իրեն հայտնվել է
Յուպիտերը և պատվիրել է ասել կոնսուլներին, որ նրանք շահեճեն
իրենց պաշտոնները, մինչև որ շահալուին միմյանց հետ: Այս հայտա-
բարութիւնից հետո Պոմպեոսը շարունակում էր անշարժ մնալ, իսկ
Կրասոսը, ողջունելով Պոմպեոսին, սկսեց խոսել նրա հետ: Ապա, դառ-
նալով ժողովրդին նա ասաց «Կարծում եմ, քաղաքացիներ՝ ես ոչ մի
անարժան կամ ստոր բան արած չեմ լինի, եթե առաջինը ընդառաջ
դնամ Պոմպեոսին որին դուք դեռևս անմորուս պատանեկան տարի-
քում «Մեծն» պատվավոր կոչմանն էք արժանացրել և, երբ նա դեռ սե-
լատոր չէր, մեծարել էք երկու հազթահանգեսով»: Այսպիսով կոնսու-
լները հաշտվեցին և վայր դրեցին իրենց լիազորութիւնները:

Դրանից հետո Կրասոսը շփոխեց իր նախկին ապրելակերպը իսկ
ինչ վերաբերում է Պոմպեոսին ապա նա հիմա խուսափում էր հանձն
առնել քաղաքացիների պաշտպանութիւնը դատարանում, քիչ-քիչ թողեց
Ֆորումը և հազվադեպ էր հաճախում հասարակահան վայրերը, այն էլ՝
միշտ իր կողմնակիցների մեծ շքախմբի ուղեկցութեամբ: Հեշտ չէր հիմա
նրան հանդիպել մեռակ, բազմութեամբ շրջապատված, և նույնիսկ ընդ
հանրապես տեսնել նրան: Պոմպեոսն ամենից հաճույքով երևում էր տյ-
ցելո՞ների բազմամարդ ամբոխի ուղեկցութեամբ, մտածելով թե դրա-
նով իրեն վեհակերպութիւն ու վսեմութիւն կտա: Նա համոզված էր, որ

Լուսավորչի ճեռ շափուպուսոց հաճախակի շփումը կարող է նսեմացնել իր սրբանապատվութիւնը Երոզ, այն մարգիկ, որոնց մեծութիւնը ծնունդ է առել սազմի գաշտում և որոնք շեն կարողանում հարմարվել քաղաքային կառուցմանը, հասարակ թշնար, զգեստաւորվելով տոգայով՝ իրենց փառքը կորցնել և վտանգի են ենթարկվում: Չէ՞ որ ով առաջինն է եղել պատերազմում քաղաքացիական կյանքում էլ է ուզում առաջինը լինել իսկ նրանք, ովքեր պատերազմում ստիպված են եղել բավարարվել երկրորդ տեղերով անտանելի են համարում որևէ մեկի գերազանցութիւնը քաղաքացիական կյանքում: Դրա համար էլ, երբ նրանք ֆորումում տեսնում են ի մարդու, որը պսակված է հաղթանակի փառքով ու հաղթահանողներով, ջանում են ենթարկեցնել ու ստորացնել նրան: Իսկ ով որ իր հպարտութիւնը կտրելով՝ նահանջում է նրանց առջև նրանք մի կողմ են թողնում պատերազմում այս մարդու ձեռք բերած պատիվներն ու հզորութիւնը շնախանձելով սրան Այս բանի ապացույցը կլինեն այն իրադարձութիւնները որոնք շուտով մեր պատմելիքի առարկան են դառնալու:

XXIV. Ծովահենների հզորութիւնը ծնունդ առավ նախ և առաջ Կիւլիկիայում: Սկզբում նրանք գործում էին խիզախորեն և իրենց վտանգի ենթարկելով, բայց լրիվ թաքուն: Նրանք ինքնավստահ ու հանդուգն դարձան միայն Միհրդատյան պատերազմի ժամանակվասից քանի որ որպես նավաստիներ ծառայում էին թագավորին: Երբ հռոմեացիները քաղաքացիական պատերազմների ժամանակ մարտնչում էին հենց Հռոմի դարպասների մոտ ծովը, որն առանց պաշտպանութիւն էր մնացել, սկսել էր քիչ առ քիչ հրապուրել ծովահեններին և քաջալերում էր նրանց հետագա ձեռնարկումները, այնպես որ նրանք ոչ միայն սկսեցին հարձակվել ծովազնացների վրա, այլև նույնիսկ ավերում էին կղզիներն ու մերձափնյա քաղաքները: Սրդեն շատերը՝ սնևոր, անվանի, և ընդհանուր կարծիքի համաձայն ողջամիտ մարդիկ սկսել էին ոտք դնել ավազակային հավերի տախտակամածին և մասնակցութիւն ունենալ ծովահենային արհեստին, ասես թե դա կարող էր փառք ու պատրվ բերել իրենց: Շատ տեղերում ծովահեններն ունեին խարսխակայաններ և ամուր գիտաշարակներ: Նավատորմիկը, որ նրանք ծով էին ուղարկում, աչքի էր ընկնում ոչ միայն ղեղակազմ, ասես ընտրյալ, նավաստիներով այլև՝ նավավարների արվեստով, նավերի արագաշարժութեամբ ու թլթելութեամբ, որոնք հատուկ նախատեսված էին այդ զբաղմունքի համար: Ծովահենների զազրելի պերճանքը ավելի շուտ զգվանք էր հարուցում, քան սալ սափ, ի ցույց դնելով նավերի ոսկեզօծ և ավախելային կաշմերը:

ծիրանագուշն վարագուշրներն ու ալ ծաթով ագուշված թիակները ծովա-
հեններն ասես ծաղրում էին իրենց զոհերին և գոռոզանում իրենց շարա-
գործութիւններով: Երգ ու նվագով գինարբուքներ՝ յուրաքանչյուր ափում,
բարձր պաշտոնյաների գերեմարում, ռազմատուղանքներ գրաված քա-
ղաքների վրա — այս ամենը խաչատանակութիւնն էր հոռմեական տիրա-
պետութեան համար: Ավագակաշին նավերի թիվն անցնում էր հազարից,
և ծովահեններին հաջողվել էր գրավել մինչև շոյս հարչուր քաղաք նրանք
կողոպտել էին մինչ այդ անձեռնմխելի մնացած շատ սաճարներ՝ Կլա-
րոնինը Դիդիմոնինը Սամոթրակեինը, Քթոնիայի տաճարը՝ Հերմիո-
նում, Ասկլեպիոսի տաճարը Էպիդաւրոսում Պոսեյդոնի տաճարները
Հիսթմոսում, Տենարոսի հրվանդանում ու Կալարրիայում, Ապոլլոնի տա-
ճարները Աքաիումում ու Լեկադեում, Հերայի տաճարները Սամոսում, Ար-
գոսում ու Լակիինիոս հրվանդանում: Ծովահեններն իրենք Օլիմպոսում
տարօրինակ անհասկանալի տոնակատարութիւններ էին կազմակեր-
պում և ինչ որ խորհուրդներ կատարում: Դրանցից մինչև հիմա դեռևս
տարածում ունեն Միթրայի խորհուրդները և որ սուաջիմ անգամ նրանք են
մտցրել:

Ծովահեններն ամենից հաճախ շարագործութիւններ էին կատարում
ընդդեմ հոռմեացիների: Ափ իջնելով՝ նրանք կողոպուտներ էին անում
մեծ ճանապարհներին և ավերում ծովամերձ կալվածքները: Մի անգամ
նրանք առևանգել և իրենց հետ տարել էին նույնիսկ երկու պրետորի
Սեքստիլիոսին ու Բելլինոսին եզրագարդված ծիրանի տոգաները հազ-
ներին, ծառաներով ու լիկտորներով: Նրանք խլել տարել էին նաև տրիում-
ֆատոր Անտոնիոսի դատերը, երբ նա մեկնելիս էր եղլլ քաղաքամերձ
առ նր: Անտոնիոսն ստիպված եղավ Լրան հետ գնել մեծ գումարով: Սա-
կս չն նրանց ամենալկտի շարագործութիւնը հետեյալն էր: Երբ որևէ գե-
րի գոչում էր թե ինքը հոռմեացի է և տալիս էր իր անունը, նրանք վա-
խեցած ու շփոթահար ձեռնալով շրմփացնում էին իրենց ազդրերին և
ծնլադրելով, ներումն էին աղերսում: Դժբախտ գերին հավատում էր՝
անսնելով նրանց խեղճ ու նվաստ խնդրանքները: Այնուհետև նրանցից
ոմանք հազցնում էին նրա կոշիկները, մշուտները՝ տոգան, իբբ, որպես-
զի նորից շտալվէին: Այդպես մի կուշտ ձեռ աննելով նրան և հրձվելով
նրա տանջանքներով, վէրջապես ծովի մեջ կամրջակ էին կախում և հրա-
մայում իջնել՝ բարի ճանապարհ մաղթելով, իսկ եթե դժբախտը հրա-
մարվում էր, ապա բոթում գցում էին նավակողից ու խեղդում:

XXV Ծովահենների հզորութիւնը տարածվել էր համարչա Միջեր-
կրրական ծովով մեկ, այնպես որ ծովը միանգամայն անմատչելի էր

րոյ ձեզ ծովագնացության և առևտրի համար: Հենց այս հանգամանքն էլ յրդեք հոռմեացիներին, որոնք արդեն պարենի պակասութիւնն էին զգում և վախենում էին դաժան սովից, ուղարկել Պոմպեոսին ծովը մաքրելու ծովահեններից: Պոմպեոսի բարեկամներից մեկը Գաբինիոսը օրինապիժ մտքրեց, որով Պոմպեոսին էր տրամադրվում ոչ միայն նավատորմի գեկավարումը այլև ուղղակի միահեծանութիւնն և անսահմանափակ լիազորութիւններ բոլոր պրովինցիաներում: Իրոք, այդ օրինագիծը զորավորին իշխանութիւնն էր տալիս ծովի վրա՝ Հերկուլեսյան սյուններից այս կողմը և ցամաքում՝ ծովից շորս հարչուր ասպարեզ հեռավորութեան վրա ամենուրեք: Այն շրջանից, որի վրա տարածվում էր զորավարի իշխանութիւնը, դուրս էին մնում հոռմեացիների տիրապետութեան տակ եղածներից քչերը միայն: Իրա մեջ մտնում էին առավել նշանավոր բարբարոս գեղերը և ամենահզոր թագավորների տերութիւնները: Բացի այդ Պոմպեոսը լիազորված էր սենատորների թվից ընտրելու տասնհինգ լեզատ որպես տեղերում իրեն ենթակա պետեր գանձարանից և կապալառուներից վերցնելու որքան դրամ որ ուզենա և հանդերձավորելու երկու հարչուր նավից բաղկացած տորմիդ ընդ որում նրան իրավունք էր վերապահվում հավաքելու ինչպես զորականներ այնպես էլ թիավարների անձնակազմ

Օրենքի ընթերցումից հետո ժողովուրդն այն ընդունելց արտակարգ լավականութեամբ, բայց անվանի և առավել ազդեցիկ սենատորները այն կարծիքին էին, թե այդպիսի անսահմանափակ և անորոշ բնույթի իշխանութիւնը պիտի ավելի շուտ սարսափ հարուցի, քան նախանձ: Ուստի նրանք բոլորը դեմ էին օրենքին, բացառութեամբ Կեսարի որը լաշտպանում էր օրենքը, իհարկե, ամենից քիչ ի սեր Պոմպեոսի, այլ ամենից առաջ հաճոյանալով ժողովրդին և ձգտելով ձեռք բերել նրա համակրանքը: Մյուս սենատորներն ուժգին հարձակվեցին Պոմպեոսի վրա: Կոնսուլներից մեկն ասաց, որ եթե Պոմպեոսը ցանկանում է նմանվել Հոռմուլոսին, ապա նա չի խուսափի վերջինիս բախտին արժանանալուց: Այս խոսքի համար կոնսուլին սպառնում էր ժողովրդի կողմից բզկտվելու վտանգը Երբ օրենքի դեմ հանդես եկավ Կատուլոսը, ապա ժողովուրդը, նրա հանդէպ ունեցած հարգանքից, լսում էր լիակատար հանգրստութեամբ: Միանգամայն անաչառ բազում գովեստներից հետո, նա խորհուրդ տվեց պահպանել այդպիսի մարդուն այլ ոչ թե վտանգի ենթարկել պատերազմներում, որոնք հաջորդում են մեկը մյուսին: «Ուրիշ է) ո՞ւմ կգտնեք,— ասաց նա,— եթե կորցնեք Պոմպեոսին»:— «Քե՞զ»,— գոչեցին բոլորը միաբերան: Այսպես, Կատուլոսն ստիպված եղավ հեռա-

նալ՝ առանց ժողովրդին համոզելու: Ապա խոսել սկսեց Հոռոսցիոսը, բայց քանի որ ոչ ոք չէր լսում նրան, ապա նա մատներով ցույց տվեց, որ Պոմպեոսին պետք է ընտրել ոչ թե մեն մենակ այլ՝ նրան մի ընկեր տալ Այս առաջարկությունը, ինչպես հաղորդում են, զայրացած ժողովրդից այնպիսի ուժգնություն մի ճիշ կորզեց որ Ֆորումի վրայով թռչող ազուավը անշնչացած ընկավ ամբոխի մեջ: Թուշունների անկումը, ըստ իս, տեղի է ունենում ոչ նրանից որ օդում, սրա սրայթման կամ ցրման պատճառով առաջանում է մեծ ու դատարկ տարածություն այլ՝ ավելի շուտ նրանից, որ ձայնը փևտրավորներին խփվում է հարվածի նման, երբ այն հնչելով այդպիսի բարձրությամբ առաջացնո մ է օդի հուժկու տատանում և ալեկոծում:

XXVI Այս անգամ ժողովը ցրվեց շքուններով ոչ մի որոշում: Իսկ այն օրը, երբ պետք էր հաստատել օրենքը, Պոմպեոսը գաղտնի մեկնեց իր կալվածքը: Իսկ իմանալով օրենքի ընդունման լուրը նա գիշերը վերադարձավ Հոռոմ, որպեսզի խուսափեր նախանձից, որ կարող էր առաջացնել իր հանդիպումը ժողովրդի բազմության հետ Հաջորդ առավոտյան Պոմպեոսը բացեիբաց երևաց մարդկանց և զոհեր մատուցեց աստվածներին: Նորից ժողովրդական ժողով հրավիրվեց, և Պոմպեոսն ընդունել տվեց, արդեն հաստատված օրենքից բացի, ուրիշ շատ որոշումներ, այնպես որ կրկնապատկեց իր ռազմական ուժերը: Եվ իրոք, նա հանդերձավորեց հինգ հարյուր նավ հավաքեց հարյուր քսան հազար ծանրազեն հետևակ և հինգ հազար հեծյալ Պոմպեոսն ընտրեց քսանչորս ենատոր՝ ու պես իրեն ենթակա պետեր: Բացի այդ նրան տրված էր երկու քվեստոր: Իսկուլնևեթ մթերքների գներն ընկան և այս հանգամանքը ուրախացած ժողովրդին առիթ տվեց խոսելու, թե Պոմպեոսի անունն իսկ վերջ դրեց պատերազմին: Պոմպեոսն ամբողջ Միջերկրական ծովը բաժանեց տասներեք մասի: Ծուրաքանչյուր մասում նա կենտրոնացրեց սրոշակի թվով նավեր պետի գլխավորությամբ: Այսպիսով, իր ուժերը բաշխելով ամենուրեք Պոմպեոսն իսկուլն ասես թե ուռկանի մեջ առավ մեծ թվով ծովահենային նավեր և դրանք տարավ իր նավահանգիստները: Այն նավերը որոնք հասցրել էին փրկվել հալածվելով բոլոր կողմերից՝ սկսեցին թաքնվել Կիլիկիայում, ինչպես մեղունները՝ փեթակում: Նրանց դեմ ելավ Պոմպեոսն ինքը վաթսուն նավով Մինչև այս արշավանքը, նա քառասուն օրում, շնորհիվ իր անխոնջ գործունեության և պետերի եռանդի ծովահենական նավերից կատարելապես մաքրել էր Տիրենյան ու Լիբիական ծովերը ինչպես և Միջերկրականը՝ Սարդինիայի Կորսիկայի և Սիցիլիայի շուրջը:

ԱՎՄԻ Միևչդիո Հոռմ ւմ կոնսուլ Պիզունը ատելով Պոմպեոսին և յախանձելով նրան, ասես ամեն կարգի խոչընդոտներ էր սարքում նրա Առնարկումների գեմ և նույնիսկ հրամայեց արձակել նավերի անձնակազմերը Այնժամ Պոմպեոսը նավատորմն ողարկեց Բրունդիզիոն, իսկ ինքը Էպորիսովի միջով ուղևորվեց դեպի Հոռմ: Հենց որ Հոռմում իմացան այդ լուրը բոլորը թափվեցին ճանապարհին, որ դիմավորեին զորավորին ասես թե նրանք հենց նոր շէին ճանապարհել նրան: Փոփոխությունների արագությունն ու հանկարծակիությունը հոռմեացիներին բերկրանք էր պատճառում քանի որ շուկան առատորեն լցվել էր մթերքներով: Ուստի Պիզոնին սպառնում էր պաշտոնից զրկվելու վտանգը, և Գալինիոսն արդեն այդ նպատակի համար օրինագիծ էր կազմել, Պոմպեոսը, սակայն, հակառակեց դրան և մնացած դործերում էլ հանդես գալով ժողովրդական ժողովում, ներողամտություն դրսևորեց վերջացնելով բոլոր անհրաժեշտ գործերը, Պոմպեոսը ճանապարհ ընկավ դեպի Բրունդիզիոն և այդտեղից ծով դուրս եկավ ժամանակի սղության պատճառով Պոմպեոսը շտապ նավում անցնում էր շատ քաղաքների մոտով ակայն Աթենքի մոտով նա շանցավ գնացա Իջնելով այնտեղ, ի ա զոհեր մատոցեց աստվածներին և ժողովրդին դիմեց ճառով, ապա իսկույն վերադարձավ նախ: Վերադառնալով, նա կարգաց իրեն ուղղված երկու մակագրություն, ամեն մեկը կազմված մեկ շախատուից Մեկը՝ դալ պաւի ներսի կոչմում ա ո մ էր

Սարդ ևս հլշր ա գ Նո նշափ էլ աստլած և դո

Իււկ գրափ կոչմում կար այսպիսի մակագրություն

Սասոմ էինք իոնարհում էինք տեսանք Բսրի ճանսպլհ

Մի քանիսը նրանցից ուղքեր դեռ ծովում էին գտնվում և բռնված էին ծովահենների նավերի հետ միասին, Պոմպեոսին իրենց հնազանդությունը հայտնեցին: Վերջինս նրանց հետ ողորմաժաբար վարվեց նա նավերը վերցրեց՝ անձնախմբին շարիք շպատճառելով: Այնժամ մնացած ծովահենները գթության հույս ունենալով՝ իրենց կանանց ու երեխաների հետ սկսեցին հանձնվել անձամբ Պոմպեոսին, խուսափելով գործ ունենալ նրան Լնթակա պետերի հետ Պոմպեոսը իրանց բոլորի հանդես գթարարություն ցուցաբերեց և նրանց օգնությամբ գտնում էր հետքը այն մարդկանց, ուղքեր դեռևս թաքնվում էին՝ գիտակցելով իրենց ահավոր հանցագործությունները: Եսկ երբ վերջիններս ընկնում էին նրա ձեռքը, Պոմպեոսը պատժում էր

XXVIII. Ամենահզոր ծովահենների մեծ մասը սակայն, իրենց ընտանիքներն զանձերը, ինչպես և նրանց ովքեր ընդունակ չէին զենք կրելու, տեղավորել էր Տավրոսի բերդերում և ամրացված քաղաքներում, իսկ իրենք, հանգերձավորելով նավերը, Կիլիկիայում՝ Կորակեսոսի մոտ, սպասում էին իրենց դեմ եկող Պոմպեոսին: Տեղի ունեցած ճակատամարտում ծովահենները ջախջախվեցին և պաշարված մնացին իրենց բերդերում: Վերջիվերջո ավազակները Պոմպեոսի մոտ պատվիրակներ ուղարկեցին գթություն հայցելով և հանձնվեցին այն քաղաքների ու կղզիների հետ միասին, որոնց տիրում էին, իսկ այնուհետև այնքան ամրացրին դրանք, որ ոչ միայն ուժով վերցնելը այլև նույնիսկ դրանց մոտենալը հեշտ բան չէր

Այսպիսով, պատերազմն ավարտված էր, և ոչ ավելի քան երեք ամսվա ընթացքում ծովային ավազակությանը վերջ էր տրված ամենուրեք

Բազմաթիվ այլ նավերից բացի Պոմպեոսը գրավեց իննսուն նավ՝ պղնձով ազուցված ցուղիներով ինչ վերաբերում է ծովահեններին իրենց (իսկ նրանցից քսան հազարից սվելին գերի էր վերցված), ապա Պոմպեոսը շհամարձակվեց բոլորին մահապատժի ենթարկել: Մյուս կողմից էլ իա անխոհեմ բան էր համարում ավազակներին ազատ բաց թողնել և թույլ տալ: Որ ցրիվ գան կամ նորից հավաքվեն նշանակալի բանակով, քանի որ նրանք մեծ մասամբ աղքատացած մարդիկ էին և դրս հետ միասին՝ պատերազմներում կոխված: Պոմպեոսը ելնում էր այն համոզմունքից որ մարդս ի բնե երբեք վայրենի, անզսպելի արարած չի եղել և չէ այլ որ նա փշանում է տրվելով արատին՝ հակառակ իր բնությանը, իսկ խաղաղ սովորույթները և ապրելակերպի ու բնակավայրի փոփոխությունն էլ ազնվացնում են նրան: Նույնիսկ կատաղի գազանները, երբ դրանց հետ ավելի մոզմ են վերաբերվում, կորցնում են իրենց լարությունն ու լատաղիությունը: Ուստի Պոմպեոսը որոշեց այդ մարդկանց տեղափոխել ծովից հեռու ընկած վայրեր, նրանց հնարավորություն տալ ճաշակելու առարինի կյանքի գեղեցկությունը և սովորեցնել ապրել քաղաքներում ու հող սշակել: Ծովահենների մի մասին Պոմպեոսի հրամանով ընդունեցին Կիլիկիայի փոքր ու անմարդաբնակ քաղաքները, որոնց բնակչությունն ստացավ լրացուցիչ հողաբաժին և խառնվեց նորաբնակների հետ: Սուրբ, որը դրանից պռաջ ավերվել էր հայոց արքա Տիգրանի կողմից, Պոմպեոսը հրամայեց վերականգնել և այնտեղ բնակեցրեց շատ ավազակների: Նրանց մեծ մասի համար էլ բնակավայր նշանակեց Դի-

11և) Արայիայում յսնի որ այդ քաղաքը լինելով բոլ ըովին ամայի,
չէր մեծ քանակութեամբ բերրի հողեր:

XXIX Պոմպեոսի այս գործողութեանները տեղիք տվեցին նախանձ-
չերի կ'տարածորներին, իսկ նրա վարմունքը Մետելլոսի հետ հավանու-
թյան շարժանայտով նույնիսկ մոտիկ բարեկամների կողմից Բանն այն
1 11 Մետելլոսը ազգականն այն Մետելլոսի, որը Պոմպեոսի ընկերն էր
եղի է սօրանխայտ մ հրամանատար եղած ժամանակ, ուղարկվել էր Կրե-
տե գետ Պոմպեոսի գլխավոր հրամանատար ընտրվելուց առաջ Կրետե
կղզին այն ժամանակ Կիլիկիայից հետո ծովահենների երկրորդ կեսորո-
նագեան էր: Մետելլոսը բազմաթիվ ծովահենների գերի էր վերցրել, կոր-
չանել նրանց բները և նրանց իրենց էլ սպանել էր տվել: Կենդանի մնա-
ցածները պաշարված էին Մետելլոսի կողմից: Նրանք բանագնացներ էին
ուղարկել Պոմպեոսի մոտ ազերսելով, որ նա կղզի ժամանի, քանի որ
այն իբր նրա հպատակ երկրի մի մասն է և բոլոր առումներով մտնում է
արևքով սահմանված ծովափնյա դատու մեջ Պոմպեոսը բարեհաճորեն
էր լսել ծովահենների խնդրանքը և գրավոր հրամայել էր Մետելլոսին
զազարեցնել պատերազմը: Դրա հետ միասին նա Կրետեի քաղաքներին
կարգադրել էր շենթարկվել Մետելլոսին և այնտեղ որպես պրետոր ուղա-
կել էր իրեն ենթակա պետերից մեկին՝ Լուցիոս Օկտավիոսին: Վերջիսս
միացել էր պաշարված ծովահեններին և, նրանց հետ միասին մարտնչե-
լով՝ ոչ միայն Պոմպեոսին անախորժութեաններ էր բերել այլև նրան
լրել էր ծիծաղելի վիճակի մեջ Մետելլոսի նկատմամբ նախանձից ու հա-
կարանքից Պոմպեոսն ասես թե փոխ էր տվել իր անունը այդ անօրեն
ու անաստված մարդկանց իսկ իր փառքով նրանց թույլ էր սվել ծածկ-
վել՝ պաշտպանվելու համար և դրանից օգտվելու իբրև թախամանից:
Աքիլենսն իսկ ասում են փառքի ծարավով տոշորված, վարվում էր տղա-
մարդուն ոչ վայել ձևով, այլ՝ անխոհեմ պատանու պես, ուրիշներին ար-
դելելով նետեր արձակել Հեկտորի վրա

Որ փառքը շխեր մեկ ո իշը իսկ ինքը երկրորդ շանդիսանար

Իսկ Պոմպեոսը նույնիսկ պաշտպանութեան տակ էր առել ընդհանուր
թշնամուն, նրա կողմը պահել, որպեսզի հաղթահանողներից զրկեր զորա-
վարին, որն այդքան ջանք էր թափել ավազակների դեմ պայքարելիս:
Մետելլոսը սակայն, հրամանատարութեանը չէր հանձնել: Նա ծովահեն-
ներին գերի էր վերցրել ու պատժել: Օկտավիոսին էլ վիրավորելով ու հայ-
հոյելով բաց էր թողել ճամբարից

XXX Երբ Հոռոմ եկավ ան լուրը, թե ծովահենների դեմ մղվող պ -

տերազմն ավարտվել է, իսկ Պոմպեոսն ազատ ժամանակ շրջագայում է քաղաքներում՝ ժողովրդական տրիբուններից մեկը Մանիլիոսը, օրենք առաջարկեց Պոմպեոսին հանձնել բոլոր պրովինցիաները և այն դորքերը որոնց գլուխ կանգնած էր Լուկուլլոսը, հավելելով և Բութանիան (որ տեղ իոսարքան Գլաբրիոնն էր), Միհրդատա և Տիգրան արքաների դեմ պատերազմելու համար։ Պոմպեոսի ձեռքին պետք է մնային նաև ծովային ուժերն ու ծովային հրամանատարությունը նախկին պայմաններով։ Այս միջոցառումն այլ բան էր, քան սղջ հռոմեական տերությունը ենթարկել մեկ սարդու կամայականությունը Հիրավի այն պրովինցիաներից, որոնք նախկին օրենքի հիման վրա նա դեռ չէր ստացել ի տնօրինություն, այժմ նրա իշխանություն տակ էին անցնում Փոլյուգիան Լակոնիան, Գալաթիան, Կասպադովկիաս, Կիլիկիան, Վերին Կողքիսը և Հայաստանը՝ ճամբարներով ու զորքերով, որոնք Լուկուլլոսի ձեռքին էին եղել Միհրդատի ու Տիգրանի դեմ պատերազմելիս։ Այս օրենքը Լուկուլլոսին զրկում էր իր կատարած սխրանքների դիմաց սպասվելիք փառքից ու պարգևներից, և նա իոսարքնուղ էր ստանում ավելի շուտ հաղթահանողների համար, քան թե պատերազմը վարելու։ Սակայն ավագանին դրան մեծ նշանակություն չէր տալիս, թեև հասկանում էր, որ Լուկուլլոսը անիրավացիորեն վիրավորանք է կրում, — հռոմեացի ազնվականների համար ճնշիչ էր Պոմպեոսի իշխանությունը։ Համարելով դա իսկական բռնապետություն՝ նրանք գաղտնորեն միմյանց զրգոում ու քաջալերում էին ընդդիմասալ օրենքին, սուլեպի չորրցնեին աշատությունը, բայց հյրեկավ ժամանակը, ժողովրդի ահից բոլորը խույս տվեցին քննարկումից ու լսում էին և միայն Կատուլոսը հանդես եկավ՝ բազմաթիվ իտաստարկներով ընդդեմ օրենքի և մի զաղբանքնորով ընդդեմ Մանիլիոսի։ Բայց քանի որ ժողովրդական ժողովում նրան շահջողվեց ոչ ոքի համոզել, ապա նա դիմեց սենատին և հռետորական բարձունքից շատ անգամ բղավեց, թե նախնայաց օրինակով սենատը պետք է որոնի այն լեռը կամ ժայռը, ուր հեռանալով՝ կփրկի ազատությունը։ Օրինագիծն, այնուամենայնիվ հաստատվեց, ինչպես Վաղորդում են, բոլոր տրիբների կողմից, և Պոմպեոսը իր բացակայության ժամանակ օժտվեց համարյա լիակատար իշխանությամբ, այն, ինչը Սուլլան պետք թյունից ձեռք բերեց պատերազմով ու բռնությամբ։

Ստանալով ժողովրդական ժողովի որոշման մասին տեղեկացնող նամակը բարեկամների ներկայությամբ, որոնք եկել էին շնորհավորելուն, Պոմպեոսը, ասում են, հոնքերը կիտելով և խփելով ազդրերին, ասաց նարձես թե հշխատություն նից արդեն հոգնած ու դժգոհ «Ավա՛լ

ույսի ոչ անվերջանալի պայքար է: Որքան ավելի լա վ կլիներ մնալ ան-
տույտ մտորկանցից մեկը, ախր ես հիմա երբեք չեմ ազատվի պատե-
լազմներից, ոչ մի տեղ չեմ փրկվի նախանձից չեմ կարողանա կնոջս
հետ խաղաղ ապրել գյուղում»: Նույնիսկ Պոմպեոսի ամենամոտիկ մարդ
կանց ամառ այդ Լուկերեսանի խոտքերը տհաճ էին, քանի որ բարեկամ
ներք լանալի հասկանում էին, որ Լուկուլլոսի հետ գծաուձյունները,
որոնք չ բրտում էին նրա բաժին փառասիրությունը և իշխելու ձգտու-
լը նրան բերկրանք էին պատճառում

XXXI Եվ իրոք, նրա արարքները շուտով դա ցույց տվեցին: Պոմ
եոսն ամենուրեք հրաման էր արձակում կանչում զորականներին, իր
մոտ էր հրավիրում հոռմեացիներին ենթակա ետառվարիչներին ու թա-
պավորներին և, անցնելով պրովինցիաների միջով անձեռնմխելի չէր
թողնում Լուկուլլոսի ոչ մի հրամանը. նա վերացնում էր տրված պատիժ
ները, հետ էլ առնում տրված պարգևները և ընդհանրապես նախանձա-
խնդրորեն ջանում էր ամեն ինչով ցույց տալ Լուկուլլոսի կողմնակից-
ներին թե նա արդեն ոչ մի իշխանություն չունի: Իսկ քանի որ Լուկուլ-
լոսն իր բարեկամների միջոցով բողոք ներկայացրեց Պոմպեոսի գոր-
ծողությունների վերաբերյալ, ապա որոշվեց որ զորավարները հանդի-
պեն: Հանդիպումը տեղի ունեցավ Գալաթիայում: Քանի որ նրանք երկու-
սըն էլ փալլուն հաղթանակներով հռչակված մեծ զորավարներ էին, ապա
նրանց ուղեկցում էին լիկտորները՝ ձեռքներին՝ ճիպոտների տրցակներ,
որոնք պատված էին դափնու ճյուղերով: Լուկուլլոսն եկել էր բուսակա-
նությամբ և տվերախիտ ծառերով հարուստ երկրներից: Պոմպեոսն էլ
անցել էր հենց անտառազուրկ ու չոր մարզով: Երբ Լուկուլլոսի լիկտոր-
ները տեսան Պոմպեոսի շորացած ու բոլորովին թառամած դափնիները,
իրենց թարմ դափնեճյուղերից բաժին հանեցին Պոմպեոսի լիկտորներին
և դրանցով պսակեցին Պոմպեոսի ճիպոտների կապոցները: Այս իրա լար
ձությունը համարեցին նախանշանակն այն բանի թե Պոմպեոսը ներ-
կայացել է որ հափշտակի Լուկուլլոսի փառք՝ ու հաղթանակների պտուղ
ները:

Լուկուլլոսը կոնսուլությամբ ու տարիքով ավելի ավագ էր, բայց
Պոմպեոսն ավելի բարձր էր իր տիտղոսով, քանի որ երկու հաղթահան
լիս էր ունեցել: Ասենք, առաջին հանդիպման ժամանակ նրանք իրար
հետ վարվեցին որքան հնարավոր է ավելի քաղաքավարի ու սիրալիր,
փառաբանեցին միմյանց սխրանքները և շնորհավորեցին հաղթանակ-
ների առթիվ: Սակայն հետագա բանակցությունների ժամանակ, չհանգե-
լով ոչ մի արդարացի ու չափավոր համաձայնության՝ նրանք սկսեցին

հանդիմանել միմյանց Պոմպեոսը Լուկուլլոսին հանդիմանում էր ազատության համար, իսկ Լուկուլլոսը նրան իշխելասիրության, և միայն մեծ զօվարությամբ բարեկամներին հաջողվեց վերջ տալ վեճին: Լուկուլլոսը Գալաթիայում կրաված հողերի մի մասը և այլ պարգևներ բաշխել էր ըստ իր հայեցողության: Պոմպեոսն էլ, ճամբար դնելով մի փոքր հեռվում, արգելել էր հնազանդվել Լուկուլլոսին և սրանից վերջրել էր բոլոր զորականներին, հազար վեց հարյուրից բացի, որոնց՝ անսաստ բնավորության պատճառով, համարում էր իր համար ահագոտակար, իսկ Լուկուլլոսի համար՝ վտանգավոր: Բացի այդ, բացահայտորեն ծիծաղելով Լուկուլլոսի սխրանքների վրա, ասում էր թե նա մարտնչել է թատերական ու երեակայական թագավորների դեմ, իսկ իրեն սպասվում է պայքար ընդդեմ իսկական զորքի որը անհաջողությունների վրա է կազմել սովորել, քանի որ Միհրդատն այժմ դիմել է հեծելազորի, սրբի ու մեծ վահանների: Իրան ի պատասխան Լուկուլլոսն ասում էր թե Պոմպեոսն այստեղ ներկայացել է պատերազմի սովերի հետ մարտնչելու, նա, իբր, սովոր է զիշակեր թաշունի պես նետվել ուրիշի ձեռքով սպանվածների վրա և ծվեն-ծվեն անել պատերազմի աճյունները: Արապես, Պոմպեոսն իրեն է վերագրել Մերտորիոսի, Հեպիդոսի և Սպարտակի դեմ տարած հազթասակները, որոնք պատկանել են, ըստ էության, Կրասսոսին, Մետելլոսին և Կատո Լոսին: Ուստի դարձանալի է, որ մի մարդ, որը կարողացել է միանալ փախստական աբուլկների դեմ տեղի ունեցող հազթահանդեսին այժմ ամեն կերպ ջանք է չսրացնել հայկական ու պանտական պատերազմներ ի փառքը:

XXXII Իրանից հետո Լուկուլլոսը մեկնեց, իսկ Պոմպեոսը ծովը պահպանելու համար իր ամբողջ նավատորմը բաժանելով Փյունիկիայի և Բոսպորոսի միջև, ինքն էլ գուրս եկավ Միհրդատի դեմ: Թեև թաղավորը երեսուն հազար հետեակային ուներ և երկու հազար հեծելազորային այնուամենայնիվ չէր համարձակվում ճակատամարտ տալ Պոմպեոսի դեմ: Սկզբում Միհրդատը ճամբարը դրել էր ուժեղ ամրացված և անմատչելի լեռան վրա, բայց այդ դիրքը չքեց ջրի պակասության պատճառով: Ապա լեռն գրաչեցրեց Պոմպեոսը: Բուսականության տեսակից և լեռնային կիրճերի բնույթից եկեղծորելով, թե այդ տեղում պետք է որ աղբյուրներ լինեն, նա հրամայեց ամենուրեք ջրհորներ փորել, և իսկույն ճամբարում առատ ջուր հղավ: Պոմպեոսը զարմանում էր, թե ինչպես Միհրդատը այստեղ կաշանելու ամբողջ խամանակամիջոցում այդ բանը գլխի չէր ըստել: Սպա Պոմպեոսը շրջապատեց թշնամական ճամբարը և սկսեց հողաթրմբով պատել: Միհրդատը շլչապատման մեջ դիմացավ քաղաքունհինգ օր,

իսկ ապա, կոտորելով զենք կրելու անընդունակներին ու հիվանդներին, իր զորքի լավագույն մասն առած՝ աննկատ փախավ: Պոմպեոսը, սակայն, թաղավորին հասավ Եփրատի մոտ և ճամբար դրեց նրա կողքին: Վախենալով, որ Ղինի թե Միհրդատն իրենից առաջ հասցնի Եփրատն անցնել Պոմպեոսը կեսգիշերին իր զորքը շարեց մարտակարգով և հարձակման անցավ: Այդ ժամանակ Միհրդատին ինչպես պատմում են, «... ի իլք է եկել, որը ցույց է տվել նրա ապագան թաղավորին թվացել է, թե իբր ինքը համընթաց քամու հետ յավում է Եվբսինյան Պոնտոսի ջրերում և դտնվելով արդեն Էոսպորոսի դիմաց՝ ողջունում է իր ուղեկիցներին որպես մի մարդ որն ուրախանում է իր հուսալի ու հաստատ փրկուկո թշան համար Բայց արքան հանկարծ տեսել է, որ ինքը, բոլոր կողմից լքված, քշվում է ալիքների վրայով՝ կառչած նավի մի խղճուկ բեկորի: Միհրդատը դու երազի տպավորության տակ էր, երբ նրա մոտ եկան լարեկամները վեր կացնելով ն, ան՝ հսյտնեցին Պոմպեոսի մոտենալը: Անհրաժեշտ էր միջոցներ ձևոք առնել ճամբարը պաշտպանելու համար, և զհտերը զորքը դուրս բերեցին շարեցին մարտակարգով: Պոմպեոսն էլ, նկատելով թշնամու նախապատրաստությունը վախեցավ դիմել այնպիսի գործողության, ինչպիսին ճակատամարտն է մթնության մեջ և բավարար համարեց միայն թշնամուն շրջապատել բոլոր կողմերից որպեսզի նա փախչել չկարողանա: Իսկ ցերեկը նա հույս ուներ, շնայած թշնամու ուժերի գերազանցությունը, անսպասելիորեն հարձակվել թաղավորի վրա: Իայց Պոմպեոսի զորքի ավագ սեփերը եկան նրա մոտ թախանձազին խնդրելով ու խորհուրդ տալով անհույսադ սկսել գրոհը: Իրոք խավալն անթափանց լէր, քանի որ նվազող լուսինը գեոես բավարար չափով լույս էր տալիս՝ առարկաները տարբերելու համար: Այս հանգամանքն էլ հենց կործանեց թաղավորական զորքին: Լուսինը հարձակվող հռոմեացիների թիկունքից էր, և, քանի որ արդեն մայր էր մտնում առարկաների ստվերներն առաջ ձգվելով հասնում էին մինչև թշնամիները որոնք չէին կարողանում ճշգրիտ որոշել հեռավորությունը: Թշնամիները կարծում էին, թե հռոմեացիները բավականին մոտ են իրենց, և տեղերը դուր տեղը շարտում էին՝ ոչ որի շխոցելով: Երբ հռոմեացիները դա նկատեցին գոչունով նետվեցին թշնամու վրա: Վերջիններս արդեն սիրտ չէին անում դիմադրել, և հռոմեացիներն սկսեցին սպանել սարսափով բռնված ո փախչող զորականներին: Տասը հազարից ավելի թշնամիներ ընկան, նրանց ճամբարը գրավվեց Միհրդատն ինքը ճակատամարտի սկզբում ութհարյուր հոգանոց հեծյալ ջոկատի հետ ճեղքեց հռոմեացիների շարքերը, տակայն այս ջոկատը ցրվել եկավ և

Թագավորը մնաց սոսկ երեք ուզեկիցսերով Դրանց մեջ էր նրա հարձ
Գիպսիկրատիան, որը միշտ արիություն ու համարձակություն էր դրսև
րում, այնպես որ արքան նրան Գիպսիկրատես էր անվանում: Հարձը հա
գած էր պարսկական տղամարդ: շորեր և ձիով էր: Նա հոգնածություն
չէր զգում երկար ճանապարհից և չէր դադարում հողալ արքայի ու նրա
ձիու մասին մինչև որ, վերջապես նրանք հասան Սինորա ամրոցը որ
տեղ կային Թագավորական շատ գանձեր ու թանկագին իրեր: Միհրդատն
այդտեղից վերցրեց թանկարժեք զգեստները և դրանք բաժանեց նրանց,
ովքեր փախուստից հետո նորից նրա շուրջն էին հավաքվել Իր բարե
կամներից յուրաքանչյուրին արքան տվեց մահաբեր թույն որպեսզի ոչ
ոք իր կամքին հակառակ չընկներ թշնամու ձեռքը: Այստեղից Միհրդատը
ճանապարհ ընկավ դեպի Հայաստան՝ Տիգրանի մոտ: Բայց երբ Տիգրանը
հրաժարվեց ապաստան տալ նրան և նույնիսկ հարչուր տաղանդ պար
զև խոստացավ նրա գլխի համար, Միհրդատը անցնելով Եփրատի
աջունքները շարունակեց իր փախուստը հողօրիսով

XXXIII Այլ միջոցին Պոմպեոսը ներխուժեց Հայաստան ու նրան
հավիրում էր Երիտասարդ Տիգրանը Վերջին արդեն ապստամբել էր իր
հոր դեմ և Պոմպեոսին դիմալորեց Արարս գետի մոտ Այս գետն սկզբ
վում է հեց այնտեղից, որտեղից Եփրատը բաց շուր Կալով դեպր
արևելք թափվում է Կասպից ծովը: Պոմպեոսն ու երիտասարդ Տիգրանը
սուաջ անցան, գրավելով ճանապարհին հանդիպած քաղաքները: Սակայն
Տիգրան արքան որ հենց վաղեքս ջարդվել էր Լուկուլլոսից իմանալով
Պոմպեոսի մեղմ ու բարի բնավորությունը հոռմեական պահակային
ջոկատը ներս թողեց իր սրալատը իսկ ինքը բարեկամների և ազգական
ների ուղեկցությամբ մեկնեց Պոմպեոսի մոտ, որպեսզի նրա ձեռքը հանձ
նրվեր Երբ արքան ձիով եկավ հասավ ճամբարի մոտ Պոմպեոսի երկու
լիկտորներ մոտենալով նրան հրամայեցին ձիուց իջնել ու սաքով գնալ
բանի որ երբեք հոռմեական ճամբարում ձիավոր չէին տեսել: Տիգրանը
հնազանդվեց և նույնիսկ սուրն արձակելով հանձնեց նրանց: Վերջապես,
երբ արքան կանգնեց Պոմպեոսի առաջ, հանեց իր խուլը՝ մտադիր լի
նելով դնել զորավարի ոտքելի մոտ և, որ ամենաամոթալին է, ծունկի
դալ նրա առաջ Պոմպեոսը, սակայն հասցրեց բռնել արքայի աջ ձեռքը
և իր կողմը քաշել: Ապա նրան նստեցրեց իր կողքին, իսկ նրա որդուն
մյուս կողմում նստեցրեց Պոմպեոսն արքային հայտնեց, թե նյա նախ
կին բոլոր դժբախտությունների համար մեղավորը Լուկուլլոսն է եղել,
որը նրանից խլել է Ասորիքը Փյունիկիան, Կիլիկիան, Գալաթիան և Սո
փենեն: Այն հողերն էլ, որոնք դեռ մնացել են նրան թող տիրի՝ հոռմեա

ցիւ երին հս սցլ ած վիրա լորանքի համար վճարելով յոթ հազար տա-
զանդ, իսկ Սոփենեւում թագավոր կլինի նրա որդին: Այս պայմանները
Նիգրանը սիրով ընչս նեց և այնժամ հռոմեացիք ողջունեցին նրան, ինչ
պես արբավն է վայել իսկ Տիգրանը արտակարգ ուրախացած, խոստա-
նում է յուր արանշտոյր զորականին տալ կես մինա արծաթ ցենտուրիո-
ւին՝ տասը մինա տրիբունին՝ մեկ տաղանդ: Որդին ընդհակառակը,
աստիկ նեղացավ և, էրբ նրան հրավիրեցին հյուրասիրութեան, աչտա-
լարեց, թե կարիք չի զգում Պոմպեոսի կողմից այդպիսի պատիվների,
լանդի կարող է իր համար մի այլ հռոմեացի ճարել: Այնժամ Պոմպեոսը
կարգադրեց շղթայել նրան և բանտում պահել հաղթահանդեսի հա-
ճար: Որոշ ժամանակ անց, Փրատեսը՝ պարթևների արքան, Պոմպեոսի
մոտ դեսպաններ ուղարկեց, պահանջելով հանձնել երիտասարդ Տիգ-
լանին որպես իր փեսայի, առաջարկելով երկու տերութիւնների սահ-
մանը համարել Եփրատը: Պոմպեոսը պատասխանեց, թե Տիգրանն ավե-
լի շատ ազգական է իր հորը, բան աներոջը իսկ ինչ վերաբերում է սահ-
մանին, ապա այն կսահմանվի ըստ արդարութեան:

XXVIV Այնուհետև Պոմպեոսը Ափրանիոսին թողեց Հայաստանը
պահպանելու, իսկ ինքը, այլ ելք չտեսնելով, ճանապարհ ընկավ հետա-
պնդելու Միհրդատին կովկասյան ցեղերով բնակեցված երկրամասերում:
Այդ ցեղերից ամենամեծաթիվները աղվաններն ու իբերներն են: Իբեր-
ների մարզը տարածվում է մինչև Մոսքերի լեռները և Եվբսինյան Պոն-
տոսը, իսկ աղվաններն ապրում են արևելյան կողմում մինչև Կասպից
ծովը: Աղվաններն սկզբում համաձայնեցին թույլ տալ Պոմպեոսին անց-
նելու իրենց երկրի միջով: Բայց երբ ձմեռը հռոմեական զորքին վրա հա-
սավ այդ հողում և հռոմեացիները Սատուռնալիայի տոնն էին կատա-
լում, աղվանները, հավաքվելով թվով քառասուն հազարից ոչ պակաս,
անցան Կիրնոս գետը և հարձակվեցին նրանց վրա: Կիրնոս գետն սկիզբ
է առնում Իբերական լեռներից, իր մեջ է ընդունում Արաքս գետը, որը
հոսում է Հայաստանից, և ապա տասներկու դետաբերաններով թափվում
է Կասպից ծովը: Ոմանք սակայն, պնդում են, թե Կիրնոսը չի խառնվում
Արաքսին, այլ ինքն իրեն թեկուզև Արաքսին շատ մոտիկ թափվում է
նույն այդ ծովը:

Պոմպեոսը բարբարոսներին հանգիստ թույլ տվեց որ անցնեն գե-
տը թեև կարող էր արգելել նրանց: Ապա հարձակվեց թշնամիների վրա
և փախուստի մատնեց շատերին կոտորելով: Երբ աղվանների թագավո-
րը դեսպանների միջոցով գթութիւն հայցեց, Պոմպեոսը նրան ներեց վի-
րավորանքի համար և, խաղաղութիւն կնքելով՝ շարժվեց իլերների դեմ:

Վերջիններս իրենց թվով չէին գիշում աղվաններին, բայց ալիի ուղ
մատենչ էին: Նրանք այրվում էին Միհրդատին իրենց նվիրվածութունը
ցույց տալու և Պոմպեոսին դուրս թշելու ցանկությամբ: Իրերները ենթա
կա չէին եղել ոչ միդիացիների, ոչ պարսիկների իշխանությանը Նրանց
հաջողվել էր խույս տալ նույնիսկ մակեդոնացիների իշխանությունից,
բանի որ Ալեքսանդրը պետք է շափազանց արագ հետ քաշվեր Հիրկանիա-
յից: Սակայն Պոմպեոսը սրանց էլ ջախջախեց մեծ ճակատամարտում
կոտորելով ինք հազարին և առավել քան տասը հազարին գերի վերցնե-
լով: Դրանից հետո նա ներխուժեց Կողքիս Այստեղ Փասիս գետի մոտ
նրան դիմավորեց Սերվիլիոսը՝ նավատորմի գլուխն անդամ, որը պահ-
պանում էր Եվքսինյան Պոնտոսը:

XXXV Միհրդատի հետապնդումը, որը թաքնվել էր Բոսսյուրսում և
Մեոտիսի շուրջն ապրող ցեղերի մարդում մեծ դժվարություն էր ներ
լայացնում: Բացի այդ Պոմպեոսն ստացավ աղվանների նոր խռովու
թյան լուրը: Վրդովված ու զայրագնած Պոմպեոսը հետ դարձավ՝ ընդ
դեմ նրանց նա նորից անցավ Կիրնոս գետը՝ դժվարությամբ ու զորքը
վտանգի ենթարկելով քանզի բարբարոսները գետափին երկար ցցապատ
նեշներ էին բաշել: Քանի որ նրան վիճակված էր երկար ու տանջալի ճա
նապարհ անցնել ջրազուրկ տեղերով էա հրամայեց ջրով լցնել տաւը
հազար տիկ Գալով թշնամիների դեմ Պոմպեոսը նրանց դտավ Արան-
տոս գետի մոտ՝ արդեն մալ տակարգով շարված: Բարբարոսների զորքը
բաղկացած էր վաթսուն հազար հեռեակայիններից և տասներկու հա
զար հեծյալներից: Սակայն ուղեմիկների մեծ մասը վատ էր զինված և
հագել էին շուռ սված մորթիներ: Զորքի գլուխն էր կանգնած արքայի եղ-
բայրը՝ Կոսիս անունով Սա հենց որ բանը հստով ձեռնամարտի, հալ-
ձակվելով Պոմպեոսի վրա նետեց տեղը և տեղը դիպավ նրա զրահի
փեղկին: Պոմպեոսն էլ սրան նիզակով խոցելով՝ սպանեց տեղնուտեղը
Այս ճակատամարտում ինչպես հաղորդում են բարբարոսների կողմում
կովում էին նաև ամազոնուհիներ, որոնք եկել էին Թերմոզոն գետի մոտ
գանվող լեռներից: Իսկապես, ճակատամարտից հետո, երբ հռոմեացի
ներն սկսեցին կողոպտել սպանված բարբարոսների դիակները հանդի
պում էին ամազոնուհիների վահաններ ու կոշիկներ, սակայն ոչ մի կնոջ
դիակ չեն նկատել Ամազոնուհիներն ապրում են Կովկասի այն մասում,
որը տարածվում է մինչև Հիրկանյան ծովը, սակայն նրանք աղվանների
հետ անմիջականորեն սահմանակից չեն, այլ նրանց միջև բնակվում են
գեղերը և լեզերը: Այս ցեղերի հետ նրանք ամեն տարի հանդիպում են
Թերմոզոն գետի մոտ և նրանց հետ անց են կացնում երկու ամիս, իսկ

տպա հետանում են իրենց երկիրը և այնտեղ ապրում են իրենք իրենց
սմար, առանց տպամարդկանց

XXXVI. Այս հակատամարտից հետո Պոմպեոսը մտադրվեց անցնել
միջև Կոստայից ծովը, բայց ստիպված եղավ հետ վերադառնալ բազմա-
թիվ թուսավոր սողունների պատճառով, թեև ծովից ընդամենը Լրեք օր
վա համար էր մնում: Այնուհետև իսկ հետ քաշվեց դեպի Փոքր Հայք:
Էյիմլ չների ու միդիացիների թագավորներին, ի պատասխան նրանց դե-
պանաթյունների, Պոմպեոսը բարեկամական ուղերձներ հղեց: Պարթևաց
արքայի դեմ, որը ներխուժել էր Գորդիենա և սևանկացրել Տիգրանին
ևնթակա ցեղերին, Պոմպեոսը զորք ուղարկեց Ափրանիոսի գլխավորու-
թյամբ: Վերջինս պարթևներին քշեց և հալածեց ընդհուպ մինչև Արբելի
խսերը:

Միհրդատի բոլոր գեղը ընկած հարձերից ոչ մեկի հետ Պոմպեոսը
չկենակցեց, այլ նրանց բոլորին ուղարկեց իրենց ծնողների և ազգական
ների մոտ Չէ՞ որ նրանց մեծ մասը զորավարների ու կառավարիչների
աղջիկներ էին: Միայն Ստրատոնիկեն, որն ամենամեծ ազգեցությունն
ունեւ արքայի վրա և որը կառավարում էր ամենահարուստ դանձերով
լեցուն բերդերից մեկը, ըստ երևույթին, դուստրն էր ինչ-որ ծեր ու ազ-
բատ տավղահարի Միանդամ ընթրիքի ժամանակ տալիզ նվազելիս ազ-
ջիկը միանգամից այնքան ուժգին տպավորություն է գործել Միհրդատի
վրա, որ նրան իսկույն առել տարել է ննջասենյակ, իսկ ծերուկին տուն
է ուղարկել, որը զայրացած է հղել իրենից քաղաքավարի կերպով թույլ-
տվություն հարցնելու համար: Սակայն հաջորդ առավոտյան արթնանա-
լով հայրն իր սենյակում տեսել է արծաթե ու ոսկե զավաթներով ծան-
րաբեռնված սեղաններ և ծառաների, ներքինիների ու սղանների մի բազ-
մություն, որոնք նրան մատուցելիս են եղել զգեստներ դրան առաջ
կանգնած է եղել մի ձի՞ զարդարված շքեղ ձիասարքով, նման այն ձի-
ւին, որոնք արքայի բարեկամներն են ունեցել: Ենթադրելով թե սա
կատակ է, թե իրեն ձեռ են առնում, ծերունին պատրաստվել է արդեն
դուրս փախչել դռնից, բայց ծառաները նրան բռնել են հայտնել, որ
թագավորը նրան է նվիրել վերջերս մահացած մի հարուստ մարդու մեծ
տունը և այս ընծաները միայն սկիզբն են և փոքրիկ նմուշը մնացած այլ
բարիքների ու գանձերի, որոնք սպասվում են նրան: Վերջիվերջո զոռով
հավատալով իր երջանկությանը և հազնելով ծիրանի զգեստը, ծերուկը
թռել նստել է ձիւն, քշել անցել քաղաքով մեկ, կանչելով «Այս բոլորը
ի մն են»: Այն մարդկանց ովքեր ծիծաղել են նրա վրա ասել է, որ ոչ
թե սրա վրա պետք է զարմանան այլ այն բանի վրա որ ինքը, ուրա-

խոթչս ՚ից խել թացա՝ քար շի նետում նլանց լրա Ահա թե ինչ ցեղից և արյունից է եղել Ստրատոնիկեն։ Նա ոչ միայն բերդը հանձնեց Պոմպեոսին, այլև բազում նվերներ մատուցեց դրանցից Պոմպեոսն ընդունել ց միայն այն բաները, որոնք կարող էին ծառայել տաճարների վարդարման համար կամ պետք կգային իր հազթահանդեսներում, իսկ մնացած բոլորը հրամայեց թողնել նրան ի վայելումն։ Քվեստորներին էլ պետական դանձարանի հախար նա հանձնեց մահիճ սեզան ու գահ բուրը՝ ոսկուց որոնք սրան ուղարկել էր իբերների թագավորը՝ խնդրելով ընդունել իբրև բնծա

XXXVII Պոմպեոսը Նոր բերդում գտավ Միհրդատի գաղան ի գրու թյունները և կալուսց ոչ առանց բավականության քանի որ դրանցում այդ թագավորի բնավորությունը բացահայտող շատ տեղեկություններ էին պարունակվում։ Գրանք հուշեր էին, որոնցից պարզվում էր որ թագավորը մյուս շատերի հետ միասին թունավորել էր և հարազատ որդոն Արիարաթեսին, ինչպես և սարգլսցի Ալկեոսին այն բանի համար, որ սա նրան հաղթել էր ձիարշավում։ Բացի այդ այնտեղ կային մեկնություններն այն երազների, որ թագավորն ինքն էր տեսել և նրա կա անցից մի քանիսը։ Այնուհետև՝ անպարկեշտ նամակագրություն նրա և Մոնիմեի միջև։ Թեոփանեսի ասելով, թղթերի միջից գտնվել է Հոուտիլիոսի մի գրությունը, որը թագավորին հրահրում էր ջարդել Ասիայում ապրող հոմեացիներին։ Գրողների մեծ մասը դա իելամտորեն համարում է Թեոփանեսի շարանենգ հորինվածքը, որն ասում էր Հոուտիլիոսին գուցե այն պատճառով, որ սա իր բնավորությամբ նրա լլիվ հակապատկերն է եղել։ Հնալավոր է նաև, ով Թեոփանեսն ուզում էր օտոացություն մատուցել Պոմպեոսին որի հարը Հոուտիլիոսն իր պատմության մեջ պատկերել է ոչ պէս մեծագույն սրիկայի։

XXXVIII Պոմպեոսը Նոր բերդից մեկնեց Ամլսոն Ալատեղ իր աշափ փառասիրո թյան ազդեցության տակ նա թույլ տվեց ալարքներ որոնք կշտամբանքի ես արժանի։ Չէ՞ որ նախկինում նա ինքն էր ծիծաղել Լուկուլլոսի վրա այն բանի համար ով սա — թեև թշնամին դեռ ջարդված չէր մինչև վերջը — պարզենել ո պատիվներ էր բաժանում, ինչպես սովորաբար անում են հազթողները պատերազմը վերջանալուց հետո։ Իսկ հիմա, — թեև Միհրդատը դեռ Բոսպորոսի տերն էր և ուղմունակ զորք ուներ իր ձեռքին, — Պոմպեոսն ինքն էր վարվում ճիշտ այդպես պրովինցիալներն էր տնօրինում (իբր թե թշնամիների վերջը տվել էր) և պարզենել էր խոստանում, երբ նրան ներկայանում էին բազմաթիվ զորավարներ ու տիրակալներ։ Նա պարզեցատլեց նաև տասներկու

լարրու լ ար, այլինլրի Լ հաճույս վերջինների Պոմպեոսը չցանկացավ պարթևական խաղաղորին ուղղված պատասխան ուղերձում նրան գիմել՝ մեծարկով լարրայից ալքա» տիողոս վ ինչպես որ մյուսներն էին անում նրան գիմելիս

Այժմ Պոմպեոսը բուն ձգտումով էր հասակված գրավելու Ասորիքը Լ Արարիայի միջով թափանցելու Կարմիր ծով որպեսզի հաղթականորեն ասաներ Օվկիանոսին, որը բոլոր հողմերից շրջապատում է բնակելի աշխարհը: Չէ՞ որ Աֆրիկայում էլ նա առաջինը հաղթանակով գնաց հասավ մինչև Արաաքին ծով և Իբերիայում էլ Ատլանտյան օվկիանոսը հոսմեա կրան տերության սահմանը դարձրեց, իսկ զրանից ոչ շատ առաջ հալածելով աղվաններին՝ քիչ մնաց հասնել Հիրկանյան ծով Այսպես ուրեմն Պոմպեոսը որոշել էր նորից առաջ շարժվել իր զորքերով որպեսզի Կարմիր ծովով փակեր իր արշավանքների շրջանը: Բացի այդ, նա տեսնում էր, որ Միհրդատին գժվար Լ մերձենալ գենքով և իր փախուստի մեջ նա ավելի վտանգավոր է քան ճակատամարտում (XXXIX) Հայտարարելով թե ինքը թաղավորին դատապարտում է զո՛հ դառնալ առավել վտանգավոր մի թշնամու, քան ինքն է՝ սովին, Պոմպեոսն իր նավատորմով փակեց առևտրական նավերի մուտքը դեպի Բոսպորոս: Նրանց, ովքեր նորձ կանեին ճեղքել արգելապատնեշը, հայտարարված էր մահապատիժ:

Այնուհետև զորքի մեծ մասի զուխն անցած՝ Պոմպեոսը ելավ արշավանքի: Գտնելով դեռևս անթաղ մարմինները նրանց ովքեր ընկել էին Տրիարիոսի գլխավորությամբ Միհրդատի դեմ տրված գծրախտ ճակատամարտում, Պոմպեոսը հրամայեց նրանց բոլորին թաղել պատվով ու շքեղությամբ (Լուկուլլոսի այդ բացթողումը, ըստ եսեույթին, առանձնապես հարուցել է ղինվորների ատելությունը նրա դեմ): Ատրանիոսը հպատակեցրել էր Ամանոսի ստորոտում ապրող ալաբներին, իսկ Պոմպեոսն ինքը իջավ Ասորիք Լ այնտեղ օրինական թագավորների բազակայությաւ պատրվակի տակ այդ երկիրը հայտարարեց հռոմեական ժողովրդի պրովինցիա ու սկիականություն: Պոմպեոսը հպատակեցրեց նաև Հրեաստանը և գերի վերցրեց արջա Ալիստորուլոսին: Ինչ վերաբերում է բաղարներին, ապա շատերը հիմնադրեց իսկ շատերն էլ ազատեց՝ պատժելով զրանք զավթած բռնապետներին: Ամենից շատ ժամանակ նա նվիրում էր դատական գործերի քննությանը՝ հարթելով քաղաքների և թագավորների վեճերը: Որտեղ որ նա անձամբ չէր կարող գնալ ուղարկում էր իր բարեկամներին: Այսպես, նա երեք միջնորդներ ու միջնորդ դատավորներ ուղարկեց հայերի ու պարթևների մոտ որոնք նրան խնդրել էին լուծել իրենց վեճը մի մարզի վերաբերյալ: Հիրավի նրա հղո-

րության համբավը մեծ էր, բայց փոքր չէր նաև նրա արդարացի թյան ու ոգորմածության համբավը: Նրա այդ համբավը ծածկում էր նրա բարեկամների և հավատարմատարների զանցանքների մեծ մասը, քանի որ նա բնավորությամբ ընդունակ չէր սանձահարելու կամ պատժելու մեղանշածներին: Նա ինքն էլ այնպիսի սիրալիր ընդունելություն էր ցույց տալիս բոլորին, ովքեր նրա հետ գործ էին ունենում, որ վիրավորվածները հեշտությամբ մտաւոր մ էին ու ներում նրա օշնականների ազատությունն ու կոպտությունը:

ՄԼ Առաջին և ամենաազդեցիկ սիրելի, այլ մարդը Պոմպեոսի համար եղել է ազատագիր Դեմետրիոսը, մի երիտասարդ որը բավականին խելացի է եղել, սակայն շափազանց շարաշահել է իր երջանիկ վիճակը: Նրա մասին այսպիսի բաներ են պատմում: Փիլիսոփա Կատոնը, լինելով դեռ պատանի բայց արդեն մեծ հարգանք վայելելով իր արիության և հոգու բարձր հատկանիշների համար, Պոմպեոսի բացակայության ժամանակ եկել էր Անտիոք՝ քաղաքը տեսնելու: Նա ինքը սովորականի պես ոտքով քայլում էր իսկ նրան ուղեկցող ընկերները ձիով էին գնում Քաղաքացին դարպասների առաջ Կատոնը նկատեց մարդկանց բազմություն՝ բոլորն սպիտակ հագած: Ճանապարհի երկարությամբ մի կողմում շարքով կանգնած էին պատանիներ մյուս կողմում՝ երեխաներ: Այս հանդամանքը սաստիկ սրտնեղություն պատճառեց Կատոնին քանի որ նա որոշեց, որ այս բոլորը կազմակերպված է ի պատիվ իրեն, իր նկատմամբ ունեցած հարգանքի թեև ինքը բոլորովին կարիք չէր պահում նման բաների նա, այնուամենայնիվ, ընկերներին առջարկեց, որ շտապեն և իր հետ միասին գնան: Երբ նրանք ավելի մոտեցան, նրանց դիմավորեց այլ արողության կարգադրիչը՝ պսակը գլխին ու մականը ձեռքին և նրանցից հարցրեց, թե որտե՞ղ են թողել Դեմետրիոսին և նա լ՞որ կրալեհաճի ժամանել: Կատոնի ընկերների ծիծաղը բռնեց Կատոնին ինքն էլ բացականչեց. «Օ՛, դժբախտ քաղաք», և անցավ գնաց ոչինչ չպատասխանելով հարցին: Այնուամենայնիվ, Պոմպեոսը մեղմացնում էր շրջապատողների ատելությունը Դեմետրիոսի նկատմամբ նրանով, որ ինքն էլ անտրտուն չտանում էր իր ազատագիրի հանդեպությունները: Իսկապես, ինչպես պատմում են, Պոմպեոսի մոտ խնջույքների ժամանակ, երբ տանտերը դեռ սպասում էլ և ընդունում մյուս հյուրերին, Դեմետրիոսը հաճախ արդեն ընկողմանած էր լինում սեղանի մոտ՝ տոգայի մեջ վաթաթված մինչև ականջները: Դեռ մինչև իր՝ Իտալիա վերադառնալը նա ձեռք էր բերել հոյակապ սնեռ Հոմերի մերձակայքում հաղվադյուտ գեղեցկությամբ զրոսանքի ու զվալճանքի վայրեր և թանկարժեք այգիներ

սյուր սովորաբար անվանում էին Դեմետրիյան: Պոմպեոսն ինքը ընդհակառակը, բնոհույ մինչև իր երրորդ հաղթահանդեսը ապրում էր շափավոր և անպահանջկոտ: Հետագայում, երբ նա հոռմեացիների համար կառուցել սվյո պղեցիկ ու նշանավոր թատրոնը, կարգադրեց դրան կից մի սոսկ կառուցել իր համար՝ ասես թե ի լրացումն թատրոնի: Այս սոսկը Նոթիկիից ավելի լավն էր բայց էլի այնքան համեստ էր, որ նա, ով Պոմպեոսից հետո դրա տերը դարձավ, տուն մտնելիս առաջինը հարցնէր՝ «Հասցա որս ե՞զ է ճաշել Պոմպեոս Մագնոսը»: Այսպես են պատմում Նոթիկի մասին:

Վ 1. Պետրացի արարների թագավորը սկզբում բանի տեղ չէր դնում հոռմեացիներին, իսկ հիմա սարսափահար Եղած, Պոմպեոսին հղեց մի լուր՝ «Երձ՝ տեղեկացնելով ամեն ինչում նրան ենթարկվելու իր պատրաստակամության մասին: Յանկանալով թագավորի այդ տրամադրությունն աճրապնդել՝ Պոմպեոսը շարժվեց դեպի Պետրա: Շատերը պարսավում էին Պոմպեոսի այդ արշավանքը՝ դա սոսկ պատրվակ համարելով Միհրդատին հետապնդելուց հրաժարվելու համար, և պահանջում էին, որ Պոմպեոսը հիմա շուտ գա դեպի այդ վաղեմի թշնամին՝ որը նորից էր ոսկի առել և ուժեր հավաքել: Ինչպես տեղեկացնում էին, Միհրդատը պատրաստվում էր իր զորքերը Իտալիա տանել սկյութների և պեոնացիների հողով Սակայն Պոմպեոսը ենթադրում էր, թե իր համար ավելի հեշտ կլինի Միհրդատի զորքը ջախջախել բաց մարտում, քան նրան բռնել յախուստի ժամանակ: Ուստի Պոմպեոսը չէր ուզում զուր տեղը ուժեր վատնել թշնամուն հետապնդելու վրա և ուրիշ ռազմական ձեռնարկում ներ էլ կատարում՝ դիտմամբ կասեցնելով իրադարձությունների ընթացքը: Բախտն ինքը երջանիկ կերպով լուծեց այդ դժվարությունը: Երբ Պոմպեոսի համար մինչև Պետրա ճանապարհի սոսկ մի փոքր մասն էր մնուցել և այդ օրվա ճամբարն արդեն դրված էր իսկ Պոմպեոսը դրա մաս ձիավարժություն էր անում Պոնտոսից սուրհանդակներ եկան ուրախ լուրով: Այդ մասին կարելի էր դատել նրանց նիզակների ծալրակայնության սրտեր պատած էին դափնիներով: Հենց որ զորականները նկատեցին գոփնիները, սկսեցին հավաքվել Պոմպեոսի մոտ: Վերջինս ուզում էլ նախ ավարտել իր մարզանքը բայց զորականներն սկսեցին կանչել և այնպես թախանձագին էին պահանջում կարգալ գեկուցագիրը, որ նա, Նրուց վար ցատկելով, նրանց հետ գնաց դեպի ճամբար: Ծամբարում պատրաստի բարձունք շխար զորավարի համար, և չէին հասցրել նույնիսկ երթաչինը կառուցել (դա սովորաբար շարում են պինդ ձիմեր կտորներով) բայց զորականներն շտապ, շափազանց եռանդագին քարշ

ավին բերին բևեռակիր ձիերի թամբերը և դրանցից բարձունք շիւնցին: Պոմպեոսը բարձրացավ դրա վրա և զինվորներին հայտնեց Միհրդատի մահվան լուրը, որը վերջ էր տվել իր կյանքին այն բանից հետո, երբ նրա հարազատ որդի Փառնակը նրա դեմ ապստամբություն էր բարձրացրել: Փառնակը տիրել էր այն ամենին ինչ պատկանել էր իր հորը, և Պոմպեոսին գրել էր թե ինքը գա արել է հանուն նրա և հռոմեական ժողովրդի:

XI II Այս լուրը ինչպես և պետք էր սպասել, արտակարգ ուրախացրեց զորքին: Զորականները դոճեր էին մատուցում և հյուրասիրություն անում, ասես թե ի դեմս Միհրդատի ընկել էին տասնյակ հազարավոր թշնամիներ: Պոմպեոսը հիմա բարեհաջող ավարտել էր իր բոլոր զործերը և արշավանքները, թեև հույս էլ չուներ, թէ չա տեղի կունենար այդքան հեշտ, և իսկույնեթ վերա լարձավ Արաբիայից Այնուհետև արագ անցնելով ճանապարհին ընկած պրովինցիաների միջով նա եկավ հասավ Ամիսոն որտեղ գտավ Փառնակի կողմից ուղարկված շատ ընծաներ և թագալուրսական ընտանիքի բազմաթիվ անդամների սիակներ: Դրանց մեջ էր և Միհրդատի դիակը որը դժվար էր ճանաչել (որովհետև ծառաները զմուսելիս մոռացել էին հանել ուղեղը): Սակայն նրանք, ովքեր հսկեցին ճանապարհություն էին ստացել զննում կատարել թագավորին ճանաչեցին սպիներից: Ինչ վերաբերում է Պոմպեոսին, ապա նա սիրաշարքեց նայել Միհրդատի դիակին, բայց, որպեսզի մեղմացնել, պատժիչ աստվածության զայրույթը, իսկույն հրամայեց դիակն ուղարկել Մինոս Այնուամենայնիվ Պոմպեոսը զարմանքով դիտում էր այն զգեստները, որ հագել էր արքան և նրա հոյակապ թանկագին զենքը: Միհրդատի սրի պատյանը գողացավ ամեն Պուրբիսս ու շորս հարյուր տաղանդ արծողությամբ ծախեց Արիարաթեսին, իսկ հիասքանչ կերտվածքի թագը Գայոսը որը Միհրդատի հետ էր մեծացել, գաղտնի հանձնեց Սուլլայի որդի Փավստոսին, որը նրանից խնդրել էր այդ բանը: Բայց Պոմպեոսն այն ժամանակ ոչինչ չգիտեր իսկ Փառնակը բացահայտեց կոլոսսը և գառմեց հափշտակիչներին:

Դասավորելով ու կարգի բերելով ասիական զործերը Պոմպեոսն անսովոր շքեղությամբ բռնեց վերադարձի ճանապարհը: Ժամանելով Միտիլենե նա քաղաքն ազատ հայտարարեց ի սեր Թեոփանեսի և այնտեղ ներկա եղավ ավանդական բանաստեղծական մրցությանը ոլի միակ բեման այս անգամ նրա սխրանքների փառաբանումն էր: Միտիլենեի թատրոնն անպես դուր եկավ Պոմպեոսին, ոչ նա պատվիրեց վերցնել դրա գծագիրը, որպեսզի Հռոմում կառուցեին նույնպիսի մի շենք:

բայ ավելի մեծ շափոխ և ավելի հոյակապ: Հոուդոսում նա լսեց բոլոր սովետականների ելույթները և ամեն մեկին նվիրեց մեկական տաղանդա Պոմպեոսի սուր դրի և ասել իր այն գասախոսութիւնը հայտնագործութեան մասին բնականապէս, որ ինքը կարգացել է Պոմպեոսի ներկայութեամբ և սպասել է իր հոկոսի Հերմադորասի դեմ: Աթենքում Պոմպեոսը յայտարարեց աստուածներուն ցույց տվեց փիլիսոփաներին: Քաղաքի վերականգնման համար նվիրաբերեց հիսուն տաղանդ: Նա հույս ուներ իրա լուսավորութեամբ Բաբելոն անկախ փառքով որ իրենից առաջ չէր վաստակել ոչ մի մարդ և բուն կերպով ցանկանում էր, որ իր ընտանիքը իրեն յայտնի նույնպիսի զգացմունքներով, որպիսիք ինքն ուներ նրա նկատմամբ: Սակայն աստիճանութիւնը միշտ նախանձախնդրորեն ջանում է անկախագրի փայլուն ու մեծ ընծաներին խառնել ձախորդութիւնների մի որոշ մասնիկ: Այն վաղուց արդեն դարանակալում էր Պոմպեոսին, պատրաստվելով փշաջնել նրա երջանիկ վերագարձը: Պոմպեոսի կինը՝ Մուցիան նրա բացակայութեան ժամանակ խախտել էր ամուսնական հարաբերութիւնը: Քանի զեռ Պոմպեոսը հեռվում էր գտնվում, ուղարկութիւն չէր դարձնում իրեն հասնող լուրերին, բայց հիմա, Բաբելոնի մտերմում, ըստ երևույթին, ժամանակ ունենալով գործն ավելի մանրակրկին ծանրութեթե անելու, նա Մուցիային ուղարկեց ապաստարանի կամակ: Ոչ այն ժամանակ, ոչ էլ հետագայում նա չբացատրեց ամուսնալուծութեան պատճառները Այդ պատճառները բատնայ շել և Յիսէրոս իր նամակներում:

XLIII. Հոռմում Պոմպեոսի մասին ամեն կարգի լուրեր էին պարտաւորում, և զեռ նրա ժամանումից առաջ սաստիկ իրարանցում սկսվեց, քանի որ վախենում էին, թե նա իսկույնեթ իր զորքը կբերի Հոռմ և ուժեղ կհանձնանութիւն կհաստատի: Կրասոսը, հետը վերցնելով իր երեխաներին ու դրամները, մեկնեց Հոռմից, արդյոք այն պատճառով որ իրոք խախտեցավ թե՛ ավելի շուտ, ցանկանալով սնունդ տալ զբաղարարութեամբ յո որակեղի սաստիկացներ նախանձը Պոմպեոսի հանդեպ: Պոմպեոսն էլ, տալիս հոռմելուն պէս ժողովի հավաքեց իր զորականներին: Տվյալ պահի համար պատշաճ ճառով նա շնորհակալութիւն հայտնեց նրանց հովատարիմ ծառայութեան համար և հրամայեց ցրվել տները, հիշեցնելով, ոչ պետք կլինի նորից հավաքվել իր հաղթահանողեսի համար: Երբ զորքերն այսպէս ցրվեցին և բոլորն իմացան այս մասին, կատարվեց լուրովին անսպասելի մի բան: Քաղաքների բնակիչները տեսնում էին, թէ ինչպէս Պոմպեոս Մուցիոսը առանց զենքի փոքրիկ մի շքախմբի լեկցո թշամբ, վերագառնում է ասես թե սովորական ճանապարհոր-

գությունից: Եվ ահա նրա հանդեպ ունեցած սիրուց սրանք բազմություններով նետովում էին նրան ընդառաջ և ուղեկցում դեպի Հոռոմ, այնպես որ նա գնում էր ավելի մեծ ուժի գլուխ անցած, քան այն, որը հենց նոր էր արձակել: Եթե նա մտածեր պետական հեղաշրջում կատարել գրա համար նրան զորք բնավ էլ պետք չէր լինի:

XLIV Քանի որ օրենքը տրիումֆատորներին չէր թույլատրում հազ թահան երթով մտնել քաղաք ապա Պոմպեոսը սենատին խնդրանք ուղարկեց, որ իրեն ծառայություն չմատուցեն և կունսուլների ընտրությունները հետաձգեն, որպեսզի ինքը կարողանա իր ներկայությամբ աջակցել Պիզոնի ընտրությանը: Կատոնը հանդես եկավ դրա դեմ և Պոմպեոսի ծրագիրն այս անգամ շահողվեց: Պոմպեոսը զարմանում էր այն համարձակության ու համառության վրա, որով այդ մարդը մեկնեմնակ, բացեիբաց ելույթ ունեցավ ի պաշտպանություն իրավունքի, և ցանկացավ ամեն մի միջոցով նրան իր կողմը գրավել: Կատոնը երկու ազգականուհի ուներ, և Պոմպեոսը մտքում դրեց ամուսնանալ դրանցից մեկի հետ, իսկ մյուսին կնություն տալ իր որդուն: Կատոնը, սակայն, այստեղ կասկածի տակ առավ այս խորամանկությունը, հասկանալով, որ իրեն ուզում են ինչ որ կերպ կաշառել: Բայց նրա քույրն ու կինը վերդովվում էին, որ նա շկամեցավ Պոմպեոս Մագնոսի հետ խնամություն անել: Մինչդեռ Պոմպեոսը ցանկանալով կոնսուլ դարձնել Ափրանիոսին, նրա համար շատ դրամ բաժանեց ըստ ցենսուրիաների, քաղաքացիներն էլ դրամի համար Պոմպեոսի այգիներն էին գալիս: Սա հայտնի դարձավ, և Պոմպեոսի վրա սկսեցին հարձակումներ գործել այն բանի համար, որ մեծամեծ գործերի շնորհիվ իլ ձեռք բերած բարձրագույն պաշտոնը նա առուծախի առարկա է դարձրել նրանց համար, ովքեր այն չէին կարող նվաճել իրենց արիությամբ: Այնժամ Կատոնն իր կանանց առաջ «Այս խայտառակությունից բաժին պիտի հասնի նաև նրանց, ովքեր ազգացական կապի մեջ կմտնեն Պոմպեոսի հետ»: Եվ կանայք համաձայնեցին, որ Կատոնն ավելի լավ է դատում թե ինչն է պատշաճ և ինչն՝ անվայել:

XLV Պոմպեոսի հաղթահանդեսն այնքան մեծ եզավ որ թեև բաշխված էր երկու օրվա վրա բայց ժամանակը շքավարարեց և շատ նախապատրաստություններ, որոնք ցանկացած այլ հռչակապ հաղթահանդեսի զարդարանքը կդառնային, դուրս ընկան հանդեսի ծրագրից: Աղյուսակների վրա, որոնք տանում էին առջևից, նշված էին այն երկրներն ու ժողովուրդները, որոնց նկատմամբ ի կատար էր ածվում հաղթահանդեսը: Պոնտոս, Հայաստան, Կապադովկիա Պափլագոնիա Միզիա, Կողքիս,

իրկրներ, աղվաննել Ասորիք Կիլիկիա, Միջագետք, Փյունիկիայի ու Պաղեստինի ցեղեր, Հրեաւտան, Արաբիա, Ինչպես և ծովահեններ, որոնք վերջնապահապես ոչնչացված էին ցամաքում ու ծովում: Այդ երկրներում գրավված էին ոչ պակաս քան հազար բերդ և համարյա ինը հարյուր քաղաք ծովահեններից խլված էր ութ հարյուր նավ, երեսունինը ամալայած յաղաչ նորից էր բնակեցվել: Բացի այդ, հատուկ աղյուսակների վրա ցույց էր տրվում, որ հարկերից ստացվող եկամուտները մինչև այժմ կապում էին հիսուն միլիոն դրամ, մինչդեռ իրենց նվաճած երկրները կրեբեն ութսունհինգ միլիոն Պոմպեոսը պետական գանձարանն էր մուծել հատած դրամի և արծաթե ու ոսկե ամանեղենի տեսքով բան հազար տաղանդ, շահված այն, ինչը բաժանել էր զորականներին, բնդ որում ամենաքիչ բաժին ստացողին հասել էր հազար հինգ հարյուր դրամ: Հաղթական թափոքի մեջ շահված ծովահենների պարագլուխներին, որպես գերի տանում էին Տիգրանի Հայոց թագավորի որդուն, կնոջ ու դստեր հետ, հենց իր Տիգրանի կնոջը՝ Զոսիմեին, հրեաների թագավոր Արիստոբուլոսին, Միհրդատի քրոջը, Միհրդատի հինգ երեխաներին և սկյութացի կանանց: Այնուհետև տանում էին պատանդներին, որոնց վերցրել էին աղվաններից իրերներից և Կոմագենեի թագավորից ծուցադրված էին մեծաքանակ հաղթանշանները ամբողջությամբ հավասար այն հաղթանակների թվին, որոնք տարել էին Պոմպեոսն ինքը և նրա զորավարները Բայց ինչը ամենից շատ փառք բերեց Պոմպեոսին, ինչը դեռ ոչ մի հռոմեացու չէր վիճակվել, գա այն էր, որ իր երրորդ հաղթանակները նա տոնում էր երեք աշխարհամասերի նկատմամբ տարած հաղթանակի կապակցությամբ: Նրանից առաջ ուրիշներն էլ էին եռակի հաղթահանդես արել, բայց Պոմպեոսն առաջին հաղթահանդեսն ստացավ Սֆրիկայի դեմ տարած հաղթանակի համար, երկրորդը՝ Եվրոպայի, իսկ այս վերջինը՝ Ասիայի դեմ տարած հաղթանակի համար այնպես որ նրա երեք հաղթահանդեսներից հետո այն տպավորությունն էր ստացվում, որ ասես թե նա ինչ-որ չափով հպատակեցրել է ողջ բնակելի աշխարհը

XI VI. Պոմպեոսն այն ժամանակ ինչպես պնդում են նրան ամեն ինչով Ալեքսանդրի հետ համեմատող և մոտեցնող գրողները, դեռևս երեսունչորս տարեկան էլ չկար իսկ իրականում նրա տարիքը քառասունին էր մոտենում: Ինչպիսի՜ երջանկություն կլիներ նրա համար, որ հենց այդ ժամանակ էլ ավարտեր իր կյանքը, երբ նրան դեռ ուղեկցում էր Ալեքսանդրի հաջողությունը, Մնացած ողջ կյանքը նրան բերել է կամ հաջողություններ, որոնք նրա նկատմամբ նախանձ և ատելություն են դրդուել, կամ անուղղելի դժբախտություններ: Հիրավի, այն ազդեցությունը

պետութեան մեջ որ նա ձեռք էր բերել իր ծառայութիւններէ շնորհիւ, գտագործում էր ի շահ ուրիշների և օգտագործում էր անվայել ձևով: Այսպես նպաստելով ուրիշների ուժեղացմանը, ինչպէս հասցրեց իր բարի անվանը և աննկատելիորեն ընկալ ուժից ու մեծութիւնից: Երբ թշնամու ձեռքն են ընկնում վճռական դիրքերը բազմաբուն, դրանք բազմապատկան թշնամու հզորութիւնը — այդպէս և Կեսարը, որը պետութեան մեջ իր բարձրացմամբ պարտական էր Պոմպեոսի ազդեցութեանը, միանգամայն ոչնչացրեց այն մարդուն, որի շնորհիւ աղթել էր մեծ ցածներին: Դա տեղի ունեցավ հետեւյալ կերպ:

Ասիայից Լուկուլլոսի վերադարձից հետո, իր մահացու կերպով վիճակով լի էր Պոմպեոսից սենատը Լուկուլլոսի համար ոչ միայն հանդիսավոր ընդունելութիւն կազմակերպէց այլև սկսեց նրան դրդել պետական գործունեութեան որպէսզի նրա օգնութեամբ սահմանափակէր Պոմպեոսի ազդեցութիւնը որը նույնպէս արդեն Հռոմում էր: Լուկուլլոսը, ճիշտ է կորցրել էր իր ավյունը և ստուի պետական գործունեութեան հանդէպ՝ տրված լինելով հաճույքներին և պարագութեան ու հարստութեան վարձանքներին: Չնայած դրան՝ ինչպէս հարձակվեց Պոմպեոսի վրա և սկսեց այնպէս համառօրէն պաշտպանել իր կարգադրութիւնները Ասիայում, որոնք Պոմպեոսը վերացրել էր, որ Կատոնի աջակցութեամբ սենատուս հասավ լիակատար հաղթանակի: Պարտութիւն կրելով ու ճնշվելով սենատում Պոմպեոսն ստիպված եղավ դիմել ժողովրդական սրիքունների օգնութեանը և կապվել ջահել-ջուհուլների հետ: Դրանցից ամենաազդեկին ու լիտին՝ Կլոդիոսը, սիրով ընդառաջելով Պոմպեոսին՝ նրան լրիվ կախման մեջ դրեց ժողովրդից: Կլոդիոսը Պոմպեոսին ստիպում էր, հակառակ նրա արժանապատւութեանը վաղել իր հետեւից ֆորումում և օգտվել իր աջակցութիւնից, որպէսզի կշիռ տալ այն օրինակներին որ ինքն առաջարկում էր, և այն ձառներին որոնք ինքն արտասանում էր՝ ցանկանալով շողոքորթութեամբ շահել ամբոխի բարեհաճութիւնը: Բացի այդ ասես թե իր ընկերակցութեամբ նա չէր անարգում, այլ բարեգործութիւն էր անում Պոմպեոսին, Կլոդիոսը պահանջում էր իրեն պարզե, որը և հետագայում ստացավ, — Պոմպեոսը նրա համար դոհաբերեց Յիցերոնին որը Պոմպեոսի բարեկամն էր և շատ հաճախ էր նրան ծառայութիւն մատուցում պետական ասպարեզում: Երբ Յիցերոնը վտանգի պահին դիմեց Պոմպեոսի օգնութեանը, վերջինս նույնիսկ շնորհունեց իրան, այլ, հրամայելով փակել դռները ամեն մեկի առաջ, ով ու իր մոտ կգար ինքն էլ հետաքսով մյուս մուտքից: Յիցերոնն այնժամ ստիպված եղավ դատի տակ ընկնելու ահից գաղտնի լքել Հռոմը:

ԱՆՎԻՄ ՍՅԷ ԺԱՌԱՆԱՂ ԿԵՍԱՐԸ պրեստորայից հետո վերադառնալով
 Հոռով՝ արեց աչնայիսի մի լաշը, որը ավելի պահին համաքաղաքացիների
 չերս սիրուն արժանացրեց նրան իսկ հետագայում նրան ընձեռեց վիթխա-
 րի իշխանություն և Պոմպեոսին ու հենց պետությունն էլ ծանրագույն վնաս
 հասցրեց է՛լ արն սկսեց ձգտել, որ հասնի իր առաջին կոնսուլությանը։
 Պոմպեոս ի ու Կրասոսի միջև եղած սնհամաձայնությունները էթլ Կեսարը
 միանար սրանցից որևէ մեկին, իսկույն նրան դարձնում էին մյու ի թշնա
 մին։ Դա ի նկատի ունենալով՝ Կեսարը փորձեց հաշտեցնել երկու պետա-
 կան գործիչներին — ինքնին՝ Հիանալի խնկացի և պետ թյա՛ շահերին
 համապատասխանող մի գործ, լաշը ձեռնարկված վատ մտադրությամբ
 և նրբին խարզավանքով իրագործված։ Մինչև հիմա երկու մասի բաժա՛ն
 ված հզորությունը, ինչպե՛ս բեռը Նավի վրա, հավասարեցնում էր կողա-
 թեքվածքը և հավասարակշռությունն պահպանում պետություն մեջ Իսկ
 հիմա հզորությունը կենտոնացել էր մի կետում ։ այնքան անհաղթա-
 հարելի դարձավ, որը շուտ ավեց ու կորժանեց գոյություն ունեցող ամ
 բոլոր իրակարգը։ Ուստի Կատոնը ի պատասխան այն պնդման թե Կլ
 արի ու Պոմպեոսի միջև ետադաշտման ծագած թշնամությունը տապա-
 լեց հանրապետությունը, հաշտարարեց, թե սխալվում էն նրանք, ովքեր
 հանրապետության կործանման պատճառ համարում են վերջին հան-
 դամանքը։ Հիրավի, ոչ թե երկպառակությունները, ոչ թե թշնամանքը
 աչդ պետական գործիչների աչ նրանց միավորումն ու բարեկամությու-
 նը հանրապետությանը բերեցին ամենաառաջին և ամենամեծ դժբախ-
 տությունը։

Կեսարը կոնսուլ ընտրվեց և իսկույն ի հաճույս ալքասների ու շու-
 Նևոքների օրինագիծ մտցրեց զաղութներ հիմնելու և հողեր բաժանելու
 մասին։ Դրանով իսկ նա խախտեց իր աստիճանի արժանապատվությու-
 ր՝ կոնսուլությունը վերածելով յուրատեսակ տրիբունատի։ Երբ Կեսարի
 լաշտոնակիցը՝ Բիրուլսը ընդդիմացավ նրա մտադրություններին, իսկ
 Կատոնը ջանում էր ամեն կերպ օգնել Բիրուլոսին, Կեսարը պարզապես
 հետտորական բարձունք բաց թողեց Պոմպեոսին և դիմելով նրան՝ հարց-
 լեց, թե հավանություն տալի՞ս է իր մտքած օրինագծին։ Երբ հաջո-
 գեց հաստատական պատասխանը Կեսարը շարունակեց. «Աչնայիսով
 էթե որևէ մեկը մտքով ասցկացնի բնությունմբ խանդարել օրինագիծը, դու
 լղնություն կզա՞ս ժողովրդին»։ — «Իհարկե, — պատասխանեց Պոմպեո-
 սը, — ընդդիմ նրանց, ովքեր սւլառնում էն սրով, ես հանդես կգամ սրով
 ։ վահանով» Դրանից ավելի կոպիտ բան Պ մպե սը թվում է մինչ

այդ օրը դեռ չէր ասել ու չէր արել: Ուստի ի արդարացումն Պոմպեոսի՝ ասում էին, թե այս խոսքը լեզվից թռել է տաքացած ժամանակ: Սա կայն հետագա իրադարձությունները պարզ ցույց տվեցին թե Պոմպեոսը միանգամայն ենթարկվել էր Կեսարին եվ իսկապես, հակառակ բոլոր սպասելիքների Պոմպեոսն ամուսնացավ Հուլյայի Կեսարի դստեր հետ, որն արդեն նշանված էր Յեպիոնի հետ և պատրաստվում էր մարդու գնալ մի քանի օր հետո: Որպեսզի մեղմացնել Յեպիոնի զայրույթը, Պոմպեոսը խոստացավ նրան կնութլան տալ իր ազդեկան թեև նա էլ մինչ այդ նշանված էր Փավստոսի՝ Սուլլայի որդու հետ: Կեսայն լիքն ամուսնացավ Պիզոնի դստեր՝ Կալպուրնյայի հետ:

XLVIII Գրանից հետո Պոմպեոսը Հումբ լցրեց իր զինվորներով և բոլոր դործերը կատարում էր քացահայտ բռնության միջոցով: Այսպես, նրա զինվորները հարձակվեցին Բիբուլոսի վրա, երբ սա ֆորում էր իջնում Լուկուլլոսի ու Կատոնի հետ և կոտորատեցին նրա լիկտորների ճի պոտները: Նրանցից ինչ որ մեկը Բիբուլոսի զլխին զամբյուղով գոմազր թափեց: Երկու ժողովրդական տրիբուններ, որոնք ուղեկցում էին նրան, լիքավորվեցին Այսկերպ ֆորումը մարբելով իրենց հակառակորդներից Կեսարը և Պոմպեոսը հաստատեցին հողարածանության օրենքը: Այդ օրենքով պայթակղված՝ ժողովուրդը համաձայնողական դարձավ և հակված էր ընդունելու նրանց ամեն մի առաջարկությունը: Հիմա նա բուրովին խորամուխ չէր լինում ոչ մի բանի մեջ, այլ լսին հավանություն էր տալիս նրանց օրինազծերին: Այս ձևով են հաստատվել Պոմպեոսի կարգադրությունները, որոնց պատճառով վեճ էր ընթանում նրա և Լուկուլլոսի միջև: Կեսարին էլ տրամադրել էին Գալլիան՝ Ալպերի այս ու այն կողմերում, և Իլլիրիան ինչպես և լորս լեզևոն՝ հինգ սարի ժամկետով: Հաջորդ տարվա համար կոնսուլներ էին ընտրված Պիզոնը՝ Կեսարի աները և Գաբինիոսը՝ Պոմպեոսին ամենազզվելի կերպով քծնողներից մեկը: Այս դեպքերի ժամանակ Բիբուլոսը փակված նստած էր տանը: Ութ ամիս էր չէր ներկայանում իր կոնսուլական պարտականությունները կատարելու, այլ սոսկ հրամանագրեր էր արձակում իր հակառակորդներ Պոմպեոսի և Կեսարի հանդեպ կատաղի մեղադրանքներով լեցուն: Ինչ վերաբերում է Կատոնին ապա նա ասեա թե մարդարեական ներշնչանքով բռնված սենատում կանխագուշակում էր հանրապետության և հենց Պոմպեոսի մատալուտ ճակատագիրը: Լուկուլլոսն էլ, պայքարից հոգնած, ապրում էր հանգիստ, որպես մի մարդ որն արգեն անընդունակ է պետական գործունեության համար: Այս առթիվ Պոմպեոսը նկատել է, թե՛ ծերունո՝ համար ներճանքին՝ տրվելը ավելի քիչ է սազական, քան պետա-

կան գործերով զբաղվելը: Չնայած դրան Պոլպեոսն ինքն էլ արագորին կորցրեց էներգիան՝ փայփայելով ջահել կնոջը: Նա կնոջն էր նվիրում իր ժամանակի մեծ մասը՝ սրա հետ ամբողջ օրել անցկացնելով մերձրա զարային կալվածքներում ու այգիներում և բույրովին ուշադրաթյուն չդարձնելով թե ինչ է տեղի ունենում ֆորոմում: Կլոդիոսը, որն այն ժամանակ ժողովրդական տրիբուն էր սկսել էր նրան վերաբերվել ար համարհանքով և իրեն թույլ էր տալիս խիստ լկտի արարքներ: Այսպես, նա Հռոմից արտաքսեց Ցիցերոնին և Կատոնին ուղարկեց Կիպրոս՝ այդ կղզում պատերազմ վարելու պատրվակով: Տեսնելով որ ժողովուրդն ամ բողջությամբ նվիրված է իրեն, որովհետև ինքն ամեն ինչում սիրաշահում է ժողովրդին, Կլոդիոսը կեսարի՝ Գալլիա մեկնելուց անմիջապես հետո փորձ արեց վերացնել Պոմպեոսի մի քանի կալ զազրությունները: Նա գերի Տիզլանին բռնել պահո մ էր լլ տանը լսկ ասլա գատ բացեց Պոմպեոսի բարեկամների դեմ, որպեսզի փորձեր, թե ինչպիսի՞ն է Պոմպեոսի ազդեցության ուժը: Վերջիվերջո երբ Պոմպեոսն անձաճբ հանդես էկավ այդ դատավարություններից մեկում Կլոդիոսը սրիկաների ամբոխով շրջապատված էլավ բարձունքը և այսպիսի հարցեր տվեց. «Ո՞վ է անսանձ բռնակալը: Ո՞վ է այն մարդը, որը մտոգ է փնտրում: Ո՞վ է մեկ մատով իր գլուխը քորում» Ամեն հարցի հետ ամբոխը՝ լավ վար ժեցված երզախմբի սկս՝ հենց էր Կլոդիոսը թափահարում էր ստղայի ձայլը, բարձրաձայն ու միաբերան գոռում էր Պոմպեոսը»:

ՄԼԻՄ Այս հարձակումներն, իհարկե, սասաիկ վշտացնում էին Պոմպեոսին, որը սովոր չէր ենթարկվել անվանաբեման և միանշամայ՝ ան փորձ էր նման կարգի պայքարի մեջ Սակայն էլ աղնչի տերեց նա, իմանալով որ սենատը շարախնդում է իրեն շասցված վիրավորանքների առթիվ՝ իրեն պատժված համարելով Ցիցերոնի հանդեպ արած դավաճանության համար: Մինչդեռ ֆորումում գործը հասավ Նեժկոտուքի, ընդ որում մի քանի մարդ վիրավորվեց իսկ Կլոդիոսի սարուկներից մեկին բռնեցին, մերկ սուրը ձեռքին՝ նրա կողմնակիցների ս մբոխի միջով դեպի Պոմպեոսը մոտենալու փորձ անելիս Պոմպեոսը, վախենալով Կլոդիոսի լկտի արարքներից և շարախոսություններից՝ օգտվեց այս պատրվակից որպեսզի այլևս չերևա ֆրումում, քանի դեռ Կլոդիոսը մնում էր իր պաշտոնում: Ամբողջ այդ ժամանակամիջոցում Պոմպեոսն իր տնից դուրս չէր գալիս բարեկամների հետ քննարկելով թե ինչպես մեղմացնի սե նատի և լավագույն լազարացիների զայրույթն իր հանդեպ: Կուլլոնը նրան խորհուրդ էր տալիս բաժանվել Հուլյայից և, հարաբերությունները խզելով Կեոարի հետ, անցնել սենատի կողմը: Պոմպեոսը մերժեց ս լլ

խորհուրդը, իսկ ընդունեց նրանց առաջարկությունը, ովքեր Յիցերոսի՝
Կլոդիոսի երգվյալ թշնամու վերադարձն էին ցանկանում, մի մարդու
որը սենատի մեծագույն բարեհաճությանն էր վայելում: Ուժեղ ջոկատի
զլուխ անցած Պոմպեոսը Յիցերոսի եղբորն ուղեկցեց դեպի Ֆորում, և
սա ժողովրդին դիմեց արաւաքովածի վերաբերյալ խնդրանքով Ընդհա
րումից հետո որտեղ եղան բազմաթիվ վիրավորներ և նույնիսկ մի քա
նի սպանված Պոմպեոսին հաջողվեց հաղթել Կլոդիոսին: Օրինական կար
գով վերադառնալով ալ տաքսումից՝ Յիցերոսը ոչ միայն իսկույնեկեթ հաշ
տեցրեց Պոմպեոսին սենատի հետ այլև, ելույթ ունենալով հօգուտ հա
ցի օրենքի, նորից Պոմպեոսին պարձրեց բոռշ շափով տիրակալը բոլոյ
այն երկրների ու ծովերի, որոնք հռոմեացիներին էին պատկանում: Քան
զի Պոմպեոսի իշխանության ու հսկողության տակ էին նավահանգիստ
ները առևտրական կենտրոնները հացահատիկի վաճառքը, մի խոսքով
ծովագնացների ու հողագործների ողջ գործունեությունը: Կլոդիոսը Պոմ
պեոսին մեղադրում էր, ապացուցելով, որ այդ օրենքը մտցված է ոչ
թե հացի պահասությունից այլ ընդհակառակը՝ հացի պակասութունն
արհեստականորեն է առաջացված քուհազի օրենք անցկացվի և որպես
զի նոր լիազորությունները դարձյալ կենդանություն տան Պոմպեոսի
ասես թե կաթվածահար ուժերին: Ուրիշներն այլ բնույթի մեջ տասնում
էին կոնսուլ Սպինթերոսի խորամանկ հնարանքը, որը ցանկանում էր
Պոմպեոսին բարձրագույն իշխանությամբ օժտել, որպեսզի հենց իրեն
օգնության ուղարկեն Պտղոմեոս թագավորին Սակայն ժողովրդական
տրիբուն Կանինիոսը օրինադիժ առաջարկեց, ըստ որի Պոմպեոսը սեպ
է լիներ առանց ռազմական ուժի միայն երկու լիկտորներով պետք է
հաշտեցներ ալեքսանդրիացիներին իրենց թագավորի հետ Պոմպեոսը,
երևի զոհ էր այդ առաջարկությունից իսկ սենատը դու մեկ ժեց այն
պատշաճ պատրվակի տակ թէ ինքը վախենում է Պոմպեոսի կյանքի
համար: Ծորումում և սենատի կուրիայի մոտ գտել էին ցրիվ տրված
զրույթուններ, թե Պտղոմեոսը խնդրում է իրեն օգնելու համար ու պես
զորավար նշանակել Պոմպեոսին այլ ոչ թե Սպինթերոսին: Տիմազենե
սըն ասում է թե Պտղոմեոսը եզրիպտոսը լքեց առանց հրատապ անհրա
ժեշտության, այլ սակ Քեոփանեսի խորհուրդով որը ջանում էր Պոմ
պեոսին անձնական հարստացման նոր աղբյուր տրասադրել և պատրը
վակ ստեղծել նոր արշավանքի համար Քեոփանեսի ստոր հաճկատա
րությունը, իհարկե այս պատմությանը համազգականություն է հալոթ
դում, բայց մյուս կողմից հենց Պոմպեոսի բնավորությունը, մի մայր

ոյն անընդունակ էլ ի սուա իրո թլունից դիմելու այդքան ստոր խար լավանքի, միանդամայն անհավանական է դարձնում այն:

Կ նշանակիլած լինելով հացի մատակարարման գործի գլուխ Պամպեսոսն սկսեց զանազան մարդեր ուղարկել իր լեզա ոնէրին ու բա լեկամներին ինքն էլ նավելով դեպի Սիցիլիա, Սարդինիա և Աֆրիկա այդ տեղերից մեծ քանակութեամբ հաց հավաքեց: Երբ նա պատրաստ լուծ էր ծով դուրս գալ փոթորիկ բարձրացավ, և նավավարները սիրտ չարեցին նավն արձակել խարսխից Այնժամ Պամպեսոսն առաջինը բարձրացավ յավակողին և, հրամայելով խարսխը տալ՝ գոչեց «Ինձ նա վե՛լ է պետք իսկ ապրել բոլորովի՛ն անհրաժեշտ չէ»: Այսպիսի խիզախութեան ու բուռն եռանդի դեպքում Պամպեսոսին հաջողութունն էր ուղեկցում և նրան հաջողվեց շուկաները հացահատիկով լցնել, իսկ ծովը ծածկել պարենով լի բեռնանավերով Ուստի օգնութունն էր ցուցնալիս նույնիսկ օտարերկրացիներին և առատութունը հարուստ աղբյուրից հեղեղի նման հոսում գնում էր դեպի բոլոր երկրները:

Ը Այդ ժամանակ Կեսարը, գալլական պատերազմի շնորհիվ, մեծ շոքութեամբ էր հասել: Ո թեև նա Հռոմից այդքան հեռու էր գտնվում և ըստ երևույթին զբաղված էր բելգերի, սվենների ու բրիտանացիների դեմ պատերազմելով այնուամենայնիվ, իր ի որամանկութեան շնորհիվ կարողանում էր ամենակարևոր գործերում աննկատելիբերեն դիմադրութուն ցույց տալ Պամպեսոսին ժողովրդական ժողովում: Իր լսրբի հետ յա վարվում էր որպես կենդանի մարմնի հետ, ոչ միայն պարզապես բարբարոսների դեմ ուղղելով դրան, այլև թշնամու դեմ մարտեր մղելով ասեա թե որսորդութեամբ կամ գազանների հալածելով՝ կռիվում էր իր զույլին և դարձնում անպարտելի ու ահեղ Ոսկին արծաթը և այլ հարուստ ավարը որ նա գրավում էր անթիվ արշավանքների բնթացքում, ուղարկում էր Հռոմ: Այդ միջոցները Կեսարն օգտագործում էր էդիլների, պրետորների կոնսուլների ու զրանց կանանց համար նվերների ձևով բերելու վրա ինչով և նվաճել էր շատերի բարեհաճութունը Գրա համար էլ, էրբ նա անցնելով Ալպերը՝ ձմեռում էր Լուկայում իրար առաջ կարելով լայան եկան այնտեղ բազում տղամարդիկ ու կանայք, և ի թիվս այսոց նաև՝ երկու հարյուր սենատորներ (սրանց մեջ ՚աև Պամպեսոսն ու Կրասոսը), այնպես որ Կեսարի տան դռների մոտ կարելի էր տեսնել հարյուր քսան լիկտորական ճիպոտների որցակներ կարելի էր տեսնել կոնսուլական ու պրետորական աստիճանի զանազան անձանց: Ը ոլոր եկածներին Կեսարը բաց թողեց շոալորեն բաշխելով դրամներ ու խոստումներ ի կ Պամպեսոսի ու Կրասոսի հետ ՚ա համա

ճայնագիր կնքեց: Վերջիններս պետք է ձգտեին հասնել կոնսուլության, իսկ Կեսարը նրանց խոստանում էր իբրև օգնություն զինվորների մի մեծ ջոկատ ուղարկել քվեարկության համար Հենց որ զլուխ զա նրանց ընտրությունը, նրանք միմյանց միջև կբաժանեն պրովինցիաներն ու զորքի հրամանատարությունը, իսկ հօգուտ Կեսարի պետք է հաստատվեն նրա պրովինցիաները հաջորդ հնգամյա ժամանակամիջոցի համար:

Այս համաձայնագիրը ուր հայտնի էր դարձել ժողովրդին, պետության առաջին դեմքերը դիմավորեցին մեծ տհաճությամբ: Մարցելլինոսը, հանդես գալով հակաբաժան ժողովրդի առաջ հարցրեց երկու հավակնորդներին, թե՛ նյանք արդյոք հետամտելո՞ւ են կոնսուլության: Երբ ժողովուրդը պահանջեց, որ նյանք պատասխան տան, առաջինը Պոմպեոսը պատասխանեց, ասելով, որ գուցե թե՛ ինքը հետամտի հասնելու կոնսուլության, բայց դուցե և՛ ոչ: Կրասոսն էլ տվեց ավելի համեստ մի պատասխան, հայտարարելով թե՛ կվարվի այնպես, ինչպես հարմար կհամարի ընդհանուր բարօրությանը: Երբ, վերջապես, Մարցելլինոսը հանդես եկավ Պոմպեոսի դեմ և ըստ երևույթին, իր ճստում թույլ տվեց սուր արտահայտություններ Պոմպեոսը հայտարարեց թե՛ Մարցելլինոսը ամենաանարդար մարդն է աշխարհում երախտագիտություն բուրրովին չճանաչող. չե՞ որ Պոմպեոսն ինքը նրան համրից պերճախոսի վերածեց սովահարից՝ կշտացած շատակերի:

LII Կոնսուլության բուր ալլ հավակնորդները նահանջեցին իրենց նկրտումներից, և միայն Լուցիոս Դոմիցիոսին Կատոնը համոզեց չհրաժարվել՝ ամեն կերպ նրան քաջալերելով և ասելով թե՛ պայքարը բռնակալների դեմ ընթանում է ոչ թե հանուն կոնսուլական պաշտոնի, այլ՝ հանուն ազատության: Պոմպեոսը վախենալով Կատոնի համառությունից, երկյուղելով որ լինի թե՛ նա, ով առանց այդ էլ իր հետևից տանում է ամբողջ սենատը, իր կողմը գրավի ժողովրդի ողջամիա մասին, թույլ շտվեց Դոմիցիոսին ֆորում մտնել նա զինված մարդիկ ուղարկեց, որոնք սպանեցին Դոմիցիոսին ուղեկցող ջահակրին, իսկ մնացածներին փախուստի մատնեցին: Վերջինը Կատոնը նահանջեց պաշտպանելով Դոմիցիոսին՝ նա վիրավորվեց աջ արմունկից:

Ահա այսպիսի միջոցներով Պոմպեոսը և Կրասոսը հասան կոնսուլության: Բայց պաշտոնակատարության ժամանակ իրենց ալլ գործողություններում էլ նրանք ավելի համեստություն չդրսևորեցին: Ամենից առաջ, երբ ժողովուրդն ուզում էր Կատոնին պրետոր ընտրել և արդեն անցել էր քվեարկության, Պոմպեոսը ժողովն արձակեց՝ անբարենպաստ նախանշանների պատրվակի տակ: Կատոնի փոխարեն կաշառված ցեն-

տուրիաները պրետոր ընտրեցին Վիտանիոսին: Այնուհետև ժողովրդական արիքուն Տրեբոնիոսի միջոցով Պոմպեոսը և Կրասոսը օրինագիծ մտցրին, ըստ որի, — ինչպես նախապես պայմանավորված էր եղել, — Կեսարի լիազորութունները երկարացվում էին երկրորդ հնգամյա ժամանակաշրջանի համար: Կրասոսին տրամադրվում էր Ասորիքը և պարթևների դեմ պատերազմի վարումը իսկ իրեն՝ Պոմպեոսին, ամբողջ Աֆրիկան և երկու Իսպանիաները՝ շորս լեզեոններով, որոնցից երկուսը Պոմպեոսը Կեսարի խնդրանքով ժամանակավորապես փոխանցել էր նրան հալլիական պատերազմի ժամանակ: Կոնսուլության ժամկետը լրանալուն պես Կրասոսը մեկնեց իր սիրովինցիան, Պոմպեոսն էլ, օժելով իբրևաուցած թատրոնը կազմակերպեց մարմնամարզական և մուսիկական մրցումներ, ինչպես և վայրի գազանների հալածում որի ընթացքում սպանվեց հինգ հարյուր առյուծ: Վերջում Պոմպեոսը ցույց ավեց նաև փղերով մարտի տեսարան որն ամենից շատ զարմացրեց հոմեացիներին:

LVIII Այս տեսարանները ժողովրդի մեջ հիացմունք հարուցեցին Պոմպեոսի նկատմամբ և սեր նրա հանդեպ, բայց մյուս կողմից էլ ոչ պակաս նախանձի տեղիք տվին: Պոմպեոսը զորքը և պրովինցիաների կառավարումը հանձնեց իր վստահելի լեզատներին, իսկ ինքը կնոջ հետ ժամանակ էր անցկացնում Իտալիայում՝ իր կալվածքներում, մեկից մյուսը տեղափոխվելով, սիրտ շանելով մենակ թողնել կնոջը՝ կամ նրա հանդեպ ունեցած իր սիրուց, կամ էլ իր հանդեպ կնոջ կապվածությունից: Քանզի այս վերջին հիմնավորումն էլ են բերում: Բոլորին հայտնի է եղել Պոմպեոսի հանդեպ երիտասարդ կնոջ գորովանքը, կին որը կրքոտ կերպով սիրում էր ամուսնուն՝ չնայած նրա տարիքին: Դրա պատճառով մասամբ եղել է, ըստ երևույթին, ամուսնու ժուժկալութունը, որ բավարարվում էր միայն իր կնոջով, մասամբ էլ նրա բնածին վեհապանծ արտաքինը՝ միացած հաճելի ու գրավիչ վարվեցողության հետ, որը գայթակղող է մանավանդ կանանց համար եթե իբրև ճշմարտութուն ընդունենք հետերա Ֆլորայի վկայութունը:

Էգիլների ընտրության ժամանակ բանը հասավ ձեռնամարտի և շատ մարդիկ սպանվեցին Պոմպեոսի շուրջը, այնպես որ նա ստիպված եղավ փոխել արյունոտված զգեստը: Ծառաները, որոնք բերեցին Պոմպեոսի շորերը իրենց վաղվզուքով ուժգին ազմուկ զցեցին տանը: Արյունոտ տողան տեսնելով, երիտասարդ կինը, որն այդ ժամանակ հղի էր, ուշաթափվեց և զժվարությամբ ուշքի եկավ: Այգպիսի ուժգին վախից և հուզումից վաղաժամ ծննդաբերության ցավեր սկսվեցին: Դրա համար էլ

նույնիսկ նրանք ովքեր սուր կերպ լ հանդիմանո մ էին Պոմպեոսին Կեսարի հետ ունեցած բարեկամության համար չէին կարող ոչ մի վտարան ասել այդ կնոջ սիրո մասին: Նա նորից հզիացավ և ծնելով մի աղջիկ, վախճանվեց ծննդաբերության ժամանակ, երեխան էլ մորից միայն մի քանի օր ավել ապրեց Պոմպեոսն արդեն բոլոր նախապատրաստությունները տեսել էր կնոջն իր արանական կալվածքում թաղելու համար սակայն ժողովուրդը զոռով ստիպեց զիակը տեղափոխել Մարսյան դաշտը ավելի շուտ երիտասարդ կնոջ հանդեպ ունեցած կարեկցանքից, քան թե ի հաճույս Պոմպեոսի և Կեսարի: Դրանց երկուսից, սակայն ժողովուրդը ավելի շատ հարգանք էր տածում, ըստ երևույթին, բացակա Կեսարի նկատմամբ քան Պոմպեոսի որը Հռոմում էր Հուլյայի մահից անմիջապես հետո քաղաքում խլրտում ընկավ, ամենուրեք անհանգստություն էր տիրում և լսվում էրն խառնակչո թյուն սերմանող խոսքեր: Ազգակցական կապը, որն առաջ ավելի շուտ թաքցնում էր, քան թե զրսպո մ այդ երկու մարդու իշխելասիրությունը այժմ կտրված էր: Շուտով լուր էկավ պարթևական պատերազմում Կրասոսի զոհվելու մասին: Նրա մահը վերացրեց ևս մի կարևոր խոչընդոտ՝ քաղաքացիական պատերազմի ծագման համար Հիրավի, Կրասոսի հանդեպ ունեցած վախից երկու ախոյաններն այսպես թե այնպես միմյանց հանդեպ երևնց պահում էին օրինականության սահմաններում Բայց երբ բախաը խլեց տարավ ժըրցության երրորդ մասնակցին կարելի էր կատակերգակ բանաստեղծի հետ ասել թե մի ըմբիշը մյուսի հետ պայքարի դուրս գալով:

Ճ զ լ օ ժ մ է լ լ են և Նեօերբր վազավ տր ր ւ ճ

Ոչ մարդկային բնություն հաւար ցանկացած լրջանկությունն էլ քիչ է Հաղեցնել ու բավարարել դրան անհնար է քանի որ նույնիսկ այդպիսի վիթխարի իշխանությունը, որն սփռված էր այդքան ընդարձակ տարածության վրա, չէր կարողանում հանդարտեցնել այդ երկու մարդու փառասիրությունը Թեև նրանց վիճակվում էլ էր լ էլ ու կալ լալ այն, ու սույնիսկ աս ովածների հաւալ

երեք Իսալ Է ամեն ինչ բաժանված և ամեն մեկին մի թ գավոր թյուն է հատել

Իր նք համարում էին, թէ իւճնց երկո լն շի բա լալ ալ ո մ հոռմեական ամբողջ տերությունը:

Վ IV Մի անգամ Ելույթ ունենալով ժողովրդական ժողովում Պոմպեոսը նկատեց որ ամեն մի պատվավոր պաշտոն իրեն ավելի շուտ էին տալիս քան ինքը դրան սպասում էր և ինքը հրաժարվում լր այդ պաշ

տոնից ավելի վաղ, քան ուրիշներն սպասում էին Այս դիտողութեան ար-
դարացիութեան ասպացուցն է այն, որ նա միշտ արշավանքից հետո
արձակում էր իր զորքերը Քալց այն ժամանակ, ենթադրելով, թէ կը-
տարք գորրր ՚ի արձակելու, Պոմպեոսը ջանում էր ի հակակշիռ դրա ամ-
րապնդել իր զիւրքը՝ իր համախոհների համար ասպահովելով բարձրա-
դասի տեսական սաշտոններ: Ասենք նա ոչ մի նորութեան չէր մտցը
նում և չէր ցանկանում դրսևորել իր անվստահութեանը Կեսարի հանդեպ,
ընդհակառակը՝ աշխատում էր ցուցնու թէ արհամարհում է նրան և
բոլորովին բանի տեղ չի գնում:

Իսկ երբ Պոմպեոսն սկսեց նկատել, որ բարձրագույն պետական
պաշտոնները բաշխվում են ոչ ըստ իր ցանկութեան, քանի որ քաղաքա-
ցիները կաշառված են, որոշեց շխտընդոտել խառնակութեանը Իւլիոյն
և թէ լուրեր տարածվեցին դիկտատորի մասին: Առաջինը ժողովրդական
տրիբուն Լուցիլիոսը համարձակվեց բացի՛րաց հայտարարել այդ մասին՝
ժողովրդին համոզելով Պոմպեոսին ընտրել դիկտատոր: Կատոնն այն-
պես կարուկ առարկեց որ Լուցիլիոսին վաճաճ էր սպառնում կորցնել
սրիբունի պաշտոնը: Պոմպեոսի շատ բարեկամներ հանդես եկան նրա
պաշտպանութեամբ, պնդելով, թե նա չի ձգտում և չի ցանկանում այդ
պաշտոնն ունենալ: Կատոնը դա համար գովեց Պոմպեոսին և նրան
համոզում էր օրինական կարգի վերականգնման հոգսը հողալ Այնժամ
Պոմպեոսը, ամաշելով, կարգը վերականգնելու միջոցներ ձեռք առավ, և
կոնսուլներ ընտրվեցին Դոմիցիոսն ու Մեսսալան: Հետո, սակայն, նո-
րից իրարանցում սկսվեց, և շատերն արդեն ավելի վճռականորեն էին
խոսում դիկտատորի մասին: Կատոնը վախենալով, որ իրեն կստիպեն
ենթարկվել բռնութեանը, որոշեց, որ ավելի լավ է Պոմպեոսին որևէ օրի-
նական պաշտոն տրամադրել և դրանով խել նրան հետ սլահել այս ան-
սահմանափակ ու բռնակալական իշխանութեանից: Նույնիսկ Բիբուլոսը,
թէ և Պոմպեոսի թշնամին էլ էր, առաջինը սենատում տվեց իր կարծիքը
Պոմպեոսին միակ կոնսուլ ընտրելու մասին որովհետև այդկերպ հան-
րապետութեանը կամ կազատվի այժմյան անկարգութեաններից, կամ
կստրկացվի ամենաարժանավոր մարդու կողմից: Այդ առաջարկութեանը
տարօրինակ թվաց, նկատի ունենալով, թէ ումից է դա գալիս: Այնժամ
տեղից վեր կազավ Կատոնը: Բոլորն սպասում էին թէ նա կառարկի նր
օրինագծին, բայց էրբ սենատում լոտ թեյուն տիրեց, նա հայտարարեց,
թէ ինքն այդպիսի առաջարկութեան չէր մտցնի սակայն, քանի որ այն
արդեն մտցված է ուրիշի կողմից, ինքը խորհուրդ է տալիս ընդունել ան-
դերազասելով ցանկացած իշխանութեանը և նիշխանութեանից: Եացի այդ

ինքը կարծում է, թե Պոմպեոսից ավելի լավ ոչ ոք չի կարողանա կառավարել պետությունը այսպիսի անկարգության պայմաններում: Մենատն ընդունեց առաջարկությունը և որոշեց որ Պոմպեոսը, կոնսուլ ընտրվելով, կառավարի միայնակ: Իսկ եթե նա ինքը ընկեր պահանջի, թող բնորի նրան ոչ ավելի վաղ քան երկու ամիս հետո Այսպիսով, ինտերբեքս Սուլպիցիոսը Պոմպեոսին կոնսուլ նշանակեց, և Պոմպեոսը բարեկամաբար որոշունեց Կատոնին նրան իր խորին երախտագիտությունը հայտնելով և խնդրելով, որ պաշտոնը կատարելիս նա մասնավոր կարգով իրեն օգնի խորհուրդներով: Կատոնն էլ պատասխանեց, թե, իր կարծիքով, Պոմպեոսը բոլորովին պարտավոր չէ իրեն՝ Կատոնին շնորհակալություն հայտնել, քանի որ այն ամենը, ինչ ինքն ասել է սենատում, ասել է ոչ թե ի սեր նրա Պոմպեոսի, այլ՝ ի սեր պետության Պոմպեոսին ինքը մասնավոր կարգով խորհուրդներ կտա ավելացրեց Կատոնը, եթե իրեն դիմեն, իսկ էթե չգիմեն, հրապարակորեն կասի այն, ինչը կհամարի օգտակար և անհրաժեշտ: Այսպիսին էր Կատոնն ամեն ինչում:

LV Քաղաք գալուց հետո Պոմպեոսն ամուսնացավ Կոռնելյայի հետ Մետելլոս Սկիպիոնի դստեր և պարթևական պատերազմում զոհված Պոլբիոսի՝ Կրասոսի որդու աչքու, որի հետ Պուբլիոսն ամուսնացել էր, երբ նա դեռ աղջիկ էր եղել: Այդ երիտասարդ կինը, բացի շահելությունից ու գեղեցկությունից, ուներ ուրիշ շատ արժանիքներ: Եվ իրոք, նա հիանալի կրթություն էր ստացել, գիտեր երաժշտություն ու երկրաչափություն և սովոր էր շահեկանորեն լսել փիլիսոփաների դատողությունները: Նրա այս հատկանիշները միանում էին մի բնավորության հետ, որը զուրկ էր անտանելի սնափառությունից, մի թերություն, որը երիտասարդ կանանց մեջ առաջանում է գիտություններով զբաղվելուց: Նրա հոր ծագումն ու բարի անունը անբասիր էին: Չնայած գրան, այս ամուսնությունը հավանության չարժանացավ փեսացուի և հարսնացուի տարիքների մեծ տարբերության պատճառով: Չէ՞ որ այդ տարիքում Կոռնելյային ավելի շուտ կսազեր Պոմպեոսի որդու կինը լինել Ավելի խորաթափանց մարդիկ ենթադրում էին, թե Պոմպեոսը արհամարհում է պետության շահերը քունվելով գովարին գրության մեջ՝ պետությունը նրան ընտրել է որպես իր բժշկի և իրեն ամբողջովին վստահել է նրան միայն, իսկ նա այդ ժամանակ իրեն զարդարում է պսակներով ու հարսանեկան հանդեսներ է անում, այնինչ պետք է գծրախտություն համարեր իր այս կոնսուլությունը, քանզի, իհարկե, դա նրան չէր տրվի հակառակ սահմանված սովորության, եթե հայրենիքում ամեն բան բարեհաջող լիներ:

Երբ Պոմպեոսը դատավարութիւն սկսեց կաշառքի ու վաշխառու-
 թյան դիմ և օրենքներ հրատարակեց, որոնց հիման վրա դատական հե-
 տապնդումներ էին հարուցվել բոլոր գործերը նա վարում էր խստագույն
 անաշատութեամբ ապահովում էր անվտանգութիւն կարգուկանոն և
 հանդատութիւն, դատարաններում՝ նախագահելով այնտեղ զինված ուժե-
 րի պահպանութեան ներքո Այնուամենայնիվ այդպիսի դատաւարու-
 թյաններից մեկին պարզվեց, որ խառն է նրա անէր Սկիպիոնը, և այն-
 ժամ Պոմպեոսն իր մոտ հրավիրեց երեք հարյուր վաթսուն դատավորնե-
 լի և նրանց խնդրեց օգնել իր աներոջը: Մեղադրողը հրաժարվեց դատա-
 վարութիւնից, տեսնելով որ դատավորները Սկիպիոնին ուղեկցում են
 Կորումից: Դրա համար էլ Պոմպեոսի մասին նորից սկսեցին վատ խոսել:
 Եւ այց էլ ավելի սուր պարսավանքի ենթարկվեց նա, Երբ ի խախտումն
 Լիւսիան օրենքի, որն արգելում էր գովասանական ճառերն այն ան-
 ձանց հասցնելն, որոնք դատական պատասխանատւութեան էին ենթարկ-
 ված հանդէս եկավ Պլանկոսի գովարանութեամբ: Կատոնը, որը հենց
 դատավորների կազմում էր, ականջները ձեռքերով փակելով, հայտարա-
 լեց, թե իրեն վայել չէ լսել գովեստներ՝ ի խախտումն օրենքի: Կատոնը
 բլեարկութիւնից առաջ դուրս հանվեց դատավորների կազմից, բայց,
 համոթ Պոմպեոսի, Պլանկոսը այնուամենայնիվ մնալով դատավորների
 ձայներով դատապարտվեց: Մի քանի օր անց, նախկին կոնսուլ Հիպ-
 փոսը որը մեղադրվում էր կաշառակերութեան մեջ դարանակալել էր
 Պոմպեոսին, և երբ սա ճաշին, բաղնիքից հետո, վերագառնում էր տուն,
 և կսեց օգնութիւն խնդրել՝ նրա ծնկները գրկելով Պոմպեոսն էլ, նրա
 մոտով անցնելով, արհամարհանքով նկատեց, թե նա կարող է փչացնել
 իր ճաշը, բայց որեւէ այլ բանի չի հասնի: Նրա վարքի այդ ակնհայտ ան-
 ավասարակշռութիւնը կշտամբանքների տեղիք տվեց նրա նկատմամբ
 Այնուամենայնիվ բոլոր պետական գործերը Պոմպեոսը կարգի բերեց:
 Եր պաշտոնի մնացած հինգ ամիսների համար նա ընկերակից ընտրեց
 իր աներոջը Որոշում հանվեց երկարացնել Պոմպեոսի կողմից պրովին-
 ցիաների կառավարման ժամկետը հաջորդ շորս տարիների համար: Թա-
 ցի այդ, նրան տարեկան հազարական տաղանդ էր տրված գործը պա-
 հելու համար:

LVI. Կեսարի բարեկամներն օգտվեցին այս պատրվակից որպես-
 լ որոշ ուշադրութիւն պահանջելն նաև Կեսարի նկատմամբ մի մար-
 դու որն այնքան պատերազմներ էր վարել հռոմեական տիրապետու-
 թյանն ընդարձակելու համար: Կեսարը ասում էին նրանք իսկապես
 արժանի է երկրորդ կոնսուլութեան կամ հրամանատարական ժամկետի

Լրկարացման, որպեսզի մյուս պեսը, հերթափոխության գալով չհասիրը աակի Նրա մեծ սխրանքների փառքը, այլ, որպեսզի նա, ով որ դրանք և յտարիլ է շարունակի հրամանատարություն անել պատվի և անդորրության մեջ: Սոք այս պահանջների պատճառով տարածաչնություններ ծագեցին, Պոմպեոսը ասես թե Կեսարի հանդեպ բարեկամական տրամադրվածությունից դրզված ձգտելով ազատել նրան նախանձից, հայտարարեց թե իր մոտ կան Կեսարի նամակները, որոնցում նա ցանկություն է հայտնում ընդունել փոխադրվելու և հրաժարվել հրամանատարությունից Սակայն արդարացի կլիներ նրան իրավունք տալ հեռակա կարգով կոնսուլության հետամտելու համար: Նրա դեմ ըմբոստացավ Կատոնը պահանջելով, որ Կեսարը ձգտի համաքաղաքացիներից սրեկ սարգև ստանալ սուկ որպես ազնիվ սարդ՝ լենքը վայր դնելով: Պոմպեոսը, ասես թե Կատոնի փառատարկներով համոզված, չպնդեց իր կարծիքը և դրանով իսկ Կեսարը հանդեպ իր մտադրություններն էլ ավելի կսակածելի դարձրեց նա Կեսարին պահանջագիր հղեց որ վեռադարձներ իրեն հանձնված լեգեոնները՝ պարթևների դեմ առաջիկա պատերազմի պատրվակի տակ: Կեսարը գորականներին հետ ուղարկեց՝ շոսյլորեն պարզեներ տալով նրանց, թեև դիտել էլ թե ինչո էն նրանց հետ պահանջել:

LVII Գլանից հետո Պոմպեոսը ծանր հիվանդացավ Նեապոլիսում, բայց ապաքինվեց Նեապոլցիք Պրակտազորանի առաջարկով, գոհունակության տոնախմբություն կազմակերպեցին՝ ի պատիվ այդ վտանգից նուս ազատման Նեապոլցիներին սկսեցին նմանակել հարևանները, և այդպիսով տոնատարությունները տարածվեցին Իտալիայով մեկ, այնպես որ մեծ ու փոքր քաղաքները մեկը մյուսի հետեից բաղմորյա տոներ էին անում Տեղը չէր բավարարում նրանց, ովքեր ամեն կողմից գալիս էին տոնակատարության ճանապարհները գյուղերն ու նավահանգիստները լեփ-լեցուն էին ժողովրդով, որոնք տոն էին անում զոհաբերություններով ու խրախճանքներով: Շատերը Պոմպեոսին դիմավորում էին՝ պատկենելով վարդարված բոցավառ ջահերը ձեռքներին, իսկ ուղեկցելիս ծաղիկներ էին տեղում նրա վրա այնպես որ նրա վերադարձը Հոռոմ էրենից ներկայացնում էր գեղեցիկ ու տպավորիչ մի տեսարան: Հենց այս հանդամանքն էլ ինչպես ասում են, ամենից շատ նպաստեց պատերազմի ծագմանը Փանզի գոռոզությունն ու մեծ բերկրանքը տիրել էին Պոմպեոսին և նրա միջից դուրս մղել բոլոր բանական ըմբռնումները գործերի իսկական դրության մասին: Պոմպեոսը հիմա բոլորովին մի կողմ էր նեանել իր սովորական ղգուշությունը, որն առաջ միշտ ապա

Իսում էր նրա անվասանությունը և ձեռնարկումների հաջողությունը։
Նա դարձել էր շափազանց հանդուգն և քամահրանքով էր խոսում Կեսա-
րի հզորության մասին։ Նա կարծում էր, թե ինքը կարիք չի ունենա Կե-
սարի դեմ դեմը գործի գնելու կամ դիմելու որևէ դժվարին ու հոգևաշատ
գործությունը այլ որ հիմա ինքը շատ ավելի հեշտությամբ կոչնչացնի
իր ախոջանին քան մի խումանակ նրան բարձրացրել է։ Բացի դա, այդ
մասունակ Գալլիայից Ապպիոսն էր եկել այն լեզեոններու լ, որոնց Պոմ-
պեոսը վախ էր ավել Կեսարին Ապպիոսը սաստիկ նվազեցնում էր Կե-
սարի սխրանքները Գալլիայում և նրա մասին զբաբարտչական լուրեր էր
տարածում։ Պոմպեոսը, ասում էր նա պատկերացում շունի իր հզորու-
թյան ու խառքի մասին, եթե ուզում է պայքարել Կեսարի դեմ որևէ այլ
դեմքով, ա՛նինչ նա կարող է մրցակցին տապալել նրա իսկ դորքով, հենց

ինքը ելնի իջա դեմ,— այդքան մեծ է, իբր, այդ զորքի մեջ ատելու-
թյունը Կեսարի և սերը Պոմպեոսի հանդեպ։ Այսպես Պոմպեոսը էլ ավել-
ի էլ սոսքովում մեծամտությամբ և, հավատաշուք իր հզորությանը՝ հա-
կանակորդի ուժերի նկատմամբ հասալ այնպիսի տրհամարճանքի ու
ծաղրում էր նրանց ովքեր վախենում էին պատերազմից։ Իսկ նրանց էլ,
ովքեր ասում էին, թե են տեսնում այնպիսի մի զորք, ոյը կովելու է
Կեսարի դեմ, եթե նա Հռոմի վրա գա Պոմպեոսը զվայթ Լպիտով խընդ-
րում էր շահահանգտանալու «Մա՛վազան է, որ ես,— ասում էր նա — ու-
րբս գետնին խփեմ Իտալիայի ուղած է անդում, տեղնուտղը գետնի սա-
կից կ՛աշանվեն և հետևակ ե՛ հնծյալ զորքեր»

LVIII Ի հակադրություն Պոմպեոսի՝ Կեսարը շատ ավելի վճռակա-
նորեն էր գործի կպել։ Նա Իտալիայից շատ էլ նշանակալի տարածու-
թյամբ լէր հեռանում և ժամանակ առ ժամանակ իր զորականներին Հռոմ
էր ուղարկում պաշտոնատար անձանց ընտրություններին մասնակցելու։
Նատ գերագույն մագիստրատների ևա գաղտնորեն իր կողմն էր գրա-
վում՝ դրամով կաշառելով Դրանց մէջ էին կոչուել Պոզոսը ոյը հազար
հինգ հարյուր տաղանդի համար դավաճանեց Պոմպեոսին, ժողովրդա-
կան տրիբուն Կուրիոնը, որը Կեսարի միջոցով ազատվել էր իր վիթխարի
պարտքերից, և Մարկոս Անտոնիոսը, որը Կուրիոնի բարեկամը լինելով
իր մասն ունեւր նրա պարտքերի մեջ Պետերից մեկը որին Կեսարն

ղարկել էր Հռոմ ինչպես պատմում էին, կանգնել էր սենատի կուրիա-
լի մոտ և, լսելով որ սենատը հրաժարվում է երկարացնել Կեսարի հրա-
յանատարության ժամկետը, ձեռքը խփել է սրին ու բացականչել «Ին՛
սյդ դեպքում այս սուրը նրան թուլտվություն կտա»։ Հենց այդ նպա-

տակին էլ ուղղված էին Կեսարի բոլոր գործողութիւններն ու նախապատրաստութիւնները:

Ասենք, Կուրիոնի պահանջներն ու առաջարկութիւնները՝ ի պաշտպանութիւն Կեսարի արտաքուստ լիովին խելամիտ էին և ընդհանուր բարօրութեանն ուղղված իսկ նա առաջարկում էր երկուսից մեկը. կամ Պոմպեոսին զրկել հրամանատարութիւնից, կամ, եթե Պոմպեոսը դա իր ձեռքին պահի, Կեսարի զորքերը շառնել նրա ձեռքից թող նրանք կամ գառնալով ազնիվ անձինք՝ պահպանեն օրէնքն ու արդարութիւնը, կամ մնալով ախոյաններ բավարարվեն այժմյան դրոթյամբ և շճատեն փոփոխել այն: Նա, ով կթուլացնի նրանցից մեկին դրանով միայն կկրկնապատկի այն զորութիւնը որից ւարսախում է: Այս առաջարկին ի պատասխան կոնսուլ Մարցելլոսը Կեսարին անվանեց ւովազակ և պահանջեց նրան հայտարարել հայրենիքի թշնամի, եթե զենքը վայր չդնի: Չնայած դրան, Անտոնիոսի և Պիզոնի օգնութեամբ Կուրիոնին հաջողվեց սենատին ստիպել արտա այտվելու նա առաջարկեց, որ մի կողմ քաշվեն այն սենատորները որոնք պահանջում էին որ միայն Կեսարը զենքը վայր դնի, իսկ Պոմպեոսը պահպանի հրամանատարութիւնը: Եվ սենատորների մեծ մասը մի կողմ քաշվեց իսկ երբ Կուրիոնը խնդրեց, որ մի կողմ քաշվեն նրանք, ովքեր կարծում են, թե երկու ախոյանները պետք է զենքնեքը վայր գնեն և հրաժարվեն իշխանութիւնից, ապա Պոմպեոսի օգտին ձայն տվեց բասնիզի սենատոր, իսկ Կուրիոնի առաջարկի օգտին՝ մնացած բոլորը: Մտածելով, որ արդեն հաղթանակ է տարել, ուրախութիւնից շողշողացող Կուրիոնը դուրս վազեց կուրիայից և սլացավ դեպի ժողովրդական ժողովը որտեղ նրան դիմավորեցին ծափահարութիւններով՝ վրան տեղալով պսակներ ու ծաղիկներ: Պոմպեոսը ներկա չէր սենատի նիստին, որովհետև զորավարները որոնք լեգեոններ են դեկավարում, իրավունք չուեն քաղաքը ոտք դնել: Մինչդեռ Մարցելլոսը վեր կացավ ու հայտարարեց թե չի կարող այլևս նստել և ունկնդրել բոլոր այդ դատողութիւնները ինքը տեսնում է թե ինչպէս տասը լեգեոններ արդէն անցնում են Սլպերը և նրա համար է գնում, որպեսզի զինի ու ճանապարհ դնի նրան, ով որ կմարտնչի դրանց դեմ՝ հանուն հայրենիքի:

LIX Դրանից հետո ասես իբրև սգո նշան, սենատորները փոխեցին իրենց հագուստները: Մարցելլոսը, ողջ սենատի ուղեկցութեամբ ֆորումի միջոցով անցավ գնաց Պոմպեոսի մոտ քաղաքի սահմանագծից դուրս: Կանգնելով նրա դիմաց Մարցելլոսն ասաց ժշրամայում եմ քեզ, Պոմպեոս օգնութիւն ցույց տալ հայրենիքին՝ դրա համար օգտվելով

ւ չ էլ չն սոկա սոսցմական ուժերից, այլև նոր լեզեոններ հաձաքելով՝
 նույն բանը հայտարարեց և Լենտուլոսը՝ հաջորդ տարվա համար ընտր-
 ված Լրկու կոնսուլներից մեկը: Պոմպեոսն սկսեց զորք հաձաքել, սակայն
 ոմանդ լուր բովին չէին ենթարկվում նրա հրամաններին, ոմանք էլ՝ քչե-
 րը հաձաքվում էին դժվարությամբ ու դժկամորեն, մեծամասնութունն էլ
 բարձրաձայն պահանջում էր, որ ախոյանները հաշտվեին: Քանզի չնա-
 յած սենատի դիմադրությանը, Անտոնիոսը ժողովրդական ժողովում կար-
 դաց Կեսարի՝ ժողովրդի համար խիստ գայթակղիչ առաջարկութուննե-
 րով լեցուն նամակը Այն է՝ Կեսարն առաջարկում էր, որ երկուսն էլ վե-
 րադառնային իրենց պրովինցիաներից և զորքերն արձակեին, այնուհետե
 յանձնվելով ժողովրդի տնօրինությանն ու ողորմածությանը՝ հաշվեազ
 վութուն ներկայացնեին իրենց գործունեության մասին: Բայց Լենտուլո-
 սը որն արգեն անցել էր կոնսուլի պաշտոնին, սենատ չգումարեց Ձի-
 ցերոնը, որը դրանից քիչ առաջ էր վերագործել Կիլիկիայից, հոգում էր
 համաձայնության հասնելու ուղղությամբ և առաջարկ մտցրեց, որ Կե-
 արը, թողնելով Գալիան և արձակելով մնացած բոլոր զորքերը՝ իր մոտ
 պահի միայն Լրկու լեզեոն ու Իլլիրիա պրովինցիան և սպասի իր երկ-
 յորդ կոնսուլությանը: Սակայն երբ Լենտուլոսը հանդես եկավ ընդդիմ
 այդ առաջարկի, իսկ Կատոնը բարձրաձայն հայտարարեց թէ Պոմպեոսը
 սխալ կգործի՝ թույլ տալով կրկին անգամ լուրբել իրեն համաձայնու-
 թյունը չկայալով:

LX Մինչդեռ լուր եկավ, թե Կեսարը գրավել է Արիմինոնը Իտա-
 լիայի մեծ քաղաքներից մեկը, և ամբողջ զորքով ուղիղ գեպի Հռոմ է
 գալիս: Վերջին լուրը, սակայն, կեղծ էր Քանզի Կեսարը գալիս էր՝ իր
 հետ բերելով ոչ ավելի քան երեք հարյուր ձիավոր և հինգ հազար հետևա-
 կային: Նա չէր սպասել մնացած ուժերի մոտենալուն որոնք կանգնած
 էին Ալպերի այն կողմում, քանի որ գերադասում էր թշնամու վրա հար-
 ձակվել հանկարծակի, երբ նա դեռ խառնաշփոթության մեջ էր քան թե
 նրան ժամանակ տալ նախապատրաստվելու պատերազմին: Մոտենալով
 Ռուբիկոն գետին որով նրա պրովինցիայի սահմանն էր տնցնում, Կեսա-
 րը կանգ էր առել լոին ու անվճռականորեն, ծանրութեթե անելով, թե
 որքա՞ն է մեծ իր խիզախ ձեռնարկի վտանգավորութունը: Վերջապես
 նման այն մարդկանց ուլբեր դառիթափից իրենց նետում են խորախոր
 անդունդը, նա մի կողմ էր վանել դատողութունները, կկոցել աչքերը
 վտանգի հանդիման և, հունարեն լեզվով բարձրաձայն ասել շրջապատող-
 ներին. «Վիճակը նետված է», — և սկսել էր զորքն անցկացնել գետի մի-
 ջով:

Հենց ոչ տարածվեցին այս իրադարձության վերաբերյալ լուրերը, Հոռոմ անհանգստություն, սարսափ ու խառնաշփոթություն տիրեց, որպիսին անցյալում երբեք չէր եղել: Սենատը խիստ հապճեպ հավաքվեց Պ մպեոսի մոտ, ներկայացան նաև բարձրագույն պաշտոնատար անձինք: Տուլլոսը Պոմպեոսին հարցրեց թե որտե՞ղ է նրա զորքը և որքա՞ն է: Արդ հապաղումից հետո Պոմպեոսը անվճռականորեն պատասխանեց թե Կեսարի մոտից և կամ լեգեոնները կաղմ ու պատրաստ են իսկ դրանից բացի, և նթադրում է որ ալագորեն ի մի կրերի նախօրոք հավաքած երեսուն հազար հոգի: Այնժամ Տուլլոսը գոչեց «Ի՞նչ խարեցիք մեզ Պոմպեոս», — և առաջարկեց դեսպաններ ուղարկել Կեսարի մոտ: Ոմն Փափոնիոս, ընդհանրապես հեղաբարո մի մարդ, բայց վստահ որ իր անհողող ամբարտաձանությունամբ նմանվում է Կատոնի աղնիվ ուղղամբությունը, Պոմպեոսին առաջարկեց ոտքը դետնին խփել և դետնի տակից գուրս հանել իր խոստացած լեգեոնները: Պոմպեոսը հանդարտորեն տարավ այդ անտակտ ծալը Իսկ Լոր Կատոնն սկսեց Նրան հիշեցնել այն ինչը զեռ սկզբում ստում էր Կեսարի մասին: Պոմպեոսը պատասխանեց, թե Կատոնի նախադուշակումներն ավելի ճիշտ գուրս է կան իսկ ինքը՝ Պոմպեոսը զործել է սուսվել բարչացակամորեն շան պետք էր:

LXI Կատոնն առաջարկեց Պոմպեոսին ընտրել գլխավոր հրամանատար անսահմանափակ լիազույթություններով, ավելացնելով թե այս մեծ դժբախտությունները մեղավորն ինքն էլ պետք է վերջ տա դրանք: Կատոնն իսկույն մեկնեց Սիցիլիա (նրան այդ պրովինցիան էր հատկացված) այդ կերպ վարվեցին նաև մնացած պաշտոնատար անձինք՝ մեկնելով վիճակահանությունամբ նշանակված իրենց պրովինցիաները: Մինչդեռ համարյա ողջ Իտալիան խառնաշփոթության մեջ էլ և խանոարված էր զործարար կյանքը: Այլաբաղաբցիներն ամեն կողմից հապշտապ զայիս լցվում էին Հոռոմ, իսկ մայրաքաղաքցիները ընդհակառակը, մեկնում էին՝ թողնելով քաղաքը, որտեղ այդ իրարանցման և անկարգության ժամանակ արժանավոր քաղաքացիները թուլություն գրսևորեցին, իսկ կատաղի սմբոխը հանդուղն անհնազանդություն ցուցաբերեց իշխանությունների հանդեպ Իրոք ոչ մի կերպ չէր հաջողվում հանդարտեցնել սարսափն ու երկշուղը, և Պոմպեոսին հնարավորություն չէին տալիս գործել առողջ դատողության համաձայն այլ՝ ով ինչ հոգեկան վիճակի մեջ լինեք — սարսափ թախիժ թե անհանգստություն — իր հողսերով ներկայանում էր Պոմպեոսին այնպես որ միևնույն օրվա ընթացքում հաճախ ընդունվում էին հակադիր որոշումներ: Թշնամիների մասին հավաստի տեղեկություններ Պոմպեոսը հավաքել չէր կարող, քա-

Ն | Ի ս փառանց շատ է | Ի անբավականություն արտահայտող լրաբեր-
ականատեսները և չէր կարող նրանց չհավատալ: Վերջապես նա հրապա-
ր սկից մի հրահանգիր, որով հաշտարարեց, թե քաղաքում խոտվություն և
Ե սկսվել, դրա ամար էլ բոլոր սենատորներին պատվիրում էր հետե-
վել իրեն, նախազգուշացնելով որ չուրաքանչյուր մնացող կհամարվի
Կեսարի Ե յեկամը Այսպես, ուշ երեկոյան, Պոմպեոսը թողեց քաղաքը
Կանսուլները փախչում էին՝ նույնիսկ շկատարելով սովորությամբ սահ-
մանված գոհաբերությունը պատերազմից առաջ Բայց, չնայած Պոմպեո-
սի պիսին թափված բոլոր ձախորդություններին, նրան առաջվա պես կա-
րելի էր Երջանիկ անվանել՝ նրա հանդեպ մարդկանց կողմից տածվող
սիրտ համար թեև շատերն իրենց դժգոհությունն էին արտահայտում
պատերազմից, բայց շկար մեկը, որ ատեր գորապետին: Ընդհակառակը,
դանվեցին, թերևս ավելի շատ այնպիսիք որոնք անկարող էին լքել
Պոմպեոսին, քան թե նրանք, որոնք փախչում էին հանուն աղատություն:

Ե XII Մի քանի օր անց, Կեսարը մտնելով Հռոմ՝ տիրեց քաղաքին
Ե դորի հետ նա ողորմածորեն էր վերաբերվում և բնակիչներին տրամա-
դրում էր իր կողմը: Միայն ժողովրդական տրիբուններից մեկին Մետել-
լոսին երբ սա փորձեց խանգարել նրան դրամ վերցնելու դանձաւ՝ ից,
մահվամբ սպառնաց՝ ավելացնելով էլ ավելի խիստ բառեր օան սպառ-
նալիքն ինքն էր. նա ասաց, թե իր համար ավելի ծանր է սպառնալիք
ու ալը, քան ի կատար անելը: Մետելլոսին դուրս վճռեցելով և գալ ձառնից
գորցնելով ինչ որ իրեն պետք էր Կեսարն սկսեց հետապնդել Պոմպեո-
սին: Նա շտապում էր վերջինիս դուրս բշել Իտալիայից, քանի դեռ Իս-
պանիայից լէր եկել հասել նրա դորքը: Մինչդեռ Պոմպեոսը գրավել էր
Երունդիզիոնը և բավարար թվով նավեր նախապատրաստելով իսկույն-
եկթ դրանցով կոնսուլներին երեսուն կոհորսայի հետ ուղարկել էր Գիր-
բաքիոն Եր աներ Մկիպիոնին ու որդուն՝ Գնետոսին նա ուղարկել ց Մերիա՝
նավատորմ հավաքելու: Բրունդիզիոսում Պոմպեոսն աչդ միջոցին պատ-
վիրեց ամրացնել քաղաքային պարպասները և պարիսպների վրա կանգ-
նեցնել առավել ճարպիկ զինվորներին: Բնակիչներին հրամայեց հանգիստ
նստել աներում իսկ ողջ քաղաքը պարիսպների ներսի կողմից ակոսել
խրամատներով և բոլոր այն փողոցներում, բացի երկուսից որոնցով ին-
քը հետ էր քաշվել դեպի ծովը, սուր ցցեր խփել: Երրորդ օրը Պոմպեոսին
հաջուկեց անարգել կերպով նավ բարձրացնել մնացած դորքը Այնու-
հետև նա հանկարծակի ազդանշան տվեց պարսպապահ գորականներին
և սրանց էլ արագորեն նավ ընդունելով՝ հեռացավ ամից: Տեսնելով
խառնապանդից լքված պարիսպները՝ Կեսարը հասկացավ որ թշնամի-

ները փախել են և, հետապնդելով նրանց, քիչ մնաց դեմ առնելու ցցերին ու խրամատներին, սակայն բրունդիզիացիներից զգուշացված լինելով, նախազգուշական միջոցներ ձեռք առավ և շրջանցում կատարեց: Հայտնաբերվեց, որ թշնամական բոլոր նավերը ծով էին դուրս եկել, երկուսից բացի, իսկ նրանք էլ նավակողերին սոսկ շնչին թվով զինվորներ ունեին:

LXIII. Հաճախ Պոմպեոսի այս սավամեկնումը համարում են նրա ամենահաջող ուղմական խորամանկություններից մեկը Կեսարն ինքը, սակայն, զարմանք է հայտնել, թե ինչու Պոմպեոսը ձեռքին ունենալով ամբողջված քաղաք, սպասելով Իսպանիայից զորքերի գալստյանը և իշխելով ծովում այնուամենայնիվ թողեց Իտալիան: Ցիցերոնը նույնպես հանգիմանում է Պոմպեոսին, որ պատերազմ վարելիս նա ավելի շատ նմանակում էր Թեմիստոկլեսի տակտիկան քան թե Պերիկլեսի, թեև գտնվում էր մի դրությամբ մեջ որով ավելի շատ նման էր Պերիկլեսին, քան Թեմիստոկլեսին Կեսարն իրապես ապացուցեց, թե որքան սաստիկ է վախենում ձգձգվող պատերազմից: Հիրավի, նա Բրունդիզիոն ուղարկեց գելի վերցված նումերիոսին՝ Պոմպեոսի բարեկամին առաջարկելով համաձայնություն կնքել արդարացի պայմաններով: Սակայն նումերիոսը Պոմպեոսի հետ մեկնեց: Դիանից հետո Կեսարը վախտուն օրվա ընթացքում առանց արշունահեղություն զարձակող Իտալիայի տիրակալը Սկզբում նա մտածում էր իսկույնեթ սկսել Պոմպեոսի հետապնդումը, բայց նավերի բացակայության պատճառով ցամաքով արշավեց դեպի Իսպանիա, նկատի ունենալով իր կողմը զարձնել Պոմպեոսի այնտեղ գտնվող զորքերին:

LXIV Այդ միջոցին Պոմպեոսը հասցրեց հավաքել ուղմական մեծ ուժեր: Պոմպեոսի նավատորմն իր հավասարը չուներ: Սյն բաղկացած էր հինգ հարյուր մարտանավից և ահռելի քանակությամբ թէթև ու պահակային նավերից Ինչ վերաբերում է նրա հեծելազորին ապա սրա մեջ էր Հոմերի և Իտալիայի երիտասարդություն ծաղիկը, թվով յոթ հազար հոգի՝ իրենց ծագմամբ, հարստությամբ ու խիզախությամբ նշանավոր մարդիկ: Հետևակ զորքը սակայն, խառն էր իր կազմով և դեռ ուսուցման կարիք էր զգում: Բերիայում գտնված ժամանակ Պոմպեոսը հուանդուն կերպով կպավ դրա ուսուցման գործին անձնական մասնակցություն ունենալով ուղմական վարժություններին, ասես մի մարդ էր նա, որ իր ուժերի ծաղկման մեջ էր գտնվում: Զորավարի անձնական օրինակը ահռելի ազդեցություն էր ունենում զորականների արիության վրա: Նրանք տեսնում էին, թե ինչպես հիսունութամյա Պոմպեոս Մագնոսը մերթ մրցման մեջ է մտնում հետիոտն՝ լիովին զինված, մերթ ձիով, թա-

փոփ պանայիս ճարպկորեն սուրբ դուրս է քաշում ու նորից պատշաճը լնում մերթ տեղը նետելիս ոչ միայն խփելու անսովոր ճշգրտութիւն է դուրս գերում ալի նե տման այնպիսի մի ուժ, որ նույնիսկ երիտասարդ յորակա) ներից շատերը չեն կարողանում դերազանցել նրան:

Նրա լոս էին դալիս զանազան ժողովուրդների թագավորներ ու տի լտկարներ և նրա շքախմբում այնքան շատ երևելի հոմեացիներ կային, որ նրանք մի ամբողջ սենատ էին կազմում: Պոմպեոսի մոտ լքելով Կեսարին, Էկան Լաբիենը՝ վերջինիս մոտիկ բարեկամը, որը նա հեա մարտնչել էր Քալլիայում, և Բրուտոսը՝ որդին այն Բրուտոսի որն սպան վել էր Քալլիայում: Այս Բրուտոսը բարձր մտածելակերպի մարդ էր որն ստաշ երբեք չէր դիմել Պոմպեոսին և նույնիսկ չէր ողջունում նրան՝ համարելով իր հոր սպանողը: Իսկ հիմա Բրուտոսը ցանկացել էր ծառա լել Պոմպեոսի ղեկավարութեան տակ որպես Հոմի ազատարարի: Յի ցերտնը թեև իր երկերում ու խորհուրդներում միանգամայն այլ մտքեր էր անցկացնում սակայն ամոթալի էր համարում շպատկանել նրանց թվին, ովքեր վտանգի են ենթարկվում հանուն հայրենիքի: Մակեդոնիա- լում Պոմպեոսի մոտ եկավ նաև ոմն Տիդիոս Սեքստիոս հույժ զառամլալ մի այր հետն էլ՝ կաղ: Ուրիշները չէին կարողանում նրա հանդեպ իրենց ծաղրն ու կատակը զսպել բայց Պոմպեոսը տեսնելով Տիդիոսին՝ տե ղից վեր կացավ ու նետվեց նրան ընդառաջ: Նրա գալստյան մեջ Պոմ- պեոսը տեսնում էր իր գործի արդարացիութեան գեղեցիկ ապացույցը, քանի որ գտնվում էին մարդիկ որոնք շնայած իրենց տարիքին ու տկա րութեանը, գերադասում էին իր՝ Պոմպեոսի հետ վտանգի ենթարկվել, հրաժարվելով խաղաղ ու հանգիստ կյանքից:

LXV Այն բանից հետո երբ սենատը Կատոնի առաջարկութեամբ որոշում հանեց մահվան շքատապարտել ոչ մի հոմեացու, բացի բաց մարտում սպանվողից, և շողոպատել հոմեացիներին ենթակա քաղաք- ներ, Պոմպեոսի կողմնակիցները ձևաք էին բերել ավելի մեծ համակը բանք: Նույնիսկ նրանք, ովքեր պատերազմի հետ նվազագույն իսկ առը- շութիւն լէին ունեցել, — նրանի՞ց արդյոք, որ ապրել էին շափազանց հեովում, թե՞ նրանից, որ շափազանց թույլ էին եղել և ընդհանրա- պես հաշվի չէին առնվել — նույնիսկ դրանք իրենց ցանկութիւնները միացրել էին պամպոսականների հետ և իրենց ճառերում մարտնչում էին հանուս արդար գործի՝ աստ լածների ու մարտկանց թշնամի հայտա- րարելով յուրաքանչյուրին ով որ ամբողջ հոգով Պոմպեոսի հազթանակը շի ցանկանում: Ասենք, Կեսաոն էլ էր ողորմածո թիւն ցուցաբերում իր հազթանակների ժամանակ: Այսպես, Պոմպեոսի զորքին Իսպանիայում

ջախջախելով ու ստիպելով հանձնվել, նա զորավարներին ազատ թողեց, իսկ զինվորներին միացրեց իր զորքին ԱյնուՏեառե Նա նորից անցավ Ալպերը և, կտրելով Իտալիան ծայրեծայլ արսադարձի մոտ վերադարձավ Բրունդիզիոն: Այստեղից նա ծովով անցավ Օրիկոն: Ապա Պոմպեոսի մոտ ողարկեց նրա բարեկամ Վիբիլիոսին որին գնրի էր պահում, առաջարկելով հանդիպել, իսկ հանդիպումից հետո երրորդ օրը արձակել իրենց բոլոր զորքերը և այնուհետև երգվելով բարեկամութուն պահպանել՝ վերադառնալ Իտալիա: Այս հանդիպումն էլ Պոմպեոսը համարեց իր դեմ լարված մի թակարդ: Նա շտապ իջավ դեպի ծովը՝ և զբաղեց բոլոր ամբարցված տեղերը, որոնք ուժեղ հենակետեր էին հետևակի համար, ինչպես և նազահանգիստներն ու նավակայանները որոնք հարմար էին ծովագնացների համար, այնպես որ ամեն կողմից և կողք բամի փշում էր հօգուտ Պոմպեոսի բերելով նրան հաց զորք կամ դրամ: Ինչ վերաբերում է Կեսարին, ապա նա և ցամաքում, և ծովում ստիպված էր լինում դժվարությունների հանդիպել անհրաժեշտությունը նրան ստիպում էր ձգտել ճակատամարտի, հաճախ հայձակվելով թշնամական ամրոթյունների վրա և ամեն մի հարմար առիթով՝ հակառակորդին մարտի հրավիրելով՝ ընդհարումների մեծ մասում Կեսարը հաղթանակ էր տանում, բայց մի անգամ քիչ մնաց լիակատար պարտություն կրել և զրկվել իր զորքից: Պոմպեոսը մարտնչում էր սքանչելի արիությամբ մինչև որ բոլոր թշնամիներին փախուստի մատնեց ջարդելով Կեսարի երկու հազար զինվորների Սակայն սա շկարողացավ, կամ վախեցավ, ներխուժել Կեսարի ճամբարը Ուստի դիմելով բարեկամներին Կեսարն ասել է «Այսօր հաղթանակը հակառակուղին էին կլիներ եթե նրանք լրենց դեմ թշնամիներ ունենային»:

LXVI Այս հաջողությամբ պոծպոսականները սաստիկ հպարտացան և հիմա շտապում էին զործը վճռել բաց մարտում: Պոմպեոսն ինքը օտար թագավորներին, զորավարներին ու քաղաքներին արդեն դրում էր հաղթողի տոնով: Համենայն դեպս նա վախենում էր ճակատամարտի վտանգներից հուսալով Էրկարատե պատերազմով խորտակել թշնամիներին, որոնք անհաղթս հարելի էին ճակատամարտում և վաղուց ի վեր սովոր էին հաղթել մեկ շարքով կովելով, բայց որոնք հոգնած էին ոձերությունից արդեն անընդունակ ավելի շատ կրելու երթաչին կյանքի շարշարանքները՝ Էրկարատե անցումները կայանների հաճախակի փոփոխումները փոսեր փորելն ու պարիսպներ բարձրացնելը, — դրա համար էլ շտապում էին որքան կարելի է շուտ ձեռնամարտերի մտնել: Սաջ Պոմպեոսը կարողանում էր իր կողմնակիցներին որևէ կեղև հա

Լողել, որ հանգստութիւն պա՛պանեին Բայց այժմ ճակատամարտից հետո, երբ Կեսարը պարսկեի սղութեան պատճառով ռազմերթի դուրս էկա՞վ ատամանների մարզի միջով ուղղութիւն վերցնելով դեպի Թեսալիա սրբէլ Եննոսը էր զսպել պոմպեոսականների ռազմաշունչ եռանքը ամանը բռնում էին, թէ Կեսարը փախուստի է դիմել, և առաջարկում էին կրկնակոխ հետեւել նրան, մյուսները կարծում էին թե պետք է նախել-անցնել Իտալիա երրորդները, վերջապես սկսեցին Հռոմ ուղարկել երկնց ծառաներին ու բարեկամներին, որպէսզի նախապես տներ դրս լիցնեին ֆորումի մոտերքում՝ մտադիր լինելով վերադարձից հետո իսկույնեթ հետամտել հասնելու բարձրագույն պաշտոնների: Շատերը սեփական Նախաձեռնութեամբ նավելով մեկնեցին Կոռնելյայի մոտ՝ Լեսրոս (ուր նրան թաքուն ուղարկել էր Պոնապետը)՝ րպէսզի Նրան ալե տեին պատերազմի ավարտը:

Երբ սենատը հավաքվեց Ափրանիոսը առաջարկութիւն մտցրէց հարձակվել Իտալիայի վրա քանի որ այդ երկիրը ամենափառավոր պարզէն է պատերազմում տարած հաղթանակի դիմաց, և նրանց հետ, ովքեր տիրում են այդ երկրին իսկույն միանում են Սիցիլիան Սարդինիան, Կորսիկան, Իսպանիան և ամբողջ Գալլիան: Պոմպեոսն այժմ պետք է, շարունակեց նա, գլխավոր ուշադրութիւնը դարձնի հայրենիքի վրա չէ՞ որ Իտալիան շատ մատիկ է և օգնութիւնն աղերսող ձեռքերը նոսան է պարլում ուստի վայել չէ անտարբեր նայել թե նա բռնապետների ծառաների ու քծնողների ձեռքի տակ ինչպես է տապակվում ամոթալի ստորկութեան մեջ: Պոմպեոսն ինքը, սակայն հայտարարեց, թէ անպատվութիւն է համարում երկրորդ անգամ փախչել Կեսարի առջևից և նորից ընկնել հետապնդվողի դրութեան մեջ, էրբ երջանիկ պատահականութիւնն լրեն հնարավորութիւն է տալիս կոնկալոխ հետապնդել թշնամիներին: Բացի այդ խղճի ու սպարտքի դէմ կլինեի բախտի քմահաճույքին թողնել Սկիպիոնին և նախկին կոնսուլներին Հունաստանում ու Թեսալիայում. չէ՞ որ այդ մարդիկ դրամական մեծ միջոցների հետ միասին Նաև նշանակալից դորքով կրնան են Կեսարի ձեռքը: Իսկ Հռոմի մասին ամենից սվելի հոգում է նա, ով կոսվում է որքան հնարավոր է նրանից հեռու, որպէսզի այդ քաղաքը կարողանա հանգիստ սպասել հաղթողին՝ չկրելով չատերազմի աղետները և նույնիսկ չլսելով դրանց սասին:

LXVII Այս հայտարարութիւնից հետո, Պոմպեոսն սկսեց հետախնդել Կեսարին հաստատ որոշելով խուսափել ընդհարումից բայց ուժապառ անել՝ սեղմելով ու կրնկալոխ հալածելով: Ընդհանրապես էլ այդ ծրագիրը նա համարում էր խիստ խելամիտ, և բացի այդ նրան էին

հասել հեծյալների մեջ շրջող ինչ-որ լուրեր, թե, իբր, պետք է որքան կարելի է շուտ ջախջախել Կեսարին, իսկ ապա ունշացնել նաև իրեն՝ Պոմպեոսին։ Ոմանք պնդում են թե Պոմպեոսը Կատոնին չէր տալիս ոչ մի կարևոր հանձնարարություն քայց երբ գնո մ էր Կեսարի դեմ ապստամբության ժողովի մոտ ծոզափին վախենալով որ Կատոնը, Կեսարի դեմ հաղթանակ տանելուց հետո, շինի՞ թե ստիպի իրեն Պոմպեոսին, հրաժարվել հրամանատարությունից Այնինչ մինչ Պոմպեոսն այսպես հանգարտ հետևո մ էր թշնամուն, շրջապատի մարդիկ սկսել էին կշտամբանքներ տեղալ նրա վրա, մեղադրելով թե նա, իբր, կոչում է ոչ թե Կեսարի դեմ, այլ հայրենիքի ու սենատի որպեսզի միշտ պահպանի իր լշխանությունը, և նրանց, ովքեր իրենց հասարում էին տիեզերքի տիրակալներ, առմիշտ դարձնի իր ծառաներն ու թիկնապահները։ Մյուս կողմից, Ազենոբարբոսը ամեն հարմար առիթով Պոմպեոսին Սգամեմոն և արքայից արքա անվանելով՝ նրա հանդեպ ուժգին նախանձ էր բորբոքել։ Փավոնիոսն էլ իր կատակներով Պոմպեոսին ոչ պակաս տհաճություն էր պատճառում, քան Իրիշներն իրենց անժամանակ բացարտությունն լով «Բարեկամներս — գոչում էր Փավոնիոսը,— մի՞ թե այս արի մենք տուսկուլական թուղ չենք ունենալու» Կուցիոս Ագրանիոսը, որը զորքը կորցրել էր Իսպանիայում և դրա համար մեղադրվել դավաճանության մեջ, այժմ տեսնելով, որ Պոմպեոսը խուսափում էր ճակատամարտից, ասաց, թե շատ զարմացած է թե ինչու իր այդ մեղադրողները ճակատամարտ չստ տալիս պրովինցիաների մեծավաճառ գնորդի դեմ։ Մյս և նման բազում այլ խոսքերով շրջապատողներն ստիպեցին Պոմպեոսին, մի մարդու, որի համար բարեկամների տված փառքն ու հարգանքը բարձր էր ամեն ինչից, թողնել լավագույն ծրագրերը և հրապարակել նրանց հույսերով ու ձգտումներով,— մի զիջողականություն որը վայել չէր նույնիսկ նավավարին, էլ չխստենք այն զորավարի մասին, որն անսահմանափակ իշխանություն ուներ այդքան ժողովուրդների ու բանակների վրա։ Պոմպեոսը երբեք չէր զավաբանում այն բժիշկներին, որոնք ներողամտությամբ քաջալերում էին հիվանդների ցանկությունները, սակայն զիջեց իր զորքի հիվանդ մասին, երկյուղելով անբարյացակամությունից այն մարդկանց, որոնց փրկությունն իր նպատակն էր Եվ իսկպես, մի՞թե կարելի էր խելքը գլխին համալել այն մարդկանց, ովքեր ման գալով ճամբարում, արգեն կոնսուլության ու պրետորության էին հետամտում կամ, ինչպես Սպինթերոսը, Դոմիցիոսն ու Սկիպիոնը, կատաղի կերպով վիճում միմյանց հետ գերագույն քրմի պաշտոնի համար, որը Կեսարին էր պատկանում, և իրենց համար կողմնակիցներ հավաքագրում։ Ասես թե նրանց

ս) ի վերահասարակ էլեկտրոնները էր Հայոց արքա Յիզբանը գամ նաբաթեա-
լիմ ելլալու անցանքը, այլ թե նշանաւոր Կեսարն ու իր բանակը, որով նվա-
նի էր սպարապետ թագաւորներ, հպատակեցրել ավելի քան երեք հարյուր
հոգովորդ, է իր շողթող մնալով գերմանների ու գալլերի դէմ մըղ-
ված անկիւղ տկատամարտերում, գերի էր վերցրել մեկ միլիոն մարդ և
Նուշիրանն էլ շնչացրել ճակատամարտերում:

Վ ԱՄՄ Այնուամենայնիվ էրբ զորքն իջավ Փարսալյան Վարթա-
լի լիճը մաս ու ազմկոտ պահանջները Պոմպեոսին ստիպեցին ռազ-
մակ զորհուրդ նշանակել: Խորհրդում առաջինը վեր կացավ Լարիե-
նոսը: Անձեղազորի հրամանատարը, և ել դմամբ հալաստիացրեց, թե ճա-
կատամարտում ինքը չի նահանջի ոչ մի քայլ, մինչև որ թշնամուն փա-
լի լիճը չմատնի: Հենց այդպիսի երդումներ սվեցին նաև մյացած բոլորը:

Ինչերը Պոմպեոսը երազում տեսավ, որ, իբր, ժողովուրդը ծափե-
րով գլխավորում է իրեն թատրոն մտնելիս, իսկ ինքը ռազմավարից
խրցրած ընծաներով վարդարում է Հաղթական Վեներայի տաճարը: Այս
սեսիլը ի կողմից Պոմպեոսին արիութուն ներշնչեց, իսկ մյուս կող-
մից անհանգստութուն պատճառեց, քանի որ Պոմպեոսը վախենում էր,
թէ Կեսարի տոհմին, որն իր ծագումը բխեցնում էր Վեներայից, կրերի
խաչ ու փառք: Պոմպեոսը զարթնեց ճամբարը բռնած անրադատարելի
խառնաշփոթութունից: Առավոտյաս պահակության ժամանակ Կեսարի
ճամբարի վերևում որտեղ լիակատար անդորր էր տիրում վառ մի լույս
էր փայլատակել: Գրանից պայծառ բոցով բռնկվել էր մի ջահ և օդ
լարձրանալով, եկել ընկել էր Պոմպեոսի ճամբարը: Կեսարն ասում է
թե ինքն անձամբ տեսել է այդ նախանշանը՝ պահակակիտերը շրջելու
տամանակ:

Օյր բացվելուն պես Կեսարը սկսել էր շարժվել դեպի Սկոտուսա
և նրա զորականներն արդեն հանում էին վրանները, գումակն ու սարուկ-
ներին առաջ ուղարկում: Այդ ժամանակ տեղ հասան հետախույզները
Պարթևերով թե թշնամական ճամբարում մի կողմից մյուսն են տեղափո-
խում շատ զինքեր, թե իրենք այնտեղ շարժում ու աշմուկ են նկատել,
ինչպիսին սովորուրար լինում է ճակատամարտից առաջ Սյուսեան
Եկան այլ հետախույզներ և հայտարարեցին, թե թշնամու առաջավոր զո-
րամասերն արդեն շարվում են մարտակարգով Կեսարն ասաց, թե եկել
է երկար սպասված օրը, թե, վերջապես իրենք պիտի մարտնչեն ոչ թե
լազցի ու կարիքի դեմ, այլ՝ մարդկանց և հրաման սվեց իր վրանի առաջ
արագ բարձրացնել ծիրանագույն խիտոն, ինչը հռոմեացիների համար

ծառայում է ոչ պես ճակատամարտն սկսելու ազդանշան: Նկատելով ազդանշանը զորականներն ուրախ կանչերով թողեցին վրանները և նետվեցին դեպի զենքերը: Եվ երբ պետերը տարան նրանց այնտեղ, որտեղ որ նշասակված էր զորաշարվածքը, ապա յուրաքանչյուրը, ասես էրգչախրմբի գերազանց սովորած մասնակից, ազատ ու արագ գբաղեցրեց իր տեղը:

LXIX. Պոմպեոսն ինքը կանգնած էր աջ թևում որպեսզի կռվեր Անտոնիոսի դեմ Կենտրոնում՝ Դուցիոս Կալվինոսի դիմաց իսկ կանգնեցրեց իր աներ Սկիպիոնին: Իսկ ձախ թևում դտնվում էր Լուցիոս Դոմիցիոսը որը պաշտպանվում էր հեծելազորի նշանակալի ուժերով Այստեղ Պոմպեոսը կենտրոնացրել էր իր բոլոր հեծյալներին, որպեսզի նրանց օգնությամբ ջախջախեր Կեսարին՝ ճեղքելով բացառիկ խիզախու թյամբ հուշակված տասներորդ լեգեոնի մարտական գիծը, որի շարքերում էր կռվում Կեսարն ինքը: Կեսարը, տեսնելով որ հակառակորդի ձախ թևն այդպես հուսալիորեն պաշտպանված է հեծելազորով, և նրա զենքի փայլից վախեցած, կանչել տվեց վեց կոհորտս և կանգնեցրեց տասներորդ լեգեոնի հետևում՝ շրամայելով անդատ թյուն պահպանել որպեսզի թշնամիները չտեսնեին նրանց Իսկ իրք թշնամու հեծելազորը առաջ շարժվի նրանք պարտավոր էն ճեղքելով մարտիկների առաջին շարքերը, ոչ թե տեգեր նետել ինչպես սովորաբար անում են ամենից քաջերը՝ շտապելով սկսել ձեռնամարտը այլ խփել զեպի վէլե՝ նշան բռնելով թշնամու աչքերին ո զեմքին: Չէ՞ որ այդ գեղեցկագեմ պատանի պարողները, ասում էր նա շեն դիմանա և պահպանելով իրենց գեղեցկությունը՝ շեն կարողանա իայել այն երկաթին որը ճիշտ իրենց աչքին է ուղղված

Այսպիսիք էին Կեսարի կալգազրությո նները: Այդ ժամանակ Պոմպեոսը ձի նստած ստուգում էր իր զորքի մարտական կարգը Ես տեսավ, որ հակառակորդները շարված հանդիստ սպասում են հարձակման հարմար պահին այնինչ իր զորքի մեծ մասը հանգստություն լի պահպանում, այլ՝ անփորձության պատճառով հուզվում է և նույնիսկ տագնապով է բռնված: Վախենալով որ ճակատամարտի սկզբում արգեն իր զորքը կջախջախվի ու ցրիվ կգա Պոմպեոսը առաջավոր մարտիկներին հրամայեց ամուր կանգնել տեղներում և նիզակները առաջ թեքած սպասել թշնամու հարձակմանը: Կեսարը պարսավում է այդպիսի տակտիկան Այդ հրամանը նրա կարծիքով, թուլացրել է այն ուժը սրով օժտված է լինում վազբաթափով հասցվող հարվածը, իսկ քանի որ Պոմպեոսը արգելել էր գրոհը, որն ամենից շատ է ոգևորությամբ ու եռանդով տոգորում զորականներին, քանզի գուշյունն ու սրբնթաղ շալ

ժումը ուժգնացնում են նրանց արիությունը, ապա դրանով նա ստուց-
րել է և կաշկանդել նրանց հաղթանակի կամքը

Կեսարի ղորքում հաշվվում էր քսաներկու հազար մարդ իսկ Պոմ
պետսինը՝ կրկնա՛լիից մի քեչ ավելին

ԼXX Արդեն Լրկու կողմից ազդանշան էր տրվել և հնչել էր մար-
տի կոչող շեփորների ձայնը: Մասնակիցների մեծ մասը մտածում էր մի-
այն բո մասին, և միայն քչերը — ամենաազնիվ հոռմեացիները ինչպես
մի քանի հույներ, որոնք անմիջական մասնակցություն չեն ունեցել ճս
կատամարտին, — ճակատամարտի ահավոր ժամի մոտենալու հետ սկսել
էն մտածել, թէ ազահոթյունն ու փառասիրությունը որքա՛ն հեռուն են
տարել հոռմեական տերությունը: Այստեղ միմյանց դեմ մարտի էին մըտ
նում եղբայրակաս ղորքերը ազգակից զենքը, ընդհանուր դրոշները, պլ-
տություն արիությունն ու հզորությունը շուտ էին եկել հեւց իր դեմ, դրա-
նով ցույց աալով, թե ինչ աստիճանի կույր ու խէլահեղ է կրքով համակ-
ված մարդկային բնությունը Չէ՞ որ եթե այս Խարդիկ ցանկանային հան-
գիստ իշխել և վայելել իրենց հաղթանակի պատուները, ապա յամաջի
ու ծովի մեծ և յավաղույն մասն արդեն ենթակա կլիներ իրենց արիու-
թյանը: Եթե նրանց պետք լիներ, կարող էին բավարարել հաղթանշանի և
հաղթահանդէսի նկատմամբ իրենց կիրքը՝ իրենց փառքի արավը հա
գեցնելով պարթևների ու գերմանների դեմ մղվող պատերազմներում
նրանց համար գործուսնություն ասպարեզ կարող էին հանդիսանալ Մկյու-
թիան ու Հնդկաստանը, միաժամանակ պատշաճ ջողարկում կունենային
իրենց ազահոթյան համար, նրանք կլուսավորեին ու կազնվացնեին բար-
բարոս ժողովուրդներին Մի՞թէ սկյութական որևէ հեծելապոր, պարթևա
կան նեատձիգ զորք կամ հնդկական հարստություն կարող էր գիմանալ
յոթանասուն հազար հոռմեացիների ճնշմանը՝ Պոմպետի ու Կեսարի
առաջնորդությամբ, որոնց անուններն այս ժողովուրդները լսել էին ավե-
լի վաղ քան հոռմեացիները, այնքան շատ վայրենի ցեղեր էին հոգա-
տակեցրել նրանք իրենց հաղթական զենքին: Հիմա նրանք մարտի էին
ստել՝ շինայելով իրենց փառքը (հանուն որի գոհաբերել Լին նույնիսկ
հայրենիքը) չէ՞ որ մինչ այդ օրը նրանցից յուրաքանչյուրը անպարտե
լիի ասուն էր կրում: Այո, նրանց նախկին խնամությունը, Հուլյայի հմայ-
քը, այն նշանավոր ամուսնությունը ամենասկզբից իսկ եղել էին սոսկ
խարժուսիկ երաշխիքներ՝ շահագրիտական նպատակով տրված Իսկ իսկա-
կան բարեկամություն նրանց հարաբերություններում ընդհանրապես չի
եղել

LXXI. Հենց որ Փարսալյան հովիտը լցվեց մարզկանցով ու ձիերով և երկու կողմից հարձակման ազդանշան տրվեց, Կեսարի զորքի մարտական գծից առաջինը առաջ նետվեց ոմն Գայոս Կրասիանոս հարչուրքսան մարդու զլուխ անցած որպեսզի ի կատար ածեր Կեսարին տրված իրենց մեծ խոստումը: Բանն այն է որ Կեսարը Շամբարից դուրս գալիս առաջինը այս մարդուն էր սեռել և դիմելով նրան՝ հարցրել թե ի՞նչ է մտածում առաջիկա ճակատամարտի մասին: Բարձրացնելով աջ ձեռքը Կրասիանոսը գոչել էր. «Դ՛ու, Կեսար, փայլուն հաղթանակ ես տանելու, իսկ ինձ այսօր կգովես կենդանի լինեմ թե մեռամ» Հիշելով իր այս խոսքը նա առաջ նետվեց, իր հետևից տանելով շատ զորականներ, և ապա գրոհեց թշնամու զորաշարքի ուղիղ կենտրոնի վրա Իսկուլյի գործի գրվեցին սրերը, շատերն սպանվեցին: Կրասիանոսին հաջողվեց ճեղքել անցնել խորքը՝ փրթելով առաջին շարքի մարտիկներին: Բայց թշնամու զորականներից ինչ-որ մեկը կանգ առավ և նրան այնպիսի ուժով հարվածեց, որ սրի շեղքը անցնելով բերանի միջով՝ ծոծրակի տակից դուրս էլավ: Երբ Կրասիանոսն ընկավ, ճակատամարտն այստեղ որոշ ժամաակ ընթանում էր փոփոխական հաջողությամբ:

Աջ թևում Պոմպեոսը շուտ շսկսեց գրոհը, այլ շարունակ նայում էր մյուս թևին և հապաղում, սպասելով, թե ինչի կհանդեսնեն հեծելազորի գործողությունները: Հեծելազորն արդեն բացազատ էր իր ջոկատները, որպեսզի շրջապատեր Կեսարին և հետևակի վրա շուտ տար առևտում կանգնեցված ոչ բազմաթիվ իր հեծյալներին: Սակայն Կեսարի ազդանշանով նրա հեծելազորը նահանջեց, իսկ հետևում շարված զորականները՝ թվով երեք հազար հոգի շրջապատումից խուսափելու համար հանկարծակի առաջ մղվեցին ու նետվեցին թշնամու վրա իսկ ապա ինչպես հրամայված էր նրանց, նիղակները վեր բարձրացրին՝ նշան բռնելով ուղիղ թշնամիների դեմքերին: Պոմպեոսի հեծյալները և ընդհանրապես ուղմական գրոծում անփորձները շէին սպասում այդպիսի մի խորամանկ քայլի և նախապատրաստված չէին դրան ուստի և շփմացան դեմք ներին ուղղված հարվածներին. նրանք շուտ էին գալիս, աչքները փակում ձեռքերով և, վերջապես անփառունակ կերպով դիմեցին փախուստի: Ուշադրություն չդարձնելով փախչողներին վրա՝ Կեսարի զորականները շարժվեցին դեպի թշնամու հետևակը: Պոմպեոսի հետևակն այժմ զրկված էր հեծելազորի պաշտպանությունից, և հեշտ էր դրան շրջանցել թևից ու շրջապատել: Երբ այս զորականները հարվածեցին թևից, իսկ տասներորդ լեգիոնը միաժամանակ առաջ նետվեց, թշնամիները շփմանալով բուռն գրոհին ցիրուցան եղան, քանզի տեսան, որ ճիշտ այնտեղ, որտեղ իրենք

մտադիր էին շրջապատել թշնամուն հենց իրենց է շրջապատում սպառնում:

ԼXXII Սլի նրանք փախւտի դիմեցին, Պոմպեոսը տեսնելով փոշու ամպը կռահեց իր հեծեւազորի պարտությունը Դժվար է ասել, թե նա ինչ էր մտածում սյդ ակնթարթին, բայց նա բոլորովին նմանվել էր ցնորված՝ կորցրած ողջամիտ գործելու ընդունակությունը: Մրտանալով, որ ինքը Պոմպեոս Մագնոսն է ոչ որի շղիմելով, նա դանդաղ քայլում էր լիպի ճամբարը այնպէս որ նրան հիանալիորէն սաղում էին այս հայտնի տոսերը

Ձեան էլ տիրակալն ամենաբարձրյալ սարգափով լցրեց սլլտը Այաքսի
Կանգնեց նա շանթահար և իր յոթնակաշի վահանը վար նետելով
Ճետ հետ էր գնում թշնամսկան ամբոխի մեջ դազսն՝ պես շոքը նսյելով

Այս վիճակում Պոմպեոսն իր վրանը եկավ և անծպոուն նստեց սյնտեղմիսչև որ փախստականների հետ միասին ճամբար խուժեց հետապնդողների բազմությունը: Այնժամ նա միայն ասաց «Մի՞թե արդեն բանը ճամբարին հասավ»: Այնուհետև էլ ոչինչ չավելացնելով, վեր կացավ հագավ հանգամանքներին վաչել զգեստ ու ճամբարից դուրս էկավ Պոմպեոսի մնացած լեզեոնները նույնպես փախչում էին, և հաղթողները ճամբարում ահեղ կոտորած սարքեցին դումակայիներին ու վրանները հսկող ծառաների նկատմամբ: Ծորականներից միայն վեց հազար հոգի ընկավ, ինչպես պնդում է Ագինիոս Պուլիոնը որը աչս ճակատամարտում կավում էր Կեսարի կողմում

Ճամբարը գրավելիս ի հայտ եկավ սյոմ գէոսականների անմլտ թեթնամտությունը. յուրաքանչյուր վրան հյուսապատված էր մրտենու ճյուղերով ու զարդարված գունագեղ գորգերով ամկոտրեք սեղաններ էին գրված իմելու գավաթներով, թասեր էին գրված գլինով լի և ընդհանրապես ամեն ինչ հարմարեցված էր ավելի շոտ դոհաբերության համար, քան թե փախուստի: Այսպես հուշերով հրապուրված ու խելահեղ հանդրգնությամբ լեցուն՝ մարտի էր գնում Պոմպեոսի զորքը:

ԼXXIII Ըամբարից մի քիչ հեռանալով, Պոմպեոսը ձին քշեց ամբուլ լքափով և — քանի որ հետապնդում չկար, — մի քանի բարեկամների ուղեկցությամբ անարգել շարունակեց ճանապարհը՝ կլանված այնպիսի մտորումներով ինչպիսիք պետք էր սա, ասել մի մարդուց, որը երեսուն շորս տարվա ընթացքում սովոր էր էղել հնազանդեցնել բոլոր թշնամիներին: Միայն հիմա ծեր տարիքում առաջին անգամ իմանալով, թե ինչ է պարտությունն ու փախուստը, Պոմպեոսն հիշում էր այն ճակատա

մարտերն ու պատերազմները, որոնցում աճեց իր փառքը որ կոտորեց հիմա մի ժամվա մեջ, և մտածում էր, որ դեռ վերջերս ինքը հետևակ ու հեծյալ այնքա ն մեծ ուժերի գլուխ էր կանգնած իսկ այժմ փախչում է խեղճ ո ստորացած և ստիպված է խույս տալ թշնամու հետապնդու մից:

Անցնելով կարիսան Պոմպեոսը հասավ Տեմպեի հովիտը Ուժգին ծարավ զգալով, նա էրեսնիվայր ընկավ գետնին և սկսեց խմել ուղղակի գետից ապա վեր կացավ ու շարունակեց ճանապարհը Տեմպեի հովի տով մինչև որ հասավ ծովը Այնտեղ մի ինչ-որ ձկնորսական խրճիթում նա կանգ առավ մինչև առավոտ: Լուսարացին Պոմպեոսը ազատ ուղե կիցների հետ բարձրացավ գետանավը, իսկ սարուկներին պատվիրեց ունչից շվախելնալով՝ դնալ Կեսարի մոտ: Նավելով ափի երկայնքով, Պոմպեոսը նկատեց ճանապարհվելու պատրաստ մի մեծ առևտրական նավ: Դրա տերը Պետիցիոս անունով մի հոռմեացի էր որը Պոմպեոսի հետ բարեկալական ոչ մի կապ չունէր լայց նրան գեմքով ճանաչո մ էր Այս մարդը նախորդ գիշեր էրագում տեսել էր Պոմպեոսին (բայց ու այն պես, ինչպես Պետիցիոսին հաճախ վիճակվել էր տեսնել արթմնի, այլ խղճուկ ու ստորացված տեսքով) և խոսել էր հետը: Հենց իր այս երազն էր նա պատմում ուղեկիցներին, — պարապ մարդիկ սիրում են դատողու թշուններ անել առաջնահարդ կարևորութուն ունեցող գործերի շուրջը — երբ հանկարծ նավաստիներից մեկը հայտնեց թե տեսնում է ափից թլավարությամբ եկող մի գետանավ և ինչ-որ մարդիկ, որոնք շուր են թափահարում ո դեպի իրենց Ըն մեկնում ձեռքները: Կանգ առնելով Պետիցիոսն իսկո յն ճանաչեց Պոմպեոսին, ինչպիսին երևացել էր իր երագում Խփելով իւ ճակատին նա նավաստիներին կարգադրեց մտ կույկ իջեցնել շուրը և աջ ձեռքը մեկնեց Պոմպեոսին՝ հրավիրելով մըտ նել նավը Հենց միայն Պոմպեոսի տեսքից Պետիցիոսը գլխի ընկավ նրա ճակատագրում սեղի ունեցած փոփոխությունը և շուպասելով ո՛չ նրա դիմելուն ո՛չ խոսքելին նավ ընդունեց Պոմպեոսին բոլոր նրանց հետ, ում որ նա խնդրեց վերցնել (դրանք էրկու Լենտուլոսներն էին և Փավո նիոսը) Այնուհետև նա ծով դուրս եկավ Քիչ անց, տեսնելով դեպի ծով շտապող արքա Դեյոտարոսին, նրանք սրան էլ վերցրին

Վրա հասավ ճաշի ժամը, և նավի տերը ճաշ պատրաստեց այն պա շարճերից, ինչ որ ունեո ձեռքի տակ Փավոնիոսը տեսնելով որ Պոմպեոսը մնալով առանց ծառաների ինքն է սկսել կոշիկները հանել, իս կույն մոտ վազեց հանեց նրա կոշիկները և օգնեց յուղով օծվելու: Ընդհանրապես այս ժախանակից սկսած՝ Փավոնիոսը խնամում էր Պոմ-

պևոսին՝ մշտապես սպասարկելով նյան ինչպես տրուկներն ի ծառայում տերերին, — քնդհուպ մինչև ոտքերը լվանալը և ճաշ պատրաստելը, — այնպես որ տեսնելով այս ազնիվ շիտակ ու անկեղծ ծառայությունները՝ կարելի էր ասել

(ի նշ դեղեցիկ է սմեն ինչն ազնիվ հոգիների ինչ

ԿՆՅԻՆ Այսպես Պոմպեոսը ժամանեց Սմիթպոլիս, իսկ այնտեղից ուղևորվեց դեպի Միտիլենե, որպեսզի հետը վերցնե Կոռնելյային ու սրդուն: Խարիսի ձգելով ամի մոտ, նա պատվիրակ ուղարկեց քաղաք լուր տանելու, բայց ոչ այնպիսի ինչպիսին սպասում էր Կոռնելյան, որ բերկրալի լոբեր ու նամակներ ստանալիս հուսով էր լինում, թե պատերազմի ելքը վճովել է Գիրրաքսոնի մոտ: Պոմպեոսին մնում է միայն հետապնդել Կեսարին: Ահա թե պատվիրակն ինչ վիճակում գտավ նրան և դրա համար էլ սիրտ շարավ ողջունել: Ավելի շուտ արցունքներով, քան թե բառերով նրան պատմելով բոլոր անհնարները դժբախտությունները՝ Կոռնելյային խնդրեց շտապել, եթե ցանկանում է տեսնել Պոմպեոսին մի նավի վրա և այն էլ՝ ուրիշի կսելով սյդ Կոռնելյան ընկավ գետնի և երկար ժամանակ պառկած մնաց անձպտուն, ուշաթափ Ապա դժվարությամբ ուշքի գալով և հասկանալով, որ հիմա ժամանակը չէ տրանջալու ու լալու, նա քաղաքի միջով վաղեվազ զնայ դեպի ծովը Պոմպեոսը դիմավորեց ու ձեռքերի վրա պահեց նրան քանի որ ընդ մնաց նորից գետին փռվեր: «Ես տեսնում եմ օ իմ սմուսին — ասաց նա, — որ ոչ թե քո, այլ իմ բախտն է քեզ նետել այս միակ նավը քեզ ոքը մինչև Կոռնելյայի հետ ամուսնանալը այս ծովում շրջում էր հինգ հարյուր նավով Ինչո՞ւ եկար ինձ տեսնելու: Ինչո՞ւ ինձ չթողեցիր որպես զոհ իմ կործանարար դեին, ինձ, որը պղծել է և քեզ՝ այսքան մեծ դժբախտությամբ Ինչ երջանիկ կին կլինեի եթե մեռած լինեի պարթևների դեմ մզված պատերազմում իմ առաջին ամուսին Պուբլիոսի վախճանի ողբալի լուրն առնելուց առաջ: Ի՞նչ խելացի վարված կլինեի, եթե ինձ վերջ տված լինեի նրա մահից հետո, ինչպես ս կուզենայի, որ այդպես եղած լիներ: Բայց ես մնացի որ տպրեմ ի դժբախտություն Պոմպեոս Մազևոսի»:

ԿՆՅԻՆ Կոռնելյայի այս խոսքին ինչպես պատմում են, Պոմպեոսը պատասխանեց այսպես. «Եյո՞ւ, Կոռնելյա մինչև այժմ դու ծանոթ ե եղել ինձ վերուստ բաժին չտուած վիճակներից մեկին՝ բախտավորին, և դա էլ հենց, գուցե, խարել է քեզ, որովհետև այն անփոփոխ մնաց ավելի երկար քան լինում է սովորաբար Բայց մենք մարդ էնք, ու մենք սիրոված ենք տանել նաև այնպիսի վիճակ ինչպիսին հիմա է շլա հա

մար էլ պետք է կլկին անգամ բալ տը փորձել: Չէ՞ որ այժմյան վիճակից նախկինին վերադառնալու հուշս կա դեռ նրա համար, ով որ նախկինը փոխարինել է այժմյանով»: Այս խոսքերին ի պատասխան Կոռնելյան մարդ ուղարկեց քաղաք իր իրերն ու ծառաներին բերելու: Մինչդեռ միտելենացիները ողջունում էին Պոմպեոսին և հրավիրում ժամանել քաղաք: Պոմպեոսը սակայն, շքնդունեց նրանց առաջարկը և խորհուրդ տվեց ենթարկվել հաղթողին՝ ոտովհետև Կեսարը բարյացակամ ու մեղմ բնավորության տներ մարդ է: Անուհետև Պոմպեոսը գրուչցի լոնվեց փիլիսոփա Կրատիպոսի հետ, որ քաղաքից եկել էր սրբեզոյի տեսակցեր նրան, ընդ որում տրտնջում էր նախախնամության դեմ՝ իր կտակածանքներն արտահատելով այդ առթիվ Կրատիպոսը համաձայնելով նրա փաստարկների հետ՝ աշխատում էր նրան լավագույն հուշեր ներշնչել, որպեսզի չձանձրացներ անտեղի առարկություններով: Իսկ հակառակ դեպքում նա կարու էր հեշտությամբ ապացուցել Պոմպեոսին, որ հռոմեական պետությանը, կառավարման գործերի յիակատար տապալման սլատճառով, անհրաժեշտ է մենիշխանություն: Այնուհետև նա կարող էր հարցնել. «Իսկ ի՞նչ կերպ ու ի՞նչ փաստարկների օղնությամբ Պոմպեո՞ս, մենք համոզվենք, որ դու հաղթանակ տանելով՝ քո բախտից կօգտվեիր ավելի լավ, քան Կեսարը: Ոչ մենք պետք է ընդունենք կատալվածը՝ հնազանդվելով աստվածների կամքին»:

LXXVI Այնուհետև Պոմպեոսը նավ ընդունեց կնոջն ու բարեկամներին և շարունակեց Նավարկությունը մտնելով բոլոր նավահանգիստները, որով դ ջուր կար և սննդամթերք: Առաջին քաղաքը, ուր նա ժամանեց Ատտալիան էլ Պամփիլիսում: Այնտեղ նրան միացան Կիլիկիացից եկած մի քանի տրիերաներ՝ զորականներ հավաքվեցին, և նորից նրա մոտ հարսնվեցին վաթսուն սենատորներ՝ երբ Պոմպեոսը իկացավ, որ իր նավատորմը կանգնած է ռազմական պատրաստությամբ, իսկ Կատոնը մեծ զորքով նավել-անցել է Մֆրիկա նա սկսեց ռաճնորեն տըրտընջալ իր բարեկամներից ինքն իրեն կշտամբել նրա համար, որ թույլ էր տվել իրեն համողին ճակատամարտ սալ միայն ցամաքում՝ աւանց ծովային ուժերի սրևէ մասնակցության, որոնցում ինքն անվիճելի գերակշռություն ուներ, և Լավատորմը կազմ ու պատրաստ չէր պահել վերջին դեպքում նույնիսկ պալտություն կրելով ցամաքում՝ նա կարող էր թշնամուն վիթխարի հզորություն հակադրել ծովում: Հիրավի, Պոմպեոսի կարևորագույն սխալը և Կեսարի ամենաճարպիկ ռազմական խորամանկությունն այն էր, որ այս ճակատամարտը տեղի ունեցավ մի վայրում, որը բավականին հեռու էր ծովից:

Այդ միջոցին Պոմպեոսը ստիպված լինելով այնուամենայնիվ ինչ-որ բան ձեռնարկել՝ ելնելով գործերի վիճակի դասավորումից, շրջակա բազարները մարդ ուղարկեց օգնութեան խնդրանքով։ Որոշ բալաբներ նա ինքն անձամբ էլ շրջում՝ պահանջելով գրամ ու նավերի հանդերձանք։ Պոմպեոսը վախենում էր, սակայն, որ շինի թե թշնամին նրան հատուկ սրբժայտութեամբ ու արագութեամբ իրեն՝ Պոմպեոսին հակադակի ձեռքը գցի, նախքան ինքը ավարտած կլինի անհրաժեշտ նախապատրաստությունները, և սկսեց իր համալ պատասխարան որոնել, որտեղ կարիքի գեղարում կարողանար ապաստան գտնել։ Խորհրդակցությունից հետո պարզվեց, որ ոչ մի պրովինցիա պիտանի չէ այդ նպատակի համար։ Իսկ ինչ վերաբերում է օտարերկրյա թագավորություններին, ապա Պոմպեոսն ինքը այն կարծիքը հայտնեց թե պարթևական թագավորություն և առավել հզորը և դա է ի վիճակի ոչ միայն ընդունել իրենց ու պաշտպանել այժմյան խզճուկ գրութեան մեջ, այլև նորից ուժեղացնել ու հետ վերադարձնել ահուկի դորքով Խորհրդակցության մնացած մասնակիցների մեծ մասը արտահայտվեց հօգուտ Սֆրիկայի և Հոբաս թագավորի։ Սակայն Թեոփանես Լեոբոսացին հայտարարեց, թե իրեն անհեթեթություն է թվում անուշադրության մատնելով Եգիպտոսը ոչինչ քննաձևեր և բեր օրվա ճամփա է հեռու, և Պտղոմեոսին սրբ թեև գլուշատ կրիտա արդ է, բայց հոր կողմից Պոմպեոսին պարտական է բարեկամութեամբ ու երախտագիտութեամբ հանձնվել պարթևների՝ ժողովուրդներից ամենատիրապրուծի, ձեռքը Պոմպեոսը, շարունակեց նա, չի կամենում հոռմեացուն՝ իր նախկին աներոջը գիջել առաջին տեղը և բազմականանալ Նրանից հետո նրկրորդի գերով, հրաժարվում է փորձության ենթարկել իր մեծահոգութունը, բայց պատրաստ է հանձնվելու Արսակեսին, որը նույնիսկ Կրասոսին համաձայնեց ընդունել իր իշխանության տակ միայն մեռած վիճակում։ Սա ուզում է իր ջա ել կնոջը՝ Սկիպիոնների տոհմի ժառանգին, տանել բարբարոսների երկիրը որոնք իրենց հզորության շափը համարում են անսանձ կառայականությունը Թեկուզ և տիկինն այնտեղ Նույնիսկ ոչ մի վիրավորանքի չենթարկվի,— միևնույն է, նրա համար սարսափելի կլինի բնակել նրանց իշխանության տակ, ովքեր կալող են այդ բանն անել։ Այս վերջին հանդամանքը միայն, ինչպես ասում են Պոմպեոսին հետ պահեց դեպի Եգիպտոս ճանապարհորդելուց, ի թե նա ընդ հանրապես ղեկավարվում էր որևէ մի Նկատ ստումբով, այլ ոչ թե գեն էր ուղարկում նրան այդ ճանապարհով։

LXXVII Այսպիսով հարթեց Եգիպտոս մեկնելու առաջարկությունը, և Պոմպեոսը կնոջ հետ լեւկիական տրիերայով Կիպրոսից ճանապարհ

ընկալ Միացած ուղեկիցները նրա հետ դեռ մ էին յստամբ ուղմանան մասամբ բեռնատար նավերով: Հաջողվեց անարդէլ կերպով ծովը կտրել անցնել: Այնուհետև իմանալով, որ Պտղոմեոսը գոյքով կանգնած է Պելուսիոսի մոտ և պատերազմ է մղում ընդդեմ իր քրոջ Պոմպեոսը շարժվեց այնտեղ՝ առաջ ուղարկելով մի պատվիրակ, որ թագավորին հայտներ իր ժամանման լուրը և օգնութիւն խնդրեր: Պտղոմեոսը դեռ շատ երիտասարդ էր Փոթինոսը, որը վարում էր բոլոր գործերը, գումարեց ամենաազդեցիկ մարդկանց խորհուրդ (սրանց ազդեցութիւնը կախված էր բացառապէս նրա կամայականութիւնից) և հրամայեց յուրաքանչյուրին ասել իր կարծիքը: Վրդովեցուցիչ էր որ Պոմպեոս Մագնոսի վերաբերյալ խորհուրդ էին անում ՚Երբինի Փոթինոսը քիսսջի Թեոգոսոսը՝ հռետորութեան համար վարձված ուսուցիչը և Եգիպտացի Աքիլլասը Այս խորհրդականներն ամենադժուարներն էին թագավորի ննջարանապետների ու դաստիարակների մէջ: Եվ այսպիսի մի խորհուրդի որոշմանը պէտք է սպասէր Պոմպեոսը՝ ափից հեռու բաց ծովում խարիսխ ձգած Պոմպեոսը, որն իր արժանապատւութիւնից ցածր էր համարում Կեսարին պարտական լինել իր փրկութեան համար:

Խորհրդականները տարակարծիք եղան. ոմանք առաջարկում էին Պոմպեոսին տուն ուղարկել, մյուսներն էլ՝ հրավիրել և ընդունել: Թեոգոսոսը, սակայն, ցանկանալով ցույց տալ իր խորաթափանցութիւնն ու պերճախոսութիւնը, արտահայտեց այն միտքը թե երկու առաջարկութիւններն էլ վտանգավոր են չէ՞ որ ընդունելով Պոմպեոսին, ասաց նա, մենք Կեսարին դարձնում ենք մեր թշնամին, իսկ Պոմպեոսին մեր տիրակալը Մերժման դեպքում էլ Պոմպեոսը, իհարկէ, մեզ վրա կդնի իր արտաքսման մեղքը իսկ Կեսարը՝ Պոմպեոսին հետապնդելու անհրաժեշտութիւնը Ուստի դրութիւնից գուրս գալու ամենալավ ելքն այն է, որ հրավիրենք Պոմպեոսին և ապա սպանենք նրան: Եվ իրոք, դրանով Կեսարին էլ մեծ ծառայութիւն կմատուցենք իսկ Պոմպեոսից արդեն վախենալու լան չենլ ս նհ՛ա «Մեռելը չի կծում»,— ժպտալով վերջացրեց ՚ա

LXXV, II. Խորհրդականները հսովանութի ՚ տվեցին այդ նենգ մտադրութեանը՝ դրա իրականացումը դնելով Մքիլլասի վրա: Վերջինս իր հետ վերցնելով ոմն Սեպտիմրոսի, որն անցյալում Պոմպեոսի մոտ ծառայել էր որպէս ուղմակաւ տիրուն Սալվիոսին որը նրա մոտ ցենսուրին էր եղել, ու երեք-չորս ծառա դուրս եկավ Լավահանգստից և ուղղվեց դեպի Պոմպեոսի նավը: Նավակողի վրա այդ պահին գտնվում էին Պոմպեոսի ուղեկիցներից ամենաէլեւիները որպեսզի դիտէին, թե ինչ է տեղի

ունենում: Երբ նրանք նկատեցին, որ ընդունելութիւնն աչքի չի ընկնում արքայական շքեղութեամբ և բոլորովին չի համապատասխանում Թեոփանեսի սպասածին, քանի որ ընդամենը մի քանի մարդ մի ձկնորսական մակուշկով գալիս են նավին ընդառաջ նրանց կասկածելի թվաց ալանհարգալիրութիւնը և նրանք սկսեցին Պոմպեոսին խորհուրդ տալ անհապաղ դուրս գալ ծով, քանի դեռ իրենք մեկ նետընկեցից հետո են Այդ միջոցին մակուշկը մոտեցավ, Սեպտիմիոսն առաջինը վեր կացավ և գլմելով Պոմպեոսին յատիներես, նրան իմպերատոր անվանեց Աքիլլասն էլ նրան ողջունեց հունարեն և հրավիրեց իջնել նավակը, քանի որ, իբր, այստեղ շատ սաղը է և ավազոտ ծանծաղուտների պատճառով տրիերայով անցնել անհնար է Այդ ժամանակ Պոմպեոսի ուղեկիցները նկատեցին մի քանի թագավորական նավեր, որոնց վրա զինվորներ էին բարձրանում ափը հետևակներով բռնված էր: Ուստի փախուստով փրկվել, նույնիսկ եթէ Պոմպեոսը փոխեր իր որոշումը անիմաստ էր թվում, բացի այդ անվստահութիւնս ցույց տալը Նշանակում էր մարդասպաններին արդարացում տալ իրենց ռճրագործութեան համար: Այսպիսով, հրածեշտ տալով Կոռնելյային, որը նախապէս սղբում էր նրա վախճանը Պոմպեոսը հրամայեց երկու ցենտուրիոններին ազատարձակյալ Փիլիպոսին և Սկյութ անունով ստրուկին իջնել նավակը: Իսկ երբ Սքիլլասը արդէն նավակից ձեռքը մեկնել էր նրան, սա շուտ էկավ դեպի կինն՝ և ւրդիմ և արտասանեց Սոփոկլեսի յամբերը

Նոր բռնապետի տունը ազատ մարդ մանի
Այդ իսկ ակնթարթին նա ստրուկ կղանա

LXXIX. Սրանք այն վերջին խոսքերն էին, որոնցով Պոմպեոսը դիմեց մ'րձավորներին, ապա մտավ նավակը: Նավը զգալիորեն հեռու էր ափից և քանի որ ուղեկիցներից ոչ ոք նրան ոչ մի բարեկամական խոսք ասաց ուստի Պոմպեոսը, նայելով Սեպտիմիոսին մրմնջաց «Եթե շեմ սխալ վում դուք իմ հին դինակիցն եք»: Սա միայն գլխով համաձայնութեան նշան արեց, բայց ոչինչ չպատասխանեց և գեմքին շերտաց թե բարեկամարար է արամադրված: Ապա հետևեց երկարատև մի լուսթյուն, որի ընթացքում Պոմպեոսը կարդում էր մի փոքրիկ փաթեթ հունարեն լեզվով իր գրած խոսքը, ուղղված Պաղամէոսին: Երբ Պոմպեոսն սկսեց մտածնալ ափին, Կոռնելյան բարեկամների հետ ուստիկ հուզված հետևում էր նավից, թե ինչ է տեղի ունենում և սկսում էր արդեն սիրտ առնել, տեսնելով, որ ափհանման տեղում բաղմաթիվ պալատականներ են հալւում կարծես թէ պատվավոր դիմավորման համար Բայց այն պա-

հին, երբ Պոմպեոսը հենվեց Փիլիպոսի ձեռքին, որ հեշտ բարձրանար, Սեպտիմիոսը հետևից սրով խոցեց նրան ապա իրենց սրերը դուրս քաշեցին Սալվիոսն ու Արիլլասը: Պոմպեոսը երկու ձեռքով տոզան դեմքին քաշեց շասելով և շանելով իր արժանապատվությանը անհամապատասխան որևէ բան: Նա միայն հոգոց հանեց և արիարար ընդունեց հարվածները: Պոմպեոսը վախճանվեց հիսունինը տարեկան հասակում իր ծնընդյան օրվա հաջորդ օրը:

LXXX նավերի վրա եղած Պոմպեոսի ուղեկիցները հենց իր տեսան սպանությունը, աղիողորմ վայնասուն բարձրացրին, որ լսելի էր նույնիսկ ափից Այնուհետև բարձրացնելով խարիսխները՝ փախոստի դիմեցին ընդ որում ուժեղ քամին օգնում էր փախստականներին դուրս գալու բաց ծով: Դրա համար էլ եգիպտացիները որոնք ընկել էին նրանց հետևից, ստիպված եղան հրաժարվել իրենց մտադրությունից:

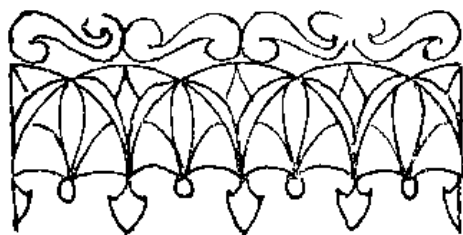
Մարդասպանները կտրեցին Պոմպեոսի գլուխը, իսկ մերկ մարմինը նետեցին նավակի մեջ, թողնելով այդտեղ փռված՝ ի ակն նման տեսարանների սիրահարներին: Փիլիպոսը սպանվածից չհեռացավ, մինչև որ ժողովուրդը մի կուշտ նայեց պրծավ: Հետո նա մարմինը լվաց ծովի ջրով ու փաթաթեց իր շորերից մեկի մեջ Քանի որ ուրիշ ոչ մի բան չունեի ձեռքի տակ, նա շուրջը նայեց և ափին տեսավ մի փոքրիկ նավակի հին ու փռած բեկորներ: Համենայն դեպս դրանք բավական թվացին, որպեսզի դիակիզման խարույկ սարքեր մերկ և բացի այդ այլանդակված դիակի համար երբ Փիլիպոսը տեղափոխեց ու դարսեց բեկորները, նրան մոտեցավ արդեն զառամյալ մի հոռմեացի որը դեռ երիտասարդ ժամաչակ մասնակցել էր Պոմպեոսի առաջին արշավանքներին: «Ո՞վ ես դու, բարեկամ — հարցրեց նա Փիլիպոսին — որ պատրաստվում ես թաղել Պոմպեոս Մագնոսին»: Երբ սա պատասխանեց, թե՛ Պոմպեոսի ազատաւձակյալն եմ, ծերունին շարունակեց «Այս պատիվը չպետք է միմիայն քեզ պատկանի: Ինձ էլ ընդունիր իբրև մասնակից բարեպաշտական գտածոյի որպեսզի ես ամեն բանում շտրտնչամ օտարության մեջ գտնվե լուս համար, որն այսբան ծանր փորձանքներից հետո ինձ առիթ է տալիս կատարելու համենայն դեպս գոնե մի ազնիվ գործ սեփական ձեռքերով դիպչել և վերջին պարտքը հատուցել հոռմեացիների մեծ զուրավարին»: Այսպես կատարվեց Պոմպեոսի թաղումը:

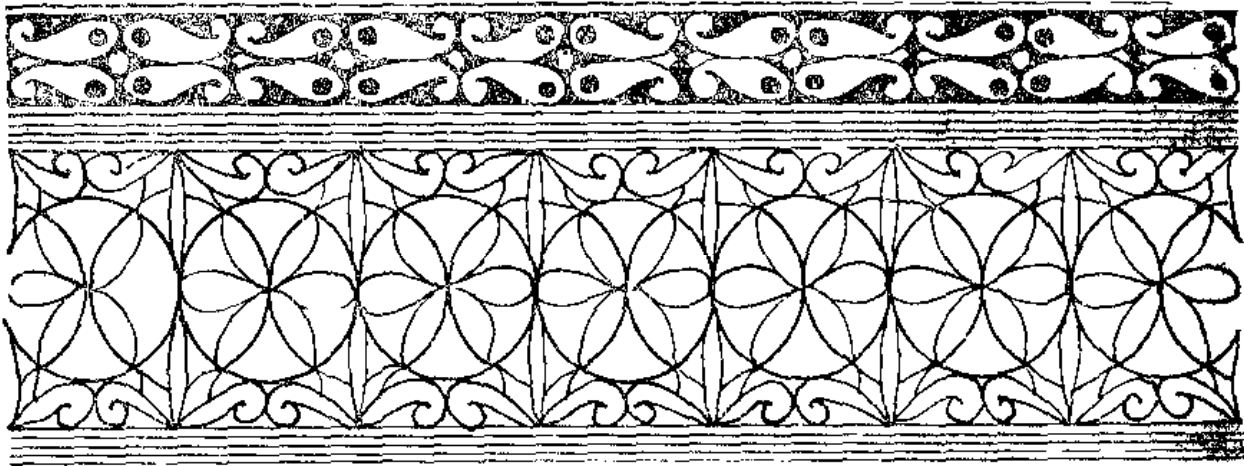
Հաջորդ օրը Կիպրոսից եկավ Լուցիոս Լենտուլոսը: Ոչինչ չիմանալով տեղի ունեցածից, նա նավում էր Եգիպտոսի ափերի մոտով: Տեսնելով թաղման խարույկը և կողքին կանգնած մարդուն, բաց հեռվից լճանաչելով Փիլիպոսին նա ձայն տվեց «Այդ ո՞վ է բոլորել ճակատագրի կող-

ից սահմանված իր ժամկետը և հանգստանում է այդտեղ», — իսկ սպա
հառաչելով ավելացրեց Շուշի աչդ դո՛ւ ես, Պոմպեո՛ւ Մազնոս» Շու-
տով, ասի դուրս դալիս նրան էլ բռնեցին ու գլխատեցին Այսպես եղավ
Պոմպեոսի վախճանը:

Կարճ ժամանակ անց, Կեսարը ժամանեց Եգիպտոս այն երկիրը,
որն իրեն արատավորեց այսպիսի անլուր շարագործությամբ: Նա, ինչ-
պես մարդասպանից, երեսը շուռ տվեց այն մարդուց, որը բերեց Պոմպեո-
սի գլուխը, և, վերցնելով Պոմպեոսի մատանին, լաց եղավ: Կնիբի վրա
սույուծ էր դրոշմված, ձեռքին՝ սուր: Աքիլլասին և Փոթինոսին Կեսարը
հրամայեց մահու տալ: Թագավորն ինքը ճակատամարտում ջսխջախ-
վեց և խեղդվեց գետում: Իսկ սուփեստ Թեոդոտոսին հաջողվեց խույս թալ
այն պատժից, որ նշանակել էր Կեսարը, քանի որ Նա փախավ Եգիպտո-
սից և թափառում էր՝ խղճուկ կյանք վարելով և ամենքից արհամարհ-
ված էր Երբ Մարկոս Բրուտոսը Կեսարի սպանությունից հետո տիրեց
Ասիային, նա այնտեղ փնտրեց գտավ Թեոդոտոսին և հրամայեց տան-
ջալի մահվան ենթարկել նրան:

Պոմպեոսի աճյունը հանձնեցին Կոռնելյային որն այն թաղեց Ալ-
բանական կալվածքում:

Զ ու զ ա դ ը ու մ

LXXXI(I) Քանի որ այս և կու մարդկանց կենսագրութիւնները մեր աշխ առաջ են այժմ համառոտակի քննարկենք և համադրենք նրանց տարրերիչ առանձնահատկութիւնները Առաջին առանձնահատկութիւնն այն է որ Պոմպեոսը հզորութեան հասավ և փառաբանվեց բացառապէս օրինական ճանապարհներով սեփական նախաձեռնութեամբ բազում ծառայութիւններ մատուցելով Սուլլային, երբ սա Իտալիան աղատագրում էր բռնապետներով: Իսկ ինչ վերաբերում է Ագեսիլայոսին, ապա նա, ընդհակառակը ինչպէս թվում է, թագավորական իշխանութեան ասավ ոչ անբաւոր — և աստվածացին, և մարդկային օրենքների տեսակետից, — միջոցներով Ալսպես, նա ապօրինաժին հայտարարեց Լեոտիքիոսին, որին հենց իր եղբայրը օրինական ժառանգ էր նահաշէլ և ծիծաղելի դուրս բերեց կազ թագավորելու վերաբերյալ գուշակութիւնը Երկրորդ Պոմպեոսը և Սուլլայի կենդանութեան օրոք մշտապէս պատշաճ պատիվներ էր տալիս դիկտատորին, և նրա լախճանից հետո, հակառակ Լեպիդոսի դիմադրութեանը, հոգայ հանգուցյալի թաղման մասին և նուցնիսկ իր դատերը կնութեան տվեց Սուլլայի որդի Փալսատոսին: Իսկ Ագեսիլայոսը օլտիւլիով պատահական առիթից՝ իրենից հեռացրեց Լիսանդրոսին և նրան կոպիտ վիրավորանքներ հասցրեց: Այն ժառայութիւնները, որ Սուլլային մատուցեց Պոմպեոսը, պակաս չէին նրանցից, ինչպիսիք Սուլլան էր նրան մատուցել, այնինչ Ագեսիլայոսին Լիսանդրոսը դարձրէջ Սպարտայի թագավոր և համայն Հունաստանի գորավար: Երրորդ տարրերութիւնն այս է, որ պետական գործելում և ռատարաններում Պոմպեոսի թուլ

ոված անարդարությունները ծագել էին ազգակցական կապերից: Իրոք, Պոմպեոսն ստիպված էր լինում Կեսարի և Սկիպիոնի պարսավելի արարքների մեծամասնությունը գործակիցը դառնալ, որոնցից յուրաքանչյուրը նրա աներն է եղել: Մյուս կողմից, Սիպոդրիասը որին պետք է մահադատվի ենթարկելին օթենացիների հետ անարդարացի վարվելու համար Ազեսիլացոնն ազատեց արժանի պատժից՝ իր որդու սիրտ պատճառով իսկ Փերիգասին՝ թեթեացիների հետ կնքված խաղաղության դաշնագիրը խախտողին, նա լճական աջակցություն ցույց տվեց, անկասկած ծածկելով բուն հանցագործությունը: Ընդհանրապես Պոմպեոսը որքան վնաս է պատճառել հռոմեացիներին՝ գիշելով բարեկամներին կամ գործելով անգիտություններ, նույնքան դժբախտություններ էլ Ազեսիլացոնն է բերել լակեդեմոնացիներին՝ բորբոքելով Բեովտակսի դատերազմի բոցը՝ ի հաճույս իր բուռն փառասիրության:

LXXXII(II) Եթե աս էրկու մարդկանց անհաջողություններում պատասխանել նաև ճակատագրի անբարեհաճությունը, ապա Պոմպեոսի բախտը հռոմեացիների համար միանգամայն անսպասելի դուրս եկավ, լակեդեմոնացիներն էլ նախապես դիտեին Ազեսիլացոսի ճակատագիրը բայց նա սրանց չթողց որ գերծ մնան կազ թագավորությունից Եվ իրոք, եթե Լեոտիքիդասը նույնիսկ հաղար տնդամ մերկացված լիներ այն օանում, թե նա օտարերկրացի է և սպորինաձին, ապա իհարկե, եվրիպոնսիդների համար դժվար չէր լինի Սպարտայի համար գտնել օրինական թագավոր՝ առողջ ստեբրով, և թե միայն Լիսանդրոսը նրանց շատ պեր մտանալ լատգամախոսություն մասին: Այն բուժիչ միջոցը, ու է Լեկտ ափ մոտ տեղի ունեցած դժբախտ ճակատամարտից հետո առաջացած դժվարին պայմաններում Ազեսիլացոսը կիրառեց «լեղաճարճներ» նկատմամբ, առաջարկելով մեկ օրով օրենքներին թույլ տալ քնելու և հայտ է բերում իրա երեկելի պետական իմաստությունը, և Պոմպեոսի կյանքը է լի կարելի նման որեէ բան գտնել: Վերջինս իրեն պարտաւէր չէր համարում իր իսկ կողմից սահմանված օրենքները պահպանել, որպեսզի բարեկամներին ցույց տար իր հզորությունը: Ազեսիլացոսն էլ կանգնած լինելով հանուն ամաքաղաքացիների փրկության օրենքները վերացնելու անհրաժեշտություն առաջ՝ գտավ այն միջոցը, որի շնորհիվ օրենքները և՛ չկործանեցին քաղաքացիներին, և միաժամանակ չվերացվեցին, որպեսզի չկործանեին նրանց: Ինձ համար որպես Ազեսիլացոսի պետական իմաստության անլուրդական օրինակ է պատկերանում նաև իրա այն հայտնի արարքը, երբ նա սկիտալաներն ստանալուց անմիջապես հետո, դա դարեցրեց Սսիական իր արշավանքը: Ազեսիլացոսը օգ

տրվում էր պետական հզորութունից այն շափով, ինչ Պոմպեոսն էր օգտվում, և իր մեծությամբ նա պաշտական է հենց իրեն, բայց հանուն հայրենիքի բարօրության նա հրաժարվեց այսպիսի հզորութունից ու փառքից որպիսին ոչ ոք չէր ունեցել ո՛չ անցյալում ո՛չ էլ նրանից հետո Ալեքսանդրից բացի

LXXXIII(III) Մյուս կողմից ինչ վերաբերում է այլազանքներին ու ռազմական սիրահիքներին ապա Քեկնոփոնեն ինքը, կասծում էմ, Սդե սիլալոսի հաղթանակները չէր համեմատի Պոմպեոսի հաղթանշանների քանակի հետ այն բանակների մեծության հետ, որոնք ևս էլ էին նրա հրամանատարության տակ ճակատամարտերի քանակի և նրա սարած հաղթանակների հետ, թեև այդ գրողին հանուն նրա այնպիսի արևանիքների ասես թե առանձնապես իրավունք է վերապահված գրել ու խոսել Ազեսիլալոսի մասին, ինչ որ ուզենա

Թվում է նաև թե Պոմպեոսը թշնամիներ է հանդեպ իր գթասիրտ վեպերմունքով շահեկանորեն տարբերվում է Սզեսիլալոսից: Վերջինս ուզում էր սարկացնել Թերեն 1 անսպասուի վերածել Մեսսենան (թեև Մեսսենան ու Սպարտան ընդհանուր ժուռանդության մեջ հավասար բաժիններ ունեին, իսկ Թերեն մի քաղաք էր, որտեղից նրա տոհմն էր ծագում) և սրա սլատեառով քիչ մնաց հենց Սպարտալից էլ գրկվեք և կորցնեք Հունաստանի վրա ունեցած գերիշխանությունը: Պոմպեոսն էլ ոչ միայն քաղաքներում բնակեցրեց ծովահեններին, որոնք փոխելով իրենց արհեստը՝ անցան նոր ապրելակերպի այն էր դաշնակիցը դարձրեց պարտված Հարց թագավոր Տիդրանին, որին կարող էր որպես գերու անցկացնել էր հաղթահանողի թափոթի հետ, հայտարարելով թե հավերժությանն իր համար ավելի թանկ է, քան մի չր

Բայց էթե պատեհալմում պետք է նախատեսվածը լուր միայն կարևորագույն դարձերին ու ծրագրերին, որոնք վճռական հաջողություն էին ունենում, ապա լակեղեմոնացին գորավարի տաղանդով հոռմեացուց ավելի հեռուն գնաց: Հիրավի, առաջին՝ նա չքեց և թշնամիներին շովեց բաղարներ, թեև նրանք երկիրն էին խուճել յոթանասուն հազարանոց զորքով, իսկ ինքը միայն մի բուռ զորականներ ուներ, այն էլ՝ կեկորս լի մուս պարտութուն կրած Պոմպեոսը, ընդհակառակը, սարսափով փախավ Հոռմից, հենց որ կեկորը հինգ հազար երեք հարյուր հարյուր հրավեց Իտալիայի մեն մի քաղաքը, նա կամ փոքրոգարար նահանջեց սակավաթիվ հակառակորդի առաջ, կամ սխալմամբ թշնամիներին սշանա կալիորեն ավելի ուժեղ համարեց Բացի այդ Պոմպեոսը ետևապարհ ընկավ կնոջ ու երեխայի հետ իսկ մնացած լաղալացիներն էլ ընտանիքն

ըր թողեց անպաշտպան, այնինչ նա պետք է կամ հաղթեր՝ մարտնչելով հայրենիքի համար, կամ էլ ընդուներ ուժեղագույն հակառակորդի խաղաղության առաջարկները, մանավանդ որ նա իր համաքաղաքացիին էր և ազգականը: Իսկ արդյունքը էղավ այն, որ հենց այդ մարզուն, որի հրամանատարության ժամկետը երկարացնելը և կամ որին կոնսուլութուն տալը համարում էր վտանգավոր, նա հնարավորութուն տվեց Հոսոյր գրավելու և Մետելլոսին հայտարարելու, թե ինքը նրան իսկ և մնացած բոլորին իլ գերիներն է համարում:

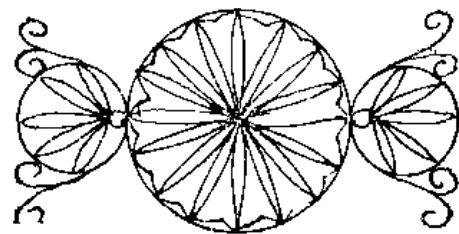
LXXXIV (IV) Գործելով լավ զորավարի համար անխախտելի ու կալ և լագույն կանոնով — լինելով ուժեղ՝ թշնամուն ստիպել ճակատամարտ տալ, իսկ թուլութուն դգալով՝ խուսափել մարտից Ագեսիլայոսը միշտ մնում էր անպարտելի նեսարը երբ ավելի թույլ էր, իույս էր տալիս, ճողոպրում Պոմպեոսից որպեսզի պարտութուն չկրեր, իսկ հենց որ ուժեղացավ, ապա նրան ստիպեց մեկ ցամաքային ճակատամարտում վտանգի ենթարկել այն ամենը, ինչ ուներ ձեռքին, և միանգամից տեք դարձավ հարստութունների պարենի ու ծովի վրա գերիշխանության: Եթե այս բոլորն առաջվա պես մնար թշնամու ձեռքը, ապա վերջինս կարող էր կեսարին վերջ տալ առանց որևէ ճակատամարտի Այն, ինչն այս դեպքում բերում են իբրև լավագույն արդարացում ամենաուժգին կրշտամբանք է հանդիսանում փորձված զորավարի համար: Հիրավի, երկտասարդ զորավարի համար (բացի դա նաև իր զորքերի կանչերից ու ազմուկից շփոթահար և ոչ այնքան ուժեղ մեկը որ դիմադրեր նրանց պահանջներին) բնական ու ներելի կլիներ հրաժարվել իր ամենահուսալի հաշվարկներից: Բայց ո՞վ կարող է արդարացում գտնել այն բանի համար որ Պոմպեոս Մագնոսը, որի ճամբարը հռոմեացիներն անվանում էին հայրենիք իսկ վրանը՝ սենատ ուրացող ու դավաճան համարելով նրանց, ովքեր պետական գործերն էին տնօրինում Հռոմում ում մասին հայտնի էր, թե երբեք չի ենթարկվել ոչ մի պետի այլ իր բոլոր արշավանքները մեծ վառքով կատարել է որպես գլխավոր հրամանատար, — ո՞վ արդարացում կգտնի, կրկնում եմ որ այդպիսի մարդը դատարկ ու փուչ պատճառներով Փավոնիոսի ու Դոմիցիոսի կատակների պատճառով այն պատճառով որ իրեն չէին անվանում Ագամեմնոն, նետվեց ահավոր մի ճակատամարտի մեջ՝ վտանգի ենթարկելով գերագույն իշխանութունն ու ազատութունը: Եթե նա հաշվի էր առնում սոսկ մեկ օրվա փառքն ու խայտառակութունը պետք է իսկույն սկսեր դիմադրութուն ցույց տալ թշնամուն և պաշտպաներ Հոսոյր իսկ իր վախուստը թե՛ միտոկլեսյան

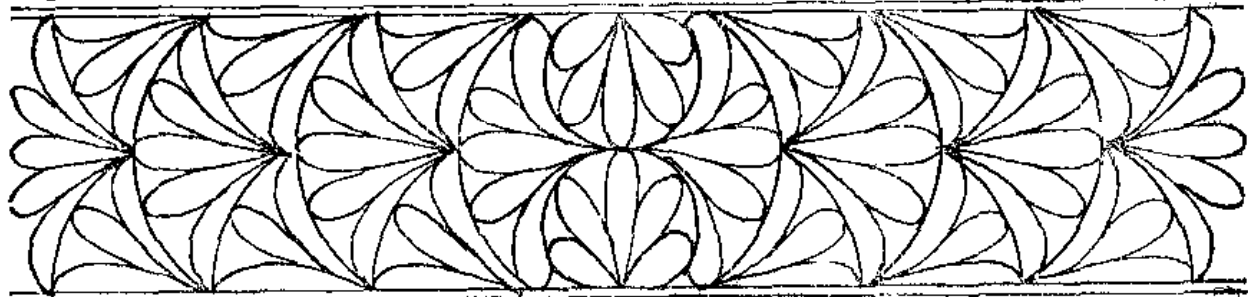
նազմական խորամանկութիւնն ներկայացնելով շարտք է հետազայում
ամոթալի համարեր հապաղումը Թեսալիայի ճակատամարտից առաջ
Չէ՞ որ աստվածութիւնը Վատկապետ Փարսալիայի հովիտը շէր մատ
նանշել որպէս աշխարհը տիրելու համար մղվող ճակատամարտի ասպա
րեզ և մոնեախիկը ախոջաններին կոչ շէր անում այլ հովիտն իջնել և
նրանցից ոչ մեկի գլխին պսակ շէր դրել: Ընդհակառակը, իշխելով ծովի
վրա Պոմպեոսը հնարավորութիւն ուներ ընտրելու բազմաթիւ այլ դաշ
տավայրեր հազարավոր քաղաքներ: Վերջապէս, նրա տրամադրութեան
տակ էր ողջ աշխարհը, եթէ միայն ցանկանար նմանվել Փաբիոս Մաք
սիմոսին, Մարիոսին, Իուկուլլոսին և նույնիսկ Ագեսիլայոսին: Վերջինիս
ոչ միայն Սպարտայում վիճակվեց տանել հենց այդպիսի խոովարարա
կան դժգոհութիւն համաքաղաքացիների կողմից, որոնք ուզում էին թե
բեացիներից պաշտպանել իրենց հողը այլև եգիպտոսում համբերու
թյամբ տանել կասկածանքներ ու զրպարտչական մեղադրանքներ թա
գավորի կողմից, որին նա խորհուրդ էր տալիս հանգստութիւն պահպա
նել: Ագեսիլայոսը կարողանալով հաստատակամ լինել իր ճրագործի
կատարման մեջ, եթէ նա դրանք ճանաչել էր որպէս լավադուլնները, ոչ
միայն եգիպտացիներին փրկեց՝ հակառակ նրանց կամքի և մշտապէս
պահպանեց Սպարտան այդքան ուժգին ցնցումների ժամանակ, այլև հենց
լաղաքում բարձրացրեց թեբեացիների դեմ տարած հաղթանակի հուշար
ձան՝ համաքաղաքացիներին հնարավորութիւն տալով նորից հաղթանակ
տանել, շնորհիւ այն բանի, որ դրանից առաջ շէր թողել, որ նրանք սե
փական քմահաճութեան գոհ դառնալին Ռեստի Ագեսիլայոսին՝ հետազա
յում գովարանում էին նրանք, ում քմահաճութեանը սա հակադրվել էր:
Պոմպեոսին, որը սխալներ էր թույլ տալիս ուրիշների մեղքով ընդհա
կառակը, անդիմանում էրն սույն աչն մարդիկ ովքէլ նրան դրել էին
կատարել դրանք

Ոմանք պնդում են սակայն թէ նլան խաբեց իր անել Սկիպիոնը
հափշտակելով ու թաքցնելով Ասիայից բերած դրամների մեծ մասը, այն
նայատակով, որ Պոմպեոսին ստիպեր ճակատամարտ տալ, բանի որ այ
լապէս իբր թէ, դրամները շնն բավարարի: Եթէ դա նույնիսկ ճիշտ էլ
լինի, այնուամենայնիւ զորավարը նման հանգամանքների մեջ ընկնե
լիս շարտք է այդքան հեշտուն թույլ տա, որ իրեն խաբեն, շարտք է
հապճեպորեն վճռական ճակատամարտ տալու ոխակի գիմի: Ահա թէ ին
չո մն ենք մենք տեսնում այդ երկու մարդկանց տարբերութիւնը:

LXXXV(V). Պոմպեոսը անհրաժեշտութիւնից դրսևում, որպէս ար
տաքսյալ նավեց գնաց Եգրպոս Սգեսիլայոսն էլ այնտեղ մեկնեց ոչ

անհրաժեշտությունից, բայց և ոչ ազնիվ դրդո մներկց մղված այլ՝ ի սեր լրամի, որպեսզի բարբարոսներից ստանալիք միջոցներով կովեր հույ ների դեմ: Այնուհետև նույն այն բանում ինչում մեղադրում ենք եգիպ տացիներին որոսք կործանեցին Պոմպեոսին Եգիպտացիները Իեղադը- րում ևն Ագեսիլաչոսին Հիրավի Պոմպեոսը վստահեց օրանց և դրա դիմաց կյանքով հատուցեց: Ագեսիլաչոսն էլ եգիպտացիների կողմից լիակատա : վստահություն էր վաչելում, բայց բախտի քմահաճույքին թո դեց նրանց ում որ ինքը օգնության էր եկել անցնելով նրանց թշնամի ների կողմը

Դ Ե Մ Ո Ս Թ Ե Ն Ե Ն

1 Օլիմպիայում կառավարչի մրցումներում սարած հարժանակի առթիվ Ալքիբիադեսին գովերգ ձոնած բանաստեղծը — լինի դա Եվրիպիդեսը, ինչպես մեծամասնությունն է կարծում, թե ուրիշ որևէ մեկը, — պնդում է, որ լիակատար երջանկության համար անհրաժեշտ է ամենից առաջ որպես հայրենիք ունենալ «նշանավոր ու փառավոր մի քաղաք»։ Իսկ ես կարծում եմ, Սոսսի՛ե որ նրա համար ով ձգտում է իսկական երջանկության, ինչը հիմնականում կախված է հոգեկան խառնվածքից ու մտածելակերպից, այն, որ նա ծնվել է աննշան ու փոքրիկ քաղաքում, նույնքան ոչ էական բան է որքան ոչ ասենք, կարճատև ու տղիվ լինելը նրա մայրը։ Իրոք, ծիծաղելի է մտածել, թե Հուլիոսն՝ Քևոս ոչ մեծ կղզու մի պատլիկ մասը, կամ էգլնան որը աթենացիներից ինչ-որ մեկը պահանջում էր հեռացնել իբրև «սպիտակ հատ Պիրեոսի աչքից», լավ դելասաններ ու բանաստեղծներ է ծնում, չի կարող աշխարհ բերել արդարամիտ քչով բավարարվող, խելացի ու մեծահոգի մարդիկ։ Մյն արվեստները որոնք ծագել են որպես միջոց հարստություն ու փառք վաստակելու համար աննշան փոքրիկ քաղաքներում դուրս ե ուղղակի նվազում են, բայց առաքինությունը, սիմացկուն ոչ քմահաճ բույսի նման արմատներ է ձգում ամենուրեք, որտեղ բնածին օրինավորություն և աշխատասիրո թյան սգի է դտնում։ Ուստի եթե մեր մտքերն ու արարքները ինչ-որ բանում այնքան էլ անբասիր չեն, այդ դրա համար արդարացի կլինի, որ ինքներս մեզ մեղատրեներ, այլ ոչ թե մեր հայրենիքի համեսու չափերը։

II Ճիշտ է ով որ հանձն է առել կատարելու պատմական հետազոտումներ, որոնց համար պահանջվում է կարգալ ոչ միայն դյուրամաս լիկի, հայրենական, այլև արտասահմանյան, օտար երկրներում ցրված րազում երկիր, նրան իրոք ամենից առաջ «նշանավոր ու փառավոր քաղաք» և անհրաժեշտ լուսավորչալ ու բազմամարդ միայն անտեղ, առատորեն և նենալով ամեն կարգի գրքեր, իսկ այն, ինչը սպրդել է մատենադիւնների ուշադրութլունից, բայց ակնհայտորեն հաստատվում է բարոյաբար ավանդութլամբ հավաքելով լսածը և որոնելով գտնելով հարցուփորձի միջոցով և ակարողանա իր աշխատութլունը հրատարակել նվազագույն թվով մեղանշումներով ու բացթողումներով Ինչ վերաբերում է ինձ ապա ես ապրում եմ մի ոչ մեծ քաղաքում և, որպէսզի այն էլ ավելի չփոքրացնեմ, պատրաստվում եմ անտեղ ապրել հետագայում ևս իսկ երբ Հռոմում և Իտալիայի այլ վայրերում էի լինում ապա պետական գործերս ու աշակերտներս, որոնք ինձ մոտ էին գալիս փիլիսոփայութլուն պարապելու, ինձ ազատ ժամանակ շէին թողնում որպեսզի լարժվելի հոռմեացիների լեզվի մեջ, ուստի և շատ ուշացած արդեն կյանքիս մայրամուտին, ես սկսեցի հոռմեական գրքեր կարդալ Եվ, զարմանալի բան է, բայց ճշմարտութլուն է սա — ինձ հետ ահա թե ինչ պատահեց. ոչ այնքան բառերից էր ինձ հարկ լինում իմանալ զրանց լովան դակութլունը, որքան, բնդհակառակը բովանդակութլունից որի մասին էս այսպես թե այնպես արդեն որոշ պատկերացում ունեի, որսալ հենց այդ բառերի նշանակութլունը: Իհարկէ, զգալ հոռմեական սճի գեղեցկութլունը, սեղմութլունը, փոխաբերութլունների առատութլունը և կանոնավորութլունը — մի խոսքով այն ամենը ինչով զարդարվում է խոսէր, — ինձ թվում է հետաքրքիր է և զուրկ չէ հաճելիութլունից, բայց դա պահանջում է ոչ հեշտ աշխատանք և համառ սլախապնդումներ, ու միայն նրանք են ի զորու դա անել, ովքեր ավելի շա և ազատ ժամանակ ունեն և ում տարիքը դէռ չի խոչընդոտում այդ կալդ ձգտումները իրագործմար

III Ահա թէ ինչու համեմատական կենսագրութլունների այս, ըստ հաշվի, հինգերորդ գրքում, պատմելով Գեմոսթենեսի ու Յիցերոնի մասին, նրանց բնավորութլունն ու մտածլակերպի մասին, մենք ուսումնասիրելու և համադրելու էնր նրանց ըստ նրանց արարքների ո պետական գործունեութլան, բայց համեմատել նրանց ճառերը՝ որոշելու համար, թե նրանցից որն էր ատուլի ազդու և հաճելի խոսում մենք հանձրն չենք առնում: Թե չէ մէնք էլ կրնկենք այն դրութլան մեջ ու ի վերաբերչալ Հոնն ասել է. «Գլխինն անհոռնի է ցամաքում» — մի խոսք որ

անձնապաստան Յեցիլիոսը չգիտեր այլապես սիրտ չէր անի լույս ըն ծայել Դեմոսթենեսի և Յիցերոնի համեմատությունը Ասենք, էթե «Ճա նաչիր ինքդ քեզ» և սույթով դեկավարվէր ամեն ոք, այն այլևս չէր թվա աստվածային պատգամ:

Դեմոսթենեսին ու Յիցերոնին աստվածությունը ասես թե, հենց էն գլխից կերտել է ըստ միևնույն տիպարի նա ոչ միայն նրանց բնավո րությանը տվել է բազում նման գծեր, ինչպիսիք են, օրինակ փառասի րությունը և նվիրվածությունը քաղաքացիական ազատությո նեկերին, փոքրոգությունը պատերազմների ու վտանգների ժամանակ այլև այդ ամենին խառնել է և ոչ քիչ պատահական զուգահիշյություններ: Ինձ թվում է դժվար է գտնել երկու այլ հոևտոր, որոնք լինելով հասարակ և ոչ աղնվաղարմ մարդիկ, հասել են փառքի ու հզորության, պայքարի մեջ մտել արքաների ու բռնակալների հետ, գրկվել դուստրերից, արտաքսվել հայրենիքից բայց պատիվներով վերադարձել, նորից են փախել, բայց բռավել թշնամիների կողմից և կյան քին հրաժեշտ տվել հենց այն ժամա նակ, երբ մարել է իրենց համաքուպացիների ազատությունը եվ էթե բնավորությունն : պատահականությունը՝ կարրչների պես, միմյանց հետ մրցության մեջ մտնելին, դժվար կլիներ դատել, թե այդ երկու այ րերին ով է ավելի նմանություն տվել. բնավորության գծերով՝ «ա՞ թե՞» կենսական հանգամանքներով՝ մյուսը՝ բայց նախ լեւոք է պատմել նրա մասին ով որ ավելի վաղ է ապրել:

IV Դեմոսթենեսի հայրը՝ Դեմոսթենեսը իսլպես թեոպոմպոսն է սեղեկացնում պատկանում էր հարգարժան և ունեւոր քաղաքացիների թվին, իսկ «Դանակագործ» մականունը կրում էր նրա համար, սր ունեւր մե մեծ արհեստանոց, որտեղ հատուկ սովորեցված սարուկները սրեր ու դանակներ էին շինում Իսկ ինչ վերաբերում է նրա մորը, ապա հոևտոր էսքինեսը հավատացնում է թե սրա հայրը եղել է ոմն Գիլոնե ու Աթենքից փախել էր՝ փրկվելով պետությանը դավաճանելու մեջ մեղադրվե ւուց, իսկ մայրը նույնիսկ հույն չէ, բայց նա ճի՞շտ է ասում, թե՞ չարա խասում է ու գրպարտում — դա մենք չենք կարող որոշել: Յոթ տարեկա նում Դեմոսթենեսը կորցրել է հորը՝ ժառանգելով մեծ հարստություն (նրա ունեցվածքի ըն չհանուր արժեքը հասնում էր տասնհինգ տաղանգի), բայց խնամակալները նրա հետ անազնվորեն են վարվել. հարբս տության մի մասը նրանք յուրացրել են, մնացածն էլ բոլորովին անտեւր թողել, այնպես որ նույնիսկ նրա ուսուցիչների ոտնիկը լրիվ չէր վճար վում: Հատկապես դրա համար նա թվում է, շատացավ այնպիսի դաս տիարակություն, որպիսին վայել էր ազնվազարմ տղայի համար, ենչ

լիս և փիրուն, նուրբ կազմվածքի պատճառով, քանի որ մայրը նյան հոու էր պահում ֆիզիկական վարժություններից իսկ դայակ-դաստիարակները լին հարկադրում դրանցով զբաղվել Մանկությունից ի վեր նա տկայ ու հիվանդոտ էր, որի համար իր հասակակիցներից, որոնք ծայրում էին նրա արտաքինը նա ստացել էր «Բատալոս» ամսթալի մականունը: Բատալոսը ինչպես ոմանք հավատացնում են, եղել է կնանք ման ֆլեյտահար, իսկ Անտիփանեսը այդ մասին նույնիսկ մի փոքրիկ պիլոս է գրել, որի մեջ շարախնդորեն ծաղրել է նրան: Ուրիշները Բատալոսին հիշատակում են որպես բանաստեղծի՝ անպատշաճ բովանդակությամբ խնջույքի երգեր հորինողի: Գոյություն ունի, վերջապես, մի կարծիք, թե այն ժամանակվա ատտիկյան բարբառով բատալոս» էր կոչվում մարմնի ոչ բուրրովին դյուրին արտասանվող լաւը: «Արգաս» էլ,— նա ունեք, ասում են, նաև այսպիսի մի մականուն,— Գեմոսթենեսին կոչում էին կամ նրա բնավորության համար՝ մոայլ ու մաղձոտ (չէ՞ որ որոշ բանաստեղծներ «արգաս» բառով են անվանում օձին), կամ այն բանի համար, որ նրա խոսքը աչքի էր ընկնում անբարեհնչունությամբ ախր գոյություն է ունեցել և Արգաս անունով մի բանաստեղծ՝ անպետք ու խրթին ոտանավորներ հորինող: Սսենք, բավական է, այդ մասին:

V Ասում են Գեմոսթենեսը պերճախոսությամբ է հրապուրվել ասա թե ինչից Հոեատր Կալլիստրատոսը պարբաստվում էօ հանդես գալ դատարանում Օրոպոսի վերաբերյալ դործով, և աքլ էլուլ թին բուրրն սպասում էին մեծ անհամբերությամբ, որովհետև նա շատ ուժեղ հոեատր էր, բացի գա՛ ուժերի ծաղկման շրջանում, գործն ինքն էլ շատ էր աղմկալի: Կսելով թե ինչպես իր ուսուցիչներն ու դոյակները պայմանավորվում են գնալ դատի ունկնդրման Գեմոսթենեսը խնդրանքով ու աղերսանքով հասավ այն բանին, որ դայակն իր հետ վերցրեց նրան Իսկ սա մտերիմ հարաբերության մեջ էր այն սպասավորների հետ, որոնք պահում էին դատական շինությունների բանալիները և ճարեց մի տեղ, որտեղից տղան ոչ որից շնկատվելով՝ կարող էր լսել էլուլ թ ունեցողներին: Կալլիստրատեսը փայլուն կերպով շահեց գործը՝ համբեշահուր հիացմունք վաստակելով, և Գեմոսթենեսը նախանձեց նրա փառքին, տեսնելով, թե ինչպես է ամբոխը հիացական բացականչություններով հաղթողին սուն ուղեկցում բայց էլ ավելի դարմացավ ու ապշեց խոսքի ուժի վրա, որը, ինչպես նա պարզ հասկացավ, ընդունակ է գերել ու հնազանդեցնել բացարձակապես բուրրին Այդ պահից սկսած թողնելով մնացած բուրր պարապմունքները և մանկական խաղերը նա սկսեց ջանասիրաբար մարդվել ճառասացության մեջ՝ հուսալով ժամանակի ըն-

Թացքում դառնալ իսկական հոետոր: Նա իրեն որպես դաստիարակ ընտրեց Իսեոսին, թեև այդ ժամանակ դեռ դասավանդում էր Իսոկրատեսը, — կամ նրա համար, ինչպես ոմանք կարծում են որ որբության պատճառով նա ի վիճակի չէր Իսոկրատեսին վճարելու սահմանված տասը մինան կամ էլ, հավանական է, նրա համար, որ գործնական նպատակներով առավել պիտանի էր համարում Իսեոսի ճարտասանությունը ներգործուն ու նրբագեղ: Իսկ Հերմիպոսը պնդում է որ գտել է անհայտ մի հեղինակի գրառումներ, որտեղ գրված է, թե Դեմոսթենեսը եղել է Պլատոնի ունկնդիրը և իր պերճախոսությամբ գլխավորապես նրան է պարտական: Նույն այդ Հերմիպոսը մեջբերելով Կեսսիբոսից հավատացնում է, թե Դեմոսթենեսը հիմնավորապես ուսումնասիրել է Իսոկրատեսի և Ալքիդամանտոսի ձեռնարկները՝ դրանք թաքուն ճանապարհով ստանալով սիրակուզացի Կալլիասից և ուրիշ մի քանի հոգուց:

VI Ինչպես էլ եղած լինի, շափահասության հազիվ հասած Դեմոսթենեսը իր խնամակալներին դատի տվեց, իսկ քանի որ հազար ու մի խորամանկություններով նրանք ամեն անգամ կարողանում էին ճար պրտնել բողոքարկելու դատավճիռը ու տի Դեմոսթենեսը նրանց դեմ մեկը մյուսի հետևից ճառեր էր գրում, մինչև որ կոփվելով, ինչպես Թուկիդիդեսն է արտահայտվել, շարշարանքների ու վտանգների մեջ, շահեց դատը Եվ թեև չհաջողվեց բռնագանձել հայրական ժառանգության մի շնչին բաժինն անգամ, սակայն նա ճանելու մեջ համարձակություն ու բավականին փորձ ձևք բերեց, իսկ գլխավորը ճաշակելով փառք ու հզորոթյուն, որ ձևք էր բերում հրապարակային բանավեճերում հաստատ որոշում ընդունեց հանդես գալ ժողովրդական ժողովում և զբաղվել պետական գործունեությամբ Պատմում են, թե օրքոմենցի Լաոմեդոնեսը որպեսզի բուժեր հիվանդ փայծաղը, ստիպված է եղել շապվագել՝ հետևելով բժիշկների խորհրդին և այնքան է մարզել այդ ընդունակությունն իր մեջ, որ սկսել է մասնակցել նույնիսկ այնպիսի մրրցումների, որոնց համալ ստացած պարգևը պսակն է լինում միայն և, այդպիսով, դարձել մեծագույն վագորդներից մեկը: Այդպես էլ Դեմոսթենեսն ստիպված եղավ պերճախոսությանը ձևք զարկել պատահաբար, միայն այն բանի համար, որ վերագարձներ իր ունեցվածքը, բայց ժամանակի ընթացքում այնպիսի վարպետության և ուժի հասավ դրանում որ արդեն պետական հարցերի շուրջ ընթացող բանավեճերում, ասես թե գափնե պսակի համար տեղի ունեցող մրցումներում, նա գերազանցեց բոլոր այն համաքաղաքացիներին, որոնք գործում էին հոետորական բարձունքներում: Եվ չնայած դրան, նրա առաջին ելույթը ժողովուրդն

րնդունեց զժողովոյն բացականչութիւններով ու խոսքի անփութ կասուցվածքը ծաղրելով. նրա պարբերութիւնները թվում էին խճճված, իսկ ապացուցիկները՝ շափազանց անբնական ու բռնագրոսիկ: Դէպն, ասում են, ամիսներում էր ճանի որոշ թուլութիւնը, ոչ հստակ արտասանութիւնը և ընդհատուն շնչառութիւնը, որը պարբերութիւնների միջև դադարներ էր ստեղծում ու մթագնում ասվող խոսքի միտքը: Ավարավեյ նրանով որ Դեմոսթենեսը լքեց ժողովը, և երբ ընկճված շրջում էր Պիրեոսում նրան նկատեց թրիացի Եվնոմոսը, որն այն ժամանակ արդեն բոլորովին դատամշտ էր, և նրան նախատեց այն բանի հաւար, որ պերճախոսութեամբ համարյա չգիշերով Պերիկլեսին փոքրագութիւնից ու թուլակամութիւնից կործանում է իրեն, նրանով, որ երկնչում է ալբոսի առաջ և փոխանակ իր մարմինը սախապատրաստի մրցումների՝ թույլ է տալիս, որ այն թոշնի անգործութիւնից:

VII. Պատմում են, թե մի անգամ հերթական ձախողումից հետո նա տուն էր վերադառնում խորապես ընկճված իր անհաջողութիւնից ամոթից դեմքը օծիքի մեջ թաքցրած, և հանգիպել է դերասան Սատիրոսին՝ իր մտերիմ ընկերոջը, իսկ սա ցանկութեան է հայտնել ուղեկցել սրան: Դեմոսթենեսն սկսել է տրանջալ, թի բլար հռետորներից ինքն ամենից աշխատասերն է, թե դրա վրա համատշախտ, ոչ անողջութիւնն է վատնել և շնայած այդ բոլորին, ժողովուրդը չի խղճում իրեն՝ Դեմոսթենեսին Այնինչ հարբէցողներին հավաստիներին ու տգետներին հաճութեամբ են լսում, բարձունքից ցած չբշելով, իսկ իրեն նանաչել էլ չեն ուզում: «Այդ ամենը ճիշտ է, Դեմոսթենէ՛ս, — պատասխանել է Սատիրոսը: — Բայց ես շտապ կօգնեմ քեզ այդ դժբախտութեան մեջ, եթե չհրաժարվես ինձ համար որևէ բան անգիր ասել Եվրիպիդեսից կամ Սոփոկլեսից»: Երբ Դեմոսթենեսը կարդացել վերջացրել է, Սատիրոսն արտասանել է նույն այդ հատվածը, բայց այնպես արտահայտիչ ու կենդանի, որ Դեմոսթենեսին այն բոլորովին այլ բան է թվացել: Համոզվելով, թե խոսքին որքան գեղեցկութիւն ու նրբագեղութիւն է տալիս այդպիսի խաղը, նա հասկացել է, որ վարժութիւնները քիչ բան են տալիս կամ նույնիսկ բոլորովին անօգուտ են նրա համար, ով արհամարհում է արտասանութիւնը և կատարման վաղախոսութիւնը: Այն ժամանակ նա մե գետնափոր հատուկ շինութիւն է սարքել, որը ի դեպ, պահպանված է մինչև մեր օրերը և ամեն օր անշեղ կերպով, իջնում էր այնտեղ բնական հնարքները մշակելու և ձայնը կոփելու համար, իսկ երբեմն երկուերեք ամիս շարունակ այնտեղ էր անցկացնում զոխի կեսը սափրելով:

որպեսզի ամոթից անհանար լիներ մարդկանց աչքին երևալ նույնիսկ եթե ուժգին ցանկություն էլ ունենար

VIII Բացի այդ, նույնիսկ պատահական հանդիպումները, զրույց-նէրը գործնական խոսակցությունները նա օգտագործում էր որպես առիթ ու պատրվակ որ մի լավ աշխատեր: Մնալով մենակ՝ նա իսկույնեեթ իջնում էր իր գետնահարկը և կրկնում ամբողջ խոսակցությունը սկզբից միևչև վերջ՝ գործին վերաբերող բոլոր փաստարկումներով: Այն ճառերը որ սրան վիճակվում էր լսել, նա լանրագնին ւտամնասիրում էր հիշողությունը վերականգնելով դատողությունների ընթացքը և պարբերությունները: Որևէ մեկի կողմից նրան ասված կամ իր իսկ բառերի համար չա մտմտում էր բազմապիսի շտկումներ և նույն մտքերն ուրիշ կերպ արտահայտելու եղանակներ: Այստեղից ծագել է այն կարծիքը թե Դեմոսթենեսը բնությունից քիչ է օժտված եղել, այլ իր ողջ վարպետությունն ու հմտությունը ձեռք է բերել ծանր աշխատանքով: Ա՛հ թե ինչը, թվում է թե կհաստատեր այդ բանը ողջ ակներևությամբ. դժվար էր Դեմոսթենեսին լսել առանց նախապատյա տության ելույթ ունենալիս, և նույնիսկ երբ ժողովո ըզը ժողովում նստած, նրան հրավիրում էր անունով՝ պահանջելով ելույթ ունենալ, նա տեղից վեր շէր կենում, լիքն ճառը լէր մտածել ու պատրաստել նախապես: Դրա համար շատ հոեատորներ ծիծաղում էին նրա վրա, իսկ Պիթեասը մի անգամ սրամտել է, թե Դեմոսթենեսի մտահանդումներից պատրույզի հստ է գալիս, ինչին Դեմոսթենեսը թունալից պատասխան է տվել «Այնուամենայնիվ, տարբերում էն իմ ու քո կանթեղները» Ուրիշների հետ զրուցելիս, սակայն, նա լիովին շէր ժխտում դա խոստովանելով որ թէև շի էլ գրում բոլոր ճառերը ամբողջությամբ չայց բոլորովին առանց նախնական նշումների համենայն դեպս ելույթ շի ունենում: Ընդ որում նա հայտարարում էր, թե ով որ ճառերը նախապես է պատրաստում իրոք որ նվիրված է ժողովրդին թե հենց դրանում էլ կայանում է նրան ծառայելը, իսկ անտարբերությունը նրան կրակորել այն բանի հանդեպ թե մեծամասնությունը ճառն ինչպես կընդունի, սշանակում է համակրել օլրգարխիային և հույսը դնել ավելի շատ բնություն, քան համոզման վրա: Այն որ առանց նախապատրաստության Դեմոսթենեսը շէր համարձակվում ելույթ ունենալ, ապացուցում են նաև նրանով, որ երբ ունկնդիրների կանչերը նյան շփոթմունքի մեջ էին գցում, Դեմոսթեսը հաճախ էր խոսք վերցնում որ պեսզի նեղ տեղից փրկեր նրան իսկ, այ նա Դեմոսթեսին շի օգնել ոչ մի անգամ

IX Բայց այդ դեպքում ինչո՞ւ, — կարող եմ հարցնել — նույնիսկ էսքինեսը, ծաղրելով Դեմոսթենեսին, այնուամենայնիվ նրան անվանում էլ «հազվագյուտ խիզախ հեռուոր»։ Ինչո՞ւ միայն նա ելավ որպեսզի հակահարված տար Պիթոն Բյուզանդացուն, երբ սա «աթենացիների վրա սպասնայիրների ու վիրավորանքների հեղեղ էր ժայթքում»։ Կամ թե Լամարտո Միրինեացին Օլիմպիայում գովասանական ճառ արտասանեց Ալեքսանդր և Փիլիպոս արքաների հասցեին, որի մեջ դաժանորեն պախարակեց Թեբեի և Օլիմպոսի քաղաքացիներին, մի՞թե նա չէր, որ բարձրանալով տեղից մանրամասն, բազմաթիվ օրինակներով ցույց տվեց, թե որքան գեղեցիկ բաներ են արել Հելլադայի համար թեբեացիներն ու քաղկիսցիները և ընդհակառակը՝ որքան լարիք էն պատճառել նրան մակեդոնացի ստորաբարձները ընդ որում այնպես բորբոքեց ներկաներին որ, վախենալով ամբոխի գոռում-գոչումներից սոփեսոսն աշխատեց աննկատ շքվել։ Հավանաբար, Դեմոսթենեսը ենթադրում էր թե Պերիկլոսի այլ արժանիքներն իրեն այնքան էլ պետք չեն, բայց նրա վեհակերպութունը, անխռով հանդարտությոնը, ամեն առիթով շարտահայտվելու սովորությունը, կամաց-կամաց և ու ամբողջովին ջանում էր ընդօրինակել համարելով որ հենց դա էր Պերիկլեսին վեհություն սալիս, դրա համար էլ, թեև բոլորովին չէր արհամարհում փութանցիկ ճառերի փառքը, համենայն դեպս այնքան էլ հաճությամբ ու հաճախ հույս չէր դնում պատահականության բերմունքի վրա Չնայած դրան՝ և արիությունը և հանդգնությունը հատուկ են եղել Նրա ճառերին, բայց ոչ այնքան գրավոր խոսքում, որքան կատարման ժամանակ, էթե, իհարկե, հավատանք էրատոսթենեսին, Դեմետրիոս Փալերացուն և կատակերգություններ հորինողներին։ էրատոսթենեսը, օրինակ պնդում է թե ելույթների ժամանակ նա հաճախ կարծես թե բռնվում էր բարոսական մոլեգ նությամբ։ Դեմետրիոսը պատմում է, թե ինչպես մի անգամ դիմելով ժողովրդին՝ նա ասես թե աստվածությամբ համակված էրդումի սովորական խոսքերն արտասանեց շափածո

Երվո մ եմ հոլով երդո մ եմ գետերի ջրերով —

ի կ կատակերգակներից մեկը յրան անլանում է «առձեռնախոս» մի ուրիշն էլ ծաղրելով նրա մոլությունը հակադրությունի հանդեպ այսպես է ասում

Նա «չէր սուսցել դա իբրև ընծա» այլ «իբենը ՚եռ վերադարձրեց Դեմոսթենեսին այս խոսքը անշուշտ դուր կգար անշափ»

Ասենք, երգվում եմ Զևսով, Անտիփանեսի այս կատակը, ըստ երևույթին, վերաբերում է միայն Հալոննեսի մասին ասված ճառին, որտեղ Դեմոսթենեսը Լաթենացիներին խորհուրդ է տալիս կղզին «չընդունել» որպես Իվեր Փիլիպոսից, այլ «վերադարձնել» այն որպես իրենց սեփականը

X Եվ այնուամենայնիվ, Դեմադեսը հենվելով միայն քանքարի ուժի լրա ըստ ընդհանուր գնահատության, անպարտելի է եղել և հանդես գալով առանց նախապատրաստության, ակնհայտորեն գերազանցել է Դեմոսթենեսին՝ նրա լավ մտածված ու սերտած ճառերով հանդերձ Այսպես, Արիստոն Քիոսացին բերում է Թեոփրաստեսի ասույթները այդ հռետորների մասին: Այն հարցին, թե նրա կարծիքով ինչպիսի՞ն է Իեմոսթենեսը որպես հռետոր, նա պատասխանել է «Արժանի է իր քաղաքին», իսկ Դեմադեսը՝ «Գերազանցում է իր քաղաքին»: Նույն այս փիլիսոփան հազորդում է որ Պոլիեքստես Սփետտիացին՝ Աթենքի այն ժամանակվա նշանավոր պետական գործիչներից մեկը մեծադույն հռետոր էր համարում Դեմոսթենեսին, բայց ամենահզորը նրա կարծիքով Փոկիոնն էր որովհետև նվազագույն քանակի բառերով սա արտահայտում էր մտքի առավելագույն հարստություն: Դեմոսթենեսն ինքն էլ ամեն անգամ, երբ Փոկիոնը հռետորական բարձունքն էր ելնում, որպիսով հանդես գար առարկություններով, դիմելով բարեկամներին՝ ասում էր «Ահա այն՝ իմ ճառերի սարսափը»: Ծիշտն ասած այնքան էլ պարզ չէ ինչի՞ց էր, իսկապես, երկյուղում Դեմոսթենեսը նրա պերճախոսության ուժի՞ց, թե՞ ապրելակերպից ու անրասիր հեղինակությունից հասկանալով, որ վստահություն վայելող այդ մարդու մի բառը գլխի մի շարժումն իսկ աղվելի կշիռ ունի, քան մեծաքանակ ընդարձակ պարբերությունները:

XI Իլ ֆիզիկական թերությունները իա ջանում էր հաղթահարել վարժություններով որոնց մասին պատմում է Դեմետրիոս Փալերացին, հավատացնելով, թե այդ մասին լսել է իրենից Դեմոսթենեսից, որն արդեն զառամյալ ծերունի է եղել: Անպարզահունչ, շշախոս արտասանությունը Դեմոսթենեսը փորձում էր ուղղել նրանով որ բերանը մանր քաբեր զցած՝ ջանում էր պարզ ու որոշակի կարգալ հատվածներ բանաստեղծներից ձայնն ամրացնում էր նրանով, որ խոսում էր վազելիս կամ, սար բարձրանալիս, առանց շունչ առնելու, արտասանում էր ոտանավորների կամ ինչ-որ երկար դարձվածքներ: Տանը նա մեծ հայելի ուներ որի առաջ կանգնած՝ վարժվում էր արտասանության մեջ: Պատմում են որ մի անգամ Դեմոսթենեսի մոտ է եկել մի մարդ և խնդրել դատարանում հանդես գալ իր պաշտպանությամբ, պատմելով, թե ինչպես թունդ ծեծել էն իրեն: «Թույց դո սխալ ոչնչով չես տուժել դրանից», ասել է

նրան Դեմոսթենեսը «Այդ ե՞ս ոչնչով չեմ տուժել», — բղավել է այդ մար-
 դը ձայնով մեկ: «Ա՛յ հիմա, — պատասխանել է նա, — երդվում եմ Զե-
 սով, ես լսում եմ վիրավորվածի և տուժածի ձայն»: Ահա թե բառերին
 որքան համողչականություն են տալիս մտածում էր նա, կատարման
 տոնն ու եղանակը: Նրա կատարումը ունկնդիրների մեծ մասին հիաց
 մունք էր պատճառո մ բայց նրբին գիտակները, ի թիվս դրանց և՛ Դե
 մետրիոս Փալերացին դա համարում էին խղճուկ, տափակ և անարտա
 հայտիչ, էսիոնն էլ, ինչպես հաղորդում է Հերմիպոսը, երբ նրան հարց
 րել են հին և իրեն ժամանակակից հետաորների մասին պատասխանել
 է որ եթե հաջողվեր լսել հներին, անհնար կլիներ շղարմանալ-չապշել,
 թե ինչպե՞ս ճարտար ու հանդիսավոր էին նրանք խոսում ժողովրդի հետ,
 բայց Դեմոսթենեսի ճառերը էթե դրանք կարգանք, անհամեմատ ավելի
 լավ են հարդարված և աչքի են ընկնում առավել մեծ ուժով նրա ճառե
 րը գրավոր տեսքով ի նչ ասել կուզի, խիստ շոր են ու կտրուկ, բայց
 պատահական պատասխաններում էլ նա կարողանում էր թունդ խայթել:
 Դեմադեսը մի անգամ բացականշել է. «Ինձ ուսուցանում է, և ո՞վ, Դե-
 մոսթենե՛սը խոզը Աթենասի՛ն»: «Հենց այդ Աթենասին — պատասխա
 նել է նա, — երեկ չէ մյուս օրը Կոլլիտոնում բռնել են անառակ դործի վրա»: Սրբ
 Պղնձագրամ (Քալքոս) մականունով հայտնի գողն էլ էր փորձում
 ինչ-որ սրամտել նրա անքուն գիշերների ո լամպի լույսի տակ կատար-
 վող աշխատանքի վերաբերյալ — «Գիտե մ գիտե՛մ — ասաց Դեմոսթե
 նեսը, — քեզ վշտացնում է, որ իմ լուսատուն վառվում է գիշերները: Բայց
 դո՛ւք, Աթենքի՛ քաղաքացիներ, մի՛ զարմացեք այստեղ տեղի ունեցող
 գողութունների վրա մեր գողերն ախր, պղնձից են, իսկ պատերը՝ կա-
 վաշեն»: Այստեղ, թերևս մենք կանգ առնենք, թեև դեռ շատ այս կար
 դի բաներ կարելի էր պատմել: Հիմա նրա բարքն ու բնավորության գծե
 րը կարելի է քննարկել մյուս կողմից նրա արարքների ու պետական գոր-
 ծունեության

XII Ես պետական գործերին սկսեց մասնակցել Փոկիսյան պատե
 րազմն սկսվելուց անմիջապես հետո ինչպես որ ինքն է հաստատում և
 ինչպես կարելի է էգրակացնել Փիլիպոսի դեմ արտասանած նրա ճառե
 րից, որոնցից մի քանիսն արդին գրված են այն բանից հետո, երբ փո
 կեյացիների հաշիվը մաքրված էր, մյուսներն էլ՝ ամենավաղերը, վերա
 բերում են անմիջականորեն դրա հետ կապված իրադարձություններին
 Բացի այդ, երբ նա պատրաստվում էր մեղադրանքով հանդես գալ ընդ
 գեմ Միդիոսի նա ընդամենը երեսուներկու տարեկան էր, և պարզ է, որ
 որպես պետական գործիչ այն ժամանակ նա դեռ չէր կշիռ ուներ, ու

ազդեցութիւն: Հենց դրանից էլ ինձ թվում է, երկյուզում էր նա ուստի
և որոշեց այդ մարդուց դրամ ընդունել և վերջ տալ նրա հետ թշնա
մանքին

բանդի հելաբարո մարդ չէր նա և ոչ էլ փափկասիրո

այլ վճռական և իրեն պաշտպանել կարողացող Տեսնելով ոչ տապա
լել Միդիոսին մի մարդու, որը հուսալիորեն սյաշտպանված է հարստու
թյամբ, պերճախոսությամբ, մեծ կապերով — հասարակ բան չէ և ուժից
վեր է նույնիսկ — նա դիջեց նրանց, ովքեր խնդրում էին Միդիոսի հա
մար իսկ երեք հաշար դրախմր ինքնին, ինձ թվում է, չէր մեղմի Դե
մոսթենեսի զայրույթը, եթե սա հույս ունենար և կարողանար շահել գոր
ծը: Իր պետական գործունեության առարկան ընտրելով գեղեցիկ մի
գործ հելլենների պաշտպանութիւնն ընդդէմ Փիլիպոսի, և պատվով գոր
ծելով այդ ասպարեզում՝ նա արագորեն փառք վաստակեց և այնքան
մեծ հռչակ ձեռք բերեց իր պերճախոսությամբ ու ուղղամտությամբ որ
ողջ Հելլադան հիանում էր նրանով՝ նրա բարյացակամութիւնն էր հայ
ցում մեծ արքան, իսկ Փիլիպոս ի արքունիքում հետտորներից չ մեկի
հետ այսպես հաշվի չէին նսւում, ինչպես նրա, և նույնիսկ նրա թշնա
միները խոստովանում էին, որ գործ ունեն արժանավոր հակառակորդը
հետ: Գոնե այգպես են խոստ մ նրա մասին իրենց մեղազական ճառերում
է քիւնեսն ու Հիպերիդեսը

XIII Եվ ես չեմ հասկանում այդ ինչի՞ց է որ Թեոպոմպոսի խել
քին փշլլ էր պւղկու թե նա, լբլ աչքի էր ընկնում իր անկայունու
թյամբ և ընդունակ չէլ երկար ժամանակ պահպանել հավատարմութիւ
նը միևնույն գործին միևնույն մարդկանց հանդեպ: Ախր միանգամայն
պարզ է որ նա մինչև վերջ հավատարիմ մտայ քաղաքական այն ուղ
ղությանը, որն ընտրել էր սկզբում, որ նա ոչ միայն չէր փոփոխում իր
համոզմունքները ողջ կյանքի ընթացքո մ այլև հէնց կյանքը ղոհաբե
րեց, որպեսզի լղավաճաներ դրանց: Նա այնպիսին չի եղել, ինչպիսին
Դեմադեսն էր, որը արդարացնելով իր կարծիքների փոփոխութիւնները
ասում էր, թե ինքն իրեն հակասում է, իսկ պետութեանը՝ երբեք, կամ
ինչպես Մելանոպոսը որը հանդես էր գալիս ընդդէմ Կալլիստրատեսի
բայց մի քանի անգամ կաշառվելով նրանից՝ հրաժարվել է իր առաջար
կութիւններից և նման դեպքերում սովորաբար ասում էր ժողովրդին
«Այս մարդն իմ թշնամին է՝ բայց թող հաղթանակի պետութեան բարո
րութիւնը, կամ թե ինչպես մեաննացի Եկոդեմոսը որն սկզբում պաշտ
պանում էր Կասսանդրոսի շահերը իսկ սպա չեովէց Դեմետրիոսի կող

Լը, ասելով, թե գրանով ինքը դավաճանութիւն չի կատարում, որովհետեւ միշտ օգտակար է ծառայել ո ժեղագույնին՝ Ո՛չ, երբեք ո՛չ խորով, ո ՛չ գործով Դեմոսթենեսը իր ասածը շուտ չի տվել և չի շեղվել նըշված ուղուց ոչ, ընդհակառակը ասեա թե մեկ, անփոփոխ երաժշտական բանասիր էլ Ենչում նրա պետական ողջ գործունեութիւնը մշտականութեւն լարված միեւնույն տոնացնության վրա Փիլիսոփա Պանետիոսը կարոտում է, թե նրա ճառերն էլ մեծ մասամբ սերթափանցված են այն մըտլով թե բարոյապես գեղեցիկը, — և միայն դա — արժանի է գերադասության: Այդպիսիք են «Պսակի մասին» (Ընդդեմ Արիստոկրատեսի», Լանուն Վեղադրանքներից ազատագրման», Փիլիպիկներ» ճառերը, որոնցում նա համարադարացիներին եոչ է անում ոչ թէ այն բանին, ինչը ամենից հաճելի է, կամ ավելի հեշտ կամ շահավետ, այլ, ընդհակառակը՝ բազմիցս արտահայտվում է ան խմաստով, որ նույնիսկ սեփական անլտանգութիւնն ու բարեկեցութիւնը նրանք պետք է Լրկրորդ տեղը դնեն՝ լարոյապես գեղեցիկից և արժանավորից հետո: Ել եթե իր մտադրութիւնների բարձրովմասը ու ճառերի ազնվությանը նա հավելէր նաև սազմական արիութիւնն ու լիակատար անշահախնդրութիւնն, ապա պատիվ կունենար զրվելու միեւնույն շարքում ոչ թե իրեն ժամանակակից հետորներ Մերոկեսի, Պոլիեկտեսի ու Հիպերիդիսի Ըտ ալև առավել հների՝ Կիմոնի Թուկիդիդեսի և Պերիկլեսի:

XIV Եվ իրօք, նրա ժամանակակիցներից Լոկիոնը, թեև կշոամբանք էլ էր հարուցում որպես պետական գործիչ, որովհետև համարվում էր Մակեդոնիայի կողմնակից սակայն արիությամբ ու արդարամտությամբ ըստ ընդհանուր գնահատության, ոչնչով չէր գիջում էֆիալտեսին, Արիստիդեսին ու Կիմոնին: Դեմոսթենեսն էլ որը ռազմական գէնքուզրահով աչքի էր ընկնում), բնապես Դեմետրիոսն է արտահայտվում և կաշառքի նկատմամբ էլ լիովին անբասիր չէր (Մակեդոնիայի Փիլիպոսի կողմից եկող հնչուն դրամի հասցեպ նա անմատչելի էր բայց ահա արևելյան ոսկու Եկբատանից ու Սուդայից Եկող հեղեղին նա չէր դիմանում թույլ տալով որ այն ամբողջովին խեղդի իրեն), հույժ ճարտարորեն կարողանում էր գովաբանել նախնիների առաքինութիւնները բայց ինքը նրանց այնքան էլ լավ չէր նմանվում Եվ այնուամենայնիվ, իրեն ժամանակակից հետորներին — միայն Փոկիոնին եմ բացառութիւն անում, — նույնիսկ մասնավոր կյանքում նա շատ էր հետ թողնում Պարզ է և այն որ ժողովրդի հետ նա խոսում էր ավելի համարձակ ու անկեղծ քան ուրիշ որևէ մեկը, դիմազրելով ամբոխի քմահաճույքներին և ուղղակի պինդ կառչելով նրա վրիպումներից ու մոլութիւններից զա

նրա ճառերից է երևում: Թեոպոմպոսը պատմում է թե ինչպես մի անգամ աթենացիները պահանջում էին, որ նա իր վրա վերցնեք ինչ-որ գատական գործի մեղադրողի դերը, բայց նա հրաժարվեց, իսկ երբ նրանք վրդովված ազմկեցին, վեր կացավ ու արտասանեց այսպիսի խոսքեր. «Ձեզ համար քաղաքացի աթենացիներ, ես միջոտ խորհրդատու կլինեմ, նույնիսկ եթե դուք ու շուղենար էլ բայց ամբաստանել՝ ոչ մի դեպքում, նույնիսկ եթե դուք դա ուղենար»։ Նա իրեն որպես ազնվականության ծայրահեղ կողմնակից ցույց տվեց նաև Անտիփոնտեսի գործում թևե ժողովը Անտիփոնտեսին արդարացրեց, սակայն Դեմոսթենեսը նրան կալանքի վերցրեց, դատի տվեց Արեոպագոսին և հաշվի շառնելով, որ ժողովրդին վիրավորանք է հասցնում ապացուցեց որ ամբաստանյալը Փիլիպոսին խոստացել է հրկիզել նավաշինարանները, որից հետո մեղադրյալը Արեոպագոսի որոշմամբ մահապատժի ենթարկվեց: Նա դատի տվեց նաև քրմուհի Թեորիդեին նրան մեղադրելով, բազում պիղծ գործողությունների հետ միասին, նաև այն բանում որ ստրուկներին սովորեցնում էր տերերին խաբելու արվեստը և նրա համալ պահանջելով մահվան դատավճիռ՝ հասավ դրան

XV. Ասում են, Տիմոթևոսը զորավարի դեմ արտասանած ճառն էլ որքի շնորհիվ Ապոլլոգորոսը դատարանի միջոցով զանձեց իր պարտքը Դեմոսթենեսին էք գրել Ապոլլոգորոսի համար, ինչպես և Փորմիոնի ու Ստեփաննոսի դեմ գրված ճառերը, որոնց համար արժանացավ տեղին հանդիմանությունների: Չէ՞ որ Փորմիոնն էլ էր Ապոլլոգորոսի դեմ հանգես գալիս Դեմոսթենեսի կողմից կազմված ճառով, որն ուղղակի ճալ պիկ շարչու նման զենքի միևնույն կրպակից դաշույններ էր վաճառում երկու թշնամական կողմերի համար Պետական գործերին վերաբերող ճառերից Անդրոտիոնի, Տիմոկրատեսի և Արիստոկրատեսի դեմ եղած ճառերը նա գրել է ուրիշների համար, որովհետև այն Լամանակ Գա դե շէր սկսել պետական գործունեությունը: Ենթադրում են թե նա դեռ քսանյոթ կամ քսանութ տարեկան է եղել, երբ հրապարակել է դրանք: Իսկ ահա Արիստոգիտոսի դեմ գրածը նա ինքն է արտասանել այնպես ինչպես նաև «Պարհակից ազատվելու մասին» ճառը, որով հանդես եկավ հանուն Քաբրիս Կտեսիպպոսի որդու, ինչպես նա ինքն է հավատացնում կամ, ինչպես ոմանք ենթադրում են, նրա համար, որ սիրահատում էր այդ երիտասարդի մորը Ասենք, նրանց ամուսնությունը այդպես էլ չկայացավ այլ նա ամուսնացավ սամոսացի մի կնոջ հետ, ինչպես հաղորդում է Դեմետրիոս Մագնեսիացին «Անվանակիցների մասին» երկում: Ինչ վերաբերում է էսքիսեսի դեմ գրված «Հանցալի դեսպանության մա

ոին» ճատին, տպա անհայտ է, արտասանված է դա ընդհանրապես, թե՛
ուչ Իդոմենևսը պնդում է, թե էսքինեսն արդարացվել է ընդամենը երե-
սուն ձայնի առավելությամբ բայց դժվար թե դա այդպես եղած լինի,
եթե դատելու լինենք, քոտ «Պսակի մասին» երկու հակառակորդների ճա-
ռերի լ՛ սր ս լ մեկը, ոչ էլ մյուսը չի հիշատակում իր գծությունը
այնպիսի արտահայտություններով, որոնցից պարզ լիներ, թե գործը հա-
սել է միևնույն գատարան: Սակայն այդ մասին որիշներն ինձնից ավելի
լավ կգտան:

XVI Դեմոսթենեսի քաղաքական համոզմունքները լրիվ հատակու-
թյամբ դիտարկեցին դեռ խաղաղ ժամանակ, որովհետև մակեդոնացի
խուզավորի ոչ մի գործողություն նա չէր թողնում առանց հարձակում-
ների, այլ, ընդհակառակը, նրա յուրաքանչյուր քայլը օգտագործում էր,
ուրպեսզի վրդովեցնէր աթենացիներին և նրանց մեջ առելություն բոր-
բորքեր այդ մարդու նկատմամբ: Դրա համար էլ Փիլիպոսի արքունիքում
ուչ սքի հետ այնպես հաշվի չէին նստում, ինչպես նրա հետ և երբ տաս-
հոգանոց դեսպանության կազմում նա ժամանեց Մակեդոնիա, Փիլիպո-
սը ունկնդրեց նրանց բոլորին բայց պատասխանելիս առարկում էր ամե-
նից առաջ Դեմոսթենեսին: Ճիշտ է, մնացած ղեպքերում նա Դեմոսթենե-
սի հանդեպ իրեն նվաճում էր ավելի պակաս քաղաքավարի, իսկ ուշա-
դրության նշաններ էր ցուցաբերում գլխավորապես էսքինեսի և Փիլոկրա-
տեսի նկատմամբ: Ուստի երբ նրանք գովեստներ էին շուսյում Փիլիպո-
սի հասցեին, որ նա իբր թե, և խոսելու վարպետ է, և՛ ինքն է լավը,
և — տեսնում է Ջևսը — բարեկամների հետ խմելու մեջ էլ՝ հմուտ Դե-
մոսթենեսը նախանձից դրդված՝ խայթեց թե, իբր, առաջինը լավ է սո-
փեստի համար, երկրորդը՝ կանանց երրորդը՝ սպունգի համար, բայց
պրքայի համար գովելի չէ գրանցից ոչ մեկը:

XVII. Երբ պատերազմն անխուսափելի էր դարձել, երբ Փիլիպոսն
էլ այլևս չէր կարող շարժել և աթենացիները, Դեմոսթենեսի հրահրմամբ,
ավելի էին գազազել, նա իբրև սկիզբ համաքաղաքացիներին կոչ արեց
արշավանրի ելնել էվրեայի դեմ, որը Փիլիպոսն ստրկացրել էր իր բարե-
կամ բռնապետների միջոցով: Հենց նա առաջարկություն մտցրեց, որին
հետևելով՝ աթենացիները նավեցին անցան կղզին և այն մաքրեցին մա-
կեդոնացիներից: Այնուհետև երբ Մակեդոնիայի արքան պատերազմ
կսեց Բյուզանդիոնի և Պերինթոսի դեմ, Դեմոսթենեսը հանդես եկավ
ի պաշտպանություն նրանց, ժողովրդին համոզելով թշնամանք լտածել
նրանց նկատմամբ, մոռանալ Դաշնակցային պատերազմի հետ կապ
լ լծ նրանց հանցանքը և զորք ուղարկել օգնության, որի շնորհիվ երկու

քաղաքներն էլ ազատվեցին Այնուհետև, որպես դեսպան շրջազայելով քաղաքից քաղաք և բոցավառ ճառեր արտասանելով՝ համարյա բոլոր հելլեններին նա ներգրավեց դաշինքի մեջ ընդդեմ Փիլիպոսի, այնպես որ քաղաքացիական աշխարհագորից զատ, հաջողվեց հավաքագրել տասներհինգ հազար հեծյալ, ընդ որում այդ վարձկաններին վճարելու դրամը մուծեցին հաճությամբ և անառարկելիորեն: Հենց այդ ժամանակ տեղի ունեցավ մի դեպք, որի մասին պատմում է Թեոփրաստեսը դաշնակիցները պահանջեցին սահմանել իրենց մուծումների ճշգրիտ շափերը, ինչին Կրոբիլոսը՝ աթենացի հռետորը պատասխանեց «Մթերաբաժնով պատերազմին չես կերակրի»: Ամբողջ Հելլադան, շունչը պահած հետևում էր, թե ինչպես են ծավալվելու իրադարձությունները, ու թեև դաշինքին արդեն միացել էին շատ ժողովուրդներ և քաղաքներ՝ Էվբեացիները, աքայացիները կորնթացիները մեգարացիները, լևկադիացիներն ու կերկիրացիները Դեմոսթենեսի համար ամենադժվարին փորձությունն առջևում էր նա դեռ պիտի պաշինքի մեջ ներգրավել թեբեսցիներին, որոնք բնակվում էին այն երկրում որն անմիջականորեն սահմանակից էր Ատտիկային և իրապետում էին վիթխարի ուղղմական հզորության և ուղղմական առումով այն ժամանակ շունչին իրենց հավասարը հելլենների մեջ: Հեշտ չէր փոխել թեբեսցիների տրամադրությունը, որոնց վերջերս Փիլիպոսն իր կողմն էր տրամադրել Փոկիդյան պատերազմի ընթացքում ցուցաբերած իր ծառայություններով, բայց դրան ամենից շատ խոչընդոտում էին սահմանային վեճերը որոնք մշտապես ուղղմական բախումների էին հանգեցնում երկու քաղաքներին:

XVIII Զնայած դրան երբ Փիլիպոսը, Ամփիսի մոտ ունեցած իր հաջողությամբ հպարտ, հանկարծակի հարվածով զավթեց էլատեան ու գրավեց Փոկիդեն երբ աթենացիներն այնքան էին գլուխները կորցրել և ընկճվել վախից, որ նրանցից ոչ ոք սիրտ չէր անում ելնել հռետորական րարձունքը շփոթենալով թե ինչ առաջարկեր, — Համբողջանուր այդ խառնակության ու լռության մեջ միայն Դեմոսթենեսը հասցես եկավ առաջարկելով կանխապես թեբեսցիների կողմից իրենց պաշտպանությունն ապահովել: Քաջալերելով ինչպես նա սովորաբար անում էր և հույսով ոգևորելով ժողովրդին՝ ինքն էլ սյուսների հետ ուղարկվեց Թեբե որպես դեսպան: Բայց Փիլիպոսն էլ, որպեսզի իրանզարեթ աթենական գեսպանությանը, այնտեղ ուղարկեց, ինչպես Մարսիասն է հազորդում, մակեդոնացի Ամինտասին և Կլեարքոսին, թեսալացի Դաոքոսին ու Թրասիդեոսին: Թե ինչու՞մ էր կայանում նրանց շահը, իրենց՝ թեբեսցիների համար պարզ էր բայց նրանցից յուրաքանչյուրի մեջ թարմ էր պատե-

ր, և նրա սարսափների հիշողությունը, և դեռ բուժված չէին փոկիզա
պիւնների վերքերը: Մակայն Դեմոսթենեսի ճարտարախոսություն ուժը, Թեո-
պոմպոսի ասելով լոցավառեց նրանց ոգին, բորբոքեց փառասիրությու-
նը և մյուս բոլոր նկատառումները այնպես խամբեցրեց, որ նրանք մո-
ռանալով և վախ և՛ զգուշություն և երախտապարտություն, աստվա-
ծային մոլեգնության պոռթկումով նետվեցին՝ հանուն արիության ու
պատվի: Այնպիսի անզիմազրելի սպալորություն գործեց ամենքի վրա
հեռաորի այդ սխչանքը որ Փիլիպոսը տեղնուտեղը բանբիրներ ուղար-
կեց խաղաղության դաշինք կնքելու խնդրանքով, և ողջ Հելլադան միա-
համուռ սաքի կանգնեց՝ հույսով նայելով ապագային իսկ Դեմոսթենե-
սին հնազանդվեցին, կատարելով նրա ցուցումները, շ միայն ստրատ
դոսները, այլև բևոտարքոսները, իսկ թեբեացիների ժողովրդական ժողո-
վում նա այն ժամանակ գլխավորում էր ոչ պակաս շահով, քան ամենա
կանում և թե սրանց թե՛ նրանց սիրով շրջապատված՝ միանձնյա կս-
ռավարում էր նա՝ ոչնչով չխախտելով արդարությունը, շնայած իր բար-
ձր զիրքին, այլև, ընդհակառակը ինչպես Թեոպոմպոսն է վկայում, վե-
րի՛ս աստիճանի անբասիր կերպով:

XIX Բայց երևում է, անխուսափելի ճակատադիրը ինքն էր ընտ
լել այդ ակնթարթը իրադարձությունների շրջապատույտում, սրպեսզի
վերջ դներ Հելլադայի ազատությանը և դիմագրելով Դեմոսթենեսի
ջանքերին, բազում շարաքաստիկ նախանշաններով կանխագո շակում էր
ապագան սահմակեցուցիչ մարդարեություններ էր բարբառում Պիթյան,
և շատերն էին հիշում Սիբիլայի հին պատգամախոսո թյունը:

Երանլ թե կարողանայի խո սափել կոտորածից Թերմ գոնտեսլ ա իերլն՝
որպեսզի նայեի դրան, ինչպես արծիվը՝ ամպածրար բարձունքներից:
Ողբ ո հեկեկամք են սպասո ՚ պալ ովածներին բայց մահ՝ հաղթաներլ՛

Թերմոդոնտեսը, ինչպես հաստատում են մանք, մի փոքրիկ գ տակ է
մեզ մոտ Քերոնեսայի մոտերքո մ և Կեփիսոսի մեջ է թափվում Մենք,
սակայն, չպիտենք ոչ մի վտակ, ոյ հիմա այդպիսի անուն ունենա և այդ
պատճառով էլ ենթադրում ենք թե Թերմոդոնտես են անվանել այն ժա-
մանակ մի գետակի, որը հիմա կոչվում է Հեմոն շե՞ ոը սա հոսում է
Հերակլեսի տաճարի մոտով այն վայրով, որտեղ հելլեններն իրենց ճամ-
լարն էին դրել, և դրանից մենք եզրակացնում ենք, թե ճակատամար-
տից հետո գետն այնքան է լցված եղել արյունով ու դիակներով, որ նախ
կինի փոխարեն այս անունն է ստացել: Դուրիսը սակայն, հավատաց-
նում է թե Թերմոդոնտեսը ընդհանրապես գետ չէ այլ որ իբր, վրան

զարկելիս և դրա համար հող փորելիս՝ մեկը մի քաբե արձանիկ է հայտնարեբել, որը ինչպես ասված է եղել վրան արված մակագրութեան մեջ, պատկերել է Թերմոդոնտեսին՝ վիրավոր ամազոնուհուն ձեռքերի վրա պահած: Բայց այս կապակցութեամբ, ասում են, հիշել են մի այլ պատգամախոսութուն, որն ասում էր

Այստե՛ղ՝ Թերմոդոնտեսի ափերէն սպասիր ճակատամարտի շարագույժ թռչո՛ւն
Քեզ շատ ավար է հասնելու մարդկային մարմնի:

XX Այնպես որ, դատել, թե գործն ինչպես է եղել իրականում, հեշտ բան չէ: Այնինչ Դեմոսթենեսը հելլենական զենքի նկատմամբ հույսով լեցուն, ոգեշնչված թշնամուն համարձակորեն մարտակոչ նետող այգքան քաջերի խիզախութեամբ ու եռանդով, հորդորում էր ուշադրութուն շարձնել պատգամախոսների վրա և շանսալ գուշակութուն ներին, իսկ Պիթյային նույնիսկ մեղադրում էր Փիլիպոսի հետ խոսքը մեկ արած լինելու մեջ: Թեբեացիներին նա մատնացույց էր անում էպամինոնդասին և աթենացիներին՝ Պերիկլեսին, որոնք նման բաները համարում էին սոսկ որպես վախկոտութեան վայելուչ արգարացումներ իսկ միշտ ղեկավարվում էին միայն առողջ բանականութեամբ: Ընդհուպ այս ժամանակամիջոցը Դեմոսթենեսն իրեն պահում էր որպես քաջարի մարդ, իսկ ահա ճակատամարտում ոչ մի արիութուն, ո՛չ մի բան, որ համապատասխաներ իր ճառերին, նա շղթակորեց, այլ, ընդհակառակը ամոթալիորեն լքեց իր տեղը շարքում և փախավ՝ նետելով զենքը, նույնիսկ շամաչելով, Պիթեասի խոսքով աւած, իր վահասի մակագրութեանից որտեղ ոսկե տառերով գրված է եղել «Բարի հաջողութուն»: Իսկ Փիլիպոսն էլ դե, հաղթանակ տանելով, այնպիսի կատաղի հրճվանքի մեջ ընկավ, որ ուղղակի գինարբուքի տեղից մեկնեց ճակատամարտի գաշտ, որտեղ գնում-գալիս էր դիակների միջով՝ երգելով Դեմոսթենեսի օրինագծի սկզբնական բառերը դիանք տների վերածելով և ոտքը տակտով գետին խփելով

Դեմոսթենեսը որդին Դեմոսթենեսի հիմներգոն առաջարկեց

Սթափվելով, սակայն, և գիտակցելով իրեն սպառնացած վտանգի ամբողջ մեծութունը՝ Փիլիպոսը սարսափեց հռետորի ձիրքից ու զորութունից, որը իրեն՝ Փիլիպոսին ստիպել էր օրվա ինչ-որ մի շնչին մասում խաղաթղթի վրտ դնել ոչ միայն իր իշխանութունը, այլև կյանքն իսկ: Այդ մասին լուրերը հասան նաև պարսից արքային, և նա իր ծովամերձ մարզերի սատրապներին նամակ ուղարկեց՝ հրամայելով գրամ մատա-

կարարել Գեմոսթենեսին և բոլոր հեղինակներից ամենից շատ նրան ուշադրութեան արժանացնել որպէս մի մարդու, որն ընդունակ է շեղել Մակեդոնիայի արքայի ուշադրութիւնը արևելքից և նրան պահել Հելլադայում տեղի ունեցող հուզումների վրա: Այդ բոլորի մասին հայտնի դարձաւ հետագայում շնորհիւ Ալեքսանդրի, որը Սարդեսում հայանաբերեց Գեմոսթենեսի նամակները և արքայի զորավարների զեկուցագրերը, որ սկզբնապէս մատնանշված էին նրան հանձնված գումարները:

XXI Իսկ այն ժամանակ, օգտվելով հեղինակների գլխին եկած զրոյացումներից, Գեմոսթենեսին թշնամի հոգեւորները շտապեցին նրան ցելսը կոխել՝ մեղադրելով պետական հասցազորութիւնների և պաշտօնական պարտականութիւնների անբարեխիղճ կատարման մեջ: Ժողովուրդն էլ ոչ միայն ազատեց նրան այդ մեղադրանքներից, այլև շարունակեց այնուհետև ևս ամեն կարգի պատիվներ տալ նրան, հրավիրելով, որպէս հուսալի մարդու, բարձրագոյն պաշտոնների, և նույնիսկ հանձնարարեց նրան, երբ Քերոնեայի մոտից բերվեցին զոհվածների աճյունները, գովասանքի խոսք ասել այդ մարդկանց մասին: Ժողովուրդը ոչ թէ փոքրօգաբար և վհատութեամբ էր տանում տեղի ունեցածը, ինչպէս վերամբարձորեն պատմում է Թեոպոմպոսը այլ, ընդհակառակը՝ մեծարելով իր խորհրդատուին ցույց էր տալիս, որ չի ափսոսում ընդունված որոշման համար: Գովասանքի խոսքը Գեմոսթենեսին արտասանեց, բայց սարսափելով իր շարաքաստիկ ճակատագրից և շար սուր օրինագծերն այնուհետև մտցնում էր ոչ թէ իր անունից, այլ՝ այս կամ այն բարեկամի, մինչև որ վերջապէս նորից սրտապնդվեց Փիլիպոսի մահվան կապակցութեամբ: Իսկ Փիլիպոսը զոհվեց Քերոնեայի մոտ ունեցած իր հաջողութիւնից՝ անմիջապէս հետո, երկար շվայելելով այն: Հենց դա էլ ըստ երևույթին, կանխագուշակել պատգամախոսը վերջին տողում:

Ողբ ո հեկեկանք է սպասվում պարտվածներին բաց Լահ հաղթողներին

XVII Այն մասին, թէ վախճասվել է Փիլիպոսը, Գեմոսթենեսին լուր տվեցին դադտնարար, և որպէսզի առաջինը համաքաղաքացիներին հավատ ներշնչեր ապագայի նկատմամբ նա զվարթ դեմքով ներկայացավ Խորհուրդ և հաղորդեց, թէ տեսել է մի Լրագ, որը աթենացիներին ազատում է մեծ բարիք, իսկ շուտով ժամանեցին և սուրհանդակները՝ բերելով Փիլիպոսի մահվան լուրը: Բերկրալի լուրը ժողովուրդը որոշեց տուր և և հանդիսավոր զոհաբերութիւններով իսկ Պավսանիասին պարգևատրել պսակով Գեմոսթենեսի սեր այդ դեպքի, մարդկանց մեջ կրեվաց ձյունաձերմակ թիկնոցով, գլխին՝ պսակ, թեև լոթ օր էլ չէր անցել:

իս դատեր մահից, ինչպես էսքինեսն է ասում, դրա համար խիստ անարգանքի ենթարկելով նրան և նրա նկատմամբ մեղադրանք հարուցելով սեփական երեխային ատելու մեջ, բայց եթե վշտի ու ողբի մեջ էսքինեսը տեսնում է քնքշորեն սիրող ազնիվ հոգու հատկանիշներ, իսկ ինքնատիրապետումը և այդքան ծանր կորուստը զույգ կերպով տանելու կարողությունը մերժում որպես անպետք մի բան ապա դրանով ցույց է տալիս միայն, թե նա ինքը որքան է թույլ ու կամազուրկ ծն չէի ասի, թե լավ բան էր ասթենացիների կողմից իրենց վրա պսակներ առնելն ու զոհաբերություններ կատարելը արքայի մահվան առթիվ սրբ, հաղթանակ տանելով, նրանց պարտվածների հետ վարվել էր այնքան մեղմ ու մարդասիրաբար, դա դատապարտելի է և նույնիսկ ավելին ստոր մի բան կենդանի ժամանակ մեծարանքնիր տեղալ չաղաքացիություն ընծայել նրան, իսկ բռնի մահով զոհվելուց հետո շթաբցնելով ուրախությունը բացով տալ նրա մեռածին և երգել հաղթական հիմներ, այնպես ասես թե նրանք իրենց են կատարել սույն փառապանծ սիրանքը: Իսկ այն բանին որ Դեմոսթենեսը իր ընտանեկան վիշտը, արցունքները և լացուկոծը թողել է իբրև կանանց բաժին ինքն էլ վարվել է այնպես ինչպես օգտավետ է համարել պետությանը և հավանություն եմ տալիս և ենթադրում եմ որ իսկական մարդը առավել ևս պետական գործիչը պետք է միշտ ճշտի ընդհանուր բարօրությանը, իր անձնական հոգ սերից ու ապրումներից հրաժարվելով՝ հօգուտ հասարակականի, և իր ալ վարկը պետք է պահպանի շատ ավելի խստորեն, քան զերասանները արքաների ու բռնապետների դերերում, որոնք, ինչպես գիտենք, նույն պես ծիծաղում են ու լաց լինում բեմում ու թե ըստ իրենց տրամադրության այլ միայն այն դեպքերում, երբ դա պահանջում է թատերախաղի գործողությունը: Վերջապես, եթե մարդ գծրախտության մեջ ընդ հանրապես իրավունք ունի կարեկցության, էթի վշտակո՞ մարդուն և անմխիթարին անհրաժեշտ է հանգստացնել զրույցներով նրա մտքերը դարձնել ինչ-որ մի հաճելի բանի վրա այնպես ինչպես աչքի հիվանդությանը տառապողին խորհուրդ են տալիս հայացքը հեռացնել վառ, ճշացող բաներից, այլ նայել ավելի շատ դունատ, ազոտ ևրանգների վրա, ապա էլ ինչի՞ մեջ սլիտի ՚ա սփոփանք գտնի, եթե ոչ այն հաջողության, որը բաժին է հասել իր հայրենիքին, իր ընտանեկան հանգստանքները լուծելով համապետականների մեջ այնպես որ վատթարագույնը դառնա պակաս նկատելի՝ շնորհիվ լավագույնի Այս ամենը մեզ ասելու գրգեց ալն որ էսքինեսը որքան որ գիտենք իր խոսքերով շատերին է կարողացել սրտաշարժել ու հուզել լալու շափ

ԱՂԻՒՄ. Այլ միջոցին ինձոսթենեսի կողմից ոգևորված քաղաքները
 իր նորից համախմբվածի մեկ միություն մեջ: Նույնիսկ թեթևացիները
 Գեմոսթենեսի օգնությամբ զենք ճարելով, հարձակվեցին մակեդոնական
 կայսրի վրա և սշնչացրին դրա մեծ մասը, իսկ աթենացիները ցան
 կանալով հանդես գալ նրանց կողմում սկսեցին ռազմական պատրաս
 տություններ տեսնել Գեմոսթենեսը միանգամայն գերիշխում էլ հոս
 ս սրական լարձունքին: Նա նամականեր ուղարկեց Ասիա՝ արքայական
 պորտալտներին սաղրելով պատերազմ սկսել Ալեքսանդրի դեմ, որին
 արհամարհանքով երեխա էր անվանում և Մարգիտես: Բայց բավական էր,
 որ Ալեքսանդրը կարգի բերելով իր երկիրը՝ անձամբ գործով մտներ Բեով
 ախա, և ահա աթենացիների արիությունը ցնդեց ու Գեմոսթենեսի ավ
 յունը մարեց թեթևացիներն էլ նրանց կողմից դավաճանաբար լքված,
 առիպված Եզան մեն-մենապ մարտնչել և կործանեցին իրենց քաղաքը:
 Խուճապային սարսափը բռնեց աթենացիներին, և Գեմոսթենեսը ուրիշ-
 ների հետ միասին դեսպան ուղարկեց Ալեքսանդրի մոտ, բայց նրա
 դայրույթից վախենալով Կիթերոնից հետ դարձավ՝ այդպես էլ չկատա
 թելով իր դեսպանական պարտականությունները: Ալեքսանդրն այդ մի
 ջրցին անհապաղ սուրհանդակ ուղարկեց Սթենք պահանջելով հանձնել
 տասը պարագլուխների, ինչպես տեղեկացնում էն Իզոմեսը և Դուրի
 սը, կամ էլ, եթե հավատանք առավել բազմաթիվ և արժանահավատ հե
 գինականրի՝ ութին, որոնք էն՝ Գեմոսթենեսը, Պոլիսկիտասը Էֆիալտեսը
 Լիկուրգոսը Մերոկեսը, Գեմոնեսը, Եպրիսթենեսը և Քարիզիմոսը: Հենց
 այդ ժամանակ է, որ Գեմոսթենեսը մի առակ է պատմել ոչխարների
 մասին, որոնք շներին գայլերի ձեռքն են աալիս իրեն և իր կողմնակից
 ներին Լմանեցնելով շներին, որոնք պահպանում էն ժողովրդին, իսկ
 Ալեքսանդր Մակեդոնացուն անվանելով մայր գալլ: Եվ ավելացրել է
 «Մենք բոլորս գիտեինք թե ինչպես շարշիները սկուտղի վրա մի նմուշ
 ցորենի մի քանի հատիկ ցուցադրելով՝ գրանից վաճառում էն մի ամ
 բողջ լ՛ու սյդպես էլ դուք շք նկատում այն, որ հանձինս մեզ դուք
 ինքներդ ձեզ եք դավաճանում մենչև վերջին Լարդը»: Այսպես է պատ-
 ճում կատանդրիացի Արիստոբուլոսը: Եվ ահա աթենացիք սկսել են խոր
 հրդակցել շղիտենալով ինչ ձևնարկեն մինչև որ վերջապես Գեմադե
 սը հինգ տաղանդ ստանալով նրանցից որոնց հանձնմանն էր հետամը
 սում մակեդոնացի արքան համաձայնել է վերջինիս մոտ դեսպան գնալ
 րպեսզի խնդրեր այդ մարդկանց համար՝ կամ ի նկատի ունենալով իր
 լարեկամությունը նրա հետ, կամ էլ հույս ունենալով գտնել նրան, առ
 յուժի նման սպանություններից և արյունից հագեցած վիճակում: Ինչ

պես էլ Լզած լինի, Դեմագետն աղերսել է արքային ներել նրանց և սրան հաշտեցրել Բեմոսթենների հետ:

XXIV Ալեքսանդրի՝ Ասիա գնալուց հետո ամբողջ իշխանությունն անցավ Դեմագետի կողմնակիցների ձեռքը Դեմոսթենեսն էլ կորցրեց ամեն մի ազդեցություն, Հագիվ էր սկսվել Ագիսի շարժումը Սպարտայում, նա նորից ոտքի էր կանգնել, բայց շուտով ընկճվեց որովհետև Աթենքն Սպարտային շաջակցեց, Ագիսը զոհվեց, և լակեդեմոնացիներին գլխովին ջարդեցին: Վերջապես դատարանը քննեց Կտեսիփոնտոսի դեմ հարուցված մեղադրանքը դափնեպսակի գործով, որն առաջ էր քաշված գեռևս արխոնտ Քերոնդոսի օրոք Քերոնեայի ճակատամարտի նախօրյակին, և որն ամբողջ տասը տարի վճռի էր սպասում արխոնտ Արիստոփոնտոսի օրոք, և այս քաղաքական դատավարությունը նշանավոր դարձավ առավել քան ուրիշ որևէ մեկը՝ շնորհիվ և՛ հռետորների հռչակի, և դատավորների ազնվաբարոյության որոնք չհրաժարվեցին իրենց կարծիքից ի հաճույս Դեմոսթենեսին մեղադրողների, թեև նրանք այն ժամանակ օգտվում էին մակեդոնացիների վիթխարի ազդեցությունից, այլ, ընդ՝ակառակը նրան արդարացրին այնպես միահամուտ կերպով, որ Հսթինեսը չհավաքեց նույնիսկ ձայների մեկ հինգերորդը: Էսքինեսն իսկույննեթ հեռացավ քաղաքից և իր կյանքի մնացորդն անց կացրեց Հռոդոսում ու Հոնիայում այնտեղ դասավանդելով Լարտասանություն ու փիլիսոփայություն:

XXV. Իսկ շուտով Ասիայից Աթենք Լկավ Հարպալոսը որ փախչում էր Ալեքսանդրից գիտենալով, որ իր վրա ծանր մի հանցանք կա՝ խոշոր վատնումի ձևով և վախենալով արքայից ունգի բարեկամների հետ ավելի դաժան դատաստան էր տեսնում: Երբ Հարպալոսը գիմեց ժողովրդին՝ խնդրելով իրեն ապաստան տալ և հսնձնվեց նրա ողորմածությունը իր բոլոր գրամներով ու նավերով, շատ հռետորներ բաղձանքով նայելով այդ գանձերին՝ իրար խոսք կարելով սկսեցին պաշտպանել փախստականին Բեմոսթեններին հորդորելով օգնություն ցույց տալ նրան և ապաստան տրամադրել: Իսկ Դեմոսթենեսն սկզբում խորհուրդ էր տալիս դուրս քշել նրան որպեսզի անհրաժեշտությամբ շարդարացված, անօրինական գործողություններով առիթ տալով՝ պատերազմի մեջ շքաշեին Աթենքին: Բայց մի քանի օր անց, թանկագին իրերի ջուրջակը կազմելիս, Հարպալոսը, նկատելով որ Դեմոսթենեսը հետաքրքրվել է պարսկական նրբակերտ գավաթով և ուշագիր զննում է դրա դրվագազարդը, առաջարկեց, որ նա ձեռքն առ՝ ի գավաթը, տեսնի որքա՞ն կլինի ոսկին: Գավաթը, պարզվեց շատ ծանր էր, և Դեմոսթենեսը զմայլված

հայցրեց, թե ինչքա՞ն է կշռում, որին Հարպալոսը ժպտալով պատաս-
 լանեց. «Քեզ համար քսան տաղանդ», — և գիշերը վրա հասավ թե չէ,
 իրան ուղարկեց այլ գավաթը հետն էլ՝ տասը տաղանդ դրա՛ն Երևում
 է, Հարպալոսը մեծ վարպետ էր՝ մարդու աչքերի փայլից և դեմքի աշ-
 խուժությունից պուշակելու նրա կիրքը ոսկու հանդեպ, քանզի Դեմոսթե-
 նեսը, հիրտի անդրդվելի շմնաց կաշառքի նկատմամբ այլ, պարովե-
 լով դրանից, ասես թե ներս թողեց թշնամական կայազորը և անցալ
 Հարպալոսի կողմը: Հաշորդ օրը Դեմոսթենեսը ներկայացավ ժողով, գե-
 դեցիկ ու խնամքով փաթաթելով վիզը բրդե կապով, և երբ ներկաներն
 սկսեցին աղմկել՝ պահանջելով, որ նա ելույթ ունենա, նա նշաններով
 սկսեց ցույց տալ, որ իրր, ձայնը խզվել է: Կատակասերներն այս առի-
 թով սրա՛տում էին՝ թե, իբր, գիշերը հռետորը ցրտառություն է ունեցել,
 բայց ոչ թե ովորական այլ՝ ոսկյա: Որոշ մամանակ անց, կաշառքի
 մասին իմացավ ամբողջ ժողովուրդը և երբ Դեմոսթենեսը փորձ էր
 անում խոսք վերցնել, որպեսզի արդարասար, ամբոխը շցանկանալով
 լսել նրան՝ դայրազին աղմկեց իսկ մեկն էլ վեր թռչելով՝ բղավեց. «Քա-
 դաքացի աթենացիներ, մի՞թե դուք ականջ չեք դնում նրան, ում ձևօրին
 դավաթն է»: Բանը վերջացավ նրանով որ Հարպալոսին աթենացիներն
 արտաքսեցին քաղաքից և վախենալով, որ չլինի թե իրենց պատասխա-
 նատվության կանչեն հռետորների հափշտակած դրամների համար, խըս-
 սագույն հետաքննություն կատարեցին, մեկը մյուսի հետևից խուզար-
 կելով տները բացառությամբ Կալլիկոսի Արրենիսի որդու միայն նրա
 բնակարանը, ինչպես Թեոպոմպոսն է ասում, խուզարկությունից ազս
 սկսին այն հիման վրա, որ տանտերը հենց նոր էր իլ հարսանիքն արել
 և տանն էր դռնվում ջահել կինը:

XXVI Դեմոսթենեսը, վտանգին ընդառաջ դնալով պահանջեց, որ
 դրժը Արեոպագոսը քննի և բոլոր նրանց, ում մեղավոր կճանաչի, թող
 պատժի: Իսկ երբ Արեոպագոսը առաջինների մեջ իսկ պատժեց նրան,
 նա դատի առաջ կանգնեց և, դատապարտվելով հիսուն տաղանդ տուգան-
 քի, վերցվեց կալանքի, բայց, չկրելով իր խոսքերով ասած բանտար-
 կություն անարդանք ու շարչարանքներ փախավ բանտից, պահնորդնե-
 րից ոմանց խարկով, մյուսներին էլ կաշառելով: Պատմում են, թե նա
 գեռ չի հասցրել հեռանալ քաղաքից մեկ էլ նկատել է, որ իրեն հետա-
 պնդում են մի քանի քաղաքացիներ, որոնք միշտ իրեն վերաբերվել են
 Ոչնամաբար և ուղեցել է թաքնվել, բայց նրանք, իրեն անունով կան-
 ,կելով, մոտեցել են և դրամ առաջարկել ճամփի համար, բացատրելով,
 թե հանուն այդ բանի էին տանից մինչև այստեղ իր հետևից ընկել ինչ

ւ, հս և խորհուրդ են տվել շնուսահատվել և արիաբար կրել գլխին Եկա-
քը, բայց Դեմոսթենեսն ի պատասխան դառնորեն լացել է՝ ասելով «Կա-
րո՞ղ եմ շնուսահատվել՝ լքելով այն քաղաքը, որտեղ նույնիսկ թշնա-
միներս այնպիսիք են, ինչպիսիք մի այլ տեղում բարեկամներն իսկ չեն
լինի»։ Արտաքսոս մը նս ծանր էր տանում ժամանակի մեծ մասը նըս-
տած մնալով Էգինայի ու Տրեզենի ափին և Լարոտով արցունքն աչքի-
րին նայելով Ատտիկային, — այնքան ծանր, որ այ տահայտել է ինչպիս
հիշատակո մ են, անլայել մտքեր որոնք անհարիր են այն ավյունին,
որո՞ւ նա միշտ աչքի էր ընկնում պետական գործերում։ Այսպես, թողնե-
լով Աթենքը, նա, ասում են բաջականչել է՝ ձեռքերը տարածելով դեպի
միջնաբերդը «Օ՛, տիրուհի Պոլիս՛ դառ Ինչո՞ւ ես բարեհաճ լինում երեք
շարագույն արարածներին՝ օձին, բվին ու ժողովրդին»։ Իսկ ծանոթ պա-
տանիներին, որոնք նրա մոտ դալիս էին վստահալից զրույցի, նա խոր-
հուրդ էր տալիս հեռու մնալ հասարակական գործերից, հավատացնելով,
որ Էթե սկզբից և թ իր առջև ընկած լինելին երկու ճանապարհներ, մեկը
ժողովի հակառական բարձունքը տանող մյուսն է՝ դեպի կործանում,
և Էթե ինքը կանխատեսեր պետական գործունեության հետ կապված
դժբախտությունները, անվերջանալի շարշարանքները սարսափները, զըր-
պարտությունն ու նախանձը ասլա կընտրեր այն որը տանում է ուղիղ
դեպի մահ

XXVII Այդ միջոցին, երբ նա դեռևս արտաքսման մեջ էր Ալեք-
սանդրը վախճանվեց և հելլենները նորից սկսեցին միավորվել ընդդեմ
ընդհանուր թշնամու, մինչդեռ Լեոսթենեսը խիզախության հրաշքներ
գործելով, Անտիպատրոսին փակել էր սաշարված Լամիայում։ Եվ ահա
հակառակներ Պիթեասն ու Կալլիմեդոնը Խաշափա մականունով, փախ-
չելով Աթենքից՝ անցան Անտիպատրոսի կողմը և նրա բարեկամների ու
գեսպանների հետ միասին սկսեցին քաղաքից քաղաք անցնել՝ հելլեն-
ներին համոզելով խոտվություն չբարձրացնել և սթենացիներին լաջակ
ցել Դեմոսթենեսն էլ միացավ աթենական դեսպանությանը և ողջ ո ժե
րը ներդնելով՝ նրան օգնում էր քաղաքները համախմբել մակեդոնացի-
ների դեմ պայքարելու համար, որպեսզի դրանց դուրս շարտեին Հելլա-
դայից։ Արկադիայում, ինչպես պատմում է Փիլարքոսը, Պիթեասի և Դե-
մոսթենեսի միջև ժողովրդական ժողովում տուրուղմփոց տեղի ունե-
ցավ, երբ մեկը պաշտպանում էր մակեդոնացիների շահերը, մյուսը՝
հելլենների գործը։ Պիթեասը ասում են, ասել է, որ Էթե տուն են բե-
լում էշի կաթ, նշանակում է այնտեղ, հավանաբար մեկը հրվանդ է
Այդպես էլ քաղաքը բավական է որ այնտեղ դեսպանություն հայտնվի,

Ի ա անխուսափելիորեն հիլանդանում է Գեմոսթենեսան էլ այս համեմա-
 րությունը շուտ է տվել, ասելով, թե ինչպես Լշի կաթը հիվանդի հա-
 մար ապարհնում է այնպես էլ աթենական դեսպանությունը փրկություն
 և լադաքի համար: Աթենացիներն այնքան գոհ էին Գեմոսթենեսի գոր-
 ծողություններից որ ժողովրդական որոշմամբ նրան թույլ էր տրվել վե-
 յադատնալ Սթենք Այս մասին առաջարկություն էր մտցրել պեանիացի
 Գեմոնը՝ Գեմոսթենեսի հորեղբոր որդին, և նրա հետևից տրիելա ուղար-
 կեցին Էդինա: Երբ Պիրեոնից նա ուղղվեց դեպի քաղաք նրա հետևից
 բնիանում էին իշխանության ներկայացուցիչները և քրմերը իսկ նրան
 հրճվագին ողջուններով դիմավորելու էին զուրս եկել բոլոր քաղաքա-
 պիներն առանց բացառության: Հենց այդ ժամանակ է ըստ Դեմետրիոս
 Մագնեի իացու, որ Գեմոսթենեսը ձեռքերը երկինք կարկառած՝ բացա-
 կանչել է թե այս օրը իրեն բարձրացրեց Լրանո թյան գագաթը որով-
 հետև ինքը հայրանիք է վերադառնում առավել արժանավոր կերպով,
 յան թե Ալքիբիադեսը, քանզի ոչ թե ուժով է ստիպել, այլ գործերով է
 համոզել համաքաղաքացիներին, որ իրեն յետ ընդունեն: Բայց քանի որ
 տուգանքը դեռևս ծանրացած էր նրա ուսերին իսկ դատավճիռը չեղյալ
 համարել ի նշան երախտագիտության անհնար էր, ուստի որոշեցին
 օրենքը շրջանցել խորամանկ հնարքով Սովորույթի համաձայն, Ջես
 Փրկչին զոհաբերություն անելիս նրանց, ովքեր պատրաստում ու զար-
 դարում էին զոհասեղանը, դրամ էին վճարում և այս անգամ բոլոր ան-
 հրաժեշտ բաներն ապահովելը հանձնալարեցին Գեմոսթենեսին՝ որպես
 հ ստուցո մ նրան տալով հիսուն տաղանդ որը և կազմում էր տուգան-
 քի դումարը

XXVIII Բայց նրան լվիճակվեց երկար ժամանակով վաչելիլ հայ
 բնիք վերադառնալու հաճույքը, որովհետև շուտով հեղենների կողմը
 տանուլ տվեց վերջնականապես մետաղեյտնիոն ամսին ճակատամարտ
 տեղի ունեցավ Կրաննոնի մոտ, բոլորոմիոն ամսին մակեդոնական կա-
 յապորը գրավեց Մունիբիան, պիանեպսիոն ամսին զոհվեց Գեմոսթենեսը:
 Ահա թե ինչ հանցամանքներում է տեղի ունեցել այդ բանը: Հենց որ
 հայանի գործով, որ Անտիպատրոսն ու Կրատերոսը մոտենում են Աթեն-
 էին, Գեմոսթենեսան ու իր կողմնակիցներն շտապեցին շքվել քաղաքից, և
 ժողովուրդը Գեմոսթենեսի առաջարկությամբ նրանց դատապարտեց մահ-
 վան: Փախածները գրիտ Լիան ամեն մեկը մի կողմ և Անտիպատրոսը
 նրանց փնտրելու համար մարդիկ ուղարկեց, որոնց հրամանատարն Սլ-
 լիասն էր՝ Խուպարիս, Շուն մակա՝ ունալ: Այս Արգիասի մասին որը ծա-
 դամով թա լիացի էլ յաամս 11 թ՝ նա մի ժամանակ եղիլ էր ող

բերգու դերասան, և հազորդում են, իբր, նրա աշակերտը եղել է այդ արվեստում անգերազանցելի էգիմացի Պողոսը: Հերմիպոսը, սակայն, Արքիասին թվարկում է հռետոր Լակրիտոսի աշակերտների շարքում, իսկ Դեմետրիոսը պնդում է, թե նա պատկանում էր Անաքսիմենեսի դպրոցին: Այսպես ահա, այս Արքիասը հռետոր Հիպերիդեսին, մարաթոնցի Սրիստոնիկոսին և Հիմերեոսին՝ Դեմետրիոս Փալերացու եղբորը, որոնք թաքնվել էին էգիմացում՝ Լակոսի տաճարում, ուժով դուրս քաշեց այդ տեղից և ուղարկեց Կլեոն՝ Անտիպատրոսի մոտ այնտեղ սրանք մահապատժի ենթարկվեցին, ընդ որում ասում են մահվանից առաջ Հիպերիդեսի լեզուն էլ կտրեցին:

XXIX. Իմանալով որ Դեմոսթենեսը ապաստան է գտել Կալարրիայում՝ Պոսեյդոնի տաճարում Արքիասը թրակիացի նիզակավորների հետ խղճուկ նավերով անցավ այն կողմը և սկսեց նրան համոզել, որ տաճարը թողնի ու իր հետ ուղևորվի Անտիպատրոսի մոտ՝ հավատացնելով, որ նրան ոչ մի վատ բան չին անի: Իսկ Դեմոսթենեսը նախորդ գիշերը երազ էր տեսել, Տեսել էր որ, իբր, ինքը Արքիասի հետ մրցում է ողբերգական դերի կատարման մեջ և թեև հաշուդուխտուն իր կողմն էր թեև իր խաղով նա չվաճել էր ամբողջ թատրոնը սակայն խղճուկ ու ազրատիկ բեմադրություն պատճառով հաղթանակը տրվում է մրցակցին: Ուտի սրքան էլ նրա հետ բարեկամաբար էր խոսում Արքիասը, Դեմոսթենեսը տեղից մի քայլ իսկ շարժվելով՝ նայեց նրան և ասաց. «Արքիաս, ևս երբեք չեմ հավատացել քո խաղին, հիմա էլ չեմ հավատում քո խոստումներին»: Իսկ երբ Արքիասը կատարած սկսեց նրան սպառնալ, «Այս այս մարգարեությունները, — բացառիկանչեց Դեմոսթենեսը — արդեն անսխալ են մակեդոնական եռոտանուց են դալիս, իսկ այն ամենը, ինչ գուսում էիր բանից առաջ, միայն դերասանական խաղ էր: Դե, մի փոքր սպասիր, ես մի երկու խոսք գրեմ մեր տուն»: Այս ասելով՝ նա քաշվեց տաճարի խորքը ձեռքն առավ գրատախտակը, կարծես թե մտադրվելով գրել եղեգնյա գրիչը մոտեցրեց շրթունքներին և կծոտելով գրա պոչը որոշ ժամանակ անշարժ մնաց, ինչպես սովորաբար տնում էր՝ մտմտալով գրելիքը, ապա մինչև գլուխը փաթաթվեց թիկնոցի մեջ, և գլուխը ուժասպառ կախ ընկավ: Դռների մոտ կուտակված նիզակավորները ուշելով, որ նա փառքոգություն է անում, սկսեցին ձեռ առնել նրան՝ անվանելով վախկոտ ու կնիկ, իսկ Արքիասը մոտենալով խնդրում էր նրան վեր կենալ և սկսեց նորից նույն բաներն ասել՝ խոստանալով հաշտեցնել նրան Անտիպատրոսի հետ: Բայց Դեմոսթենեսը հենց զգաց, որ

Թույնն արդեն ներգործում է ու սաստկանում, թիկնոցը դեն նետեց և յայելով ուղիղ Արքիաօի դեմքին՝ ասաց «Թույլ տուր հիմա ողբերգության միջի Կրեոնուսարը խաղալ, բայց մի քիչ արագ և այս մարմինը անթագ նետել մի կողմ: Օ՛, Պոսեյդոն-հյուրընկալ Անտիպատրոսն ու մակեդոնացիք նույնիսկ քո տաճարը լթողեցին մնա շարժված, իսկ ես լքում Լմ էո տաճարը, քանի դեռ ողջ եմ»: Այս ասելուց հետո նա պահանջեց, որ իրեն օգնեն ոտքի կանգնելու, և միայն մի քանի քայլ արեց՝ օրորվելով ու դողդողալով ողջ մարմնով, բայց հենց որ հեռացավ զոհասեղանից փուլ եկավ ու թառանչով հոգին ավանդեց

XXX Ինչ վերաբերում է թույնին ապա Սրիստոնը պնդում է թե Դե մոսթենեսը դա հանել է եղբայրս գրչի միջից, ինչպես նկարագրված է վերևում: Բայց ոմն Պապուոս, որի պատմությունն է հետևում Հերմիպոսը, հաղորդում է, թե լոհասեղանի մոտ Դեմոսթենեսի անշունչ ընկնելուց հետո, պարզվել է որ նրա դրատախտակի վրա գրված է եղել միայն նամակի սկիզբը «Դեմոսթենեսը՝ Սնտիպատրոսին», և ուրիշ ոչինչ, իսկ ի պատասխան այդքան հանկարծակի մահվան պատճառի մասին տարակուսանքի, դուան մոտ կանգնած թրագացիները պատմել Լն թե ինչպես նա մի շորի կտորի միջից թույն է հանել, դրել ափի մեջ, գցել բերանը և կուլ տվել, ընդ որում իրանք իրենք որքան ևլ տարօրինակ լինի, որոշել են թե նա սակի է կուլ տալիս, բայց նրա աշխիհը՝ պատասխանելով Արքիաօի հարցուփորձին ասել է, թե նա վաղուց արդեն վզից թելով կախած ուներ այլ փոքրիկ կապոցը՝ հմայիլի փոխարեն: Էրատոսթենեսը իր հերթին հավատացնում է թե նա թույնը պահում էր սնամեջ ապարանջանում իսկ ապարանջանը մշտապես կրում էր դաստակին: Ինչ վերաբերում է մյուսներին, ովքեր գրել են Դեմոսթենեսի մասին, — իսկ դրանք մեծ բազմություն են — ասլա նրանց հակասական կարծիքները հազիվ թլ արժե թվարկել Կմատնանշեմ միայն հետոքի ազգականի՝ Դեմոքարոսի պատողությունը, որը, ինչպես ինքն է ասում կարծում է, ոչ թե թույնը, այլ աստվածներն իրենք են Դեմոսթենեսին աղատել մակեդոնացիների դաժանությունից՝ հարգանքից ու հոգածությունից նրան հղելով թեթև, ցավազուրկ մահ: Եւ մահացավ պիանեպսիոն ամսի տասնըվեցերորդ օրը՝ Թեմոսթոբիանների տոնի ամենամուսյլ օրը երբ կանայք ծամ են պահում ժամանակն անցկացնելով աստվածուհու տաճարում: Շատ շանցած, Աթենքի ժողովուրդը Դեմոսթենեսին արժանի պատիվներ

տլեց կանգնեցնելով նրա բրոնզե հուշարձանը իսկ նրա տոհմի ավագը պատվավոր իրավունք ստացավ Պրիտանիոնում ճաշին մասնակցելու։ Հուշարձանի պատվանդանին փորագրված է բուլոբին հայտնի մակագրությունը

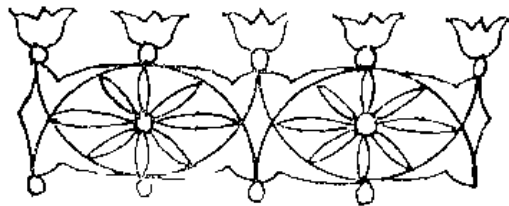
Եթե ուժդ, Դեմոսթենես ս բանականությանդ հավասար լիներ
Մեզ հպատակեցնել շեր կարող մակեդոնացի Արեսն ինքն էլ

Նրանք ովքեր պնդում են թե սա իբլ Դեմոսթենեսն ինքն է հորինել Կալարիիայում թոյն ընդունելուց առաջ զուտ հլմալություն էն լուրս տալիս։

XXXI. Մեր Աթենք գալուց անմիջապես առաջ ասում են, տեղի է ունեցել այսպիսի մի դեպք Մի զինվոր որին դատարան է կանչած եղել Կուսակալը, իր բոլոր խղճուկ լրամները թաքցրել է Դեմոսթենեսի արձանի ամերում (նրա մի ձեռքը ծածկու էր մյուսին, — իսկ կողքին կամի ոչ յարձր սոսլ և տերևների շղջը — կամ քամին է պատահարար պոկել դրանք կամ էլ զինվորն ինքն է այդպես միմյանց վրա կուտակել, — իր տակ հուսալիորեն ծածկել է այդ դրամները բավականին երկար ժամանակ։ Իսկ երբ այդ մարդը վերադառնալով գտել է դրամներն իրենց տեղում, լուրը տարածվել է քաղաքով Լեկ, և սրամիտ շատերը, առիթից օգտվելով, աշխատել են միմյանց գերազանցել՝ էպիգրամներ հորինելով Դեմոսթենեսի անկաշառության մասին։ Իսկ ինչ վերաբերում է Դեմոսթենեսին ապա նրան լիճակվեց երկար ժամանակ օգուտ քաղել այն համբավից, որ ձեռք էր բերել Դեմոսթենեսի համար պատժող փոխհատուցումը նրան Մակեդոնիա ուղարկեց և որոնց առջև որ նա այնպես սուրբար հաճոյանում էր այժանի պատուի Լնթարկեցին նրան սրովհետև նա առաջ էլ էր անհաճո եղել նրանց համար իսկ այս անգամ այն նա տիճանի էր մեղանլլ, ու անհնար եղավ պատժից խուսափել Բանն այն է, որ հայտնի դարձավ նրա մի նամակը, որով Պերիկլեսին կոչ էր անում տիրել Մակեդոնիային և փրկել հելլեններին, որոնք կապկպված են փտած հին պալանով (այսպես էր նա կոչում Անտիպատրոսին) Մելագրական ճառից հետո, որ արտասանեց կորնթացի Դինարքոսը, մոլեզ նած Կատանդրոսը Դեմոսթենեսի որդուն սպանեց ու լղակի հոր գրկում, իսկ այս սպանեց և իրեն Դեմոսթենեսին, որը մեծագույն դժբախտության գնով վերջս պիտ հասկացով ոչ լալուճանները նախ և առաջ հենց իրենց են

դավաճանու Ն, ինչի մասին շատ անգամ էր խոսել Դե Նոսթրենեսը և ինչին
Նա համատարին լեր հավատում:

Ահապիտով, ով Սասիե՛, դու ստացար Դեմոսթենեսի կենսագրու
թյուր՝ կողմից այն ամենից ինչ մեզ վիճակվել է կարդալ կամ լսել
նրա Լուրն:

1 Յիցերոնի մայր Հելլոյան, ինչպես ասում են, երևելի տոհմից է եղել և ասաբինի կյանք է վարել: Իսկ հոր վերաբերյալ հնարավոր չեղավ որևէ հավաստի բան իմանալ, քանզի ոմանք ասում են, թե նա ծնվել ու մեծացել է ինչ որ մահուղալմարանում ուրիշներն էլ նրա տոհմը բխեցնում էն Տուլլիոս Ատտիոսից որը փառավորապես թագավորել է վոլսկների վրա: Ինչպես էլ եղած լինի, այս տոհմի մեջ առաջին Յիցերոն անվանվողը եղել է, ըստ երևույթին, հիշատակության արժանի մի անձ, որի համար էլ սերունդները ոչ միայն դեն չեն նետել այդ մականունը, այլև սիրել էն այն, թեկուզև դրա համար ծաղրի են ենթարկվել «ցիցեր» լատինացիները անվանում են սիսեոին, առաջին Յիցերոնի բթի ծայրին էլ ոչ խուլը մի փոսիկ է եղել՝ սիսեոահատի վրայի ակոսիկի նման, որից և նա ստացել է իր մականունը: Ասում են, Յիցերոնն ինքն էլ, որի մասին հիմա խոսվում է, զգա այն ժամանակ, նրբ նոր-նոր սկսել էր հետամտել իշխանության և ձեռք էր զալկել պետական գործերի պատանեկան մեծամտո թյամբ ասել է իր բարեկամներին, որոնց կար ծիրքով նա պետք է որ խուսափեր մականունից և փոխեր այն թե ինքը կհասնի իր ցանկացածին, և Յիցերոնը ավելի փառավոր մարդ կդառնա, բան Սկավրոսներն ու Կատուլոսները: Աստվածներին էլ Սիցիլիայում իր քվեստոր եղած ժամանակ, արժաթե մի իր նվիրելիս նա վրան գրել էր իր անուններից միայն երկուսը՝ Մարկոս և Տուլլիոս, իսկ երրորդի փոխարեն վարպետորեն պատվիրել էր, կատակի համար, մակագրության կողքին, փորագրել սիսեոի հատիկ: Ահա թե ինչ են պատմում նրա անվան մասին:

11 Յիցերոնի մայրը նրան ծնել է անցավ ու թեթև իսկ նա ծնվել է, ասում են, նոր կալենդներին երրորդ օրը: Հիմա այդ օրը մագիստրատները ծեսեր են անում ու զոհեր մատուցում հանուն կայսեր: Նրա ծծմորն էլ, պատմելով, հայտնվել է ուրվականը, որն ավեան է, թե նա սնուցանում է մի մանկան արը մեծ օգուտ է բերելու բոլոր հոռմեացիներին: Ու թեև այսպիսի դիպքերն ընդհանրապես պատկերանում են իբրև ոչ ավելի քան կրթագներ ու բարբաջանք, այնուամենայնիվ Յիցերոնը շուտով ապացուցեց որ կանխագուշակութունը ճիշտ է եղել: Հասնելով դպրոցական տարիքին և փայլուն ընդունակութուններ ցուցաբերելով՝ նա անուն հանեց և հայտնի դարձավ երեխաների մեջ, այնպես որ սրաչ հայրերն սկսեցին դասերին հաճախել՝ ցանկանալով սեփական աչքերով սեանել Յիցերոնին ու պատկերացում ստանալ այն փառաբանված արագության և ըմբռնողության մասին, որով նա յուրացնո մ էր գիտության ներքո: Իսկ նրանցից առավել կոպիտները բարկանում էին իրենց սրբիների վրա տեսնելով թե սրանք փուլոցում ինչպես են հարգանքով շքրչապատում Յիցերոնին: Լինելով ինչպես Պլատոնն է պահանջում հետաքրքրասեր և փիլիսոփայության հակված բնավորություններից, — երկրպագու ամեն մի գիտական իմացության, շարհամարհելով որևէ ուսմունք և հանրակրթական ա արկա՝ նա մի տեսակ առանձնահատուկ ջերմեռանդությամբ էր տրվում բանաստեղծական ստեղծագործությանը: Պահպանվել է նրա մի փոքրիկ պոեմը՝ «Պոնտիոս Գլավկոս», որը հորինված է դեռևս մանկական հաւակում և գրված է տեսրամետրով: Ժամանակի ընթացքում աիրապետելով այդ արվեստին և դրա առավել բազմազան տեսակներին՝ նա հռչակվեց ոչ միայն որպես հոեոոր, այլև որպես բանաստեղծ՝ ամենահրաշալիհ հոռմեացիների մեջ: Բայց ահա Յիցերոնի հոեոորական տաղանդի փառքն այժմ էլ կենդանի է ընայած այն ժամանակից մինչև այսօր լատինական խոսքում երևան եկած ոչ բիշ նորություններին, իսկ նրա բանաստեղծական ստեղծագործությունը, բազում բանքարավոր նոլ բանաստեղծների հանդես գալու հեաեանքով, միանգամայն կորցրել է իր փառքն ու պատիվը:

111 Ավարտելով տարրական դպրոցը Յիցերոնն ունկնդրել է ակադեմիկոս Փիլոնին արը կլիտոմաքոսի մյուս բոլոր աշակերտներից ու միայն ավելի էր հիացնում հոռմեացիներին իր ճարտասանությամբ, այլև նրանց սերն էր վալելում իր բնավորությամբ, իսկ միևնույն ժամանակ մտերմանալով Մուցիոսի ու նրա բարեկամների հետ, որոնք իրադեկ էին պետական գործերի կառավարմանը և գլխավորում էին սենաար, նրանց օգնությամբ փորձով ծանոթանում էր օրենքներին: Արոշ ժամանակ նա

մասնակցեց նաև արշավանքների Սո-ւլայի գլխավորութեամբ, մարտիական պատերազմի ժամանակ: Բայց հետո, տեսնելով, որ հանրապետությունը երկպառակության մեջ է ընկնում, իսկ երկպառակությունից գլորվում է դեպի միապետություն՝ նա անցավ հայեցողական կյանքի, մերձեցավ գիտնական հույների հետ և սկսեց գիտություններով զբաղվել ընդհուպ մինչև այն ժամանակը, երբ Սուլայն հազթանակ տարավ և ւլետությունը, ինչպես թվում էր, որոշ կայունություն ձեռք բերեց: Հենց այս տարիներին էր, որ Քրիստոգոնոսը՝ Սուլայի ազատարձակչալը, հայտարարեց մի յարդու, որպես սրբոսկրիպցիանների ժամանակ սպանվածի, ունեցվածքի վաճառքի մասին և ինքն էլ գնեց այդ ունեցվածքը 2000 դրախմով: Իսկ երբ Հոսոցիոսը սպանվածի որդին ու ժառանգը, դրանից վրդովված, սկսեց ապացուցել, թե ունեցվածքն արժե 250 տաղանգ, Սուլայն էլ, պատասխանողի դեր ստանձնելով զայրացավ և Հոսոցիոսի դեմ Քրիստոգոնոսի կողմից հրինված մի դատ բացեց՝ նրան մեղադրելով հայրասպանության մեջ, — ոչ միայն ոչ որ Հոսոցիոսին շօգնեց, այլև ամենքը նրանից երես թեքեցիս վախճալով Սուլայի պատանությունից: Այսպեսով, բոլորի կողմից լքված պատանին վաղից Ցիցերոնի մոտ, իսկ վերջինիս բարեկամները միաձայն սկսեցին դրդել նրան ասելով, թե դեպի փառք ստանող սրանից ավելի լավ ու փաշտուն սկիզբ չի կարող լինել: Եվ Ցիցերոնը հանձն առնելով Հոսոցիոսի պաշտպանությունը՝ հիացմունք հարուցող հաջողություն ունեցավ, բայց Սուլայի ահից մեկ նեց Հունաստան՝ լուր տարածելով թե իր մարմնական տկարությունները բուժում են պահանջում: Եվ իսկպես էլ, նա նիհար էր ու սմբած, իսկ ստամոքսի հիվանդության պատճառով անշափ քիչ էր ուտում և միայն ուշ ժամերին նրա ուժեղ ու լավ ձայնն էլ սուր էր ու անմշակ թփոն ու պաթետիկ ճառի ամենատաք տեղում միշտ հասնելով մինչև բարձր տոները՝ այն ստիպում էր երկյուղել հետտրի առողջության համար:

IV Գալով Աթենք՝ Ցիցերոնն ունկնդրել է Մնախորոս Ասկալոնացու դասախոսությունները և հմարվել նրա խոսքի շուրջությունը ու գեղեցկությունը, բայց այն նույնություններին, որոնք նա ներմուծում էր ուսմունքի մեջ, Ցիցերոնը հավանություն չէր տալիս: Քանզի Մնախորոսն արդեն հեռացել էր նոր ակադեմիայից և լքել Կարնեադոսի տեսակետը և դա Էրանից արդյոք որ իր մտածողությունը ենթարկել էր ակներև զգայական ըմբռնումներին, թե՛, ինչպես այժմ Լն ասում, նրանից, որ, փոփոխելով իր հայացքները փառասիրությունից մղված և Կլիտոմարոսի ո՞ճիլոնի հետևորդների հետ ունեցած տարածայնությունների պատճառով, սկսել էր հարցերի մեծ մասում դարգացնել ստոկների ուսմո նքը Ցի

դերսնն էլ իրոյս էր ահաղմիկոսներին և նրանց մեծ ուշադրութեան էր հասկացնում, անպես որ նույնիսկ ենթադրում էր, որ էթե իրեն հանկարծ լսարութիւն դուրս մղէ քաղաքական գործունեութեան ասպարեզից իր կյանքը ֆորումից ու ասարակական գործերից տեղափոխի այստեղ և անցկացնի խողաշութեան մեջ՝ գլաղվելով փիլիսոփայութեամբ

Բայց էլ էր նրան հասած Սուլայի մահվան լուրը, իսկ նույն ժամանակ մարմնամարդութեամբ ամբապնդլած նրա մարմինը դարձել էր պատանկ լին անողջ ձայնն էլ, հիմա արդեն մշակված դարգացել էր ձուր բերել լսողութեան համար հաճելի լեցունութեան և լիովին համապատասխանում էր ամբողջ օրգանիզմի ֆիզիկական վիճակին, էրբ, լրան ավելացրած և՛ հոռմեացի բարեկամները բողմաթիվ նամակներով խնդրում էին, և Անտիոքոսը համառորեն խորհուրդ էր տալիս վերադառնալ պետական գործերին, — Յիցերոնը նորից դբազվից իր ճարտասանութեան կատարելագործմամբ որպես անհրաժեշտ գործիքի. վարժվելով դրանում ինքնուրույնալար և հաճախելով փառաբանված հռետորներին մոտ նա զարգացնում էր պետական գործչի իր տաղասոզը: Գրա հար նա ձեռնարկեց ճանապարհորդութեան գեպի Ասիա և Հոողոս Ասիայի հռետորներից նա սովորեց աղբամիտտիացի Բսենոկլի յի մադնեսիացի Գիոնիսոսի և կալիացի Մենիպոսի մոտ իսկ Հուպսում Ապոլլոնիոս հռետորի մոտ՝ Միլոնի արդու, և փիլիսոփա Պատելյոնիոսի մոտ Պամմում են, թե Ապոլլոնիոսը, որը շէր հասկանում լատիներեն, խնդրել է Յիցերոնին իրենց պատասխաններին էամանակ խոսել հռմարեն: Սա հաճութեամբ ընդունել է առաջարկը ենթադրելով, թե այդպես ալէլի լավ կուղղեն իր սխալները Երբ նա արտասանել է իր ճառը, բոլորն ապշած են մնացել և սկսել են մրցել նրա հասցէին գովեստներ շոայլելու մեջ: Իսկ Ապոլլոնիոսը նրա լսել է բնավ էլ ոչ ուլալ տեսքով, և ճառն ալարտվելուց հետո, Երկար ժամանակ նստած է մնացել մտախոհ: Տե նելով Յիցերոնի նեղվածութեանը նրան ասու է «Ձեզ Յիցերոն, գովում եմ և զարմանում եմ քեզ վրա էայց խղճում էմ Հելլագայի բախտին՝ տկնրախորեն համոզվելով, որ գեղեցկից դէռ մեզ մոտ մնացած միակ բանը՝ կրթութեանն ու ճարտասանութեանը և այն էլ էո շնորհիվ դարձել է հոռմեացիների սեփականութեանը»

V Հուլյսերով լեցուն՝ Յիցերոնը բոլոր մտադրութեանները սկեռում էր գեպի քաղաքականութեանը, լայց իր նկրտումների թափը կտարեց մի կանխագուշակութեամբ: Քանզի հարցում անելով ասածուն Գելփիքում, թե ինչ ճանապարհով է իրեն հնարավոր առավել հուլակվելու, նա Պիթլայից ցուցում ստացալ որպէս ղկկավար ընդունել սեփական բնածին

հատկութիւնները այլ ոչ թե ամբոխի կարծիքը, եւ ա սկզբնական շըրջանում Հոռմում իրեն զգույշ էր պահում, հապաղում էր գրագեցնել հասարակական պաշտոններ և մնում էր սովորում՝ ընդ որում լսելով Հոռսի ժողովրդական ցածր խավերում սովորական դարձած հայհոյական «հույն» և «սխուլաստ» բառերը: Բայց Յիցերոնը որն ի բնե փառասեր էր, հոր և բարեկամների կողմից գրոված, երբ իրեն նվիրեց դատապաշտւանութեան գործին, առաջնակարգ տեղ գրավեց, ընդ որում ոչ թե քիչ առ քիչ, այլ միանգամից փայլուն փառքի հասավ և ֆորումում իրենից շատ ու շատ հետ թողեց մրցակից հոռտորներին: Ասում են, նա Գեմոսթենէսից ոչ պակաս էր տառապում արտասանութեան թերութիւններով իսկ ապա ջանասիրաբար ուսանում է ինչպես կատակերդու դերասան Բոսցիոսի այնպես էլ ողբերգու Եզոպոսի մոտ: Այդ Եզոպոսի մասին պատմում են, թե մի անգամ երբ իա թատրոնում կատարելիս է եղել Աթրևսի դերը ոչտեղ նա մտմտում է վրեժ յուծել Թրեստայից նրա մտտով անսպասելիորեն վաղէ է ծառաներից մեկը իսկ նա, բուն հափըշ տակութեան մէջ կուցնելով դատողութիւնը, որան հարվածել է գայի սոնով ու սպանել: Յիցերոնի արտասանութիւնն էլ հենց բավականին աջակցել է նրա խոսքի համազականութեանը: Եաղրելով այն հոռտորներին, որոնք դիմում են ուժգին բացականչութիւնների, նա ասում էր թե դրանք իրենց անդորութիւնից են անցնում ամ պրոպաճայնութեանը նման այն բանին, որ կաղերը ձի են նստում: Նուրբ ւրամտութիւնը, որ նա դնում էր այդպիսի կատակների ո ծաղրանքնելի մեջ, դատապաշտպանի համար, թվում է տեղին ու նուրբ հնարանք էր բայց դրանից շափազանց հաճախ օղտվելով՝ Յիցերոնը վիրավորում էր շատելին և շարմալ դու համբավ էր վաստակել:

VI Սովի տարին ընտրված լինելով որպես քվէտոր և վիճակահանութեամբ այդ պաշտոնն ստացած լինելով Սիցիլիայում իա սկըբ նական շըջանում բեռ էր բնակչութեան համար, քանի որ նրանց ստիպում էր հաց մատակարարել Հոռմին իսկ հետագայում, իրենց վրա զգալով նրա հոգածութիւնը արդարամտութիւնն ու համեստութիւնը մարդիկ սկսեցին հարգել նրան ինչպէս շէին հարգել մինչ այդ իրենց մոտ եղած ոչ մի պետի: Իսկ երբ Սիցիլիայի պրետորի մոտ ուղարկվեցին բազմաթիվ ազնվատոհմիկ պատանիներ, որոնք մեղադրվում էին կարգապահութեան խախտման և պատիրազմի ժամանակ անբավարար արիութիւն ցուցաբերելու մեջ Յիցերոնը հիանալիորեն անցկացրեց նրանց պաշտպանութիւնը և արդարացրեց նրանց: Այս հաջողութիւններով հպարտ՝ նա վերադարձավ Հոռմ բայց այնտեղ իր իսկ խոստո-

վանութեամբ, ը կալ ծիծաղելի վիճակի մեջ: Կամպանիայում պատահաբար հանդիպելով մի անձնավորութեան որը հայտնի մարդ էր և նրա բարեկամն էր համարվում, Յիցերոնը հարցրեց, թե հոռմեացիներն ի՞նչ են խոսում իր՝ Յիցերոնի մասին և իր գործերի մասին ի՞նչ են մտածում,— նա պատկերացնում էր, թե ամբողջ քաղաքը լեցուն է իր գործերի համլավի ու փառքի մասին խոսակցութիւններով: Իսկ սա նրան սրտաստխանեց հարցով «Դու այդ որտե՞ղ էիր, Յիցերոն, այս ամբողջ ժամանակը»: Այստեղ միանգամայն ընկալ Յիցերոնի տրամադրութիւնը հարցնելով ինքն իրեն, թե իր մասին լուրը արդո՞ք չի՞ հալվել-անհետացել քաղաքում, ինչպէս անհուն ծովի մէջ՝ ոչնչով շօտայնելով իր փառքի տարածմանը: Հետագայում նա ուշքի եկալ և բավազանին շատ չափավորեց իր փառասիրութիւնը, հակահալով, ու փառքը ինչին ձրգտել է ինքը, անորոշ ու հասանելի սահման շունկցուլ մի բան է: Բայցեւայնպէս, արտակարգ սերը գովեստների հանդեպ և փառքով շափազանց կրքոտ հրապուրվելը երբեք չթողեցին նրան և հաճախ հանում էին ճիշտ ճանապարհից՝ հակառակ բանականութեան:

VII Մեծ շերմեռանդութեամբ աշխատելով քաղաքական և պարեգոմ Յիցերոնը կարծում էր, որ լթ արհեստավորները գործ ունենալով իրենց վարպետութեան գործիքների և այլ անշունչ առարկանելի ու միջոցների հետ, լավ գիտեն և դրանց անունները, և տեղը, և՛ տխրասիրութիւնը աշխատանքին ապա պետական գործչի համար, որի հասարակական գործերին վերաբերող միջոցառումները իրագործվում են մարդկանց միջոցով, առավել ևս ամոթալի է լինել այնքան անփուլթ ու անտարբեր որպիսդի շփտենա իր համաքաղաքացիներին: Ուստի և նա իրեն ոչ միայն սովորեցնում էր հիշել նրանց անունները, այլև գիտեր յուրաքանչյուր քիչ թե շատ ականավոր մարդկանց բնակավայրի մասին, և՛ այն կալվածքների մասին, որոսց նրանք տիրում էին, և այն անձանց մասին, որոնց բարեկամութիւնից նրանք օգտվում էին, և նրանց հալեանների մասին այնպէս որ Յիցերոնը Իտալիայի որ ճանապարհով էլ անցնելիս լիներ, կարող էր հեշտորեն անվանել ու ցույց տալ իր բարեկամների հողերն ու դոյակները:

Ունենալով ոչ մեծ հարստութիւն գոնե բավալար իր օախսերը հոլալ ւ հումատ նա զարմանք էր հարուցում այն բանով, որ շէր ընդունում ոչ դրամական փոխհատուցում, ո՛չ էլ նվեր՝ դատապաշտպանութեան համար մանավանդ այն անգամ երբ հանձն էր առել վարելու դասն ընդդեմ վերրեսի: Այդ մարդուն որը բազում անվայել արարքներ էր կատարել Սիցիլիայում պրոպրետորի պաշտոն վարելիս և սիցիլիացիներին

կողմից դա ո՞ր էր տրված իս ստիպեց դատապարտել, և այն էլ՝ ոչ թե իր ճառերով, այլ՝ ասու թե հենց նրանով, որ ճառ շասաց: Քանզի երբ Վերրեսի նկատմամբ պրե-տորների կողմից թողալու-թյան պատճառով Եործի քննութիւնը մշտապես հետաձգվել հասել էր մինչև նիստի վերջին օրը պարզ դարձավ որ ճառեր արտասանելու համար այդ օրը լի բավարարի և որ դատաւարութիւնը մնալու է անավարտ — Յիցերոնը տեղից վեր կենալով և հաշտարարելով, որ ճառերի սնհրաժեշտութիւն չկա կանչեց ու հարցաքննեց վկաներին իսկ դրանից հետո դատաւարներին առաջարկեց քվեարկել: Հիշատակում են նաև այդ դատաւարութիւն ժամանակ Յիցերոնի կողմից ասված որոշ սրա ինտ խոսքեր: «Վերրես» բառով հոռմեացիներն անվանում են կրտած խոճկորին, իսկ ոմն աղատարձակչալ, Յեցիլիոս անունով, որն իրեն դրսևորում էր իբրև հրեական օրենքի կողմնակից ցանկացել է որպես մեղադրող ելույթ ունենալ ընդդէմ Վերրեսի մի կողմ հրելով սիցիլիացիներին «Հրեան — նկատել է Յիցերոնը, — ի՞նչ գոյ ունի խոճկարի հետ»

Այդ վերրում էլ օճեկ մեծահասակ մի սրբի լի Նատիս ս ում էին, թ արատավո՞ վարքով է անցկացնում իր երիտասարդութիւնը: Վերրեսից հանդիմանութիւններ լսելով անառակութիւն մասին, Յիցերոնը նրան պատասխանել է. «Որդիներին պետք է տանը կշտամբել»: Հորտենզիոս հռետորն էլ սիրտ շանելով բացա՞ւյտ պաշտպանել Վերրեսին բայց համենայն դեպս ենթարկվելով դրամական բռնագանձման քննարկմանը ներկա լինելու վերաբերյալ հորդորներին՝ դրա զիմաց որպէս կաշս ոք ստացել էլ փողոսկրյա սփինքս Յիցերոնը Հորտենզիոսին ինչ որ բան է ասել այլախանական ձևով իսկ երբ սա հայտարարել է, թե լի կարողանում հանելուկը գուշակել Յիցերոնը նկատել է «Իսկ չէ՞ որ տանը դու սփինքս ունես»

VIII Այսպես դատապարտվել է Վերրեսը Յիցերոնն էլ ու լըո նագանձման ենթակա գոմարը հաշվարկել էր 700 000 շարամտորեն մեղադրվել է, թե՛ կաշտոված լինելով, տուգանքը նվազեցրել է: Այնինչ, էդիլ եղած ժամանակ, սիցիլիացիները Լրախաագիտութիւն զգացմունքից դրդված իրան շատ բան էին բերում այն ամենից, ինչ ճարվում էր կղզում, իսկ Յիցերոնը, իր կողմից դրանցից ոչինչ իր օգտին լէր դորձագրում այլ՝ սիցիլիացիների առատաձեռնութիւնից օգտվում էր սոսկ նրա համար, որպէսզի իջեցներ որքան դա հնարավոր էր շուկայի գները:

Արալոսում նա գեղեցիկ դղյակ ուներ, նեապոլի շրջակայքում՝ կալվածք Պոմպեոսի մոտ՝ ուրիշ երկու փոքրերը: Իրան ավելացավ կնոջ՝ Տերենցյայի օժիտը հարյուր հազար և ինչ-որ մեկից ստացած ժառանգ

դս թյունը 90 հս զար պինար արժողությամբ: Այս միջոցներով նա ապ-
յում էր առանց կարիքի և դրա հետ միասին համեստ կյանքով՝ հույն և
հոմեոպաթի գիտնականների հասարակության մեջ: Հազվադեպ է պատա-
հել, որ նա ճաշեր արևի մայր մտնելուց առաջ, և ոչ այնքան ժամանա-
կի սղության պատճառով, որքան այն բանի որ նա տառապում էր սաա-
մսքսի թուլությամբ Եվ բնդհանրապէս էլ, նա իր մարմնի խնամքի վե-
րաբերյալ եղել է շատ փափկանկատ ու հոգատար այնպես որ շփումներ
էր կատարում և զբոսնում էր ճշգրիտ սահմանված լափով միայն: Այս-
պիսի սեփմով դաստիարակելով իր օրգանիզմը՝ նա այն պահպանում
էր առողջ ու տոկուն իր բազմաթիվ մեծ ու պայքարող լեցուն աշխա-
տանքներում

Եղբորը թողնելով ժառանգած հայրական տունը նա ինքը բնակու-
թյուն հաստատեց Պալատինի մ:տ որպէսզի շծանրաբեռներ իր հաճա-
խորդներին ճանապարհի հեռավորությամբ: 2 է՞ որ Յիցերոնի մոտ ամեն
օր ողջունելու էին գալիս ոչ քիչ թվով մարդիկ, քան Կրասսոսի կամ Պո՞
պեոսի, նրանց, ովքեր հոմեոպաթիկ մեջ մեծագույն զարմանք էին հա-
րուցում և ուժեղագույններն էին բոլորից, առաջինն՝ իր հարստությամբ,
Էրկրորդը շնորհիվ իր ուզմական փառքի: Բայց Յիցերոնին մեծարում
էր նույնիսկ Պոմպեոսը, իսկ նա իր քաղաքականությամբ նշանակաւո-
րեն աջակցում էր Պոմպեոսի հզորությանն ու փառքին:

IX Չնայած որ նրա հետ միասին պրետորության նկրտում էին
ուժեղ շատ մարդիկ: Յիցերոնը բոլորից առաջ ընտրվեց այդ պաշտոնում
և, ըստհանուր գնահատությամբ իր պարտապանությունները կատարում
էր որպէս անբասիր ու ազնիվ դատավոր: Պատմում են, որ Լիցինիոս
Մակրոսը, մի մարդ, որ ինքնին մեծ ուժ ուներ թաղաքում ընդ որո մ
նաև օգտվում էր Կրասսոսի աջակցությունից, հափշտակության համար
Յիցերոնի կողմից դատի տրվելով և հույսը գնելով իր ազդեցությանն ու
իր նկատմամբ բարեհաճ վերաբերմունքի վրա, այն ժամանակ, հրք դա-
տավորները դեռևս քվեարկելիս են եղել դուրս է եկել գնացել աուն
շաապ խուզէլ գլուխը, հագել սպիտակ տոգա՝ ի նշան այն բանի, թե դա-
տը շահել է և շարժվել է դեպի ֆորում: Իսկ շեմքին հանդիպելով Կրաս-
սոսին, որը լուր էր բերում, թե դատավորները միաձայն մեղադրական
եղրակացություն էն հանել Լիցինիոսը վերադարձել է տուն, անկողին
ընկել ու մեռել: Այս գործը Յիցերոնի համար օրենքի ջերմեռանդ պա-
հասանի համբավ ստեղծեց:

Վատինիոսը՝ ոչ բոլորովին հավասարակշռված մի մարդ որը լա-
տարանում իր ելույթների մեջ արհամարհական վերաբերմունք էր ցու-

ցաբերում մադիսարատների նկատմամբ, տառապում էր ուռուցքներով, որոնք պատել էին մինչև վիզը Մի անգամ գալով դատարան, նա Յիցերոնին ինչ որ բան խնդրեց, իսկ քանի որ վերջինս չէր համաձայնում և երկար ժամանակ մտորում էր, նա նկատեց, որ եթե Յիցերոնը պրետոր լիներ այդպիսի գործերում չէլ տատանվի Յիցերոնն էլ, դառնալով նրան, պատասխանեց «Բայց չէ՞ որ ես այլպիսի հասա վիզ չունեմ»:

Յիցերոնի լիազորությունը վերջանալուց երկու թե երեք օր առաջ ինչ որ մեկը Մանիլիոսին գատի սվեց հափշտակության մեղադրանքով: Այս Մանիլիոսն էլ հատուկ բարեհաճությունն էր վայելում ժողովրդի, որը ենթադրում էր թե իա հայածանքի է Եթարկվել Պոմպեոսի պատճառով քանզի վերջինս նրա բարեկամն էր եղել: Երբ նա խնդրեց իրեն ժամկետ տալ, Յիցերոնը նրան տրամադրեց հենց միայն հաջորդ օրը և դրանով ժողովրդի դժգոհությունը հարուցեց պրետորները սովորություն ունեին տալ ամբաստանյալներին ոչ պակաս լան տասն օր ժամկետ: Տրիբունները Յիցերոնին ստիպեցին հյապարակորեն ելույթ ունենալ և նրան մեղադրանք ներկայացրին: Խնդրելով, որ իրեն լսեն Յիցերոնը հիշեցրեց թե ամբաստանյալներին ինքը միշտ վերաբերվել է ներողամտաբար, որքանով որ դա թույլ են տալիս օրենքները. իր համար անթույլատրելի կհամարեր այդ նույնը մեղ ժեղ և Մանիլիոսին, որի համար էլ դիտմամբ նշանակել է այն միակ օրը, որը դեռ մնում է իր տրամադրություն տակ որպես պրետորի հորժը ուրիշ պրետորի ձեռք գցելը չէր նշանակի օգնել ցանկանալ Մանիլիոսին: Այս խոսքերը վարմանալի փոփոխություն առաջացրին մարդկանց տրամադրություն մեջ, և ժողովուրդը հավանություն միահամուռ կանչեց: Յիցերոնին խնդրեց իր վրա վերցնել Մանիլիոսի պաշտպանություն գործը ինչին նա սիրով ենթարկվեց, գլխավորապես հանուն Պոմպեոսի, որն այդ ժամանակ բացակայում էր: Երկրորդ անգամ ելույթ ունենալով իա նույն գիմեղ ժողովրդին և իր խոսքում պատանեկան արիությունը հանդիմանեց օրհպարիսիայի կողմնակիցներին և Պոմպեոսին նախանձողներին:

X Այնուամենայնիվ նա կոնսուլ ա աջադրվեց ի շապետության, ընդամենն արիստոկրատական կուսակցությունը նրան պակաս աջակցություն ցույց չտվեց, քան ժողովրդականը: Ահա թե ինչ պատճառով նրան առաջադրում էին և՛ սրանք և նրանք: Սուլլայի օրոք պետական կառուցվածքում տեղի ունեցած փոփոխությունները սկզբում անհեթեթ լինելով, իսկ հիմա որոշ ժամանակ անցնելուց հետո և սովորույթի պատճառով ժողովրդական զանգվածներին դրանք սկսեցին պատկերանալ ինչ-որ լափով ոչ վատ և բավականին հաստատուն բաներ: Բայց կային

մարդիկ, որոնք ձգտում էին խախտել ու փոփոխել գործերի ներկա վիճակը, ընդ որում հանուն սեփական շահի, այլ ոչ թե հանուն ընդհանուր բարօրության: Մինչ Պոմպեոսը դեռ էլի կուլում էր թագավորների դեմ Պոնտոսում ու Հայաստանում, Հռոմում շկար ոչ մի մարտունակ ուժ, որը կարողանար հակադրվել նորությունների այդ սիրահարներին Իսկ նրանց գլխավորում էր խիզախ, նախաձեռնող և իր բնավորությամբ ամեն ինչի պատրաստ մի մարդ Լուցիոս Կատիլինան: Ուրիշ բազմաթիվ ու կարևոր հանցագործություններից զատ, նա մի ժամանակ իր վլա էր հարուցել քրոջ հետ կենակցելու և ևղբորն սղանելու մեղադրանք Այդ բանի համար, վախենալով իր նկատմամբ դատ ու դատաստանից՝ նա Սուլլային համոզել էր սպանվածին գրանցել որպես դեռ կենդանի մարդ նրանց թվում, ովքեր պետք է մեռնեին Ընտրելով նրան որպես իրենց պետ՝ շարամիտները միմյանց հավատարմության երդում էին սլել ընդ ոչ ոս զոհասեղանի վրա մարդ էին դրել և կերել նրա միսը: Քաղաքային երիտասարդության նշանակալից մասը այլասերվել էր Կատիլինայի կողմից սրանցից յուրաքանչյուրին նա մշտապես սիրաշահում էր ամեն կարգի բավականություններով, գինարբուքներով, նույնիսկ սիրուհիներ էր ճարում Իրանց համար և, լինալով, անհրաժեշտ միջոցներ էր տլամադրում այդ բոլորի համար

Պառակավելու էր նախապատրաստված սլ ողջ Լորուիան և Նախաալպյան Փալլիայի Նշանակալի մատչ: Հռոմում էլ էր տրմադրությունների ծայրահեղ անկաշունությունս նկատվում հարստության բաշխման գործում ս ուղծված անկանոնության պատճառով ամենահայտնի և տոհմեկ մարդիկ աղքատանում էին՝ սնանկանալով հանդիսախաղերի, խնջույքների վրա իշխեչասիրական ձգտումների հետ կապված վատնումների և շինարարությունների վրա, իսկ սրանց հարստությունները հոսում էին ցածր կոշման ու ճազման տեր մարդկանց գրպանը: Պործերի աշախտի վիճակում շատ բան պետք էր որպեսդի խախտվեր հավասարակշռությունը, և յուրաքանչյուր խիզախ մարդ կարող էր քայքայել հասարակական կւ ղր, որն ինքնին տրդեն անտողջ էլ:

XI Սակայն Կատիլինան ցանկանալով նախապես գրավել ամուր հենակետ՝ սկսել հետամտել կոնսուլության, ընդ որոմ նս հատկապես հույսը դնում էր այն բանի վրա որ սլիտի կառավարեր Փայսս Անտոնիոսի հետ համատեղ որն ինքնին սղ պես կառավարող ընդունակ չէր ոչ շատ լավ ոչ էլ շատ վատ բանի բայց կարող էր ժառայել իրրև հավելուկ մի ուրիշ, ղեկավարող ուժի: Լավագույն քաղաքացիների մեծամասնությունը այդ բանը կանխատեսելով՝ առաջադրեց Յիցերոնի թեկ-

նածուծյունը, իսկ քահի որ ժողովուրդը իւան բարեհաճորեն էլ վերաբերվում, մեջտեղից գուրս եկալ Կատիլինայի թեկնածուծյունը, իսկ Յիցերոնն ու Գայոս Անտոնիոսը ընտրվեցին՝ ընալած, որ թեկնածուներից միայն Յիցերոնն էր սերս մ հեծլալ հորից ալ ոչ թե սենատորից:

XII Կատիլինայի մտադրությունները դեռևս գաղտնի էին մնոմ ժողովրդից Յիցերոնն էլ անցնելով իր պաշտոնին, հանդիպեց մեծ դրծւարություններին՝ գալիք պալքարի նախանշանակների: Քանզի մի կողմից, իրանք, ում համար Սուլլայի օրենքները խոչընդոտ էին հանդիսանաւ գրադեցնելու մագիստրատուան — իսկ այդպիսիք քիչ չէին և դրանք թուլ էլ չէին — գիմեցին դեմագոգիայի, հետամտելով պաշտոնների, ու թեև Սուլլայի բռնապետությանն ուղղված նրանց ճառերս մ շատ բան կար ճշմարիտ ու արդարացի, բայց նրանք սասանում էին պետական կարգը ոչ իր ժամանակին և չաշվի շահնելով հանգամանքները: Իսկ մյուս կողմից, նույն այդ հիմունքնելով օրինագծեր էին մտցնում նաև ժողովրդական արիքունները ստաշարկելով հիմնել դ'ցեմվիրատ ս' սահմանափակ լիադորություններով: Գեցեմվիրնէրին, իրալս սնսահմանափակ իշխանության սնեցողնէլի ամբողջ Բուալիայի, ամբողջ Մտորիքի և այն բոլոր երկրների վրա որոնք վերջին ժամանակներս Պոմպեոսի շնորհիվ միացված էին Հռոմին իրավունք էր բոճ'նելում վառել պետական ունեցվածքը դատավճիռնէր արձակել արտաքսման է'թարկել ում որ հսրկ համարվեր քաւաքները բնակեցնել գաղութաբնակներով, դրամ վերցնել գանձարանից, զորք պահել և զորք հավաքել ըստ անհրաժեշտության: Ուստի և այսպիսի օրենքին համակրում էին որոշ նշանավոր մարդիկ և առաջին հերթին՝ Գայոս Անտոնիոսը՝ Յիցերոնի իշխանակիցը որը հույս ուներ ընկնել տս սնյակի մեջ: Կարելի է ենթադրել, որ գիտնալով Կատիլինայի կողմից նախապատրաստվող հեղաշրջման մասին, Անտոնիոսը թշնամարար չէր տրամադրված նրա հանդեպ՝ ծանրաբեռնված լինելով պարտքերով: Ահա Վնցսա էլ ամենից շատ վախեցնում էր լավագույն քաղաքացիներին Ջանալով ամենից առաջ գրավել Անտոնիոսին Յիցերոնը որւշում կայացրից Մակդոնիա պրովինցիայի կառավարումը Անտոնիոսին փոխանցելու մասին, իսկ իրեն առաջարկվող Գալլիայից նա հրաժարվեց և այդքան կարևոր գիշում անելով Անտոնիոսին՝ նրան հակեց իր կողմը որպես յուրատեսակ վարձո դերասանի որը պետք է կրկներ նրան պետական բոլոր գործերում: Եվ ահա երբ Անտոնիոսը դարձավ հլու և հնազանդ Յիցերոնն արդեն ավելի մեծ համարձակությամբ սկսեց հակազդել խոճվարարների վրա, այն է սենատում լույթ ունենալով ընդդմ հենց այդ

օլենքի նա իր նառով այնպես ապշեցրեց այն մարդկանց ովքեր իրեն առաջադրել էին, ու նրանք ոչնչով չառարկեցին: Այնուհետև երբ նրանք կրկին ձեռնարկեցին նույն բանը և, նախապատրաստվելով կոնսուլներին կանչեցին կամիցիալի, Ցիցերոնը բոլորովին շվախեցավ այլ սենատին հրավիրեց հետևել իրեն և, հանդես գալով ժողովրդի առաջ, նրան ոչ միայն համառոտ մերժել օրենքը այլև ստիպեց արիքուններին, որոնք պարտված էին այդքան փայլուն պերճախոսության հանդեպ հրաժարվել այլ մտադրություններից ևս

XIII Հիրավի, այս մարդը բոլորից լավ կարուչացավ ցույց տալ հումակացիներին, թե ալոպար դործին որքան գրավչություն կարող է տալ ճարտասանությունը: Նա ցույց տվեց, որ ճշխարտությունն սնունդն է, էթոլ այն արտահայտում էն հմտորեն և որ լավ պետական գործչին փաստորեն պատշաճ է միշտ գերադասել ամբոխին հանո ւրդարացին, իսկ խոսքով զարգարել օգտակարի դատությունը: Նրա խոսքի հմայիչ գեղեցությունը օրինակ կարող է մտայնել նաև հետևյալ դեպքը, որը կատարվել է նրա կոնսուլության օրոք թատրոնի տեղերի պատճառով: Մինչ այդ հեծյալները թատրոնում սասում էին ամբոխի հետ մեջընդմեջ և նայում էին ներկայացումը ժողովրդի հետ միասին, բայց առաջինը արիքուն Մարկոս Օթոնի մտքով անցավ պատիվ տալ հեծյալներին՝ նրանց բաժանելով այլ քաղաքացիներից և նրանց հատկացնելով առանձին տեղ, որը մինչև այժմ էլ նրանք պահպանում են իսկ ժողովուրդը սա ընդունեց որպես անպատվություն իր նաշնին և երբ թատրոնում երևաց Օթոնը սկեց շվացնել հեծյալներն էլ ջերմորեն ողջունեցին նրան ծախահարություններով ժողովուրդն ավելացրեց իր շվոցը, նրանք էլ՝ ծախահարությունները իսկ առաջ կողմերը միմյանց դեմ շուտ գալով՝ առցան հայհոյանի այսպես որ թատրոնում անկալություն սկսվեց: Բայց երբ Ցիցերոնը տեղեկանալով այս մասին սերկայացավ թատրոն և, ժողովրդին կանչելով Բելլոնայի տաճարի մոտ, հանդիմանանքի և համադրան խոսքերով նրա վրա ներգուշություն ունեցալ այդ մարդիկ վերադառնալով թատրոն սկսեցին ուժգին ծափահարել Օթոնին և հեծյալների

Լու մրցել նյտ հանդեպ պատվի ու հարգանքի սշանների ցուցադրմամբ:

XIV Բայց Ատալիինայի շուրջը հավաքված դավադիրների խումբը, որ ահից թարնվել էր, նորից բաջալերվեց: Նրանք սկսեցին միասին հախարակել և միմյանց կոչ էին անուլ ավելի համարձակորեն գործի անցնել: սիրան կհայտնվեր Պոմպեոսը որը ինչպես լսել էին արդեն վերադառնում էր իր զորքով: Կատիլինային էլ սադրում էին գլխավորապես Ատալիին լեռերանները սրանք լեռակություն էին հաստատել ամբողջ

Իտալիայում, իսկ մեծ մասը այդ թվում և ամենամարտունակները, ցրել էին եկեղեցիներում և հարուստ կալվածքներում մեկ: Սրանք բոլորը նորից սկսել էին երազել պատրաստի հարստությունների կողոպուտի և հափըշտակության մասին Պարագուայի ունենալով Մանիլիոսին՝ նրանցից մեկին, ովքեր առանձնապես աչքի էին ընկել Սուլլայի գլխավորությամբ կատարված արշավանքներում, նրանք միացան Կատիլինային և եկան լցվեցին Հռոմ սրպեսզի պաշտպանեին նրա թեկնածությունը որովհետև Կատիլինան նորից էր նկրտում կոնսուլության՝ որոշելով խառնաշփոթության մեջ սպանել Յիցերոնին հենց կոմիցիանների ժամանակի թվում էր, թե աստվածությունն ինքն էլ նախադրուշացնում էր այն բանից, ինչ որ կատարվում էր. երկրաշարժելով, կայծակի հարվածներով և ուրվականների երևումով Իսկ մարդկանց ցուցմունքները թեկուզև արդարացի էին, դեռևս չէին կարող օգտագործվել որպես հանցանշաններ ընդհանրապես և այնքան ազդեցիկ մի մարդու, ինչպիսին Կատիլինան էր: Դրա համար էլ Յիցերոնը հետաձգելով ընտրությունների օրը՝ Կատիլինային կանչեց սենատ և հարցաքննեց այն ամենի վերաբերյալ ինչ որ խոսում էին նրա մասին: Իսկ վերջինս Լեթագրելով, իմ սենատում էլ կան մարդիկ, ովքեր ձգտում են նոր կարգերի, և դրա հետ միասին ցանկանալով իրենց ցույց տալ իր համախոհների առջև Յիցերոնին սովեց կտրուկ պատասխան: «Իսկ ի՞նչ սարսափելի բան եմ ասում ո՞ր,— ասաց նա,— էթե ունենալով իմ առաջ երկու մարմին, մեկը հյուծված ու կոր ծանվող, բայց գլխով, իսկ մյուսն առանց գլխի բայց ուժեղ և մեծ, ես ինքս ղլուխը վերցնում զնում եմ վերջինի վրա»: Այս խոսքերից հետո, որոնք ակնարկներ էին բովանդակում սենատի և ժողովրդի հասցեին, Յիցերոնն էլ ավելի ահաբեկվեց, այնպես որ նրան տանից մինչև Մարտիայի դաշտը զրահներ հագած ուղեկցում էին ազդեցիկ մարդիկ և երիտասարդությունից շատերը նա ինքը, առգան ուսերից ցած թողնելով՝ դիտավորյալ ցուցադրում էր զլահի մի մասը, որպեսզի ցույց տար, թե ինքն ինչպիսի վտանգի մեջ է: Ժողովուրդը, զայրացած, սկսեց հավաքվել նրա շուրջը և, վերջիվերջո անցնելով քվեարկության, երկրորդ անգամ մերժեց Կատիլինային, իսկ կոնսուլ ընտրեց Սիլանոսին և Մուրենային:

XV Դրանից շատ շանցած, երբ սկսեցին արդեն Կատիլինային միանալ ու ջոկաանել կազմել էտրուրիայում եղած նրա համախոհները և մոտ էր այն օրը որ նշանակված էր հարձակման համար Յիցերոնի օանը կեսգիշերին մոտ, հայտնվեցին ամենաառաջին հոռմեացիները և ամենատղեցիկ մարդիկ՝ Մարկոս Կրասոսը Մարկոս Մարցելլոսը և Սկի-

պիտն Մետելլոսը: Բախելով դուռը և դուրս կանչելով դռնապանին նրանք հրամայեցին արթնացնել Յիցերոնին և ասել իրենց գալստյան մասին: Բանն այն է, որ Կրասսոսին ընթրիքից հետո իր դռնապանը հանձնել էր ինչ-որ անհայտ մարդու կողմից բերված նամակներ նամակները, սրոնք հասցեագրված էին այլ անձանց, ստորագրված էին, և միայն մեկը, որն ուղղված էր Կրասսոսին անանուն էր: Կրասսոսը կարդացել էր միայն այդ նամակը և, քանի որ դրանում ասվում էր, թե Կատիլինան պատլաստում է մեծ արյունահեղություն ու խորհուրդ էր տրվում գաղտնի հեռանալ քաղաքից, նա մնացած նամակների կնիքները չէր քանդել, այլ իսկույննեթ եկել էր Յիցերոնի մոտ՝ սպառնացող լտանգից ցնցված, իսկ գուցեև ցանկանալով աղատվել մեղադրանքներից, որոնք նրա վրա էին դնում Կատիլինայի հետ բարեկամական կապերի պատճառով: Այսպիսով, խորհրդակցելով նրանց հետ՝ Յիցերոնը հաջորդ առավոտվա լուսաբացին հավաքեց սենատը, հանձնեց իր հետ բերած նամակները նրանց, ում անունով ուղարկված էին դրանք, և առաջարկեց կարդալ բարձրաձայն: Բոլորի մեջ առանց բացառության խոսվում էր դավադրության մասին: Իսկ երբ լուր եկավ նախկին պրետոր Կվինտոս Արրիոսից, որը աեղեկացնո մ էր էտրուրիայում ռադմական ջոկատների ձևավորման մասին, և մյուսը՝ այն մասին թե Մանլիոսը թափառում է էտրուսկական քաղաքների շրջակայքում՝ անրնդհատ լուրերի սպասելով Հոտմից, — սենատը որոշեց հանրապետությունը փտահել կոնսուլներին, այն առումով, որ նրանք վարվին ըստ իրենց հայեցողության պետությունը փրկելու նպատակներով: Հնուց ի վեր ընդունված էր, որ սենատն այդպես վարվում էր ոչ հաճախ այլ միայն մեծ վտանգի սպառնալիքի ներքո:

XVI Ստանալով այս իշխանությունը՝ Յիցերոնն արտաքին գործերն ամբողջովին վստահեց Կվինտոս Մետելլոսին քաղաքների կառավարումն էլ վերջրեց իր ձեռքը և ամեն ու դուրս էր գալիս՝ պաշտպանված մարդկանց այնպիսի բազմությամբ որ դբադեցնում էր Գորումի գղալի մասը, երբ իր հետևից այնտեղ էր մտցնում իր ուղեկցորդներին ըր կողմից էլ Կատիլինան ի վիճակի շինելով այլևս ասնել հետագա հապադումը՝ որոշեց, որ ինքը ծլկի Մանլիոսի ու նրա ջոկատի մոտ իսկ Մարցիոսին ու Յեթեգոսին հրաման տվեց՝ վերջնելով սրերը, առավոտյան ներկայանալ Յիցերոնի դասն մոտ ողջունելու պատրվակով և, հարձակվելով, սպանել նրան: Այս մասին Յիցերոնին լուր տվեց Փուլվյան՝ ազնրվատոհմիկ մի կին, որը իրա մոտ եկավ գիշերը և հորդորեց զգուշանալ Յեթեգոսից: Իսկ նրանք հայտնվեցին լուսաբացին և, էրբ ներս շթողեին սկսեցին վիճել և այնպիսի աղմուկ բարձրացին որ իրենց վրա էլ

ավելի մեծ կասկածանք հարուցեցին: Յիցերոնն էլ, տանից դուրս գալով, սենաա հրավիրեց Յուպիտեր-Կանգնեցնողի տաճարում, որին հռոմեացիները Ստատոր են անվանում: Այս տաճարը կառուցված է սրբազան ճանապարհի սկզբին այնտեղ, որտեղից բարձրանում են Պալատին: Երբ ուրիշների հետ այստեղ եկավ նաև Կատիլինան կարծես թե նրա համար, որ արդարանար, ապա սենատորներից ու մեկը շմնաց նրա հետ միասին նստելու նրանք բոլորը հետ քաշվեցին նրա ի ստարանից: Երբ նստակսեց խոսել, աղմուկով ընդհատում էին նրան և վերջապես Յիցերոնը աեղից ելնելով՝ նրան հրամայեց հեռանալ քաղաքից «Քանի որ — ասաց նա — ես գրծում եմ խոսքով, իսկ դու զենքով մեր միջև պետք է պարիսպ լինի» Կատիլինան իսկույննեթ 300 զինված մարդկանց գլուխ անցած քաղաքից դուրս գալով զորապետի պես շրջապատված սակրավոր լիկտորներով և ռազմական դրոշների ուղեկցությամբ շարժվեց դեպի Մանլիոսը: Այնուհետև հավաքելով մինչև քսան հազարանոց մի զորք՝ նա սկսեց շրջել քաղաքները՝ դրանց իր կողմն էր գրավում և ապստամբության կոչ անում: Եվ երբ լանն այսպիսով հասավ բացա՛ւյտ պատերազմի, Կատիլինայի գիտ կռվելու ուղարկվեց Անտոնիոսը:

XVII Կատիլինայի գայթակղած մարդկանցից նրանց, ովքեր մնացել էին քաղաքում, հավաքեց ու քաջալերեց Կոննելիոս Լենտուլոսը՝ Սուլա մականունով, ազ՛վատահմիկ բայց խոտելի կյանքով ապրող մի մալդ որն անցյալում փշագած վարքի համար սենատից վճնդվել էր խկ այժմ երկրորդ ասգամ պրետորի պաշտոն էր զբաղեցնում ինչը սովորական բան էր այն անձանց համար ովքեր ցանկանում էին վերադարձնել իրենց սենատուական կոչումը: Ստում ես Սուրա մականունը նրան տրված է հետևյալ առիթով՝ Սուլայի օլոր լվեստորի պաշտոն կատարելիս՝ նա սլետական դրամներից մեծ գումարներ է վատնելու իսկ երբ զայրագնած Սուլան սենատում նրանից հաշիվ է սլահսնջել, սա հանդես է եկել՝ ընդունելով ամենաասհոգ ու անփուլթ տեսք և հայտարարել, թե ինքը հաշիվ լի տա, այլ ցույց կտա իր սրնքամիսը. այսպես սովորաբար անում են երեխաները զնդակախաղի մեջ տարվելիս: Հենց դրա համար էլ նրան Սուրա անունն են կալցրել, քանի որ հռոմեացիները «սուրա» բառով անվանում են սրնքամիսը: Մլուս անգամ պատասխանատվության ենթարկվելիս նա կաշառել է դատավորներից մի քանի սին և արդարացված լինելով երկու ձայնի առավելությամբ, նկատել է, որ դատավորներից մեկին տված իր կաշառքը ավելորդ վատնում է եղել: Նրա համար բավական էր և այն, որ արդարացվեր միայն մեկ ձայնի առավելությամբ: Այս մարտն որը բնությունից արդեն այդպիսին էր

և դրա հետ միասին զրգոված էր Կատիլինայի հորդորներից վերջնակա-
նապես փշացրին կեղծ գուշակներն ու իտաբեբաները՝ դատարկ հույսեր
ի երջնչելով նրան, նրա համար կարգալով իրենց իսկ հորինած ոտանա-
վորներն ու մարդարևությունները, որոնք իբր թե վերցված էին սիրելի-
լիական գրքերից և կանխադո շահում էին, թե ճակատագրի կողմից նա-
խանշված է, որ երեք Կոոնելիոսներ միանձնյա կառավարելու են Հոու-
մում: Իրանցից երկուսն արդեն կատարել են ճակատագրի կամբը Յին
նան ու Սուլլան, և հիմա նրան՝ մնացած երրորդ Կոոնելիոսի համար
աստվածությունը նախապատրաստում է միապետություն, որը նա պետք
է ընդունի՝ Կատիլինայի նման հապաղման պատճառով ձեռքից բաց
լիթոնելով բարեպատհ առիթը:

XVIII Այսպիսով Լենտուլոսը կառուցել էր չ թե շնչին ու մանր
ինչ-որ ծրագրեր, ասլ ուզում էր ոչնչացնել ողջ սենատը և մնացած քա-
ղ սքացիներից, ու մ որ հնարավոր էր, իսկ քաղաքն էլ այրել և ոչ ոքի
լինալել բացի Պոմպեոսի երեխաներից, սրանցից նա մտադիր էր առե-
վանգել, պահել իր մոտ և պահպանել սրպես պատանդների, որոնք կա-
պահովեիս իր և Պոմպեոսի աշտեցումը ամենուրեք արդեն համառ լու-
լեր էին տարածվում ղեծ արշավանքից վերջինիս վերադառնալու մա-
սին: Հարձակման համար նշանակված էր Սուտուոնալիաների սունի գիշեր
ներից մեկը: Սրերը, խծուծը և ձյութը դավադիրները թարցլ էլ էին՝ այդ
բոլորը հավաքելով Յեթեգոսի տանը: Ընտրելով հարցուչ մարդ և քաղաքը
բաժանելով նույնքան մասերի նրանք դրանցից յուրաքանչյուրում վիճա-
կահանութչամբ նշանակել էին այդ մարդկանցից մեկին, որպեսզի միան
պամից շատերը հրդեհեին և քաղաքը միաժամանակ բոցավառվեր բոլոր
կողմերից: Մյուսներն էլ պետք է արգելափակեին ջրատարները և, լվ
որ ջրի գաո սպան էին:

Այս ժամանակ երբ այս նախապատրաստություններն էլն արվում
Հոումում էին գտնվում էրկու պեսպաններ ալլոբրոգների կողմից, մի ժո
պովուրդ, որն այն ժամանակ ծանր վիճակ էր ապրում և նեղվում էր
հոամեական տիրապետութչան տակ: Լենտուլոսն իր ընկերների հետ Են-
թադրելով, թե պեսպանները կարող են պետք գալ Գալլիային ապստամ-
բութչան դրգսելու և Հոամիո կողմից համար նրանց ներդրավեցին իրենց
լամախոհների թվա է և նամակներ ավեցին իրենց սենա-
տին և մյուսներն էլ հատիլինային հանձնելու համար, առաջին-
ներում անկախություն խոստանալով ալլոբրոգներին վերջիններում Կա-
տիլինային կոլ անելով սարուկներին ազատություն շնորհել և շտապել
Հոում Սրանց հետ նրանք Կատիլինայի մոտ ուղսլ կեցին ոմն Տիոոսի,

ծագումով կրոտոնցի, որին հանձնարարված էր տանել նամակները՝ Բայց այս կարգադրություններին, որոնք թեթևամիտ մարդկանցից էին գալիս և շատ անգամ՝ գինու սեղանի շուրջը հավաքված ու կանանց հասարակոթյան մեջ, անխոնջ կերպով հետևում էլ Ցիցերոնը և գոթում էր սթափ կշռադատվածությամբ և ամեն ինչ հիանալիորեն ըմբռնելով ու քննարկելով։ Գրանից լացի, իր տրամադրության տակ բազմաթիվ մարդիկ ունենալով, որոնք հետևում էին, թե շուրջն ինչ է տեղի ունենում և օգնում էին նրան հետախուզության մեջ, գաղտնի կապ ունենալով նաև բազմաթիվ վստահելի անձանց հետ, որոնք պավալրության մասնակիցներ էին համարվում Ցիցերոնը գիտեր այն պաշմանների մասին, որ կնքել էին դավադիրները Երուսաղեմի անցյալների հետ։ Գիշերը դարանա մուտ լինելով՝ նա բռնեց կրոտոնցուն իր նամակներով հանդերձ՝ նույն այդ ալլորբոզների հետ գաղտնի համագործակցելիս։

XIX. Հաջորդ օրը լուսաբացին սենատը հավաքելով Համաձայնության տաճարում՝ նա ներկաներին ծանոթացրեց սամակների բովանդակության հետ և ունկնդրեց իրադրվելներին։ Հաջորդամբ հանդես եկավ և Հունիոս Սիլանոսը որոշ մարդիկ լսել էին թե ինչպես է Ցիցերոնը տանել, թե սպասվում է երեք կոնսուլների և շուրս պրետորների սաանությունը։ Հենց այս կարգի լուրեր հաղորդեց նաև նախկին կոնսուլ Պիզոնը, իսկ Գայոս Սուլպիցիոսը՝ պրետորներից մեկը որն ուղարկված էր Ցեթեգոսի տունը, այնտեղ գտել էր նետողական և այլ բազմաթիվ զենքեր մանավանդ բազում նոր սրված սրեր ու դաշույններ՝ Վերջիվերջո, երբ սենատը որոշեց կրոտոնցուն անպատեհիություն խօստանալ այն դեպքում, եթե նա ամեն ինչ բացահայտի, Լենատուսը մերկացվեց և իշխանությունից զրկվելով (քանզի նա այն ժամանակ արեատոր էր), սենատում վրայից հանեց ծիրանիով եզրազարդված տոզան և փոխարինեց իր դժբախտությանը սազական զգեստով։ Ինչպես նա նույնպես և նրա համախոսները հանձնվեցին պրետորներին՝ տնային կալանքի տակ պահելու համար։

Արդեն երեկո էր և ժողովուրդը խռնված սպասում էր, երբ Ցիցերոնը դուրս եկալ սենատից։ Դիմելով քաղաքացիներին՝ նա բացատրեց թե բանն ինչ է և սպա, նրանց ուղեկցությամբ, մտավ իր հարեանությամբ ապրող մի բարեկամի տունը նրա սեփական տունն զբաղեցրել էին կանայք, որոնք այնտեղ խորհրդավոր կրոնածեսերով կատարում էին տունը այն աստվածուհու, որին հոռմեացիներն անվանում են Բարի, իսկ հույները կանանց աստվածուհու՝ Սրան յուրաքանչյուր տարի զոհեր են մատուցվում կոնսուլի տանը՝ վերջինիս կնոջ կամ մոր կողմից, վեստա-

լուհիներէ ներկայս իյամբ: Այսպիսով, մտնելով այդ տունը և ունենալով իր հետ միայն մի քանի անձ՝ Յիցերոնն սկսեց մտածել թե ինչպե՞ս վարվի այդ մարդկանց հետ: Երանց նկատմամբ այսքան մեծ հանցա գործութիւնը համապատասխան պատժի բարձրագոյն չափը կիրառելուց զգուշանում էր նա և չէր համարձակվում դա անել, մի կողմից բնածին մարդասիրական զգացմունքից դրդված, իսկ մյուս կողմից երկյուղելով որ հանկարծ չթվա, թե ինքը շարունակում է իր իշխանութիւնը՝ լաժան դատաստան տեսնելով աղնվազարմ և քաղաքում աղղկցիկ բարեկամներ ունեցող մարդկանց հետ: Մեղմ վարվելուն էլ խանգարում էր նրանց կողմից սպառնացող վտանգը: Որովհետև ենթարկվելով ավելի թեթև պատժի, քան մահապատիժն է, նրանք դա լին գնահատի, այլ, միավորելով իրենց բնածին արատավորութիւնը շարութեան նոր հորդացման հետ, կբռնկվեն, պատրաստ՝ ամեն ինչ անելու վճռականութեամբ, իսկ նա ինքը որ առանց այդ էլ ժողովրդի մեջ սրվասիրտ մարդու համբավ շուներ, կթվա թույլ ու փոքրոգի:

XX Մինչ Յիցերոնը տանջվում էր այդ երկմտանքների մեջ, զոհաբերութիւններ կատարող կանանց երևաց այսպիսի մի նախանշանակ երբ կրակը թվում էր, բոլորովին մարել էր արդեն, հանկարծ կրակարանը մոխրի և այրված կեղևի միջից դուրս նետեց մեծ ու վառ մի բոց: Մյուս կանայք վախեցան, իսկ վիստալուհին ըր պատվիրեցին Յիցերոնի կնոջը՝ Տերենցյային տաանց հապաղելու, գնալ ամուսնու մոտ և նրան ասել որ անի այն, ինչ անհրաժեշտ է համարել պետութեան բարօրութեան համար, քանի որ աստվածուհին պարգևել է վառ լույս, որը բարեբախտութիւնն ու վառք է նախագուշակում նրա համար: Տերենցյան (իսկ այս կինը այլ դեպքերում բնականից եղել է ոչ այնքան հեզ ու երկչոտ, այլ աշքի է ընկել փառասիրութեամբ և, հենց Յիցերոնի խոստովանութեամբ, ավելի շատ խառնվել է պետական գործերին վերաբերող իր հոգսերին, քան տնայինին) ոչ միայն հաղորդեց նրան այդ մասին, այլ լե ինքն էլ ջանաց գրգռել նրան ընդդեմ ձերբակալվածների: Նույնն անում էին և՛ Կվինտոսը՝ Յիցերոնի եղբայրը, և՛ նրա գիտական պարագմունքների գծով ընկերներից մեկը Պուբլիոս Նիգիդիոսը, որի աջակցութեամբ էր նա լուծում շատ ու շատ կարեւոր պետական գործեր: Հաջորդ օրը, երբ սենատում քննարկման էր դրված այդ մարդկանց պատժելու հարցը և Սիլանոսին առաջարկվեց առաջինը տալ իր կարծիքը, նա ասաց, որ դրանց պետք է բանտ տանել և բարձրագոյն պատժի ենթարկել: Բոլորքը մեկը մյուսի հետևից, միացան այս կարծիքին, մինչև որ հերթը հասավ Կեսարին, որը հետագայում դիկտատոր դարձավ: Այն

ժամանակ լինելով դեռ էլիտասարդ, թաքցնելով իր մեջ գալիք մեծու-
թյան տվյալներ, նա իր քաղաքականությամբ ու դիտավորություններով
արդեն ոտք էր դրել այն ուղին որին հետևելով՝ հռոմեական հանրապե-
տությունը միապետությամբ փոխարինեց: Ուրիշներին նա կարողանում
էր թաքցնել դա բայց Ցիցերոնի մեջ շատ անգամ էր կսուկածներ հա-
յուցել, թեև իրեն չէր մատնում որևէ բանով որը կալ ու էր իբրև հան-
ցանշան ծառայել: Ոմանք նույնիսկ ասում էին թե նա քիչ էր մնացել
մերկացվեր, բայց կարողացել էր ճողոպրել: Ուրիշներն էլ, սուում են, թե
Ցիցերոնը դիտավորյալ էր Կեսարի վրա եղած մատնագիրը անուշադրու-
թյան ու անհետևանք թողնում՝ վախենալով նրա ազդեցությունից ու բա-
րեկամներից որովհետև միանգամայն պարզ էր, որ ավելի շուտ ի սեր-
վերջիններիս Կեսարն էր ազատվելու հալածանքից քան Կեսարի պատ-
ճառով նրանք հալածանքի կենթարկվեին:

XXI Եվ ահա երբ հերթը Կեսարին հասավ նա տեղից վեր կենա-
լով արտահայտվեց հօգուտ այն բանի որ բանտարկվածներին շղիսա-
տեն, այլ, նրանց ունեցվածքը պետականացնելով՝ նրանց լլ հեռացնել
այն քաղաքները, որոնք Ցիցերոնը հուլիոս կհամարի, և, շղթայված,
կալանքի տակ պահեն մինչև որ պարտվի Կատիլինան: Այս կարծիքին,
որն աչքի էր ընկնում գթասրտությամբ և արտահայտողի մեծագույն հա-
մուզականությամբ քիչ կշիռ չավեց Ցիցերոնն ինքն էլ իր հերթին տե-
ղից վեր կենալով նա շարագրեց երկու տեսակետները մասամբ հա-
մաձայնելով դրանցից առաջինի հետ մասամբ էլ մյուսի, որ Կեսարն էր
ասել: Եվ բոլոր բարեկամներն էլ ենթադրելով, թե Կեսարի առաջարկը
համապատասխանում է Ցիցերոնի շահերին (յանզի նա ավելի քիչ կեն-
թարկվի մեղադրանքների եթե այդ մարդիկ մահվան շղատապարտվեն)
հակված էին ավելի շուտ այս երկրորդ կարծիքին, այնպես որ Սիլանոսն
էլ միտքը փոխեց ու հետ վերցրեց իր խոսքը, հայտարարելով, թե ինքը
մահապատիժը չէր նկատի ունեցել, քանզի հռոմեական սենատորի հա-
մար բարձրագույն պատիժը բանտն է: Երբ այս կարծիքն ալտահայտ-
վեց, առաջինը դրա դեմ ընթրոստացավ Լուտացիոս Կատուլոսը, իսկ ապա
նրան պաշտպանեց սուև Կատոնը իր ճարտասանության սղջ ուժն ուղ-
ղելով Կեսարի դեմ կասկածանքների ուժեղացմանը՝ նա սենատորների
սիրտը զայրույթով լցրեց և մեղադրյալների համար մահվան դատա-
վճիռ կայացվեց: Այնժամ Կեսարը հանդես եկավ ընդդեմ ունեցվածքի
բռնագրավման, անաբարացի համարելով որ սենատը մերժելով այն
ս.մենը, ինչ բարեգութ էր իր՝ Կեսարի առաջարկության մեջ, օգտագոր-
ծեց դրա միայն ամենադաժան մասը: Իսկ քանի որ շատերն էին ուժգին

պնդում նա դիմեց ժողովրդս կսն սրիբուններին վերջիններս շաշտապա-
նեցին բայց Յիցլ բոնն ինքը ղիջուա արեց և հրաժարվեց բռնագրավումից:

XXII. Դրանից հետո նա սենատորների հետ գնաց ձերբակալվածների
մաս, նրանք բոլորը միևնույն տեղում չէին այլ յուրաքանչյուրը մեկ
պրետորի հսկողութեան տակ էր: Առաջինը Լենտուլոսին վերցնելով Պա-
լատինից Յիցերոնը սրան տարավ Սրբազան ճանապարհով ու ֆորումի
միջով որը շրջապատված էր այն պահպանող բարձր պաշտոնյաների
օղակով, մինչդեռ ժողովուրդը հետևում էր նրան համր սարսափ զղու-
լվ կատարվածի հանդեպ: Զարմանքից ու վախից ապշած էր մանու-
վանդ երիտասարդությունը, որին պատկերանում էր թե ներկա է արիս-
տոկրատիայի մի ինչ-որ հին ծիսակատարությունը: Անցնելով ֆորումն
ու հասնելով բանտին՝ Յիցերոնը Լենտուլոսին հանձնեց դահձին՝ հրա-
մայելով զլիսատել նրան Դրանից հետո բերելով Յեթեզոսին, ինչպես և
յուրաքանչյուրին հերթականությամբ, նա մահու տվեց նրանց: Նկատելով
հանցակիցներից էլի շատերին, որոնք խոնվել էին ֆորումում՝ անտեղ
յակ տեղի ունեցածին և սպասելով գիշերվանը այն ենթադրությունը,
թե ձերբակալվածները դեռ կենդանի են և գոցտ ազատվեն, նա բարձ-
րաձայն գոչելով ասաց «Նրանք ապրեցին» Այսպես ևն այտահայ-
տում հոռմեացիները այն մարդկանց մասին ոչ նք ըսել ևն էր շն
ուզում շարագույժ բառեր արտասանել:

Արդեն երեկո էր, և Յիցերոնը հրապարակի միջով ուղղվեց դեպի
տուն, բայց արդեն ոչ թե շրջապատված լուռ ու կարգով ընթացող քա-
ղաքացիներով այլ կանչերով ու ծափահարություններով դիմադրող
մարդկանցով, որոնք նրան բարձրաձայն անվանում էին հալոսների վե-
րականգնիչ ու փրկիչ: Փողոցները լուսավորում էին բազմաթիվ կրակ-
ների գոների մոտ ամենքը կանթեղներ և ջահեր էին դրել: Իսկ կանաչք
կաուրներից լուսավորում էին նրա ուղին ի նշան հարգանքի տեսնելով,
թե ինչպես է նա մեծ հանդիսավորությամբ վերադառնում ամենաան-
վանի մարդկանցով շրջապատված: Նրանք համարյա բոլորը մեծամեծ
պատերազմներ էին ավարտել քաղաք էին մտել որպես տրիումֆատոր-
ներ, Հոմին միացրել էին ոչ թիչ հողել ու ծովեր, բայց ընթանալով Յի-
ցլ բոննի հետ՝ միաձայն ստում էին որ հոռմեացի ժողովուրդը շատ զու-
լավարներն երախտաբարտ է հարստության ռազմավարի և իր հզո-
րության համար, բայց անվտանգության ու փրկության համար միմիայն
Յիցերոնին, որը Դրանից հետո վանեց այդքան մեծ ու ահեղ վտանգը
Քանզի այն չէ զարմանքի արժանին, ոչ նա խանդարեց ծրարի իրա-
ւորմանն ու պատժեց կատարողներին այլ այն որ մինչ այդ երբևէ

եղած խոտվություններից իր դիտավորութայններով ամենաընդարձակը նրա կողմից ճնշվել էր նվազագույն աղետալի միջոցների օգնութայամբ, առանց հուզումների ու խառնակութայունների, Կատիլինայի մոտ հավաք ված մարդիկ հենց որ իմացան, թե ինչ է տեղի ունեցել Լենտուլոսի և Ցեթեգոսի հետ ահռելի մեծամասնութայամբ լքեցին նրան ու փախան իսկ նա ինքը, իր մոտ մնացածների գլուխն անցած, մարտի մեջ մտնելով Անտոնիոսի հետ, սպանվեց: Նրա ջոկատն էլ ոչնչացվեց:

XXIII Այնուամենայնիվ մարդիկ էլ կային, որոնք պատրաստ էին վատարանել Ցիցերոնի գործողութայունները և վնասել նրան: Սրանց առաջնորդում էին հաջորդ տարվա համար ընտրված մագիստրատների կողմից՝ պրետոր Կեսարը և ժողովրդական տրիբուններ Մետելլոսը և Բեստիասը Իշխանութայուն ընդունելով այն ժամանակ, երբ մինչև Ցիցերոնի լիազորութայան լրանալը մնում էր միայն մի քանի օր՝ նրանք թույլ չտվեցին, որ նա ելույթ ունենա ժողովրդի առաջ և, նստարաններ գնելով ճարտասանական ամբիոնների վրա նրան շէին թողնում այնտեղ մտնել ու հնարավորութայուն շէին տալիս խոսել: Միակ քանը, որ նրան առաջարկում էին — այն էր որ կարող էր ելույթ ունենալ միայն պաշտոնից երդմնավոր հրաժարականի համար, եթե նա ուզում էր այդ: Այս պայմանով էլ Ցիցերոնը ելույթ ունեցավ իբրև թե երգման համար, և երբ նրա շուրջը լոտութայուն տիրեց, նա արտասանեց երգումը բայց ոչ այն, որ սահմանել էին նախնիները, այլ՝ իրենը, առանձնահատուկը, դեռևս չսվածը նա երգվեց, որ հայրենիքը փրկել է ու պահպանել նրա տիրապետութայան լիակատար անձեռնմխելիութայունը: Եվ ողջ ժողովուրդը միաձայն նրա հետեից կրկնեց նրա երգումը: Իսկ Կեսարն ու ժողովրդական արիբուններն էլ, դրանից հետո առավել ևս գաղազած, Ցիցերոնի համար պատրաստում էին նոր տազնապներ նրանք օրենք հանեցին, որի համաձայն Պոմպեոսը զորքով կանչվում էր Հռոմ՝ Ցիցերոնի իշխանութայանը վերջ տալու նպատակով Բայց այդ ժամանակ Կատոնը մեծ օգուտ բերեց և՛ նրան և ամբողջ պետութայանը, նա այն ժամանակ ժողովրդը դական տրիբուն էր և ընդդիմացավ իր ընկերակիցների դեկրետներին լինելով նրանց հետ հավասար իշխանութայամբ օժտված բայց ունենա լով ավելի մեծ հռչակ, քան նրանք: Հեշտութայամբ լուծելով նաև այլ զրգվարութայուններ և ելույթ ունենալով ժողովրդի առաջ՝ նա իր ճառում այնպես մեծարեց Ցիցերոնի կոնսուլութայունը, որ ժողովուրդը որոշեց վերջինիս հանդեպ ցուցաբերել դեռևս չեղած պատիվներ ու ողջունել նրան որպես հայրենայաց հոր: Որքան հայտնի է, առաջինը Ցիցերոնին է

պատիվ վիճակվել այդ առունը կրելու որը Կատոնը նրան տվեց ժողովրդական ժողովում:

XXIV. Ես այն ժամանակ մեծ ուժ ձեռք բերեց քաղաքում բայց շատերին էլ ստիպեց որ ատեն իրեն, և այն էլ ոչ թե որևէ վատ արարչով այլ սոսկ նրա համար, որ ընդհանուր դժգոհություն էր հարուցում իր մշտական ինքնագովությամբ ու ինքնամեծարմամբ: Քանզի ո՛չ սե նատը, ոչ գատարանը շէին կարող հավաքվել առանց այն բանի, որ չլսեին նրա ճամարտակությունները Կատիլինայի ու Լենտուլոսի մասին: Նույնիսկ իր գրքերն ու գրվածքները սկսեց լցնել սեփական անձի գովեստներով: Այս տգեղ սովորությունը տիրել էր նրան, ասես աչքով տված լինեին, ուստի և նրա ճառն էլ որ լեցուն էր գրավչությամբ ու սրբագեղությամբ, դարձավ ծանր ու տհաճ նրանց համար, ովքեր լսում էին նրան: Միևնույն ժամանակ, շնայած իր այդքան ծայրահեղ փառամուտությանը նա հեռու էր այն բանից, որ նախանձեր ուրիշներին: Ինչպես երևում է նրա երկերից նա առանց նվազագույն նախանձի գովաբանում է այն մարդկանց, որոնք ապրել են ինչպես նրանից առաջ այն պես էլ նրա օրոք: Բայց նրա ասածներից շատ բան հաղորդվում է և հիշողությամբ օրինակ՝ Արիստոտելի մասին ասել է, թե նա ոսկեհասուն պետ է Պլատոնի երկխոսությունների մասին, թե՛ դրանք Զեսի ճառերն են, եթե Զեսին հասուկ է մարդկային լեզուն: Թեոփրաստեսին էլ անվանել է «իմ ուրախությունը» իսկ այն հարցին, թե Դեմոսթենեսի ճառելից ո՞րն է համարում ամենալավը նա պատասխանել է. «Ամենաերկարը»:

Որոշ անձինք որոնք իրենց ներկայացնում են որպես Դեմոսթենեսի Էրկպագուներ, մանրախնդրորեն կաշում Էն Տիցերոնի այն բառերից, որ հանդիպում են բարեկամներից մեկին գրած նամակում որտեղ ասված է, թե Դեմոսթենեսը երբեմն նիրհում է իր ճառերի վրա բայց Էրանք մոռանում են այն մեծ ու հիացական գովեստները, որ Տիցերոնը հաճախ ընծայում է այդ հոետորին, մոռանում են նաև, որ այն ճառերը որոնք վրա նա առավել ջանասիրությամբ է աշխատել մանավանդ ճասերն քնդդիմ Անտոնիոսի, նրա կողմից «Փիլիպիկներ» են անվանված: Նրա ժամանակակիցներից էլ, որոնք հուշակված են եղել խոսքի ձիրքով կամ իմաստությամբ, չկա մեկը որին նա էլ ավելի փառավոր դարձրած չլինի, բարեհաճորեն խոսելով յուրաքանչյուրի մասին և՛ իր ճառերում և՛ գրքերում: Պերիպատիստիկ Կրատիպպոսի համար նա հոռմեական քաղաքացիություն ձեռք բերեց Կեսարից, որն այն ժամանակ արդեն լիկատտոր էր, իսկ Արեոպագոսից՝ սրոշում այն մասին, որ խնդրեն հույն այդ Կրատիպպոսին մնալ Աթենքում, որպեսզի նա պատանեկու-

թյան հետ զրույցներ վարեր և քաղաքի գարգը դառնար: Կան և Յիցերոնի նամակները՝ ուղղված Հերովդեսին և այլ նամակներ իր որդուն, որոնց մեջ նա հորդորում է սովորել Կրատիպպոսի մոտ: Հետո Գորգիասին էլ մեղադրում է այն բանում որ խրախուսում է մի երիտասարդի զոչայական հաճույքների ու գինարբուքների համար իսկ որդուն պատվիրում է խուսափել Գորգիասի հետ շփում ունենալուց: Յիցերոնի հունական նամակներից սա համարյա միակն է, որ գրված է մի քիչ գրգռված տոնով, էթե հաշվի շանենք մի ուրիշն էլ՝ բյուզանդացի Պելոպոսին ուղղվածը Գորգիասի դեմ նա հարձակվում է ըստ արժանվույն, էթե սա իրոք այն վատ ու փշացած մարդն է եղել, ինչպիսին թվում էր: Պելոպոսի հետ էլ նա մանր հաշիվներ է մաքրում՝ վերջինիս հանդիմանելով, որ բյուզանդացիների մոտ չի ջանացել միջնորդությամբ հաջողեցնել իր համար ինչ-որ պատիվներ ու դեկրետներ:

XXXV. Ոչ միայն սա է խոսում նրա ամբարտավանության մասին, այլև այն, որ, հրապուրվելով իր պերճախոսությամբ նա հաճախ դուրս էր գալիս թուլլատրելիի սահմաններից: Այսպես, օրինակ, նա մի անգամ դատարանում պաշտպանել է Մունատիոսին և երբ սա իր արդարացու մից հետո գատական հետաքննություն է հարուցել ընդդեմ Սաբինոսի՝ Յիցերոնի բարեկամի, Յիցերոնը, ասում են վայրույթից այնքան է իրեն կորցրել որ ասել է «Մի՞թե, դու Մունատիոս, դու ինքզ էս ձեռք բերել քո արդարացումը այլ ոչ թե էս եմ թանձր խավարով պատել գատավարութունը, երբ ամեն ինչ պարզ է էղել»: Տրիբունայից գովարանելով Մարկոս Կրասսոսին՝ նա մեծ հաջողություն է ունեցել, իսկ ասլա մի քանի օր անց սկսել է ան որդել նրան: «Այդ դո՞ւ չէիր, որ հենց այստեղ դովում էիր ինձ վերջերս» — հարցրել է Կրասսոսը նրան: «Այո պրակ տիկայի՛ համար — պատասխանել է Յիցերոնը — էս վարժվում էի անշնորհակալ թեմայով ճառ ասելու մեջ»: Մի այլ անգամ Կրասսոսը հայտարարել է, թե Կրասսոսներից ոչ ոք Հռոմում չի ապրել վաթսուց տարուց ավելի, իսկ հետո հերքել է դա՝ ասելով «Ես ինչո՞ւ պիտի դա ասեի»: «Դու գիտեիր — պատասխանել է Յիցերոնը, — թե հռոմեացիներն ուրախությամբ կլսեն ատ դ մասին, և հաճույակատարութուններ էիր անում սրանց» Նույն այդ Կրասսոսը մի անգամ հավատացնում էր, որ, իբր, իրեն դուր են գալիս սատիկները, որոնք պնդում են թե նա է հարուստ ով որ առաքինի է: «Բայց արգո՞ք ավելի շուտ նրա համար չեն նրանք էեզ դուր գալիս — նկատել է Յիցերոնը, — որ, նրանց ուսմունքի համաձայն ամեն ինչ իմաստունին է պատկանում»: Կրասսոսն էլ հայտնի էր իր արծաթասիրությամբ: Իսկ երբ Կրասսոսի որդիներից մեկը:

ուր նման էլ թվում ս'ն Աբսիոսի և Լերջինիս նկատմամբ բամբասան-
քի պատճառով այդ նմանությամբ անարգանք էր բերում իր մորը, սե-
նատում հանդես է եկել ճառով, հաշոդություն ունեցել, և Յիցերոնին
հարցրել ձեռք ինչ կարծիք ունի նրա մասին, պատասխանել է «Կրաս-
ուսին է արժանի»:

XXVI Մտադիր լինելով Նավով մեկնել Ասուրիք Կրաս սար մտա-
ծել է, որ իր համար ավելի լավ է հանձին Յիցերոնի բարեկամ ունե-
սալ, քան թշնամի: Հավաստիացնելով նրան իր բարեկամության մեջ՝
Կրասսոսը ցանկություն է հայտնել ճաշել նրա մոտ, և Յիցերոնը սիրա-
լիր ընդունել է նրան: Մի քանի օր անց, բարեկամներից ոմանք նրա
մոտ բարեխոսել են Վիտանիոսի համար, որը ձգտում էր, նրանց առե-
լով, հաշտության և բարեկամական հարաբերությունների վերականգնե-
ման (Լիւասիոսը նրա թշնամին էր): «Հո Վիտանիոսն էլ չի՞ ողում ինձ
մոտ ճաշել» — հարցրել է Յիցերոնը: Հենց այդպիսին էր նա իր վերա-
բերմունքով դեպի Կրասսոսը Իսկ իրեն Վիտանիոսին, որը տառապում
էր վզի գեղձերի ուռուցքով, նա անվանել էր այն ժամանակ, երբ սա
պաշտպանում էր իր դորժը դատարանում, փքուն հռետոր: Իսկ երբ լսել
է, որ Վիտանիոսը մեռել է, բայց քիչ անց ստույգ իմանալով, որ նա կեն-
լանի է Յիցերոնն ասել է «Այդ դեպքում թող դադրելի մահով մեռնի
նա, ավ խաբել է այդպես դադրելիորեն» Երբ Կեսարը անց էր կացրել
հուլաբաժանության որոշումը Կամպանիայի զինվորականների միջև, սե-
նատում շատերն սկսել էին դժգոհություն արտահայտել: Կռեցիոս Հել-
լիոսն էլ՝ սենատորներից համարյա ամենաժերը, ասել էր, թե դա չի լի-
նի, քանի դեռ ինքը կենդանի է «Սպասենք, — այդ առթիվ նկատել է Յի-
ցերոնը, — քանզի մեծ չէ այն տարկետումը, որ պահանջում է Հելլիոսը»:
Հոմոսում կար սմն Օկտավիոս, որին գիտեին որպես ծագումով լիբիացի:
Ինչ որ դատավարության ժամանակ նրա այն գիտողությանը, թե ինքը
Յիցերոնին չի լսում, վերջինս պատասխանել է «Բայց ախր չի կարելի
ասել, թե քո ականջը ծակ չէ» Մետելլոս Եպոսը մի անգամ ասել է, թե
Յիցերոնը իր մեղադրական ճառերով ավելի շատ մարդ է կործանել, քան
պաշտպանականներով փրկել: «Լիովին համաձայն եմ, — պատասխանել
է Յիցերոնը — որ իմ մեջ ավելի շատ բարեխղճություն կա, քան խոսե-
լա կարողություն» Մի պատանի որը մեղադրվում էր այն բանում, թե
որը թույն է տվել՝ բլիթի մեջ դրած, իրեն հանդուգն էր պահում և ասում
էր, որ պատրաստվում է անվանարկել Յիցերոնին: Յիցերոնը դրա վրա
ուսել է «Ավելի հաճույքով քեզանից լա կընդունեմ քան թե բլիթ»:
Գուբլիոս Սեստիոսը ինչ-ոչ դատավարության ժամանակ Յիցերոնին և

մի քանի ուրիշների իրեն որպես պաշտպան բռնելով՝ ուզում էր ամբողջ ժամանակն ինքը խոսել և ոչ ոքի չէր թողնում զեթ մի խոսք ասել: Երբ պարզ դարձավ, որ դատավորները նրան արգարացնում են և նրանք արդեն անցել են քվեարկութայն Ցիցերոնն ասաց. «Այսօր օգտվիր հնարավորությունից, Սեստիո՛ս, քանզի վազը հռետոր լեւ լինելու»: Պուբլիոս Կոստասին՝ տղետ և ապաշնորհ մի մարդու որը, սակայն, իրավաբանի կոչման էր հավանում, մի անգամ նա վկա է կանչել ինչ-որ գործով, և երբ վերջինս հայտարարել է թե ոչինչ չգիտի, Ցիցերոնը նկատել է. «Դու, հավանաբար, ենթադրում ես, թե քեզ օրենքին վերաբերող որևէ բան են հարցնում»: Մետելլոս Սեպտոսը ինչ-որ վեճի ժամանակ անընդհաա կրրկնելիս է եղել. «Ո՞վ է քո հայրը, Ցիցերո՞ն»: «Այս հարցի պատասխանը, — ասել է Ցիցերոնը, — քեզ համալ առավել դժվարին է դարձրել քո մայրը»: Նեպոսի մայրը փշացած կնոջ համբավ ուներ, իսկ նա ինքը՝ խելառ մարդու: Մի անգամ նա, հանկարծակի լքելով ժողովրդական տրիբունի պաշտոնը, նա չէր նստել ու գնացել Պոմպեոսի մոտ՝ Ասորիք իսկ ապա վերադարձել, որն էլ ավելի անհեթեթ էր: Մեծ հոգատարութայամբ թաղելով իր դաստիարակ Փիլագրոսին՝ նրա գերեզմանին դրել էր քարե ազուավ: «Ծատ խելացի բան ես արել — նկատել էր Ցիցերոնը, — նա ավելի շուտ քեզ սովորեցրել է թռչել, քան խոսել»: Մարկոս Ապպիոսը մի դատավարութայն ժամանակ ելույթ ունենալիս՝ իբրև նախաբան հայտարարել է, թե բարեկամն իրեն խնդրել է հոգատարություն ցուցաբերել, առողջ բանականություն և բարեխղճություն: «Մի՞թե, — հարցրել է Ցիցերոնը, — դու այդքան դաժան սրտի տեր ես, որ ոչինչ չէս ուզում անել այն բազում բաներից, ինչ որ խնդրել է բարեկամդ»:

XXVII. Կարելի է խոստովանել, որ խայթող կատակների օգտագործումը ընդդեմ թշնամիների կամ դատվող կողմերի թուլատրելի է որպես հռետորական հնարք: Բայց Ցիցերոնը երբեմն վիրավորական կերպով էր կատակում մարդկանց հետ հանուն ծիծաղի, և դա հաճախ նրա նկատմամբ ատելություն էր հարուցում: Հիշատակեմ այդպիսի մի քանի դեպք: Մարկոս Ակվիլիոսին որի երկու փեսաներն արտաքսված էին, նա անվանել էր Անդրաստոս: Իսկ Լուցիոս Կոստասի ցենզորութայն ժամանակ, մի մարդու, որը շափից ավելի էր գինի սիրում, տեղի էին ունենում Ցիցերոնի կոնսուլական ընտրությունները: Ցիցերոնն ուզեցել է ջուր խմել: Մարավը հագեցնելով, նա իր բարեկամներին, որոնք շրջապատած են եղել շորս կողմից, ասել է. «Դուք իրավացի եք, վախենալով, որ ընդհի թե ցենզորը վրաս բարկանա, որ ես ջուր եմ խմում»: Վիկոնիոսին էլ հանդիպելիս, որն իր հետ տանելիս է եղել իր անշափ տղեղ երեք ազ-

շիկներին, նա բացականչել է «Առանց Փերոսի թուլլալության նա հրե-
խաներ է ծնել»:

Մարկոս Հելիոսը, որը ինչպես ենթադրում են, անազատ սծին ծնող
ներից էր սերել, մի անգամ սենատորների առջև նամակներ է կարդալիս
եղել գեղեցիկ և ուժգին ձայնով: «Մի՛ գարմալցեք, — ասել է Յիցիրոսը, —
սա էլ նրանցից մեկն է, որոնք հրապատակային ճղճղան են եղել»: Իսկ
երբ Փավստոսը՝ որդին Սուլլալի ոտն անսահմանափակորեն իշխել էր
Հռոմում և շատերին էր մահվան դատապարտել հրապարակային հայտա-
րարությունների՝ պրոսկրիպցիաների միջոցով, պարզվեց որ պարտքերի
մեջ է խրված և, մսխելով իր ունեցվածքի մեծ մասը՝ աճուրդ է հայտա-
լարել, Յիցերոսը նկատել է, թե ալդ հայտարարությունը իրեն ավելի է
յուր գալիս, քան հայրականը:

XXVIII. Այս պատճառով էլ նա շատերի համար անհաճո էր դար-
ձել ու նրա դեմ համախմբվել էր նաև Կլոդիոսի կուսակցությունը հետև-
յալ առիթով: Կլոդիոսը ազնվատոհմիկ մի մարդ, տարիքով երիտասարդ
էր, բնավորությամբ էլ՝ համարձակ ու քմահաճ: Սիրահարված լինելով
Պոմպեային՝ Կեսարի կնոջը նա թաքուն մուտք էր գործել Կեսարի տու-
նը՝ տավղահարուհու դգեստով ու պիտուլքներով կանայք Կեսարի տու-
նը գաղտնի, տղամարդկանց հալացքների համար անձառելի կրոնական
տրարողություններ են կատարելիս եղել և տղամարդկանցից ոչ ոք չի
եղել ալնտեղ: Բույց Կլոդիոսը, որն այն ժամանակ գեռ բուլբորովիս պա-
տանի է եղել և անմորուս, հույս է ունեցել կանանց հետ աննկատ ու
դոսկել Պոմպեայի մոտ: Նա գիշերով մտել է մեծ տունը և ձուլորվել ան-
ցումներում: Այն ժամանակ, երբ նա թափառելիս է եղել այնտեղ նուան
տեսել է Ավրելլայի Կեսարի մոր սպասուհին, և հարցրել նրա անունը
Ստիպված լինելով որևէ բան ասել, Կլոդիոսը պատասխանել է, թե փրնա-
լում է Պոմպեայի աղախնին՝ Աբրա անունով, իսկ սղախինը գլխի ընկ-
նելով, որ դա կա՞սցի ձայն չէ, սկսել է ճշալ ու կանչել կանանց Կա-
նայք էլ փակել են դռները և խուզարկելով ամբողջ շինությունը՝ բռնել
են Կլոդիոսին, որը թաքնված է եղել այն ստրկուհու ննջարանում, որի
հետ նա տան էր մտել: Այս գործը մեծ աղմուկ էր հանել, և Կեսարը բա-
ժանվել էր Պոմպեալից: Կլոդիոսին էլ դատե էլ տլել՝ Ինդագրելով պրզ-
ժության մեջ:

XXIX. Իսկ Յիցերոսը Կլոդիոսի բարեկամն էր և հանձին նրա ունի
ամենազերմեռանդ օգնականն ու թիկնապահը՝ այն իրադարձությունների
1 մանակ, որոնք կապված էին Կատիլինայի անվան հետ: Սակայն մինչ
Կլոդիոսը առարկելով մեզադրանքի դեմ՝ պնդել էր թե ինքն այդ ժա-

մանակ Հոռոմում չի եղել այլ՝ ապրում էր խուլ ու հեռավոր տեղերում, Յիցերոնը վկայել էր, թե նա իր տունն է եկել և գրուցել ինչ-որ գործերի մասին: Բայց Յիցերոնը, ըստ երևույթին, սրպես վկա հանդես է եկել ոչ թե հանո ն ճշմարտության, այլ, որպեսզի արգարահար իր կնոջ Տերենցյայի առաջ, վերջինս ասում էր Կլոդիոսին սրա քույր Կլոդյայի պատճառով որը, իր կարծիքով ուղեցել էր ամուսնանալ Յիցերոնի հետ և այդ գործը դատավորելիս է եղել ոմն Տուլլոսի միջոցով Վերջինս Յիցերոնի ընկերն ու ամենամոտ բարեկամներից մեկն էր, միևնույն ժամանակ մշտապես լինում էր Կլոդյայի մոտ և նրան ծառայություններ էր մատուցում որպես մոտիկ հարևանուհո ինչը և Տերենցյայի կասկածանքն էր հարուցել կինելով քմահաճ և ամուսնու վրա իշխող նա սոան դրդել էր հանդես գալ ընդդեմ Կլոդիոսի և իր ցուցմունքները տալու Իսկ Կլոդիոսի դեմ վկայություն էին տալիս բազում աղետիվ մարդիկ նրան մեղադրելով Էրդմնաշանցության մեջ, խաբեբայության, ամբոխին կաշառելու, կանանց գայթակղեցնելու մեջ: Լուկուլլոսն էլ մեջաեղ է բերել իր աղախիներին որպես այն բանի վկաների, թե Կլոդիոսը կայի մեջ է եղել ի կրտսեր քրոջ հետ Էրբ սա արդեն ամուսնացած է եղել նրա Լուկուլլոսի հետ: Շատերի կարծիքով Կլոդիոսը մոտիկ հարաբերությունների մեջ է Լղել նաև իր մյուս երկու քույրերի՝ Տերսյայի՝ Մարկոս Հոնքոսի կնոջ, և Կլոդյայի՝ Մետելլոս Յելերի կնոջ հետ Վերջինիս Կվադրանսարյա էին անվանում այն բանի համար, որ նրա սերեկաններից ինչ-որ մեկը, քսակը պղծե դրամներ լցնելով՝ ուղարկել էր նրա՝ արծաթի կվադրանտերու Հենց յ յս քրոջ պատճառով էլ ամենից շատ տուժեց Կլոդիոսի վարկը Բայց բանի ոչ, շնայած դրան, ժողովարդն սկսել էր այն ժամանակ թշնամաբար վերաբերել ի նրանց հետ, ովքեր վկայել էին և հանդես եկել ընդդեմ Կլոդիոսի դատավորները վսխեցել էին և դատարանի շուրջը պահակախումբ կարգել, իսկ իրենք մեծ մասամբ իրենց աղյուսակները շանձնել էին անքնթեռնելի գրոտումներով Այնտ ամենայնիվ նրանց մեծամասնությունը արտահայտվել էր, ըստ երևույթին՝ նրա արդարացման օգտին, իսկ ըստ լուրերի, կաշառքն էլ էր դեր խաղացելու Ուստի Կատուլոսը հանդիպելով ռատավորներին ասել էր. «Թուք ճիշտ եք վարվել՝ ձեր ասպահովության համար պահակախումբ պահանջելով, դուք վախեցել եք որ չլինի՞ թե սրե՞ մեկը ձեր փողերը խլի» Իսկ Յիցերոնն այսպես էր պատասխանել Կլոդիոսին որը նրան երևում էր սովել, թի դատավորները հավատ չեն ընծայել նրա Յիցերոնի ցուցմունքներին «Բայց չէ՞ յ ինձ հավատացին 25 դատավորներ, քանզի

սյդքան էին նրանք ուլքեր քեզ դատում էին, իսկ բեզ շհաժատացին 30 ք,
բանի որ նրանք բեզ շարդարացրին մինչև դրամ շվերցրին»։ Էայց Կե
արը, որ կանչված էր եղել դատարան Կլոդիոսի դեմ զուցմունք չէր
տվել, բնզ սրում շայտարարել էր, թե ինքը չի կասկածում իր կնոջը շնու-
թյան մեջ և նյասնից բաժանվել է, որովհետև Կեսարի ամուսնական կյան-
քը պետք է մաքուր լի՛ի շ միայն ամոթալի ալարքներից ալլև ալա
ուավորող լուրերից։

ԿԿԸ խույս տալով այս լուսնզից, Կլոդիոսը որն ընտրված էր ժո-
ղովրդական տրիբուն իսկուլնետի շուտ էր եկել Ցիցերոնի դեմ՝ հավա-
քելով և օգտագործելով ի վնաս իրա ամեն գործ և ամեն մարդու Միա-
ժամանակ ժողովրդի բարեհաճությունն էր վաստակում արտոնյալ օրենք-
ներով իսկ կոնսուլներից յուրաքանչյուրին տվել էր մի մի մեծ պրովին-
ցիա շամապատասխան օրենք ա՛ցկացնելով ժողովրդական ժողովում.
Պիզոնին Մակեդոնիան և Գաբիիսսին՝ Ատրիքը Ազքատներից շատե-
րին նա հաղորդակից էր դարձրել իր քաղաքականությանը և իյլն շրջա
պատել զինված ստրուկներով։

Այն ժամանակվա ամենաազդեցիկ երեք լարդկանցից մեկը՝ Կրա-
սոսը բացահայտորեն թշնամանք էր տածում Ցիցերոնի նկատմամբ,
Պոմպեոսը և սրա և նյա հետ կրկնակի խաղ էր խաղում, Կեսարը
պատրաստվում էր զորքով մտնել Գալլիա։ շենց վերջինիս հետ էլ Ցի-
ցերոնն սկսեց մերձեցում փնտրել, թեև ա ո միայն նրա բարեկամը
չէր, այլև նրա համար կասկածելի էր մնում Կատիլինայի դավադրու-
թյան ժամանակվանից Ցիցերոնը ցանկություն հայտնեց Կեսարին ուղեկ-
ցել արշավանքում որպես նրա լեզատը։ Իսկ երբ Կեսարը դրան համա-
ձայնեց, Կլոդիոսը, տեսնելով որ Ցիցերոնը դուրս է սպրդում իր որ-
պես ժողովրդական տրիբունի իշխանության տակից, ձևացրեց, թե պատ-
րաստ է հաշտվել Սեղքի մեծ մասը գնելով Տերենցյայի վրա, մշտա
պես հարգանքով հիշատակելով Ցիցերոնին արտաքուսս բարեհաճու-
թյամբ կրկնելով թե ինքը չի զգում ո՛չ ատելություն, ո չ թշնամանք, և
սահմանափակելով բարեկամական մեղմ հանդիմանանքներով՝ նա բո-
լորովին ցրեց Ցիցերոնի երկյուղը, և վերջինս հ, ասարվեց Կեսարի մտա-
լեղատի պաշտանից ու նորից գրազվեց շասարակական գործերով։ Զայ-
բացած այդ մերժումից՝ Կեսարը Կլոդիոսին բաջալերեց և Պոմպեոսին
ստիպեց բոլորովին երև թեքել Ցիցերոնից, իսկ ինքը նրա դեմ վկայու-
թյուն տվեց ժողովրդի առաջ, հայտարարելով, թե իրեն ա՛ն օրինական է
թվում Ցիցերոնի արարքը, որ առանց դատարանի դատապարտության մա
հապատժի էր ենթարկել մարլկանց՝ Լևիաուլոսին ու Ցեթեգոսին իրենց

ընկերների հետ Այսպիսին էր մեղադրանքը և այս մեղադրանքով Յիցերոնը դատի տրվեց: Ընկնելով, այսպիսով, ամբաստանյալի վտանգավոր դրուժյան մեջ՝ նա փոխեց զգեստը, մազերը ցած թողեց և, շրջելով քաղաքով մեկ, ժողովրդին աղերսում էր սլաշտպանել իրեն: Իսկ Կլոդիոսը փողոցներում ամենուրեք հանդիպում էր նրան՝ շրջապատված լքատի ու հանդուգն մարդկանց բաղձությամբ սրունք ամեն կերպ ծաղրում էին Յիցերոնի փոփոխված տեսքն ու զգեստը իսկ հաճախ էլ ցեխ ու քար նետելով վրան՝ նրան արգելում էին դիմել ժողովրդին:

XXXI Սակայն Յիցերոնի հետ միասին իրենց զգեստները փոխեցին և հեծյալները համարյա ամբողջ կազմով, և ոչ պակաս քան 20 000 պատանի հետևում էին նրան մազերը ցած կսխած և կրկնելով նրա աղերսանքները Այնուհետև սենատն էլ հավաքվեց որպեսզի որոշում կայացներ, որի համաձայն և ժողովարդը պետք է փոխեր, իբրև սզոնշան, իր զգեստը, իսկ երբ կոնսուլները դրան հակառակվեցին, Կլոդիոսն էլ շրջապատեց սենատը զինված մարդկանցով, սենատորներից շատերը դուրս փախան այդտեղից պատատոտելյով սունիկաները և բարձրաձայն սղաղակելով: Բայց քանի որ այս տեսառանը ոչ խղճահարություն հարուցեց, ո՛չ ամոթ, և Յիցերոնն ստիպված էր կամ փախչել, կամ գործը վճռել զինված պայքարով ընդդեմ Կլոդիոսի, և սօցնության խնդրանքով դիմեց Պոմպեոսին, որ կանխամտածվածորեն հեռացել և ապրում էր քաղաքից դուրս՝ իր ալբանական վիլլայում: Սկզբում նա այնտեղ ուզարկեց Պիզոնին՝ իր փեսային, որը պետք է խնդրանքը հաղորդեր, իսկ ապա նաև ի՛րը գնաց Բայց այդ մասին տեղեկացված Պոմպեոսը սիրտ շարեց նրա աչքին երևալ քանզի անհաղթահարելի ամոթ էր ղգում այն մարդու հանդեպ, որը շատ անգամ էր ի սեր նրա մեծ մարտերի մեջ մտել և իր քաղաքականությամբ շատ բան էր արել հօգուտ նրա: Իսկ հիմա, դառնալով Կեսարի փեսան նա, զերջինիս համառ պահանջով, մոռացության մատնեց այդ վաղեմի ծառայությունները և, դուրս ձլկելով մյուս դռնից տեսակցությունից խուսափեց Այսպիսով, Պոմպեոսից լքված ու մենակ մնալով՝ Յիցերոնը չիմեց կոնսուլներին Բայց Գաբինիոսը անմատչելի գտնվեց, Պիզոնն էլ բավարարվեց նրա հետ մեղմ զրույցով, խորհուրդ տալով հեռանալ, տեղի տալ Կլոդիոսի ճնշմանը, տանել ճակատագրի անակնկալները և նորից դառնալ հայրենիքի փրկիչ, հենց որի պատճառով էլ այսօր գտնվում է խառնաշփոթ վիճակում և դժբախտության մեջ է: Ստանալով այսպիսի պատասխան՝ Յիցերոնն սկսեց խորհուրդ անել բարեկամների հետ: Դրանցից Լուկուլլոսը նրան առաջարկեց մնալ, հաշվի առնելով, որ նա կհաղթի, մյուսներն էլ առաջարկեցին

փախել, ասելով, թե ժողովուրդը շուտով կկարոտի նրան կշտացած Կլո-
դիոսի խելահեղութուններից: Սրա հետ համաձայնեց և Յիցերոնը, Կա-
պիտոլիում տեղափոխելով իր առանձնապես պաշտելի Միներվայի ար-
ձանը, որը դրված էր տանը և երկար ժամանակ գտնվում էր իր մոտ՝ նա
ընծայաբերեց անելով հետևյալ մակտգրությունը Միներվային՝ Հոռմի
պահապան աստվածուհուն: Ապա բարեկամներից ուղեկցողներ վերցնե-
լով՝ նա աննկատելիորեն, ուշ գիշերով, դուրս եկավ քաղաքից և ցամա-
քով, լուկանիայով, ճանապարհ ընկավ, մտադիր լինելով իրեն գցել Սի-
ցիլիա:

XXXII Երբ պարզվեց, որ նա փախել է Կլոդիոսը որոշում կայաց-
րեց նրա արտաքսման մասին և հրապարակեց էդիկտ, որով հրամայվում
էր նրան շտալ կրակ ու ջուր և ապաստան շտալ ավելի մոտիկ, քան Իտա-
լիայից 500 մղոն հեռու: Համարյա բոլորը շատ քիչ նշանակություն էին
տալիս այս էդիկտին՝ հարգելով Յիցերոնին: Ամեն կերպ նրա հանգեպ սի-
րալիրություն ցուցաբերելով՝ նրան ուղեկցում էին ավելի հեռուն: Սա
կայն լուկանների Հիպոնիա քաղաքում, որն այժմ Վիբոնե է կոչվում
ոմն Վիբիոս, ծագումով սիցիլիացի, որը Յիցերոնի մեծ բարեհաճությու-
նից էր օգտվել և նրա կոնսուլության օրոք հղել էր շինարար բանվորնե-
լի պետը, լընդունեց Յիցերոնին իր տունը, այլ հայտարարեց, թե նրան
տեղ կտա քաղաքից գուրս: Այդպես և Փայոս Վերգիլիոսը՝ Սիցիլիայի
պրետորը Յիցերոնին առավել մոտիկ մարդկանցից մեկը, գրավոր խընդ-
րեց նրան խուսափել Սիցիլիա գալուց: Դրանից վշտաբեկ՝ նա մեկնեց
Իրունդիգիոն: Համընթաց քամու ժամանակ ճանապարհվելով դեպի Դիր-
ոաքիոն և ծովում դեմ առնելով հանդիպակաց քամու՝ նա հաշորդ օրը
վերադարձավ, բայց հետո նորից նավեց: Ասում են, երբ նա հասել է
Դիրրաքիոն և պատրաստվել է ամի իջնել երկրաշարժ է տեղի ունեցել և
նույն ժամանակ ծովում ալեկոծություն է սկսվել: Գուշակները դրանից
եզրակացրել են, թե նրա արտաքսումը երկարատև չի լինի, քանզի այդ
երևույթները փոփոխություն են նշանակում: Չնայած, որ շատերը բա-
րեկամարար այցելում էին նրան, իսկ հունական քաղաքներն անընդհատ
պատգամավորություն էին ուղարկում նրա մոտ, սակայն Յիցերոնը ժա-
մանակի մեծ մասս անց էր կացնում վհատության ու խորին տխրության
մեջ՝ իր հայացքը, սնհուսալի սիլահարվածի պես, ուղղելով դեպի Իտա-
լիա, իր դժբախտության մեջ շափից ավելի արվելով փոքրոգության,
ճնշված ու ստորացած, ինչը հսկիվ թե որևէ մեկն սպասեր այնպիսի
մարդուց, որն այդքան բարձր դիտունության դպրոց էր անցել: Նա ինքն
էլ հաճախ բարեկամներին խնդրում էր իրեն անվանել ոչ թե հսժատու այլ՝

փիլիսոփա փիլիսոփայությունն է ընտրել նա որպես հիմնական զբաղմունք, իսկ ճարտասանությունից օգտվում է միայն ըստ անհրաժեշտության՝ որպես հասարակական գործունեության միջոցից: Բայց փառասիրությունն ընդունակ է, ինչպէս ներկը, հոգուց սրբել տանել ամեն մի դիտություն և հասարակական գործով զբաղվող մարդկանց վրա դնել ամբոխին հատուկ կրքերի դրոշմ ամբոխի, որի հետ նրանք շփվում են և ընտելանում, եթե միայն դրանից իրենց չեն պահպանում անհրաժեշտ կերպով, ջանալով կողմնակի անձանց հետ հարաբերություններում հաղորդակից լինել միայն բուն գործերի, այլ ոչ թե դրանց զուգակցվող կրքերի հետ:

XXVIII Իսկ Կլոդիոսը արտաքսելով Յիցերոնին, այրեց նրա վիլաները, այրեց նրա տունը և դրա տեղում կառուցեց Ազատության տաճարը: Իսկ մնացած ունեցվածքն էլ կարգադրեց ծախսել և ամեն օր դրա մասին հայտարարում էր մունետիկի միջոցով, բայց ոչ ոք ոչինչ չէր պսում: Դրանով սարսափ ազդելով լավատեսներին վրա և իր հետևից սանձարձակված ժողովրդին տանելով դեպի ժայռահեղ, հանդուգն անարգությունը՝ նա սկսեց հարձակվել նաև Պոմպեոսի վրա և շեղյալ հայտարարել նրա որոշ կարգադրություններ, որոնք նա արել էր արշավանքի ժամանակ: Դրանից ստորացած՝ Պոմպեոսը հանդիմանում էր իրեն նրա համար, որ լքեց Յիցերոնին, և սկսեց ուժգին գործել հակառակ ուղղությամբ՝ բարեկամների օգնությամբ նախապատրաստելով նրա վերադարձը հայրենիք: Իսկ երբ Կլոդիոսն սկսեց դրան հակառակել, սենատն իր կողմից որոշեց շահաստատել ոչ իր որոշում և շղթադրել պետական գործերով, եթե Յիցերոսին հնարավորություն չարվի վերադառնալ: Բայց այն տարին, երբ իշխանության գլուխ էր կանգնել Լենտուլոսն իր կուսակցությամբ, երբ հուղումներն այնքան էին տարածվել, որ Գորումում խփել-վիլի ավորել էին ժողովրդապաս տրիբուններին, իսկ Կվինտոսը՝ Յիցերոնի հղբայրը, ստիպված էր եղել թաքնվել՝ իբրև մեռած պառկելով դիակների մեջ, — ժողովրդի տրամադրությունն սկսել էր փոխվել ժողովրդական տրիբուններից մեկը՝ Աննիոս Միլոնը, առաջինը համարձակվեց Կլոդիոսին դատի տալ բռնության համար: Պոմպեոսին էլ շատերը միացան ժողովրդից և շրջակա քաղաքներէ բնակիչներից: Երանց հետ հանդես գալով ու Կլոդիոսին դուրս քշելով Փորումից՝ նա քաղաքացիներին հրավիրեց անցնել քվեարկության: Դեռևս երբեք ասում են, ոչ մի գործով ժողովուրդը չի քվեարկել այդպես միահամուռ: Իսկ սենատը մերցելով ժողովրդի հետ առաջարկեց երախտագիտություն հայտնել բոլոր չաղաքներին որոնք Յիցելոնին նառայություն են մատուցել նրա ար

տաքսման ժամանակ և պետական միջոցներով վերականգնել նրա տու-
նըն ու վիլլաները, որոնք ոչնչացրել էր Կլոդիոսը:

Իսկ Յիցերոնն էլ վերադարձավ արտաքսումից հետո և սանվեցերորդ
ամսին: Եվ այնքան մեծ էր քաղաքների ուրախությունը, այնքան մեծ էր
նրան դիմավորող մարդկանց ջերմեռանդությունը, որ Նրա կողմից հե-
տագայում այդ առիթով ասված խոսքերն անգամ չեն արտահայտում ողջ
հշմարտությունը: Իսկ նա ասել է, թե ողջ Իտալիան նրան իր ուսերին
էր ասնում, և ալդպես նրան բերել հասցրել են Հոռոմ Նույնիսկ Կրասսոսը,
որը թշնամի էր նրան մինչև արտաքսումը, այն ժամանակ պատրաստա-
կամությունը դուրս է եկել ընդառաջ և հաշտվել նրա հետ, որպեսզի, ինչ-
պես նա էր ասում, բավականություն պատճառեր իր սրդի Պուբլիոսին՝
Յիցերոնին պաշտողին:

XXXIV Որ շ ժամանակ անց, Յիցերոնը և գա ելով Կլոդիոսի բա-
ցակայությունը և շատ քաղաքացիների ուղեկցությամբ ներկայանալով
Կապիտոլիում, պոկեց ու ոչնչացրեց տրիբունների ցուցանակները որոնք
պարունակում էին որոշումների դրառումները: Երբ Կլոդիոսն այդ առ-
թիվ մեղադրում էր Յիցերոնին, իսկ վերջինս մատնանշում էր, թե նա ան-
օրինականորեն է պատրիցիաներից ընկել ժողովրդական տրիբունների
մեջ և, հետևաբար նրա կողմից արվածից ոչ մի բան օրինական ուժ չու-
նի Կատոնը զայրացավ և հանդես եկավ առարկությունը: Կլոդիոսին նա
չ'ը գովաբանում, այլ, ընդհանրապես, վրդովված էր նրա գործունեու-
թյան վրա, բայց դրա հետ միասին վտանգավոր ու բռնի ակտ էր հա-
մարում սենատի վճիռը այդքան մեծ քանակությամբ որոշումների ու
գործերի ոչնչացման վերաբերյալ, որոնց թվում էին և Կիպրոսին ու Բյու-
զանդիային վերաբերող իր սեփական կարգադրությունները: Յիցերոնը
վիրավորվեց Կատոնի էլույթից, բայց դե այդ զգացումը չհասավ բա-
ցահայտ անբարյացակամության, և նրանք միայն զուսպ դարձան միմ-
յանց հանդես իրենց բարեհաճությունը արտահայտելու մեջ:

XXXV Այս իրադարձություններից հետո, Միլոնն սպանում է Կլո-
դիոսին: Սպանության համար դատի արված լինելով՝ նա Յիցերոնին իր
համար պաշտպան առաջադրեց: Սենատն էլ վախենալով որ չլինի թե
այս հետապնդումից սրին ենթարկվում է այդքան հայտնի և լրա հետ
միասին տաքարյուն մի մարդ, ինչպիսին Միլոնն է, քաղաքում հուզում-
ներ լինեն, Պոմպիոսին հանձնարարեց ղեկավարել ինչպես այս դատա-
վարությունը այնպես էլ մյուսները, որպեսզի ապահովվեր քաղաքի և
ատարանների անվտանգությունը: Պոմպիոսը դեռ գիշերվանից ֆորու-
սի շրջակա բարձունքները բռնեց ղինվորական ջոկատներով, և Միլոնը և

երկյուղելով որ չլինի թե Յիցերոնը շփոթահար լինելով իր համար այդ-
քան անսովոր տեսարանով, պաշտպանութունը կատարի սովորականից
վատ նրան հորդորեց գնալ ֆորում՝ պատգարակ նստած և հանգիստ
սպասել այնտեղ, մինչև որ դատավորները հավաքվեն և դատարանը
մարդկանցով լցվի Իսկ Յիցերոնը, ինչպես հայտնի է, ոչ միայն երկչու
էր պատերազմում այլև խոսելն սկսում էր վախվխելով շատ դատա-
վարութուններում նա Շաղիվհազ դադարում էր գողցողալ ու ցնցվել մի
այն այն ժամանակ երբ հասնում էր ճառի վերելքի բարձրակետին՝ դառ-
նալով արդեն ավելի ինքնավստահ։ Մի անգամ էլ հանձն առնելով Լի-
ցինիոս Մուրենայի պաշտպանութունը որը դատի էր տրված Կատոնի
կողմից և փառասիրութունից ջանալով գերադանցել հաջողութուն վա-
յելող Հորտենսիոսին, նա գիշերը մի ժամ իսկ դադար չառավ և, իբրև
արդյունք, մտավոր լարվածութունից ու արթնութունից հոգնատանջ
ավելի քիչ տպավորութուն գործեց, քան Հորտենսիոսը։

Այսպես ուրեմն պատգարակից իջնելով՝ Յիցերոնն ուղղվեց դեպի
այն տեղը ուր դատելու էին Միլոնին։ Բայց տեսնելով Պլեմպոսին՝ ասևս
ճամբար դրած բարձունքների վրա իսկ ամբուշ հրապարակի շուրջն էլ
վառ շողշողացող զենքեր նա այնպես կորցրեց իրևն որ դժվարությամբ
կարողացավ սկսել իր ճառը՝ ընդհատուն ձայնով և ամբողջ մարմնով
զողալով, մինչդեռ Միլոնն ինքը դատարանին ներկայացավ անհողողող
արիության տեսքով՝ Շարկ համարելով նույնիսկ ցած թողնել մազերը և
զգեստները փոխարինել սզո հանդերձներով։ Պետք է ենթադրել, որ հենց
այս հանգամանքը նշանակալի շափով նպաստեց նրա դատապարտմա-
նը։ Բայց Յիցերոնն այս դատավարության ժամանակ երևալ ավելի շատ
որպես իր բարեկամների շահերին նվիրված մայր, քան վախկոտ։

XXXVI. Յիցերոնն ընդունվեց բրմերի շարքը որոնց հոռմաղլներն
անվանում են ավգուրներ, Կրաստոս-կրասերի փոխարեն, երբ սա ղոհ
վեց պարթևների հողում։ Այնուհետև վիճակահանությամբ ստանալով
Կիլիկիա պրովինցիան և զորք՝ բաղկացած 12 000 ծանրազեններից ու
1600 ձիավորներից, նա նախով մեկնեց իր նշանակման վայրը։ Նրան
հանձնարարված էր նաև կարգավորել զորքերը Կապադովկիայում այն
բարեկամական ու հնազանդ դարձնելով Արիոբարդան թագավորին։ Նա
հպատակեցրեց ու ի ազդեցրեց այս մարզերը ոչ ոքի կողմից իր դե-
շհարուցելով հանդիմանանք և շղիմելով ռազմական գործողութունների։
Այնուհետև ուշադրութուն դարձնելով կիլիկիացիների մեջ, հոռմեացի-
ների պարթևական անհաջողության ազդեցությամբ, սկսվող հուզումնե-
րին և Ասորիքում տեղի ունեցող խռովութուններին, նա դրանց հան-

դրստացրեց հեզարարո կառավարմամբ: նա ընծաներ չէր ընդունում նույնիսկ այն դեպքերում երբ դրանք թագավորներն էին տալիս, իսկ պրովինցիալի բնակիչներին ազատել էր իր պատվին տրվող խնջույքնե-
րից, ինքն էլ ամեն օր իրեն հաճելի մարդկանց ճաշը էր հրավիրում, հյուրասիրելով ոչ այնքան ճոխ, բայց սրտաբացորեն: Տանը նա դռնա պան շուներ, իսկ նրան էլ ոչ ոք պառկած չէր գտնում. վաղ առավոտից նա իր մտ ողջունելու եկածներին ընդունում էր ննջարանի առաջ կանգ-
նած կամ զնալ-գալիս: Ասում են թե նա ոչ ոքի չի ճիպտահարել, չի անարգել խոսքով և տուլժի չի ենթարկել վիրավորական ձևով: Իսկ ժողովրդական դրամների հափշտակման բաղձաթիվ դեպքեր էլ բացահայտելով՝ նա դրանով բարձրացրել է քաղաքների յարեկեցությունը, ընդ որում մեղավորները վերադարձնելով հափշտակվածը այլևս ոչ մի պատիժ չեն կրել և պահպանել էն իրենց քաղաքացիական իրավունքները նա նաև պատերազմներ էր մղում փախուստի մատնելով Ամանոս լե-
ւան շրջակայքում ապրող ավաղակներին որի համար զինվորների կողմից իմպերատոր էր հորջորջվել: Իսկ երբ հռետոր Յելիոսը Ցիցերոնին խնդրել էր ինչ-որ հանդեսի համար Կիլիկիայից հովազներ ուղարկել Հռոմ, նրան գրել էր, ուրվագծվելով իր գործերով, թե Կիլիկիայում հովազներ չկան դրանք փսխել են Կարիա՝ բարկանալով որ միայն իրենց դեմ են կռվում, մինչդեռ ուրիշները խաղաղություն են վայելում

Իր պրովինցիալից նավելով՝ Ցիցերոնն սկզբում եկավ կանգ առավ Հռոդոսի մոտ, ապա հաճույքով որոշ ժամանակ անցկացրեց Աթենքում՝ կարոտած լինելով իր երբեմնի գրադմունքներին: Այստեղ տեսնվելով հունական դպրության ամենաականավոր ներկայացուցիչների հետ, սիրալիբ հանդիպումներ ունենալով իր նախկին բարեկամների ու ծանոթների հետ նա իրեն վայել կերպով մեծարած Հունաստանից վերագարձավ Հռոմ հենց այն ժամանակ, երբ հանրապետությունը ապրելով ասես թե բորբոքման պրոցես, ներքաշվում էր պառակտիչ պատերազմների մեջ:

XXVII. Եվ ահա երբ սենատում քվեարկության էր գրված նրան հաղթահանդեսոլ պարդեատրելու հարցը, նա հալտարարեց թե իրեն հաճելի կլիներ հաղթական երթով ուղեկցել Կեսարին, եթե վերջ տրվեր երկպառակությանը: Նույնը խորհուրդ էր տալիս նաև մասնավոր կարգով, շատ էր գրում Կեսարին, համառորեն խնդրում էր և Պոմպեոսին՝ հորդորելով ու համոզելով նրանցից յուրաքանչյուրին: Իսկ երբ գործն արդեն անուղղելի դարձավ և Կեսարն անցավ հարձակման, Պոմպեոսն էլ տեղում չմնաց, այլ լեքեց քաղաքը՝ բազում լավագույն մարդկանց ուղեկցությամբ, — Ցիցերոնը չմիացավ նրան այս փախուստի ժամանակ,

և կարելի էր կարծել, թե նա կանցներ Կեսարի կողմը Լիովին ակնհայտ է, որ նա որոշում ընդունելիս շատ է այս կողմից այն կողմը նետվել և դաժանորեն սառապել: Քանզի իր նամակներում նա ասում է, թե շգիտի ո՞ր կողմը թեքվի եթե Պոմպեոսն ունի պատերազմ Լարելու հիանալի, հարգանքի արժանի հիմունք, ապա Կեսարն ավելի հաջող է օգտվում հանգամանքներից ավելի լավ է կարողանում փրկել և իրեն, և իր բարեկամներին այս պայմաններում պարզ է թե ումից պետք է փախչել, բայց պարզ չէ, թե ում մոտ փախչել: Այդ ժամանակ Տրեբատիոսը՝ Կեսարի լնկերներից մեկը, Յիցերոնին նամակ էլ գրել որի մեջ ասլում էր, թե նրան՝ Յիցերոնին ավելի շուտ վայել էր ինչպես Կեսարն է կարծում, հարել վերջինիս կուսակցությունը և նյա հետ հույսեր կապել Իսկ եթե տա դրանից հրաժարվում է գառամյալ տարիքի պատճառով, ապա իր համար ավելի լավ կլիներ մեկնել Հունաստան և մնալով այնտեղ այդ երկու կուսակցություններից հեռու հանգիստ ապրել Զարմացած այն բանից, որ Կեսարն ինքն անձամբ չի գրել իրեն Յիցերոնը պայրույթով պատասխանեց, թե ինքը չի անի ոչինչ, որ այժանի շինի իր նախկին գործերին: Այսպես է ասվում այս մասին նրա նամակներում

XXXVIII. Հենց որ Կեսարը մեկնեց Իսպանիա, Յիցերոնը նավեց գնաց Պոմպեոսի մոտ որտեղ նրան ուրախությամբ դիմավորեցին ամենքը Կատոնից բացի: Վերջինս Յիցերոնին մեն մենակ տեսնելով՝ սաստիկ հանդիմանեց նրան, որ միացել է Պոմպեոսին, քանզի իրեն՝ Կատոնին վայել չէր դավաճանել այն ուղղությունը քաղաքականության մեջ որին ինքը հետևում է սկզբից եկթ, այնինչ Յիցերոնը մեծ օգուտ կբերեր, եթե մնար Հռոմում, չեզոք, իր գործողությունները համաձայնեցնելով իր լարձությունների ընթացքի հետ: Իսկ հիմա նա հայտնվել է այստեղ՝ խիստ անշրջահայեցորեն առանց որեէ կարիքի բունալով Կեսարի թշնամին, որպեսզի ուրիշների հետ միասին այդքան մեծ վտանգի ենթարկվի: Այս խոսքերը փոխեցին Յիցերոնի մտադրությունները: Նրա վրա աղղեց և այն հանգամանքը, որ Պոմպեոսը ոչ մի կարևոր գործ չէր հանձնարարում: Ե այց դրանում նա ինքն էր մեղավոր: Զթաքցնելով այն, որ ինքը զոչում է Յիցերոնը վատաբանում էր Պոմպեոսի նախապատրաստությունները, թաքնված անբարյացակամությամբ քննադատում էր նրա կարգադրությունները և չէր կարողանում զուպել իր ծաղրն ու սրա մտությունը՝ ուղղված նրա դինակիցների դեմ նա ինքը շրջում էր ճամբարում մոայլ ու տխուր, ուրիշներին էլ ծիծաղեցնում էր թեև նրանք բնավ էլ սիրտ չունեին ծիծաղելու: Բայց ավելի լավ է այստեղ բերեմ նման սրամտություններից մի քանիսը Այսպես ուրեմն Դոմիտիոսը

հրամանատարական պաշտոնի նշանակելով ռազմական զործում անընդունակ մի մարդու՝ Նրա մասին ասում էր, թե նա աչքի է ընկնում հիաւալի բնավորութեամբ և ողջամտութեամբ: «Էլ ինչո՞ւ,— հարցրել է Յիցերոնը,— նրան դու չես պահպանում քո երեխաների խնամակալը դարձնելու համար»: Ոմանք գովաբանում էին լեւքոսցի Թեոփանեսին՝ ճամբարային բանվորների պետին թե նա լավ հանգստացրեց հողոսցիներին որոնք կորցրել էին իրենց նավատորմի լը: «Տե՛ս է ի՛նչ մեծ բարիք է հույն պետ ունենալը» — բացականչել է Յիցերոնը: Իսկ այն ժամանակ, երբ Կեսարը համարյա ամեն ինչում հաջողութուն ուներ և կարծու Թե արդեն Պոմպեոսին շրջապատման մեջ էր պահում Յիցերոնն այսպես է պատասխանել Լեոտուլոսին, որն ասել է թե Կեսարի բարեկամները, ինչպես լսել եմ, մոռու են տրամադրված «Դո ուզում ես ասել թե նրանք ջղախնամ են Կեսարի վրա»: Ոմն Մարցիոս, որը հենց նոր էր ժամանած Եղել Հռոմից պատմել է, որ այնտեղ համառ լուրեր են շրջում, թե իբր Պոմպեոսը շրջապատված է: «Ուրեմն դո նրա համար ես նավել եկել աստեղ, որպեսզի դրանում սեփական աչքերով տեղեկանաս», — հարցրել է Յիցերոնը: Պարտութունից հետո Նոննիուսն ասել է թե պետք է հուսալ ավելի լավը, քանդի Պոմպեոսի ճամբարում յոթ արծիվ 1 մնացել: «Քո խորհուրդը հիանալի կլինի,— ասարկել է Յիցերոնը — Եթե մենք կովեինք ագուստինի դեմ»: Կարիենոսն էլ շուտը դնելով ինչ-որ կանխագուշակութեան վրա հավատացնում էր, թե Պոմպեոսին վիճակված է հաղթանակ տանել: «Այսպես ուրեմն — ասել է Յիցերոնը — խորամանկութուն է Եղել, որ մենք կորցրել ենք մեր ճամբարը»:

XXVI Փարսալիայի ճակատամարտից հետո, որին Նա յկարողացավ մասնակցել հիվանդութեան պատճառով երբ Պոմպեոսը փախաւ, Կատոնը որը տեղավորվել էր Դիրրաքիոնում՝ բազմաթիվ զորքով ու մեծ նավատորմով, Յիցերոնից սրահանջեց, սր ի վրա լիբյնի հրամանատարի պարտականութունը համաձայն օրհրդի և որպես մի անձ, որն անցյալում շտաբ է եղել կոնսուլի տիտղոսով: Յիցերոնը հրաժարվեց հրամանատարութեանից և ընդհանրապես պատերազմին մասնակցելուց: Այգուստե կրիտատարը Պոմպեոսն ու Նրա բարեկամները Յիցերոնին անվանելով դավաճան՝ տրդեն դուրս էին քաշում սրերը և Նա հազիվ թուահից սղտավեց, եթե Ներս շմաներ Կատոնը, որը գովաբանութեամբ պաշտպանեց նրան դրանցից և դուրս տարավ ճամբարից: Իսկ Բրունդիզիոն ժամանելով, նա այստեղ տպրեց որոշ ժամանակ՝ սպասելով Կեսարին, որին կասեցնում էին Ասիայում ու Եգիպտոսում Եղած դործերը: Իսկ երբ հայտնի դարձավ, որ Կեսարը կառանել է Տարենտոնում և այդտեղից

ցամաքով անցնում է Քրունդիզին, Յիցերոնն շտապեց նրան ընդառաջ՝ վերջնականապես չկորցնելով հույսը, բայց այնուամենայնիվ վախենալով շատերի ներկայութեամբ փորձել իր նկատմամբ թշնամանքով լցված և հաղթանակ տարած մարդու տրամադրութունը Սահայն նա ստիպված չեղավ ո՛չ անել, ո՛չ էլ ասել այնպիսի մի բան, ոյը հակառակ լիներ իր արժանապատվութեանը, Քանդի Կեսարը տեսնելով Յիցերոնին, որն ուրիշ-ներից շատ առաջ ընկած դալիս էր ռիմավորելու իրեն, բարեհամբույր ողջունեց նրան իջնելով ձիուց և շատ ասպարեզներ ճանապարհ անցավ նրա հետ մենակ գրուցելով: Այդ ժամանակվանից նա Յիցերոնի նկատմամբ շրջադարեց հարգանքի ու բարեհաճութեան նշաններ ցույց տալ և երբ նա գովասանքի խոսք գրեց ի պատիվ Կատունի, Կեսարը պատասխան խոսքում փառաբանեց Յիցերոնի սերճախոսութունը և նրա ողջ կյանքը՝ նրա մեջ մեծագույն նմանություն գտնելով Պերիկլեսի ու Թերամենոսի հետ: Յիցերոնի երկը կրում է «Կատուն» վերնագիրը Կեսարինն էլ՝ «Անտիկատուն» Պատմում են նաև, որ երբ Կվինտոս Լիզարիոսը մեզադրված է եղել այն բանում, որ դարձել էր Կեսարի թշնամիներից մեկը, և Յիցերոնը հանձն է առել նրա պաշտպանութունը, Կեսարն իր բարեկամներին ասել է. «Մեզ ի՞նչն է խանգարում երկարատև ընդմիջումից հետո լսել Յիցերոնի ճառը եթե Լիզարիոսը վաղուց է մեր կողմից ճանաչված որպես սինլքսր ու թշնամի: Բայց Յիցերոնը իր ճառի հենց սկզբից Կեսարին հուզել է անսովոր կերպով, իսկ հետագա զարգացման ընթացքում նրա ճառը զգացմունքների արտահայտմամբ այնքան բազմազան է գարձել և կատարվել է այնքան զարմանալի թովչանքով, որ Կեսարը շատ անգամ փոփոխել է դեմքի արտահայտութունը պարզ է եղել, որ նրա հոգեկան վիճակն էլ անընդհատ փոփոխվել է: Իսկ վերջին մասում երբ հոնտորը հիշատակել է Փարսալիայի ճակատամայտը Կեսարը հուզմունքով բռնված գոզացել է ամբողջ մարմնով և ցած գցել այն գրութունները որ բռնած է ունեցել ձեռքին: Այսպես հնազանդված, նա արդարացրել է Լիզարիոսին

XL Հետագայում էլ երբ հանրապետութունը վերածվել էր միապետութեան Յիցերոնը մի կողմ քաշվելով հասարակական գործերից իր ազատ ժամերը նվիրեց այն երիտասարդներին, ովքեր ցանկանում էին զբաղվել փիլիսոփայութեամբ: Իսկ քանի որ նրանք պատկանում էին ամենահայտնի ու տոհմիկ մարդկանց թվին, Յիցերոնը նորից, նրանց հետ ծանոթութեան շնորհիվ, մեծ ազդեցություն ձեռք բերեց քաղաքում: Նրա հիմնական գործն էլ փիլիսոփայական երկխոսութուններ կազմել ու թարգմանելն էր, ինչպես և առանձին տերմինների շատիներենի վերա-

ծելը, որոնք ընդունված էին դիալեկտիկայում ու ֆիզիկայում: Քանզի, ինչպես ասում են, նա առաջինը, կամ գերազանցապես նա էր, որ լատինական անվանումներ տվեց այնպիսի հասկացությունների, ինչպիսիք են՝ «պատկերացում», «համաձայնությունը», «ձեռնպահ մնալ դատողությունից», «ըմբռնում», ինչպես և՝ «անտրոհելի», «մասեր շունեցող», «դատարկություն» և այս իսկ կարգի ուրիշ շատերը, կարողանալով մասամբ փոխաբերությունների, մասամբ էլ բառերի իրական նշանակության օգնությամբ դրանք հասկանալի, հեշտ յուրացնելի դարձնել: Հեշտությամբ սաանավոր հորինելու իր ընդունակությունից էլ նա օգտվում էր զվարճության համար, և ամեն անգամ, երբ պատահում էր որ նա տարվում էր այս գրադմունքով, մի գիշերում, ասո մ են, հորինում էր 500 տող:

Այդ շրջանում իր ժամանակի մեծ մասն անցկացնելով իր տուսկոլյան կալվածքում Ցիցերոնը բարեկամներին գրում էր, թե ինքն ապրում է կաերտեսի կյանքով. գուցե նա կասակում էր, իր սովորության համաձայն, գուցե կրթությամբ կերպով ձգտում էր պետական գործունեության փոքրասիրությունից դրդված և վշտանալով այն ժամանակվա կարգերի համար: Մեկ-մեկ նա քաղաք էր գալիս, որպեսզի ողջուներ Կեսարին, ընդ որում նա առաջինն էր լինում այն մարդկանց մեջ, որոնք պատրաստ էին Կեսարին մեծարանքներ սահմանել և ձգտում էին միշտ մի ինչ որ նոր գովասանական բան ասել նրա ու սրա գործերի մասին: Այդպիսիք են օրինակ, նրա խոսքերը Պոմպեոսի արձանների մասին: Դրանք հանված-նետված էին գլանին, Կեսարն էլ հրամայեց դրանք իրենց տեղերը գնել, և դրեցին: Հենց այս առիթով էլ Ցիցերոնն ասել է, թե Կեսարը այդքան մեծահոգաբար վերականգնելով Պոմպեոսի արձանները, դրանով իր սեփականներն է կանգնեցնում:

XLV. Ասում են թե նա մտածել էր գրել ամբողջ հայրենական սլատմությունը դրա մեջ ներառնելով շատ բաներ Հունաստանի պատմությունից և ավելացնելով հունական ամբողջական պատմվածքներ ու առասպելներ բայց նրան դրանից հետ պահեցին ինչպես բազմաթիվ հասարակական գործերը, այնպես էլ անձնական բազմապիսի անախորժությունները և դժբախտությունները, որոնց մեծ մասը պատահեցին, ինչպես թվում է, նրա մեղքով: Նախ՝ նա բաժանվեց իր կնոջից՝ Տերենցյայից այն հիման վրա, որ սա ոչնչով չէր հոգացել իր մասին պատերազմի ժամանակ, այնպես որ ինքն ստիպված էլ եղել ճանապարհ ընկնել՝ կարիք ունենալով ճանապարհի անհրաժեշտ պիտույքների, իսկ Իտալիա վերադառնալուց հետո էլ կնոջ մեջ չգտավ իր հանդեպ որևէ բարյացակամություն: Քանզի կինը ոչ մի անգամ նրա մոտ չերեաց այն ամբողջ

երկար ժամանակվա ընթացքում երբ Յիցերոնն սնց էր կացրել Բրունդիզիոսում իսկ երբ դեռատի դուստրը ուղեորվել էր դէպի այնտեղ, կրտրելով այդ երկար ճանապարհը, մայրը իւան շէր տվել ո՛չ տվյալ դեպքի համար պատշաճ ուղեկցողներ, ոչ ճանապարհի պաշար։ Տունն էլ համուսնուն հանձնեց միանգամայն բարձիթողի տեսքով և աւայի, հետն էլ՝ մեծամեծ պատքերու Այսպիսիք էին, ասում են, ամուսնալուծության առաջնել պատշաճ պատրվակները։ Բայց սա խնքն էլ հենց փայլուն կերպով արդարացրեց այս բոլորը հերքող Տէրենցյային՝ շուտով ամուսնանալով մի աղջկա հետ որը նրան հմայել էր իր շահելությամբ ինչպես այդ մասին ամենուրեք ասում էր Տերտնցյան, իսկ ինչպես այդ նույն բանի մասին գրում է Տիրոնը՝ Յիցերոնի աղափարձակյալը, հանուն դրամի, ու պարտքերը վճարեր Աղջիկը շատ հաբուստ էր, Յիցերոնն էլ, որ, ըստ հավատարմագրի նշանակված էր նրան խնամակալ պահպանում էր նրա ունեցվածքը բայց քանի որ Յիցերոնը մի քանի տասնյակ հազարի պարտք ուներ տեղի տվեց բարեկամների ու տնեցիների հորդորանքին՝ ամուսնանալ այդ աղջկա հետ ընչամ տարիքի տարբերությանը և օգտվելով նրա փողերից՝ բավարարել պարտատէրերին։ Հիշելով այդ ամուսնության մասին մի ճառում ու գրված էր ի պատասխան «Փիլիպիկներին», Անտոսիոսն ապուլ է թե Յիցերոնը վաճառեց կնոջը, որի կողքին նա ծերացավ — սլամիտ ծաղր Յիցերոնի նստակեցության վերաբերյալ որպես անգործունյա ու ոչ աղմատէնչ մարդու։ Այս ամուսնությանից շատ շանշած՝ ծննդաբերության ժամանակ մահացավ նրա դուստրը՝ Լենտուլոսի տանը, որի հետ ամուսնացել էր իր առաջին ամուսնու՝ Պիզոնի մահվանից հետո Միսիթարության համար ամեն տեղից Յիցերոնի մոտ էին հավաքվել փիլիսոփաները, բայց սա այնքան ուժղին էր վշտացած որ յախանվեց իր շահէլ կնոջից այն պատճառով, որ սա ինչպես նրան թվացել էր ուրախ էր Տուլլյայի մահվան համար։

XLII Այդպիսիք էին Յիցերոնի տնային գործերը։ Իսկ Կեսարի դեմ տեղի ունեցած դավադրությանը նա մասնակցություն ունեցավ թեև չարեկամական ամենասուրտ կապերով կապված էր Բրուտոսի հետ և, ըստ երևույթի՝ նեղվելով գործերի ներկա վիճակից՝ կարոտում էր, ինչպես ուրիշ ոչ ոք, հին կալգերին Բայց դավադրության մասնակիցները վախենում էին նրա որպես ոչ բավականաչափ համարձակ մարդու, բնավորությունից ինչպես և նրա դառամյալ տարիքից, երբ ամենաուժեղ բնավորությունների մեջ անգամ ւպատվում է խիզախությունը։

Երբ Բրուտոսն ու Կասիոսը ընկերների հետ ի կատար ածեցին իրենց մահադրությունը Կեսարի բարեկամներն էլ միավորվեցին ընդդեմ սրանց

և նորից երկյուղ ծագեց որ շինի թե քաղաքն ընկնի երկպառակտա կան պատերազմի մեջ: Անտոնիոսը, որն այն ժամանակ կոնսուլ էր, հավարեց սենատը և կարճ ճառով կոչ արեց միաբանության, իսկ Յիցերոսը բազմաթիվ պատշաճ փաստարկներ բերելով՝ սենատին համոզեց, աթենացիների օրինակով, որոշում ընդունել Կեսարին վերաբերող գործերի ամնիստիայի մասին, իսկ Բրուտոսին ու Կասիոսին էլ պրովինցիալներ տալ: Բայց սրանից ոչինչ դուրս չեկավ: Քանզի ժողովուրդը, որն ինքնին ափսոսում էր Կեսարին, հենց որ տեսավ հանգուցյալին, որին տանում էին հրապարակի միջով, իսկ Անտոնիոսն էլ հավաքվածներին ցույց էր տալիս արնաթաթախ սրերով ծակծկված նրա զգեստը ղայրույթից իրեն կորցրած՝ նեովեց ֆորում գտնելու մարդասպաններին և կրակներ առած վազ տվեց դեպի նրանց տները, որպեսզի հրդեհներ դրանք: Իսկ նրանք նախօրոք նախազգուշական միջոցներ ձեռք առնելով խուսափեցին դրանից բայց կանխատեսելով ուրիշ շատ վտանգներ լքեցին քաղաքը:

XLIII. Անտոնիոսն էլ իսկույն գլուխ բարձրացրեց և, որպես մի մարդ որը մտադրություն ուներ միանձնյա կառավարելու, բոլորի հանդեպ դարձավ ահեղ, մանավանդ՝ Յիցերոնի: Քանզի տեսնելով վերջինիս նորից աճող ազդեցությունը հանրապետությունում և Բրուտոսի հետ նրա մտախնայունը Անտոնիոսը նեզվում էր նրա ներկայությունից: Պետք է ենթադրել, որ նրանք առաջ էլ միմյանց վերաբերվել էին կասկածամբ տությամբ՝ իրենց ամբողջ կենսակերպով միմյանց անհամապատասխան լինելու հետևանքով: Վախենալով այս ամենից՝ Յիցերոնն ուղեց մեկնել Սսորիք Դուլաբելլայի հետ, որպես նրա լեզատը բայց Հիրտիոսն ու Պանասսը, որոնք պետք է կոնսուլ դառնային Անտոնիոսից հետո ազնիվ ու Յիցերոնին նվիրված մարդիկ, նրան խնդրեցին չլքել իրենց, խոսսանալով, որ սլա ներկայությամբ իրենք իշխանությունից կզրկեն Անտոնիոսին: Իսկ Յիցերոսը նրանց անվստահությամբ չվերաբերվելով հանդերձ, այնուամենայնիվ շատ էլ չվստահեց: Նա հրամեշտ տվեց Դուլաբելլային, իսկ Հիրտիոսի հետ պայմանավորվեց, որ ամառը կանցկացնի Աթենքում ե կվերադառնա երբ նա կընդունի կոնսուլական պաշտոնը, որից հետո մեծակ նավեց գնաց: Բայց նրա նավարկությունը ձգձգվեց, իսկ Հռոմից, ինչպես հաճախ է լինում, սկսեցին անսպասելի լուրեր հասնել նրան, թե իբր Անտոնիոսի հետ զարմանալի փոփոխություններ են տղի ունեցել, թե նա ամեն ինչ անում ու վճռում է ի հաճույս սենատի: Ը որ պակաս է լուր նրա՝ Յիցերոսի ներկայությունը, որպեսզի գործերն ամենալավ ձևով ընթանան: Եշտ մեբելով իրեն շափազանց զգուշավորության համար Յիցերոնը լեւադարձավ Հռոմ Սկյբնակալ շրջանում

Հուլիսերը չխաբեցին նրան. նրան դիմաժորելու եկավ ժողովրդի ոչնպիսի մի բազմութուն, որ ձեռքսեղմումը և բարեկամական ողջունները պարպասների մոտ ու մուտք գործելը դրաղեցրին համարյա ամբողջ օրը: Բայց երբ հաջորդ օրը Անտոնիոսը սենատը հավաքեց և նրան հրավիրեց այնտեղ, Յիցերոնը չգնաց և պառկեց անկողնում պատճառ բանելով, թե հոգնածութունից իրեն թույլ է դգում Բայց, հավանաբար, դա վախն է եղել շար դիտավորութունների հանդեպ որ առաջացել էր նրա մեջ որոշ կասկածանքներից ու ճանապարհին ստացած նախազգուշացումներից: Սրանից զայրացած Անտոնիոսը ղորականներ ուղարկեց՝ հրամայելով Յիցերոնին բերել կամ այրել նրա տունը բայց ուշադրություն դարձնելով բազմաթիվ առարկութուններին ու խնդրանքներին՝ բավարարվեց նրանով որ Յիցերոնից գրավ վերցրեց: Այնուհետև նրանք հանդիպելիս շեին բարևում ու զգուշանում էին միմյանցից, և այսպիսի հարաբերությունների միջ էլ նրան գտավ Ապոլոնիայից վերադարձած երիտասարդ Կեսարը: Ես իրեն ժառանգորդը հայտարարեց մեռած Կեսարի և վեճի մեջ մտավ Անտոնիոսի հետ 25 միլիոնի պատճառով որ վերջինս իրեն էր վերցրել հանգուցյալի ունեցվածքից

XLIV Այս նկատառումով Փիլիպոսը որն ամուսնացել էր երիտասարդ Կեսարի մոր հետ, և Մարցելլոսը՝ նրա քրոջ ամուսինը, պատանու հետ միասին ներկայանալով Յիցերոնին՝ նրա հետ պայմանավորվեցին, որ նա զաջակցի Կեսարին և սենատում, և ժողովրդի առաջ իր ճարտասանության ուժով ու պետական կառավարման գործերում իր ունեցած ազդեցությամբ, իսկ երիտասարդ Կեսարը դրամի ու ղորքի օգնությամբ կապահովի Յիցերոնի անվտանգութունը երիտասարդն արգեն իր տրամադրության տակ ունեւ բավականին ղորականներ, որոնք ժառայել էին Հուլիոս Կեսարի հրամանատարության տակ: Կար, ըստ երևույթին, էլ ավելի կարևոր մի պատճառ, որից ելնելով Յիցերոնը սիրով համաձայնեց բարեկամութուն կնքել երիտասարդ Կեսարի հետ: Թվում է, ղեռես Պոսպետսի ու Կեսարի կենդանության օրոք նա երազոմ տեսել էր, որ, իբր, ինչ-որ մեկը Կապիտոլիում էր կանչել սենատորների ղավակներին, քանի որ Յուպիտերը պետք է դրանցից մեկին Հռոմի տիրակալ հայտարարեր: Հապճեպ, վազեվաղ եկած քաղաքացիները կանգնել էին տաճարի շուրջը, իսկ տղաները, լություն պահպանելով, քարացած-նստած էին՝ եզրագարդված ծիրանագույն տոգաները հագնեքին: Դռները հանկարծակի բացվեցին, և տղաները, մեկ առ մեկ կանգնելով, հանդիսավոր կերպով քայլում էին աստծու շուրջը: Նայելով յուրաքանչյուրին՝ աստված հետ էր ուղարկում, և նրանք հեռանում էին վշտացած: Բայց երբ մոտեցավ

Երիտասարդ Կեսարը, Յուպիտերը ձեռքերը ապրածեց և ասաց. «Հոռմհացիններ, կգա վերջը ձեր երկայառակութիւնների, երբ սա՛ դառնա տիրակալ: Այսպիսին է եղել, ասում են Յիցերոնի երազը, ընդ որում տղայի արտաքինը պարզ տպավորվել էր նրա հիշողութեան մեջ, բայց իրեն՝ տղային նա երալում չէր ճանաչել: Իսկ հաջորդ օրը, այն ժամանակ, երբ Յիցերոնը իջնում էր Մարսիան գաշտ, իսկ տղաները վերագառնում էին այգտեղ անցնացրած մարմնամարզական պարապմունքներից, նրանցից առաջինը Յիցերոնի աչքին ընկավ հենց նա՝ ում երազում տեսել էր: Դրանից ապշած՝ Յիցերոնը հարցրեց ովքե՛ր են նրա ծնողները: Պարզվեց, որ նա Օկտավիոսի որդին է՝ ոչ այնքան նշանավոր մի մարդու, և Ատտյւյի Կեսարի ազգականուհու, դրա համար էլ Կեսարը, որը շունչի սեփական երեխաներ, հենց նրան էլ կոտակել, թողել էր իր ունեցվածքն ու տունը: Այդ ժամանակից ասում են, Յիցերոնը տղային հանդիպելիս մեծ ուշադրութիւն էր դարձնում նրա վրա, իսկ տղան բարեկամորեն էր ընդունում նրա բարեհաճութիւնը: Բացի այդ, այնպես էր պատահել, որ նրա ծննդյան թիվը համընկել էր Յիցերոնի կոնսուլութեան տարվա հետ:

XLV Ահա նրանց բարեկամութեան այն տեսանելի պատճառները, ոչ ոսք սովորաբար մատնացույց են անում: Բայց Յիցերոնին Կեսարի հետ ամենից առաջ մերձեցրել էր Անտոնիոսի նկատմամբ տեսլութիւնը, ապա և նրա բնածին թուլութիւնը մեծարանքների հանդէպ նա հուշուներ իր քաղաքակա՛րութեան մեջ օգտադործել Կեսարի ուժերը, իսկ պատանին նրա աչքն էր մտնում՝ նրան անվանելով իր հայրը: Այդ առթիվ գալլրանալով՝ Բրուտոսը Ատտիկոսին ուղարկած իր նամակներում Յիցերոնին մեղադրում է այն բանում որ նա Անտոնիոսի վախից հաճոյա կատարութիւն անելով Կեսարին՝ ակնհայտորեն ոչ թե հայրենիքի համար ազատութիւն, այլ իր համար ողորմած տեր է փնտրում: Այնուամենայնիվ նրա սրտն, որն Աթենքում պալապում էր փիլիսոփաների մոտ Բրուտոսն իր մոտ ընդունեց, հրամանատարական պաշտոնի նշանակեց և շատ անգամ էր նրան հանձնարարութիւններ տալիս որ վերջին ՝ հաջողութեամբ էր կատարում:

Այդ ժամանակ Յիցերոնի հղորութիւնը քաղաքում հասել էր ամենաբարձր վերելքի: Տնօրինելով այն ամենին, ինչ որ կամենում էր, նա արտաքսեց Սնտոնիոսին, նրա դեմ ոտքի հանեց բոլորին և նրա հետ պատերազմելու ուղարկեց երկու կոնսուլներին՝ Հիրտիոսին և Պանսասին: Դրա հետ միասին նա սենատին համոզեց Կեսարին տալ լիկտորներ և պրետորական իշխանութեան նշաններ՝ որպէս հայրենիքի համար պայքարող մարտիկի: Բայց երբ Անտոնիոսը պարտված էր, իսկ երկու կոն-

սուլներն սպանված և նրանց զորքերը ճակատամարտի դաշտից վերա-
 գառնալով միացան Կեսարին սենատը վախենալով երիտասարդից, որին
 այնքան փոշուս կերպով նպաստ մ էր բախտը, փորձեց պատիվներով
 և ընծաներով զորքերին համոզել, որ հեռանան Կեսարից՝ այդպիսով նրան
 զրկելով ռազմական ուժերից պատրվակ ծառայեցնելով այն, թե Ան-
 տոնիոսի փախուստից հետո այլևս պաշտպանների կարիք չկա Կեսարն
 էլ իր կողմից ահաբեկվելով գործերի այսպիսի շլջալարձից Ցիցերոնի
 մոտ մարդիկ ուղարկեց, որ խնդրէին ու համոզեին նրան կոնսուլութուն
 ձեռք բերելու միաժամանակ իրենց էրկուսը համալ, իսկ հետո իշխա-
 նությանն ընդունելով գործերը թող Ցիցերոնն ինքը տնօրիներ, ինչպես
 կամենար ու ղեկավարեր պատանուն որը սոսկ այդ տիտղոսն ու փառքն
 է ձգտում ձեռք բերել Կեսարն ինքը խոստովանում է, որ ինքը վախե-
 նո մ էր զորքերի արձակումից և մենակ մնալու վտանգի տակ էր, որի
 պատճառով էլ օգտվում էր Ցիցերոնի իշխակասիրությունից՝ նրան դրդե-
 լով հետամտել կոնսուլութան և խոստանալով աշակցել ը՛ տրություննե-
 րի ժամանակ

XLVI Ցիցերոնը ծեր մարդ, միսչև վերջը դաշթակղված ու խաբ-
 ված արդ պատանու կողմից պաշտպանելով նրա թեկնածությունը և սե-
 նատը հնադանգ գալձնելով նրան,— հենց այդ ժամանակ դրա համար
 մեղադրանքի ենթարկվեց բարեկամների կողմից, իսկ քիչ անց ինքն էլ
 զպաց որ կործանել է իրեն և զոհարերել ժողովրդի ազատությունը: Քան
 զի Կեսարը ուժեղանալով և ընդունելով կոնսուլի պաշտոնը, հեռացավ
 Ցիցերոնից և դարձավ Անտոնիոսի ու Լեպիդոսի բարեկամը և նրանց
 զորքերը միացնելով իրենին՝ նրանց հետ մի ինչ որ մասնավոր սեփա-
 կանության պես բաժանեց գլխազույն կառավարումը: Նյանք պրոսկրիպ-
 ցիոն ցուցակի միջ մտցրին ավելի քան 200 մարդու որոնց որոշված էր
 սպանել: Բոլոր վիճելի շարքերից ամենից էրկար հակաճառություններ
 հարուցեց այդ ցուցակում Ցիցերոնին մտցնելու հայցը: Անտոնիոսը ոչ
 մի կերպ համաձայնության չէր գալիս, էթե Ցիցերոնը առաջինը ըսպան
 վեր, Լեպիդոսը պաշտպանում էր Անտոնիոսին Կեսարն էլ հակառակում
 էր այդ երկուսին: Երեք օր շարունակվեցին նրանց գազա՛ի բանակցու-
 թյունները ատանձնության մեջ Բոնոնիա քաղաքի մոտ, ընդ որում հան-
 դիպում էին նրանք մի վայրում, որը գտնվում էր ճամբարից մի քիչ հե-
 ոու և շրջապատված էր գետով Առաջին երկու օրերին Կեսարը ասում
 էն, պայքարում էր Ցիցերոնի համար, երրորդ օրը զիջեց ու զոհարեց
 նրան: Իսկ նրանք փոխանակությունը հետևյալ կերպ կատարեցին Կե-
 սարը զիջեց Ցիցերոնին, Լեպիդոսը՝ իր եղբայր Պղոսին և Անտոնիոսը

Լուցիոս Կեսարին, որը նրան քեռի էր գալիս Այսպես կա տաղի շարու-
թյունից նրանք դրավել էին մարդկայնորեն մտածելու ընդո նակությունից
կամ, ավելի լավ է ասել՝ ցույց տվեցին թե չկա ավելի շար գազան, քան
այս մարդը, որն իր մեջ համատեղում է հոռի կրքերն ու իշխանությունը

XLVII Այն ժամանակ, երբ տեղի էին ունենում այս բաները, Յի-
ցերոնը Էդբոր Հետ Տուսկուլոնի մասի իր կալվածքում էր գտնվում: Իսկ
իմանալով պրոսկրիպցիաների մասին՝ նրանք որոշեցին անցնել Աստո-
լա՝ Յիցերոնի ծովափնյա կալվածքը, իսկ այդտեղից նավել գնալ Մա-
կեդոնիա՝ Բրուտոսի մաս որովհետև արդեն լուրեր էին շրջում թե նա
իր տրամադրության տակ մեծ ուժեր ունի: Երանք վշտաբեկ ճանապարհ
ընկան պատգարակներով: Ճանապարհին կանգնելով և պատգարակները
կողք կողքի դնելով՝ նրանք դառնորեն տրանջում էին իրենց վիճակից:
Սոանձնապես կվիտոսն էր անհանդստանում՝ մտածելով իրենց անօգ-
նականության մասին, քանզի, ասում էլ Կվինտուսը ինքը ոչինչ չէր
վերցրել իր հետ, Յիցերոնի պաշարն էլ էր սուղ: Այսպես ուրեմն, ավելի
լավ կլինի, եթե Յիցերոնը կանխի նրան փախուստի մեջ իսկ եղբայրը
նրան կհասնի տանից անհրաժեշտ բաները հետը վերցնել վ նրանք
այդպես էլ պոշեցին, ապա ողջագուրվելով րածեշտ տվին և արցունքն
աչքներին բաժանվեցին: Եվ ասա, մի բանի օր անց, Կվինտուսը, ստրուկ-
ներից մասնավորով այն մարդկանց ձևաբար սրոնք փնտրում էին նրան
սպանվե՞ր որդո հետ միասին: Իսկ Յիցերոնը հասնելով Աստուրա և
այնտեղ նավ գտնելով իսկույննեթ նստեց ու ճամփա ընկավ, օգտվելով
համընթաց քամուց, գնաց մինչև Տիրցեոն: Եավավարներն ուզում էին
անհապաղ նավել հեռանալ այդտեղից, բայց Յիցերոնը, որն արդյոք ծո-
լի՞ց էր վախենում, թե՞ դեռ լրիվ չէր կորցրել հավատը Կեսարի հան-
դեպ, նավից իջավ ու ոտքով գնաց հարյուր ասպարեղ, կարծես թե գնա-
լով դեպի շոտմ իսկ ապա խուճապահար նորից փոխեց մտադրությու-
նը և իջավ դեպի ծովը Աստուլս: Այստեղ նա գլշերն անցկացրեց՝ իր
անելանելի գրության վերաբերյալ սարսափելի մտատանջությունների
մեջ ալուպես որ նրա մտքով անցնում էր թաքուն իրեն գցել Կեսարի
տուր և իր կյանքին վերջ տալ նրա օջախում նրա նկատմամբ հարու-
ղելով վրեժխնդրության ոգին: Եվ այս բայլից նրան շեղեց տանջանքնե-
րի հանդեպ ունեցած սարսափը: Իւ նորից կաշեկով իր մաւծած մյուս
անկանոն ծրագրերից, նա իր ստրուկներին պատվիրեց իրեն ծովով տա-
նել Կայեսա, որտեղ նա դաստակերտ ուներ՝ հաճելի մի ապաստան
ամառային ժամանակվա համար: Երբ այնպես անուշ փշում են պասսա-
տալին քամիները Այն տեղում է գտնվում սակ Ապոլլոնի ու Ի ծ աւր-

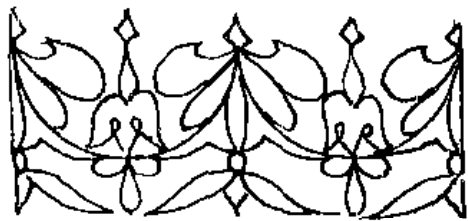
ճարը ծովն ի վեր խոյացած: Այն ժամանակ, երբ Յիցերոնի նավը թիւ-
վարութեամբ մոտենում էր ափին, նրան ընդառաջ թռավ, կռկռալով, տա-
ճարից բարձրացած ագռավների երամը: Յրիվ դալով գետի երկու կող-
մերում՝ դրանցից մի քանիսը շարունակում էին կռկռալ, մյուսները կըտ-
ցահարում էին նավի ամրակապերը և դա ամենքին մի վատ նախանշա-
նակ թվաց: Եվ այսպես, Յիցերոնը ափ իջավ ու մանելով իր ամառանո-
ցը՝ պառկեց հանգստանալու: Ագռավների թաղմությունը նստեց լուսա-
մուտին՝ ուժգին ճիչել արձակելով, իսկ դրանցից մեկը, նստելով անկող-
նի վրա, սկսեց Յիցերոսի դեմքից փոքր-ինչ ձգել թիկնոցը, որով նա
ծածկվել էր: Իսկ ստրուկները տեսնելով այդ, կշտամբանքով հարցնում
էին իրենց մի՞թե իրենք պիտի սպասեն, մինչև որ դառնան իրենց ափ
րոջ սպանութեան վկան և չպիտի՞ պաշտպանեն նրան մինչդեռ կենդա-
նիները նրան օգնություն են ցույց տալիս և հողում նրա մասին այս ան-
ոեղի դժբախտութեան պահին: Մերթ խնդրանքներով մերթ ստիպելով՝
րանք տատաղարակով նրան տարան դեպի ծովը:

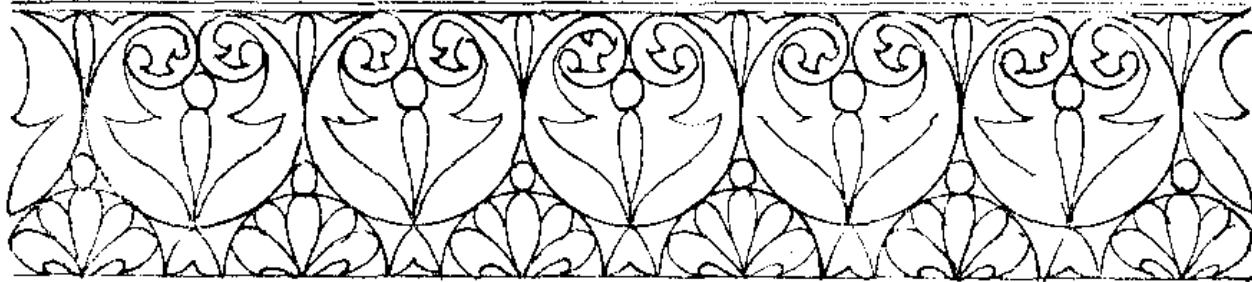
XLVIII. Հենց այդ ժամանակ հայտնվեցին մարդասպանները ցնն
տուրիոն Հերեննիոսը և ռազմական տրիբուն Պոպիլիոսը, որին Յիցե-
րոնը երբեմնի պաշտպանել էր հայրասպանութեան մեղադրանքով նրա
դատավարութեան ժամանակ Սրանց հետ ծառաներ էլ կային: Գուները
փակ գտնելով՝ նրանք կոտրեցին Յիցերոսին տեղում չգտան իսկ տա-
նը պտնվող մարդիկ էլ պնդեցին, թե նրան չեն տեսել: Այնժամ, ասո մ
են, ոմն պատանի Կվինտոսի՝ Յիցերոնի եղբոր ազատարձակյալը Ֆի-
լոլոգոս անվամբ Յիցերոնի կողմից դաստիարակված գրականութեան և
գիտութեան պարապմունքներում, տրիբունին մատնացույց արեց պատ-
գարակավոր մարդկանց որոնք ծառաշատ, սովիերախիտ արահետներով
իջնում էին դեպի ծովը: Տրիբունը, մի քանի հոգի հետը վերցնելով այգու
եզրով վազեց դեպի ելքը: Յիցերոնն էլ տեսնելով արահետներով վազող
Հերեննիոսին՝ ստրուկներին հրամայեց պատգարակը հենց այդտեղ էլ
վայր դնել, իսկ ինքը, իր սովորութեամբ համաձայն, ձախ ձևոքով բռնե-
լով ծնուրը՝ սկեռուն նաչեց մարդասպանին: Նրա անխնամ տեսքը, եր-
կարած մազերը և հոգսերից տանջահար դեմքը խղճահարություն էին
ներշնչում, այնպես որ համարյա բոլոր ներկաները ծածկեցին իրենց
դեմքերն այն ժամանակ երբ նրան սպանում էր Հերեննիոսը: Յիցերոնը
վիզը պատգարակից դուրս հանեց, և Հերեննիոսը մորթեց նրան Մեռավ
նա վաթսունչորս տարեկան հասակում: Այնուհետև Հերեննիոսը, հետե-
վելով Անտոնիոսի հրամանին, կտրեց Յիցերոնի գլուխը և ձեռքերը,
որոնցով նա գրել էր «Փիլիպիկները»: Յիցերոնն ինքն էր Անտոնիոսի

դեմ : գրած իր ճ սուրն անվասլ Փիլիպիկներ» : Մինչև հիմա էլ դրանց «Փիլիպիկներ» են անվանում :

XLIX Անտոնիոսին վիճակվեց կոմիցիայում լինել հենց այն ժամանակ, երբ Հսոմ էին բերել Ցիցերոնի մարմնի կտրված մասերը : Լսելով այդ մասին և տեսնելով դրանք՝ նա գոչել է թե պրոսկրիպցիաներն այժմ վերացան Գլուխն ու ձեռքերն էլ նա հրամայեց ցուցադրել տրիբունայում ոստերերի վրա, մի տեսարան որից հոմեացիները ցնցվեցին, իրենք իրենց մեջ մտածելով, որ տեսնուա են ոչ թե Ցիցերոնի գեմքը այլ՝ Անտոնիոսի հոգու կերպարանքը : Միայն մի բանում նա իրեն ալ դարացի ցույց տվեց, ի տարբերութուն մնացած այլ բաների Ցիլոլոցոսին : Հանձնելով Կվինտոսի կնոջը՝ Պոմպոնյային : Իսկ սա, լիակատար իշխանութուն ստանալով այդ մարդու վրա, դրան ստիպեց սարսափելի ալլևայլ տաճանքների հետ միասին կտոր կտոր անել սեփական միսը տապակել և ուտել : Այսպես էն պատմում, համենայն դեպս, որսը պատմաբաններ : Բայց իլ Ցիցերոնի ազատարձակյալ Տիրոնը բոլորովին չի հիշատակում սույնիսկ Ցիլոլոցոսի զավաճանության մասին :

Ես լսել եմ, որ շատ տարիներ անց, Կեսարը մի անգամ մտել է իբր թոսնիկներից մեկի մոտ վերջինս ձեռքին բռնած է եղել Ցիցերոնի գիրչը և վախեց թաքցրել է իր զգեստի տակ : Կեսարը սկստել է, լերցրել է գիրքը և ոտքի վրա կարդացել պոա նշանակալի մասը : Եվ վերադարձնելով տղային՝ ասել է «Գիտուն մարդ էր նա և իր Վալրենիբլ սիրող» : Իսկ դրանից շատ շանցած՝ հաղթելով Անտոնիոսին և անցնելով կոնսուլական պաշտոնին, նա իրեն որպես ընկերակից է վերցրել Ցիցերոնի որդուն, որի կոնսուլության օրոք սենատը ոչնչացրեց Անտոնիոսի արձանները, վերացրեց նրան հատկացված պատիվները և որոշեց, որ այսուհետև Անտոնիոսներից ոչ ոք չկրի Մարկոս անունը : Այս ձևով աստվածութունը Ցիցերոնի տանը հնարավորութուն տլլեց ի կասար ածելու Անտոնիոսի պատվը :

Չ ու գ ա դ ռ ու մ

1 Այսպիսով, ուշադրության արժանի այն ամենը ինչ մեզ հաջողվեց գրված գանել Դեմոսթենեսի և Ցիցերոնի մասին, շարադրված է: Մի կողմ թողնելով նրանց Դոմոսթենեսի հատկանիշը՝ չեմ կարող այնուամենայնիվ, չնկատել որ Դեմոսթենեսը իր ողջ ձիրքը, ի՛նչ Նա ուներ բնականից կամ ձեռք էր բերել վարժություններով՝ նվիրել ց միայն ճարտասանությանը, բայց փխարենը պարզությամբ և ուժով գերազանցել ց բոլոր նրանց, ովքեր նրա հետ մրցում էին դատարաններում և ժողովներում ու՛ր հոյակապությամբ ու ճոխությամբ՝ հանդիսավոր ճարտասանության վարպետներին, ճշգրտությամբ ու հմտությամբ՝ սովետաներին: Ցիցերոնն էլ ջանասիրաբար աշխատելով իր վրա որպես հետադրա հետ, միասին յուրաքրից ընդարձակ բաղմազան գիտելիքներ և ոչ միայն թողեց բազմաթիվ սեփական փիլիսոփայական երկեր ակադեմիականների ուսմունքի ոգով, այլև իր ճառերում ինչպես դասական, այնպես էլ պետական ակնհայտ ձգտում է գրականում ցուցադրելու իր գիտունությունը: նրանց ճառերից երևում է նաև Էրիուսի բնավորությունը Դեմոսթենեսյան պերճախոսությունը, որին խորթ են կատակներն ու ծաղկեցումները, սեղմ է, զորեղ ու խիստ, ոչ թե պատրույզի հոտ է արձակում, ինչպես սրամտել է Պիթևաը, այլ ժուժկալ ապրելակերպով անդազրում խորհրդածություններով և իլ ծիծաղ հարուցող մտայլ, դառ բնավորությամբ: Ցիցերոնն էլ, սրամտությունների հետևից ընկած հաճախ խեղկասակություն էր անում և նույնիսկ շուրջ բաները, դատարանում ելույթ ունենալիս ծաղրում էր հոգուտ իրեն ընդ որում անցնելով թույլատրելի սահմանները: Այսպես Ցելիոսի համար սյուսասանած

ճառում նա հայտարարել է, ի տարօրինակ ոչինչ չկա նրանում, որ եթե այս դարում, որը հակված է շոայլության ու պերճանքի, իր պաշտպանյալը արևում է վայելքներին, քանզի շօգտվել նրանից ինչ մատչելի է, կարող է միայն խելատը մանավանդ որ ամենանշանավոր փիլիսոփաները հոսւ էրի սեջ տեսնում Ըն բարձրագույն բարիք: Պատմում են նաև, որ իր կոնսուլության օրոք պաշտպանելով Մուրենային, որը դատի էր արված Կատոնի կողմից, նա, որպէսզի խայթեր Կատոնին, երկար ծաղրեց ստոբիկների ուսմունքը այսպես կոչված «պարագոքսների» անհեթեթության համար, և ունկնդիրներն այնպես վարակիչ էին հոհում, որ նույնիսկ դատավորները շղիմացան, որի վրա Կատոնը թեթև ժպտալով՝ նկատեց իր կողքի նստածներին. «Ի նչ աստիճանի ծիծաղելի է մեր կոնսուլը» Սերը ծիծաղի ու կատակի հանդէպ ըստ էրևույթին ընդհանրապես չսորոշ է եղել Յիցերոնին, դրանից էլ սրա դեմքը միշտ սլայծած է եղել ու ժպտալից: Իսկ Գեմոսթենեսը մշտապես լուրջ է եղել, և մոայլ մտահոգության արտաշայտությունը համարյա չէր լքում նրան, որի համար թշնամիները, իր իսկ ասելով նրան անվանում էին ոչ այլ կերպ լսան «Նոթոս» ու «Հաստակող»:

II. Եվ էլի, որքանով որ կարելի է յասել Ը ու նրանց երկերի նրանյից մեկն իրեն գովում էր շափավոր կերպով, ու աներեսարար և ոչ էլ միայն հանուն գովեստների այլ՝ բացառապես ուրիշ, ստավել բարձր նպատակների համար՝ իսկ ընդհանրապես դուրս է աշել ու շրջահայաց մինչդեռ Յիցերոնի շափից դուրս ինքնագովությունները սերկացնում են նրա մէջ Լոյս՝ անդուսող սնափառությունը երբ, օրինակ նա բացակայում է թէ՛ գեղեցիկ պծալ է լսնարհվի սոգայի առաջ և հաղթահանդեռային դափնին՝ հոհտորագան խոսքի առաջ Վերջապես, ոչ միայն իր դործէրն ու աշտոքները, այլև նույնիսկ ճառերը՝ արտասանվածներն ու գրի առնվածները, նա գովաբանում է ինչպես կովարար մի սոլա ուրբ իործում է մրցել սոփեստներ Իսոկրատեսի և Անալսիժենոսի հետ, այլ ու թե մի այլ ուր կոչված է իր հետեից սանելո և խրատելո հո մեալինէրին

գոր մարտիկներին հ մաս սկ ըրի համար մա՛ս բեր

այս սարախոսությունը պատահան գրծչի համար, հասկանալի է անբաժեշտ է բայց ձգտել ու ծարավի լինել ճարտարախոսության միջոցով փառքի հասնելու, դա անվայել բան է: Այս առումով ասհամեմատովելի մեծ գովեստի է արժանի Գեմոսթենեսը, որն ասում է թե իր հոհտորակալ ընդունակությո նեկը ընդամենը սոսկ որոշ հմտություններ

են, և դրանք էլ մեծ ներողամտութիւնն են պահանջում ունկնդիրներէ կողմից, իսկ նրանց, ովքեր այդպիսի ընդունակութիւններով պարծենում են արդարացիորեն համարում էր բո՛ւ արհեստավորներ:

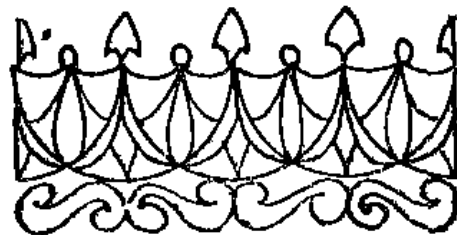
III Ժողովրդի առաջ ճառելիս և պետական գործերում երկուսն էլ այնքան ազդեցիկ են եղել, որ նույնիսկ նրանք, ովքեր իրենց հրամանատարութեան տակ զորքեր ու բանակներ են ունեցել, էլի սրանց աջակցութեանն են որոնել Դեմոսթենեսի դեպքում՝ Բարեաեսը, Դիոպիթեսը և Լեոսթենեսը, Յիցերոնի դեպքում՝ Պոմպեոսը և պատանի Կեսարը որի մասին Կեսարն ինքը վկայում է Ագրիպպասին և Միկենտսին նվիրված իր հուշագրութիւններում: Իսկ ինչ վերաբերում է այն բանին, որտեղ, ըստ համընդհանուր համոզմունքի, մարդու բնավորութեանը Լնթարկվում է առավելագույն փորձութեան և դրսևորվում առավել պայծառորեն, այն է լիազորութեանն ու իշխանութեանը ինչը չուրաքանչյուր մարդու մեջ արթնացնում է թաքնված կրքերն և սուսահայտում բոլոր արատները, ապա Դեմոսթենեսի մոտ դա երբեք չի եղել և այդ առումով նա հնարավորութեանն չի թողել դատելու իր մասին քանզի ոչ մի աչքի ընկնող պաշտոն չէր դբադեցնում և նույնիսկ այն զորքելը որ հավաքել էր Փիլիպոսի գեմ կովելու համար նա ինքը չէր ղեկավարում: Յիցերոնն էլ, որին ուղարկում էին որպէս քվեստոր՝ Սիցիլիացում, պրոկոնսուլ՝ Կիլիկիայում ու Կապադովկիայում, այնպիսի մի ժամանակ, երբ շահասիրութեանը ծաղկում էր, երբ զորապետներն ու փոխարքաները ոչ թէ պարզապէս զոդանում էին, այլ հենց ուղղակի կողոպտում էին պրովինցիաները, Լրբ կաշառք վերցնելը չէր համարվում ամոթալի մի բան և արդեն նա էր սիրո ու հիացմունքի արժանանում, ով որ դա ս նո մ էր լափավոր — Յիցերոնը պարզ ապացուցներ տվեց շահի հանդուպ իր անտարբերութեան, իր մարդկայնութեան և օրինավորութեան: Իսկ բուն Հոմմում ձեռականորեն բնաւըր վելով կոնսուլ, բաց ըստ էութեան ստանալով անսահմանափակ, դիկտատորական լիազորութեաններ Կատիլինայի ու նրա հանցակիցների դեմ պայքարելու համար նա հաստատեց Պլատոնի մարդարեական խոսքերն այն մասին, թէ սոսկ այն ժամանակ պետութեանները կադատվեն շարիքից, երբ պատահականութեան բարի կասքով միավորվեն ուժեղ իշխանութեանը, իմաստութեանն ու այ դարութեանը: Դեմոսթենեսին հանդիմանում են, որ նա իր պերճախոսութեանը դարձրեց շահի աղբյուր, գաղտնորեն ճառեր հորինելով միմյանց դատի տված Փորմիոնի և Ապոլլոգորասի համար: այն բանի համար, որ նա իրայտառակեց իրեն՝ դրամ բնգունելով թագավորից, և, վերջապէս, դատապարտվեց Հարպալոսից կաշառք վերցնելու համար: Նույնիսկ եթէ սուտասաններ համարենք նրանց, ովքեր

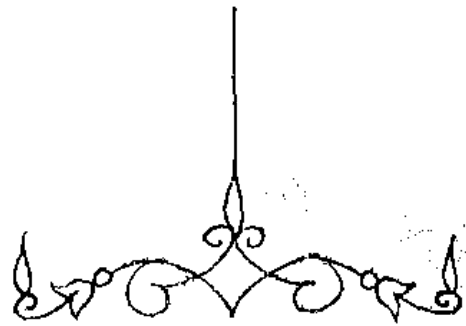
գրում են դա — իսկ այդպիսիները քիչ չեն — անհնար է համենայն դեպս հերքել, որ Դեմոսթենեսը բավականաչափ արիություն չունէր անտարբեր նայելու արքայական նվերներին որոնք ուղարկվում էին ի նշան երախտագիտակցան ու արդանքի, դէ չէ որ էլ կարող այլ կերպ վարվել մի մարդ, որը փող էր պարտք տալիս՝ գրավ վերցնելով նավեր ու բեռներ: Իսկ Յիցերոսի անշահախնդրության մասին, որը, մերժելով թախանձագին խընդրանքները ոչ մի անգամ շուտ կարգներ չընդունեց ո՛չ սիցիլիացիներից ոչ անց մոտ էգիլ եղած ժամանակ, ո՛չ Կապադովիայի թագավորից՝ պրոկոսոս: Եղած ժամանակ, ոչ էլ Հոսմի իր բարեկամներից երբ նա թողնում էր քաղաքը՝ բանելով արտոյի համփան որի խոսին մենք արգեն լուսել ենք:

IV. Եվ նույնիսկ արտաքսո մը մեկի համար ուր մերկացվել էր կաշատկերություն մեջ վերածվեց խայտառակության իսկ մյուսին փառքի արժանացրեց՝ որպես մի մարդու որը տուժել էր սմենասքանչելի սըխրանքի՝ հայրենիքը շարազոտներից ազատելու համար: Ուստի Դեմոսթենեսի վախուստի համար ոչ ոք չէր ցավում, իսկ Յիցերոսի հանդեպ ունեցած համակրանքից նույնիսկ սենատն էր սզո զգեստ հագել և հրատարկեց որևէ հարց քննարկելուց մինչև որ Յիցերոսին լիսույլաարվեր ևս վերադառնալու Փոխարէնը Յիցերոսը արտաքսումն անցկացրեց անդործութեան մեջ, Մակեդոնիայում պարապ նստած մինչդեռ Դեմոսթենեսն իր արտաքսումը նշանավորեց երևելի գործերով: Մարտնչելով, ինչպես արդեն ասված է, հանուն հելլենների պործի, նա շրջում էր քաղաքեքաղաք, խնդրելով մակեդոնական դեսպաններին, և դրանում իրեն գրսևորեց որպես շտապվելի լավ քաղաքացի քան թե նույն անգամանքներում Թեմիստոկլեսն ու Ալկիբիադեսը: Բայց հայրենիք վերադառնալուց հետո էլ նա շարունակել է իր գործունեությունը և մինչև վերջը մարտնչել Անտիպատրոսի ու մակեդոնացիների դեմ: Իսկ Յիցերոսին Լելիոսը սենատում հանդիմանում էր, որ նա լուս նստած է մինչդեռ Կեսարը դեռ անբեղ անտրտւթ մի տղա, անօրինականորեն ձգտում է հասնել կոնսուլության նրան նամակներում նախատում է նաև Բրուտոսը, մեղադրելով, որ նա սնուցել մեծարքել է ինչ ավելի մեծ բանապետություն քան իր՝ Բրուտոսի տապալումը:

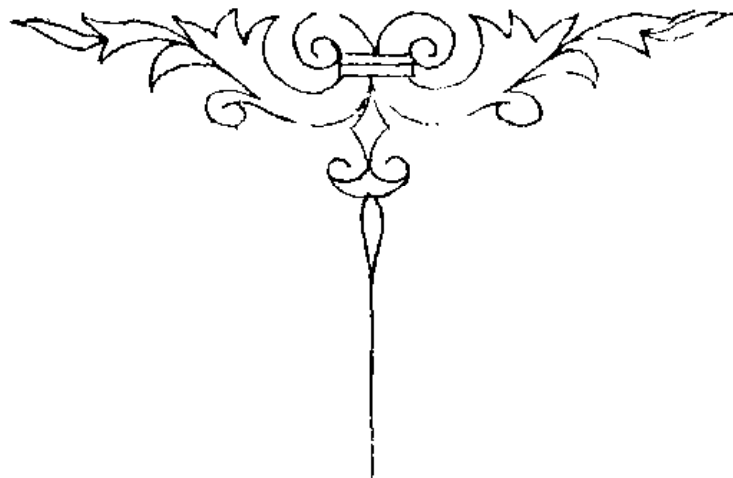
V. Եվ վերջապէս Լելիոս լ մահվան մասին Չի կարելի լիդճալ Յիցերոսին հիշելով թե ինչպես նրան՝ ծերունուն, սարսափից խելքը գցած, սարսկները պատգարակով մի տեղից մյուսն էին քարշ տալիս, թե ինչպես փորձելով խուսափել մահից՝ նա թաքնվում էր մարդասպաններից, որոնք վրա էին հասել ընտելյունից իշահակված ժամկեսից փոքր ինչ

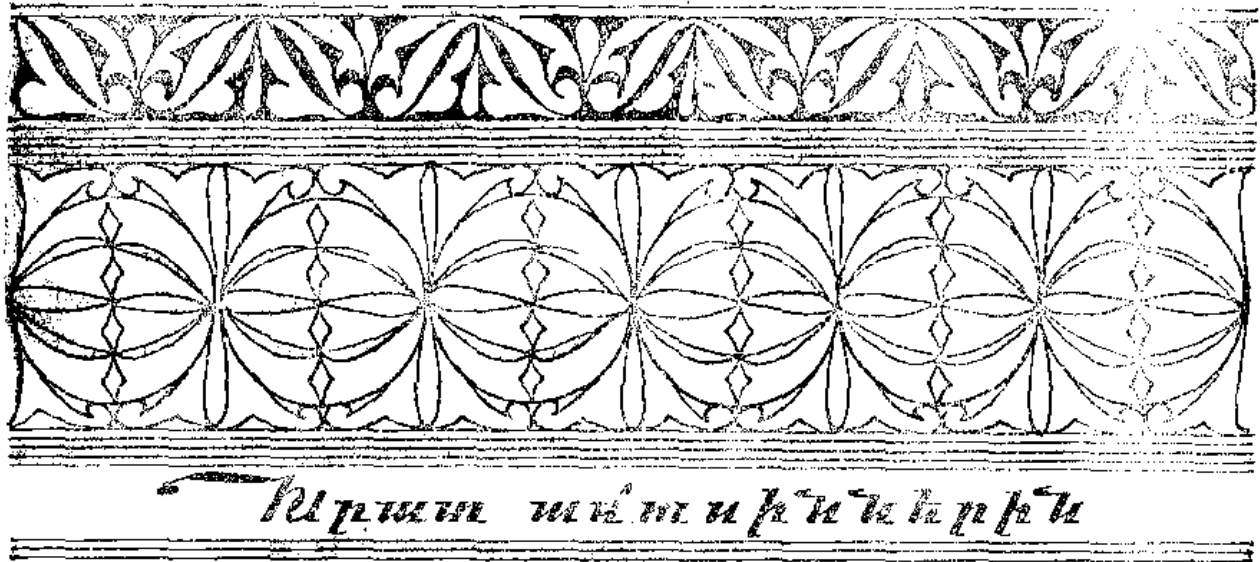
շուտ, և այնուամենայնիվ, մորթվեց։ Իսկ ինչ վերաբերում է Դեմոսթենեսին, ապա, նա թեև դրսևորեց որոշ թուլություն ասլավինելով ապաստանին, սակայն հիացմունքի է արժանի այն որ նա խնամքով թույն էր պահում, և այն, թե նա ինչպես օգտագործեց դա քանի որ աստված ինքը շնորհաց նրա անձեռնմխելիության մասին, նա իբ փրկությունը գտավ մի ուրիշ, առավել վսեմ զոհասեղանի մոտ՝ խույս տալով վարձու նիզակակիրներին և հազթանս կ'ստնելով Անտիպատոսի դաժանության հանդեպ։

ՏՐԱԿՏԱՏՆԵՐ ԵՎ
ԵՐԿԻՆՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Պլո ս արքւ սը Պւլիսն ին ու Եվլիդիկեին հղո մ է լավագույն ցանկություննէրս

Հինավուրց օրհներգությունից հետո, որը ձեզ որպէս նորապսակների, ձոնեց Գեմետրայի քրմուհին, հուսով եմ, և իմ խոսքը որը ձեզ է վերաբերում ու միաձուլվում ամուսնական երգին օգտակար կլինի ձեզ և օրհներգության եղանակին՝ համահունչ: Շվիի եղանակներից մեկը մի ժամանակ երաժիշտները կոչում էին «ձիու», հավանաբար նրա համար որ այդ մեղեդին ձիերի մեջ սիրո կրակ է բորբոքում և սրանց զրգում գուդավորվել Իսկ փիլիսոփայությունը թեև բազում ղեղէցիկ խոսքեր ունի, գրանցից իր կարևորությամբ չի զիջի հատկապէս սա հարսանեկանը քանզի նրանք, ովքեր որոշէլ են իրենց կապել ամուսնական կապերով սա նրանց կախարդում է՝ դարձնելով միմյանց հանդիպ քնքուշ ու սիրալիր: Եվ ահա համառոտ համեմատություններով որպէսզի հիշելը հեշտ լինի, շարադրելով հիմնականը այն բանի, ինչը ձեզ փիլիսոփայությունից ճաշակելիս, արդէն շատ անգամ վիճակվել է լսելու, հղում եմ ձեզ երկուսիդ ընդհանուր ընծա՝ աղերսելով Մուսաներին օգնություն և աջակցություն ցուցաբերել Ափրոդիտեին չէ՞ որ ամուսնության և ընտանեկան օջախին շատ ավելի, քան որևէ մի քնարի կամ կիֆարայի, պատշաճում է համաձայնության բերել և իրար համահունչ գարձնիլ ճարտասանության արվեստի ու փիլիսոփայության օգնությամբ: Զուր չէ, որ հները Ափրոդիտեի արձանների կողքին կանգնեցնում էին Հերմեսի քանդակները, ակնարկելով այն որ ամուսնության հետ կապված հաճույքները ամէնից առաջ կարիք են ղգում առողջ ի որհրդածությունների, կանգնեցնում էին

նաև Պիթոյի ու Քարիտնէրի արձանները որպէսզի այն ամենը, ինչ ցանկանում են, ամուսինները միմյս նցից ձեռք բերեն ոչ թե վեճերով ու փոխադարձ հայհոյանքներով, այլ՝ համոզելով

(1.) Մուսնը նորա՝ արտին պատվիրում է նախքան ամուսնու հետ ննջարանում տանձնանալը, սերկեիլ ուտել, հավանաբար նրա համար, որ արտի դեմից ու ձայնից սասցվող առաջին սպալորությունը լինի քաղցր ու գլուխիչ:

(2.) Բնավորապէս նորահարսին ամբողջովին փաթաթում են իսկ գրուիսը դարդարում ծներեկի պակով ընդ որ խիստ կոշտ փշերով այս բույսը տալիս է նրբագույն համ ունեցող պտուղներ, այդպես էլ երիտասարդ կինը այն մարդու, ով որ չի փախչի նրանից՝ հուսահատվելով սկզբնական շրջանում նրա անհնազանդ, անտանելի բնավորությունից, հետո ամուսնական կյանքում կփոխհատուցի հեղությամբ ու հնազանդությամբ իսկ նրանք, ովքեր չեն կարողացել տանել ջահել կնոջ հետ մղվող սուաջին իսկ վեճերը, ոչնչով չեն տարրերվում այն մարդկանցից ովքեր խաղաղ թողնում են ուրիշին սոսկ նրա համար որ այն դէռ խակ է: Այդպես էլ՝ հարսները, որոնք դեռ նոր են հասցրել մարդու գնալ, արդեն զրժ գոհ են ամուսիններից նման այն մարդկանց ովքեր մեղվի խայթոցին դիմացել են, իսկ մեղրաբջիջը գին նետել:

(3.) Սկզբում նորապակները հատկապէս պետք է զգուշանան տալսածայնություններից և ընդհարումներից ու այելով այն բանին, թե ինչպէս նույնիսկ սոսնձված կճուճները նախ հեշտությամբ փշրվում են ամեն նախորդ հարվածից բայց փոխարենը ժամանակի ընթացքում, երբ կպցրված տեղերն ամրանում են, ո՛չ կրակը, ո՛չ երկաթը դրանց ոչ մի բան չեն անում:

(4.) Ինչպես կրակը որը եղեգնի ծղոտի ու փետրախոտի մեջ հաշտությամբ բռնկվում է, բայց արագ հանգչում, էթե լր համայ ուրիշ անունը չի գանում, սերը պայծառորէն բոցավառվում է ծաղկող երիտասարդության ու մարմնական գրավչության շնորհիվ, բայց շուտով կմարի, եթե գրան չսնեն երիտասարդ ամուսինների հոգեկան արժանիքներն ու լավ բնավորությունը:

(5.) Քույնի միջոցով սրտը որսը թ յի է ս սլիս հեշտ ու արագ ձուկ բռնել, բայց թույնը փշայնում է այն, դարձնում ոչ ուտելի: Այդպես էլ այն կանայք որոնք գլուխությամբ ու կախարդանան դեղերով ձգտում են իրենց մոտ պահել ամուսիններին, ղգայական հաճույքներով գերում են իրանց, բայց հետո տպրում են խելաղուրկ ու ցնորվածի նույնիսկ կիրկեն ոչ մի օգուտ չունեցավ իր կախարդած տղամարդկանցից, և նա շգի-

տեր, թե ինչ աներ նրանց, որոնք կերպարանափոխվել էին էշերի ու խոզերի, բայց փոխարենը Ոգիսևսին, որը մնում էր առողջ բանականու թյամբ և Կիրկեի հետ շրջահայացորեն էր վարվում, Կիրկեն սիրա՛արվեց խենթի պես:

(6) Այն կանայք որոնք գերադասում էն բռնադատել հիմար ամուսնուն, քան թե անսալ խելոքին հիշեցնում էն այն մարդկանց, որոնք ճանապարհին գերադասում են իրենց հետ վերցնել կուլը՝ քան թե՛ գժ սլ տեսունակի ու ճասապարհն իմացողի հետ:

(7.) Կանայք շնչ հավատում, թե Պասիփայան կարող էր սիրահարված լինել ցուլին լինելով թագավորի կին թեև տեսնում էլ են որ ուրիշ ամուսնացած կանայք նեղվում են իրենց խստաբարո ծուծկալ սուսիններից, բայց փոխարենը փշացած հեշտասերների հետ ոնց էր շների ու այծերի հետ կենակցում են մեծ հաճույքով:

(8) Ով որ հիվանդութլան կամ թուլութլան պատճառով չի կարող բալձրանալ ձիու վրա ձիուն իրեն է սովորեցնուա նստել՝ ծնկները ծալած Սյգպես էլ ոմանք ամուսնանալով հարուստի կամ աղնվահանի դրստեր հետ փոխանակ իրենք աղնվանան կնոջն էն ստորացնում որպեսզի հեշտ լինի բռնադատել նշան՝ հնազանդ ու երկչոտ կնոջը: Հետևաբար և, պետք է ինչպես որ ձիու դեպքում, պահպանել կնոջ պատիվն ու արժանապատվութլունը՝ դիմելով միայն ու միայն սանձին:

(9) Հեռանալով արեգակից՝ լուսինը շողում է վառ ու պարզորոշ, բայց խամրում է և դառնում անտեսանելի՝ նրա կողքին գտնվելիս: Ողջախոհ կինն էլ, ընդհակառակը պետք է մարդկանց մեջ երևա ոչ այլ կերպ, քան ամուսնու հետ, խակ կրք նստող է գնացել պէ՛տք է մնա անտեսանելի՝ նստելով տանը:

(10) Ճիշտ չէր Հերոդոտոսը ասելով, թե կինը զղեստի էտ ամսթն էլ է դեն նետում: Ընդհակառակը, ողջախոհ կինը զգեստը հանելով ամոթվ է զգեստավորվում և որքան ամոթխածութլունն ամոսինների միջև շատ լինի նշանակում է այնքան ավելի մեծ է սերը:

(11) Երբ երկու ձայն ներդաշնակութլուն են կազմում, մեղեդուելանգը դրանցից որոշում է նա որն ավելի ցածր է: Յուրաքանչյուր դործ խելացի ամուսինն էլի մոտ որոշվում է երկկողմանի համաձայնութլամբ, բայց այնպես, որ սմոսնո գերիշխող դիրքը ակնհայտ լինի ու վերջին խոսքը նրան մնա:

(12) Արևը հաղթանակ տարավ բորեոսի դեմ: Երբ սրբնթաց քամին փորձում էր դոռով պոկել մարդու թիկնոցը, նա թիկնոցի փեշերն ավելի պինդ քաշեց և թույլ չսլեց որ վրայից հանի: Իսկ երբ բաճուց հետո

արես սկսեց կիզել և մայրը աաքացալ հետո էլ շոգւց նա ոչ միայն թիկնոցը, այլև խիտոնը հանեց: Այսպէս է վարվում և կանանց մեծամասնութիւնը, երբ ամուսինները փորձում են զոռով սահմանափակել նրանց ծախսերը պերճանքի վրա նրանք դժգոհում են ու կատաղի դիմադրո մ, լայց եթէ նրանց համոզում էն խելամիտ փաստաւկներով հեշտութեամբ էն համաձայնում ու խնայող դառնում:

(13) Կատոնը ինչ որ մէկին սենատից դուրս է վոնդել նրա համար ր սոս դասեր ներկայութեամբ համբուրել էր իր կնոջը: Գուցե և դա չա փառանց խիտտ է եղել, բայց եթէ անհարմար է (իսկ դա այդպես էլ է) արիշների ներկայութեամբ հաճոյախոսել, համբուրվել ու գրկախառնվել, ոտպա մի՞թէ ավելի ամոթ չէ կողմնակի մարդկանց մոտ իրար նախատել ու միմյանց հետ վիճել, կնոջ նկատմամբ քնքշանք ու փաղաքշանք դրո տեսրել դադանաբար, փոխարէնը լացեիբաց և ի լուր ամենքի խրատ կար դալ նրան և դիտողութիւն անել:

(14) Հայելին որը նույնիսկ զարգարված է ոսկով ու թանկագին էարերով, բոլորովին անօգտակար է, եթէ չի տալիս նման արտապատ կեր Այդպէս էլ հարուստ կնոջից ի՞նչ օգուտ, եթէ իր վարքով ու տրամագրութեամբ նա ամուսնու հետ միաբանութիւն ու նմանութիւն չի դրո սնորում Չէ՞ որ ս նախի հայելին, րբի մեջ ուրախ դեմքը մոայլ է երե վում, իսկ մոայլն ու խոժուր երևում է ուրախ ու շողշողուն, փշացած է և անպէտք Ուրմն անտանելի է այնպիսի կինն էլ, ոյը մոայլվում է էր ամուսինը գեմ չէ նրա հետ խաղալ ու հաճոյախոսել իսկ երբ մարուն գլ աղված է լուրջ գործով, թուշոտում է ու քրքրում առաջինը նշանակում է որ ամուսինը նրա համար զգվելի է, երկրորդը սր կինը նրա հանդեպ անտարբեր է: Երկրաչափները պնդում են, որ գծէրն ու հարթութիւններն ինքնին անշարժ են, այլ շարժվում են մարմինների հետ միասին: Այդպէս էլ կինը պետք է իր գդացմունքները շանենա, այլ՝ ամուսնու հետ միաս լին և՛ ախրի, և՛ ուրախանա և՛ տաղնուպի և՛ ծիծաղի:

(15) Այն ամուսինները, որոնք շին սիրում, որ կանայք իլ ենց հետ միեկնույն սեղանի շուրջը ճաշեն, նրանց սովորեցնում են քաղցը հազեց նել միայնակի ճիշտ աչգովս էլ ով որ իր կնոջ հանդեպ խիտտ է շափից ավելի շարժան աջնել յով նրան կատակների ու ծիծաղի նա իր կնոջն ստի գում է հաճույքներ սրունել գրտում:

(16.) Պարսից թագաւորների ճաշկերույթի ժամանակ նրանց օրի նական կանայք նստում են նրանց կողքին և ուտում են նրանց հետ միա ին իսկ երբ թագաւորներն ուզում են խմել և ուրախանալ, այնժամ լուրս ուղարկելով իրենց օրինական կանանց՝ սեյս են կոնշում ելս ժլշտ

կանանց ու հարձերին և ճիշտ էլ անում են որ կանանց չեն թողնում մասնակցելու իրենց անառակ գինարբուքներին: Բայց եթե սովորական ամուսինը, ինքն էլ վավաշտ ու փշացած, ալ գեպքերում մեղանչում էլ է ազախնի կամ հետերայի հետ, թող որ կինը նրան չհայհոյի ու չվրդովվի, համարելով, որ հենց իր նկատմամբ ունեցած հարգանքից է, որ անվայելուչ, անսանձ կոնծարանությանը մասնակից է դարձնում մի ալ կնոջ

(17) Եթե թագավորները սիրո մ են երաժշտություն, նրանց թագավորելու շրջանում շատ երաժիշտներ են առաջ գալիս, եթե նրանք սիրում են գիտունություն՝ գիտություններն են ծաղկում, եթե սիրում են ըմբշամարտի մրցումներ, բաղմապատկվում է առլիտների թիվը: Այդպես էլ ամուսինը, իր շափից ավելի է հոգում իր արտաքինի մասին, կնոջը գլխատներ: Հարցում ընտելացնում է անչափավորության շեշտասեր ամուսինը կնոջը փշացած ու ցանկասեր է դարձնում: Կանոնավոր և առաքինի մարդու կինը դառնում է համեստ ու ողջախոհ

(18) Սպարտացի մի շահել աղջկա մի անգամ մեկը հարցրել է թե իրեն վիճակվե՞լ է քնել տղամարդու հետ: «Օ, ո չ, — պատասխանել է նա — Այդ նրան է վիճակվել»: Այ այսպե՛ս պետք է իրեն սրահի, իմ կարծիքով, ամուսնացած կինը խույս չտալ, գժպոհություն շարտահայտել, երբ ամուսինը նման մի բան է ուզում անել, քանզի դա խոսում է մեծամտության ու սառնության մասին, բայց և կինն ինքն էլ չպետք է երեսի զոռով այդ բանն անել տա քանզի այդպես վարվում են միայն լիրբ ու փշացած կայսր:

(19) Կինը սեփական բարեկամներ չպետք է ունենա նրա համար բավական են նաև ամուսնու բարեկամները: Բայց նրանցից ամենագրվա՞վորները աստվածներն են, այդ պատճառով էլ կինը պետք է պաշտի ու ճանաչի այն աստվածներին, որոնց իր ամուսինն է պաշտում, իսկ անօգուտ ծեսերի և օտարերկրյա սնահավատությունների առջև նա տան գրոները պետք է փակ պահի: Աստվածներից ոչ մեկի համար չեն կարող հաճելի լինել այն ծեսերը ու կինը կատարում է թաքուն ու զաղտնաբար:

(20) Պլատոնն ասում է թե էրանելի ու երջանիկ է այն պետությունը որտեղ «իմը» և «ոչ իմը» համարվում են ամենավատ բաները և բոլոր նկրտումները, որպիսիք որ կան, քաղաքացիներն օգտագործում են ընդհանուր գործի վրա: Բայց նման բաները շատ ավելի անհրաժեշտ է դուրս բերել ընտանեկան կյանքից: Ինչպես ձախ կողմի վնասվածքի դեպքում, բժիշկների աւելով, աջ կողն է ցավում, այդպես էլ կինը պետք է ցավի մարդու համար ամուսինն էլ՝ կնոջ դործերի, և ինչպես կապանք

ները իրար հյուսվելով դառնում են ավելի ամուր, այդպես էլ ամուսիններն ավելի ամուր են կապվում միմյանց, հիմն հոգատարություն հանդես բերելիս՝ նրանցից յուրաքանչյուրը մյուսին պատասխանում է նույնկերպ: Բնությունն ինքը, մարմնագես միացնելով մեզ ամեն մեկիցս մի բաժին է վերցնում ու խառնում իրար, այնպես որ աշխարհ հեղուր ստացվում է երկուսի համար ընդհանուր, և ոչ ոք ի վիճակի չէ նրա մեջ առանձնացնել ու տարրերի իր սեփական գծերը մյուսի գծերից: Ունեցվածքի հենց այսպի ի ընդհանրությունն էլ դարգարում է ամուսիններին որոնք ամեն ինչ միաձուլում են ու վերաձուլում մի ընդհանուր սեփականության մեջ, որպեսզի շտաբբերվի իրենը և ուրիշինը, այլ, ընդհակառակը իրենը համարվի բոլորը, ուրիշինը՝ ոչինչ: Ինչպես ջրով բացած գինին մենք անվանում ենք գինի, թեև ջուրը դրա մեծ մասն է կաղմում այդպես էլ տունը ամեն ինչով հանդերձ պետք է համարել ամուսնու սեփականությունը, նույնիսկ Լթե մեծ մասը կինն օժիտ բերած լինի:

(21) Ազահ է հզել Հեղինեն, հեշտասեր է հզել Պարիսը Ողիսևսը՝ ի Լբամիա Պենելոպեն՝ հավատարիմ: Դրա համար էլ մի ամուսնությունը երջանիկ է դուրս էկել և ընդօրինակման արժանի լսկ մյուսն Իլիոնին պժբախտություններ է բերել ինչպէս հելլենների այնպես էլ յարբարոսների համար:

(22) Մի հոտմեացու, որին բարեկամները նախատում էին որ բաժանվել է ողջամիտ, հարուստ ու գեղեցիկ կնոջից, ոտքն առաջ է գրել և առել «Արտաքուստ այս կոշիկը նույնպես գեղեցիկ է և բոլորովին մաշված լի, բայց ոչ ոք չգիտի, թե սա իմ որ տեղն է սեղմում»: Ուրեմն կի ՚ր ոչ օժիտի վրա, ո՛չ ազնվազարմության, ոչ իր գեղեցիկության վրա շպետք է հուշը դնի, այլ այն բանի վրա, ինչով իսկապես կարելի է իրեն կապել ամուսնուն սիրալիրության, հեղարարոյության ու վիշտակահանության և այս հատկանիշները պետք է գրսեորի յուրաքանչյուր օր ոչ թե պսոփ ասես թե շուղենալով, այլ՝ պատրաստակամությամբ, ուրախությամբ ու հաճույքով: Այն տեղը, որը ծագում է աննկատելիոլ են և աստիճանորար է ուժեղանում, բժիշկները համարում են առավել վտանգավոր քան թե այն, որի պատճառները պարզ են ու ակնհայտ: Այդպես էլ շլրապատից թարուն, կնոջ մանր, անրնդհատ, ամենօրյա վեճերն ամուսնու հետ, ավելի քան ընկ ուղ լան, հանգեցնո մ են ապահարգանի ու համատեղ կյանքի քայլ այնտեղ:

(23) Փիլիպոս Ռագաօրը սիրահարված էր մի թեսալուհու, որը, ինչպես ասում էին, դյութել էր նրան կախարդական դեղով: Օլիմպիական բույսը ջանքերն ի գործ էր դնում որպիսզի այդ կնոջն իր ձեռքը պցեր: Երբ

նրան բերեցին կանգնեցրին թագուհու ալբի առաջ և պարզվեց, որ նա ոչ միայն արտակարգ գեղեցիկ է, այլև խոսակցութեան ժամանակ էլ իրեն պահում է խելամիտ և արժանապատվորեն: «Ի՞նչո՞ւ գնա, դա զբոս պարտութիւնն է, — բացականչեց Օլիմպիադան: — Քո կախարդական դեղը հենց քո՛ մեջ է որ կա»: Այսպիսով, օրինական կնոջ համար սարսափելի չէ մրցակցութիւնը, եթե նա իր ամուսնուն գերում է բնավորութեամբ ու առաքինութեամբ՝ հենց իր մեջ միավորելով ամէն ինչը՝ և՛ օժիտը, և՛ աղնավաղարմութիւնը և՛ կախարդական դեղը, և իհնչև իսկ Ափրոդիտեի դոտին:

(24.) Այդ նույն Օլիմպիադան ինչ-որ մի ջահել սրնգա՛ւայի վելաբերյալ, որն ամուսնացել էր գեղեցիկ, բայց վատ համբավի տեր կնոջ հետ, ասել է «նա խելքը կորցրել է, թե չէ աչքերով չէր ամուսնանա»: Եվ իրոք, չպետք է ամուսնանալ աչքերով ու մատներով, ինչպես անում են ոմանք, հաշվարկելով, թե հարսնացուն որքան օժիտ ունի փոխանակ պարդելու թե նա ինչպիսին կլինի համատեղ կյանքում:

(25.) Սոկրատեսը խորհուրդ էր տալիս երիտասարդներին ավելի հաճախ նայել հայելու մեջ, տգեղներին՝ որպեսզի տգեղութիւնը ախորժելի դարձնեն առաքինութեամբ, գեղեցիկներին՝ որպեսզի գեղեցկութիւնը չազարտեն վատաբարոյութեամբ: Լավ կլինի նաև որ ամուսնացած կինը հայելին ձեռքն առնելիս՝ ասի ինքն իրեն, եթե գեղեցիկ չէ «Իսկ ինչպիսի՞ն կլինեմ եթե նաև անհամեստ գառնամ», — իսկ եթե գեղեցիկ է «Իսկ ինչպիսի՞ն կլինեմ, եթե դառնամ նաև համեստ»: Տգեղ կնոջը պատիւ է բերում, եթե բարեբարոյութեան համար նրան ավելի են սիրում քան թե սիրեն ղեղեցկութեան համար:

(26.) Լիսանդրոսի գուտտերին Սիցիլիայի բռնապետն ուղարկել էլ թանկագին թիկնոցներ ու մանյակներ բայց Լիսանդրոսն այդ բնձանները մերժել էր, ասելով. «Այդպիսի դարդերն ավելի շուտ կխայտառակեն, քան թե կգեղեցկացնեն իմ գուտտերին»: Բայց Լիսանդրոսից էլ առաջ Սոփոկլեսն է այդ բանն ասել:

Օ, ոչ, դա ոչ թե զարդ կլինեք,

Այլ ընդհակառակը սոսկ անարդանք ո խենթութիւն

Չէ՞ որ զարդարանքը, ինչպես ասում է Կրատետեսը, այն է ինչը դար դարում է» իսկ կնոջը զարդարում է այն, ինչը նրան ավելի գեղեցիկ է դարձնում բայց նրան այդպիսին է դարձնում ոչ թե սակին, զմբուխան ու ծիրանին, այլ՝ համեստութիւնը, պարկեշտութիւնն ու ամոթխածութիւնը:

(27) Հերային Ամուսնութեան Հովանավորուհուն զո՞հ մատուցելիս լեղին առանձնացնո՞մ են մնացած փորձաքիջից և թաղում են զո՞հասեղանի կողքին: Գրանով իսկ օրենսդիրն ակնարկում է այն, որ շարութեանը և տաքարյունութեանը տեղ չպետք է ունենան ամուսնական կյանքում: Ամուսնացած կնոջը վայել է խստութեանը, բայց թող այդ շարութեանը օգտակար ու քաղցր լինի, ինչպես գինու մեջ ալլ ոչ թէ փառք ինչպես հալ լի մեջ, և տհաճ, ինչպես դեղք:

(28.) Քսենոկրատեսին, որն աչքի էր բնկնում մի քիչ մտայլ բնավորութեամբ, բայց մնացած բաներում անբասիր էր Պլատոնը խորհուրդ էր տալիս զ՞հ մատուցել Քարիաներին Ողջախո՞հ կնոջ համար էլ, կարծում եմ, շատ կարևոր է, որ ամուսնու հետ լինի սիրալիր, որպեսզի ինչպես Մնարոզորոտն էր ասում, նրա համար հաճելի կողակցուհի լինի և «ոչ թե արանկություն պատճառի իր առաքինութեամբ»: Համեստ կինը չպետք է արհամարհի մաքրակեցութեանը, իսկ սիրող ամուսինը քնքշանք դրսեփուլը Չէ՞ որ շարութեանը վանող է դարձնում կնոջ ողջախոհութեանը, ինչպես որ փնթիութեանը՝ նրա պարզութեանը:

(29) Մի կին, որը չի համարձակվում ամուսնու ներկայությամբ ծիծաղել ու կատակել՝ վախենալով հանդուգն ու սանձարձակ երևալուց, նման է այն կնոջը, որը նույնիսկ ձեռքով չի օծում իր գլուխը, որպեսզի չթվա, թե ինքն օծվել է անուշահոտութեաններով և երեսը չի լվանում, որպեսզի չթվա թե երեսը կարմրացրել է: Բանաստեղծներն ու հոեատրները խուսափելով ոամկական, կոպիտ ու ցածր բառերից՝ ջանում են ունկրդորին գրավել ու հուզել շարադրանքի ներդաշնակությամբ ու բովանդակության բարոյախոսությամբ: Ամուսնացած կինն էլ խելացի կվարմի, եթե հրաժարվի անառակ, անպարկեշտ, փողոցային շարժումներից և մտանուն գերի կենցաղային ու բարոյական արժանիքներով, ձգտելով բան արամագրել իր նկատմամբ հաճելիության հետ զուգակցված առաջնություն: Իսկ եթե սա բնականից գոտոզ է և անսիրալիր ամուսինը գրան պետք է վերաբերվի ներողամտությամբ և, Փոկիոնի նման որն Անտիպոտոսին, երբ սա նրանից պահանջել էր կատարել տգեղ, անարժան իր արարք տակ էր. «Չի կարելի ի դեմս ինձ ունենալ և բարեկամ, և՛ շոտորթիկով պետք է իր սղջախոհ, բայց խիստ կնոջ մասին ալսպէս դատարի «Չի կարելի անձին միեկույն կնոջ ունենալ և օրինական կին, և՛ շեռերա»:

(30) Հին սովորության ամուսնային կանայք Եգիպտոսում կոշիկ չէին սղնում, որպեսզի ավելի շատ նստեին տանը: Եթե մեր կանանցից խլենք նրանց ոսկեթիվ սան գալները մանչուկները և ապալանջանները, ծիրանի

զգեստներն ու մարգարիտները նյանց մի ծ մասը կդաբայի հյւ գեա-
լուց:

(31) Փեանոն թիկնոցը վրան պցելիս ակամա մերկացրել է ձեռքը
մինչև արմունկը: «Ի՛նչ գեղեցիկ ձեռք է», — բացականչել է ինչ-որ մեկը:
«Բայց ո՛չ մատչելի ամենքին», — պատասխանել է նա: Կարգին կինը ոչ
միայն իր ձեռքը, այլև նույնիսկ խոսակցությունները շպտաբ է ցուցադրի
և ուրիշների ներկայությամբ ձայն տալն էլ պետք է ամոթ լինի նրա հա-
մար, ինչպես որ նրանց ներկայությամբ հանվելը, քանզի ձայսը մաս-
նում է և խոսողի բնավորոթյունը և նրա հոգու հատկությունները և
տրամադրությունը:

(32) Փիղիասը էլեացիների համար Ափրոդիտեի արձանը քանդակե-
լիս նրա պատկերել էր կրիային հենված ի նշան այն բանի, թե կանանց
վայել է տնակեցությունն ու լուությունը: Կինը պետք է խոսի միայն
ամուսնու հետ, իսկ ուրիշ մարդկանց հետ ամուսնու միջոցով, և թող
դրանից շվշտանա, քանզի Գլեյտահարի նման, նա թեև հնչյուններ ար-
ձակում է ոչ իր շուրթերով, բայց փոխալ՝ նրանք առավել տպավո-
րիչ են լինում:

(33) Հարուստներն ու թագավորները փիլիսոփաների պատիվ մա-
տուցելիս չբանով պատիվ են անում և՛ նրանց և՛ իրենց, բայց փիլիսո-
փաները հաճույանալով հարուստներին՝ նրանց փառքը չեն ավելացնում
այլ իրենց են պատվազրկում: Նույնը կարելի է ասել նաև կանանց մա-
սին. հնադանավելով ամուսիններին, նրանք գովեստ ու հարշանք են վաս-
տակում, իսկ ամուսինների վրա իշխանություն ձեռք բերելով՝ անարգում
են ոչ միայն նրանց, այլև ավելի շատ հենց իրենց: Արդարացի ամուսինն
էլ կնոջը տնօրինում է ոչ թե ինչպես տերը՝ սեփականությունը, այլ ինչ-
պես հոգին՝ մարմնին, հաշվի առնելով նրա զգացմունքները և միշտ լինե-
լով բարյացակամ: Մարմնի մասին կարելի է ինչպես հարկն է հոգալ սա-
պան առանց խրախուսելու սրա տենչանքներն ու քմահաճույքները: Կնոջն
էլ կարելի է կառավարել այնպես որ դա նրան յերկրանք ու բավականու-
թյուն պատճառի:

(34.) Մարմինները ինչպես պնդում են փիլիսոփաները լինում են
երեք տեսակի՝ ոմանք բաղկացած են առանձնացած մասերից, ինչպես
օրինակ՝ նավատորմը կամ ճամբար դրած զորքը ուրիշները՝ կցորդված
մասերից, ինչպես տունը կամ նավը. երրորդները կազմում են միասնա-
կան, սերտաձած ամբողջություն, ինչպես ամեն մի կենդանի: Մոտավո-
րապես հենց այսպիսին է նաև ամուսնական միությունը. եթե այն հիմ-
նըված է փոխադարձ սիրո վրա կազմում է միասնական, սերտաձած

ամբողջությունն եթէ այս կնքված է անուր օժիտով կամ ցեղը շարունակելու, ապա բաղկացած է փոխակերպված մասերից: Իսկ եթէ միայն նրա համար, որպեսզի միասին քնեն, ապա բաղկացած է առանձնացված մասերից, իսկ այդպիսի ամուսնությունը ավելի ճիշտ կլինի հասարակ ոչ թե համատեղ կյանք այլ մի ծածկի տակ ապրելու: Հեղուկների նման, սրունք, ըստ բնախույզների, խառնվելով լուծվում են միմյանց մեջ առանց մնացորդի, ամուսնացողները պետք է միացնեն և՛ մարմինները և՛ ունեցվածքը և բարեկամներին, և ծանոթներին: Իզուր չէ, որ հոսմեական օրենսդիրն արգելել է ամուսխններին նվերներ փոխանակել. նրա համար, որ չկարողանան ունենալ իրենց անձնակառու ունեցվածքը և ամեն ինչ համարեն ընդհանուր:

(35) Կիրիական Լեպտա քաղաքում կա մի վաղեմի սովորություն, ըստ որի ջահել կիւր արասնիքի հաջորդ օրը Վարդ է ուղարկում ամուսնու մոր սոտ խոհանոցի կճուճ ուղելու, իսկ սա չի տալիս, պատասխանելով, թե ինքը կճուճ չունի և դա արվում է այն նպատակով որպեսզի հարսը խեղճ խմանա որ կեսուրը սիրալիր չի լինում և հետո, եթե իրենց միջև ավելի լուրջ բան պատահի, հարսը դա սանի հանդիստ ու սուսպ Հիշելով այդ՝ կինը պետք է խուսափի ընդհարվել կեսուրի հետ. չէ՞ որ մայրերին միշտ հատուկ է խանդել որդուն հարսի ամուսնությունը, և այստեղ կարող է օգնել միայն սի բան. ձգտել ամուսնու համակրանքը Վեռք բերել այնպես, որ նրա սերը իր մոր հանդեպ ընվազի ու լիովանա:

(36) Սայրերը, թվում է ավելի շատ են սիրում որդիներին սրա հար, որ սրանք ընդունակ են լինել իրենց սայրերի օգնականներն ու լաշտպանները, հայրերն էլ՝ դուստրերին, նրա համար որ աղջիկներն իրենք են կարիք զգում նրանց պաշտպանությունն ու հովանավորությունը, և եթե ամուսինները հավասարապես արգում են միմյանց, ապա նրանցից մեկը ուրախությունը ու բավականությունը նախապատվություն կտամյուսի համակրանքին: Սակնք դա այնքան էլ կարևոր չէ, բայց զրա փոխարեն շատ լավ բան է Լրք կինը ջանում է ամուսնու ծնողներին ավելի շատ հարգանք ցույց տալ, քան իր հարազատ ծնողներին, և թե որևէ ահաճություն է ծագում, զրա մասին պատմում է ամուսնու ծնողներին, իսկ իր ծնողներից խարցնում: Չէ՞ որ վստահության նշանները ծնունդ են տալիս փոխադարձ վստա ուխտան և սիրո գրսևորումները՝ ճիշտ նույնպիսի սիրո:

(37.) Հելլեններին, սրունք ծառայում էին Կյուրոսի զորքում, զորպետները հրամայել էին թշնամուն դիմավորել լուծյամբ, եթե նա հարձակվում է գոչյունով և, ընդհակառակը, նետվել նրա վրա գուլյուններով:

եթե թշնամին լռում է: Խելացի կինը, քանի դեռ զայրացած ամուսինը գոռոգոռում է և հայհոյում, լռություն է պահպանում, և ամուսնու լռելուց հետո միայն խոսել է սկսում, որպեսզի մեղմացնի նրան ու հանգստացնի:

(38) Ճիշտ է Եվրիպիդեսը, հանդիմանելով նրանց ովքեր քնար են նվագում կերուխումի ժամանակ: Լրաժշտությունը նրա համար չէ, որ թուլացնի նրանց ովքեր առանց դրա էլ բավականություն են ստանում այլ ավելի շուտ այն բանի համար, որ սանձահարի զայրույթը ու մեղմացնի վիշտը Դև, ուրեմն համարեք, որ ճիշտ չեն վարվում այն ամուսինները, որոնք ցանկանալով բավականություն ստանալ, միասին են քնում, բայց բավական է ու կովշտեն ու վիճեն իրար հետ կպառկեն առանձին-առանձին: Զէ՞ որ հենց այդ ժամանակ է նրանց պետք օգնության կանչել Ափրոդիտեին՝ նման կարգի դառնությունների լավագույն բուժարարին: Նույնիսկ բանաստեղծը մեզ դա է սովորեցնում՝ ինչ-որ տեղ հանդես բերելով լուսող Հերային:

և վերջ կտամ նրանց լսելի գծությունը
նրանով, որ նրանց մահին կգնեմ, որպեսզի նորից
միման սիրով

(39) Մայրը կուշ հետ և կինը մարդու հետ: Եվ շտ և ամենուրեք պետք է խուսափի բախումից բայց ամենից շատ պետք է դրանից զգուշանա՛ն ամուսնական անկողնում նա, ով ծնելիս ւնդում էր ու տանջվում իրեն անկողին շնողներին ասում էր «Մի՞թե անկողինը կօգնի այն դժբախտության ժամանակ, որին ինքն է ծնունդ տվել»: Հեճերին, փոխադարձ հայհոյանքներին ու զայրույթին, եթե դրանք սկսվել են անկողնում հեշտ չէ վերջ առլ այլ ժամանակ և այլ տեղում:

(40) Հերմիոնէս, կարծես, ճիշտ էլ, երբ ասում էլ

Ինձ կործանեց վատ բնկերո հինկի շլշապատը

Ասենք, միշտ չէ, որ այսպես է լինում այլ միայն այն դեպքերում, երբ գծություններն ամուսնու հետ և խանդը ու միայն դռները այլև տկանջները բաց են անում նման կարգի կանանց հանդեպ: Հենց այստեղ էլ խելացի կինը պետք է տկանջները փակի զգուշանալով քլիչոցներից, որ կրակին կրակ շավելացնի, և թող հետևի Փիլիպոսի ասույթին: Երբ բարեկամները նրան սաղորում էին ընդդմ հելլենների, որոնց հետ նա, իբրև թէ, լավ էր վերաբերվել և որոնք էլ նրան պարսավում են Փիլիպոսը, ասում են, պատասխանել է «Հապա ի նչ կլիներ, եթե մենք նրանց հետ դու վստ էլ վարվեինք»: Ուտի, երբ զրպարտիլ կանայք ասում են «Դու սիրում ես ամս սնուդ ու հս վատարիմ Լս մնում նրան, իսկ նա քեզ մի

տչն վիշտ է պատճառում նրանց պետք է դատախազել Լսկիչը կլինի, եթե ես սկսեմ նաև վիրավորել և ատել նրան»

(41) Տեսնելով փախստական ստրուկին՝ տերն ընկավ նրա հետևից, իսկ երբ նա փախավ թւրքնակեց ջրաղացում տերը բացականչեց «Ուրիշ էլ որտե՞ղ, եթե ոչ այստեղ էր քեզ տեսնելն ինձ համար ամենից հաճելի»։ Այդպիսի էլ այն կինը, որը խանդից ձեռնարկել է ապահարզան տալ և ասանջալիորեն է տանում այդ բանը թող ինչի իրեն ասի. «Ուրիշ էլ ինչ ո՞վ և ինչպե՞ս իմ մրցակցուհուն բերկրանք պատճառեմ եթե ոչ նրանով, որ, վշտից ասանջվելով և ըմբոս անալով ամուսնու դեմ՝ լքեմ իմ տունը և ամուսնական մահի՞ն»։

(42) Աթենացիների մոտ էրեք հերկ է կա ուղիում որպէ՛ս սրբազան տոներ, առաջինը՝ Սկիրոսս մ ի հիշատակ հացահատիկի հնազույն ցանքի, երկրորդը՝ Ուրիոսսում երրորդը որը կոչվո մ է Բուդիգիոս՝ Պելլոսի ստորաւում։ Բայց էլ ալելի սրբազան են ամուսնական հերկն ու ցանքը և հիանալի է ասել Սոփոկլեսը Ափրոդիտեի մասին՝ նրան անվանելով «պաղաքնր Կիթերեա»։ Ուստի և ամուսինն ու կինը պետք է դրան վերաբերվեն առանձնահատուկ պատկառանքով, իրենց շապականեն սիղծ և անօրինական արատամուսնական կադերով, շցանեն այնտեղ որտեղ շեն ցանկանում պատու ունենալ (բոլոր ի տարի) յինն լ ս հաճախ ամաշել և այն թարցնել

(43) Երբ հուտոր Լորդիտը Սլիմպլայում լաւ էր արտասանում հելլենների միջև համերաշխութեան վերաբերյալ Մելանթիոսը բացականչեց. «Այդ նա՞ է որ մեզ խորհուրդ է աալիս միաբան լինել, նա՞, որ շի կարողանում համաձայնութեան հասնել ընդամենը երեք հոգու միջև իր իր կնոջ և սպասուհու»։ (Թվում է Գորգիասը սիրաչին կապ է ունեցել սպասուհու հետ և նրա կինը խանդելիս է եղել) Եվ իրոք նա սվ ուզում է հարթել բարեկամների կամ հասարակական դործերը, նախ պետք է հարթի հարաբերութեաններն իլ տան մեջ Չլ՞ ոլ կանանց զանցանքները մի սևակ ավելի հեշտ է թարցնել ամբոխից լան թե կանանց հանդեպ թ ոյլ սրվող զանցանքները

(44) Ասում են կատուները անուշահոտութեաններ ի թ ուլից զազա դում են ու կատաղում, իսկ եթե կանանց էլ գեթ մի անգամ վիճակվիր անուշահոտութեանից այդպիսի մոլեկոնութեան ու կատաղութեան մեջ ընկնել ապա ամուսիններն այնուհետև կվախենաչին օծվել և այդպես ուժդին զայրացնել նրանց՝ հանուն իրենց համար մի փուշ բավականութեան։ Սակայն քանի որ կանանց հետ դա պատահում է ոչ թե նրանից որ ամուսիններն օծվում են, այլ նրանից որ սրանց զավանանում են օտալ կա

նանց հետ, անարդարացի է հանուն վաղանցուկ քմահաճույքի կանանց այդքան վիշտ ու տառապանք պատճառել, և նրանց պետք է մերձենալ միայն շարատավորված, ուրիշ կանանց հետ շփվելուց շղթված, ինչպես այն մեղուներին, որոնք, ըստ հավատալիքի, զայրանում են ու հարձակվում նրանց վրա, ովքեր հենց նոր են գործ ունեցել կնոջ հետ:

(45.) Փղերին չի կարելի մոտենալ սպիտակ գոգեստով, և ցուլերին՝ կարմիրով քանզի նշված գույներից այդ կենդանիները ընկնում են ամենատարիկ մոլեգնության մեջ, իսկ էգ վագրերը, ասում են ծնծղայի հնչյուններից այնքան են խենթանում, որ պատառոտում են իրենք իրենց: Քանի որ ամուսիններն էլ լինում են այնպես, որ տանել չեն կարողանում բոսոր ու ծիրանագույն շորերը կամ դափ ու ծնծղաների ձայները, մի՞թե կանանց համար դժվար է յուրա գնալ առանց գրանց ու զայրացնել ամուսիններին, փոխանակ նրանց հետ հաշտ ու խաղաղ ապրելու:

(46) Մի կին ու ին Փիլիպոսն ուզում էր գոռով իր մոտ տանել, աղաչեց նրան «Թա՛ց թող ինձ: Մթության մեջ լուր կանայք միատեսակ են»: Մյս խոսքերը եթի դրասք վերադրենք փշայցած ու վավաշոտ կանանց լիովին արդարացի էն: Իսկ ինչ վերաբերում է օրինական կնոջը այդ նա, հենց որ ճրագը մարի, ամենից քիչ պիտի նմանվի առաջին հանդիպած կանանց այլ, ընդհակառակը, քանի պես նրա մարմինն անտեսանելի է, պետք է փայլի ամոթխածությամբ, հնազանդությամբ և այնպիսի քնքշությամբ ինչպիսին վայել է դրսևորել միայն ու միայն ամուսնու հանդեպ:

(47) Պլատոնը ծերունիներին խորհուրդ էր տալիս իրենց առանձնապես համեստ պահել պատանիների նկատմամբ, որպեսզի պատանիներն էլ նրանց հետ հարգանքով վերաբերվեն, քանզի այնտեղ, որտեղ ծերերն անամոթ են պատանիների համար անհնար է լինել համեստ ու հարգալիք: Հիշելով այդ ամուսինն էլ թող կնոջ հանդեպ իրեն պահի ու պակաս համեստ, հասկանալով, որ ննջարանը կնոջ համար կարող է դրպոց դառնալ ինչպես առաքինության, այնպե՛ս էլ սնառակության: Իսկ իս, ով ինքը տրվում է բավականությունների ի կ կնոջն արգելում է նույնն անել, նման է այն գինվորին որը գերի հանձնվելով թշնամուն մյուս գինվորներին խորհուրդ է տալիս մարտնչել մինչև վերջ:

(48.) Դու, Եվրիդիկե, կարգացել ես այն, ինչ որ Տիմոքսենն գրել է Արիստիլլոսին զարդարանքների հանդեպ սիրո վերաբերյալ. աշխատիր լավ հիշել այդ: Իսկ դու, Պուլիանոս, չհուսաս, թե կինդ կհրաժարվի ավելորդ պերճանքից, եթե նկատի քո մսխողությունը այլ բաներում. սերըդ ոսկեզօծ գավաթների հանդեպ, որմնանկարների, շողշողուն ձիասար-

քի և ջորիների ու ձիերի թանկագին սթարների հանդեպ: Անհնար է պէր
ճանքը դուրս քշել կանանց սենյակից եթե այրական սենյակում այն ծալ-
կ ամ է

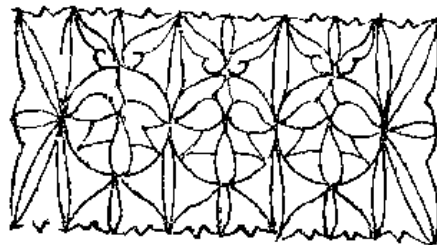
Քո տարիքից ելնել վ, Պոլիա՛նա, դու արդեն հասունացել ես փիլի-
սոփայութեան համար դե, ուրեմն զարգարիք քո բնավորութեանը նրբին
գիտունութեամբ, շփվելով ու զրուցելով նրանց հետ, ովքեր կարող են
դրանում օգտակար լինել: Իսկ կնոջը համար էլ ամեն տեղից մեղվի պես
հավաքիր ամենայն լավը և բերելով տուն, հաղորդակցվիր նրա հետ ու
զրուցիր ծանոթացնելով այն ամեն լավագույնին, ինչ որ դո առիթ ես
ունենում կարգալու կամ լսելու Դու նլա համար այժմ «և հայր ես, և՛
եղբայր, և պատվարժան մայր», բայց պակաս կարևոր չէ կնոջից այս
պիսի խոսքեր լսել: «Ամուսի նս դու այսուհետև իմ միակ դաստիարակն
ես, փիլիսոփան և ուսուցիչը այն ամենի մեջ, ինչը վերաբերում է դեղե-
ցիկին ու աստվածալինին» Այդ կարգի ուսումը ամենից ավելի լավ է
կնոջը կտրում անհարկավորից ու վնասակարից սովորելով երկրաչափու-
թյուն՝ կրնը կամաշի պարել և թույլ չի տա որ իրեն խաբեն կախարգների
հմայախոսքերով, եթե ինքը հմայված է Պլատոնի ու Քսենոփոնի ստեղ-
ծագործություններով Իսկ եթե որևէ մեկը նույնիսկ խոստանա լուսինը
երկնքից ցած բերել նա սոսկ կծիճաղի տգիտության ու հիմարության
վրա այն կանանց, ովքեր հավատում են դրան, քանզի, շխորչելով աստ-
ղագիտությունից, նա լսել է Ազլատոնիկայի՝ թեոսալացի Գեդետորոսի զրս-
տեր մասին, որը գիտակ է եղել լուսնի խավարումներին և, նախապես
հաշվարկելով ժամանակը, թե երբ է այդ լուսնատուն թաքնվելու սովե-
րում, կանանց խաբում էր, հավատացնելով, թե, իբր, լուսնին ինքն է
վերցրել երկնքից: Դեռևս ոչ մի կին, ինչպես հաստատում են, երեխա չի
բերել առանց աղամարդու հետ շփման, իսկ պոուզը, որը կնոջ արգան-
դում սխալ զարգացման պատճառով պիղանում է մսի անձև գուղձի տես-
քով, կոչվում է «երկնաքար»: Այդ նույն բանից պետք է զգուշանալ նաև
կանացի հոգու առնչութեամբ: Եթե նա չի ստանում խելացի խրատների
կրմեր, չի յուսավորվում՝ շփվելով իր ամուսնու հետ, ապա թողնվելով
ինքն իր հետ՝ ձևում է բազում նախապաշարմունքներ վատ մտքեր ու
ցանկություններ:

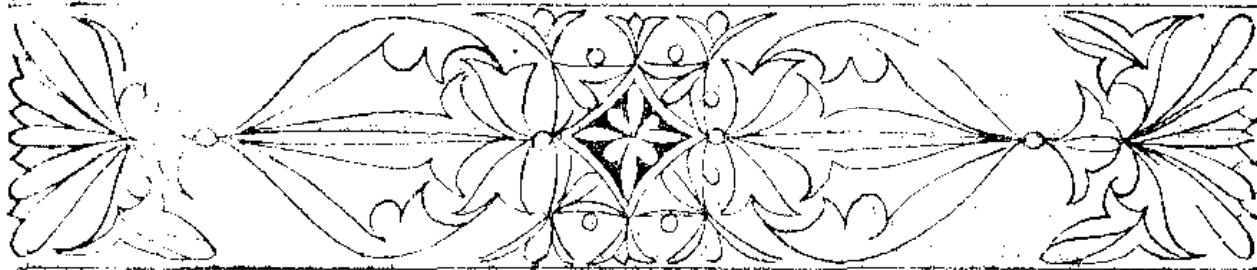
Իսկ դո՛ւ, Եվրիլի կե աշխատիլ հետևել իմաստուն և օգտակար
ասույթներին, ավելի հաճախ կրկնիլ այն խոսքերը, որ սովորել ես մեզ
նից դեռ ազգյությանդ ժամանակ, որպեսզի ամուսնուդ ուրախացնես, իսկ
ուրիշ կանանց հիացնես հոչակապ ճսխ կահավորութեամբ նվազագույն
իսկ դրամ շծախսելով Մարգարիտու՛ն-ը ձեռք բերել, տյնպիսիք, ինչպիսիք

ունի այս հարուստ կինը, կամ մետաքսով դուզվել, ինչպես այն օտարուհին, առանց խոշոր ծախսերի՝ հնարավոր չէ ոչ մի դեպքում, բայց գրափոխարեն Քեանոյի, Կլեոբուլինայի, Լեոնիդասի կնոջ՝ Գորգոյի Քեադենի քույր Տիմոկլեայի, երբեմնի նշանավոր Կլավդյայի, Սկիպիոնի դուստրը Կոռնելյայի և անվանի ու փառավոր այլ կանանց արդուզարդը հայթայթել կարելի է ձրիաբար և զարգարվելով դրանցով ապրել նույնքան փառավոր կյանքով, որքան և երջանիկ: Եթե Սապֆոն իր երգերի նրբագեղութեամբ հպարտանա մ էր այն աստիճան ոչ մի հարուստ կնոջ գրկի է

Մահից հետո քեղ սպասում է մոտացութեան խափսրը
դու անմասն ես Պիերիական վարդերին —

ապա դու մի՞ թե ավելի շատ հիմք չես ունեւա հպարտս նալ և թե ոչ վալ
գերից մասն ունենալով, ապա գոնե այն պտուղների համար, որոնցով
Մուսաները ողջ շոպլութեամբ պարզեւատրում են դիտութեւնների ու փիլի-
լիսով սյութեւն երկրայադունելին:

Յոթ խնամատունեղի խնջույքը

1 Ես տեսնում եմ իմ թանկագին և Նիկարթոս, որ ժամանակի ընթացքը հերավի, իրադարձությունները խորասուզում է խավարի մեջ և աչքից թաքցնում, եթե նույնիսկ ոչ վաղուցվա գործերը և հիշարժան մտացածին հերյուրանքները լսվում են վստահությամբ: Սեղանակիցները ոչ թե յոթ հոգի են եղել, ինչպես ձեզ պատմել էն այլ՝ կրկնակի շատ, և էս ինքըս էլ նրանց մեջ էի՝ լինելով Պերիանդրոսի ծանոթը իս արվեստի գծով, իսկ թալեսի հյուրընկալը քանի որ Պերիանդրոսը նյան առաջարկել էր կանգ առնել ինձ մոտ: Եվ այդ խնջույքում տեղի ունեյած խոսակցությունները վերապատմողը ձեզ ճիշտ չի հագորդել, ով էլ որ նա եղած լի էի, քանզի նա ինքը ակներևաբար հավաքվածների մեջ չի եղել: Ուստի այդ մասին ամեն ինչ կպատմեմ սկզբից և եթ ըստ ձեր ցանկության ես լավականին ժամանակ ունեմ իսկ այդպիսի պատմությունը հետաձգել ապագային իմ դառամյալ տարիքում անհուսալի բան կլինեք:

2 Պերիանդրոսը հյուրերի համար ընդունելություն էր նախապատրաստել ոչ թե քաղաքում, այլ հատուկ խնջույքի սենյակում՝ կեխեյաում Ափրոդիտի տաճարին մոտիկ, ի պատիվ որի Իա զոհաբերություն էր կատարում: Արք սր նրա մայրը սիրուց վերջ տվեց իր կյանքին, նա դալարեց զոհ մատուցել Ափրոդիտիին և հիմա առաջին անգամ Մելիսսայի լրդմամբ, որ երազին եկել էր, նորից վճռել էր պաշտել ու ծառայել այդ աստվածուհուն: Հրավիրյալներից լուրարանչյուրին տրված է մի սալ արժանի կահավորությամբ: Քայց եղանակն ամառային էր, և մարդկանց ու սալերի շատությունից ամբողջ ճանապարհին մինչև ծովն ի կ փոշի էր ու հրմշտոց: Աստի թալեսը սալ տեսնելով մեր դուան մոտ միայն

ժպտաց ու արձակեց այն և վ մենք ոտքով դաշ ու միջով շրջանց հան-
գիստ գնացինք

Երրորդը մեզ հետ նավկրատիսցի Նիլոքսենեսն էր արժանավոր մի
մարդ որը Սուլոնի ու Թալեսի հետ ծանոթացել էր դեռևս Եգիպտոսում
եղած ժամանակ: Այժմ նորից սրան ուղարկում էին Բիանտոսի մոտ իսկ
թե ինչու՝ դա ինքն էլ չգիտեր և միայն կասկածում էր, որ պետք էր Բիան
տոսին տանել փաթեթի մեջ կնքված Էրկրորդ խնդիրը: Իսկ եթե Բիանտո
սը հրաժարվի ապա նրան կարգադրված էր խնդիրը բացահայտել ամեն
նախմաստուն հելլենների առջև:

«Իմ բախտը բերեց — ասաց Նիլոքսենեսը — որ ձեզ բուլոբիդ այս-
տեղ գտա միասին, ահա և ես այս փաթեթը բերո՞ւ և մ ձեզ մոտ իւրն
ջուլքի տեղը», — և նա փաթեթը մեզ ցույց տվեց

Բայց Թալեսը ծիծաղեց: «Ուրեմն, դարձյալ, — ասաց նա, — Պրիենե-
սի գլխի՞ն են բուլոբ աղետները թափվում: Դե լավ Բիանտոսը ձեզ հա-
մար կվճոխի այդ խնդիրը, ինչպէս որ վճոցեց առաջինը»:

«Իսկ ինչպիսի՞ն էր առաջինը — հարցրի Լս:

«<Ամասիս թագավորը>» — ասաց Թալեսը, — Նրան ուղարկել էր
դոհարերության մի կենդանի և խնդրել էր մորթել ու հետ ուղարկել դա
ամենալավ և ամենավատ մասը, իսկ մեր Բիանտոսը հիանալի դատելով,
մորթեց ու նրան ուղարկեց դոհի լեզուն: Եվ դրա համար ամենքը բարձ-
րաձայն գոգում են նրան ու հիանում նրանով»:

«Ոչ միայն դրա համար — ասաց Նիլոքսենեսը — այլև նրա համար
որ նա չի խուսափում լինել և իրեն համարել թագավորների բարեկամ,
ինչպես որ դու ես անում Քո մեջ Լված շատ բաներ արքային հիացմունք
են պատճառում բայց նրան առանձնապես դուր եկավ այն, թե դու ինչ-
պես շափեցիր բուրգի բարձրությունը՝ առանց որևէ ջանք գործադրելու և
չօգտվելով ոչ մի գործիքից: Դու քո ձեռնափայտը տնկեցիր այնտեղ, որ
տեղ վերջանում էր բուրգի ստվերը այնպես որ արևի ճառագայթը՝ քո
վելով դրանց գագաթներին կազմում էր երկու եռանկյունի: Եվ դու ցույց
տվիր, թե ինչպես ստվերներից մեկի Էրկարությունը հարաբերում է մյուս
ստվերի երկարությանն այնպես, ինչպես որ բուրգի բարձրությունը՝ ձեռ-
նափայտի բարձրությանը Եվ այնուամենայնիվ, ինչպես ասացի, արքա
չի մոտ դրպարտել են քեզ թե, իբր, դու թշնամի ես թագավորներին, և
նրան հաղորդել են քո ամբարտաւան ասույթները բռնապետների մա-
սին, որ, իբր Մուլպագորաս Հոնիացու այն հարցին, թե քո տեսած տմե-
նադարմանալի բանը ո՞րն է, դու պատասխանել ես «Մեր բռնապետը»
և իբր մի անգամ խնջույքի ժամանակ կէնդանիներից զրուցելիս դու ասել

ևս «վայրիներից ամենավատը ք հապեան և իսկ լստանիներից շողա-
 քորթը»։ Թագավորն էրը թեև շատ էլ ձևացնում են, թե իրենք, իբր, բուլ-
 րովին բռնակալների նման չեն, բայց այդպիսի բան լսելը նրանց դուր չի
 գալիս»։ «Ոչ,— սուսաց թալեսը,— դրանք Պիտտակոսի խոսքերն են և կա-
 տակով ուղղված են եղել Միրսիլոսին։ Իսկ ես աւել եմ, թե ինձ համար
 զարմանալի է եղել տեսնել ոչ թե բռնապետին, այլ՝ նավավարի՝ ծեր հա-
 սակում։ Բայց այդպիսի խեղաթյուրման մասին էլ կարող եմ ասել, ինչ-
 պես այն փոքրիկ տղան, որը քար է նետել շանը բայց դիպել է իր խորթ
 մորը և ասել է «Սա էլ վատ չէր»։ Սուրուն էլ մեծարում եմ որպես
 իմաստագույն մարդու այն բանի համար, որ նրան առաջարկել են բրո-
 նապետական իշխանություն, իսկ նա հրաժարվել է։ Եվ Պիտտակոսն ին-
 քըն էլ մենիշխանության համար իրեն արված առաջարկին պատասխանել
 է ոչ այլ կերպ, քան իր այս խոսքով. «Իժվար է լավ լինելը»։ Իսկ Պերի-
 անդրոսին իր բռնապետությունն անցել է որպես ժառանգական հիվան-
 դություն, բայց մինչև այժմ նա դեռ հետ վատ չէր յուր գնում, որովհետև
 նրա համար օգտակար էին բուժիչ զբույցները և ողջամիտ մարդկանց հետ
 իր շփումները։ Եվ երբ իմ համերկրացի Փրասիբուլոսը նրան խորհուրդ և ո-
 սալիս «ծերատել վերնամասը», նա անսաց դրան։ Այն բռնապետը, որը
 գերադասում է իշխել սուրուկներին այլ ոչ թե՛ ազատ մարդկանց, մի՞թե
 նույնը չէ, ինչ այն պեղջուկը, որը ցանկանում է ցորենի ու գարու հետ
 շահմարան տանել և՛ մորեխին և ազա՛ն թռչուններին։ Իշխանությունը
 շատ բաներով չէ լավ այլ լավ է մի բանով միայն՝ պատվով ու փառքով,
 այն էլ եթե միայն լավագույնի իշխանությունն է լավերի վրա և մեծա-
 դույնինը մեծերի Իսկ ով որ մտածում է ոչ թե՛ արժանապատվության
 մասին այլ միայն իր անվտանգությունն, նա թող ոչխարներ, ձիեր ու կո-
 վեր հովվի, այլ ոչ թե՛ մարդկանց

«Ասենք,— շարունակում էր թալեսը — հազիվ թե այժմ ժամանակին
 լինեն այս դատողությունները, սրտնցով դեաղվելու հրավերեց մեր ընկե-
 րը, այլ ավելի լավ է խոսենք ու մտածենք խնջույքի գնալու ճանապարհի
 համար ակիլ սեղին բաներ։ Մի՞թե, Նիլոքսենեսս, քեզ չի թվում, թե ոչ
 միայն տանակիր պետք է խնջույքի նախապատրաստվի այլև՝ հյուրերը
 Միրսարիաները, սուսում էն տարին մեկ անգամ էին հրավեր ուղարկում
 իրենց կանանց, որպեսզի նրանք ժամանակ ունենալին խնջույքի համար
 գուզվել-զարդարվելու։ Իսկ ես այնպես եմ կարծում, որ լավ սեղանակցին
 գտ էլ է քիչ խնջույքին իսկապես նախապատրաստվելու համար, որով-
 հետև ավելի դժվար է ճարել հագուն վայել արդուզարդը, քան մարմնի
 համար անշափավորն ու անհարկին։ Սրժանավոր մարդը խնջույքի է գնում

ոչ նրա համար, որ մինչև վերջը լցնի էր որևորը, ինչպես դատարկ անոթ
 այլ որ և՛ կատակի, և՛ լուրջ խոսի, և՛ լսի և՛ ասի այն, ինչ որ պատշաճ
 է տվյալ դեպքի համար, միայն թե դա նաև ուրիշներին հաճելի լինի: Չէ՞
 որ վատ կերակուրը կարելի է մի կողմ հրել, և անհամ գինուց կարելի է
 անցնել ջրին, բայց եթե չեզ վիճակվում է կուպիտ անկիրթ ու ձանձրույթ
 պատճառող սեղանակից ունենալ ապա Նա փշաղցնում ու կործանում է
 ամեն մի բավականություն և՛ ուտելու, և՛ խմելու, և՛ երաժշտո թյան
 Այդպիսի ձանձրույթից դուրսն ազատելը հեշտ էան չէ, և, որոշ մարդիկ
 ամբողջ կյանքում իրենց հոգում կրում են հարևաններից ստացած այդ
 գառնությունը՝ ոնց որ խումարը ճաշկերույթի սնափառությունից ու գրք-
 դրովածությունից հետո՝ նրա համար էլ հիանալի վարվեց Քիլոնը, որ
 շնորհունեց երեկվա հրավերը, մինչև որ հարցուփորձ շարեց բոլոր նրանց
 մասին, ովքեր լինելու էին մեր խնջույլում: «Ում հետ որ մեզ վիճակվում
 է ճամփուղի նախով կամ ծառայել պատերազմում,— ասաց նա,— մենք
 գրանց ահամա հանդուրժում ենք և Նախ վրա, և վրանում: Բայց խըն-
 ջույթի սեղան նստել ում հետ պասասի— դա իլ են թույլ շի տա շ մի խե
 լացի մարդ»: Իզուր չէ, որ եզիպտացիք իրենց խնջույթների ժամանակ
 կմախք են բերում, որպեսզի քեֆ անողներին հիշեցնեն, թե շուտով իրենք
 էլ այդպիսին են լինելու, այդ հյուրը անհաճ է և անժամանակ եկած
 բայց նրա ներկայությունն ունի իմաստ նա մեզ գրողում է ոչ թե խմելու
 և բավականության, այլ՝ հարգանքի ու փոխադարձ սիրո նա մեզ կոչ է
 անում, որ մեր կարճատև կյանքը զանազան տհաճություններով չղարձ
 նենք ծանր ու երկարասև»:

3 Այդպիսի համընթաց խոսակցություններով վերջապես մենք հա
 սանք խնջույթի սենյակներին: Թալեսը հրաժարվեց լվացումից, որովհետև
 մենք արդեն օծված էինք այլ գնաց դիտելու և՛ ուղյակները և՛ մրցա-
 յսնները, և՛ ծովափի փարթամ պուրակը բայց ոչ թե նրա համար, որ
 դա այնքան շատ էր հափշտակում նրան, այլ, որ շկասկածեին թե ինքը
 արհամարհում է Պերիանդրոսին ու բամսհրում է նրա փառասիրական
 ճոխությունը Մնացած հյուրերին, այդ ընթացքում լվացում անելուց և
 օծելուց հետո, ծառաները սյունասրահի միջով տարան տան այրական
 հարկաբաժինը: Իսկ այդ սյունասրահում նստած էր Անաբարսիսը, նրա
 առաջ էլ կանգնած էր մի աղջիկ և սանրում էր նրա մազերը: Տեսնելով
 Թալեսին՝ աղջիկն առանց շփոթության մտա վազեց նրան, իսկ նա համ
 բուրեց աղջկան ու ժպտալով ասաց.

«Հիանալի՛ է, գեղեցկացրո՛ւ նրան որպեսզի մեր բարի հյուրը մեզ
 լթվա շարագեմ և անավոր»:

Սո հարցրի, թե դու ինչ ազնիվ է, իսկ նա պատասխանեց

«Մի՞թե դու շճանաչեցիր մեր խելացի ու հիանալի Եվմեաիդեին: Ելիր նրան այցուկես է կոչում իսկ մնացածները սովորաբար ըստ հոր անվանում են Կլեոբուլին»:

«Հավանալիք լու նրան այդպես գովում ես իր ճարտար ու խելացի հանելուկներին՝ համար,— հարցրեց Նիլոբսենեսը:— Նրա առաջարկածն էլ է մի քանիսկ հասել են մինչև մեր Եգիպտոսը»:

«Ինչն այդ չէ,— պատասխանեց Թալեսը — հանելուկներով նա զվար ճանաչում է առիթի դեպքում, ոնց որ ճան խաղալով և դրանցով փակուղու մեջ է գցում զբուցակիցներին: Բայց նրա հոգին զարմանքի է արժանի, միտքը՝ պետական գործչին է վաչել, իսկ բնավորությունը բարի և այդ չստի՛վ հորը դրդում մեղմու են կառավարել քաղաքացիներին ու դժա սկսել վնել ժողովրդի հանդեպ»:

«Կա էլ լուծում է — ասաց Նիլոբսենեսը — ելիր նայում ես նրա դեմքի պարզաթիվը ու համեստությանը: Բայց ինչո՞ւ է նա այդպիսի քնքշու թլամբ խնամում Անաբարսիսին»:

«Անաբարսիսը — պատասխանեց Թալեսը — ողջամիտ ու բողմվածաց մարդ է և նա է ազնիվան սիրով ու մանրամասն պատմել, թե ինչով էն Նարդիկ իրենց մտա Սկյութիայում սնվում և ինչպիսի մարբումներով են փրկվում հիվանդությունների ժամանակ: Այն հիմա էլ ենթադրում են, որ նա խնամում է Անաբարսիսին ու փաղաքշում իսկ ինքը լսում է նրա պատկերներն ու լուծում»:

Մենք արդեն մտանում էինք տան այլական բաժնին, երբ մեզ ընդ առաջ հլավ Ալեքսիդեմես Միլեթացին՝ բռնապետ Փրասիբուլոսի ապօրինի սրդին: Հուզված էր նա և ինքն իրեն ինչ-որ բան էր բարկացած ասում, իսկ թե ինչ, չէինք կարողանում հասկանալ: Տեսնելով Թալեսին՝ նա մի քիչ արքայապետից կանդ առավ և ասաց.

«Ինչպե՞ս փրավորեց լիճ Պերիանդոսը: Նա ինձ թույլ շովեց մեկ նել, ստիպեց խնջույքի մնալ, իսկ երբ ես եկա ապա ինձ այնպիսի մի անպատիվ մահի՛մ հատկացրեց որ և՛ էուլացիք և կղզերնակները և՛ էլի լիճը մարդիկ՝ բոլորը Փրասիբուլոսից ավելի բարձր դուրս եկան: Կաշկա նա սպում է հանձին ինձ խայտառակիլ և ստորացնել ինձ ուղարկել Պրասիբուլոսին՝ այդպիսի անհարգալիք վերաբերմունք ցույց տալով»:

«Ի՞նչ է, — հարցրեց Թալեսը:— Եգիպտացիք, որքան հիշում եմ, ում են, թե իբր, աստղերը երկնքում անցնելով վերևից կամ ներքևից, դրանից իրենք էլ դառնում են ավելի լավ կամ ավելի վատ՝ Այդպես էլ

դո՞ւ ես վախենում, թե պայծառ կամ աղոտ կլինես կախված այն բանեց, թե ինչպիսի տեղում կլինես: Մի՞թե դո՞ւ ավելի հիմար ես, քան այն լակոնացին՝ որին երգչախմբապետը կանդնեցրել էր ամենածայրին, իսկ նա ասել էր «Կեցցե՛ս, որ մտածել ես, թե ինչպես այս տեղն էլ պատվավոր դարձնես»: Ոչ թե այն բանին պես ք է նայես թե ումից հետո ես պառկած այլ, որ լավ հարմարվես նրա հետ, ում կողքին գտնվում ես: Իսկ այստեղ ամեն մի բարեկամության լավագույն սկիզբն ու հանգույցը այն է, որ իսկույն ցույց տաս թե տանտիրոջ վրա դու զայրացած չես, այլ՝ ուրախ ես որ նա քեզ այդպիսի հարևանների հետ է գցել: Չէ՞ որ ով գծագր է սեղանի մոտ իրեն հատկացված տեղից, նա վիրավորում է ոչ այնքան տանտիրոջը որքան իր հարևանին և երկուսն էլ նրան թշնամի են դառնում»

«Այս ամենը լոկ խոսքեր են — ասաց Ալեքսիդեմեսը — Իսկ ի՞նչ կանում դուք՝ փիլիսոփաներդ էլ գատվի հլուտից և՛ք ընկնում. ինքս եմ տեսել. .» և նա մեր կողքով առաջ անցավ:

Մինչ զայժմացան ի նրա անբույր ավարտության վրա իսկ թալեսն ասաց

«Շատ տարօրինակ է նա և ցանցառ: Դեռ էլ եխա ժամանակ էրր Փրասիբուլոսի համար պատվական ձեթ էին բերել քսելու համար, նա այն լցրել էր զովացման մեծ թասի մեջ, խառնել մաքուր գինու հետ ու խմել: Եվ դրա համար նույնիսկ Փրասիբուլոսը նրա հանդեպ իր սերը փոխտրինեց անբարյացակամությամբ:»

Այդ պահին մեզ մոտեցավ ծառան

«Պերիանդրոսը քեզ թալեսի և ձեր ընկերոջ հետ առաջարկում է — առաջ նա ինձ, — գնալ ու նայել, թե ի՞նչ են հիմա բերել իր մոտ ի՞նչ է դա, նախանշանակ է ու հրահր, թե՞ ոչ: Նա ինքը, թվում է, սաստիկ վախեցած է, ենթադրելով, թե դա ապականություն է որը կարող է մոռցվել ցնել իր տոնակատարությունը»

Նա մեզ տարավ այն խրճիթը որ գտնվում էր այգու հետևում: Այն տեղ մի պատանի, ըստ երևույթին՝ հովիվ, դեռ անմորուս և ոչ վատ տեսքով մի կողմ քաշեց մորթու ծայրը և մեզ ցույց տվեց մի ձաղուկ որը նրա ասելով զամբիկից էր ծնվել: Վերևից մինչև վիզը և մինչև ձեռքերը մարգակերպ էր իսկ ներքևից՝ ձիու նման և այնպիսի ձայնով էր ճվում ինչպես նորածին երեխաները:

«Պահապան տատվածներ » — բացականչեց Նիլոքսենեսը և հայացքը շրջեց:

Բայց Թալեան ուշադիր նայեց պատանուն, ապա ժպտաց ու իւժ
ասաց (իմ արվեստից նա միշտ ինձ հետ խոսում էր կատակելով)։

«Հր՞, Դիոկլե՛ս: Քեզ համար մաքրագործում չկազմակերպե՞նք և
չդիմե՞նք պահապան աստվածներին Չլինի՞ թե հանկարծ մի ահազոր ու
մեծ բան պատահի»

Ինչպե՞ս թե չկազմակերպենք,— պատասխանեցի ես:— Սա գծում
թշուն ու երկարառակության նախանշանակ է և ես վախենում եմ, որ չլի-
նի՞ իմ արվեստի սպառնում է Պերիանդրոսի ամուսնական կյանքին ու սերըն-
դին. չէ՞ որ մենք չենք հասցրել քաղել աստվածուհուն հասցված առաջին
վիրավորանքը մինչդեռ նա արդեն ակնբախտրեն մեզ հայտնու մ է երկ-
լորդը»:

Թալուր սրան ոչինչ չպատասխանեց այլ միայն ծիծուռեց ու մի
կողմ դնաց: Դռների մուտք մեզ հանդիպեց Պերիանդրոսը՝ հարցնելով, թե
ինչպիսի՞ն թվաց մեզ այն, ինչ տեսել էինք: Այդտեղ Թալեան ինձ թողեց,
իսկ նրա ձեռքը բռնեց ու ասաց

«Դիոկլե՛սն ինչ որ քեզ ասի, այն էլ հանդիստ սրա: Իսկ ես քեզ
միայն այն կասեմ, որ պետք է կամ զամբիկների վրա այդպիսի երիտա-
սարկ հովիվներ չկարգել, կամ էլ այդ հովիվներին շտկալ է առանց կնիք
թողնել»:

Պերիանդրոսին այս խոսքերը, ըստ իս, շատ լուր եկան: Նա հռչ
ց դրկեց Թալեսին ու համբուրեց: Իսկ Թալեսը, դառնալով ինձ ասաց.

Ասե՛նք ես վախենում եմ, Դիոկլե՛ս, որ քո նախանշանակն արդեն
կատարվում է: Չէ՞ որ դու ինքդ էս տեսնում թե մեզ ինչ դժբախտություն
է լսատահել Աեքսիդեմեսը չի ցանկանում մեզ հետ ընթրել»:

Եւ Իսկ երբ մենք ներս մտանք Թալեան էլ ավելի ուժգին ըս ցական
չէր

«Իսկ որտե՞ղ է այդ մահիճը սրբ խորշել է գբադիցսել մեր հշուրը»
երան ցույց տվին, նա իսկույն և՛ ինքն ըսկողմանէց այնտեղ և՛ մեզ
լլ մտա տեղավորեց, ավելացնելով

«Բայց ես նույնիսկ կվճարեի այն բանի համար ոչպե վ Արդալեսի
Ես սկզան նստեիս»

Այդ Արդալեսը Տրեզուրացից էլ հոշակվա յ յնգահար էր և բուրմն էր
Արդալեսն Մուսաների տանարի, ու կատացել էր Արդալես Տրեզենացի
Ավադր: Իսկ Սպոստոր, ուն հենց ս յլտեղ նստած էր ցածրիկ աթոռակին՝
Առյանի մտա, որն ավելի վերիում պատկած էր, և նոր էր Կրեդոս թագա-
լորի կողմից՝ սրնվե՛ս պատմվիրակ եկել Պերիանդրոսի ու դելիյան պատ-
գո մտխոսի մտա,— Սզուրսան ալ շէն ու ասց

«Լիդիական ջորին իլ արտացոլումը տեսավ գետում, ուրախացավ թե ի նշ մեծ ու գեղեցիկ է ինքը և արշավակի սուրաց թափահարելով բաշը, ճիշտ ձիու նման: Բայց հենց այդտեղ նա հասկացավ, որ ծնվել է էշից, իսկ թափը կոտրեց ու մեղմացրեց իր լիջլ գոռուր թյունն ու պարծենկոտութունը»:

Բայց Քիչոնը լակոնավարի առարկեց նրան

«Դու ինքդ ևս վազում ջորու պես հետն էլ սայթ ք լ է ևս

Այդ պահին ներս մտավ Մելիսսան և ընկողմանեց Պերիանդրոսի կողքին ու նվմենիդեն նույնպես նստեց սեղանի մոտ Այդ միջոցին Քսլեսն ինձ ձայն տվեց,— իսկ ևս զսոսկած էի Բիանտոսից վերև,— ահա թե ինչպիսի խոսքերով

«Գիտե՞լես դու ի՞նչ է, Եիանտոսին շե՞ս ասի, թե նավկրատիսզի հյուրը մի նոր արքայական խնդիր ունի նրան ողբելու ուզում է, որ նա լի սթափ և ուշուցիր»

Նա ինձ արդեն վախեցրել է իր առաջարկություններով — լաոսախանեց Բիանտոսը — Բայց ես գիտեմ Պերիանտոսը ամեն ինչով մեծ աւտոված է, և զուր չէ, որ նա իմաստության համար կոչվում է Լուծող: Ուստի ինձ համար սարսափելի չէ որ համակվելով նրանով, ես վախվիտ մըր ցումներում»:

Այսպես կատակում էին նրանք, հյուրասիրվելով իսկ ևս նկատելով որ հյուրասիրությունը արվել է սովորականից ավելի հասարակ մտածեցի, թե հրավիրելով և ընդունելով իմաստուն ու առաքինի մարդկանց՝ մենք մեզ ծախսերի տակ շենք գցում, այլ դրա հակառակը խնայում ենք և՛ ավելորդ համեմունքները, և՛ բերովի օծանելիքները և զանազան քաղցրեղենները և՛ թանկարժեք գինին,— չե՞ որ այդ ամենը սովորաբար Պերիանդրոսի մոտ մատուցվում էր այնպես, ինչպես դա վաչել էր և՛ նշաբոնապետական իշխանությունը և հարստությունը, և՛ դիրքին իսկ այստեղ նա ջանում էր այդպիսի հյուրերի առաջ փաշել իլ պարզությունը ու շափավորությունը և՛ իրոք շիտակով արդեն մնացած բաներից, նս նույնիսկ իր կնոջ սովորական արդուզարդն էր հանել ու թաքցրել որպես զի նրան հյուրերին ցույց տար համեստ և ոչ շքեղ հագուստ-կապուստով

5 Փոխեցին մեր սեղանները, Մելիսսան մեզ պսակներ ընծայեց, մենք հեղում կասարեցինք, և մինչ մենք դա անում էինք, Փլեյտահարուհին մեզ համար մի քիչ նվազեց, ապա մի կողմ քաշվեց: Այնժամ Արդալեսը դառնալով Անաքալ իսին հարցրեց, թե սկյութներն ունե՞ն Փլեյտահարուհի:

«Մեզ մտախաղող չի աճում», — կարճ պատասխանեց Անաճար իսրո՛ւ Քսկ սկչութեներն աստվածներ ունե՞ն» — ձեռք շէր քաշո մ Արդա-
վար:

«Թ՛նարկի, ունեն — պատասխանեց նա — և նյանք նույնիսկ մարդ-
կային յեզուն էն աստվածում Ախր դա հելլեններն են, որ, թեև սկչութ-
ներից իրենց ավելի ճարտարախոս են համարում, բայց շգիտես ինչու,
կարծում են, որ աստվածներին հաճելի են սակորների ու փայտի կտոր
ների նույնանները»:

Արդաճար պրան պատասխանեց

«Ստարերկրացի, դու պիտի տեսնեիր թե մե՛կ մո հիմա ինչից են
չինգները սարքում: Եղջերվի սակորներ շեն վերցնում ալ վերցնում են
էշի սակորներ և աւում «Սրանցից ավելի ուժեղ ձայն է յուրս գալիս»:
Երանից էլ կրեպ սլինեն մի հանելուկ է հորինել փոյուզիական սրնգի
մասին. «Մասկած էշը եղջերափողային սաքով ջարդուփշուր է անում իմ
սկանցը»: Զարմանալի չէ՞, որ էշը ամենարոի և անզգա կենդանին, երա-
ծը չստի՞չ: Կանգի պ ամենանուր ու ամենազգայուն սակորներն ունի»:

Նիլոքսենե քաջակցեց նրան

«Նոյսը չէ, որ բուսասիրացիները մեզ՝ նավկրտախոսիներին նույն-
ուես ամոգիմանում են, որ Ֆլեչտաները էշի սակորներից ենք շինում: Իսկ
երանք մեզը են համարում նույնիսկ յսլ փողի ձայնը, եթե նման է էշը
դոսցի — դուք պիտե՛ր մէ՛կ էշը Եղիպտոսում սրճամարմնով կենդանի է,
է սեի սը — նվիրում է ճիւղներն»:

«Այսու էլ լուսակցս թլուսն յն յհատվեյ է Պերիանդրոն ինկատե
էլ էր նիլոքսենեյն ուզում է խոսել ու սիրա շի անում, սկսեց անսպես.

«Իմ հարցելի՛ հյարեր, ինձ միշտ դուր է եկել, որ քաղաքներն ու տի-
լակայները բնդունելով իրենց մտա կրողներին՝ նախ պատասխանում են
ստարերկրացիներին, հետո միայն համայազարացիներին: Այդպես էլ հի
մա ես կարծում եմ, որ մեր խոսքերը որոնք տեղական են ու սովորա-
կան կարող էին և հետաձգվել, ճամփա քացելով, ինչպես ժողովում,
Եղիպտոսում ու իսպափորական խոսքերին, որոնք ասելու համար Բիան-
տոսի մաս է եկել մեր փառավոր լարեկամ Նիլոքսենեսը, իսկ Բիանտոսը
դանկացել է դրանով յսլ մեզ՝ ես միտսին»:

Թ՛նարկի — ասաց Բիանտոսը — ուրիշ էլ յրս ե՞ղ և էլ ո՞ւմ հետ, եթե
էլ, ձեզ հետ ավելի վստահորեն կընդունեմ անսպիտի հրավերը: Եվ թա-
գավարն ինքն էլ կարգադրել է, որ հարցմունքն սկսելով իմ ձեռից նրանք
Լատ ձեզ բուրբիզ էլ անցելեն»

Նիւոքսենեան այդ խոսքի վրա նրան հանձնեց արքայական ուղերձը, բայց Բիանաոսը խնդրեց քանդել կնիւքը և կարգալ բոլորի ներկայութեամբ և յաճախեալ թե՛նչ էր գրված:

«Ամասիսը եգիպտական թագաւորը — Բիանաոսին հեղինակներից ամենախմաստունին: Եթովպիայի թագաւորը իմաստնութեամբ ինձ հետ մրցում է: Եվ թեև ես նրան ամեն ինչով գերազանցել եմ սակայն վերջի-վերջո նա ինձ մի սարօրինակ ու անհեթեթ խնդիր է առաջարկել. խմել ծովը: Եթե ես վճռեմ այն ապա սրանից կստանամ շատ գյուղեր ու քաղաքներ: Եթե չլուծեմ, ապա պիտի նրան զիջեմ Ելեֆանտինի մոտ եղած քաղաքները: Հասյա խորհրդածի՛ր և խկուշն ինձ տեղեկացրո՛ւ Նիւոքսենեանի միջոցով: Իսկ սրա համար քո բարեկամներին ու համաքաղաքացիներին որևէ օգնութեան կարիքի դէպքում իմ կողմից մերժում չի լինի»:

Կարգաւորվ ալս՝ Բիանաոսը շահագոյն ինքնիրեն մի փոքր մտորեւ և և մի քիչ զուգեւոր իր կողքին ընկողմանած Կլեոբուլոսի հետ՝ նա այս հարցը տվեց

«Նչ Լս ասում, նավկրատիսցի: Սի թե Ամա լսը բաղմամբ քո գովարդի թագաւորը, այդքան հիասքանչ երկրի տիրակալը կուզէնա ծովը խմել հանուն ինչ-որ խղճուկ ու անպետք գյուղակիների»

Նիւոքսենեանը դա վրա միայն ծիծաղեց:

«Իսկ դո՛ւ, Բիանաոս, պատկերացրո՛ւ, որ նա սյդ բանը կուզենա և մտածի՛ր, թե ինչ կարելի է անել»:

«Թող նա էլ եթովպացուն պատվիրի, — ասաց Բիանաոսը — փակել ծովը թափվող բոլոր գետերը, մինչև որ արքան խմի ծովը, որովհետև խոսքը այն ծովի մասին է ուր կա այլ ոչ թէ նրա, սրը պիտի լինի»:

Նիւոքսենեանը Բիանաոսի այդ խոսքի վրա բավականութեանից նեղվեց դեպի նա, գրկեց ու համբուրեց նրան: Բոլորն սկսեցին հավանութեան տալ ու գովել այդ պատասխանը, իսկ Քիլոնն ասաց

«Նավկրատիսցի հյուր, քանի դեռ ծովը խմված չէ ինդրեմ նավի ր զնա Ամասիսի մոտ և նրան ասա՛, որ ոչ թե մտածի, թե ինչպես կու տա այդքան աղի ջուրը այլ, թե ինչպես իր իշխանութեանը քաղցր դարձնի իր հպատակների համար: Բիանաոսն այս բանում էլ ամենքից հմուտ է, և նրանից ավելի լավ խորհրդատու պետք չէ: Եթե Ամասիսը նրանից այդ քանը սովորի, ապա ստրերի համար ոսկե թասի կարիք էլ չի սենենա, որպեսզի խելքի բերի եգիպտացիներին, — նրանք իրենք իսկ կսկսեն սի: Ել նրան ու ծառայել նրա տիրապետներին թեկուզև նա ցասը հաշար անգամ ավելի անտոհմիկ լինի»:

«Լավ,— ասաց Պերիանդրոսը:— Իսկ հիմա թագավորին արժանավայել կերպով մատուցենք «մեր ամբողջ գլխաքանակի» առաջնեկները, ինչպես ասում է Հոմերոսը, այդպես այդ զոհաբերությունը և նրա համար ավելի թանկ կլինի Կոնստանդինի և Նիկիայի թագավորի և մեզ բոլորիս համար՝ ավելի օգտակար»:

Եւ այդ պատճառով,— հայտարարեց Քիլոնը,— ամենաարդարացին այն կլինի ի Սոլոնն սկսել խոսակցությունը, որովհետև նա ոչ միայն տարիքով ավագ է և մահճով ավելի բարձր, այլև օժտված է ամենամեծ ու ամենուրեք իշխանությունով: Նա օրենքներ է տվել ամենացիներին»:

Եւ ելավ այդ, Նիկոքսենեսն ինձ կամացուկ այսպես ասաց

«Ա՛խ, Դիոկլիէ՛ս, որքա՛ն բարբառաշանքների ենք մենք հավատ ընծայում և ուրիշներն ինչպիսի՛ ուրախությունք են պարսավելի լուրեր մոզոնում ու լսում իմաստուն մարդկանց մասին: Չէ՞ որ նույնիսկ մեզ մոտ՝ Եգիպտոսում պատմում էին Քիլոնի մասին թե իբր նա Սոլոնի հետ խզել է և՛ բարեկամությունը, և ընկերությունը որովհետև ասել է, թե օրենքներն ի և ն փոփոխության ենթարկվում»:

«Ս չ քեզ ծիծաղելի հերյուրանք,— պատասխանեցի ես — Եթե այդպես է, ապա նա պետք է նախ հրաժարվեր հենց Լիկուրգոսից, որովհետև նա ոչ միայն օրենքների փոփոխություն է կատարել այլև լաիկոկոմոնյան ողջ պետության»:

Այնինչ Սոլոնը մի փոքր Կոնստանդինի լսուց

«Ես այնպես եմ կարծում, որ թագավորը կամ բռնապետը ամենից շտա այն պատճառով փոքր կվտարակի, երբ քաղաքացիների նկատմամբ իր մեծիշխանությունը վերածի ժողովրդապետության»:

Երկրորդը խոսեց Քիանտոսը

«Եվ իբր նա առաջինը օրենքներին հնազանդվելու օրինակ ցույց տա»:

Ապա՛ Քուլեսը

«Կատավարի ի շանկ վիճումը այն է իր մահով մեռնի և զառամյալ տարիքում»:

Չորրորդը՝ Անտարտիսը

«Եվ բոլորի մեջ միայն ինքը չլինի խելացի»:

Հինգերորդը՝ Կլեոբուլոսը.

«Եվ դյուրահավատ չլինի մերձավորների ասածների հանգեպ»:

Վեցերորդը՝ Պիտտակոսը

«Եվ ձգտի հասնել այն բանին որ հպատակները վախենան ոչ թե իր ենից, այլ՝ իր համար»:

Վերջում՝ Քիլոնը.

«Կառավարլի գլխին է մտորել ոչ թե մահկանացունեի մասին այլ անմահներին»:

Այս խոսքերից հետո մենք բոլոր ցանկացաւք, որ որեւէ բան ասել և Պերիանդրոսն ինքը Եվ նա սասց բայց ոչ ուրախությամբ այլ՝ հոնրերը կիտելով

«Մի բան կարող եմ ավելացնել այն ամենը, ի՞նչ ասվեց դժվար թէ չ արաքանչյուր խելացի մարդու հետու չպահի իշխանութլունից»

Եզոպոսը, մերկացնող իր սովորութլան համաձայն արձագանքեց

«Երևում է, այստեղ յուրաքանչյուրը պետք է խոսեր իր համար այլ ոչ թէ այնպես, որ կառավարիչների բարեկամ ու խորհրդատու կոչվէր, իսկ դուրս գալ որ նրանց մեղադրողն է»

Սուրունը ժպտալով, թփթփացրեց նրա գլխին և սասց

«Իսկ մի՞թե, բո կարծիքով ավելի դուսպ չի դառնա կառավարիչը ե բռնապետը՝ ավելի արդարացի, եթե նրան համոզվեն, որ չիշխելն ավելի լավ է, քան իշխելը»

«Իսկ ով ով հավատաւ էլդ — առուկեց Եզոպոսը — չէ հսլառաւ տծն ուր քեզ էլ և ասել

«Կարեք է թեք դսքը մեն մի ձայնի սեսա »

«Բայց ահա Աթենքում — սասց Սուրունը թեև ժողովրդապետութլուն է հաստատվել սակայն լսում են միայն մի ձայնի ու կառավարչի օրենքին: Իսկ դու թեև հիանալիորեն գլուխ էս հանում ազոավների ու արջնազոավների խոսակցութլունից բայց սեփական ձայնդ լսել չես կարողանում հավատում էս որ բաղաքը աստվածային խոսքին ամենից հաստատ է մնում էրբ նազանդ է լինում մեկին բայց էնթադրում էս, ով խնջուչքն այն ժամանակ էլ վ էրբ այնտեղ ամենքը շատալու ում են ամեն ինչից»:

«Կսի՛ր, Սուրուն, — պսոսսլ անէց Եզոպոսը, — չէ ով յու այտեղ դեռ հրաման չես հրապարակել, որ ստրուկները շամեն, ինչպես որ Աթենքում ես հրապարակել որ ստրուկները սիրալին կապ շունենան և չօժվեն շոր շոր»

Սուրունը ծիծաղեց իսկ բո ժալար կլեողորոսը սլատասխանեց.

«Չոր-չոր օժվես թե շատախոսութլունը գինով թրջես — տարբերութլունը քիչ է և այս և սյն հաճելի է»:

«Առավիլ ևս պետք է ծուժկալ լինել» — սասց Քիլունը

«Հըմ՛մ, հիշում եմ Թալեսն էլ էր ասում թե չէ շուտով կծերտ նաս» — նորից խառնվեց Եզոպոսը

8 Այս խոսքի վրա Պերիանդրոսը ծիծաղեց ու ասաց

«Մեզ տեղն է Ապոլոն՝ ուր այդպես շեղվեցինք կողմնակի խոսակցությաններով՝ մինչև վերջը շլակո՞վ նրանց, ում ուղարկել է Ամասիսը: ապա նայի՛ր՝ երբ որտե՞ս նես, նամակում ուրիշ ի՞նչ կա գրված և այստեղ էլ կա եզրույթս: մարդիկ քո ծառայության տակ են»:

«Այ՛» — ասաց Նիլոքսենեսը, — եթովպիական հարցմուսքը իրավամբ կատարվել է արրիլոքոսավարի անվանել «կռահման վշտալի գավազան»։ Ես երբևէ չսրբնեղալ Ամասիսը այլպիսի խնդիրներում նրանից շատ ավելի նորոտիտ է և Մուսաներին ավելի ազդակից: Նա եթովպացուն խնդրել է «սեղ, թե ի՞նչն է ամենից տարիքովը՝ ի՞նչն է ամենից գեղեցիկը, ի՞նչն է անից շատը, ի՞նչն է ամենից բանակալը՝ ի՞նչն է ամենից անկապտելին, և նույնիսկ ավելին՝ ի՞նչն է ամենից օգտակարը, ի՞նչն է ամենից վնասակարը՝ ի՞նչն է ամենից ուժեղը և ի՞նչն է ամենից հեշտը»:

«Հը՞», — հարցրեց Պերիանդրոսը պատասխան տվե՞լ է կուժի էլ էլ լաքանչյուր հանելուկը»:

«Ծառսեմ ձեզ, — պատասխանեց Նիլոքսենեսը, — իսկ դուք լսեք ու լսալք ինքներդ, քանզի մեր թագավորը քիչ կարևորություն չի տալիս ինչ-որ մեկ այն բանին, որ ոչ ոք չարամտորեն իր խոսքից չկառչի, այնպես էլ նրան, որ պատասխանում թույլ տրվող ոչ մի սխալ աննկատ շմառ կվայրկես, ես ձեզ հասարկաբար համարեմ, թե նա ինչ է պատասխանել. «Ի՞նչն է ամենից տարիքովը: Ժամանակը: Ի՞նչն է ամենից շատը: Տիեզերքը: Ի՞նչն է ամենից բանակալը: Զջմարտությունը: Ի՞նչն է ամենից գեղեցիկը: Լույսը: Ի՞նչն է ամենից անկապտելին: Մահը: Ի՞նչն է ամենից օգտակարը: Անավաճ: Ի՞նչն է ամենից վնասակարը: Գեղը: Ի՞նչն է ամենից ուժեղը: Լաքանչյուրը: Ի՞նչն է ամենից հեշտը: Լաճույքը»:

Ներքև կար լացվեց, սիրելի՛ Նիկալքոս, և բոլորը լսեցին, ապա Քալլեոս գիմեց Նիլոքսենեսին՝ հարցնելով թե Ամասիոն ընդունե՞ց այդ պատասխանները: Նա ասաց՝ էլ մի մասն ընդունեց՝ մի մասը՝ ոչ:

Մյուսը բոլորն անկասիր սին՝ ասաց Քալլեսը, — և բոլորի մեջ էլ ու մարտությաններ ու ու լիտությաններ կան: Օրինակ՝ կարելի՞ է ասել, թե ժամանակն ամենից տարիքովն է: Չէ՞ որ ժամանակը և՛ անցյալն է, և՛ ներկան է և՛ ապագան: Եվ այդ ժամանակը որը մեզ հատար ապագա է՝ անկասկած ավելի չա՞նել է, աչ՞մյան մարդկանցից և առարկաներից: Եվ ճշմարտությունը բանակալությունից շատ քերելը հավասար չէ՞ նրան, որ շատ քերենք լույսը աչքից: Իսկ եթե լույսը նա համարում է (և արդարացիորեն) գեղեցիկ, հապա ինչո՞ւ ոչինչ չի ասել հենց արևի մասին: Ինչ վերաբերում է այլ բաներին՝ ապա նրա պատասխանը աստվաների ու

դեբրի վերաբերյալ հանդուգն է և վտանգավոր: Հաջողութեան մասին պատասխանը ինքնին չի կաշում. այն, ինչը ամուր է ամենից և ուժեղ է ամենից, դա այդպես փոփոխական չի լինում, և նույնիսկ մահը ներհատուկ չէ ամեն ինչին նրանց մեջ ովքեր կենդանի են, այն չկա: Բայց որ պեսզի շտաղվի, թե մենք սոսկ ուրիշներին սովորեցնել ենք կարողանում կառաջարկելնք դրանց նաև մեր պատասխանները: Եվ ես պատրաստ եմ, եթե նիւթքսենեսին հաճո է, որ նա առաջինը ինձ հարցեր տա»:

Հիմա էլ պատմեմ, թե դա ինչպես է եղել և՛ հարցերը, և՛ դրանց պատասխանները: «Ի՞նչն է ամենից տարիքովը»: «Առավաժ,— պատասխանեց Թալեսը — քանզի նա անսկիզբ է»: «Ի՞նչն է ամենից շատը»:— «Տարածութունը, քանզի տիեզերքը ընդգրկում է մնացած բոլոր բաները, իսկ այն ընդգրկում է հենց տիեզերքն էլ» — Ի՞նչն է ամենից գեղեցիկը»:— «Տիեզերքը, քանզի այն ամենը, ինչ գեղակազմ է, մտնում է նրա մեջ որպես նրա մասը»: «Ի՞նչն է ամենից բանականը»:— «Ժամանակը քանզի որոշ բաներ նա արդեն բացահայտել է, իսկ որոշ բաներ էլ դեռ կբացահայտի»:— «Ի՞նչն է ամենից աննկատելին»:— «Հույսը քանզի այն կա նաև նրանց մեջ, ովքեր այլևս ոչինչ չունեն»:— «Ի՞նչն է ամենից օգտակարը»:— «Առաքինութունը, քանզի եթե այն օգտադործում են ի բարորութուն, մնացած բոլոր բաներն էլ օգտակար է դարձնում» — «Ի՞նչն է ամենից վնասակարը»:— «Արատը, քանզի նա իրերը ամենից շատ է փշացնում իր ներկայութեամբ»:— «Ի՞նչն է ամենից ուժեղը»:— «Անխուսափելիութունը միայն նա է անսասան»:— «Ի՞նչն է ամենից հեշտը»:— «Բնականը, քանզի նույնիսկ հաճելին հաճախ խորշանք է հարուղում»:

10. Ամենքը հալանութիւն ի տվեցին Թալեսի պատասխաններին իսկ Կլետոգրոսն ասաց.

«Ահա այսպիսի հարց ու պատասխան տալը, նիւթքսենես, ալքայական գործ է: Իսկ այն բարբարոսին, որն Ամասիսին առաջարկել էր ծովը խմել, բավական է պատասխանել այնպես կարճ, ինչպես Պիտտակոսն էր պատասխանել Ալիատտոսին, երբ սա լեսրոսցիներին մի գոռոզ նամակ էր հղել ինչ-որ պահանջներ առաջադրելով, իսկ Պիտտակոսը ի պատասխան միայն խորհուրդ էր տվել թագավորին սոխ ուտել և մեկ էլ տաք հաց»:

«Ո՛ր, Կլետոգրոս — ընդհատեց նրան Պերիանդրոսը — հելլենների մոտ էլ հնում սովորութուն է եղել միմյանց այսպիսի խրթին հարցեր տալ: Մենք, օրինակ, լսել ենք թե ինչպես Ամփիղամանտոսի հոգեհացին Քաղկիս են հավաքվել այն ժամանակվա իմուստուններից ամենափառավոր բանաստեղծները իսկ այդ Ամփիղամանտոսը եղել է պետական դոր

ծիշ, շատ հոգսեր է պատճառել էրեւորիացիներին և զոհվել է Լեկտրայի
Վամար մզկիտ մատակարարում: Եվ ինչպես բանաստեղծների երգերն են
հարտար եղել, այնպես էլ մրցության առարկայի վերաբերյալ դատը եղել
է ծանր ու սշտաօրակ իսկ մրցող Հոմերոսի և Հեսիոդոսի փառքը հար
դանք ներշնչելով լատողներին, նրանց քիչ գծվարությունների մեջ չի
գրել Ահա հեծց այդ ժամանակ էլ նրանք դիմել են այս կարգի հարցերի,
և ի՞նչ է պատմում են, Հոմերոսն այսպես է հարցրել

Աստու հայտնի բ ինձ թե լնը երբեք չի եղև
եվ երբեք չի լինելու —

Ի սկ Հ1 փոփոսն իսկուլն նրան պատասխանել է

Իբր սյգպես է Կարգիկ երբեք չեն մարակում-քում ձիերին մրցուան ժաւանակ
Հիլատակի ձեռ անելիս մեծն Ձեռի գամբարանի վրա:

Այլ ասու ինչ լա այնպես դուր է եկել որ նա էլ հենց ստացել է մի
կատտանի»,

«Ե այց աի բ ինչո՞վ է սա տարբերվում Եվմեաիդեի հանելուկնե-
լից, — առարկից Կլեոդորոսը: — Ինչպես ուրիշները գոտինէր ու ցանցեր
են հյուսում, այդպես էլ նա՝ իր հանելուկները, և՛ իմաստավոր, և՛ աշ
խույժ, որպեսզի դրանք կանանց առաջարկի: Բայց քիչ թե շատ խելացի
ուղամարդկանց համար ծիծաղելի կլինեն դրանց վրա մտորելը»:

Եվմեաիդեն, կարծես թե, ուզում էր քաղաքավարի կերպով առարկել
նրան, բայց, ամաշեց ու զսպեց իրեն՝ շիկնելով: Սակայն Եզոպոսը, ասես
նրա կողմը պահելով, այսպես ասաց «Ավելի ծիծաղելի չէ՞, երբ մենք
չինք կարողանում գուշակել դրանք: Այ, օրինակ դու գիտե՞ս, թե ինչ է
սա, որը Եվմեաիդեն մեզ առաջարկեց խնջույքից մի քիչ առաջ

Տեսա մի մարդ որը կրակով պղիճը գողում էր Կարգուն»:

«Իմանալ էլ չիմ ուզո մ» — պատասխանել Կլեոդորոսը:

«Իսկ համենայն դեպս դա դու ավելի լավ գիտես ու կարողանում ես
քան ուրիշ սրեկ մեկը, — ասաց Եզոպոսը, — նույնիսկ էթի «ոլ» էլ սեսս,
այդա այն բանկաները, որ դու գցում ես, կասեն՝ այո»:

Կլեոդորոսը շուտապէս նա իսկապես այն ժամանակվա բուժարարնե-
րից շատ ավելի հաճախ էր բանկա դցում, և հենց նրա միջոցով էլ այդ
լուծամիջոցը հոշակ ձեռք բերեց:

11 Այստեղ խոսք փերցրեց Մնեսիֆիլոս Աթենացին Սուլոնի ընկերն
հեանորդը:

«Ես այնպես եմ կարծում Պելիասի դուստր — ասաց նա, — ի լս ջուլքի

ժամանակ խոսքը գինու նման պետք է բաշխվի ոչ թե ըստ հայաստության կամ տոհմիկության, այլ՝ բոլորին հավասարապես և պետք է ընդհանուր լինի ինչպես ժողովրդապետության օրոք: Այն, ինչ որ մինչև այժմ խոսվել է թագավորության և տիրապետության վերաբերյալ, չի վերաբերում մեր ժողովրդական կառավարմանը, ուստի ես կարծում եմ ավելորդ չէր լինի, որ ձեզանից յուրաքանչյուրը նորից արտահայտեր իր կարծիքը, այս անգամ արդեն պետության մասին, որտեղ բոլորը հավասար են օրենքի առաջ: Եվ թող դարձյալ Սոլունն սկսի»

Բոլորը համաձայնեցին, և Սոլունն սկսեց

«Դու ինքդ, Մնեսիֆիլոս, բոլոր աթենացիների հետ միասին լսել ես, թե ինչ կարծիք ունեմ պետական գործերի մասին բայց եթե ուզում ես նորից լսել, ապա կկրկնեմ այն պետության մեջ է կառավարումը ամենից լավ և ժողովրդապետությունն ամենից ամոբ, որտեղ վիրավորողին գատ ու դատաստանի է ենթարկում ոչ միայն վիրավորվածը, այլև՝ չվիրավորվածը»

Երկրորդը Բիսնոսն սասաց

«Ժողովրդապետությունն ամենից առաջ ամուլ է այնտեղ որտեղ օրենքից սարսափում են, ինչպես Բոսապետից»

Նրանից հետո Թալեսը

«Այն է որտեղ չկան ոչ աղքատ քաղաքացիներ ոչ սոցիալիստներ»:

Ապա՝ Անսբարսիսը

«Այն է որտեղ լավագույնը փոխհատուցվում է առաքինությանը, վատթարը արատին իսկ մնացած բոլորը՝ հավասարապես»

Հինգերորդը՝ Կլեոգորոսը

«Ամենից խելացին այն ժողովուրդն է որտեղ քաղաքացիներն ավելի շատ վախենում են հանդիմանությունից, քան օրենքից»:

Վեցերորդը՝ Պիտտակոսը

«Այն է, որտեղ վատ մարդիկ իրավունք չունեն կառավարելու իսկ լավին էլ՝ չկառավարելու»

Իսկ Քիլոնը, դառնալով, պատասխանեց

«Լավագույն պետությունն այն է որտեղ օրենքներին ավելի շատ են լսում, հակառակներին՝ ավելի քիչ»:

Եվ վերջինը դարձյալ իր կարծիքը հայտնեց Պերիանդրոսը

«Ինձ թվում է որ այստեղ բոլորը գովում են այնպիսի ժողովրդապետությունը, որն ամենից ավելի նման է լավագույն քաղաքացիների իշխանությանը»:

Եւ. Սրբ աշտ գրուցն էլ սխարալէց, էս դիմեցի ազամարդիանց՝
Եւ գրեցով ասել թե ինչպէս պետք է տունը կառավարել, քանզի քչերին
է վիճակիում թագաւ բովելուններ ու պետութիւններ կառավարել, իսկ
տանն ապրելու՝ չէր արանչյուրին»

Եթէ չէր արանչյուրին,— այդ խոսքի վրա ծիծաղելով ասաց Եղո-
ւոյ ք... ստիանաշար, դրանց մեջ շոս մտցնում Անաքարսիսին։
Եւ... Ն... Եւ նպարտանում է իր անտունութեամբ։ Իսկ նա ապրում է
Նամկոտայի մեջ ինչպէս Արեք, որը, ասում են, էլ կարծով շրջում է
Եւ Երբ մերթ մեզ, մերթ մչ ու կողմում»

Եւնց դրա համար էլ,— ասաց Անաքարսիսը,— այդ աստվածը կամ
Եւ կ ազատն է կամ նույնիսկ ամենաազատը աստվածների մեջ նա ապ-
րում է իր սեփական օրենքների համաձայն, նա ամենիշխան է ու ենթա-
կու չէ ու որ... Եւ թատախարում է և սանձերը բռնում Իսկ նրա կառքը ան-
տունան պեղեցիկ է և հոյակապ, դու, հավանաբար, շես էլ նկատել դա,
... յոյկա լու այն ծաղրով չէիր համեմատի մեր կառքերի հետ։ Դո՛ւ էլ,
Աշոտո՛ւս ինչպէս երևում է, շտուն ևս համարում ասա այս հողե, փայտե
Եւ կովե կափարիչները նույնն է, թե դու խխունջ համարելիր միայն իե-
ցին, այլ ոչ թէ այն, ինչը դրա մտք ապրում է։ Դրանից էլ դու սկսեցիր ծի-
տաղել Սուրենի վրա, որը Կրեզոսի պալատի շքեկ կահավայանքը տեսնե-
լու՝ պաշտախախտ լինելուն ի կույն շնայտարարեց ևրջանիկ ու Եւանելի,
պանկանալով ավելի շատ տեսնել այն լավը, ինչը նրա մեջ կա, այլ
ու թե այն ինչը նրա շուրջն է։ Երևում է դու մոռացել է քո սեփական
Եւ վեհին, որը հովազի հետ վիճում էր խայտաբղետութեան մասին և
Եւ լուսին ասաց, որ նա նայի իր՝ աղվեսի ներքը. այնտեղ ինքն ավելի
լուստաբղետ է Դու, ախր, նայում ևս քարագործների ու ատաղձագործ-
ների շինվածքներին և ասում, թէ, իբր հենց դա է տունը, այլ ոչ թէ այն
Եւրը բնակվում է դրա սերտ ու Երեխաներ ամուսիններ, ծառանեյ և
մնացած բոլորը, ինչը, անզավորված լինելով միասին, խլիացիսրեն ու
պրամտորեն, նույնիսկ միջնակույտի կամ թուշարնի մեջ կանվանվեք
լով ու երջանիկ սուն ևս սրանով Եւ պոպոսին պատասխանում են, իսկ
Դիտիլեսին ակնարկ ևմ անում։ Մնուշածներն էլ թող յուրաքանչյուրը այ
պարամտորեն արտահայտի իր կարծիքը»։

Սուրենն այսպէս ասաց

«Հավաքուչն տունը, ի՛ր կալ ծիքով այն է Եւրտեղ բարիքը ձևոք է
Եւ իրում առանց անարդարութեան, պահպանվում է առանց անվստահու-
թեան և ծախսվում է առանց ավ սոսանքի»

Բիանտոսը

«Այն է, որտեղ տանտերն իրեն նույնպես պահում է ըստ բարի կամ քի, ինչպես որ տանից դուրս՝ ըստ օրենքների կամքի»:

Թալեսը

«Այն է, որտեղ տանտիրոջն ամենից քիլ գործ կա»:

Կլեոբուլոսը

«Այն է, որտեղ ավելի շատ նրանք են որոնք սիրում են տանտիրոջը, քան նրանք, որոնք վախենում են նրանից»:

Պիտտակոսը

«Հավագույն տունն այն է, որտեղ ոչ ավելորդի պահանջ կա ո՛չ էլ անհրաժեշտի պակաս»:

Իսկ Քիլոնն ասաց

«Տունը պետք է ամենից շատ նման լինի մի քաղաքի որ կառավարվում է թագավորի կողմից», — և ավելացրեց, թե ինչպես Լիկուրգոսին ինչ-որ մեկը խորհուրդ էր տվել պետութ՛յան մեջ հաստատել ժողովրդապետութ՛յուն իսկ նա պատասխանել էր «Ժողովրդապետութ՛յունը նախ քան անը հաստատիր»

19. Երբ այս զրույցի վերջն էլ եկավ Եվմետիդեն Մելիսսայի հետ հեռացավ: Այնժամ Պերիանդրոսը մեծ գավաթով խմեց Քիլոնի կենացը, իսկ Քիլոնը՝ Բիանտոսի կենացը, Արդալեան էլ <տեսնելով այդ>, վեր կացավ ու Եզովսյոսին ձայն տվեց այսպես.

«Ձեր գավաթը շե՞ս փոխանցի այստեղ: Թե լէ տեսնո՞ւմ ես ինչպես են նրանք իրենց Բաֆիկլեսյան անոթը ձեռքից ձեռք փոխանցում, իսկ ուրիշ ոչ ոքի թո՛յլ չեն տալիս, որ դրան հասնի»

«Այդ գավաթն էլ ընդհանուր չէ, — անդրադարձավ Եզովսոսը — այլ վաղոց ի վեր հատկացված է միայն Սոլոնին»

«Այդ դեպքում էլ ինչո՞ւ Սոլոնը չի խմում, — հարցրո՛ց Պիտտակոսը՝ դառնալով Մնեսիփիլոսին: — Չէ՞ որ դրանով հակահառում է սեփական ոտան ավորին»

Հիմա ինձ համար հաճելի են Կրպրոսում ծնված աստվածուհու ջանքերը
ե վ Դիոնիսոսի և Մուսաների. դրանց մեջ է տղամարդկանց
ո բախութ՛յունը»:

«Պիտտակոսը, կա չկա, — ընդհատեց Անաքարսիսը — այդ քեզնից է լախենում նա և քո օրենքից, որտեղ ասված է, «Ով որ զանցանք է կատարում խմած վիճակում, նրանից կրկնակի ավելի տուգանք է գանձվում, քան սթափից»:

«Դու ինքդ ես ծաղրել այդ օրենքը, — պատասխանեց Պիտտակոսը, — անցյալ տարի Դելփիու՛մ երբ, խմած ժամանակ պարզե ու պսակ էիր պահանջում»:

«Իսկ ի՞նչ ես էլ չպահանջեմ հաղթության պարգևներ, — առարկեց Թևորարտիսը: Չէ՛ որ դրանք խոստացված են եղել նրանց, ովքեր ավելի, քան կիսով իսկ ես առաջինն եմ խմել հարբել. քանզի էլ ինչո՞ւ, ասացի, ի՞նչ գրեւ մարտը գինի խմենք եթե ոչ նրա համար որ խմենք հարբելով»:

Պիտտակոսը ծիծաղեց իսկ Եզրպոսն այսպիսի մի առակ ասաց

«Կայլը տեսավ թե ինչպես հովիվները հուլիկում ուշխար են ուտում, մոտեցավ նրանց և ասաց. «Իսկ եթե դա ես անեի դուք ինչպիսի՛ աղմուկ կբարձրացնեիք»:

Սյատղ Քիլոնն ասաց

«Եզրպոսը լավ վրեժխնդիր եղավ մենք հենց նոր նրա բերանը փակեցինք, իսկ հիմա նրա աչքի առաջ ինքներս խոսք շենք տալիս Մեն ի փիլոսոֆն, որին հարցրինք թե Սուլոնն ինչու չի խմում»:

«Ես պատրաստ եմ ասելու — պատասխանեց Մնեսիփիլոսը: — Ես դիտեմ, Սուլոնը կարծում է, թե ամեն մի արվեստի և մարդկային ու աստվածային հմտութեան մեջ գլխավորը այն չէ, թե ինչից է ստեղծվում, այլ այն թե ինչ է ստեղծվում, և այն թե ինչու է ստեղծվում և ինչպես: Եվ իրոք, չէ՛ որ շուշակն ավելի շուտ կասի, թե ինչքը թիկնոց կամ ծածկոց է դործում, քան թե կասի, թե ինքը ձգում է հենքը և միջաթելը բաց թողնում: դարբինը կասի, թե ինքը երկաթե է կ փում և կացիներն սարքում այլ ոչ թե կթվարկի այն ամենը, ինչ դրա համար պետք է, թե ինքն ինչպես է ամուլը վառում կամ կիր պատրաստում: Սուլոնը ես կբարկանա շինարարը: Եթե մենք հայտարարենք թե ինչը ոչ թե նավ է շինում կեւ տուն այլ՝ գերաններ է տաշում և կավ է շաղախում: Էլ ասավիկ կջղայ: անան Մուսաները մեկ վրա եթե մենք մտածենք թե, իբր, նրանց գործը ֆլեյտան ու կիթարան է, այլ ոչ թե բարբերի դաստիարակումը և այն մարդկանց կրքերի հանդարտեցումը: ովքեր լսում են նրանց երաժշտությունն ու երգիցողությունը: Ես չեմ կրպակեմ և Ափրոդիտեն հոգում է ոչ թե մարմնական զուգավորության և Դիոնիւոսը ոչ թե գինեխմութեան մասին, այլ նրանք ձգտում են այն փոխադարձ հակամանը, բարյացակամութեանը, սիրալիրութեանն ու բնութելութեանը, որոնց դրանով են հասնում: Ահա հենց այդ ջանքերի մասին է խոսում Սուլոնը, թե դրանք աստվածային են, հենց դրանց հանդեպ է իր սերն ու հակումը արտահայտում, իսկ ծեր տարի-

բում առանձնապէս: Ափրոդիտեն իր ջանքերով բարյացակամութիւնն ու սեր է տնօրինում տղամարդկանց ու կանանց միջև՝ բաժնականությամբ իրար խառնելով ու ձուլելով նրանց Դարմինները Երպեսզի հոգիները միախառնի: Իսկ Դիոնիսոսը իր կրակե գինով հանդարտեցնելով ու փափկացնելով մեր սիրտը, դրա մեջ բարյացակամությաւ ու մերձեցման սկզբնապատճառ է դնում շատերի հանդեպ, որոնք մինչ այդ մոտ չեն եղել մեզ և նույնիսկ համարյա անծանօթ են եղել Դի իսկ կրք միատեղ հավաքվում են այնպիսի տղամարդիկ որպիսիք այստեղ հրավիրված են Պերիանդրոսի կողմից, ապա ինձ թվում է, պետք չեն ո՛չ սափորներ, ոչ գավաթներ, քանզի Մուսաներն իրենք դրանց փոխարեն մեզ առաջարկում են զրուցքը, որպէս ինչ-որ զգաստամիտ մի անոթ, որի մեջ և՛ ուրախութիւն կա, և՛ զվարճութիւն և օգուտ որոնցով նրանք լցնում են, ոտոգում, թարմացնում են մեր մեջ եղած փոխադարձ բարյացակամութիւնը, իսկ «գավաթի շերեփը» երկար ժամանակով անշարժ են թողնում, — այն ինչից «եսիողոսն զգուշացնում է այն մարդկանց, որոնք կա, ողանում են ավելի լավ խմիչ, քան զրուցել շենց գինու վրա էլ ես լսել էմ, հները կենաց էին ասում, իսկ նրանք, Հոմերոսի ասելով խմում էին «յուրաքանչյուրը կայուն շափով» ինչպէս Այանտոսն էր իր բաժինը վսխանցում իր հարեանին»:

Երբ Մնեսիփիլոսն ավարտեց իր խոսքը խոսել սկսեց բանաստեղծ Քերսիոսը՝ նա, ում Պերիանդրոսը վերջերս արդարացրեց մեզադրանքից և Քիլոնի խնդրանքով նորից մոտեցրեց իրեն:

«Այդպէս 1՝ Զևսը ատվածն էրի համար իսկ Սղամեմնոնը հերոսների համար «կայուն շափով» գինի լցնում, որպէսզի նրանք տանտիրոջ մոտ տրվող խնջույքի ժամանակ խմեն միմյանց կենադը»

«Դու և, Քերսիո՛ս հո չե՞ս կարծում, — դրան առարկից կլի տորո ը — որ էթե, ձեր ասելով Զևսին ամբրոս Լն բերում աղավինները դժվարությամբ, հազիվհազ անցնելով շարածէժ ժայռերը առկա նրա նեկտարն էլ սակավ մատչելի է և ոչ առատ, այնպէս որ նա ստիպված է խնայող լինել և շափել յուրաքանչյուրի բաժինը»

14 «Իսկ ինչո՞ւ և ոչ այդպէս — ասաց Քերսիոսը: — Ասենք քանի որ խոսքը եկավ տնտեսական գործերին ապա, գուցե, թերասված բաները մեզ կասի ձեզանից որևէ մե՞կը: Իսկ թերասված է մնացել, իմ կարծիքով, այն, թե ինչպիսի անհրաժէշտ ու բավարար չափ պի տք է ունենս յուրաքանչյուր ստացվածք»:

«Իմաստունների համար — ասաց Կլեոբուլոսը — այդ շափը օրենքն է և ինքնազուրկում, իսկ իմարնների համար ես մի առակ կպատմեմ, որն իմ գոտարը պատմում էր իր եղբորը Մի անգամ, ասում էն, Լուսինը իր մուր իմպրեսիոն»։ «Ինչ համար մի շոր կարիք իմ շափսով?» Բայց մայրը պատասխանեց և կ'էս սոնց քո շափսով շոր կարեմ ախր, դու հիմա գեր է ի կ'ով լղարիկ կլինես, իսկ հետո էլ բուրբովին կծովես մյուս կ'ովի իրոս»։ Ահա այսպես, սիրելի՛ Քլոբուս հիմար ու անխելամի ոմարդն էլ էլ մի ստացվածք չի ունենա քստ իր շափսի Ամեն անգամ նրա պատանյունը այլ էն լինում զանազան պատահականությունների ու իմարնների պատճառով նա նման է եզրպոսյան շանը, որը, ինչպես ստակում է աւվում, մի անգամ ձմաանը, կուշ գալով ու գունդովիկ լսանալով ցրտից, կամեցավ իր համար տուն կառուցել։ Բայց հենց որ տմտուն եկավ և կարելի էր քնել փովելով երկար ու մեկ, ապա նա խորհեց, թե ինքը շափազանց մեծ շուն է և տունն իրեն բուրբովին էլ պետք է համ էլ հեշտ չի լինի այդպիսի մեծ բնակարան կառուցել։ Մի՞թե չէս տմտում, Քերսիս, թե ինչպէս մարդիկ մերթ փշուրներ են հավաքում ու ապրում ծայրը ծայրին հասցնելով, լակոսավարի, մերթ վճռում են, թե իրենց կյանքը կյանք չի, եթէ իրենց ձեռքին չէ թաղավորների ու հաւաքակ ժողովրդի ողջ ունեցվածքը»։

Քերսիսը լռեց և այնժամ դարձյալ խոսել սկսեց Կլեոբուլոսը

«Բայց չէ՞ որ դուք՝ իմաստուններդ էլ ինչպես տեսնում ենք ձեր ստացվածքը բաշխում եք ոչ հավասար շափերով»

«Բարի՛ մարդ, — պատասխանեց նրան Կլեոբուլոսը, — օրենքը, ինչպէս դերձակը սեզանից յուրաքանչյուրին առաջարկում է այն, ինչը մէր շափսին համապատասխանում է, հարմար է և վայելչագեղ։ Չէ՞ որ երբ դու կերակրում, կազդուրում ու բուժում էս տկարներին ապա ոչ թե յուրաքանչյուրին հավասար շափով ես տալիս, այլ այնքան, որքան անհրաժեշտ է՝ հետևելով հաշվարկին ինչպես մենք՝ օրենքին»։

«Ուրեմն ընդհատեց նրան Սրղալեսը — այդ օրենքը էպիլենիդոսին՝ ձեր թմկերոցն ու Սոլոնի հյուրընկալին, թելագրում է ոչինչ բերանը լսանել բացի մի փոքր կտոր իր պատրաստած ուտելիքից՝ քաղցից ազատվել ու համա՞ղ և իդ ընդն իցկաւցնել սոսանց նախաճաշի ու ճաշի»։

Այս խոսքերով ճաշկերույթն ավարտվեց և թալեսը կատակեց, թե լա էլ ավելի լավ էպիլենիդոսի համար, եթե նա չի ուզոմ սոչ ուղալ, ոչ իր համար հաց թխել, ինչպես ստիպված անում է Պիտտակոսը «Որով-

հետև էրեսում եղած ժամանակս — ասաց նա, — ես լսում էի թե իմ տանտիրուհին ինչպես էր երգում իր երկանքն աղալիս.

Աղա, աղա՛ց աղա
Այդպես, ախր Պիտտակոսն էլ է աղում
Մեծ Միսիլենեի արքան»:

Իսկ Սուլոնն ասաց.

«Ինձ համար տարօրինակ է որ Արգալեսը շնչեց, թե այն օրենքը, որն այդ մարդուն մատնանշում է իր սնման կերպը, գրի է առնված Հեսիոդոսի բանաստեղծություններում Հեսիոդոսն է, որ առաջինը Հպիմենիդեսի համար ցանել է նրա սննդի սերմերը՝ նյառն սովորեցնելով հետազոտել թե՛

Որքան է փիփերթն օգտակար և որքան պետքական է թող սղոն»

«Ուրեմն ըստ քեզ, ահա այդպիսի՞ սկնարկներ է այստեղ արել Հեսիոդոսը, — ասաց Պերիանդրոսը — այլ ոչ թե պարզապես գովաբանել, ինչպես միշտ, խնայողությունը և, հետևաբար առաջարկել ամենա հասարակ ուտելիքը որպես ամենահամե՞ղը Փիփերթն իրոք որ օգտակար ուտելիք է իսկ թաղաղուն հաճելի: Դրանք երկուսն էլ, ինչպիսի լսել եմ, ոչ այնքան սնում են, որքան քաղցն ու ծարավն են վանում, իսկ դրանք կարելի է ուտել մեղրով, արտասահմանյան պանրով ու բազում հազվա գյուտ սերմերի հետ: Այդ դեպքում էլ ինչո՞ւ իսկապես Հեսիոդոսը խոսքով ասած «չժրարեն ծուխը կողպեքով» —

« Թող կորչեն Ա՛ց, լերի ջանքելը և տանջված ջորները —

եթե <մնացած սնունդը> պահանջում է այդպիսի նախապատրաստություն: Ինձ համար տարօրինակ է և այն, Սուլոնն թե ինչպես քո այդ հյուրը վերջերս Գելոսում մեծ մաքրագործում կատարելով, չի հավաստիացել, որ նրանց մոտ ի հիշատակ նախնադարյան սննդի վայրի ուրիշ հասարակ խոտերի հետ տաճարներն են բերում նաև փիփերթ և թաղաղու: Ահա այս պարզության և օգտակարության համար էլ ինչպես կարծում են նրանց ողջունում է Հեսիոդոսը»:

«Ու միայն դրա համար, — լրացրեց Անաքարսիսը, — այլև նրա համար որ բոլոր բանջարեղեններից դրանք ամենից ավելի են նպաստում առողջությանը»:

«Խելացի բան ես ասում, — հաստատեց Կլեոդորոսը, — քանզի Հեսիոդոսը ակներևաբար իրազեկ է եղել բուժման արվեստին փորձառու է

էլ էլ և ոչ անփութք, դատելով և սննդի բազազրութեան մասին, և գինու խառնման, և՛ յալ գլխի հատկութիւններէի, և՛ կանանց լվացման և՛ զուրափորման եամանակի և մանուկներէ սաղմնալորման մասին: Սակայն, մտածում էմ ձեզ Սպողոսը ավելի քան էպիմենիդեսը, իրավունք ունի շեփոյ լի շեփոյ յը համարվելու, քանզի նրա ողջ իմաստութիւնը գեղեցիկ է լինելունց ու տարալեզու իր սկիզբն աւնում է այն առակում, զի շեփոսը տառն է սոխակի ու ճուռակի մասին: Բայց ավելի լավ չէ՞ լինի լի լինին նա Աթենքում երկար ժամանակ ապրել է էպիմենիդեսի տակ: Վախ՛մանաբար, գիտի, թե ինչ զգացմունքն էր ից ու մտորումներէց է նա շեփոյ լի սնման այդ կերպիս:»:

Ե) «Սրդոք այդ մասին հարցնելն իսկ պե՞տք է որ,— ասաց Սոլոնը: Չե՞ որ ակնհայտ է, որ բարձրագույն ու լավագույն բարիքներին մեծից առաջ հաջորդում է համեստագույն սնունդով բավարարվելը, յետոյի բարիքներից բարձրագույնը մի՞թէ այն չէ՛ էրբ մալգ ընդհանրապէս սննդի կարիք չի զգում»:

«Ոչ մի կերպ չեմ կարող համ սձայնել,— արձագանքեց Կլեոդորոսը — Երբ ուշատեղ՝ այս սեղանների առաջ առանձնապէս կործանարար լինելու սնունդը մերժելը քանզի ի՞նչ բան է սեղանը, եթե ոչ զոհասեղան աստուծոսի, որոնք հոգ են տանում բարեկամութեան ու հյուրասիրութեան մասին: Ինչպէս Թալեսն է ասում, թե Երկրի շքացման հետ միասին, կրտսնակիկն ամբողջ տիեզերքը, այդպէս էլ՝ տանը սննդի հետ միասին կվիկ ընդ և օջախի կրակը, և օջախն ինքը և գալաթները, և հյուր դուրսը: Ե հյուրընկալութիւնը՝ մարդկանց միջև եղած ամենադիւխալոր ու ամենամարդկային այդ կարպը իսկ ավելի պարզ ասած՝ ողջ կյանքը, եթե միայն կյանքը դա մարդկային գործերի հաջորդականութիւնն է, որոնք էլ յետոյի գրաղմունքի առարկան սննդի հայթայթումն ու նախապատրաստումն է: Ազեաի կզանտե հոգապարծութիւնը բարեկամս և հոգը կմտա անդոսը ու անխնամ ու պարսպութեանից կծածկվի անպատու մարտու աներով և հեղեղներով կոտորվի: Իսկ դրա հետ միասին կկործանվեն և բոլոր արվեստներն ու արհեստները, որոնց համար սնունդը եղել է և է զրգապատճառ, տոտրկա ու հիմք և որոնք առանց դրա սննդի կվիկ լածվեն: Շենց աստուծոսների պաշտամունքն էլ կսպառվի: մարդկանց կ'ըմից ավելի պակաս յափով կպաշտվի Արևը, դրանից է՛լ ավելի պակաս՝ Լուսինը, Իթե մնա և դրանց պաշտամունքը լույսի ու տաքութեան մար միայն: Իսկ Չես անձրևաբերի համար, իսկ Դեմետրա-հերկվորու յա իսկ Պոսեյդոն-սննդի համար կճարվի՞ արդոք զոհարան, կճարվի՞ յը պոք զոհ: Իսկ Դիոնիսոս-Բարեպարգևի մասին կունենա՞նք արդոք

որևէ նախագիտելիք, կլինե՞ն հեղումներ զենումներ կլինե՞ն, եթե նրա ոչ մի պարզևր մեզ պետք չլինի: Ահա թե այդ ամենի մեջ ինչպիսի՞ հեղաշրջումներ ու խառնաշփոթություններ են թաքնված: Անխոհեմ է նա, ով ամբողջովին տրված է ամեն կարգի լավականությունների: Բայց անզգա է նա ով խուսափում է դոանց բոլորից և յուրաքանչյուրից: Իսկ հոգին թող որ տնօրինի իրեն ներհատուկ բարձրագույն բավականությունները, բայց մայմնի համար չկա ավելի օրինական բավականություն, քան այն, ինչն ստանում է սննդից քանզի դա կատարվում է մարդկանց աչքի առաջ և մարմնին է փոխանցվում խնշույթների ու ճաշկերույթների միջոցով, այլ ոչ թե այնպես, ինչպես սիրային հաճույթների ժամանակ դիշերային խոր խավարի մեջ: Եվ ինչպես վավաշոտները մարդկանց մեջ անամոթներ ու գազանանմաններ են համարվում ճիշտ այդպես էլ նրանք են ովքեր խուսափում ևն ճաշկերույթից :

Երբ Կլեոդորտոսն ավարտեց ևս սկսեցի խոսել

«Դո՛ւ բաց թողցիր նաև այն — ասացի ես,— որ մերժելով սնունդը, մենք մերժում ենք նաև քունը: Իսկ առանց քնի չկա՞ նաև երազներ, իսկ առանց դրանց մենք զրկվում ենք ապագայի վերարերջալ գուշակությունների մեջ ամենահնից: Կյանքն այնժամ կդառնա միազոլմանի, և մարմինն անօգուտ կերպով կզգեստավորի հոգին չի՞ որ մարմնի մեջ ամենից շատը և ամենից գլխավորը այն մասերն են, որոնք ծառայում են սնուցմանը՝ ատամները, լեզուն, ստամոքսն ու լյարդը, բոլորն էլ անգործունյա չեն և նախանշանակված չեն որևէ այլ բանի համար: Ուրեմն, եթե սննդի կարիք չկա, ապա մարմնի կարիք էլ չկա իսկ սա նշանակում է, որ հենց իր կարիքն էլ չկա, որովհետև մարդն առանց մարմնի չի լինում: Այդպիսին է մեր պաշտպանությունը հօգուտ որովայնի,— վերջացրի ես,— իսկ եթե Սուլոնը կամ ուրիշ ոյևէ մեկը ո զո մ է դո մ ալա ահայտվել, ապա լսենք նրան»

16 «Իհարկե — ասաց Սուլոնը:— Թե չէ մենք կթվանք ավելի ահախոհեմ, քան եգիպտացիները չէ՞ որ նույնիսկ նրանք իրենց հանգուցյալներին հերձում են դնում արևի տակ, հետո փորոտիքը նետո մ գետը, իսկ մնացած մարմինը դրանից հետո համարում են մաքրված և հոգում են դրա մասին: Եվ իրոք, հատկապես փորոտիքը մեր մարմնի ապականությունն է, դրա իսկական սարտարոսը: Ախդի տարտարոսի նման լեցուն ահավոր հոսանքներով ու դիակներով, Կենդանի արարածը կենդանիով չի սնվում, իսկ մենք սպանում ենք կենդանիներին ու բույսերին, որոնք նույնպես ապրում են քանզի աճում ու սնվում են, և այդպիսի սպանությունն անարդար է չէ՞ որ ինչ-որ այլ բանի վերափոխվելը նշանակում է

կործանվել իսկ լինող մեկի սննդի մեջ մտնելը նշանակում է կործանվել վերջնականապես Սուսնունդից հրաժարումը որը ասում են, պահպանում էր ինն Օրվուր, սոսկ խուսափանք է, այլ ոչ թե սնունդից մնանդ : Նույն բար պղծություններից ազատում: Իսկ իսկական ազատումն ընտրումը մեկն է կատարյալ արդար կեցությամբ հասնել ինքնուրույն վիճակի անկարիքության: Աստված ում որ հնարավորություն չի տվել սպրկել առանց ուրիշներին վնասելու, նրա բնության մեջ հենց անարդարության սկզբնապատճառ է դրել: Այդպես ավելի լավ չէ՞, բարեկամ զուրս նեակելով մեզներից անարդարությունը զուրս նետենք և ամբար, և լյարգը և իորոտիքը: Չէ՞ որ դրանք մեզ չեն տալիս ո՛չ լեյկոսթյան զղացում ոչ մզումներ դեպի գեղեցիկը, այլ նման են գուրդի միայն խոհանոցային իրեղենին՝ դանակներ, կաթասներ երկանքներ սուշուկ ջախներ ջրհորի թիակներ: Առանց դժվարության կարելի է անել թե ինչպես շատերի հստիկ մայմնի մեջ սրված է ինչպես ջրագույլ և միայն մի բան գիտի այն, որ պետք է պտտի ուտելիք ճարտարամար: Այդպես էլ մենք ինքներս հենց սոր չէինք տեսնում և չէինք լուծում միմյանց, և սննդի նկատմամբ եղած պահանջը ծոում էր մեզներից լուրարանչուրի մեջքը ինչպես սարուկներ: Բայց չիմա սեղանները մի կողմ էն քաշված մենք ազատ ենք, և դու տեսնում ես, որ մեր գլուխներին բուկներ կան մենք զրույց ենք անում ոչ մի տեղ չենք շտապում և իսկապես բավականություն ենք ստանում միմյանցից, և այդ ամենը նրանից է որ մենք ազատվել ենք սննդի կարիքից: Ասա՛ եթե մեր ներկայիս փնակը կարողանար առանց խոչընդոտի ձգվել ամբողջ կյանքում մի՞թե մենք չէինք ուրախանա միմյանց հետ լինելու այս ազատ ժամանակի ամար՝ շատածելով ազրատության մասին, չիմանալով ինչ է հարրատությունը Չէ՞ որ անհրաժեշտի պահանջմունքի հետ միասին և դրանով էլից պալիս է հավելույ դաչինի ծարավը:

Ուր մեր կլեսոսորսը ենթադրում է, թե սնունդը մեզ անհրաժեշտ է, սրպեսզի մենք սեղաններ ու գավաթներ ունենանք և սրպեսզի դոհեր մատուցենք Կեմեարային ու Կորային: Բայց այն ժամանակ, թերևս, ուրիշ ոչե՛լ մեկը կատի թե պատերազմն ու ճակատամարտերն էլ են մեզ պետք, սրպեսզի մենք պարիսպներ ունենանք, նախաշինարաններ ու զինաշինարաններ, և սրպեսզի մենք դոհեր մատուցենք սպանված ամեն մի հարցար թշնամու դիմաց, ինչպես ընդունված է մեսսանադիների մեջ: Իսկ երբորպը կվշտանա, որ մենք բոլորս առողջ ենք ոչ ոք, իբր, հիվանդ չէ, իսկ դրանից էլ՝ անկողին ու փափուկ փովածք պետք չէ, և Ասկլեպիոսին գու՛ չենք մատուցում ոչ էլ՝ պահապան ատվածներին, և ողջ բժշկական

գործը իր դեղ ու դեղորայքով հանգերձ անուշադրության է մատնված: Մի՞թե սա էլ միևնույն բանը չէ: Չէ՞ որ սնունդն էլ ընդունվում է որպես դեղ՝ քաղցի դեմ, և բոլոր սնվողները կարող էին ասել, որ այն ընդունում են ոչ թե քաղցրահամության ու բավականության համար, այլ որ այն անհրաժեշտ է իրենց բնությանը: Եվ իսկապես էլ, կարելի է սննդի հետ կապված ավելի շատ հոգսեր թվել, քան թե լավականություններ ընդ որում այդ բավականություններին քիչ էլ տոկ է տված մարմնում և ժամանակն էլ երկար չէ այնինչ սնունդ հայթայթելու հոգսերն ու գլխացավանքներն այնպես էն մեզ լցնում տանջանքներով ու ստորացումներով: Հոմերոսը, հավանաբար, հենց դա ի նկատի ուներ, երբ մտածանշում էր թե աստվածներն անմահ են նրա համար որ ոչինչ չեն ուտում.

Թանգի ոչ մի բան չ'ն ստոմ ոչ մի ողկո յզլց գինի չեն
ճաշակում,

էլ սնիդ էլ ն ըլ ն էն նրսնք և անմահ են սնվանոմ նրանց —

այսինքն՝ սնունդը մեզ համար ոչ միայն ապրելու միջոց է, այլև մեռնելու միջոց Դրանից հիվանդություններն էլ են սնվում մեր մարմնի մեջը, որը հավասարապես տառապում է և՛ թերասնումից, և՛ գերլցումից: Հաճախ մեզ համար նույնիսկ այնքան էլ դժվար չի լինում սնունդ հայթայթելն ու ճարելը, որքան մարմնի համար՝ այն յուրացնելն ու անդամներին հասցը նելը: Բայց այնպես ինչպես Դանայուհիներին եթե հարցնեին թե ինչ կանեն իրենք և ինչպես կապրեն, եթե ազատվին դատարկ տակառը լցնելու հոգսերից, այդպես էլ մենք չենք իմանա, թե ինչ կանենք, եթե հանկարծ անհրաժեշտ չլինի հողի ու ծովի այդքան ոլարգևները քարշ տալ լցնել մեր անկշտում մարմինները: Իսկ այդ ամենը նրանից է, որ մենք շփոտենք իսկական գեղեցիկը և դրա համար էլ սիրում ենք այն կյանքը, որը ծառայում է լոկ կենսականությանը: Ինչպես ստրուկներն աղատություն ստանալով՝ սկսում են իրենց համար անել այն, ինչ որ առաջ անում էին հոգուտ տերերի այդպես էլ մեր հոգին, որն այժմ շատ ջանքերի ու հոգսերի գնով սնում է մեր մարմինը այդ ծառայությունից աղատվելու դեպքում ինքն իրեն կանի և կապրի մի հայացքով, որը դարձած կլինի սոսկ դեպի ինքը հոգին և դեպի ոչնչից շեղվող ու չխափանվող ճշմարտությունը»

Ահա թե ինչ ասվեց սննդի մասին սիրելի նիկարքոս:

17 Սուլոնը դեռ չէր վերջացրել իր խոսքը, մեկ էլ ներս մտավ Գորգոսը՝ Պերիանդրոսի ևզբայրը, որն աստվածային նախագուշակումների ցուցումով ուղարկված էր Տենարյան հրվանդանը սրբազան պատվիրապետությամբ և Պոսեյդոնին զոհ մատուցելու Մենք բոլորս նլան ողջունե-

գինք, իսկ Պերիանդրոսը գրկեց ու համբուրեց: Դրանից հետո նա նստեց մահճին՝ Պերիանդրոսի մօտ և նրան ինչ-որ բան ասաց այնպես, որ ուրիշ ոչ ոք չլսեր: Պերիանդրոսը լսում էր և թվում էր, թե նրա խոսքերից ալեկոծված էր բազում զգացումներով նա մերթ ընկճված էր թվում մերթ՝ վրդովված երբեմն կասկածոտ, երբեմն էլ զարմացած վերջապես ծիծաղելով, նա մեզ դարձավ այսպես

«Ես շատ կուզենայի ձեզ իսկույն պատմել այն, ինչ լսեցի, բայց շեմ համարձակվում չէ՞ որ Թալեսը համարյա թե ասաց որ խոսել պետք է ճշմարտանման բանի մասին, իսկ անհավանականի մասին ավելի լավ է լուր»:

«Թալեսը մի այլ իմաստուն խոսք էլ ունի,— առարկեց նրան Բիանտոսը,— «Յշնամիների ասած հավանական բաներին իսկ մի՛ հավատալ արեկամների անհավանականին էլ հավատա»: Ընդ որում նա Յշնամիներին բոս իս անվանում է վատ ու հիմար մարդիկ իսկ բարեկամներին՝ բարի ու խելացի»:

«Է՛հ, ուրեմն,— ասաց Պելիանդրոսը,— պատմությունդ Գորգոս պետք է կրկնես բոլորի առաջ, իսկ ավելի լավ է ասել՝ պետք է քո բերած լուրը վերաշարադրես նորագույն դիֆիրամբների ձևով»:

18 Եվ Գորգոսն անա թե ինչ պատմեց այնժամ:

Երեք օր նա սրբազան տուն էր անում, իսկ վերջին գիշերը ծոլափին հույ մ էին կատարում՝ շուրջպարերով ու խաղերով: Լուսինը փայլում էր ծովի վրա, քամի շևար, խաղաղ էին երկինքն ու ծովը: Հենց այդ ժամանակ ծովում կոհակներ հայտնվեցին, որոնք գլորվում էին գեպի հրվանանք ամբողջովին փրփրած ու բարձրաշառաչ, այնպես որ ամենքը զայտացած վազեցին եկան այն տեղը, ուր որ ալերախում էր տեղի ունենում: Փեռ շին հասցրել գլխի ընկնել, թե բանն ինչ է,— այնպես ալ ագեր գա մտանում երբ արդև կարելի հղալ տարբերիլ գելֆիններին. մի քանիսը գալիս էին վտառով, շրջան կազմած, մի քանիսը առջևից, առաջ նորդերով գեպի ափի ամենահարմար տեղը, էրրորդները՝ հետևից, ինչպես ուղեկցողներ: Իսկ գրանց մեջտեղում ծովի վրա երևում էր ուրվագիծը ինչ-որ մարմնի. օր գրանք բերում էին: Դրանք անհանգիստ ու անհասկանալի էին միմյան օր կիս մտանցան իրար, լողալով եկան գեպի ափը և դամար հանեցին թպրտացուց ու շնչող մի մարդու իսկ իրենք նորից հետ լացան գեպի հրվանդանը՝ չրի վրա դասկատելով սովորականից ավելի բարձր ասես թե ուրախանում էին ու պարում բուռն բերկրանքից: «Մեզանից շատերը — ասաց Գորգոսը — վախեցան ու ծովից հեռու փախան, բայց մի քանիսը արանց Տեռես և ասես ևս սլիտիթյամբ լցվելով մտանցան

և հանձին այդ Գարդու, ճանաչեցին կիֆարահար Սրլոնին նա ինքն իր անունը տլեց, և շորերից էլ դա նրեում էր. նրա վրա այն հագուստն էր որով հանդես էլ գալիս քնարահարների մրցություններում Մենք նրան տեղափոխեցինք մի խրճիթ, իսկ քանի որ նա անվնաս էր և միայն հոգ նատանջ ու ուժասպառ էր եղել արագ լողից և ծովի աղմուկից, ապա մենք նրանից լսեցինք այն պատմությունը որին ոչ ոք չէր հավատա, բացի մեզանից, որ մեր աչքով տեսել էինք դրա վախճանը

Արիոնը մեզ ասաց, թե վաղուց արդեն ուզում էր վերադառնալ Բտա լիււյից իսկ Պերիանդրոսի նամակից հետո՝ էլ ավելի վճռականորեն Եվ հենց որ Կորնթոսից եկել է բեռնատար նավը, նա իսկույն բարձրացել է դրա վրա ու ճանապարհ ընկել Երեք օր նրանք նավել են համընթաց քամու տակ, երբ մեկ էլ նա նկատել է որ ծովագնացներն ուզում են սպանել իրեն, իսկ ապա նավավարը նրան դադանի պատմել է, թե իրենք որոշել են մտածածը կատարել հենց այս գիշեր: Անօգնական ու տարակուսանքի մեջ՝ նա անսուցիլ է այն լամ աստվածային մղումին ողջ-ողջ զուգվել պատրաստ էլ մեռնելու, իսկայես քնարահարների վերջին մրցությանը, և մեռնելիս՝ երգել իր վերջին երգը որպեսզի դրանում էլ կալապից ավելի վատ չլինի: Եվ ահա, պատրաստվելով ու հայտարարելով, թե ինքը մտադիր է երգել Պիթիական մի երգ՝ ի փրկություն իրեն, նավի ու ծովագնացների, նա կանգնել է նավախելի վրա ու նախ և առաջ գիմելով ծովային աստվածությունը՝ սկսել է երգել: Նա չի հասցրել մինչև կեսն էլ երգել, երբ արևն իսկույն ընկղմվել է ծովի մեջ, իսկ առջևում երևացել է Պելուպոնեսը Տեսնելով, որ ծովագնացները չսպասելով գիշերվանք առաջ են նետվել, չ իրեն սպանեն, ու մերկացված ին եղել նրանց սրերը, իսկ նավավարը գեմբը ծածկել է թիկնոցով նս վազել ու նետվել է ծովը՝ հնարավորին շափ նավից հեռու:

Բայց նա դեռ չի հասցրել սուզվել մինչև գլուխը, էրբ լուշալով նրա մոտ են նետվել դելֆինները, նրան առել են իրենց ուսերին իսկ ինքը շփոթվել, տարակուսել և սկզբում վախեցել է: Միայն էրբ տեսել է որ դելֆիններն իրեն թեթև թեթև տանում են, որ իր շուրջը հավաքվել է մի մեծ բազմություն, որ նրանք իրեն հաճույքով միմյանց են փոխանցում առես հերթականությամբ կատարելով ընդհանուր մի պարտականություն և լողում են այնպես արագ որ նավն արդեն շատ է հեռ մնացել — ապա ոչ այնքան (նա այսպես ասաց) մահվան սարսափ է զգացել կամ ապրելու ցանկություն, որքան որ հպարտություն ու հաստատ հավատ աստվածների հանդեպ, քանզի այդպեսի փրկությունը ապացուցում էր, որ ինքը սիլված է աստվածների կողմից: Իսկ տեսնելով երկինքը աստղերով

չը պատահել է Հեսիոդոսին, դա և մարդկային գործ է և մեզ վերաբե-
րող: Գու, էրևի, լսե՞լ ես այդ մասին»:

«Բոլորովին ոչ», — ասացի ես

(Այդ դեպքում արժե իմանալ այդ մասին Մի մարդ (կարծեմ միլե-
թացի) որ Հեսիոդոսի հետ հյուրընկալվել է Լոկրիսում, գաղտնի կապի
մեջ է մտել տանտիրոջ դստեր հետ: Գործը բացվել է, և Հեսիոդոսի վրա
կասկած է ընկել, թե նա իմացել է հանցագործության մասին սկզբից և եթե
բայց թաքցրել է Իսկ իրականում նրա վրա ոչ մի մեղք էլ չի եղել այլ
նա դարձել է անարդար գայրույթի ու գրպարտության զոհ աղջկա եղ
բայրները, դարանակալիլով նեմյան Զևսի տաճարի մոտ, որը Լոկրի
սում է սպանել են և՛ նրան և՛ նրա ուղեկցին, որի անունը Տրոիլոս է
եղել նրանց դիակները նետել են ծովը: Տրոիլոսի դիակը ծովը քշել
բարձրացրել է Գափնոս դետի գետաբերանը ու մոտեցրել այնտեղ ջրից
մի փոքր վեր բարձրացած ժայռին, և այդ ժայռը մինչև հիմա կոչվում է
Տրոիլոս: Հեսիոդոսի դիակն էլ հենց որ այն ընկել էր ափից, գելֆինների
վտանգ իսկույն բռնել ասրել էր Ռիոսի մոտ, որը Մոլիկրիսով դիմացն է
Մյնտեղ հենց այդ ժամանակ Լոկրիսյիբ հավաքված են եղել զոհերի մոտ
Ռիյան տոնին, որն այժմ էլ է շքեղորեն արվում այդ նույն տեղերում:
Տեսնելով իրենց կողմն եկող դիակը, նրանք, հասցանալիորեն, դարձա-
ցել են վազել ափի մոտ, ճանաչել են մեռածին (նա դեռ ճանաչելի է
եղել) և մոռանալով ամեն ինչ՝ զբաղվել են սպանության հետաքննու-
թյամբ քանզի այդպիսին է եղել Հեսիոդոսի հուշակը: Արագ որոնելով
նրանք հայտնաբերել են մարդասպաններին, նրանց ողջ-ողջ ծովն են նե-
տել, իսկ նրանց տունը հիմնահատակ արել: Հեսիոդոսին էլ թաղել են նե-
մեչա տաճարի կողքին, բայց օտարերկրացիները մեծ մասամբ չգիտեն
նրա շիրմի տեղը այն թաքցնում են, քանի որ օրքոմենացիները, իբր,
ուզում են, պատգամախոսի պատվիրանի համաձայն, հափշտակել նրա
մասունքները ու թաղել իրենց մոտ: Դե եթե գելֆիններն այսքան բարձի
ու հոգատար են մեռածների հանդեպ ապա առավել ևս հարկ չի լինում
զարմանալ, որ նրանք օգնում են ողջերին, մանավանդ եթե հմայված են
լինում որևէ երգեցողությամբ կամ Ֆլեյտայի նվագով: Զե՞ որ մենք բո-
լորս գիտենք որ այդ կենդանիները սիրում են երաժշտություն, և երբ նա
վերը անհողմության ժամանակ թիավարում են Լոգի ու սրնգի նվագի
տակ, ապա նրանք գալիս հասնում են դրանց, լողում են կողքով և ուրախ
են լինում այդպես լողալու համար: Իսկ երբ ծովում լողանում են ու սուզ-
վում երեխաները, ապա նրանք սիրում են մրցել սրանց հետ առաջ
կորուկի խաղալով: Այդ պատճառով էլ կա նույնիսկ մի շարված օրենք

նրանց անձեռնմխելիության վրաբերյալ գելֆիններին չեն որսում և նրանց մնաս չին տալիս միայն երբ նրանք ուռկանն ընկնեն ու ոչնչացնին որովտո՞ ձկնէրին ապա նրանց պատժում էն ճիպոտահարելով ինչպէս հանցանք գործած էրեխաներին: Հիշում եմ, Լեսբոսում էլ եմ լսել, թէ ինչպէս մի աղջկա գելֆինը փրկել է ծովից: Բայց Պիտտակոսը դատակի լավ դիտի, այնպէս որ թող նա պատմի»:

ՉՍ Պիտտակոսը հաստատեց, որ այդ պատմութիւնը շատ հայտնի է և շատ ըն են դա հիշում: Լեսբոսի բնակիչներին պատգամախոսը պատմիրել էր. երբ նա վաղիս նրանք հանդիպէն Մետոգա կոչվող հրվանդանին, ապա թող այդտեղ զոհ մատուցեն Պոսեյդոնի համար ծովը նետելով մի ցուլ, իսկ ներեիդների և Ափրոդիտեի համար՝ մի կինդանի աղջիկ: Լեսբոսցիները յոթ առաջնորդ ու թագավոր ունեին իսկ ութերորդը՝ էքելայոսը, որը պատգամախոսի կողմից նշանակված էր վերաբնակեցման պետ, դեռ ամուսնացած չէր: Այն յոթ հոգին, որոնք շամուսնացած աղջիկներ ունեին, վիճակ գցեցին, ու վիճակն ընկավ Սմինփիոսի դստեր վրա: Սրան լավ հագցրին զարդարեցին ոսկով ու երբ հասցրին նշանակված տեղը, ապա ուղում էին, աղոթելով, ծովը նետել: Բայց գաղթականների մեջ կար մի պատանի որը սիրահարված էր այս աղջկան տղան, ըստ երևույթին ազնվական տոհմից էր իսկ նրա անունը, հիշում էմ, Լնալոս էր: Նա այրվելով աղջկան գծբախտության մեջ օգնելու անհաղթաւարելի ցանկութեամբ, վերջին վայրկյանին նետվեց նրա մոտ, գրկեց նրան և նրա հետ միասին ծովն ընկավ: Այն հենց այդ ժամանակ էլ արագորեն լուր տարածվեց որը ոչնչով չի հատատվում բայց ժողովրդի մեջ շատերին է համոզել, թէ նրանք երկուսով փրկված են և ափ հանված: Ասում էին, թէ Լնալոսը հետո երևացել է Լեսբոսում ու պատմել, թէ, իբր, ծովում իրենց բռնել են գելֆինները և անմնաս հասցրել մինչև ամուր հողը: Յան էլ ավելի հրաշտղան պատմութիւններ որոնք աղջկանում է գերում էն ժողովրդին, բայց պրանց հախատալը մշտ չի Սսում էն, օրինակ, թէ կղզու շուրջը բարձր ալիւ է խոչարցել, մարդիկ աճաբէկվել են, և միայն էնպիսին է կել ծովն գեմ հանդիման. ծովից նրա հետեից դեպի Պոսեյդոնի տաճարն էլ Լովել ուղտանուկները, պրանցից ամենամեծը բերել է մի քար, էնալոսն այդ քարը նվիրել է Պոսեյդոնին և մինչև այժմ էլ այդ քարը կոչվում է էնալոս: «Իսկ ընդհանրապես,— ասաց Պիտտակոսը,— լի մարդիկ հասկանային անհնարինի և անսովորի, բնութեանը և մեր լատկերացումներին ներհակ երևույթների միջև եղած տարբերութիւնը պա նրանք այնժամ ո՛չ դչուրահավատութեան մեջ կընկնէին ո՛չ էլ թե-

րահավատության այլ կպահպանեին քո կանոնը Քիլոն. «Ոչինչ՝ չափից ավելի»:

21 Սրանից հետո Անաքարսիսն սկսեց խ սել այն մասին, թե ինչպես, ըստ Թալեսի հիանալի ենթադրության հոգին առկա է տիեզերքի բոլոր կարևորագույն ու մեծագույն մասերում ապա հարկ չի լինում զարմանալ, որ ամենանշանավոր իրադարձությունները տեղի են ունենում աստծո կամրով: Մարմինը հոգու գործիքն է, իսկ հոգին՝ աստծո դրոժիքը: Եվ ինչպես մալմինը շատ շարժումներ է անում իր ուժով, բայց ավելի շատ և ավելի լավ՝ հոգու ո ժով, այդպիս էլ հոգին որոշ շարժո մներ կատարում է ինքնիրեն որոշ շարժումներ էլ վստահում է աստծուն, որպեսզի նա դրանք դարձնի և ո ղի ըստ իր կամքի: Եվ բոլոր գործիքների մեջ հոգին ամենահնազանդն է: Իսկապես, ասաց Անաքարսիսը եթե և՛ կրակն է աստծո գործիքը և՛ ջուրը, և քամին, և ամպերը, և անձրևները, որոնցով նա ոմանց փրկում ու կերակրում է, իսկ ուրիշներին էլ ոչնչացնում է ու կործանում, ապա զատմանալի կլիներ, եթե միայն կենդանին ըր միանգամայն անօգտակալ լինեին նրան նլ ա բոլոր գործերում: Շատ ավելի հավանական է, որ նրանք էլ կախված են աստվածային ուժից և ծառայում են դրան պատասխանելով աստվածության շարժումներին ճիշտ այնպես, ինչպես աղեղները՝ սկզբուններին իսկ քնարներն ո Գլեյ տաները՝ հելլեններին:

Այնուհետև բանաստեղծ Քերսիոսը հիշեցրեց թե այդպիսի անակընկալորեն փրկված մարդկանցից է եղել նաև Կիպսելեսը՝ Պերիանդրոսի հայրն ինքը: Նրան՝ դեռ նորածին, պետք է սպանեին, բայց ելբ նա ժրպտացել է սպանելու սպարկվածներին, դրանք սատանվել էն, իսկ երբ, սիրա առնելով, նորից են սկսել որոնել նրան ապա շեն գտել, որովհետև մայրը նրան թաքցրած է եղել փոքրիկ սնդուկում Սրահամար էլ Կիպսելեսը հետագայում Դելփիքում գանձարան է դրել նրա համար որ աստված զսպել է նրա մանկական լացը որպեսզի փնտրողները լգտնեին նլան:

Այս ոեղ Պիտտակոսը դառնալով Պերիանդրոսին ասաց

«Լավ է, որ Քերսիոսը հիշեցրեց այդ գանձարանի մասին, Պերիանդրոս ես հաճախ էի ուզո մ քեզ հարցնել, թե ինչու այնտեղ՝ արմավենու ստորոտում մետաղի վրա գորտերի բազմություն է պատկերված. դրանք լինչ առնչություն ունեն ընծայաբերողի կամ աստծու հետ»:

Պերիանդրոսը նրան առաջարկեց այդ մասին հարցնել Քերսիոսին. նա գիտե և ինքն էլ Կապսելեսի հետ է եղել, երբ նա օծել է իր գանձարանը: Բայց Քերսիոսը միայն ժպտաց: «Նախքան բացատրելը,— ասաց նա,—

Է ինչ որ կապենացի աշատեղ հավաքվածներին հարցնել իսկ ի՞նչ են նշանակում նրանց ասած խոսքերը «Ուրիշն՝ շափից ավելի» կամ «Ճանաչիք ինչ որ է ինչ» կամ վերջապես այն ամենը որոնց պատճառով շատերը հրաժարվում էին ամուսնանալ, շատերը՝ վատահել իսկ ոճանք էլ նույն իսկ տակ «Երաշխավորութունից հետո պատի՞ժ»

Դե ինչ քիչ այստեղ ի՞նչ բացատրենք,— առարկեց Պիստակուր — Չէ՛ որ Եղոպոսը վաղուց արդեն այդ ասույթներից չորաքանչյուրի վրա մեկական առակ է հորինել, և դու դրանք, կարծեմ, գովում էիր և «Գովում էր, բայց կատակով,— պատասխանեց Եղոպոսը,— իսկ նա լիցուկն ասացուցո՞ւմ էր, թե այդ կանոնների իսկական ստեղծողը Հոմերոսն է որ Հեկտորը օրինակ «Ճանաչում էր իրեն», երբ հարձակվում էր իր շնորհի վրա

Բայց ի՞նչ ասելու է իր կովի Էտնել Այաքսի հետ Տելամոնի որդու

ուրևիկա կար Գիոմեդեսին իսրահոլդ է տալիս հետևել հենց «ուրիշն շափից ավելի» կանոնին.

Ինձ շափազանց էի գովի մի պարսավի Գիոմեդես ազնվագամ

Ի կայն բանի համար, որ նա երաշխավորութունը, ըստ երևույթին հուշարում է դատարկ և անհուսալի դործ, նրան նույնիսկ շատելին են հանվում մանուկ

Ի ինչը գլտես որ միշտ սիսլ է ան գլանի հալար երաշխավորել

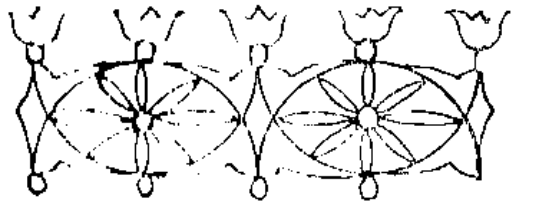
Այսուամենայնիվ, մեր Քերսիոսն աւուժ է, թե Հատուցմանը Չևան ինքը լրկիլ շարտեց, որովհետև սա երաշխավորել էր Չևսի մոտ Հերակլեսի յճդտն մտսին, երբ Չևսին խաբել էին»

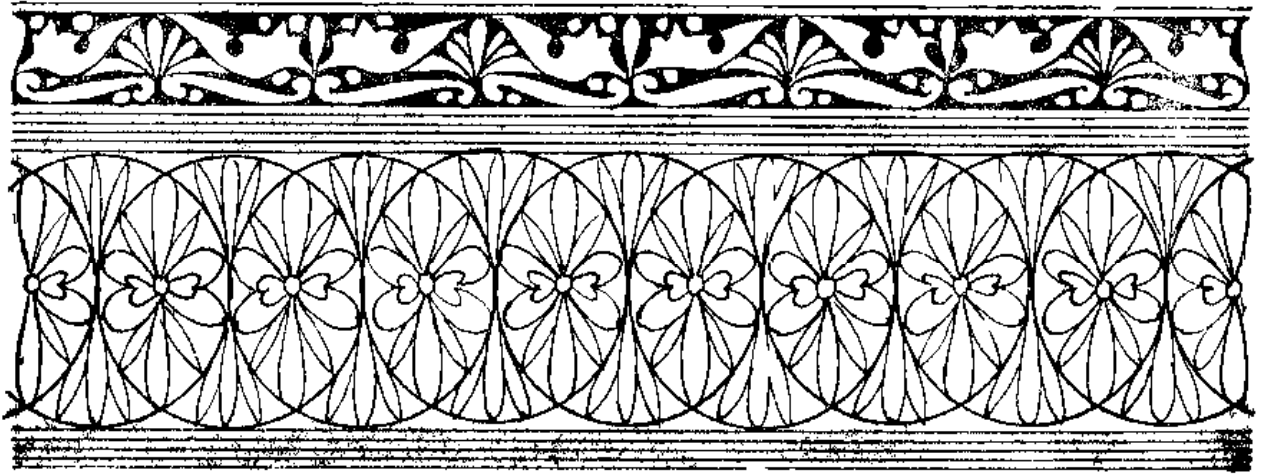
Պե ի՞նչ,— այնժամ ասաց Սոլոնը:— Այլ գլտբում հետևենք գեղտուտն Հոմերոսին նախ այն յանում, որ

Արևից մեծ է լիշելը գիշերից և նողանդվելը հսճելի է

Նե լից է կասու լից լի պատիլ Մուաների, Պոսեյդոնի ու Ամփիտրիտի և համար կր է որ լանով էլ ավարտեմք խնջույքը»

Ահա ի՞նչ պետք է ինչպե՛ս լից հավաքույթը ո՞վ նիկալք ս»

Անաստիասուրբյանն Վասիլն

(1) Տգիտութիւնն ու աստվածների բնույթին անգետ լինելը վաղուց ի վեր տարածվում է կարծես թե երկու հոսանքով, մեկը ընկնելով անհողզողդ, համառ հոգիների մեջ, ինչպես քարքարոտ հողում, ծնունդ է տալիս անաստվածութեան: Մյուսը երկշտ ու զգայուն հոգիներում, ասես փափուկ ու խոնավ հողում, աճեցնում է սնահավատութիւն: Ամենայն մոլորութիւն կործանարար է առավել ևս այդպիսի բաներում, բայց այն տեղ, որտեղ դրան կիրքն է խառնվում, կրկնակի կործանարար է դառնում: Ցանկացած կիրք նման է տենդի, և, բորբոքված վերքի նման առանձնապես վտանգավոր են հոգու այն հիվանդութիւնները, որոնք զուգակցվում են խառնաշփոթութեամբ: Մեկը կարծում է, թե ամեն ինչի հիմքում սոսկ ատոմներ ու դատարկութիւնն է: Այս կարծիքն, իհարկե սխալ է, սակայն սա իր հետ ոչ տառապանքներ, ոչ հուզումներ, ո՛ր էլ վշտեր է բերում Մի ուրիշը ենթադրում է, թե մեծագույն բարիքը հարբստութեան մեջ է: Այս այս մոլորութիւնը թույնի պես ուտում է հոգին, մարդուն հանում հավասարակշռութիւնից շի թողնում, որ նա հանգիստ քնի, սադրում է ու բորբոքում, հրում դեպի անդունդը, ծուղակը գցում արիութիւնից զրկում: Եվ սակայն էլի ոմանք կարծում են, թե արատն ու առաքինութիւնը մարմնակա՞ն են: Ամոթալի՞ մոլորութիւն, ի նշ ասել կուզի, բայց ոչ արժանի ողբ ու արցունքի: Բայց կան այլ կարդի ասույթներ ևս

Յ՝ առաքինութիւնն եղկելի... Ես իզուր
քիզ ծառայեցի այդպես նախանձախնդրորհի

Երթելով «դեպի հարստություն տանող անարդարացի ուղիները» և «սան Լարձակությունը, որը խոստանում է ամեն կարգի հաճույքներ»։ Այսպիսի դատողությունները խղճահարության ու վրդովմունքի են արժանի, որովհետև բավական է, որ հոգու մեջ խոր տպավորվեն և ահա հոգին սկսում է ստեղծել թրթուրներով ու ճիճուներով լիցուն, դեռալ հիվանդություններով ու տառապանքներով։

(2) Այսպիսով երկու մոլորություններից որոնց մասին այստեղ խոսում ենք, անաստվածությունը մի սխալ կարծիք է այն մասին, թե երանելի անմահ էակներ չեն լինում և այդպիսի անհավատությունը աստվածության հանդեպ, ըստ երևույթին, մարդուն հանգեցնում է յուրատեսակ անղգայության և աստվածներին մերժելը նրան պետք է որպեսզի չվախենա նրանցից։ Մնահավատությունն էլ, ինչպես իր անունն է ցույց տալիս, խեղաթյուրված մի պատկերացում է, որը մարդու ներշնչում է նվաստացուցիչ ճնշող սարսափ նա, ճիշտ է հավատում է աստվածների գոյությանը, բայց մտածում է թե նրանցից միայն դժբախտություններ ու տհաճություններ են գալիս։ Անաստվածին աստվածության վերաբերյալ մտքերը, ըստ երևույթին, բոլորովին չեն հուզում, իսկ սնահավատին հուզում են այնքան, որ նա դժբախտության մեջ է ընկնում։ Մեկին անհասկացողությունը անհավատություն է ներշնչել այն ամենի հանդեպ, ինչն օգտակար է և բարերար, մյուսին էլ համոզել է, որ այն վնասակար է ու կործանարար։ Հետևաբար անաստվածությունը ոչ ավելին է, քան մոլորությունը, իսկ փոխարենը սնահավատությունն էլ մոլորությունից ծնված հիվանդություն է։

(3) Բոլոր հոգեկան արատներն ու կրքերը այլանդակ են բայց եթե իրոսինք մեծ ամբարտավանության մասին ապա դա, ինչպես և պարծենկոտությունը մեծամտության հետ միասին, որոշ մարդկանց մեջ ծնունդ է առնում թիթևամտությունից, և վճռականությամբ, ձեռներեցությամբ, ինչպես ասում են, դրան չես գրադիցնի։ Իսկ մյուս կրքերն էլ մեղավոր են նրանում, որ դրդում են վճռական գործողությունների բայց դատողությունը կաթվածահար են անում ու կաշկանդում, Եվ միայն վախին վճռականությունը նույնրան անձանոթ է, որքան որ առողջ բանականությունը և անխոհեմությունը դրանում զուգակցվում է անգործության հետ, երկչոտության ու անզորության հետ։ Իրա համար էլ այն կոչվում է «դեյմա» ու «տարրոս», այսինքն՝ հոգին «կապկպող», «խանգարող»։ Բայց վախի բոլոր տեսակներից ամենաանհաղթահարելին և անբուժելին ույն է որը ներհատուկ է սնահավատությանը։ Ով որ նավով շի լողում, նա ծովից շի վախենում, ով որ զինվորական ծառայություն շի անում, նա

պատերազմից չի սար ափում, տնակյացը չի վախենում կողոպտիչներից չքավորը՝ մատնիչից, ազնիվ մարդը՝ նախանձից գալաթացիները՝ երկրա շարժից, եթովպիացիները՝ կայծակից: Բայց ով որ վախենում է աստ վաճեններից, նա վախենում է ամեն ինչից՝ հողից, ծովից, օդից, երկնքից մթությունից, լույսից նախանշանակներից, լուսթյունից, քնից: Քնելիս՝ ստուրկները մոռանում են տերերին քունը թեթեացնում է կոճղապարտ ների կապանքները, քնի մեջ դադարում են տանջել բորբոքված վերքի ցրտված ուռուցքները և շարորակ խոչերը

Կախարդակա ն քուն, բերկրալի ո բո ժիշ
Ինչպես ծամ՝ նակին եկար դո ինձ մ տ լմ քս դցրանո 2 —

սն ահավատությունը թույլ չի տալիս այսպիսի բան ասել Միայն սա չի հաշտվում քնի հետ, թույլ չի տալիս, որ հոգին թեթևացած շունչ քաշի ու կայտառանա՝ իրենից թոթափելով ծանր, մուսլ մտքերը աստվածության մասին: Ընդհակառակը՝ սնտիապաշտների քունը ինչպես սրբապիղծների օթևան քնակլ ցնելով՝ զարհուրելի ուրվականներով ու դժոխային տանջանքների սեսարանով՝ սնահավատությունը շարշարում է դժբախտ հոգեն, երազներով զրկում է նրան քնից, այնպես որ հոգին ինքն իրեն բըղկբտում է ու տանջում՝ հնազանդվելով սնտիապաշտության հրեշավոր ու ահհեթեթ կարգադրություններին: Բայց արթնանալիս էլ սնահավատը դեն չի վանում այդ ամենը, չի ծիծաղում՝ ուրախանալով այն բանի համար, որ իր բոլոր սարսափները գուր են եղել: Ընդհակառակը՝ փրկվելով երեք վտթականի և ըստ էության, անլնասի խաբեությունից՝ նա իրեն խաբբում է արուն արթմնի և իսկությամբ սարսափից դողալով ու դրամ ծախս ստլով սղբաս դուշակնելի վրա՝ ոլսնք իբն ասում են

Եթե դու չար էրադ էս տեսել՝ ուրունեղի բալմությոն
Կլշերային Հեկատի դեսպաններին —

ս զա կանչիր պառավ հեքիմին լվացո մ կատարիլ ծոլո մ ու ոլջ օլ Ս
նստիր գեանին

Օ լնչի՛ ս եք ընկղկվել բարբսյության մէջ հելլենել —

սնահավատությունից դոք կեղտոտվում եք կավով, թավալվում անմարբությունների մեջ, սոնո մ եք շաբաթը, բերանքսիվայր փովո մ նստում եք անվայել դիրքով, անհեթեթորեն խոնարհվում: Հները արդար բերաններով կիֆարահարներին բամայում էին երգել, երեկ նրա համար, որ անփոփոխ պահպանելին երաժշտության վաղեմի ներդաշնակությունը

1 Կ մենք ենթադրում ենք թե անբիծ ու արդար բերաններով պետք է լսվեի սաստիածներին և ոչ թե զոհի լեզուն զննել՝ մաքո՞ւր է այն, թե՞ ոչ, այլ՝ սեփական լեզուն չկեղտոտել ու շժմոռել, չպղծել տարօրինակ անուններով և բարբարոսական արտահայտություններով՝ խախտելով սաստիածապաշտության հնությամբ սրբազործված կանոնները: Սրամիտ 1 ասել կստակերգակ բանաստեղծը ինչ-որ տեղում նրանց մասին ով չէր իյնը Ես՝ իճը հարդարում են արծաթով ու ոսկով

Միայն քունն են աստվածները ձրի տվել մեզ
և դա էլ ի վնաս քեզ ես գործածո մ

Այ Գույնը կարելի է ասել Գան սնահավատի Գասին «Քնած ժամանակ սաստիածները մեզ անդորր ու մոռացում են գարգևում մեր դժբախտություններից: Էլ ինչո՞ւ ես դու այն վեռածո մ անընդմեջ տանջալի կըտտանքի Չէ՞ որ դժբախտ հոգին մի այլ քո ն շունի, որտեղ նա կարողա նոր ապաստան գտնել»: Հերակլիտի խոսքերով ասած, բոլոր արթմնյնքի ամար գոչություն ունի մեկ, ընդհանուր աշխարհ, իսկ քնի մեջ յ արարանչուրը ձգտում է դժպի իր սեփականը Բայց սնահավատի համար չկա ոչ այնպիսի մի աշխարհ, որը նա բաժաներ ուրիշների հետ, ո՛չ Լ Եյնպիսին, որին ինքը տիրապետեր նույնիսկ արթմնի վիճակում նա ընդունակ չէ առողջ դատել, նույնիսկ քնի մեջ հանդիստ չի գտնում: Ելա դատողությունը քնած է դրա փոխարէն միշտ արթուն է սարսափը և դրանից ոչ փրկում կա, ոչ ազատում:

(4) Մամոսում վախենում էին բռնապետ Պոլիկրատեսից Կորնթոս 1 Պերիանդրոսից բայց դրանք սարսափելի շէն նրանց համար, ով քել վերաբնակվել էին ազատ ու ժողովրդավարական քաղաքում Բայց ո՞ր փախչի որտե՞ղ թաքնվի նա, ով սաստիածների իշխանությունից վախենու է, ինչպես բռնապետությունից՝ մոռալ ու անողոք, որտե՞ղ գտնի այնպիսի մի հող, այնպիսի մի ծով ուր ուր այդ իշխանությունը շատ բաժվի և իշխարհի ո՞ր մասում կկարողանաս դու, ով տարաբախտ խըց կրվել ու թաքնվել, որպեսզի հավատաս, թե դու, իբր ծլկել ես աստծո ձեռքից: Նույնիսկ սարսկներին, եթե նրանք հույսները կտրել են ազատությունն սպասելուց, օրերը թույլ է տալիս պահանջել որ իրենց վաճառեն ուրիշներին՝ ավելի րի գածան տիրոջ բայց սնտիապաշտությունը թույլ չի տալիս փոխել սաստիածներին բացի դս, անհնալ է գտնել այնպիսի մի սաստիած որից փոխենա նա, ով որ վախենում է սոսմա կան ու հաչրական սաստիածներից վախենում է փրկարարներից ու զթաւատներից զողում ու գարդանդում է նրանցից որոնցից մենք խնդրու Ի

ենք հարստութիւն, առատութիւն, խաղաղութիւն ու համաձայնութիւն, ուղիղ ճանապարհ դեպի լավագոյն քառերն ու արարքները: Սնահավատներն իրենք էլ ստրկութիւնը համարում են դժբախտութիւն և ասում են

Մարդ ու կնոջ համար ծանրածանր փորձանք է
ստրուկները դառնալ դժվարահաճ տերերի

Իսկ որքա՞ն ավելի ծանր է լինել ստրուկներն այնպիսի տերերի, որոնցից չի կարելի ոչ թաքնվել, ո՛ր փախչել, ո՛չ փրկագնով ազատվել: Ստրուկը կարող է պաշտպանութիւն գտնել զոհասեղանի մոտ ավազակների համար շատ տաճարներ որպէս ապաստան են ծառայում ով որ փրկվում է թշնամուց, նա գիտի, որ ինքն անվտանգութեան մեջ է, եթե գրկում է կուռքը կամ սրբութիւնը: Բայց սնտախապաշտը ամենից ավելի սարսափում, դողում ու զարզանդում է այն բանից, ինչի վրա հույս է դնում նույնիսկ նա ով որ վախենում է ամենավատթարից: Մի քարշ տուր սնահավատին տաճարից դուրս նա այնտեղ արդեն կրում է իր պատիժը: Եւ էլ ի՞նչ երկար բարակ դատողութիւն անենք: «Բոլոր մարդկանց համար մահը վերջն է կյանքի» բայց սնահավատութեան սահմանը դրանով էլ չի վերջանում: Ոչ, նա իր սահմանները տարածում է նույնիսկ կյանքից այն կողմը, և սարսափը սնահավատի համար ավելի երկար է ձգվում, քան կյանքը քանզի մահից հետո նա տեսնում է անմահ տանջանքներ, և հոգսերի վախճանը նրան անվերջանալի հոգսերի սկիզբ է թվում: Ինչ-որ խորքում բացվում են Աիդի դարպասները—վարարում են Ստիքսի բոցավառ գետերը և եռացող հոսանքները, խտանում է խավաբը, որտեղ վխտում են տեսիլները այստեղ և շարագուշակ ուրունէր կան, որոնք խղճալի վայնասուն են արձակում այստեղ դատավորներ, ու դահիճներ կան այստեղ քարանձավներ կան և անդունդներ որոնք լի են անհաշիվ տանջանքներով: Այսպիսին է շարաքաստիկ սնահավատութիւնը նույնիսկ այն տանջանքները, որոնք նրան դեռ չի վիճակվել կրելու, նա արդեն կրում է տանջալիորեն սպասելով դրանց:

(5) Անաստվածութիւնը գուրկ է այդ բոլորից: Ճիշտ է, կործանաբար անիմացութիւնը, կարճատեսութիւնն ու կուրուքութիւնը այդքան կարևոր բաներում հոգու մեծ դժբախտութիւնն է քանզի կարծես թէ մաքել է նրա շատ աչքերից ամենալուսավորը՝ աստվածութեան իմացութիւնը: Դրա փոխարեն այդպիսի մտածելակերպը հուզումներ ու կրքեր, խառնաշփոթութիւն ու ընկճվածութիւն, ինչպէս արդեն ասված է, իր հետ չի բերում: Երաժշտութիւնը՝ համաշխարհային ու ներդաշնակութեան այդ աղբիւրը Պլատոնի խոսքերով ասած աստվածներից տրված է մարդկանց,

Համարն ահա՛ զ շոյլ յու յի նրա համար, որ հոգու խախտված շրջա-
յտայտը որք նրբությունից ու նրբագեղությունից զրկված մարդու մեջ
հաճախ գլխորկում է անատակության ու հանդգնության տեսքով, վերա-
կան գնվի ու լի ու լի վիճակի բերվի:

Եայց նրանք, ու Ձեռք հսկակրել է —

ու ի ի կյանքի շրջանում —

յանով Պիերո հիների ձայնը կատաղ մ են

Մյուս ընտանիքում էն ու շարանում Ասում են թե կգ վագրերը թմբուկի հնչյուն
ներից խենթանում և այնքան են գրգռվում որ ի վերջո իրենք իրենց
բղիկ-բղիկ են անում Ուրեմն ավելի նվազ է շարիքը նրանց համար ով
բեր խլությունից կամ բթամատությունից անտարբեր և անզգա էն երաժըշ-
տություն հանդիպ: Դժբախտ էր Տիրեսիասը որը չէր տեսնում իր զավակ-
ներին ու մեծավորներին, բայց էլ ավելի դժբախտ էին Ասամանտոսն
Ադաման, որոնք տեսնելով իրենց զավակներին՝ առչուծների ու եղնիկ
Նիլի տեղ էին դնում նրանց: Հերակլեսի համար էլ, երբ նա խենթանում
էլ ավելի լավ կլիներ որ չնկատեր ու չզգար սիրելի որդիներին ներկա
յությունը քան թե նրանց հետ վարվեր ինչպես շար թշնամիների հետ:

(6) Ուրեմն ի՞նչ Քեզ չի՞ թվում որ անատակածնելի ու սնահավատ
ների միջև տարբերությունը հենց դրանում է նրանք ամենեին շեն տես-
նում ստավածներին, իսկ սրանք տեսնում են, բայց աղավաղված ձևով:
Նրանք շեն ճանաչում աստվածների գոյությունը, սրանք բարերարի մեջ
հիվաղին են տեսնում, հոր մեջ՝ բռնակալին, պաշտպանի մեջ՝ թշնամուն
հեղ ու բարեսրտի մեջ՝ կատաղի ու դաժան մարդուն: Ավելին, հավատալով
սրճնազործներին, որոնք աստվածներին պատկերում են մարդկային կեր-
պարանքով, նրանք երկրայազում էն արձաններին որոնց սրանք են կեր-
տա է ու դարդարում, իսկ փիլիսոփաների ու սեռատկան գործիչների կար-
նիքը, որ պնդում է, թե աստվածության մեծությունը անբաժանելի է բարու
թյունից մեծահոգությունից, բարչաշակամությունից ու հոգացողությու-
նից նրանք արճամարճում են, եվ ահա ստացվում է որ ոմանք շեն հաս-
կանում ու շեն նկատում այն, ինչն իրենց համար բարերար է, մյուսները
այլանից սարսափում էն և զգուշանում: Մի խոսքով, անաստվածությունը
անզգայությունն է աստվածության հանդեպ և բարիքի անգիտությունը,
իսկ սնոտիապաշտությունը՝ շափազանց զգայունությունը, որը բարիքի
մեջ միայն շարիք է տեսնում: Մնահավատները վախենում են աստված
Նիլից և նրանց մոտ էլ պաշտպանություն են փնտրում հաճոյանում

նրանց, և նրանց էլ վաստաբանում, աղոթում են նրանց, և նրաց դեմ էլ բողոքում Հարատե չէ մարդկային երջանկությունը: Միայն աստվածներն են, որ, ինչպես արտահայտվել է Պիեղարոսը,

ոչ հիվանդություններ, ոչ ծերոթյուն
ոչ էլ տառապանք են դգ: մ,
խոսափելով խուլ մանչացող Աւերոնից

Իսկ մարդկային գործերում հաջողությունը այսպես թե այնպես խառնը ված է վշտի ու դժբախտությունների հետ

(7) Դե եկ տեսնենք, թե ինչպես է իրեն պահում անաստվածը, երբ նրան դժբախտություն է պատահում: Եթե նա բավականաչափ համբերող է ապա լռիս տանում է ամեն բան, ինչ որ իր գլխին գալիս է, իր համար սատար ու մխիթարություն գտնելով ինչ որ մի այլ բանում: Իսկ եթե դա մի մարդ է որը չի ընտելացել դժվարություններ տանելուն, ապա տրտունջներ է տեղում բախտի ու կույր պատահականության վրա ողբում է, թե մարդկային գործերում չկա ո՛չ արդարություն, ո՛չ նախախրո-
նամություն, այլ ամեն ինչում միայն կամայականություն է անկարգու-
թյուն ու անմտություն: Բոլորովին այլկերպ է իրեն սյահում անհավա-
տը ամենափոքր իսկ անախորժության դեպքում նա հուսահատության մեջ է ընկնում, իր վիշտը սաստկացնելով էլ ավելի ծանր, անտանելի ապրումներով, բզկավելով վախից ու սարսափից երկյուղից ու կասկածանքներից արցունքներ թափելով ու ողբալով: Ընդ որում ո՛չ թե մարդ-
կանց, ոչ թե բախտին, ոչ թե հանգամանքների դասավորությանը, ո՛չ թե հենց իրեն այլ լամեն ինչում մեղադրում է միայն աստվածությունը: Հենց այստեղից է նրա խոսքով ասած, դահավիժում իր վրա և իր գրե-
խին թափվում դժբախտությունների կործանալար հեղեղը, իսկ նա ինքը ոչ միայն պարզապես անհաջողակ է այլև աստվածներին ատեի մի մարդ-
աստվածները նրան տանջում են ու հալածում, և բոլոր այդ պատիժնե-
րին, ինչպես ինքն է ենթադրում, նա լիովին արժանի է: Մանր հիվանդա-
նս լիս և հիվանդությոսն սպառնառների մասին խորհելիս անաստվածը մտաբերում է իր որկրամոլությունը հարբեցողությունը և անկարգ ալ-
րելակերպը, գերհոգնածությունը կամ բնակավայրի ու կլիմայի փոփոխու-
թյունը: Պետական գործերում ասհաջողություն կրելիս՝ ամբոխի աչքից ընկնելիս կամ կառավարչի մոտ զրպարտելիս նա դրա պատճառը փնտրում է հենց իր մեջ և իր ատարքների

Ինչ եմ աչքից բաց թողել Սրե և եմ ամեն ինչ Արդյոք ակե՞ն լնչ եմ մինչև
վերջը հասցրել

Այս ամիսսը էլ ցած կ'սցուծ Տիխանդություն կամ պրամական կորուստ, էրեխաների մտն, պարտութիւնն և պետական ասպարեզում կրած անհա-
յ գրութեան նամարում է վերից նկատ պատիժ ու վերագրում է աստծու
էրտոյթի՝ Այս շատուսում էլ նա շէ համարձակվում որևէ մէկից օգ-
նութեամբ ինչպէս կամ դժբախտութիւնից դուրս օտար սեփական ուժերով,
բուժման օգնութեամբ պաշտարէ հիվանդութեան պէմ ոչ պետի շիվա, թե
իւրի մտն կ'ուրէ աստվածութեանը՝ մերժելով նրա պատիժը: Եվ անհա-
ճիվան թուլ շի տալիս որ իր տունը բժիշկ գա, իսկ վշտահար դռները
փակուել վիլիստիայի առաջ որը նրան խորհուրդ ու մխիթարութիւն է
բերում: Եւ թող որ կրե՛ն իմ պատիժը — ասում է նա, — ե՛ս՝ դժբախ-
տութեամբ փրկուած անեծք կա որն ատելի է աստվածներին ու դերին» Աստ-
վածներին շահաւատացող մարդը նույնիսկ եթե մեծ վշտի մեջ է, որոշ
նամանակ անց՝ կարբի արջունքները, կխուզի մագերը և թիկնոց կհագնի:
Սուր լիւշտի՞ս մոտենալ սնտախապաշտին: Ինչո՞վ օգնել նրան: Նա նրս-
տալիս իր տն առաջ, հագին՝ քրջեր կամ կեշտոտ ցնցոտիներ իսկ հա-
յուր էլ մեղկանդամ պորվում է ցեխի մեջ՝ բարձրաձայն աշաղակելով իր
լսնացողների ու մեղանշումների մասին թե, իբր, ինքը այն չի կերել,
ու՞ր չի խմել և այն ճամփով չի գնացել, ինչ որ աստվածութիւնն էր
տալիս իր իսկ եթե նրա գործերը բարգաւաճում են և սնահավատութիւ-
նը նրան այնքան էլ ուժգին չի տանջում, ապա նա, տանը նստած, ան-
վերջ գոհեր է մատուցում՝ ծծմբով ծխահարելով շուրջն ամեն ինչ, իսկ
պատասխանը, Թիոնի արտահայտութեամբ, ամեն տեղից «բարշ են տալիս
է սոց չ մեխից բերում նրա վզից կախ են տալիս այն ամենը ինչ որ
ձեռներն քնկնում է

(Տ) Պատմում են թե Տիրլ բաղոսը, երբ պարսիկներն եկել էին նրան
բուժելու ասրը դուրս բաշել և բանի որ նա ուժեղ մարդ է եղել, սկսել
է պաշտպանվել, բայց հենց որ նրանք բզովել են, հաճատուցնելով, թե
իրեն բռնում են թագափորի հրամանով անհապաղ գլխով նետել գնաքը և
թուլլ տփել, որ ձեռքերը կապեն: Մի՞թե մենք էլ նույնը շենք տեսնում և
այստեղից Մյուս բոլոր մարդիկ մարտնչում են գժվարութիւնների դեմ ու
հողթու շարում գժվարութիւնները՝ հազար ու մի նարքի դիմելով, որ-
պետի խույս տան սնտախապաններից, բայց սնտախապար շղանկանալով
սփնջ լսել և իրեն տեսլով. «Այս ամենը, ո՞վ շարաբախտ, դու կրում ես
ուր շատահականութեն, այն՝ աստվածութեան կամքով» նախապես կըտ-
լել է ամեն մի հույս թափ է տվել ձեռքն իր վրա՝ խուսափելով բոլորից
ու՞ր են վանելով բոլորին, ովքեր ուզում են օգնել իրեն: Նույնիսկ աննշան
որիքը սնտախապար վերածում է մահապու մի բանի: Երբեմնի նշանա-

վոր Միդասը, ասում են, ինչ-որ երազից այնպես է ցնցվել ու ընկճվել, որ որոշել է վերջ տալ իր կյանքին և ցուլի արյուն է խմել: Մեսսենայի թագավոր Արխստողեմեսը Սպարտայի դեմ մղվող պատերազմի ժամանակ գեղ նախանշանակների ազդեցության տակ, որոնք վախեցրել էին գուշակներին — երբ շները գայլի պես ոռնացել էին և նրա օջախի շուրջը ճահճախոտ էր աճել — այնքան էր հուսահատվել ու ընկճվել, որ խողխողել էր ինքն իրեն: Այո թերևս, հենց Նիկիասի՝ աթենացի զորավարի, համար էլ շատ ավելի լավ կլիներ սնահավատությունից ազատվել Միդասի կամ Արխստողեմեսի օրինակով, քան թե լուսնի խավարման ահից նստեր ձեռները ծալած մինչև որ թշնամիները շրջապատեին իսկ հետո, երբ քառասուն հազար մարդ ոչնչացված լիներ կամ կենդանի բռնված, գերի ընկներ ինքն էլ և անփառունակ մահով մեռներ: Ահավորն այն չէ թե Երկիրը երբեմն իրենով ծածկում է իուսնին և սովեր գցում գրա վրա, այլ սարսափելին այն է որ սնահավատության խավարը իջնելով մաքուր վրա կուրացնում ու խավարեցնում է նրա դատողությունը հատկապես այն հանգամանքներում երբ շատ ավելի է զգացվում դյա կարիքը

Գլավկոս նախի՛ր ծովը խոյացնում է սև ալիքները
և ամպն ահեղորեն քուլա-քուլա բարձրանում է Գիրեսի ժայռի վերև մ
կանխագուշակելով փոթորիկ

Ցանկանալով խուսափել փոթորկից նավավարն աղոթում է և կանչում փրկիչ աստվածներին, բայց աղոթելով նա այնուամենայնիվ գուրս է քաշում նավախելի թիակը, նավակայմը ծռում է դեպի տախտակամածը

Փաթաթելով լայն առագաստը հե ո է փախչո մ ահեղ տարերթից

Հեսիոդոսը հողագործին խորհուրդ է տալիս վար ու ցանքն սկսելուց առաջ՝ քոնելով մաճի կոթը, ջերմորեն ազոթել «ստորերկրյա Զևսին և անրիժ Դեմետրային», Հոմերոսի մոտ էլ Ալյաքսը պատրաստվելով Հեկտորի հետ մենամարտել, հելլեններին կարգադրում է աղոթել աստվածներին իր համար և, մինչ նրանք աղոթում են, ինքը զենք ու զրահն է կապում: Ագամեմնոնը հրամայելով զորականներին որ

յուրաքանչյուրն իր նիզակը սրի և մարտի պատրաստի իր վահանը

նուչնպես աղերսանքով դիմում է Զևսին

Օգնի՛ր ինձ որ կործանեմ և հող ու մոխիր դարձնեմ Պրիամոսի պալատները

Չէ՞ որ ս աւվս ծ — դա հոյս է քաջի համալ, ալ ոչ թե արդարացում վախկոտի համար: Մինչ հրեաները շաքաթ անելիս նստում են՝ ձեռքները ձալած, կեղտոտ հագուստներով, այդ պահին թշնամին ելարաններ դնելով՝ գրոհում է նրանց պարիսպների վրա, իսկ նրանք նստած են մնում, սեղներից չեն շարժվում սնտիապաշտությամբ համակված ճիշտ և յնչիս, ինչպես ցանցում խճճվածք:

(9.) Այսպիսին է սնահավատը, երբ նրան անախորժություններ են պատահում կամ նա, ինչպես ասում են, մաղ է մնում, որ կործանվի, ասցց առավել հաճելի հանգամանքներում էլ նա իրեն բնավ ավելի լավ չի պահում, քան անասավածք: Ոչ մի բան այնպես չի ուղախացում մարդկանց, ինչպես տոները, զոհաբերության խրատնաքները, խորհուրդներին ու միտերիաներին հաղորդակից դառնալը աղոթք անելը և աստվածներին էրկրայապելը: Այդ ժամանակ հայիր անասավածին, և կտեսնես սր նա զոտ վրա ծիծաղում է խելահեղ սարկոնիկ ծիծաղով կամ երբեմն հունդարտ տոնով իւ մոտիկներին ասում է թե միայն անձնատշաւտան խենթ ու խելառները կարող են մտածել, թե դրանով սիրաշահում են ասածուն: Թայց որևէ ալ շարիք դու ան ասավածի մեջ չես գտնի: Եսկ մտախաղաշար կուզենար էլ բայց չի կտրուլ ո՛ր ուլախանսլ ՚չ աշ ժանալ:

ողջ բազաքը լեցուն է գ հարերության խնդարեամներով
 Ե վերջ չկա ազոթներին հեծեմանքներին

Եսկ ասելու թե Պատկնելով իր գլուխը և սկսելով զոհաբերությունը նա գուր լի էր սարսավից, աղոթքն արտասանում է դողդոջուն ձայնով անասությունը խնկարկում է դողացող ձայններով, մի խոսքով՝ երեւում է լանում Պյութադորասի ողջ տխմարությունը որք համալ տակում է թե իրր, «մտանալով աստվածներին՝ մենք կատարյալ ենք դառնում» Եսկ այդ ժամանակ է սնահավատն իրեն ամենից վատ գգում, և տաճարների աստվածների սրբատեղիներին նա մոտենում է ճիշտ ինչպէս բջիբի սրբերին և Մոլիլիներին կամ ծովային հրեշների անձավներին:

(10.) Ել ասում էլ գործանուլ է կմ նրա վրա ով որ անասավածնելին պիզծ է ասվանում իսկ սնահավատներին՝ ոչ Եվ իրոք, Անաբասագուտսին մեղադրելին պղծության մեջ և գատի տվեցին այն բանի համար, որ նա արեն անվանել էր քար, բայց կիմմերներին դեռ ոչ սք պիզծ չի խանել թեև արեք նրանց կարծիքով, բնավ գոյություն չունի: Գու պըն գուլ Ես, թե աստվածներին ժխտողը սրբապղծություն է անում: Թայց մի թե ավելի մեծ սրբապղծության մեջ չի ընկնում նա ով դրանց ճա

նաշում է որդես այնպիսիք ինչպիսիք դրանց համարում են սնս հավատ
ները: Ես ինքս հենց կգերադասեի, որ մարդիկ ասեին՝ Պլուտարքոսն
ամենեկին չկա և երբեք էլ չի եղել, քան թե ասեին, Պլուտարքոսն անկա-
յուն թեթևամիտ, բարկացկոտ ու տաքարյուն, մանր-վրեժինդիր, հիշա-
շար մի մարդ է, մի խոսքով՝ այնպիսին, որ եթե խուսափես ևրա ճաշի
հրավերից, եթե ժամանակի սղության պատճառով նրան հչուր չդաս կամ
նրան հանդիպելիս հետև շխոսես, ապա նա ըստ գլուխը կուտի կամ կբռ-
նի ու մահացու ծեծ կտա քո ստիպելին, կամ քո դաշտը կբշի տավարը ու
ողջ բերքդ սունակոխ կանի: Եթե Տիմոթեոսը, Աթենքում հանդես դալով
Սրտեմիսին նվիրված գովերգով՝ նրան անվանել է «մոլեպին, խելահեղ,
կատաղի ցասումնալից», հանդիսականների մեջ նստած մելոսյան բա-
նաստեղծ Կինեսիոսը գոչել է «Քող որ դո՛ւ այդպիսի գուտար ունենաս »
Իսկ սնահավատներն, ախր Արտեմիսի մասին այդպիսի բաներ էլ չեն
մտածում «կամ ծննդկանին ես հենց նոր տանջել, կամ որեէ մեկին ստի-
պել ես, որ կախովի, կամ պղծված եկել ես ինչ-որ դիակի մոտից, կամ
ճամփաբաժանից ևս էկել՝ արչամբ ալատավորված ու մարդաստանու
թյուն գործած»: Դչնչով ավելի լավ չեն նրանց պատկերացումները Սպու-
լոնի Հերաչի և Ափրոդիտեի մասին նրանք այս աստվածներից նույնպես
սարսափում են և գողտչանում: Կատոնի վերաբերյալ Երաբի խոսքերում
ի՞նչ կա սրբապիղծ՝ համեմատած այն բանի հետ, ինչ սնահավատությու-
նը ներշնչել է տխմարներին իբրև թե վիրավորված աստվածուհին, և
տահարելով, խուել է դժբախտ կնոջից սրտ

վեց չաճել տղաներին ու լեց ծղիտն ազգկներին

այնքան անուղք ու բաժան է Լզել հա: Եթե հենց իսկապես էլ աստվա-
ծուհին դայրանար, ասեր արատ և հեղանդապին կերպով ընդուներ վի-
րավորանքները, եթե ոչ ծիծաղը, այլ նրա ցասուրը հարուցելին մարդկա-
յին հիմարությունն ու սգիտությունը, ապա այդ ցասումը նա շուտ կտար
լնդղեմ նրանց, ովքեր կեղծում են՝ նրան վերագրելով այդպիսի արչուն
ոռշտություն ու վրեժխնդրություն իրենց ստեղծագործություններում կամ
պարզապես խուսակցություններում: Նույնիսկ Հեկաբեին մենք կշտամբու-
ենք բարբալոսունան չաժան վթյան համար, երբ նա ասում է

Օ ինչպե՛ս կուզենայի ողակի ատամներ վնրա լյարդը պաստոսել:—

Իսկ ասա սնահավատները կարծում են, թե յուրաքանչյուր ք ով որ
կիլկա կամ ստեխուկ է ուտում, Ասորիքի աստվածուհին ուտում է նրա
սրունքները խոցերով է պուտում մարմինը շալացնում է լյարդը

(11) Սյուպիսով եթէ սրբապղծութիւնն է աստվածներին վատաբա-
 յելը ապա մի՞թէ քարեպաշտութիւնն է նրանց վատ համարելը: Ավելի
 լիշտ չի՞ լինի ասել որ աստվածանարգողի համոզմունքներն են անպատ-
 չաճ դարձնում նրա խոսքերը: Հենց այն բանի համար էլ շարախոսութիւ-
 նը մենք շենք սիրում, որ այն վկայո՞ւմ է մեր հանդեպ եղած անբարյա-
 ցակամութեան մասին և նրանց, ովքեր մեր մասին վատ են խոսում
 մենք համարում ենք մեր թշնամիները, ինչպէս որ նրանց, ովքեր վատ
 են մտածում մեր մասին: Գու ինքդ տեսնում ես թե սնտախապաշտներն
 լո՛ւ ինչ մտածում աստվածների մասին՝ նրանց համարելով անկայուն,
 սխտադրուծ, փոփոխական վրեժխնդիր, դաժան, մանրախնդիր, իսկ
 դրանից անհերքելիորեն բխում է որ սնահաւատն ատում է աստվածնե-
 րին ու վախենում նրանցից: Գե, մի՞թէ կարող էր այլկերպ լինել, եթէ
 նա մտածում է թե նրանց մեղքով են տեղի ունեցել և պիտի տեղի ունե-
 նան ի՛նչ զլխին եկող ամենավատթար աղետներն ու դժբախտութիւնները:
 Բայց եթէ նա աստվածներին ատում է ու վախենում նրանցից, ուրեմն
 նա դրանց թշնամին է, և բնավ զարմանալի չէ, եթէ վախենալով դրան
 ցից նա երկրպագում է դրանց զոհեր մատուցում տաճարներ այցելում
 բռնապետներին նուշնպէս պատիվներ են տալիս նրանց Իսկ արձաններն
 են պնտում յայց լռելոյսն ատում են նրանց ու դատաւարուում, գլուխն
 արտելով»: Հերմոլայոսը ծառայում էր Ալեքսանդրին, Պալտանիոսը պահ-
 պանում էր Փիլիպոսի կյանքը՝ Քերեսոսը՝ Գայոսի կյանքը բայց նրանցից
 յուրաքան յուր Իսկ ու լի զ՛կց՛լ լով իր տիրակալին ի՛նչ քնիրեն կըրէ
 նում էր

1) [18 կհսս ցե ալեն ինչ] համար հենց որ տ դւ զա

Անաստվածը ընդամենը միայն կարծո՞ւմ է թե աստվածներ չկան իսկ
 Ինահաւատք բուռն կերպով ցանկանում է, որ նրանք չլինեն, և նրանց
 տկոտակ իր կամքի հաւատում է, որովհետեւ վախենում է շահաւատաւ-
 անց որ Տանտալոսը իր վրա կախված ժայռի տակից սնահաւատն էլ
 սարտափելը անշիտմ ու տանջահար՝ կուզենալ դուրս պրծնել իր համոզ-
 նանքների տակից, և անաստվածի մտածելակերպը նա ուրախութեամբ
 հրճվանքով կրնոյորին ս կել ոլ պլ ու երկար սպասված ազատութեան, իսկ
 ստացման անաստվածը Ինահաւատի հետ ընդհանուր ոչինչ չունի, բայց
 իր խորքերն սնահաւատն իր անկումներով նույն այդ անաստվածն է մի
 այն թե համարձակութիւն շո նի աստվածների Ի սսին մտածելու ս յի
 լո՛ւ ինչը ցանկանում է:

(2.) Բացի այս անաստվածությունը դուրյն ինչ առիթ չի տալիս սնահավատութեան, փոխարենը սնահավատությունը նպաստում է անաստվածութեան առաջացմանը և ծնունդ տալով դրան, ապահովում է արդարացումով ճիշտ է կեղծ ու խաբեական, բայց համոզականությունից ոչ զուրկ: Մարգիկ նրա համար շեն հանգել աստվածների ժխտմանը, որ երկընթում ինչ որ բան իրենց գուր չի կել, ոչ նրա համար որ անկանոնություն կամ աններդաշնակություն են նկատել աստուկների դասավորութեան մեջ տարվա եղանակների հերթագայութեան մէջ լուսնի շրջապտույտով մեջ և երկրի շուրջը արևի՝ «ցերեկվա ու գիշերվա այդ արարչի» շարժմամէջ, կենդանիների ձագերի կերակրման մէջ կամ պտուղների աճման մեջ շենց սնահավատությունն է իր անհեթեթ հոգսերով ու կրքերով նրա բարեխոսություններն ու մարմնաշարժումներն են, կախարդությունն ու դուշակությունը, շուրջանակի վազվզոցն ու ծնծղաների թնդյունը, անմաքուր մաքրումներն ու լվացումները, զոհերի փոխարեն՝ բիրտ կրատանքները, ծեսերի փոխարեն հրեշավոր ծաղր ու ծանակը — ահա թե ինչն է ոմանց թույլ տալիս ասելու, թե ավելի լավ է թող ամենեին աստվածներ չլինեն, եթէ այդ ամենը նրանց դուր է գալիս: Ի թե դրանից նրանք բավականություն են ստանում եթէ նրանք այդբան շարտախիտ են չը չին ու մանրախնդիր:

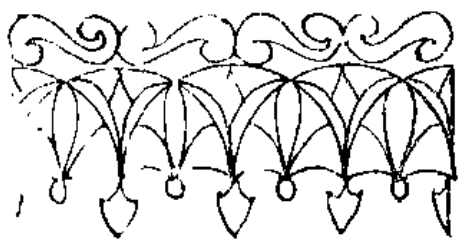
(13) Տխրահոշակ գալթացիների ու սկյութների համար ավելի լավ չէ՞ր լինի արդյոք որ բնավ ոչ մի բան չիմանային աստվածների մասին նվազագույն իսկ պատկերացում չունենային նրանց մասին, քան ենթադրեին, թե նրանք գոյություն ունեն և ուրախանում են խողխողված մարդկանց արյունով թե նրանց համար դա զոհաբերութեան լավագույն ծեսն է և ամենահաճելի սրբազնագործությունը: Արդյոք ավելի օգտակար չէ՞ր լինի կարթագէնցիների համար, եթե որպես իրենց օրենսդիր վերցնելով Կրիտիկոսին կամ Դիագորասին՝ յաճմանեին թե գոյություն չունեն ոչ աստվածներ, ո՛չ դեեր քան թե մատուցեին այնպիսի զոհեր ինչպիսիք նրանք մատուցում էին Կրոնոսին: Ոչ անգիտութեամբ, ինչպես ասում է էմպէդոկլեսը, դատապարտելով կենդանիների ծիւական սպանումը,

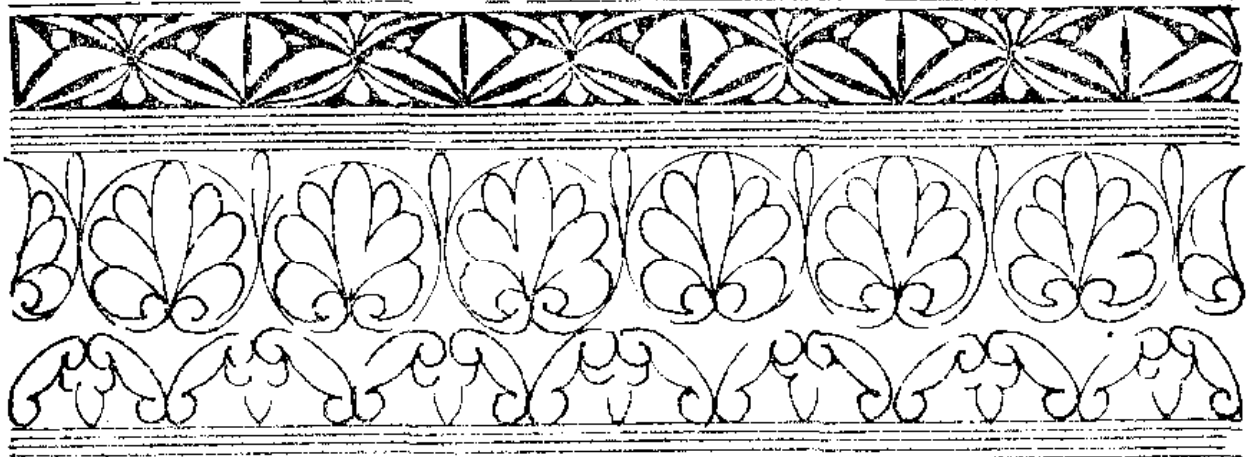
Ի դեմս զոհի հաճախ իր ձեռքով այրը որգոն է խոցում
և Իրածնաճանակ, խելակորուս աղոթք է հղում դեպի երկինք

այլ գիտակցաբար ու դիտավորյալ նրանք զոհաբերում էին իրենց հարազատ երեխաներին, իսկ ուրբեր փողոտելու համար երեխաներ չէին ունենում երեխա էին գնում աղքատներից, ասես թե մի հավի ճուտ կամ գառնուկ լիներ, և երեխայի մայրը սառնարյուն կերպով կանգնում էր

կողմի՝ ու մի թառանջ իսկ շարձակելով, իսկ եթե նույնիսկ հեկեկում էր
 ր լայլ ր ապա դրանով միայն արհամարհանք էր հարուցում նրա ման
 կանն էլ, միևնույն է, զոհում էին, և դեռ ավելին կուռքի առջևի ողջ տա
 լածուսթյունը ֆրեյտանների ու ծնծղանների թնդյուններով էին լցնում, որ
 սլ ոյի խղայնեիս կոծն ու հեկեկանքը: Իսկ եթե, աստվածներին գաւըն
 կեց անելով մեղ վրա իշխեին, ասենք, Տիփոնները կամ Գիգանտները,
 Երանց համար ինչպիսի՞ զոհեր հաճելի կլինեին, ինչպիսի՞ ծեսեր կաշահ
 անջնին նրանք: Ամեստրիդեն՝ Քսերքսեսի կինը տասներկու հոգու ողջ
 սոց թագնց իրքև զոհ Ախիլին, ՚ենց նրան, որը, Պլատոնի խոսքով ասած,
 մարդասեր է, իմաստուն ու հարուստ, որն իր «Միդ» անունն իսկ ստա
 լի է նրա համար որ հոգիներին գերում է ու իր մոտ պահում համոզ
 ման արվեստով ու խոսքի ուժով Իսկ ֆիզիկոս Քսենոփանեսը, տեսնե
 լով, թ' եյլ ստացի՞նները տոնատաարության ժամանակ խփում են իրենց
 կրծքերին՝ աղեկեղ ողբալով արդարացիոտէն զխաղություն է արել
 նրանց. «եթե դրանք ատվածներ են, մի՛ ողբացեք դրանց իսկ եթե
 րանց մարդիկ են, մի՛ երկրպագեք»

(14) Ո՛ր, ո՛ր մի հիվանդությունն ծնունդ չի տալիս այսբուն մու
 լությունների ու հուշումների հակասական ու խճճված հայացքները,
 ինչպիսին սնահավատության հիվանդությունն է. Ուստի և պետք է զգու
 անալ դրանից: Բայց ոչ այնպես, ինչպես գրաշանում են ավազակների
 կամ գիշտախոյ գալթների հարձակումներից, դրանից չպետք է փախչել՝
 օտանց լեռ նաչեր՝ պիտապատ ու ինչպես հրդեհից են փախչում, որ
 ռեպի անկարժ չրեկներ անելանելի ճահճուտների ու մորուսների մեջ:
 Չէ՞ որ հենց այսպես փրկվելով սնահավատությունից, ոմանք ընկնում
 է անգիշում. անբուժելի անաստվածության մեջ՝ վաղեվազ անցնելով
 Երանգում ընկած է սլ Եսուշտության կ լքով:

Կանանց առաքինութեան շարժումների մասին

Կանանց առաքինութեան շարժում կլին յա լս յամառայն շեմ թու կիդիդեսի հետ ախր, նրա կարծիքով կանանցից լավագույնը էա է որի հասին ամենից քիչ է՝ խոսում ուրիշները՝ պարսաւմանքի թե դավասանքի առումով, միևնույն է։ Այլ խոսքով, նա կարծում է, թե աղնիվ կնոջ անուանը, ինչպես և այդ կինն ինքը պետք է պահվի փակի սառ և դուրս չգա մարդկանց մեջ։ Բայց ինձ առավել նուրբ է թվում Գորդիոսի սրտքը որը պատվիրել է, թե կնոջը պետք է շատերը ճանաչեն, սակայն ոչ թե անձնապես, այլ պետք է լսած լինեն նրա հեղաբարոյութեան մասին։ Ենթ հիանալի է թվում նաև հոռմեական այն օրենքը ըստ որի կանանց համար էլ տ լամարդկանց հետ հավասար, նշանակված է մահվան առթիվ առվելիք գովասանական խոսք նրանց արժանիքներին համեմատ Ահա թե պատճառն ինչն էր, որ արժանավորագույն կենտրոնացի վախճանվի լուց անմիջապես հետո ես էլ դու ունեցանք մի շարք գրուչյներ, որոնք կապ ունեն փիլիսոփայական սփոփանքների հետ։ Սչդպես էլ հիմա կատարելով էո ցանկությունը, ես քեզ համար շարադրեցի այն, ինչը մնացել էր վկայակոչելու ի հաստատումն աղամարդու և կնոջ առաքինութեան միասնութեան ու նույնութեան՝ ընդ որում օգտվելով պատմությունից։

Ես իմ երկը շեմ հարգարել այնպես, որ ահ սնչ շոյի Եվ այնուամենայնիվ բանի որ իմ օրինակների բուն էութեան մեջ ավելի շուտ ներդրված է ոչ միայն համոզելու, այլև բավականություն պատճառելու հասկությունը ուստի իմ քննախոսությունը չի մերժի այն օգնութունը որ կառաջարկի գրուչյների գեղեցկությունը և չի վախենա

Քաղցր Քարիտներին օգնութեան կանչել Մուսաներին
Գեղեցկագ յի գաշինքով կապել ղ/ցուհիներին

ր) այլ ու Սիլիոպիոյէան է առում թեև չառողութիւն ամենից առաջ վրս
 առնութեան կոչ կանի չտոյտ այն մասի հանդեպ, որտեղ ապրում է բա
 շտակաբան գեղեցիկ բաների նկատմամբ եղած սերը: Ասա եթե մենք
 տաք բաներ այն պատիւով, թե տղամարդիկ ու կանայք հաճասար շա
 փով էն տիր լիտում գեղանկարչութեան արվեստին, և իբրև ապա
 րույթ յէկոյապետին կանանց ձեռքով արված նկարներ, որոնք իրենց
 սրտն իրարմ շփելին Սպեկիսի, Չեքսի դեպի նիկոմաքոսի գործերին
 ապա ի՞նչ քով կը մեզ կկշտամբե՞ր այն բանում, որ մենք ավելի շուտ
 ներգործու ենք զգացմունքների վրա, քան թե բանականութեան: Չեմ
 կարծում: Ինչ, իսկ եթե մենք իբրև ապացույց այն բանի որ բանաս
 լիցածական կամ մարգարեական ճրքերը լեն հանդիսանում մեկը տղա
 մարդկանց, մյուսը կանանց համար նախասահմանված, այլ միևնույն
 յիրր և՛ սրանց, և՛ նրանց է բնորոշ, Անակրեոնի երգերի հետ համեմա
 տելով Մոսիսի լրգերը իսկ բակիսյան գուշակութիւններին հետ սի
 լիլիականները, որևէ մեկը կկարողանա ր մեր համեմատութեան եղա
 նակի համար արդարացիորեն կշտամբել մեզ թե նա ունկնդրի ալքն է
 լանում իր հաճելիութեամբ ու հետաքրքրականութեամբ: Ո՛չ, դա չէր
 կարելի ասել: Այդպէս էլ, որպեսզի հետագոտենք տղամարդկային ու
 կանացի առաքինութիւններին նմանութիւնն ու տարբերութիւնը, չենք
 գտնի ավելի լավ միջոց, քան համեմատել սրանց կյանքն ու գործունեու
 թիւնը նրանց կյանքի ու գործունեութեան հետ, ինչպէս հա
 մեմատում են մեծ վարպետութեան ստեղծագործութիւնները, և
 լոնարկել թե արդոք միատեսակ նկարագիր ու գծեր է
 ունեցել մեծ յործերի հանդեպ եղած ձգտումը Շամիրսմի (Սեմիրա
 յոս) ու Սեոսարիսի մեջ, մտքի ճարտարութիւնը Թանակվիլեի և Սեբ
 վիոս թաղապետի մեջ, հոգեկան վսեմութիւնը Պորցյայի և Բրուտոսի
 ու Տիմոկրեսի և Պելոպիդեսի մեջ: Ընդ որում մենք պետք է նայենք
 յրանց ստաքինութեան նմանութեան և ուծի վրա՝ ամենատեղեկան բանում:
 Իսկ ինչ վերաբերում է այլ, սակավ նշանակալից տարբերութիւններին,
 ինչպիսիք նկատուում են մաշկի նրբերանգներում, ապա դրանք բնակա
 նից ներհաստակ են մարդկանց բարեմասնութիւններին՝ կախված նրանց
 բարբերից, մարմնակազմութեանից սննդից և ապրելակերպից: Այս
 պես, յարմար խիղճով և Արիլեոսը, յարովի Այաոսը: Ոգիսևսի դատողա
 կանութիւնը նման լի Նոստրինին, միևնույն կերպի լեն Կատոնի և
 Ապետիլայոսի յարգարամատիւնը և Իյրենեն ամուսնական սիրո մեջ
 լր կրկնում Ալկեստիցին, իսկ Կոտելյան՝ իր հոգեկան վեհութեամբ՝
 Օլիմպիակային: Սակայն տխր պս պատճառ չէ որպեսզի ընդունենք

խիզախութեան, խելամտութեան և արդարամտութեան իրարից աւարքեր քաղում տեսակներ, քանի որ մասնավոր տարբերությունները այդ առաքինություններից ոչ մեկից չեն խլում իրեն ներհատուկ անվանումը:

Այն ծեծված բաները, որոնք, ինչպես ենթադրում եմ քեզ բավականաչափ ծանոթ են վստահության արժանի երկերից, ես այս անգամ քաց կթողնեմ ընտրելով լոկ այն, ինչը արժանի է շարագրման բայց սպրդել է մեր այն նախորդների ուշադրությունից որոնց պատմածները հայտնի են ամենքին իսկ քանի որ կանանց այն գործերից շատերը որոնց մասին արժե խոսել կատարված են միասնորեն, իսկ շատերն էլ անհատապես, ապա տեղին կլինի սկզբում համառոտակի շարադրել համատեղ սխրանքները

ԱՐԳԻՎՈՒՀԻՆԵՐԸ

Ոչ մի այլ սխրանքի, որ կանանց կողմից կատարված է խմբովին չի գիշի հարադատ քաղաքի համար արգիվուհիների մղած պաշարը րանաստեղծուհի Տիլեսիլայի նախաձեռնությունով: Վերջինիս մասին պատմում են, թե ծագմամբ անվանի տոհմից է եղել, լայց մարմնով՝ հիվանդագին մարդ են ուղարկել որ աստծուն հարցում անի նրա ապաքինման մասին, և գուշակությունը պատվիրել է որ նա ծառայի Մուսաներին նա հնազանդվել է աստվածությունը և զբոսովել երգերի խոսք ու եղանակ հնարելով: Շուտով Նա ազատվել է իր ցավից և իր արվեստով Արգոսի կանանց հիացմունքին է արժանացել:

Երբ Սպարտայի թագավոր Կլեոմենեսը, ջարդելով քաղում արգիվիացիների (բայց ոչ իհարկե յոթ հազար յոթ հարյուր յոթ հոգու, ինչպես հաղորդում են ոմանք), գնաց քաղաքի վրա, միահամուռ պոռթկումը և վերուստ ներշնչված խիզախությունը դրդեցին կանանց որոնք իրենց ուժերի ծաղկման տարիքում էին, կովելու թշնամիների դեմ՝ հանուն հայրենիքի: Տեյեսիլայի ղեկավարությամբ նրանք գեների դիմեցին և դիրքեր գրավեցին պարիսպների վրա, պսակի պես շրջապատելով քաղաքը՝ ի վարմանս թշնամիների: Եվ ահա նրանք հետ մղեցին Կլեոմենեսին՝ գետին փռելով նրա գինվորներից շատերին: Երկրորդ թագավորին՝ Գեմարատոսին, որը, Սոկրատեսի ասելով, ներխուժեց քաղաք ու նստեց Պամփիլիակոսում, կանայք դուրս բռնեցին այդտեղից: Երբ քաղաքն այդպիսով փրկված էր, ճակատամարտում ընկած կանանց նրանք թաղեցին Արգոսի ճանապարհի մոտ, իսկ փրկվածներին թույլատրվեց ի հիշատակ իրենց սխրանքի կառուցել էնիալոսի տաճարը: Ինչ վերաբերում է բուն ճակատամարտին, ապա այն տեղի է ունեցել ըստ որոշ տե

դեկտեմբերի՝ ամսի յոթին, ըստ սյլ տեղեկությունների՝ ամսվա նո-
ւարյանին, որն այժմ հանդիսանում է ամսի շորսը և որը հնում արգի-
ւիտայինների մոտ կոչվում էր հերմես: Այդ օրը նրանք մինչև հիմա էլ
կատարում են «Վիրավորական» տոնակատարություններ կանայք հագ-
նում են տղամարդու խիտոններ և քղամիդներ, իսկ տղամարդիկ կա-
նացի պեպլոսներ ու ծածկոցներ:

Տղամարդկանց պակասը արգիվիացիք լրացրին ոչ թե ուրուկների
աշվին, ինչպես Հերոդոտոսն է պատմում, այլ ոչ Վիրավ նորաքնակ
Ներից լավագույններին ընդունեցին որպես քաղաքացիների և նրանց
ևս ամուսնացրին կանանց: Իսկ սրանք, ինչպես պարզվեց, բանի տեղ
լին դնում իրենց ամուսիններին և նրանց վրա նայում էին վերևից, որ-
պես թույլ արարածների: Ուստի օրենք սահմանվեց, ըստ որի ամուս-
նացած կինը պետք է մտնուր կայրներ՝ ամուսնու հետ գիշերը պտուկելիս:

ՊԱՐՍԻԿ ԿԱՆԱՅՔ

Երբ Կյուրոսը պարսիկներին հանեց Սասիս գոս թագավորի և մե-
ղայիների դեմ, ճակատամարտը տանուլ տվեց: Պարսիկները փախչում
էին դեպի քաղաք: Եվ ահա երբ թշնամիներն արդեն պատրաստ էին
նրանց հետ ներխուժել, քաղաքային դարպասներից նրանց ընդառաջ
ելան կանայք և քղանցքները վեր բարձրացնելով սկսեցին չղավել
«Մեր էլ փախչում, վատթարագո՞ւյն մարդիկ: Էլ դուք չե՞ք կարող թաք-
նրվել ալտեղ, որտեղից լույս աշխարհ եք լինել»: Պարսիկներն ամոթա-
հար էլ են և՛ այդ տեսարանից, և կանանց քղավոյցներից: Իրենք իրենց
դատափետելով՝ նրանք հետ դարձան վերսկսեցին ճակատամարտը և
թշնամիներին փախուստի մատնեցին:

Ե յիշատակ այդ բանի, Կյուրոսը նախաձեռնություն ունեցավ օրենք սահ-
մանվեց, որ ամեն անգամ երբ թագավորը սուղ դնի ալս քաղաքը, յու-
րաբանչյուր կնոջ պետք է մի ոսկի պարզելի: Բնդամին պատմում են
Մքսսի մասին, թե նա թագավորներից ամենապաշտելի, ի հավելումն իր
յուրս յուր աների, սմբողջ կյանքում շրջանցեց այդ քաղաքը և ոչ մի
անգամ աչնտեղ չմտավ յուրեղի աչղակերպ կանանց զրկեր նվերներից:
Բայց Ալեքսանդրն այդ քաղաքը կրկնակի անգամ է յտել, ընդ որում հզի
կանանց կրկնակի պարպե էր տալիս:

ՄԻԿԱՆ ԵՎ ՄԵՔԻՍՏՈՆ

Արիստոտիմոսը բռնապետ դառնալով էլիսում իր գիրքը շէր կորցնում Անտիգոնոս թագավորի ողորմածութեամբ: Իր բարի և վայելուչ դարձերի համար շէր, որ նա իր իշխանութունը շէր կորցնում Ե՛վ նա ինքն էր գազանային բարբի տեր, և, բացի այդ, վախից հաճոյանում էր բարրարոս խաժամուժին՝ իր իշխանութեան ու կյանքի պահապաններին: Բազում հանգուզն ու արլունոտ լռնութեաններ որ նրանք կատարել էին քաղաքացիների նկատմամբ, բռնակալն անպատիժ էր թողել:

Այսպիսի մի աղետ եկավ և Փիլոդեմեսի գլխին: Նա մի գեղեցիկ ուսար ուներ, անունը Միկկա: Եվ ահա վարձկանների պետերից մեկը, — սրա անունը Լեկիոս էր, — տոգորված ավելի շուտ լկտիութեամբ, յան թե սիրով, մտադիր է եղել տիրել նրան: Աղջկա հետևից մարդ է ուղարկել ու հրամայել, որ գա իր մոտ: Ծնողները հասկանալով դրութեան անևանելիութունը՝ աղջկան խորհուրդ են տվել, որ գնա: Բայց նրանց զավակը՝ ծագմամբ ու հոգով օգնվական այդ աղջիկը, սկսել է հորն աղաչել գրկելով նրան ու նրա ոտքերն ընկնելով, որպեսզի հայրն ավելի շուտ համաձայնի դատեր մահվան հետ, քան թե իյ ողջախ հութեան հանդեպ այդքան ամոթալի և անօրեն բռնութեամբ:

Գալիս է ժամանակը: Լեկիոսը տոբանքից ու գինուց փոթորկվ ծ, ինքն է գին: սրուքի տեղից վեր կենում գալիս: Գալով ու տեսնելով Միկկային գլուխը հոր ծնկներին դրած՝ նա աղջկան հրամայում է գալ իր հետ: Աղջիկը չի ուզում այդ բանն անել: Լեկիոսը պակում նետու է աղջկա խիտոնը և մտլակում նրա մերկ մարմինը: Աղջիկը լին տանում է տառապանքները: Հայրն ու մայրը աղաչանքներով ոչնչի շահանելով՝ սատվածներին ու մարդկանց են վկա կանչում, որ տեսնեն թե ի նշահավոր ու անօրեն բան է կատարվում իրենց հետ: Բարբարոսն էլ, կատաղութունից ու գինուց վեջնականապես խելքը կորցրած, խողխողում է դեմքը հոր կրծքին հպած աղջկան:

Բռնապետին այսպիսի բաները բոլորովին չէին հուզում: Նա ժողովրդից շատերին մահու տվեց, էլ ավելի շատերին աքսոր ուղարկեց: Ինչպես պատմում են ութ հարյուր ւրսորյալներ փախան էտոլիացիների մոտ և խնդրեցին որպեսզի օգնեն բռնապետի իշխանութեան տակից հանելու իրենց կանանց ու դեռ մանկահասակ իրենց երեխաներին: Որոշ ժամանակ անց, Արիստոտիմոսն ինքը մունետիկի միջոցով հայտարարեց, թե աքսորյալների կանանց թույլ է տալիս մեկնելու իրենց ամուսինների մոտ իրենց հետ վերցնելով իրենց օժիտից որքան որ կա

1) . . . Ելլ Նա ի լացալ, որ կանայք բոլորը հրամանն ընկունել են ուրա
խ լինելու՝ — իսկ ցանկացողները վեց հարյուր հոգուց ավելի էին — նս
րամուտց, որ նշանակված օրը բոլորը գնան միասին, իբրև թե հանուն
նրանց անվաանգության: Երբ եկավ այդ օրը կանայք հավաքվեցին
պարտասնելի մոտ, կապկալելով իրենց եղած շեղածը ու վերցնելով երև
խաներին՝ ոմանք գիրկներն առած, ոմանք սայլերին դրած, և սպասում
էին միմյանց: Հանկարծակի հայտնվեց բռնապետի մարդկանց մի բազ
մություն: Գեո Շևովից նրանք բզախում սսում էին սրանց որ տեղները
կանդնեն: Սոս ենալով, նրանք կանանց հրամայեցին հետ դառնալ, իսկ
սայլակներն ու սայլերը հետ շրջեցին, ուղղեցին կանանց վրա և առանց
սրել խղճահարության քշեցին բազմության միջով: Նրանք կանանց շէին
թողնում ո՛չ գնալ ո՛չ կանգնել, ո՛չ մանուկներին փրկել, իսկ սրանք
լուծվում էին կամ սայլերից ընկնելով, կամ անիվների տակ մնալով:
Վարձկանները կանանց քշում էին ինչպես ոչխարների հոտի, գոռոռա
լով ու մարակելով, միմյանց վրա գլորելով, մինչև որ բոլորին զնդան
բշեցին: Նրանց ունեցվածքը հաճճնվեց Արիստոտիմոսի գանձուրանը:

Պա էլեացիների դժգոհությունը հարուցեց: Գիտնիտոսին յվիրված
կանայք որոնց կոչում են «Տասնվեց», ձիթենու ճյուղեր և աստվածու
թյան երիզներ առած, հրապարակելու՝ Արիստոտիմոսին բնդս ուսչ և
երբ նիզակակիթները հարգանքով հետ քաշվեցին նրանք սկզբում լուռ
կ մեղնեցին ծեսի համաձայն մեկնելով սրբազան ճյուղերը: Իսկ երբ
լսեցին, որ նրանք խնորում են հենց այդ նույն կանանց համար ու
պաշտպանում են նրանց, բռնապետը, կատաղած անպատվելով նիզա
կակիթներին, որ սրանք քրմուհիներին թույլ են տվել մոտենալ իրեն,
տխարեց լացիներով ու հարվածներով նրանց դուրս բշել հրապարակից
Այդ կանանցից չուրաբանչյուրի վրա երկու տաղանդի տուգանք դրեց:

Երբ սա աւելի ունեցավ հենց բազմություն բռնապետի դեմ սկսեց պա
մու գրավել մե պատրաստելի Հելլանիկոսը, արդեն ծեր մի մարդ, որը
կորցրել էր երկու որդիներին: Ուստի լռնապետը նրա վրա ուշադրություն
լիք դարձնում՝ համարելով անգոր: Իսկ արտոյալներն էլ էտոլիայից
ուսցել էին էլիս գրավել այնտեղի Լմիմոնա վայրը՝ հարմար մի հենա
բուն սաղմական գործադրություններ վարելու համար, և ընդունում էին
Ելլսից բազմություններով լրենց մոտ փախչող քաղաքացիներին:

Գրանից սարսափած՝ Արիստոտիմոսը եկավ բանտարկված կանանց
Նա և գերադասելով գործել սպս ռնալիքներով քան թե սիրալիրու
թյամբ, հրամայեց գրել իրենց ամուսիններին որ նրանք հեռանան երկ
րից: Սպասողաց որ հակառակ դեպքում կկոտորի բոլորին պե՛ռ նրանց

կենդանութեան օրոք իռշտանգելով ու սպանելով նրանց երեխաներին: Եվ ահա, մինչ նա երկար ժամանակ կանանց առաջ կանգնած պահանջում էր պատասխան տալ, թե հրամայվածից բրնէ բան անելո՞ւ են, թե՞ ոչ, նրանք բոլորը բռնակալին ոչինչ չէին պատահախանում, այլ լռին մեծ յանց էին նայում և միմյանց դիտով էին անում ի նշան այն բանի, թե բարոյավորն էլ չեն վախենում և չեն սարսափում սպառնալիքից: Իսկ Մեդիստոն՝ Տիմոլեոնատոսի կինը, որն իր ամուսնու պատճառով և իր արիութեան շնորհիվ դեկավարի հեղինակութեան էր վայելում, հարկ չհամարեց ոտքի կանգնել նրա առաջ և ուրիշներին էլ թույլ չէր տալիս այդ անել, — Նստած պատասխանեց նրան «Եթե դու խելացի մարդ լինեիր, սղամարդկանց վերաբերյալ բանակցութեաններ չէիր վարի նրանց կանանց հետ, այլ բանքեր կուղարկեիր հենց նրանց մոտ, ովքեր իշխանութեան ունեն մեղ վրա, համ էլ մեղ ասելու ավելի լավ բան կմտածեիր, քան այն, որով մեղ խաբեցիր: Իսկ եթե դու հույսդ կտրել ես որ կհամոզես նրանց ու դրա համար էլ մտադիր ես նրանց մոլորեցնել մեր օգնութեամբ, ապա մի հուսա թե մենք նորից խաբեութեանդ կուկեցնանք: Նրանք էլ այնպիսի խենթութեամբ չեն համակվի, որպեսզի իրենց փոքրիկ երեխաների ու կանանց հանդեպ խղճահարութեանից դավեն հայրենիքի ազատութեանը: Նրանց համար այնքան էլ մեծ դժբախտութեան չէ մեզ կորցնելը — մեզ, որոնցից առանց այդ էլ զրկված են նրանք, — բայց ինչպիսի՞ մեծ բարիք կլինեիր համարազաքացիներին ազատել քո վայրագութեանից ու լկատութեանից»:

Երբ Մեդիստոն այս բաներն սասաց, Արիստոտիմոսը իրեն կորցնելով հրամայեց բերել նրա երեխային, որպեսզի սպաներ մոր աչքի առաջ: Երբ պահակները նրա տղային փնտրում էին իրար հետ խաղալով ու գզվրտվող մյուս երեխաների մեջ, մայրը նրան կանչեց անունով ու ասաց «Այստե՛ղ արի, զավա՛կս, և ազատվի՛ր դառը բռնապետութեանից ավելի վաղ քան կտվորես զգալ ու հասկանալու: Ինձ համար ավելի դառը կլինի տեսնել քո անտեղի ստրկութեանը, քան քո մահը»:

Արիստոտիմոսը դուրս քաշեց սուրը և կատաղած նետվեց արդեն հենց նրա՝ Մեդիստոյի վրա: Սակայն բռնապետի մերձավորներից մեկը Քիլեն անունով, որ նրա վստահութեանն էր վայելում, բայց իրականում աստուա էր նրան և մասնակից էր Հելլանիկոսի դավաշրութեանը, քնդդիմացավ ու հետ պահեց նրան խնդրելով և համոզելով, թե դա, իբր, անազնիվ բան կլինեիր կնավայել և իր իշխանութեանն ու փորձառութեանը ոչ արժանի: Այսպես իսկ դավաշրութեամբ Արիստոտիմոսին խելքի բերեց և սա թողեց զնաջ

Լսն ապետը մի մեծ նախանշանակ տեսավ: Կեօր էր նա քնել էր կնչ և հուսն խնջույրի պատրաստութուն էին տեսնում: Հանկարծ երկրն-յա՛ւ Էրեայ մի արծիվ, որը պտտվում էր պալատի վրա իսկ ապա, ասես թե բանական դիտավորությամբ ճանկերի միջից բավականին մեծ մի քար բաց թողեց կտուրի այն մասի վրա, որտեղ ննջարանն էր և Երեկոյ ճենց պատկած էր Արիստոտիմոսը Միաժամանակ վերևից էլ սոճոյին թնդուն լավեց, և փողոցում ճշացին նրանք, ովքեր տեսել էին թուշունին: Բռնապետն աղմուկ աղաղակից ապշել էր: Իմանալով, թե ինչ է տեղի ունեցել, նա կանչեց գուշակին, Երի ծառայութուններից միշտ սղավում էր ազորայում և շփոթահար եղած հարցում արեց նրան, թե ինչ իմաստ ունեք այդ նախանշանակը, իսկ նա բռնակալին հուսադրեց, Ես ելով, թե դա, իբր, ԶԼսն է նրան խրախուսում և օգնության գալիս: Իսկ քաղաքացիներից էլ նրանց ում վստահում էր գուշակը, լուր տվեց թե արդեն այսօր-վաղը բռնապետի վրա է տեղալու նրա գլխին կախված պատիժը:

Ուտտի և Հելլանի կոսի ընկերները որոշեցին շահապաղել այլ հանգես գոյ հենց հաջորդ օրը: Այդ գիշեր Հելլանիկոսը երազում տեսավ, որ իբր, իր մեռած որդիներից մեկը սուաջը կանգնել ասում էր «Ինչո՞ւ ես քնում, հայր: Վաղը դու պիտի քաղաքացիների գլխավորը դառնաս», նրազից սրտապնդված Հելլանիկոսը հուսադրեց ընկերներին: Արիստոտիմոսն էլ լսելով, որ Կրատերոսը մեծ ուժերով գուրս է Էկել իրեն օգնության և ճամբար է դրել Օլիմպիայում համակվեց իր վիճակի հանգեց աշխարհի վստահությամբ որ առանց նիզակակիրների հրապարակ Էլով Քիլոնի ուղեկցությամբ: Եվ ահա երբ Հելլանիկոսը տեսավ, որ Ես թեև եկել է, շտվեց պայմանավորված նշանը գործողութուններն սկսելու համար, այլ բարձր ձայնով կանչեց ձեռքերը տարածած «Ի՞նչ եք Ես գոյում, խիզա՛խ այրեր: Մեր հայրենիքի լուսն կե՛նտր մու՛տ հիանալի ասպարեզ է բացված մեր պայրարի համար»:

Այժմ ահա տուաջինը Քիլոնը գուրս քաշելով սորը ի սցում է Արիստոտիմոսի շյախմբից մեկին: Իսկ երբ երկու կողմից վրա տվին Փրատիտոսն ու Լամպիդոսը Արիստոտիմոսը փախավ մտավ Զևսի տաճարը: Գաժադիրները նրան այնտեղ սպանեցին գիակը հանեցին դրեցին հրապարակում և մեզոպրոլին ապատախյան կոշ արեցին նրանք մի փոքր միայն կանխեցին իրենց կոնանց սրանք իսկույնեթ հրճվագին կան շերով և շրջապատված իրենց Եստիմներին սկսեցին պսակներ դնել նրանց գլխաներին:

Այնուհետև բազմությունը նետվեց բռնապետի պալատի վրա: Նրա կինը փակվել էր ննջարանում ու կախվել: Բռնապետն ունեւր նաև երկու դուռը՝ շամուսնացած շատ գեղեցիկ ու հասած աղջիկներ: Ներխուժածները բռնեցին նրանց ու պալատից քարշ տվին դուրս մտադիր լինելով մահու տալ քայց նախ ենթարկել խոշտանգումների և անարգանքի: Սակայն մյուս կանանց հետ նրանց ընդառաջ ելած Մեգիստոն բղավեց, թե նրանք սարսափելի բան են անում, և թե իրենց համարելով ազատ ժողովուրդ՝ հանդգնում են կատարել նույնպիսի զազրելի արարքներ ինչպիսիք էոնապետը կաներ Այդ կնոջ անկեղծութեան ու արցունքների հանդեպ եղած հարգանքը ամոթահար արեց շատերին: Որոշվեց հրաժարվել բռնութեաններից և աղջիկներին թող տալ որ իրենք վերջ տան իրենց կյանքին:

Նրանց հետ տարան իրենց տունը և հրամայեցին անհապ դ ինքնասպան լինել: Ավագ քույրը՝ Միրոն, արձակելով գոտին և օղակ սարքելով, գրկից քրոջը և նրան հորդորում էր ուշադիր հետևել իրեն և սնել այն, ինչ նրա աչքի տու ջ անելու է ինքու: «Թող մենք ավարտենք մեր կյանքը — ասում էր նա — էայց սուանց սուսրայման և անարգանքի»: Իսկ երբ կրտսերն սկսեց խնդրել, որ թույլ տա առաջինը ինչը մեռնի և ձեռքը մեկնեց դոտուն, Միրոն պատասխանեց «Ես դեռ էրբեք բո որևէ խնդրանքը չեմ մերժել: Դե ընդունիր այս նվերն էլ, իսկ ես կսպասեմ և կտանեմ այն ինչը մահից էլ ծանր է տեսնել, թե ինչպես ես դու սիրելի՛ քույրիկս, առաջինը մեռնում»: Այնուհետև նա ինքը քրոջը սողորեցրեց թե ինչպես օղակը վիզը պցի: Միք նա տեսավ, որ քույրը մեռած է, ինքը չբոջն իջեցրեց կախաղանից և շորով ծածկեց: Նա Մեգիստրոլին խնդրեց որ հոգա քրոջ մասին և թույլ շոա որ նրա մարմինն սնվ սյել ձևով դեն շարտեն:

Դրա համար ներկաների մեջ շգտնվեց այնպիսի մի դաժանասիրտ մարդ կամ բռնապետներին ատող այնպիսի մեկը, որ շարտաավեր ու շիղճար այդ ազնվաբարո աղջիկներին:

ԿԱՄՄԱ.

Մի ժամանակ Խալաթիայում ապրում էին Սինատոսն ու Սինորիքսոսը տետրարքոսների մեջ իրենց հզորութեամբ առաջինները և ծագմամբ միմյանց ազգակիցներ Սինատոսը մի կին ուներ՝ Կամմա անունով, որի հետ ամուսնացել էր նրա օրիորդական հասակում և կինն իր մարմնի ծաղկափթիթ դեղեցկութեամբ իր վրա էր պրավում հայացքները բայց

1 | 1 | ալիլի շատ հիացմունք էր հարուցում իր ասաբինությամբ: նա աչքի
1 | ր ընկնում ոչ միայն ողջախոհությամբ և ամուսնու հանդեպ սիրով,
ս չև իր խելքով ու հոգու վեհությամբ, և նրան սրտակարգ սիրում էին
հոգատակները իր բարչացականության ու բարության համար: նրան է՛լ
ս վիլի մեծ փառք բերեց այն, որ նա դարձավ քրմուհին Արտեմիսի, որին
դալթիացիք ամենից ալիլի են պաշտում, և թափօրներում ու զոհաբե
րություններում Կամմային մշտապես տեսնում էին հոյակապ զգեստա
խորխած:

Եվ ս՛հ Սինորիքուսը բորբոքվեց նրա հսնդեպ բուն կրքով: Հա
մողվելով, որ անհնար է ամուսնու կենդանության օրոք Կամմային տի
բանալ գայթակղությամբ կամ բանությամբ, նա ահա՛վօր մի բան կատա
լեց խարեությամբ սպանեց Սինատոսին և որոշ ժամանկ անց Կամ
մայի ձեռքը խնդրեց Կամման հիմա է՛ր օրերն անց 1 | ր կացնում տաճա
րում և իր վիշտը տանում էր առանց թուլումորթ արտաբնիկների՝ պահպա
նելով դատողության պայծառությունը և սպասելով Սինորիքուսից վրեժ
յաճելու հնարավորությանը: Իսկ նա վերջ չէր տալիս իր ճանճրացույցի
խնդրանքներին, և նրա խօսքը այնքան էլ դուրկ չէր արտաբնիկ պարկեշ
տությունից: նա ասում էր, որ, իբր թե ինքն ամեն բանու՛՛ գերազան
ցում է Սինատոսին, իսկ նրան սպանել 1 | Կամմայի հսնդեպ սենցած
սխրաց ս չև ոչ թե մի օրինչ ստոր սյտաճատով: Եվ ի նշ— Սկզբից եեի՛
Կամմայի միտումներն այնք ն 1 | խիստ չէին, այնուհետև նա կարծես
լի, կամաց կամաց փափկում էր: Եվ այն էլ պետք է ասել, որ Կամ
մայի ազգականներն ու բարեկամները, որոնք ամեն կերպ հաճոյանում
1 | ին Սինորիքուսին՝ իր հզորությամբ առաջին մարդուն, Կամմային հոր
դորում ու ստիպում էին համս՛ճայնել: Վերջապես Կամման տվեց իր
համաճայնությունը և նրան իր մտտ հրավիրեց, որպեսզի ամուսնության
համաճայնությունն ու հաճատարմության երդումները տրված լինելին
աստվածահուսոյ՛:

Երբ նա 1 | կավ Կամման սխրալիր դիմավորեց նրան և տարավ զոհա
ւ 1 | զանձ մտա սպա հեղում կատարեց փխալացով, խնձնացորդն ինքը
խմեց ու նրան առսջարկեց որ խմի: Բա թունավորված մեղրացուր էր:
Երբ Կամման տեսավ, որ նա խմեց, հրճվանքի բարձրաճայն ճիշ արձա
կեց ծունկի իջավ աստվածահուսոյ առաջ և ասաց. նա չեղ եմ վկա կան
չում, ո՛վ ամենապաշտելի աստվածուհի, որ 1 | միայն ու միայն հանուն
սջտրվա եմ կենդանի մնացել Սինատոսի մահից հետո, այդչան ժա
մանակ կյանքումս շտեմնելով 1 | մի լավ բան, բայցի վրեժխնդրության
հույսից: Հասնելով դրան՝ 1 | ս գետն՝ 'մ ամս անուս մտա Իսկ քեզ հու

մար, ո վ զազրելագույն մարդ, թող քս մերձավորները դեկզման պատաստեն ամուսնութեան և հարսանիքի փոխարեն»:

Երբ դալաթացին լսեց այս խոսքերը և նույն ականթարթին իսկ զգաց, թե թույնն ինչպես է սկսում ներդործել ու տարածվել մարմնով մեկ, նրստեց սաշի վրա, որպեսզի իրեն բուժեր ցնցումներով: Սակայն շուտով իջավ ու նստեց պատգարակի վրա, իսկ երկնոյան մեռավ: Իմանալով, որ նա այլևս չկա, կամման մահացավ՝ հողին պաշտս ու բերկրանքով լի:

ՏԻՄՈՒԿԵՍ

Թեքեացի Թեադոնեսը որը պետական գործերում համամիտ էր Հայամինոնգասի, Պելոպոնեզեսի և իր հայրենիքի մյուս լավագույն մարդկանց հետ, ընկավ Քերոնեսայի մոտ, որտեղ վճռվում էր համայն Հելլագայի ընդհանուր բախար: Նա սպանվեց, երբ արդեն հաղթել էր թշնամուն և հաղածում էր նրանց ուժեր կոխում էին իր գեմ: Այնք դա հենց նա էր, որ էր թշնամին գուշել էր. «Ինչ այդ մինչև երբ պիտի ինձ հալածես», պատասխանել էր «Մինչև բուն Մակեդոնիա»: Զոհվելով, յա թողել էր մի քույր, որն ապացուցեց, թե սյգ լրենց գերդաստանի բնածին արիությունն է նրան՝ Թեադոնեսին դարձրել այգքան փառավոր ու մեծ: Հենց քրոջն էլ վիճակվեց ճաշակելու իր արիության բարի պատուք, ինչը հասարակական աղետների մեջ թեթևացրեց նրա բաժին բեռը:

Երբ Ալեքսանդրը տիրեց Թեքեին, ղինվորները թալանում էին քաղաքը, և յուրաքանչյուրը վերցնում էր, ինչ որ ձեռքն ընկնում էր: Պատահեց այնպես, որ Տիմոկլեսայի տունը գրավեց ոչ թե օրինավոր ու գուսպ մի մարդ, այլ սանձարձակ մի բռնավոր՝ նա թրակիական շոկատներից մեկի հրամանատարն էր և թաղավորի անվանակիցը՝ ոչնչով նման չի էնելով նրան: Սյգ կնոջ ծագման և նրա ազնիվ կյանքի հանդեպ առանց օրեկ հարգանքի, ընթրիքից հետո, գուշու ու կուս խմած կնոջն ստիպեց ղիշերն իր հետ անցկացնել: Բայց դա էլ նրա համար բավական չէր սկսեց կնոջը պահանջել ոսկի ու արծաթ, եթե սա օրեկ բան ունի թաքցրած: Ընդ որում նա մերթ աշտոնում էր մերթ խոստանում թե հետը մշտապես կապրի որպես իր կնոջ:

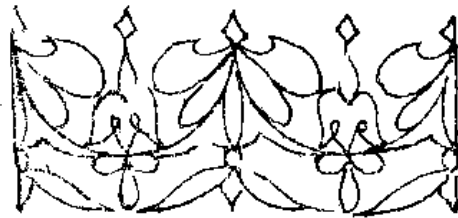
Կինը կառչեց մի պատրվակից, որը հենց նա էլ ավեց վերջինին, և պատասխանեց. «Ա խ, երանի ես մեռնեի, շհասնեի մինչև էս գիշերը: Մյն ծամանակ ես ամես ինչ կորցնելով, գտնե մարմինս կոյահպանեի անապատվությունից: Բայց քանի որ դա արդեն կատարվել է քանի որ ինձ մեռում է հանձին քեզ տեսնել ասածուց արված իմ պաշտպանին, տիրոջն

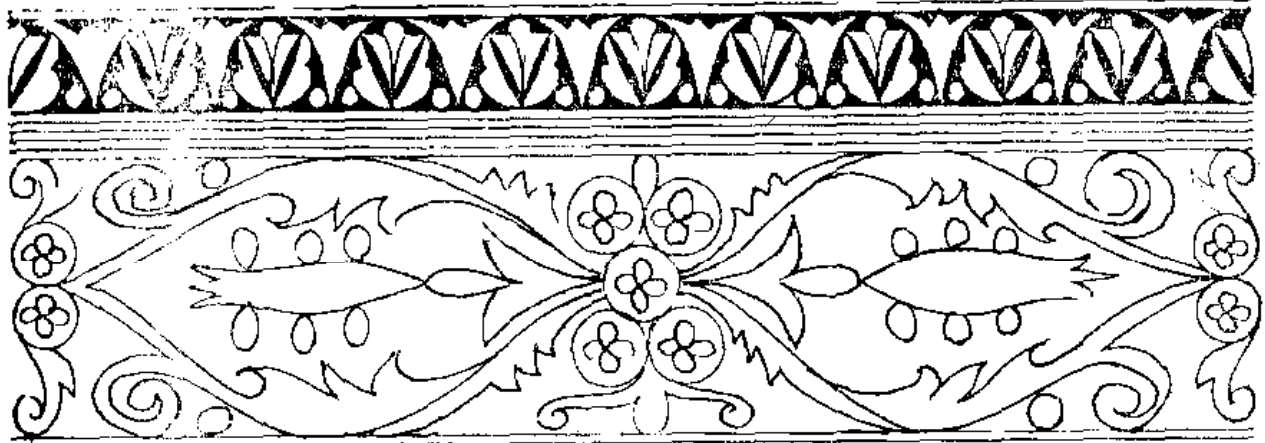
ւ ամասնուն, — ես քեզ լեմ զրկի այն բանից, ինչը քեզ է պատկանում։ Ախր ես տեսնում եմ, որ հենց ինձ էլ վիճակված է լինել այն, ինչ դու կցանկանաս։ Ծառների կանացի զարդեր և արծաթե ամաններ մի քիչ էլ սակի ունեի ու գրամներ։ Երբ քաղաքը զրակում էին, ես աղախին էի րին կարգադրեցի ամբողջը հավաքել ու տարա դցեցի, ավելի ճիշտ՝ թաքցրի ջրհորում, որի մեջ ջուր չկա և որի տեղը քշերը գիտեն այն վերևից ծածկված է և բոլոր կողմերից շրջապատված իմա պուրակով։ Վերցրա՛ւ այդ ամենը, թող էեզ հալա՛ւ լինի։ Իսկ ինձ համար էլ դա պայուսքը կլինի քեզ մոտ այն բանի որ մեր քնտանիքը հարուստ ու սնվանի է եղել»։ Երբ մականդոնացին լսեց այդ, մի օր իսկ չե պասեց, այլ անհապաղ գնաց այն տեղը ուր որ Եստրով Տիմոկլեան։ Հրամայելով նույնիսկ փակել այգու դուռը, որպեսզի ոչ ոք ոչինչ չմտնար, նա խնայունը հագին իջավ ջրհորը։ Իսկ նրան, Տիմոկլեայի կերպարանքով տանում էր ահեղ կլոթո Վրիժառուհին՝ կանգնած նրա վերևում։ Երբ Տիմոկլեան լսեց, որ նրա ձայնը գալիս է ջրհորի հատակից, սկսեց քարը քարի հետևից շարտել նրա վրա։ Եստ և ավելի մեծ քարեր էլ շարտեցին աղախինները մինչև որ վերջը տլին ու քարերի կ թաղեցին նրան։

Երբ մականդոնացիք իմացան այդ մտախն և պիակը դուրս հանեցին, պա, քանի որ արդեն հայտարարված էր թերեացիներին սպանելն արգելելու հրամանը, Տիմոկլեային բռնեցին տարան թագավորի մոտ և պատմեցին, թե ինչ հանդգնություն է արել այդ կինը։ Ալեքսանդրը նրա լեմքի անվրդովության և քայլվածքի հանգարտության մեջ նկատելով ինչ որ բան, որ վկայում էր նրա արժանապատվության և ազնվության հասին, ամենից առաջ հարցրեց նրան, թե ի՞նչ կին է նա։ Նա լիակատար հնքնատիրապետմամբ և անվախ պատասխանեց «Իմ եղբայրն է եղել Թեոպոլիտոսը։ Ես քնկավ Քերոնեայի մոտ՝ մարտնչելով ձեր դեմ սրբալուրավար ու մարտիկ Հելլապայի սպատության համար, այն բանի համար, որ մեզ շիրիմակի վրա օտար ու լուրջ աղետներ։ Մյժմ, երբ ես կրել մ իմ տոհմին ոչ արեանի ասորացու՝ պատրաստ եմ մահ քնդունելու։ Ես՝ համար ոչ ոչով ավելի լավ չեմ լինի կենդանի մնալով, գուցե և բան չի այլ գիշեր ևս ապրել, և ին գրան դու արգելք չհանդիսանաս»։

Ներկա պանվազներից առավել օգնելով սրտի տեղ մարդիկ պատասխանեցին, իսկ Ալեքսանդրը խղճահարսություն չարատեսացոնեց նրա նկատմամբ, — ոչ, նա կեռչը սվելի բարձր գուսեց դրանից և հիացավ նրա

անվեհերութեամբ ու նրա ստած խոսքով, որի մեջ այնպես համարձա-
կորեն մեղադրում էր թագավորին: Նա պետերին հրամայեց հոգալ և մի-
ջօցներ ձեռք առնել, որպեսզի կրկին անգամ նման վիրավորանք չհասցը-
վի նշանավոր ընտանիքին, իսկ Տիմոկլևային թողութուն շնորհեց՝ նրան
էլ նրա բոլոր ազգականներին էլ լեւշքան, որ կային:

Աղեքսանդրի Ճակատագրի և արիության ևստինն
Ճ ա ու ա ղ ի ն

Սյապիսին է Ճակատագրի խոսքը, որը պնդում է թէ իրեն և մի
նիայն իրեն՝ Ճակատագրին է Աղեքսանդրը պարտական իր գործերով։
Այդ հավանությունն դեմ պետք է առարկել ի պաշտպանություն փիլի-
սոփայության, իսկ առավել ևս՝ հենց Աղեքսանդրի, որի համար վերա-
մորական կլինի եթե մենք համարենք, թե նրա իշխանությունն լրեն
հասել է որպես բախտի սյարգն իրականում նա այն ձեռք է բերել ար-
յունահեղ պատերազմների ու վերքերի դնով որոնք հաջորդել են մեկը
հլուսին

որքան գիշերներ է նա անք ըն անցկացրել,
քան արյունալի օրեր է դաժան մարտերո մ ավարտել

պատակեցնելով պարսություն լուսաճ զորքեր, անհաշիվ ցեղեր անց-
նելով անանցանելի պետեր, անմատչելի ժայտեր և դա անելով խորա-
թափանցություններ տրիսթյամբ տակունություններ առողջ դատողու-
թյամբ։

2. Կույ ճամ եւ ՚ ինչ ճակատագրին, ոչն իրեն է վերագրում
նրա սխրանքները, այսպես կասեր Մի՛ արատավորիք իմ արիությունը
է մի՛ շուրացրու ինձանից խղիւժ փառքը։ Քո՛ արարածը Գարեհն էր
ը ճորտից ու թագավորական սուրհանգակից դու դարձրիր պարսից
փրակալ, կամ՝ Սարդանապալը, որին դու պսակեցիր թագավորական
խույրով, հրք նա ծիրանի էր գործում։ Իսկ ես հաղթանակ տանելով Ար-
լուլայի մոտ հասա մինչև Սուգա և Կիլիկիան իմ առջև սմբողջ լայն

բով բացեց Եգիպտոսը, Կիլիկիան էլ Գրանիկոնը որը Լս սնցա ստ նակոխ սնէլով Միհրդատի ու Սպիթրիդատեսի դիակները: Քեզ ցո՛ւյց տուր ու պարծեցիր այն թագավորների մոտ, որոնք իրենց արյունը չեն հեղել, վերքեր չեն տեսել. ահա թե ովքեր են քեզ պարտական իրենց բարեհաջողութեամբ՝ Օքոսներն ու Արտաքսերքսեսները, որոնց դու իրենց ծննդից ի վեր բարձրացրել ես Կլուբոսի գահին: Իսկ իմ մարմինը շատ հետքեր է կրում ինձ ոչ թե սջակցող, այլ՝ թշնամակսն Ճակատագրի: Ամենից առաջ Իլիիրիայում ես քարի հարված ստացա գլխիս և մահակի հարված վրիս հետո Գրանիկոնի մոտ գլխիցս վիրավորվեցի բարբարոսի դաշույնով, իսկ Լսոսոսի մոտ — ազդրիցս՝ սրով: Գազաչի շրբ ջապատման ժամանակ իմ կռճին նեա դիպավ և ուսիս ընկավ ծանր գուղձը: Մարականդիացիների մտ թշնամու նեաը վնասեց սրնքոսկրս: Սրանց հաջորդեցին այն վերքերս սր սոսցա Հնդկաստանում Լուպատիացիների մարդում — նեաով՝ ուսիցս, գանդրիդների մոտ՝ ոտքիցս: Մալիացիների մոտ նեաը կուրծքս մխրճվեց և վերքի մեջ թողեց երկաթե սլաքը: Հենց այդտեղ մահակի հարված հասցրին վզիս երբ պարսպի մոտ դրբ ված Ելաբանը ջարդվեց, և Ճակատագիրն ինձ այնպիսի ողորմածութուն արեց, ինչպիսին էր միայնակ հանդիպելը ոչ թե ինչ որ նշանավոր հալսոակորդների հեո, այլ անհայտ աննշան բարբարոսների և եթե վրահասած Պաղոմեոսն ինձ շծածկեր վահանով, Կիմեոսը շրնկներ իմ վոխարեն՝ հազարավոր նեա էրով խոցված, և մակեդոնացիները ոգևորված շիջեցին պարիսպը, ապա բարբարոսների այդ խուլ գյուղը Սլեքսանդրի գերեզմանը կղանար»:

3 Իսկ բուն արշավանքի դժվարութեւնները վատ ևղանակները, շողը, խոր գետերը թռչուններին իսկ անմատչելի բարձր ժայռերը, շտես երված կերպարանքներով գազանները, ազքատիկ սնունդը, տիրակալների հերթափոխութեւնները, դավաճանութեւնները նաև այն հանգամանքները, որոնց առկայութեամբ սկսվում էին արշավանքները, Հունաստանում գեո շէր հանդարտվել Փիլիպոսի գեո մղված պատերազմների հուզմունքը Թերեն իր գենքից թոթափում էր քերոնեական փոշին՝ վերբարձրանալով վրահասած անկման վիճակից նրանց օգնութեան ձեոք էր մեկնում Սթենըլ ողջ Մակեդոնիան իր մեջ վտանգ էր թաքցնում՝ հակվելով գեպի Սմինտասը և Աերոպոսի որդիները, անհանգիստ էր Իլլիրիկեն, սկյութները մերձենում էին հեղաշրջման ձգտող հարեանների հետ, պարսկական ոսկին բազմաթիվ դեմագոգների միջոցով շարժման մեջ էր դնում ամբողջ Պելոպոնեսը մինչդեռ Փիլիպոսի գանձարանը ոչ միայն սպառված էր, այլև ծանրաբեռնված երկու հարյուր տաղանդի

գալաօրով ինչպես Օլէսիկրիտոսն է հաղորդում: Եվ ահա այդ կարևոր
և այդքան աաղնապալի իրադրութեան մեջ երիտասարդը, որ մանկական
ուարիքից դեռ նոր էր ուրստ եկել, համարձակվեց Րաբիլոնն ու Սուզան
գրավելու փորձ անել, և դեռ ավելին, սկսեց երազել ամբողջ մարդկու-
թեան վրա իշխելու մասին՝ հենվելով երեսուն հազար հեռակակից և չորս
հազար հեծյալից բաղկացած զորքի վրա — ընդունում ես Արիստոտելու-
լոսի հաղորդած թիվը: Պաղոմեոս թագաւորի վկայութեամբ, հեռակակն
ըր եղել են երեսուն հազար, իսկ հեծյալները՝ հինգ հազար, Անաքսիմեն
նևսի վկայութեամբ էլ քառասուններեք հազար հեռակակ և հիսունհինգ
հազար ձիավոր: Իսկ դրամական միջոցների հարուստ գումարք, որ մա-
կատաղիքը առատաձեռնորեն բաց էր թողել Ալեքսանդրին այս արշա-
վանքի համար, բաղկացած էր յոթանասուն տաղանդից, ինչպես Արիս-
տոտելոսն է սնդեկացնում: Գուրիսի հաղորդման համաձայն էլ, Ալեք-
սանդրի դրամք զորքը միայն երեսուն օր պահելու համար է եղել:

4. Ի՞նչ է ուրեմն, Ալեքսանդրը անխոհեմութեան ու անշքահայե-
ցութեան է զրսևորել՝ այդպիսի սուղ միջոցներով արշավանքի դուրս գա-
լու ընդդէմ այդքան հզոր տերութեան: Մ'չ մի լեպրում: Հիրավի, այս
ո՞վ էր, որ ճանասարճ էր ընկել մեծութեան, խնայողութեան, սղջամտու-
թեան, արիութեան ավելի շատ և ավելի լավ տվյալներով, քան այն ամե-
նը, ինչով փրկիսոփայութեանը ողջերթ էր մաղթում Ալեքսանդրին այս
արշավանքին պնդիս: Ես ասարսիկների դեմ էր ելնում՝ դրա համար
ավելի քան քաղելով իր դասախոսակ Արիստոտելի ուսմունքից, քան
էր հար Փիլիպոսի ժառանգութեանից: Դրա հետ միասին, շատ մեծա-
բելով Հոմերոսին՝ իենք հավատում ենք այն տեղեկութեաններին, թե իր
իսկ՝ Ալեքսանդրի ասելով, «Իրականն» ու «Ողիսականն» արշավանքի
ամենակ իրեն ուղեկցել են սրպես լղջերթի խոսքեր, բայց կհեղձենք
նրանց կարծիքը, ովքեր կստեն, թե լլլափունն ու «Ողիսականը» նշա-
համալ միայն հունգասութեան են եղել պիստոսական գործերից և բերկ-
լալի մեծ լղջի գրողմունք, իսկ իսիական սղջերթի խոսքերը նա գտել է
վիլիամով պակամ դաս ոլութեաններում, անվեհերութեան, արիութեան,
սղջամտութեան սրա լղջութեան վերարերջսլ երկերում. ըն՝ որ հան-
րահայն է, ոս նս ուլղ ը լղջել սիլլոգիզմների կամ փրկիսոփայական
տեղեկ գրուլթի մասին ըի մասնակցել դրոսանքներին կիկեյնում կամ
փրկիսոփայական գրուլթներին Ակադեմիայում: Զէ՞ որ հենց այսպես են
բոշում փրկիսոփայութեանը էրամք, ովքեր այն տեսնում են խոսքերում,
ու թե գործերում: Բայց սխր ողին ըն կրել նշանավորապայն փրկիսո-
փաները՝ Պլուտարքոսալ Սոկրատեսը Արքեսիլայոսը, Կարնեազոսը,

Թեև նրանց շեն շեղել այդպիսի պատերս զաները և նրանք շեն անցել գնացել հեռավոր երկրները՝ սանձահս ընլով բարբարոս թագավորներին վայրի ցեղերի մեջ հիմնելով հունական քաղաքներ, նախնադարյան ժողովուրդներին օրենքներ սովորեցնելով և բնակեցնելով խաղաղ կյանքի։ Նույնիսկ ազատ ժամանակ ունենալով նրանք գիրք գրելը թողել են սովորեցնելու։ Իսկ ինչի՞ հիման վրա են նրանց փիլիսոփա անվանում։ Այն հիման վրա, որ նրանք ասում էին, ինչպես էր ասրում էին ինչ որ սովորեցնում էին։ Հենց դրանից էլ պետք է նշել Ալեքսանդրի մասին դատողություններ անելիս այն բանից, թե նա ինչ էր ասում, ինչ է արել, ինչպես էր դաստիարակում, մենք կտեսնենք, որ նա փիլիսոփա է եղել։

5 Եվ ամենից առաջ՝ ամենաանսպասելին. չննի՞ք եթե կուզենաս, Ալեքսանդրի աշակերտներին նրանց համեմատելով Պլատոնի և Սոկրատեսի աշակերտների հետ։ Եվ Պլատոնը, և Սոկրատեսը դաստիարակում էին ընկալունակ ու միայն զու մարդկանց, որոնք առնչված հասկանում էին հունարեն։ Եվ այնուամենայնիվ նրանց չէլ հուշողվում՝ ամոզել շատերին գտնվում էին հրեալուսներ՝ Ալեքսանդրի, Ալեքսանդրի սուրբապետներ որոնք ասես թե գեն նետելով դատողության սանձը շեղվում էին մի կողմի վրա՝ իսկ եթե դառնանք Ալեքսանդրի գործերին, սույս կտեսնենք, որ նա դաստիարակել է հրեկանացիներին ամուսնության համար, արաբոսրացիներին հողագործություն է սովորեցրել սոգգիացիներին համոզել է շապանել հայրերին, այլ կերակրել նրանց, պարսիկներին մեծարել մայրերին, այլ ոչ թե ամուսնանալ նրանց հետ։ Զարմանք է հարուցում այն փիլիսոփայությունը, որի շնորհիվ հնդիկները պաշտոմ են հունական աստվածներին, սկյութները թաղում են մեռածներին, այլ ոչ թե ուտում նրանց։ Մենք զարմանում ենք Կարնեայոսի համոզման ուժի վրա, որը Կլիտոմարոսին՝ ծագումով կարթագնցի և նախկինում Գաս դրուբալա անունով կոչված, դրոել է յուրացնել հելլենականությունը։ Զարմանում ենք և Զենոնի վրա, որը բարեկացի Դիոգենեսին համոզել է զբաղվել փիլիսոփայությամբ։ Բայց Ալեքսանդրը լուսավորել է Ասիան կարգալով Հոմերոսին, իսկ պարսիկների զավակները և սուզացիները շարունակ երգում էին Եվրիպիդեսի ու Սոփոկլեսի ողբերգությունները։ Սոկրատեսը մացնելով նոր աստվածություններ, դասական հետաաւրնդ մասն ենթարկվեց մեղազրվելով լրտեսների կողմից, իսկ Ալեքսանդրի շնորհիվ Բակտրիան ու Կովկասը սկսեցին երկրպագել հունական աստվածներին։ Պլատոնը գրելով բառապիկ «Պետություն»-ը, ոչ ոքի չի համոզել օգտվելու այդ գրքից՝ գրա արտակարգ խտություն պատճառով, Ալեքսանդրն էլ հիմնելով յոթանասունից ավելի քաղաքներ բարյարուս

ցեղերի ՄԶ և Ստիաչում հունական բարբեր սերմանելով՝ հաղթեց այս
 տեղի վայրենի ու դազանաման ապրելակերպին, Մենչ՝ Պլատոնի
 «Թրենքները» կարգացողներս քիչ ենք, իսկ Ալեքսանդրի օրենքներից
 օգտվել և օգտվում են տասնյակ հազարավոր մարդիկ, և Ալեքսանդրի
 կողմից սրանց հալատակեցնելը սրանց դարձրել է ավելի երջանիկ, քան
 այդ հալատակեցումից խուսափածները նրանց ու սք չի ազատել խորդ
 ճուկ գոյությունից, իսկ հս ղթողը սրանց ստիպել է բարեբախտ կյանք
 վարել: Այնպես որ, եթե Թեմիսուկլեսը փախչելով հայրենիքից և պար
 սից արքայից ստանալով հարուստ ընծաներ, ի թիվս դրանց՝ նաև քա
 դաքներ, որոնք պարտավոր էին հարկ տալ, մեկը՝ հաց, մյուսը՝ գինի,
 երրորդը մնացած մթերքները դիմելով երեխաներին, տակ է. «Մենք
 կկործանվեինք, եթե չհալատակվեինք», ապա ավելի մեծ հիմունքով կա
 ըկի էր ասել Ալեքսանդրին հալատակվածների մասին. «Նրանք վայրեն
 նությունից դուրս չէին դա եթե հալատակված չլինեին»: Եգիպտոսը
 Ալեքսանդրիա չէր ունենա Միջագետքը Սելևկիա Սողդիանան՝ Պրոֆ
 տասիա, Հնդկաստանը՝ Բուկեֆալիա կովկասը՝ հունական քաղաքին
 և սրեանություն անող քաղաքներ: Իսկ այս քաղաքների զսրգացումը
 անգլցրեց՝ այրենությունը և աշակցեց վատ բարբեր լավերի կողմից
 դուրս մղելուն: Եվ եթե փիլիսոփաներն իրենց մեծագույն ծառայությունը
 համարում են Լարդկային բարբերի մեջ նախնադարյան դաժանության
 ստեժահարումը ապա Ալեքսանդրը, որ վերագաստիարակել է բազում
 ցլ լեր արդարացիորեն պետք է համարվի մեծագույն փիլիսոփան:

Ե Աստիկյան դպրոցի հիմնադիր Գենոնի՝ ընդհանուր զարմանք հա
 լացող սկեսական սխտեմք, իրոք հասցում է մեն մի դրույթի — այն
 որ մենչ սուրենք ոչ թե առանձին քաղաքներով ու զանազան կանոնա
 լրություններով կառավարվող համայնքներով, այլ բոլոր մարդկանց
 համարելով մեր հայրենակիցներն ու համարադաքացիները այնպես որ
 մեզ մաս լինի ընդհանուր յլանք ու միասնական կարգուկանոն, ինչպես
 բնդհանուր և բնաստացրում արածող նախիրն է ունենում: Զենոնը սա իր
 գրվածքներում ու տակերացրել է որպես երազանք, որպես փիլիսոփայա
 կան բարձր բնականության ու պետական կառուցվածքի տիպար, իսկ
 Ալեքսանդրը իսույր դրժի վերածնցու եա շհետեց Արիստոտելի խորհրդ
 դին՝ հույների հեա վարվել որպես սոաջնորդի, նրանց մասին հողալ իր
 լե բարեկամների ու մերձավորների իսկ լարբարոսների հետ՝ որպես
 տեր, վերաբերվել իլրե կեմ լսմիների կամ լույսերի, ինչը նրա թագա
 վորությունը կլցներ պատերազմներով փախուսաներով ու գազանի հա
 ստնացող ապաստամլ և թյուններով: Իր ՄԶ ռեսանելով աստվածների կող

մից կարգված համընդհանուր կազմակերպիչ ու հաշտարար, նա զենքի ուժ էր գործադրում նրանց նկատմամբ, որոնց վրա չէր հաջողվում ներ գործել խոսքով, և ի մի էր բերում տարբեր ցեղերը, սակա բարեկամու թյան ինչ որ անոթի մեջ խառնելով կենսական կաջութածները, սովոր ույթները, ամուսնական հարաբերությունները և ամենքին ստիպելով հայրենիք համարել տիեզերքը, ամբողջ՝ ճամբարը, միացեղ բարի մարդ կանց, այլացեղ՝ շարերին, հույնին ու բարբարոսին տարբերել ոչ թե ըստ վահանի, սրի, զգեստի այլ հույնի հատկանիշը տեսնել առաջինության մեջ և բարբարոսի հատկանիշը՝ արատավորության, ընդհանուր համա րել զգեստը, սև դանը, ամուսնական սովորույթները արցան և սերնդի խառնումից ստացված ամեն ինչը:

7 Կորնթացի Գեմարատուր Փիլիպոսի հյուրընկալներից ու բարե կամներից մեկը, Ալեքսանդրին տեսնելով Սուզայում, շատ է ուրախա ցել և, սրցունքն աշքերին, ասել է թե մեծ ուրախությունից են զրկվել այն հույները որոնք մեռել են ավելի վաղ քան կկարողանային Ալեք սանդրին տեսնել Դարեհի գահին նստած: Իսկ ևս էլ, էրդվում եմ Ձ! սով քնալ չեմ նախանձում նրանց, ովքեր հնարա լսություն են ւնեցել հա դորդակցվելու այդ տեսարանին չէ՞ որ դա եղել է միայն հաջողության գործը, ընդ սրում այնպիսին, որպիսին Ալեքսանդրին հավասար ունե ցել են նաև մյուս թագավորները: Բայց ես կուզենալի ականատեսը լի նել այն գեղեցիկ ու սրբազան հարսանեկան հանդեսին, երբ Ալեքսանդ րը մեզ ոսկեզմբեթ վրանի տակ, ընդհանուր սեղանի շուրջը և աստվա ծալին հովանավորությամբ հավաքելով հարյուր պարսկուհի հարսնա ցուներ և հարյուր մակեդոնացիներ ու հույներ՝ փեսացուներ ինքն էլ մեկի փեսացուն իսկ մնացած բոլորի համար՝ խնամի, հովանավոր ու հայր պսակով զարդարված, առաջինն է երգել հարսանեկան հիմներ՝ իբ րև ամուսնացող նշանավորագույն ու հզորագույն տոհմերի միջև սիրո և բարեկամության երգ: Ինձ համար քաղցր կլինեք ասել, ով անմիտ բարբարոս Քսերքսես գու ու որ զուր շարշարվում էիր Հելլեսպոնտոսի կամրջի կառուցման վրա ահա թե ինչպես են իմաստուն թոռները Ասիան միացնում Եվրոպայի հետ ոչ թե գերաններով, տախտակամածներով, ոչ թե անհոգի ու անզգա կապերով, այլ՝ ցեղերն իրար կապող ազնիվ սիրո կապերով օրինական ամուսնություններով ու սերնդի ընդհանրու թյամբ:

8 Այդքան քարձր նպատակ գնելով իր առջև Ալեքսանդրը մտցրեց ոչ թե միզիական զգեստը, այլ՝ պարսկականը, շատ ավելի պաբզը: Հրաժարվելով ամեն մի անսովորից ու հավակնտից ինչպիսին թիա-

1 Ի Կանգնումը անաքսիրիզաները, նա, էրատոսթենեսի վստու
 թյամբ, սկսեց կրել պարսկականն ու մակեդոնականն իր մեջ զուգակ
 ցող զգեստ անտարբեր իրերին վերաբերվելով որպես փիլիսոփա, նա,
 րպես ընգհանուր տիրակալ ու բարեգւթ արքա, հարգանքով վերաբեր
 լելով հպատակվածների զգեստներին, դրանով իսկ վերականգնեց նրանց
 1 սրեհաճությունը դեպի մակեդոնացիները, որոնց նրանք սկսեցին մե
 ծարել որպես ղեկավարողների, այլ ոչ թե ասլ որպես թշնամիների
 Կրան հակառակ, անխոհեմության և հետամնացության դրսևորում կլի
 ներ գլուխ խոնարհել միագույն քղամիդի առաջ և մերժել ծիրանիով
 լուրդարված խիտոնը անխոհեմ երեխալի նման կառչելով այն զգեստին,
 ինչն ասես ընդունված է ծծմորից, հայրերի սովորույթից մառանգած
 Կազաններ որսող մարդիկ հազնում Լն եղջերվի մորթի, թռչնորսներն
 իրենց խիտոնները զարդարում են թռչունների փետուրներով: Պետք է
 զգուշանալ կարմիր զգեստեց ցուլերի հանդիպելիս, և ճերմակեց՝ փղե
 ՚ի առջև Երևալիս, քանզի այդ գույներէց դրանք գրգռվում են ու կատա
 ցում: Իսկ եթե մեծ արքան սանձահարելով ու խաղաղեցնելով ռազմա
 շունչ ցեղերին ու անհանգիստ ժողովուրդներին, դրան հասավ անդական
 հաղուստի և սովորական ապրելակերպի օգնությամբ, հաղթահարելով
 պարտավածների ընկճվածությունն ու մտալ տրամադրությունները ապա
 մի՞թե դու կշտամբանք կհարուցի: Զպե՞տք է արդյոք ավելի շուտ զար
 մանալ խնաստությամբ նրա, ով որ արտաքին տեսքի աննշան փոփո
 ի տիպով իր հետեից տարավ Մսէան զենքով հնազանդեցնելով մար
 միները իսկ զգեստով իր կողմը գրավելով հօգիները: Զարմանում են
 1 սիրտատական Արիստիպպոսի վրա, որը և՛ հասարակ թիկնոցով, և՛ մի
 լիթական քղամիդով հավասարապես պահպանում էր իր ողջամտությու
 նը: Իսկ Ալեքսանդրին մեղադրում Լն, որ նա զարդարելով հայրենական
 զգեստը, շարժամարհեց և պարտավածների զգեստը՝ մեծամեծ դարձերի
 հիմքերը դնելիս: ԶԼ՝ որ ավազակային ասպատակութուն շկատարեց նս
 Ասիայի վրա, նա նպատակ չունեւ բզկտել ու թալանել այն որպես բա
 րենպաստ պատահականությամբ ուղարկված անսպասելի ավար, ինչ
 պիտի մտադրությամբ հետապաշտմ Իտալիայի վրա եկավ Հաննիբալը,
 իսկ անցյալում արերները՝ Հանիպի և սկյութները՝ Միգիայի վրա, այլ
 ց Եկանալով ցույց տալ որ աշխարհում բոլորը ենթարկված են միաս
 1 Եկ Են քաղաքացիականություն Եր Եր Եր մարդիկ կազմում են մի ժո
 ղովորդ նա ընդունեց նաև այգպիտի հանդերձանք: Եվ եթե աստվածու
 թյամբ, սրբ մեր երկիրն Եր ուղարկել Սլլքսանդրի հոգին նլ ան շուտով

հետ շկանչեր, ապա միասնական օրենքը կհատավաճեր բոլոր մարդկանց և նրանք կնայեին միասնական արդարությանը որպես ընդհանուր լույսի: Իսկ հիմա այդ լույսից զրկվ ծ է աշխարհի այն Լասը որը լի տեսել Ալեքսանդրին:

9 Այսպիսով, արշավանքի հիմնական նպատակն արդեն Ալեքսանդրին ցույց է տալիս որպես փիլիսոփայի նախ ձգտում էր ոչ թե իր հարջստացմանը և փարթամությանը, այլ բոլոր մարդկանց միջև համաձայնության խաղաղության ու բարեկամական շփման հաստատմանը: Սչնուհետև, քննենք նրա ասույթները քանզի ուրիշ թաղավորների ու տիրակալների բարքերը նույնպես ամենից ավելի արտահայտված են նրանց ասույթներում: Մերունի Մնտլգոնոսը երբ մի սոփեստ նրա մոտ բերել է իր աշխատությունը արդարության մասին սսել է «Դու հիմար ես, երբ, տեսնելով, թե ես ինչպես եմ դատաստան տեսնում օտար քաղաքների նկատմամբ ինձ հետ արդարության մասին ես խոսում»: Դիոնիսոս բոնապետն ասում էր թե երեխաներին պետք է խաբել խաղալու ճաներով, իսկ մեծերին երդումներով: Իսկ Սարդանապալի հուշարձանի վրա գրված է եղել «Որքան որ ես կերել եմ և անսոս կություն արել, այդքան է իմ ունեցվածքը»: Ով լի իոստովանի, որ այս ասույթներից մեկն արտահայտում է հեշտասիրություն, մյուսը՝ անասավածություն, երրորդը անարդարություն ու շահասիրություն Իսկ Ալեքսանդրի խոսքերը, եթե վերացնենք ականախույրը, Ամոնին և իր աստվածային ծագումը ապա կթվան Սոկրատեսի կամ Պլատոնի, Պյութագորասի խոսքերը: Քանզի մենք շպետք է հաշվի առնենք այն ճումարանությունները որոնցով բանաստեղծներն օժտել են Ալեքսանդրի նկարագիրները և քանդակները՝ հաշվելով շ թե իրա համեստության, այլ հզորության հետ:

Խոսքը կսրի շուրթերին, որ հայացքը էրկինք է հասել
Ոս եմ տերն աշխարհի Ձես Օլիմպոսում դու թագավորիր

Կամ «Ես Ալեքսանդրոս որդին Ձեսի»: Այս բոլորը, ինչպես ասացի, մոդոնել են բանաստեղծները, կեղծավորաբար մեծարելով Ալեքսանդրի ճակատագիրը, իսկ Ալեքսանդրի իսկական խոսքերի քննարկումը պետք է սկսել նրանցից: Իրոնք վերաբերում են նրա մանկությանը: Նա ամենաարագավազն է եղել իր հասակակիցների մեջ, և ընկերները նրան խորհուրդ են տվել հանդես գալ օլիմպիական մրցումներում Նա հարցրել է՝ թաղավորները մտանակցո՞ւմ են գրանց և պատասխան ստանա

10. Ընդհանուր առմամբ, որտեղ էլ որ այդ դեպքում սպառնալից են լինում անարդար կլինեն ինքը հաղթել կկարողանա միայն հասարակ շարժումներին, իսկ պարտություն կրել՝ միայն որպես թագավորի իսկ իր նրա հայր Փիլիպոսը արիքալիների մարզում նիզակով վիրավորվել է սղորից և, չնայած վտանգն անցած է եղել բայց նեղվել է, որ կաղ է անացել, Ալեքսանդրն ասել է նրան «Մի վհատվիր, հայր, և առույգ աչիր, յուրաքանչյուր քայլիդ հիշեցում սաանալով քո արիության մասին»: Մի՞թե սա չի վկայում մաքի փիլիսոփայական ուղղվածության մասին և բարոյական գեղեցկությամբ ոգևորիչ համարանկալածության մասին, մի գեղեցկություն, որը գերիշխող է մարմնական կորստի նկատմամբ: Հապա նա ինչպե՞ս պետք է հպարտանար իր սեփական վերքերով, որոնք նրան հիշեցնում էին իր հաղթանակների, գլաված քաղաքների, հանձնված թագավորների մասին նրան հարկ չէր լինում ծածկել սպիները, այլ գրանք կրել որպես գինվորական ծառայության սլավաճար նշաններ:

10. Եվ ահա եթե պաշտում էր, որ խնջույքի սեղանի շուրջը գրուցելիս առաջարկում էլի համեմատել Հոմերոսի տողերը, թե ով որն է սովելի վեր դասում, ապա Ալեքսանդրը մյուս տուղրի համեմատ գրուցում էր սովելի սալի ս էր ալսպիսի տողին:

Ներառյալ մ հաղթված որպես լմաստ ս բրա և որ լե քաղաի ալսիկ

գրվում, որը յի ուրիշը Լուսելի և կանխել էլ մալանակի առումով, նա գրան նայում էր որպես օրենք իր համար: Այնպես որ կարելի է ասել, որ Հոմերոսը միևնույն տողով փառաբանել է Ագամեմնոնի արիությունը և գուշակել Ալեքսանդրի արիությունը: Լուսացնելով Հելլենաստանում՝ Ալեքսանդրը նայել է Տրոյային, մտովի վերականգանացնելով հերոսների սիրանքները: Երբ սեղանի վրայի թանկիչներից մեկը նրան առաջարկել է նվիրել Պոլիսի քնարը, եթե նա կցանկանա Ալեքսանդրը պատասխանել է «Նրա թնարն ինձ պետք չէ ևս Արիլեսի քնարն ունեմ, որի հըն լնելի ասկ նա հանդստանում էլ

և գիլ Լ ներաների խորը»

Իսկ Պարիսի քնարը, իր սիրային մեղեդիով, հնչել է շափազանց փափկասուն ու կանաչի երածշտովյամբ: Փիլիսոփայական հոգուն հասուն է սիրել իմաստությունը և համարանկալի իմաստուններով: Եվ Ալեքսանդրը գրանով աչքի էր բնկնում ինչպես ոչ սի թագավորի նրան խոսվել է ինչ մասին թե նա ինչպես է վերաբերվել Արիստոտելին: Հայտնի է

նակ, որ նա հարմանիալի հետազոտիչ Անաքսագորսին իր մեկձավոր բարեկամն է համարել: Էլեացի Պիրրոսինն նա առաջին հանդիպման ժամանակ նվիրել է տասը հազար ոսկեդրամ: Պլատոնի աշակերտ Քսենոկորոսունսին որպես ընծա ուղարկել է հիսուն տաղանդ: Օնեսիկրիտոսին՝ ցինիկ Դիոգենեսի աշակերտին, ինչպես հաղորդում են շատ պատմաբաններ, նա նավավարների պետ է նշանակել: Իրեն Դիոգենեսի հետ զրուցել է Կորնթոսում և այնպես է ապշել նրա կյանքի վրա, այնպիսի հարգանք է զգացել նրա նկատմամբ, որ հունախո, հիշելով նրան՝ ասել է «Եթե ես Ալեքսանդրը չլինեի, ապա Դիոգենեսը կլինեի», այսինքն՝ «եթե ես գործերով շփիլիսոփայի, ապա փիլիսոփայական դատողություններով կզրադվեի»: Նա չի ասել՝ «եթե ես թագավոր չլինեի, ապա Դիոգենես կլինեի» և չի ասել՝ «եթե ես չլինեի հարուստ և Արգեադոս» (Քանդի նա գերաաատվություն չէր տալիս երջանիկ հակառակորդին՝ իմաստության հանդեպ և ծիրանիին ու աննախույրին՝ մախսդի ու թիկնոցի հանդեպ), այլ ասել է «եթե ես Ալեքսանդրը չլինեի, ապա Դիոգենեսը կլինեի», այսինքն՝ «եթե ես մտադրված չլինեի միմյանց խառնելու բարբարոսությունն ու հելլենականությունը, ե, անցնելով ողջ մայր ցամաքը, չափել այն և, հետազոտելով ծովի ու ցամաքի սահմանները՝ Մակեդոնիան շողկապել օվկիանոսի հետ և այնտեղ Հելլադա սերմանել, տարածել ամեն կարգի արդարադատություն ու խաղաղություն, ապա ես չէի նստի ձեռնիծալ՝ դորեղությամբ հանդերձ, սլլ՝ Դիոգենեսի հետ կարցի իմ ապրելակերպով: Իսկ հիմա ներքի բ ինձ, Դիոգենես ու ես նման վում եմ Հերակլեսին ու մրցում եմ Պերսեսի հետ զնում Դիոնիսոսի հետըերով՝ տոհմապետ աստծու ու նախապապու Ծս ուղում եմ որ հելլենները նորից հաղթանակ տանեն Հնդկաստանում ու սյարեն այնտեղ և կովկասյան լեռնային ու վայրենի ցեղերին հիշեցնեն բաքոսական երթերի մասին: Ասում են, թե այնտեղ էլ կան մարդիկ զգեստները աբհամարհող ինչ-որ խստաբարո իմաստությամբ դայթակղված, սրբազան և լրենց օրհնքներն ունեցող, աստվածությունը նվիրված, անպահանջկոտությամբ Դիոգենեսին գեղսզանցող, մտխաղի իսկ կարիք չունեցող բանդի իրանք ուտելիք չեն պահում, այլ միշտ պատյաստի ու թարմ վիճակում ստանում Լն հենց հողից: Որպես խմելիք նրանց չամար դետերն են հոսում իսկ հանգուտի համար մահիճ են տալիս ծառերից թափված տերևներն ու խոտերը: Իմ շնորհիվ նրանք էլ կճանաչեն Դիոգենեսին և Դիոգենեսը կճանաչի նրանց: Ծս էլ պետք է դրամը վերհատեմ՝ բարբարոսությունը վերափոխելով հելլենական բաղաբացիս կանությամբ»:

11 Այս սյուպես Իսլց Ի՞նչ են ցուցց տալիս Ալեքսանդրի բուն գոր
 յերլ — բախտի քմահաճո՞ւյք, ռազմատենչութի՞ւն, ուժի տիրապետու
 թյա՞նն։ Թ՛ւ մի՞ թաշարիություն ու արդարացիություն, մեծ ողջամտու
 թյուն ու զսպվածություն բանական հետևողականություն սթափ ու խո
 լովթափանց հաշվարկ բոլոր արարքներում։ Ախր շեմ կարող, երգվում եմ
 աստվածներով, ասել, թե ես դրանցից այսինչը, կշռադատելով, վերագր
 րում եմ Ալեքսանդրի արիությանը այնինչը՝ նրա մարդասիրությանը
 այն մյուսը՝ ժուժկալությանը նրա յուրաքանչյուր գործողության մեջ
 ղենք աեանում ենք բոլոր առաքինությունների խառնուրդը, այնպես որ
 ես հաստատում է ստոիկների այն պնդումը, թե իմաստունն ինչ որ
 նու՛յն է, անում է լուր ս առաքինություններին համասլատատիտան և յու
 րարանչյուր գործողության մեջ գերիշխում է մի ինչ որ առաքինություն
 լայց այն կանչում է նաև մյուսներին ։ դրանց ողջում միևնույն նպա
 տակին։ Եվ իբրք, մենք տեսնում ենք որ Ալեքսանդրի մեջ ռազմատեն
 չությունը զուգակցվել է մարդասիրության հետ, հանդուժողությունը՝
 հաստատաւիամության, առատաձեռնությունը՝ հաշվենկատության հետ։
 Չայրույթի պահին նա անհիշաշար էր, սիրո մեջ՝ զուսպ։ Նրա հանդիսալ
 շը լինում անգործունյա իսկ աշխատասիրությունը չէր խոչընդոտում
 գլարճանքներին։ Այն ո՞վ է յատերազմները զուգակցել տոնակատա
 րությունների հետ, երգի թափորը՝ ու զմական արշավանքի հետ քա
 դաքների պաշարումը բաքոսական սրբազնագործության ու հարսանե
 կան հանդեսների հետ։ Ո՞վ է այնպես խիստ արդարությունը լատատող
 ղերի և բարեհաճ գթություն հայցողների հանդեսը։ Սյուսեղ ես հիշում
 եմ այն խոսքը, որ Պորոսն է ասել։ Երբ Պորոսը գերի էր վերցվել ու բեր
 լի Ալեքսանդրի մոտ սա նրան հարցրել էր, թե ինչպե՞ս վարվի հետը
 Արքայաբար», — ասել էր Պորոսը։ Եվ Ալեքսանդրի հարցին՝ «Ուրիշ
 չի՞նչ», նա պատասխանել էր «Ոչինչ, մնացած լուրը ամփոփված է
 արքայաբար՝ բառի մեջ»։ Իսկ էս Ալեքսանդրի գործերի մասին խոսել
 լիս միշտ ուզում եմ կրկնել «փիլիսոփայաբար դնահատականը։ Մերա
 հարվելով Հուլիանոսին՝ Օքսիարտոսի գատերը որը պարում էր գերուհի
 ների երդյախմբում նա սրան շփիրավորեց բանություն գործադրելով
 սյլ ամտանադամ հետք փիլիսոփայաբար ճեմնելով սպանված Գարե
 հին նա երախտս գլտակ և գլ Կատուցեց է շսկսեց ցնծալ երկարատե
 պատերազմի ախրամոսն ստիժի ։ Եվ հանելով զղամիդը, պցեց մեռա
 ղի վրա, ասես թէ ծաղկելով արքայական ճակատագրի այդ շրինակը
 փիլիսոփայաբար Իսկ էի անգամ նա կրողում էլ մոր պսղանի նամա

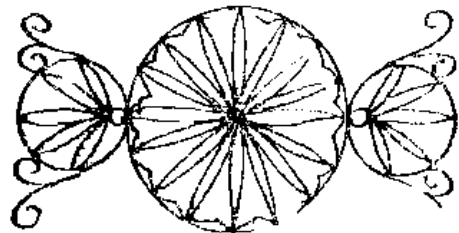
կը, և սլատահարար նրա կողքին նստած Հեփեստիոնը միամտոյ են սկը սեց միաժամանակ կարդալ այն: Եվ Ալեքսանդրը շխտչընդոտեց նրան, ասլ իր մատանին միս յն հպեց նրա շրթունքներին՝ բարեկամաբար պատվի րելով լուսթյուն պահպանել փիլիսոփայաբար: Եվ իսկապես էլ, եթե այդ ամենը փիլիսոփայարար չէր սպ էլ ի՞նչը մենք ճանաչենք փիլիսո փայարար:

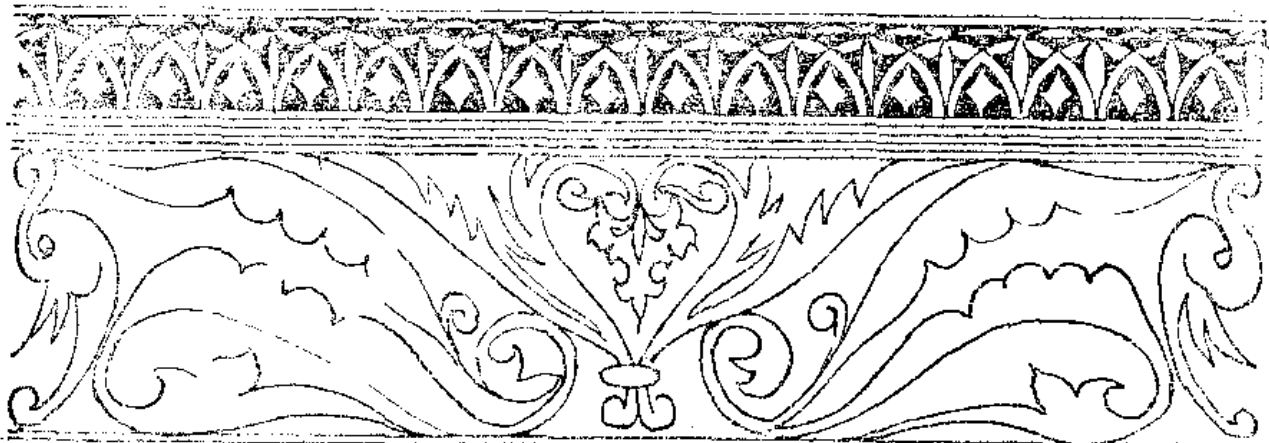
12 Ալեքսանդրի վարքի հետ համադրենք հանրաճանաչ փիլիսո փաների օրինակները: Մակրատեսը զսպվածություն է դրսևորել, երբ պառկել է Ալքիբիադեսի հետ. Ալեքսանդրը իր ծովափի պրեֆեկտ Փիլոքսենեսը նրան հաղորդելով, որ Հոնիայում կա շտեսնված դեղեց կության սեր մի տղս հարցրել է, թե չի՞ կամենում, որ տղային իր մոտ ուղարկեն, վշտացած սլատասխանել է «Դու այդ ի՞նչ ես լմացել իմ մասին կեղտոտ սրիկա որ քծնանքով աչքս ես մտնում այդպիսի առա ջարկություններով»: Մենք յիանում ենք նրանով, որ Քսենոկրատեսը չի րնդունել Ալեքսանդրի կողմից իրեն ընծա ուղարկված հիսուն տաղան զը: Իսկ այն որ Ալեքսանդրը ուղարկել է դա, շպիտք է յիացնի մեզ: Մի՞ թե մենք չենք համաձայնի, որ հավասարապես արհամարհում են դրամը և՛ նա ով որ մերժում է այդպիսի նվերը, և նա ով որ այն առաջարկում է Քսենոկրատեսին փիլիսոփայությունը սովորեցրել էր կարիք շղգսլ հօրատության, Ալեքսանդրին էլ սովորեցրել էր դրա կա լիքն զգալ որպեսզի շոալլորեն ընծայեր այնպիսի մարդկանց, ինչպի սին Քսենոկրատեսն էր Մնաքսարքոսը Ալեքսանդրի վերքից հոսող ալ յունը տեսնելիս ասլ է «Այլ չէ որ սա ավիշ չէ, այլ արյուն», բայց րանի անգամ այդ բանն ասլ է Ալեքսանդրն ինքը՝ վերավորվելիս: Ասենք ճիշտ դատողությունները ինչպէս ենթադրում ենք, ներհատուկ են բոլոր մարդկանց չէ՞ որ բնությունն ինքնին մատնանշում է պատշաճ ուղին — բայց փիլիսոփաները մեծամասնությունից տարբերվում են նրա նով, որ նրանց մոտ այդ դատողությունները հաստատորեն դիմակայում են անբարենպաստ հանգամանքներին Ախր մարդիկ միշտ չէ, որ իրենց կյանքում ղեկավարվում են այնպիսի գրույթներով, ինչպիսին է

Ա. Էնկլց լավ խորհրդանշանը հայրենիքի հալար քաջաբար մարտնչելն է

կամ «բոլոր մարդկանց համս ր վերջին սահմանը մահն է»: Բայց հան դամանքների ուժը կոտրում է առողջ դատողությունների թափը և վե

յուսուս վասնզի մ/տրր խլացնում է բանակահուժիան ձայնը: Քանզի
տարասիր ոչ միայն «վնասում է հիշողութունը», Թուկիդիդեսի բառե-
րով ս սած, այլև ճնշում է բոլոր ղեկավար կանոնների վրա՝ փառասիրու
թյան, ձգտումների վրա՝ եթե փիլիսոփայությունը գրանց չի տրամալը
բամ /ր էցուկը:

*Ալեքսանդրի ճակատագրի և արխուջանու մասին
Ծառ երկրորդ*

1 Երեկվա ճառի մօտ էս, թվում է, բայց թողնցի և շատացի, որ էր ցանկի ճակատագիրը Ալեքսանդրի դարաշրջանին աղարկել էր և՛ շատ և վաճառման արվեստների մեջ, և՛ բազում կարկառուն ձիրքեր, կամ, գուցե, դա երջանիկ ճակատագիրն է ոչ թե Ալեքսանդրի, այլ նրանց, ում է՛իճակվել էր ժամանակակիցը լինել մի մարդու, որն ընդունակ էր լ լավագույն ձևով գնահատել իրենց կողմից արվածը, և արժանավորություն վարձահատույց լինել դրա դիմաց: Իդուր չէ, որ ավելի ուշ ժամանակներում, ինչպես հազարդում են, ինչ-որ մեկն ասել է Արքեստրատոսին՝ Իբ բանաստեղծի, որն սարկիս և եղել կարիքի և անհայտության մեջ «Եթե դու ծնվեիր Ալեքսանդրի օրոք, ապա նա չույր բաբունչյար տողի համար քեզ կրնձայեր մի-մի Կիպրոս կամ Փյունիկիա»: Բայց ես կարծում եմ որ այն ժամանակվա վարպետներից լավագույնները Ալեքսանդրի ու միայն ժամանակակիցներն էին, այլև նյա ստեղծածները: Չէ՞ որ ինչպես հիանալի պաղարհերությունը հեռանք է լինում շրջապատի օդի բուրավիության ու նրբության, այդպես էլ արվեստների ու բարւավոր ձիրքերի աճումը բարեհաճություն և հարուցում արքայի հետաքրքրությունների հիմնավորության ու լայնության շնորհիվ, և ընդհակառակը՝ աչգ ամենը մարում ու ճնշվում է տիրակալների նախանձկոտությանից, մանրախնդրությունից ու անբարյացակամությունից: Ասում են, թե Դիոնիսոս բռնապետը, լսելով նշանավոր կիֆարահարին, նրան խոստացել է ընծայել մեկ տաղանթ արծաթ: Երբ հաջորդ օրը սա խրնդլել և լուստացվածը նա պատասխանել է «Երեկ դու ինձ ուրախացիր

յո՞ւ երգով, իսկ ես քեզ իմ տված հուշումի: Այնպես որ դու արդեն ստա
 դել ես քո պարզեր ինձ մատուցած բավականութեան համար»: Ալեքսան
 դրբը՝ Գերեյացի բռնապետը, — լավ կլիներ միայն այսպես անվանել
 նրան որպեսզի չպղծվեր Ալեքսանդր անունը, — ներկա լինելով ողբեր
 դուժյան ներկայացմանը՝ սրտաշարժվել է: Տեղից վեր թռչելով նա
 շտապ հեռացել է թատրոնից, ասելով, թե չպետք է թույլ տալ, որպես
 դի իրեն՝ այդքան քաղաքացիների սպանողին, մարդիկ տեսնեն Հեկա
 լեի և Պոլիքսենեի դժբախտությունների վրա արցունք թափելիս Բացի
 այդ, նա քիչ էր մնացել, որ գառական հետապնդման ենթարկեր այն
 լերասանին, որը նրան դրկել էր իր հասուն ներհատուկ երկաթե ամբու
 լյունից: Արքեպիսկոպիտն, որը հայտնի է եղել նվերներ տալու առումով իր
 ժլատութեամբ, բանս ստեղծ Տլամոթեոսը հաճախ է այդ բանն ակնարկել,
 իր երգում կրկնելով այս սօղը

Քեզ հաւել երկրածին մետազը պատիլ ո՞նի

որին Արքեպիսկոսը ոչ առանց սրամտութեան պատասխանել է «Դու էլ
 միայն այդ նույնն ես նկատի առնում»: Սկյութների թաղավոր Անթեոսը
 դերի Ֆլեյտահար Իսմէնիոսին մի փոքրիկ խնջույքի ժամանակ հրա
 մայել էր նվագել: Բոլորը հիացել էին ու ծափահարել, իսկ նա էլ երգ
 վել էր, թե իր համար ավելի հաճելի է ձիու խրխինջը լսել: Այդքան հե
 ոու էին ապրում նրա ականջները Մուսաներից նրա հոգեկան կերտ
 վածքը ավելի շատ համադրատասխանում էր այն բանին, որ մսուրքն
 յում լսեր ոչ թե ձիերին, այլ՝ էշերին: Էլ ի նշ արվեստների բարդավա
 ճում և դրանց համար ի՞նչ պատիվ կարելի է սպասել այդպիսի թագա
 փորների օրոք և Մուսաների այդպիսի հովանավորութեամբ: Բայց ար
 վեստների համար տեղ չկա նաև այն թառավորների օրոք, որոնք սր
 վեստի ապաշնորհ սիրողներ են, հալածում են իսկական արվեստագետ
 ներին՝ իրենց նախանձով ու սնրարյացակամութեամբ: Այդպիսին է եղել
 այդ նաև և Գիտնիսոսը, որը բանաստեղծ Փիլոքսենեսին քարհանք աշխա
 տելու էր սպորկի այն բանի համար, որ նա հրաման ստանալով շտկել
 Գիտնիսոսի դրած որերգութեանը ջնջել էր սկզբից մինչև վերջ: Փիլի
 սոսն ինքն էլ այդպիսին է եղել. ուշ գրադվելով ուսումնառութեամբ, նա
 ավելի դաժը էր մնացել իր բնածին բնգունակութուններից և հակված
 էր պատանեկան մեծամտովյան: Պատմում են, թե նա մի երաժշտի հետ
 վիճելով հարմոնիայի որոշ հարցերի շուրջ, կարծել է, թե համողի է
 նշանու Սակայն նա, թեթև ժպտալով, տակ է «Աստված շանի, ո՞վ արքա
 սո դու ինձնից լավ հասկանաւո այս ամենը :

2 Բայց Ալեքսանդրը հասկանալով թե ինքը որտեղ պետք է մի
այն հանդիսական և ունկնդիր լինի, իսկ որտեղ մասնակից ու կատա-
րող, միշտ ձգտում էր կատարելապես տիրապետել զենքին որպես
զենքը զրահով հզոր հուլիտ թշնամիների սարսափը մարտում

ինչպես Իսթիլեան է ասում: Այդ արվեստը նա ժառանգել էր իր նախնի
էակիդներից ու Հերակլեսից, իսկ մնացած արվեստին հատկացնում էր
հարգանք՝ համաձայն դրանց արժանիքներին ու գրավչությանը, բայց
առանց մրցակցություն զրանց պատճառած բավականությունը նրա մեջ
ցանկություն չէր հարուցում նմանակել: Ալեքսանդրի ժամանակակից
ներն էին ողբերգակ դերասաններ Թեսալոսը և Աթենոդորոսը՝ իրենց ըն-
կերներով, որոնք մրցում էին միմյանց հետ: Խորեգոսներն էին Կիպրո-
սի թագավորները, իսկ դատավորները առավել նշանավոր ստրատե-
գոսները Երբ հաղթանակը տրվեց Աթենոդորոսին, Ալեքսանդրն ասաց
«Սա կգերադասի կորցնել թագավորությունս մի մասը, քան Թեսալոսին
պարտված տեսնել»: Անուամենայնիվ նա չէր ձգտում հանդիպել դատա-
վորներին և չէր առարկում ընդդիմ նրանց որոշման, համարելով, որ
սկետք է մնացած ամեն ինչից վեր լինել, բայց ենթարկվել սրբարություն
նր: Կատակերգակ դերասաններն էին սկարֆիացի Լիկոնն ու իր ընկեր-
ները: Երբ Լիկոնը ի կատակերգություն մեջ հայցողական մի շափատող
էր մտցրել, Ալեքսանդրը, ծիծաղելով, նրան էր Վիրել տասը տաղանդ-
կի ֆարահարների մեջ մի Արիստոնիկոս կար, որն օգնության գալով յու-
րայիններին, քաջաբար մարտնչելով ընկել էր ճակատամարտում: Ալեք-
սանդրը հրամայեց նրա սղնձե արձանը կանգնեցնել Գելիիքում, նրան
պատկերելով կիֆարայով ու նիզակով զրանով նա պատիվ է տվել ոչ
միայն երասշտին, այլև երաժշտությանը որպես սրվեստի, որը ուսուցի-
կան արիություն է ներշնչում ու ոգևորում նրանց, ովքեր դրանում հարկ
կղած ձևով դաստիարակված են: Ալեքսանդրն ինքը մի անգամ լսելով
ուսուցիչական մի եղանակ ֆլեյտահար Անտիգենիդեսի կատարմամբ, երա-
ժշտության տալալորության օտակ այնպես բացավառվեց հոգով, որ խլե-
լով կողքին ընկած զենքը, ներկայացրեց այն բանի օրինակը, ինչ որ կը
գում են սպարապետները

Բարեհոյն կիվարա յ նվագը բազլապատկոմ է մարտիկների ոճերը

Ալեքսանդրի դարին են սխալանում նաև գեղանկարիչ Սպելլեսը և քան-
դակագործ Լիսիպոսը: Առաջինը Ալեքսանդրին նկարել է շանթը ձեռքին և
այնպես արտահայտիչ ու համաշափոթեն որ ինչպես ասվում էր, երկու

Ալեքսանդրներէց Փիլիպոսից ծնվածը անպարտելի էր, իսկ Ապելլեսի ստեղծածը՝ անզուգական: Իսկ Լիսիպոսը Ալեքսանդրին քանդակել է վերև նայելիս՝ դեմքը երկնքին դարձրած (ինչպես որ իրականում Ալեքսանդրը սովորութիւն ունէր գլուխը պահելու թեթևակի հետ թերած) այնպես որ արձանի տակ գրված էր այս դիպուկ մտկադրութիւնը

Հայացքը երկնքին հաւած կոռքի շուրթերին այս խոսքն է
Ես եմ սերն այս աշխարհի Զես դու Օլիմպոս՝ միս դավորիք

Ուստի Ալեքսանդրը միայն Լիսիպոսին թույլ տվեց կերտել և իր պատկերը միմիայն նա էր պղնձի մեջ ցույց տալիս բնավորութիւնը և արտաքինի հետ միասին դրսևորում նաև արիութիւնը այնինչ ուրիշները ձգտելով նմանակել զգի թերվածքը և հայացքի փողփողացող մեղմութիւնը, շէին կարողանում պահպանել քաջազնական և առյուծային արտահայտութիւնը Ալեքսանդրի դեմքի վրա: Այլ վարպետների թվում կար և ճարտարապետ Ստասիկրատեսը որը մտածել էր ոչ թե գույների և ուրվագծերի հստակութեամբ դիտողին գերող մի ստեղծագործութիւն, այլ՝ հոշակապ և դրա իրականացման գործում թագավորի առատածեռն աջակցութիւնը հավակնող մի գործ: Ներկայանալով Ալեքսանդրին, նա թունդ պախարակել էր գոյութիւն ունեցող նրա պատկերները փեղանը կարշտութեան ու քանդակագործութեան մեջ՝ որպէս երկշառ ու թույլ վարպետների ստեղծագործութեաններ. «Իսկ Լա սրտիկ եմ արքա՛, — ասել է նա — չես մարմնի նմանութեամբ չ անդակել կենդանի և անկորնչելի մի նյութ սրբ հավիտենական արմատներ ունի և անշարժ ահաասան ծանրութեամբ նա թլ սկիակած Ափոնը սչն մտաում որտեղ բոլորից բարձր է և չ անդ էր արքա բացվում է ամենալայն տեսադաշտը, ունի համաշափ վիտե՛ր գագաթներ, անգամներ հողավորումներ՝ մարդկային կերպարանչին մտաիկ և կարող է պատշաճ մշակմն դիպքում դառնալ ու կոչվել Ալեքսանդրի պատկեր արքա ներքաննկյով քովում է ծովին մի ձեռքով գրկում ու պահում է բողոքը՝ տեսնողարանոց բնակչութեամբ, իսկ ձախով թասից ցած հասող հավիտենական դետը որը ծովն է թափվում: Իսկիմ սրբինձր, փղոսկրը, փայտը գույները, շուկայական սմեռն մի մանրաւոր երկնակա է է՛ ոչնչացման, և՛ գողութեան, մենք կմերժենք: Կեկոյ չրան՝ Ալեքսանդրը շատ է դովել այդ մտահղացման հարստութեանն ու համարձակութիւնը չայց ավելացրել է «Համենայն լիպս Ափոնը հանգիստ թող իր տեղում դրան մի թագավորն էլ բովակում է որ քաղաքի վրա բարձրացրել է իր պիղծ մեծամտութեան հուշով և նր իսկ իմ վերաբերյալ մատնացույց կանեն Կովկասը, է լողյան

լեռները Տանախը և Կասպից ծովը՝ դրանք իմ գործերի պատկերներն են»:

3 Բայց ի սեր աստվածների, ենթադրենք, թե այդպիսի կսույցը կարող էր ավարտվել և աշխարհ գալ: Որևէ մեկը կենթադրե՞ր արդյոք, որ այն ծագել է պատահականորեն, ինքնին՝ այդ տեսքով, դիրքով, վիճակով: Ոչ ոք կարծում եմ: Իսկ շանթակիր արձա՞նք: Իսկ ըստ նիզակի իր անունն ստացա՞ծը Դե ինչ, քանդակը ինչ մեծություն էլ այն լինի, շէր կարող ստեղծված լինել առանց արվեստի մասնակցության բախտի շնորհիվ, որը հավաքել և արձանի է վերածել սակին, պղինձը փղոսկրը և այլ թանկագին նյութեր: Իսկ մենք հնարավո՞ր համարենք, որ մեծ մարգը, ս վելի լավ է ասել՝ մեծագույնը երբևէ եղածներից, ծագած լինլ առանց սեփական արիության բախտի բերմամբ տիրացած զենքի դրամի զորքի ձիերի Այս ամենը օգտվել շկարողացր՞զի համար ոչ թե ուժ է, այլ՝ վտանգ, ոչ թե զարգարանք է այլ նրա անզորության ու ոչնչության մերկացում: Ճիշտ է ասել Անտիսթենեսը «Ոստիաներին կարելի է ամեն բարիք ցանկանալ, բացի արիությունից չէ՞ որ այդ զեպքում դարարիք կդառնա ոչ թե դրանով օժտվածների համար, այլ՝ հս վթողների»:

Այդ պատճառով, ենթադրում են, թե լնությունն էլ ամենավախկնատ կենդանու՝ եղջիրվի համար աճեցրել է զարմանալի մեծ ու ամուր եղջյուրներ, մեզ սովորեցնելով, թե ուժը և զենքը ոչ մի օգուտ չեն բերի նրանց ովքեր օժոված չեն տոկունությամբ ու համարձակությամբ: Այդպես էլ բախտը, որ երկշտաներին ու անխելքներին հաճախ հրամանատարական ու ղեկավարական պարտականություններ է տրամադրում, որոնց մեջ ի հայտ է գալիս նրանց անհարակությունը, դրանով իսկ բարձրացնում ու հաստատում է արիություն նշանակությունը որպես միակ բանի, որ մարդուն վսեմություն և արժանապատվություն է աւ լիս Եթե, ինչպես էսլիքարմբան է ս սում

Խելքը և տեսնում է խելքը և լսում է անձիսը թ լ է 4 Յ —

ապա մարդու մեջ ամեն ինչ հենվում է բանականության վրա: Իհարկե զգացմունքներն ունենում են իրենց ելակետային սկզբնաղբյուրները, բայց որ խելքը դրանց աջակցում է ու կարգավորում, որ խելքը կազմում է գեղակշռող, ուղղություն տվող ու տիրապետող սկզբնաղբյուրը, իսկ մնացած բոլորը, ինչ որ կա մարդու Դեջ կույր, խուլ և անհոգի, մի կողմ է շեղում, և նեղում է, և խայտառակություն բերում, եթե չկա արիություն, — դա հեշտ է տեսնել հենց իրականության մեջ: Ունենալով միևնույն ուղղմական ուժը և հրամանատարությունը Շամիրամը, լինելով

կին արշավանքներ էր ձեռնարկում, զորք գինում, Բաբելոնն էր կառուցում, հպատակեցնում էր եթովպացիներին և արարներին նավում անցսում էր Կարմիր ծովը, իսկ Սարդանապալը, տգամար՝ ծնված լինելով, տանը հարճերի մեջ նստած ծիրանի էր գործում իսկ մահից հետո, նրա համար քարե հուշարձան կանգնեցրին որը սլաակերում էր նրան բարբարոսավարի պարելիս և մտաներով իր գլխի վերևում շրխկացնելիս, այգպիսի մակագրությամբ «Կե՛ր, խմի՛ր, ծառայիր Ափրոդիտեի՛ն, մնացած բոլոր բաները ոչինչ են»։ Կրատերոսը Դելփիքում տեսնելով հետերա Տրինաչի ոսկե արձանը՝ բացականչել է «Սա հելլենների այլաանրվածության պատվին կառուցված հաղթանշան է» Այգպես էլ Սարդանապալի գերեզմանը տեսնելիս (կամ թե՛ կյանքը, կարծում եմ, ոչ մի տարբերություն չկա) կարելի էր ասել, թե սա Բախաի պարգևների հաղթանշանն է։ Լավ, մենք Ճակատագրին վերապահենք, որ Սարդանապալից հետո դիպլի Իաև Ալեքսանդրի՞ն յուրացնելով նրա մեծությունն ու հզորությունը, սա Ալեքսանդրին ի՞նչ ավելի բան է տվել, քան մյուս թագավորներն են ստացել։ Ջենքե՞ր ձիե՞ր, նետե՞ր թիկնապահներ՞ր։ Թող որ Ճակատագիրը այդ ամենի օգնությամբ մեծ դարձնի Արրիդևոսին, կամ Օքոսին, կամ Օարսոսին կամ հայերի Տիգրանին, կամ բյութանիացոց Նիկոմեդոսին, որոնցից Տիգրանը, իր թաղը նկատելով Պոմպեոսի ոտրի տակ՝ ամսթալիսրեն ընդունեց նոր թագավորություն, որը վերածվում էր հոսմեական բամենկալվածքի, իսկ Նիկոմեդոսը սափրելով գլուխը և թասակ գնելով՝ իրեն հայտարարեց հռոմեական ժողովրդի պատարձակչալը։

1 Սյուպիսով ասենք, որ Ճակատագիրը մարգկանց մանր, վեհերոտ ու մանրահոգի՞ է ստեղծում։ Ոչ, հավասարապես անարդարացի բան է և վախկոտություն վերագրել անհաշողակ բախտին, և խիզախ շրջահայեցություն՝ երջանիկ բախտին։ Ավելի շուտ Ճակատագիրն ինքը մեծ է նրանով որ Ալեքսանդրին թագավորության գլխավոր կարգեց. Ալեքսանդրի մեջ նա դտել էր փառք, անպարտելիություն, մեծահոգություն, դսպիտություն, մարդասիրություն։ Այդ պատճառով էլ Ալեքսանդրի մահից անմիջապես հետո Լեոսթենեսը հիմք ուներ ասելու, թե նրա գորքը թափառելով ինքն իրեն է դեմ առնում կիկլոպի պես, որը կուրանալուց հետո ձեռքերը մեկնում էր բոլոր կողմերը, ոչ մի տեղ նպատակ չդտնելով այդպես ճանապարհ չգտնելով և գայթեկով՝ թավ տում էր պետից զրկված այդ վիթխարի զորքը։ Կամ, ավելի շուտ, ինչպես հագուց զրկված մոռած մարմինը կորցնում է իր բաղադրությունը ու կտոր, քայքայվում է փտում անհետանում, հեռանում, սյգ

պես էլ կորցնելով Ալեքսանդրին, զորականութիւնը սարսուռն էր դող դողում բորբոքվում էր Պերդիկկասներից Մելեագրոսներից, Սելևկոսներից, Անտիգոննոսներից, ինչպես տաք մորթիկներից և ալեկոծումներից որոնք բախվում էին միմյանց ու վիճում իրար հետ: Եվ վերջապես, խամրելով ու քայքայվելով այդ զորքը, ինչպես գերեզմանային ճիճուներից՝ եռաց աննշան թագավորութիւնների բազմութիւնից և վերջին շունչը փչելու պատրաստ զորապետներից: Ալեքսանդրն ինքը, երբ Հեփեստիոնը վիճել էր Կրատերոսի հետ, Հեփեստիոնին ասել էր կշտամ բանքով «Ի՞նչ կմնա քո ուժից ու քո զործերից, եթե քեզանից խլեն Ալեքսանդրին»: Իսկ ես չեմ տատանվի հենց նույնպիսի բռնաբռնով դիմել այն ժամանակվա Ճակատագրին «Ի՞նչ է քո մեծութիւնը, ի՞նչ է քո փառքը որտե՞ղ է քո ուժը, որտե՞ղ է քո անպարտելիութիւնը: Եթե քեզանից խլեն Ալեքսանդրին»: Այսինքն «եթե քո զենքից խլեն փորձառութիւնը հարստութիւնիցդ՝ փառասիրութիւնը, պերճանքիցդ՝ շափավորութիւնը, ռազմասիրութիւնիցդ՝ համարձակութիւնը, տիրակա նութիւնիցդ՝ զսպվածութիւնը: Եթե կարող էս ուրիշին դարձրու մեծ հարստութիւնն ունեցող վայրբարերարին, ճակատամարտերի ժամանակ առաջինը վտանգին ընդառաջ շննացողին, բարեկամներին շնեծարողին գերիների նկատմամբ անբարեգութին հաճույքներում անողջամտին, դժվար պարագաներում սթափ շղատողին, հազթանակներում՝ հաշտվել չիմացողին, սխրանքներում՝ մարդասիրութիւնը չհիշողին Կարո՞ղ է արդյոք մեծ անվաճակ ալն մարդը որը բարձր դիրք է զբաղեցնում բայց անխոհեմ է և արտառավոր: Խլիր սրիութիւնը հաջողակից, և նա ամենուրեք կ այտնարերի իր ոչնչութիւնը երախտագիտութեան դրսևորումներում մանրութիւն, աշխատանքներում՝ թուլութիւն, աստվածների հանդեպ սնահավատութիւն, յարիների հանդեպ՝ նախանձկոտութիւն, տղամարդկանց հանդեպ՝ երկչոտութիւն, կանանց հանդեպ՝ վա վաշտութիւն»: Քանզի, ինչպես որ թույլ վարպետները շափից ալելի մեծ պատվանդաններ շինելով փոքր նվիրումների համար՝ դրանով իսկ ցույց են տալիս դրանց փոքրութիւնը այդպես էլ Ճակատագիրը, մեծ կարևորութիւն ունեցող զործերով բարձրացնելով ցածր բնավորութիւնը, բացահայտում է սրտ անկարողութիւնը որը հանգեցնում է ամոթալի անհաջողութիւնների:

5 Այսպիսով, գլխավորը ոչ թե բարիքների տիրապետելն է, այլ դրանց օգտագործումը չէ՞ որ կրքեմն շխտական Դանկիկները հայրերից ժառանգում են արքայական տիտղոս և իշխանութիւնն օրինակ Քարիլ ըսբ որին Իկուրգոսը խանձարուրով բերեց Փիզիտիում և իր փոխա

րեն Սպարտայի թագավոր հայտարարեց մեծ էր ոչ թե մանկիկը, այլ
Կա, ով նրան տվեց հայրական տիտղոսը և ոչ թե ինքը յուրացրեց՝ խլե-
լով օրինական ժառանգից: Իսկ ո՞վ կարող էր մեծություն տալ այդ ման-
կիկից ոչնչով շտաբերվող Արրիդեոսին, որին Մելեագրոսը, հենց նոր
խանձարուրի փոխարեն ծիրանիով փաթաթած գրեց Ալեքսանդրի գա-
հին, և լավ էլ արեց, մի քանի օրում ցույց տալով արիությանը արքայի
և Բախտի բերմամբ արքա դարձածի միջև եղած տարբերությունը Չէ՞ որ
նա խկական առաջնորդի տեղը բերեց դրեց գերասանին կամ ավելի
լավ է ասել տիեզերքի բնմում առաջնորդի դերը հասավ անխոս ան-
ձին Ասված է

Էհոր կինն էլ կտանի եթե ամո սին է մի քիչ ավելի հար լար դնի նրա մեջքին

Կարելի էր և այլ կերպ ասել՝ թե ընդունել և ուսին առնել իշխանու-
թյան հարստության ու ղեկավարման բեռը կարող է և կնոջ գործը լի-
նել, և երեխայի ներքինի Բաղայոսը գրավեց և Օարսոսին ու Դարեհին
տվեց Պարսից թագավորությունը: Բայց միայն նա կարող է մեծ իշ-
խանությունն ընդունելով՝ չկորցնել և տանել՝ ուժասպառ շինելով տը-
րայական պարտականությունների բեռան տակ ով օժտված է երե-
վելի քաջությամբ, խելքով ու ձգտումներով, և այդպիսին է եղել Ալեք-
սանդրը: Ոմանք նրան պարսավում են դիմու նկատմամբ շափազանց
սեր ունենալու համար բայց իր գործունեության մեջ նա մնում էր
սխալի և նրան շէր արբեցնում իշխանությ Նր լը ճաշակվի լի լրիշ
ներք է լի ող իրենք իրենց տիրատետել

Ստորկերից ով որ հարկ եղածից ավելի է մեծաված

Հարստությամբ թե քաղաքացիական պատիվներով

Եւ իր լիտիությամբ ձանձրալի է բոլոր համաքաղաքացինն է համար

Կլիտոսը Սմոթրասի մտա խորտազլիով երեք թե շորս հունական ուղմա
Կալ՝ սկսեց անվանվել Պոսելյոն և կրել եռաժանի: Իսկ Գեմեստրիոսը
րին ճակատադիրը Ալեքսանդրի ուղմական հզորության մի փոքրիկ
մասնիկն էր բաժին հանել, սիրով ընդունեց իրեն տրված Շանթաձիգ
մականանքը: Քաղաքները նրա մոտ ոչ թե դեսպան էին ուղարկում,
այլ՝ թեպետև և նրա պատասխաններն անվանվում էին պատգամա-
լիտություններ: Լիսիմաքոսը Թրակիաում, ասես թե, ոտք դնելով Ալեք-
սանդրի սերտության վերջին ծայրամասերին՝ այսպիսի մեծամտությամբ
հանդգտության հասավ որ ասաց «Այժմ բյուզանդացիք եկել են
լիճ մաս երբ էս նիզակս երկնքին եմ դիպցնում» Գրան պատասխան
տվեց լյուզանդացի Պասիգիոսը «Գնանք այստեղից որպեսզի նա ել-

կինքը շժակի իր նիղակով» Իսկ էլ ի՞նչ ասես սրանց մասին որոնց բարձրանալու առիթ էր տվել Ալեքսանդրի ժառանգությունը, երբ Կլեարքուսը դառնալով Հերակլեայի բռնապետ, շանթ էր կրում և իր ազանե րից մեկին անվանել էր Կերավնոս: Իսկ Դիոնիսոսն իրեն Ապոլլոնի որդի է անվանել այս մակագրության մեջ

Դորիզան է մայրս հայրս Ապոլլոնս որն այցելել է նրան

Իսկ նրա հայրը, որը ոչնչացրել էր տասը հազար եթե ոչ ավելի, քազաքացիների, նախանձից թշնամիների ձեռքն էր մատնել հարազատ եղբորը, խեղդելով պառավ մորը՝ չցանկանալով գոնե մի քանի օր սպասել, մինչև մեռնեի ինքն էլ ողբերգության մեջ գրել էր

Ձե՛ որ բռնասեռ թյո նը մայրն է անարգար վթյան

չնայած դրան իր դուստրերից մեկին անվանել էր Առաքինություն մյուսին Իմաստնություն, երրորդին՝ Արդարություն: Իսկ ուրիշներն իրենք իրենց անվանել են Բարեբարներ, Փրկիչներ, Մեծիւր Հաղթողներ: Իսկ թվարկել բոլոր իրար հետևից եկող, ինչպես ձիերի Երամակի մեջ, անընդհատ խոնվող կանանց հետ բոլոր ամուսնությունները, տղաներին այլասերելը, դափեցով պարէրը ամորձատների միջև օրնիբուն տեղի ունեցող ճանախաղերը թատրոնները խլացնող ֆլեյտաների նվագը, ճաշկերույթները, որոնց համար չի բավականացնո՞ւմ գիշերը, և նախաճաշերը, որոնց համար չի բավական սցնում ցերեկը, — ոչ ոք հնարավորություն չունի:

6 Ալեքսանդրն էլ նախաճաշում էլ լո սարացին, Իստած իսկ ճաշում էր ուշ երեկոյան զինի էր խմում՝ զոհ մատուցելով աստվածներին, ճան էր խաղում Միդիասի հետ, Լրբ տենդով հիվանդ Լր, ռազմերթերի ժամանակ զվարճանում էր նետաձգության վարժություններ անելով և մարտակառքից վայր ցատկելով նա մեկ անգամ ամուսնացավ սիրելով՝ Հոոբսանեի հետ, իսկ Դարեհի դուստր Սուատիրեի հետ՝ ի սեր պետական զործերի, քանզի կարևոր էր հասնել երկու ժողովուրդների միասնության: Իսկ մյուս պարսկուհիների նկատմամբ նույնքան զրսպվածություն է դրսևորել, որքան պատերազմում արթություն պարսիկների հանդեպ նրանցից ոչ մեկին նա նույնիսկ չի էլ նայել՝ հակառակ նրանց ցանկության իսկ ում էլ որ նայել է, ապա շրջանցել է ավելի ջանասիրարար, քան մնացածներին: Եվ լինելով բոլորի հետ սիրալիր՝ նա միայն նրանց հետ, ովքեր աչքի էին ընկնում զեղեցկությամբ, իրեն գոռոզ էր պահում Իսկ Դարեհի կնոջ՝ փառաբանված գեղեցկուհու վ/

յարբերյալ շէր էլ ուզում լսել, ովքեր գովաբանում էին սրա գեղեցկու-
թյունը: Բայց երբ սա մահացավ նա այնպես արթալավայել մեծարեց
և այնպես անկեղծորեն ողբաց որ սասանեց իր ղգացմունքների հա-
մեստության վերաբերյալ վստահությունը և հանգուցյալի հիշատակի
անդեպ նրա արտահայտած հարգանքը անարդարացի կշտամբանքներ
հարուցեցին Դարեհն ինքը հենց այդպիսի կասկածանքների մեջ ըն-
կավ՝ իմանալով Ալեքսանդրի տարիքն ու տիրականությունը (չէ՞ որ
Դարեհը նրանց թվին էր պատկանում, ովքեր Ալեքսանդրի հզորությու-
նը բացատրում էին Բախտի քմայքով): Բայց բազմակողմանի հետա-
քննումներից հետո, հասկանալով ճշմարտությունը նա ասել է «Այն-
քան էլ, ուրեմն, չեն ստորացել պարսիկները և ոչ ոք չի ասի, թե մեկը
մեղ տկար ու վախկոտ ենք ցույց տվել՝ պարտություն կրելով այդպի-
սի հակառակորդից: Աստվածներին խնդրում եմ, որ ինձ հղեն բարե-
րախառություն և ուժ, որպեսզի Ալեքսանդրին գերազանցեմ բարությամբ,
և ինձ սլատիվ Լմ համարում, որ նրանից ավելի խաղաղասեր լինեմ: Իսկ
Լթե իմ կյանքի ուղին ավարտված է ով մեր հայրերի Զևս և Պարսից
տերության հովանավոր աստվածներ ասպա թող Կյուրոսի գահին ուրիշ
չ ու չբազմի Ալեքսանդրից բացի» Այդպիսի կտակ է նա թողել Ալեք-
սանդրին՝ աստվածներին վկա կանչելով: Այլ պէս են արիությամբ հաղ-
թում

7. Ուրեմն ով ոգու է թող Բախտին վերադրի և Արքելյան և
Կլլիկիան Լ մյուս բոլորը, որոնք ապամական սխրանքների գործ Լն
Լ լիկ. Բախտն է կործանել Տյուրոսը, և Բախտն է Ալեքսանդրի առաջ
յտղել Ալիպատուր Բախտի կամքով է ընկել Հալիկաանասը, գերվել Մի-
լտար, Մադեսոն առանց պաշտպանության թողել Նփրատը, և Բախտի
բնակառայրոյ են Բարեկոնի հարթավայրերը ծածկվել սպանվածների
վճիկերով Բայց ախր Բախտը հո Լ՞ր Ալեքսանդրին ուղարկել ողջա-
մ տվյալն ու միակալություն անմատչելիություն կրքերի հանդեպ Բախ-
տը լեր Նյա հոգին լրամոլչել սո սր հակամներից Հենց սրանով է նա
հոգիել Դարեհին: Այն Լն պիտամթերի, ձիերի կորուստներ մարտեր
Լ հոգի կըր մտրոյկ ս լ սմոսմ ընկնում էին և փախուստի դիմում,
Լ ուր մեծ սո սմոյկ հելի լրարտությունը կրեց Դարեհն ինքը, որը խոնարհ
վեց Ալեքսանդրի մեծագոհության, արդարամատության և արիության
ուսաց՝ կրքերի նկատմամբ նրա արհամարհանքից, ռազմական գործե-
լ ում նրա հաստատահամությունից և առատաձեռնությունների մեջ՝ նրա
վճմությանից ասլած ՉԷ՞ որ վահան ու նիզակ գործածելու մեջ, ահեղ
Նալատականների և գինյալ գոտեմարտերի մեջ հրաշալի էին և Ատալ

բիսսը Դինոմենոսի որդին, և պելլենացի Անտիգենեսը և Փիլոտասը Պարմենիոնի որդին, բայց վայելքների հանդեպ իրենց մոլությամբ կնասիրությամբ և արծաթասիրությամբ նրանք ավելի լավը չեն եղել ուղածդ գերուց, երբ Ալեքսանդրը մակեդոնացիներին ազատում էր պարտքերից՝ բոլոր պարտապանների հաշիվները փակելով ապա Ատարրիոսը խաբեությամբ իրեն պարտական հատարարեց և ինչ որ մեկին բերեց վճարման սեղանի մոտ իբրև պարտատիրոջ Մերկացվելով խաբեության մեջ՝ նա արդեն քիչ էր մնացել որ վերջ տար իր կլանքին, բայց Ալեքսանդրը, խմանտլով այդ, ներեց և նրան թողեց իր ստացած զրամը, ի հիշատակ այն բանի որ նա Փիլիպոսի կողմից Պերինթոսի պաշարման ժամանակ աչքից վիրավորվելով՝ թույլ չէր տվել Նեաքը դուրս քաշել վերքից, բանի դեռ հակառակորդի արտագրոհը հետ չէր մղվել: Իսկ Անտիգենեսին իր դիմումի համաձայն մտցրել էին Մակեդոնիա վերադարձող հիվանդների ու խեղվածների ցուցակը, բայց պարզվեց, որ նա տկարությունը պատճառ է բռնում՝ զրա համար ոչ մի հիմք չունենալով Ալեքսանդրին լշտացրեց որ այդպես էր վարվել ռազմասէտ մի այր, ու ի մարմինը պատված էր բաղում վերքերի սպիներով, և նա հարցրեց Անտիգենեսին, թե ի՞նչն է դրդել դիմելու խաբեության Սախոստովանեց, որ սիրահարված է Տելեսիպպեին և ուզում է նրան ուղեկցել մինչև ծովը, բանի որ նա մեկնում է իսկ ինքը չի կարող բաժանվել նրանից: «Իսկ ո՞ւմ է պատկանում այդ կինը — հարցրեց Ալեքսանդրը, — և ո՞ւմ հետ պետք է խոսել նրա մասին: — Եվ պատասխանն ստանալով, թե նա ստրկուհի չէ ասաց — Այդ դեպքում նվերներով և խոստումներով նրան համոզենք, որ մնա» Այսպես, ավելի հեշտ էր ներում ուրիշների սիրալին հրապուրանքը, քան իրենք: Փիլոտասի՝ Պարմենիոնի որդու, անզսպությունը դրսևորվել էր նաև մի այլ բանում: Դամասկոսցի գերիների մեջ Անտիգոնե անունով մի կին կար՝ ծագումով պելլացի, բայց տեղափոխվել էր Սամոթրակե և այնտեղ գերի ընկել Ավտոփրագատու ի ձեռքը: Եա գեղեցիկ լր և իր հետամուր կապել էր իրեն սիրահարված Փիլոտասին Եվ ահա այս երկաթե մարդը այնպես էր քնքշացել հաճույքների մեջ, որ կորցրել էր առողջ բանականությունը և թուլատրելի շափը՝ խոսքի մեջ: «Ի՞նչ կղաճնար փառաբանված Փիլիպոսը էթե շիներ Պարմենիոնը Եվ ի՞նչ կլինէր այս Ալեքսանդրը, եթե Փիլոտասը շիներ: Եվ ի՞նչ կմնա Ամոնից ու դրակոններից եթե մենք նրանց շնորհունենք»: Այս խոսքերը Անտիգոնեն վստահել էր իր մտերմուհիներից մեկին, իսկ սա՝ Կրատերոսին: Կրատերոսն էլ Անտիգոնեին թաքուն բերել էր Ալեքսանդրի մոտ որն

իրեն հետո էք պահել մարմնական մերձեցումից բայց նրա շնորհիվ
անզյակ էք դարձել Փիլոտասի բոլոր գաղտնի մտադրություններին: Եվ
ահա նա ավելի քան յոթ տարվա ընթացքում ոչնչում ոչ մի կասկածանք
չգրսեւորեց, ոչ գինու սեղանի մոտ,— այս գինեմուր,— ո՛չ բարկության
պահին,— այս բարկացկոտը — ոչ ընկերներից որեէ մեկի մոտ,— ամեն
ինչում Հեփեստիոնին վստահող և ամեն ինչից նրա հետ սրտաբաց
խոսող այս մարդը: Չէ՞ որ պատմում են թե մի անգամ, երբ նա բա-
ցելով մոր գաղտնի նամակը, կարդալիս է եղել իր համար, Հեփեստիո-
նը մի փոքր գլուխը հակելով՝ սկսել է նրա հետ միաժամանակ կար-
դալ Ալեքսանդրն էլ չի համարձակվել խանգարել նրան և միայն հա-
նելով իր կնիքով մատանին՝ հպել է Հեփեստիոնի շուրթերին

8 Բայց հոգնեցուցիչ կլիներ թվարկել այն ամենը ինչը ցույց է
առաջիկա թի նա ինչպես հիանալիորեն հիրավի արքայաբար էլ գործա-
դրում իր իշխանությունը Ախր եթե նույնիսկ համաձայնեք թե Բախ-
տըն է նրան դարձրել մեծ ապա էլ ավելի մեծութուն է դրանից այդ
պես հիանալիորեն օգտվելը և որքան ավելի շատ որևէ մեկը գովաբա-
նի նրա Բախտը, այնքան ավելի կբարձրացնի այն սխրագործությունը,
որը նրան արժանի է դարձրել այդպիսի բախտի Ուստի Լս դատնում եմ
զեպի նրա մեծացման սկզբնաղբյուրը նրա հղորդության ամենասկզբը
Կական շքանին, և քննարկելու եմ, թե ինչպիսին է եղել մահատագրի
մտանակցությունը այն հանգամանքներին որոնք առիթ Լն ծառայել
ւրնդելու, թե, իբր Ալեքսանդրին Բախտն է մեծ դարձրել և ապա ինչպե՞ս
Առանց մի հատիկ իսկ վերքի, Ձև սը վկա, առանց իր արյունը հեղե-
լու, առանց սազմական գործերի՝ նա բարձրացվել է Կյուրոսի գահին
Նիու խրխինչով, ինչպես երբեէ Դարեհը Գիստասպի որդին, կա՞ն կա-
նացի մեքենայություններով, ինչպես հեաադայում Քսերքսեսը որն այդ-
րա՛նք ժառանգեց 'Դարեհից' գիշելով Առոստի թախանձանքներին: Ասիա-
լի արքայական թագը Ալեքսանդրի դո՛ւտն էր բախում, ինչպես Բագայո-
սի կողմից բերված Օարսոսի դուրը և նա թագավորական սուրհանդա-
կի գլխարկը թագավորի խույրո՞վ փոխեց թէ՛ անսպասելիորեն ախե-
ս՛նդրի վրա թագավորից վրձակահանությամբ ինչպես որ Սթենքոմ
վրձակահանությամբ օրենսդիր նէր և արքունտնէր են նշանակում: Ուղո՞ւմ
ես իմանալ թե ինչպես է Բախտը մարդկանց թագավոր դարձնում: Մի
'տմանակ Դարեց արգիվիացի Հերակլիդների տոհմը, որոնք այնտեղ
թագավորում էին պապենական կարգով: Նրանք դիմեցին պատգամա-
լուսին և աստված նախագուշակեց թե արժիվը ցույց կտա նրանց թա-
լուսիքին Իսկ մի քանի օր անց բարձունքներում հայտնված արժիվը

լչալ ու նստեց էգոսի տան վրա էգոսն էլ ընտրվեց թագավոր Պաթո-
սում, որտեղ կառավարող թագավորը վատ և անարդարամիտ դուրս
եկավ, Ալեքսանդրը գահընկեց արեց և փնտրում էր մի ուրիշին, ենթա-
դրելով, թե Կինիրադոսների տոհմն արդեն մարում է: Բայց նրան ասա-
ցին, թե մտապել է մի մարդ ևս, ու այդ տոհմին է պատկանում շու-
նևոր մեկը որն ապրում է անհայտության մեջ և իր ուտելիքը հայ
թայթում է բանջարանոցում աշխատելով: Նրան փնտրելու ուղարկված
ները վարչինիս գտան մարդերը ջրելիս, և նա տագնապեց, երբ զորա
կաններն առաջ արկեցին գալ իրենց հետ: Բայց երբ էժանագին ցնցոտի
ներով բարվեց նա Ալեքսանդրի ոտքը, թագավոր հռչակվեց, ծիրանի
հագավ ու դարձավ «ընկեր» կոչումը կրողներից մեկը: Նրա անունը
Աբդալունիմոս էր: Այդպես է Ճակատագիրը թագավոր դարձնում փո-
խելով հագուստն ու անունը նրանց ովքեր դրան շեն էլ սպասում:

9 Ալեքսանդրի՞ն էլ այդպիսի մեծություն վիճակվեց ոչ ըստ վաս-
տակի առանց բրտինքի և արյան, ձրի, նա արնաներկ գետերի ջուրն էր
խմում գետերն անցնում ընկածների դիակների վրայով քաղցելիս
ուտում առաջին իսկ պատահած խոտը թափանցում խորը ձյուներով
պատսպարված ցեղերի մեջ և գետնի տակ խորասուզված քաղաքները
նավում էր փոթորկուն ծովերում, անցնելով Գեդրոզիայի և Արախս
սիայի անշրդի ավազուաներով՝ ավելի շուտ ծովի բուսականություն է տե-
սել, քան ցամաքի: Եթե Սզատախոսությունը, մարդկային կերպարանք
ստանալով կարողանար Ալեքսանդրի համար ձայն բարձրացնել ընդ
գեմ Ճակատագրի, աստ կասեր «Որտե՞ղ և ե՞րբ ես դու Ալեքսանդրի
գործերի համար ճանապարհ բացել Ո՞ր բարձունքն է նա քո օգնու-
թյամբ վերցրել առանց արյան: Այն ո՞ր քաղաքն ես դու նրա համար
անպաշտպան թողել և ո՞ր զինվորական ջոկատը՝ անգնեմ Ո՞ր թագա-
վորն է թեթևամիտ դուրս եկել կազդորապետը անփուլթ կամ պա-
հակախումբը քնած Ո՞ւ գետ է ելել հեշտ անցանելի ո՞չ ձձեռ է եղել
չափավոր ոչ ամառ առանց տաճությունների նայենք Անտիոքոսին՝
Սելևկոսի որդուն, Արտաքսերքսեսին՝ Կյուրոսի եղբորը, Պաղոմենոս Փի-
լագելիոսին հայրերը դեռ իրենց կենդանության օրոք նրանց թագա-
վոր են հռչակել, նրանք հալթանակներ էին տանում անարցունք ճա-
կատամարտերում, նրանք իրենց կյանքն անց էին կացնում տո՛ւակա
ստարարություններով և թատերական հանդեսներում, նրանցից յուրաքան
չյուրը ծերացավ բարեբաստիկ թագավորելով մինչև վերջ: Իսկ Ալեկ-
ւանդրի վերաբերմամբ, լիոսելով արդեն այլ բաներից նայիր տես, թե

ինչպէս և վիրավորված ամբողջ մարմինը ոտից գլուխ կալատվել է և օտարոտովէլ թշնամիների հարվածներից

և նիզակով և օրէլ և լիթթարի քարերով

Գրանիկոնի մտտ սուրբ Շեղքեց նրա ազավարտը հասավ մազերին, Գազայում տեղով վիրավորվեց ուսից Մարականգայի մտտ—նետով՝ սրունքից, այնպես որ կոտրված ոսկորը գուրս էր ցցվել վերքից, Հիր կանիայում քարով ձոծրակից, որից հետ վատացել էր ատողութչունը և մի քանի օր մնում էր կուրանալու սպառնալիքի տակ, աստականների մարզում—հնդկական նիզակով՝ կոծից, հենց այդ ժամանակ էր որ նա գիմելով իրեն քսնողներին, ժպտալով ասել է. «Իսկ շէ՞ որ արչոն է սա այլ ոչ թե

« Թե ոչ թիւն ծորո Ի Էրկնա ին էրջանիկ բնակիչնել Լ վերքերից »

Ըստստի մտտ սրով ազգրից Ինչպես Քարէտոսն է սեղեկայնում այս վերքը Ալեքսանդրին Դարեհն է հասցրել նրա հետ ձեռնամարտի մտած պահին: Ալեքսանդրն ինքն էլ այս բանը Անտիպատրոսին գրում է այսպէս. « Եւ ողջ արդարամտութչամբ. «Ինձ էլ վիճակվեց զաշուլնի վերք ստանալ ազգրից», բայց այդ վերքը ոչ մի ծանր հետեանք չունեցավ»: Ասլլերի մարզում երկու արմունկ երկարութչամբ նետը, ծակելով դրա քր, նրան վիրավորեց կրծքից: Նույն տեղում էլ, ինչպես ասում է Արիստոտելը, նրա վզին գուրզով հարված հասցրին: Անցնելով Դոնը և Լ Լ զայով սպառնալիքի դեմ, Կա դրանց հարչուր հիստն ասպարեղ հետապնդեց հեծեղազորով, թէև տառապում էր լուծով:

10 Իսկ զո՛ւ ձակատագիրս, հիանալիորեն օգնում էս Ալեքսանդրին և նրան դաքճեում է ամեծ, ամենուրեք ոտքի տակը փորելով, ոտք պցելով, հարվածների համար բացելով նրա ողջ մարմինը ոչ թե Աթլատի նման, որը, Մենելաստին սպառնալով նետը շեղելով դեպի սպասպիւնաթչան ամենատամար տեղերը՝ պահին, սազավարտին ու զստուն լերացնում էլ շարվածի ուժը այնպես որ վերքը սոսկ առիթ էր լինում ըզրեպի մի քիչ արչուն երեսը: Ու, ուր մերկ էիր թողնում Ալեքսանդրի մարմնի ամեն խոցելի տեղերը: Հարվածներն ուղղում էիր ի կորներին: Չէր լուծվել չնեղ Լ շարձակում էիր մերթ աչքի վրա, մերթ ստրի վրա, գեկայացնում էիր թշնամուն հետապնդելը ձգձգում հազիանակները խորտակելով Լ Լ հուշները

Ինձ գոնե, պատկերանում է թե թագավորներից ոչ որ այդքան ծանր ճակատագիր չի սնեցել թէև շատերի համար նա՛ ճակատագիր-

քի, անբարենպաստ է եղել, բայց ուրիշներին էլ վնասել է և կործանել, ինչպես շանթի հարված իսկ Ալեքսանդրին մշտապես հետապնդել է անշիջանելի և անկասելի անբարյացակամությամբ, ինչպես հետապնդել էր և Հերակլեսին: Ի նշ Տիփոններ ասես ի նշ հրեշավոր Գիգանտներ ասես որ չէր հանում նրա գեմ, Ալեքսանդրի հակառակորդներից ո՞ւմ նա չէր սատարում զենքի առատությամբ, գետերի խորությամբ, լեռների անմատչելիությամբ շտեննված գազանների կատաղությամբ Եթե մեծ արիության կողմից շարժման մեջ գրվող ոգու վսեմությունը Ալեքսանդրին չգրգեր տանել բոլոր ձախորդությունները հակամարտելով ճակատս գրին, ապա մի՞թե նա ուժասպառ չէր լինի և չէր հրաժարվի նորից ու նորից ճակատամարտի մեջ մտնել զինել զորքը քաղաքներ պաշարել, պատերազմի գնալ ընդդեմ Բակտրայի Մարականդայի, Սոգդիանայի խոչընդոտների հանդիպելով հպատակեցված ժողովուրդների հազարավոր պառակտումներում, խոռվություններում, պարտված թագավորների անհնազանդություններում, նենգ ու թշնամական ցեղերի մեջ գլխատելով նոր պատերազմներում վերածնվող հիդրալին:

11 Տարօրինակ կթվա այն ինչ որ ասեմ բայց են ճշմարտությունը կասեմ Թախտը համարյա խախտել էր Ալեքսանդրի՝ Ամոնից սերած լինելու նկատմամբ վստահությունը: Իրոք, աստվածներից ծնվածների մեջ այն ո՞վ է որ տարել է այդքան վտանգավոր, հոգնատանջ ու ծանրազին փորձություններ ո՞վ բացի Հերակլեսից Զևսի որդուց, Բայց Հերակլեսին ինչ-որ լկտի թագավոր ստիպեց առյուծի որսի գնալ, կինճերի հետապնդել թռչունների ահաբեկել, ու պեսզի նրան ժամանակ չթողներ ավիլի կարևոր գործերի համար՝ իր թափառումներում Անթեյներին պատժելու սանձահարելու պանություններով արատավորված Բուսիդիսներին: Ալեքսանդրին էլ Սրիությունն ինքը հանձնարարեց արքայական ու աստվածույցին փորձությունն որի նպատակը տասը հազար ուղտաբեռ ոսկին չէր, միդիական պլրճանքը չէր, կերուխումներն ու կանաչք չէին, հալիբոնյան գինին և ոչ էլ հիրկանյան ձկները, այլ մի մեծ հարցի լուծումը տալ բոլոր մարդկանց միասնական պետական կարգ, նրանց ենթարկել միասնական ղեկավարության, նրանց ընտելացնել միասնական կենսական կացութաձևի: Այս կիրքը Ալեքսանդրի մեջ բնածին էր և մեծանում էր նրա հետ միասին Երբ Փիլիպոսի մոտ ղեսպաններ էին եկել պարսից թագավորի կողմից, իսկ նա ժամանակավորապես բացակա էր ապա Ալեքսանդրը հյուրերին բարեկամական բնզունելություն ցույց տալով, նրանց ուրիշ երեխաների նման ոսկե վագի մասին, կախովի այգիների մասին, պարսից արքայի զգեստների

մասին մանկական հարցեր չէր տալիս, այլ ամբողջովին խորատուզված էր կառավարման կարևորագույն հարցերի մեջ. որքա՞ն են պարսից զինվորական ուժերը, որտե՞ղ է գտնվում պարսից արքան ճակատա մարտին մասնակցելիս (հոմերոսյան Ողիսևսի նման

Որտե՞ղ են նրա զենքո զրահը արագոտն նժույգները)

ինչպիսի՞ ամենակարճ ուղիներ կան որոնք ծովից տանում են դեպի ցամաքի խորքը,— այնպես որ ապշած դեսպաններն ասում էին «Այս լղան մեծ արքա է, իսկ մեր արքան սոսկ հարուստ մի մարդ»: Իսկ Փիլիպոսի մահից հետո երբ նա տողորված էր արշավանքի գուրս գալու մտքով և ամեն ինչ նվիրել էր Ասիա ներխուժելու նախապատրաստությանը հենց այդ ժամանակ էր, որ նրա ճամփին կանգնեց Ճակատագիրը՝ նրան շուտ տալով ու շեղելով դեպի հետ և փութաշանորեն խճճելով ամեն կարգի խոչընդոտներով ու կասեցումներով ամենից սուաջ նա խռովեցրեց հարևան բարբարոս ցեղերին՝ Ալեքսանդրի վզին փաթաթելով իլլիրիացիների ու տրիբալների հետ պատերազմը որոնք նրան հեռացնում էին ընդհուպ մինչև մերձդանուբյան Սկյութիա, շեղում ասիական գործերից Անցնելով այդ ուղին և վերջացնելով գործը, որտեղ նրան վիճակվեց հանդիպելու մեծ փառանքների ու դժվարությունների. նա նորից նետվեց դեպի ասիական արշավանքը բայց այստեղ էլ Բախար նրա դեմ շուտ տվեց Թեբեին և պատերազմ հրահրեց Հոնասոսն ասում, ահեղ մի անհրաժեշտություն արյամբ, երկաթով ու կրակով պաշտպանվելու ցեղակիցներից, ինչը և վշտալի վախճան ունեցավ: Միայն զրանից հետո նա անցավ Ասիա դորքը պահելու համար անկնայով ըստ Փիլարքոսի թողած տեղեկության, երեսուն օրվա պայար իսկ բառ Արիտոսրոյոսի հաղորդման՝ լոթանասուն տապանք Հայրենիքում եղած իր անեցվածի և թագավորական եկամուտների մեծ մասը նա լսածունեց իր բնակիչներին: Միմիայն Պերդիկկասն էր, որ նվեր չբնոյունեց և հարցրեց Իսկ դու ի Ալեքսանդր, քե՞զ համաք ինչ էս պահում: և նրա տխրած «Հույսեր» լրատա իտնի վլա ասայ «Այդ դեպքում մեկ էլ կմտնան իցներ գրանց. չէ՞ որ անարդար բան կլիներ բնոյունելով քո նվերները Թարեհից ևս նվերներ սպասել»:

12 Իսկ ինչպիսի՞ն էին այն հույսերը որոնք Ալեքսանդրին դրդեցին արշավանք ձեռնարկել դեպի Ասիա: Ոչ թե այն զորությունը, ու տալվում է բաղմահադար բնակչությամբ քաղաքների պարիսպներով ու թե այն զորքը, որ հոսում է լեռների միջով, ո՛չ թե նորակներն ու լծանները՝ բալբալոսական ու խելահեղ պատիժը ծովի այլ հենց Ալեք

սանդրից դուրս՝ հասակակիցների միջև մեծ ոգևորությունն ու մրցությունը ոչ մեծ զորքի մեջ, փառքի և արիության մրցակցությունը Ալեքսանդրի սխրակիցները միջև իսկ իրեն՝ Ալեքսանդրին էլ մեծ հույսեր էին ներշնչում աստվածների մեծարումը, բարեկամների նկատմամբ վստահությունը, համեստությունը ժուժկալությունը, ինքնատիրապետումը, մահն արհամարհելը, սիրալիրությունը, լավ վարվեցողությունը հարգալիրությունը, արդարամտությունը, որսշումների կշռադասավածությունը և գործողությունների արագությունը փառասիրությունը գեղեցիկ նպատակին հասնելու անշեղությունը: Չէ՞ որ Հոմերոսը անպառաճ ու անհամոզիչ կերպով ցույց է տվել Ագամեմնոնի գեղեցկությունը հրեք համեմատություններում.

Չեսին շանթաձիգին, դիտով ու աչքերով է նման
Իլ սնով մեծն Արեսին կրծքով՝ էննոսիգեսոսին

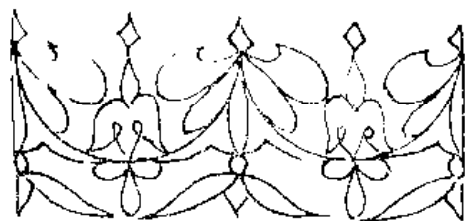
Իսկ խոսելով Ալեքսանդրի մասին այդչոք արդարացի լի՞ լինի ընդունել, որ նրան ծնող աստվածը նրա մեջ դրել էր շատ առաքինությունների գուգակցություն, և նա ուներ Կյուրոսի ինքնասիրությունը, Ագեսիլայոսի համեստությունը, Թեմիստոկլեսի իմաստնությունը, Փիլիպոսի փոքր ձառությունը, Բրասիդեսի խիզախությունը, Պերիկլեսի պերճախոսությունը և պետական գործչի խելքը: Իսկ եթե նրան համեմատենք հին ժամանակների հերոսների հետ ապա մենք կտեսնենք, որ նա ավելի զուսպ է, քան Ագամեմնոնը սա գերուհուն գերադասեց օրինական կնոջից, իսկ նա մինչև ամուսնությունն էլ չէր մերձենում գերուհիների հետ: Ավելի մեծահոգի է, քան Աքիլլեսը սա ինչ-որ դրամ վերցրեց Հեկտորի անթաղ դիակը վերադարձնելու համար իսկ նա Գարեհի համար հանդիսավոր թաղում կազմակերպեց: Եվ սա բարեկամներից հարուստ ընծաներ ընդունեց ի վարձի վայրույթը դադարեցնելուն, իսկ նա հարստացնում էր պալատված թշնամիներին Ավելի բարեպաշտ էր, քան Գիոմեդեսը. սա պատրաստ էր մարտնչել աստվածների դեմ, իսկ նա իր բոլոր կատարածների համար իրեն պարտական էր հասարակ աստվածներին, իր մոտիկների համար նա ավելի սիրելի էր քան Ողիսեսը. Ողիսեսի մահվան վշտից մահացալ նրա մայրը, իսկ Ալեքսանդրի մահը տանել լկարողացավ Գարեհի մայրը, որը նրա հետեից մահացավ:

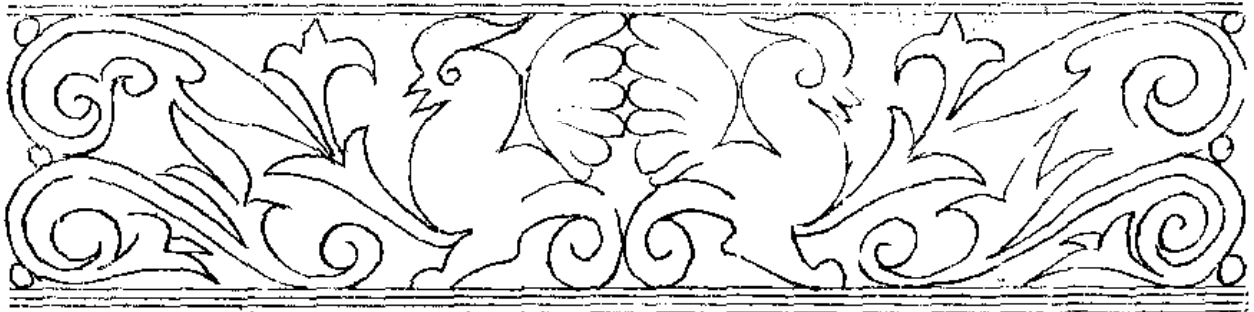
13 Հանրագումայի բերելով կասեմ. եթե և Սուլոնն իր պետական գործունեության մեջ, և՛ Միլտիպոսը որպես զորասլետ, և Արիստիդեսը իր արդարամտության բոլոր դրսևորումներով ղեկավարվել են ճակատագրի կողմից, ապա ոչ մի տեղ լի մնում Արիության համար

և այս փառաբանված անունն ու հասկացութիւնը իզուր է այդպէս հան
 դիսաւոր ընթանում կյանքում՝ պահապարդվելով սոփեստների և օրենս
 դիրների կողմից: Իսկ եթե թվարկվածներից յուրաքանչյուրը, կամ նշանց
 նմանները, Ճակատագրի վճռով աղքատ է կամ հարուստ, աշխնդակ է
 կամ գեղեցիկ, երկարակյաց է կամ սակավակյաց որպէս մեծ զորա
 պետ էլ, կամ որպէս մեծ օրենսդիր, կամ որպէս մեծ պետական գոր
 ծիչ յուրաքանչյուրն իբեմ գրսևոբել է իր արիությամբ ու խելամտու
 թյամբ ապա ի՛նչ կա որ, Նայենք նաև Ալեքսանդրին՝ նրան համեմա
 տելով սրանց բոլորի նա: Սուրբ Աթենքում վերացրեց պարտապանու
 թյունը՝ այն անվանելով սելյափֆիա: Ալեքսանդրն էլ ինքը վճարեց
 պարտասերին սրանց պարտապանների փոխարեն, Պերիկլեսը աթե
 նացիների վրա հարկ դնելով՝ հավաքված դրամով միջնաբերդը զար
 դարեց տաճարներով Ալեքսանդրն էլ բարբարոսներից դրամ ձեռք բե
 րելով, ուղարկեց Հունաստան, պատվիրելով աստվածների տաճարներ
 կառուցել տասը հազար տաղանդով: Բրասիդեսին Հունաստանում նշա
 նավոր դարձրեց թշնամական գործերի ճեղքումը ծովափնյա Մետոնայի
 մոտ, բայց ինչի՞ հետ կարելի է համեմատել Ալեքսանդրի՝ լսողների
 համար անհավանական և տեսնողների համար դւրճուրվի այդ ոստ
 յունը Օքսիդրաքոսում երբ նա պարսպից նետվեց նիզակներով, նետե
 րով ու մերկ սրերով իբեմ դիսավորով թշնամիների վրա ինչի՞ հետ
 համեմատել լիթե ոչ՝ բոցավառ շանթ ու փայլակի որը փոթորկի մեջ
 դեպի երկիր է գահավիժում հլեղին գենքուզրահով շողշողացող Փերո
 սի ուրվականի նման: Եվ թշնամիները ապշահար եղած, սկզբում սար
 սրենցին ու հետ-հետ գնացին, բայց երբ տեսան, որ իրենց վրա է սլա
 նում միայն մի մարդ շուռ եկան նրա գեմ Ահա թե որտեղ է, որեմն,
 Ճակատագիր Ալեքսանդրի Նիստամուր յուրց ավել ի բարեհաճության
 մեծ ու փայլուն օրինակը. նրան բերելով խուր ու անհայտ բարբարոսա
 կան պաղար, փակել էր պարիսպների մեջ իսկ նրանց սվերի փութա
 ջուներեն փորձում էին սրնության գուր ու բարձրանալ պարսպին, ոտք
 է դրել՝ կտորելով ել լ սներ Իսկ էլ ամ-չեզամ այն երեք սողմիկներից,
 որոնք չափրել էին լ սնել պարսպից է փայր ջատկելով, կանգնել ար
 բաջի կողքին, մեկին խելայնել թ հափշտակել է և ոչնչացրել, մյուսն էլ
 լ սողմաթիվ նետերով խոցված կենդանի է մնացել սոսկ այնքանով, որ
 տեսնում էր ու կարեկցում: Սպարտյան էին պարսպի հետում գանձող
 մակեդոնացիների գոչյաննել լ ո յրահները որոնք շունենալով ո՛չ կա
 բաններ ո՛չ անհրաժեշտ գործիչներ՝ սախաված էին պարիսպը սրելով
 ծակել, փշրաել մերկ ձեռքերով և համատյա ստամներով կրճատել: Իսկ

այս բարեբաստիկ ալբան որի միշտ պահպանում էր ու սատարում Բախտը, այժմ, ինչպես թակարդն ընկած գազան, մնացել էր մենակ ու անօգնական, մարտնչելով ոչ Սուղայի կամ Բաբելոնի համար ոչ Բակ տրքների գրավման կամ հզոր Պորոսին հնազանդեցնելու համար,— չէ՞ որ փառավորագույն ու մեծ մլցումներում նույնիսկ անհաջողությունն էլ ամոթալի չի լինում,— ոչ այնպես թշնամական ու շարանենգ է եղել Բախտը բարբարոսներին այնպես հովանավորող և Ալեքսանդրին ատող ու զինվել էր ոչ միայն նրա մարմնի ու կյանքի դեմ, այլև ձգտել է որքանով որ դա կախված էր իրենից վնաս հասցնել նրա պատվին ու բարի անվանը Ախր Ալեքսանդրի համար այնքան էլ սարսափելի չէր լինի ընկնել Եփրատի կամ Գիդասպոսի մոտ և նրա համար անարժան քան չէր լինի մեռնել Դարեհի հետ գոտեմարտելիս, կամ խոցված ընկ նեւ իրենց արքային պաշտպանող պարսիկների հեծելազորից ու զենքից կամ ոտնատակ տալով Բաբելոնի պարիսպները ընկնել այնտեղ իր ամբողջ մեծ հույսի հետ միասին Այւպես ընկան Պէշոպիդսն ու էպա մինոնգասը նրանց մահը մեր կողմից քննարկվող Ճակատագրի հենց այդպիսի գործերի մեջ սխրանք էր այլ ոչ թե դժբախտություն: Բայց իսլախսի՞ն է մեր կողմից քննարկվող Ճակատագրի արարքը՝ թագավորին ու տիեզերքի տիրակալին փակել անանոն մի փոքրիկ քաղաքի սարիսպների մեջ, հեռավոր բարբարոսական գետամեջում որպեսզի նա այնտեղ զոհվեր թշնամիների ձեռքն ընկած առաջին իսկ ստոր զինքից փրթելով սաղավարտը, սակրով վիրավորեցին դիւից նետը ծակեց նրա դրահը և կուլծքը խրվեց այնպես որ նւտի ծայրը կախված մնաց դրսից ի կ երկաթի սլաքը շորս մատ շայնությունը խրվեց կողելի արանքը: Եվ ահա ամենասարսափելին միսը Ալեքսանդրը շարունակում էր պաշտպանվել դեմ հանդիման և, կանխելով նետն սրձակողին րքն այժմ սիրտ էր ւրել սրով հարձակվել, սպանեց յաշույնի հարվածով ինչ-որ մեկը մոտ վազէց ջրաղացից, հեանից մահակով հարվածեց վզին, մթազնելով նրա գիտակցությունը: Բայց Ալեքսանդրի կողմում էր Սոաքինությունը որը նրան խիզախություն էր ներշնչել նրան շրջաւատող մակեդոնացիներին ուժ ու եռանդ: Քանզի կիմնեոսը, Պրտղոմեոսը Դեոննասոսը և պարիսպը հաղթահարող մյուսները, արիության պարիսպ ստեղծեցին արքայի հանդեպ սիրուց ու հարգանքից ար համարհելով սեփական կյանքը: Զէ՞ որ ոչ թե Ճակատագիրն է բարի արքայի ընկերներին ստիպում իրենց վրա վերցնել նրա վտանգները և մեռնել հունոն նրա այլ՝ Արիո թյան նկատմամբ հակումը նման այն

դյութանքին որը մեղունքին ստիպում է զոհել իրենց՝ պաշտպանելով
 ընտանիքի գլխավորին: Այն ո՞վ է որ ներկա գտնվելով Օբսիդրաբո
 սում, որպես վտանգից ազատ դիտող, չէր ասի թե սեանում է Ճակա-
 տագրի և Արիության մեծ մրցությունը, և որ բարձրասները, Ճակա-
 տագրի շնորհիվ, հաղթահարում են իրենց այժանիքներից ավելին իսկ
 հեղինակները, շնորհիվ Արիության դիմադրում են իրենց ուժերից վել
 և եթե հաղթեն բարբարոսները, ապա դա կլինի հատուցման կոչող Ճա-
 կատագրի ու շար դնի գործը, իսկ եթե հաղթություն տանեն հեղինակները
 ապա հաղթության պսակը կպատկանի առաքինությանը, խիզախությա-
 նը, բարեկամությանն ու հավատարմությանը Միայն այս օգնական
 ներն է ունեցել Ալեք անդրը, իսկ մնացած ուղղմական ո ժին ու հան
 դերձանքին, նավատորմին, հեծելազորին խոչընդոտել է Բախտը Եվ
 այնուամենայնիվ մակեդոնացիները ջարդեցին բարբարոսներին ու ըն
 կածներին թաղեցին քաղաքի փլատակների տակ Բայց Ալեքսանդրին
 դա չօգնեց: Նրան տարան՝ նետով մինչև փորտտիքը խոցված և ասես
 զրահը մարմնի հետ մեխված: Եվ նետը վերքից հանելուն ընդդիմանու
 էր կողերի ալանքում փռված երկաթե նետածայրը: Իսկ սղոցել նետը
 դուրս ցցված մասը չէին համարձակվում վախենալով, որ դա կվնասը
 սուկորին և յաստիկ ցավ ուժդին այլո՞ր հոսություն կստացայնի
 Ալեքսանդրն ինքը տեսնելով ընդամուսը լարմունքը ուղում էլ դա
 շույնով կտրել նետը զրահի վրալից Բայց լորտորումից թուլացած ձև
 րը կարկ սմեց ու շնթարկվեց Այնժամ նա ուրիշներին կարգադրեց շա
 սնել առանց վախենալու և սիրտ էր տալիս առողջներին շմանց ան
 լատվում էլ արցունքների և ավելորդ հուզմունքի համար, մյուսներին
 լավանում էր լախկոտներ որոնք սիրտ շեն անում օգնել իրեն: Բարձ
 րածայն կաշ էր անում ընկերներին «Քոչ ձեզնից ոչ ոք վախկոտ չլի-
 նի՝ նույնիսկ ինձ համար վախենալով Չե՞մ կարող ՚սալա սալ, թե դուք
 լեք սարսափում ձեր մուհից. եթե իմ մահից սարսափում եք »

Չարացի մարմատիքներ Սուլյա և Գունդանոս

1 Ս ու լ լ Ս Գեղանկարիչները, ի լ կարծիքով, ճիշտ են վարվում Գունդանոս որ իրենց նկարները նախքան ավարտելը, որոշ ժամա նակով մի կողմ են դնում այդպիսի ընդմիջումները վերականգնելով տեսողական գնահատականի սրությունը՝ թույլ են տալիս որսալու տար բերության այն մասը դժերը, որոնց աննկատ լ գարծնում անլնդհատ ընկալմամբ ստեղծվող սովորությունը։ Եվ ահա, բանի որ ու, ու չի կա րող որոշ ժամանակով հեռանալ իրենից, որպեսզի ազատվի ինքնարմ րրոնման տերնդհատությունից, ինչը և ամենից ավելի է յս բարբառչյու րին դու ձնում ամենավատ ստատվորն ինքն իր նկատմամբ, բան ուրիշ անի, ապա դրա մերձավորագույն փոխարինողը ժամանակ ևս ժամա նակ բարեկամներին այցելելն ու նրանց դիտելով՝ նրանց սույնպիսի հնարավորություն ընձեռելն է — ոչ թե այն առումով, թե զու հարկ եղածից ավելի ես ձերացել կամ ոչ, ավելի լավ կամ վատ յեսք ունես, այլ՝ բո բարձի ու բնավորության մուսին, թե ժամանակը այդ տեսակե արից բերե՞լ է բեղ որևէ լավ բան և որևէ վատ բան տարե՞լ է արդյոք։ Այսպես, մի ամյա բացակայությունից հետո վերագտանալով Հոռոմ և շիվելով քեզ հետ արդեն հինգ ամիս՝ ես շեմ գարմանում բուսկանից ք շ բնորոշ լավ հատկությունների այդպիսի գարգացման վրա։ Բայց ելս տեսնում եմ, որ քո տաքարչությունը և գայրացիքս կոպտություն

նը փոխարինվել են հեղությամբ ու խոհեմ դատողութեան միջոցով զայն-
րույթը զսպելու կարողութեամբ, իմ միտքն է գալիս հետևյալ տարը.

0 այս Հեկտոն հիմա որքա ն հեղահամբոյր է և քնւոշ

Եվ այդ մեղմութիւնը շի նշանակում անգործունշա ալարկոտութիւնն,
ո՛չ. նախկին անզուսպ տաքարյունութեան փոխարեն, լավ մշակված
հողի նման, դա ստեղծում է խորքային թափանցելիութիւն, որն ան-
հրաժեշտ է բարի գործերի անհեցման համար: Ուստի ինձ համար պարզ
է, որ քո զայրացկոտութիւնը ոչ թե ինքն իրեն է մարում տարիքին
բնորոշ ուժերի նվազման հետևանքով, այլ տեղի սալով մի ինչ-ոտ
առողջ դատողութեան ներգործութեան: Իսկ, ախր, անկեղծ ասած, երբ
մեր քնկեր էրոսը պատմում էր դա քո վերաբերյալ իմ մեջ կասկած
ծաղկեց, թե նա բարեհաճորեն քեզ շի՞ վերագրում լավ մարդուն վայել
այն հատկանիշները, որոնք իրականում չկան թեև նա հակված էլ չէ,
ինչպես գիտես, սիրալիրութիւնից դրդված զոհաբերել իր կարծիքը:
Բայց ահա հիմա վերացել է նրա կողմից կեղծ վկայութեան վերաբեր-
յալ կասկածանքս: Դե քանի որ ճանապարհորդութիւնը դրա համար
ազատ ժամանակ է տալիս, պատմի՛ր տեսնենք, թե դու ինչպիսի բժշկ-
մամբ քո ոգին դարձրիր այսքան մեղմ ու զիջողական այսքան մատչի
լի ու բանականութեան ձայնին հնազանդ:

2 Ծ ու ն գ ա ն ո ս: Նայի՛ր սիրելի՛դ իմ Սոլա հանկարծ դո քս
չգա որ բարեկամարար տրամադրվածութիւնն է քեզ դրդել անուշադրու-
թյան մատնելու իմ բնավորութեան մեջ եղած որոշ զծերը: Իսկ էրո-
սին, որը ամեն մի շարիքի հանդեպ ունեցած իր անհանգուրժողակա-
նութիւնից միշտ չէ որ զսպում է իր ոգին՝ հոմերոսյան Ոգիսեսի նման,
ես հաշտութեամբ կարող էի թվալ առավել հեզ, քան իրականում կամ,
ինչպես երաժշտական գամմայում բարձր տոնը ս շ ա լ լ լ ր ս ր լ ի ի կատ
մամբ ցածրի նշանակութիւնն և ստանո մ

Ս ու լ ա յ Ե՛վ այս, և այն այդպես չէ՛ն սիրելի Ծունդանոտ
Շնո բհարա մեզ կստարի ր իմ խնդրանէջ

Ծ ու ն գ ա ն ո ս: Դե լալ, Սո՛ւլա Մուսանիոսի իմ հիշած գեղե
ցիկ խրատներից մեկը այսպիսին է. սվ ուզում է բարեբախտութեան մեջ
լինել, պետք է ամբողջ կյանքն անցկացնի որպես բուժման կարիք ունե-
ցող: Զէ՞ որ ամբողջ բանակաւորութիւնը չպետք է, ի՛մ կարծիքով մար-
դուն զանձլամերի նման լլի հիվանդութեան հետ միասին, այլ պետք է
մնալով հոգում՝ պահի ու պահպանի դատողութիւնների ողջմտութիւն
նը քանզի դրա ուժը, որը բարվուճ վիճակի է հւստցնում նրանց, բւմ

համար այն դարձել է սովորական կարելի է նմանեցնել ոչ թե դեղո-
րալքին, այլ առողջ սննդին: Իսկ հորդորներն ու խրատարանություն-
ները մոլեգնած կրքերի դեմ գործադրելիս միայն մեծ դժվարությամբ և
փոքր շափով են իրենց նպատակին հասնում ոչնչով չգերազանցելով
այն բուրավետ միջոցները որոնք ուշագնացությունից հետո վերադարձ-
նում են ընկնավորի գլխակցությունը, բայց շին բուժում նրա հիվան-
դությունը: Եվ եթե մյուս կրքերը, նույնիսկ թեժ պահերին, թույլ են տա-
լիս, որ դրսից հոգին թափանցի բանական համոզմունքը և որոշ շափով
ենթարկվում են դրան, ապա զայրույթը ոչ մի այն

Սխառ մի կողմ է տանում և աղետներ գործում

Մելանփիոսի խոսքով ասած, այլև, լիովին դուրս քշելով ու վտարելով
միտքը և նմանվելով իր տան մեջ իրեն հրդեհելուն, ներքին աշխարհը
լցնում է խառնաշփոթությամբ, ծխով ու աղմուկով, անպես որ մարդս
չի տեսնում ու չի լսում նրան, սվ որ կուպենար օգուկ իրեն Ուստի
ավելի շուտ միայնակ նավը փոթորկւն ծովում ինչ որ տեղ նավավար
կգտնի, քան այն մարդը, որը քշվելով զայրույթի ալիքներից՝ կրմբը
նի ուրիշների խոսքը եթե իր բանականությամբ նախապատրաստված
չլինի դրան: Եվ ինչպես պաշտպանները մի քաղաքի, որին սպառնում է
պաշարումը իրենց հույսը չգնելով դրսից եկող օգնության վրա՝ ամ
բարում են ողջ կենսականորեն անհրաժեշտը, այդպես էլ պետք է փի
լիսոփայությունից յուրացնելով խրատներն ընդդեմ զայրույթի դրանք
պահել սեփական հոգում, հիշելով, որ, երբ կարիք դգացվի օգտվելու
գրանցից, հեշտ ի լինի դրանք դրսից մտցնել հոգու մեջ Քանդի կրք
հոգին լցուն է խառնաշփոթությամբ, ա լա նա խուլ է արտաքին ամեն
ինչի հանդեպ, եթե դրա սեփական դատողությունը հանդես չգա որպես
թիավարների հրամանատար՝ նրբազգացորեն ըմբռնելով և հոգուն
փոխանցելով այս խրատներից լուրաքանչյուրը այն, ինչ հոջուն ասում
են ուրիշները հեզահամբույր ո բարեկամորեն, նա արհամարհում է
խի առավել խիստ պնդումներին գիմավորում է դժգոհությամբ: Բայց
իր ամբարտավանությամբ ու համառությամբ չենթարկվելով ոչ մի ար
սաքին ներգործության՝ զայրացած ոգին, ինչպես հզոր բռնապետ ւ
թյուն, պետք է ինքն իր մեջ ամփոփի իր հետ աճող և իրենց քայքայող
բնածին ինչ որ մի բան:

3. Եվ ահա զայրույթի նույնների հաճախությունը ստեղծում է հո
րեկան վատ տրամադրություն, որ կոչվում է բարկացկոտություն, և հան
գեցնում է մաղձոտ գրողվածության, կուպտության ու կավարարության

մարդը դառնում է մանրոգի նեղացկոտ, բծախնդիր, ամենափոքր առիթով կորցնում է հոգեկան հավասարակշռությունը, ինչպես որ փափուկ երկաթի նրբին թերթիկի վրա ամեն մի մանրուք քերծվածք է թողնում: Բայց եթե ժամանակին ուժի մեջ է մտնում հակազդող ու զսպող դատողությունը ապա այն ոչ միայն բուժում է զայրույթի առկա նույան, այլև գալիք ժամանակի համար էլ հոգին դարձնում է բարեհաճ և այդպիսի նույաներին շենթարկվող: Ինձ, գոնե, երկու կամ երեք անգամ վիճակվել է դիմադրություն ցույց տալով զայրույթի բռնկմանը՝ ապրել թեքեացիների հետ պատահածի նման մի բան, որոնք առաջին անգամ հետ մղելով մինչ այդ անպարտելի համարվող լակեղեմոնացիներին դրանից հետո նրանց աանուլ լուվեցին ոչ մի ճակատամարտում. ևս հկա այն հպարտ գիտակցությանը, թե առողջ դատողությունը կարող է հաղթանակել: Ես տեսել եմ, որ ոչ միայն սառը ջրցողումներն են դադարեցնում զայրույթը ինչպես գանում էր Արիստոտելը այլև դա վախի ազդեցության տակ էլ է մարում: Եվ Չեսը վկա հանկարծակի ուրախությունից ինչպես Հոմերոսն է ասում ջերմացել ու սփռվել է շատերի ցասկոտ հոգին:

Միշտ է որ զայրույթի պատճառն էլ նշանակալից մի բան է լինում Շատերի բարկությունը բորբոքում է կատակային ծաղրը, ժպիտը գլխով անելը և նման բաներ: Այսպես, էլիկոյան Լրբ իր մորաքույր Հեղինեն բարեկամաբար դիմում է նրան

«Ե՛կա՛յ ա մանկո թյա՛ն երկալ տս բինե ի սիրելի՛դ իմ —

բայ կու՛յս՝ զտառախա՛նում է

Ի՛նչ ես ոչքի եկել սիրալիլության համար

Այսին էլ Ալեքսանդրին Լույսուցվել է Կալլիսթենե: ի կատակը սըը, երբ իրեն է հասել մեծ պաթաթով խմելու հերթը, ասել է. «Կարծես թե ինձ ըփհակվեց Ալեկոյ մոյ ի կենտոս իմել ը Ասկլեպիոսի օգնությունը հայսի»

Եվ ի՛նչ աս ինչպե՛ս ը Կալոս տակի խորթու, խծուծի կամ քլձի մեջ կրտել լնկնելիս՝ ոյր՝ Լուսու ասել է բայց երբ ընդգրկում է ծափ լւմ՝ լլինոյ՝ սարկում էլ՝ ապա առադոր!

Սուլեզնելով կլծան ի լ շինարարն ելի շսնբլբլ բոլոր

Ինչպես էսքիլեան է ասում, այդպես էլ նա, ով ցանկանում է պայքարել իր զ յւրյթի ինձ դժլարությունների շի հանդիպում բանի պէս գործ

ունի միայն մարմ սնդ կրակի ծխի հետ որը ծնունդ է առել կատակային շաղակրատանքից հաճախ բավական է լինում լռել՝ անուշադրության մատնելով անհաջող ասվածքը Ով որ կրակը թողնում է առանց սննդի, հանգցնում է այն: Այդպես էլ նա լվ որ սննդից զրկում է զայրույթի բռնկումը սկզբից ևեթ չբորբոքելով իր մեջ ընկճում ու վերացնում է այն: Դրա համար էլ ես համաձայն չեմ այն բանի հետ, ինչ որ ասում է Հերոնիմոսը զայրույթի մասին, թեև մնացած բաներում օգտակար շատ խրատներ է տալիս նրա ասելով մարդս զայրույթ է զգում ոչ այն ժամանակ, երբ դա նոր է ծագում, այլ երբ արդեն ծագել է — այսպիսին է դրա զարգացման արագությունը: Հակառակ դրան ոչ մի այլ կիրք այդքան ակնհայտորեն չի դրսևորում իր կուտակումն ու աճը: Այդպես Հոմերոսն էլ է մեծ ճշգրտությամբ խոսում դառնադետ բոթը լսելիս Աքիլլեսին հանկարծակի համակած վշտի մասին

Ասաց և Պեկին պատեց մոայլ ամպը վշտի

մինչդեռ նրա զայրույթն ընդդեմ Ագամեմնոնի թլ ժանում է լանդաղորեն, երկար խոսակցությունների ընթացքո մ եթև որևէ մեկը դրանց արգելք հանդիսանար, ընդհատելով դրանք հենց սկզբում ասլա վեճն այդպիսի զարգացո մ շէր ստանո Հէնց այդ պատճառով էլ Սուկրատեսը, երբ պատահում էր, որ ինքը բարկություն էր զգում բարեկամներից որևէ մեկի հանդեպ ջանալով

մինչև լոթորկը լողա հասնել փրկարար Նավահանգլստ

ցածրացնում էր ձայնը հեզահամբույր ժպիտով նայում զբուճակցի աչքերի մեջ և այդպիսով, իրեն արամադրելով հակադիր ուղղությամբ հազթող էր մնում զայրույթի դեմ մղած պայքարում

5 Չայրույթի բռնապետության տապալման ուղղոթյամբ ւ ուաջին բայլը, սիրելի՛ բարեկամ, այն է, որ մարդ չկատարի նրա պահանջը բարձր դոռալ, ահեղ նաչել, կուրծք ծեծել,— այլ սլետք է հանդիստ մնա և չբորբոքի այդ հիվանդագին կիրքը՝ ջղաձգորեն դեսուզեն նետվելով ու գոռոռալով: Ահա սիրահարվածի վարքը՝ երթ կազմակերպել դեպի սիրո առարկայի տունը, գիշերելոգ երգել զուռը զարդարել ծաղկե պսակով, այս աճենը սիրահարին բերում է որոշ բավարարություն և զուրկ չէ նրբազեղությունից

Թև ու էս և որ: եղացի, ևս չհարցրի և միայն դաներին
Համբո ր դրոշմեցի: Մեղավոր եմ ես եթե մեղք է դա:

Այդպէս էլ սգի մեջ խորասուզլածները, եթէ նրանք զիջում են իրենց կորուստը ողբալու ձգտմանը արցունքներն իրենց հետ տանում են վշտի մեծ մասը: Իսկ զայրույթի դրսևորումները նրանց խոսքի ու վարքի մեջ, ովքեր բռնված են դրանով միայն բորբոքում են զայրույթը: Ուստի երբ մարդ զգում է որ իր մեջ զայրույթ է առաջանում, ասես թէ մոտենում է ուշագնացութեան նուպան, ամենից լավ է հանգստութեան պահպանել՝ հուսալի մի ապաստարան, որը մեզ թույլ չի տա ընկնել, ավելի շուտ՝ հարձակվել իսկ մենք ամենից հաճախ հայձակվում ենք մեր մերձավորների ու բարեկամների վրա Զէ՞ որ մեր մեջ սեր, ատելութիւն, սարսափ հարուցում են ոչ բոլոր մարդիկ, իսկ զայրույթի համար չկա ոչ մի անձեռնմխելի և անմատչելի բան. մենք զայրանում ենք և՛ թշնամիների, և՛ բարեկամների, և երեխաների, և ծնողների վրա և Զևսը վկա աստվածների վրա և կենդանիների և անշունչ առարկաների վրա: Այդպէս Թամիրիսը

Թարձրահնչուն քնարի
ոսկեզօծ եղջյուրը շարդեց

այդպէս Պանդարոսը երգվում է թէ թող փորձանք դա իր գլխին 1 թէ յայրի իր աղեղը՝ կոտրելով սեփական ձեռքերով, Քսերքսեսը ծովը խարանեց ու խարաղանեց իսկ ԱՓ ն լեռանը դիմեց այսպիսի ուղերձով «Աստվածայի ն ԱՓոն դու որ գլուխդ երկինք ես հանել, մեծամեծ ու զժպարանցանելի քարեր մի դնի իմ դործերի ճանապարհին, թէ չէ ես բեկ կբանդեմ ու ծովը կնետեմ»: Մյո, զայրույթի մեջ սարսափելի շատ բաներ կան բայց ծիծաղելի բաներն էլ շատ են ուստի բոլոր կրքերի մեջ դա արժանի է և ամենաշատ ատելութեան, և ամենաշատ արհամարհանյի Օգտակար է ուշադիր քննարկել և այս, և այն:

6 Ես իմ բարկացկոտութեան ինքնաբուժումն սպսեցի — չղիտեմ ճի՛շտ է, թե՞ ոչ, — պիտարդելով ս ըրչների զայրույթը, ինչպէս լազոնադիները իլտաների օրինակով դայց Մյ տալիս, թն ինչ բան է հարբելը: Հիտոկրատեսն ասում է, թէ ամենուժամը հիվանդութեանն այն է որի պատրում ամենից շատ խոխովում է մարդու դեմքը: Ես էլ ահա ամենից ատուց նկատելով որ զայրույթը հատկապէս մոխոխում է և աղավաղում գեմյի դույնն ու պիմապճերը քայլվածքը, ձայնը ձեռք բերեցի այդ կրքի պարզորոշ սլատկե, աղումը, և ինձ զգվանք էր ներշնչում այն միտքը, թէ Լս կարող էմ բարեկամներին, կնոջս ու դուստրերիս թվալ այնպէս ահավոր ու այլանդակ ոչ միայն տեսքով վայրենի, սովորական գեմքս կորցլած այլև՝ կոպլտ վանող ձայնով: Հենց այդպիսին էի տես-

նում իմ ծանոթներին որոնք զայրույթով էին բռնված նրանք այդ վիճակում չէին կարողանում պահպանել ոչ իրենց սովորական բնավորությունը ոչ բարեվայելուչ արտաքինը ոչ խոսքի նրբագեղությունը և համոզականությունը ոչ էլ մարդկանց հետ շփման պատշաճ եղանակը: Հոնտոր Գայոս Գրակրոսը որը խիստ էր իր հոգեկան խառնը վաժքով և խոսքի մեջ շափաղանց կրակոտ, ուներ մի սրինգ, նման այն սրինգներին, որոնցից երաժիշտներն օգտվում են անհրաժեշտ տոնը տալու համար նրա ելույթների ժամանակ ամբիոնի հետևում կանգնած ստրուկը այդ սրինգով մեղմ մեղեդային ազդանշաններ էր տալիս, որոնք կանխում էին նրա բղավոցները և կոչ անում արտասանության մեջ վերացնել ընդ որ շափաղանց սուր ու բարկացկոտ հրանգները ինչպես հովիվների:

մոմով օծված եղեգներ ոչխարի հոտն
մսկաղնան թմբի է բերում

այնպես էլ այդ որնգի հնչյունները կախարդում ու շափավորում են հոնտորի ցասկոտ հույսումները: Ես էլ չէի նեղվի, եթե զայրույթի բռնըկման պահերին իմ կողքին լիներ ուշադիր ու խելոք մի ուղեկից, որն ինձ մի հայելի մատուցեր, ինչպես որ այլ անգամ մատուցում են բազմաթիվ անգամ անհրաժեշտության:

Սսում են, թե Սթենասը սրինգ նվագելիս ուշադրություն չի դարձրել սատրի նախազգուշացմանը

Քեզ վայել չէ շվեյացնել շվեով
Զլս հնե՛ր ադիր լ նախ՛ր ք. թշերլ —

բայց երբ գետնում տեսել է իր փքված թշերի արտացոլույթը լշտացել է է և շվին մի կողմ նետել: Իսկ չէ՞ որ շվին դիմագծերի ազավաղման դիմաց փոխհատուցում է հնչյունների ներդաշնակությանը Բացի այդ, Մարսիասը, ըստ ավանդության մի յուրատեսակ երասանով կաշկանգել է շնչառության ավելցուկը և վերացրել է ուժի դեմքի ազավազումը

Լրբին ոսկով թաքցնելով փքված թշերի անդուրեկանությունը
Ն լ բերանին գոցելով բառալիկ մի գոտի հետևից կազված:

Իսկ լայրույթը ընդ ահառակը, փքելով ու այլանդակորեն ալավ սշելով դեմքը՝ էլ ավելի է այլանդակում ձայնը

Ինչն խախտել վ հողեկան լարերի ներդաշնակությունը

Որք քամիներից ալեկոծված ծովը ափ է նետում ծոլային կաթնուկ կամ ալլ շրիմուռներ ասում են թե մաքրվում է: Բայց երբ զայրույթը վեր-դսվված հոգուց դուրս է նետում անպարկեշտ փողոցային խոսքեր ապա արատավորում է ամենից առաջ հենց իրեն ասողին և նրան վար կարեկում է որպես մի մարդու, որը միշտ լեցուն է այդպիսի խոսքերով րոնց սոսկ մասամբ է դեռ բացահայտել զայրույթը: Այսպես, մարդիկ մեկ-մի խոսքի՝ «ամենաթեթևակշիռ բանի» համար — Պլատոնի արտահայտությունները — ծանր պատիժ են կրում՝ իրենց դրսևորելով որպես լարախոս ու շարաբար մարդ (?) Խորհրդածելով այս մասին իմ սեփական դիտարկումների հիման վրա՝ էս օգտակար էմ համարում հիշել, որ զայրույթի նույնի ժամանակ էլ ավելի քան տենդի դեպքում կարևոր է որ մարդ փափուկ ու հարթ պահի իր լեզուն: Եթե տենդունեցողի լեզուն հիվանդագին վիճակում է լինում, ապա դա վատ նշան է, քույց ոչ հիվանդության պատճառ, իսկ եթե զայրագնած մարդու լեզուն կուպիտ ու անմաքուր է դառնում դիմելով անվայել խոսքերի ապա դա պղծության դրսևորում է, որը ծնունդ է տալիս անհաշտելի թշնամունքի և մերկացնում թաքնված շարակամությունը նույնիսկ հարբանությունը չի հանգեցնում այնպիսի շարանենդ սահմալձախություն, ինչպես զայրույթը այնտեղ արարքները ևսես թե մեղրով համեմված են ծիծաղով ու կատակներով այստեղ՝ լեզվով: Կերտխումբի ժամանակ յուսկյացը տհաճ է բաժակակիցների համար զայրույթի ժամանակ չկատակի պատշաճ մի բան քան հանդարտ լռությունը որի մասին խոսում է Սաուֆուն

Եթե քո կրծքում ցատո իջ ետ,
 Խուսափիր անտանելի վայրահալոթյու ից

8 Բայց մենք ոչ միայն այս Երակացույցուննելին (նք հանդում՝ մեկտուն կերպով դիտարկելով այն մարդկանց վարքը, ովքեր զայրույթի գերի են եղել ալև սկսում ենք տարբեր կողմերից հասկանալ զայրույթի բուն բնույթը: Զայրույթի մեջ չկա ոչ անվախարոյություն ու արիություն ոչ արժանապատվություն, ոչ վեհություն: Սինչդեռ դրանում եղած մտկայությունը մեծամասնությունը թվում է գործնականություն, սպասույթները՝ ամարձակություն հաստակողությունը՝ հաստակամություն, իսկ ամենք մտաբանությանը զայրույթի կատաղությունն ընդունում են Վերսություն տեղ, անողորությունը համառություն կովարարությունը՝ արտաների անդեպ անհանդուրժողականություն տեղ: Իսկ իրականում զայրացիտի ամբողջ վարքը խոսում է

մանրախնդրութեան ու հոգեկան թուլութեան մասին, և ոչ միայն այն ժամանակ, երբ նա ծեծում է փոքրիկ տղաներին, գաղազում կնոջ դեմ շարութեանը թափում շների ձիերի ու ջորիների վրա, ինչպես վարվում էր բազմամարտիկ Քթեսիփոնը որը տեղին էր համարում աքացի տվող ջորուն նույնկերպ պատասխանել: Բանն այլ կերպ չէ նաև արշունոտ այն ծեծուչարդերի առումով, որ բռնակալներն էն կատարում նրանց գործողություններում արտաճաշովում է նույն փոքրոգի ու հիլանդագին շարացածությունը որը նրանց նմանեցնում է խայթող օձի որ թույնը թափում է նրա մեջ, ով կոխըձեռով իրեն ցավ է պատճառել: Ինչպես որ ուժգին հարվածն է ո ուղցք առաջացնում մարմնի վրա, այդպես էլ թույլ հոգիներին ցավ պատճառելու հնարավորությունը հանդեցնում է դայրույթի նույնքան ավելի դաժան նոպայի, որքանով որ տհաճ է սեփական թուլութեան գիտակցությունը Գրա համար էլ կանայք ավելի բարկացկոտ են տղամարդկանցից, հիվանդները առողջներից, ծերերը երիտասարդներից, շունետրերը՝ բարեկեցիկներից: Կծծին դայրացիստ է ամենի առաջ իր տան կառավարչի վերաբերմամբ, համեղակերը՝ իր խոհարարի, խանդոտը՝ իր կնոջ սաստիստը պարսավողի վերաբերմամբ: Բայց ամենից վատը նա է ով որ Պինդարոսի խոսքով ասած՝

մեծարանքների է նկրտում բաղաբում —
նա ամենքի համար ակնհայտ ծանծրույթ է

Այսպես թույլ հոգիներում ամենից առաջ թերարժեք ապրումնելից է ծագում դայրացկոտությունը, որն ինչ-որ մեկը նմանեցրել է հոգու ջիլերի, բայց որն ավելի շուտ իր ինքնապաշտպանություն համար հոգու ջղաձիչ ջանքերի սլատկեր է առաջ բերում:

Ձ Միայն անհրաժեշտությունն ինձ ստիպեց ցուցադրելու այնքան անհրապույր տեսարան, ինչպիսիք այդ տգեղ օրինակներն էին: Բայց նախքան կանցնենք և տեսողությունը, և լսողությունը շոյ դ օրինակներին այն մարդկանց, որոնք հանդարտորեն դսպում են դայրույթի բռնկումները էս պետք է դատաստարս եմ չբանց, ովքեր ասում էի

Տղա Լսրգո՝ քեֆին կաշել և ան լատասխան մնա՝ Լս ողոմ

կ ո ?

Ն տալ ր նր վզին և բո ոգ հավաքիր

Այսպիսի ստոր սաղրիլ լուսակցությունները կահանց հասարակությունից դայրույթը փոխանցում են տղամարդկանց հասարակություն: Քանզի անվեհերությունը Մացած ս իլ բանեղում համեձ այնչեղով արգարու-

Թյան հետ միայն այն բանում է, ըստ իս, դրան հակառակում, որ նրան առավել շահով ներհատուկ է զսպվածությունը: Լավագույն մարդկանց վրա գերիշխել վիճակվում է նաև վատթարներին, իսկ ահա հոգեկան պայքարում զայրույթի կրքի հանդեպ հաշթանակ տանելը, ընդդեմ որի ինչպես Հերակլիտն է ասում, դժվար է պայքարել, «քանզի իր ուղածի համար նա պատրաստ է հոգին տալ» — ներքին մեծ ուժի վիայություն է որը հիրավի իր դատողություններն անելիս արամադրության տակ, ասես մկաններ ու երակներ ունի, որոնք հաղթանակ են բերում կրքերի հանդեպ: Ուստի ես չսնում եմ օրինակներ բերել ոչ միայն փիլիսոփա ներքից, որոնք ասում են, շունեն լեզի, այլև նախընտրում եմ արքանի ընդ ու տիրակալներին: Այդպիսին է Անտիգոնոս թագավորի օրինակը: Երբ զորականները գանվելով նրա վրանի մտա հայհոյում էին նրան, մտածելով որ նա չի լսում, նա դուրս նետեց իր գավազանը՝ ասելով. «Մի քիչ այն կողմ շե՞ք գնա, նոր հայհոյեք ինձ»: Աքայացի Արկադիոնը մշտապես լարախոսում էր Փիլիպոսին և յուրաքանչյուրին խորհուրդ էր տալիս

Սվեի լավ է լսել մի կրկի որտեղ դեռ չգիտեն շիլպոսին

Ին անգամ, երբ Արկադիոնը լեկ էր Ասիկոսնիս Փիլիպոսի լսելիամենին ասում էին թե չի կարելի նրա սլոպիով վարքն անպատեժ թող ըլլի Քուլց Փիլիպոսը բարեկամությամբ հանդիպելից Արկադիոնին հետ և արան ուղարկեց հյուրընկալական արևներ կրքն և խտապրեցում հարցնում էր թե ինչպե՞ս է լինում Արկադիոնին որտեղ լսվում իր հասցեին շիլպոսի մտաբերության ասանելով այն պատասխանը թե սա դարձել է սուրտի մեկնամիտված երկրագագուն ու գովաբանողը, Փիլիպոսն ասել է. «Նշանակում է, ես ավելի լավ բժիշկ եմ, քան դուք»: Երբ օլիմպիական խաղերում անարջաշատիամ խոտրել հնչեցին Փիլիպոսի հասցեին և շրջապատապը երբ նրան տեսնում էին, թե հույները պատժի են արժանի այն բանի համար որ ինչպես և նրան՝ շուտով նրա բարչալակում վերաբերմունքի պատասխանեց. Հուդա նրանք ի՞նչ կանեն թե որտեղ է լինում անարջաշատեղեն մերաբերվել իրենց հետ» Հիանալի շիլպոսի էլ լսելով Փիլիպոսի արտասույթը Փրասիբուլոսի և Օորոսի նան՝ Մուցիոսի և ա Հավանության է արժանի նաև կիրենացոց թագավոր Մուգրոսի վերաբերմունքը բանա տեղձ Փիլեմոնի նկատմամբ ըլլի կամեղիան երից մեկում կատակով այսպես ծաղրել է նրան

— Ահ ս Սոսոս Եդիպոսի թագավորը լեկ է
Հզի քեզ — Ես ց Մագան էլ ցավոր, անտրանկ է

Հետագայում Մագան Փիլեմոնին իր ձեռքը գցեց, երբ սա ծովային փոթորկից քշվել էր Պարետոնիայի մոտերքը: Նա իր զորականներից մեկին հրամայեց մերկ սրով դիպչել Փիլեմոնի վզին, իսկ ապա հանդիսա հետ քաշվել Դրանից հետո նա բաց թողեց Փիլեմոնին՝ նրան նվիրելով ճաներ ու գնդակ՝ որպես անխոհեմ երեխայի: Պաղոմեոսը ծաղրելով մի քերականի տգիտությունը հարցրել է նրան թե ո՞վ է եղել Պելեսի հայրը: Սա պատասխանել է. «Նախ դո՛ւ ասա, թե ո՞վ է եղել Լագոսի հայրը»: Պաղոմեոսի ոչ աղնվականական ծագման վերաբերյալ արված այդ աղնարկը դիպել է նրա սրտին: Շրջապատողները նման ծաղրը գտել են հանդուգն և ոչ տեղիս, բայց Պաղոմեոսն ասել է. «Եթե վայել չէ, որ թագավորը հանդուրժի ծաղրը, ապա իրեն էլ վայել չէ, որ ծաղրի ուրիշներին»: Ալեքսանդրն էլ միայն Կալլիսթենեսի ու Կլիտոսի դատաստանի առնչությամբ եղավ ավելի դաժան, քան սովորաբար լինում էր: Ուստի Պորոսը նրա մոտ գերի ընկնելիս խնդրեց «իր հետ արքայաբար վերաբերվել» Եվ Ալեքսանդրի այն հարցին, թե «Ոչի՞նչ ավելի» — պատասխանեց «Այլ քայաբար» բառի մեջ ամփոփված է ամեն ինչ»: Եվ իրոք հենց այդ պատճառով էլ աստվածների թագավորի անվանումներից մեկը Բարեհամբույրն է: Իսկ պատիժն էլ էրինէրի ու ղևրի գործն է այլ ոչ թե օլիմպիական աստվածների:

10 Երբ Փիլիպոսը հիմնահատակ կործանեց Օլինթոսը ինչ որ մեկըն ասաց. «Բայց նորից այդպիսի քաղաք կառուցել նա չի կարող»: Ճիշտ այդպես էլ կարելի է ասել նաև դիմելով զայրույթին «Ավերել, կործանել, տապալել դու կարող ևս, բայց վերականգնել, պահպանել, գթալ, կանգուն պահել — դա հեղաբարոյության ներողամտության շափավորության գործն է: Դա մատչելի է Կամիլլոսին, Մետելլոսին Արիստիդեսին Սոկրատեսին իսկ խայթելն ու վերքի մեջ խրվելը պիժակներին ու տիգերին»: Դառնալով զայրույթին հատուկ ինքնապաշտպանության միջոցներին, ես դրանք, այնուամենայնիվ, գտնում եմ քիչ ներդործուն: Հաճախ զայրույթն իրեն մսխում է շրթունքները կծոտելու վրա, ատամները կրճատացնելու, կուպիտ կշտամբանքների ու հայհոյանքի վրա որոնք զուգահեցվում ին անմխտ սպառնալիքների հետ, և ծիծաղելիորեն ընկնում է՝ չհասնելով նպատակին, նման այն անփուձ վազորդներին, որոնք մրցման ժամանակ շեն կարողացել հաշվի առել իրենց ուժերը: Հռոմեացի զինվորի պարծենկոտությանն ու սպառնալից բլավոցներին մի հոդոսցի ոչ առանց սրամտության պատասխանել է «Ինձ համար կարևորը ոչ թե այն է ինչ դու ասում ես ալլ այն ինչի մասին քո հրա-

մտնատարը լսում է» Այլպես էլ Ս փոկլեսը, ղիջիւ վ նեո պաղումեսին
ու Ներիպիլեսին աս մ է

Առանց գովասանքի, առանց հայհոյանքի

Դեպի պղնձի զրահների բոլորակները ճեղքելով մա ն նրան է

Որոշ բարբարոս ցեղեր թունավորում են իրենց զենքը բայց անվեհե-
լությունը մաղձի կարիք չի զգում քանզի այն կոփված է բանականու-
թյամբ: Չայրագին հարձակումն էլ փտած ո փխրուն ինչ որ բան է Չուր
չէ, որ լակեգեմոնացիները մարտիկների ցասումը հանդարտեցնում են
Ֆիելյտաների հնչյուններով և ճակատամարտից առաջ զոհ են մատուցում
Մուսաներին՝ աղոթելով բանականության անսխալակահանության հա-
մար և տապալիչով թշնամիներին՝ չեն հետապնդում նրանց, այլ հեշ-
տությամբ հետ են կանչում իրենց ուղղմաշունչ ոգևորությանը, ասես
պատյան են դնում իրենց գաշույնը Չայրույթը շատերին կործանում է
բերել ավելի վաղ քան նրանք հասցրել են պաշտպանել իրենց,— այդ-
պես են սպանվել Կյուրոսը և թեբեացի Պելոպիդեսը: Ազաթոկեսն էլ
լանդարտորեն լսում էր այն ծաղրուծանակը, որ հնչում էր իր պաշա-
րած քաղաքից և կրք նրանցից մեկն ասաց լ է յ, բրս տա, դու որտե-
ղի՞ց պիտի վարձ վերցնես վարձկաննելից տարու համար նա քմծի-
յազով պատասխանեց. Մ է ՚ենց այս բաղարը կվերցնեմ»: Իսկ Անաթ-
ղոնոսը, կրք նման մի պաշտպանում պարխապների վրայից ծիծաղում էին
նրա աշխույթակալիցան վրա, պատասխանեց. «Իսկ ես էլ ինձ գեղեցիկ
մարդ էի՝ ամարում Սվ գրավելով այդ քաղաքը ծաղրողներին ստոր-
կության վաճառեց, սպառնալով թե եղիմի նրանց տերերին, եթե
նրանց կրկին անդամ իր խաթրին դիպչեն

Իմ դիտարկումների համաձայն, ղայրույթը հոեաորներին էլ է հա-
ճախ հանդեցնում լուրջ սխալների: Արիտատելը պատմում է սամոսա-
դի Սատիրոսի մասին, թե նա դատարանում ելույթից առաջ իր ականջ-
ներին մոմ էր քսում, որպեսզի հակառակորդների լուտանքներից ղայ-
րուցամ՝ չեզվելով դորձը շփշացներ Իսկ մի՞թե մենք ինքներս հաճախ
մեզ չենք պրկում սարուկներին պատժելու հնարավորությունից որոսք
փախչում են՝ սարոափած մեր ղայրալից սպառնալիքներից Այն բառե-
րը, որոնցով ղայակները դիմում են երեխաներին. «Հացդ կտրի՛ր, և դու
սա կստանաս»,— կարելի է բավականին օգտավետորեն գործածել նաև
այրույթի վերաբերմամբ «Մի՛ շտապիր մի՛ գոռա, ձեռուտ մի բնկի
և դու ավելի շուտ ու ավելի հեշտ կհասնես այն բանին ինչ որ
ուղում էս»: Երբ հայրը տեսնում է որ երեխան փորձում է դսնակով

ինչ որ բան կտրատել կամ ծակծկել, նա դանակն առնում է և ինքն է դա անում: Այդպես էլ բանականությունը պետք է զայրույթի ձեռքից խլելով փոխհատուցման հնարավորությունը և շղոհաբերելով անվտանգությունն ու օգուտը՝ պատժի նրան ով որ դրան արժանի էր այլ ոչ թե ինքն իրեն ինչպես հաճախ ասում՝ զայրույթը:

11 Բոլոր կրթերն անհրաժեշտ է սանձել ու հնազանդեցնել՝ վարժությունք արժատախիլ անելով դրանցում եղած անխոհեմ համատությունը, բայց ոչ մի բան այն աստիճանի ջանքեր չի սյահանջում մեզանից, որքան զայրույթը ստրուկների հանդեպ: Չէ՞ որ նրանց հետ մեր հարաբերություններում տեղ չունեն ո՛չ ատելությունը ու սարսափը ո՛չ փառասիրությունը, բայց զայրույթի մշտական բռնկումները տանում են սխալների, և քանի որ չկա ոչ ոք, որ կարողանա խառնվել և արգելք հանդիսանալ դրանց, ապա մենք ինչպես սայթաքուն ճանապարհի վրա, հաճախ գայթում ենք ու ընկնում Չէ՞ որ անհնար է որևէ պատասխանատվությունից ազատ այդպիսի պայմաններում զգուշանալ սխալներ թույլ տալուց՝ շա մասափակելով սեփական կիրքը հեղահամբույր բնավորությամբ, որն ընդունակ լինի դեմ կանգնել թուլության ու թեթևամտության մեջ իրեն մեղադրող կնոջ ու բարեկամների ձայներին: Հենց ինձ այդպիսի իերգործությունը տրամադրել էր ընդդեմ ստրուկներիս, որոնց իբր թե փշացնում է անպատիժ թողնելը: Բայց հետադաշում ես հասկացա, որ նախ, ավելի լավ է նրանց փշացնես նեղ դամտությամբ, քան թե հանուն ուրիշներին ուղղելու, ինքդ քեզ փշացնես: գրգռությամբ ու բարկացիկությամբ, երկրորդ ես տեսնում էի, որ շատերին հենց այն բանը ոչ իրենք անպատիժ էին մնացել, սակայն էր ամառել իրենց արարքներից և որ սմանց ստրուկներն իրենց տերերին ավելի սիրով էին հնազանդվում երդվում եմ Ձևով, նրանց առաջին իսկ գլխի շարժումով քան ուրիշներինը, որոնց սարսափեցրել էին մտրակներով ու խարանդով: Դա ինձ համոզում էր, որ բանականությունն ավելի քան զայրույթը պիտանի է մարդկանց կառավարման համար. Ք սնդի ճիշտ լի տեսել բանաստեղծը. «որանեղ վախն է, այնտեղ էլ՝ խիղճը»: Ընդհակառակը՝ խիղճը ծնում է բարեպաշտությունը շուտի տելու երկյուղ, իսկ մշտական անխուսափելի զանահարությունները հանգեցնում են ոչ թե զանցանքների զգրման, այլ դրանք ավելի հաշտությամբ թաքցնելուն երրորդ՝ ես միշտ հիշում եմ որ նետաձգություն ուսուցիչը մեզ զգուշացնում էր ոչ թե նետաձգությունից ընդհանրապես, այլ՝ վրիպումներով՝ «կտրվածությունից»: Այ դու աման էլ չպետք է բայառել պատիժներն ընդհանրապես, այլ կստղանա դրանք կիրա-

ոնը այն ժամանակ, երբ դրա համար կա որևէ հիմք պահպանելով շա-
փաժորությունը, նսյատակահարմարությունը և արժանապատվությունը
Հաշվի առնելով այդ՝ ես ջանում եմ պատժից վերացնել զայրույթի դըր-
սևորումը, և ամենից ավելի՝ նրանով, որ պատժվողին լիմ գրկում ար-
դարանալու հնարաժորությունից, այլ՝ ունկնդրում եմ նրան. հենց ժա-
մամակի ընթացքն արդեն զայրույթին հնարաժորություն է տալիս ան-
դարտվելու, իսկ ի ելամատրեն դատելը թող է տալիս գտնելու պատժի
համապատասխան միջոցը և պատշաճ շափը Բացի այդ պատժվողն
այլևս առիթ չի ունենա համատեղելու իր սխալն ուղղելիս եթե գիտակցի,
որ պատժված է ոչ թե զայրույթի պոռթմկան հեռանքով, այլ անաշատ
մերկացման հիման վրա: Եվ վերջապես, այս դեպքում բացառված է
ամենամոմսթալին այն ուլ տելը գուրս չգա ավելի պակաս արդարացի,
չ ն րտելու:

Որք Ալեքսանդրի մահվան լուրը հասավ Աթենք, Փոկիոնը զսպում
էր շաղարացիների անժամանակ ապստամբությունը, ասելով թե չպետք
է շտուպել՝ հավաստի համարելով այդ լուրը «Աթենացիք, եթե նա այ-
ն օր մեռած է, ապա մեռած կմնա վաղն էլ, վաղը չէ մյուս օրն էլ»: Նույն
շունն էլ, կարծում եմ, պարտախոր է ասել յուրարանչուրը, ում որ զայ-
ն փր գրդում է գիմելու փոխհատարման նիև նա մեղանչել է այս
բար ասա մեղախոր կմնա վաղն էլ, վաղը չէ մյուս օրն էլ»: Պետք է
փխելու ո թի սը չ նից, որ նա կպատմվի սշաչումով, այլ նրա-
նի չ չ ն նա չ չ լուսվում լինելով՝ նա ընդմիշտ կմնա անտեղի
սը չեկ Ն լնայիս սը լն Նաճախ է պատահել: Մեղանից ո՞վ է այն-
նա գր ժամ չ չ չինդերորդ կամ տասներորդ օրը սարուկին գանահա-
րության ենթարկի այն բանի համար, որ նա խանձել է ուտելիքը, կամ
նա է ավել սեղանը, կամ հրամանը կատարելիս դանդաղել է: Իսկ չե՞

Ենց այդպիսի մանրուքները դրանց սեղի ունենալու պահին մեզ
գրկում են հողեկան հավասարակշռությունից և անհաշտելիությամբ
համակում: Չէ՞ որ բնչպես տեսանելի առարկաները թուխպի միջով,
այլուպես էլ լանցանքները սասման ամպի միջով խոշորացած են թվում:

Եման նկատառումները պետք է իսկույննեթ հիշողությամբ մեղքե-
րել, և միայն այն ժամանակ, երբ հոգում զայրույթի հետք իսկ չմնա
էթե հանդարտ լննարկումն ստիպի այս կամ այն արարքը գեշ համա-
րել, չպետք է դա արհամարհել և անպատիժ թողնել, ինչպես մենք կըշ-
տանալիս մի կողմ ենք թողնում ուտելիքը: Չէ՞ որ ոչ մի բան այնքան
պատճառ չի գառնում զայրացած վիճակում տրվող պատժի որքան
զայրույթից՝ ետո տեղին համարվող պատիժն արհամարհելը: Այդ դեպ

բում մենք նմանվում ենք ծուլ թիավարի, որը հանդարտ եղանակին հանգստանում է նավահանգստում իսկ երբ քամի է բարձրանում, դուրս է գալիս նավարկման, գատապարտելով խելամիտ պատժի ներողամբ-տուխունը և մեղմո թյունը՝ շտապում ենք օգտվել զայրույթի պոսթկու-մից, ինչպես քամու պոսթկումից: Չէ՞ որ քաղցածը սնունդ է ընդունում բնության պահանջով, իսկ մարդը պատժի է դիմում ոչ քաղցից ո՛չ էլ ծարավից գրգված: Ես չպետք է դրանով ամոքվի իր զայրույթը բա-վարարելիս, այլ, ընդհակառակ, դա պետք է գործադրի զայրալից զգա-ցումների լիակատար հաղթահարումից հետո՝ ելնելով մրայն բանական սահրածեղտությունից: Արիստոտելն ասո՞ւմ է, թե իր ժամանակ էտրու-րիայում սովորություն է եղել ստրուկներին խալազանել Ֆլեյտայի հըն-չյունների ներքո Չպէտք է այդ օլինակով պատիժը վերածել հաճելի տեսարանի և պատիժն ըմբռչխնել որպես վրիժառություն, իսկ պատ-ժելուց հետո զղջալ առաջինը դազանաբարո, երկրորդը կլավալել բան է Պատիժն իրագործողի համար պէտք է հավասարապէս խորթ լինեն էավականության և անբավականության զղացումնը զա իրա համար միայն բանականության և արդարության՝ գործ՝ որը զայրույթի համար ընավ տեղ չի թողնում

12 Կարող է թվալ թե բ լոր այ խորհուրդները ոչ ս յնքան զալ-լույթի բուժումն է՝ որքան այն սխալների կանխումը, որոնց հանգեց-նում է զայրույթը Թեև փայծաղի ուռչելը տենդի ախտանշան է սա-կայն թեթևացնում է տենդը ինչպես ասում է Հիերոնիմոսը: Իսկ հետա-զոտելով բուն զայրույթի ծագումը ես պարզել եմ, որ այն թեև տալ-րեր մարդկանց մեջ հարուցվում է տարբեր սլատճառներից համարյա նրանց բուրբին ներհատուկ է այն միտքը թլ իրենց նկատմալք ցու-ցաբլ բված է անհարգալիր վերաբլմունք կամ սղ համարհանք: Ուստի նրանց ուլքեր պայքարում են զայրույթի դեա, պետք է օղնել որ իրենց գործողություններից ջանասիրաբար վերացնես այն ամենը, ինչի մեջ կարելի է կասկածել արհամարհանք կամ ամբարտաւանություն՝ դլւանք բացս տրելով ավելի շուտ անգիտությամլ անհրածեղտությամք, հրա պուրանքոլ ս լտալ ինչպլս Սուլոկլեսն է ասում

Այո՝ սրբա ում գլխին էլ որ սղեա գա
նլա բնածին խելքը կմթաղնի

Սզամեմնոնը Թերիզուհու առևանգումլ էացատրելով Աստի կործանա-րար ներգործությամբ այն ո սմէնայնիվ

Հենց ինքն էլ դա ոլաստ էր մելք բավել և պարզեով փոխհաւ ւցել

այս խնդրանքով դիմելն իսկ արդեն նշտ է հարգանքի և ցույց ստ-
լով իր հնազանդությունը՝ վիշալորրոզը իր վրայից մարբում է ցուցա-
բերած արհամարհանքի բիծը: Բայց սաստիկ բալկաշածն էլ պետք է
չսպասի դրան, այլ փոխ առնի Դիոգենեսի մտածելակերպը «Նրանք
րեզ ծաղրում են Դիոգենես»», «Բայց ես անծանաչելի եմ» և շմտածի,
թե իրեն արհամարհում էն, այլ ավելի շուտ ինքը պետք է քամահրի
նրանց սմ անխոհեմությունը կամ շմտածվածությունը, կամ թեթև
վամտուբլյունը, կամ անդաստիարակությունը, կամ ծերությունը, կամ
մանկամտությունը բարեվայելչության որեէ խախտման են դրդել: Նա
մանավանդ անհրաժեշտ է ներել ստրուկների և մերձավորների այդ
կարգի զանջառությունները, որ նրանք թույլ (ստ լիս մեր նկատմամբ
ու թե որպես թույլների ու հարգանքի ոչ արժանիների, այլ սպավիհե-
լով մեր ներողամտությանն ու բարյացակամությանը և մեզ համարե-
լով մեանք՝ բարի մարդիկ սմանք էլ՝ իրենց սիրողը Ի կ մենք ոչ մի-
այն մեր կնոջ, տարուկների ու բարեկամների հետ ենք կոպիտ վար-
վում մանրոգի դյուրախոցության պատճառով այլև հաճախ զայրաց-
կոտ հարձակվում ենք պանդոկապանների, մակուկավարների ու հայ-
բած ջրբեպանների վրա՝ մեր հունդեպ անբավարար հարգալիրության
համար բարկանում ենք հաշող շների ու քացի տվող էշերի վրա, ինչ-
պես այն մարդը որը մտադիր է ևզիլ հարվածել դատապանին բայց
կրր սա բզավել է Ես աթենացի եմ ապա դարձել է դեպի էջը՝
տակով: «Դու էլ հո աթենացի չե՞ս», — և տուր թե կտաս՝ էշին:

13. Լինում է որ ինքնասիրությունն ու կովարար թյունը միացում
զվխալ ահաճության ո փափկասունության հետ հոգում ծնում են զայ-
բույլի անընդմեջ պռռթկումներ, որոնք քիչ առ քիչ գուտակվում են, ինչ-
պես մեղվի պարսը կամ կրետների բույնը Ուստի ստրուկների, կնոջ
ու բարեկամների հանդեպ մեղմարարություն համար կա ավելի լավ
ուղի բան պարզությունն ու անպահանջկոտությունը որը թույլ է տա-
լիս բավարարվել նրանով, ինչ լ մե՛ն՝ կարիք չզգալով շոայլության
և ավելորդ բանելի: Բայց ահա

Ու լ շտեպեհ ոչ լերտ սպակած վ,
Ո՛ր թերտապակած է ո՛չ էլ լավ եփածս է

Վ որ լինի լ լ լի լամի լ թե իր լն ձյո ն լի մատո ցված, հաց էլ լի ուտի,
Լ թե շուկայից լ զնված, ոչինչ լի ճաշակի կավե հասարակ ամանից, լի
դուակի այն ասկողնում որ ուռցրած լի ալեկոծ ծովի նման, ով որ ճի-
լտաի հարչս ծներով է շոս պեցնում սեղանն սպասարկող ստրուկն

րին, որոնք վազվզում են քափուքրտինք մտած, կարծես թե կոմպրեսսիայի հասցնեն վտանգավոր բորբոքման դեպքում, — նա ստրկություն է անում իր անզոր տոզած ու պակասավոր բնավորությանը, չնկատելով որ իր զայրացկոտությունը շղադարող հազի պոռթկումների նման իրեն հասցրել է մինչև ծայրահեղ հիվանդագին վիճակի: Ուստի ուտելիքի նկատմամբ քմահաճություն չանելով՝ ինքներս մեզ բնականաբար անպահանջկոտության և ինքնաբավության ով որ միայն բջի կարիք է զգում նրան չի ճնշում շատի բացակայությունը:

Եվ ոչ մի դժվար բան չկա նրանում, որ, սկսած ուտելիքից, հանգիստ կերպով բավարարվես եղածով և ինքդ քեզ ու հյուրերին շառաչարկես այնպիսի տհաճ համեմունք, ինչպիսին քո սեփական գրգռվածությունն է: Սչն հացկերությունը, որի ժամանակ տանտերը ծեծում է ստրուկներին և հայհոյում կնոջը, և թե որեէ բան խանձվել է, կամ ծխահոտ է արձակում կամ անալի է, կամ հացը սառել է —

« մենից սնույսի լիթրին է քայտին լինո է է երբէ: »

Արկեսիլայոսը մի անգամ հյուրասիրում էլ բարեկամներին, սչոնց մեջ կային և արտասահմանցի հյուրեր և երբ ճաշը մատուցվեց ապա սլարզվեց, որ ծառաները սխալմամբ հաց չեն գնել: Մեղանից ո՞վ է որ նման դեպքում բղավոցով պատերը չի ցնցի Քայց Արկեսիլայոսը միայն ծիծաղեց ու ասաց «Ինչ լա՛վ է, որ խելոք մարդը չի հրածարվի ամենեց առաջ խմել»: »

Մի անգամ Սոկրատեսը մարդագրոցից իր մոտ բերեց եվտիդե մեսին: Քսաստիպին նյանց դիմավորեց լուտանքով և վերջում սեղանը շոռ տվեց այնպես որ եվտիդեմեսը շփոթահար վեր կացավ և ուղում էր գնալ, բայց Սոկրատեսը պահեց նրան: «Վերջերս նես թուած հավը քեզ մոտ էլ նույնն արեց, բայց մենք հո չհուզվեցինք»: Բարեկամներին պատք է սիրալիր ընդունել, ուրախ ծախտով և հոնքերը չկիտել: աս ու գողի մեջ գցելով ստրուկներին:

Պետք է մարդ իրեն սովորեցնի հանդարտ վելաբերվել նաև տնային կահկարասու հետ օգտադործման առավելություն շտալով մի առարկայի մյուսների հանդեպ: Այնինչ մարդիկ կան, որոնք ընտրելով իրենց գավաթներից ինչ-որ մեկը, մյուսներով այլևս չեն խմի. այս բանը պատմում են օրինակ Մարիոսի մասին: Ուրիշներն էլ նույնկերպ վարվում են օձանելիքների սրվակների ու ձիու թիմարելու խողանակների հետ: Իսկ եթե սիրված առարկան կոտրվում է կամ կորչում, ապա տերը շատ է վշտանում և խստորեն պատժում մեղավորներին: Պետք է

դեմն բարկացկոտ սթյան հակվածը խուսափի հազվագյուտ իրերի
Նկատմամբ մոլորվածից, որն անհրաժեշտ սահմանից դենն է անցնում՝
ցտպանելի հանդեպ կնիքների, թանկագին քարերի դրանց կորուստն
ամիսի ուժգին է՝ ուլում, քան սովորական ու հեշտ փոխարինելի իրե-
րինը։ Իրա համար էլ, երբ Ներոնն իր համար կառուցել էր շքեղ ութան-
կյուն Նի վրան գարմանալիորեն նախշազարդված Սենեկան նրան
տակ էր՝ Իս գույց ավեցիր, որ սղքատ ես. չէ՞ որ եթե կորցնես այս
վրանը՝ այդ այգուլիսի մի ուրիշը ձեռք չես բերի» Եվ այդ վրանն իս-
կապ էլ կորավ։ փոխադրող նավի խորտակման ժամանակ, Բայց Նե-
յ մը լիշելով Սենեկայի խոսքը՝ այդ կորուստը բավականի հանդիստ
տարավ։

Բարեհոգի վերաբերմունքը իրերի հանդեպ մարդուն սովորեցնում
է բարեհոգություն և հեղահամբույր վերաբերմունք ստրուկների հան-
դեպ՝ իսկ եթե՝ ստրուկների հանդեպ, ապա էլ ավելի՝ բարեկամների ու
ստորադրյալների հանդեպ։ Իսկ մենք հաճախ տեսնում ենք, որ Նոր զըն-
լան ստրուկները շեն հարցնում այն մասին, թե իրենց տերը սնահա-
վատ է կամ նախանձկոտ՝ այլ միայն՝ բարկացկոտ է։ Եվ դեռ ավել-
լին էր դաշրույթը կարող է ամուսնու համար անտանելի դարձնել կնոջ
մտանձան հավատարմությունը, կնոջ համար՝ ամուսնու սերը, բա-
լեկաճների համար՝ փոխադարձ մարդամտությունը։ Այնինչ, բառի
յնս դաշրույթ չկա, հեշտ է տանել նույնիսկ հարբածությունը՝ ի՞նչ
ուրածին զսպելու համար Դիոնիսոսի թեթի եղեգներն էլ բավական
են իսկ դաշրույթը անխառն դինին հողսեր թեթևացնողից ու պարել ներ-
շտից վերածում է կատաղության և խելագարության աղբյուրի։ Խե-
լագարությունն ինքնին բուժում է զանձլամերը բայց դաշրույթի հետ
խաչած՝ այն ծնունդ է տալիս ողբերգության։

11 Չպետք է դաշրույթին աղատություն տալ ոչ խաղի մեջ, քան-
լի գա թշնամանյ է մայնում բարեկամական սիրտ մեջ, ու զիտական
յանովե՛նում բանգը այդ վե՛նը վերածում է գիտությանը խորթ խոսքա-
կու 11 գոտարանում չանդի արդարադատությանը բռնություն է
միայն՝ ու՛մ գու ավարակության մեջ քանդի ճնշում է կամքը ու վա-
նում ու ամիչ ու չարերախատության մեջ, քանդի նպաստում է նա-
խանձկոտ անլարյուցակամությանը, ու չղժբախտության մեջ, բանդի
թուլանում է կարեկցանքը, երբ մարդ սրամտում է ու զայրագնած հար-
կակվում կարճ կցուղի իրա, ինչպես Պրիամոսը

Կորիբ, անհճյալ անարգ ցեղ։ Մի՞թե տանն էլ

Քիչ տրամության կա ձեզ համար, որ գալիս եք լիճ վշտացնելու։

Սիրալիրությունն էլ տեղ կա որ օգնում է սեղ կա սփոփում, տեղ կա, որ ուրախացնում է Իր հեզությամբ այն հաղթահարում է ն' դարույթը, և ամեն մի գեշ տրամադրություն Երբ Եվկլիդեսի ու եղբոր միջև վեճ է տագնու ու սա ասել է. «Գեաթինը մանեմ, թե քեզ հետ հաշի վրս շմարեմ» Եվկլիդեսը պատասխանել է «Իսկ ես պատրաստ եմ գե- սինը մանելու եթե քեզ չհանգստացնեմ»,— և դրանով անհապաղ փո- խել է եղբոր տրամադրությունը: Պոլեմոնը, երբ նրան սաստիկ հանդի- մանել է թանկագին քարերի ու դրոշմավոր մատանիների բուռն սիրա- հար մի մարդ ոչինչ չպատասխանելով, սկսել է ուշադիր նայել սրա սատանիներից մեկին Սա ուրախացած, իսկույնեթ սկսել է այլկերպ խոսել «Այդպես չէ Պոլեմոն դու դա արևի լույսի սակ նախիր, և քեզ շատ ավելի գեղեցիկ կթվա»: Մի անգամ Արիստիպեսը վեճ է ունե- ցել էսքիսեսի հետ և ինչ որ մեկը նրան ասել է «Հը՞ Արիստիպես ո՞ր կորավ ձեր բարեկամությունը» «Նա քնած է բայց ես նրան կարթ նացնեմ» — պատասխանել է Արիստիպեսը: Եվ մեկնելով էսքիսեսի մատ ասել է Միթե դու ինձ այդպիսի խղճուկ անուղղելի և սամա- րում, որ ես քաշիս նույնիսկ խրատվելու այ խասի մարդ չեմ» «Զար- մանալի ոչինչ չկա նրանում — պատասխանել է էսքիսեսը եթե դու տանն ատումով ինձնից այդքան վեր կանգնած լինելով, այս լուպրում էլ առաջինը հասկացար թե ինչպես պետք էր վարվել»:

Չէ որ չլզգվ ծ մագերով վսր զին
Փոքրիկ երեխան անուշ փաղաքշելով,
Ավելի շուտ է ստիպում հանդիստ նստել գետնին
Քան անկզ գորականր իր աննկուն - ծով

Բայց մենք ընտելացնում ո սանձահարում ենք վայրի դաշտաններին մեր ձեռքերին առած տանում ենք գայլի և առյուծի ձուպերին, իսկ դա հետ միասին կսպտսրեն մեզանից շանում ենք երեխաներին, բարեկամ ներին ու մերձախորներին գազանների սլու մեր զայրույթն ենք թա- փում սարուիների ու շամաշաղաբացիների վրա դա քողարկելով «աբասների հանդեպ ողկանքի բարձրագուշ անվանումով, ինչպես որ չենք կարողանում ազատվել Նոզու այլ հիվանդագին միճակներից ևս դրանք անվանելով մեկը՝ «չրշահայեցություն» մյ սը սոսոսաձեա նություն», երբեքըր «բարեւուշոություն»

15 Եթե Զեհունն ասում էր, թե սելմը բազկացած է լգու ալ աս գլբրած ուժերի մշախառնումից սպա զայրույթի մաթին էլ կարելի է

ասել թե այն ներկայանում է որպես սարքեր կրքերի միախառնում
այն իր մեջ պարունակում է և՛ վշտի և ուրախության, և սանձաբձա
կության շերմերու նախանձի պատճառով զայրացկոտի մեջ շարախնդու
թյուն կա և դա արսափից ավելի վատ է քանզի զայրացկոտի ճրգ-
տումը ոչ թե հենց տառապանքից խուսափելն է, այլ սեփական տառա-
պանքի դնով ուրիշին կործանելը: Եվ նրա էությունը կազմող ուրիշի
ցալի հանդեպ այդ հակումը ցանկություններից ամենադազրելին է:
Մոխոզ մարդու տանը մտանալիս մենք առավոտից արդեն ֆլեյտայի
ձայներ ենք լսում տեսնում ենք «գինու Նրուր», ինչպես արտահայտ
վել է մի բանաստեղծ, պսակների դեսուդեն ընկած կառորտանքնի և
դանելի մոտ՝ խմած ծառաներ: Եվ շարաբար զայրացկոտի հեռքերն
ենք գտնում նրա սրուկների դեմքերին, սրանց խարանների ու կա
պանքների վրա: Եվ

Այստեղից մի երգ է հնչում միշտ
Լացն ու հեծեծանքը

մտլակվող ստրուկների ու տանջվող աղախինների, խղճահարություն
արժանի մի սեսարան մարդկային տառապանքների, որոնց մեջ դալ
բույթն իր բավարարությունն է դառնում

16 Լինում է սակայն, որ վրդովմունքն ընդդեմ ալաաավորության
իւկապլ ստիպում է արվել զայրույթին: Պետք է այդ ժամանակ էլ
այնուամենայնիվ զսպել այն որոշ սահմաններում իսկ դրա հեռ միա
փն ՚յ ամարվել շրջապատողներին շափազանց վստահելուց: Չէ՞ որ
ավելի բան մի այլ պատճառ, զայրույթ է հարուցում երբ նա ում
մենք ազնիվ էինք համարում, սրիկա է դուրս գալիս, կամ նա ով յա
վատարիմ բարեկամ էր թվում անբարյացակամություն է դրսևորո և
Եու գիտես, թե ես իմ բնավորությամբ ինչպես եմ հակված բարի կար
նիք ունենալ մարդկանց մասին ու վստահել նրանց Եվ ահա որքան
ավելի եմ շնչում մալ գկանց բարեկամական զգացմունքների վրա
ույնքան ավելի կոպիտ յսալներ է ինձ վիճակվում թույլ տալու, այն
մարդու նման որը գայթիլ է փոսի վրա և դրանով է՛լ ավելի ցավոս է
լինում իմ առկումը Իմ հոգեկան հակումներից ու բարկամական սիրուց
ամեն մի ծայրահեղ բան արմատախիլ անելը, հավանաբար, արդեն ուշ
է, բայց մարդկանց հանդեպ ավելորդ վստահությունից ես, թերևս, կա
րողանամ օղավել որպես սանձից, Պլատոնի խոհեմ շրջահայեցության
օրինակով նա գովասանական կարծիք տալով մաթեմատիկոս Հելիկո-

նի մասին գրան կցում է մի վերապահութիւն թե ի սոքք միայն մար-
դու մասին է այսինքն՝ հեղհեղուկ բնույթի էակի մասին: Պլատոնը նաև
այնպես է արտահայտվում թե քաղաքում կրթութիւն ստացած մար-
դիկ մարդկային ծնունդ են մնում և միշտ կարելի է երկյուղել, որ
նրանք ինչ-որ տեղ կդրսևորեն իրենց բնության թուլութիւնը: Սոփո-
կլեսը, ինչպես ինձ թվում է, շափից ավելի խիստ է դատում երբ
ասում է

Մահկանացո ներին լավ գննելիս միշտ էլ նրանց մեջ կգտնես ստորութիւն

Քայց այս կտրուկ կարծիքը մեզ պետք է ավելի զուսպ դարձնի զայ-
րույթի պահին. շէ՞ որ հավասարակշռութիւնից հանում է հանկարծակին
և անսպասելին, իսկ մենք պետք է ինչպես խորհուրդ է տալիս Պանե-
տիոսը հետևենք Անաքսագորասի օրինակին որը, կորցնելով որ լուսն,
ասել է «Ես գիտեի, որ մահկանացուի եմ ծնունդ տվել»: Այդպիսի էլ
մենք մեզ զայրացնող յուրաքանչյուր զանցանքի դեպքում պետք է
ասենք. «ես գիտեի որ ստրուկ եմ դնել, այլ ոչ թե իմաստուն», «ես
գիտեի, որ բարեկամացել եմ ոչ անմեղի հետ», «ես գիտեի, որ իմ կի-
նը կին է»: Իսկ ով որ իր ուշադրութիւնը արտաքին աշխարհից ուղղի
ինքն իր մեջ, Պլատոնի օրինակով կրկնելով՝ «Իսկ ես էլ այդպիսին
չեմ» և ուրիշներին ուղղված կշտամբանքներին միացնելով սեփական
շրջահայեցութիւնը՝ նա շի լինի մանրախնդիր կերպով պահանջկոտ,
տեսնելով որ ինքը կարիք ունի մեծ ներողամտութիւն: Այնինչ սովո-
րաբար մեզանից յուրաքանչյուրը, փութաջանորեն սովորեցնելով ուրիշ-
ներին այնպիսի բացականչութիւններ է պոռթկում, որոնք Արիստի-
դեսին ու Կատոնին են արժանի «Մի դողանա», «Մի ստի», «Ինչո՞ւ
ես այսքան ծուլ» Եվ որ ամենից վատն է շարաքած հարձակվելով
զայրացկոտութիւն վրա մենք վարվում ենք ոչ այնպես ինչպես բժիշկ-
ները որոնք

Դառը դեղով դառը լեզվի դեմ են կովո ՚

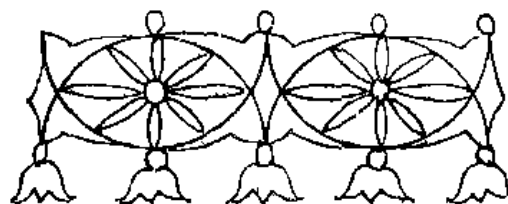
և ընդհակառակն աշակցում ենք հիվանդութիւնը, հարուցելով
էլ ավելի մեծ բարկութիւն: Շարունակելով այս գատողութիւն-
ները՝ ես հանգում եմ այն մտքին, որ պետք է խուսափել նաև շափա-
զանց աճապարողութիւնից Ամեն մի մանրուքի վրա ուշադրութիւն
դարձնելը ստրուկի յուրաքանչյուր քայլը, բարեկամի արարքը, որդու
ժամանակ անցկացնելը, կնոջ խոսքը հաշվի առնելը — այս բոլորը շատ
առիթներ են տալիս ամենօրյա բարկութիւն և վերջիվերջո մարդուս

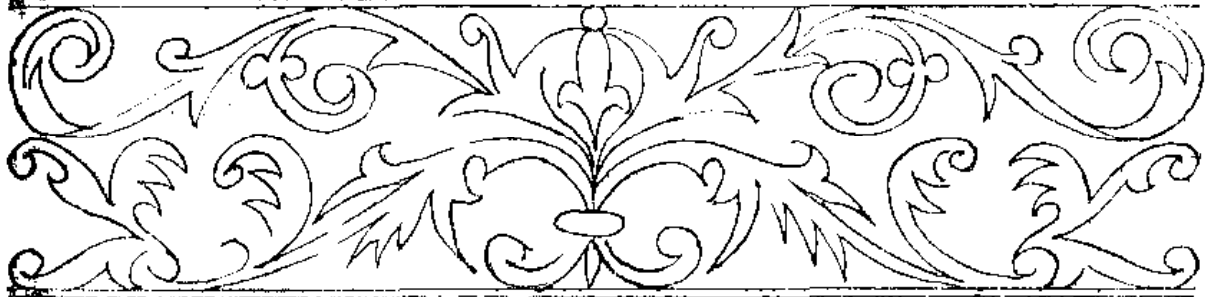
ընտանիքները դարձնում մանրախնդիր ու կռվարար Եվրիպիդեսն
ասել է.

Աստված միայն կարևոր բաների վրա է ուշք դարձնում
Մնացածներն էլ ճակատագրին է թողնում անելու

Իսկ ես ենթադրում եմ, որ խելացի մարդը ոչ մի բան չպետք է թողնի
բախտի հայեցողությանը՝ վերացնելով այն իր տեսողաշտից այլ պետք
է մի բան վստահի կնոջը, երկրորդը՝ ստրուկներին, երրորդը բարեկամ
ներին, օգտվելով նրանց աջակցությունից, ինչպես պետք իր տեղակալ-
ներին՝ հաշվետարների և կարգադրիչների օգնությունից, իրեն թողնելով
ամենակարևորն ու գլխավորը: Քանզի ինչպես մանր գիրը հոգնեցնում
է տեսողությունը, այդպես էլ մանր գործերն իրենց ծակոցներով ջղա
զրգոթություն ու բարկություն են հարույցում, սա դա նույն է գեշ սովորու
թյուն, որն ավելի կարևոր գործերն էլ է շոշափում

Բայց այս խորհրդածությունների մեջ ամենից բարձր տեղում ես
դրել եմ էմպեդոկլեսի մեծ ու աստվածային խոսքը՝ «պաս պահեք ան
չար» Հավանում եմ ես մյուս խոստումներն էլ, որոնք տրվում են
աղոթքներում և որոնք զուրկ չեն փիլիսոփայական գրավչությունից
աարվա ընթացքում սիրային շփումից ու գինուց ժուժկալելը՝ դրանով
մեծարելով աստծուն: Որոշակի ժամանակաընթացքում ժուժկալել նաև
ստից՝ խստորեն հետևելով այն բանին, որ ճշմարտախոս մնաք և լուրջ
գործում և՛ կատակի մեջ: Ոչ պակաս աստվածահաճո ու սրբազան եմ
համարել և իմ սեփական խոստումը՝ առանց դայրույթի և առանց գի
նու ասես թե սթափ հեղում կատարելով մեղրով անցկացնել սկզբում
մի քանի օր, ապա մեկ կամ երկու ամիս: Եվ, այսպես փորձելով ինձ
ես աստիճանաբար հաջողության եմ հասել համբերություն ձեռք բերե
լու մեջ Ես ջանասիրաբար հետևել եմ ինքս ինձ՝ ձգտելով մնալ բարե
խոս, ներողամիտ և անզայրացկոտ շար խոսքերրց ու գեշ արարքնե
րից զերծ, ազատ այնպիսի կրքերից որոնք մանր ու անուշախ բավա
բարությունից հետո, տանում են դեպի մեծ խռոլք և ամոթալի գղջում
Լմ փորձը հաստատել է, աստծո օգնությամբ որ այդպիսի ներողա
մտությունը և բարյացակամությունը շրջապատից ոչ ոքի այնպիսի բա
վարարություն և ուրախություն չի բերում ինչպես այդ հատկություն
ներն ունեցողին:

Հատախոսու թյուն մատիւ

1 Բարբու դժվարին այս գործը՝ շատախոսութեանը բոժելը փիլիսոփայութեանն իր վրա է վերցնում: Չէ՞ որ դրա գեղամիջոցը՝ բառը, լատեների համար է իսկ շատախոսները ոչ սրի շին լսում, քանզի իրենք են անընդհատ խոսում: Եվ դա էլ հենց գլխավոր շարիրն է. լսել չկարողացողը լսել չի կարողանում: Իրենց հոժար կամքով, ենթադրում են, խուլ են այն մարդիկ, որոնք կշտամբում են բնությանը, որ իրենց լեզուն մեկ հատ է, իսկ ականջները՝ երկու Այսպես եթե լավ է ասել Ելբիպիզեսը անխոհեմ լսողին

Անկարող ե՛մ ես ծակ ամանը լցնել
Ի՛մ իմաստն խոսքը հեղելով հիմարի վրա —

ապա լիակատար հիմունքով կարելի էր շատախոսին ավելի ճիշտ շատախոսի մասին ասել

Ես չեմ կարող վակ ամանը լցնել
Իմ լմաստն խոսքը հեղելով հիմարի վրա —

կամ ավելի ճիշտ խոսքել տեղալ վ խոսողին շատու և շատու հետ խոսող մարդու վրա: Իսկ եթե շատախոսը գոնե մի փոքր բան լսի, ապա շատախոսութեանը տեղատվութեան պես, նրան կառնի ու կտանի և իսկույն բազմապատիկ կբազմացնի: Օլիմպիայի սյունասրահը, որը մեկ հնչյունին պատասխանում է բազում արձագանքներով անվանում էն «յոթնահնչյուն»: Ամենադատարկ բառը, ընկնելով շատախոսութեան ականջը՝ իսկույն տարածվում է շուրջբոլորը

Իրաչելով հոգու լարին որ մինչ սյդ անշարժ էր

առսխտաների լասծը է՞ ոչ ընկնում է ոչ թե հողին, այլ սոսկ
էլ լիլի վրա: Բոլոր մարդիկ պահպանում են լսած խոսքերը, իսկ շատա
լ տաների մտաից պրանք դուրս են փախչում և թռչում հեռուն, նման այն
ունթևներին, որանք դուրկ են բանականությունից, բայց լեցուն են ար-
ևապանքներով

Ճ Իսկ էթե մենք աեսնենք, ոչ ամեն ինչ արդեն փորձալկված է
յն ժս մասակ կասանք շատախոսին

Կ Ի ր ո լ ա Շ ս ս բ ս ի ք կ ա լ ո թ ի ն մ ե ջ

Ի սկ երկու ամենագլխավոր ու մեծագույն բարիքները լսելն ու լսված
լինելն է: Ոչ այս, ոչ այն տրված չէն շատախոսներին, և նույնիսկ
յրենց բուն մոլություն մեջ նրանք անհաշտություն են կրում: Չէ՞ որ
սպու այլ հիվանդությունների բեպում, ինչպես օրինակ՝ այծաթասի
լությունը, փառասիրությունը վավաշտությունը, հնարավոր է գոսե
տիրել բազմանքի առարկային: Իսկ շատախոսների համար ամենադժ
վար լանք այ հենց դա է. նրանք օտրավի են լսողների, բայց չեն դրա
նում, ընդհակառակն յուրաքանչյուր ոք շատախոսից փախչում է առանց
հետ նայելու: Այսպէս, եթե զբոսնող կամ խմբով նստած մարդիկ աես
նում են, որ իրենց է մոտենում շատախոսը, ապա անհասպող շղթայա
հ միմյանց են փոխանցում այս լամանը «ցրվել» եվ, ինչպս
սում են, թե՛ Հերմեսն եկալ, էթլ լրուցի մեջտեղում հանկարծ լուս
թյուն է տիրում, նիշտ այդպես սլ խնջույքի կամ ընկերական հավա
յույթի լամանակ բոլորը լուս են շատախոսի հայտնվելուն պես, շատ
դի չեն ուզում խոսակցության առիթ տալ: Իսկ եթե նա բերանը բաց
տնի, ապա բոլորը, ասես փոթորկից, փրկություն են փնտրում, «ելք
յովային ժայռի շուրջը բորեասն է մոլեգնում վախենալով ճոճումից
ու ծովային հիվանդությունից: Ուստի և դուր է գալիս, որ ոչ սէ խըն
չույի ժամանակ շատախոսների կողքին ի ընկողմանում ոչ էլ ճանա
պարհորդության ժամանակ կամ յալիլիս է մի ծածկի տակ հաճությանը
պրուտ այ միայն՝ տախտակ շատախոսն ամեն տեղ խցկվում է
լսա յրա լեշից լսն մ յնտաին գիպչում արմունկով կոլից հրո ի
է լ տալ էլ ին

պերին Էլծամէ՛՛՛ գրաթիվներ են լսել

Ու հետևենք Արքիլոքոսին և, երդվում եմ Ձևսով իմաստոհ Արիստո
ելին: Նա ինչ-որ մի շատախոսից տանջահար եղած և բարկացած նրա
նհեթեթ բարբաջանքներից նրա անընդհատ հարցումներին «չը՞ մի՞

Թե դաժմանալի լէ, Արիստոտել, պատասխանել է «Զարմանալին ոչ թե դա է, այլ այն, որ ինչ-որ մեկը, ոտքեր ունենալով, դեռ կանգնած է մնում քո կողքին»: Իսկ մի ուրիշին, որը երկար-բարակ դուրս տալուց հետո հայտարարել է, թե՛ «Սա գլուխդ տարա, փիլիսոփա՛», նա պատասխանել է «Ո՛չ, երդվում եմ Զեսով ես ուշադրութուն էլ չեմ դարձրել»: Իսկ էթե համենայն դեպս շատախոսը կպչում է մեկին իր շաղակերրատանքով ապա լսողը թույլ է տալիս որ նրա ասածը սոսկ թեթև գիպչի իլ ականջին իսկ հոգու խորքում նա այլ մտքերի մեջ է սուղված լինում, այսպես որ շատախոսներն ուշադիր ու դյուրահավատ քիչ գրուցակիցներ են ունենում Ասուժ են, անառակության հակված ս դամարդ կանց սերմն անպտուղ է շատախոս մարդու խոսքն էլ աննպատակ է և անօգուտ:

3 Իսկ չէ՞ որ բնո թյունը մեր մեջ ոչինչ այնպես չի սահմանափակել, ինչպես լեզուն դրա առջևում տեղավորելով առամների պահակախումբը որպեսզի, եթե մտքին րը ձիգ է պահում «փայլուն երասանները» նա շենթարկվի ու տեղի շտա, արյունոտ կծուտոցներով մենք հաղթահարենք նրա անզսպությունը: Եվ իպիղեսը ոչ թե գանձարան և ոչ թե մեծագույն աղետի պատճառով չկողպված պահեստարան է անվանել, այլ բերան: Իսկ սրանք ովքեր հույսները դնելով չկողպված դռների և իրենց տերերի համար անօգտակար չկապոտված քսակների վրա, սևիական բերանները կողպված ւ փակ շեն պահում խոսքեր դուրս հեղելով, ինչպես Պոստոսի հունը, ըստ նրևույթին, բառը համարում են ամենաշնչին ունեցվածքը: Հենց այդ պատճառով նրանք հավատ էլ չեն ունենում թե որևէ մեկը ծարավի է իրենց ամեն խոսքին չէ՞ որ նրա իսկական նպատակը լսողների վստահությանն արժանանալըն է: Իսկ շատախոսներին, թեկուզև ճիշտ խոսելիս լինեն, շեն հալաաում: Ինչպես որ ցորենի հատիկը անթի մեջ ամփոփված լինելիս, շահում է իր շավսով իսկ որակը կորցնում, այդպես էլ խոսքը շատախոս մարդու բերանում ստի պատճառով դառնում է մանրամասն բայց վստահությունը կորցնում է:

4 Թերևս յուրաքանչյուր շաղավոր ու համեստ մարդ խուսափում է խմել-հարբելուց չէ՞ որ եթե գայրույթը, սմանց կարծիքով, նույնական է խելացնորոթյան հետ, ապա Նարբածությո նը խելացնորությունը բոլորովին մոտ է: Սվելի ճիշտ, այն նույնպես խելացնորություն է, իլ տեղությամբ ավելի կարճ, բա ց կամավոր և դրանով՝ էլ ավելի վատ քան զի մարդիկ դրան եռանդով կպչում են սնփակ սն ց անկությամբ: Իսկ

չէ որ հարբելու համար զուր տեղս այնքան շին կշտամբում որքան
ունի մը ու անզուսպ շատախոսութեան համար:

Գիտու ուժն անասելի է այն ամենախելացիին էլ է ստիպում
Սրգել բարձրս ձայն, և անզուսպ ծիծաղել և նույնիսկ պարել

Ք) և կթվա թե ի՞նչ սարսափելի քան կա ծիծաղի երգ ու լլարի մեջ
Ոչ մի անվայել բան էլ չկա: Բայց ահա և

« անպիսի մի բառ որն ավելի լավ կլիներ իր մեջ պահել

լ ալ դեն և սարսափելի է և վտանգավոր և վ մի՞թե քանաստեղծը
երբեմնի չի լուծել այն հարցը, որի վրա գլուխ էին կոտրում իմաստուն
ները՝ որոշելով խմած ու հարբած վիճակների միջև եղած տարբերու
թյունը: Առաջինին ներհատուկ է թուլացածությունը երկրորդին՝ շափից
լսես շատախոսությունը Քանզի այն, ինչ սթափի մտքում է հարբածի
լեզվի ծայրին է, ասում է առածը: Այդ պատճառով էլ երբ որևէ խըն
ջուցքում մի շատախոս հիմարություն մեջ մեղադրել է լուսկյաց Բիան
ստոսին, սա գուցե է «Բայց ախր մի՞թե հիմարը կարող էր գինու բա
ժակի մոտ լուռ մնալ»: Իսկ Աթենքում մի մարդ պատրաստվելով հյու
րասիրել թագավորի գեսպաններին, որոշեց համաձայն նրանց ցանկու
թյան իր մոտ հրավիրել նաև փիլիսոփաներին: Քանի որ խնջույքի ժա
մ սնակ րուր հյուրերն ընդհանուր զրույցի մեջ միմյանց պատմում էին
իրենց մասին և միայն Չենոնն էր լռություն պահպանում, բարեհաճ ո
մարդամաս օտարերկրացիները բաժակ բարձրացնելով նրա կենացը
հույսրին նրան «Իսկ քո՞ մասին Չենո՞ն, ինչ պատմենք թագավորին»:—
«Ելի՛նչ — պատասխանեց նա — բացի նրանից, որ Աթենքում կա մի
ձերանի, որը կարողանում է լսել կերուխումի ժամանակ»: Խորություն
ու նշանակալիությունը ներհատուկ է սթափությանն ու լռությանը
տարածությունն էլ շատախոս է այն և խենթ է և՛ անմիտ իսկ դրա
նից էլ՝ բողոքարար: Փիլիսոփաները բնորոշելով հարբեցումը այն ան
վտանգ էն գատարկախոսություն խմած ժամանակ, այսպիսով շահն
պիտանելով խմելը, եթե դրան ուղեկցում է լռությունը: Բայց ահա հի
մար խոսքերը խմածին հարբածի են վերածում: Սակայն հարբածը մի
տը գավաթի մոտ է բարբաջում, իսկ շատախոսը գլուխ է տանում միջս
և ամենուրեք՝ հրապարակում թատրոնում, զրոսանքի ժամանակ օրը
գլխի կով ու խորը գիշերին: Հիվանդի խնամելիս նա ավելի ծանր է, քան
հիվանդությունը, նավարկելիս էթի ուղեկցում է քեզ, ավելի զգվելի է,
բան ծովային հիվանդությունը, գովելիս նա ավելի վատն է, քան հայ-

հոյտոց: Անազնիվ բայց սակավախոս մարդկանց հետ զրուցելն ավելի լավ է քան բարի բայց շատախոս մարդկանց հետ Սոփոկլեսի մոտ նեստորը փորձելով խոսքով հանդարտ ցնել բարկացած Այաքսին, ճիշտ է ասում այնպես, ինչպես թելադրում է բարոյական օրենքը

Չար են խոսքերդ լոկ գործերդ գեղեցիկ են

Իսկ շատախոսի քանն ուլ լիշ է, որովհետև խոսքերը վերս ցնում ու շքնչացնում են այն բոլոր լավը ինչ կա նրա արարքում

5 Մի անգամ Լիսիոսը դատավեճ ունեցող մի մարդու տվել է նրա համար իր գրած ճառը: Սա կարդալով մի քանի անգամ, վհատված եկել է Լիսիոսի մոտ և ասել, թե առաջին անգամ ծանոթանալիս ճառն իրեն թվաց հիասալի իսկ երկրորդ ու երրորդ քնթերցումից հետո խամբած ու բոլորովին անպետք: Լիսիոսը ծիծալելով հարցրել է «Իսկ մի՞թե դու մտադիր էս մի քանի անգամ ասել այդ ճառը դատավորների առաջ»: Եվ ուշագրություն դալ ձրու Լիսիոսի ճառերի գեղեցկության ու համողչության վրա քանզի նա

Հենց մանուշակագանգուր Մոսալց էր իր բալի բախոն ստացել

Իսկ Հոմերոսի մասին ասվածներից առավել հավանականն այն է թե նա միակն էր որ գոհացրեց հեղհեղուկ մարդկային ճաշակները մնալով միշտ նոր և հուրախություն ամենքի անթառամ: Սակայն չէ՞ որ նա էլ որ ասել է

Հույժ անխոս բան է և ճանձրալի

Նորից պատմել այն ինչ արդեն պատել ենք ի անգամ

վախենում է և խուսափում ամեն պատմության սպառնացող ծայրահեղությունից երբ ունկնդրին տանում է պատմությունից պատմություն և շատությունը մեղմացնում նորությունք: Իսկ ահա շատախոսներն ականջ են տանում նույն բանի անվերջ կրկնությունք ասես թե նորից են խըզ բըզում հին ձեռագրերը

6 Այլափսով, ամենից առաջ կո լեսայինք շատախոսներին հիշեց նել, որ թեև պինի հնարված է ի սեր դրա պարգևած ուրախության ու բավականության բայց նրանք, ովքեր ուրիշներին հարկադրում են խմել անլափալոր և շատ, դրանց մղում են միայն անկարգ սանձարձակության, այդպես էլ նրանք, ովքեր խոսքի ձիրքը, որը հմայիչ է և մարդկանց համախմբող, օգտագործում են անխոհեմաբար ու լատ, այն դարձնում հաղորդակցության համար անպետք և մարդկանց համար

տեյի ձանձ, օցնելով նրանց ում ցանկանում են հաճոյանալ, ծաղր
տանալով նրանցից, ում որ մտածու մ են զարմացնել, և զայրացնելով
չլանց, ում ու ջանում են դուր գալ: Եվ ինչպես որ անսիրալիր է նա, ով
լուսնցքներով իրենից հեռու է քշում իր հետ զրուցել ցանկացողներին
այդպես էլ Մուսաներին ու արվեստներին խորթ է նա, ով որ իր խոսքով
ուրիշներին տասջում է և հոգեմաշ անում

7 Այլ արատների ու հիվանդությունների մի մասը վտանգավոր է
ի մասը՝ զղվելի, կան արատներ, որ ծիծաղելի են իսկ շատախոսու-
թյան մեջ այդ բոլորը միացած են: Շատախոսների վլա ծիծաղում են
երբ նրանք սպասմում են հանրահայտ բաներ, շատախոսներին ատում
են որպես վատ լուրեր տարածողների նրանք վտանգի են ենթարկվում
այն բանի համար որ գաղտնիք չեն պահպանում Երբ Անաբարսիսը,
հաշկելով Սուլանի մոտ, ննջեց, բոլորը տեսան, որ նա ձախ ձեռքով ծած
եկ: Եր ամսթույքը աջով էլ՝ բերանը քանդի ենթադրում էր, թե լեզուն

առավել ամուր ւանձ պահանջում, և ճիշտ էր ենթադրում: Հեշտ չէ
իերես մատնացույց անել այնքան մարդու, որոնք կործանված լինեն
սեասնձ վավաշտոթ թյունից որքան որ՝ քաղաքներ ու պետություններ
յոնք հող ու մոխիր են դարձել գաղտնիքը հրապարակ հանելու պատ
հատով Սուլան որ շրջապատել էր Աթենքը, Խամանակ շուներ այնտեղ
երկար հապաղելու քանդի «այլ հոգս էլ ճնշում նրան» Միհրդատը հենց

11 Խամանակ գրավել էր Ասիան իսկ Հռոմո մ նորից իշխում էին մս-
լիսուկ ններ, Բայց աթենացի ծերունիները մի անգամ շատախոսել
վ լ լ իրանոցում, թե, իրր Հեփթախալկոսը սպահպանությունից
ուկ է և այդ կողմից իբր չեն գրալի քաղաքը իսկ լրտեսները լսե
լ ուղ լուրը հասցրել են Սուլային Սա անհապաղ կենտրոնացրել է
12 մեր և գիշերը զորքը լուրաբ մտցրել՝ համարյա հողին հավասար
լ լ լ լ և սպանություններով ու պիակներով լցնելով այն այնպես որ

13 կերտելի ք լուրսցել է արյան մեջ: Իսկ Սուլան վրա է տվել աթենա-
թլերին ուղիով աս խոսքի պատճառով, քան թե գործի սրանք շարա
լ ուկ էլն չլ է Մեաէլլոսով Ի ս ին և բալ ձլ ս նալով պալ իսպնելի
լ լ ս երգել

ՅՐԵՂ Ս ա հեռն էլ ալրոտ

14 ուսլով այդ կարգի էլի շատ բաներ, բառի համար «ամենաթլ-
ուղիտ բանի ինչպես արտահայտվել է Պլատոնը նրանք ամենա
նր պատ ի ենթարկվեցին: Ել հռոմեացիների մայրաքաղաքին էլ մի

մարդու անդսպությունը խանգարեց ազատութեան հասնել ու գահընկեց անել ներոնին: Ընդամենը մեն-մի զիշեր էր մնում, որի անցնելուց հետո բռնակալը պետք է կործանվեր, ամեն ինչ պատրաստ էր արդեն: Բայց ապագա բռնավարասպանը գալով թատրոն և այնտեղ մուտքի մոտ սեսնելով մի շղթայակիր բանտարկյալի որին ուզում էին տանել ներոնի մոտ և որն իլ բախտն էր ուղբում մոտեցել է այդ մարդուն ու շնչացել. «Աղոթիր որ միայն այս օրն անցնի իսկ վաղը շնորհակալություն կհայտնես ինձ»: Իսկ սա բմբռնելով նրա խոսքի թաքուն իմաստը և, ըստ երևույթին, համարելով թե

Հիմար է նա ով ո սալին թողած անհւսալի ճամբան էր փնտրո՞ւ

փրկութեան ամենավստահելի ուղին գերադասել է ազնվագույնից: Սա ներոնին հայտնել է այդ մարդու ասածը, նրան անհապաղ բռնել են, և կտտանքների մտրակների ու կրակի տակ նա անհրաժեշտաբար հերքել է այն, ինչ մինչ այդ ասել էր առանց որևէ անհրաժեշտութեան

8 Փիլիսոփա Զեսոնը սրպետի իր կամքին հակառակ, կտտանքներից տանջահար իր մարմինը որևէ գաղտնիք չմատնել, կծելով իր լիզուն՝ այն թքեց բնապետի երեսին՝ Եվ լուսնյան համար գեղեցիկ պարզ և ստաշավ էր Առյուծը. նա Հարմոզիոսի և Արիստոգիտոսի ընկերուհին էր և նրա վրա որպէս կնոջ, իրենց հույան էին գրել դավադիրնէրը. բանզի նա էլ էր փառարանում Բաքոսին սիրո սքանչելի գավաթով և հաղորդակից էր նրա խորհուրդներին: Իսկ էլր անհաջող հանցափորձից հետո դավադիրներն սպանվեցին, ապա էգ Առյուծին էլ էին հարցարնում ու ստիպում սալ նրանց անունները, ովքեր կարողացել էին թաքնել: Իսկ սա ամէն բան տարավ ոչ ոքի չմատնելով և զրանով ապացուցեց որ այն տղամարդիկ, որոնք սիրել էին այդպիսի կնոջը այստեղ էլ շղթային իրենց արժանապատվութիւնը: Աթենացիները կերտելով բրոնզե էգ առյուծ առանց լեզվի, դետեղեցին միջնաբերդի մուտքի մոտ՝ այդ կենդանու համարձակութեամբ ներկայացնելով կնոջ հաստաւակամութիւնը, իսկ լեզվի բացակայութեամբ՝ նրա զսպվածութիւնն ու դադանիքը սպահելու կարողութիւնը: Արտաւանված ոչ մի բառ այնքան օգուտ չի բերել, որքան բազում շափածները: Զէ՞ որ այն, ինչի մասին լռել են կարելի է միշտ ասել, իսկ ինչ որ ասված է, էլ չի լսեցիլի բանզի սյն արդեն տարածվել է ու տարփողվել: Ուստի ես կարծում եմ որ խոսելը մենք սովորում ենք մարդկանցից լռելը՝ ասավածներից բանզի ծեսերում ու խորհուրդներում մենք ընտելանում ենք լուսնյանը՝ Եվ քաղցրախոս Ողիսեսին՝ բանաստեղծն տեղծել լիզվով

դուստ, և նրա որդուն, և՛ կնոջը, և դայակին: Դու չէ՞ որ լսում ես թե
դայակն ինչպես է խոսում

Սենն ինչ կտահանեմ ավելի աներեր քան քարը ավելի անվթար լան երկաթէ

Իսկ Ողիսեսն ինքը նստելով Պենելոպեի կողքին

Խորագես հախակված կնոջ դառը սխրությամբ
(Իր աչքերը, ինչպես երկաթ կամ եղջյուր՝ անշարժ
Մութ թերթերունքների մեջ ամուր կաշկանդելով և կնոջը հառած անթայթ)
Արցունքներին աղաաություն չէր տալիս:

Նրա մարմինն այն աստիճանի էր աչքի ընկնում ամեն տեսակի շափա
լորությամբ իսկ բանականությանը ամեն ինչ պատրաստ էր հնազանդ
վելու, որ նա աչքերին հրամայեց լաց չլինել, լեղվին շարտաբերել ոչ
մի հնչյուն չտին՝ չթպրտալ ո չմոլեզնել

Սիբասոն սյրող հնազանդվեց նր ն

լանդի ն ա բանականության կամքը տարածվում էր ընդ՛ուրջ Լինչև
տկամա շարժումները, այլ, կամքին ենթարկելով ու հնազանդեցնելով
նույնիսկ շնչառությունն ու արյունը: Հենց այդպիսին է և Ողիսեսը ըն
կերների մեծամասնությանը շախչախովելով Պոլիֆեմի Էրկրի ավին և
քա ձևորն ընկնելով՝ նրանք շտվին Ողիսեսի անունը շատացին, թե
Նա արդեն պատրաստել է և վառել զենքը Պոլիֆեմի աչքը հանելու հա
մար այլ գնդադասեցին ողջ-ողջ խժովել, քան թե որևէ գաղտնիք դուրս
լ և գրանով իսկ ցույց տվեցին իրենց բուն հավատարմությունն ու
տկամությունը Ուսան, երբ Եղիպատսի թագավորը Պիտտակեսին դճ
կենդանի ուղարկեյ՝ լուրերն ի կարել ամենայնով ու ամենազուտ կտոր
ները Նա հիշ լարվեց, կտրելով ու ինչ ուղարկելով լեզուն բարկեթ
զույլ էր և սոս արիքնել լ լարժիրը

Պ Երկրպիղեոի Լուս Լ Ն լ լ Լուսի անկեղծորեն պատմելով
ու մ Լ Կ Կ լ ս լ մ Ն Լ

Լ Լուս լ լ Լ պրած անել, եթե վառեց չկա

Լ Կ Նրանից ավ, ր ա լ լ լ ու իսկապես արքայազան դաստիարակո
թյան Լն շտանում Նախ ստվորում են լուել, իսկ ապա հեշտություն
խտելու Թրինակ՝ Անախգոնոսը, նա որ թագավոր է եղել, սրդու այն հար
յին թե Լ՞րը են իրենք հանապաղ հվելու, պատասխանել է «Վախենուս
Լա որ իրանց դ՞ու չլանա փողերի ձայրը» Իսկ մի՞թե նա գաղտնի բու

որ շէր վստահել նրան, ում պատրաստվում էր թողնել իր թագավորութ-
յունը Ոչ, նա որդուն սովորեցնում էր իրեն զուսաչ ու զգուշ պահել
այդպիսի հանգամանքներում: Իսկ երբ արշավաւելի ժամանակ նման մի
բան էին հարցրել ծերունի Մետելլոսին նա ասել էր «Եթե Լս կասկա-
ծէի, թե այս գաղտնիքը հայտնի է իմ պարեգոտին, ապա կրակը կնե-
տեի այն հենց որ վրաւիցս հանեի» Կլաուդիոսը հարձակման
մասին Եվմենոսը դա բարեկամներից ոչ մեկին շատաց այլ ստեց, թե
մտտենում է նեոպաղամենոսը որովհետև զինվորները երկրորդին արհա-
մարհում շին իսկ առաջինին և՛ հարգում էին առաքինութեան օմար,
և հիանում էին նրա փառքով Ոչ ք շգիտելու այդ խաբէութեան մասին,
և ճակատ սմարտ տալով նրանք հաղթեցին սպանեցին շճանաշված
Կրատելոսին, իսկ ճանաչեցին միայս մեռած ժամանակ Այսպես լու-
թյունը շահեց ճակատամարտը թարցնելով ահեղ հակառակորդի անու-
նը, և բարեկամներն ավելի շատ հիանում էին Եվմենոսով նրա գաղտ-
նապահութեան հումար քան թէ կշտամբում նրան Իսկ Եթե որեէ մեկը
կշտաւբում էր Լք ասլա շէ՞ ոչ ավելի լավ է սախատինք սոտնալ փրր
չարար անվստահութեան հումար, քան թէ մեղադրանք՝ կոլծանարար
լստահութեան

10 Իսկ ո՞վ իրեն թույլ շի տա բորանից բաւ թոցնել ի վնսս այն
ճարդու, որն ինքն էլ ի լուի այդ մասին Վատ է, Եթե ուրիշը լսել է
այն բառը, որ պետք է գաղտնի մնար. շէ որ բերանից թոցնելով և ուրի-
շին հաղորդելով հրատարակման շենթակա գաղտնիքը հույսդ դնում ես
ուրիշի վստահութեան վրա կոլ ճանելով քու սեփականը Եվ Եթե ուրիշը
էլ քեղ նման մեկը դուր գա սուպա լլա կործանուին ըտ ալ ժանվուշն
է, գաղտնիքդ կորած է իսպառ Եթե նա քեղնից լսվն է հակառակ հա-
լանականութեան կիրկես գաղտնիքդ հանդիպելով առավել վստահելը
մարդու քան դու ես Դիցուք ես մի բարեկամ ունեմ: Իսկ նրա բարե-
կամն էլ մի ուրիշն է որին նա վստահում է, ինչպէս Լս՝ իրեն իսկ սա
էլ իր հերթին էլի մի ուրիշին, և ահա բառերը բազմապատկվում են, և
արադ տարածվում անդուսլ մարդկանց բերաններն ընկնելով: Այս-
պես Էզակին իր սեփական սահմաններից դուրս շի գալիս այլ այդպես
Եզակի էլ մնում է, որի մասին խոսում է և իր անվանումը երկյակն էլ
սկիզբ է դնում անվերջ բազմազանութեան իսկույնէթ լքելով սեփա-
կան սահմանները և իր երկյակութեան պատճառով վերածվելով բազ-
մութեան: Ճիշտ այդպես էլ իոսքը քանի պեռ սյտնի է մեկ մարդու
իրոր գալտնի կմնա, իսկ անցնելով երկրորդին ասեկոսեի նութ կդառ-
նա Խոլքը թեւովոր է» — ասել է յանաստեղծը Հեշտ շէ ճևքից թոսծ

Թոշում ին հորից բռնել, անհնալ է և լեզվից թռած բարը բռնել ու պա-
հել, քանդի այն թոշում է

պատվէ ով թեթև թեւորով

մեկից դեպի մյուսը: Հողմերի բերանն ընկած նավի սրբնթաց զաւրջը
սանձում ու գսպում են ճոպաններով ու խարխսխներով: Իսկ բառի հա-
մար, որ դուրս է պրծնում բերաններից ինչպես նավահանգստից, ու չ
կանգառ գոյություն ունի ոչ խարխսխ սուրալով աղմուկով ու գնգս-
ցով՝ ասողին այն գցում է մեծ ու անավուր վտանգի մեջ:

Քղեյան անտառը շնչին մի շահից
կարող է բռնկվել, նույնկերպ և այն ինչ ասված է
Իրան մէկին սմբողջ քաղաքն է իմանում

Ի՞նչ Համլահան սենատը օրէր շարունակ ինչ որ գաղտնի խորհուրդ
էր անում և քանի որ դու անհասկանալի ու կասկածելի էր թվում, մի
կին, մնացած ամեն ինչում օրինավոր, բայց համենայն դեպս կին
պինդ կաշում է ամուսնուն՝ համառորեն խնդրելով որ գաղտնիքն ասի-
կինը և եղբոս մներ է տալիս, և խոստումներ որ կլռի և արցունքներ
է թափում. թե ամուսինն իրեն չի վստահում: Իսկ ստամեացին ցանկա-
նալով ապացուցել նրա հիմարությունը, ասում է. «Վերջը դու բունն
արիր, այն կինը Գե լսիր թե ինչ շտված ու շանձված լինի և եղև
լրմերը մեղ հայտնել են որ մեկը տեսել է թոշող մի սվո՝ սակե սա-
գախարտով ու սիզակով Մենք չէ անհամարձակ ենք այդ հրաշքի մա-
սին դու ասիր թե՞ բարի լանի նախանշանակ է արդյոք և խորհուրդ
ենք անում գուշակների հետ: Բայց դու լսիր հա՛»: Այդ ասելով՝ նա
գնում է Գորում: Իսկ կինը բռնելով հանդիպած սուաջին իսկ աղախնին,
սկսում է կուրծքը ծեծել ու մտալերը փետել, ողբալով «Ավու՛ղ ի՞նչ
ամուսին սվա՛ղ իմ հայրենի՛ք: Ի՛նչ է մեր գլխին գալու ասում է
քանկամտով աղախնին սախել, որ սա հայց տաւ «Ի՞նչ է պատահել»:
Իսկ երբ սա հարցնում է նա սրան պատմում է ամեն ինչ սկսելով շա-
տախտանելով սխորակուն ասածախոսությամբ «Սո՛ւա կաց էս մուսին
ոչ սրի է մի խոսք»: Տիրուհին դեռ հազիվ է հասցնում գո.ր) դու
աղախնի Եսախ, սա ամեն ինչ արդեն պատմում է ընկերուհիներից
նրան սրն սվելի ազատ է լինում իսկ նա էլ դուրս է տալի: Իր սիր-
կանի մաս սրն հենց այդ Լամանակ ալցելության է եկամ լինում նլան
ով սուտը գնում հասնում է մինչև Գորում նույնիսկ լր հարինողից էլ
սուաջ է ընկնու է Իսկ այնտեղ հանդիպած ծանոթներից մեկը նրան

հարցնում է «Դու ուզիդ տնի՞ց ևս սալիս»: «Ուզիդ տնից», — պատասխանում է նա: «Ուրեմն դու ոչինչ չե՞ս լսել»: «Մի՞թե նորություններ կան»: Տեսել են թուշող մի հավք՝ ոսկե սաղավարտով ու նիղակով, և այդ առթիվ կոնսուլներն ուղում էն սենատ գումարել»: Այնժամ, ծիծաղելով, բացականչում է հոռմեացին «Փա՛ռք այն սրբնթացությանը, ո՞վ կին, որով իմ խոսքերը, ինձնից առաջ անցնելով՝ ֆորում հասան»: Եվ ստտենալով սենատորներին՝ հանգստացնում է նրանց, իսկ իր կնոջը, ատեն վերադառնալով պատժում է: «Կործանեցի ր դու ինձ կին, — ասում է նա: — Պարզվել է, որ հենց իմ տանից է դադտնիքը դուրս եկել, լսկ հիմա քո ասղսպության պատճառով ես պետք է վախշեմ հայրենի- չից»: Կինն սկսում է հերքել ամեն ինչ և հարցնում է «Իսկ մի՞թե այդ մասին չեզ հետ միասին շգիտեին մյուս երեք հարյուր հոգին ևս»: — «Ե՛նչ երեք հարյուր, — պատասխանում է ամուսինը, — երբ, քո հար կազրմամբ, այդ լսլորը ևս ևմ հնարել որպեսդի քեզ փորձեմ» Այսպես շրջա՛այտցորն և զգուշորն փոյձել է նա իր կնոջը, ինչպես հնացած ամանը, որի մեջ նախքան գինի կամ ձկն լցնելը, ջուր են լցնում: Իսկ Ֆուլվիոսը՝ Կեսար Օգոստոսի ընկերը մի անգամ լսել է թե ինչպես նա, արդեն ծերացած, սրտնջացել է, սր իր տունը դատարկվել է որ իր էր- կու թոռնիքը՝ աղջկա տղաները, զոհվել են իսկ կենդանի մնացած Պոս տումոսը, դրսպարտության զոհ դարձած, գտնվում է աքսորում, և ինքն էլ ստիպված է իրեն ժառանգորդ դարձնել խորթ ուղուն, թեև տառա- պում է դրա համար և կուղենար վերադարձնել թոռանը հեռավոր եզերք- ներից լսելով այդ Ֆուլվիոսն ամեն ինչ պատմել է իր կնոջը, սա կիր յային կիբյան էլ խստորեն պահանջել է, ր նա, եթե ամեն ինչ վազուց է որոշել, մարդ չո դարկի թոռանը բերելու, թե չէ իրեն՝ կիրյային կդարձ- սի իշխանության ժառանգորդի առելության և թշնամանքի առարկան: Իրք սովորականի պես Ֆուլվիոսն առավուսյսի եկել է Օգոստոսի մոտ և ողջունել նրան «Բարի առողջություն քեզ Կլսար», սա նրան պա սասխանել է «Սոողջ բանականություն քեզ Ֆուլվիոս» Ամեն ինչ հասկանալով Ֆուլվիոսս իսկույն տուն է վերադարձել և սկսել հայհո յել կնոջը, ասելով «Կեսարն իմացել է որ ես դադտնիքը չեմ պահել, և դրա համար էլ հիմա պետք է վերջ տամ լմ կյանքին»: Կինն էլ դրան պատասխանել է «Եվ տեղն է քեզ, քանդի ինձ հետ այսքան տարի ապրե- լով՝ դու չես ճասսչել ու զգուշացել իմ անդսպությունից, բայց առա- ջինը ես պետք է մեռնեմ»: Եվ սուրբ քաշելով՝ իրեն փողոտել է ամուս- նուց առաջ:

12 Ճիշտ է կատակերգություններ ստեղծող Փիլիպիդեսը, որ, երբ սրբա Լիսիմաքոսը, նրա նկատմամբ բարեհաճությամբ լցված, հարցրել է «Իմ գանձերից ի՞նչ տամ քեզ նվեր», պատասխանել է «Ինչ որ կամենաս, արքա՛, միայն թե՛ ոչ պաղտնիքդ»: Բոլոր այլ բաներից բացի, շատախոսությունը զուգահեցվում է մի այլ, ոչ պակաս արատի հետ՝ հետաքրքրասիրության շատախոսները ծարավի են շատ բան լսելու որ պիտի հետո շատ բան պատմեն: Իսկ առանձնապես հարցուփորձով անդեկանում և իմանում են ամեն մի թաքուն ու գաղտնի բան, սակայն շատախոսությանը հնացած հումք հայթալթելով դրա բեռան համար, կամ թե ինչպես այն երեխան, որ ձեռքն է առած լինում մի կտոր և սուլց, նրանք էլ շեն ցանկանոմ ոչ լսածը պահել ոչ ձեռքերից բաց թողնել: Կամ, ավելի ճիշտ դաղտնիքների հետ վարվում են, ինչպես օձերի հետ, որոնց բռնելով թաքցնում են ծոցում, իսկ հետո, շկարճանալով գրունց տիրապետել, հենց դրանցից էլ կործանվում են: Ասում են, իմերն ու ձովային անդնաձկները ծնելի պայթում են արգելված բաները դուրս պրծնելով դեպի ազատութուն՝ ոչնչացնում ու կործանում են դրանց բաց թողնողներին: Սելևկոս Կալլինիկոսը, գալաթների դեմ վրած ճակատամարտում կորցնելով իր ամբողջ զորքը իր լուրս ամբողջ, փախել էր՝ արբաշտիան թողնել հանձնելով իր շորս ուղեկիցներով Երկար ճանապարհ կտրել անցել ձիով և, թափառելով անճանապարհ անդանդով քաղցից ու ծարավից թաղացած, մոտեցավ էլ մի փոքրիկ կալվածքի և իր բախտից, հանդիպել տանտիրոջը, նրանից հաց ու ջուր լնդրել: Իսկ նա ճանաչելով թագավորին՝ պատրաստակամությամբ և պահանջածն է բերել առատորեն, և՛ այլ բաներ, ինչու՞ որ հարուստ է լլուրը: Այդ դեպքից ուրախացած տանտերն իրեն շի զսպել և ուղի մարդկանց մոտ, որոնք ուղում էին անճանաչելի մնալ, շի ձևացրել թե յրանց շի ճանաչում, այլ նրանց ուղեկցելով մինչև բուն ճանապարհը և հրամայեց տալով՝ բացականչել և «մ՛ղջ լինես, արքա Սելևկոս»: Արլան էլ մեկնելով այդ ձևարը՝ նրան իր մոտ է քաշել, ասես թե ցանկա սարով նստրոյվել և ուղի Լամանակ նշան է արել ուղեկիցներից մեկին և իրա՛ն՝ ուղի մալու՛ գալիս:

Խոսող գլուխ էլ Լիլ սրագ թռավ ընկավ ի շու Ռջ:

Ե կ Լթլ լուս մնալ Տլ ի քր Լ գելով իրեն, ապա քիչ անց, Լլլ վլ բուգտունային թագավորի շաշոգությունն ու նախկին մեծությունը, հյուր բնկալը ուսթյան համար կարծում են ավելի մեծ շնորհակալության կատանար, բան թե հյուրընկալության: Ասենք, այդ մարդու անդադու-

թյունը արդարացեսում են սակ ինչ որ շափով անկէալած հույսս ո բարե՛ւաճությունը:

13 Իսկ շատախոսների մեծ մասն իրեն կործանում է առանց որևէ պատճառի: Այսպես երբ մի վարսավիրանոցում խոսել են Դիոնիսոսի և իրապետութեան մասին, թե իբր անսասան է այն և անխորտակի վարսավիրը ծիծաղելով ասել է «Եվ դա դուք ասում էք Դիոնիսոսի՞ մասին, որը մի քանի օրը մեկ իր կոկորդը դնում է լմ անկու տակ»: Լսելով այս մասին՝ Դիոնիսոսը համայն է խաշել վարսավիրին՝ վարսավիրների ողջ դասը շատախոս է լինում և բռնաբար չէ՞ որ սրանց մոտ են հավաքվում և երկար-երկար նստում ամեն ամեծ շատախոսները, այդ գեղ սովորութեամբ վարակելով նաև իրանց նրքելայոս թագավորը, երբ որ ասող խոսող վարսավիրը սրբիշով արդեն փաթաթելով իրան հարցրել է «Քեզ ինչպե՞ս խուզեմ, արքա՛» սրամտորեն պատասխանել է «Լուռ»: Ահիջիկայոս մ ավենացիների մեծ պարտութեան բոթն էլ դուժել է պիրևոսցի մի վարսավիր, որն այդ մասին առաջինն է իմացել այդտեղից փախածի ծառայից Իսկույնեկե՞ ժարսավիրանոցը թ դած նա սրացել է Աթենք տանող ճանապարհով:

Որ իս ուն ա յ որ խելս հանկարծ

լուր տանելով քալաք

որ լեսզի առաջինն ի՞րլ նելլայանար

Մայր է տուել, ինչպես սովորաբար լինում է մեծ խառնաշփ թ թյան, և ժողովուրդը շտապելով ժողովի սկսել է որոնել, որ իմանա որտեղի՞ց է եկել այդ բոթը: Բերել ու հարցուփոխ ճ են արել վարսավիրին, որը պատմողի անունն իսկ չի իմացել և վկայակոչել է անանուն և ամենքի չամար անհայտ մի մարդու ժողովրդի մեջ գայրազին աղաղակ է բարձրացրել «Խոշտանգի և շարագործին: Անվաջա՛րդ անել: Ի՛նքն է մոգր նել: Ի՛նքն է հորինել: Ուրիշ է՛լ ով է լսել Ո՞վ է հավատացել»: Քարշ են տվել բերել անիվը, վարսավիրին կսպել գրանից: Հենց այդ ժամանակ էլ չայտնվել են և պատահածի մասին լուր տվել նրանք, ովքեր կարողացել են փրկվել արշավանքից: Բոլորը ցրիվ են Լիել, յուրաքանչյուրն իր վշտի հետ՝ խեղճ վարսավիրին թողնելով անիվին ետպված Ուշ արդեն երեկոյան մոտ ազատվելով, նա հարցրել է պահակին, թե լսե՞լ է արդյոք ինչպե՞ս է զոհվել զոյավար նիկիասը: Մհա թե ինչպես է գեղ սովորությունը վերածվում սնհաղթահալ ելի և անուղղելի շալիքի:

11 Լուչիւս որ պար, զգվլի հասով դեզեր քնդունող հիւանդները պարշան, Լն պղում նուշնիակ դեղամանից արգալս էլ բոթաբերներն են ստեղի և խորշիլ սլ սնց լսողներին Այդ մասին ճիշտ է ասել Սոփոկլէսը

Իմ լսողութիւնն է թե հոգիս ևս բառերով խոցում է

Ինչ ես հարցնում, թե ուր է իմ տառապանքը:

Եւ լսողութիւնս ևմ սանտում իսկ ոգիս խոցում է կասարվար

Քաղ կարելի է պատճառել և գործողութիւնս, և բառերով, սակայն սն լսողութիւն լեզվի համար ոչ սանձ կա ո՛չ խոչընդոտ: Մի անգամ պարտացիք տեսել են որ Աթենասի Պղնձաաշտարակ տաճարը խալանված է և դրա մեջտեղում ընկած է մի դատարկ ամասն Վազելադ հովարված եկած ամենքը տարակուսանքի մեջ են ընկել, իսկ այնտեղ գտնվողներից մեկն ասել է «Եթե ուզում եք, ձեզ կասեմ, թե ես ինչ եմ մտածում այս ամենի մասին: Կողոպտիչները գիմելով այդպիսի վտանգավոր գործի՝ խնդակոթ են խմել և իրենց հետ գինի են բերած եղնչ, որպեսզի լթլ աննկատ մնաս, թուշնի ներգործութիւնը կատցնեն ու լուծեն գինու մեջ, իսկ եթե իրենց ըռնեն, ապա մեռնեն ոչ թն կտոանքի են թարկվելով այլ՝ թեթե, ցովադուրկ մահով՝ թուշնից»: Երբ նա պատմել է, թլ ինչպե՛ս է ամեն ինչ խորամանկորեն մտածված եղել, սլալ զ Լուարձը որ այդ մարդը ոչ թե պարզապես կոահում է, թե բան իմ պէս է Լուլ այլ գիտի ճշգրտորեն: Եվ շոլս կողմից շրջապատելով նրան մարդիկ սկսել են բղավել «Ո՞վ ես դու: Ո՞վ է քեզ ճանաչում: Գու դա որտեղի՞ց իմացար»: Այսպես հարցուփորձվելով նա խոստովանել է որ ինչն էլ կողոպտիչներից մեկն է եղել: Եվ մի՞թե նուշն կերպ շեն բոնը վել Իբիկուսին սպանողները երբ, թատրոնում նստած, կռունկներ տեսնելուն պես՝ սկսել են ծիծաղելով բշիշալ իրար թե, իբր, հայտնվել Լն Լիկուսի վրիժառունները Մինչդեռ Իբիկուսը վաղուց արդեն կորել էր, որտն փնտրում էին, և նլանք, սվքեր մոտիկ նստած՝ լսել էն այդ բըւ փշոցը իսկուշն կառչել են դրանից ու լուր հասցրել իշխանութիւններին: Այդպես մերկացվելով՝ նրանք կոտանքների են ենթարկվել, և նրանց պատժել են ոչ թե կռունկները այլ շատախոսութիւն քորը, որն տիպէլ է ինչպես էրիննիա կամ Պատիժ, բերանից թոցնել սլանութիւն մասին: Ինչպե՛ս ախտահարված անդամները միշտ քաշում ու դելի իրենց են ձգում հարկան մարմնամասերը այդպես էլ շատախոսի լեզուն որը մշտապես բռնված է լինում անդով ու տապով, դեպի իրեն է ձգում ու ներծծում ամեն գաղտնի և արգելված բան: Ուստի բանա

կասութիւնը պատենշ արած, միշտ պետք է զուգիւր և սահմանափակել զորա շարժումն ու ներգործութիւնը, որպեսզի մարդ ավելի հիմար դրութեան մեջ չընկնի, քան այն սագերը, որոնք Կիլիկիայից Տավրոս անց նեղու ճանապարհին, որտեղ բազում են արծիւները կտուցներին են առել, ասում են, հարմար չափսի քարեր, որ ձայնի համար ծառայել են իրր'ս փական կամ խցան և դիշերով աննկատ թռել անցել:

15 Եթե հարցնենք, թե ով է մարդկանցից ամենավատն ու ամենավտանգավորը, գանկացած մարդ անպատճառ կասի՝ գավաճանը: Սակայն Եվտիկրատեսը Գեմոսթենեսի արտահայտութեամբ, մակեդոնական փայտով ծածկում էր իր տունը Փիլոկրատեսը, շատ ոսկի ոտանալով, «իր համար ձուկ ու հարճեր էր գնում» Եվֆորբոսին ու Փիլադրոսին, որոնք գավաճանել էին էրետրիային, թագավորը հող շնորհեց: Շատախոսն էլ՝ կամավոր ու անշահախնդիր դավաճան է որը ու թե բերդեր ու հեծյալ շոկատներ է ծախում, այլ դադարնիքներ է դուրս տանում դատարաններից, դավադրութիւններից պետական վեճերից, ընդ որում ոչ ոքից շնորհակալութիւն չի ստանում, իսկ ինքն արդեն շնորհակալ է այն բանի համար, որ իրեն լսում են: Եվ այն ինչ ասված է մի մարդու մասին, ոչն ախտհեմորթն և ինչպէս պատահի ընծայում ու վատնում է իր բարիքը

Ոչ դո անատաձեոն շես դո հիլան օթլ ն օնես յո հրձվ մ ես տալով —

խիստ սագական է նաև դատարկախոսին «Ոչ, արդ մասին հայտնելով բարեկամ շես դու, դու բարյացակամ շես դա լոկ հիվանդութիւն է քո մեջ դատարկարանելով, շատախոսելով՝ հրձվում ես դու»:

16 Ասենք այս բոլորը պետք է հասկանալ ոչ թե շատախոսութեան պատճառով հանդիմանելու, այլ գրանից մարդուն բուժելու համար. չէ՞ որ արատներից մեզ ազատում է դրանց դիտակցումը և վարժութիւնը, բայց նախ դիտակցումն է դալիս Քանդի ոչ ոք արմատախիլ չի անի և իր հոգուց դուրս չի քշի այն, ինչը չի բարկացնում իրեն: Իսկ մեզ արատները բարկացնում էն երբ մե՛ք բանականութեամբ ըմբռնում ենք, թե դրանք ինչ վնաս ու անարդանք են բերում մեզ: Այդպես էլ մտածում ենք շատախոսների մասին որոնք ատելութիւն են հարուցում մտածելով դուր դալ, ձանձրացնում են՝ ձգտելով հաճոյանալ ծաղրի են ենթարկվում ցանկանալով զարմացնել իրենցը վատնում էն՝ շահ շատանալով Թարեկամներին վիրավորում են թշնամիներին օգուտ բերում, իրենց կործանում են Եվ ամենաատաշին միջոցը հիշյալ արատը

16 Երբ արժանաբար բոլոր այն դժբախտ ությ լնները հասկանալն է որ նք
17 Երկրորդ միջոցն էլ հակառակ հատկության վաստարկներն

են լուսկյացության այն զովեստները, որոնք և՛ լավում են, և՛ հիշվում,
և միշտ կազմ ու սլատրաստ են: Այն, որ լուսկյան մեջ ինչ որ վեհա
սրանձ ու սրբազան բան կա խորհրդավոր ինչ-որ բան: Այն որ կարճ
ու սեղմ խօսողներին, որոնք կարողանում են կարեւոր միտքը քիչ բա
ռերով արտահայտել միշտ սիրել ու հարգել են ավելի շատ քան ան
կարգ ու սանձարձակ շատախոսներին: Պատուներ զովում է նրանց ում
հոտները կարճ են, հագեցած ու խիտ, նրանց նմանեցնելով հմուտ ան
դաձիկներին Իսկ Լիկուրգոսը իր համաքաղաքացիներին ստիպելով
լսել, մանկությունից իսկ սկսած նրանց դասավանդում էր սեղմ և ըստ
մտկյան խոսելու արվեստը: Եվ ինչպես կելտիբերներն են կոփված եր-
կաթ և տանում խաղելով հողում, իսկ ապա մաքրելով կեղտը, այդպես
էլ սպարտացու խոսքը զուրկ է թեփ ու թեփուկից և կոփվում է մաքրը-
վելու և ավելորդ ամեն ինչից հանուն մեծ դիպուկության: Նրանց պա
տախանների հակիրճութունն ու սրութունը շատ լուռ մնալուց Լն ծրն
վում: Առանձնապես պետք է շատախոսներին ցոյց տալ, թե ինչպիսին
է այդ հատկությունների ամն ու գեղեցկությունը: Այլպիսին լ՛ արգյոք
սպարտացիների խոսքը Փիլիպոսին «Դիոնիոսսը կորնթոսում է» Իսկ
Երբ դրան ի պատասխան Փիլիպոսը գրել է «Ահա կներխուժեմ Լակո
նիա, ձեզ յոլորիդ դուրս կքշեմ» նրան պատասխանել են «Եթե», Իսկ
Երբ Դեմետրիոս թագավորը սրտնեղած բացականչել է. «Միայն մեկ
դեոսյան Լն սպարտացիներն ուղարկել ինձ մոտ», դեոսյանը բոլորո
վին շվախենալով, ասել է «Մեկի մոտ՝ մեկին» Եվ հներով էլ ենք մենք
հիանում նրանց սակավախոսության համար: Չէ՞ որ «Իլիականի» կամ
«Ոլիսականի» տողերը չէ, Պինդարոսի երգերը չէ որ ամֆիկտիոնները
դրել են Պիթյան Ապոլլոնի տաճարի վրա, այլ՝ «Ճանաչիլ ինքդ բեզ»,
«Ոչինչ՝ չափից ավելի», «Խուսափիր երաշխավորելուց», բանդի հիա
նում էին այդ առույթների ծանրակշռությամբ ու պարզությամբ որոն
դում սեղմ բառերով դրոշմված էին սպարզորոշ մտքեր: Մի՞թե աստված
ինրն էլ քախոս ու հակիրճ չէ իր ավետումներում: Եվ Լոկսիոսն էլ նրա
համար է այդպես կոչվում, որ ավելի քան անորոշութունը խուսափում
է երկարաբանութունից: Եվ մի՞թե առանձնապես չեն դրվատում ու
հիանում նրանցով, ովքեր ընդհանրապես յուրա դնալով առանց բառե
լի այն ինչ պահանջվում է արտահայտում են նշաններով Երբ ժո
լսելու լը Հերակլիտին ստիպում էր արտահայտել իր կարծիքը միարա

նության մասին, նա ելնելով բարձունքը, վերցրեց ջրով լի գավաթը, գրա մեջ ցորեն լցրեց և խառնելով դազձի հետ՝ խմեց ու գնաց, դրանով իսկ ցույց տալով, որ պետություններն այն ժամանակ են ծաղկում խազազուստյան ու համերաշխության մեջ երբ բավարարվում են իրենց ունեցածով չձգտելով ավելորդությունների: Սկյութների թագավոր Սկյութորոսը՝ ութսուն երեխաների հայրը, մերձիմահ լինելով, պատվիրեց մի տրցակ տեգ բերել և հրամայեց որ երեխաներից ամեն մեկը վերցնե տեգերի սրցակն ու ջարդի իսկ երբ յուրաքանչյուրը խոստովանեց, թե չի կարող դա անել, նա ինքը տեգերը մեկ առ մեկ դուրս քաշելով՝ հեշտո թյամբ ջարդոտեց դրանք երեխաներին ցույց տալով, որ նրանց միջև համամտությունն ու համաձայնությունը անխախտելիության ու հզորության երաշխիքն է իսկ պառակտումն էլ սպառնում է տկարությամբ ու անկայունությամբ:

18 Եթե այդ և նման բաները նորից ու նորից ինքնիրեն կրկնի շատախոսք, ապա գուցե վերջապես դադարի դատարկ խոսակցություններից հաճույք ստանալուց: Իսկ ինձ նույնիսկ ստրուկը, որի մասին ես կպատմեմ, շփոթմունքի մեջ է գցում, սովորեցնելով բերանից զուր տեղը բառը բաց շթողնել, հաստատ մնալ արդեն ընդունած որոշումներին: Հսկող Պուլիոս Պիզոնը, շքանկասալով, որ իրեն ձանձրացնեն իր ստրուկներին պատվիրել էր միայն հարցերին պատասխանել և շատսել ուրիշ ոչինչ: Եվ մի անգամ, ձգտելով բարեկամանալ Կլոդիոսի հետ, որն այն ժամանակ բարձր պաշտոնի էր, հրամայեց կանչել նրան ճաշի, որ կազմակերպված էր պատշաճ շքեղությամբ: Նշանակված ժամին բոլորը հավաքվեցին և սպասում էին միայն Կլոդիոսին Պիզոնը մի յանի անգամ ուղարկեց այն ստրուկին որը տվորաբար հյուրեր էր հրավիրում, տեսնելու թե չի՞ գալիս նա Երեկոյան լեմ Պիզոնը հույսը կտրեց ու հարցրեց ստրուկին. «Իսկ դու կանչե՞լ ես նրան»:— «Հա, կանչել եմ» — պատասխանեց ստրուկը: «Իսկ ինչո՞ւ չեկավ»: «Ախր նա հրաժարվեց գալ»: «Բայց էլ ինչո՞ւ իսկույն լասացիր»:— «Ախր դու լես հարցրել» Բայց սա հոռմեացի ստրուկն է իսկ ատտիկացին «հողը փորելով՝ կպատմի, թե ինչի հիման վրա և ինչպես է տեղի ունեցել հաշտեցումը»: Սովորույթի ուժը մեծ է ամեն բանում: Եվ ահա հենց այդ մասին էլ մենք կխոսենք հիմա:

19 Ոչ թե սանձերը ձգելով պետք է զսպել շատախոսին այլ պետք է նրա արատը հաղթահարել սովորույթի միջոցով: Նախ, թող նա եթե շատերին են հարցնում սովորի պատասխանել միայն այն ժամանակ, երբ մնացած բոլորը կհրաժարվեն:

Լազրի և խորհուրդի նպատակները տալքեր են» — ինչպես ասել է Սոփոկլեսը: Այդպես էլ խոսքի և պատասխանի քանզի մրցավազրում հաղթանակը նրանն է ով որ առաջինն է տեղ հասել իսկ այստեղ էթի մի ուրիշը ճիշտ պատասխանի քեղ համար բավական է որ համա ձայնելով նրա հետ ո գովելով որան բուրյացական մարդու փառք վա տակէս, իսկ եթե ոչ ա յ այն ժամանակ տեղին է և դատապարտել չէ, որ սովորեցնես այն, ինչ որ շփտեն, և լրացնես այն, ինչ որ բաց է խոյնված: Ամենից ավելի մարդ պետք է զգուշանա որ չիինի թէ ուրիշին հարցնելիս ինքը ժամանակից շուտ տեղից վեր թռչի ու պատասխանի ճիշտ այդպես էլ վայել չէ, որ իր ծառայություններն առաջարկի էլլ ուրիշին ևն խնդրում: Քանզի նման դեպքերում, թվում է թե մենք նրան ումից սլ խնդրել են մերկայնում ենք այն լանում թե չի կարող տալ իսկ խնդրույին թէ պիտի ամից կարող է ստանալ: Եվ եքբ բառասխանում են ւ յրդիսի շատագուղականությունն ու լկտությունը

մ ձեռով լիբախարական Լն Առաջինը պատասխանել շտապույր աւես թէ ասում է հարցսողրն «Ինչո՞ւ ես նրանից հարցնում: Նա ինչ պիտի որ Լմ ներկայությամբ ինձնից բացի որեէ մեկից հարցնել ինչ չարժէ: Բսկ չէ՞ որ մենք յաճախ հարց Լնք տալիս ոչ թէ պատասխանի կարիք դգալով, այլ ձգտելով լսել մի այլ մարդու ձայնը և նրա բարեհաճությունն արժանանալ՝ ցանկանալով գրուցի մեջ ներքաշել նրան ինչպես վալ լում էր Սոկրատեսը Քարմիդոսի ու թեևտեսոսի հետ Պատասխանով արժէ երկն կանխելը ջանալով գրավել ուրիշի լսողությունը Լ պուղեցնել ուրիշի մտքերը միենույն է թէ Կետվել համբուրվելու մի մտքու հետ ոլը ծարավի է ուրիշի համբուրիին կամ ջանալ իր վրա գրավել ուրիշին ուղղված հայացքը: Նույնիսկ եթե նա ո մ հարցրել են հրեմաշվել է պատասխանել, ապա պատշաճ է որ մարդ զուպի իրեն և միայն հարցնողի ցանկությամբ ւ խնչանքով պատասխանի ալ ժա նապատվորեն ու համ ստորին պատասխանելիս, երբ սխալվում են նրանք, ում հարցով պիմել են, արդարացիորեն ներում են ստանում, իսկ նրանք ովքեր առանց թույլտվության մեջ են ընկնում և ընդհատում ուրիշներին անտանելի Լն նույնիսկ եթէ ճիշտ էլ պատասխանեն, իսկ եթէ արդեն սխալվեն ամենքի ծիծաղն ու շարախնդությունը կհարուցեն:

20 Երկրորդ վարժությունը վերաբերում է քեղ ուղղված հարցերի շառ ասխաննելին, և շատախոսք դրանց պետք է ոչ պակաս ուշադրություն դարձնել Այստեղ կարևոր է, որ մարդ սխալմամբ լրջուցեն լպատասխանի այն արցերիչ որոնք տրված Լն որպեսզի լրեն ծաղրեն ւ Ան առնեն 2է՞ որ մանք ու մլ ալլ բանից շհարկադրլած, բացի

կատակելուց ու զվարճանալուց, հարցեր են հորինում ու նետում շա-
ս ախոսանքին, նրանց ստիպելով հիմարություններ դուրս տալ: Այստեղ
ահա պետք է զգուշանալ ու շտապել պատասխան տալ ասես թե
ելախտագիտությունից, այլ ծանրութեթեանեւ, թե ինչպիսին է հեռա-
քրքրատների բնավորությունը և նա ինչի կարիք ունի: Եթե քեզ թվում
է թե նա իրապես ուղում է լմանալ այն ինչի մասին հարցրել է, պետք
է քեզ ընտելացնել: Նապաղել հարցի ու պատասխանի միջև արանք
թողնես, որի ընթացքում հարց տվողը կավելացնի որևէ այլ բան եթե
ցանկանա, իսկ դու կմտածես պատասխանի վրա՝ շտապելով և հարցը
լիճճելով, որովհետև ավելորդ շտապողակ սնությունից հաճախ պա-
տասխանում են ոչ այն հարցին որ տրված է եղել: Ծիշտ է, Պիթյան,
պատահում էր, գուշակություններ էր տալիս երբ դեռ իրեն հայց տված
չէին լինում բայց լե՞ որ ասովս) որին նա ծառայում է:

Նույնիսկ հա իրեն է ակնհայտ դնում ի շոտոգին լա ՚

Իսկ ձա ով ուղում է պատասխանել ինչպես վայել է, ովտք է հասկանա
միտքը և ճշգրիտ իմանա հարցնողի դիտավորությունը որպեսզի առա-
ծի նման դուրս չգա:

Ես ասն էմ խնրոմ տաշոր չեն ող մ տալ

Այսպես թե սյնակ, անհրաժեշտ է զսպել լ ոսելու: Լեռանձ ծարավը,
թե չէ կթվա, թե շուրթերիցդ պոռթկացել է երկար ժամանակ զստված
մի հեղեղ որ, հուրախություն չեղ հարուցել է տրված հարցը: Մոկրս
տեսը ճնշում էր ծարավը՝ իրեն թույլ չտալով ջուր խմել գիմնախոնից
հետո, մինչև որ դասարկեր առաջին կուժը՝ գեանին թափելով, որպեսզի
իր էություն անբնական սասին սովորեցնեն ս լա՛ւ լ բանականության
կողմից նշանակված ժամկետին:

21 Հարցերին պատասխանելու լրեք եղանակ կա ասել անհրա-
ժեշտը պատասխանել սիրալիրությամբ և ավելորդ բաներ խուել: Այս-
պես օրինակ երբ որևէ մեկը հարցնի՝ սա՞նն է Մոկրատեսը, կարելի է
պատասխանել լժկամորեն ու անբարյացակամորեն. «Տանը լէ կամ
լ ույնիսկ բաց թողնել «տանը» բառը, եթե նմանվենք սպարտացիներին,
որոնք Փիլիպոսի աչն հարցին թե կթողնե՞ն քաղաք մտնի, ուղարկել
էին մի նամակ, այնտեղ գրելով մի մեծ ՈԶ: Առավել լարյացուկամ
ւարդը կաւի «Նա տանը լէ, խնջույրի է գլտջել», և, եթե ուզենա կա
վելացնի. «Այնտեղ նա սպասու՞ է ինչ-որ արտասահմանցիների»: Իսկ

շուտախոս-չաղակրատը կպատասխանի այնպես ասես թե շատ է կար-
 գացել Անտիմաքոս Կոլոֆոնացուն. «Նա տանը չէ, նա խնջույէի է գնա-
 ռել, այնտեղ սպասում է Հոնիայից եկող հյուրերի, սրանց մասին Մի-
 լթից նրան նամակ է գրել Ալքիբիադեսը, որտեղ նա հյուր է եղել Տիս-
 սափերնեսին կուսակալին մեծ արքայի, որն առաջ օգնում էր սպար-
 տացիներին իսկ հիմա Ալքիբիադեսի դրդամբ աթենացիներին. Ալ-
 յիբիադեսը տարհամոզել է Տիսսափերնեսին ցանկանալով հայրենիք
 վերադառնալ: Եվ այսպես կպատմի Թուկիդիդեսի ամբողջ ութերորդ
 գիրքը՝ ոսկնդիրների առաջ զեղվելով մինչև որ հասնի պատերազմի
 մեջ Սիլեսի մտնելուն և Ալքիբիադեսի երրորդ արտաքսմանը Այդալի-
 ւի շանդամանքներում առանձնապես պետք է մարդ զսպի իր շատա-
 խոսուիչունը ասես թե գնալով հարցի հետքով պատասխանի սահման-
 ակրը ինչպես կարկինով, հարցնողի կարիքով շափել: Կարնետողոսը, երբ
 գես մեկ փառլի չէր արժանացել զրուցելիս է եղել գիմնասիոնում, վե-
 լ կոչում մեկին ուղարկել է նրա մոտ խնդրելով որ մի քիչ շափավո-
 րի իր ձայնի ուժը (քանզի նա խիստ բարձրախոս է եղել) իսկ Կար-
 նետոսն ասել է «Դե ձայնաչափ տուր ինձ», ինչին սա լավ պատաս-
 լան է սվել. «Քեզ ձայնաչափ էմ տալիս քո զրուցակցին» Սուրենն,
 թող հարցնողը ցանկալիունը շափ լինի պատասխանողի համար:

22 Ինչպես որ Սոկրատեսն էր պատվիրում, որ մարդ լրեն զսպի
 սր կերակրատեսակներից որոնք կուշտ մարդկանց քաղցն են հոս-
 արում է սին խմիչքներից որոնք ծարալ են բորբոքում, այդպես էլ
 շատախոսը պետք է զգուշանա այն խոսակցություններից, որոնցիտ ին-
 չլն ամենից ավելի է բավականություն ստանում ու որոնց ընթացքում
 ինքն իրեն զսպել չի կարողանում, և պետք է դիմադրի դրանց գրոհին:
 Չորտկանները հուշժ հաճությամբ են պատմում հակատամարտելի մա-
 տին, և բանաստեղծն այդպիսին է պատկերել Նեստորին, որն առվերջ
 պատմում է իր փառավոր սխրանքները մասին: Իսկ նրանց մոտ, ով
 լի է հաջողության են հասել դատական ասպարեզու է կատ թե առաջնոր
 վ կամ արքայի բարեհաճությանն են արժանացել պատահում է մի
 լակ հիվանդություն, որ նրանց սախում է անընդհատ հիշել ու նկա
 լ սգրել թե ինչպես էին իրենք գալիս հավաքում, մարտնչում, դատ
 լություններ անում, իրենց հակառակորդներին ու մեղալրողներին մեր-
 կացնում ինչպես են զովեստների արժանացել: Իսկ ուրախությունն
 սվելի զրուցասեր է այս ծիծաղելի անխոնջությունից, քանզի նա ոչաս
 մություններից նորից ու նորից է իրեն տաքացնում ու վլրածնում Դյա

համար էլ գոյության ունեն մարդիկ, որոնք հակված են ամեն սոփիստի
աչդպիսի պատմութիւններ ան եր ան ելու Քանդի ոչ միայն

Որ տեղը ոչ ոք էլ այնտեղ էնք մեկ ձևով գնում

այլև մենք ծայնն էլ դնում ենք այնտեղ լատի հաճելի է և մեր լեզ
վի վրա էլ նույն բանն է բանգի մենք աչդպիսի ձգտում ենք նկարագրել
մեր իշտութեանը Այսպես օրինակ սիրահարվածների սովորական
դրամներն է բառերով հարուստն ապա սիրած էակի վերաբերյալ հի-
շտութեաններին ընդ որում խոսել ոչ միայն մարդկանց հետ այլև ան-
շունչ առարկաների «Օրացրու նույն մահի՞՞ կամ՝

Սոցիալ աստված էի համարում, օրհանելու լուսաւոր, Լաբուսուի
նույն հենց աստված էի մեծագույն բանի որ աչդպիսի անուշ խոսեցիր:

Շատախոսը Լաբուսու կարելի է մի քիչ խոսել ոնց որ տաշտ լինի հե-
զեղի մեջ Միջուկն ու ինչի կատամամբ ավելի մեծ հակում ունի դրա-
նից էլ պետք է զգուշանա ազատութեան շտա իրեն և իրեն ձգած պա-
հի, որովհետև հաճելի բանի մեջ կարելի է հեռուն գնալ և լիմանալ թե
որտեղ կանգ առնել: Նույն բանը տեղի է ունենում և շատախոսների
հետ երբ խոսք է բացվում այն մասին, թե իրենց կարծիքով ինչով են
ներանք ուրիշներին գերազանցում փորձի կամ հմտութեան շնորհիվ
ինքնա սեր ու փառասեր է նա ուլ

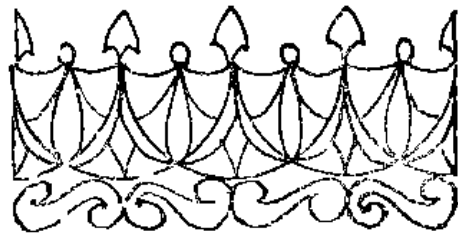
Համարյա ողջ օրը անց է կացնում միայն այն պարապմունքով
և նշում ինքն լրեն ավելի ուժեղ է զգուշ:

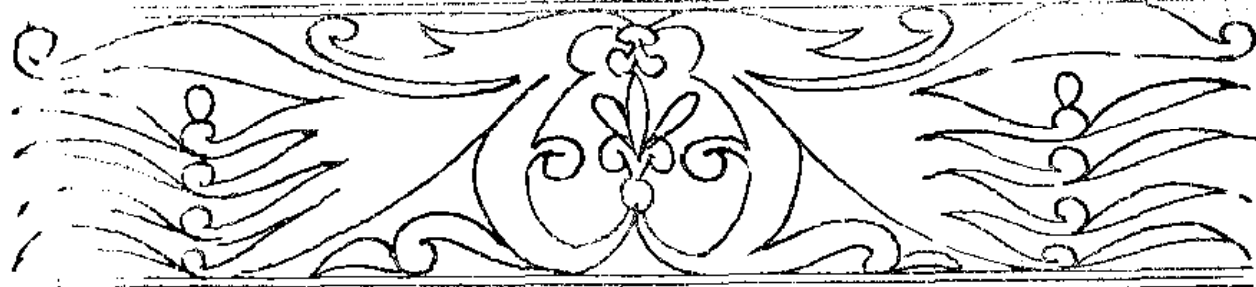
Ընթերցել սիրողի ախար դա պատմութեանն է քերականի համար՝
բառային արվեստը, շատ բան տեսած ճանապարհորդի համար հեռա-
վոր երկրների մասին պատմվող բաները: Սրանից նույնպես անհրաժեշտ
է զգուշանալ որովհետև նման բաները նույնքան հրապուրիչ են շա-
տախոսութեան համար որքան սովորական արտավայրը անասունի
համար: Հիացմունքի է արժանի Կյուրոսը, որ, հասակակիցների հետ
մրցելիս, նրանց հրավիրում էր ոչ թե այն մրցումներին, որոնցում կա-
րող էր հաղթել այլ այն որոնցում ավելի թույլ էր, որպեսզի իր հաղ-
թանակով նրանց շփոթեցներ, այլ նրանցից բան սովորեք հօգուտ իրեն:
Շատախոսն էլ, ընդհակառակը՝ եթե հանկարծ լսի մի խոսք, որից կա-
րող է որևէ բան սովորել կամ իմանալ իրեն անհայտ ինչ-որ բան, մեր-
ժում է դա և ընդհատում, փոխանակ դրա գիմաց վարձահատույց լինի
չնչին մի բանով՝ լուրջամբ իսկ ինչք մշտապես դիտում է նույն տե-

1. ... նրա բառերը նման են հին ու ամբողջ աշխարհիս ծանոթ եր
գերիս Մ' 1, մեզ մոտ կար մեկը, որ պատահաբար կարգալով էֆորոսի
գրքերից երկուսը կամ երեքը՝ ամեն մի հանդիպած մարդու հոգեհան էր
անում ու թունավորում յուրաքանչյուր ճաշկերույթ, անվերջ պատմելով
էկ 1-ի մոտ տեղի ունեցած ճակատամարտի մասին և այն մասին,
թե լրանից հետո ինչ եղաւ արեւել ու Լույնիսկ սուացաւ Լեպոմինոն
գաւ մականունը:

2. Ասենք, սա ամենամեծ շաբթը չէ, շատախոսությունը երբեմն
1-ի 1-ը ուղղել նման բաների վրա այն ավելի պակաս տ'ամ է, եթե
խոսանց շատ են խոսում գիտական բաների մասին այսպես որ պետք
է այդպիսի մարդկանց ընտելացնել, որ մենակ գրեն կամ խորհրդածեն
1-ման բաների մասին: Ստոիկ Անտիպատրոսը չէր կարողանում, ինչպ'ս
տտում են կամ չէր ցանկանում հանդիպել Կարնեսագոսին, որը խիստ
գոմանարեն հարձակվել էր Ստոյաչի վրա, 1-այց ամբողջ գրքեր է գրել՝
1-ից 1-ը տարիաթյուններով ընդդեմ նրա որով և վաստակել է «Ճշոցա-
գիր մականունը: Իսկ շատախոսին, սուցե մենակ արվող այդպիսի
գիմնորական վարժությունները և գրավոյ ճշոցը հեռացնելով ամբոխից՝
տատիճանաբար սովելի պակաս անտանելի դարձնեն 1-ան մոտիկների
համար: Չէ՞ որ շնորք էր իրենց կատարությունը թափում էր ծառի
կամ բարի վրա մարդկանց համար գառնում էր արեւոս վասնդավոր
Շատախոսների համար օգտակար է մշտապես լինել հաշանի ու երկ
մարդկանց հասարակության մեջ սրանցից հնչվելով՝ նրանք լսելու սո
վորություն ձեռք կբերեն: Այդ սավորությանը միշտ պետք է գուգակցվեն
1-ը հետեն նաև այսպիսի նկատառումներ 1-ը դատարարություններ երբ
բարասավում ենք խոսել ու բառերն արդեն մեր լեզվի վրա են: «Այդ
ինչ խոսք է, որ հազիվ է բերանիցս դուրս գալիս», «Ո՞ր է ինձ տանում
1-ը լեզուն» «Ի՞նչ մի լավ բան է լինելու, եթե ևս ասեմ 1-ին վատ
բան, եթե լսեմ»: Եթե խոսքը հողիդ հանում է շաբթ է արեւն 1-ն տես ինչ
1-իս ծանր բեռը չէ՞ որ արտաբերվելով էլ դա նույնն է սնալու 1-այց
1-արդիկ խոսում են կամ սեփական կարիքից դրդված կամ օգնելով
1-ողին կամ էլ որպեսզի միմյանց բավականություն պատճառեն,
խոսքով ասես աղով համեմելով իրենց պարապ ժամանակը կամ այն
1-ործը որով գրադված են: Իսկ եթե ու խոսողը օգուտ ունի, ոչ լսողը՝
կարիք, ո՞չ էլ բավականություն ու գեղեցկություն կա ասվածի մեջ
այց դեպքում ինչո՞ւ խոսել: Չէ՞ որ բառերը ոչ պակաս անիմաստ ու
անօգուտ են լինում քան արարքները: Իսկ սչա ամենից պատշաճա-
խոսները թող որ միշտ հիշեն Սիմոնիդեսի ասույթը «Ասելիս հսճախ

զզջում ես դրա համար իսկ լռելիս երբեք»։ Եվ թող որ հիշեն նաև, որ ամեն մի գործում մեծ ուժ է ունենում վարժանքը. նույնիսկ ղկրտոցն ու հազր, ջանք թափելով, մարդիկ հաղթահարում են թևկուզե դժվարութլամբ ու շարշարանքով։ Իսկ լռութլունից մարդ ոչ միայն չի ծարա վի ալլե ցավ ու ծանրութլուն լի ղգա։

Հետաքրքրասիրություններ

Եւ եւեղիւ շուրջ սառը կամ վնասակալ բնակարանը, ամենից լավ է իւարկե, լքելը թայց եթե տվյալ տեղի հետ կապում է սովորույթը, ոչնէ ժամանակ ձեւափոխելով լուսամուտներն ու փոխելով սանդուղքը, իսկ դռների մի մասը բացելով և մյուսները փակելով կարելի է դասափոխել ալնպէս որ տանը սվելի շատ լույս լինի թայմ օր ու տարութեան:

Նման փոփոխութիւնները նուրիսկ որոշ բաղաբնելի շատ օգուտ են բերել Այսպէս օրինակ իմ հայրենիքի մասին էլ պատմում են, թե Քերտուսը բաղաբը շուտ տվեց դեպի արևելք, որն առաջ բաց էր արև մուշան բամու հանդեպ և երեկոյան զրկված էր լինում արևից, որի լույսը փակում էր Պառնասոսը Իսկ գիտնական էմպեդոկլեսը միջնորմելով կիշքը որի միջով հարավից գեալի հարթավայրն էր փչում հեղձուցիչ ու սպառնալիչ քամին, ինչպէս հայտնի է էրկիրն ազատուց մանտախտից:

Եվ ահա այդպէս էլ ապականիչ ու կործանիչ կրքերը, որոնք հոգուն փոթորիկներ ու խավար են բերում, ամենից լավ է հեռու քշել և կործանել մինչև հիմքերը՝ ինքդ քեզ պարզելով խաղաղ պայծառութիւն, լույս ու թայմ շունչ: Իսկ եթե դա չի հաջողվում ապա դոնե պետք է հասնել փոփոխութիւնների ու վերակառուցման՝ որոշ բաներ տեղափոխելով ու շուտ անալով:

Եվ ահա ասանք, հետաքրքրասիրությունը — դա կրքոտ ցանկութիւնն է իմանալու ուրիշների արատները, և միշտ այդ ցավի հետ է կապված, քան երեսութին, նախանձն ու շարութիւնը:

Լա՛վ, դու այլոց արատները, նախանձկոտ,

Սրտտեսողին նկատեցիր, քոնն աչքիցդ բա՛ց թողիր պատահարար

Եկ մի կողմ թող արտաքին ամեն ինչը և քո հետաքրքրասիրությունը դարձրու դեպի ներսդ: Եթե քեզ հաճելի է տեղը տեղին իմանալ պակասություններն ու արատները ապա բավականին դորժ կգտնես քո տանը, քանզի «որքան ջուր կա Ալիզոնում ու տերև՝ կաղնու ճյուղերին», այդքան մեղանշումներ կգտնես քո կյանքում: Ոոգի է մեջ բալահանալ լափ կրքեր ու գոեհկություններ:

Ինչպես Քսենոփոնն է ասում, լավ տանտիրոջ տանը ամեն ինչ իր տեղն ունի այնտեղ զոհերի ամաններն են այնտեղ հացկերույթի, և այն, ինչ որ հողագործին է պետք զորականի պիտույքներից առանձին է դրված Այդպես էլ քո մեջ զանազանվում են այն արատները որոնք սնունդ են առնում նախանձից կամ խանդից վարկոտությունից կամ գծուծությունից: Իլանց մոտ մտիր դրանք հետազոտելու Փակի ր հարևաններիդ մոտ տանող անցատեղերը և պատենշի՛ր հետաքրքրասիրությանդ մատույցները, բայց բաց արատիշները դեպի քո սեփական օթեանը տանողները քո կնոջ ննջարանը, քո ծառաների կացարանը տանողները: Այնտեղ ոչ թե դատարկ և վնասակար, այլ բարի և օգտակար աշխատանքներ կպահանջեն, և հայցասիրություն ու փութաջանություն յուրաքանչյուրից, ով որ իլ էն ասում է

ես որտե՛լ եմ եղել ի՛նչ եմ սրել Ինչու չեմ կստարել այն ինչ պարտավոր էի

2 Եվ ահա ինչպես հեքիաթային կամյան սանը կույր քնում էր աչքերն ինչ որ ամանի մեջ թաքցրած իսկ դուրս դալիս դրանք իրենց տեղն էր դնում և դառնում սեսունակ այդպես էլ Իեզնից ամեն մեկը: Մենք, վնասակարությունից աչրի նման մեր Իեզ կանխակալություն ենք գնում ուրիշի և կողմնակի մալգու հանդեպ իսկ մեր սեփական արարքներին ու ալատներին մշտապես դեմ ենք առնում շնկատելով զլանք, որովհետև դրանց կողմը չենք դարձնում ոչ լույսը, ո՛չ մեր հայացքը:

Ահա թե ինչու հետաքրքրասերն իր թշնամիներին ավելի շատ է օգուտ բերում, քան իրեն մերկացնում և ի հայտ է բերում նրանց պակասությունները ցույց է տալիս թե նրանք ինչից պետք է զգուշանան և ինչն ուղղեն իսկ ուրիշների մասին հոգալով՝ իր տանը եղած բազում աղետները չի նկատում: Իսկ չե՞ որ Ողիսեսը նախքան գուշակից կի մանար այն ինչի համար որ իջել էր Աիդ, շհամարձակվեց զբուցել իր մոք հետ իսկ իմանալով և մորը դիմեց և ուրիշ կանանց հարցրեց, թե ո՞վ է Տիրոն և ո՞վ է գեղեցիկ Քլոթիսը և ինչո՞ւ մեռավ էպիկաստեն

Օղակը տան կսուրի սալ բալձր գերանից հարմարեցնելով

հնր էլ լստրովին շնորհալով մէր գ բծերի մասին և շրանց մասին ոչինչ լմանալով պրազվում ենք ուրիշի տոհմաբանությամբ, թե հարեաննե- պատր սիրիացի և եղել, իսկ տատը թրակուհի, կամ թե այսինչը երեք տաղանդ պարաք է վերցրել, իսկ վաշխ դեռ չի վճարում: Հարցու- խործով իմսնում ենք նաև այլ բաների մասին որտեղի՞ց էր վերադառ- ւմ ս փնչի կինը և ինչի՞ մասին էին այդ երկուսը խոսում անկյու- մ

Իսկ ահա Սոկրատէսը գնում էր ամենուրեք, հարցուփործով իմա- ւում թե ի՞նչ խոսքերով էր Պյութագորասը կարողանում համոզել ուն- յրնդիրներին և Արիստիպպեսը օլիմպիական խաղերում հանդիպելով Կոմաքոսին, հարցրել է թէ ինչ է սովորեցնում Սոկրատեսը որ այդ- ղնս իր կողմն է դրավում պատանիներին իսկ ստանալով Սոկրատեսի խոսքերից լուկ նշույնէր ու գունատ պատկերներ ալ աստիճանի ուժ- լին և հափշտակվել պրանցով որ մարմինը թուլացել է և անսովոր կեր- յով պ մտաովէլ ու սմքել Այդպես շարունակվել է մինչև որ տանջված լիս ու լիցան > ծարավից և ներքուստ այրող կրակից նա Աթենք է կել և շուրն աղբյուրից վերցրել մինչև որ ճանաչել է է այդ մար- ցուն է նրա լ ոսքը և նրա ուսմունքը, որլ նպատակն է եղել հասկա- յուլ սկիական արատները և աղատվել պրանցից

3 Բայց ուրիշ մարդկ իրենց սկիական կյանքի վլ ու ի լչպե ու մե- յ սխորչելի տեսարանի ի վիճակի շն նայել և նրանց ի վիճակի շն, լ ոյսի հառադայթի նման բանականությունը պարձնել հենց իրենց վլ ա- երա վոխարեն նրանց հողին, որ լեցուն է բազմապիսի արատներով, սղղողալով ու սարսափելով այնտեղ ամփոփվածից, դուրս է նետվում ու պատվում ուրիշների գործերի շուրջը իր մեջ սնելով ու մեծացնելով շարությունը Այդպես հաճախ նաև տնային շավն է թէ և սնունդը մոսն է կուլ դաշխ անկյունում ու գտինը բլփսրում

Այտեղ էալ ծէ գ մտրի մեջ ելէս յ դար ի հասիկ

Իշո ու իշո այսպիսին է և հետաքրքրասերները մարդկանց ներկա- յությամբ Նտալբեր Ն խոսքի նկատմամբ և այն բանի նկատմամբ, թե ինչի վերաբերյալ հարցեր տալը չի արգելվում, իսկ պատասխանելը ւ վար չէ սմեն ՚ի բնատանիքից դո րս կորզելով թաքցված ու գազանի ու բատները

Գիպուկ և շէ , պատասխանել եգիպտացի մեկը այն հարցին, թե ինչու է ինքն իր բեռը բոլոր կողմերից փաթաթել «Ուպեոզի շիմանա՞», թե ինչն է Իսկ դու ինչի՞ համար էս հետաքրքրվում այն մասին, ին ր

Քարուն է, հր՞: Չեն թարցնում, երբ ու մի վատ բան լկա: Դե, հաճելի էլ չէ ախր ուրիշի տուն մտնելը՝ առանց դուրս թակելու: Եվ դրա համար էլ մեր ժամանակներում կան դժնայաններ, իսկ առաջներում թակիչով դռան թակոցը իմաց էր տալիս եկվորի մասին, որպեսզի տանտիրուհուն կամ դստերը օտար մարդը հանկարծակիի չբերեր, շտեմներ ծեծվող սարուկին կամ ճվճվացող աղախիններին: Իսկ հենց այդպիսիների հետակից էլ գնում է հետաքրքրասերը, բայց եթե որևէ մեկը նրան հրավիրի օբինավոր ու հիմնավոր մի տուն, այդպիսի ընտանիքի տեսքը նրան բավականություն չի պատճառի այն հանուն ինչի կողպեք է լինում սողնակ և ցանկապատ, ահա դա է նա բացում և օտար մարդկանց ի տես հանում: Ահա Արիստոնն էլ ասում է, թե «մեզ ամենից շատ տհաճություն են պատճառում այն քամիները, որոնք վեր են բարձրացնում մեր գոհատները, իսկ հետաքրքրասերը հարևանների ու միայն գիմնատիում նման ու խիտոններն է բարձրացնում, այլև պատերն իսկ փլցնում է, դար պասները բաշում և, «հրբամաշի աղջկա մոտով» աննկատ ներ է սարքում, ինչպես թեթև սյուք, որոնելով-գտնելով ու մոզոնելով պինարբուքներ, պարեր գիշերային գեխություններ:

4. Եվ ինչպես կատակերգության միջի Կլեանը րի

Ձեռքերը Կողոպտարանու՛ էն հ գտերը Խախտանո՛ւ

այդպես էլ հետաքրքրասերի մտալրությունները ամենուրեք էն միաժամանակ հարուստների տներում և աղքատների լորճիթներում, թագավորական պալատներում և նորապսակների ննջարաններում: Ամեն գործի մասին նա հավաստիանում է նույնիսկ օտարերկրացիները ու սիրակալների գործերի իսկ դա նրա համար անվտանգ բան չէ: Չէ՞ որ ինչպես այն մարդը, որը հետաքրքրասիրությունից համաձուլ արել ընձախոտը, դեռևս դրա համը չփորձած՝ արդեն մահացու թույն է ընդունել, այդպես էլ արասներ որոնողները երևելի մատկասց մոտ կործանում են իրենց, լհասցնելով ոչինչ դուրս կորզել: Այդպիսիք են և նրանք, ովքեր չբավարարվելով արևի փայլով, որն առատորեն հեղվում է ամեն ինչի վրա և ամբողջովին, կուրանում են՝ հանդգնորեն խիզախելով նայել ուղղակի լուսատուի շրջանին և իրենց հայացքին ստիպելով, որ թափանցի դրա մեջ: Ահա թե ինչու խելացի պատասխան է տվել կատակերգություններ հորինող Փիլիպիդեսը, երբ մի անգամ կիսիմաքոս թագավորի այն հարցին, թե «Իմ ունեցվածքից ի՞նչ բաժին հանեմ քեզ», — ասել է. «Օ՛, արքա, միայն թե ոչ քո գաղտնիքները»: Եվ իրոք, այն բոլոր ամենահաճելին ու ամենադեղեցիկը, որ կան թագավորների մոտ,

1) Եւ դ, մը խնչուչքներ հարստութիւններ կամ բարերարութիւններ —
 Կ անկեր բոլորի աչքի առաջ էն: Բայց երբ ինչ-որ բանում գաղտնիք
 է ամփոփված, գոսւշացիր դրան մտանալուց և վախեցիր ձեռք տալուց:
 Սարորութեան մեջ աղբոս թագաւորները շին թաքցնում իրենց ուրախու
 թիւունները զվարճացողները՝ իրենց ծիծաղը, բարեհաճները՝ իրենց
 գործածութիւնը: Բայց սարսափելի գաղտնիք մտայլ է խոժոռ ան-
 յարեհամբույր: Այստեղ կուտակվում է թաքուն գայրույթը, այստեղ մըտ-
 լում հասունանում է վրեժը, այստեղ խանդում են կնոջը, կասկածում
 էն որդու վրա, շին վստահում բարեկամին: Հեռո՛ւ փախիր այս սև,
 լուսացող թուխպերից. դու խուչս շես տա ոչ ոյոսից, ո՛չ շանթից այ-
 կում հաղիվ թարնվածը դուրս է պոսթկալու:

5. Բայց այդ դեպքում ո՞րն է ելքը: Ինչպես արդեն ասել եմ, պետք
 է շեռարբրբասիրութիւնը շեղել այլ կողմ շուտ տալ՝ հողին ավելի շառ
 սեկուելով ամենայն դեղեցիկի և արժանավորի վրա: Հեռարբրբվիր, թն
 ինչ կո երկնքում, երկրի վրա, օդում ու ծովում: Ավելի շատ ինչո՞վ ես
 սկիսած հիանալու մե՞ծ բանով, թե՞ փոքր: Եթե մեծ բանով, ապա թող
 լե՞զ գրողեցնի արեք որտե՞ղ է նա մայր մտնում և որտեղի՞ց է ծագում:
 Հեռագրախ՛ր, թե այդ ի՞նչ փոփոխութիւններ էն տեղի ունենում յուս-
 նի, ասես թե մտրցու, հեռ, որտե՞ղ է նա վաանել այգրան լ՛ յ ը և որ-
 տեղի՞ց է այն Ն՛ որ բերելու նորից թե ինչպես:

Ե լ յարս է գայիս Նու խաւալից Նու ո ջս հել
 Ապա գտնում դեղեցիկ և ավելի լեցուն:
 Ե այդ հենց որ երևում է իր ամենարարձը, հեռայն փայլով
 Մեկ էլ, հեռանալով նորից կգնա դեպի անէութիւն:

Մինչդեռ սա էլ բնութիւն անսակի գաղտնիքներից է միայն թե
 րոտ համար հարցախուչը բեռ չ՛

Թե՞ դու մի կողմ ես թողել մեծ բաների մասին մտերոդ: Այդ դեպ-
 քում շեռարբրբասիրութիւնդ փոքր բաների վրա գարձրու ինչի՞ց է որ
 որոշ լուրեր յայկում են ու կանաչում և ամեն ժամանակ ուշադրո
 թշուն են գրաւում՝ Էրևան սանկլով իրենց շրեղութիւնը իսկ ուրիշնե-
 րը մերթ դրանց նման են, մերթ էլ, ինչպես անհաշվենկատ տանտերը,
 միանգամից վաանկլով իրենց պաշարները՝ մնում են մերկ ու ընչա-
 գարկ: Իսկ ինչի՞ց է, որ որոշ բույսեր երկարավուն պտուղներ են տա-
 լիս, իսկ մյուսները՝ կլուստավոր, երրորդները՝ հարթ ու կլոր: Բայց դա
 բեզ, գուցի և, լի հրապույում, որովհետե նման եր՛ ուլթներո մ՛ ոլ մի

վատ բան չկա իսկ եթե հետաքրքրասիրությունդ, ինչպես զեռունը նե-
խած վայրում, անպայման պետք է ապրի ու սնվի ամեն մի անպետ
քությամբ ապա այն դարձրու դեպի պատմությունը և այդպիսի պլան
մատուցիր շարիքի անհաշիվ հալ տո թյուն Չէ՞ որ Նենց ախտեզ

Սպան թյուններ մահեր կան և յաժանո մ կանքից

կանանց դավաճանություններ ծառայանու խարդավանքներ, բարեկամ
ների շարախոսություններ, թունավորումներ, նախանձ խանդ ընտա
նիքների կործանում տիրակալների տապալում Հագեցիր սրսնով և
հրեմվիր՝ շվրդովելով և շտխրեցնելով ոչ ոքի

6 Երևում է սակայն, որ հետաքրքրասիրությունը բավականո
թյուն չի գտնում վաղուց եղած անցած դժբախտությունների մեջ. դրանք
նրան պետք են թարմ, դեռ «տալ» վիճակում, և նա բերկրանքով է դի
տում նոր ողբերգությունները», բայց զվարճալի առարկաների և հա
մեմասաբար ուրախ պատմությունների հետ սիրով չի դործ ունենում
Ահա թե ինչու երբ պատմում են որևէ ամուսնության մասին, հեաա
քրքրասերը լսում է անուշադիր և անտարբեր, հավատացնում է թե ին-
քը մինչ այդ արդեն համարյա բոլորը լսել է սյարտագրում է բաց թող-
նել դրանք և մնացածը պատմել: Բայց եթե որեէ մեկը նստի նրա մոտ
և սկսի պատմել կույսի բռնաբարության կամ կնոջ անառակության մա
սին պատրաստվող դատավեճի կամ հարազատ եղբայրների երկպա-
ռակության մասին այստեղ նա ի ննջում և չի շտապում գնալ իր գոր-
ծին այլ շորսում է բառերը և ականջը դեմ անում դրանց»:

Ճիշտ և ասլան հետաքրքրասերի մասին Նաև հետևյալը

Ավալ ավելի շատ Կահացու սղտմերի բոթն են տեղ հասցն մ
Քան թլ երջանկության լորլ

Քանզի այլունածուծ բանկաների նման, որոնք մարմնից դուրս են ծծում
ամենավատթար հյութերը հետաքրքրասերների ականջները ամեն տե-
զից դուրս են հանում ամենից փուշ ո զզվելի խոսքերը, իսկ ավելի
ճիշտ՝ նման ինչ-որ մոռյլ ու անիծյալ դարպասների, որոնք քաղաքնե-
րում ծառայում են մեռելներին, անմաքրություններն ու ապականո
թյունները դուրս հանելու համար ընդ որում ոչ մի մաքուր և ոչ մի
սուրբ բան այդ դարպասներով ներս չի մտնում և դուրս չի գալիս այդ-
տեղից,— հետաքրքրասերների ականջներն էլ ներս լեն թողնում ո՛չ մի
օգտակար ո՛չ մի կալդին բան, բայց փոխարենը այնուհեղ և՛ թափան

II I ու տեղափոխուի արյունոտուց ցնդաբանություններ իլենց հէ ո
լ երկրով կեդտոս գաղթելի բարբաջանքներ

Եստ Երգերից Ժլայն թաղման էլ գերն են յշա
I I ծածկի տակ տարածվո ՚ —

աւա հետաքրքրասերներն համար Վիակ Մուսան ու Սիրենը և հա
յրանց ականջի համար լավագույն բերկրանքը

Հիրավի հետաքրքրասիրությունը աննկատելին ու թաքունը իմա-
յ գոս կիրքն է չէ՞ որ ոչ սք բարիք գտնելիս՝ շի թաքցնի որովհետե
նույնիսկ գրանից ղրկված լինելիս էլ ձևացնում են թե ունեն։ Հետե-
վարտը հետաքրքրասերը, որն անհամբերությամբ պատում է վատ
րաների վերաբերյալ պատմությունների, համակված է լինում շարա-
լնդությամբ՝ նախանձի ու զրպարտության եղբայրակցով։ Չէ՞ որ սա-
լտանձը՝ յա գավելն I ուրիշի բարօրության համար, շարախնդությունը
րիշի վշտից հաճույք ստանալն է, իսկ և այս և այն ծնված են շա
I թյունից՝ կոպիտ ու վայրենի կրքից

7 Այնչա՛ն տանջալի բան է սեփական արատներն ուրիշների մոա
նել կացնելը որ շատերն ավելի շուտ կմեռնեն, քան թե բժշկելու ին
կ չաշանեն իրենց պատանի ցավերից որևէ մեկը։ Պատկերացրու, որ ՀI
լ տիկտոր Էրախտորատեօր կամ Ասկիպիոսն ինրը (այն ժամանակ,
Էրք նա գեո մարդ է եղել) գեղ ու գարման և բժշկական գործիքներ
ուսած՝ քել է տնից սուն և հարցուփորձ արել թե որևէ մեկի հետ-
անցքն սրղչոյ նեղր շունի՞, կամ ուուուցք չկա՞ կանանց արգանդում։ Ու
թեև հետաքրքրասիրությունն այդ արհեստին ծառայում է բուժման նպա-
տակով՝ այնուամենայնիվ, վստահ եմ, որ այդպիսի բժշկին յուրաքան
չուրը գուրս կվճնղեր, չէ՞ որ շապասելով որ դրա կարիքն պղացվի,
տաանց կանչելու և խնդրելու է եկել որպեսզի զինի ուրիշներ ի հաշմու-
թյունները

Իսկ հետաքրքրասերնեյն էլ ախր հենց այդպիսի բուրք բաների,
I գեո ավելի վատ բաների, մասին են հարցուփորձ անում իմանում,
բող ու ՚ չեն բուժում այլ միայն գաղտնիքն են քողաղերժ անում։ Եվ
գրանով նրանք լիովին արժանացել են ատելության։ Մենք շայ անում
ենք մաքսահավաքների վրա և նեղանում յրանցից արդարև, ոչ այն
I սմանակ, երբ նրանք ստուգում են, թե ինչ ենք տանում բաց վիճա-
կում այլ այն ժամանակ երբ թաքցված բան փնտրելով նրանք թըլ-
վ բոււմ են ուրիշի բեռը, ուրիշների ապրանքները։ Սակայն դա օրենքն է
մեղադրում ՚ չանց այլ ոչ թե այդ բանն անելով՝ պատիժ ել կրում։ Ի կ

ինչ վերաբերում է հետաքրքրասերներին, ապա նրանք, ուրիշների մասին հոգալու պատճառով, իրենց սեփական գործերն են փշացնում դրանք բոլորովին երեսի վրա թողնելով: Նրանք միայն հազվադեպ են գյուղ մեկնում, որովհետև տանել չեն կարողանում լուծվածք և ամալի աղերի հանդատությունը: Իսկ եթե ժամանակ առ ժամանակ նրանք այնուամենայնիվ լինում են այնտեղ, ապա հարևանների խաղողի այգիներին ավելի շատ են հետևում, քան իրենց սեփականներին: Եվ շարունակ հարցնում են հարևանի ցուլերից քանի՞սն է սատկել և հարևանի գինուց շա՞տ է թթվել: Եվ շուտով, հագեցնելով իրենց հետաքրքրասիրությունը, առաջ են շտապում: Իսկ կատակերգության միջի այդ խկական հողագործը բնդհակառակը, տհաճությամբ է ականջ դնում այն լուրերին, որոնք քաղաքից են հասել իրեն, միաժամանակ ինքնիրեն քրթմնջալով:

Ապա փորելով հողը ասում է նա ինձ
Ինչից ու ինչպես լյառահեց հաշտեցումը:
Ձէ՞ որ վազվզ ամ է ամենուրեք զսզելի հետաքրքրասեր

8 Գյուղական կյանքից, որպես ինչ որ մի հնացած բանից, որ դուրկ է թեժ կրքերից ու սահմակեցուցիչ սարսափից, հետաքրքրասերները վազում են դեպի վաճառանոցների ու դատաստանաանների հոռու դեռը, նավահանգիստների վազվզուրը: «Ի՞նչ նորություն կա» — «Բայց մի՞թե առաջուտյան շես եզել հրապարակում» — «Եղել եմ»: — Դե էլ ի՞նչ: Երևք ժամվա մեջ, ըստ քեզ կարևոր փոփոխությունների են տեղի ունեցել»: Իսկ էթե որևէ մեկը այդ կարգի ասելիք գտնի, ապա հետաքրքրասերը ձիուց կիջնի, նրա ձևը կբռնի, կգրկի կհամբուրի և կկանգնի ու կլսի: Իսկ եթե հանդիպողն ասում է թե ոչ մի նորություն չկա, նա ասես թե հանդիմանում է սրան «Ի՞նչ եմ լսում, մի՞թե դու հրապարակում չես եղել, ստրատեգիումի մոտով չե՞ս անցել, չե՞ս հանդիպել Իտալիայից եկածներին»: Ահա թե ինչու գովասանքի հույժ արժանի են լոկրիացոց պետերը որոնք պատժում էին լույսբանչյուրին, ով որ օտարությունից վերադառնալիս տեղեկանում էր, թե «Ի՞նչ նորություն կա»:

Ինչպես խոհարարների համար ցանկալի է կերակուրների առատությունը, իսկ ձկնորսների համար ձկների, այդպես էլ հետաքրքրասերները ծաղավի են անհաշիվ փորձանքների, անթիվ պատահարների, նորությունների ու փոփոխությունների որպեսզի միշտ որսալու և շահելու բան ունենան:

Իմաստուն էր վարվել նաև ֆուրիացիների օրենսդիրը շէ՞ որ նա սրբվել էր կատակերգություններում ծաղրել ցանկացած քաղաքացի- Վերի բացի շնացողներից ու հետաքրքրասերներից: Իրոք, եթե շնանա- լի տուս թե հետաքրքրասիրություն է ուրիշի բերկրանքի հաշվին ամեն- լից խնամքով թաքցված բաների որոնումներն ու հարցուփորձով իմա- Նալի 1 ապա հետաքրքրասիրությունը գաղտնիքի վրայից քողերը վերց- Նելի է, սրա մերկացումն է և դիմակաղերծումը:

9 Այնինչ, սովորաբար ով որ շատ գիտի շատ էլ շազակրատում է Հենց դրա համար էլ Պյութագորասը աշակերտների համար սահմա- Նել էր հինգ տարվա լուսթյուն, որն անվանել էր խոսքիշխանություն: Իսկ շարախոսությունը անպայմանորէն զուգակցվում է հետաքրքրասի- լությանը, քանզի այն ինչը հաճությամբ էն լսում հաճությամբ էլ տարփողում են և այն, ինչը ազահորեն դուրս են կոբզում ոմանցից, 1 լսախախտյամբ էլ փոխանցում են ուրիշներին: Այնպես է ստացվում, որ, անց այդ էլ այդքան սրասներից ծանրացած, սույն ցավը խոշըն- գու է հանդիսանում այդ իսկ կրթի համար: Քանզի ամենքը վախենում են հետաքրքրասերից ու թաքնվում նրանից: Որևէ բան անել ի տես նրա, խոսել նրա ներկայությամբ, ինչ էլ ուզում է լինի, համարում են անհաճո իսկ դրա համար էլ, բանի դեռ այդպիսի մարդը մոտերքում է լինում, վախում են իրենց մտապրովյանները և գործերի քննարկումը հետաձգում մի այլ կամանակիս: Իսկ էլլ գայանի խոսակցություն է տեղի ձեռնում կամ սրել կարևուց դուր է կատարվում, հետաքրքրաս- րի հայտնվելու լիլ իսկույն ամեն բան ընդհատում են, թաքցնում ինչպես համեղ սրատառը գաղտագողի ներս ս զոսկող կատվից: Այն- պես որ հաճախ աչք ու ականջի հանդեպ բաց բաները փակ են պահում միայն հետաքրքրասեր աչքերից ու ականջներից: Հենց այդ նույն պատ- հասով էլ հետաքրքրասերները որևէ վստահությունից զուրկ են: Մ'վ նամակները և հրովարտակները, կ' կեխքները մենք, իհարկե, ավելի շատ կվստահենք ստրուկներին և օտարերկրացիներին քան թե այն բարեկամներին ու ազգականներին, որոնք տառապում են հետաքրքր- րասիրությամբ: Իսկ ահա փառապանծ Բելլերոփոնը, որն ուղարկված էր լր մասին գրված նամակը ձեռքին, շբացեց այն, այլ հենց նույն գոսվածությունից ձեռք շովեց ո՛չ թագավորի նամակին ու նրա կնո- ջը Քանզի ինչպես հետաքրքրասիրությունը, այնպես էլ անառակու- թյունը, ծագում է անզսպությունից, իսկ դրանից բացի՝ լարամիտ տըխ մարությունից և անմտությունից: Զէ՞ որ ծախսերի առաջ կանց լառնե լսվ՝ ձղտել ձեռք բերելու մի կնոջ, որ պահվում է փակի տակ իսկ պա

տահում է նաև տգեղ մի կողմ թողած հանրամատչելի ու բուրրին պատկանող կանանց, — դա իհարկե, մոլագարության ու խելագարության ծայրահեղ սահմանն է Բայց հենց այդպես են վարվում նաև հետաքրքրատերերը, երբ արհամարհելով բազում գեղեցիկ տեսարանները և հետաքրքրաշարժ պատմությունները, մերժելով ազնիվ ժամանցն ու լուսավորյալ գրույցը, ուրիշների նամակներն են բաց անում ականջն են հպում հարևանի պատին քշփշում են նրա ստրուկների և աղախինների հետ՝ հաճախ իրենք իրենց Լեթարկիլով վտանգի և միշտ անարգանքի

10 Ու տի խիստ օգտակար է չանդի սա ամենից շուտ է հետ պահում հետաքրքրասիրությունից, հիշել, թե ըստ էության ի՞նչ ես կարողացել իմանալ: Եվ եթե Միմոնիդեսի նմանությամբ, որն ասում էր, թե երկար ժամանակ անցնելուց հետո երկու արկղիկները բացելիս՝

մեն անգամ ընծաների արկղիկը լեցուն էր գտնում, իսկ փոխհատուցումների արկղիկը դատարկ — Լթէ, ինչպես նա, ժամանակի ընթաց լում մարդ բաց անի հետաքրքրասիրության պահեստանոցը և այնտեղ ւեանի ամեն կարգի ունայնությունն անօգուտ անհեթեթություններ, վնասակար զզվելի բարբաջանքներ ապա գուցե այդ բուրրը կանգնեն գրանց տիրոջ առաջ իրենց ողջ ոչնչությամբ ու նողկալիությամբ

Ի՞նչ եք կարծո՞ւմ, եթե որեւէ մեկը դիմելով հին հեղինակների երկերին դրանցում որոնում է բուրր ամենավատ բաները և նույնիսկ հատուկ գրքույկ է պահում, որտեղ հավաքում է Հոմերոսից, ասենք առաջին կարճ վանկով տողերը, սղբերգակ բանաստեղծներից լեզվական մեղանշումները Լրքիլորոսից՝ անվայել ու անառակ արտահայտությունները կանանց մասին, որոնցով նա սոսկ իրեն է անվանարկել պամի՞թե նա ալ ժամ ի շէ ողբերգության մեջ արված նզովքին

1 րծանվէ ս դո ո վ յս ր է կայլն ձախորդո թյո նմ երի յնչաքալց

Եվ առանց նզովքնելի էլ նողկալի ու անիմաստ և ուրիշների վրիպումների նրա այդ իննաստուփը: Դրա հետ կարելի է համեմատել այն քաղաքը ուր Փիլիպուն անվանել էր Վայքաղաք որովհետև այն բնակեցրել էր ամենատնայեալ և ամենաանհուսալի մարդկանցով:

Այսպիսով հետաքրքրասերները ոչ թե բանաստեղծություններից ու դրբերից այլ մարդկանց կյանքից որսալով սխալներ անհաջողություններ ու մեղանշումներ իրենց հիշողությունը վերստին ևն վհասեցուցիչ պահոցի այն ամենի համար ինչը խորթ է նրբագեղությանն ու կրթվածությանը Այլ Հռոմում էլ կան մարդիկ որոնք բանի տեղ լին գնում

ուշ չկարենիրը, ոչ քան յակները ոչ էլ նույնիսկ ծախու տղաների ու կանանց գեղեցկությունը այլ միայն պատվում են հրապարակի շուրջը որտեղ ցուցադրված են այլանդակներ, մտիկ տալով անոտներին ծուռ թաթներին, եռաշքանիներին, թռչնազուխներին և տնտղելով թե <որևէ ո հիլ> աշխարհ չի՞ եկել արդո՞ր

Երկս սի ի սոսորդ մի ցեղ հրեշ ևս մի այլանդակ

Այնուամենայնիվ, եթե նրանց մշտապես տանեն այսպիսի տեսարաններ դիտելու, նրանք շուտով կատարվալ հաղեցում ու խորշանք կզգան։ Այնպես էլ նրանք ում համալ հետաքրքիր են կենսական անհաջողությունները, ամբողջ տոհմերի խայտառակությունը զանազան անձամերաշխություններ ու մեղանշումներ ուրիշների ընտանիքներում, թող որ վերհիշեն թե իրենք նախկինում ինչ են իմացել, և թող տեսնեն որ յս ոչ մի ուրախություն ու ոչ մի օգուտ չի բերել իրենց

11 Ամենաուժեղ միջոցը ընդդեմ այդ կրքի աստիճանաբար ընտելացումն է, հատկապես այնպիսին, որ երբ սկսելով հեռվից՝ մենք մեզ վարժեցնում ենք և որոշակի կարգի ժուժկալություն ներշնչում։ Քանզի յս ցավը որք քիչ առ քիչ ավելի հեռուն է գնում հենց սովորություն է իր սնունդն ամուսն, Իսկ թե դա լին գլուխն է մենք կտն նենք դատելով վարժությունների մասին։

Նսվ սկսելն ամեն անկատելիից է սմենս աննշանից Մի՞թե այդ յսն դեմար է համոզարհին կարգալ շիրմաբարերի մակագրությունները է ի՞նչ ոչորոն ծանր էան է քաղաքում զբոսնելիս, հայացքը շեղել լրատների մակագրություններից, եթե, իհարկե, միաժամանակ մարդ իրեն ներշնչի, թե այնտեղ ոչ մի աչքի բնկուղ ո՞չ մի օգտակար յսն չի գրված այլ միայն այսինչը բարի է հիշել այնինչին այս ինչ մարդը, իբր, լավագույնն է բարեկամներից, և որիշ շատ բաներ հենց այդպիսի անմատթյուններով լեցուն։ Կարող է թվալ թե նման բնիկացումից ոչ մի վնաս չկա բայց դա այնուամենայնիվ աննկատելիորեն վնասում է, որովհետև այնպիսի մտադրություններ է ներշնչում որոնց մեղ են վերաբերում Չէ՞ որ որսորդներն էլ շան ձագերին թույլ չեն տալիս մի կողմ շուռ գալ և վազել ամեն մի հոտի հետևից ո՞չ նրանք էրասանը թոթվում են ու հետ ձգում ձգտելով շան բնագլը նուրբ և ուժղ պահել իր բուն չպատակի համար որպեսզի շներն ավելի ի՞նչ էրանդոլ գնան հետքոլ

Կթ վ րունելով չթախտ գազանների ծածո կ արահեսներլ

Ճիշտ այդպես էլ հետաքրքրասերի կողմից իրեն գետուղեն գցելը և շուրջն աչք ածելը՝ ի սեր ամեն կարգի տեսարանների ու լուրերի, պետք է կանխել ու ջանալ շեղել որևէ օգտակար բանի վրա: Արծիվների ու առյուծների նման, որոնք ոտքը դնելիս ներս են քաշում ճիրանները, որպեսզի լմաշվեն դրանց սուր ծայրերը, այդպես էլ մենք, խոստովանելով, որ հարցասերի ուժն ու սրությունը հետաքրքրասիրութունն է, լպետք է զուր տեղը վատնենք այն ու բթացնենք:

12 Դրանից անմիջապես հետո մեզ ընտելացնենք այն բանին որ սիրիշների դռների մոտով անցնելիս ներս չնայենք, որպեսզի մեր հետաքրքրասեր հայացքը շրոնեն այդ տան մեջ, ինչպես գողի ձեռքը: Այս դեպքին ճիշտ սազական մի ասույթ ունի Քսենոկրատեսը, որ պնդում էր, թե միևնույն է, աչքը թե ձեռքն են խոթում ուրիշի տունը: Չէ՞ որ այդպես ծիկրակելը հակասում է իրավունքին, անբարոյական բան է, հետն էլ՝ բավականս թյուն չի պատճառում:

Ներսում է կալ թալլ բան կսեսես օտարական

Տան ներսում մեծ մասամբ կարելի է տեսնել այստեղ ու այնտեղ ընկած կահ-կարասիք կամ նստոտած ազախիներ, իսկ այդ տեսարանը ոչնչով ուշագրավ մի բան չէ և ամենևին աչք շոյող չէ: Իսկ շեղ հայացքներն էլ, որոնք լրենց հետ հոգին են գրավում տանում և հենց այդ ծիկրակելը ամսթալի ու արատավոր սովորութունն է Դիոգենեսը, տեսնելով, թե ինչպես կառքով գնացող օլիմպիական շեմպիոն Դիոքսիպոսը ավելի ու ավելի է գլուխը հետ ծռում, նայելով երթը դիտող գեղեցիկ կնոջը ուժ լուսնենալով աչքը սրանից կտրել, բացականչել է «Տեսե՛ք, աղջիկը հանկարծ տեղահան շանի կտրիճի վիզը» Մինչդեռ հեշտ է նկատել որ ցանկացած տեսարան ծռում է հետաքրքրասելի վիզը և իր հեռևից բարձր տալիս և թե նրա հայացքն արդեն սովոր է եռանգագին փնտրտել ամենուրեք:

Այնուամենայնիվ ևս համողված եմ, որ մեր տեսողութունը բնավ չպետք է թրև դա փողոցներում ինչպես վատ դաստիարակված աղախիներ: Ոչ, հոգու կողմից գործի ուղարկված լինելով՝ նա պարտավոր է կատարել հրամանը և լուրերն առած իսկույն վերադառնալ, իսկ այնուհետև նորից բարեկրթորեն մնալ բանականության մոտ և ենթարկվել նրան: Այստեղ շատ տեղին է մեջբերել Սոփոկլեսի խոսքերը.

Բայց ահա

Ինիացու պիրկ սանձահարլած ձիերը

Հանկարծ թոցրին տարան մի կողմի վրա

Կասախարակութիւնն և, այսպէս ասած, անհրաժեշտ վարժեցում չըստացած զգացմունքները, դուրս ցատկելով և տարբեր կողմեք հրապուրվելով՝ հաճախ մեր մտքերին ստիպում են շնչին գործերով և առարկաներով զբաղվել: Ասենք, մի հայտնի պատմութիւնն է հորինված Դեմոկրիտոսի մասին, որն իբր թէ հայացքը հառելով կրակով լուսավորված հայելիներին և ընդունելով արտացոլումը՝ իր կամքով հանգցրել է իր աչքերի լույսը, որպէսզի աչքերը իր մտքերի մեջ շփոթութիւն չգցեն՝ շարունակ դուրս կանչելով գրանց, այլ թույլ տային հոգալու <ներքին> գործերի մասին և, ասես թէ փակված փեղկերի հետևում, զբաղվելու մտավոր աշխատանքով: Սակայն ամենաճիշտը ասա թէ ինչը կշինի, ով որ հիմնականում զբաղված է խորհրդածութեամբ հազվադեպ կանխն-դրատաղնի իր զգացմունքներին: Ահա թէ ինչու մուսեոնները քաղաք ներքից մի քիչ հեռու են կառուցել, և գիշերը «խոհեմ» են անվանել՝ ան պորրն ու կենտրոնացումը շափալանց կարևոր համայնելով որոնումն էլ ու մտորումների համար:

13 Եվ իրոք, ամենեին ծանր չէ ու բնավ էլ դժվար չէ շմոտենալ ույն սարդկանց, որոնք շուկայում հայհոյում են իրալ և իրար զլիսի լուսանք թափում, կամ նստած մնալ տեղում, երբ շղիտես ինչու ժողովուրդ է սկսում հավարվել: Իսկ էրլ արդեն ոչ մի կերպ չէս կարող տիրապետել քեզ, սպա մեր կաց ու գնա: Ոչ մի շահ չես վաստակի, եթէ խամովես հետարրրրտակներին ամբոխին, բայց փոխարենը մեծ բարիք ձեռք կրեր: Եթէ հետարրրրտախրութեանը ընտելացնել լով բանականութեանը դու մի գրաս մի կողմ վանել ու ճանապարհը փակես իսկ նա ով չ ինքնատիրապետումը մարդկելու գործում ձգտում է ձեռք բերել էլ ուրիշին, պետք է անցնի դնա այն թատրոնի մոտով, որտեղ դավեշտալի ներկայացում է տեղի ունենում, պոկ դա այն ընկերներից, որոնք իրեն բաշում տանում են հայելու պարտոյին կամ կատակերգու պերատանին իսկ այն ազմուկի վրա որ շարժքանում է սատոյիտնում կամ ձիարշափարանում, շպետ է շուտ դա: Եվ ինչպէս Սոկրատեսը խորհուրդ էր տալ ի ստափել այն ս տելիքից, որը կուշտ մարդու ախորժակն է գրգռում և այն խմիչրից որը ծարավ է բորբոքում, այդպէս էլ մեզ անհրաժեշտ է խնամքով պաշտպանել և տեսողութիւնը և՛ լսողութիւնը այն բանից, ինչը ասանց սրել կարիքի մեզ հափշտակում է ու գրավում պեպի իրեն: Կյուրոսը համենայն դեպս շցանկացավ նայել Պանֆյայիին իսկ Արասպոսին, որն ասել էր, թէ այդ կնոջ գեղեցկութիւնն արժե այն բանին, որ նրան տեսնես, պատասխանեց, «Այնժամ է՛լ ավելի պետք է ինչ ս ինձ զսպւմ քանզի եթէ քեզ լսելով հիմա գնամ նրա մոտ, ապա

հնարավոր է որ նա ինքն ինձ ստիպի իր մոտ գնալ մյուս անգամ և թեև խորթ է պարապուծյունը, դարձյալ այցելեմ, նախեմ նրան ու նրա կողքին նստեմ արհամարհելով բազում գործերս, որոնք արժանի են և փութազանության և ուշադրության»։ Այդպես Ալեքսանդրն էլ շի նայել Դարեհի կնոջը, որը հուշակված է եղել անզուգական գեղեցկությամբ, և մտնելով սրա մոտ մոտ որն արդեն պառավ էր չի սպասել ջահել ու լքնաղ տիկնոջ հայտնվելուն իսկ մենք, թաքուն հայացքներ նետելով կանանց պատգարակներին ու լուսամուտներին կպած հետաքրքրասիրուծյունը դարձնելով այդքան հարմարվող և այդքան ամենահաս մեկ վրա ու մի մեղք շենք տեսնում

14 Արդարացիության վարժվելու համար երբեմն տեղին է լինո՞ւ հրաժարվել այն օգուտից, որն իրավամբ քեզ է հասնում, որպեսզի ինքու քեզ առավել ևս սովորեցնես ձեռնպահ մնալ անարդար վաստակից Եվ ճիշտ այդպես էլ ողջախոհության պատիարակրան հախար էրբեմն օգտակար է ժուժկալէլ նույնիսկ սեփական կնոջից որպեսզի գրանով էլ ավելի քիչ գերվես ու ըիշի կնոջով Այդպիսի գործելակերպը փոխադրվով հետաքրքրասիրության վրա՝ աշխատիր շսելու տալ և շնկատել քեզ վերաբերող ինչ-որ բաներ, իսկ երբ քեզ մոտ գան որպեսզի հայտնենք ու տնային գործերի մասին, աշխատիր հետաձգել գա իսկ այն խոսքերը, որոնք իբրև թե քո մա փն են սսված բանի տեղ մի դիր։ Չէ՞ որ Իդիպին էլ հետաքրքրասիրուծյունը պցեց մեծագույն դժբախտության մեջ ճանապարհ ընկնելով որպեսզի գնար իմանար իր ծագման մասին (ւրովհետև նա ոչ թե կորնթացի է եղել այլ՝ օտարական) Իդիպը հանգիպեց Լայիոսին սսլանեց նրան և ամուսնացավ իր մոր հետ սյա շնորհիվ ստանալով թագավորություն, և, թեև իրեն նրջանիկ Էարդ էր համարում, նորից սկսեց որոնել, իմանալու համար, թե ով է ինքը։ Եվ որքան կինը հակառակում էր, այնքան ավելի էր նս տանջվով հարցուփորձ անում ամեն ինչի վկա ծերունուն՝ ամբողջ ուժով հարկադրելով սրան Եվ վերջապես երբ պատմածն արգեն սարսափելի կասկածանք ներ հարուցեց իսկ ծերունին գոչեց

Ավա լ ստիպված եմ ասել ողջ ս սրսափելին —

նա, կրթով համակվի ծ և անհամբերո թյունից դողալով պասյա խանեց,

Իսկ ես պե ք է լսեմ Այնուամենայնիվ ես սլ բտավոր եմ լ ել

Ահա թե ինչպիսիք են հետաքրքրասիրության քաղցր կսկիծն ու ան-
յուսպ քորը, որ սեփական վերքը քրքրում են արյունելու շափ Իսկ նա,
ով աղատվել է այդ ցավից և բնականից հեզ է լապրելով ոչնէ դժբախ-
ուություն, թերևս ասի

Ո վ շալիքի տիրական մո աջ ւմ ի նշ իմաստոն ես դո

15 Ահա թե ինչու մենք պետք է մեզ ընտելացնենք նաև այն բա-
լին, որ նամակ ստանալիս այն բացենք ոչ միանգամից և առանց
շտապելու (շատերը չէ՞ որ ատամներով կրծոտում կտրում են կապերը
և թե չի հաջողվում ձեռքերով քանդել), և որևէ տեղից եկած լրաբերին
փազեվազ շղիմավորել և ընդառաջ շելնել Իսկ եթե մտերիմ մարդկան
ցից որևէ մեկը ասի «Ես քեզ ինչ որ նոր բաներ ունեմ ասելու» — պետք
է պատասխանել «Ես կգերադասեի որևէ գործնական և օգտակար բան
լ էր»

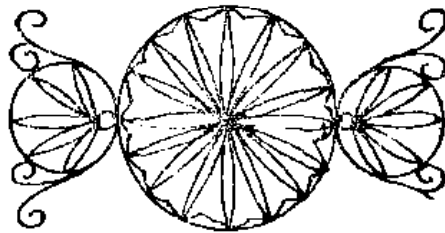
Երբ Հում ւմ մի անգամ ես զրույց էի ունենում ինձ ւ ում էր հայտ
ւ ի Հոուստիկոսը (որն հետադայում մահապատժի ենթարկվեց Դ Մի
ցիանոսի ձեռքով՝ նրա փառքին նախանձելուց), Հանկարծակի հայտնը
վից մի զորական և Հոուստիկոսին հանձնեց կայսեր նամակը Ու թէև
իրեց ընդհանուր լուսթյուն, Լս իմ խոսքն ընդհատեցի որպեսզի նս
կարողանար կարդալ նամակը ւ այց Հոուստիկոսը շքանկացավ այդ
լ անն անել և նամակը շրացեց մինչև որ էս Հաստ իմ խոսքի ավարտին
հավարժամենքը ցրվեցին: Բոլորն այդ ժամանակ զամացած էին
Ընայել այլ մարդու հաստատակամության վրա

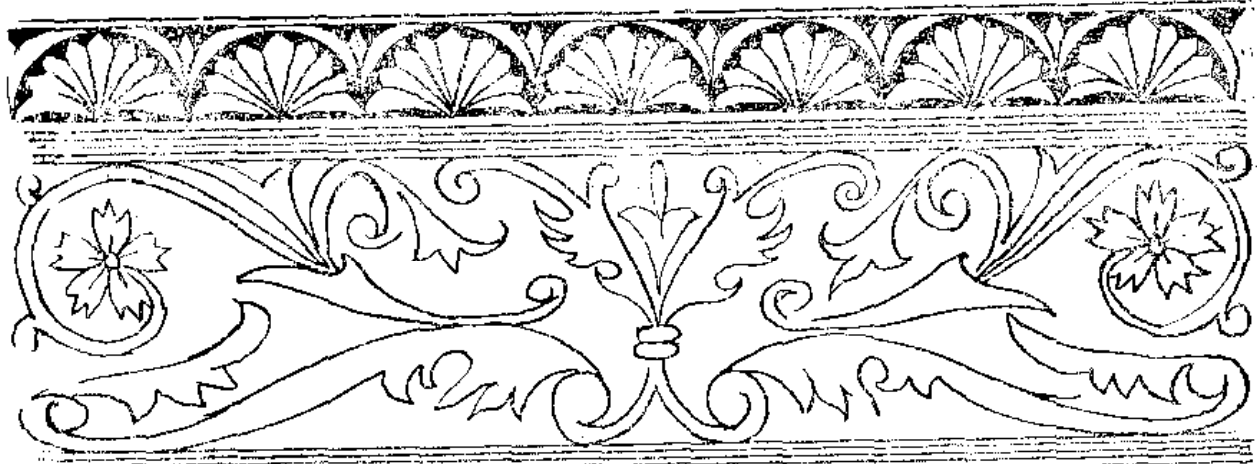
Նույնիսկ Լթե հետաքրքրասիրությանը սնում են թույլատրված
Լունդով այն ձեռք է բերում այնպիսի ո ժ ու Հանդիսություն, որ հե-
ս Լրք ըստ սովորության ձգտի գեպի արգելվածը գրան գուպելն ալ-
լին հեշտ չի լինի: Հենց այդպիսի մարդիկ են յաց անում բարեկամնե-
րի նամակները, ներթափանցում թալուն հավաքույթները ծիկրակում
այլ ոլլությունները որսնք շպետ է տեսնել կոխկրտում են արգելա-
վ սյրերը, հարցուփորձոլ իմանում թագավորների խոսքերն ւ գործերը:

16. Մինչդեռ ոչինչ այնպիսի ատելություն չի հարուցում բռնապետ
լ էլ ի Լանդուպ (Իսկ նրանց չէ՞ որ իրազեկություն է անհրաժեշտ) ինչ-
պես այն ցեղը, որն անվանվում է լսորդ ու մատնիչ: Առաջինը Գարե-
Կրտսէլը իրազեկներ կարգեց, ոչն ինքն իրեն էլ չէր հավատում, բոլո-
լ վրա կասկածում Լր ու բոլորից վախենում Դիոնիսոսներն էլ մատ-
նիչներ էին ուղարկել սիրակուղացիների մոտ և ահա հենց այդ մատ-
նիչներին էլ բ հեղաշրջում կատարվեց սիրակ ուղացիք առաջին հերթին

որսացին և ծեծելով սպանեցին: Բանասարկուների ցեղն էլ ծագում է հե տաքրքրաներների ֆրատրիայից, նրանց օջախից: Բայց եթե բանասարկուները որոնում են շարանենգ զիտավորություններ ու գործեր, ապա հետաքրքրասերները լուրեր են կորզում ու տարածում շար աղետների մասին, որոնք մարդկանց գլխին են գալիս հակառակ իրենց կամքի: Ասում են, «տանջող» բառն էլ սկզբում ծագել է հետաքրքրասիրության կապակցությամբ: Պատմում են, թե մի անգամ Աթենքում ուժեղ սով էր, իսկ ով որ հացահատիկ սններ, ցույց չէր տալիս, այլ գիշերները թաքուն ալյուր էր աղում տանը: Եվ ահա նրանք, ովքեր շրջում էին քաղաքով մեկ, դարանամուտ լինելով երկանքների աղմուկին, դրա համար էլ կոչվել են տանջողներ: Սրա նման է և «բանասարկո» տեղան ծագումը: Երբ արգելքի տակ է դրվել թզի դուրս բերումը, նրանց, ովքեր մատնել են դուրս տանողներին ասելով, իբր թե «ե՛ւ տեսէլ եմ» սկսել են ծաղրել կանչելով՝ «բանասարկուներ»:

Խիստ օգտակար կլինի, որ այս մասին էլ մտածեն հետաքրքրասերները, որպեսզի ամաչեն ամենաատեղի ու զղվելի մարդկանց բնավորությունների հետ իրենց բնավորությունն այս նմանությունից ու հարազատությունից:

Վերծարած ասիրութեան մասին

1 Մարմնամարդ թյան ուսուցիչ Հիգոնս քոսի մոտ գոյարանու է ին մի լուրդ ու երկարածեա մարդս որպէս լավ բանցքամարտիկն Այո,— պատասխանեց նա — Ի՞նչ միայն պահանջվեր մեկից իշեցնել կախված ավելքս: Մա կարելի է կիրառել նրանց ի կառնամբ ու վեր սպառած ու հիացած են գեղեցիկ կարվածքներով, շքեղ աներով մեծա բանակ գրամներով. ի՞նչ միայն նարաժիր լինէր հոգեկան բարօրութեան գանել գրամովս: Ասենք, շոսերի Շապին, Բերնա, արդարացի կլինէր ասել թե նրանք արատութեանը, տաանց յոգեկան բարօրութեան, կգերազանեն այն հոգեկան բարօրութեանից որի համար հարկ կլինէր գրամ վճարել Քայց գրամով շի կարելի գնել անտրամութեան, սգու խեմութեան, տոկունութեան, վճռականութեան ինքնաբավութեան

Հարստութեանը շի ստիպում արհամարտէլ հարստացումը, և ալ ի լուր բաներ ունենալը շի վերացնում ավելորդ բաների կարիքը

(2) Քայց եթե հարստութեանը շի ազատում նույնիսկ արծաթասիրտութեանից, ապա ուրիշ էլ ի՞նչ շարիքներից է դա ազատում Այ, ծաւալը հալնում է խմելով քաղցը՝ ուտելով: Եվ նա, ով որ ասում է.

Մի թի նոց որ ք Հիգոնակսեսին շատ եւ իրում —

Եթե նրան մատուցեն բաւում թիկնացի եր կնեզսլաի և կմերծի այդպի սի բնծան: Իսկ արծաթասիրտութեանը շի մարի ոչ արծաթը, ս՛լ ոսկին, և մեծ հարստութեան տեր գառնալը շի զաղարեցնում ավելի մեծ հա

ըրստութիան ձգտելու ցանկությունը: Հարստությանը կարելի է ուղղել
այն, ինչ որ աստված է պարծենկոտ բժշկին

Քո դեղը լոկ ցավին է նպաստ մ

Մարդը կարիք է զգում հացի, ինչ-ինչ համեմունքի բնակարանի, հա
մեստ հագուստի և ասհա Հարստությունը տիրապետելով նրան, նրան
համակել է ոսկու, արծաթի փղոսկրի, թանկագին քարերի, շների, ձիե
րի նկատմամբ մոլությամբ, նրա ձգտո մները անհրաժեշտից փոխադրե
լ վ դժվարամատչելիի, հազվագյուտի և անօգտակարի վրա: Չէ՞ որ ոչ
որ աղքատ չէ այնքան, որ զուրկ լինելի ապրելու միջոցներից ոչ ոք
պարտքի տակ չի ընկել, որ գնի ալյուր, պանիր հաց, ձեթ իսկ պարտ
քերի տակ ծանրաբեռնված է դարձրել մեկին շքեղ տունը, մյուսին՝ հա
բեան ձիթենու պուրակը, Երրորդին հողահանդակներն ու խաղողի այ
գիները: Ուրիշ մեկին պարտքի հանձնառությունների ու վճարումներ
հորձանուտի մեջ են պցել գրավաթղթով վերցված գալաթական ջորինե
րը մի ուրիշին՝ ձիերի լծասարքը

պարապ թնյացու կա բով

և ասհա ինչպէս կուշտ խմածները ծարավը մարելուց հետո կամ լափից
շատ կերած մարդիկ քաղցը հագեցնելուց հետո փսխում են և այն ինչ
որ լափել են նախապես այդպիս էլ նրանք, ովքեր ձեռք են բերում ան
օգտակար և ավելորդ բաներ, չեն կարող պահպանել և անհրաժեշտը
Ահա թե ինչպիսին են նրանք:

(3) Բայց էլ ավելի մեծ դ սլ յանք լն հարուցում նրանք, ովքեր
ոչինչ չեն ծախսում բայց շատ բան ունենալով՝ կարիք են զգում հետա
գա ձեռքբերումների Հիշենք Արիստիպեսի խոսքերը «Ով որ շատ է
ո տում ու խմում, բայց ոչ մի կերու չի կարողանում հագեցնալ նա գնում
է բժիշկների մոտ, որպեսզի իմանա թե ինչից է առաջացել իլ հիվան
գագին վիճակը և ինչպիս ազատվի դրանից: Եթե մեկն էլ ունենալով
հինգ մահճակալ փնտրում է տասը ևս, կամ, ձեռք բերելով տասը սի
զան գնում է կուտակում մի այդքան էլ կամ ունենալով ընդարձակ
հողեր և շատ ո շատ դրամ, ձգտում է հետագա ձեռքբերումների՝ քու
նը կորցնելով և ամեն ինչից չկշտացած, նա չպե՞տք է արդյոք հասկա
նա, որ կարիք ունի մի մարդու օգնության որը բուժի իրեն՝ բացատլե
լով իր հիվանդության ծագումը»: Հիրավի եթե մարդ դեռ շխմած՝ ծա
րավ է զգում, ապա յուրաքանչյուրը կասի որ նա դրանից կազատվի
խմելով բայց ո մ ծարավը որ չի հագեցնում թէև անընդհատ խմում է,

Ն ս, մտածում ենք մենք, կարիք ունի ոչ թե խմելու, այլ մաքրման, և
է ենք խոհուրդ կտանք նրան փսխել, քանզի նրան նեղում է ոչ թե ինչ-
որ բանի պակասությունը այլ ինչ-որ ներքին կծվություն կամ բորբոք
խածություն առկայությունը որ հակառակ է բնությունը նույնն է և
կենսական միջոցների վերաբերմամբ դրանց կարիքն ունեցողը կարող
է այդ պրությունից դուրս գալ՝ աշխատավարձ ստանալով, կամ գանձ
յտնելով կամ բարեկամի օգնությամբ պարտքը վճարելով և ազատվե-
լով վաշխառուից Իսկ ով որ ունենալով առավել քան բավարար ունեց-
լածք ձգտում է ձեռք բերել էլ ավելին, նրան շէն բուժի ոչ ոսկին, ո՛չ
արծաթը ո՛չ ձիերը, ո՛չ ոչխարները ո՛չ կովերը այլ նա կարիք ունի
միայն մաքրման՝ ավելցուկից ազատվելու Չէ՞ որ նրա վիճակը ազբա-
սություն չէ, այլ տնհագություն և արծաթասիրություն որ ծագել է խո-
տելի ու բանականությանը հակառակ գատողությունից Եթե մարդ դրան
դուրս չնետի ինչպես երիզորդին, ապա չի դադարի ավելուրդ բաների
արիք դգալ, այսինքն ցանկանալ այն ինչի կարիք չի դգում:

4 Եթե բժիշկը այցելելով մի մարդու, որն անկողնում պառկա-
մնքում է և հրաժարվում ուտելիքից, համակողմանիորեն քննի նրան և
ամոզվի որ նա գողերոցը շունի, ապա կասի «Սա հոգեկան հիվան-
ություն է», — և կհեռանա: Այդպես էլ մենք, ուրիշ ի՞նչ եթի ոչ՝ հոգե-
կան ազգատություն կամփանենք վիճակն այն մարդու ոյը հարստաց
ման մոլուցքով է բռնված, հատուչում է ամեն մի ծախս անելիս հս
նուն շա՛նի ամենամանարժան և ստոր ոչ մի միջոցի առաջ կանգ ի առ
նում, իլեկ ունի և՛ ամէլ և կալվածքներ, և նախիրներ և՛ սարուկներ՝
իրենց հագուտ կապուստով, Չէ՞ որ գրամական կարիքից ինչպես Մե-
նանդրոսն է ասում, կարող է ազատել գեթ մի բարերար բարեկամ, իսկ
յնդգեմ սրա՝ հոգեկանի, չի օգնի ոչ ոք՝ ո՛չ ողջը ո՛չ մեռածը: Սրանով
առապողների մասին լավ է ասել Սուլսնր

որստութչ չնէր ձեռք բերելն ոչ մի սս մ սն նյսնց հսմ ր չի մս նանշվսծ

Չէ՞ որ խելամիտ մարդկանց համար կենսական պահանջմունքների շքր-
ջանակն է այդպիսի բնական սահման նշագծում Բայց արծաթասիրու-
թյունն ունի և այն առանձնահատկությունը ոյ այդ մոլությունն ինքն է
լայքարում իր բավարարման գլմ մինչդեռ ուրիշները դրան աջակցում
էն չէ՞ որ ուտել կամ խմել սիրողը չի խուսափում ուտելիքից կամ գի-
նուց, ինչպես փողասիրն է խուսափում վող ծախսելուց: Բայց մի՞թի
խղճալի խելահեղություն չէ վարքն այն մարդու, որը ցուրտ ժամանակ

չի օգտվում թիկնոցից, բաղցելիս՝ հաց չի ուտում, դրամ սիրելով՝ չի ծախսում այն: Դա նման է Տրաստնիդասի ծանր կացությանը.

Թեև նա հենց իմ տանն է ապրում
և ես նրան սիրում եմ բոցավառ սիրով,
բայց և այնպես նրան ձեռք տալ չեմ համարձակվում

Փակելով ու կնքելով իմ դրամները, իսկ դրաց մի մասն էլ հաշվելով տալով վաշխառուներին ու վաճառականներին ես նոր իննաչողություններ եմ կուտակում և վեճ եմ մղում իմ ստրուկների, վարձապանների ու սչարտապանների հետ

Փե բոս Ապոլլոն, տեսե՛՛ր ես դո սիրեկանի՛ն,
Ո՞վ կարող էր ինձ հետ հախառարվել իր շարաբախտությանը

5 Եւբ Սոփոկլեսին հարցրել են թե կարո՞ղ է ինքը կենակցել կնոջ հետ նա պատասխանել է «Բերանդ բարով բաց արա, հարդելի՛ս, հի մա ալատ եմ ես՝ օր ծերության ապաստան դառնելով դորավոր ու դաժան տիրակալներից»: Չի՞ որ ուրախալի բան է, որ վայելքների հետ միասին մեղ լքում են և այն կրքերը որոնցից, ինչպես ասում է Ալքեոսը, շեն խուսափի ո՛չ տղամարդը, ո՛չ կինը: Բայց ու չի վերաբերում արծաթասիրությանը սրը, ինչպես քմահաճ ու անողոր բնապետ, ստիպում է ձեռք բերել և թույլ չի տալիս դա օգտագործել կիրք է դրգոում և խլում է վայելքը: Ստրատոնիկոսը կշտամբում էր հոողոսցիներին վաշխառության համար ասելով, թե նրանք իրենց համար շենքեր են շինում, ինչպես անմահներ, իսկ ճաշում են ինչպես ոչ երկարակյացներ: Արծաթասերներն էլ ձեռք են բերում ինչպես հարուստներ մինչդեռ օգտագործում են կծծիների պես, շարշարանքներ են կրում, իսկ բավականություններ չեն ստանում: Դեմագեսը մի անգամ Փոկիոնին նախաճաշելու ժամանակ հանդիպելիս տեսնելով նրա սեղանի խիստ համեստությունը՝ ասել է «Փոկիոն գարմանում եմ որ դու բավականանում ես այսպիսի նախաճաշով, թեև զբաղվում ես պետական գործունեությամբ» (Դեմագեսն ինքը հետևում էլ դեմագոգիկ քաղաքականության՝ ներողամտությամբ խորախուսելով իր ստամոքսի գործունեությունը և, Սթենքը համարելով ճոխ կյանքի համար անբավարար նեցուկ, սննդի պակասն ստանում էր Մակեդոնիայից: Դրա համար էլ Անտիպատոսը տեսնելով նրան ծերացած հասակում՝ ասել է «Նրանից, ինչպես զոհաբերված կենդանուց ոչինչ չի մնացել, բացի լեզվից ու փորից»): Իսկ դո՛ւ, ո՞վ շարաբախտ արդյոք չե՞ս հարուցում յուրաքանչյուրի գարմանքը, երբ կրելով աղատ մարդուն անվայել այցպիսի վայրենի կյանք,

ու որի հետ լհաղորդակցվելով, խորշելով բարեկամութունից և օտարանալով հասարակական հետաքրքրութուններից՝ դու քեզ մաշում ես հոգսերով զրկվում ես քնից, կապալներ ես հանձն անում ժառանգութուն ես բաժանում, ստորաքարշութուն ես անում, այնինչ քո կծծիոթյունը քեզ համար ապահովում է պարապ գոյութուն Պատմում են, թե մի բյուզանդացի, իր տգեղ կնոջը սիրեկանի հետ բռնելով, վերջինիս տանել է. «Խեղճ մարդ, ի՞նչն էր քեզ ստիպում ախր գինին թթված է»։ 'Իս էլ ահա, տխմա՛ր, դեսուդեն ես ընկնում, ուժասպառ լինում, բայց կուտակելը դու թող թագավորներին և փոխարքաներին, որոնք ցանկանում են գերիշխող գիրք գրավել իրենց քաղաքներում, նրանց թող, դա նրանց անհրաժեշտ է, որպեսզի բավարարեն իրենց փառասիրութունը և փայլեն։ Ախր նրանք հանուն դատարկ փառքի հյուրասիրում են, բարերարում, ուղեկցում, նվերներ ուղարկում զորքեր պահում, գլադիատորներ դնում, իսկ դու այնպիսի տազնապ ես բարձրացնում և խառնուշիթություն գցում և տանջում ինքդ քեզ՝ ապրելով խիռունջի շնչին կյանքով և հազար ու մի նեղութուններ ես կրում՝ փոխարենը ոչ մի լավ բան չստանալով, ինչպես բաղնիսպանի էշը, որը փայտ ու ցախ է կրում, որին միշտ լիուրի լածին է հասնում ծուխ ու մսխիր բայց որին չի վիճակվում լողանալ և տարանալ ու մարրվել։

Յ Ամբողջ սովածը վերաբերում է այն բնչարազցությանը որը կարելի է սովածնել իշույին կամ մրջնային։ Բայց կա և ուրիշ՝ գազանսյին, գրպարաշական, ժառանգություն վիճարկող, ամեն կարգի բանասարկութունների հերյուրող կենդանի մնացած բարեկամների հաշիվը պահող, քնդ սրում դրանից ոչ մի շահ չստացող բնչաքաղցություն։ Եվ ինչպես որ թունավոր օձերը, միջատներն ու կարիճները մեր մեզ ալելի սներարեհաճութուն են հարուցում, քան առյուծներն ու արջերը, որովհետև մարդկանց սպանում են՝ դրանից ոչ մի օգուտ չբաղելով այնպես էլ մեզ պետք է էլ ալելի մեծ վրդովմունք ներշնչի մանր կծծիների բնչարազցությունը, քան շքեղության մեջ ապրողների վատնողությունը սրանք ուրիշներից խլում են այն, ինչը հենց նրանց բնավորությունը թույլ չի տալիս օգտագործել։ Եթե սրանք հասնելով բարեկեցության և խորեգիայի, հանգստանում են (Դեմոսթենեսն այսպես է պատասխանել նրանց, ովքեր կարծում էին, թե Դեմադեսը հրաժարվել է իր շարաննուգութունից «Դուք նրա մեջ տեսնում եք լոկ կշտացած առյուծին»), ապա այն մարդիկ, ովքեր ժլատություն են անում առանց բավականություն և օգուտ ստանալու, շունեն ո՛չ բնդմիջում, ո՛չ հանգիստ, նրանք լիշտ կարիք են դառնում հետագա դրամակուտակման։

7 «Բայց, — կասեն ինձ, — նրանք այդ խնայողությունները հետ են գցում իրենց զավակների ու ժառանգների համար»: Այդ ինչպե՞ս: Նրանց համար ում իրենց կենդանության օրոք ոչինչ չեն հատկացնո՞ւմ: Կար ՚նես թե նրանք կրժողներ են, սրտնք հանքերում կլլում են ոսկե ավազը և որոնցից կարելի է ոսկի ստանալ ոչ ավելի վաղ քան դրանք կսատ կեն ու կհերձվեն: Համ էլ ի՞նչ նպատակով են նրան ցանկանում իրենց զավակներին ու ժառանգներին թողնել շատ դրամ ու մեծ կարողություն: Ըստ երևույթին նրա համար որ նրանք էլ ժառանգություն խնայեն ուրիշների համար, սրանք էլ իրենց հերթին: Այսպիսով նրանք բազա գրովի կավե խողովակների նման ընդունաժից ոչինչ չպահելով իրենց մեջ՝ մեկը մյուսին է փոխանցում այնքան ժամանակ, մինչև որ կողմ- նակի մեկը՝ կամ մի սրիկա, կամ մի բունապետ փշրելով վերջին օղա կը հարստությունները շուռ տա մի այլ ուղղությամբ, կամ թե տոհմի մեջ հայտնվի, ինչպես ասում են մի բիճ ժառանգ, որն իր նախնիների ժառանգությունն ու տի պրծի ու զա՛ի պես Համաձայն Եվրիպիդեսի

Անառակ են լինո մ սալ ո կներ/ որդիները

բայց նույնը արդարացիորեն կարելի է վերագրել և փշուրահավաքների որդիներին: Դիողենեսը սբամտորեն ասել է թե մեզարացու համար ավելի լավ է խոյ ծնվի, քան որդի: Այդպես էլ ահա կծծիները, կարծե- լով, թե որդիներ են դաստիարակում իրականում նրանց փչացնում են և այլասերում նրանց մեջ սնուցելով հարստանալու իրենց մոլությունը և ասես թե դրանով ժառանգների մոտ պահակակետ կարգելով ժառան- գության պահպանման համար: «Դիզի բ և մի վատնիր ու հիշի բ, ու դու արժես այնքան որքան որ դու ունես», — այսպիսին են նրանց խոր հուրդներն ու խրատները: Սա նշանակում է շղաստիարակել, այլ լիքը լցնել ու կաբել ոնց որ փողի քսակ որպեսզի նա հուսալիորեն պահ- սանի այն ինչ որ դրա մեջ լցված է Քսակը սակայն, կեղտոտվում ու հնանում է հենց որ դրա մեջ փող է լցվում իսկ արծաթասերների որ- դիները դեռ ժառանգություն իսկ շատացած տագորվում են հայրական տրծաթասիրությունը: Այսպիսի դաստիարակության համար էլ նրանք հայրերին վարձահատույց են լինում ըստ արժանվույն՝ սրանց շսիրելով այն բանի համար, ինչը երբեէ ստանալու են իսկ ատելով այն բանի համար, որ դեռևս ոչինչ չեն ստանում: Սովորելով շհարգել ոչինչ, բա- ցի հարստությունը, և սրա ձևքքերումը կյանքի միակ նպատակ դարձ- շելով նրանք հայրերի կյանքը դիտում են որպես խոշրնդոտ իլ ենց

կյանքում և համարում են, թե որքան երկար ապրեն սրանք, այնքան իրենց կյանքից կգնա: Ուստի նրանք դեռ հայրերի կենդանության օրոք, լ՛ու դպրոցական հասակից այս կամ այն կերպ գաղտագողի փրցնում և, ինչ որ հաջողվում է ծախսելով իրենց բավականությունների վրա, տես թե իրենց համար բաժին հատկացնելով ուրիշների միջոցներից: Լայց երբ հայրը մեռնի և ժառանգն իր ձեռքն առնի բանալիներն ու կնիքները, նրա կենսակերպը կփոխվի, նրա դեմքն իսկ կզառնա անխոյտ, խիստ անմատչելի: Այլևս չկան գնգակախաղ ըմբշամարտ և կաղեմիա լիկեոն իսկ դրա փոխարեն ստրուկների ստուգում կա գրությունների պրպտում, խոսակցություններ կառավարիչների ու պարասպանների հետ, ժամանակի անընդհատ սղությունն ու հոգսեր որոնք Լամանակ շեն թողնում նախաճաշելու համար և ստիպում են բազմիք գնալ մինչև լուսանալը Մոռացված Էն՝

գինասիոնները որտե՛լ լե՛ծացել է նա և Դյրկեյան բանայի՛ն

Ի ի՞նչ որևէ մեկը նրան ասի «Չե՞ս գա գնանք լսենք փիլիսոփային», ապա նա մեկ պատասխան ունի տալու «Ինչպե՞ս գամ, ժամանակ չունեմ, լ՛ու որ հայրս մահացած է» Այ դու թշվառական նո՞ւյնքան է նա քեզ թողել որքան որ իլել լ բեզնից ազատ մամանակ և ազատություն: Ասենք ավելի շուտ ոչ թե նա, այլ հարստությունը, սրբ քեզ կալել կա պել է և իրեն ենթարկել՝ նմանվելով Հլ սխողոսի մաս նկարագրվա՛յ Չար կնոջը 11

1 11 տամց կլսիլ չե՛լ ՚ս Լար սս լ ղ ծելոլ անուրախ ծերո թյո ն

Այն ասես թե հոգուն բերում է վաղաժամ կնճիռներ և ալեխառնություն ու ծանրաբեռնում է հոգսերով որոնք ծագում են անհագ քնշաքաղցությունից և ճնշում են սգու կայտառությունը, պառվասիրո թյունն ու մարգալիբությունը

8 «Լավ — կասի մեկ ուրիշը — մի՞թե դու շես տեսնում, ոլ շա երն են առատաձեռնորեն օգտվում իրենց հարստություններից» Իսկ լու մի՞թե շես լսում Արիստոտելին, կասենք մենք, որն ասում է թե ուխանք շեն օգտվում հարստությունից ոմանք էլ օգտվում Էն շափազանց լայնորեն և՛ սրանք և նրանք խախտում են հարկ եղած շափու Լայց նրանց ապրելակերպը իրենցից ոմանց օգուտ ու պարծանք չի բերում, իսկ ուրիշներին էլ վնաս ու անպատվություն է պատճառում: Դե, ՚իմա ամենից առաջ տեսնենք, թե այդ օգտագործումը, որն ստիպու է հիանալ հարստությամբ սահմանափակված շի՞ կյանքի համար լա

վարար շրջանակով: Բայց այդ դեպքում հարուստներն ունենում են ոչ ավելին, քան իրենց տրամադրության տակ ունեն նաև միջին ունեցվածքի տեր մարդիկ, և նրանց «հարստությունը հարստավայել չէ» ինչպես տսում է Քեոփրաստեսը և շպետք է նախանձ հարույցի: Աթենացիների մեջ ամենահարուստ Կալլիոսը և թերեացիների մեջ ամենահարուստ Իսոմենիոսը նույնքան էին օդտագործում որքան Սոկրատեսն ու էպամինոնդասը: Ինչպես Ագաթոնը խնջուչքի դահլիճից կանանց սենյակներն ուղարկեց Ֆլեյտահարուհուն, ենթադրելով, թե հենց խնջուչքի մասնակիցների խոսք ու զրույցն էլ բավական կլինի այդպես էլ գուկարող էիր գուրս ուղարկել ծիրանի ծածկոցները, թանկադին սեղանները և բոլոր ավելորդ իրերը, տեսնելով, որ հարուստներն օգտվում են նույն բաներից, ինչ որ աղքատները: Այսպիսով

Հիմա ձեռանը օջախի ծխի վերևում կախ տուր նավաղեկը և մոռացյ՛ր ձիերի ու կենդջուր ցուլերի աշխատանքի մասին

Սա նշանակում է որ յու պետք է մոռանաս ոչ թե ձիերի ու ցուլերի աշխատանքի մասին այլ ոսկերիչների, արձանագործների, օծանելիք սարքողների, խոհարարների գեղեցիկ ու ողջամիտ կերպով դուրս վտարելով բոլոր ավելորդ բաները: Բայց եթե բավարարը պատկանում է նաև ոչ հարուստներին, իսկ հարստությունը պարծենում է իր ավելցուկով և դու հավանություն ևս տալիս թեսալացի Սկոպասին որը երբ նրանից խնդրել էին ինչ-որ մի ավելորդ և անօգուտ իր նրանց տան կահավորությունից, պատասխանել էր «Բայց ախ՛ մեզ երջանիկ է զարձնում հենց այդ ավելորդը այլ ոչ թե այն ինչը անհրաժեշտ է ամենքին» — ապս գուրս կզա որ հավանություն ե տալիս ոչ թե տարիլակերպին այլ ամբարտավանությանն և հրապարակաչին պարծենկոտությանը

Հնում Դիոնիսոսյան տոնակատարությունը անցկացվում էր համաժողովրդական ուրախության պայմաններում գինու սստիոր խաղողի որթեր, մեկը ուլ էր բերում մյուսը՝ զամբյուղով թուզ, իսկ թափորն ամփոփում էր Փալլուսը Իսկ հիմա այս բոլորն արհամարհված են, մոռացված հանդես են դալիս ոսկե զարդեր, թանկադին զգեստներ, զույգ չծվածքներ, գիմակավորվածներ այսպես, հարստության անհրաժեշտ և օդտակար շափը թաղված է անօգուտի և ավելորդի տակ:

(9.) Մեր մեծամասնությունը նմանվում է Տելեմաքին. սա անփորձության կամ, ավելի ճիշտ, գեղարվեստական ճաշակի բացակայության սլատճառով, Նեստորի տունն այցելելիս, որ կահավորված է եղել մահճակալներով սեղաններով ծածկոցներով, ու քաղցր գինի է եղել, չի

գովել օգտակար և անհրաժեշտ այս բաների առատութիւնը, իսկ Մենելավոսի տանը տեսնելով փղոսկր, ոսկի ու սաթ, դրանցով զարմացած լացականչել է:

Միայն Չևսը Յիմպոսում ունի այսպիսի օթեան:

Այս ի՞նչ հարստութիւն է: Ի՞նչ շատ է ամեն բան Հիացմունքով եմ ես նայում,

Իսկ Սոկլասուսը կամ Դիոգենեսը կասեին

Որքան ավելորդ անիմաստ բաներ կան այտեղ, նայում եմ ու ծիծաղս է գալիս

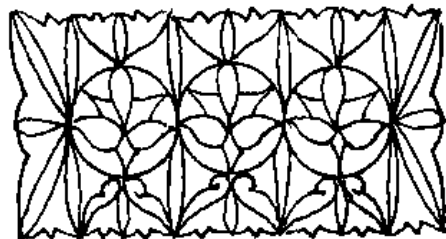
Ի՞նչ կասես, տխմա՛ր Դու պետք է կնոջդ ձեռքից խլելիր ծիրանի զգեստը և թանկագին զարդերը, որպեսզի նա դադարեր պարծենալ ու խնութիւն անել հյուրերը ընդունելիս, իսկ դու դրա փոխարեն պճնե՛լ ես յստունը թատրոնի կամ զոհասեղանի պես, չուրաբանչուր արցելուի համար:

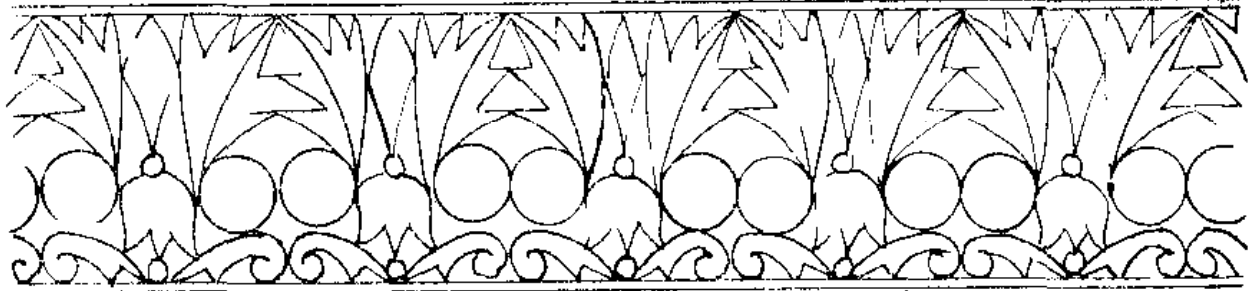
10. Այսպիսին է հարստութեան բերած բարեկեցութիւնը առանց հանգիստեսի՝ ու վկայի այն վերածվում է ոչնչի: Այլ է բարեմտութիւնը, փիլիսոփայութիւնը, ճանաչումը այն բանի, ինչ պետք է գիտենալ ստավաճների մասին, — այս ամենը, մինչև իսկ աննկատ մնալով բոլոր մարդկանցից, լուսավորում է սեփական լույսով և հոգում ստեղծում է մեծ պայծառացում ու մի բերկրանք, որը մոտ է հոգուն և ինքն իրեն, բանդի հոգին ձգտում է լսարան անկախ նրանից տեսնու՞մ է դա որևէ մէկը թէ՛ թաքուն է մնում բոլոր ստավաճներից ու մարդկանցից: Այդպես եւս ոչինչ հրապուրում առաքինութիւնը, ճշմարտութիւնը, մաթեմատիկական գիտութիւնների՝ երկրաչափութեան ու աստղագիտութեան գեղեցկութիւնը: Կարո՞ղ է սրա հետ համեմատվել հարուստների ունեցվածքը՝ բոլոր այդ զիզի-բիզի բաները, մանյակները, աղջկական զարլարանքները

Որք հարստութեան վլա ոչ ոք չի նայում և զլանով չի հախշտակում, ապա այն դառնում է կույր ու մութ: Կնոջ ու մերձավորների հետ ճաշելիս՝ հարուստը հոգս չի պատճառում իր նոճեփայտյա սեղաններին ու ոսկե գավաթներին, այլ օգտագործում է ինչ որ պատահի, և կինը ներկա է լինում հասարակ հագուստով, առանց ոսկու և ծիրանու: Ի կերբ ընդհանուր ճաշկերույթ է տրվում, այսինքն հանգիսավոր ու թատերական մի բան և խաղարկվում է հարստութեան գրաման այն ժամանակ

4 լս բլեց ընծաներ սիրագործների համար պայծառ ս լսսքներ ևստանիներ

սրբում-մաքրում են ջահակալները փոխում են գավաթները, մատովակների շորերն են փոխում ամենուրեք՝ ոսկի, արծաթ թանկագին քարեր, և այգ բոլորը նրա համար, որ ուրիշներին ցույց տան իբեևց հարստութունը Բայց հարուստը դարձյալ ողջամտության ու լավ տրամադրության պակաս է զգում ինչպես այն ժամանակ երբ մենակ է ճաշելիս լինում

Առկրատեսի դևի մասին

Մեկխոսության մասնակիցներ Արփիզամոս և Կաֆիսիոս

1 Արփիզամոս Մի անգամ Կաֆիսիոս ինձ վիճակվեց մի նկար չից լսել սբամիտ մի խոսք գեղանկարչական ստեղծագործություններ լննող մարդկանց մասին: Նա շարքային այվեստի անմասն դիտող յերին նմանեցրեց նրանց հետ, ովքեր հեռվից լղջունում են բազմա մարդ ամբոխին, իսկ լուսավորչալ դիտողներին արվեստի գիտակներին նրանց հետ, ովքեր խոսքով հատուկ դիմում են ամեն մի պատահած մարդու Ոմանք իրոք գեղարվեստական երկը ճշգրիտ չեն ըմբռնում, այլ ասես միայն ընդհանրացված: Ուրիշնեյն էլ, իրենց դատողություն ներում իրը անդամահատելով մասերի, դրա արժանիքներից ու թերություններից ոչինչ չեն թողնում աննկատ 1 անհրաժեշտ գնահատական շատացած: Կարծում եմ նույնը արդարացի կլինի կիրառել նաև այն իրագործությունների վերաբերմամբ, որոնք տեղի 1 ն ունեցել իրականության մեջ քարացած մտքի համար լավական է իմանալ դրանց ամենաէական բովանդակությունը և վերջնական արդյունքը, բայց գործեր հայեցողին գործեր, որոնք արիության կողմից կատարված են որ պես մի ինչ-որ մեծ արվեստ, եթե նա ընդունակ է գնահատել դրանց բարձր գեղեցկությունը ավելի շատ գրավում են հենց մանրամասնությունները. վերջնական արդյունքը շատ բանով կախված է ճակատագրից Իսկ պատճառների և դեպքերի հաջորդականության մեջ դիտողը տեսնում է արիության պայքարն ընդդեմ պատահականության: 1 ի ի լուսատուն խիպախության պայքարն ընդդեմ վտանգների, 1 նական

սկզբունքներ՝ ընդդեմ տվյալ պահի հանգամանքների: Մեզ էլ այդ կարգի դիտողների տեղ դիր: պատմի՛ր վերջին դեպքերը սկզբից ևեթ և հաղորդիր ա՛յն խոսակցությունը, որը, ինչպես լսել ենք, տեղի է ունեցել թո ներկայությունը: Հանուն դրա ես չէի հապաղի նույնիսկ թեքն մեկնել, և՛ թե՛ առանց դրա էլ ավենացիք ինձ չհամարեին՝ բեովտականությունը հարկ եղածից ավելի հակված մեկը:

Կաֆիսիոս: Դե, Արքիդա մոս, հանուն տեղի ունեցած ամեն ինչն իմանալու քո այդպիսի բարյացակամ ձգտման՝ ես պետք է, համաձայն Պինդարոսի, «դա շատ ավելի վեր դասելով զբաղվածությունից», ներկայանայի քեզ այդ պատմությունն անկու: Բայց քանի որ մենք այստեղ ենք ժամանել դեսպանական հանձնարարությամբ և օգտվում ենք աղատ ժամանակից՝ սպասելով ժողովրդական ժողովի պատասխանին, բո՛ւ անդաստիարակված թյուն կլիներ ընդառաջ չգնալ բարեհաճ բարեկամի ցանկությունը, և ես նորից առաջ կքաշեի խոսք ու զրույց շտրելու կապակցո թյամբ թէքեացիների հասցեին արված վաղեմի մեղադրանքը, որն արդ՛ն թույացել է ձեռն Սոկրատեսի ընկերակցությունը: Հենց մենք ինքներս էլ այն առումով շիրմեռանդորեն ենք մեզ դրսևորել պաշտելի Լիսիդասի հանդեպ՝ Բայց մտածիր ներկաների մասին արդյոք տրամադրված են նրանք լսելու այդքան գործերի պատմությունը և այդքան խոսքերի հազորգումը չե՞ որ քիչ չի տեի իմ շարադրանքը քանի որ դու առաջարկում ես դրա մեջ մտցնել նաև ճառեր:

Արևիդամոս Դու սրանց շեռ ճանաչում Կաֆի՛սիոս: Քեզ պետք է ծանոթացնել սրանց հետ սրանք ձեր հանդեպ բարեկամաբար տրամադրված քաջարի հայտերի զավակներ են Ահա սա Փրոստիբոլոսի ազգական Լիսիդասն է՝ սա Տիմոթեոսն է՝ Կոնոնի որդին՝ սրանք Արքինոսի զավակներն են Մե աղածները նույնպես պատկանում են մեր ընկերակցությունը այնպես որ քո պատմելիքը բարեհաճ ու համակիլ ունկնդիր ենր կունենա:

Կաֆիսիոս Շատ ուրախ եմ Բայց ախր ինչից պետք է սկսեմ իմ պատմությունը, որպէսզի լրացնեմ այն ինչն արդէն ձեզ հայտնի է:

Արևիդամոս Մեզ Կաֆի՛սիոս, մոտավորապես հայտնի է թեքեի գրությունը մինչև արտաքսվածների վերադարձը թե՛ ինչպես Արքիոսն ու Լեոնտիդասը սպարտացի Փեքիդասին խաղաղ ու հանգիստ ժամանակներում գրղելով գրավել Կադմեան, քաղաքացիներից ոմանց արտաքսեցին իսկ մյուսներին ահաբեկելով ստիպեցին ենթարկվել իրենց հակաօրինական բռնի իշխանությանը, — այդ մասին մենք իմացել ենք Մելոնից և Պելոպիդիսից ու նրանց ընկերներից, որոնք իրենց արսորի

սույող ժամանակաշրջանում եղել են մեր հյուրը և մեր մշտական գրու-
յակիցը: Մենք լսել ենք նաև, որ լակեդեմոնացիները տույժի են ենթար-
կել Փեբդասին Կաղմեան զավթելու համար զրկելով նրան դեպի Օլիմ-
փոս կատարվող արշավանքի հրամանատարութունից բայց դրա հետ
հիասին էլ ավելի ուժեղացրել են ամրոցի կաշազորը՝ Փեբդասին փո-
խարինելու ուղարկելով Լիսանորիդասին երկու օգնականի հետ: Գիտենք
նաև որ Իսմենիոսը, նրա դեմ հարուցված դատից անմիջապես հետո
լաժանորեն պատժվել է Այս բանը հաղորդել է Գորգիդասն իր նամակ
սերում, որոնք գրված են այստեղ գտնվող թեբեացի տարագիրներին
Այնպես որ քեզ մնում է միայն պատմել մեր բարկամների վերագառ
լալու և բռնապետներին տապալելու պատմութունը

2 Կաֆիսիոս. Այն օրերին, Արքիդամոս, մենք բոլորս՝ զավազրու
իցան մասնակիցնել, ս սովորաբա, հավաքվում էինք Սիմմիոսի տանը
յն այն ժամանակ ապաքինվում էր ոտքին և տաջած վերքից որպեսզի
խորհրդակցեինք մեր գործի ընթացքի հետ կապված անհրաժեշտ նկա-
տառումների շուրջը, իսկ ցուցադրաբար վարում էինք գրական ու փի-
լիսոփայական դրույցներ, որոնց մեջ, կասկածից մեզ հեռու պահելու
համար, հաճախ ներգրավում էինք այլ կարգի դրույցների սովոր Ար-
քիոսին ու Լեոնտիդասին: Ամմիոսը շատ էլ համփորցել հաչրենիքից
հետո, օտարը կրացիների հանդիպել, հենց նու էր վերադարձել Թեբե՝
լիցուն և տար երկրների մտախնամենն տեսակի արտատավոր պատմու
թյուններով, և Արքիոսը սիրով լուծ էր նրան՝ նստելով երիտասարդնե
րի հետ միասին. նա գերադասում էր, որ մենք ժամանակն անցկաց-
նեինք այդպիսի դրույցներով, ալ ոչ թե իշխանութունների գործերը
քննեինք: Այն օրը երբ մութն ընկնելուն պես վտարանդիները պետք է
տննկատ մոտենային պարսպին, Աթենքից ժամանեց Փերենիկոսի կող
մից ուղարկված մի մարդ, որը, Քարոնից բացի մեզնից ոչ մեկին ծա-
ւաթ չէր: Նա հաշտնեց, որ տառներկու ամենակրիտասարդ վտարանդինե-
լը շնորով որս են անում Կիթերոնում և երեկոյան կողմ կզան Թեբե:
Իսկ ինքն էլ ուղարկված է, որ նախազգուշացնի և իման ս թե ով տուն
կտրամադրի նրանց ապաստանելու համար, որպեսզի կարողանան
միանգամից այդտեղ գալ: Մենք մի քիչ շփոթության մեջ ընկանք և հա-
ւազեցինք պատասխան տալ, և այնժամ Քարոնը պատրաստակամու
լ լուծ հաշտնեց իր տունը տրամադրել: Քանքերն շտապեց հետ վերա-
ստնալ այդ պատասխանն արտաքսյալներին տանելու համար, (3) Իսկ
զուշակ թեոկրիտեսը իմ ձեռքը բռնելով և ասուր սեղմելով նայեց առ-
ջից ընթացող Քարոնի հետևից ու ասա, «Ահա՛, Կաֆիսիոս նս փի-

խոսքի շէ և շի ստացել որևէ հատուկ, միջին մակարդակից վեր կրթու-
թյուն, ինչպես քո եղբայր Էպամինոնդասը բայց հնազանդվելով իբ-
բնավորութեանը ինչպես հիանալի օրենքի նա հանուն հայրենիքի բարօ-
րութեան իբեն ենթարկում է մեծագույն վտանգի: Էպամինոնդասն էլ
իրեն բեովտացիներից արիւթյան առումով ամենալավ դաստիարակված
համարելով, մնում է անտարբեր և անգործունյա, ասես թե սպասելով
որևէ ավելի լավ առիթի, քան սա է որպեսզի պատշաճ կերպով դրսևորի
իր բնածին բարեմասնություններն ու դաստիարակվածությունը»: Ես
դրան պատասխանեցի «Պո՛ւ, Թեոկրի տես, շափազանց հապճեպ ես
դատողություններ անում, Մեզանից յուրաքանչյուրը գործում է այնպես,
ինչպես ճիշտ է կարծում: Եվ Էպամինոնդասը շհամոզելով ուրիշներին
գործել իր կարծիքի համաձայն, բնականաբար ձեռնպահ է մնում այն
գործողություններից, որոնց մասնակցելու կոչ են անում իրեն մինչդեռ
նա դրանց համակիր չէ Զէ՞ որ եթե բժիշկը խոստանար բուժել քո ցա-
վը շղիմլով հատելու և դազելու գործողութեան, ապա, կարծում եմ
անխոհեմ բան կլիներ նրան ստիպել այնուամենայնիվ դանակ ու կրակ
գործադրել Քանի որ մեծամասնությունը նրա հետ համաձայն չէ և մենք
արդէն ուրք ենք դիւ մեր ընտրած ուղին, ապա նա խնդրում է իրեն
հնարավորութեան վերապահել քաղաքացիական արջամբ շարատավոր-
ված մնալու, որպեսզի հարկ եղած պահին, շսախտելով արդարութեա-
նը օգուտ բերի հայրենիքին Զէ՞ որ գործը կանգ շի առնի պատշաճ
սահմաններում Փէրենիլոսն ու Պելոպիդեսը իհարկե շուտ կգան ամե-
նից առաջ իսկապես մեզավորնիքի ու վնասակարների դեմ բայց Եվ
մուլպիգեսը և Սամիդեսը տարարչունութեան ու զայրույթի հակված այդ
մարդիկ դիշերային յաւարի ծածկոցի տակ լիմելով սրի այն մի
կողմ շեն դնի, մինչև որ ողջ քաղաքն արջամբ շոլուեն և իրենց անձ-
նական հակառակորդներ ի դատաստանը շտեսնեն»:

4 Մինչ ևս այսպիսի խոսակցութեան էի վարում Թեոկրիտեսի
հետ, ինձ ընդհատեց Գալակտիգորոսը՝ մատնացույց անելով Արքիոսին
ու սպարտացի կիսանորիդասին որոնք Կաղմեայից հապճեպ մեր կողմն
էին գալիս և արդեն հեռու չէին Մէնք կանգ առանք, Արքիոսը մոտ կան-
չելով Թեոկրիտեսին՝ նրան տարավ կիսանորիդասի մոտ, և նրանք եր-
կար ժամանակ խոսոմ էին միմյանց հետ, ճանապարհից քաշվելով մի-
քիշ գեպի Ամփիոնի տաճարի կողմը այնպես որ մէր մեջ երկյուղ ծա-
գեց, թե հո շեն հարցաւնում նրանք Թեոկրիտեսին՝ ինչ որ բան կաս-
կածելով կամ որևէ մատնութեան լուր ստացած լինելով, Այդ ժամանակ
Փիլիդասը, որը ինչպէս դու Արքիդաս մոս գիտես սյն ժամանակ Ար-

լիտսի և նրա ստորս գրչալների գրագիրն էր, իրագեկ էր վտարանդինե
 լի ծլագրին և մասնակից էր գործին, բարեկամաբար բռնելով իմ ձեռ
 լը և ձևի համար մի քանի կատակային դիտողություններ անելով
 որոնք վերաբերում էին մարմնամարզական վարժություններին ու քմբը
 շամարտին, այնուհետև մյուսներից հետու տարավ և տեղեկացավ, թե
 արդյոք ուժի մեջ է մնում վտարանդիների վերագարձի օրվա վերաբեր
 յալ պայմանավորվածությունը Երբ ես դա հաստատեցի նա ասաց
 «Ուրեմն, ես ընդունելության համար ճիշտ եմ ընտրել այսօրվա օրը. ես
 հրավիրել եմ Արքիոսին և դա լադիբների համար հեշտ կլինի հարբած
 վիճակում բռնել նրան խնջուչքի ժամանակ»։ — Հրաշալի է Փիլի
 դա՛ս, — ասացի ես — փորձի՛ր հենց մի տեղ հավաքել բուրրին կամ
 գո՛ւե մեր թշնամիների մեծամասնությունը» — «Բայց յա հեշտ բան
 չէ, — առարկեց նա, իսկ ավելի շուտ նույնիսկ անհնար է Արքիոսը հույս
 սնի ինձ մոտ հանդիպել մի ազնվագարմ կնոջ ուստի և նրա համար
 ա՛հցանկալի է կեոնտիդասի ներկայությունը Այնպես որ մեզ հարկ կլի
 ՚ի նրանց ընդունել երկու տարբեր տներում, իսկ երբ արդեն բռնված
 կլինեն Արքիոսն ու կեոնտիդասը մնացածները կարծում եմ, դեսու
 ղեն կփախչեն կամ կհրաժարվեն դիմագրությունից բավարարվելով
 նրանով, որ իրենց անվտանգություն ընձևով»։ — Մենք այդպես էլ
 կվալվենք, — ասացի ես — Բայց այլ ի՞նչ էն երանք խոսում թե՛ ոկրի
 տեսի հետ — Չեմ կարող վստահ ասել — պատասխանեց Փիլի
 դասը, — բայց ես լսել եմ որ Սպարտայի համալ ս՛ճաճ ու անբարենը
 պատտ նախանշաններ և պատգամախոսություններ են ազդարարվել»¹

Թեոկրիտեսի վերադառնալուց հետո մեզ մոտեցավ Փիդոլալոսը որը
 ծագումով բեովտիական Հալիարտոսից էր և ասաց «Միմիոսը ձեզ
 լինդրում է մի քիչ սպասել այստեղ նա կարևոր հանդիպում ունի կեոն
 տիդասի հետ որի առաջ միջնորդում է Ամֆիթլոսի մահվան յատա
 վ՛խոր արտաքսմամբ փոխարինելու համար»

5 «Այ թե տեղին հանդիպում, — բացականչեց Թեոկրիտեսը — Ես
 հենց ուզում էի իմանալ, թե ինչ հայտնաբերվեց Ալկմեդեսի գերեզմանը
 բացելիս։ Դու այնտեղ ներկա ես էղել, երբ Ագեսիլալոսը կարգադրել է
 այդ աճյունը տեղափոխել Սպարտա»։ — «Ոչ ներկա չեմ եղել, — պա
 տասխանեց Փիդոլալոսը, — և շատ վշտացա ու վրդովվեցի իմ համա
 յաղաքացիների դեմ, որոնք ինձ աշքաթող են արել։ Բայց ինչպես ինձ
 հայտնի է դիակի փոխարեն գտել են քար պղնձե մի փոքրիկ ապարան

¹ Տեքստը վնասված է

ջան և պնդացած-քարացած հողով լիքը երկու կազե սափոր, իսկ գե-
րեզմանի վրա ընկած է եղել պղնձե մի տախտակ, վրան՝ գրեր, որոնք
զարմացրել են իրենց ուրվագծերով: Դրանցից ոչինչ հասկանալ չի
չողվել թեև դրանք պարզորոշ երևացել են, երբ տախտակը լվացել են:
Դրանց բնույթը ինչ-որ առանձահատուկ է եղել և օտար, ավելի շատ
համեմատելի եգիպտական գրերին: Ուստի Ագեսիլայոսը, ինչպես ասում
էին, գրանց ընդօրինակությունն ուղարկել է եգիպտական թաղավորին,
խնդրելով ցույց տալ այնտեղի քրմերին գուցե նրա՞նք հասկանան:
Բայց հավանաբար ձեզ որևէ բան կկարողանա ասել նաև Սիմմիոսը,
որն այդ ժամանակ շատ էր շփվում եգիպտական քրմերի հետ՝ քննար-
կելով փիլիսոփայական հարցեր: Հալիարտացիք էլ ենթադրում են, որ
ճսճիճների ողողումը և մեծ անբերրիությունը իրենց բաժին հասան որ-
պես ի վերուստ իջած ցասման դրսևորումներ այն բանի համար, որ
իրենք հանդգնել էին պեղել գերեզմանը»: Թեոկրիտեսը մի քիչ հապա-
ղեց ապա սկսեց խոսել «Կարծում եմ, լակեզեմոնացիք էլ խույս չեն
տա աստվածություն զայրույթից, ինչպես գուշակում են նախանշաննե-
րը, որոնք ինձ հաղորդել է կիսանորիդասը: Այժմ նա մեկնում է Սպար-
տա, որպեսզի նորից ծածկի գերեզմանը և պատգամախոսության հա-
մաձայն հեղումներ կատարի Ալկեմենեին և Ալեոսին թեև նա չգիտի,
թե ով է Ալեոսը իսկ այնտեղից վերագառնալով՝ նա մտադիր է որո-
նել Դիրկեի շիրիմը որի տեղը Թեբեում հայտնի է միայն նախկին հի-
պարքոսներին, այդ պաշտոնում հերթափոխվելիս նրանցից յուրաքան-
չը՝ բը, գիշերով մյուսի հետ առանձնացած ցույց է տալիս այդ տեղը
իր հաջորդին որից հետո նրանք առանց կրակի ինչ-որ սրբազնագոր-
ծություններ անելով և ապա ոչնչացնելով դրանց բոլոր հետքերը, մին-
չև լույսը բացվելը բաժանվում գնում են տարբեր կողմեր: Փիդոլա՛յոս,
ես կարծում եմ, որ հիմա հեշտ չի լինի փնտրել գտնել այդ գերեզմա-
նը: Չէ՞ որ հիպարքոսների մեծ մասը ավելի շուտ նույնիսկ բոլորը,
Գորգիդասից ո Պլատոնից բացի, արտաբոված են, իսկ սրանց ահից
կղզուշանան սրանց հարցուփորձ անել: Իսկ նրանք, ովքեր հիմա Կադ-
մեայում իշխանություն գլուխ են կանգնած, միայն նիզակ ու կնիք են
ստանում, բայց ոչինչ չգիտեն ոչ սրբազնագործության ոչ թաղման
տեղի մասին»:

6 Այսպես էր խոսում Թեոկրիտեսը Այդ ժամտակ կենտրոնացր
դուրս եկավ իր մերձավորների հետ, իսկ մենք մտանք Կազմեա և բա-
րևեցինք Սիմմիոսին, որն այնտեղ նստած էր՝ մտալլ մաքերի մեջ խո-

րասուղ լած, հաժախաբար իր ինդրանքի վերաբերյալ մերժում ստա-
 ցած: Տեսնելով մեզ՝ նա բացականչեց «Երգվո՛ւմ եմ Հերակլեսով,
 ի սկը վայրենի, բարբարոսական բարբեր եմ: Շատ լավ է պատասխանել
 հենրից Թալեսը, որը հեռավոր ճանապարհորդությունից վերադառնա-
 լիս, երբ բարեկամները հարցրել են, թե ինչն էր օտարություն մեզ իր
 տեսած ամենապատարվոր բանը ասել է «Ծեր բռնապետը»: Չլ՝ որ
 նույնրակ նա ով իր վրա չի զգացել որևէ անարդարություն անդվելով
 քնդհանուր պայմանների ճնշումից ու դաժանությունից թշնամի է անօրեն
 և անհաշվետու տիրակալներին: Իսկ յա թողնենք աստվածային կու-
 մեցողությունը: Իսկ դուք դիտե՞ք, Կաֆի սիոս, ո՞վ է այն մարդը, որ
 ձեզ հչուր է եկել»:— Ոչ,— ասացի ես — չգիտեմ ո՞մ մասին եք խո-
 սում»: «Լակ ահա — շարունակեց նա,— Լեոնտիդասն ասում է թե դի-
 շերը բազմություն ուղեկցությամբ Լիսիդասի հուշարձանի մոտ հայտ-
 նըվել է ձոխ հազնված մի մարդ և ճյուղերի վրա տեղավորվելով պատ-
 րաստվել է գիշերելու. այնտեղ մնացել էր հավամբգիյ ու մոշենուց սարք
 ված մահիճ, ինչպես և՛ զոհաբերության կրակի ու հեղման կաթի
 հետքեր: Իսկ առավտո՞ հանգիստյունների տեղեկացել է թե քաղաքում
 կկարողանա՞ գտնել Պոլիմեխոսի սրդիներին»:— «Ո՞վ կարող է լինել
 այդ օտարերկրացին, — ասացի ես — Բո ասածից պետք է Լյրակացնել,
 որ նա հասարակ մարդ չի, այլ տնվունի մեկը»:

7 «Իհարկե, այդպես է» — հաստատեց Քյուլույսը: «Կե լավ,
 կընդունենք նրան, երբ մեզ մտն պա: Իսկ հիմու, Սի՛մմիոս պատմի՛ր,
 դու որևէ բան չե՞ս իմացել այդ դարձանախ գրերի մասին՝ ախր, ասում
 էն, թե եղիպտական օրմերը վերձանել էն մակագրությունն այն սալ
 ակի, որն Սգեսիլացուր մեզնից վերցրեց շիրիմը բացելուց հետո»:
 Սիմմիոսն իսկույն հիշեց «Տախտակի մասին չգիտեմ Փիզոլա՛յոս,
 բայց սպարաացի Ագետորիդասը գուշակ Հոնուֆիսին, սրի մոտ մի ժա-
 մանակ ես Պլատոնի ու պեպարեացի էլլսպիոնի հետ գրազվում էի փի-
 լիսոփայությամբ, Մեմֆիս բերեց քնդարձակ մի սամակ: Նա ներկայա-
 ցավ՝ րերելով թագավորի կարգադրությունը, որով Հոնուֆիսին հրա-
 մայում էր, որ եթե նրան հաջողվի վերձանել գրերը, ապա թող անհա-
 պաղ հետ ուղարկի մեկնաբանության հետ սիասին: Հոնուֆիսը երեք
 օրվա ընթացքում հին գրքերից հանեց տարբեր գրեր և թագավորին պա-
 տասխան ուղարկեց, իսկ մեզ հայտնեց, թե գրությունը հույներին պատ-
 վիրում է հիմնել Մուսաների մրցություն: Իսկ գրերն էլ պատկանում են
 այն այբուբենին, որը Պրոթեոսի թագավորության ժամանակ փոխ էր
 վերցրել Հերակլեսը՝ Ամֆիտրիոնի որդին. աստված հույներին պատվի-

րում է խաղաղություն ու հանգստություն պահպանել մրցելով փիլիսոփայության մեջ, և արդարության հարցերը լուծել՝ մի կողմ դնելով զենքը և ոգեշնչվելով Մուսաներով ու բանականությամբ: Մենք այն ժամանակ էլ հավանություն տվեցինք Հոնուֆիսի խոսքին, և էլ ավելին, երբ ու Եգիպտոսից Կարիաչի միջով վերադառնալիս՝ մենք հանդիպեցինք գելոսցիներին, որոնք դիմեցին Պլատոնին որպես երկրաչափի՝ խնդրելով լուծել մի դժվարին խնդիր, որն աստված էր առաջարկել իրենց: Գլուխություն էին հայտնել գելոսցիներին ու մյուս հույներին, թե իրենց գլխին եկող աղետները վերջ կունենան եթե նրանք կրկնակի մեծացնեն Դելոսի խորանարդաձև զոհարանը: Չթափանցելով խընգբի իմաստի մեջ և կրկնակի դարձվող զոհարանը գլուսցելիս ստունալով ծիծաղաշարժ արդյունք (քանզի շփտենալով գծային ու ծավալային խոշորացման միջև եղած հարաբերությունը, նրանք չէին հասկացել, ու կողային նիստերից յուրաքանչյուրը կրկնակի մեծացնելիս խորանարդի ծավալը կմեծանա ութ անգամ) նրանք օգնության կանչեցին Պլատոնին այդ դժվար կացությունից իրենց գուրս բերելու համար: Պլատոնն էլ հիշելով եգիպտական գիտությունը ասաց թե աստված կատակելով ծաղրել է հույներին, որոնք արհամարհել են կլթությունը, և, ասես լին ծիծաղելով մեր տգիտության վրա խորհուրդ է տվել լրջորեն զբաղվել Երկրաչափությամբ չէ՞ որ թույլ ու մակերեսային երկրաչափական ըմբռնումն անբավարար է երկու հատվածների միջին համեմատականը գտնելու խնդրի լուծման համար, ինչը և խորանարդը բոլոր շափումներով հավասար մեծացնելու խնդրի միակ լուծումն է հանդիսանում: Դա կկարողանա անել Եվգոքսիոս Կնիդացին կամ Հելիկոն Կիզիկոսցին: Բայց դուք չպետք է մաածեք թե աստված միայն այդ է ցանկանում, ոչ նա հելլեններին պատվիրում է ձեռք քաշել պատերազմից ու թրջ նամանքից, ծառայել Մուսաներին և կրքերը սանձահարելով փիլիսոփայական դատողություններով ու գիտությամբ առանց թշնամասքի և փոխադարձ օգուտով ապրել»

Ց Միմմիոսի խոսքի ընթացքում ներս ստավ մեր հայր Պոլիմնիոսը և Նատելով Միմմիոսի կողքին՝ ասաց «էպամինոնդասը խնդրում է քեզ և բոլոր ներկաներին, եթե շտապ գործեր չունեք սպասեք նրան այստեղ Նա ուզում է ձեզ ծանոթացնել հյուրի հետ, մի մարդու, որն անՆեայն հարգանքի և արժանի, ընդ որում Իտալիայի սլյուֆադորական ների կողմից նա ժամանել է հիանալի ու կարևոր մի հանձնարարությամբ նա եկել է, որպեսզի հեղում կատարի հոգևոր հայր Լիսիդասի գերլզմանի վրա ինչը նրան զրգնել են անելու որոշ մարդկանց երազներն

ու ակնհայտ նախանշանակները: Նա բավականին քանակությամբ ոսկի է բերել՝ հարկ համարելով էպամինոնդասին փոխհատուցել ծերության աարիներին Լիսիդասին ցույց տրված աշակցության դիմաց, ինչպես և, դրա հետ միասին ցանկանալով օգնել մեզ՝ մեր կարիքները հոգալու, թեև մենք հրատարվում էինք»:— «Դատելով այն բանից ինչ չու ասում ես — ասաց ուրախացած Սիմմիոսը — դա մի հիանալի մալդ է և տրժանավոր փիլիսոփա Բայց, ախր, ինչո՞ւ նա միանգամից չի եկել մեզ մոտ»:— «Լի իդասի գերեզմանի մոտ գիշերելուց հետո, — պատասխանեց հայրս, — էպամինոնդասը նրան տարել է Իսմենոսի ափը լվացում կատարելու, իսկ դրանից հետո նրանք կարծում եմ, մեզ մոտ կգան: Իսկ գերեզմանի մոտ է գիշերել նրա համար, որովհետև մտադիր է եղել տճյունը տեղափոխել Իտալիա, եթե գիշերը դրան շնորհիմանար օրեկ աստվածային նախանշան»: Երբ հայրս այս ասելով՝ լուց, (9), խոսել սկսեց Գալակսիդորոսը «Երգվում եմ Հերակլեսով, ի՞նչ դժվար է գտնել մի մարդ, որն ազատ լինի սնահավատության մոլուցքից Ոմանք դրան ւախատրամադրված են հակառակ իրենց կամքի անկրթության կամ հոգեկան թուլության հեռանքով ուրիշներն էլ, որպեսզի առանձնապես բացառիկ աստվածավախ երեան, ամեն րայլափոխի վկայակոչում են աստվածային կամքի արտահայտությունը՝ երազները տեսիլքները և սման կարգի այլ ու մտո թյուններ պրանցով բողալ կելով այն, ինչը իրականում իրենց մտքում կա: Ով որ մասնակից է քաղաքական գործունեության նրա համար, թիրևս, բավական օգտակար է երբեմն ձևքը գցել սնահավատության սանձին որպեսզի հարց եղած կողմը ուղղի սնահավաս ամբոխին կամ նրան հեռու պահի ինչ-որ բանից Փիլիսոփայության համար էլ մտքի այդպիսի ընթացքը ոչ միայն չի պատշաճում, այլև ուղղակի հակասու է նրա պարտականություններին, եթե նա խոստանալով դատողությամբ մեզ ուսուցանել բարին և օգտակարը դիմում է աստվածներին, որպես բոլոր գործողությունների սկզբնապատճառի ասես թե արհամարհելով ամեն մի դատողություն: Արհամարհելով ապացոյցը իր հիմնական տարբերանշանը փիլիսոփայությունը դիմում է դուշակությունների՝ ըստ երազների և տեսիլների, սրոնք հավասարապես այցելո մ են և սխրագործին, և ստորին, Հետո էլ, կաբծում եմ ձեր Սոկրատեսը կրթության և զրույցների առավել փիլիսոփայական բնույթն է ընտրել հասարակ ու պարզամիտ ազատ մարդուն ու ճշմարտության ձգտողին առավել պատշաճ, իսկ ամբողջ այդ փիլիսոփայական ծուխն ու ճենճահոտը մի կողմ է նետել թողնելով դատիեստներին»:— «Ի՞նչ է, Գալակսիդորոս, — խոսել սկսեց Թեոկրի

տեսը — նշանակում է, Մեկնասուր քեզ է՞լ է համողել, թե Սոկրատեսն արհամարհում էր հավատն առ աստվածները Զէ՞ որ հենց այդ է Սոկրատեսի դեմ նրա մեղադրանքը ասենացիների դատարանում»։— «Բնավ ոչ հավատն առ աստվածները,— պատասխանեց սառ— Չընդունելով Պյութագորասից, էմպեդոկլեսից և մյուսներից առասպելներով, ուրվականներով ու սնահավատությամբ լեցուն փիլիսոփայությունը նա ասես թե այն հանեց բարոսական արբեցումքը և շրջեց դեպի սթափ դատողության միջոցով ճշմարտության որոնումը

10. «Լավ,— աւաց Թեոկրիտեսը,— բայց, թանկագինս, էլ մենք ինչպե՞ս զնահատենք Սոկրատեսի դեք՝ որպէս կենդ հերյուլա՞նք, թե՞ այլ բան Պյութագորասի մասին ականությունների մեջ ես չեմ կայ ոչ ցույց տալ որևէ բան, որ այդքան նման լինէր մանտիկայի և սնահավատության սուսանց շափազանցության, ինչպէս Հոմերոսն է Աթենասին ներկայացրել որպէս Ողիեսի «ամեն մի գործին գոյակից», այդպէս էլ Սոկրատեսի դեք նյան ցույց էր տալիս մի ինչ-որ դեկավարող կենսական կերպար, «որն ամենուրեք սրտ ասջնից էր ընթանում, նրան խորհուրդ և զրբություն էր տալիս» անսորշ ու մարդկային բարոնողությանը անմատչլի գործերում։ Այդ դեպքերում դեք հաճախ գրույցն էր բռնը վում Սոկրատեսի հետ՝ հաղորդելով նրա մտազրբություններին աստծո մասնակցության մասին։ Այս առթիվ ավելի շատ բան կարելի է իմանալ Միմմիոսից և Սոկրատեսի մյուս ընկերներից Բայց ահա մի անգամ երբ մենք գնում էինք գուշակ Նվտիֆրոնի մոտ,— զու դա հիշում ես Միմմիոս,— Սոկրատեսն անցուզարձ էր անում վերևում խաչուզու և Անդոկիդեսի տան մոտ փիլիսոփայական գրույց վարելով Նվտիֆորոնի հետ և, իր սովորության համաձայն կատակելով ջախջախում նրան։ Հասկարձ նա կանգ առաւ և այդպէս որոշ ժամանակ մնայ մտքերի մեջ խորասուզված, լսկ ապա թեքվեց ու գնաց Կողովագործների փողոցով իր մոտ կանչելով և այն ուղեկիցներին, որոնք արդեն առաջ էին ընկել ընդ որում վկայակոչելով դեկից իր ստացած ցուցումը։ Մեծամասնությունը, որոնց թվում նա՛ էս ու Նվտիֆրոնը գնացինք նրա հետևից, բայց մի քանի պատանի շարունակում էին առաջ գնալ ասես թե ցանկանալով մերկացնել Սոկրատեսի ոսին և հրապուրելով իրենց հետևից տարան ֆլեյտահար Քարիլլուին որն ինձ հետ Աթենք՝ Քերեոսի մոտ էր եկել։ Նվ ահա, երբ նրանք Քանդակագործների փողոցով անցնում էին ասյանի մոտով, նրանց ընդառաջ վազեց ցեխոտ խոզերի խիտ մի խումբ։ Կողքի քաշվելու տեղ չկար, այնպէս որ խոզերը ոմանց վայր գցեցին, ոմանց էլ ամբողջովին ցեխոտեցին Քարիլլոսն էլ սուն եկավ

լրիվ ցեխոսովւած, այնպէս որ այդ դեպքից հետո մենք ամեն անգամ ծաղրով էինք հիշում թե ինչ պես է Սոկրատեսի մասին միշտ հոգում իր գեղը»:

11. Լսիլ զու ի՞նչ ս կարծում, Թեոկրիտես ս,— հարցրեց Գալաիսիոսը — Սոկրատեսի գէն արդյոք յուրահատուկ ինչ-որ մի ուժ ունի՞, թե՞ յա պարզապէս մասնիկն է այն ընդհանուր անհրաժեշտ պայմանների որոնք պայմանավորելով մարդու կենսափորձը անորոշ և խելահիտ հաշվառման շինթարկվող դեպքերում մարդու վարքագծին տալիս են այս կամ այն ուղղութիւնը: Ինչպէս սլ փոքր ծանրութիւնը ինքնին լի շեղում կշեռքի լծակը, բայց հաճախակազուրկ ծանրութիւններից մեկի վրա հավելելիս ամեն ինչ իր կողմն է բաշում, այդպէս էլ փոքր տոցը կամ նման մի այլ նշան, թեև ինքնին մի բան չէ, սակայն կարող է առաջ բերել կարևոր գործողութիւնների վերաբերող որոշում: Երբ հանդիպում են երկու հակամարտ ըմբռնում, ապա, միանալով դրանցից մեկին, այդպիսի նշանը փարատում է անելանելիութիւնը՝ վերացնելով հակասարակչութիւնը, և այստեղից ուժ է առաջ գալիս ու շարժում»:

Հայրս մրացավ դուն ու շարունակեց «Բայց ախր, Գալաիսիոս՝ դու մի մեղաբարցուց էս իրոր լսել եմ,— իսկ նա տերեպսիոնցի է,— թե Սոկրատեսի դեղ ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ փոշտոց լինի իր սեփականը թե ուրիշինը: Ընդ սրում, էթէ ուրիշ էրե՛ մէկը փոշտում էլ աշից կամ հէտեից, կամ սոցիից ապա զու դրդում էր գործելու, իսկ եթե ձախից ապա սա ստիպում էր ձեռնդահ մնալ: Սեփական փոշտոցն էլ հաստատում էր, որ պետք է կատարել մատարկած գործողութիւնը, բայց կասեցնում էր անել այն, ինչն արդեն սկսված էր: Ինձ տարօրինակ է թվում, և սակայն, եթե նա լսկապէս փոշտոցից ելնելով՝ ընկերների հետ իրսերորէ գրդիչ կամ զսպիչ գեի մասին բարեկամս անհեթեթ ունւշնութիւն կլիներ ինչ-որ մի արտաքին ազմուկի՝ փոշտոցի պատճառով, հրաժարվել նախապես կշռադասոված գործողութիւնից և դա միանգամայն կհակասեր այն ճարդու նկարագրին, որին մենք համարում ենք մարդկանց մեջ իր իմաստութեամբ հիրավի մեծ և ականավոր: Սոկրատեսի ամբողջ վարքը աշքի էր ընկնում նպատակասուշացութեամբ, ասես թե ելնելով միասնական հաստատուն նախասկզբնական դատողութիւնից՝ նա իր ամբողջ կյանքն անցկացրեց ազբատութեան մեջ, թեև կարող էր օգտվել այն բանից, ինչ որ ուրախութեամբ պատրաստ էին տրամադրել նրա բարեկամները: Նա շհրաժարվեց փիլիսոփայութիւնից արհամարհելով բոլոր խոշընդոտները՝ Վերջապէս, երբ ընկերները նախապատրաստել էին նրա ապահով փախուստը բանտից, նա շենթարկվեց սրանց

բոլոր թախանձանքներին, որպեսզի խույս տար ստույգ մահից, այլ մահվանը դիմավորեց աներեր ու անսասան որոշմամբ,— այս ամենը հատուկ է ոչ այնպիսի մարդու, որն իր մտադրությունները փոփոխում է պատճառական աղմուկների կամ նշանների աղգեցությամբ, այլ՝ նրան ով հետևում է բարձրագույն նպատակադրման, որը տանում է դեպի բարին Ասում են թե աթենացիների սիցիլական արշավանքի ձախողումըն էլ Սոկրատեսը կանխագուշակել է և ասել իր բարեկամներից մի քանիսին: Իսկ դրանից առաջ այսպիսի մի դեպք էր եղել: Պերիլամպոսը՝ Անտիֆոնտոսի որդին, որ Գելլոսի անկառավարում վիրավորվել և աթենացիների պարտությունից հետո գերի էր ընկել, խաղաղության և ուղարկում Աթենքից եկած դեսպաններից իմանալով, որ Սոկրատեսը Ալքիբիադեսի ու Լահետոսի հետ բարեհաջող վերագարծել է անցում կատարելով Ռեգիստայի մոտից Սոկրատեսին փառաբանել է և դառնորեն վշտացել իր այն ընկերների ու զինակիցների համար, որոնց վիճակվել էր ճակատամարտից հետո ընտրելով վերագարծի մի ուղի, որը տար բեր էր Սոկրատեսի դեի մատնանշածից, ընկնել մեր հեծեղազորի հարվածների տակ: Կարծում եմ, որ Սիմմիոսն էլ է լսել այս բանը» — «Հաճախ եմ լսել և՛ շատերից — ալ ձագանքից Սիմսիոսը, — չէ՞ որ հենց այդ դեպքն է առանձնապես հոշակել Սոկրատեսի գեին Աթենքում»:

12 «Լա վ Սիմմիոս, — ասաց Փիլոլայոսը, — թույլ տա՞նք, որ Գալակսիդորոսը այդ վսեմ մարգարեությունը կատակով հանգեցնի փոշոտցի և այն նախանշանակների՞ն, որոնցով տգետներն են զվարճանում դատարկ բաների վրա: Զէ՞ որ որտեղ առկա են իրական վտանգը և դժլարին հանդամանքները, այնտեղ արդեն ըստ Եվրիպիդեսի,

Երկաթով այ ոչ թե կատակով է վերը և՛ ծվում»

Գալակսիդորոսը, սակայն առարկեց «Սիմսիոսի հետ, եթե նա ինքն է դա լսել Սոկրատեսից, ես նույնպես համաձայն եմ, ինչպես րբ դուք՝ Փիլոլայոս և Պոլիմնիոս, բայց այն, ինչ դուք աւայիք, դժվար չէ հերքել: Ինչպես բուժման ժամանակ զարկերակի խփոցը վորքը նշան է որը շատ բան է ասում հիվանդի վիճակի մասին, և ինչպես նավատարի համար ծովային թռչունի կանչը կամ գորշ ամպի ծվենի անցնելը կանխագուշակում է սաստիկ քամի և ծովային չաժան ալեգոծություն, այդպես էլ դուշակի հոգո բաների համար փոշոտցը կաս ձայնը, որ ինքնին չնչին մի երևույթ է կարող է ինչ որ կարևոր բանի նշան լինել չէ՞ որ ոչ մի վարպետության մեջ չեն մոռանում, որ փոքրը կարող է նախանշան հանդիսանալ մեծի և քիչը շատի համար: Մի մարդ, որն

անծանոթ լինելը դրոթյան իմաստին, տեսնելով քիչ յիշ և անհյապուշը խզբզոցներ, լեր հաժատա, որ այրուրեն իմացողը կարող է դրանցից տեղեկություններ քաղել մի ծ պատերազմների մասին որոնք տեղի են ունեցել հին ժողովուրդների միջև, քաղաքների հիմնադրման մասին, թագափորների գործերի ու ճակատագրերի մասին, և կասեր թե ինչ-որ մի դե նրա սուղև լայնորեն շարադրում է անցյալի այդ բոլոր պատմական գործերը, 1 մենք ուրախ կծիծաղեինք այդ մարդու անխելքության պրա՛Տե՛ս, հա քարեկա՛մ, Ղինի՞ թե մենք էլ շիմանալով ան տվյալների ւժք, որ ի տրամադրության տակ ունի մանտիկան ապագայի մասին դատելու համար, սկսենք անմտերեն անյտվարարություն արտահայտել, եթե մանտիկացից տեղյակ մարդը դրանցից ապագային վերաբերող էզրակացություններ հանի և միաժամանակ պնդի որ իր գոյժողությունները ղեկավարում են ոչ թե փոշտոցը, ոչ թե ձայնը այլ դեր։ Այստեղ 1 ս քե՛զ եմ դիմում թանկագին Պոլիմնիոս։ Դու պարմանում էս որ Սոկրատեսը որն առավել քան մարդկանցից որևէ սեկը մայրկայնացրել է փիլիսոփայությունը՝ դրանից դուրս նետելով ամեն մի ճոռոմ խրթնություն, իր այդ նշանի համար անվանում է ընտրել ոչ թե փոշտոցը, ոչ թե ձայնը, այլ ինչ-որ մի ողբերգական յե Իսկ ահա ես քնդհակառակը՝ կշարսանայի, եթե դիալեկտիկայի և խոսքի տիրապետման այնպիսի մի վարպետ, ինչպիսին Սոկրատեսն էր ասեր, թե նշան է ստանում ոչ թե դեից, այլ՝ փոշտոցից Դա նույնը կլինի, եթե մեկն ասեր, թե իրեն նիզակն 1 վիրավորել այլ ոչ թե այլ նիզակի նետող մարդը՝ նիզակի միջոցով, կամ որ այս կամ այն կշիռը չափել է կշեռքը, այլ ոչ թե կըշտող մարդը՝ կշեռքի միջոցով։ Զէ՞ որ գործողությունը ոչ թե գործիքն է անում, այլ՝ մարդը, որը գործիքից օգտվում է այդ գործողությունը կատարելու համար։ Բայց, ինչպես արդին առաջարկել եմ, լսենք Սիմմիոսին, տեսնենք նա չի՞ ասի որևէ յան՝ ամեն ինչ ավելի ճշգրիտ պիտի ալով։

13 Բայց այստեղ խոսս կցության մեջ 1 ալ Թեոկրիտեսը «Սկըլբում,— առաց նա,— ուշադրություն նվիրենք նոր եկածներին, և հասկապես չյուրին, որին բերել է էպամինոնդասը»։ Եվ իրոք նաչելով դրան կողմը, մենք տեսանք ներս մտած էպամինոնդասին և նրա հետ՝ նրա բարեկամներ Իսմենոդորոսին ու Բակխիլիդեսին, ինչպես և Ֆլեյսաա հար Մելլիսոսին նրանց հետևից գալիս էր հյուրը՝ ազնվադարմ արասքինով Հարուստ հագնված հեղություն ու բարյացակամություն արտահայտող դիլապծերով։ Երբ նա նստեց Ամմիոսի կողքին, էպամինոնդասը՝ իմ կողքին մնացածնելը՝ ով որտեղ պատահեր և լոռ թյուն հաս-

տատվեց Սիմմիոսը դիմեց եղբորս Հիմա Էպամինոնդաս, ասա՛, ինչպե՞ս անվանենք հշուրին ո՞վ է նա և ո՞րտեղացի չէ՞ որ այսպիսին է ծանոթության սովորական սկիզբը»։— «Այս մարդու անունը Թեանորոս է,— պատասխանեց Էպամինոնդասը — ծագմամբ կրոտոնացի է և, պատկանելով այնտեղի փիլիսոփայական դպրոցին՝ շի արատավորում Պյութագորասի մեծ անունը։ Այժմ նա նախաձեռնել է հեռավոր մի ճանապարհորդություն՝ Իտալիայից այստեղ որպիսովի բարի գործով ավարտի բարի ուսումը»։ Հշուրն էլ, շարունակելով նրա խոսքը, ասաց «Բայց դու, թանկագին Էպամինոնդաս, խոչընդոտում և, ամենագեղեցիկ գործին։ Չէ՞ որ եթե գովելի բան է բարեկամներին բարեգործություն անելը ապա ամոթալի բան չէ նաև այն, որ մարդ օգնություն ընդունի բարեկամներից։ Չէ՞ որ բարյացակամության յուրաքանչյուր դրսևորում հավասարապես գարիբ դճալով ինչպես տվողի այնպես էլ դրան մասնակցողի, գեղեցիկ եզրափակո մ է ստանում նրանց եոկուսի կողմից, և ով որ այն շքնդունի, նա ասես թե նպատակի մոտով բաց է թողնում հիանալի կերպով իրեն ուղղված ցնդակը։ Բայց կա՞ մարդոք որեէ մի նպատակ որին և հասնելն այդքան բերկրալի լինել ո՞րից վրէպելը այդքան անախորժ, ինչպիսին բարեկամական բարեբարություն արժանի մարդն է։ Չէ՞ որ այլ դեպքերում նպատակից վրիպողը վնաս է կրում իր սեփական սխալանքի պատճառով, իսկ այն դեպքում բարեկամական արտահայտությունը մերժողը վնաս է հասցնում բուն բառեկամությանը որը շի հասնո մ այն նպատակին ինչին ձգտում էր։ Ես քեզ արդեն պատմել եմ այն պատճառները որոնք ինձ դրդել են գալ այստեղ, ուզում եմ ներևաներին էլ ասել նրանց կոչ անելով դատել ինձ ու քեզ։ Եբբ խալական քաղաքներում ապստամբները այսութապարտական իշխանությունները տապալել էին, Մետապոնտոնում քիլոնականները հրդեհեցին այն շենքը, որտեղ տեղի էր ունենում հետերիայի ժողովը, և հրդեհի զոհ դարձան այնտեղ եղած ամենքը, բայի Փիլոլայոսից ու Կիսիդասից որոնք իրենց երիտասարդության և ուժի շնորհիվ ճեղքեցին հյան կբակի միջից Փիլոլայոսը մախավ Լուկանիա և այնտեղ հանդիպեց բարեկամներին, որոնք միավորվելով ընդդեմ քիլոնականների պարտության մատուցին նրանց Թե որտեղ էր գտնվում Կիսիդասը, երկար ժամանակ անհայտ մնաց մինչև լեոնտիացի Տորդիասը, որը Հունաստան կատարած ճանապարհորդությունից վերադառնալով Սիցիլիա՝ Արկեսոսի ընտանիքին հայտնեց, թե Թեբում հանդիպել է Կիսիդասին։ Արկեսոսը բարեկամական զղացումներից դրդված՝ պատրաստ էր անհապաղ նավել Կիսիդասի հետևից դեպի Հունաստան բայց ծերունական

հյուսանքը նրան թույլ շտվեց այդ բանն անելու և նա կալ գաղբեց, որ սուրիշ որևէ մեկը Լիսիդասին բերեր Իտալիա իսկ եթե նա արդեն կեն դանի շիհներ, ապա՝ գոնե նրա աճյունը: Սկսված պատերազմները և պե սաական հեղաշրջումները բարեկամներին խանգարեցին իրագործել այդ լանը նրա կենդանության օրոք: Բայց երբ Լիսիդասի դեր արժանահա վատարեն մի հայտնեց նրա վախճանը իսկ իրադեկ մարդկանցից մենք իմացանք, թե օկրոթյան օրերին ձեռ աղքատ սանը ինչպիսի առատա ձեռն աջակցություն և օժանդակություն է ստացել Լիսիդասը բուսես քո որդիների հոգեհայր, և ինչպես է նա վախճանվել՝ շքապատված ընդ հանուր հարգանքով, ահա հենց ինձ ամենաերիտասարդիս, ուղարկեցին լազում ազագնեղ որոնք տեր են հարստության և ցանկանում են դրանից բաժին հանել նրանց, ովքեր որ շունեն, ինչը և հենց տվողների համար կլինի իրենց լարեկամակաս զգացմունքների բավարարությունը Լիսիդասն էլ խաղաղ հանգչում է՝ ձեր ձեռքով թաղված, և նրա հաւար գեղեցիկ գերեզմանից ազելի հաճելի է այն օգնությունը որ ցույց է տրվում բարեկամներին բարեկամներից ու մերձավորներից»:

14. Հյուրի խոսելու ժամանակ, Լիսիդասին հիշելով, հորս աղքիըը լցվեցին, իսկ էպամինոնդասը նայելով ինձ իր մեղմ հայացքով ասաց «Իսկ ի՞նչ անենք, Կաֆիսիոս: Փարատենք մեր կարիքը հարստությամբ ու հանգստանա՞նք»:— «Ո՛չ մի կերպ,— տատախանեցի Լս մենք այդպես դատաստան շենք տեսնի մեր «խոտարար» դատարարակշուհու» կարիքի հետ: Ուրեմն պաշտպանի՛ր նրան: Խոսքը քեզ է պատկանում»:— Սա միշտ վախեցել եմ, սիրելի՛ հայրիկ, — սգսեց էպամինոնդասը, — թե մեր տունը հարստության ներխուժման ենթակա 1 միայն մի կողմից Կաֆիսիոսի արտաքինը պահանջում է այնպիսի զգեստ, որով նա կարողանա փայլել իր բազմաթիվ երկրպագուների առջև: Ե՛վ սակնք գիմնասիոնում հաջող պարապմունքների համար, և՛ առկեսիկական մրցումների համար անհրաժեշտ է լավ սնվել: Բայց քանի որ նա ինքն արգեն շի ուզում մեր ժառանգական կոփվածքը աղքատության մատնել և որքան էլ նա երիտասարդ լինի պճնապարզվում է շափավրությամբ ու բավականանում նրանով, ինչ որ մենք ունենք, ապա էլ ի՞նչ գործածության տեղ պիտի գտնենք հարստության համար: Գուցե մենք ոսկեզօծե՞նք մեր զենքը և մեր վահանը ոսկեպարզ օիրանի՞ով ուճենք, ինչպես աթենացի նիկիասը: Եվ քեզ համար, հայրի՛կ, միլե թախան թիկնո՞ց գնենք իսկ մայրիկին ծիրանիով եզրազարդված տունիկա՞, Մենք հո մեր ստացած ընծան չե՞նք վատնելու որովայնամուրթյան վրա այդ հարստությունը իրրե քմահաճ հյուրի ընդունելով»:

«Հեռու դրանից, տղա՛ս — ասաց հայրս, — թող ես երբեք այդպիսի փոփոխութիւն չտեսնեմ մեր ապրելակերպում»։ — «Քայց մենք հո չե՞նք կարող նսանել տանը մեր հարստութիւնը պահպանելու համար. կսաց վեր այնպես, որ ընծան մեզ ո՛չ օգուտ է բերել ո՛չ բավականութիւն»։ — «Իհարկե՞» — «Այ վերջերս — շարունակեց էպամինոնդասը, — շատերին կոպիտ թվաց այն պատասխանը, որ ես ավել էմ թեսալացի դորապեա Յասոնին, որը մեզ շատ ոսկի էր ուղարկել՝ խնդրելով ընդունել իբրև ընծա։ Ես պատասխանեցի, թե նա վիրավորում է ինձ ազատ ու անկախ պետութեան քաղաքացուս, ինքն անձամբ լինելով միանձնյա կառավարման կողմնակից և փորձելով կաշառել ինձ։ Մեզ օգնելու քո պարասակամութիւնն էլ սիրելի՛ հյուր, ես ընդունում եմ և բարձր դնահատում. այն գեղեցիկ է ու փիլիսոփային վայել, բայց դո՛ւ դեղ ես առաջարկում ընդդէմ գոյութիւն շունեցող հիվանդութեան Եթե դու իմանալով որ մենք պատերազմ ենք մղում նապելով գայիր ռազմական օգնութեան, բայց մեզ գանձիր արդեն խաղաղութեան դաշինք կնքած, սպա հարկ չէիր համարի այստեղ թողնել այդ ռազմական միջոցները, որոնք դրա համար պետք չեն։ Այդպիս էլ դու ներկայացրել ես որպէս դաշնակից ընդդէմ ազգատութեան, ենթադրելով թե այն մեզ նեղում է իսկ իրականում նա մեզ հեա հաշտ համերաշխ է, որպէս լավ հարեա նուճի մեզ դրամ պեաք չէ որպէս դենք ընդդէմ նրա, ով մեզ ոչ մի վնաս չի ապրիս Դե, հազորդի ք քո Վայրենակիցներին, որ իրենք հիանալի են օգտվում իրենց հարստութիւնից, բայց նրանց բարեկամներն էլ իրենց ազգատութեամբ այստեղ հիանալի յոյա են գնում։ Իսկ կիսիդասին ծերութեան օրերին աջակցելու և նրա թաղման համար կիսիդասն ինքն արդեն մեզ պատշաճն է հատուցել, ինչպէս ս բիշ շատ լաներով, այնպէս էլ իրանով որ սովորեցրել է շնորհել ազգատութիւնից»։

15 Թեանորոսն իսկույննեթ արձագանքեց «Քայց եթե ազգաբարձրո մարդուն վայել բան չէ աղքատութիւնից ճնշվելը, ապա ասորիներակ չէ՞ արդյոք հարստութիւնից վախենալն ու խուսափելը» — «Տարորինակ է, — պատասխանեց էպամինոնդասը — միայն այն դեպքում երբ որեէ մեկը դրանից հրաժարվում է ոչ թե առողջ դատողութեան հեաեանքով, այլ՝ հանուն ցուցադրման ինչ որ սնապարծութիւնից դրդված, կամ՝ բնածին բոխութիւնից»։ — «Քայց — առարկեց սա, — ի՞նչ դատողութիւն կարող է մարդուն հեա պահել ազնիվ ու արդար միջոցներով ունեցվածք ձեռք բերելուց, սիրելի էպամինոնդաս Իսկ ավելի լավ է ասես ինձ (չէ՞ որ դու քո պատասխանում այսպէս թե այնպէս քեզ ավելի հեղաբարո գրսեորեցիր մեր հանդեպ քան այդ թեսալացիներին), ի՞նչ ես կարծում,

լրումը սրպես ընծա ընդունե՛լը միայն էրբեք ճիշտ չլ լինո մ իսկ ըն
 ձայումը կարող է և այդպիսի՞ն լինել, թե՞ հավասարապես մեղանշում
 էն ինչպես տվողը, այնպես էլ նման նվերներ ընդունողը»։— «Ոչ մի
 կերպ,— ասաց Էդամինոնդասը — ինչպես ամեն մի ընծայում ու ձեռք
 լերում կարող է լինել և դատապարտելի և ազնիվ այնպես էլ լա ես
 արդարացի եմ համարում նաև հարստության ընծայման և ընդունման
 վերաբերմամբ» — «Այդ դեպքում, արդյոք խրախոսման արժանի չէ՞
 նա ով կամավոր և ուրախությամբ է տալիս իր պարտքը» Էդամինոն
 դասը համաձայնություն արտահայտեց «Բայց լ թե որեէ մեկը տալիս
 է՝ արժանանալով գովեստի ապա գովեստի արժանի չէ՞ արդյոք նաև
 ընդունողը Եվ հնարավո՞ր է արդյոք դրամն ավելի արդարացի ստանալ
 բան արդարացիորեն տվողից ստանալն է»։— «Անհնար է» — «Այսպի
 սով, Էդամինոնդաս, լ թե երկու բարեկամներից մեկը պետք է ինչ որ
 բան տա ապա մյուսը պետք է վերցնի։ Ճակատամարտում կաշիքի է
 նաև խույս տալ ստույգ հարվածից բայց լարեկամական բարերարու
 թյան մեջ սնարդարացի է խույս տալ կամ վանել աղնվորեն նվիրողին
 չէ՞ որ էթե աղքատությունը տհաճ բան չէ և պա հարստությունն էլ,
 մյուս կողմից այնքան անփառունակ ու դատապարտելի չլ»։— Եւ դա
 չեմ ասում — ասաց Էդամինոնդասը,— բայց հնարավոր է այնպիսի մի
 լեպք, երբ ընծայից խույս տալը, թեկուզև սուղորկված լինի պատվի
 և խղճի պահանջներին լրիվ համապատասխան, ս լելի պատվավոր ու
 ազնիվ բան լինի, լան դրա ընդունումը Դատենք միասին կան շատ
 ցանկություններ, այդ թվում և՛ բնածին կապված բնական մտմնա-
 կան պահանջների բավարարման հետ և այնպիսիք, որոնց կարելի է
 անվանել ձեռքերովի, որոնք ծագելով կեղծ հայացքներից, բայց ուժ
 ստանալով վատ դաստիարակությունից և ամբանալով ժամանակի բն
 թացքո մ ու սովորության ուժով՝ հաճախ սրավում ու կաշկանդում են
 հոգին ավելի տիրականորեն, քան անհրաժեշտները։ Բայց մշտական
 վարժություններ շատերը բանականությանը հնարավորություն են տվլ
 սփառելու նույնիսկ բնածին կրքերը։ Իսկ վարժության սղջ ո ժը սի
 բելի՞ բարեկամ, պետք է ուղղել ընդդեմ ձեռքերովի և ավելորդ ցան-
 կությունների դրանք արմատախիլ անելով բանականության խրատների
 լրա հենված ժուժկալությամբ։ Չէ՞ որ եթե բանական սկզբունքի հա-
 կադդեցությունը հաղթա՞րում է նույնիսկ քաղցն ու ծարավը, ապա
 շատ ավելի հեշտ է սանձահարել սրժաթախրությունն ու սնափառու-
 թյունը ձեռնպահ մտալով դրանց մղումները բավարարելուց և դրանց
 սուլ սլատսեղ քաշելով ընդհուպ մինչև դրանց լրիվ ոչնչացումը չը՞

այդպէս չէ՞»։ Հյուրն իր համաձայնութիւնն արտահայտեց, և էպամի-
 նոնդասը շարունակեց. «Բայց դու որոշ տարբերութիւն չե՞ս նկատում
 վարժութեան և այն բանի միջև, ինչի համար նախասահմանված է այդ
 վարժութիւնը ինչպէս ատլետիկայի գործը կարելի է համարել դափնե-
 սպակի համար մղվող պայքարում հակառակորդի դեմ տարվող հաղ-
 թանակը, իսկ մարզանքը՝ մարմնամարզական վարժութիւնները միջո-
 ցով դրա մարմնական նախապատրաստութիւնը, այդպէս էլ առարի-
 նութեան գործերում մեկը դրա դրսևորումն է, մյուսը նախապատրաս-
 տումը դրան։ Համաձայն ես»։ Հյուրը դրանանորեն պատասխանեց։
 «Այդ դեպքում ամոթալի և հակաօրինական հաճույքներից ժուժկալելու
 մասին ասա արդյոք դա համարում ես վարժութիւն թե՞ վարժութեան
 բուն գործն ու հետևանքը»։ — «Վարժութեան գործն ու հետևանքը»։ —
 «Իսկ ժուժկալութեան վարժութիւնն այն չի՞ արդյոք, որ դուք մարմնա-
 մարզական վարժութիւններով ձեր մեջ գայլի ախորժակ առաջացնելով՝
 երկար ժամանակ հրճվու էք շքեղորեն հարդարված սեղաններով և ըն-
 տիր ուտելիքներով տպա թողնում էք, որ այդ կերուխումից օգտվին
 ձեր սարուկները, իսկ ձեր արդեն սանձ լած ցանկութիւնները բավա-
 րում եք սովորական անպաճույճ կեցակութիւնով։ Քանզի մատչելի հա-
 ճույքներից ժուժկալելը հոգու համար վարժութիւն է որպեսզի յուշ
 գնա առանց անմատչելի հաճույքների» — «Միանգամայն ճիշտ է», —
 հաստատեց հյուրը։ «Ահա հենց այդպէս էլ, սիրելի բարեկամ արդա-
 րացիութիւնը պաշտպանական լարժութիւն է հանդիսանում ընդդեմ
 շահամուտ թեյան ու արծաթասիրութեան, և դա կայանում է ոչ այն բա-
 նում, ոչ մարդ գիշերները շխուժի հարեամի տունը՝ նրան կողոպտելու
 համար ու խուսափի ուրիշին կողոպտելուց, և նա չէ որ անշահափ-
 րութեան մեջ մարզվում է, ով հարեանիքն ու բարեկամներին փողով չի
 ծախում (չէ՞ որ այս դեպքերում և՛ օրենքը, և վախը խոչընդոտում են
 պարկեշտութեան այդպիսի խախտմանը) բայց այս ով որ հաճախ
 կամավորապէս խուչս է տալիս արդարացի և օրէնքով թույլատրված
 օգուտներից նա վարժութեամբ իրեն սովորեցնում է միշտ հեռու մնալ
 ամեն մի անարդարացի և հակաօրինական ձեռքբերումներից Զէ՞ որ
 անհնար է որ ոգին հնարավոր հրապուրիչ, բայց դատապարտելի հա-
 ճույքների մեջ անխուով մնա, այն ոգին, որը բազմիցս արհամարհանք
 չի ցուցաբերել թույլատրելին ճաշակելու ընձեռված հնարավորութեան
 հանդեպ։ Եվ ամեն մի շպատովող վատ ընչաքաղցութիւն արհամարհելը
 հեշտ չէ նյա համար ով որ սովոր է հնազանդվել արտաքուստ գրված
 արգելքին, բայց որի մեջ մնացել է հազիվ հաղթահարվող ներքին հա-

կու՛մ ա մեն կարգի շահ՛յ հանդեպ, հակում, որը դաստիարակվել է շար-
կելված հարստացման յուրաքանչյուր դեպք օգտագործելու սովորու-
թյամբ: Իսկ առանց բարեկամների սիրալիր օգնության և առանց ար-
քայական շվերների յուր գնացող մարդը հրաժարվում է նաև բախտի
աատահական ընծաներից որոնք կարող էին նրա մեջ արծաթասիրու-
թյուն հաղուցելով խախտել նրա ոգու անդորրը և նրան ստիպել շեղվե-
լու արդարությունից նա հանգիստ ու խաղաղ օգտվում է իր ունեցված-
քից՝ ղեկավարվելով դեպի բարին ունեցած իր ձգտմամբ, ինքն իր մեջ
Կտնելով հոգեկան վեհություն ու գեղեցիկ ներդաշնակություն իր խղճի
հետ: Ես ո Կաջ խսրոսը սիրելի՛ Սիմմիոս այդպիսի մարդկանց ել կըր-
պագուներ ենք և դա համար էլ հյուրին խնդրում ենք մեզ թույլ տալ
մեր թերություններով հանդերձ սովորել այդպիսի առաքինություն»:

16. Սիմմիոսը, որն իմ եղբոր այդ խոսքի ընթացքում երկու թե-
կերք ւնգամ խրախուսարար գլխով արեց, ասաց «Այո մեծ մարդ է
հպամինոնդասը, և դրանում վառաւին է երևում այստեղ գտնվող Պո-
լիմնիոսի, որն իր սրգիներին լավագույն փիլիսոփայական կրթություն
է տվել: Բայց վիճելի հարցը, թանկագին՝ հյուր դուր ինքնուր ծանրու-
թեթև արեք ձեր մեջ: Իսկ մեղ արդյոք կթու՛յլատրվի՞ իմանալ, թե դու
Լիսիդասի ահյունը կհանե՞ս գերեզմանից՝ Իսալիա տեղափոխելու հա-
մար, թե՞ կթողնես մեզ մտա՛ լավ բարեկամների մտա որոնք երբևէ
կպուսչեն նրա կողքին»: Այս խոսքի վրա Թեանորոսը ժպտալով սա-
ստախանեց «նա կարծում եմ, Սի՛մմիոս, Լիսիդասի համար լավ է այս-
տեղ, և նա, Իպամինոնդասի շնորհիվ, ոչնչի կարիք չի պզում Պյութա
գորականները թաղման ոտոշ ծեսեր ունեն, առանց որոնց կատարման
մենք շենք համարում թե տվյալ մարդը երանելի վախճան է ունեցել:
Երբ մենք երազներից իմացանք Լիսիդասի մահը (քանդի կա մի նշան,
բատ որի կարելի է տարբերել՝ կրազում հաչանված կերպարանքը ո՞ղջ
թե՞ մեռած մարդու է պատկանո մ), շատերի մեջ կրկյուղ ծագեց, որ
Լիսիդասն օտարության մեջ անհրաժեշտ հոգատարության չի հանդիպել
և որ նրա աճյունը պետք է տեղափոխել որպեսզի հայրենիքում նա
տանա այն, ինչ որ ձեան է պահանջում: Այդ նպատակով էլ եկա այս-
տեղ: Տեղացիներն ինձ ուղեկցեցի՝ ու ցույց տվին թաղման տեղը, և ես
երեկ երեկոյան արդեն հեղում կատարեցի՝ Լիսիդասի հոգուն կու անե-
լով վար իջնել և ավետել, թե ինչպես պետք է գործել այսուհետև: Գի-
շերվա ընթացքում ևս ոչինչ չտեսա, բայց ինձ թվաց, թե լսում եմ Իի-
ճայն, որն ինձ հրամայում է ըշարժել այն ինչը շարժման ենթակա չէ
յանչի Լիսիդասի մարմինն արդեն ստել է բարեպաշտական ու բարե

կամակալ հոգացողութիւն, իսկ հոգին արդեն ենթարկվել է հետմահու գատաստանի և ուղարկված է մի այլ ծննդյան ու մի այլ դեի մոտ: Եվ իրոք, առավոտյան հանդիպելով էպամինոնդասին և նրանից իմանալով, թե նա ինչպես է թաղել Լիսիդասին ևս համոզվեցի, որ նա Լիսիդասից բավականին խրատնել է ստացել ընդհուպ մինչև բուն խորհուրդները, և կյանքում դեկավարվել է նույն դեից որ Լիսիդասը — եթե իրավունք ունեւ գիտելով նավարկումը՝ Եզրապացութեան գալ նավավարի մասին: Քանզի անթիվ են մարդկային կյանքի ուղիները բայց բազմաթիվ չեն այս ուղիները, որոնցով մարդկանց սանում են դեերը»: Սյս ասելով Թեանորոսը նայեց էպամինոնդասին՝ ասես թե նորից ուսումնասիրելով նրա դիմագծերն ու դեմքի այտահայտութիւնը

17 Այդ ժամանակ եկավ բժիշկը և սկսեց փոխել Սիմմիոսի վիրակսպը, իսկ զրանից հետո Հիպոսթենիդեսի ուղեկցութեամբ մտավ Փիլլիդասը: Մոտ կանչելով ինձ, Քարոնին ու Թեոկրիտեսին, նա ծայրահեղ շփոթահար տեսքով մեզ սյունաորահի հետո մի անկյունը տալով Երբ ես հարցրի «Շո որեւէ բան չի պատահել, սիրելի Փիլլիդաս» — նա պատասխանեց «Ինձ՝ ոչինչ Կաֆի՛սոս, բայց ես հինգ կանխագուշակել էի Հիպոսթենիդեսի թուլութիւնը և նախագգուշացրել ձեզ, խնդրելով հաղորդակից շանել նրան մեր գործին» Մենք սաստիկ անհանգստացանք, բայց Հիպոսթենիդեսն ասաց «Սեր աստվածների, Փիլլի՛դաս, այդպես մի խոսիր: Վճռականութիւնը մի փոխարինիր շտապողականութեամբ և մի տապալիր քաղաքի գործը, որ մոտիկ է մէր բոլորի սրտին այլ արտաքսյալներին հնարավորութիւն տուր, քանի որ դա արդեն մատնանշված է հակատաղրի կողմից, անարդել կերպով վէրադառնալու հայրենիք»: Այստեղ Փիլլիդասը բարկացած բացուկանչեց «Ասա՛ ինձ Հիպոսթենիդես, քո կարծիքով դավադրութեանը նվիրված ինչքա՞ն մասնակիցներ ունենք»: — «Ինձ հայտնի է, — պատասխանեց Նա — ոչ պակաս քան երեսուն մարդ»: — «Իսկ դու այդ ինչպե՞ս միանձնորեն շեղյալ պարծիր այդքան բազում մարդկանց որոշումը՝ արդեն ճամփա ընկած վտարանդիների մոտ ուղարկելով հեծյալ բանբերների և կարգադրելով հետ դառնալ ու ոչինչ չձեռնարկել այդ օրը, այնինչ հենց պատահական հանգամանքներն իրենք բարենպաստում էին վերադարձին»: Փիլլիդասի այդ խոսքերի վրա մենք բոլորս սաստիկ անհանգստացանք իսկ Քարոնը հայացքը խստորեն սկեռելով Հիպոսթենիդեսի վրա՝ գոչեց. «Ի՛նչ, սնալիտա՛ն մարդ, այդ ի՞նչ բերիր մեր զխին»: — «Մարսսիելի ոչինչ չկա — անգիտ պատասխանեց նա, — միայն ցածրացնելով ահեղ ձայնդ՝ մի փոքր ջանա թափանցե՛լ քո հասակակցի պա-

ու գուրձյան մեջ որն ալևհեր է այնպես ինչպես դու Եթե մենք որոշել
վեր համաքաղաքացիներին ցույց տալ վտանգի հանդեպ խիզախ արհա-
մարհանք և սեփական կյանքը շինալող ոգևորություն, ապա այսօր էլ
լավարար ժամանակ է մնում, որպեսզի առանց սպասելու երեկոյին,
մերկացնելով սրերը հանդես գանք ընդդեմ բռնակալների, կապանենք,
կմեռնենք կզոհաբերենք մեզ: Բայց այս ամենը այնքան էլ դժվար չէ և՛
կատարել, և կրել այլ դժվարը Թեբեն թշնամական այդպիսի գինված
սաշարումից ազատելն է և սպարտական կայազորը երկու-երեք սպան
վածների գնով դուրս վանդելը: Ասենք Փիլիպասն էլ այնքան դինի չի
մթերել կերուխումի համար, որպեսզի հարբեցնենք Արքեոսի մեկուկես
հազար պահապաններին Իսկ եթե նույնիսկ մեզ հաջողվի վերացնել
երան, ապա գիշերային արթուն պահակներ կմնան Հերմիպիպեսն ու Ար-
քեոսը: Էլ ինչո՞ւ մեր բարեկամներին ու մերձավորներին շտապենք
կանչել սաույզ կործանման: Չէ՞ որ վերադարձի մտադրությունն իսկ ար-
չեն գաղտնիք չէ թշնամիների համար Այլապես ինչո՞ւ թեսպեացիներին
էր, ուղի օրվանից արդեն կարգադրված է եղել մարտական պատրաստու-
թյան մեջ լինել և սպասել սպարտացի զորասլետների հրամանին: Ինչ
հայտնի է նաև որ պատրաստվում են հինգ այսօր դատել Ամֆիթեոսին
որպեսզի նրա դատաստանը տեսնեն Իբր վերադառնա Արքիոսը: Մի՞թե
սրանից պարզ չի երևում որ մեր ծլապրերը բացա՛րալոված են: Ավելի
լավ լէ՞ սպասենք որոշ ժամանակ, դո՛նե այնքան մինչև աստվածների
ողորմածությունը շարժենք: Չէ՞ սլ գուշակները Գլմետրային զոհ մա-
տուցելիս, զոհախարույկի բոցի մեջ նկատվ են քաղաքին սպառնացող
ճեծ խառնաշփոթության ու վտանգի նշաններ: Եվ ահա թե ինչ է քե-
զանից պահանջվում, Քարո՞ն, մեծագույն զգուշություն: Երևի ինձ հետ
լլուդից վերադառնալիս, Հիպատոսդորոսը էրիանթոսի արդին, որ մի
լավ մարդ է և ինձ մոտիկից ծանոթ բայց տեղյակ չէ մեր գործից
սաց «Ղոււ, Հիպոսթենի՛ղւս, Քարոն անունով մի ընկեր ունես: Ես
նրա հետ ծանոթ չեմ, բայց դու եթե հարմար կհամարես, նրան խոր
հո՛րդ տուր զգուշանալ այն վտանգից որ նրան սպառնում է անցած
գիշեր իմ տեսած տարօրինակ ու շարժուշակ երազը Երազիս տեսա, իբր
նրա տունը ծնում է, իսկ նա ինքը բարեկամների հետ շուրջը կանգնած
է և միասին աղոթք են անում: Տունը անհողարաշխ հնչյուններ է ուրձա-
կում, ասես բառալլուն լինի ներսից սարսափելի կրակ է դուրս պոռթ-
կում որը բռնկում է քաղաքի մեծ մասը իսկ կաղմեա ամբողջ պարուր-
վում է ծխով, որի միջով կրակը շի ճեղքում անցնում» Այսպիսին է
գլխ սլրելի՛ Քարոն այն երազը որն ինձ պատմեց այդ մսլղը և էս

այն ժամանակ էլ վախեցա, և էլ ալեւի, երբ այսօր լսեցի, թե լտարանդիները պիտի քո տանը իջեանեն վախենում եմ, չիինի թե հանկարծ ինքներս մեր գլխին մեծ աղետ բերենք, թշնամուն էլ, խառնաշփոթութեան մէջ գցելուց բացի որևէ նշանակալի վնաս չպատճառելով: Քանզի երազում տեսած քաղաքը իմ մեկնութեամբ դա մենք ենք իսկ Կադ մեան՝ թշնամին, որի իշխանութեան տակ է այդ ամբողջը):

18 Շարունակելով վերջին խոսքերը և կանխելով Քարոնին, որն ուզում էր ինչ որ բանով պատասխանել Հիպոսթենիդեսին, Թեոկրիտեսը բացականշեց «Բայց ինձ մինչև հիմա ոչ մի բան այնպիսի վնաս կանութեան չի ներշնչել մեր գործի հանդեպ ինչպէս այդ երազը, թեև ես հիանալի զոհաբերութեաններ եմ կատարել հանուն վտարանդիների գործի Զէ՞ որ վառ լույսը, որ բնագրկել էր ողջ քաղաքը ծագած է եղել բարեկամական տանը, իսկ թշնամու կացարանը մթնած է եղել ծխից որը երբեք ոչ մի ալեւի լավ բան չի բերում, քան արցունք ու խառնաշփոթություն: Անհասկանալի ձայները, որ հնչելիս են եղել մեր կողմից, նշանակո՞ւմ են կասկածանքների ու դատապարտումների խուլ շշուշ, որը չի խանգարում մեր մտադրութեան հստակ իրագործմանը: Իսկ այն, որ զոհաբերման նախաստանակները անբարենպաստ են եղել, լիովին յնական են. չէ՞ որ և՛ զեկավարումը, և՛ զոհերը պատկանում են ոչ թե ժողովրդին այլ նրանց, ում ձեռքին է իշխանութունը»: Թեոկրիտեսը լեռ շէր հասցրել ասելիքն ալարտել, երբ ես դարձա Հիպոսթենիդեսին. «Դու ո՞ւմ ես ուղարկել վտարանդիների մոտ: Եթե նա դեռ հեռու չէ, ապա կարելի է հասնել նրան»: Բայց Հիպոսթենիդեսը պատասխանեց. «Ճիշտն ասած սիրելի Կաֆիսիոս չգիտեմ, քեզ կհաջողվի՞ արդյոք հասնել մի մարդու, որի ձին ամենաարագտունն է քաղաքում: Դուք նրան եանաչում եք դա Մելոնի ախոռապետն է, և Մելոնի միջոցով նա սկզբից ևեթ իրազեկ է դարձվել մեր մտադրութեանը»: Նայելով նրան՝ ես հարցրի «Դա խիղոնը չի՞ արդյոք անցյալ սարվա Հերակլեսյան տանի ձիարշավային մրցումների հաղթողը» — «Նա ինքս է» — հաստատեց Հիպոսթենիդեսը: «Իսկ սա՞ ով է», — հարցրի ես — որ այսքան ժամանակ կանգնած է այնտեղ մուտքի մոտ ու մեզ է նայում»: Հիպոսթենիդեսը շուտ եկավ. «Երդվում եմ Հերակլեսով, խիղոնն է դա: Աստվածներ, հո որևէ դժբախտություն չի՞ պատահել»: Իսկ նա նկատելով, որ ուշադրություն ենք դարձրել իր վրա՝ անվճռականորեն մոտենում էր: Երբ Հիպոսթենիդեսը գլխով արեց նրան և առաջարկեց խոսել առանց քաշվելու, քանի որ բոլոր ներկաները գործին տեղյակ մարդիկ էին խիղոնն ասաց «Նա ինքս լավ գիտեմ այս տունը և քեզ չգտնելով ոչ տա-

նր, ոչ շուկայում, սրտշեցի այստեղ գալ որպեսզի անհապալ առանց թարցնելու պատմեմ ամբողջ տեղի ունեցածը: Կատարելով թո կարգադրությունը հապշտապ ընդառաջ գնալ վերագարձողներին, ես տուն գնացի, որպեսզի ձին թամբեի Բայց տեսա որ ձիուս սանձը շկա Կինս երկար ժամանակ պրպտում էլ պահետանոցում, ձեացնելով թե այն փնտրում է իրերի կույտի մեջ: Եվ վերջապես բավականին փորձելով իմ համբերությունը, իոստովանեց, թե նախորդ օրը սանձը փոխ է տվել մր հարևանի՝ նրա կնոջ խնդրանքով: Իսկ էրր ես սրտնեղած՝ սկսեցի հանդիմանել կնոջս, նա դիմեց զզվելի շարախոսության ճախորդության անեծք թափելով և իմ մեկնման և վերագարձի վրա — թող Զեան ու աստվածները այդ ամենը հենց նրա գլխին թափեն: Վերջապես զայն րույթից շկարողացա զսպել ինձ ո թոթակեցի նրան, հարևաններն ու հարևանուհիները թափվեցին եկան երկու կողմից թույլ տրված այդ ամբողջ անկարգությունը մեանգամայն ընկձեց ինձ, և ես հազիվ սիրաարի դալ ձեզ մոտ, որպեսզի այդ հանձնարարությամբ մի ուրիշին ուղարկեք, ինձ համար այնքա ն վատ է որ ես ի վիճակի չեմ այն իրագործելու: (19) Մեր տրամադրության մեջ հանկարծակի բեկում տեղի ունեցավ: Այն հենց քիչ առաջ մենք տխրու էինք այն խոչընդոտների առթիվ, որոնք ծայել էին մեր գործի կապակցությամբ իսկ հիմա ընդհակառակը՝ դրության սար լինելը և ժամանակի սպախյունը պր բացառում էր ամեն մի հետս Նյում 11-ր սուղնապի ու արատիկ մեջ գցեցին Սյուսա 11-նայնիսի ես սեղմիցի Հիպոսթենիզեսի ձեռքը է ուշխատեցի նրան ասույցության ներշնչել ասելով, թե աստվածներն իրենք էլ են մեղկոչ անում գործել:

Գտանից հետո Փիլլիզաւը հեռացավ որպեսզի հողար ընդունելության գործը և իսկույնեթ Սրբիոսին ներգրավելու կերտխումբի մեջ, Քուրոնն էլ որպեսզի նախապատրաստեր անհրաժեշտ ամեն բան՝ վրա դարձող վտարանդիներին դիմավորելու համար: Իսկ մենք թէսկրիտեի հետ միացանք Միմիոսին, որպեսզի ժամանակն օգտագործեինք Իպսմինանդասի հետ էլի խոսելու համար:

20. Նրանք շարունակում էին խորացված հետապոտությունը այն կարևոր հարցի, որ բարձրացրել էին Գալակսիդորոսն ու Փիդուայոսը ինչ պիտի՞ն է Սոկրատեսի այսպես կոչված դեի էութունն ու ուժը: Թե ինչ պատասխանեց Սեմմիոսը Գալակսիդորոսի խոսքին, դա մենք չստեցինք: Բայց նա մեզ ասաց, թե մի անգամ ինքն այդ մասին հարցրել է Սոկրատեսին և, շտանալով ոչ մի պատասխան՝ սլլեա չի փորձել: Սակայն

իրեն հաճախ է վիճակվել վկա լինել, թե ի՞նչպես Սոկրատեսը այն մարդկանց, ովքեր ասում էին, որ իրենք աստվածային հայտնություն են տեսել, համարում էր խաբեբաներ, իսկ նրանց հանդեպ, ովքեր խոսում էին իրենց լսած ինչ-որ ձայնի մասին նա վերաբերվում էր հարգանքով և ուշադիր կերպով հարցն փորձ էր անում նրանց։ Այս դիտարկումը գրգռում էր, որ մեզ պատահանող հարցը քննարկելիս կասկած էինք, թե Սոկրատեսի դեր եղել է ոչ թե տեսիլք այլ ինչ-որ ձայնի զգացում կամ խոսքի հայեցում, որն ըմբռնվում է անսովոր կերպով, ինչպես որ երաչում ձայն չկա, բայց մարդու մեջ ծագում էն ինչ որ բառերի մտավոր սլառակերացումներ, և նա կարծում է թե ինքը լսում է խոսողներին։ Բայց ուրիշ մարդիկ երազում էլ, երբ մարմինը գտնվում է լիակատար հանգստության մեջ, այդպիսի ընկալումն ավելի ուժգին են զգում քան իրական խոսքը լսելիս իսկ երբեմն արթմնի էլ հոգին հաղիվ է մատչելի լինում ցարձրագույն ընկալմանը՝ ծանրացած կրքերի ու պահանջմանքների բևոով, որոնք միտքը կենտրոնացումից հեռացնում են դեպի տվյալ պահին ներկայացված երևույթը։ Իսկ Սոկրատեսի միտքը էղև է մարդու ու կրքերով շժանրաբեռնված, այն, անհրաժեշտությունից զերբ ված, սոսկ շնչին շափով է շփման մեջ եղել մտումսի հետ Դրա համար էլ նրա մեջ նրբին պահանջություն էր պահպանվում այտաքին ներգործության հանդեպ և այդպիսի ներգործությունը եղել է նրա համար, ինչպես կարելի է ենթադրել ոչ թե հնչյունը, այլ՝ դեից առանց ձայնի միջնորդության հաղորդվող մի ինչ-որ իմաստ որն ընկալողի ըմբռնողության հետ հաղորդակցվում է որպես հենց նշվող բանն ինքր։ Չէ՞ որ երբ մենք խոսում ենք միմյանց հետ ապա ձայնը նման է հարվածի որն ականջների միջով բնությունը հոգու մեջ է մտցնում բառերը Բայց առավել ուժեղ էակի բանականությունը օժտված հոգուն, որն այդպիսի հարվածի կարիք չի զգում գեկավարում է՝ հաղորդակցվելով նրա հետ բուն մտածածոլ և բացված ու համակիր բասականությունը նա պատասխանում է իր ձգտումներով որոնք շեն խոսվված կրքերի հակամարտությամբ, այլ խոնարհ են ու զիջող, ասես թի հնազանդ թույլ թողնված սանձին։ Եվ շոքտք է սրա վրա պարմանալ՝ տեսնելով ծանր նավերի շրջապարձերը փոքրիկ նավաղեկի ներգործությամբ կամ բրուտի շարխի շարժումը, որին համաշափ պտույտ է հաղորդվում Իտաների ծայրերի թեթևակի շփումով անշունչ առարկաներ, բայց իրենց կառուցվածքով հարմար ու շարժուն, շարժողին հնազանդվում են նրա յուրաքանչյուր հրման դեպքում։ Իսկ մարդու հոգին անթիվ ձգտումներով լարված ասես լալերով պրկված շատ ավելի շարժուն է ցանկացած իրեն

դին գործիքի: Իրա համար էլ իա արտակարգ տյամադիր է այն բանին, որ մտավոր շփման ներգործության տակ շեղի իր շարժումը մտածված բանի կողմը: Չէ՞ որ հենց այստեղ՝ հոգու մտածող մասի մեջ են սկզբնապատճառները կրթելի ու ձգտումների, որոնք ներգրավվելով նրա շարժման մեջ, էլ բնա սասանված է լինում իրենց հետ տանում են և իրեն մարդուն: Այստեղից հեշտ է հասկանալ, թե ինչ ուժ է ունենում մտածողական մասը ոսկորներն անկողա են, երակներն ու մկանները լեցուն սն հեղուկով և այդ մարմնամասերից բաղկացած ողջ զանգվածը հանգստության մեջ է լինում բայց հենց որ հոգում շարժման միտք ու ավյուն է ծագում մարմինն արթնանում է և լարվելով իր բոլոր մասերով, ասես թե թևավորված նետվում է գործելու: Եվ պատճառ չկա ենթադրելու, թե դժվար կամ անհնար է ըմբռնել այն եղանակը որով մտածող հոգին իր սլացքով հետևից գրավում տանում է մարմնական բեռը: Ինչպես որ միտքը, սույնիսկ դեռ ձայնով շղթաստավորված՝ շարժում է հարուցում, այդպես էլ լիակատար համոզվածությամբ, ինձ թվում է, կարող էինք ենթալրել թե միտքը հետևում է առավել բարձր մտքի և հոգին՝ առավել աստվածային հոգու առաջնորդությանը, որոնք դրանց վրա ներգործում են դրսից այն շփմամբ, որ ունենում է բառը բառի հետ Լամ լույսը իյ արտացոլքի հետ: Ըստ էության մենք միմյանց մտքերը ձայնի ու բառերի միջնորդությամբ ենք բնկալում ինչպես միտքի մեջ՝ շոշափելով ի կ գեների մտքերը իրենց լ ստով շողում են նրա հանդեպ սվ կարող է տեսնել և կարիք չի գտում խոսքերի ու անունների որոնչից, որպես խորհրդանիշներից, իրենց փոխադարձ շփման ընթացքում օգտվելով՝ մարդիկ տեսնում են կերպարանքներ ու մտքերի նմանակները բայց բուն մտքերը շեն ճանաչում բացառությամբ այն մարդկանց, որոնց ներհատուկ է, ինչպես սոված է, ինչ-որ մի առանձին աստվածային լույս: Եթե որևէ մեկը դրան անվտանգությամբ է վերաբերվում ապա կարող է որոշ լրացուցիչ հաստատում գտնել այն բանում, ինչ տեղի է ունենում խոսքի հնչման ժամանակ օդը հոդաբաշխված հնչյունների տեսքով ձևավորված և լիովին վերածված հնչող բառերի՝ լսողի հոգուն և տանում հասցնում ինչ-որ միտք Իսկ ի՞նչ դարձանալու բան կա, եթե օդը իր ընկալունակությամբ հանդերձ փոփոխվելով աստվածների մտքերին համապատասխան, այդ մտքերը գրոշնում է երևելի և աստվածային մարդկանց համար: Ինչպես որ ստորգիտնյա աշխատանք կատարողների հարվածները հասնելով խորքից պղնձի վահաններով որսվում են արձագանքի ձևով, իսկ դրանից բացի աննկատելիորեն մաքում են այդպես էլ գեների խոսքերը ցրիվ գալով

ամենուրեք, արձագանք են սալիս միայն հանդարտ բնավորութեամբ ու մաքուր հոգով մարդկանց մեջ: Սյրպիսիներին մենք անվանում ենք սրբեր և արդարակյացներ: Իսկ հասարակ ժողովուրդը կարծում է, թե աստվածները մարդկանց համար գուշակություն ևն անում միայն երազներում, իսկ էթե դա տեղի է ունենում արթունների ու լրիվ գիտակցա կան վիճակում գտնվողների հետ, ապա չա համարում են տարօրինակ և անհավատալի ինչպես որ մեկը վատ լարված քնար նվագողի մասին կարծիք հայտնեց, թե նա չի կարողասա ընդհանրապես ձեռք տալ դրան եթե դա էիշտ էլ լարված լինի Իուլնպես և այդ մարդիկ շին տեսնում թվացյալ տարօրինակության իսկական սլատառոտ իսկ դա իրենց սեփական տրամադրվածության ու խռովքի մեջ պետք է տեսնել, որից ազատ է եղել մեր ընկե, Սոկրատեսը, ինչպես վկայո մ է այն պատգամախոսությունը, որ ստացել է նրա հայրը, երբ Սոկրատեսը դեռևս երեխա է եղել: Դա սվտում էր երեխային պետք է թուլնել անելու այն ամենը, ինչ որ ինքը կամենա. ոչ մի բանում չբռնանայ և չաճմանս փակել նրա հակումները և նրա համար աղոթել Զևս Հովանավորին ու Մուսաներին, իսկ մնացած բաներում շահհանգստասալ Սոկրատեսի համար, քանզի նա խնդն իր մեջ բովանդակում է կյանքի առավել լազ մի ղեկավար, քան հազարալոր ուսուցիչներն ու դաստիարակներն են

21. «Մյսպես էինք մենք մտածում, Փիդոլա՛յոս և՛ Սոկրատեսի կենդանություն օրոք, և՛ հիմա էլ շարունակում էնք մտածել նրա դեր մասին, արհամարհելով նրանց կարծիքները, ովքեր խոսում են ձայների փուշտոցների և նման այլ բաների մասին: Իսկ այն մտքերի մասին որոնք այս առթիվով մեզ մոտ արծարծում էր քերանհացի Տիմարքոսը, ավելի ճիշտ առասպելների մասին, քան դասողությունների, կալծում եմ ավելի լավ է լուելու — «Ոչ մի կերպ, — առարկեց Քենկրիտեսը — դա՛ էլ մեզ պատմիր. շէ՞ որ առասպելն էլ, եթե նույնիսկ լիովին պարզ չէ, այնուամենայնիվ ինչ-որ կերպ առնչվում է ճշմարտությանը: Բայց ամենից առաջ ասա՛ ո՞վ է այդ Տիմարքոսը Սխոս ևս նրան շիմ ճանաչում» — «Հասկանալի է Քենկրիտես — ասաց Միմմիոսը, — նա բոլորովին երիտասարդ մահացավ: Մահից առաջ նա Սոկրատեսին խընդլեց իրեն թաղել իր բարեկամ ու հասակակից Լամարոկլեսի, Սոկրատեսի՝ դրանից մի քսնի օր առաջ մահացած որդու, կողքին: Այսպես ահա Տիմարքոսը՝ օժտված և վերջերս փիլիսոփայության հետ հաղորդակցված այդ պատանին, ցանկացավ լմանալ, թի ին ուժ է իր մեջ թաքցնում Սոկրատեսի դերը: Այդ մասին շհայտնելով ոչ որի, ինձանից ու Քերետոսից բացի նա լջալ Տուրիսիոսի բայայրը կատարելով այդ

որբավայրի համար սահմանված բոլոր ծեփերը, Երկու դիշեր ու մի ց
 րիկ նա անցկացրեց գետնի տակ: Շատերն արչեն նրան մեռած էին հ
 մարում և մերձավորները ողբում էին նրան բայց ահա առավոտյան 1
 շատ ուրախ վերադարձավ: Երկրպագելով աստծուն և հազիվ ճեղքել
 իրեն շրջապատած հետաքրքրասերների ամբոխը՝ նա մեզ սրտմեջ շա
 ւյնագիսի բաներ, որոնք դարմանքն են հարուցում ոչ միայն ականատ
 սի, ալև՝ լսողի: (22) Իջնելով ստորերկրյա անձավը՝ նա սկզբում ք
 կել է, այսպես էր պատմում, լիակատար խաղարի մեջ: Աղոթք անելու
 նա երկար ժամանակ պառկել է առանց պարզ դիտակցելու՝ արթո՞ւն
 թե՞ նրազի մեջ, նրան թվացել է, թե իր գլխին աղմկոտ մի հարվ
 իջավ, գանգի կարերն իրարից բացվեցին և դուրս գալու համար ե
 տվին հոգուն: Երբ հոգին, համբառնալով բերկրանքով խառնվում
 ջինջ ու մաքուր օդի հետ, նրան սկզբում թվում էր, թե այն հանգստ
 նում է երկարատև լարված ճնշվածությունից հետո, շափսերը մեծացն
 լով՝ հողմով լցվող առադաստի նման Այնուհետև լավել է նրա դիտավ
 բնում թռչող ինչ-որ յանի անորոշ աղմուկը, իսկ դրանից հետո նա
 հաճելի մի ձայն: Շուրջը աչք ածելով նա ոչ մի տեղ հող չի տեսել, Ե
 միայն կզգիներ, որոնք փայլում էին մեղմ լույսով և երփնեխանգված
 շիկացող պողպատի դանական դույներով: Դրանք թվում էին անթի
 անքանակ, իսկ մեծությունները՝ ահալի, բայց ոչ միանման, բոլոր
 ուրվազներն էլ կարավուն էին կավում էր, թե ինչպես է դրանց շրջան
 ձև շարժմանը եթե՛ն արձագանքում մեղեդիկ դողանջումով, այդ ձայն
 լարհնչունությունը, որ ծաղում էր բոլոր առանձին դողանջներից, հս
 մադատասխանում էր դրանց շարժումից ծնունդ առնող սահունությ
 նը: Դրանց մեջտեղում էլ տառածվում էր ծով կամ լիճը, որը լուսավ
 բում էր ջինջ ճաճանչների միջով երփնեխանգվող դույներով: Կզգիներ
 մի քանիսը սեղափոխվում էին մալերևոյթի վրայով սեննալով Կ
 ինքնուրույն շարժում, բայց դրանց մեծամասնությունը լողում էին՝ տա
 վելով երկրի ընդհանուր շարժանակի հոսանքով: Մովի խորությունն
 տեղ-տեղ նշանակալից էր, մանավանդ հարավային ուղղությամբ, ի
 տեղ-տեղ էլ երևում էին ծանծաղուտները: Շատ տեղերում ջուրը դուր
 էր դալիս ավերից և հետ նահանջում, բայց ոչ մի տեղ մեծ մակերնթ
 ցություն չկար: Զրի գույներ տեղ-տեղ գուտ ծավալին էր տեղ-տեղ Կ
 պղտոր, ճահիճ հիշեցնող: Պտավելով հոսանքի հետ միասին՝ կզգիներ
 չէին վերադառնում նախկին տեղերը, այլ գնում էին գուգահեռ, մի ք
 շեղվելով, այնպես որ յուրաքանչյուր շրջապատ յտի ժամանակ պարույ
 էին գծում: Կզգիների մեջ ամփոփված ծովը կապմում էր ամբողջի մկ

ութերորդ մասից մի քիչ ավելին — այլպես է թվացել Տիմարքոսին —
և երկու ելանցք ուներ, որոնցից բոց էր շատրվանում ջրային հոսան-
քին ընդառաջ այնպես որ ծովի կապույտը մեծ տարածության վրա
հոում էր ու փրփրում: Այս ամենը տեսնելը նրա համար բերկրալի է
հղել: Իսկ հայացքը ներքև դարձնելով՝ նա տեսել է կլոր, ահռելի մի
խորխորատ, ճեղքված գնդի խոռոչի նման որ սուսափեցնում էր խորը
և լիակատար խավարով, բայց ոչ հանգիստ այլ՝ ալեկոծ ու դուրս ճող
փալու պատրաստ Այդտեղից հազարավոր կենդանի էակների հեծե-
ծանք էր լսվում ու սոնոց մանուկների լաց, որ մեջընդմիջվում էր տղա
մարդկանց ու կանանց տրտուռներով, խորքից եկող զանազան անհաս
կանալի աղմուկներ, և այդ ամենը քիչ էր սարսափեցնում նրան: Ուր
ժամանակ անց անտեսանելի ինչ-որ մեկը նրան դալձել ասել է «Ով
Տիմարքոս, ինչի՞ մասին ես ուզում հարցնել» Նա պատասխանել է.
«Ամեն ինչի, մի՞թե հետաքրքիր չէ ամեն ինչը» — Բայց էրկրային
գործերից, — առարկել է այդ նույն ձայնը — հեռու ենք մենք, դա այլ
աստվածների ասպարեզն է իսկ Պերսիփոնեի բաժինը, որին մասնակից
ենք մենք այն շորսից մեկն է որոնց հոսում շրջանցում է Ստիքսը դու,
եթե ուզում ես կարող ես նայել»: Իսկ երբ նա հարցրել է ի՞նչ է այդ
Ստիքսը ապա այս պատասխանն է ստացել «Եա Աիդի ասպարեզը տու-
նող ուղին է այն իր շրջանցի ժամանակ շփվում է և լույսին և սա
մանափակում է ամբողջի վերջին մասը մնացածից Կա ընդամենը շորս
սկզբնապատճառ. առաջինը՝ կյանքի էրկրոյդը՝ շաբժման երրորդը՝
ձննդյան, վերջինը կործանման, Իսկ առաջինը երկրորդի հետ Մոնադն
է կապում անտեսանելիին համապատասխան, երկրորդը երրորդի հետ՝
Բանականությունը՝ արևին համապատասխան, երրորդը շորսորդի հետ՝
Բնությունը լուսնին համապատասխան: Զուրաբանչյուր միացման տե-
ղի վրա որպես դրա պահանջան բազմում է Անանկեի գուստը Մոչլանե-
րից մեկը առաջինի վրա Ատրոպեն, երկրորդի վրա Կլոթոն և լուսնի
կողմը դարձածին՝ Լատսիսը, որից կախված է ամեն մի ծնունդի կեն-
սական ուղին Մյուս բոլոր կղզիները կրում են աստվածներին լուսնին
էլ որ կրում է երկրային գեներին, խուսափում է Ստիքսից՝ մի քիչ վեր
բարձրանալով դրանից, բայց չորաբանչյուր հարյուր յոթանասունյոթ
շափ անցնելիս՝ հետևից հասնում է: Իսկ երբ Ստիքսը մոտենում է հո-
գիները սարսափից հեծեծանք էն բարձրացնում, քանզի դրանցից շա-
տերին առևանգում է Սիդը, բավական է որ նրանք սայթարեն: Մյուս
ներն էլ ներսից լողալով մոտենում են լուսնին որը նրանց սահում է
վերև եթե նրանց վիճակվել է հասնել ծնունդների ալարտման ժամկե

տի Բայց նրանց, ովքեր շէն մաքրվել ապականութուններից, լուսինը
թույլ չի տալիս մոտենալ՝ սարսափեցնելով փայլատակող շանթերով և
աճեղ բառաշյունով այնպես որ նրանք դառնորեն տրտնջալով իրենց
բախտից նորից ներքև եմ սլանում մի այլ ծննդյան Համար, ինչպես ու
տե մում էս» — «Բայց ես տեսնում էմ միայն աստղերի բաղմութուն, —
ասել է Տիմարբոսը — որոնք ճոճվում են խորաբաց անդունդի շուրջը և
ոմանք սուղվում են այնտեղ ոմանք էլ այնտեղից դուրս են ցատկում» —
«Իսկ շէն ասկանում — ավետել է ձայնը, — որ տեսնում էս հենց դեկ
րին, Ահա թե դա ին պես է լինում Գուրաբանչյուր հոգի հաղորդակից
Է բանականությանը և չկա ոչ մի անբանական անիմատ հոգի, բայց
սրա այն մասը որը խառնվում է մարմնի ու կրքերի հետ փոփոխվե-
լով հաճույքների ու տառապանքների ներդործությամբ, կորցնում է
բանականը: Բայց հոգու հետ խառնվելը բոլոր հոգիների մոտ միատե-
սակ չէ ուսանք լիովին սուղվում են մարմնի մեջ և, մինչև խորքը խոռվ-
քի մեջ ընկած՝ ամբողջ կյանքո մ բզկտվում են կրքերից Մյուսներն էլ,
մասնակիորեն խառնվելով ամենամաքուր մասը թողնում են շխառը-
ված: Սա թույլ չի տալիս որ իրեն դրավեն-տանեն, այլ ասես թե լո
ղում է վերևից, միայն քսվելով մարդու դիսին և դեկավարում է հոգու
կյանքը բրբանով որ նա սրան հնարանդվում է՝ շենթարկվելով կրքերին
եվ ահա մարմնի մեջ սուղված ու այդտեղ պարունակվող մասը կրում
է հոգր անունը իսկ փշացումից պերծ մնացած մասը մարդիկ անվա
նում են խելք և համարում են, թե դա գտնվում է իրենց ներսում կար
ծես թե այն, ինչը արտացոլված է հաչելում իրոք այնտեղ գոյություն
ունի Բայց նրանք ովքեր ավելի ճիշտ են հասկանում, խոսում են մար-
դուց դուրս գտնվող դեկ մասին Իմացի բ, Տիմարբոս — լսում էր նա
այնուհետև, — այն աստղերը որոնք թվում է օ մարդը պրանք մարմնի
մեջ լրիվ սուղվող հոգիներն էն լսկ նրանք, որոն, նորից ե՛ր վառվում,
ներքեից Էրևալով և ստ օ թլ գուրս նեանլով լուսվարի ու մշուշի ինչ-որ
ապականություն, — պրանք այն հոգիներն են որոնք մարմնից դուրս են
լողաղի մահից հետո Իսկ նրանք, որոնք սավառնում են ավելի վերե
վում, պրանք իմաստնացած մարդկանց դեկերն են: Դե փորձի՛ր քննել
այն կապը որ միացնում է յուրաբանչյուրին իր հոգու հետ»: Լսելով այս՝
նա ուշադիր նայել է ճոճվող ոմանք ավելի թույլ, ուրիշներն ավելի
ուժեղ աստղերին որոնք իրենց շարժմամբ հիշեցնում էին այն խցան
ները որոնք ծովի մակերևույթին լողալով ցույց են տալիս ձկնորսա
կան ուռկանների դասավորությունը, մյուսներն էլ նմանվում էին սխալ
փաթաթված մանվածքաթելով իլիկների, որոնք շեն կարող պահպանել

ուղղահայաց ուղղութիւնը, այլ առանցքի պտտվելուց թեքվում են այս ու այն կողմը: Չայնն էլ բացատրել է ռևոլիդ ու կանոնավոր շարժում ունեցող աստղերը պատկանում են այն հոգիներին, որոնք լավ են ըմբռնել դաստիարակութիւնն ու կրթութիւնը որոնց մեջ անբանական մասն էլ է գերծ ծայրահեղ կուպտութիւնից ու վայրենութիւնից: Իսկ նրանք, որոնք տաղնապալից մերթ վեր, մերթ վար են թեքվում, ասես թի ջանալով ազատվել իրենց կաշկանդող կապանքներից, մաքառում են սնաստ ու դաստիարակութեան շենթարկվող բնավորութեան դեմ և մերթ հաղթահարում են այն և ուղղում առողջ կողմի վրա, մերթ խոնարհվում են կրքերի բեռան տակ և բնկնում անառակութեան մեջ, բայց կրկին վեր բարձրանում ու շարունակում պայքարը: Քանզի բանականութեան հետ հղած կապը սանձի նման, որն ուղղութիւն է տալիս անբանական մասին, նրա մեջ ղղջում է հարուցում կատարած արարքների համար և ամոթ՝ հակաբարոյական ու ոչ շափավոր վայելքների համար: Հենց իր մեջ առկա տիտայետող սկզբնապատճառի կողմից սանձված լինելով՝ հոգին ցավ է ապրում, մինչև որ ձեռնասուն գաղանի նման հնազանդ է դառնում և առանց ցավի ո հարվածների է բնդունում յուրաքանչյուր նշան: Այդպիսի հոգիները միայն գանդաղորին ու դժվարութեամբ են շրջվում դեպի պատշաճ վիճակը: Իսկ այն հոգիներից, որոնք հենց ի ծնի սիրով հնազանդվում են իրենց դեին, ծագում է աստվածաներշնչյալների ցեղը Դու, իհարկե, լսել ես կլաղոմենցի Հերմոգորոսի մասին, որի հոգին բոլորովին լքել էր մարմինը և այցելում էր ինչպիս գիշերը, այնպիս էլ ցիրեկը բազմազան տեղերում, իսկ ապա վերադառնում էր շատ բան տեսնելով ու շատ բան լսելով, մինչև որ կինը մատնեց նրա գաղտնիքը և թշնամիները խլելով Հերմոգորոսի ան հոգի մարմինը՝ այրեցին նրան իր տան հետ միասին: Բայց դա ճիշտ չէ նրա հոգին դուրս չէր գալիս մարմնից այլ թուլացնելով իր կապը գեի հետ սրան ազատ հլք ու շրջագայելու հնարավորութիւն էր բնձնոում, այնպիս որ նրա դէը կարող էր հոգուն տեղեկացնել իր բոլոր տեսածների ու լսածների մասին: Հանսուցյալ Հերմոգորոսի մարմինը ոչքն շացնողներն էլ իրենց պատիժն են կրում Տարտարոսում մինչև հիմա: Այս ամենը, ո վ պատասի,— շարունակում էր ձայնը,— դու ավելի ճիշտ կիմանաս երեք ամիս հետո: Իսկ հիմա հեռացիր»: Հենց որ ձայնը լսել է Տիմարթոսն ուզեցել է շուտ գալ տեսնել, թե ով է խոսողը բայց այս տեղ նա նորից ուժգին ցավ է ղղացել, ասես թի նրա գլուխն ամուր սեղմել են և էա կարճ ժամանակով կորցրել է այն դիտակցութիւնը, թե ինչ է տեղի ունենում իր հետ, իսկ ապա ուշքի գալով իրեն տեսել է

պատկած Տրիֆոնիա քաղաքում մուտքից ոչ հեռու, հենց այն ւեղում, որտեղ նախապես պատկած է էղել: (23) Այս է Տիմարքոսի պատմածը: Վերտպանալով Սթենք նա էրրորդ ամսում ինչպես կանխագուշակել էր հայտնված ձայնը վախճանվեց Երբ մենք այս զարմանալի պեպքի մասին պատմեցինք Սոկրատեսին, նա մեզ կշտամբեց, որ մենք դա ավելի վաղ չէինք արել՝ դեռ Տիմարքոսի կենդանության օրոք կու գենար ամեն ի՛նչ լսել հենց նրանից և ավելի մանրամասնորեն հարցու ինչ ձ անել նրան:

Ահա՛ քեզ, սիրելի՛ Թեոկրիտես, դատողության հետ միասին նաև ս ասպելու է այց դու արդյոք չե՞ս կարծում, թե մենք պետք է դրան հա ղորդակից զարձնենք և մեր հյուրին: Չէ՞ որ հետազոտության ատարկան անշափ մտտ է աստվածաներշնչյալ այրոքի սրտիս» — «Ի՛նչ է — պատասխանեց նա — Լսամ ինոնզասը մեզ չի՞ ասի իր կարծիքը Չէ՞ որ նա էլ ելնում է նույն այն սկզբունքներից ինչ որ մենք»: Այստեղ մեր հայրը ծագալով նկատեց «Դի այրոքիսին է նրա բնավորությանը թանկագին հյուր, նա լուսեյաց է և խոսքի մեջ զուսպ րայց պատրաստ ան վերջ սովորելու և լսելու: Տարենտոսցի Սպինտարոսը, որը մատիկից պիտի նրան որպես հին բարեկամի, ասում է, թե իր կյանքում երբեք չի հանդիպել այդպիսի մեծ դիտելիքներով և այդքան լուսեյաց մի մարդու: Այնպես որ դու ի՛նքդ Ուլ հախար շալալից թե ինչ էս մասձում աս վածի մասին»:

24 «Ետաձու մ եմ,— ասաց Թեոկրոսը,— ու Տիմարքոսի պատմածը արժև, որ նվիրված լինի աստծուն՝ որպես սրբազան ո անձեռնմըխելի: Ինձ կղարմացնի, եթե որն է մեկը անվատահուստությամբ վերաբերվի այն բանին, ինչ նրա մասին պատմում է Սիմմիոսը. ս արօրինակ է որ ընդունելով սրբազան կարապետի, հրեշների, շների ու ձիերի գոյությունը, մարդ հերքի աստվածային ու աստվածասիրյալ մարդկանց հնա լավորությունը, միևնույն ժամանակ աստծուն համարելով ոչ թե թրոչ նասիր, այլ՝ մարդասեր: Ինչպես որ ձի սիրողը իր բոլոր ձիերի նկատմամբ հավասար հոգատարություն չի ցուցաբերում, այլ՝ դրանց միջից ընտրելով լավագույնին, վարժեցնում է և՛ կիրակրում, և հատուկ խնամում, այդպես էլ այն էակները, որոնք մեզներից վեր են կանգնած, բա ղում մարդկանց միջից ջոկում են լավագույններին ու սրանց արժանացնում ատանձնապես ուժգին դեկավարման՝ նրանց ուղղություն ու ալով ոչ թե սանձով ու հրասաններով, այլ՝ բանականությամբ ընկալվող դիտելիքներով: Մեծամասնության համար այդ նշանները բոլորովին անհասկանալի են. չէ՞ որ շների մեծամասնությունը չի հասկանում ու քսորյա

կան նշանները ձիերի մեծամասնությոնն էլ ձիալսութականները, խակարծեցվածները լսելով ծանոթ շվոցը կամ շրխկոցը իսկույնեթ կատարում են այն հրամանը որ ամփոփված է այդ նշանում: Այն տարբերությունը, որի մասին մենք խոսում ենք, գիտի, ըստ երևույթին Հոմերոսն էլ գուշակի երից ամանց հուանվանում է հավահմաներ ու բոլոր մեր, իսկ մյուսների մասրն էլ ասում է թե նրանք գուշակում են ապագան՝ լսելով ու հանկանալով զրուցող աստվածների՝ Լալիլը

Պրլամոսի արդին գոշակ Հելենը, շագով գոսց

Այն խորհուրդը որ երկու խորհրդակցող աստվածներն հսկելի էո

և

Ես լսեցի սյդպիտի ձայն հավերժալսոց երկնաբնակներից

Ինչպէս որ թագավորների և զորապետների մտադրություննիլի մասին բշխանություններից հետու մարդիկ իմանում են մոնետիկների հայտարարությունների միջոցով, կրակե ազդանշանների և փողերի հնամամբ, իսկ իրենց մերձավորներին ու վստահելիներին նրանք այլ մասին հայտնում են անձամբ, այդպես էլ աստվածությունը միայն հազվադեպ և քերի հետ է անմիջական հաղորդակցության մեջ մտնում, իսկ մնացած բազմությանը նշաններ է տալիս որոնց վրա է հիմնված այսպես կոչված մանտիկան: Աստվածները միայն բշխի կյանքն են զարդարում, նրանց, ում կուղենան դարձնել իսկապես երանիլի և աստվածայնությանը հաղորդակից Իսկ նրանց հողինիլը ծննդից ազատագրված և մարմնե հետ շկատված, ասես թի լիակատար ազատություն ձեռք բերած, դառնում են դեեր՝ մարդկանց լիաճապաններ, ինչպես Հեսիոդոսն է ասում: Ըմբիշները ծերանալու պատճառով, երբ դադարեցնում են իրենց մարդանքները, շին կորցնում մրցման ոգին և սերը մարմնական մրցությունների նկատմամբ նրանք ուրախ են տեսնելու պաշքարի ուրիշ յասնակիցների ւրանց խրախուսում են համակրական բացականչություններով և ասես թե վազում են սրանց կողքին, այդպես էլ նրանք, ովքեր իրենց հոգեկան բարձրության պատճառով դուրս գալով կենսական մրցություններից՝ դարձել են դեեր, բնավ էլ լրիվ չեն արհամարհում նրալիս գործերը, խոսքերն ու ձգտումները, այլ՝ բարեհաճությամբ լրցված նրանց հանդեպ ովքեր իրենց հետ գնում են դեպի միևնույն նպատակը, մրցում են նրանց հետ հուանդագին սջակցում են նրանց, ոգևորում են ու խրախուսում, երբ տեսնում են, որ նրանք արդեն մոտ են իրենց հույսերի իրականացմանը և համարյա շոշափում են իրենց նշա

Կակեաները: Եւոր մարտկանց չէ ի ուղակցում է դեի օգնութիւնը: Երբ լուսրդները դանւում են զեռ ծովի հետուներում, ափին եղողները մի- աջն լստ ճիտնում են նրանց քայց երբ նրանք մտանում են, ապա մտտ են վազում ջուրը մտնում ձեռք են մեկնում նրանց, ձայն տալով քա ջալիրում: Այլպես է դորձում և աստվածութիւնը քանի դեռ մենք խո- րասուղված ենք գործունեութեան մեջ և մեկ մարմնից անցնում ենք մյու- սին, ստես թե անցնում սայլից սայլ, նա մեզ հնալ սովորութիւն է քն- ձեռում, որ անհլաժեշտ պայքար մղենք՝ փորձելով մեզ պահպանել սե- վական ուժերով և հասնել նավահանգիստ: Եվ եթե հոգին հազարավոր աստվածութեաների ընթացքում անարատորեն ու անխափանորեն անց- նելով հրկարատե պայքարի միջով ժամանակաշրջանը յանալուց հե- տո բռնկվում է փսոսիրական ձգտմամբ դեպի վեր, ապա աստվածու- թիւնը պին շի արդելում օգնել հոգուն և բաց է թողնում այդ բանին հակված դեին: Իսկ սա ձգտում է աւս հոգու փրկութեանը, նա էլ մի այլ ատու Եվ հանդիպելիս հոգին պամ համաձայնում է զրա հետ և իր փք կութիւնը դանում, կամ էլ շի համաձայնում և այն ժամանակ դեր ատ- րուն թողնում է ձախորդութեան մեջ:

25 Երբ Թեանորոսն ավարտեց իր լուսրը, էպամինոնդասը պա- յալով ինձ՝ ասաց. «Կաֆի սրտս մտեցում ժամանակը որ զու գիս աստիս գնաս, ընկերներիդ բեզ սպասեցնել շատ: Իսկ մենք կհոգանք Թեանորոսի մասին, երբ որ հարկ լինի ավարտել մեր զրույցը».— «Դա սյդպես է — պատասխանեցի ևս,— բայց ա՛ա Թեոկրիտեսը, կարծես թե, ուզում է ինչ-որ բանի մասին հետո խոսել ինձ ու Գալակսիզորոսի հետ միասին».— «Շատ քարի, թող գա»,— ասաց Էպամինոնդասը և տղից վեր կենալով՝ մեզ տարավ սյունասրահի մի անկյունը Մենք շրջապատեցինք նրան և սկսեցինք հորդորել որ մասնակցութիւն ունե- նա մեր գործին նա պատասխանեց, թէ լիովին տեղյակ է վտարանդի- ների վերադարձի օրվա մասին և Գորդիզասի ու բարեկամների հետ պայմանավորվել է կաղմ ու պատրաստ լինել այդ օրվանը, բայց ինքը երբեք չի համաձայնի առանց դատի սպանել քաղաքացիներից ում ուղում է լինի առանց զրա յայրա՛նդ անհրաժեշտութեան, մանավան ի որ Թե- րեի համար կարևոր է որ լինեն տեղի ունեցածիս շմանակցած մալ դի՛լ, որոնց խորհուրդները, որպէս ընդհանուր շահին ուղղված կարող են ավելի մեծ վատահոթեան հանդիպել ժողովրդի կողմից: Մենք զրա հետ համաձայնեցինք, և նա վերադարձավ Միմիոսի ու մյուսների մոտ, իսկ մենք գնացինք գիմնասիոն որտեղ հանդիպեցինք մեր բարեկամ ներին: Յուրաքան յուրս իրեն հակառակուրդ ընտրելով՝ մենք հենց բուն

ըմբշամարտի ժամանակ հասցրեցինք կարծիքներ փոխանակել մեր գործի վերաբերյալ: Տեսանք նաև Արշիստը ու Փիլիպոսին՝ իրենց հանցակիցների հետ, նրանք բոլորը, ավարտելով մարմնամարզական պարապմունքները գնում էին ճաշելու: Փիլիպոսը, վախենալով, որ չլինի թե բռնակալները Սմֆիթիոսին հասցնեն գլխատել մինչև ճաշը, կիսանորիդասին ճանապարհելուց անմիջապես հետո, տեղմելով Արքիոսի ձեռքը նրան հույս տվեց, թե կերուխումի ժամանակ ներկա կլինի սի կին, որի հետ նա ինքը կարողացել է մտերմանալ և զրանով նրան զրգեց առառակ թլան տրվելու իր մշտական բաժակակիցների հետ միասին:

26 Արդեն ուշ էր և բարձրացած քամին սաստիկ սառնություն էր բերել, դրա համար էլ փողոցներ՝ ամայի էին. Մենք դիմավորեցինք ու ճանապարհ դրինք Դամոկլիդեսին, Պելոպիդեսին ու Թիոսյումպոսին, մյուսները՝ ուրիշներին: Կիթերոնի միջով անցնելիս նրանք ցրվեցին, և վրա հասած վատ հղանակը բոլորին թույլ տվեց դիմքները փաթաթել, այնպես որ նրանք առանց վախվիսելու անցնում էին քաղաքով: Հին քաղաքի դարպասների մոտ ոմանց աչ կողմից փայլատակեց կայծակը առանց որոսի, և գալնկալվեց որպես անվնաս միայն, փառքի և սկրսված գործում փայլուն հաջողութունների նախադուշակ: (27) Երբ մենք բոլորս՝ թվով քառասունութ մարդ, հավաքվեցինք <Քարունի տանը> իսկ Թեոկրիտեսը առանձին շնչում արդեն զոհ էր մատուցում, լավեց զուսն ուժգին թակոց, և հայտնվեց մի սարուկ՝ տեղեկացնելով, թե զույլ թակում են Սրքիոսի երկու պատվիրակները՝ համառորեն պահանջելով բաղ անել և զայրանալով ուշացնելու համար: Անհանգստացած Քարոնը կայդադրեց իսկույննեթ ներս թողնել նրանց և ինքն ընդհանաչ գնաց՝ պատկը գլխին, իրբև թե իրեն գտել են գոհաբերութունից հետո արվող կերուխումի ժամանակ նրա այն հարցին թի իրենից ի՞նչ, և նուզում, բաներներից մեկը պատասխանեց «Սրքիոսն ու Փիլիպոսը մեզ ուղարկեցին քեզ հաղորդելու իրենց հրամանը որ անհապաղ ներկայանաս նրանց»: Իսկ երբ նա հարցրեց, թե այդ հապճեպության պատճառը հո որևէ արտակարգ բան չի՞ ապա նրան պատասխանեցին. «Մենք այդ մասին ոչինչ չգիտենք: Իսկ ի՞նչ հաղորդենք քեզանից»:— «Ծրդվում եմ Ձևսով,— առաջ Քարոնը — հս հենց հիմա մի կողմ կդնեմ պսակը և գիմատիում կհաղնեմ ու կգամ ձեր հետևից ախր հիթի մենք միասին գնանք, ապա մարդիկ կանհանգստանան, մտածելով, թե հս ձերբակալված եմ»:— «Լավ,— հղավ պատասխանը,— մենք էլ, ախր պարտավոր ենք կառավարիչների հրամանը հաղորդել նաև մերձքաղաքային պահակությանը»: Այս ասելով՝ նրանք հեռացան իսկ մեզ, հրք Քերունը վերա-

դառնալուց հետո պատմեց ամեն ինչ, սարսափը համակեց այն մաքից, որ մեր դավադրութիւնը բացված է: Շատերը մտածում էին, թե Հիպոսթենիդեսը, հինց որ շի հաջողվել վտարանդիների վերադարձը կասեցնելու իր փորձը և հկել է վճռակաս պահը, վախից մատնել է մեր ծրագրերը և կառավարողների վստահութիւնը շահել: Եւ իրոք, նա շէր հկել Կարոնի տունը, ինչպես ուրիշները, ինքն էլ բնավորութեամբ փոքրոգի էր թվում և անկայուն: Քայց ինչ էլ էղած լինէր, մենք բոլորս վճռել էինք, որ Քարոնը պետք է ներկայանա՝ հնազանդվելով իշխանավորների հրամանին: Այնժամ Քարոնը սիրելի՛ Արքիպամոս, կանչեց իր որդուն՝ թեքեացի ամենագիղցիկ պատանուն, որն ամենաեռանդունն էր մարմնամարդական վարժութիւններում, առանհինգամյա բայց իր տարիկիցների մեջ իր հասակով և ուժով աչքի ընկնող, և սոսայ «Մհա՛, բարեկամներ ու, ինչպես գիտեք իմ միակ շատ սիրելի որդին է: Ձեզ բոլորիդ եմ հանձնում այսպիսի երգմամբ աստվածների ու դեերի առաջ: Եթե ևս ձեր հանդեպ անազնիվ դուրս դամ ապաստանեցեք սրան տանց որեէ գթութեան: Իսկ մնացած բաներում էլ լիրելի՛ բարեկամներ, անսասան եղեք մեր պայքարում, մի՛ թույլ տվեք, որ անարդ թշնամիները ձեյ մարմինները անփառունան ոչնչացման ենթարկեն, ուլ՝ ապարտելի պահեք հայրենիքի համար միշտ ձեր վերջին շունչը»: Մենք խոնարհվեցինք Քարոնի ազնիվ ու արի մտածելակերպի առջի, բայց վրդավմունքով հերքեցինք մեյ անփառութեան վերաբերյալ ենթադրութիւնը և կարգադրեցինք սանել պատանուն: Եւ ընդհանրապես, — սոսայ Պելոպիդեսը — մենք կարծում ենք, որ դու ճիշտ չես մտածել, սիրելի Քարոն, որդուդ շուղարկելով որեէ ալ տուն ինչո՞ւ նա էլ մեզ հետ միասին բանվելու վտանգին ենթարկվի: Գոնե հիմա՛ աղարկիր որեէ սեղ, որպեսզի եթե մենք անհաջողութիւն կրենք, մեզ մոտ մնա մի ազնիվ վրիժաու ընդդիմ բռնաւետներին»: — «Ո՛չ մի կնք, — պատասխանեց Քարոնը, — նա էլ կմնա այստեղ և ձեզ հետ կկրի բոլոր վտանգները չէ՞ որ նրան էլ վայել չէ նահանջել թշնամիների առաջ: Տղա ս, քո ասրիքից ավելի բաջակորով եղիր, մանակի՛ց դարձիր ազնիվ բաղաջացիների խիզախ պայքարին՝ հանուն ազատութեան և արդարութեան: Մենք հուսով ենք, որ լավ բանի կհասնենք և հավատում ենք որ աստվածները հովանավորաբար են նայուլ արդատ գործի համար մղվող մեր պայքարին»:

28. Մեզնից շատերի աչքերին արցունքներ լրեացին, սիրւլի Արքիպամոս Քարոնի այս խոսքերի վրա, նա ինքն էլ, անհողողող ու հանդիստ իր ուղուն հանձնաբարելով Պելոպիդեսին, ողջվեց դեպի ելքը՝

քաջալիրանքի խոսքեր ասելով ու սէլմելով մեզանից յուրաքանչյուրի
 ձեռքը: Դու է՛լ ավելի շատ կհիանայիր հանդարտութեան և վտանգի հան-
 դեպ այն արհամարհանքի վրա որ դրսևորեց Քարոնի որդին. ինչպես մի
 Ենուպտոմեոս, նա շեքնչեց ու շայտալվեց այլ պատյանից դուրս քա-
 շեց Պելոպիդիսի սուրը և ուշադիր զննու՞ էր Այդ ժամանակ մեզ մտ
 Քարոնի տունը եկավ մեր բարեկամներից մեկը Կեթիսոդորսը՝ Դիս-
 պեյտոնի որդին սրով զինված և զգեստի տակից երկաթի զրահ կապած:
 Մեզանից իհանալով որ Քարոնին կանչել է Արքիոսը, իսկ մեզ հան-
 դիմանեց զան լաղկոտութեան համար և համառորեն խորհուրդ էր տա-
 լիս հիմա Լեթ ղնալ մեզ հայտնի ոները այդկերպ մենք հանկարծակիի
 կբերեինք թշնամիներին: Իսկ եթե նրանք դավադրութեան մասին զգու-
 շացված լինելով՝ արդեն հասցրել են ելնել մեր դեմ, ասլա ավելի շա-
 տավետ է նրանց հանդիպել բաց երկսքի տակ ընդհարման համար շնա-
 խոսպատրաստված քան սպասել փակվելով նեղ շինութեան մեջ մինչև որ
 մեզ մեզվը պարսի նման դուրս սնեն աղտոլղից սույն բանը պնդեց
 Իսկ դուշակ թիտկրիտեօր քանի ո, լւս նրա զոհարհրութեան նախա-
 նշանակները բարենպաստ էին և խոստանում էին լիս կատար հաջողու-
 թեան: (29) Մինչև մենք զրնվում ենք ու պատրաստվում դուրս գալու,
 վերադառնում է Քարոնը: Ուրախ ժպտալով նա մեզ կոչ է անում պահ-
 պանել ոգու կայտառութուն ոչ մի ահալոր բան տեղի շի ունեցել
 գործն իր կարգով ընթանում է Արքիոսն ու Փիլիպոսը — ասաց Քարո-
 նը — լսելով, ՚ր ես եկել էմ դատ իրենց կանչի, արդեն բավականին լավ
 իմած և հոգոլ ու մարմնով թուլացած՝ զծվարութեամբ բարձրացան
 տեղներից ո մոտեցան դռանը: «Մեզ լուր է հասել, — ասաց Արքիոսը, —
 թե արտաքսվածները դադանի վերադարձել են ու թաքնվում են քաղա-
 քում» Ես, խիստ անհանդստացած, արցքի «Որտե՞ղ էն նրանք և ոլ
 քե՞ր են»: — «Չդիտէնք, — պատասխանեց Արքիոսը — և հենց դրա հս-
 մար էլ կանչել ենք դու այդ մասին որոշակի բան չե՞ս լսել»: Ես մի
 քիչ ուշքի եկա իմ շփոթահար վիճակից. գլխի ընկնելով, որ ճշգրիտ տե-
 ղեկութուն չեն տացել և գործին մասնակից որեէ մեկը մեզ շի մատ-
 նել, թե չէ նրանց հայտնի կլիներ նաև այն տունը, որտեղ մենք հավաք-
 վել էինք, և հետևապես, նրանց միայն դատարկ լուրեր են հասել որոնք
 բերնեքերան անցել էն քաղաքում Ուստի ես ասացի, թե դեռ Անդրո-
 կլիդեսի կենդանութեան օրոք ինչպես ինձ հայտնի է այդպիսի
 գատարկ լուրեր էին շրջում խիստ ձանձրացնելով մեզ: «Իսկ

հի. սասուցի 1 : - ոչ մի նման բան չեմ լսել սիւլլի՛ Արքիոսի Բայց եւ մանրամասն կճետաքննեմ, քանի որ դու հրամայում ես և եթե ուշադրութեան արժանի որևէ բան իմանամ, այլա դա ձեզ էլ հայտնի կդառնա»։— «Ա՛յ այդպես, Քարոն — միջամտեց և Փիլիղասը, — ոչ մի բան մի՛ թող առանց ուշադիր հետաքննութեան։ Ոչ մի բան չենք արհաւարհի, ամենուրեք զգուշափոր կլինենք Ողջամտութեանն ու զգուշութեանը մէծ բան են» Եվ ահա Արքիոսի թեր մտած, նրա հետ զնաց էկրոխումի գահլիւր։ Դէ ուրեմն շհապաղենք, բարեկամներ, աղոթենք աստիածնէրին և Համփա ընկնենք»։ Այսպես ասաց Քարոնը Մենք աղոթեցինք և կրկին անգամ սլտապնդեցինք միմյանց։

30 Ճաշի ժամն էր։ Քամին ուժեղացավ և բերեց մանրամաղ անձրևախառն ձյուն։ Մենք գնում էինք ամայի նրբանցքներով նրանք, ովքեր գնում էին քղզիմ Լեոնտիդասի ու Հիպատոսի, որոնք ապրում էին միմյանց հարևանութեամբ գիմաաիումներ էին հագած ու դինված էին դուշույններով (նրանց մեջ էին և՛ Պելոպիդէսը և Դամպիլիդէսը, և Կեթիսոգորոսը), իսկ Քարոնը Մելոնը և նրանք ովքեր սրանց հետ պատուատ ուղարկվել էին Արքիոսի և նրա մեքձավորների դեմ, կիսազրահ էին կրում զգեստների տակից և գլխերին խիտ պսակներ սնկին, սմանց սլակները եղևնուց էին, ուղիղներինը լրբաձև սոճու ճշուղերից։ Կային, որ ազել էին կանացի խիտոններ սրպեսդի ամբողջ թափօրին կերտլումային թափօրի տեսք տալին՝ կանանց մասնակցութեամբ։ Ել ահա այդտեղ սիրելի Արքիդամոս, նենդ ճակատադիրը տեսն թե ցանկանալով այդ քախման մեջ հավասարեցնել մեր թշնամիների անդործունութեան ու անփութութեան և մեր խիղախութեան ու խորաթափանցութեան հնայավորութեանները սկզբից ևնթ բարդացրեց գրամայի գործողութեանը մի շատ վտանգավոր միջադեպով՝ մեր գործի մեջ մի ինչ-որ անսպասելի բան մտցնելով։ Երբ արդեն Քարոնը հանգստացնելով Արքիոսին ու Փիլիպոսին սրանց հանցակիցների հետ յիստին՝ վերադարձել էր տուն և մեզ նախապատրաստել հանդես դալու Արքիոսին Աթենքից համակ էին ըլրել նրա անվանակից բարեկամ 1 հյուրընկալ Արքիոսից, որը հազարգում էր վտարանդիների վերադարձի մասին, այն տան մասին, որտեղ նրանք դանվում են, դավադրութեան ու դրա մասնակիցների մասին։ Բայց Արքիոսն արդեն մի քիչ հարբած էր և այնպես էր կլանված կանանց գալու սպասմամբ որ երբ նամակարերը հայտնել էր, թե դա կարևոր գործի վերաբերյալ է, պատասխանել էր «Կարևոր գործերը հետաձգենք վաղվան»։ Այս ասելով նա նամակը գրել էր բարձր տակ պահանջել որ լցնէին իր գավաթը 1 Փիլիղասին անընդհատ լարկել

էր գոների մոտ տեսնելու, թի կանայք լե՞ն գալիս: (31.) Այդ հաճելի սպասման մեջ էլ շարունակվում էր կերուխումը: Իսկ մենք այդ ընթացքում մտանք տուն, ստրուկների բազմութիւնը հրմշտելով՝ առաջ անցանք և կանգ առանք այն սենյակի գոների մեջ որտեղ տեղի էր ունենում կերուխումը աչք ածելով ընկողմանածներից յուրաքանչյուրին: Բոլոր շրջապատողները հանգստութիւն էին պահպանում՝ մեր պսակներից ու գղեստներից խաբված: Բայց երբ Մելլոնը սուրը ձեռքին առաջ նետվեց Կաբիրիքոսը՝ վիճակահանութեան արխոնտը բռնելով նրա ուսից գոչեց. «Փիլի՛ դաս, սա ախր Մելլոնն է»: Բայց Մելլոնը հետ հրելով նրան սրամերկ նետվեց մահճից փոքր-ինչ բարձրացած Արքիոսի վրա և սկսեց հարվածներ տեղալ, մինչև որ սպանեց նրան Փիլիպոսին էլ Քարոնը վիրավորեց ուսից և երբ նա սկսեց պաշտպանվել իր ձեռքի տակ եղած գավաթներով, Լիսիթոսը նրան վայր գցեց մահճից և տեղնուտեղը վերջը ավեց: Մենք փորձեցինք Կաբիրիքոսին համոզել, որ հրաժարվի բռնակալներին պաշտպանելուց և միանա հայրենիքի ազատագրութեան մարտիկներին ինչպէս վաչել էր նրա սրբազան աստիճանին, ինչը և պարտավորեցնո՞ւ էր ծառայել հայրենիքին: Բայց սրան արդին չինին էլ զրկել էր խելամիտ որոշում ընդունելու կարողութիւնից, և նա գրգռված իրարան դմաս մեջ սկսեց դիմադրել՝ սպառնալով այն նիզակով, որ մեղ մոտ, ըստ սովորութեան, կրում են արխոնտները: Ես բռնեցի նիզակի մեջտեղից և բարձրացնելով գլխից վեր՝ գոռացի, որ բաց թողնի ու մի կողմ քաշվի, թե չէ կսպանվի, բայց Թեոպոմպոսը, մոտենալով աջ կողմից իրատեց նրան՝ տակնով. «Պառկիր այստեղ նրանց հետ միասին, ում լծնում էիր Գու չէ որ պիտի պսակ կրես հաղթական թեբեում, գու չէ, որ պետք է զոհ մատուցես աստվածներին, որոնց աղերսում էիր՝ մաղթանք կատարելով հայրենիքի պարտութեան ու նրա թըշնամիների հաշտութեան համար»: Թեոպոմպոսը հաիոնեց սրբազան նիզակը՝ փրկելով գրան թափված արյունից, խկ ծառաներից մի քանիսին, որոնք փորձում էին դիմադրութիւն ցույց տալ, մենք կոտորեցինք մնացածներին էլ փակեցինք գահլիճում, որպիսով շտարածեին տեղի ունեցածը, մինչև որ մենք խամայինք թի հաշո՞ղ հի արդյւր նաև մեր ընկեռների գործելը

32. Իսկ այնտեղ իրազայ ձութիւններն ընթանում էին այսպէս Պելոպիդոսը ընկերների հետ աննկատելի մոտենալով Լեոնտիդասի տանը բախեց դարպասները: Մոտեցող գոնապանին նրանք ասացին, թի եկել են Աթենքից, Կալլիստրատեսից նամակ են բերել Լեոնտիդասին: Երբ

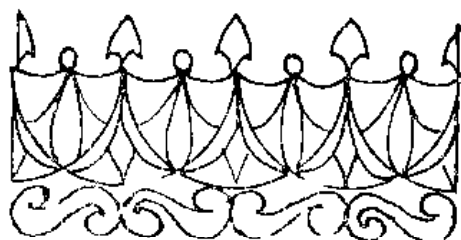
գոնապանը այդ մասին տեղեկացնելով և դուրս բաց անելու հրաման տանալով՝ հետ քաշեց սողնակն ու բաց արեց դարպասի փեղկերը, մոտեցողները գետին տապալելով նրան ներխուժեցին և վազելով հասան բնակելի շենքը Լեոնտիգասը իսկույն ճիշտ հասկանալով տեղի ունեցածը և դուրս քաշելով դաշույնը՝ նախապատրաստվեց պաշտպանության: Մի անբարոյական բռնապետ էր նա բայց քաջարի և ուժեղ մարտիկ: Նա անվայել բան համարեց կանթեղը շուտ տալ և մթնում խառնաշփոթության մեջ գցել հարձակվողներին, այլ, բաց գոների մեջ կանդես ծ և բուրբին տեսանելի, դաշույնով հարված հասցրեց Կեթիսոպորոսի փորին, իսկ ապա նետվեց Պելոպիդեսի վրա միաժամանակ դուրսով օգնության կանչելով իր ծառաներին: Բայց նրանց ճամփան փակել էին Սամիգասն ու իր ընկերները և նրանք սիրտ չարեցին մարտի մեջ մտնել երևելի և իրենց արիությունը հայտնի քաղաքացիների հետ: Բայց այդ, Պելոպիդեսի ու Լեոնտիգասի մենամարտը տեղի էր ունենում հենց գոների մեջ որոնց առաջ ընկած էր ծանր վիրավոր Կեթիսոպորոսը, այնպես որ ոչ ոք էր կարողանում մտնել մարտնշողներին: Վերջապես Պելոպիդեսը գլխից թեթև վիրավորված, բայց հասցնելով հաղապարտություն էլ մի քանի տեղով միտնում և տապալեց նրան և փողուց գցեց մեռնող Կեթիսոպորոսի կողքին: Սա տեսավ նաև ընկած թշնամուն, սեղմեց Պելոպիդեի ձեռքը և վերջին շունչը փչելիս ողջունում էր մեռացածներին: Լեոնտիգասի հաշիվը մարբելով՝ նրանք դարձել են դեպի Հիպատոսը: Այնտեղ էլ նրանց առաջ բացվել էն գոները և Հիպատոսին սպանել են՝ կտուրի վրայով հարևանների մոտ փախչելու փորձ անելիս:

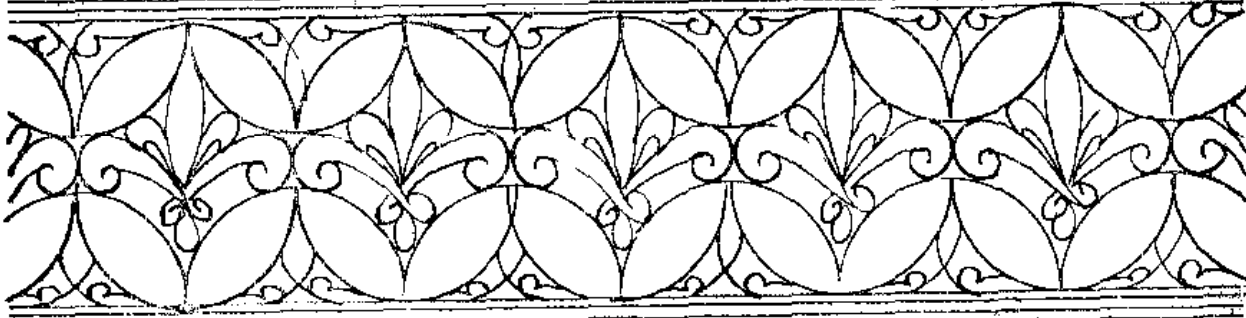
33 Այդտեղից նրանք շտապեցին մեղ մոտ, և մենք նրանց հանդիպեցինք փողոցում սյունասրահի մոտ: Ողջունելով ու պատմելով տեղի ունեցածը՝ նրանք մեզ հետ եկան դեպի բանար: Կանչելով պահակապետին՝ Փիլիդասն ասաց «Սրբիտան ու Փիլիպոսը քեզ հրամայում են անհատարազ մեղ մոտ ուղարկել Ամֆիթեոսին»: Սա դարձացած և՛ այդպիսի կարողություն ժամանակի անսովորությունների և այն բանի, ինչ հապարդում է Փիլիդասը, որը դրա լիազորությունը շունի և բացի այդ տարացած ու լարրարված տեղի ունեցածից կասկածելով, թե խաբում են իրեն, հարցրեց «Փիլիդա՛ս՝ այդ երբ են պոլիմարքոսները այսպիսի մի ժամանակ իրենց մոտ կանչել բանտարկյալներին: Եվ ե՞րբ են քո միջոցով այսպիսի մի կանչ հաղորդել: Եվ դու ի՞նչ հավաստագիր ունես»: Փիլիդասը պատասխանեց «Ահա իմ հավաստագիրը», — և այս ասելով՝ նրա կողելի ալանքը իսկեց իր հեծելական նիզակը, խոցեց մա

հացու կերպով: Դեռ հաջորդ օրն էլ կանաւք, թշիւ-մրիւով կոխկրտում էի՝ այդ սրիկայի դիակը: Իսկ մենք ջարդելով բանտի դռները՝ անուններով դուրս էինք կանչում բանտարկյալներին ամենից առաջ Ամֆի թևոսին իսկ ապա և մնացածներին, ով ում հետ որ մտտիկ էր Եվ նրանք լսելով ծանոթ ձայները ուրախ վեր էին ուստնում իրենց փոռց ների վրայից հետնիրը քարշ տալով իրենց շղթաները օրիշներն էլ ոտնակոճղերի մեջ, ձեռքները մեղ մեկնած բարձրաձայն ազաչում էին շլքիլ իրենց: Շղթայվածների աղատագրման գործին միացել էին արդեն մտտերքում բնակվողներից շատերը, որոնք ուրախությամբ վաշել էկե էին՝ տեղի ունեցածի մասին լուր առնելուն պես: Կանայք էլ իրենյ մտտիկների մասին որևէ բան լսելով դուրս էին թռչում տներից, մեկլ մյուսի մոտ վազում հակառակ թեքեացոց սովորս թյունների՝ կանգ նեցնում էին հանդիպող մարդկանց և հարցովորձ անում, իսկ իր հորը կամ ամուսնուն հանդիպած կինը գնում էր՝ ուղեկցելով նրան և ոչ ոք դրան չէր խանդարում. այդպիսի ընդհանուր հարգանք կար աղնիվ կանանց զգացմունքների և արցունքների հանդեպ:

34 Սյդ ժամանապես իմացա որ էպամինոնդան ու Գորգիասլ իրենց բարեկամների հետ գտնվում են Սթենասի տաճարի մոտ և զնացի ալնտեղ: Ալնտեղ եկան ուրիշ քաղաքացիներ ևս և հավաքվածներն ավիլի շատացան: Երբ հս նրանց մանրամասնորեն պատմեցի ամբողջ տեղի ունեցածը և կանչեցի քաղաքային հրապարակ որպեսզի ավարտին հասցվեր մեր սկսածը, նրանք միահամուռ ձայն բարձրացրին հանուն աղատության՝ դիմելով բոլոր քաղաքացիներին: Ստեղծվում էին ջոկատներ, որոնց համար դենք գտնվեց սլահետներում և դրանց հարեան զինագործական արհեստանոցներում:— Եկավ նաև Հիպոսթենիդես սը ընկերների և ստրուկների հետ, մի բանի փողհարների ուղեկցությամբ որոնք Հերակլեսի առաջիկա տոնակատարության առթիվ ժամանել էին քաղաք: Նրանք իսկույնեկեթ, ոմանք՝ հրապարակում, ուրիշներն՝ ալլ տեղերում, սկսեցին փողային ազդանշան տալ՝ ստեղծելով այն տպալորությունը, թէ ոտքը է կանգնել ողջ քաղաքը սարսափեցնելով հակառակորդներին: Ուստր քաղաքում մնացած սպարտական կուսակցության կողմնակիցները փախան: Կադմեա՝ իրենց հետ տանելով նաև այսպիսի կոշված ընտրովիներին որոնք սովորաբար գիշերալին սլահակություն էին անում ամբողջ մոտ Երբ բիրդը գրաված սպարտացիներին միացավ խառնիխուռն փախածների քաղմությունը և այնտեղից տեսանելի հզալ ոլ և՛ հրապարակը, և քաղաքի մնացած մասերը լցված են զինված քաղաքացիներով ու ամեն կ զմից գալիս էն ռազմաշունչ բացականչու

Թյուններ տղա նրանք սիրտ շարեցին արտագրոհի դիմել թեև մոտ
մեկուկես ազար կլինեին, պատճառ բռնելով այն, որ Լիսանորի դասը
այդ օրը բացակա էր Այդ բանի համար սպարտական ավագների խոր
հուրդը, ինչպես հետագայում իմացանք նրանցից շատերին դրամական
հեծ սուղանրի էր ենթարկել, իսկ Հերմիպիդեսն ու Արքևոսը հենց այդ
ժամանակ էլ բռնվել էին Կորնթոսում ու մահապատժի ենթարկվել: Կադ
մեան էլ սպարտացիները ըստ պայմանագրի վերադարձրին մեզ և այդ
ս եղից դուրս հանեցին իրենց զինվորական ուժերը:

Ա ՐԵԻԹԱՐԱՆՔԻ ԽՈՍԱՔ ԿՆՈՋԱ

Պլուտարքոսը կնոջը մաղթում է բարեբախտություն

1 Նրան, ում դու ուղարկել էիր ինձ մոտ մեր հրեխալի մահվան բոթը բերելու, շփոթել էր ճանապարհը ուղևորվելով Աթենք: Բայց ես այդ մասին իմացա թոռնուհուցս հրդ ժամանեցի Տանագրա: Կարծում եմ, որ թաղման ծիսերն արդեն ավարտված են, և կուզենայի, որ ամեն ինչ արված լիներ այնպես ինչպիսին քեզ կարող է առավելագույն թեթևացում քերել և հիմա և ապագայում: Իսկ եթե դու ցանկալի ինչ-որ բան անկատար ես թողել՝ սպասելով իմ կարծիքին, ապա ես վստահ եմ, որ դա էլ հեռու կլինի ամէն մի անս'ավատական ավելորդ թյունից որն այնքան խուժ է քեզ

2 Միայն թե, թանկագին ես լնայլը և քեզ, և ինձ մեր դժբախտության մեջ: Չէ՞ որ ես ինքս էլ գիտեմ և զգում եմ, թե ինչպիսին է այն, բայց է՞նե ահանեմ որ դու հարկ լղած շափն անցնում ես քո վշտի մեջ, ապա դա ինձ համար կլինի նույնիսկ ավելի ծանր, քան այն, ինչ մեզ պատահել է թեև ես ինքս էլ բարասիրտ չեմ ծնվել, ինչպես գիտես, գաստիարակելով ինձ հետ միասին այդքան հրեխաների, որոնց բույրին մեծացրել ենք մեր տանը: Ես գիտեմ, որ մեր այդ գստերը, որի ծնունդը շոքս տղաներ ծնելուց հետո քեզ ջերմորեն ուրախացնում էր ինչը և ինձ որդեց քո անունը տալ նրան, դու առանձնապես էիր սիրում: Սերը այդպիսի մանկիկների հանդեպ միշտ միացած է լինում ինչ որ հիվանդագնություն հետ և՛ ուրախացնում, և՛ հուզում է դրանց անչար մաքրությունը՝ առանց անբարյացակամության որևէ խառնուրդի Բայց նրա

Ոչ ի լն զարմանալի սիրալիրություն ու հեղություն կար նա սիրույն պատասխանում էր երախտագետ բարեհամբուրությամբ, որի մեջ արտացոլում էր սիրո բերկրալի քմբունումը: Ոչ միայն ուրիշ երեսաներին, այլև իր սիրելի իրերին ու խաղալիքներին խնդրում էր կուրծք տալ ասես թե «բավիրելով իր սեղանին և բարեկամական զգացմունքներից դրդված հասարակից զարձնելով այն ամենահաճելի բաներին, ինչ որ ինչը ունի»:

3. Բայց էս շեմ տեսնում կի՛նս ինչո՞ւ այն ամենը ինչ որ նլա կենդանության օրոք ուրախացնում էր մեզ, հիմա հիշելիս պիտի վըշտացնի ու ճնշի: Առավել և ևս վախենում եմ, որ չլինի՞ թե հանկարծ յավի հետ միասին դեն շարտենք և բուն հիշողությունը նրա մասին, ինչպե՛ս կլիմենեն որն ասում է

տակել է լնձ համար

Ել նլա սմբողջ գե՛նասի նը և վշե աղեղը

Ի լսս փելով ու ւարսափելով իր որդու մասին հիշեցումներից սրունք ստառապանք են պատճառում նրան, քանզի մարդկային բնությունը խուչս է տալիս բոլոր ճնշող բաներից: Բայց ոչ ինչպես որ նա ինքը ամենաքաղցր բերկրանքն է եղել մեր շփման, սեսողության ու լսողության համար, այդպես էլ նրա մասին հիշողությունը պետք է մշտապես ապրի մեզ հետ՝ մեզ բերելով ավելի շատ, բազում անգամ ավելի շատ ուրախություն, բուն վիշտ եթե հարկ է, որ մենք օգուտ քաղենք այն խոսքերից, որոնք հաճախ նման պարագաներում ուղղել ենք ուրիշնե՛րին, ու շնատենք նեյ ամփոփվելով և այն բերկրանքին հակադրելով բազ յապատիկ վիշտը:

4. Ներկա եղածները զարմանքով ասում են, թե դու լես զգեստա մոլվել սզո գիմատիումով և թույլ շես ավել բարեվայելչության ոչ մի խախտում ոչ քո կսզմից, ոչ աշխխինների, և հուզարկավորությունն սնցել է տոանց շոայլ ճոխության ու բաղմամարդության, այլ՝ լայնուշ լսսությամբ և կարգուկանոնով մոտիկներով միայն: Բայց դրա վրա չի զարմանում. լ՞ որ դու երբեք հակում չէիր դրսևորում պաճուճագեղ զգեստների նկատմամբ՝ թատրոն կամ հանդիսավոր թափորի գնալիս, և բնական է, որ ճոխությունը ավելորդություն համարելով նույնիսկ ուրախ հանգամանքներում, տրտմության ժամանակ էլ պարզություն ու զըսպմածություն ևս պահպանել: չէ՞ որ ոչ միայն «բաքոսական հսկումներին» մամանակ բարեբարս կինը պիտք է անմատչելի մնա գայթակղությաւր այլև գժրախտության ժամանակ էլ պիտք է հիշի որ դաճուղլ ո

ցնցումը պահանջում է աննկուն պայքալ ոչ թե վախճանվածի հանդեպ ունեցած սիրո դեմ, ինչպես կարծում է մեծամասնությունը այլ հոգեկան անզսպության: Չէ՞ որ այդ սիրուն մենք մատուցում ենք վիշա և հարգանք, և՛ հիշողություն, բայց ողբալու անհագ կիրքը, որ հասցը նում է մինչև ողբասացության ու ինքնաալանդակման նույնքան ամոթալի բան է, որքան անշափավորությունը վայելքների ժամանակ, և անհամողիչ կլինի փորձ անել այն ներել նրանով որ այստեղ ամոթալին զուգակցվում է ոչ թե բավականությամբ, այլ՝ ցավով ու դառնությամբ: Քանզի կա՞ բանականությանն ավելի հակառակ մի բան քան դատապարտելով ավելորդությունները ծիծաղի և ուրախության մեջ՝ միաժամանակ թույլ տրվի, որ միևնույն աղբյուրից ամբողջովին հեծեծանքների և արցունքների հեղեղ բխի: Կամ, ինչպես ուրիշներն են վարվում, կանանց հետ խոսքակռիվ տալ օժանելիքների ու ծիրանի պատմունքների պատճառով, բայց թույլ տալ սգո խուզում կատարել սև զգեստ կրել, անխնամ նստել պառկել ու հալումաշ լինել: Կամ, որ ամենատհաճն է հրե կանայք պատժում էն ստրուկներին և աղախիններին շափից դուրս և անարդարացի, միջամտել ու նրանց խանդարել այդ էանում, իսկ երբ նրանք իրենք իրենց են պատժում շափազանց դաժանորեն, դա անուշագրություն՝ մատենել, ընդ որում՝ այնպիսի պարագաներում որոնք պահանջում են սրտագին կարեկցություն: (5) Բայց ես ու դու, կի՛նս կարիք չենք ունեցել նման վիճի, դրա կարիքը չի լինի, կարծում եմ, նաև այս դեպքում: Չէ՞ որ քո արդուզարդի մեջ համեստությունը և անպահանջկոտությունը առօրյա կենցաղում զարմացնում էր մեր ծանոթներից յուրաքանչյուրին և մեզ հետ շփում ունեցող փիլիսոփաներին, և բոլոր համաքաղաքացիների համար ուսանելի տիպար է եղել քո զգեստի անհավակնոտ պարզությունը թատրոնում և կրոնածեսերի ու գոհաբերությունների ժամանակ, Բայց և նույնքան վշտալի պարագաներում, ինչպիսիք որ այժմյանն են, դու արդեն դրսևորել ես ոգու մեծ ամբողջուն հրե կորցլի մեր հրեխաներից ավագին, և դարձյալ, երբ մեզ լքից մեր սիրելի Քերոնը: Հիշում եմ որ ստանալով երեխայի մահվան լուրը ես ծովով վերադարձա տուն և ինձ հետ նավարկող բարեկամներից ուրիշների հետ միասին այցելեցին մեր տունը: Տանը լիակատար կարգուկանոն ու հանգստություն տեսնելով, նրանք, ինչպես հետագայում իրենք պատմում էին, մտածել են, թե տեղի չի ունեցել ոչ մի դժբախտություն և մեզ հասած լուրը սուտ է եղել: այդպես պատշաճորեն դու կարգի էիր բերել տունը այնպիսի հանգամանքներում որոնք սովորաբար առիթ են տալիս բարեվայելչության խախտման համար: Իսկ չէ՞ որ

զու ինքդ ես նրան կերակրել ու տարել բորբոքված կրծքիդ կտրատումը մայրական սիրո աղնի՞վ դրսևորում:

6. Մենք հաճախ ենք տեսնում թե ինչպես են մայրերը երեխաներին որոնք չազցված ու դարդարված են լինում ուրիշների կողմից, իրենց ձեռքն աննուս զվարճանալով նրանցով, ինչպես խաղալիքներով, իսկ երբ երեխան մեռնում է, ճղճիմ ու մոլեգին ողբ են անում ոչ թե բոլորի պատգամներին ատատությունից — չէ՞ որ բարությունը ինչ որ բանակար ու գեղեցիկ բան է, — այլ՝ նրանից, որ բնական փոքրիկ զգացմունքին լ առնված է լինում շատ սնափառություն, որը վիշտը դարձնում է վայրի, կատաղի և անամոր Դա ինչպես տեսնում ենք հասկացել է նաև Սղոպոսը նա ասում է որ երբ Զեսը պատիվներ էր բաշխում աստվածներին իր բաժինն է պահանջել նաև Վիշտը: Եվ Զեսն այդ աստվածուհուն պատիվ է անում, բայց միայն կամավոր սեփական ընտրությամբ մատուցող անձանց միջոցով Եվ ահա ուս այսպես է լինում սկզբում յուրաքանչյուրն ինքն է Վշտին իր մոտ տանում: Իսկ երբ ժամանակի ընթացքում նա ամուր հիմնավորվում է և դառնում մ մարդու սեղանակիցն ու բնակակիցը, ապա մարդը ամենաանկեղծ ցանկության դեպքում էլ չի կարողանում ազատվել նրանից: Ո տի պետք է հենց դուստր շեմքից սկսած՝ պայքարել Վշտի դեմ և ՚րա համար հենարան շատեղծելով սե հագուստով, ծամը կտրելով և նման այլ ծիսականություններ: Սյդ ամենը ոչ մի օր իսկ չլքելով մեզ և ձանձրացնելով, մանուկացնում ու ճնշում է մեր հոգին նրան այդ վշտադարության մեջ դարձնում է օտարացած անոյտք, անհանդուրժող, և ծիծաղից խորշող, և՛ յուշից, և բարեկամական հացկերույթից Սյդ դժբախտությանը զուրակցվում է սեփական մարմնի նկատմամբ խնամքի՝ օժման, լվացման և առողջ ապրելակերպի այլ պահանջների արհամարհումը, այնինչ, ընդհակառակը՝ ճնշված հոգին կարիք է դրում կայտառ մարմնի օգնություն Քանդի շատ ավելի լիանում ու թուլանում է վիշտը՝ լուծվելով մարմնի անդարտ լարվելության մեջ անքամի եղանակին ծովի ալիքի նման: Իսկ եթե մտրդ վայրենանում է ու բարոյալքվում անառողջ կենսակերպի ազդեցության տակ ու մարմինը հոգուն չի ուղարկելու ոչ մի հաշիցուցի, ու բարի բան այլ միայն ցավ ու թախիծ, որոշ դառն ու վնասակար գուրշիների նման այնժամ ողջ ցանկությամբ հանդերձ՝ հեշտ չի լինի սարի եանգնել Ծանո է այդպես խոցված հոգու վիճակը (7.) Բայց ահա այն բանից, ինչը այդ հանգամանքներում իրենից ներկայացնում է մեծագույն վտանգը՝ «անցանկալի շար կանանց այցելությունը նրանց բացակա շոթյունները և ցավակցական ողբ ու կոծելը,

որոնցով նրանք բորբոքում են ցավը և շէն թողնում, որ այն հանդարտվի ոչ ինքնիրեն, ոչ էլ այլ խոսքերի ազդեցութեամբ — դրանից վախենալու կարիք չունենա: Ախր ևս հիշում եմ թե վերջերս դու ինչ փորձութիւն տարար՝ օգնելով Թեոնի քրոջը և հանդիս գալով եղերամայրերի դեմ, որոնք գայիս են դրսից իրենց հեկեկանքներով և ասես կրակի վրա ձեթ լցնողներ լինեն: Ա՛յ, երբ մարդիկ տեսնում են, որ իրենց բարեկամների տունն այրվում է ապա յուրաքանչյուրն իր ուժերի շափ ջանում է որքան կարելի է շուտ հանդցնել կրակը, իսկ վառվող հոգու համար դրանք իրենք են վառելանյութ բերում: Եվ հիմն որևէ մեկի աչքերը ցավում են ապա նա շի թողնի, որ ամեն մի ցանկացող ձեռք տա իր բորբոքված աչքերին ինքն էլ ձեռք շի տա Իսկ վշտակոծ սարդը նստում է՝ թույլ տալով, որ ով ուզենա բորբոքի ու սրի իր վիշտը, ինչ-որ արտահոսման նման, այնպես որ թույլ մորմոքող ցավից այն անցնում է ծանր ու դժվար բուժելի հիվանդութեան: Ես գիտեմ, որ դու դրանից կղգուշանա: (8) Բայց փորձի՛ր մտքով տեղափոխվել այն ժամանակները, երբ դեռ չէր ծնվել մեր այս դուստրը, — և մենք ոչ մի պատճառ չունեինք բախտից տրտնջալու, — իսկ այժմյան մեր դրութիւնը կապիտ ա՛յ օրերի հետ, որպէս դրան լիովին նման մի ժամանակաշրջանի: Սխ, այդ դեպքում, թանկագինս, կթվա, թե մենք գժբախտութիւն ենք համարում մեր դասեր ծնունդը եթե խոստովանենք որ նրա ծնունդից առաջ եղած ժամանակը մեզ համար ավելի բարեբաստիկ էր: Եվ միջանկյալ երկամյա կը շա՛տք է դուրս գցել հիշողութիւնից այլ ընդունել որպէս անցած գնացած ուրախութիւն ու փոքր բարիքը շհամարել մեծ շարժք եթե բախտը մեզ շի տվել այն ինչի հուշան ունեինք ապա դա շա՛տք է վերացնի մեր էրախտագիտութիւնն այն բանի հանդեպ ինչ որ տրված է եղել: Բարեխոսութիւնը ասավածութեան առաջ, հեղութիւնն ու կոնարհութիւնը բախտի հանդեպ միշտ փոխհատուցվում են գեղեցիկ ու քաղցրը պատուով, և մեր այդ պարագաներում ով որ հիշողութիւնից ավելի շատ բարի բաներ է քաղում և իր մտքերով կյանքում եղած մթին ու տաղնապալի ոլորտներից դառնում է դէպի լուսավորն ու շողշողունը, նա կամ բոլորովին կմարի վշտալին, կամ հակառակը հակադրելով՝ կնվազեցնի ու կթուլացնի այն: Ինչպէս որ մյուսոնն է միշտ հաճույք պատճառում հոտոսելիքին իսկ գարշահոտութեան դեմ ծառայում իբրև պաշտպանութիւն, այդպէս էլ բերկրալի բաների մասին մտածելը վըշտալի պարագաներո մ կլինի անհրաժեշտ օգնութիւն նրանց համար, ովքեր շեն խուսափում բերկրալի հիշողութիւնից և ամբողջովին շեն տրվում բախտից սլտնջալու մոլութեանը: Մեզ վայել չէ այդպիսի զըր-

սպառնալից թույլ առաջ ընդդեմ մեր սեփական կյանքի եթե դրա մեկ էջի վրա չի՞ծ է ընկել, ապա մնացած բոլորը մնում են մաքուր ու սնբասիրու

9 Գու՛ չաճախ ես լսել թե մեր բարօրությունը կախված է այն ճիշտ գաղափարություններից որոնք տանում են դեպի հոգեկան տոկու նությունը իսկ բախտի փոփոխականությունը իր մեջ չի կրում կյանքի համար կործանարար հարված Իսկ եթե մեզ էլ է վիճակվում մարդ կանց մեծամասնության նման հնթարկվել սրտաբին հանգամանքներին հաշվի առնել ճակատագրի կողմից մեզ հղվածը և լսել պատահական մարդկանց՝ իբրև մեր բարօրության գատավորների ապա մի նայիր այն արցունքներին ու տրտունջներին որոնցով գնում են յո բաքանչյուրի մոտ՝ ըստ ինչ-որ գեշ սովորության ալլ՝ ավելի լավ է մտածես, թե յավանեցողների համար որքա՞ն նախանձեղի են քո երեխաները, տունը կյանքը: Տարօրինակ կլինեիր, եթե դու — մինչ ուրիշներն ուրախո թյամո կրնդունեին քո բախտը այն բանով հանդերձ, ինչն այժմ մեզ վշտաբեկ է անում,— սկստիր վրդովվել ընդդեմ այդ յախտի և խորշիիր նրանից արհամարհելով այն որ հենց այդ ցավն է մեզ ղգալ տալիս, թե որքան բերկրալի բան է իր մեջ սթարունա կում մեզ մոտ մնա դածը: Եթե մենք, ինչպես Հոմերոս ի ալն բննադատար, սրն սկս ս՛ր հաշվի նրա մ ս եղած գլխատ ու կրճատ տալերը՝ անուշադրության մաանելով նրա պսեմներում եղած մեծն ու գեղեղիկը, որոնենք ու պար սովենք կյանքում եղած վատը, անհիմն կերպով ու անկարգորեն հարձակվելով նսե յավի վրա, ապա կնմանվենք սատր կծծիներին, որոնք մեծ հարստություն դիպելով՝ չեն օգտվում իրենց ունեցածից, այլ վըշ սանում ու տրտնջում են կորցրածի համար: Եթե դու էլ կարեկցում էս մեր գասերը, որը հեռացալ առանց ամուսնանալու և ժառանգ թողնե յա ապա, մյուս կողմից, պետք է դնահատես այն, սր դու ինքդ ղրկված շէս էղել դրանից շէ՞ սո շի կարելի կարծել, թե այդ բարիքները մեծ են նրանց համար ովքեր ղրկված էն դրանցից, և վոքր էն նրանց համալ սվքեր ունեն այդպիսիք: Իսկ մեր գասրիկը, գսալով դեպի անտրտմու թյունը մեր տրտմության կարիքը շի ղգում: Ել նա ինչպե՞ս կարող է մեր մեջ կարեկցանք հարուցել, եթե նրա համար արդեն շկա ոչ մի տա սապանք: Չէ՞ որ նույնիսկ մեծամեծ բարիքներից ղրկվելը դադարում է գրկանք լինելուց նրա համար ով որ դրանց կարիքը շի ղգում: Իսկ քո Տիմոթեանեն ղրկված է քշից, քանզի նա քիշ բան է ճանաչել և քիշ բա նով է ուրախացել: Իսկ ինչի վերաբերյալ նա ո՛չ պատկերացում է ունե ցել, ո՛չ էլ սրևե բանի մտադրություն կարելի՞ է արլյոք ա էլ թե նա ղրկվել է դրանից:

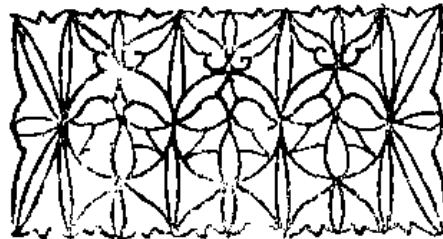
10 Գու ուրիշներին էլ հս լսում շատերի համար համոզիչ այն խոսքերը թե ննջեցյալը անմատչելի է որևէ վատ ու վշտացուցիչ բանի: Գիտեմ որ հայրական ավանդությունն է քեզ խանդարում որան հավատալ ինչպես և խորհրդանիշերը դիոնիսոսյան կրոնաժեսների, որոնց մասնակից ենք մենք՝ նվիրյալներս: Բայց հասկացի՞ր, որ անմահ հոգին, ապրում է նույն բանը, ինչ որ գերված թռչունը և թի հոգին մարմնի մեջ հրկար ժամանակ է անցկացնում ապա ընտելանում է կյանքի սպայմաններին և դառնում է ձեռնասուն Իսկ դուրս գալով ազատ աշխարհ՝ նորից է նա մարմնավորվում և մի շարք ծնունդներում չի դադարում հնթարկվել այստեղի փորձություններին ու ճակատագրերին: Մի կարծիք թի կնճիռները ալիհրությունը և մարմնական անկարությունն հն ստիպում սարսափել ծիրությունը և նեղվել դրանից ամենաժանրն այն է, որ ծիրությունը հոգին դարձնում է մյուս կյանքի վերաբերյալ հիշողությունների նկատմամբ անընկալունակ և կապում է այս կյանքի հետ՝ կորացնելով ու ընկճելով նրան և ստիպելով սլահսլանել այն կերպարանքը, որ իրեն տվել է մարմնական սլատյանը: Իսկ լթի գերված հոգին մարմնի մեջ մնում է ոչ երկար ժամանակով ապա աղատվելի: նա սլահսլանում է ավելի լավ վիճակ, ասես թե ընդոստանալով նև վում է դեպի իր բնությունը թուլացուցիչ շիլումից հետո ինչպես ր կրակը, որը այն հանգցնում ենք և իսկույն նորից վառում բռնկվում է և արագ ուժ առնում իսկ եթե երկար ժամանակով է մարած մնում, ապա դժվարությունը: Լ նորոգվում այդպես էլ հոգու համար լավագույն բախսը որ նրան վիճակվում է ըստ բանաստեղծի

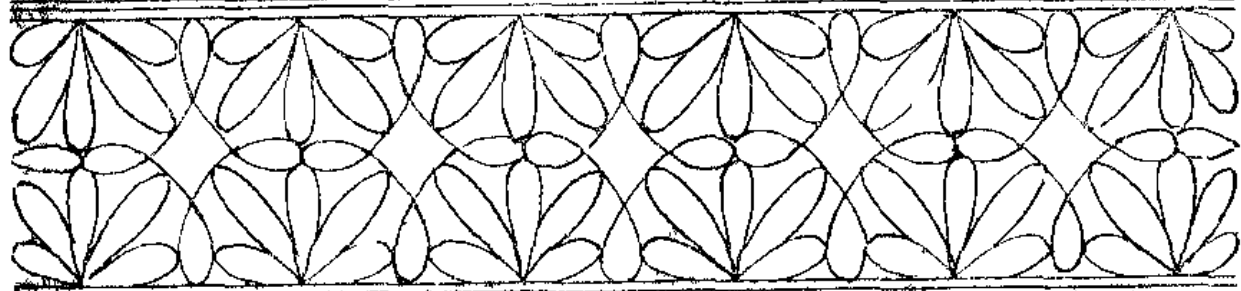
Մովելոց հետո լալ է երկրային սահմանը լքել ավել վսղ

բան Ի, ա մեջ մեծ սեր կծաղի այստեղի իրերի նկատմամբ և Ի ա մայ Ի-նի հեռ սերտանելով՝ կթուլանա ինչպես թուլնից

11 Հի՛, սովորությունները և մեր նախնիների օրենքները հաստատում են սրա ճշմարտացիությունը Մեռած մանկիկներին հեղում շեն անում և չին կատարում այլ ծեսեր որոնք ընդունված են հանգուցյալների համար քանզի նրանք անմասն են երկրի և ամենայն երկրայինի հանդեպ նրանք կապվածություն շեն սլահսլանում իրենց թաղման տեղի նկատմամբ շին պատում դիակի դուրս հանմանը և համատեղ հրածել-

Ի նստելուն Օրենքներն էլ թույլ չեն տալիս դա մատուցել նրանց որ-
պէս լավագոյն քախօտի և լավագոյն բնակութեան համար վախճանված-
ների: ՍԼ քանի որ այլ բանում օրենքներին չհավատար լավելի դժվար
է, քան հավատար լապա թող մեր արտաքին ամեն ինչը լինի այնպի
սին, ինչպէս դրանք թելագրում են իսկ ներքին ամեն ինչը՝ էլ ավելի
ունարատ, մարտը և քալեպաշտական

Էրոսի մասին

Երկխոսության մասնակիցներ Փլավիանոս, Ավտորուլոս

1 Փլավիանոս Դու, Ավտորո՛ւլոս, ասում ես թե Էրոսի մասին այն ճառերը որոնք մեր խնդրանքով մտադիր ես հիմա մեզ հաղորդել կամ ըստ գրառումների կամ էլ հորդ հաճախակի պատմածներից հիշելով, արտասանված են եղել Հելիկոնո՞ւմ:

Ավտորուլոս Հելիկոնում, Փլավիանոս, հենց Մուսաների մոտ, Էրոսի Թեսպիում տեղի ունեցող տոնակատարություններին, թեսպիացիք յուրաքանչյուր հինգ տարին մեկ անգամ հանդիսավարությամբ ու փառով տոներ են կազմակերպում ինչպես Մուսաների պատվին այն պես էլ Էրոսի:

Փլավիանոս Որեմն գիտե՞ս թե մենք բոլորս քեզ ունկնդրելու է կածներս, ինչ ենք ուղում խնդրել քեզնից

Ավտորուլոս Զգիտեմ, բայց կիմանամ եթե ասեք:

Փլավիանոս Եկ այսօր մի կողմ նետիր այդ էպիկական մարզագետիներն : սավերաշատ պուրակները իսկ զրանց հետ՝ և արահետները՝ պատատուկով ու բաղարջուկով պատված, և այն ամենը, առանց որոնց չեն կարող լուր գնալ նման նյութի ձեռք զարկող հեղինակներն ու ավելի շատ փութաշահությամբ քան վայելչագեղությամբ Պլատոնի մոտ նրա Իլլիան արտագրողները և ազավնարոտը և՛ փափուկ խոտով ծածկված բլրի սահուն վերելքը

Ավտորուլոս Արդյոք իմ պատմելիքը կարիք զգո՞ւմ է այլպիսի նախարանի սիրելի Փլավիանոս Այն հարցը, որից ծագել են այս ճառե-

լը, իր վսեմությամբ պահանջում է սղբել գաղան երկշախումբ ու թա-
տերաբեմ, և իրադրությունն ինքն իր մեջ պարունակում է դրամայի բո-
լոր սկզբունքները: ԴԼ, ուրեմն, միայն աղոթենք Մու աների յօրը, որ
լարեհան լինի մեր հանդեպ և ինձ օգնի ամեն ինչ պահպանել իմ պատմե-
լիքի մեջ:

2 Դա վաղուց է եղել դեռ իմ ծնվելուց սուաջ Հայրս ու մայր
ամուսնանալուց քիչ անց իրենց ծնողների միջև ծագած անհաշտության
հետևանքով, եկել են Թեսպե՝ էրոսին զոհ մատուցելու Հայրս մորս քե-
րել է տոնախմբության, քանի որ հենց մորիցս պետք է բխեր աղոթքն
ու զոհաբերությունը: Քերտնեայից հորս ուղեկցում էին մոտիկ բարեկամ
ները, իսկ Թեսպեում իա հանդիպել Ի Դափնեոսին՝ Արքիդամոսի որ-
դուն, — այս Դափնեոսը սիյահարված Ի եղել Լիսանդրային՝ Սիմոնի
դասերը, և առավելագույն հաջողություն է ունեցել նրա ձեռքը խնդրող-
ների մեջ, — և Տիտոբայից եկած Սոկլարեսին՝ Արիստիոնի որդուն: Այս
տեղ են եղել և Կարսոսցի Պրոտոզենեսը, և՛ մակեդոնացի Զեքսիպոսը
որնք հորս հետ կապված են եղել հյուրընկալությամբ: Ներկա է եղել
նաև հորս ասելով երեւելի բեովտացիների մեծամասնությունը

Երկու թԼ երեք օր նրանք անցկացրել են յաղաքում, հանգի տ վա-
րելով փիլիսոփայական դրույցներ մտրդագույրոյններում և հանդիպելով
թատրոնում: Բայց հետո, խուսափելով կիֆարոհարների ձանձույլի մըր-
ցումից խառնակչության ու սուղբանքների յախապաշակից, բոլորը հետ
Լն բաշխել՝ ասես թի սեղմված թշնամու բուռն գրոհից, և տեղավորվել
Հելիոսնում Մուսանթրի կողքին

Հսշուրգ առավոտյան նրանց միացել են Անտեմիոնը և Պիսիոսը
Լ իստ արժանավոր մարդիկ, բայց մի քիչ միմյանց նկատմամբ լարված
քանի որ «Գեղեցիկ մանկանով» համար մրցում էին, և ը Բաքոնի յա-
րեհանությունը շահելու

Այտուց պետք է սլարդաբանել, որ թուղենում ապրում էր Իսմե-
լոսդարան՝ հարուստ և մեծատոհմիկ մի կին, և միաժամանակ, երզվում
Լ մ Ջես վ յ լինտիկի ապրեչակերպի տեղ արիացած լինելով արդեն
լս լ սկանին ժամանակ՝ իս իր հանդեպ ոչ մի պարսավանք չէր հարո-
ց յ լ թեև ջահել էր ու գեղեցիկ: Նրա մոտիկ ընկերուհու սրդին էր Թա-
լանց, և մայրը մտադիր էր սրան ամուսնացնել մի աղջկա հետ, որն իրեն
աղյական էր գալիս: Բայց պատանու հետ հաճախակի հանդիպումներն
ու դրույցները այդ կնոջ մեջ զգացմունք են արթնացրել նրա նկատմամբ:
Կսելով ու խոսելով Բաքոնի մասին բազում լավ բաներ և տեսնելով, որ

պատվալի մարդկանցից շատերն են ձգտում նրա բարեկամութիւնը
 ձեռք բերել կինը սիրահարվել է և շունենալով որևէ վատ դիտավորու-
 թիւն՝ Լուսարվել է բացեիրաց ամուսնանալ և համատեղ կյանք սկսել
 Բաքոնի հետ: Սակայն այդ ծրագիրը անսովոր ու տարօրինակ է թվա-
 ցել, և Բաքոնի մայրը վտանգավոր է համարել կողմերի հասարակական
 դիրքի անհավասարութիւնն այդպիսի ամուսնութեան մեջ: Բացի այս
 Բաքոնին ամուսնութիւնից խրտնէցնում էին նաև նրա որսընկերները՝
 ծիծաղելով նրանց տարիքների անհամապատասխանութեան վրա, և այդ
 կատակները նրա վրա ավելի ուժեղ էին ազդում, քան լուրջ փաստարկ-
 ները, քանի որ նա, լինելով էֆէբոս քաշվում էր այրի կնոջ հետ ամուս-
 նանալուց: Այնուամենայնիվ նա մի կողմ թողնելով մնացած բոլորին
 խնդրել է Պիսիոսին և Անտեմիոնին արտահայտվել թե նրանք ո՞րն
 առավել ճիշտ կհամարեն: Անտեմիոնը Բաքոնի հորեղբորորդին է ելել,
 տարիքով նրանից մեծ իսկ Պիսիոսը՝ Երկրպագուներից ամենալուրջը,
 և այդ պատճառով նա այտարարել է թէ ամուսնութեան օգտին ար-
 տահայտվելով՝ Անտեմիոսը պատանուն զոհաբերում է Իսմենոդորային:
 Անտեմիոնն էլ պատասխանել է թե Պիսիոսը բոլոր այլ բաներում գովի-
 լի լինելով հանդերձ այս հարցում նմանվում է անբարյացակամ սիրե-
 կաններին իր բարեկամին զրկելով տնային օջախից ամուսնական դա-
 շինքից ու բարեկեցութիւնից, որպեսզի միայն ինքը հնարավորին շափ-
 ավելի երկար ժամանակ մերկանա մարդարանում՝ փայլելով իր ար-
 քատ երիտասարդութեամբ:

Յ Եվ ահա որպեսզի աստիճանաբար տաքանալով շհասնեին մին-
 չև փոխադարձ ջղայնացման նրանք ներկալացել են հրա և նրա բա-
 լեկամներին խնդրելով լինել իրենց համար միջնորդ դատավոր: Եվ,
 առես թէ վաղօրոք նախապատրաստված որոշման համաձայն, վիճող-
 ւերից մեկի կողմում Դափնէոսն է կանգնել, իսկ մյուսի կողմում՝ Պլո-
 տոգենեսը:

Այսպիսով Պրոտագենեսն սկսել է անդուսպ ու անսանձ լուսանք
 թափել Իսմենոդորայի հասցեիւ «Երգվում եմ Հերակլեսով — բացա-
 կանչել է Դափնէոսը — սրանից հետո էլ ինչի՞ վրա կարելի է զարմա-
 նալ, էթե, էրոսի գեմ կովելու համար մեր մեջ է գտնվում Պրոտոգե-
 նեսը որի ամեն մի կատակի և ամեն մի լուրջ գործի սկիզբն ու սկա-
 տակը էրոսն է լինում րո՛ւ սել էրո՛ի

և հայրենիքը և բանականութիւնն է մոռացել

Չէ՞ որ եթե Լայիսին նրա դանդալկոտ էլ ոսը միայն հինգ օլվա
ճա մփա հեռացրէց իւ հայրենիքից ապա բոնը

Ի ըս յաշարէ թեերէ թ ու տ սցնե ով

Թոշում սուցում է ծովը կիլիկիայից Աթենք ու պլսզի հետամուտ լինի
դեղեցիկ աղաներին»։ Եվ իրոք, այսպիսին է եղել, ըստ էութեան Պրո-
տոզենեսի ճանապարհորդութեան պատճառը

4 Շրջապատողները ծիծաղել են, իսկ Պրոտոզենեսը սուտասխա
նել է Ուրեմն դու ենթացրում ես, թե ես կովում եմ էրոսի գե՞մ, այլ ոչ թե
հանուն էլոսի մատնչում այլասերվածութեան ու պղծութեան դեմ, որոնք
ամենագեղեցիկ ու հանդիսավոր անուններով բոնո թլամբ քողարկում
են։ ամենամոթալի գործողութեաններն ու կրքերը» Դատինեսը գրան էլ է
ստարիկը Դու ուրեմն ամենամոթալի գործողութեան ես անվանում
տղամարդու և կնոջ պուզակցութեանը որից ավելի սրբազան միավորում
լկա և շի կասող լինելը — «Իրոք, — ասել է Պրոտոզենեսը — օրէնս դիրներն
ու բարացիորեն գրվատում են այդ միավորումը որպէ անհրաժեշտ մի
բան մարդկային ցեղը շարունակելու շամար և փառաբանում ամբոխի
առջև։ Թայց ճշմարիտ էրոսը ոչ մի բնդհանուր բան չունի կանանց հար-
կաբաժնի հետ, և ես պնդում եմ, որ այն մարդկանց վերաբերմունքը
կանանց կամ աղջիկներին հանդէպ սրտնչ աարված են նրանցով, նույն-
քան հետո է Էրոսից, այսինքն՝ սիրուց սրբան ի աւերի վերաբերմուն-
քը կաթին, կամ մեղսներինը մեղրաբշիշներին կամ խոհարարներինը
իրենց կողմից մթութեան մեջ կերակրվող հորթերին ու թռչուններին, որոնց
անդէպ նրանք չեն տածում ոչ մի բարեկամական գգացում

Ե այց ինչպէս որ բնութեան կողմից մեր մեջ գրված հակումը հա-
ցի և այլ ուտելիքների հեկատմամբ սահմանափակված է բավարարութեան
ին որ շափով, իսկ այդ լանում դր սեւորվող անշափավորութեանը ստա-
նում է շատակերութուն կամ որկրամոլութուն անվանումը, այդպէս էլ
կինն ու տղամարդը բնականից կալիք են պզում փոխադարձաբար միմ
տանց սրվող բավարարութեան, բայց եթէ դրան մղող հակումը հասնում
է այնպիսի ուժի, որ գառնում է անզուսպ ու կատալի ապա վայել չէ
դրան տալ Էրոսի անունը։ Էրոսը հպվելով ջահել ու շնորհալի հոգուն՝
նրան բարեկամութեան ուզով տանում է դեպի առաքինութեանը իսկ
կնոջն ուղղված ցանկութեանները լավագույն դեպքում ավարտվում են
վաղանցիկ մարմնական բավականութեամբ։ Դա է իմաստը այն պա-
տասխանի որ Սրիստիպոսը ավել է մի մարդու որը տրտնջացել է թե
Լաիդան իրեն շի սիրում։ «Ես գիտեմ — ասել է Արիստիպոսը — ի դի

նին ու ձուկը ինձ շեն սիրուէ, և, այնուամենայնիվ, ևս հաճույքով օգտւո՞ւմ եմ ն' մեկից, և մշտապէս: Չէ՞ որ ցանկութեան նայատակը հաճույքըն ու բարարութիւնն է: Իսկ էրոսը կորցնելով բարեկամութեան սպասումը՝ չի ցանկանում մնալ նախկինը և սիրաշահել ծաղկուն ջահելութեանը քանի որ սա նրան չի փոխհատուցում հոգեկան բարեհաճութեամբ, որը հիմքն է բարեկամութեան և առաքինութեան:

Գու հիշում ես այն ողբելիցութեան գործու անձի խոսքը ողբոված իր կնոջը

Պասրասս եմ հեշտութեամբ տանել նույնիսկ առեւութեանի
Երբ դրա դիմաց կարող եմ շահ սպասել:

Էրոսին ամէնեւին հաղորդակից չէ նա, ով ոչ թե շահասիրութիւնից, այլ հանուն սեռական բազարարութեան հանդուրժում է վատ և անսիրտ կնոջը: Սլոպես, օրինակ կատակերգակ Փիլիպիդեսը ծաղրելով ճոռումարան Ստրատոկլէի՝ ասել է

Նու ձգլի շանի, բ ծոծրակից համբոբտ

Եթե այսպիսի հոգեկալ վիճակն էլ հարկ է լինում անվանել էրոս, ապա ուղի էրոսը կեղծ է և անօրինական, սնց որ կանանց հարկաբաժինը սինչև կինասարգոսն լշեցնողը Ավելի ճիշտ՝ նման է այն բանին, ինչպէս որ միայն լեռնային արծիվն է իսկական այն, որին Հոմերոսն անվանում է «սև» ու «որսկան», ի կ մյուսները ցածրակարգերն են՝ ճահեռաների ձկներով ու անձարակ թռչուններով անվողները և որ՝ փրնալեյիս ինչ-որ աղիսղորմ ճիշեր արձակողները — այդպէս էլ իսկական էրոսը միայն մեկն է, որը տղաներին դիմում է ոչ թե «ցանկութեան կրակով շողալով» ինչպէս աղջիկներին հանդեպ սիրտ մասին ասել է Անակրեոնը, ոչ թե «անաշահատութեամբ օծված ու զուգված-զարդարված» այլ՝ պարզ ու անկեղծ, ինչպիսին դու իրան տեսնում ես գիմնասիոններում ու սյունասրահներում փիլիսոփայական զրույցների ժամանակ, Երիտասարդների որոնումների մեջ որոնք արժանի են, որ նրանց սիմենք բարեբարութեան համառ ու սղնիվ կուշով:

Բայց մյուս էրոսին՝ թուլացնողին ու տնակցաց դարձնողին կառնացի հանդերձանքներին ու մահիճներին մոտիկ եղողին, քնքշակեցութիւն, ասադակութիւն ու տղամարդուն անվայել հաճույքներ որոնողին, բարեկամութեանը և աստվածային կրակին խորթ էրոսին պետք է մերժել, ինչպէս որ մերժել է Սոլոնը նա ստրուկներին արգելել էր սիրել տղաներին և զբաղվել մարմնամարզութեամբ, բայց չէր խոշընդատում, որ նրանք շիվեն կանանց հետ, ելնելով այն բանից որ բարեկամու

թյունը գեղեցիկ ու քաղաքակիրթ մի բան է, իսկ հաճույքը՝ գոհճիկ ու անաղճիվ: Ուստի և սարսկները սերը տղամների հանդեպ չե կարող ազնիվ լինել. լա լոկ Իալմենական դուգալցուծուն է ինչպես և կանանց սերը»:

5. Պրատոզները կուզենար դեռ շարունակել իր խոսքը բայց նրան բնոհատել է Դափնեհուրը «Երդվում եմ Ձեռով — ասել է նա, — լավ է, որ դու հիշատակեցիր Սուրենին նրան պեսք է բերել իբրև էրոսի օրինակելի կրողի

բանի դեռ էս պատանոթյան դեղեցիկ ծաղիկների մեջ լայն է է
աղայի սերը՝
ցանկանալով նրա ազդեցիկ է շորթերը բազմաբանուշ:

Սուրենին Իրացնէլք և Լօրիլսին նստում է

Դու Լոտացել և ներքին գաղատեղ բի մեծարանքը ք
է չերմ համբույրները մոտացել:

Ո իշները հավանաբար, ծիծաղում են այս լատատեղծնե բի վրա, որոնք սիրահարներին քրմերի և գուշակների պես սափպում են դատողություններ անել ազդեցիկ ու գոտեկատեղների մասին: Բայց ես այստեղ սեանում եմ կանանց հանդեպ սիրտ հարցի կարեւորագույն մի վկայություն Չէ՞ որ եթե շփո մը աղամարդկանց հետ, որը հակառակ է բնությանը, չի վերացնում համակրանքը և չի վնասում դրան առաջ բնությանը համապատասխանող շփումը կանանց հետ պետք է էլ ավելի մեծ շափով բարյացակամության միջոցով տանի դեպի բարեկամական ամակրանքը: Չէ՞ որ «բարեհաճություն» բառով, Պրատոզներեն, հները Նշանակել են տրամարդկանց հետ կնոջ շփվելու համաձայնությանը մյայտ, Պինդ սրտն ստում է իմ Հեփեսոսը ծնվեց Հերայից աստանց Քարիաների: Ասպինոն այս խոսքերով է լիմուն շնունական տարիքի լիս լնա ու աղջկան:

Ի Վ փարթիկ աղջիկ թլացիր Քարիաներին օտար

Ի կ Հերայիկսին մի ողբերգության մեջ հալց են ս ալիս

Դու գոտ վ հասալ բայեհաճության

Բայց երբ աղաները կամ ավազակալին բռնության ենթարկվելով, կամ կամավոր կերպով՝ իրենց փշայածության պատճառով, թույլ են տալիս ինչպես Պլատոնն է սրբաբանաց լոմ շծածկել ու սերման

իրենց շորքոտանիների նման» ապա այլպիսի բարեհաճութունը» ոչ
իհայն շի պարունակում չրեէ բալիք, այլև այլանդակ է և Ափրոդիտեին
խորթ:

Ուստի ես կարծում եմ, որ Սուրոն այլ տանս վորները գրել է դեռ
երիտասարդության տարիներին, «սերմի առատությամբ ծանրաբեռնը
ված», ըստ Պլատոնի արտահայտության իսկ ծերացած ժամանակ նա
այլ կերպ է ասում

Ինձ համար թանկ են կիպրիդների լնժաները լնժաները Գիոնիս սի
Թանկ են Մոսաները որ հանգստութուն և ուրախութուն են բերում իեզ

Նա ասես թե ամուսնության ու փիլիսոփայության մեջ հանգստութուն
է գաել՝ տղաների հանդէպ ունեցած սիրո ալեկոծումնելից ու փոթո-
րիկներէից հետ

Այսպիսով Պրոտոգենես, եթե ճիշտ դատենք ապա պետք է խոս
տ վանել, որ սերը տղաների հանդէպ և սերը կանանց հանդէպ ծագում
են միևնույն էրոսից Իսկ եթե դու շցանկանալով զիջել այս վիճարանու-
թյան մեջ՝ պնդես դրանց տարբերութունը ապա գուրս կգա թե տղա
ներին ուզոված այս էրոսը պարսավանքի է արժանի ուշ աշխարհ գա
լով, ասես թե զառամյալ ծնողներից ապօրինի և մութ ծագմամբ նա
հալածասք է հարուցում օրինական և ավագ էրոսի դեմ: Հենց վերջերս
նա գիմնասիոն է թափանցել մարմնական վարժութունների ժամանակ
մերկանալու սովորության հետքով թրև գալով տղաների միջև և հրն
թացս գրկելով նրանց ուսելը՝ քի, քի աճեղրել է իր թեւրը և ահա
նրան արդեն շես զսպի, և հայհոյում ւ անպատվում է ամուսնական
էրոսին՝ մարդկային ցեղի անմահության պահապանին որը սերնդից
սերունդ է փոխանցում կյանքի շահը: Այս ապօրինի էրոսը հրաժարվում
է հաճուլքից ամոթն ու վախը նրան ստիպում են բարեվայելուչ բացա
տրութուն փնտրել երիտասարդ ու դեղեցիկ տղամարդկանց հանդէպ իր
մուրթության համար: Եվ սուհա նրա համար այդպիսի պատրվակ է դառ
նում բարեկամութունն ու առաքինութունը: Նա ծածկվում է մարդա
բանի փոշով մաքրվում սառը ջրով, հոնքերը կիտում և բարձրաձայն
հայտալարում է, թե զբազվում է փիլիսոփայությամբ և ողջախոհու
թյուն է պահպանում օրենքներին համապատասխան բայց ահա գիշերը
առանց խոչընդոտի

բաղթը է ավալլ եթե պահա ք աշքր իակե է

Իսկ եթե, ինչպես Պրոտոգենեսն է ասում, տղաների միջև մարմնա-
կան շփում տեղի չի ունենում, ապա էլ ինչպե՞ս է հնարավոր էրոսի գո-
յությունն այնտեղ որտեղ Ափրոդիտեն չկա, որին նա աստվածների
կամքով կոչված է պաշտելու և որը իր արժանիքներից և ուժերից բա-
ժին է հանում նրան: Իսկ եթե նույնիսկ կա ինչ-որ մի էրոս առանց Ափ-
րոդիտեի ինչպես որ գոյություն ունի առանց գինու հարբեցում, որն
առաջանում է թուղի կամ գարու իմիչքից, ապա այն ընդունակ կլինի
չբերելու պտուղ և ավարտում, հարուցել միայն հագեցված թյուն ու
զզվանք»:

6 Հսելով այս Պիսիոսն ակնհայտորեն դաշլացել է Գափնեոսի
դեմ և, երբ սա կանգ է առել, բացականչել է «Երզվում եմ Հերակլեսով,
ինչպիսի՞ թեթևամտություն և ինչպիսի հանդգնություն: Մարդիկ նման-
վելով շների, որոնց սեռն իրենց կտպում է էգին, աստծուն գիմնասիոն
ներից, սյունասրահներից ու փիլիսոփալական դրույցների արևալույս
տեղերից փոխադրում են իրենց որջերը՝ իրենց ածելիներով ու հանոա-
մատչելի կանանց բուռքներով չէ՞ որ ազնիվ կանանց, իհարկե վայել
չէ ո՛չ սիրահարվել, ո՛չ էլ լինել սիրահարության առարկա»:

Այստեղ հիշում էր հայրս ինքր պիտղեղի Պրոտոգենեսի ձևորի՝
ասել է

«Այլ էլ ո՛ր էր սրգիվակսն լլատերալմ»

Երզվում եմ Գեսով Պլսիոսը սովն շափ մոռանալով մեզ ստիպում է
կանգնել Գափնեոսի կողմը Սխր նա ամուսնական շփման մեջ բացա-
ռում է սերը և ամուսնությանն անմասն է դարձնում աստվածության
կողմից ոգեշնչված բարեկամությունից»: Իսկ այնժամ առանց էրոսից
ծնունդ առնող վստահության ու բարեկամության, ամուսնության անվը-
թարությունը պահպանվում է ապես լուծով ու սանձով միայն առօրի
և վախի շնորհիվ»

Պիսիոսը նկատել է. «Ե՛նչ ամուր յս իա տ սւ զը քլչ նշանակո-
թյան անի: Գափնեոսի հետ էլ տեղի է ունենում ան, ինչ մենք տես-
նում ենք պղնձի հալման ժամանակ, որն անմիջականորեն կրակից այն-
քան հեշտ չի հալվում, որքան շիկացած հոսող պղնձից երբ դա լցնու մ
ենք պինդ պղնձի վրա ապա դրա հետ միաւին հեղուկանում ո սկսում
է հոսել նաև պինդ պղինձը Ահա աղպես էլ, Գափնեոսի վրա ոչ այն-
քան լիսանդրայի դեղեցկո թյունն է աղղում, որքան այն որ հանդիպե-
լով բոցավառված ու կրակով լեցուն բարեկամին՝ ինքն էլ է բռնկվում
և անկասկած կալովի, եթե փրկություն չգտնի մեզ մոտ

Թայց ես տեսնում եմ,— ավելացրել է նա,— որ տեղի է ունենում այն, ինչին ամենից շատ կձգտեր Անտեմիոնը ես դիպչում եմ մեր դատավորներին։ Ուստի լսում եմ»։— «Եվ հիանալի է,— ասել է Անտեմիոնը — պետք էր սկզբից կեթ ավելի մ տիկից հետևել մեր հարցին»

7 «Այդ դեպքում հայտարարում եմ,— ասել է Պիսիոսը,— թե իմ կողմից առարկություն չկա ընդդեմ այն բանի որ յուրաքանչյուր կնոջ որևէ մեկը սիրահարված լինի։ Թայց այս կնոջ հարստությունը իր մեջ վտանգ է պարունակում պատանու համար Բաքոնին օժտելով աղնվա դարմոթյամբ ու ճոխությամբ, չլինի՞ թե պղնձի մեջ աննկատելիորեն արճիճ հալեալ։ Նրա ռարիքում մեծ հաջողություն կլիներ, եթե ամուսնանալով հասարակ ու համեստ ստացվածքի տեր մի կնոջ հետ սա այդ դաշինքում գերակշռություն պահպաներ, ինչպես գինին ջրի հետ խառնելիս։ Թայց մենք տեսնում ենք, որ Իսմենոգորան ուղում է կարգադրել ու իշխել այլապես նա շէր մերժի այդպիսի անվան ու հարստության տեր փեսացուներին՝ նրանցից գերադասելով մի պատանու, որը հազիվ է էֆեբոսի քղամիդը հանել և դեռ դեկավարության կարիք է զգում։

Ուստի խելամիտ մարդիկ իրենք են գին նետում կանանդ ավելյուրջ հարստությունը, ասես թե խուղելով այն թեկը, որոնք ամբարտավանություն ու գատարկ սնափառություն էն ծնում, այլապես թույլ են տալիս նաև, որ նրանք թռչեն գնան։ Եթե դա տեղի չունենա էլ, ապա ավելի լավ է կապված լինել ոսկե շլթաներով ինչպես Եթովպիայում էլ յան կնոջ հարստությամբ»։

8. «Թայց դու չհիշատակեցի, — ասել է Պրոտոպեուսը,— որ մենք սիրո ենք անում անտեղի ու ծիծաղելի փոփոխություն մտցնել Հեսիոդոսի ս չս ծ խորհրդի մեջ

Նյսուն տարին ա լո ընծյան համար բավարար տրիք է

Աղջկն էլ Լարյու դէս լի թող հինգ լ պակաս սարիքո է հանդ զլ իր սմ սնոն

Լսկ մենք երիտասարդ ու չ հասուն տղամարդուն կապենք այդ քան տար վ մեծ մի կնոջ հե՞տ, նմանվելով նյանց ովքեր փորձում են պատվաստումով արագացնել արմավի կամ թուղի հասունացումը»։ «Թայց կինը վառվում է սիրուց» Ո՞վ է նրան խանգարում գիշերաչին երթ կազմակերպել դեպի տղայի դռները, երգել տխուր ցայգերգեր, ծաղկաշղթաներով զարդարել սիրեցյալի դիմանկարը, մարտնչել ախոջանների դեմ։ Չէ՞ որ այդ ամենը սիրահարվածության նշաններ են։ Եվ թող մոռացվի նա, դադարի դուրջիկ-զարդարվել ց և այնպիսի կերպարանք լնդունի, ինչպիսին հատուկ է իր տարիքին։

Իսկ եթե այդ կիսը խիղճ ունի և պատշաճության ըմբռնողություն, այդ թող որ հանգիստ նստի տանը՝ սպասելով հարսնախոսների և իր փոխադարձ սիրույն ձգտողների գալստյանը: Իսկ իր սիրահարվածության մասին հայտարարող կնոջից յուրաքանչյուր ոք ավելի շատ զըզվանքով կփախչի, քան այդպիսի անառակությունը հիմք կհամարի այն բանի համար, որպեսզի նրա հետ ամուսնանա»:

Չ էրք Պրատոզենեսը վերջացրել է իր խոսքը, հայրս ասել է. «Տեսնո՞ւմ ես Անտեմիո՞ն, նրանք նորից ընդհանուր հարց են մեջ գցում և ստիպում, որ այն վերաբերվի մեղ, մենք, որ շնք շեղվում այն բանից որպեսզի մեղ հայտարարենք ամուսնական էրոսի շատագովներ»։— «Երդվում եմ Զեսով, — ասել է Անտեմիոնը, — այդ այդպես է: Իսկ հիշա նրանց դեմ ավելի լայն պաշտպանություն ծավալիր հօղուտ կրոսի տակ օգնություն ցույց տուր այն հարստությանը, որով հատկապես վախեցնում է Պիսիսոսը»:

«Իսկ ի՞նչ մեղադրանք անհնար համարենք առաջ քաշել ընդդեմ այլ կնոջ — ասել է հայրս — եթե մերժենք Իսմենոզորային նյա սիրո և հարստության համար և անմատչելի է և հարուստ Բայց ի՞նչ անես, եթե նա դրանից բացի նաև շահել է ու զեղիզիկ: Ի՞նչ անես, եթե նա աղնավական ծագում ունի: Իվ մի՞թի խոտարարս կյանքով աղքատ կա նաչք իրենց դամանությունը ու մոռցությունը շունեն շար ու անտանելի բնավորություն մի՞թե ֆուրիա մականվան արժանի շեն նրանք, ովքեր իրենց դաման կյանքի շարությունը թափում են ամուսինների վրա: Դե, որեմն ավելի լավ չէ՞, որ մարդ իր համար կին բերի որեք թրակուհի Արրատոնոնի կամ միլեթացի Բաքոսուհու՝ առանց ամուսնական ծիսակատարության, այլ պարզապես շուկայից գնելով նրան և վրան ընկույզներ տեղալով Զէ՞ որ մենք շատերին դիտենք, ովքեր ամոթալիորեն ստորաքարշություն էին անում այդպիսի կանանց մոտ: Սամոսացի ֆիլյոսահարուհիներն ու պարուհիները Արիստոնիկան, էնանտան իր դահիրացով Ագաթոկլետան ոտնակոխ էին անում թագավորական գոհարակուր վալսակալները Ասորուհի Շամիրամը (Սեմիրամիդա) աղախին Լր և ալքալական տանը դաստիարակված սարուկի հարձ: Մեծ արքան հանդիպելով սրան՝ սիրեց, և սա նրա վրա այնպիսի իշխանություն ձևոր էրեց, որ հանդգնեց այսպիսի խնդրանք անել թույլ տալ, որ ինքը գլխով մեկ օրով նստելով գահին արքայական թագը գլխին, տնօրինի պետական գործերը: Թագավորը համաձայնեց և հրամայեց բոլորին, որ ծառայեն ու ենթարկվեն սրան նույնկերպ ինչպես իրեն՝ թագավորի: Ս է կինն իլ առաջին կարգադրություններում շափը պահպանում էր՝ փ

ձելով թիկնապահներին: Իսկ երբ տեսավ որ նրանք անառարկելիորեն ու անհապաղ հնազանդվում են, հրամայեց բռնել նինոսին, ապա շղթայա կապ բանտարկել և, վերջապես, սպանել Իսկ այս բոլորն անելուց հետո, բազում տարիներ սա փայլուն կերպով թագավորեց Ասիայում Զևսի՝ սիրույն, մի՞թե շուկայից գնված բարբարոս ստրկո հի չի եղել և Քելեստիխան, որին սիրահարված արքան Ալեքսանդրիայում տաճարներ է նվիրել այսպիսի մակագրությամբ՝ Ափրոդիտե Քելեստիխային: Իսկ նա, ով ալստեղ մեծարվում է էրոսի հետ նույն տաճարում և աստվածորեն պաշտվում և որի համար Դելփիքո մ կառուցված է սակեղօծ արձան՝ թագավորներին ու թագուհիներին հովասար, — ինչպիսի՞ օժիտով է նա այդպես հպատակեցրել իր սիրեցյալներին:

Թայց եթե այդ մարդիկ սափական թուլության պատճառով իրենց համար աննկատելիորեն դարձել են կանանց ավար, ապա ուրիշները լինելով շունեորներ և ամուսնանալով հարուստ ու մեծատոհմիկ կանանց հետ՝ չեն շփացել ու չեն զրկվել իրենց արժանապատվությունից այլ՝ կանանց կողմից հնազանդության են հանդիպել, որը հենված է էղել, սակայն, փոխադարձ հարգանքի վրա Իսկ նա, ով իր լնոջը հայցում է խղճուկության մատանու պես նրան նեւացնելով, որպեսզի դուրս չսահի շափաղանց բարակ մատից, նմանվում է այն ձիապաններին որոնք խուզում են զամբիկների բաշերը, իսկ ապա դրանց քշում տանո մ գետը կամ լիճը այլանդակված տեսնելով իրենց արտացոլումը՝ յուրաքանչյուր զամբիկ ասում են զսպ մ է իլ գոռ զո թյունը և լնդունում իր զուգավորումը էշի հետ:

Այսպիսով, հարստություն սրունել ամուսնության մեջ արհամարհելով առաքինությունը և կնոջ ծագումը ցածր ու անարժան բան է ազատ մարդու համար, իսկ խուսափել հարստությունից առաքինության և աղն վաշարմության առկաությամբ, հիմարություն է:

Անտիգոնոսը իր սամակում ուղղված Մունիլիոնի կայազորի պետին որն ավարտել էր այդ հենակետի ամրացումը, գրում էր, թե պետք է ոչ միայն ամուր անել շան վղնոցը այլև շանը պետք է նիհարեցնել, ի նկատի ունենալով աթենացիների պաշարների սահմանափակումը: Հարո սա ու դեղեցիկ կնոջ ամուսնուն էլ ոչ թե պատշաճ է ձգտել այն բանին, որ կինը դառնա տգեղ կամ աղքատ, այլ որ ինքի հավասարվի նրան, կնոջ առավելություններին հակադրելով իր շափավորությունը սղջամտությունը և նրա հանդեպ ստրկական խոնարհման բայակայությունը: Այդպես նա կհասնի այն բանին, որ կշեռքի նժարները կհավա-

սարվեն և կկարողանա իր կնոջը զեկավարել արդարամտությամբ ու շահավետորեն:

Տարիքի կողմից էլ խոչընդոտներ չկան ամուսնության համար, եթե լինենք այն բանից, որ դրա պայմանը պետք է լինի կնոջ ծնելու և ժառանգ ունենալու կարողությունը ինչպես հայտնի է Իսմենոզորան գրտնըվում է հենց երիտասարդության ծաղկման տարիքում»: Այստեղ ՚ս ժպտալով նայել է Պիսիոսին և ասել «Չէ՞ որ այդ կինն ավելի շահել է իր ամեն մի ախոյանից, և նա չունի ճերմակ մաղ, ինչպես Բաքոնի էրկըրպագու տղամարդկանցից շատերը Եթլ նրանք այնքան շատ ձեր չեն որպեսզի շփվեն Բաքոնի հետ ապա Իսմենոզորային էլ ոչինչ լի խանգարում ամենաշահել աղջկանից ավելի լավ հոգալու պատանու մասին Չէ՞ որ պատանեկության ժամանակ ավելի դժվար է հաղթարվում բնավորությունների անհամապատասխանությունը և բավականին ժամանակ է անցնում մինչև որ հարթվում են ծագող տարաձայնություններն ու վիրավորանքները իսկ սկզբում ամեն ինչ լեցուն է լինում հուզումներով և ընդհանուր լծվածքից հեռանալու պոռթկումներով, մանավանդ երբ միջամտում է էրոսը, որ փոթորկի պես, սպառնում է շուտ տալ ամուսնական բարօրության նավը նավավար չկու, ամուսիններից յուրաքանչյուրը նավը վարել չի կարող իսկ կառավարվող լինել չի ցանկանում:

Եթլ մտնկիկին կառավարում է ամուսին, երեխային գրագիտության ու տպիչը, էփերոսին՝ պիմնասխարքոսը պատանուն նրա երկրպայտն ի լաստն տարիքի մարդուն՝ օրենքն ու ստրատեգոսը, այնպես որ ու չ լի մնում ինքնիշխան ու լիովին ինքնուրույն, ապա էլ դարմանալու ի՞նչ կա նրանում երբ ողջամիտ կինը որպես ավագ զեկավարում է երիտասարդ ամուսնու կյանքը, նրան օգտակար է լինում իր կեն ախորձով և հաճելի՝ իր սիրով ու հոգեկան հակվածությամբ»:

«Վերջապես, — ասել է հայրս վերջում, — մենք սրայես բեովտացիներ պարտավոր ենք պաշտել Հեբակլիսին և շտրտնջալ ամուսնացողների տարիքների անհամապատասխանության առթիվ, հիշելով, որ Հեբակլեսը իր կնոջը՝ Մեդարային թողեց Յուլայոսին երբ սա տասնվեց տարեկան էր, իսկ կինը՝ երեսուներեք»:

10 Այսպես դրուցելիս են հղել նրանք, պատմում էր հայրս, լլբ բաղաքից ձիով նրանց մոտ է սլացել Պիսիոսի ծանոթը, որպեսզի տեղեկացներ անսպասելի իրադարձության մասին:

Իսմենոզորան, վառահ, ինչպես կարելի է ենթադրել որ Բաքոնը գլմ չէ ս մ սն ւթյանը և միս յն քաշ լում է նրանցից ովքեր լլլլ ոարհա-

մոզում են, վճռել էր շղիջել պատանուս: Իր մոտ կանչելով բարեկամ-
ներից նրանց, ում որ համարել էր առավել համարձակ և աջակցություն
ցույց տալու ընդունակ ինչպես և իրեն մոտիկ կանանց նա սպասել էր
այն ժամին երբ Բաքունը սովորաբար մարզադպրոցից վերադառնալիս
անցնում էր իր տան մոտով: Եվ ա՞հ այս անգամ, Լորր նա վարժու-
թյուններն ալարտելուց հետո մոտեցել էր երկու թե երեք ընկերների
ուղեկցությամբ Իսմենոզորան հանդիպել էր նրան դռների մոտ և միայն
ձեռք էր տվել նրա քղամիզին: Նրան տեղնուտեղը բռնել էին, ողջ առողջ
փաթաթել քղամիզի մեջ, ապա նաև կրկնակի լայնության թիկնոցի մեջ,
տարել սուճ և դռան սողնակը գցել: Իսկ այնտեղ կանայք առանց հա-
պաղելու նրա վրայից քաշել հանել էին քղամիզը և հագցրել հարսանե
կան գիմատիում: Իսկ ստրուկները վազվզելով Իսմենոզորայի և Բաքունի
տների շուրջը, նրանց դռները դարդալել էին ձիթենու և դափնու ճյու-
ղերով, և նրբանցքո՛ւ մեկ նվագելով գնացել-եկել էր Ֆլեյտահարուհին:

Թևսպեի քաղաքացիներից ու հյուրերից սմանք ծիծաղել էին, մնա-
ցածները զայտացել, կանչելով գիմնասիարարուհիներին, որոնց պարտա-
կանության մեջ է մտնում խստագույն հակողությունը էֆեբոսների ու
նրանց վարքի վրա: Սրցումների մասին ոչ ոք չէր էլ հիշել ամենքը թս-
ղն էին թաարոնը, իսկ Իսմենոզորայի դռների մոտ սկսել էին բարձ-
րաձայն քննարկել տեղի ունեցածը, երբեմն էլ թլժ վիճաբանություններ
էին ծագել:

11. Երբ Պիսիոսի ծանոթը — շարունակում էր հայրս, — ձիով շուա 4
հասավ, ասես սատիրագմական լուր էր բերում, և շփոթահար պատմում
էր Իսմենոզորայի կողմից Բաքունի հափշտակման մասին Զեքսիպոսը
ծիծաղեց և ու պէս Եվրիպլոէսլ պիտակ, արս սուսուց

Հարստ թյան մեջ մահվան բսծել մի Կուսմա կինս

Պիսիոսն էլ տեղից ոստնելով բացականչեց. «Ս աստվածներ, իսկ
որտե՞ղ է մեր քաղաքը քայքայող անառակության և հմանը: Այս-
տեղ ս զատամտությունն արդեն անցնում է դեպի անօրենս-թյունը:
Ասենք, ծիծաղելի չէ՞ խոսել օրենքների և արդարության խախտման մա-
սին, երբ բնությունն ինքն է ոտնակոխ լինում կնոջ կամայականության
կողմից Լեմնոսում նման մի բաս տեսնված եղև՞ է: Գնանք գնանք
կանանց հանձնենք և գիմնասիոնը և Խօրհուրդը, քանի որ քաղաքն ար-
դեն վերջնական անկման է հասել»:

Այս ասելով Պիսիոսը գնաց իսկ սրան հետևեց նաև Պրոտո գենեար՝

մասամբ համամիտ լինելով ի, ան իր վրդովմունքով մա ամբ էլ շա
հալով հանդստացնել նրան:

Անտեմիոնը նկատեց «Այ քեզ հանդուդի արարք ի կա լու լեմնո
սին արժանի, մի կնոջ արարք, որը,— մենք կարող ենք ւս մեր մեջ
ասել,— բռնված է անհաղթահարելի կրքով»

ժպտալով դրան առարկեց Սոկլարոսը «Ուրեմն դու կարծում ես,
թե այստեղ իրոք առևանգում ու բռնություն կա, այլ ոչ թե խեղամիտ
պատանու խորամանկ մի հնարք, որ որոշել է դուրս պոկվել իր երկրի
պագու տղամարդկանց գրկից ու փախչել գեղեցիկ ու հարուստ կնոջ
կողմը»:— «Այդպես մի խոսիր Սոկլա՛րոս,— պատասխանեց Անտեմիո-
նը,— դու դեն նետիր Բաքոնի ի կատմամբ ունեցած այդ կասկածանքնե-
լըդ: Չէ՞ որ եթե նա նույնիսկ ի բնի այդպես ուղղամիտ ու պարզ չլի
ներ, ապա նա ինձնից դա շէր թաքցնի, ինձ և բոլոր այլ բարեկամներին
չէր ասի իր մտադրությունների մասին, գիտե՞նալով, որ այդ դործում ևս
Իսմենոդորայի ամենաանկեղծ համախոսն էմ: Էրոսի դեմ, այլ ոչ թե
«սրտի դեմ», Հերակլեսի խոսքով ասա՛՛ «պայքարելը դժվար է հանուն
այն բանի ինչը նա ձգտում է ձեռք բերել, կյանքն էլ կտա», և՛ դրամը
և բարի անունը: Մեր քաղաքում ով է Իսմենոդորայից ավելի բարե-
լարո: Երբ է նրա վրա լամբաստանք եղել, և՛ լս է նրա տան վրա որևէ
վատ բանի կասկածանք եղել: Հիբոսի, պետրի և ենթոպրել, թե այդ կինը
ինչ-որ մի վերին, մարդկային բանականություն ունի դերասանացու ներ-
շնչման և Լեթարիվելի»:

12. Խոսակցություն մեջ մտավ Պլեմպոլուկեսը «Չի՞ որ կա լ մարմ-
նական մի իվանդություն — ասաց նա ժպտալով,— որ սրբազան է կոչ-
վում: Տարօրինակ ոչինչ չկա, էթե ամենամոլեղին հոգեկան կիրքն էլ
ոմանք անվանեն սրբազան և աստվածային»

Եզիպոսում ես մի անգամ ներկա եղա երկու հարևանների վե-
ճին որոնց ճանապարհը ստակել էր նրանց միջով սողացող օձը երկուսն
էլ նրան բարի դեի տեղ էին դրել, բայց յուրաքանչյուրն ուզում էր նրան
իրենը համարել Ալդպես էլ ձեզնից ոմանք էրոսին տանում ես դեպի
տղամարդկանց ժողովատեղիները, իսկ մյուսները՝ դեպի կանանոցը,
բայց և՛ սրանք և՛ նրանք էրոսին ճանաչում են իբրև մեծ և աստվածա-
յին բարիք: Եթե այդ կիրքն այդպիսի ուժ ու կարևորություն ունի, ապա
զարմանալի չէ, որ դրան մեծարում են ու հարգում նրանք, ում կպատ
շաճեր դրան դուրս քշել ամեն տեղից ւս պալքարել դրա դեմ: Ես մինչև
հիմա լսում էի, որովհետև վեճը մղվում էր ավելի շատ մասնալու, քա-
սը՝ դճասուր հարցերի շուրջը, բայց հիմա Պիսիոսի գնալուց հետո ևս

ուրախ կլինեի ձեզնից լսել, թե ինչից են ստիպված եղել էրոսին աստ-
ված համարել նրանք, ովքեր առաջինն են հանգել այդ մտքին»:

13 Այսպիսի հարց է տվել Պեմպտիդեսը և հայրս նրան պատաս-
խանելիս է եղել երբ քաղաքից եկել է երկրորդ բանբերը, որին Իսմե-
նոգորան ուղարկած է եղել Աստեմիոնի հետևից. թեսպեում շարունակ-
վում էր խոսվությունը, և համաձայնությունը չէր կայացել հենց գիմ-
նասիարքոսների միջև ոմանք անհրաժեշտ էին համարում Քաքոնին հետ
պահանջել, մյուսներն էլ խորհուրդ էին տալիս չմիջամտել

Անտեմիոնը վեր է կացել ու գնացել, իսկ հայրս նորից դարձել է
Պեմպտիդեսին չՌո՛ւ, Պեմպտիդես, — ասել է նա — շոշափեցիր շատ
հեծ ու դժվար մի հարց կարելի է նույնիսկ ասել, որ դու սասանում ես
առավաճների մասին մեր հասկացողությունների անսասան հիմունք-
ները, դրանց համար հաշիվ և ապացույց պահանջելով: Քավական է
նախնիներից ժառանգված հին հալատը, որի համար դու շես գտնի առա-
վել Վախոյիչ հաւււատ մ

Քիզոզե արելը բանա աճոթան բոք ուժերը

Այս հավատը հիմքն ու հինալանն է մեր ամբողջ բարեպաշտու-
թյան և եթե սա խախտված է ու կորցրել է կայունությունը ինչ որ բա-
նում ապա ամբողջովին դառնում է երեբունն ու կասկածելի

Դու, իհարկե, գիտես, թե ինչ աղմուկ բարձրացավ երբ Եվրիպի-
զեսն կեցիլ «Մելանիպան առպիսի տողով

Ձեռնով հոգ միայն լսած լ գիտեմ քեզ

Բայց արկր լդ սնդամ երդչախոտ իբ սսանալով — քան լի նա շււտ
թանկ էր գնահատում հոչակապ ներբողական ոճով զրված այս ողբեր
գությունը — այս տողը փոխեց այնպես ինչպես կարդում ենք այժմ

Ձեռ — այս լես է բարոտոմ հին ճշմարտության ձայնը

Իսկ ի՞նչ տարբերություն Չեսո՞ Սթենասի՞, թե՞ էրոսի հանդեպ
եղած հավատին է վերաբերում այն ինչը կենթարկենք կասկածանքի
կամ ժխտման: Չէ՞ որ հիմա առաջին անգամը չէ, որ էրոսը զոհարան
ու զոհաբերություն է պահանջում նա եկվոր չէ որ մեր կողմից ընդուն-
ված լինի բարբարոսական սնահավատությունից ինչ որ Աստիսների ու
Ադոնիսների նման, որոնք օաղտնի կերպով մեզ մոտ են սողոսկել կի
սատղամարդկանց ու կսնա ց հովանավորությունը և որոնք յուրացրել

Ին լրենց ոչ սաղական այնպիսի մեծարանքներ ինչի համար նրանք
սլուք է որ դատական հետապնդութեան ենթարկվեին:

Երբ էմպեդոկլեսը խոսում է Բարեկամութեան մասին

Բանականութեանն է նա միայն տեսնելի իսկ աչքի հալար անմատչելի —

սպա այս նույնը պետք է վերագրել նաև էրոսին նա ունի ոչ թե տեսա-
նելի, այլ՝ միայն մտահասանելի կերպարանք, ուն առավել հավասար է
հին ատվածներին

Եթե դու նրանցից յուրաքանչյուր ի համար կալ զանաա ձեռք բերել
գոյութեան ապացույցներ, եթե կարողանաս հետազոտել ամբողջ սրբա-
զանը և յուրաքանչյուր լոհարանի մոտենալ փիլիսոփայական ստուգ-
մամբ սպա այդ աստվածներից ոչ մեկը չի մնա մանրախոյզի կա-
կածանքն ըրից սահմաններում: Հի ուն յեմ դնա

Ով կարող է ըմբռնել մեծությունն Աիր դիտեի

նս աշխարհում ամեն ինչի ծաղկումն է

Նրա ստեղծս գործությունն է այն ամենը ինչ որ

սպրտ է աշխարհիս Լրես

Միանգամայն արդարացիորեն Լուսկոսկլեսը նրան անվանել է
«կյանք պարպիսող», իսկ Սոփոկլեսը՝ «բարեպտուղ»: Եվ այնուամենայ
նիս, Ափրոդիտեի մեծ ու գարմանայի գործը նաև ուղեկցող էրոսի գործն
է, առանց որի գործակցութեան այն կորցնում է ամեն մե գրավչութեան,
մնալով

եռու լլց և մեծսրսնրց

Իրոք, էրոսին խորթ մարմնական կապը իբրև սահման ունենալով
լահանջմունքի բավարարումը, քաղցի ու ծարավի բավարարման նման,
չի հանգեցնում որեէ գեղեցիկ բանի: Բայց աստվածունհին էրոսի շնոր-
հով վերացնելով գերհագեցումը բերում է բարեկամական սեր ու հո-
պեկան միավորում

Ուստի Պարմենիդեսը «Աշխարհի ծագումը» երկում խոսում է էրո-
սի լակես Ափրոդիտեի բոլոր ծնունդների մեջ ամենաավագի մասին

նա առաջինը էրոսի ծնեց ամենահին աստծ ն

Լուկ Հեսիոդոսը, ըստ լս էլ ավելի փիլիսոփայական խորութեամբ էրո-
սին բնդհանրապես բոլոր աստվածներից ավագագույնն է անվանում,
գոյութեան ունեցող ամեն ինչի ծանոյան մասնակիցը:

Այսպիսով Լթե մենք էրոսին զրկենք նրան մատուցվող մեծա-
րանքներից, ապա անձեռնմխելի շեն մնա նաև Ափրոդիտեին տրվող մե-
ծարանքները: Եվ այստեղ շի կարելի վկայակոչել այն, որ ոմանք հայ-
հոյուն են էրոսին, բայց խուսափում են Ափրոդիտեի վրա հարձակվե-
լուց: Ահա օրինակ, միևնույն սղրեբրդական տեսարանից մենք չսում ենք

էրոս անբանը անբանների աստվածն է—

իսկ դրա հետ միասին

Կիպրիդան, Լրեխաներ — դա միայն Կիպրիդա չէ
այդ կինը կարող է կրողը լինել նաև բազում այլ անո նների
նա և Աիդն է, նա և Կյանքն է անշիզանել
նա և՛ Իսսան է մուգիին

Այսպես յուս աստվածների մեջ էլ, թերևս, շկա մեկը, որ խուսա-
փի շարախոս տղիտո:թյան շարախոսութունից: Դառնանք Արեսի օրի-
նակին, որն ասէս դժադի վրա էրոսին հակադիր տող է դբադեցնում
որքան պատիվներ են մարդիկ բաժին հանում նրան, և հենց նրան էլ
որքան հանդիմանութուններ է վիճակվում յսելու

Կույր Արեսը վայրի վարադի կերպարանքով
ինչպիսի՞ աղետներ է մեզ խոստանում, ո՞վ կանայք

Հոմերոսը նրան անվանում է դավող փախստական ու արջամբ
արատավորված Քրիպոսը նրա անվան վերաբերյալ դատողութուն
անելիս՝ իր բացատրության մեջ շար իմաստ է դնում: Նա Արեսին ան-
վանում է «մարդասպան» և այդ ճանապարհով են դնում նրանք, ով-
րեր ենթադրում են թի Արեսը՝ շա մեր բնության մեջ եղած կատաղի,
դայրացկոտ ու շար սկզբնապատճառի անվանումն է Ուրիշները կասեն,
թի Ափրոդիտեն՝ դա սիրային ցանկությունն է, Հերմեսը խոսքը, Մու-
սաները՝ արվեստներն են, Աթենասը՝ բանաստեղծությունը Տեսնո՞ւմ ես,
թե անաստվածության ինչպիսի՞ անդունդ է բացվում մեր առաջ հթե
մենք յուրաքանչյուր աստծու հանդեցնենք մեր այս կամ այն կրթի ըն-
դո նակության կամ առաքինության մարմնացմանը»:

«Ես դա տեսնում եմ,— պատասխանել է Պեմպտիդեսը — բայց սի
օրեն բան է աստվածներին ոչ միայն մեր կրթերը համարելը այլև հա-
կադարձը մեր կրթերը աստվածներ համարելը»: Սյստեղ հայրս հարց-
րել է. «Լավ, դու Արեսին աստված Լս համարում, թե՞ մեր կիրքը»: Եվ
Լյբ Պեմպտիդեսը պատասխանել է թե Արեսին ոչ չ սատարում է մեր

Ինչ հզած դայացկոտությանն ու առնականությանը, ինքն ընդունում է իբրև աստծու, հայրս բացականչել է «Ուրեմն, Պեմպտիդե՛ս, այն, ինչը մեր մեջ կատաղիության, ազամաշունչության, երկպառակության սկզբնադրություն է, ունի իր աստվածը, իսկ բարեկամության մարդամոտության, մերձեցման սկզբնապատճառին աստվածությունն անմասնակից է Եվ երբ մարդիկ սպանում են միմյանց, ապա նրանց թիկունքին նրանց զենքի հետևում, պարիսպների մոտ մղվող ճակատամարտերում ավարը տանելիս, աչքը պահած հսկում է ինչ-որ մի էնիալիոս կամ Ստրատիոս, դատավոր ու տնօրինող, իսկ էրբ մենք ձգտում ենք հոգեկան մերձավորության, որն ավարավում է ամուսնական կապով, առաջ կա՞ մի աստված որը մեր վկան լինի վերակացուն ղեկավարը և օգնականը:

Եղնիկներ, նապաստակներ ու Լոջերուններ ղ սողներին իլ կան, էլ ուղեկցում է ոմն աստվածուհի Ազրոտերա, իսկ նրանք, ովքեր գայլեր ու արջեր են որսում խորամանկ հարմարանքների միջոցով փոսերով ու թակարդներով, աղսթքով դիմում են Արիստիոսին,

նրան ու զազանների հախար առջինն է թօկայ գ ի Լ

էսքիլեսի մոտ Հելակլեսը մտազրվելով ն Լ ս ս հ Լ Լ Լ թոշում ին՝ օ լ Ի ության է կանչում մի ուրիշ աստծու

Ո Լ հ Լ ա ձ լ գ Փերոս Լ Ղ Լ Լ Լ նեար:

Իսկ ամենազեղեցիկ որսն սիրույն ասնելու ձ լ ա ո լ մարդուն լի՞ ուղղում և լի՞ սատարում ոչ մի աստված ոչ մի դեռ ևս կալծում եմ որ ոչ կաղներն, ոչ ձիթենին, ոչ խ սղողի որթը, որին Հոմերոսը մեծարում էր «սանձահարված» անունով գեղեցկությամբ և արժանիքով չե՞ գերազանցում, սիրելի Դ ս փնեոս, մարդկային լ ու յ ս ի ո, որն իր դարպացման ուժերն է քաղում իր մեջ լ ու ս ար լ լ ո լ ի ն շ ո կ ո ս մ ար մ ն ի ա յ ն ո կ ո է լ հոգու թարմությունից ու դեղլցկությունից» (15) «Ի սեր աստվածների,— սլատասխան է տվել Դ ս փնեոսը,— Ի ս կ ո՞վ է այլ կերպ մտածում» — «Հենց բոլոր նրանք, երգվում եմ Զևսով,— ասել է նրան հայրը,— ովքեր ընդունելով, որ աստվածներին ներհատուկ է հերկելու, յանելու և բերք աճեցնելու հոգսը (չէ՞ որ գոյություն ունեն, ըստ Պինդարոսի ինչ-որ անտառային հավերժահալ ս դրիասներ

որոնց բախտ է վիճակվել դարեր ապրել և ծ ս ո եր ի հ ե ա հ ար հ ս վ ս ս ար ծ ա ո եր ի ն է լ բ ա զ մ փ ն զ ու մ Դ ի ո ն ի ս ո ս ար ա վ է լ ա ջ ն ու մ է ծ ա ղ կ ու մ ի փ ա յ լ ք ս ր բ ա ղ ա ն

կարծում են, թե աստվածներից ու դեերից ոչ ոքի չի վերաբերում ելե-
խաների ու պատանիների միմյանց փոխարինող բերքերի դաստիարա-
կության ու կրթության հոգսը թե չկա մի աստված, որ խնամատարու-
թյուն ունենա աճող մարդուն հասցնելու մինչև առաքինություն և նրան
թույլ չտա շեղվել ու նահանջել իր բնության մեջ եղած բարի ձիրքերից՝
զեկավարի բացակայության և վատ շրջապատի հետևանքով

Քայց տհսճ և ամոթ է նույնիսկ խոսել այդ մասին, երբ մենք յու-
րաբանչյուր քայլափոխի հանդիպում ենք աստծո մարդասիրական հո-
գատարությունը, առտո՞ որը նախատեսում է մեր բոլոր պահանջմունք-
ների բավարարումը ի թիվս սրանց՝ նաև այն բոլորը որոնք ավելի շատ
անհրաժեշտություն են, քան գեղեցկություն: Արդ մեր ծնունդն իսկ, որ
տեղի է ունենում արյան ու տանջանքների մեջ վայելչատեսությունից
դուրկ այնուամենայնիվ իբրև հովանավորներ ունի էյլիթյային ու Լո-
բյային Առանց այս կայսառ պաշտպանների խնամակալության լավ
կլիննի թերևս, չծնվել ընդճանրապէս քան այլանդակ ծնվել: Եվ հի-
վանդություն՝ ծամանակ մարդուն չի լքում աստված որը տնօրինում է
այս բնագավառը, և նույնիսկ մահից հետո, լրբ նրա պաշտպանը հան-
գրատացնողը և ուղեկցողը դառնում է աստված, որն իր մաւին ասում է

Ոչ թե բուժումը ոչ թե քնսրը ոչ թե մարգարեությնն է իմ բաժինը
այլ մեռածներին դեպի Արդ ուղեկցելը:

Քայց այս կարգի հովանավորությունը իր մեջ ամփոփում է շարա-
բաստիկ մի բան: Իսկ կարեւի՞ է մատնանշել ավելի սրբազան մի դործ
և մի մրցություն որ ավելի արժանի լինի աստծուն ունենալու որպէս
իր տնօրինող ու գատավոր քան այն հոգսերը, ոչ ոնք կապված են էրո-
սի զեկավարությամբ գեղեցիկ երիտասարդների բարեհաճությունը հայ-
ցելու հետ. դրանում ամոթալի կամ ստոր անհրաժեշտությունից բխող
որևէ բան չկա: Այստեղ միայն համոզմունք կա և հմայվածություն, որը
բնրում է հիրավի «քաղցրագին աշխատանք» ու «բարևտանջ խոնջո-
թյուն» և տանում դեպի առաքինության բարեկամություն ոչ թե
«աստվածների անդիտություն», այլ իրեն զեկավար ունենալով հենց
էրոս աստծուն Մուսանների ընկերոջը, Քարիտների և Ափրոդիտեին: Նա
ամենաբերկրալին զուգակցում է ամենագեղեցիկի հետ

ս տ մ սերմանելով ց նկոթյնն որ բազու բերք է տալիս

հա՛նաճայ՛ Մելանիպիլոսի: Արդյոք ա՞յլ կերպ արտահայտվինք այս
մասին Չիքսի պոստ:

16 «Ո՛ր, երգվում եմ Զևսով — պատասխան է տվել սա — միայն այլ կերպ: Հսկառակ կարծիքը անհեթեթութուն կլիներ»:— «Անհեթեթութուն է — ավելացրել է հայրս,— նաև հետևյալը: Հներն արդեն մարդ կոչին հարաբերությունների մեջ տարբերակել են շորս տեսակի միավորություն՝ ըստ արյան ըստ հյուրընկալության ընկերական և տոփական Այս տեսակներից յուրաքանչյուրն ունի իր հովանավոր աստվածը՝ կամ բարեկամության կամ հյուրընկալության կամ արյունակցության և միայն տոփական տեսակը ասես թե ստանայով աննպաստ նախանշանակ զուրկ է մնում աստվածային հողացողությունից ու դեկալարումից, մինչդեռ հենց իսկ է ամենից շատ դրա կարիքն զգում»:
«Այո, — ասել է Զևսիսիս սը — յոս մեջ էլ մեծագույն անհետևողականություն կա»:

«Քայց այստեղ, — ասել է հայրս — մեր դատողությունը թեկուզև արևանցիորեն, մոտենում է Պլատոնի ու ոչ մտքերին Կա մի խենթություն որով բռնվում է հոգին՝ վնասակար մարմնական հյուսթերի ինչ ու վատ միախառնումից — ծանր ու վտանգավոր մի հիվանդություն: Քայց կա և մի ուրիշ խենթություն, որի ազդույթը ոչ թե ներսում է, այլ մեզնից դուրս դա մեզ համակող ինչ-որ ուղեորություն է որը սիրում է մեր բանականությունը՝ սրան փոխանցելով բարձրագույն ու մի շարժում: Եվ ինչպես որ սգով լիցունը ստանում է «քոչակարով» անվասում, իսկ մտքով լիցունը՝ խելամիտ աչքով և հոգու աչքով լիճակը, որի պեպրում աստվածային ուժն է հոգուն սիրապետում, կրոմ է «ոգեփորություն» անվանումը: Լեզուր թյան գուշակողական կողմը ծագում է Ապոլլոնով՝ սմակված թյունից իսկ բարսականը՝ Դիոնիսոսով

Շ արջար Խեբ կորրանաների Ե —

«Ո՛ր է Սոփոկլեսը քանզի Մեծ Սորը և Պսիին ծառայելը դա իստակ գություն է բարոնական մոլեգնությունը»:

Երրորդ խենթությունը քնքուշ ու մաքուր հողուն համակում են Մուսուները նրան զրգելով բանաստեղծական ու մուսայական ստեղծագործություն: Եվ յուրաքանչյուրի համար էլ ակնկրե է, թե որ աստծուց է պոյիս ուղեմասիրական մոլեգնությունը

Երգչախմբերին ու կլֆարաներին խորթ

ժողովրդի մեջ բարձրաձայն ողբ արցունքի ծնում է ուխտ

Քայց մոլեգնության մի տեսակ էլ գեռ կա որը մարդուն մեծագույն ուժով օտարացնում է իր սովորական հոգեկան վիճակից, և դրա մասին, Դափնե՛ս, ևս ուզում եմ հարց տալ Պեմպտիդեսին...¹

«Աստվածներից ո՞վ կբարձրացնի բարեպտուղ թիրառսը», որ նշանավորում է առավել խոցող և առավել ջերմ ներշնչում՝ ուղղված բարի պատանիներին ու ողջախոհ կանանց

Չէ՞ որ մենք տեսնում ենք մի զորս կանի, ուր մի կողմ դնելով իր գենթուղրահը՝ հրաժայվել է և ուզումաշունչ մոլեգնությունից

Հնադանդվեց Աթրիդեսը և արբանյակներն աշխո ժորեն

Մենեյավոսի ստերից հսնեցին շողուն գեթերը

Իս նստած է ինչպես ուրիշների սխրանքների կողմնակի դիտող: Թաքուտականների ու կորիքանանների անզուսպ պարերը մարում ու հանդարտվում են, հենց որ երաժիշտները դադարեցնում են արոքեյական ռիթմը և փույտգիական ներդաշնակությունը: Ճիշտ այդպես էլ Պիթյան իրեն ոգեշնչող երոտանուց իջնելով լիակատար հանդարտություն է գտնում: Իայց սիրաչին խենթությունը հենց որ յամակում է ու բոցավառում մարդուն, այն չի ընդհատի ոչ մի Մուսա, ոչ մի դյուլթիչ մեղեդի, ո՛չ մի տեղափոխություն սիրահարները և իրենց սիրո գեղեցիկ առարկա չի ներկայությամբ բերկրանք են գտնում նրանում, և նրա բացակայությամբ կարոտում են նրան, և՛ ցերեկն են հետևում և գիշերը երգում նրա դռան մոտ, և՛ սթափ ժամանակ են կանչում, և խնջույքի ժամանակ սղջունում:

Բանաստեղծագյալ Կրևակայության հոգիումների մասին ինչ որ մեկի ասածը թե դրանք կարող են արթուն մարդկանց երազներ կոչվել, լիովին կարելի է վերագրել սիրահարների երևակայությանը, որոնք հետու գտնվելով իրենց սիրեցյալներից, նրանց հետ խոսում են, ինչպես ներկա գտնվողների հետ, ողջունում են նրանց, նրանց են դիմում կըշտամբանքների վ: Չէ՞ որ մեր տեսողությունը մնացած բոլոր կերպարանքներն ասես թե ջրաներկով նկարում է մեր հիշողության մեջ և որանք շուտով խամրում ու անհետանում են, և միայն սիրելիների կերպարանքներն են, որ, ինչպես մոմաներկով արված նկարներ, միշտ պահպանվում են կենդանի, շարժուն, խոսուն:

Հռոմեացի Կատոնն ասում էր թե սիրահարվածի հոգին ապրում է իրեցյալի հոգում Ես էլ կասեի, թե սիրահարվածի հոգում առկա է սի

¹ Ըսցթողս Ի ձեռագրելի Իեջ

րոյցյալի սղջ հոգին, նրա ողջ կյանքը, բնավորութիւնն ու գործողութիւնները և շնորհիվ գրա սիրահարվածը հեշտութեամբ է կրճատում երկար ճանապարհը, ցինիկների նման, որոնք ասում են թե գտել են դեպի «առաքինութիւն տանող վստահելի և կարճաժամ ճանապարհը» Չէ՞ որ հոգին արագորեն է գալիս դեպի բարեկամութիւնն ու առաքինութիւնը ու ես թե ասածու հետ միասին սուրալով՝ կրքի ալիքի վրա բազմալուստ:

Ամփոփելով, կասեմ, թե առանց աստվածութեան մասնակցութեան չէ որ գմայլանքով է լցվո մ սիրահարների հոգիները և նրանց հոգանալորն ու խրատատուն ոչ այլ որ է, քան նա, ու մ մենք նվիրում ենք այժմյան տոնակատարութիւնն ու գոհ մատուցում

Բայց բանի չ մենք աստվածներին տարբերում ենք առաւելապես բոստ նրանց ասի ու օգտակարութեան համապատասխան այն բանի ինչը մարդկային աստվելութիւնների մեջ էլ մենք առանձնացնում ենք որ սկսա աստվել աստվածային վսեմութիւնն ու առաքինութիւնն, նախ քան նարիկենք, թե էրսոն իր ուժով արդյոք չի՞ պիշում աստվածներից որեէ մեկին՝

Հայթան սկի ըծ ո յը Կլ գրիդ յի Կ ղ ին է յլշս —

ուսում է Սոփոկլեսը Սեծ է և Արևսի դորութիւնը Բայց սյս ս ս լած յերի մեջ մենք ինչ որ կերպ տեսնում ենք այն երկու ուժեր, որոնք իս կամ այն շափով բաժին են հանված. նաև մնացած աստվածներին, որոնցից մեկն ուղղված է գեղեցիկի հետ մերձեցմանը մյուսը՝ շարին պիմադրելու ու երկուսն էլ ի սկզբանէ բնածին են մեր հոգում ինչպես որ հանգամանորեն շարադրում է Պլատոնը գաղա իարների վերաբերյալ և ի մտնքում

Իսկույնեթ սա՞մանենք, որ Ափրոդիտի գործի գինը, իբր դրանում էրսոր չի մասնակցում, մեկ գրաի մ է, և որ պատանին, սիրահարված լինելով, գծ լարութիւններ ու վտան գներ չի տանի՝ հանուն դ լայական աճույրների:

Չենք տա Յրինայի անունը սիրելի բարեկամ բայց որքան հաւատի ումն լաիդե կամ Գնատենիոն

Երեկոյան տանը վառելով կանչի լոյսը

Երտարաստակամութիւն արտահայտում իր մտտ ընդո նելու ճամփ ր լին բայց սս անցնում է առանց կանգ առնելու

Թայց ահա էրոսի և կրքի «քամին հանկարծակի փչեց», և այն, ինչ այնպես շնչին էր, դառնում է ավելի թանկ, քան Տանտալոսի հարստությունները և Գիգեսոսի արքայական իշխանությունը: Ոբքան անզոր ու անուրախ է լինում Ափրոդիտեի բարեհաճությունը եթե էրոսը կյանք չի տալիս դրան իր շնչով:

Դա քեզ համար էլ ավելի պարզ կդառնա հետևյալից: Շատերն ուրիշ ների հետ հանդիպեցրել են ոչ միայն իրենց հետերաներին, այլև՝ իրենց կանանց, Այսպես, Գաբբա անունով մի հռոմեացի մի անգամ հյուրասիրում էր Մեկենասին: Նկատելով, որ նա ուշադրության նշաններ է փոխանակում իր կնոջ հետ, կամաց-կամաց իր գլուխը կախել է իբր նընջում է: Թայց երբ ստրուկներից մեկը մյուս սենյակից հապշտապ մոտենալով սեղանին՝ ո գեցել է գինին տանել Գաբբան քնածի կեցվածքը թողած բացականչել է «Մի՛կա մի՞թե դու չես հասկանում որ ես քնում եմ միմիայն Մեկենասի համար»: Գուցե այս օրինակը հատկանշական չէ ախր Գոբբան խնդկատակ է կղել: Թայց ահա մի ուրիշը: Արգոսում Նիկոստրատեսը եղել է Ֆաիլլոսի քաշաքական հակառակորդը: Երբ քաղաք է եկել Փիլիպոս թագավորը ամենքը համոզվա են էգել, թե Ֆաիլլոսը իր գեղեցիկ կնոջ շնորհիվ, որը էթե տեսակցություն ուենա Փիլիպոսի հետ կհասնի իշխանության ու բարձր դիրքի: Դրա համար էլ Նիկոստրատեսի կողմնակիցները հսկողություն են սահմանել Ֆաիլլոսի տան վրա բայց նա իր կնոջը հաղցնելով զինվորական կոշիկներ, քղամիդ ու մակեդոնական գլխարկ դնել տալով՝ գաղտնի ուղարկել է Փիլիպոսի մոտ՝ թաղավորական պահակախմբի զինվորի տեսքով:

Կարո՞ղ ես ի հակադրություն դրա ներկայիս և անցյալլ բոլոր սիրահարների միջից մատնանշել այնպիսի մեկին որը թեկուզև ի պատիվ Ջևահ գարձած լինի իր սիրեցյալի կավատը Կարծում էմ որ ոչ: Դա նույնիսկ անհավանական է քանի որ յոնապեաներից ոչ ոք թշնամիների չի հանդիպել իր քաղաքական հակառակորդների մեջ այլ՝ միայն սիրային գործերում իր մրցակիցների մեջ Չէ՞ որ դուք լսել եք և՛ Եթենացի Արիստոգիտոսը, և մետապոստացի Անտիլեոնը, և՛ ագրականտացի Մելանիպոսը հանդես չէին գալիս ընդդեմ բռնապետների երբ վերջիններս սանձարձակություններ լին անում իրենց քաշաքական գործունեության մեջ ո հարբեցողությամբ դբազվում բայց էրբ սրանք ոտնձգություն էին անում ընդդեմ նրանց սիրեցյալների, ապա, աես պաշտպանելով սրբազան ու անձեռնմխելի մի բան իրենք իրենց իսկ չէին խնայում

Ասում են նաև, թե Ալեքսանդրը դիմել է Թեոդորոսին Պրոթեոսի էպրոքր, աշտպխի նամակով. «Ինձ ուղարկիր քո նվագածուհուն ինձնից բնդունելով առաջ տալանդ, բայց եթե սխալն սիրահարված չես նրան»:

Ալեքսանդրի մյուս բնկերը Անտիպատրիդեսը մի անգամ բարեկամական շանդիսման է եկել իր կիֆարահարուհու հետ: Ալեքսանդրը համակրանով պատվով սյու կնոջ հանգեպ բնկերոջը հարցրել է թե հո սիրահարված չէ՞ նրան, երբ բնկերը պատասխանել է «Եվ նույնիսկ՝ չա՛տ: Ալեքսանդրը բացականչել է Այ անիծվե՛, դու հա եթե այդպես է բայց զսպել է իրեն և ձեռք չի տվել այդ կնոջը:

17 Հիմա տեսնենք,— շարունակել է հայրս,— թե էրոսը որքան խոնալի է Արեսյան գործերում՝ շիհնելով անգործունյա, ինչպես Եվրիպիդեսն է անվանել նրան և խորթ շիհնելով զուական լիջանն ու «չգի շիհնելով ազգկա քնքս շ ալտերի վրա»:

էրոսով լեցուն մարդը, մարտնչելիս, Արեսի կարիքը բոլորովին չի զգում, բայց զգալով իրեն հովանավորող աստծու առկայությունը՝

Պատրաստ է անցնել և կլակի միշով և ծովի անդոնդի և եթերային հորձանքի

անուն իր բարեկամի մարտնչում է այնտեղ, որտեղ սա չի սպասում: Երբ Սոփոկլեսի մոտ սիոբլենը կուծանվում են նետա արված, նրանցից մեկը օգնություն է կանչում ոչ ուրիշ մեկին, քան իր երկրպագուին.

Օ յաշտպանի բինձ է ձեռքով

Եկ սյն մասին թե ինչ հանգամ սնքներում ճ կասամարտում բն կավ վարուալցի Կլեոմաքոսը, դուք, հավանաբար, լսել եք»:— «Ո՛չ,— յատասխանել են Պեմպտիդեսը և մյուսները — ու շատ կուզենայինք լ՛զնից լսել այդ մասին»:— «Եվ արժե լսել,— ասել է հայրս.— Ես օգնություն իր եկել քաղկիսցիներին, երբ նրանց մոտ կլանտական պատերազմն ընդգեմ էրեարիացիների իր ետուն շրջանում էր: Քաղկիսցիների հետնակը բավականին ուժեղ էր, բայց նրանց համար զժվատ էր լիշամու հեծելազորի հարձակումներին դիմագրելը: Ուստի նրանք Կլեոմաքոսին, որպես ակնառու խիզախության տեր մարդու, խնդրում էին առաջինը հարձակվել հեծյալների վրա: Կլեոմաքոսն հարցրել է այդ համանակ ներկա եղած իր սիրած տղային թե ուզո՞ւմ է նա տեսնել ուղի ճակատամարտը: Սա պատասխանել է դրականորեն բարեկամարար համբուրել Կլեոմաքոսին և հագցրել նրա սազավարտը Ոգևորված Կլեոմաքոսը իր շուրջը հավաքելով թեսալացի զինվորներից լավագույններին, փաշտուն հարձակում է կատարել և թշնամու հեծելազորին խու-

Ճապահար արել, իսկ ապա փախուստի մասնել, Դրանից հետո փախել են նաև հոպլիտները, և էքհորիացիները լիակատար հաղթանակ են տարել: Բայց Կլեոմաքոսը զոհվել է այս ճակատամարտում: Նրա գերեզմանը ցույց են տալիս Փաղկիսի հրապարակում, որտեղ մինչև հիմա էլ պահպանվում է բարձր սյունը: Իսկ սերը տղաների հանդեպ որը քաղկիսցիների մոտ նախկինում դատապարտվում էր հիմա ավելի մեծ պատվի ու հարգանքի է արժանանում, քան որևէ այլ տեղ (Արիստոտելը, սակայն, հաստատելով, որ Կլեոմաքոսը սպանվել է այն ճակատամարտում, որտեղ նա հաղթանակ է տարել էրեորիացիների դեմ, սիրած տղայի համբույրի դեպքը վերագրում է քաղկիսցիների մի այլ դաշնակցի որը նրանց մոտ է ուղարկված եղել թրակական Փաղկիսից Այստեղից էլ քաղկիսցիների մոտ ծագել է ժողովրդական մի երգ

Ո վ քաջարի հայրերի որդիներ Փարիաներից հրաշալիորեն օժտված հերոսներին մի՛ մերժեք շփվելու ձեր պատանոթյան հետ չէ՞ որ արևոթյան հեռ քաղկիսիցների քալաքներո՞ ՚ ծագելում է և էրոսն ազատարար:

Սիրահարի անունն Անտոն է եղել իսկ սիրեցյալ տղայինը Փիլիստոս ինչպես հաղորդում է բանաստեղծ Դիոնիսոսը իր «էտիլոգիաներ»-ում):

Իսկ ձեզ մոտ թեբեում, Պեմպտի՛ դեա, արդյոք սովորություն չի՞ եղել, որ սիրահարը իր սիրեցյալ տղային լրիվ ղենքուզրահ նվիրի նրան զինվորական ցուցակում մտցնելու օրը Իսկ Պամմենոս անունով մի այր, որը լավ է իմացել էրոսի ուժը փոփոխել է հոպլիտների ռազմական շարակարգը, Հոմերոսին, որպես էրոսից հեռու մարդու, կշտամբելով այն բանի համար, որ նա աքայացիներին շարել է ըստ փիլիսների և փրատիրանների փոխանակ կողք կողքի շարեր սիրահարներին ու սիրեցյալներին՝

վահանը վահանի սս դավս սլ սաղալարտի ՚ետ —

միակ անպս լտելին՝ զինվորական շալակարգի մեջ, Չէ՞ լ պատահում է երբ լքում են ըստ փիլիսի շարված մոտիկներին և նույնիսկ, Չև սը վկա ծնողներին ու դավակներին, բայց Լրոսով ողեշնչված երկուսի միջով, նրանց իրարից դատելով դեռևս չի անցել ոչ մի թշնամի: Դեռ ավելին սիրահարները երբեմն նույնիսկ ծայրահեղ անհրաժեշտությունը մի կողմ թրղած, արհամարհանք են ցուցաբերում վստանգների ու տառապանքների հանդեպ: Այսպես օրինակ՝ թեսալացի Տերոնը ձախ

ձևերը՝ լեռնելով լաստին, մերկացրել է սուրը և կտրել իր բուժ մատը՝ ախոջանին առաջարկելով նույն բանն անել: Իսկ մի ուրիշը ճակատամարտի մամանակ բերանքսիվայր ընկնելով գետնին, մահացու հարվանի սպասելիս՝ թշնամուն ազաչել է մի փոքր հապաղել, որպեսզի սիրած ուղան իրեն շահանի մեջքից վարկված:

Ա՛ միայն առավել ռազմաշունչ ցեղերն են մյուսներից ավելի նվիրված էլ լսին լեռնապիները լակեղեմոնացիները, կրեռացիները, այլև նույնիկ լսող են եղել նաև հին հերոսները՝ Մելեագրոսը, Աքիլեսը, Արիստոմենեսը՝ Կիմոնը, էպամինոնդասը: Վելջինիս սիրեցյալ տղաները էլիկ են Ասոպիրոսը և Կաֆիսոպորոսը: Կաֆիսոպորոսը նրա հետ ընկել է ճակատամարտում՝ Մանտինեայի մոտ և նրա կողքին է թաղվել: Ասոպիրոսն էլ մնացել է սրպես թշնամիների համար առավել վտանգախորն ու ա՛նդր, և առաջին մարտը, սրը սիրտ է արել խոցել նրան՝ ս մֆիսսիսոպի նիսակամոսը՝ հերոսի պատիվների է արժանացել Փոկիդի մ:

Էրոսի հետ Հերակլեսի բոլոր հանդիպումները թվարկելը լծվար է լ յուրան շատ են դրանք: Բայց Իուլալոսին մինչև այժմ բոլոր սիրահարները պաշտում են սրպես Հերակլեսի սիրեցյալի ու նրա գերեզմանի լրո՝ հավասարի ու էրդում են ընկունում իրենց սիրելիներից: Ասում են լ սե, թե Հերակլեսը լինելով հմուտ բուժարար՝ մահացու հիվանդություններից փրկել է Ադմետոսի կնոջը՝ Ալկեստիսին, սիրաշահելով Ադմետոսին, որը սիրա՛արված է եղել իր կնոջը, իսկ ինքն էլ Հերակլեսի սիրեցյալն է եղել: Չէ՞ որ Ապոլլոնի մասին էլ առասպելն ասում է, թե սիրահարված լինելով Ադմետոսին

ս րկակտն ծառայո թյուն է ս ել նր ս է ա մի սմբողջ ռալ է:

Շա՛ տեղին է այստեղ հիշատակել Ալկեստիսին: Թեև Արեսի հետ կուռնի ոչ մի ընդհանուր բա՛ն չունեն, սակայն Ալկեստիսը, էրոսով լ լծված հանդգնում է մահու տալ իրեն՝ հակառակ իր կանացի բնույթի նրա Եվեթե կարելի է առասպելներից ինչ-որ ուսանելի բան քաղել, պա Ալկեստիսի, Պրատեսիլալոսի և Օրփեոսի Եվրիդիկեի մասին ավանդությունները ցույց են տալիս, որ էրոսը աստվածներից միակն է ի սեր լ ի Արդը վիշում է անում մինչդեռ նա ընդհա նրապես ինչպես Սոփոկրի մն է ասում:

ո շ գիտարտություն գիտի, ո շ ներդամություն նրա համար միայն իր օրենքն է սուրբ:

Իսկ սիրահարվածներից նա քաշվում է և միայն նրանց հանդեպ է, որ այնքան էլ անողորմ ու անդրդվելի չէ Ուտի բարեկամս, թեկուզև էլևսինյան խորհուրդներին հաղորդակից լինելը լավ է, սակայն ես տեսնում եմ, որ էրոսի և սպասավորների, և՛ խորհուրդներին հաղորդակիցների համար Ահիդում լավագույն բաժին է Վախապատրաստված: Ես լիովին շեմ վստահում առասպելներին, բայց և բոլորովին շեմ հրաժարվում դրանց վստահելուց: Դրանք որևէ կերպ առնչվում են աստվածային ճշմարտությանը երբ ասում են, թե սիրահարվածների համար ինչ-որ մի ճանապարհ կա Ահիդից դեպի լույս աշխարհը: Թե դա հատկապես ինչպես է տեղի ունենում, նրանք չգիտեն ասես թե շեղված լինելով փիլիսոփայական դատողության շավղից ինչն առաջին անգամ ցույց է տրված Պլատոնի կողմից: Եզրիպտական առասպելաբանության մեջ ճշմարտության միայն թույլ ու աղոտ առկայծումների կան ցրիվ եկած բայց գրանք այդտեղից քաղելը և այդ մանր դրույթներից դեպի մեծ հզրակացություններ գնալը շատ դժվար բան է:

Այսպիսով, մի կողմ թողնենք ս ս և ահա, երբ արդեն ցույց ենք տվել էրոսի ուժը, քննարկենք նրա բարեհաճությունը մարդկանց հանդեպ նրա կողմից ցուցաբերվող բարերարությունները ոչ այն իմաստով, որ նա ում կողմը որ դառնում է նրան շատ բարիքներ է մատուցում, քանզի դա ակնհայտ է յուրաքանչյուրին, այլ ավելի շատ այն իմաստով, որ ավելի լավն է դարձնում հենց իրենց՝ սիրահարվածներին Եվ ընդհանրապես թեև էրոսի գործերում հմուտ էլ էր սքանչանում է այդ բարիքներից սոսկ ամենանվազ նշանակալիներով երբ ասում է

Բանաստեղծ է դարձնում
էրոսը նրան ով | բնե խորթ է Մո սաներին

Նա նաև խելամիտ է դարձնում թեթևամտին և քաջարի, ինչպես տեսանք երկշտտին, նման այն բանին որ ճկուն փայտի ճյուղերը կոշտանում են շոգի ներգործության տակ

Յուրաքանչյուր սիրահար թեկուզ նա բնականից գծո ծ լինի դառնում է առատաձեռն պատրաստակամ ու մեծահոգի ժլատության և արծաթասիրության ամեն մի հետք հալվում է, ինչպես երկաթը կրակի մեջ և նա սիրեցյալ տղային որևէ բան ընծայելիս ավելի շատ է ուրախանում քան կուրախանար եթե ուրիշից ինքը սլարգեններ ստանար

Զեզ, հավանաբար հայտնի է այս դեպքը Անիտոսը Սնտեմիոնի որդին, որը սիրահարված էր Ալթիբիադեսին, մի անգամ տոնական ճաշ-

կերույթի 'ր աալիս ժամանած հյուրերին: Հանկարծ ուրախ-զվարթ ըն կիրներով խնջույքի սրահն է ներխուժել Ալքիբիադեսը և, սեղանի վրա յից վերցնելով գավաթների կեսը, հեռացել է: Երբ հյուրերն սկսել են վրդովվել ասելով՝ «Այս պատանին քեզ հետ հանուուզն ու վիրավորական ձևով վարվեց» Անտիոսը պատասխանել է «Ո՛ր, շատ սիրալիր, չի՞ որ կարող էր և բոլորը վերցնել, իսկ նա դեռ այսքանը թողեց ինձ»:

18 Այս պատմութունը Զևքսիպոսին շատ է դուր եկել: «Հերուկ- լի ու լեմ կրդվում,— ասել է նա — ես համարյա պատրաստ եմ հրա- ժարվել Անտիոսի նկատմամբ մեզ ժառանգված թշնամանքից որպէս փիլիսոփայութեան ու Սոկրատեսին հաշածողի, Լթի Նա այդպես հեզա- համբույց և սիրալիր է եղել իր սիրեցյալի նկատմամբ»:

Երևո ավելին,— ասել է հայր — էրոսն արդյոք ընդհանրապէս չ'ալլ յ'փոս մարդկանց չի՞ դարձնո մ բարեհամբույր ու մարդամոտ

էյսու է որտեղ վազ է և ճրագը բարեհա իրոյր տեսք ո նի տո նը —

յայես չի էլ ասով րվում էրոտիկ կրակից և մալդ ւս լեմքը Թայց Իարդիկ մեծ մասամբ վերջին դեպքում տարօրինակ անտարբերութուն էն գրսեորում գիշերը լույս տեսնելով տանը՝ դա ընկալում էն իբրև ինչ-որ հրաշալի ու դժայլելի մի բան իսկ տեսնելով, թե ինչպես մանր ու սոսր հողին հանկարծ լցվում է ըմբռնումով ազատասիրութեամբ, ողնվայ ս լ յոսվյումը գրավչութեամբ, առատաձեռնութեամբ նրանք պահանջ ու պատմ Տէ լե մարի օրինակով բացականչելու:

Այստեղ և Կնհայտ է ասածո առկայո թյո նը

Ե կ լար լ սնալի չի՞ ասա Դափնեո՛ւ, ի սեր Քարիտների, հեռեյալը Նասնպէս Սիրահարվածը համարյա բոլորին լացի իր սիրո առար կ մե, — ոչ միայն ընկերներին ու տնեցիներին, այլև օրենքները, և պե սերին, և արքաներին, — ոչնչից շվախենալով ու ոչնչի առաջ լխոնարհ վելով պատրաստ՝ դիմակայելու «շանթ ու նիզակին» իր սիրեցյալ ողայի վրա առաջին հայացքը գցելիս

Կուխը հակեց ինչպես աքլորը ստրկորեն կախելով թևերը

և նրա խիղս խութունը կոտրված է ու տապալված է նլա հողու հոյալ ությունը

Գտնվելով Մուսաների կողքին տեղին է հիշել Նաև Սապֆոյին: Հոտմեացիք ասում են, թե Հեփեստոսի որդի Կակոսը կլակէ շիթեր էք

արտաշնչում: Իսկ Սապֆոյի բերանից դուրս են գալիս հիրավի կրակով շաղախված խոսքեր, և նա երգերում վերարտադրում է իր սրտի կրակը:

Բարեհնչոն Մոսաների միջոցով բոժելով էրոսին

Ինչպես Փիլոքսենեսն է ասում: Եթե Լիսանդրան, Դափնեոս, դեռ քո հիշողությունից չի ջնջել քո նախկին սիրալիկն ասյրումների հիշողությունը, հիշեցրո՛ւ մեզ այն ոտանավորները, որոնց մեջ գեղեցիկ Սապֆոն ասում է, թե ինչպես սիրած աղջկան տեսնելիս ձայնը մարում է մարմնով մեկ կրակ է վազում, գունատվում է և գլուխը պտտվում է» Երբ Դափնեոսը կարդացել է բոլորին հայտնի այս տողերը, հայրս նրան համամիտ, շարունակել է «Ի սեր Զևսի, իսկ ի՞նչ է դա ասածուց եկած ակնհայտ մոլագարություն չէ՞: Հոգու դիվային ակեղծություն չէ՞: Այսպիսի ուժի հասնում է այն ցնցումը, որ ասյրում է Պիթյան իր եռտասնու վրա: Քրմերից որի՞ն են այսպիսի մոլագարության մեջ գցում Ֆլէյտայի դողանքը, Մեծ Մոր պատվին հնչող հիմները և ծնծղան:

Եվ ախր շատերն են տեսնում այդ նույն մարմինը այդ նույն գեղեցկությունը, բայց էրոսով բռնված է միայն մեկը: Իսկ ի՞նչ պատճառով: Թայց մի՞թե անհասկանալի է, թե Մենանդրոսն ինչը ի նկատի ունի, երբ ասում է որ սերը՝

հոգու հիվանդություն է,
հարված է ներքին վերքի աղբյուր

Այդ հիվանդության համար մեղավորը աստված է ուր մեկին ատահարում է, իսկ մյուսներին ձեռք չի տալիս

Այն ինչ տեղին կլինեի հենց սկզբում ասել, ես չպիտի շատված թողնեմ գոնե այստեղ, մեկ որ արդեն «բերանս է եկել», էսբիլեսի արտահայտությամբ, որովհետև սա մեծադույն նշանակություն ունի: Եթե այն ամենի համար, ինչը մեր գիտակցության մեջ մտնում է ոչ զգայական քմբռնման միջոցով, մենք վստահություն ենք առնում կամ առասպելից, կամ օրենքից կամ դատողությունից, ապա աստվածների մասին կարծիք կազմելիս մեր ղեկավարներն ու դիտորդները ամբողջովին հանդիսանում են բանաստեղծները օրենսդիրները և, երրորդ հերթին՝ փիլիսոփաները: Եվ որ աստվածներ գոյություն ունեն, դա նրանք բոլորը հավասարապես հաստատում են, բայց միմյանց հետ խիստ տարակարծիք են սրանց

թվի, փոխհարարերությունների, էություն և ուժի առնչությամբ Փիլիսոփաները ենթադրում են թե աստվածները

չփոխենալով հիվանդություններ ու ծերություն
չփոխենալով հոգսեր, խուսափում էին
ժանրաբայ Աքերոնի գետանցումից

Այստեղից նրանց համար անընդունելի են բանաստեղծների կողմից ներմուծված աստվածները Երկպառակության, Աղերսանքի, և նրանք հրաժարվում են աստվածների շարքում ճանաչել Արեսի որդիներ Վախին ու Սարսափին Փիլիսոփաները շատ բաներում տարակարծիք են նաև օրենսդիրների հետ, Այսպես Քսենոփանեսը կգիպտացիներին յուրհուրդ էր տալիս որ եթե նրանք մահկանացու են համարում Օսիրի սին ապա շպեռք է նրան պաշտեն որպես աստծու, իսկ եթե աստված են համարում, ապա շպեռք է ողբան: Մյուս կողմից բանաստեղծները և օրենսդիրները շեն էլ ուզում լսել փիլիսոփաներին, որոնք խոսում են ինչպես աստվածների մասին այնպես էլ ինչ-որ գաղափարների թլիբի մտնողների ու ոգիների մասին, և շեն կարող հասկանալ նրանց

Ընդհանրապես այս ասպարեղում կարծիքները ներկայացնում են մեծ բազմազանություն ու հակասականություն: Բայց ինչպես որ մի ժամանակ Աթենքում կային երեք կուսակցություններ՝ պարալիոսների, Լակիրիոսների ու պեդիոսների, որոնք միմյանց հետ մշտական դրժտություն մեջ էին, բայց հետագայում հավաքվելով միասին քվեարկության համար, բոլորն իրենց ռայքը սվեցին հօգուտ Սոլոնի՝ նրան ընտրելով պերագույն դատավոր, արխոնտ և օրենսդիր՝ որպես իր առավելություններով անվիճելիորեն առաջին տելը բոնոզ մի մարդու,— այդպես էլ երեք աստվածաբանական կուսակցությունները տարակարծիք լինելով և զժվարությամբ ընկալելով միմյանց առանձին հայացքները՝ մի բանում անդրդվելիորեն միաբան են, և էրոսին հավասարապես աստվածների շարքն են դասում առավել ականալոր բանաստեղծները և ուղիներն ու փիլիսոփաները,

միահամոռ ռ ճայնով բարձր փառսքսելով

Նպուրտս հայտվել է Ալքեոսը Պիտտակոսին միլեթացիների մոտ ուսպես ընտրելու մասին:

Այսպես ուրեմն էրոսը Հեսիոդոսի Պլատոնի և Սոլոնի կողմից բրս արխոնտ ու հարմոստ հռչակված, Հելիկոնից իջնում է Ակաոնիս՝ սլրոյս կան հանդերձանքով, զլիին՝ պսակ, բարեկամության և

ընկերության շքախմբի ուղեկցութեամբ: Իսկ նրանք միավորված են ոչ թե «շղթաների կապերով», որոնց մասին խոսում է Եվրիպիդեսը՝ բերելով ճնշվածների վրա դրվող սառը, դժնդակ և ամոթալի անհրաժեշտության պատկերը այլ հրաշագեղ և աստվածային կեցութեան ձգտումով թևավորված, որի մասին ինձնից ավելի լավ ուրիշներն են ասել»:

Երբ հայրս վերջացրել է իր խոսքը, Սոկրատեսն ասել է «Տեսնո՞ւմ ես, երկրորդ անգամ դու անշվելով միևնույն առարկայի հետ՝ ինչ որ ընդհատում ևս ինքդ քեզ ու մի կողմ գնում: Եթե թույլատրելի է ասել իմ կարծիքը, ապա դու ճիշտ չես երբ, հակառակ քեզ վրա վերցրած պարտականությունների, հրաժարվում ես մեզ հաղորդակից անել մեզ համար այդքան սրբազան ճշմարտությունների: Ա՛յ, դու մինչ այդ էլ ասես թե դժկամորեն հիշատակելով Պլատոնին ու եգիպտացիներին՝ առաջ անցար, հիմա էլ ես այդպես վարվում: Իհարկե, այն, ինչ արդեն «պարզ ասված է» Պլատոնի կողմից, կամ ավելի շուտ՝ մեզ աջակցող աստվածների կողմից Պլատոնի բերանով, դու չպետք է կրկնես, «նույնիսկ եթե մենք այդ մասին քեզ խնդրենք» բայց քո այն ակնարկը թե եգիպտական առասպելը համընկնում է այն բանի հետ ինչ էրոսի մասին ասում է Պլատոնը, դու չպետք է թողնես մութ ու մեզ համար չբացահայտված մենք ուրախ կլինենք մեծ բանի մասին գոնե մի փոքր բան լսել»:

Քանի որ ուրիշներն էլ են միացել այդ խնդրանքին ապա հայրս ասել է թե եգիպտացիք, ինչպես և հելլենները ճանաչում էն երկու էրոսի համաժողովրդական ու երկնային, բայց երրորդ էրոսի տեղ ըն գունում են արեգակին և շատ են պաշտում Ափրոդիտեին՝ նրան նույնաչնելով կամ լուսնի հետ կամ երկրի

Մենք նույնպես մեծ նմանություն ենք տեսնում էրոսի և արեգակի միջև: Ո՛չ մեկը, ոչ էլ մյուսը կրակ չէ թեև ոմանք դա էլ են պնդում, այլ՝ քաղցրագին ու կենարար լուսապսակ է և ջերմություն, որն արևից դեպի մարմինը սուրալով՝ դրան սնունդ ու աճ է հասցնում, իսկ էրոսից էլ նույն սյդ բարիքը հայթայթում է հոգիներին: Եվ ինչպես արեգակն է ավելի տաք լինում անձրևից հետո ամպերի տակից կամ մշուշից դուրս գալով, այդպես էլ էրոսը սիրածի հետ հաշտվելով այն գժտությունից հետո, որ ծագել էր զայրույթից կամ խանգից, ավելի քաղցրագին և ավելի ուժեղ է դառնում: Այնուհետև, ինչպես արևի վերաբերյալ են ո՛լանք մտածում, թե նա հանգչում է ու նորից բոցավառվում, այդպես էլ էրոսին են նրանք համարում մահկանացու և անկայուն: Եվ վերջապես, ինչպես նախնական մարդունների շենթարկված մարմինը չի

կարող առանց վնաս կրելու տանել արևի ճառագայթումը այդպես էլ հոգին, շատանալով պատշաճ դաստիարակություն, անկարող է անցավ տանել էրոսին և մարմինը և հոգին դուրս են գալիս իրենց սովորական վիճակից և բռնվում մի հիվանդությամբ, որի համար պետք է մեղադրեն ոչ թե աստծու ուժին, այլ՝ սեփական թուլությանը

Միայն հարկ է տարբերություն սահմանել այն բանում որ արեգակը տեսողությանը հավասարապես ցույց է տալիս գեղեցիկն ու այլանդակը, իսկ էրոսն իր լույսն ուղղում է միայն գեղեցիկի վրա՝ սիրահարվածներին զրդելով միայն դրա վրա դարձնել իրենց հայացքները իսկ մնացած բոլորին արհամարհելու

Մենք երկրին բոլորովին նման շենք համարում Ափրոդիտեին, բայց իրանք, ովքեր լուսինն Ափրոդիտե են անվանում, հենվում են որոշ նմանության վրա. լուսինը մասնակից է և՛ երկրին, և երկնքին և մահկանացուի ու անմահի միախառնման տեղն է: Լուսինն ինքնին անզոր է և մութ է մնում, եթե տրեգակից չի լուսավորված, ինչպես Ափրոդիտեն՝ առանց էրոսի աջակցության: Այսպիսով, կարելի է ընդունել, որ լուսինն սվելի շատ նմանություն ունի Ափրոդիտեի, իսկ արեգակը՝ էրոսի հետքան մնացած աստվածների, այսուամենայնիվ սյդ նմանությունը բնավ էլ լիակատար նայություն չէ ինչպես էություն հոգին ու մարմինը շեն համընկնում այլ տարբերվում են, այդպես էլ արեգակն իսկ-որ տեսանելի բան է իսկ էրոսը՝ ինչ որ մտահայեցական: Եվ էթե այսպիսի պնդումը շատ էլ կտրուկ չթվա ապա կարելի է ասել որ արեգակը նույնիսկ հակադրոծում է ընդդեմ էրոսի իս միտքը մտահայեցողականից շեղում է դեպի զգայականը՝ հմայելով տեսանելի գեղեցկությամբ ու վայթակզելով միայն այդ տեսանելիի մեջ փնտրելու և ճշմարտությունը, և՛ բոլոր բարիքները այլ ոչ թե ուրիշ որևէ տեղ:

Գեպլ այն ատժը ինչ շղջողում է ա խալհ մ
Մեւ հապուրում է անգսպիի կիրքը —

Ի Է Ն Լ Ի պիդի սը

Ի Լ մենք չգի ոեք Իի ա Լ աշխ սրհ

Ի օկ ավելի ճիշտ շենք հիշում և իիայն կրո ք կարող է հիշեցնել մե
այովածը:

Իրոք, ինչպես որ ուժեղ ու վառ լույսից արթնացած ի սրլ ի Լ
ու իվ Լ ն գալիս և դեսուղեն փախչում հրագում նրա հոգուս հայտնված
ու սրս պատկերները, այդպես էլ կեցության այն փոփոխության ժամա-

նակ, ինչպիսին հանդիսանում է ծնոնդն այս աշխարհում, արեգակը, ըստ կրեոլոգիայի, մեր գիտակցությունը շարժեցնում է կարծես թե ինչ-որ դեղաթույնով, և բերկրալի զարմանքից մոռացվում է նախկին ամեն ինչը: Այնինչ հոգու համար իսկական իրականությունը հենց այդ կեցությունն է, եղել և, գալով այստեղ՝ նա երազ է տեսնում, որտեղ հիացմունքով ողջունում է արևին որպես ամենադեղեցիկ և աստվածային կերպարանքի:

Նա իսկոյնս նեթ գայթակղվո մ է կեղծախնդո ն տեսիլքով

Վստահ որ այստեղ իրեն շրջապատող ամեն ինչ դեղեցիկ է ու գնահատելի, մինչև որ հանձին աստվածային էրոսի իրեն կհանդիպի ողջմիտ բուժարարն ու փրկարարը հոգուն տանելով մարմիններից դեպի ճշմարտությունը Աիդից դեպի «ճշմարտության դաշտը», որտեղ հաստատված է մեծ, մաքուր և իսկական գեղեցեկությունը, ինչի հետ հոգին ծագավի է հազոր լակցվելու: Իրոսը ուղղություն է տալիս հոգուն որպես խորհուրդների ղեկավար այդ խորհուրդների մասնակցին:

Թայց քանի որ հոգին վերադարձված է այս աշխարհը, էրոսը չի կարող նրա հետ չաղսրդակցվել ինքնուրույնաբար, այլ՝ մարմնի միջնորդությամբ: Ինչպես որ երկրաբանները դիմելով մտահասանելի առարկաները պատկերացնելու դեռևս անկարող աշակերտներին, նրանց ցույց են տալիս շոշափելի ու տեսանելի բաները վերարտադրված զրնդերի, խորանարդների, դողեկալիքների նմանությամբ, այդպես էլ երկնային էրոսը հմտանալով ուրվապատկերման մեջ՝ ջահելությամբ շողշողացող կերպարներով գեղեցիկ ալտացուումները սեղ ցույց է տալիս գեղեցիկ, բայց աստվածայինը մահկանացու փոփոխությունների շենթական՝ փոփոխելի, մտահասուն՝ զգայական և այդպես աստիճանաբար սրթնացնում է մեր բոցավառվող հիշողությունը:

Եվ ահա բարեկամներից ու մոտիկներից կեղծ խրատներ ստացած որոշ անձինք փորձելով զոռով և անմտորեն մարել կիրքը ոչ մի լավ բանի շեն հանգել այլ՝ կամ բռնվել են խռովքի մոլուցքով, կամ դիմելով միջին ու անվայել հանուշքների՝ անփառունակ կերպով խամբել են: Իսկ նրանք, ովքեր ղեկավարվելով առողջ դատողությամբ ու խղճով, կառժես թե կրակից խլել են դոս անդառությունը, բայց հոգուն թողել են շողացումը, լույսը և այն ջերմությունը, որը ոչ թե առաջացնում է ցնցում, ինչպես ասել է մեկը, ատոմի սերմերը ճնշելով գրգռման ներգործությամբ ու դրանց ողորկության շնորհիվ, այլ զարմանալի կենարար հեղեղ՝ բույսերի մեջ հյութերը շալժման նման և փոխըմբռնման:

բարեհաճության ծակոտիները բաց անող: Շատ ժամանակ չի անցնում, և նրանք թողնելով սիրելիների մարմինները, թափանցում են նրանց էության խորքերը՝ լայն բացված աչքերով հայում են նրանց բարոյական կերպարանքը և նրանց հետ շփման մեջ մտնում խոսքով ու գործով, եթե նրանք իրենց հոգում պահպանում են գեղեցիկի ուրվագծերն ու պաակերը: Իսկ եթե ոչ ապա անուշադրության են մատնում նրանց և դիմում ուրիշներին, ինչպես որ մեղուները թողնում են փարթամորեն ծաղկած, բայց մեղր չպարունակող բույսերը: Իսկ այնտեղ, որտեղ նրանք հանդիպում են աստծո ներկայության հետքի ակնարկի, բերկրալի նշանի լցվում են աստվածային հիացքով ու բոցավառվում խնդագին հիշողությամբ այն բանի, ինչն իսկապես ամենքին ուրախություն, երանություն ու սեր է բերում

20 Այն ինչ բանաստեղծները գրում են ու երգում էրոսի մասին, մեծ մասամբ կատակներ են՝ խրախճանային դվարձություններին հատուկ բայց որոշ բաներ նրանց կողմից լրջորեն են ասված՝ կա՛մ սեփական խելամիտ դատողություններից ելնելով, կա՛մ այն պատճառով, որ աստծո օգնությամբ հանգել են ճշմարտության Այսպիսի ասույթներին մեկը վերաբերում է նյա ծագմանը

դա մի հլոր աստված է
ծնված արագոտն Լրիսից
ու ոսկեգանգս ր Ձեփյուտո ից

Եթե միայն քերականները ձեզ չեն համողել իսկապես, ասելով, թե դա ծիածանի գույների փողփողուն փոփոխականությանը վերաբերող պատկեր է» — «Իսկ ուրիշ էլ ինչի՞ կարող է դա վերաբերել» — հարցրել է Դափնիսը: «Լսեցե՛ք, — պատասխանել է հայրս, — ես այդ մասին կասեմ այնպես, ինչպես դա թելադրում է իրականությունն ինքը Իրիսը այսինքն՝ ծիածանը — դա շափավոր խոնավությամբ, թափանցելիությամբ ու միջին հաստությամբ ամպերին հանդիպող արևային ճառագայթների լիկումն է: Թեկման հետևանքով մեզ թվում է թե երևույթը տեղի է ունենում հենց ամպի մեջ: Ճիշտ այդպիսին է նաև էրոտիկ ապրումը որն առաջացնում են աղնիվ ու գեղասեր հոգիները դրանք հիշողության բեկում են հարուցում այն բանից, ինչը մենք այստեղ դիտում ենք իբրև շատ դժգեցիկ և անվանում ենք այդպիսին, գեսլի այն, ինչը գտնվելով մեր սահմաններից այն կողմ, աստվածային է և հմայիչ և ել անելի, Իրաին է ու իսկապես գեղեցիկ է:

Թայց սիրահարվածների մեծ մասը տղաների ու կանանց մեջ հե-
աամտելով որոնելով գտնելով այդ գեղեցկության ճանաչելի կերպարը
լեն կարող գտնել ավելի հաստատուն մի բան, քան դառնության հետ
խառնված հաճույքն է այդպիսին է Իկսիոնի մոլորութունը, որը փոր-
ձում է աճյերի մեջ որսալ իր կրթի առարկայի թափանցիկ պատկերը:
Այդպես երեխաներն էլ, ծիածանով գայթակղված փորձում են ձեռքով
բռնել այն:

Այլ է ողջամիտ ու մտածող սիրահարի վերաբերմունքը սիրեցյալ
տղայի հանդեպ, նրա հայացքը շեղվում է դեպի աստվածային ու մտա
հասանելի գեղեցկությունը: Հանդիպելով տեսանելի գեղեցկությանը, նա
դրանից օգտվում է իրև հիշողության համար հենարանից, հրձվում է
դրանով և ուրախանալով այդ շփմամբ, է՛լ ավելի բոցավառվում է
մտքով: Թայց մնալով այլ մարմնական աշխարհում, նա չի նստում ան
գործունյա սքանչացմամբ տոգորված աստվածային լույսով ապշած,
այլ մահվանից հետո քնկնելով այնտեղ նա չի ձգտում փախչիլ ու վե
րադառնալ երկրային աշխարհը որպեսզի անտես սավառնի նորապսակ-
ների դռների մոտ՝ նմանվելով մարմնական հաճույքներին տրված, սի-
րահար կոչվելու անարժան տղամարդկանց ու կանանց շար ուրվական-
ի երին

Իսկ էրոսին իսկական հաղորդակիցը հայտնվելով այն աշխարհում
և քստ արժանվույն շփման մեջ մտնելով գեղեցկութիան հետ թևավոր
վում է և իր աստծուն ուղեկցում երկնային շուրջպարի մեջ այնքան ժա-
մանակ, մինչև որ վերադառնա Լուսնի և Ափրոդիտի մարգագետիննե-
րը, որտեղ կենցիկ՝ սպասելով նոր վերածնություն:

Թայց այս ամենն արդեն գուրս է գալիս մեր այսօմյան խոսակցու
թյան սահմաններից: Իսկ էրոսին ինչպես և այլ աստվածների, Եվրի
պիդեսի խոսքով ասած

սիրելի են մահկանացուները յողմից մատուցվող պատշաճ մեծա անքնել

և անցանկալի է նրանց քամահրանքը էրոսը բարեհաճ է իրեն սրժա
նավայել կերպով ընդունողների հանդեպ բայց խիստ է ինքնագլուխնե
րի հանդեպ Այնպես չի հետապնդում ու պատժում Քսենիոսը հյուրև
րին ու խնդրարկուներին հասցվող վիրավորանքի և Գենետլիոսը ծնող
ներին շհարգելու համար ինչպես վիրավորված սիրահարների բողոք-
ներն է լսում էրոսը՝ կոպտության ու մեծամտության խստաբա րո պո ո-
ժիչը:

Հարկ կա՞ հիշեցնել Եվքսիստետեի ու Լեկոկոմոսի մասին: Կամ
տ՞յն կնոջ, որը Կիպրոսում հիմա էլ դեռ Փնարտիկ մականունն է կրում:
Բայց գուցե դուք չե՞ք լսել կրեաուհի Գորգոյի կրած պատժի մասին, որի
բախտը նման է Փնարտիկի բախտին: Սա քարացել է լուսամուտից նու-
յնով այն մարդու դերեզմանին որը սիրահարված է եղել իրեն: Իսկ
Գորգոյին սիրելիս է եղել ոմն Ասանդրոս՝ լավ բարքի տեր և ազնվա-
զամ մի Երիտասարդ: Թեև փայլուն վիճակից հետո նա ընկել էլ աղ-
քատության մեջ, այնուամենայնիվ իրեն անարժան չէր համարում Գոր-
գոյին կնության խճ դրել մանավանդ որ ինքը նրան ազգական էր գալիս:
Գորգոն հարուստ էր, և նրա ձեռքը խնդրելու էին գալիս մեծ ունեցված-
յի տեր շատերը սակայն Ասանդրոսին էր հաջողվել իր կողմը տրամա-
դրել աղջկա բոլոր տնեցիներին ու խնամակալներին:

21 Բացի այդ, սիրո ծննդյան աղբյուրները պատկանում են ոչ թե
ոչ է մի սեռի, այլ՝ երկուսին էլ հավասարապես: Մի՞թե չեն կարող
ինչպե՞ս տղաներից, այնպես էլ կանանցից ծագել այն պատկերները
որոնք Լրոսին ենթակա մայմիներն են թափանցում, շարժման ու գրգռ-
ման մեջ դնում սրա կազմը և մյուս ատոմների հետ հոսում միանում
սերմին:

Նույնը վերաբերում է նաև դեղեցիկ ու սրբալան հիշողս թյուննե-
րին, որոնք մեզ վերադարձնում են դեպի աստվածային և իսկական
սիմպլիական գեղեցկութունները և հոգիներս թևավորում ի՞նչն է խո-
չընդոտում դրանց, որ ծագեն աղջիկներից ու կանանցից, ինչպես և
տղաներից ու պատանիներից, էթե արտաքին կերպարանքի թարմու-
թյան ու դրավճության միջով նշմարվում է մաքուր ու ազնիվ հոգին,—
ինչպես որ լավ կարված կոշիկը, Արիստոսի խոսքերով ասած ցույց է
տալիս ոտքի գեղեցկութունը,— երբ նա, ով ընդունակ է դա ընկալել
դեղեցիկ ու մաքուր մարմնական ուրվագծերի մեջ ճանաչում է լուսավոր-
ուզու ուղիղ ու անխախտելի հետքերը:

Դրամատիկական մի գործող անձ բավականո թյուններին նվիրված
էլկը այս հարցին, թե՛

Հա վո՞ւմ ես դո՞ արդյոք գեզի ա նական կամ կանացի գեղեցկո թյունները —
լուսա խանում է

Ոչ տեղ որ գ' դեցկո թյո նն է հենց այն կողմն էլ հակվո մ ել ես

Բայց ս յս պառասխանը խոսում է նրա սո կ ստոր ուն շանյների
յ յին ի յչ է ի կ սկան գեղեցկության առաջ խոնարհվող մարդը

սիրայի՛ն ընտրութիւն անելիս կելնի ոչ թե գեղեցկութիւնից և հոգու ազ նըվութիւնից, այլ սեռական տարբերութիւնների՞ց:

Այնուհետև, ձի սիրողը ավելի պակաս չի հիանում Պողարդի բնու ծին հատկութիւններով, քան «Ազամեմնոնյան էտայի», և որսորդը բարձր է գնահատում ոչ միայն որձ շներին այլև կրետական ու լակոնական էգ շներ է բուծում: Իսկ, ի նչ է մարդկանց մեջ գեղեցիկը գնահատողը անաշտ չի՞ կարող լիսել երկու սէտերի նկատմամբ, բայց տարբերութիւն դնել տղամարդկանց հանդես սիրո ու կանանց հանդես սիրո միջև, ինչպես տղամարդկանց ո կանանց զգեստների միջև:

Աստ մ են թե ծաղկո ն արտաքինը «առաքինութիւնների ծաղիկն է» Իսկ անհեթեթութիւն է մտածել, թե կինը չի կարող ունենա նաև բնածին առաքինութիւնների հատկանիշներ: Ախր ճիշտ է ասված էսքիլեսի բանաստեղծութիւն մեջ

Սիրահարվածո թյան հուայի հատկանիշն ինձ համար
բոցավառ հայացքն է ամոսն ն լմբոշխնող սղջկս

Բայց մի՞թե կնոջ արտաքինի մեջ հնարավոր է տեսնել միայն հատուցն, սանձարձակ ու փշացած բնավորութիւն նշաններ, իսկ համեստութիւնն ու ողջախոհութիւնը չեն կարող ճառագայթել այնտեղից: Թե՞ այսպիսի շատ բաներ էլ տեսանելիորեն դրսևորվում են, բայց չեն հողում հոգին և էրոսին չեն կանչում: Ե՛վ այս, և ս չն ենթադրութիւնը դեմ են բանականութիւնն ու ճշմարտութիւնը:

Այսպիսով քանի որ ւպայուցված է, որ երկու սեռերին էլ հերհատուկ են միևնույն գծերը և նրանք պետք է համատեղ սրաշապանվեն ընդհանուր հակառակորդից ուրեմն, Ի՞նչպիսե՞ն հանդես դանչ ընդդեմ այն ըմբռումների, որոնք հենց նոր շարադրեց Զեքսիպոսը: Նա էրոսին նույնացրեց անզուսպ կրքի հետ, որը հոգին տանում է դեպի սանձարձակութիւն, ի՞նչ էլ ոչ այնքան համոզված լինելով դրանում, որքաւ անսալով էրոսին խորթ ու մասլ մարդկանց կարծիքներին: Նրանցից ոմանք օժիտով հրապուրված, իրենց սուսն են տանում ողորմելի կանանց, իսկ դրամների հետ միասին՝ նաև ճղճիմ հաշվարկներ, որոնք իրենց հետևից ամենօրյա գծություններ են բերում: Ուրիշները, առավել մտահոգված լինելով նրանով, որ Եառանդ ունենան, այլ ոչ թե կեն նմանվում են այն կնճիթավոր ճպուսներին, որոնք իրենց սերմը դնում են ծովասոխուկի կամ նման մի բանի վրա զավակ ծնելով ո միջ ուղո մ է լինի՝ նրանք պատրաստ են հրաժեշտ սալ ամուսնութիւնը կամ էլ շրաժանվելով՝ չեն մտածում այն մասին որ սիլ են ու սիրված լլ ենն

Մինչդեռ «հարգել» բառն ինքը սոսկ մի առավ տալքերվելով ջգե-տեղել» բառից, ինչպես ինձ թվում է ուղղակի ցույց է տալիս ժամանակի ու սովորույթի ազդեցության տակ առաջացող անհրաժեշտություն հետ միացած բարեհաճությունը: Նա, ում հանկարծակի էրոսը լսվի իր շորշովում, սկզբում կպահպանի «իմ»-ի և «ոչ իմ» ի տարբերակումը, ինչպես ասվում է Պլատոնի «Պետություն» մեջ: Քանզի միանգամից չէ որ «ամեն ինչ ընդհանուր է դառնում լարեկամների միջև» և, ճիշտ այդպես էլ սիրահարվածների միջև: Բայց Նաղթահարելով մարմինների առանձնակիությունը՝ նրանք ւատիճանաբար միացնում են ու միաձուլում իրենց հոգիները՝ շթանկանալով լինել ևրկուսով և իրենց չ՛ալարելով երկու հոգի:

Փոխադարձ հանդուրժողությունը սոս ակնբան անհրաժեշտ է ամ ստիճան մեջ, էլ ավելի, քան ներքին հակումը լաստիարակվում է դր սից՝ խղճի և ւյն երկյուղի ներգործությամբ, որ ներշնչում են օրենք ներք դրանք Ի՛շտ մնում է՝ հաճատ զ ասլուղնելի ւնսագաշտում սլունք

ՍանՆԻ նավաղեկին ենթարկվ Ի ևն հնազանդորն

Թայց էրոսն այնքան ինքնատիրապետ մ, վստահություն է ձուք լելում, որ եթե շփմա՛ մեջ մանի նույնիսկ անտանձ հոգու հետ, ապա րան հեռու կտահի ալ սիրահարներին, կտարելով դրա հանդգնությունը, ջախջախելով դրա գոտողությունն ու կոպտությունը և ներշնչելով խղճմտություն զսպվածություն ու հանգստություն, և, տալք է համեատ կուպարանք՝ նրան հնազանդ կդարձնի միայն մեկի հանդու

Դուք, իհարկե, լսել եք բանաստեղծների կողմից երգված շ ս իրե-լտիզայի մասին, թե նա ինչպես է կիրք բորբոքել Հելլագայտի մեկ դեռ ավելին՝ տալ էլ օտվից ծով կրակոտ վեճերի ատարկա, բայց ր էլ ոսը նրան էր է ներշնչել թեսալացի Հիպոլոթոսի հանդեպ ապու

Թողնելով երկու կողմից ավրներով
դարձող Կերնթոսը,

Ի տվելով միացած բաղմա թիլ սիրեկաններից և հեռերանելի լիվ-լտի ամբոթից, բոլորից թարուն հեռացել է Թեսալիա: Իսկ այստե նաչք նրա գեղեցկության հանդեպ ունեցած նախանձից նրան հրա-լուրել տարել էն Ափրոդիտեի տաճարը, որտեղ բարկոծելով օդանել էն Ալմ էլ դեռ այդ տաճարը կրում է Ափրոդիտե մարդասպան անունը

Մենք գիտենք ազախիներին, որոնք մերժել են իրենց տերերի սիրալին նկրատումները, և հպատակների որոնք արհամարհել են թագուհիների երբ իրենց հոգում տիրելիս է եղել էրօսը. ինչպես որ Հոռոմում դիկատատոր ընտրելուց հետո, մնացած բոլոր մագիստրատները վայր են դնում իրենց լիազորությունները այդպես էլ նրանք, ում հոգուն տիրա սեռում է էրօսը ազատագրվում են մնացած բոլոր տերերից ու պետերից, ասես թե տաճարի սպասավորներ լինեն: Իսկ ազնվաբարո կինը, որին էրօսը կապել է օրինական ամուսնու հետ, ավելի շուտ կհանդուրժի արջի կամ օձի գիրկն ընկնել, քան թե կողմնակի տգամարդու մահճին դիպչել:

22 Այդ բանի համար շատ օրինակներ ունեք դուք՝ էրօսի համարազաքացիներ ու ընկերակիցներ բայց չի կարելի անուշադիլ թողնել գալաթացի կնոջ Կամմայի օրինակը՝ Դա տետրարքոս Սինատոսի կինն է եղել, որն աչքի էր ընկնում անսովոր գեղեցկությամբ: Նրան սիրահարվեց գալլ ամենաերևելի ազնվականներից մեկը՝ Սինորիքոսը՝ Համոզվելով, որ ոչ գուռով, ոչ խնդրանքնելով չի կարող այդ կնոջն իր կողմը տրամադրել, քանի դեռ ոչ է Սինատոսը նա վերջինիս սպանեց: Այդ դժբախտության մեջ Կամմայի համար ապաստան ու սփռփանք եղավ իր տոհմին ժառանգորեն անցած քրմական սպասավորումը Արտեմիսին: Համարյա սմբողջ ժամանակը նա անցկացնում էր աստվածուհու տաճարում և իր մոտ չէր թողնում ոչ մի տգամարդու, թեև իր ձեռքն էին խնդրում շատ թագավորներ ու տիրակալներ: Սակայն երբ Սինորիքոսը փորձեց նրա հետ հանդիպել ամուսնություն մասին խոսելու համար, Կամման լմել ծեց այդ փորձը և նրան ոչ մի հանդիմանանք չա եց անցյալի առթիվ կարծես թե Սինորիքոսի արարքը, որը Կամմայի հանդեպ ունեցած կիրքն էր հարուցել, իր մեջ ոչ մի ստոր բան չէր պարունակում Այսպիսով, նա վստահելով, և կավ Կամմային ամուսնական առաջարկ անելու: Կինը նրան դիմավորեց ձեռքը մեկնած և, տանելով աստվածուհու դռհասը գալի մոտ հեղում կատարեց մեղրաջրով լի գալաթով, իսկ մեղրաջրի մեջ, ինչպես պարզվեց, նախապես թույն էր խառնել: Այնուհետև հեղուկի մոտավորապես կեսը իմելով մնացորդը տվեց գալլին: Իսկ երբ տեսավ որ նա բոլորը խմել էր երկրանքով բացականչեց՝ անունով դիմելով սպանված իր ամուսնուն՝ «Սպասելով այսօրվա օրվանը շատ սիրելի իմ ամուսին, ես առանց քեզ ապրեցի վշտակոծ Հիմա ուրախությամբ ընդունի բ ինձ քեզ մոտ ես քո վրեժը լուծեցի այդ ստորագույն մարդուց և երջանիկ եմ, որ քեզ հետ ապրել եմ ընդհանուր կյանքով, իսկ նրա հետ մեռնում եմ ընդհանուր մահով»:

նվ Սինսրիբոսը որին պատգալակ վ յո լ ս հանեցին, տեղնուտեղը մե
ով, իսկ կամման դեռ մի օր ու գիշեր էլ ապրեց և, ինչպես պատմում
էն մահը դիմաւորեց բերկրալի հանգստութեամբ:

23. Այսպիսի օրինակներ շատ են եղել և՛ մեզ մոտ և բարբարոս
Ներքի էլ ո՞վ սրանից հետո կհանդուրժի այն պնդումը, որ իբր թե Ափ
րոդիտեն միանաչով էրոսին՝ խոչընդոտում է բարեկամութեան առաջաց
մանը: Ինչ վերաբերում է շփմանը, կամ ալելի ճիշտ՝ արականի զագ-
լի կինակցութեանը ալականի հետ ապա ամեն խելամիտ մարդ
կասի

Հիբրոգա է բայց հեղինակը Կիրիլոսն չէ ա տեղ

Ուտի նրանց ոլքեր կամավորապես տրվում են ալդ այլս սերմանը,
մենք դասում ենք արատավորութեան ամենաստորին տեսակին նրանց
Նեչ ոչինչ շտեմելով վստահութեան հարգանքի ու բարեկամութեան ալ-
լանի այլ՝ Սուփոկլեսի նման կասենք

Նրանիկ է այդպիսի բարեկամ շունցող
Իսկ ով որ ունի, խղճահարութեան է արժանի

Նրանք էլ, ովքեր ի բնե անարատ են, բայց խաբուութեամբ կամ
լոնութեամբ ստիպված են եղել հանձնել իրենց մարմինը աշխարհում
ու որի հանդեպ այնպիսի ատելություն չեն զգում, ինչպես նրանց, ով-
լեր իրենց այդպես շաբաշահել են, և դաժանորեն վրեժխնդիր են լինում
Նրանցից, եթե տեղը գալիս է. այսպես օրինակ՝ Արքեպիսկոպոսին սպանեց
նրա սիրեցյալը դարձած Կրատեոսը իսկ փերեյացի Ալեքսանդրին Պի-
լոլայոսը. Ամբրակիայի բռնապետ Պերիանդրոսը իր սիրեցյալ տղային
ուրցրել է, թե նա հո արդեն չի՞ հղիացել, և սա զայրանալով, սպանել
է նրան: Բայց կնոջ համար այդ մերձեցումը բարեկամութեան աղբյուր
է ինչպես մեծ խորհուրդներին հաղորդակից լինելը: Եվ այստեղ ավելը
լակոս նշանակալից է շփման բուն բերկրանքը, քան դրանից օր առ օր
նույն փոխհարգանքը, բարյացակամությունն ու ցանկալիությունը: Զուր
է որ Դելփիբում Ափրոդիտեին «ցանկալի» են կոչում, և ամուսնական
լուսկցությունը սեր է անվանում Հոմերոսը: Սուրեն իրեն ցույց ավեց
րպես իմաստուն օրենսդիր ամուսնութեան հարցերում՝ պատվիրելով
կունանց հետ մերձենալ ոչ պակաս բան ամիսը երեք անգամ, ոչ թե հա-
յուն հաճույքի, այլ այն բանի համար, որ նորոգելով ամուսնությունը
լրան ազատեք շնայած ձեր ողջ փոխբարյացակամութեանը, առօրյա
կյանքում կուտակված տարածաչնություններից ինչպես ոլ պետս թյուն

ներն են ժամանակ առ ժամանակ նորոգում իրենց բարեկամական պայմանագրերը

Կասեն «Շատ շարիքներ ու խենթություններ են ծագում կանանց հանդեպ տածվող սիրուց» Բայց արդյո՞ք ավելի շատ քան տղաների հանդեպ տածվող սիրուց:

Նրան տեսնելիս ես ինքս ինձ մոռացա

Գեղեցիկ էր, անմորուս քնքուշ պատանի

Նրա հետ կմեռնեի ես որ անունս նրա անվան կողքին քանդակվեր

Այս ամենը տղայի հանդեպ անսանձ կրքի դրսևորում է Գրա հետ միասին հնարավոր է նույնպիսի կիրք զգալ կանանց հանդեպ բայց ինչպես սա այնպես էլ մյուսը էրոս չեն:

Անհեթեթություն է ինչպես արդեն ասել եմ, թե կանանց ընդհանրապես խորթ է առաքինությունը Պե՞տք է արդյոք խոսել, մասնավորապես, նրանց համեստության ու խոհեմության մասին, նրանց հավատարմության և արդառամտության մասին, եթե նրանցից շատերը արիության ու ոգու վսեմության սքանչելի օրինակներ են ցույց տվել: Բայց շփառելով նրանց բնավորության գեղեցիկ գծերը բոլոր այլ բաներում՝ չճանաչել բարեկամության մեջ նրանց ընդունակությունը սա արդեն բոլորովին վայրենի բան է:

Կանայք խորապես սիրում են իրենց երեխանելին և ամուսիններին, ու նրանց բարեսրտությունը բարեբեր հող է բարեկամության, վստահության ու բարյացակամության համար: Ինչպես որ պոեզիան, անմեղությանմբ համաչափությամբ ու կշռույթով դարգարելով խոսքը՝ դրան տվել է և մեծ դաւտիարակչական ուժ, և՛ վնաս պատճառելու մեծ կարողություն այդպես էլ բնությունը կնոջն օժտելով դեմքի սիրունատեսությամբ, ձայնի սրտառու ջերմությամբ և արտաքին տեսքի դրավշությամբ վատ կնոջը միջոցներ է տվել մոլորեցնելու և խաբելու, իսկ բարեբարո կնոջը իր ամուսնու սերն ու բարեկամությունը շահելու համար:

Պլատոնը տեսնելով որ Քսենոկրատեսը՝ բացառիկ ձիրքերի տեբ մի մարդ օժտված է շափազանց խիստ բնավորությամբ, նրան խորհուրդ էր տալիս քարիտներին զոհ մատուցել: Իսկ առաքինի կնոջը կարելի է խորհուրդ տալ, որ զոհ մատուցի էրոսին, որպեսզի բարեհաճորեն պահպանի իր ամուսնությունը և իր ամուսնուն թույլ չտա հրապուրվելուց հետո վշտահար կրկնել կատակերդության այս տողը

Ինչ լիսի կնոջ եմ ես շարաբարտս դավաճանել

Քանզի ամուսնության մեջ ավելի մեծ բարիք է սիրելը, քան սիրված լի նկր. դա աշատում է շատ սխալներից և, առավել ևս՝ այն ամենից, ինչ որ խեղում ու կործանում է ամուսնությունը:

24. Ասուանական հալաբերությունների սկզբում դրսևորվող հիվանդագնությունը, սիրելի Չնքսիպոս, շպետք է վախ հարուցի, ինչպես վիրավորվելը կամ խայթոցը: Այնուամենայնիվ, վիրավորվելն էլ, թերևս, ինչպես ծառի պատվաստի ժամանակ, խոչընդոտ չէ, որպեսզի մարդ իր մտերիմ կնոջ հետ դառնա մի միասնական ամբողջություն: Վիրավորվելը, դրան ավելացրած, ակիզք է դնում և հղիության, քանզի չկա մ'ախառնում, առանց մի մաւի հետ մյուսի հարմարեցման:

Ճնշում են և՛ երեխաներին նախագիտելիք ստանալը և իխիստ խալթյունը դրան ձեռք դարկող սրտանիններին՝ Բայց հետագայում այդ լծվարությունը ի շիք է դառնում և երեխաների, և սիրող ամուսինների համար: Էրոսն սկզբում ինչ-որ եռչ ու խառնաշփոթություն է առաջացնում, ինչպիսին երբեմն տեղի է ունենում տարբեր հեղուկների միալատնման դեպքում՝ բայց ոչոչ ժամատակ անց, հանգստանալով ու մարշրվելով, այդ խառնուրդն ամենահաստատուն կայունություն է ձեռլերում: Այսպիսին է այն միացումը, որն հիրավի կարելի է ասվանել իրացում մի ամբողջության մեջ, միացում էրոսի միջոցով միավորված մուսիկներին, մինչդեռ միայն միասին ապրող մարդկանց միացումը կարելի է նմանեցնել էպիկուրյան առումների շփումներին ու միահյուումներին, որանք անվերջ վստխադարձաբար ընդհարվում են ու վանլում, բայց ոչ մի այնպիսի միասնություն չեն ստեղծում ինչպիսին ստեղծում է ամուսնական շփումներում աւկա էրոսը:

Չկա ավելի մեծ յերկրանք առալել մնայուն մտերմություն, այնլ լի պայծառ ու նախանձելի մի բարեկամություն՝ ինչպիսին լինում է յնտեղ,

լ տեղ հաշտ համերաշխ սրոմ են ամուսինն կլիը
յահագանկո՛ւ տնային կարգ ու կանոնը

ն լ յլենք է հովանավորում ամուսնությունը, և բնությունն է ցույց տալիս, որ նույնիսկ ասավածներին է պետք էրոսը՝ համառեղ ծննդյան ամբ Բանաստեղծները հիմք ունեն ասելու թէ՛

Հողն անձրև է տենշո՛ւ

Ի կերկիրը Հող: Փիլիսոփաները սովորեցնում են, թե արեգակը ամուսնատում է յուսնի հետ և բեղմնավորում նրան: Եվ մի՞թե երկրին մարդկային յարբ քույր կենդանիներն ու բույսերը ծնողին, վիճակված չէ եր

բնէ կործանւիլ ու բուրովին մարել, սրբ աստ ծու պրա լոր ցւանկությունը լքի մատերիային և սա դադարի նրա մեջ որոնել ու նրանից առնել սկիզբ ու շարժում

Բայց շատ շեղվի մեր զրույցի հիմնական առարկայից: Դու գիտես, թե որքան ծաղր է հարուցում տղաների հանդեպ սիրո անկայունությունը ասում են թե այդ կարգի կապը, ձվի նման, հեշտությամբ կտրվում է մազով, իսկ իրենք սիրահարները, քոչվորների նման, գարունն անցկացնելով ծաղկուն վայրերում, այսուհետև այդտեղից ծլկում են, ինչպես թշնամու հողից: Ավելի կուպիտ է արտահայտվել և փլատ Իրոնը ասելով, թե գեղեցիկ տղամարդկանց մարմնի յուրաքանչյուր մազը՝ գա մի-մի Հարմոգիոս է կամ Արիստոգիտոն, որոնք սիրահարներին ազատում են այն շատ գեղեցիկ բռնապետությունից, սրին նրանք իրենց ենթարկել էին Անարդարացի կլիներ, սակայն, դա վերագրել իսկական սիրո դեպքերին, և այստեղ պետք է համաձայնել Եվրիպիդեսի դիպուկ խոսքերին՝ գրկելով ու համբուրելով գեղեցիկ Ագաթոնին, երբ սա արդեն մորուքավոր էր, նա ասել է, թե գեղեցիկը գեղեցիկ է և իր աշնանը: Բայց սերը ազնվաբարո կնոջ հանդեպ ոչ միայն աշուն չի ճանաչում և ծաղկում է ալեհերության ու կնճիռների առկայությամբ այլև ուժի մեջ է մնում մինչև գերեզմանի հուշարձանը Դժվար է գտնել տղաների հանդեպ երկարատև սիրո օրինակներ, բայց թիվ ո համար չկա կանանց հանդեպ տաժվող սիրո օրինակներին՝ լեցուն հավատարմությամբ անդավաճանությամբ ու ցւանկացած փորձություն կրելու անձնուրաց պատրաստակամությամբ: Ուղում եմ բերել այդպիսի միայն մեկ օրինակ որը վերաբերում է մեր ժամանակներին՝ Վեսայ ս իանոս կայսեր կառավարման օրերին

25 Գալլիայում ապստամբություն բալ ձրացրած Յիվիլիսը իհարկե, շատ համախոհներ էր ունեցել, որոնց թվում եղել էր և Սաբինոսը՝ մի էրիտասարդ, որն ամբողջ Գալլիայում նշանավոր էր իր մեծատոհմիկությամբ ու հարստությամբ Դավադրությունը անհաջողություն կրեց, և հրահրիչներից ոմանք դատաստանի սպասելիս ինքի ասսյան էղան, ուրիշները փարսան, բայց բռնվեցին:

Իսկ Սաբինոսին հանգամանքները հնարավորություն տվեցին թաքնվել և ապաստան գտնել բարբարոսների երկրներում: Բայց նա մի կին ուներ՝ էպոնա անունով (հունարեն այդ անունը կարելի է թարգմանել որպես Հերոսուհի), լավագույնը կանանց մեջ. սրան նա չէր կարող լքել, ոչ էլ հետը վերցնել: Իսկ նրա կալվածքում կար մի ստորգետնյա գանձատուն որը հայտնի էր միայն եկու աղատարձակչալների: Եվ ահա

նա իրրև թաւրոշելով մեկնել արձակեց իր մնացած բոլոր ծառանն
րին, իսկ ինքը գաղտնիքը պահպանող այն երկուսի հետ թաքնվեց գետ
նասանը Այդտեղից նա իր կնոջ մոտ ուղարկեց ազատագիր Մարցիա
յոսին, լուր տալով, թե իբր, Սաբինոսը մեռել է թուլչից և նրա դիակի
մտ աչրվել է նաև այդ գետնատունը նա ուզում էր, որ կնոջ իսկական
լիշտը արժանահավատ հաստատում հանդիսանար իր մահ լան գետ
լերջալ տարածված լուրի

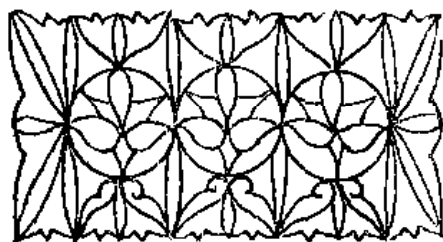
Այդպես էլ եղավ կինը լաց ու կոծով գետին ընկավ և երեք ւր ու
լիշեր բերանը բան չդրեց: Եմանալով այդ բանը և վախենալով, որ չի
նի թե կինն իրեն մահվան դուռը հասցնի Սաբինոսը Մարցիլոսին
պատվիրեց, որ գնա ծածուկ հայտնի նրան, թե ամուսինը կենդանի է
ու թաքնվում է, բայց խնդրում է, որ կինը որոշ ժամանակով երկարա
նդի իր սուգը, ձեռքից բաց չթողնելով այն ամենը, ինչով կարելի է այդ
Վեացումը համոզիչ դարձնել: Եվ կինն այդ բանն արեց՝ ասես թե խա
ղալով դրությանը համապատասխան ողբերգական մի դեր Սակայն
ուստիկ ցանկանալով տեսնել ամուսնուն՝ նա գիշերը գնաց նրա մոտ,
իսկ ապա վերադարձավ Բայց դրանից հետո նա ամենքից թաքուն
ամուսնու հետ անցկացրեց յոթ ամսից ավելի ասես թե Արդի թագա
խորության մեջ

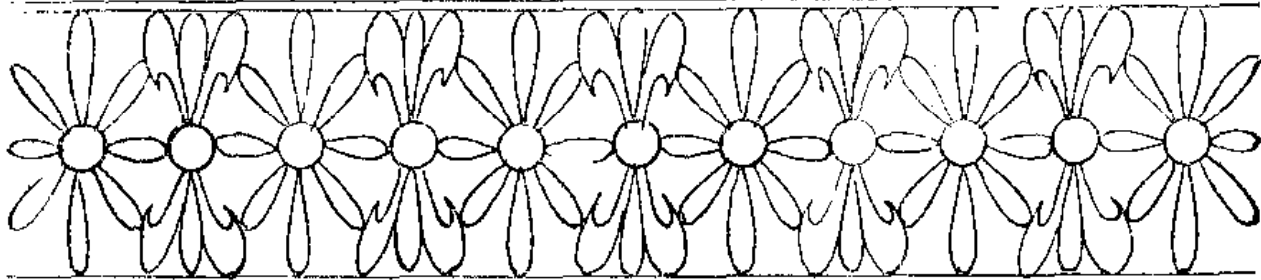
Այդ ժամանակաբնթացքում նա անձանաչելիորէն փոխեց Սաբինո
լ զգեստները, սանրվածքն ու զխանոցը և իր հետ շոտ տարավ, բա
նի որ ինչ որ բարեպատեհ հույս էր հայտնվել Բայց ոչնչի չհասնելով
տիպված եղան վերագառնալ և սա համարյա անընդհատ մնում էր
ամուսնու հետ՝ գետնափորում, միայն ժամանակ առ ժամանակ այցե
լուս էր քաղաք, ոտպեսդի մոսիկներն ու աղգականներն իրեն տես
նլին

Բայց ւ մենասահավանակունն այն է, որ նա մյուս կանանց հետ լու
լ նալիս կարողացավ թաքցնել իր հղիությունը Բանը նրանում է, որ
այն միջոցը, որից կանայք օգտվում են իրենց մաղերին ոսկե-շիկակաու
լիր Երանգ տալու համար, պարունակում է մի նյութ, որը մարմնական
յուսվածքի աճ է առաջացնում՝ ասես թե ուղղելով մարմինը Դրանով
ստատորեն օժելով իր մարմինը, բացի փորից, նա աննկատ էր դարձ
ւում սրտայնի կլորության աստիճանական մեծացումը Մենդյան տա
ւարանները նա տարավ առանց որևէ օգնության՝ գետնափորի մեջ
ինչպես էգ առուծը՝ իր որջում, ու ծնեց երկու տղա, և սնեց պահեց
Այդ որդիներից մեկը հետագայում սպանվեց Եգիպտոսում իսկ մյուսը
Սուլինոս անունով հենց վերջերս եղավ մեզ մոտ՝ Դելփիքում

Հետագայում կայսրը այնուամենայնիվ մահապատժի ենթարկեց Հպոնային, բայց այդ սպանութեան համար նա ինքն էլ պատժվեց ճակատագրի կողմից, քանզի շուտով ջնջվեց նրա տոհմը ամբողջովին: Հպոնայի մահապատիժը ամենասև գործն էր նրա կառավարման ամբողջ ժամանակաշրջանում, այնպիսին, ինչպիսին պետք է որ խորշանք ու վըրգովմունք հարուցեր բոլոր աստվածների մեջ: Բայց շրջապատողների վիշտը մեղմացրեց այն հաստատակամութունը, որով Հպոնան դիմավորեց մահապատիժը, և նրա հպալտ ազատախոսութունը, որն ամենից շատ խոցեց Վեսպասիանոսին Հպոնան կայսրին ցանկացավ, որ նա իր բախտը փոխեր Հպոնայի բախտի հետ քանզի ինքն՝ Հպոնան ալէլիլավ էր իր կյանքն անցկացրել գետնի տակ ընդ կայսրը իրենը թագավորելով»

26. Այստեղ ասում էր հայրս ավարտվել է իրենց զրույցը հրոսի մասին, երբ իրենք արդեն մոտենալիս են եղել Թեսպեին: Այդտեղ նրանք տեսել են իրենց ընդառաջ վազող Դիոգենեսին՝ Պիսիոսի բարեկամներից մեկին: Երբ Սոկլարեսը դեռ հեռվից ձայն է ավել նրան, «Դիոգենես ս, դու հո մեղ պատերազմ չե՞ս հայտարարում» նա պատասխանել է «Քերաններդ բարձ՜վ բացիք մոտալուտ հարսանիքից առաջ և շուտ շուտ գնացեք. ձեզ սպասում են զոհարերութեան առթիվ»: Բոլորն, իհարկե, ուրախացել են, իսկ Ջևսիպոսը հարցրեց է Դիոգենեսին թե շարունակո՞ւմ է արդյոք բարկանալ իր բարեկամը «Ընդհակառակը — պատասխանել է Դիոգենեսը,— նա առաջինը հաշտվեց Իսմենոդորայի հետ և հիմա սև փական նախաձեռնությամբ, զլխին՝ պսակ և սպիտակ գիմատիում հագած՝ պատրաստվում է հարսանեկան թափորը հրապարակի միջով ուղեկցել դեպի աստծո տաճարը»:— «Դե, ուրեմն գնա նք, Ջևսով եմ երդվում,— բացականչել է հայրս,— գնանք ձեռ ատները Պիսիոսին ու հրկրապզենք աստծուն մենք տեսնում ենք սր նա ուրախությամբ է ներկա գտնվում այստեղ և բարեհաճ է այն բանի հանդեպ, ինչ տեղի է ունենում մեղ մոտ»

Պատմուհի պետական գործերի վերաբերյալ

1 Եթե գոնե որևէ այլ բանի նկատմամբ տեղին է կերտել և յս կըլ տամբանքը, Մենեմա՛քոս

Քո խոսքերը ոչ ոք չի դատադարտի ներկա եղող դաճալացիներից,
Ոչ մի հակառակ բան չի և ՚ի Բսլց խոսքի մինչև լ'ըջլ չի սոցիր ՚ —

ս պա ինչպե՛ս դրանով շահնդիմանենք այն փիլիսոփաներին, որոնք բազում հորդորանքներով գործի կաշեկու կոչ են անում բայց չեն սովորեցնում ու չեն բացատրում, թե ինչպես ձեռնամուխ լինեն դրան։ Երանք ասես թե պատրույղից այրուքը հանում էն իսկ ճրագի մեջ ձեթ լցնելը մտանում

Մինչդեռ ես տեսնում եմ ո, քո մի ոքը քեզ ուղղում է դեպի պետության գործերը և դու, ինչպես վաչկի է քո բարի առհմիս ցանկատում ես համաքաղաքացիների մեջ «լինել և՛ ճարտարախոս՝ ճառ ասելիս, և գործարար սարդ՝ դործ անելիս»։ Ընդ որում առիթ էս ունենում պետարկելու փիլիսոփայությանը նվիրված որևէ մեկի կյանքը հրապարակում պետական աշխատանքների ու քաղաքացիական վեճերի մեջ, որոնցից ոչ թե ուրիշների խոսքերից այլ քո փորձով ծանոթանաս պատճառ օրինակների հետ Եվ բանի որ դու հրահանգներ ես խնդրում պետական գործերի վերաբերյալ, կարծում եմ, որ մերժմամբ պատասխանելը իմ կողմից միանգամայն անպատշաճ կլիներ, և ինձ մնում է միայն լանձիանալ, որ իմ աշխատանքը արժանի լինի ինչպես քո հարցասիրությանը այնպես էլ իմ բարեհաճությանը։ Օրինակներից էլ ինչպես որ լու ինքդ էիր ուղոմ ես առատորեն կողտվեմ

2 Առաջին պայմանը որն ասես թ՛ւ հո սալի ու կայուն հիմքն է հասարակական աշխատանքնե՛լի հետևյալն է. պրանցով զբաղվելու որոշումը պետք է բխի խելամիտ ընտրությունից այլ ոչ թե սնամիտությամբ բռնված լինելուց կամ ավելորդ ավյունից կամ մի այլ զբաղմունք շունենալուց: Ով ո՛ր պատճառ գոյժ շունի տանը, նա առանց որևէ կարիքի ժամանակի մեծ մասն անցկացնում է հրապարակում: Ճիշտ այդպես էլ կան մարդիկ, որոնք որևէ լուրջ անելիք շունենալու պատճառով նետվում են դեպի հասարակական գործունեությունը այն վերածելով ժամանակ անցկացնելու մի յուրատեսակ միջոցի:

Շատերն էլ այդպիսի գործերի հետ առնչվել են բախտի քմայքով, բայց հետագայում, հրք հզիացել էն, նրանց համար արդեն դժվար է եղել խաղից դուրս գալը: Եվ դա նույնն է, թե, ասենք որևէ մեկը նա վակ է մտել՝ ցանկանալու օրորվել ալիքների վրա բայց քշվել տարվել է բաց ծովը, և այժմ սլիտի տանջվի ծովային հիվանդությունից՝ վախեցած շուրջը նայելով բայց հարկադրված լինելով մնալ նավակի մեջ ու տեսնել այն ամենը, ինչ որ կարող է իր հետ պատահել

Ծովի շողշուլացու հալթության վրա
նյ անց կողքով սիրալիր դեմքերով էրոսնելն էն սահույն անցնում
նրանց նավակի ողնափայտը, որ կտրում է ալիքները
ծաղրի աւարկան է անխահել

Ահա հեղց այդպիսի մարդիկ էլ ամենից շատ են վաղ բաներ խոսում պետական գործչի վիճակի մասին, իսկ նրանց այդ բանին է զբրդում զղջումն ու սրանեղությունը նրանք կա՛մ հույս են ունեցել փառք ձեռք բերելու, մինչդեռ անփառունակությունն են արժանացել, կամ մտածել են թե ահարկու կղառնան ուրիշների համար, իսկ փոխարենը իրենք են հիմա բզկտվում տաղնապներից ու հոգսերից: Ընդհակառակը, ով որ հասուն կշռագատությունամբ հանձն է առել ընդհանուր բարօրության հոգսը որպես իր համար ամենահասապատխան և ազնիվ մի գործ, ապա նա ոչ մի բանի թույլ չի տա, որ իրեն այդ գործից հետ պահի և չի սասանվի իր տված որոշման մեջ:

Չպետք է նաև հաստատական գործերի անցնել հայտացման ու շահի ակնկալությամբ ինչպես Սարատոկլեսն ու Գրոմոկլիդասը, որոնք միմյանց կանչում էին որ գնան «ոսկու հունձի» ինչպես իրենք էին կատակով անվանում հետորական տրիբունան, կամ թույլ տալ որ իրեն հրապուրի տանի անխոհեմ պոռթկումը, ինչպես Գայոս Գրակեթոսի հետ պատահեց, որն սկզբում, քանի դեռ եզբոր շարաքախտության կրս

կիծը թարմ էր խուսափում էր հասարակական գործերից ի կ ա գ ա, կա ս աղ ա ծ ա յ ն պարսավանքից ու վիրավորանքներից որ նետվել էին հղբոր հիշատակին տաքարյունությամբ իրեն նետեց այդ գործերի մեջ՝ Շ ս ս շ ու տ ո վ ն ա մինչև կոկորդն արդեն կուշտ էր և իր դիրքից, և իր փառքից, բայց որքան էլ ցանկանում էր հեռանալ դեպի անդորրը, որքան էլ կարոտում էր մի այլ անխոռվ կյանքի, նա արդեն հնարավորություն չունեի վար դնելու շափից ավելի մեծ իշխանությունը և կործանումը կանխեց նրան:

Դե, իսկ ովքեր էլ նմանվելով դերասաններին, որ զո գլուս-զարյս յ վում են բեմ դուրս գալու համար, ձգտում են իրենց ցույց տալ ու փառք ձեռք բերել, դրանց էլ անխուսափելիորեն բաժին կընկնի հիասթափությունը. մի ընտրություն ունեն դրանք՝ կամ ստրկության գնալ նւանց մոտ, ում վրա մտադիր էին իշխել, կամ թշնամի վաստակել նրանց շիջից ում որ ցանկանում էին սիրաշահել:

Ես պետական գործերի մասին հոգացողությունը կհամեմատեմ ջրորի հետ նրանք ովքեր առանց մտածելու և կուրորեն նետվում են տյնտեղ, դրանց բաժին կհասնի միայն սարսափը և անկման ցավը: Լ ա յ յ նրանք, ովքեր մտնում են մտածված, իրենց նախապատրաստելով բոլոր պարագաներում շափը կպահպանեն ոչ մի բանից շկորցնելով իրենց արիությունը, յանգի նրանց ջանելքի միակ նպատակը բարոյական բարիքն է:

3. Ահա, այնուամենայնիվ Ն Լ ր էին որոշումը հանված է և հաստատված հուսալիորեն անխախտելիորեն: Հիմա անհրաժեշտ է զառնալ դեպի համաքաղաքացիների բնավորության ճանաչումը և առավել ևս պարզել թե այն ինչպես է դրսևորվում և ինչպես է գործում համընդհանուր խառնուրդի մեջ Չէ՞ որ ինչ վերաբերում է Լ ող ո լր ղ ի բար լ լ լ ի վրա ներգործելուն և նրա բնության վերստեղծմանը սալա դա հեշտ ու տնվտանգ գործ չէ, այլ պահանջում է երկար ժամանակ և մեծ զորություն նայիր տե՛ս, թե ինչպես գինին սկզբում ենթակա է խմողի բնավորությանը սակայն կամաց-կամաց գինին ինքն է նրա բնավորությունը փոխում և այլկերպ տրամադրում նրան, նրա մեջ ջերմություն բարեխառնություն առաջացնելով Ահա այդպես էլ պետական գործի բարձրանի դեռ նրա փառքը և նրա հանդեպ ժողովրդի վստահությունը նրան ուժեր չեն տալիս ուրիշներին առաջնորդելու ավելի լավ է համա կերպով առկա բարքերի հետ և դրանք հաշվի առնի, գիտենալով, թե մ. գ. ս. ուրիշը ինչ է սիրում և ինչով կարելի է վերջինիս իր կողմը գրա լ լ լ

Օրինակ՝ աթենացիք տաքարյուն են, բայց անհիշաշար, հաճախ կա մակոր են և անվստահելի, քան հնազանդ ունկնդիրներու նրանք մեծ ցանկութիւն ունեն օգնելու անհայտ ու աննշան մարդկանց և միանգամայն նույնկերպ ուրախանում են ու նախապատվութիւն տալիս կատակային ու ծիծաղաշարժ խոսքերին: Քչերը կան, որ նրանց նման բազականութիւն ստանան գովեստներից, բայց և այդքան քիչ վշտանան ծաղրանքներից: Նրանք իրենց պետերին ստիպում են որ ցողան իրենցից, իսկ թշնամիների հանդէպ գթասրտութիւն են դրսևորում:

Այգպիսին չէ Կարթագենի ժողովրդի բնավորութիւնը մտայլ է, անմարդամտ, պետերին՝ հնազանդ հնթականների համար ծանր, սարսափի պահին՝ շատ ստոր, զայրույթի պահին՝ շատ դաժան որոշումների մեջ՝ հաստատ կատակին շարձագանքող ժպիտի նկատմամբ՝ անտարբեր: Նրանք հո տեղներից չէին վեր կենա պոթկուն ծիծաղով ու ծափահարությամբ ի պատասխան Կլեոնի խնդրանքին՝ հետաձգել ժողովրդական ժողովլ օրը որովհետև Կլեոնն ինքը հենց նոր է զոհ մատուցել և պետք է հյուրերին հյուրասիրել: Նրանք հո չէին վազի Ալքիբիադեսի լորի հետևից որչ ճառի ժամանակ դուրս էր փախել նրա թիկնոցի տակից և սրին տիրոջը վարադարձնելը յուրաքանչյուրն իր համար պատիվ էր համարում: Նրանք ավելի շուտ սրան և նրան մահապատժի կենթարկելին մեծամտութեան և ավելորդ պերճանքի համար: Նրանք հենց կարտաքսելին իրենց Հաննոնին՝ նրան մեղադրելով բռնապետական ջտածելակերպի մեջ, այն բանի համար, որ առյուծը արշավանքների ժամանակ նրան յառայում էր իբրև լծկան անասուն:

Վախենում եմ թե նույնիսկ թերևոցիք չկար դանային իրենց դրս պէլ ու չկարողալ իրենց ձեռքն բնկած թշնամական նամակները, ինչպես շա մի անգամ արեցին աթենացիք բռնելով Փիլիպոսի նամակատարներին, սրտնէ նրանից նամակ էին տանում Օլիմպիադային աթենացիք կնիքը շքանդեցին ու շսկսեցին կարողալ, որպէսզի չխախտելին կնոջից հեռու գտնվող ամուսնու սիրային խոսքերի պաշտիքի նկատմամբ եղած հարգանքը: Բայց աթենացիք էլ, իրենց հերթին, չկարողացան հեշտությամբ տանել էպամինոնդոսի մեծամտութիւնն ու ինքնահավանութիւնը, որը հրաժարվել էր պատասխանել իրեն ներկայացված մեղադրանքներին ու վեր էր կացել, որ թատրոնից, հավաքված ողջ ժողովրդի միջով, սիգապանծ անցներ գմար գիմնասիոն: Իսկ սպարտացիք առավել ևս չէին ների Ստրատոկլեսի լկտի խեղկատակութիւնը, որը համաքաղաքացիներին սուտ շամոզում էր երախտագիտական տոնակատարութիւն կազմակերպել իբրև թե տարված հազթանակի առթիվ: Իսկ երբ

ընդհանրապես, լուր էր եկել պարսութեան մասին, դայրացածներին հարցրել էր, թե ժողովուրդը հո վիրավորված չի՞ այն բանի համար, որ իր՝ Ստրատոկլեսի ողորմածությամբ գոնե երեք օր բազմականություն է ապրել:

Պալատական երկերեսանիները խաբեությանը շահելով թաղավոր Ների վստահությունը թռչունների պես նմաստակում են և ընդօրինակում նրանց սովորությունները, ում որ ուզում են որսալ Ինչ վերաբերում է սյետական գործչին, ապա ժողովրդական բնավորությունն ընդօրինակելը նրան, իհարկե, վայել չէ, բայց գիտենալ պետք է, որպեսզի հմտորեն մոտենա յուրաքանչյուրին: Չէ՞ ոչ քաղաքացիական գործերում էլ տակա-
րի բացակայությունը հանգեցնում է ոչ պակաս ծանր սխալների ու ձախողումների, քան թագավորների հետ մոտիկից շփվելու դեպքում:

4 Փորձել հասարակական բարքերը փոխել դեպի լավը ընդ որում, գործը ձեռնարկել հանգիստ ու շրջահայեցողեն, ինչպես արդեն ասել էնք կարող է լուր նա, ով մեծ ուժ է հավաքել ու նվաճել է համաքաղա-
յացիների վստահությունը: Մի ամբողջ ժողովուրդ վերադաստիարակելը բազմահոգ գործ է: Բայց առայժմ շտապիր դարգուցնել ու գեղեցկաց-
նել քո սեփական բնավորությունը, որովհետև քեզ վիճակված է ապ-
րել, ինչպես թատրոնում, հանդիսատեսների աչքի տուաջ: Իսկ եթե քեզ համար չափազանց դժվար է քո հագուց մինչև վերջ դուրս շարտել քո արատավոր հակումները, ապա գոնե կարի՛ր ու դե՛ն նեղիք այն, ինչ աչք է ծակում: Ինչպես գիտես, երբ Թեմիստոկլեսը մտադրվել էր ձեռք լարկել պետական գործերին, հրաժարվեց կերուխումներից և անքուն գիշերներ էր անցկացնում լրջձիտ գործերի վրա, իր բարեկամներին ասե-
լով թե իրեն քնել չի թողնում Միլտիադեսի հաղթանշանը: Ինչ վերա-
բերում է Պերիկլեսին, ապա փոխվել էին նրա և՛ կեցվածքը, և՛ ապրե-
լակերպը նա իրեն սովորեցրել քայլել համաշափ, խոսել զուսու մարդ-
կանց մեջ երևալ խստագեմ, ձեռքերը դուրս չհանել թիկնոցի տակից և
գիտենալ միայն մեկ ճանապարհ՝ հստորական տեղը և ետհարդի շենքը
տանող ճանապարհը: Չէ՞ որ ամբոխը ամեն պատահած մարդու հեշ-
տությամբ ձեռք չի մեկնի և այնքանն էլ արդեն լավ է, եթե քո մեկնած
ձեռքն ընդունի՝ խուլս շտալով հենց միայն քո տեսքից ու ձայնից ինչ
սլ : չվստահող ու խորամանկ գազանը:

Նման բաների մասին նույնիսկ ով էլ : վնի լարժե որ մոռանա իսկ ինչպե՞ս շնոգա նա, որպեսզի իր կյանքն ու բարքերն անմատչելի լինեն կշտամբանրի ու զրպարտության համար: Չէ՞ որ վստահությամբ : Լաված մարդիկ պատասխան են տալիս ոչ միայն իրենց այն խոսքերի

և արարքների հասար, որոնք վերաբերում են հա արակահասն գործե
րին. նրանց հացկերույթնէրը նրանց մահիճը, նրանց ամուսնությունը
ամեն մի գլարճանքն ու ամեն մի գրադմունքը— ամեն ինչ դառնում
է ասեկոսեի առարկա: Հարկ կա՞ արդոյոք հիշեցնել Ալքիբիադեսի ճա-
կատագիրը Այդպիսի մարդուն որն ուժեղ էր պետական ամեն մի գոր-
ծում որն անհաղթահարելի էր սլատերադմում, կործանեց սանձարճակ
ի նքնահավան վարքը և նրա բոլոր բնգունակությունները դուր կո-
րան հայրենիքի համար՝ նրա թիթևաբարո վարքի ինքնագլխության
սլատճատով: Եւ այդ ամենացիք հանդիմանում էին կիմոնին գինու
հանդեպ ունեցած սիրո համար: Իսկ հոռմեացիք Սկիպիոնին խոցելու
ոչ մի այլ պատրվակ չգտնելով, նրան մեղադրում էին երկար
քնելու համար: Պոմպեոս Մեծի մասին թշնամիները շարախոսում էին
նկատելով մեկ մատով մազերը սանրելու նրա սովորությունը Ինչպես
դեմքի խաչիրն ու գորանուկները ավելի ուժգին են վիրավորում տեսու-
դությունը, քան խարանը խեղանդամությունը և շիբանները՝ մարմնի
այլ մասերի վրա, այլպես էլ մանկ մեղանշումները մեծ են թվում, եթե
ի հայտ են գալիս նրանց վարքում, ում վստահված է իշխանությունը և
սետության գործերն են հանճնարարված ժողովուրդը բարձր է դասում
և մեկը, և մյուսը, այդ իսկ պատճառով տանել շի ուզում մինչև անգամ
ն լաղադույն սխալ ու անմտություն

Արդայացիորեն գովեստի է ակճանացել ժողովրդական տրիբուն
Կրիսո Դրոզոսը իր այսպիսի մի ասույթով նրա տան ներսը տարբեր
կողմերից կարող էին տեսնել Կարևանները, և երբ մի վարպետ առաջար-
կել է գործը շտկել բնդամներ հինգ տաղանդով նա պատասխանել է
«Տար վերցրու և ամբողջ տունս թափանցի կ դարձրու, սրպեսդի բոլոր
քաղաքացիները տեսնեն իմ ամենօրյա կյանքը»: Իսկ Նա դուսպ ու ամաշ-
կոս մարդ է եզել: Բայց թէրես, նա թափանցիկ տան կարիք շուներ
ժողովուրդն այդպես էլ միջաթափանց տեսնոմ է, թե ինչ բնավորու-
թյուն ունի պետական գործիչը, ինչ լարքականոն ունի, ինչպես է վար-
վում և ինչպես ապում տեսնում է նույնիսկ այն, ինչը թվում է խորա-
պես գաղտնի: Եվ մասնավոր կյանքը բնավ ոչ պակաս, քան քաղաքա-
ցիակահը, պատճառ է լինում, որ ժողովուրդը ոմանց սիրում ու մեծա-
րում է, իսկ մյուսներից գարշում ու խորշում

Բայց դու կհարցնես. «Մի՞թե շի լինում, որ պետությունը դիմում է
անդուսպ ու փշացած մարդեանց ծառայություններին»:

Լինում է իհարկե, նաև անսպասելին հղի կանայք երբեմն ուղում
են քար ուտել իսկ ծովալին հիվանդությամբ տառապողները աղի ջուր

Լուսաբանություն կամ այդ կարգի որևէ այլ բան իսկ քիչ անց բերանն առածը դուրս են թքում և դրա վրա նայել չեն ուզում: Ահա այդպես էլ ժողովուրդը, թեթևամտության կամ գոռոզության պատճառով կամ առաջին արժանավոր առաջնորդներ չունենալուց, կարող է դիմել պատահած մեկի ծառայությանը, բայց չի դադարում նրանց նկատմամբ սրճամար հանք ու զզվանք դրսևորել և միշտ ուրախ է ծաղր լսելու նրանց հասկին, ինչպես որ կատակերգակ Պլատոնն է Դեմոսին խոսեցնո՞ւ:

Շոտոս դե շոտո բահիր | Ի ձեռք,
Քե չէ Ագիրբիոսին կրնարի՞ ստի ստեղծ

Եվ մյուս տեղ և՛ Դեմոսը լազան ու փետուր է պահանջում | Կլա
վ | իրտը հետ տա իբրև բացատրություն ստելով

էլ համբեր թյոն չոննի՞ Մանոիր | Է առաջ հոնոթ փյուն անոմ

Եվ ապա

Կերակրիր Կեխալոսին ամենավերջին դրձկի թյուն

Իսկ հոռմեացիք Կարբոնից լուելով ինչ-որ ճի խոստում վուվերաց-
խան ահեղ երդմամբ նրան ի պատասխան միահամուռ կերպով երգվել
են, թե հավատալ չեն կարող: Եվ Լուկեդեմոնում, երբ վաս վարքի տեր
մի մարդ մի անգամ գործնական անաչարի է մացրել ժողովուրդը նրան
մեքժել է, իսկ էֆորոսները ավագներից մեկին, որը դրա համար ընտրված
էր վիճակահանոթյամբ, կարգադրել է առաջարկը կրկնել իր սնունդից
տոնս թե այն անմաքուր ամանից տեղափոխելով մաքուրը և դրանով
անդունելի դարձնելով քաղաքացիների համար: Պետական գործերում այս
պիսի ուժ ունի վստահությունը կամ սնվստահությունը գրձի անձնա
կան օրիւավորության հանդեպ:

5 Սրանից, սակայն բնավ չի հետևում, թե իլր բուր հույսերը
լիտք է դնել միայն ու միայն առաքինության վրա՝ արհամարհելով
խոսքի ուժն ու հմայքը: Հոնտորությունն ընդունենք իբրև համոզմունքի
թեև ոչ համագործակիցը, այլ համենայն դեպս նրա մասնակիցը վերա
խախտելով Մենանդրոսի ասուլիքը

Ոչ թե խոսքը, այլ հոնտորի բնավոր թյոնն է սեւ գերոմ

Ոչ և բնավորությունը, և խոսքը Մենք սակայն ղեկաղասում
| Կլասիկ թե նավը վարում է նավավարը այլ ոչ թե ղեկը և ձիուն
դր | է հեծյալը, այլ ոչ թե սանձը: Հենց այդ իմաստով էլ կարելի է

ասել, երգվում էմ Զևսով, թե պետական առաքինությունը համոզում է ոչ թե խոսքով, այլ՝ բնավորությունը և դրանից օգտվում է ինչպես ղեկից ու սանձից, որպեսզի ուղղությանն սա ժողովրդին՝ այդ ամենաշարժուն կենդանուն, ինչպես Պլատոնն է ասում, և նրան վարի ինչպես նավի ղեկակալը Քայց ևույնիսկ մեծ «Զևսից ծնված» հոմերոսյան թագավորները, որոնք պարծենում էին ծիրանիով ու գայիսոնով նիզակահիրներով ու ասավածների ասուլթներով, որոնք կառավարում էին ստրկացված ժողովուրդներին, ինչպես բարձրագույն էակներ, այնուամենայնիվ չէին հրաժարվում լինել «խոսքի մեջ ճարտար» և չէին արհամարհում խոսքի գեղեցկությունը

Եվ խորհուրդներում որտեղ ալ երկ պեպի շ լշտոն լա քն են գալլս

Նրանք կա՛մք էին զո՛ւմ ոչ միայն Զևս Խորհրդատուի, կամ Ռ ղմի Արևսի, կամ Մարտակա՛ն Սթենասի, այլև կանչում էին Կալլիոպեին որի մասին և սլած է

Ընթան մ է մեծարելի արքանով հետք վ

և որը համոզման ուժով զսպում է ու երգով հանդարտեցնում ժողովրդի մտեղանությունը և ինքնագլխությունը։ Իսկ սովորական քաղաքացին, որը հազնված է, ինչպես հազնում են բոլորը և իրեն պահում պարզ ու հասարակ՝ ախր ինչպե՞ս կկարողանա պետության իշխանությունը իր ձեռքն առնել և իր հետեից աանել ժողովրդին, եթե միաժամանակ, իրա հետ միասին, շհամոզի ու շղրավի խոսքի ուժը։ Նավի վրա որպես ղեկակալի օգնական կա թիավարների պետ Իսկ պետական գործիչը ինքն իր մեջ պետք է գտնի և՛ ղեկակալ՝ խաչք, և թիավարների պետ՝ խոսք, ընդ որում շպետք է կարիք զգա ուրիշի ձայնի, որպեսզի ստիպված չլինի խոսու, ինչպես Իփիկրատեսը, երբ նրան լեղվակոխ էր արել Արիստոփոնտեսը «Հակառակ կողմում ավելի լավ է դերասանը, իմ կողմում որաման», — և կարիք չլինի Եվրիպիդեսի հետքով կրկնել

Ելանի հա մի լինել ցելը մահկանաց

կամ թե

Ավաղ ալս է ինչո՛ւ իրն ինքը չի կարող
Ձայն բարձրացնել և խայտառակել հոնտորներին

Ուրիշ էլ ո՞ւմ կարելի էր թույլ տալ այսպիսի պատրվակներ բե՛լել ևթե ոչ Ալկամենոսին, կա՛մ Նեսիոսին, կա՛մ Իկտինոսին, և ընդհանրա

ւրեւ ձեռքի սշխատանքի բոլոր մարդկանց որոնք ոչինչ չգիտեն խոսքի տրվեալի մասին Երբ Աթենքում երկու ճարտարապետ միմյանց հետ վիճարկում էին պետական կապալը և նրանցից առաջինը՝ ճարպիկ մի մտրդ ու խոսելու մեջ վարպետ, ունկնդիրներին ապշեցրեց լավ նախա պատրաստված իր ճառով, ճամարտակելով թե ինքն ինչպես է մտազիր կառուցել, իսկ մյուսը, որն աշխատանքում ավելի գործիմաց էր բայց խոսքի մեջ՝ անճարակ, շուրս եկավ ու ասաց. «Աթենացի՛ք այն, ինչ նա ասալ, ես կանեմ»։ Դե, իհարկե, չէ՞ որ նրանք պաշտում են միայն Աշխատանքային Աթենասին, և նրանց ջանքերի առարկան անշունչ նյութն է, որը հնազանդ է «կռանի ու սալի» միջև թնդացող հարվածներին, ինչպես Սոփոկլեսն է ասում՝ Բայց Քաղաքապահ Աթենասի գուշակը և Խորհրդատու Թեմիսը

նա ով քաղաքային հրապարակներն է հավարտ և ցրտ է տղամարդկանց

մի միջոց ունեն միայն խոսքը Դրա օգնութեամբ գործելով քանդակելով ու ծնփելով, հարմարեցնելով ու համաձայնեցնելով, իսկ այնտեղ, որտեղ ինչ-որ բան ընդդիմանում է նրա ձեռքին, ինչպես կոստղերը՝ փայտի մեջ և փուշ տեղերը՝ երկաթի փափկացնելով և ուղղելով — ահա թե ինչպես է խոսքը կարգի բերում պետութեանը։ Այդ իսկ պատճառով աթենական հասարակարգը Պերիկլեսի ժամանակ, ինչպես պատմիչ Թուկիդիդեսն է ասում, «անվանապես՝ ժողովրդակառավարում է եղել, իսկ իրականում՝ առաջին մարդու կառավարում», և այդ ամենը Պերիկլեսի լերձախոսութեան շնորհիվ։ Իսկապես, և՛ Կիմոնը, և՛ Էֆիալտեսը, և՛ Թուկիդիդեսը վատ քաղաքագետներ չեն եղել։ Բայց ահա երբ Սպարտայի թագավոր Արքիդամոսը հարցրել է սույն այդ Թուկիդիդեսին թե՛ ով է բռնցքամարտում ավելի լավ՝ ի՞նքը, թե՞ Պերիկլեսը, սա սլատաս խանել է «Ճիշտն ասած, չգիտեմ. և թե՛ նույնիսկ խփեմ գետին փռեմ նրան, նա կհավատացնի թե չի ընկել, Կա կապացուցի բոլոր ներկա լողիկներին և կհաղթի»։ Այդ ընդունակությունը ոչ միայն նրան իրեն իառք էր բերում այլև փրկություն՝ հայրենիքին։ Քանի ղեռ թույլ էր Եսալիս որ նրա պերճախոսությունը համոզեր իրեն, հայրենիքը պահպանում էր իր ձեռք բերած բարօրությունը և հեռավոր ձեռնարկումներից խուսափում էր։ Իսկ ահա նիկիասն էլ ուներ նույն նպատակը, բայց հալոդելու կարողություն չուներ։ Զանալով զսպել ժողովրդին իր խոսքով՝ ասես լափազանց թույլ մի սանձով, սա ոչ միայն չհասավ իր ուղածին, այլև ստրված եղավ մեկնել Սիցիլիա և սրբնթացորեն բնկավ ընդհանուր կործանման մեջ։

Առական ասում է՝ գայլին ականջներից բռնած շեռ պահի բայց քաղաքացիներին ու պետությանը հենց միայն ականջներից բռնած պետք է տանել, չնմանվելով նրանց ուլքեր խոսքի արվեստի մեջ տգետ ու անկարող լինելով՝ ապավինում են անվայել ու ստոր հնարների, ականջների փոխարեն դիմում են որովայններին ու գրամապանակներին խընջույքսեր տալով ու նպաստներ բաժանելով և գրավում են կամ ավելի լավ է ասել՝ մոլորեցնում են ժողովրդին այդ բոլոր պիրրիսիական պարերով ու վաղիատորական խաղերով: Ժողովրդին իսկապես գրավել կարելի է միայն խոսքով, իսկ ամբոխին սանձահարելու բոլոր այդ միջոցներն էլ շատ նման են անլեղու գազաններին որսալիս գործադրվող խորամանկություններին

6 Այնուհետև թող պետական գործչի խոսքը շինի քմահաճ ու վեբամբարձ, ինչպես լինում է գովասանական հռետորության վարպետների մոտ որոնք քնքշանուրբ ու ծաղկուն ասույթներից պսակներ են նշուսում, և ընդհակառակը պատրույզի ու սոփեստական ճիգերի հոտ արձակելով, ինչի համար Պիթեասը կշտամբում է Դեմոսթենեսին, թող չզարդարվի տաղտկալի էնտիմեմաներով և այնպիսի պարբերույթներով, որոնք ասես թե կարկինով ու քանոնով են ճշտորեն շափված ձևված: Ինչպես որ երաժշտություն սիրողներն են գնահատում լարերի հնչողությունը, որը հոգին է արտահայտում այլ ոչ թե ականջը խոցում, այդ պես էլ պետական գործչի, առաջնորդի ու խորհրդատու խոսքում թող գրսևորվի ոչ թե վարպետությունն ու խճողամտությունը և նրան ի գովեստ թող շօգտագործեն «հմտորեն», կամ «ճարտարորեն», կամ «ներբորեն» բառերը այլ թող այդ խոսքը ցույց տա սրտաբաց բնավորությունը, իսկական ազնվաբարոյությունը հայրական շխտակությունն ու հոգացողությունը իսկ դրա զարդարանքն ու զեղեցկությունը թող կազմեն սրբազան հասկացությունները և ամենքին հասկանալի ու մատչելի մտքերը: Առածներին, պատմական օրինակներին ավանտազրույցներին ու համեմատություններին պետական ճառերում ավելի շատ տեղ պետք է տալ քան դատական խոսքում: Տեղին ու շափավոր օգտագործված լինելով դրանք հույժ ներգործուն են դառնում: Այդպիսին է հռետորի այս խոսքը. «Մի՛ թույլ տաք որ Հելլադայի մի աչքն իսկ կուրանա», կամ Դեմադեսինը այն մասին, թե ինքը կառս վարում է սլետական նավի բեկորները, կամ Արգիլոքոսինը

Թող չկախվի այս կողմ : լրա
Տանտալոսի քար

և Պլիլիկեսինը որը հորդորում է հանել Պիրեոսի աչքի հատը, և Փոկիոնի ասածը Լեոսթենեսի հաղթանակի վերաբերյալ «դու մի կարճ լաղքով փառավորապես հասար հաղթության, բայց տես հա քեզ հեա շթողնեն հանկարծ երկար վաղքի մեջ » Ընդհանրապես պետական գործչի խոսքը առավել ներգործուն է, երբ դրա մեջ ուժ ու կշիռ կա այդ բանի օրինակներն են «Փիլիպիկները» և Թուկիդիդեսի կողմից մեջբերված ճառերը և Սփենելաիդեսինը և Պլատոնյքում Արքիդամոսի արտասանածը և Պերիկլեսինը՝ մահտարածամից հետո Իսկ ինչ վերաբերում է ճարտարորեն կառուցված ճառերին և էֆորոսի Թեոպրոմպոսի ու Անաքսիմենեսի պարբերույթներին, որոնցով նրանք դիմում էին զինավառ և կազմո պատրաստ կանգնած զորքերին ապա դրանց մասին պետք է ասել.

II վ կ լատարկարանի զենքի առկայո թյամբ

7 Այնուամենայնիվ և ծաղրը, և կատակը իրենց օրինական տեղն են ունենում պետական գործչի պերճախոսություն մեջ, եթե դրանց նպատակը անարգելը չէ, խեղկատակություն անելը չէ այլ իմաստավորված նախատինքը և խելացի, օգտակար ծաղրը: Դա ամենից շատ տեղին է հակառակորդին պատասխանելիս Ընդհակառակը երբ դրանով ես սկը սում խոսքդ և այն էլ կանխապես նախապատրաստված ծիծաղելի է և շարաբարոյության մեջ մեղադրվելու առիթ ևս տալիս: Այդպիսին են կղիլ Յիցերոնի ու Կատոն Ավագի ելույթները ինչպես և Եվքսիթեսոսինը, որը մոտիկ ծանոթ է եղել Արիստոտելի հետ: Չէ՞ որ նրանք հենց առաջինն է հարձակվել: Բայց երբ հոեաորը դիմում է ծաղրին ինքնապաշտպանության համար, դա նրան ոչ միայն ներվում է այլև նրա հանդեպ լարյաչակամություն է հարոցում քանզի համարյա տասխանում է համամանքներին

Այսպես, երբ գողոթյան և շ մեղադրվող մի մարդ վասարանել է Իեմոսթենեսին՝ նրա դիշերային աշխատանքների համար նա պատասխանել է «Հասկանոմ եմ քեզ համար հարմար չէ որ վառվում է իմ կանթեղը»: Երբ Դեմադեսը ճշացել է «Դեմոսթենեսն ուզում է սովորեցնել ինձ: Խոզը՝ Աթենասին», — պատասխանն այսպիսին է եղել «Մեր Սթենասին անցյալ տարի բռնել են անառակ գործի վրա»: Նրբագեղորեն և առարկել նաև Քսենոտեսը իր համաքաղաքացիներին, որոնք նրան նպատավում էին, թե նա ստրատեգոս եղած ժամանակ վախել է կռիլուցից «Չեզ հեա միասին սիրելիներու»:

Ամենից շատ պետք է զգուշանաս որ չլինի թե հանկարծ քո կատակով անտեղի վիրավորես ունկնդիրներին կամ թե ինքդ քեզ ցույց տաս անշնորհակալ ու նվաստացած տեսքով ինչպես արել է Դեմոկրատեսը: Մի անգամ մտնելով Ժողովրդական ժողովը նա հայտարարել է թե այդտեղ, ինչպես և պետություն մեջ, ուժը քիչ է, իսկ գարշահոտությունը՝ շատ: Մի ուրիշ տնգամ, Քերոնեայի ճակատամարտից հետո, նա ժողովրդի առաջ դուրս է եկել այս խոսքերով՝ «Չէի ուզենա, որ պետության գործերը այնքան վատ լինեին, որպեսզի ես ձեզ խորհուրդ տայի, իսկ դուք էլ լսեիք»: Այստեղ կտ ինքնանվաստացում, ինչպես որ առաջին կատակում՝ խենթություն Ոչ սա ո՛չ էլ մյուսը սազական չեն պետական գործչին:

Հիացել են Փոկիոնի հակիրճությամբ, այնպես որ Պուլիևկտոսը նույնիսկ այսպիսի եզրակացություն է հանել հոետորներից ամենամեծը Դեմոսթենեսն է բայց Փոկիոնը ամենաապշեցուցիչն է խոսքի մեջ, քանզի նրա մոտ ամենաընդարձակ իմաստը արտահայտված է ամենամեծ հակիրճությամբ: Հենց Դեմոսթենեսն ինքն էլ, որն արհամարհում էր մյուս մրցակիցներին, տեսնելով, որ Փոկիոնը տեղից վեր է կենում ասում էր. «Ա՛յ հիմա կացինը կբարձրանա իմ խոսքերի վրա»:

8 Ամենից կարևորն այն է, որ ժողովրդի առաջ արտասանելիք քո ճառը փութաջանորեն մտածված լինի դատարկ չլինի և ապահովված լինի տապալումից: Ինչպես քեզ հայտնի է նույնիսկ Պերիկլեսն ինքը իր յուրաքանչյուր ճառից առաջ խնդրում էր աստվածներին, որպեսզի իր բերանից դուրս չթուչի անհարկի որևէ բառ: Բայց երբ հակառակորդին ես պատասխանում, անհրաժեշտ է որ արագ ու ճարտարամիտ խոսելու հմտություն ունենաս, որովհետև հանդամանքները փոփոխվում են սրբնթացորեն և հենց քաղաքացիական հրկյառակություններում զրանք իրենց հետ բերում են շատ անսպասելիություններ: Ասում են, թե Դեմոսթենեսն այստեղ ավելի թույլ էր քան ուրիշները, քանզի ժամանակին իրեն կորցնում էր ու հապաղում: Ալքիբիադեսի մասին էլ Թեոփրաստոսը պատմում է, թե նա ոչ միայն ասելիքի էությունը, այլև դատողությունների ողջ ընթացքը նախապես լավ մտորելու սովորությամբ հանդերձ՝ հաճախ էլ իրեն կորցնում և անհարմար վիճակի մեջ ընկնում, ճառի մեջտեղում սկսելով բառ փնտրել ու ընտրել: Նա ով ելնում է առկա հանդամանքներից ու որսում ակնթարթը ընդհակառակը, կարողանում է շժմեցնել, վերահամոզել ու հարկ եղած ձևով տրամադրել ամբոխին: Այսպես մի անգամ Լեոնտասը Բյուզանդիոնից ժամանել է բանակցելու ասթենացիների հետ, որոնց մոտ այդ ժամանակ բավականին

խառնակչութիւններ կային: Իր ցածր հասակով ընդհանուր ծիծաղ հա-
լուցելով, նա պատասխանել է «Հապա իմ կնո՞ջը տեսնեիք, որն հազիվ
իմ ծնկներից է»: Միծաղն էլ ավելի է սաստկացել, իսկ նա շարունակել
է «Բայց որքան էլ մենք փոքրիկ ենք, եթե մեր միջև գծաութիւն կա,
էլյուզանդիոն քաղաքը մեզ չի տեղափոխում իր մեջ»: Իսկ երբ հոետոր
Պիթեասը առարկում էր ընդդէմ Ալեքսանդրին մատուցվող մեծարանք
ների և ինչ-որ մեկը իրան նետեց թե «Դու դեռ ջահել ես այդքան կա-
րևոր բաների մասին խոսելու համար», — նա պատասխանեց, «Իսկ չէ՞
ոյ Ալեքսանդրը, որին դուք ուզում եք ձեր որոշմամբ աստվածների
կարգը դասել, ինձնից էլ երիտասարդ է»:

9 Ով որ իրեն նախապատրաստում է պետական կյանքի աշխա-
տատար մրցութիւններին, որտեղ ցանկացած զենք գործի է դրվում,
պետք է իր խոսքին ուղեկից դարձի ձայնի բարեհնչունութիւնն ու շքն-
շառութեան հզորութիւնը, որպէսզի շինի թե հանկարծ կորուստ տա-
լով՝ երբեմն նահանջի այն բանի պատճառով, որ իրեն ձայնակոխ է
անում ինչ-որ մի

ճղճան աղմկարար ս մ ձայնը Ի իչոց է իկլու րու ի

Իսկ ահա կատար երբ հույ՛ չի տնեցել իւ կ սողթահարի ժողո
վըրդի կամ սենատի նախատրամադրվածութիւնը, կարողացել է առանց
շունչ բաշելու խոսել ամբողջ օրը և արդպիսով խորտակել իր հակառա
կորդների դիտափոխութիւնները:

Այն մասին, ի՞նչ ինչպէս խոսել և ճառ արտասանել, բալս կանին
ու փած է, մն առածը խելացի մալ դն ինքն էլ գլխի կրնկնի

10 Ինչ վերաբերում է պետական գործունեութիւնն սկսելուն, ապա
լիւրի այն տանող երկու ճանապարհ կա առաջինը արագ ու շողշողուն
խոսք Ի խոստանում, բայց անվտանգ չէ և կրորդն ալելի երկար է ու
Նանձլ ալի, բայց համեմատաբար հուսալի է:

Ոմանք պետական գործի մէջ էին նետվում, ինչպէս ժայռից ծովը,
իսկայնեեթ որոշելով կատարել ինչ-որ ակնառու և մեծ, բայց արիու-
թիւն սրահանջող գործողութիւն Հավանաբար նրանք ենթադրում էին,
իւ լպիս հանդիսականները՝ նոր ըմբիշին, իսկ նախանձը շվարած է մնում

Սկսված գործին հաճան շո ն հակաս

Սով այն էլ պետք է ասել որ ամբոխը հագենալով ու ճանձրանալով
չ ո խկին կառավարիչներից ավելի սիրով է ողջունում նոր մարդուն,
իւ լպիս հանդիսականները՝ նոր ըմբիշին, իսկ նախանձը շվարած է մնում

հաջողութեան և ուժի փայլուն ու արագ մեծացումից: Ինչպես Արիստոնն է ասում, որպեսզի կրակը ծուխ չանի, փառքն էլ նախանձ չհարուցի, դրանք պետք է ավելի արագ ու վառ բոցավառվեն Ընդհակառակը նա, ով դանդաղորեն և անշտապ է բարձրանում մերթ այստեղ, մերթ այնտեղ նախանձի է հանդիպում, այնպես որ փառք որոնողներից ոմանք խամրել են՝ դեռ չծաղկած: Բայց ով որ ինչպես ասված է վազորդ Լազոսի մասին

Ականջների մեջ ճոպանից ընկնելու աղմուկն ու նենալով պսակված է դափնով —

ով որ լավագույնս կատարել է իր պաշտոնը և ժողովրդին է ներկայացել որպես դեսպանութեան ղեկավար, որպես տրիումֆատոր որպես ստրատեգոս, ո՛չ նախանձը ոչ արհամարհանքը նրան ոչինչ անել չեն կարող: Այդպես փառքի հասած Արատոսը իր պետական գործունեությունն սկսելով Նիկոկլոսի բռնապետութեան խորտակումով Այդպես փառքի հասած Ալքիբիադեսը՝ մանտինեացիների հետ դաշինք կնքելով ընդդեմ Լտկիդեմոնի: Իսկ Պոմպեոսը նույնիսկ իր համար հաղթահանդես պահանջեց՝ դեռ սենատի անդամ չդարձած, և երբ Սուլլան գաարգելում էր, Պոմպեոսն այս խոսքերը շարտեց «Ծագող արևին ավելի շատ են երկրպագում, քան մայր մտնողին»,— և Սուլլային մնում էր գիջել միայն:

Արտասովոր սկիզբ ունեցավ Կոռնելիոս Սկիպիոնի փառքը, և դա իզուր տեղը շորդեց հռոմեացիներին, որ երբ նա հանդես եկավ որպես մրցորդ էդիլի տեղի համար ի խախտումն օրենքի, նրան կոնսուլ ընտրեին ժողովուրդը հիանում էր նրա հաղթանակով այն մենամարտում որ նա տարել էր Իսպանիայում դեռ բոլորովին երեսա հասակում, և այն գործերով, որոնք նա կատարել էր փոքր-ինչ հետո զինվորական տրիբունի պաշտոնում ընդդեմ կարթագենցիների և որոնք Կատոն Ավադին դրդել էին բացակա նշելու:

Նրանից միայն խելքի մյուս բոլորից խենթոթեան հոտ է գալի

Մեր քաղաքների այժմյան դրվժյունը սակայն առիթ չի տալիս աչքի ընկնելու ուղղմական գործողությունների ժամանակ բռնապետի տապալման կամ դաշինքի վերաբերյալ բանակցություններ վարելիս: Էլ ինչպե՞ս պետական գործիչն իր ասպարեզն սկսի փառքով ու փայլով: Մնում են համաժողովրդական դատարանները և կայսեր մոտ գնացող դեսպանությունները, որոնց համար նույնպես պետք է այնպիսի մարդ, որի մեջ կրակոտություն ու վճռականությունը միացած լինեն խելքի հետ:

Կարելի է իր վրա ուշադրութիւն հրավիրել՝ հանդես գալով որպէս վերահանդնող, լավ, բայց մոռացված սովորույթների, ինչպիսիք քիչ շէն եղել մեր քաղաքներում կամ որպէս արատավոր սովորութիւնների արմատախիլ անող, որոնք տարածված են ի խայտառակութիւն կամ ի վնաս տրվյալ քաղաքին: Պատահել է, ու այլ գործեր էլ որոշ մարդկանց համար յառայել են իբրև փառավոր սկիզբ դատական գործը լավ վարելը, թույլին ազդեցիկ հակառակորդի դեմ հավատարմորեն պաշտպանելը, մտանքի բնակալի դեմ աներկյուղ կերպով հանուն ճշմարտութեան հանդէս գալը: Շատերին բարձրացրել է իր ուժը նրանց հետ շահելու պատրաստակամութիւնը, ում դիրքը պետութեան մեջ բոլորի նախանձն ու վախն է հարուցել չէ՞ որ պարտավածի հզորութիւնն իսկույն անցնում է հազիթողին խամրող փառքի հետ միասին: Իհարկե նախանձից հարձակվել պատվարժան անձի համաքաղաքացիների մեջ ըստ արժան վույն առաջնութիւն ունեցող մարդու վրա, ինչպէս Սիմմիան հարձակվեց Պերիկլեսի վրա, Ալկմեոնը՝ Թեմիստոկլեսի Կլոդիոսը՝ Պոմպեոսի, իսկ հռետոր Մենեկլիդեսը՝ Էպամինոնդասի վրա, դա ոչ միայն անփառունակ գործ է այլև՝ անջրջահայաց երբ ժողովուրդը վատ է վարվել արժանավոր մարդու հետ իսկ հետո ինչպէս յաճախ է պատահում, պղծացել է իր այդ գալուցի թանկման համար, վիրավորանքի զոհի առջև ամենաարագ կերպով արդարանալու միջոցը՝ հրահրելի ու սաղրիւնի հետ դատաստան տեսնելը նա համարում է հենց ամենաարդարացին: Բայց ոտքի էլնել ընդդէմ մի սինլքորի, որն իլնն է ենթարկել քաղաքը խաբէութեամբ և ահաբեկմամբ, ինչպէս Կլեոնն և Կլեոփոնտեսն էին անում Աթենքում տասլալել նրան ու ստորացնել—ահա թե որն է քաղաքական կյանքի բեմ դուրս գալու փայլուն ձևը Ինձ հայտնի է և այն, որ ոմանք իշխանութիւն են ձեռք բերել հետն էլ փառք նվազեցնելով ասելի և օլիգարխիական խորհրդի լիազորութիւնները: Սակայն այդպիսի ձեռնարկումը պետական գործերում սկսնակ մարդու համար իբրև և յատուկ վտանգ է թաքցնում: Է՛լ ալելի լավ սկսեց Սոլոնը այն ժամանակ պետութիւնը բաժանված էր երեք կուսակցութեան, որոնք անվանվում էին ռիակրիաներ, պեդիիաներ ու սլարալիաներ, իսկ նա շէր միանում դրանցից ոչ մեկին, այլ պատկանում էր հաժսարասպես բուրլին իր յուրաքանչյուր խոսքն ու գործը ի սղաս դնելով Վասարակական Վամերաշխութեանը, այդ պատճառով էլ ընտրվեց օրինսդիր՝ հայտնի Վամաքաղաքացիների հաշտեցման, և դրանից սկսվեց պետական գործերի կուսութեան տեսարեզը նրա համար:

Այսպիսով, մենք քննեցինք այն մինչոցները, որոնց օգնութեամբ կարելի է փայլուն կերպով քաղաքական կյանքի բեմ դուրս գալ:

11 Կա, սակայն, մի այլ եղանակ՝ ավելի հանդարտ ու հուսալի, և փառավոր մարդկանցից շատերը դա էին ընտրում. դրանց թվում էին Աբիսաիդեսը, Փոկիոնը, թերեացի Պամմենոսը, հոռմեացիներ Լուկուլտոսն ու Կատոնը, լակեդեմոնացի Ագեսիլայոսը նմանվելով բաղեղին, որը փաթաթվելով ուժեղ ծառերին՝ վեր է ձգվում դրանց հետ միասին, նրանցից յուրաքանչյուրը պատանութեան շրջանում, երբ դեռ անհայտ է եղել, դիմել է ավագներից և անվանիներից որևէ մեկին՝ գետնից քիչ առ քիչ վեր բարձրանալով այդպիսի հենարանի շնորհիվ, աճելով դրա հետ միասին բայց և հաստատորեն արմատակալելով պետութեան հողի մեջ: Աբիսաիդեսին աջակցել է Կլիսթենեսը Փոկիոնին՝ Քաբրիոսը, Լուկուլտոսին՝ Սուլլան, Կատոնին Ֆաբիոս Մաքսիմոսը Պամմենոսին՝ էպամինոնդոսը, իսկ Լիսանդրոսը՝ Ագեսիլայոսին: Եվ եթե վերջինս շտապեց հեռանալ իր դաստիարակից՝ նրան վիրավորելով անտեղյ փառասիրութեամբ ու մրցակցութեամբ ապա մյուսներն ունեցան բավականաչափ օրինավորութուն ու քաղաքական իմաստութուն, որպեսզի մինչև վերջը մեծարեին ու փառաբանեին իրենց ուսուցիչներին, ինչպես որ արևով լուսավորված մարմիններն են նրան վերադարձնում իր փայլը՝ արտացոլված և բազմապատկված:

Սկիպիոնին վատաբանողները պնդում էին, թե նա իբր, իր գործերի սոսկ կատարողն է իսկ դրանց հորինողը նրա ընկեր Լելիոսն է: Լելիոսը սակայն, իրեն թույլ շովեց պարծննալ, այլ ամբողջ կյանքում հոգ էր տանում միայն Սկիպիոնի առաքինութեան ու փառքի մասին, ինչպես իր սեփականի: Ափրոնիոսը Պոմպեոսի բարեկամը, հիմք ուներ հուսալու, թե իրեն, շնայած իր ստորին ծագմանը, կընտրեն կոնսուլ: Տեսնելով սակայն, որ Պոմպեոսն այդ գործում մյուս կողմն է անցել, նա հրաժարվեց փառասիրական մտադրություններից ասելով, թե կոնսուլ դառնալ հակառակ Պոմպեոսի կամքի և առանց նրա օգնութեան իր համար թեև պատվավոր բան է սակայն չափազանց վշտացուցիչ է: Սպասելով ընդամենը մեկ տարի նա և կոնսուլութուն ստացալ և՛ բարեկամին շնորհրեց:

Ով որ նման ձևով թույլ է տալիս որ իրեն փառքի հասցնեն, ժողովրդի բարյացակամութունն է ձեռք բերում և նույնիսկ որևէ տարածաչնութեան դեպքում ատելութեան ավելի նվազ բաժին է հասնում նրան: Հենց դրա համար էլ Փիլիպոսը Ալեքսանդրին խորհուրդ էր տալի բա-

րեկամներ ձեռք բերել քանի դեռ հոր իշխանության տակ է և կարող է
յրուցել ու շփվել ում հետ կամենաւ:

12 Իր առաջնորդին ընտրելիս սկսնակ քաղաքագետը պետք է
որոնի ոչ թե պարզապես նշանավոր և ազդեցիկ մարդու, այլ այնպիսի-
նին, որը և մեկը, և մշուսը վաստակած լինի իր առաքինութեամբ:

Այնպես ինչպես ամեն ծառ չէ որ ընդունում ու աջակցում է իր վրա
փաթաթվող խաղողի վազին, այլ կան այնպիսի ծառեր, որոնք խեղդում
ու ճնշում են նրա աճը, այդպես էլ պետական կյանքում լինում էն մար-
դիկ, որոնք ոչ թե պատիվ են սիրում այլ մեծարանք և հենց սրանք
էլ երիտասարդներին առիթ չեն տալիս աչքի ընկնելու այլ նախանձից
ճնշում են նրանց և անբախտացնում, ասես թե նրանք փորձ էն անում
ոչ թե իրենց բաժին փառքին տիրանալ այլ սրանց հացին Այսպես
օրինակ Մարիոսը, որն Աֆրիկայում, իսկ հետագայում նաև Գալլիա-
յում իր բազում հաջողութունների համար Սուլլային էր պարտական,
նրա հետ խզեց իր հարաբերութեւնները, որի պատճառը Սուլլայի արագ
վերելքի նկատմամբ նախանձն էր, իսկ պատրվակը՝ սխրահոշակ մա-
տանին: Բանն այն է որ երբ Սուլլան իր քվեստոր եղած ժամանակ ծա-
ռայում էր Աֆրիկայում Մարիոսի ձեռքի տակ և նրա կողմից ուղարկ-
վել էր Բոքոսի մոտ, Սուլլային հաջողվել էր դերի բերել Յուզուրտային:
Փառասեր երիտասարդը, որն առաջին անգամ էր փառք ճաշակում, չէր
կարողացել այդպիսի հաջողութեան ժամանակ շափը պա՛պանել և պատ-
վիրել էր ի հիշատակ իր սխրանքի Յուզուրտայի հանձնվելու տեսարա-
նը քանդակել մատանու վրա որ դրանից հետո միշտ կրում էր մատին:
Դրա մեջ հանցանք տեսնելով Մարիոսը նրան հեռացրեց իրենից Այն-
ժամ Սուլլան անցավ Կատուլոսի ու Մետելլոսի՝ պատկառելի այդ այրե-
րի ու Մարիոսի հակառակորդների կողմը իսկ դրանից քիչ անց Մա-
րիոսին արստրեց ու քաղաքացիական պատերազմն ավարտեց լոկ այն
ժամանակ երբ Հոստը կանդնել էր կործանման եզրին:

Նույն այդ Սուլլան ընդհակառակը, ամեն կերպ ձգտում էր բալձ
րացնել և Պոմպեոսին սկսած վերջինիս պատանեկան հասակից, այն-
պես որ մի անգամ, երբ Պոմպեոսը մոսեսալիս է եղել, նա նույնիսկ
վեր է կացել ու գլուխը բացել, և՛ ուրիշ երիտասարդների սույնպես
առիթ էր տալիս աչքի ընկնել կալևոսը տեղերում՝ ոմանց խրախուսելով
մինչև իսկ հակառակ նրանց կամքի ու իր ամբողջ զորքին համակելով
փառասիրական ավյունով: Այդպես նա իր իշխանութեւնը հաստատեց՝
գերադասելով լինել առաջինը, այլ ոչ թե միակը, մեծագույնը բազում
մեծերի մեջ նման մարդկանց պետք է կպչել ու նրանց հետ իլ բախտը

կապել շնամանվելով Եզոպոսի առակի այն ցախասարյակին որն արծվին թույլ է տվել մեջքին դրած տանել իրեն, իսկ ապա վեր է ճախրել ու արծվից առաջ անցել, և շհափշտակելով ավազների փառքը, այլ նրանցից դա ստանալով իբրև բարեկամական ընծա. շէ՞ որ, Պլատոնի խոսքով ասած, չի կարող լավ հրամայել նա ով նախապես չի սովորել հնազանդվել ինչպես որ հարկն է:

13 Այժմ ասենք բարեկամների ընտրության մասին հավանությունն չտալով ո՛չ Կլեոնի, ո՛չ էլ Թեմիստոկլեսի մտածելակերպին

Կլեոնը դեռ նոր էր որոշել նետվել քաղաքականության մեջ կանչեց բարեկամներին ու հայտարարեց, թե թող նրանք այլևս իրենց բարեկամը չհամարեն իրեն, որովհետև բարեկամությունը սպառնում է մեղմացնել արգարացի որոշումների խստությունը և շեղել ուղիղ ճանապարհից: Նա ավելի լավ կաներ որ իր հոգուց դուրս վաներ արծաթափրությունն ու վիճամուլությունը մեկ էլ իրեն մաքրեր նախանձից ու շարությունից: Պետական կյանքը մարդուց պահանջում է ոչ թե մենափրություն ու մարդախուսություն, այլ՝ ազնվություն ու ողջամտություն: Բարեկամներին նա վռնդեց ի՞նչ միտք ունեք դա: Նրանց յոխարեն, ինչպես կատակերգության մեջ է ասվում

Նրա շո բջը հարյո ր գլո ի նրա շո բջը հարյուր քծնող ունում
էին ու մոնչում ոտքը լիզում —

Եվ էթե հեզ ու հանդարտ մարդկանց նկատմամբ նա խիստ ու դաժան է եղել ապա ամբոխի համար նա պատրաստ է եղել անել ամեն ինչ միայն թե դուր գար նրան

Իրեն մասնելով տղիական ծա սյո թյան

աջակցելով ժողովրդի ամենավատ բարոյապես անհուսալի մասին ընդդեմ լավագույն քաղաքացիների:

Ինչ վերաբերում է Թեմիստոկլեսին ապա նա ընդհակառակը, ի պատասխան ինչ-որ մեկի հորդորանքին լավ կառավարելու ու բոլորի հանդեպ հավասարապես անաշտ լինելու վերաբերյալ ասել է «Թող ինձ չվիճակվի նստել աջնալի ի նստելատեղի վրա որի դեպքում իմ բարեկամներն ավելիս շտտանան, քան իմ ստոխները» Սա էլ մի բան շէ՞ր, բարեկամությունն ավելի վեր դասել պետական պարտականությունից և հասարակական կարիքները ենթարկել մասնավոր կողմնակալություններին ու համակրություններին: Երբ, ակայն Սիմոնիդեսը նրան խընդ-

111 Է արդարացիո թյանը հակառակ ինչ որ մի բան, նա պատասխանել է «Ինչպես գործիմաց բանաստեղծը չի կարող խախտել բանաստեղծության շափը, այդպես էլ լավ կառավարողը չպետք է սիրալիրությունից 111 լավ նահանջի օրէնքից»: Եվ հիրավի, էթե նավատերը այնպիսի նախափայ է ընտրում իսկ նա լավարը՝ այնպիսի նավաստիներ որոնք

կարողանում են վարել նավադեկը և կարողանում են ճարակորեն
Խոստատ բարձրացնել երբ քամի է բորբոքվում ծովի վրա

Եթե ճարտարապետը փնտրում է այնպիսի ենթավարպետներ ու սեռ ոտք բանվորներ, որոնք ոչ թե իր շանքերն ի դերն կհանեն, այլ ամեն րտ, կկատարեն լավագույն կերպով իսկապես սարսափելի ու ցավալի 111 մ կլինի, էթե պետական գործիչը, Պիեղարոսի խոսքով ասած այդ բարեհամտ մարդը՝ օրինականության և արդարադատության այդ շխարարը սկզբից ևեթ իրեն բարեկամ ընտրեր ոչ թե համամիտ օգնականները, որոնք ոգեշնչված լինեին բարու հանդեպ միևնույն սիրով, այլ այնպիսի մարդկանց որոնք յուրաքանչյուր քայլափոխի նրանից կորդեին նորասոր ծառայություններ՝ ընդդեմ ճշմարտության: Նա չէ՞ր նման 111 այն ճարտարապետին կամ ատաղձագործին, որը անխելքությունից կամ անփութությունից սկսեր օգտագործել այնպիսի անկյունաշափեր 111 դղալարեր ու շափեր որոնցից Իրա շինությունը պիտի ծուռ ստաց վեր: Չէ՞ որ պետական գործչի համար բարեկամները նույն սյդ գործիրներն են, բայց՝ կենդանի ու մտածող նա պարտավոր է ոչ միայն 111 տափել նրանց արարքների հանդեպ թողալությունից, ոչ մի դեպ 111 սում չգայթելով նրանց հետ, այլև պետք է հետևի այն բանին որ չլինի 111 հանկարծ նրանք որեէ վատ բան անեն իր թիկունքում

Հատկապես վերջին հանգամանւր սովեր գցլց Սոլոնի վլս և հա 111 սողաքացիների աչքին նոկմացրեց նրան երբ նա մտածեց թլթկաց 111 մարդկանց պարտքերը և հայտարարել այսպես կոչված սեյսախֆիա ինչը պարտքերի վերացման վայելուչ անվանումն էր, իր մտադրությանը պորթակից դարձրեց բարեկամներին իսկ նրանք ամենաանխիղճ պորթը թույլ տվին շտապեցին ավելի շատ պարտք վերցնել, և երբ 111 օրենքը հրապարակվեց, պարզվեց, որ նրանք արդեն տեր են 111 գձեյ թանկ աների ու մեծ հողամասերի գնված նույն այդ դրամ: Ե 111 եվ Սոլոնին համարոմ էին խարեության մասնակից էլբ որ նա 111 գոհն էր հենց

Սկեպլալոսը երբ բարեկամները նրան ձանձլացնում էլլ 111 ընդ

րանքներով, հանդես էր բերում իրեն ոչ հատուկ թուլություն ու հաճոյակատարություն, ինչպես Պեղասոսը՝ Եվրիպիդեսի մոտ.

Ուզենաս ավելի ներքև խկո յնեթ ավելի նեւ քև կի սնարհվի

Նա ոչ միայն շափից ավելի ջերմեռանդորեն էր օգնում բարեկամներին նրանց անհաջողությունների ժամանակ, այլև թվում էր նրանց օրինազանցությունների խրախուսողը: Սյուպես նա փրկեց Փեբիդասին, որը դատի էր տրվել Կադմեայի ինքնագլուխ գրավման համար, հայտարարելով թե այդպիսի գործողություններ կատարելիս հրաման ստանալ պետք չէ: Նա փրկեց Սփոդրիասին՝ ենթարկվելով իր որդու սիրազեղ խնդրանքներին, երբ պահանջում էին նրան դատի տալ ապօրինի ու վտանգավոր մի գործի համար՝ աթենացիների հողի վրա հարձակվելու, նրանց, որոնք Սւլարաայի հետ այն ժամանակ բարեկամ էին ու դաշնակից: Վերջապես պատմում են նրա այս գլուխյան մասին՝ ուղղված ինչ-որ մի արքայիկի (եթե Նիկիասը անմեղ է բաց թող նրան, եթե մեղավոր է բաց թող իմ խաթեր, բաց թող ամեն ղեպքում):

Փոկիոնը, ընդհակառակը նույնիսկ դատարան չգնաց երբ նրա փեսա Հարիկլեսը մեղադրվում էր Հարպալոսի դրամի գործով այլ նրան, բաժանվելիս, ասաց միայն «Ես քեզ հետ բարեկամության մեջ մտալով ազնիվ գործերի համար»: Իսկ կորնթացի Տիմոյեոնը ո՛չ հորդորանք ներով ոչ աղերսանքներով չկարողանալով եղբորը համոզել, որ հրաժարվի բռնապետի իշխանությունից, դավադրության մեջ մտավ, որը նյութված էր նրան սպանելու նպատակով:

Միայն զոհ սսեղանի մոտ չէ, որ վերջանում են բարեկամության իրավունքները, ինչպես Պերիկլեսն է ասել՝ հրաժարվելով մասնակցել կեղծ երգմանը դրանք պետք է որ վերջանան այնտեղ, որտեղ գրված է լինում օրենքի արդարության և պետության շահի հարցը, այլապես աղետը մեծ ու ընդհանուր կլինի: Դրա օրինակն է դատից ազատված Սփոդրիասի ու Փեբիդասի գործը: Քիչ դեր շխաղացին նրանք Լևկոդուրի մոտ Սպարտային սպարտության մատենելու գործում:

Մյուս կողմից պետական իմաստությունը բնավ չի պահանջում, որ մենք խւտորեն հալածենք սեր բարեկամներին մանր արարքների համար և հնարավորություն է թողնում, պետության լուրջ կարիքներն սկզբում ապահովելով օսնել բարեկամին, հոգալ նրա մասին և ուշադրություն ցուցաբերել նրա հանդեպ: Կան բարեկամության այնպիսի դրսևորումներ, որոնք մեծ նախանձ չեն հարուցում դու ազատ ես գերազասել բարեկամիդ պաշտոններ որոշելիս նրան պատվավոր հանձ-

նարարություն տալ կամ գլուխ նշանակել անվնաս մի դեռպանության,
որն ուղարկված է պրովինցիայի կառավարչին հարգանքդ հավաստելու,
կամ թե մի այլ քաղաք բարեկամության ու համախոհության կոչ անե-
լու Իսկ Լթե պահանջվում է ինչ որ աշխատատար բայց կարևոր ու
նկատելի մի բան կատարել, պետք է սկզբում դա վերցնես քեզ վրա իսկ
ուպա բարեկամիդ ներգրավես այդ գործում որպես քեզ օգնական ինչ
պէս անում էր Դիոմեդեսը

Եթե հենց ինձ եք պատվիրո մ ընտրել մի ընկեր

Ես ինչպե՞ս մոռանամ աստվածների սիրելիին հերոս Ողիսեսին,—
որին ի պատասխան Ողիսեսը հարգալից գովեստ է վերագարձնում

Իսկ սրանք, հարգարժան ձերուկ թրակական զորքը նոր համալրած
Թրակացիների ձիերն են, Դրանց և թագավորին մահու ավեց
Գլոմեդեսը մեր հզոր և սասնակու քաջ զինակիցներին, բոլորն էլ անվանի

Բարեկամների հանդեպ սիրալիրության այսպիսի նշանները գովողին
դարձարում են ոչ պակաս քան նրան, ում գովում են: Իսկ գոռողությու-
նը, ինչպես Պլատոնն է ասել, միայնության ընկերուհին է: Բարեկամին
կարելի է նաև հնարավորություն տալ մասնակցելու շնորհակալ գործերի
և բարերարության արժանացածներին դրդել, որ նրան գովաբանեն ու
սիրեն՝ նրան ներկայացնելով որպես բարերարության պատճառի ու խոր-
րդատուի

Իսկ բարեկամները դիմում են գեշ ու անմիտ խնդրանքներով, նրանց
լ՛ որ է մերժել ոչ վիրավորական ձևով այլ՝ մեղմորեն հորդորելով և
յուրյ տալով թե նման խնդրանքները անհամատեղելի են իրենց իսկ
սաքինության և ազնիվ անվան հետ: Սյատել բոլոր մարդկանցից ամե-
նաչափ գովեստի արժանի է էպամինոնդոսը, որը մերժեց Պելոպիդի ի
խնդրանքը՝ բանտից բաց թողնել մի գինեպանի, բայց իսկույննեթ բաց
թողեց նրան հետերայի խնդրանքով, միաժամանակ ասելով «Կան ծա-
րայություններ, Պելոպի՛դես, որոնք ամոթ չէ, որ ընկերուհիները խընդ-
րեն: Բայց զորականների համար դա ամոթ է»: Կատոնը, ընդհակառակը,
կտրուկ ու վիրավորական ձևով է պատասխանել, երբ ցենզոր Կատուլու-
սը նրա լավագույն ընկերն ու բառեկամը, նրան խնդրել է մի մարդու
ամար որը դատի էր տրվել Կատոնի կողմից՝ որպես քվեստորի: «Տգեղ
լ՛ ինչի,— ասել է նա,— եթե քեզ, որ կոչված էս մեզ՝ երիտասարդ-
Ն՛կի», խելք սովորեցնելու, այստեղից դուրս հանեն իմ սպասավորնե-
լու Ն՛կիովին կարող էր ինչպիսիանքն իսկապես մերժելով իր խոսքե-

րից դուրս նետել կոպտութիւնն ու դառնութիւնը, որպէսզի պարզ դառնար, որ ինքը մերժում է ոչ թե նրան ցավ պատճառելու ցանկութիւնից այլ՝ անհրաժեշտութիւնից, ղեկավարվելով օրենքի և իրավունքի թելադրանքով

Պետական գործիչը նաև լիովին պատշաճ հնարավորութիւններ տնի կարիքի մեջ եղող բարեկամին դրամական օգնութիւն ցույց տալ՝ վարվելով Թեմիստոկլեսի նման որը կովի դաշտում նկատելով թշնամու դիակը ուկն շղթան վրան, ոսկե մանյակը վղին, մոտով անցել գնացել է, բայց շրջվել է բարեկամի կողմը և ասել «Վերցրու, դու էլ հո Թեմիստոկլեսը չե՞ս»: Քիչ առիթներ չեն ներկայանում բնկերներին օգուտ տալու համար ախր ամենքն էլ հո Մենեմաքոսներ չե՞ն: Սրան վարելով՝ տուր արգարացի, բայց միաժամանակ լավ վարձատրվող դատական մի գործ, այն մեկին ծանոթացրով մի հարուստի հետ որը կառավարիչ է փնտրում կամ հավատարմատար երրորդի համար շահավետ կապալ կամ մի այլ գործարք դասավորի՛ր

Մի անգամ էպամինոնդասը իր բարեկամին ուղարկել է մի հարուստի մոտ պատվիրելով նրանից վերցնել մեկ տաղանդ դրամ Երբ հարուստը բացատրութիւն է պահանջել, էպամինոնդասը պատասխանել է. «Որովհետև նա ազնիվ է, բայց աղքատ, իսկ դու ապրում ես հարստութեան մեջ գոհելով քաղաքի ունեցվածքը»: Իսկ Ազեսիլայոսի մասին Քսենոփոնը պատմում է, թե նրա սիրած գործը եղել է բարեկամներին հարստացնելը, թեև նա ինքը հարստութեան նկատմամբ անտարբեր էր:

14 Այնուամենայնիվ, «չկա արտույտ առանց փոմփոլի» ինչպես Սիմոնիդեսն է ասում անտական գործունեութիւն էլ չկա սռանց գծտութիւնների ու երկուցառակութիւնների, ս յդ պատճառով էլ քաղաքագետը պարտավոր է մտածել, թե ինչպես պետք է իրեն պահի թշնամիների հանդեպ

Թեմիստոկլեսը և Արիստիդեսը ժողովրդի կողմից զովասանքի են արժանացել նրա համար որ ամեն անգամ որպես դեսպաններ կամ զորավարներ պետութեան սահմաններից դուրս գալիս՝ իրենց փոխադարձ թշնամանքը թողնում էին սահմանի վրա որպէսզի դրան անդրադառնային միայն վերադառնալուց հետո: Իսկ ոմանց ավելի դուր է գալիս Կրետինայի Մագնեսիայի մի քաղաքացու վարմունքը: Նրա քաղաքական հակառակորդն էր Հերմիոսը ոչ ազդեցիկ, բայց փառասեր ու բարձրը հոգու տեր մի մարդ: Եվ ահա երբ Միհրդատյան պատերազմի ժամանակ տեսել է, որ հայրենիքին վտանգ է սպառնում, Հերմիոսին առաջարկել է բնդունել իշխանութիւնը իսկ ինքը պատրաստակամութիւն է

հայտնել աքսոր գնալ, կամ եթե Հերմիոսը կարծում է թե ավելի լավ է, որ ստրատեղոս լինի Կրետինան, հարկ կլինի, որ Հերմիոսն ինքը աքսոր գնա որպեսզի իրենց փառասիրական գծաությունները չկործանեն յաղաքը Հերմիոսն ընդունել է առաջարկը, հայտարարել թե Կրետինան իրենից ուժեղ է որպես զորավար և քաղաքից հեռացել է կնոջ ու երեխաների հետ: Կրետինան էլ թույլ է տվել, որ ուղեկցեն նրան և դրանից զատ իր ունեցվածքից նրան պարգևել է այն ամենը, ինչն արտաքսյալի համար ավելի օգտակար էր, քան շրջապատվածի, իսկ ապա լավագույն ձևով կատարել է ստրատեղոսի իր պարտականությունները, և հակառակ ամեն սոլասելիքի, փրկել է հայրենի քաղաքը կործանման եզրից Եթե լինի և արժանավայել կերպով է հնչում այս խոսքը

Սիրելի են յնձ համար զավակներս բայց հայրենիքս ավելի է սիրելի —

ապա նրանցից յուրաքանչյուրի համար որքան ավելի հեշտ կլիներ սսել «Ատում եմ այս մարդուն և ուրախ կլինեի սրան վնաս հասցնել, այց հայրենիքս ինձ համար ավելի է սիրելի» Քանզի թշնամու հետ աշտվել շցանկանալ հանուն այն բանի, հանուն որի անհրաժեշտ է զոարբերել բարեկամին դա սարսափելի զազանալին դաժանութլան վալել գործ է:

էլ ավելի լավ էին վարվում Փոկիոնն ու Կա ոնը ընդհանրապես ւտելութլուն շներդնելով քաղաքական տարակարծութլունների մեջ ուրանք ահեղ ու անողոք էին լինում սոսկ ընդհանուր բարօրութլան վերարերյալ քաղաքացիական վեճերում, բայց մասնավոր կյանքում իրենց հակառակորդների հետ վերաբերվում էին մարդասիրաբար և անզայրույթ: Քանզի համաքաղաքացիներից ոչ մեկի մեջ չպետք է թշնամութլաննել, բացի միայն նրանցից ովքեր Արիստիոսի նաբխի կամ Կատիլինայի նման, ժանտախտ ու խոց են դառնում հայրենիքի համար: Եւայց նրանք, ովքեր հնչում են ոչ համահունչ, նրանց պետք է ներդաշնակութլան բերել մեղմորեն մերթ ձգելով, մերթ թուլացնելով լարերը, ինչպիս երաժիշտը և հանդիմանելով սրանց իրենց սխալների համար՝ սոսանց կատազութլան ու ծաղրանքի, այլ տակտի զգացումով ինչպես Կոմոսի մոտ

Օ բարեկա մա ևս ինչև հիմա կարծո մ էի թե բանականութլամբ բոլորին զերազանցում ես,—

լարձյալ

Դ մեր մեջ ամենարարերարդ կարող էիր մի այլ խորհո րդ խորհել:

Իսկ եթե նրանք որևէ բարի բան են ցուցաբերում խոսքով կամ գործով չի կարելի նախանձել այն մեծարանքներին, որ նրանց են մատուցվում կամ զլանալ գովաբանել նրանց վաստակը: Այդ դեպքում հանդիմանան քրն էլ, երբ որ դրա կարիքը լինի ավելի համոզիչ կդառնա, և մենք ավելի ուժգին կդիմակայենք նրանց արատներին եթե մեջտեղ բերենք նրանց իսկ առաքինությունը և ցույց տանք, որ բարի լինելն է իրենց վայել իսկ վատությունը սաղական չէ

Ես համենայն դեպս, կարծում եմ, որ պետական գործիչը պարտավոր է վկայել հօգուտ իր հակառակորդի, երբ որ նա արդարացի է նրան պաշտպանել դատարանում ընդդեմ բանսարկուների ու հերքել այն զրպարտությունները որոնք հակասոմ են նրա մեզ համար հայտնի մտածելակերպին: Չէ՞ որ նույնիսկ տխրահուշակ ներոնը որն արդեն լիովին պատրաստվելով կյանքից զրկել Տրազեյային, ում ատում էր նա և ումից վախենում էր այնուամենայնիվ մի բողոքարկուի, որը պարտավորում էր այդ մարդու վերաբերյալ հանված դատավճիռը, որպես վատ և անարդարացի պատասխանել է «Ես կուզենայի, որ Տրազեյայի սերնիմ հանդեպ այնպես անվիճելիորեն հատտատ լիներ, ինչպես նրա հավատարմությունը դատավորի պարտկանությունը»: Ընդամին վատ չէ երբեմն հարվածել նրանց ովքեր արատավոր են ի բնե և դրա համար էլ հաճախ են մեղանշում, նրանց մատնանշելով իր իսկ թշնամու առավել գեղեցիկ վարքը «Ա՛յ, նա երբեք նման բան չէր ասի կամ չէր անի»:

Ուրիշներին, երբ նրանք իրենց լավ չեն պահում պետք է հիշեցնել նրանց իսկ նախնիներին, ինչպես Հոմերոսի մոտ է ասված

Ոչ Տլզեսն իլ նևան լավակ շի ձնե —

կամ ինչպես Ապպիոսն է հանդիմանել Սկիպիոն Աֆրիկացուն երբ նրանք ընտրություններում հանդես էին գալիս որպես մրցակիցներ «Օ հ ինչպե՛ս կհեծե՞ծալիր հողի տակ դո՛ւ, Պողո՛ս, տեսնելով, որ որդիդ ցենզորի պաշտոն ձեռք բերելու է գնում կապալառու Փիլոնիկոսի ուղեկցությամբ»: Այսպիսի հանդիմանությունը կնպաստի ոչ միայն մեղանշածին խելքի բերելուն այլև՝ խելքի բերողի պատվին:

Պետական գործչի համար օրինակ է և նեստորի պատասխանը Այաքսի հայհոյանքին՝ Սոփոկլեսի մոտ

Քո գործեր՝ գեղեցիկ են միայն խոսքերդ են դեշ —

և կատոնի ասույթը որն առաջ գործում էր ընդդեմ Պոմպեոսի, քանի գեո սա միանում էր Կեսարին՝ պետության մեջ անօրինական գործողու-

Բյուռներ կատարելու համար, բայց հետո երբ այդ դաշինքը փոխարինվեց սլատերագմով, Կատոնը կոչ էր անում իշխանությունը տալ Պոմպեյոսին՝ միաժամանակ ասելով, թե մեծ աղետների մեղավորներին է տրված նաև դրանցից մարդկանց փրկողի դերը

Այո եթե հանդիմանությունը շաղախված է գովեստի հետ և ասլում է անկեղծորեն ու առանց վիրավորականության, ոչ թե դայրույթ է հարուցում, այլ՝ վիշտ ու զղջում, ներկայանալով անչար ու բարերար տեսքով: Իսկ շարախոսությունը ամենից քիչ է սազական պետական գործչին: Հապա ինքդ դատիր. կարո՞ղ էին Սուլոնը կամ Պերիկլեսը, Լիկուրգոս Սպարտացին կամ Պիտտակոս Լեսբոսացին ասել իրենց սրտում եղածն այնպես, ինչպես ասում էին Դեմոսթենեսը Հսքինեսի մասին և Հսքինեսը Դեմոսթենեսի, ինչպես Հիպերիդեսը գրում էր Դեմադեսի մասին: Այն էլ պետք է ասել, որ նույնիսկ Դեմոսթենեսը վիրավորական բառերի դիմում էր միայն դատական կարգի ճարտասանության մեջ մինչդեռ նրա «Փիլիպիկները» կատարելապես մաքուր են նման արարք ներից ու խեղկատակություններից Անվայել խոսքերը խայտառակում են ավելի շատ նրան, ով որ դրանք ասում է, քան նրան, ում դրանք ուղղված են: Ընդ որում գործը դրանցից ավելի է խճճվում, իսկ կարգուկանոնը խորհրդում կամ ժողովրդական ժողովում խանդարվում է: Կավ է վարվել Փոկիոնը, սրն իրեն ուղղված հայհոյանքներին լռությամբ է պատասխանել, իսկ երբ դադրախոսությունը դադարել է, տեղնուտեղը շարունակել է իր խոսքը. «Այսպիսով հեծյալների ու հոպլիտների մասին դուք արդեն լսեցիք, և չնայես որ ինձ մնում է խոսել թեթևազեններին մասին»

Սակայն շատերի համար այդ գիսի դր վժյան մեջ դժվար է իրեն դսպել, բայց դե, երբեմն անօգտակար շի լինում վիրավորողի բերանը փակել մի սրամիտ շշպոանքով: Այդպիսի շշպոանքը պետք է լինի հակիրճ և չպետք է դրսևորի ո՞չ գրգռվածություն, ոչ մուկեղնություն, այլ թող սր կարողանա հանդարտ ժպիտով մի քիչ խայթել՝ հետ դարձնելով հարվածը ինչպես նետերն են պինդ առարկայից հետ թռչում դեպի նետաձիգը, այդպես էլ վիրավորանքը ասես թե թռչում է խելացի և իրեն տիրապետող հսկողից դեպի հետ ո դիպչում վիրավորողին:

Այսպես է պատասխանել Հայամինոնդասը Կալլիստրատեսին՝ որը թերեացիներին երեսով էր տալիս հղիպի հայրասպանությունը, արգիվիացիներին՝ Օրեստեսի մաշրասպանությունը «Մենք այլ հանցագործներին դուրս ենք վռնդել, իսկ դուք ընդունել եք նրանց»: Մի ավելնացի պարծենում էր սպարտացի Անտակլիդեսի մոտ «Հաճախ էր պատաս-

հում, որ մենք ձեզ քշում էինք Քեփիսոսից : Սա առարկեց նրան «Իսկ ձեզ չի վիճակվել ձեզ քշելու Եվրոտասից» : Դեմադեսը գոչել ասել է Փոկիոնին «Աթենացիք քեզ կզլխատե՞ն» — դրա դիմաց գերազանց պատասխան է ստացել «Եթե խելքները կորցնեն՝ ինձ կզլխատեն, եթե խելքի դան քեզ» : Դոմիտիոսի այն կշտամբանքին «Հո լաց չե՞ս եղել մուրենայի վրա, որ սատկել է քո ձկնարուծարանում», — հռետոր Կրասոսը պատասխանել է հարցով «Իսկ դու, երեխ, երեք կին ես թաղել, և էլի՞ լաց չես եղել» Այս կարգի պատասխանը կարող է պետք գալ և սոլորական կենցաղային դեպքերի համար :

15 Ինչ վերաբերում է պետական գործերին, ոմանք անձամբ պատրաստ են դրանց ամեն մի մասի մեջ մտնել, ենթադրելով ինչպես Կատոնը, թե չկա այնպիսի մի գործ և այնպիսի մի հոգս, որն իր վրա չվերցնի լավ քաղաքացին : Գովում են նաև էպամինոնդասին այն բանի համար, որ երբ թեբևացիները նախանձից ու ծաղրելու նպատակով նրան ընտրել էին տալստարբոս նա այդ բանը իր արժանապատվությունից ցածր չհամարեց այլ ասաց «Ոչ միայն պաշտոնն է պատիվ բերում յարդուն, այլև յարդը՝ պաշտոնին» : Եվ այդ ծառայությունը, որը մինչև նա սահմանափակվում էր աղբահավաքման գործի և ջրի հոսքի հսկողությունամբ նա կարողացավ կարևորություն ու արժանապատվություն տալ : Հենց ինձ վրա էլ, հավանաբար, ժնջալում են մեր քաղաքն այցելող մարդիկ, երբ ինձ տեսնում են փողոցում այդպիսի գարծով զբաղված Բայց այստեղ ի դեպ իմ միտքն է գալիս Անտիսթենեսի ասույթը. երբ իսչ որ մեկը պարմացել է, որ նա անձամբ աղ դրած միս է տանելիս եղել շուկայից Անտիսթենեսը պատասխանել է «Ախր ի՞նձ համար է» : Ես էլ ընդհանրապես, եթե ինձ հանդիմանեն ոչ ստիպված եմ լինում հոգալ կղմինդրների շափսերի և կրի ու քարի հայթայթման մասին, այսպես կպատասխանեմ «Ախր ինձ համար չէ այլ՝ իմ քաղաք» : Հիրավի, այդպիսի գործերի մեջ մասնադր ծիծաղելի մանրություն է դրսևորում սոսկ այն դեպքում երբ դրան դիմում է հանուն իր շահի, իսկ եթե նա հոգում է հասարակական օդտի և իր քաղաքի կարիքների մասին, դա գովելի փութաջանություն է և այստեղ ավելի լավ է շնորհակալ նույնիսկ մանրուքների մասին :

Ուրիշներն ավելի արժանապատվություն ու վեհություն էն տեսնում այն գործելակերպի մեջ, որը ներհատուկ է եղել Պերիկլեսին նրանց հետ համաձայն է պերիպատիկ Կրիտոլայոսը որը ենթադրում էր, թե ինչպե՞ս որ «Սալամինիա» և «Պարալ» աթենական նավերը ծով են դուրս ելել ոչ ամեն մի սոփիստով այլ միայն հասարակ կարևորության ու հան

այն որ ամեն ինչ ուզում էր ինքն անձամբ անել, իր նկատմամբ շարություն և նույնիսկ նախանձ է հարուցել, ինչի մասին շէր կասկածում մինչև որ մի դեպք բաց արեց նրա աչքերը: Մի անգամ, երբ նա անցնում էր փողոցով երեխաները փորձում էին վեզը դուրս հանել ինչ-որ փոսից, և մի քանիսը գոչում էին թե՛ վեզը, իբր, դուրս չի գա, իսկ նա ով որ խփում էր բղավում էր «Երանի այնպե՛ս հաստատ լիներ որ ես պիտի խփեմ դուրս թափեմ Տիմեսիոսի ուղեղը, ինչպես հաստատ է այն, որ հիմա պիտի խփեմ հանեմ այս վեզը».: Մրանից հասկանալով, որ անբարյացակամությունն իր նկատմամբ համակել է բոլորին Տիմեսիոսը իսկույնեթ տուն դարձավ ամեն ինչ պատմեց կնոջը և կարգադրեց որ պատրաստվի ճամփա ընկնելու, որից հետո անհապազ լքեց Կլազոմեն քը՝ այլևս ոտք չդնելով իր տան շեմը: Երբ Թեմիստոկլեսը իր նկատմամբ նման մի բան է զգացել աթենացիների կողմից, ասել է սոսկ «Ձեզ ինչո՞ւ է այդպես շուտ ձանձրացնում բարերարություններ սառնալը»:

Բայց այս ամենը միայն մասամբ է ճիշտ, մասամբ էլ սխալ է: Պետական գործչի բարի կամքն ու խնամատարությունը չպետք է խուսափեն քաղաքի գործերի ոչ մի ասպարեզից այլ պետք է պատկանեն դրանց բոլորին և յուրաքանչյուր գործ առանձին տնօրինեն Եվ բնավ հարկ չկա, որ ինքն իրեն հանի գործածությունից, ինչպես նավի սրբազան խարիսխ, պահպանելով իրեն լոկ հայրենիքի արտակարգ կարիքների ու դժբախտությունների համար: Ոչ ինչպես որ նավաւարները ինչ-որ բան անում են իրենց ձեռքով, ինչ որ բան էլ կատարում են օգնականների ու գործիքների միջոցով՝ իրենք նստելով վերևում, և նավաստիների, դեկահալների, թրավարների ու կառի համադրածանցությանն են դիմում՝ երբեմն նրանցից մերթ մեկին մերթ մյուսին նավախել կանչելու ու ժամանակավորապես նրան վստահելով դեկը — այդպես էլ պետական գործչին վայել է, որ ուրիշներին նույնպես տեղ տա կառավարմանը մասնակցելու գործում, սիրալիր ու բարեհաճորեն նրանց հրավիրելով հոետորների համար հատկացվող տեղը և ջանք շթափի քաղաքի բոլոր գործերը սկիսկան ճատերով, որոշումներով ու վճիռներով կարգավորելու այլ, ջոկելով հուսալի և արժանավոր մարդիկ նրանցից յուրաքանչյուրին հանձնարարություն տա ամեն մեկի ընդունակությանը համապատասխան: Օրինակ՝ Մենիպոսին Պերիկլեսն ուղարկեց արշավանքի որպես ստրատեգոսի, Լիխալտեսի միջոցով կոտրեց Արեոպագոսի հզորությունը, Քարիևոս և միջոցով որոշում անցկացրեց ընդդեմ մեզարացիների, Լամպոնի միջոցով Ֆուրբաս տարավ զաղութարանակներին: Այս-

տեղ օգուտը երկակի է. թվում է թե իշխանությունը բաժանված է շա-
տերի միջև, և դա թեթևացնում է նախանձի բեռը մինչդեռ գործերն
ավելի լավ են ընթանում: Ինչպես ձեռքերը մատների բաժանվելով՝ բնավ
չեն թուլացել, այլ, ընդհակառակը, դա նրանց դարձրել է ավելի ճարպիկ
և օգտագործման համար ավելի պիտանի, այդպես էլ այն կառավարի-
չը, որ պետական գործերին մասնակից է դարձնում ուրիշներին ևս
չանքերի համատեղմամբ ավելի մեծ հաջողության է հասնում:

Իսկ ով էլ որ, ընդհակառակը, փառքի կամ իշխանության անհագ
ծարավից, կառավարման բոլոր գործերը թողնում է միմիայն իրեն և
ձեռք է դարկում անելու այն, ինչի համար ինքը ո՛չ ընդունակություն
ունի, ո՛չ հմտություն, ինչպես որ Կլեոնն էր հանձն առնում վարել զոր
քը, Փիլոպեմենոսը ղեկավարել նավատորմը, Հաննիբալը ելույթ ունե
նալ ժողովում, այսպիսի անձնապաստան մարդուն չեն ների ոչ մի վրի
պում, և դեռ հետև էլ կնախ տան նվիրյալիդեսի խոսքերով

Իս ատաղձագործ ես իսկ ատաղձագործո թյո նից բան չես հասկանում

դու դեսպան ես, իսկ խոսել չես կարողանում դու ինամակալ ես իսկ
անփուլթ ես գործերի նկատմամբ, դու գանձապետ ևս իսկ հաշվել ան-
կարող ես, դու զորավար ևս իսկ մարմնով ակար ես:

Պերիկլեսը, ընդհակառակը, կարողացավ իշխանությունը կիսել
նույնիսկ Կլեոնի հետ, ընդ որում այնպես որ սուաջինը կառավարում
էր քաղաքում, իսկ երկրորդը հավաքում էր նավատորմն ու տանում
բարբարոսների դեմ Քանզի իրանց Լրկուսից Պերիկլեսն ավելի ընդու-
նակ էր պետական գործերում, իսկ Կլեոնը ռազմական արվեստում:
Գովում են նաև անախիլատացի եմբուլոսին այն բանի համար, որ նա
օգտվելով այդպիսի վստահությունից և ազդեցությունից երբեք իրեն
չէր պցում հելլենների գործերի մեջ ու չէր ընդունում ստրատեգոսի պաշ-
տոնը, այլ ինքն իրեն սահմանափակում էր գանձարանի հոգացողությամբ
և այդ սուպարեզում մեծ օգոտ բերեյ՝ բարձրացնելով պետական էկա-
նոսները

Սինչդեռ երբ Իփիկրատեսը ռազմություն էր հավաքում իր տանը,
որպեսզի ճարտարանար պերճախոսություն ասպարեզում, նրան ծաղ-
րում էին. չէ՞ որ եթե նա նույնիսկ գործիմաց ճարտարախոս էլ լիներ,
այլ ոչ թե վատը ինչպիսին կար իրականում պետք է բավարարվեր
ազմական փառքով դպրոցական փառքը սոփեստներին թողնելով:

16. Այնուհետև պետք է ի նկատի ունենալ որ ամեն մի գեմո-
կլրատիա պետական գործիչներին վերաբերվում է անվստահորեն և

կանխակարծորեն, ուստի և եթե օգտակար որոշումներն ընդունված են լինում առանց վեճերի ու պայքարի, կասկած է ծագում, թե նախնական համաձայնության են եկած եղել: Այդպիսի զազրախոսությունը ամենից ծանր հարվածում է բնկերակցությանն ու բարեկամական շրջանակին: Չպետք է սեփական միջավայրում տեղիք ունի իսկակա՞ն հրկայառակության ու գծություն: Ճիշտ է Քիոսի ժողովրդական առաջնորդ Օնոմադեմեսը իշխանության գլուխ անցնելով խառնակության ժամանակ՝ թույլ չի տվել անխտիր կերպով արտաքսել բոլոր հակառակորդներին, որպեսզի, ինչպես ինքն է ասել, «թշնամիների սակավության պատճառով չվիճեր բարեկամների հետ» — բայց դրանք անմիտ խոսքեր են եղել: Եթե ամբոխն արդեն, այնուամենայնիվ, անվստահությամբ է դիմավորում որևէ մեծ և օգտակար բանի, նախաձեռնության էողմնակիցները պետք է հանդես գան ոչ այնքան համերաշխորեն, ոչ այնքան արագ իրար հետ լեզու գտնելով: Կամ կլինի, որ համախոհներից երկուսը կամ երեքը հանգիստ առարկեն իրենց բարեկամներին, իսկ հետո իբրև թե տարհամոզվել են փաստարկների մեջ, իրենց հետևից բերեն ժողովրդին համոզված, որ իրենք ղեկավարվում են ընդհանուր բարօրության նկատառումներով: Իսկ ավելի նվազ կարևոր, գլխավորին շվերարերող գործերում, բարեկամների համար վատ չէ՞ր լինի իսկապես վիճաբանել՝ յուրաքանչյուրը պաշտպանելով իր կարծիքը, որպեսզի պարզ լիներ, որ իրենց համամտությունը ամենակարևոր հարցերի առնչությամբ սարքովի չէ ասլ՝ իսկական:

17 Բնության դրվածքի համաձայն պլտական գործիչը համաքաղաքացիների համար կառավարիչ է, ինչպես մայր մեղուն մեղունների համար: Այս բանը հիշելով՝ նա չպետք է քաղաքի գործերը երեսի վրա թողնի: Բայց ինչ վերաբերում է այսպես կոչված աստիճաններին և ընտրովի պաշտոններին ապա չպետք է դրանց ձգտել շափազանց եռանդուն կերպով կամ հաճախակիորեն, քանզի շատ պաշտոնների կենտրոնացումը մեկ մարդու ձեռքում՝ տղեղ բան է և ժողովրդին զազուր չի գալիս: Ասենք, չպետք է նաև հրաժարվել պաշտոնից, եթե ժողովուրդը օրինական կարգով կանչում է դա զբաղեցնելու: նույնիսկ երբ այն ցածր է հրավիրվածի հասարակական դիրքից և միաժամանակ ստիպված է մրցակցության մեջ մտնել: Չէ՞ որ արդարացի բան է որ նա ում յատիվ են բերել առավել բարձր պաշտոնները նա էլ իր հերթին պատիվ բերի առավել ցածրերին: Եվ եթե հատուկ կարևորության ստիճանով օժտվածը ինչպիսիք են ստրատեգոսի սլաշտոնը՝ Աթենքում պրիտանոսինը՝ Հոդոսում և բևոտսլքոսինը՝ մեղ իոտ պետք է որ համես-

աություն դրսևորի և ամեն կերպ նվազեցնի իր տոնը ապա ավելի նվազ նշանակութեան պաշտոններ ունեցողների համար լավ է կշիռն ավելացնել, որպեսզի առաջինները շափազանց շատ նախանձ շտածեն, իսկ 1 ըկրորդները՝ արհամարհանք:

Բայց ով ինչ պաշտոնի էլ անցնելիս լինի, նրան հարկ կլինի գրել խում պահել ոչ միայն այն մտքերը, որ Պերիկլեսը հիշեցնում էր ինքն իրեն՝ քղամիզը հազնելիս «Հիշի՛ր, Պերիկլէ՛ս դու ազատ մրդկանց ես կառավարում, հելլեններին ես կառավարում, կառավարում ես աթենքի քաղաքացիներին»: Նա պետք է իրեն ինչ-որ մի այլ բան էլ ասի. «Դու կառավարում ես, բայց քեզ էլ են կառավարում, և քո քաղաքը ենթակա է պրոկոնսուլներին, Կեսարի փոխարքաներին»: Այստեղ քո ձեռքին չէ «աշխարհակալ նիզակը», քոնք չէ հին Սարդեսը, ոչ էլ լիզիացոց տերութիւնը: Ավելի հասարակ քղամիզ պետք է կարել տաս հոնտորներ թեղում կանգնելիս շմոռանաւ պրետորին, շափից ավելի ամբարտաւժան հույսեր չգնես պսակիդ վրա գլխիդ վերևում տեսնելով հոռմեական մուշկը: Ավելի լավ է նմանվես դերասաններին, որոնք ներկայացման մեջ կիրք են ներդնում ներդնում են իրենց բնավորութիւնը, իրենց արժանապատվութիւնը, բայց չեն մոռանում ականջ դնել հուշարարին, որպեսզի դուրս չգան լափից ու սահմանից այն ազատութեան, որն իրենց արված է խաղերի ղեկավարների կողմից: Եթէ դու շփոթվես քեզ ո՛չ շվոց է սպասվում, ո՛չ ծիծաղ ոչ էլ լեզու չպպացնել Շատերին արլեն լաժին է հասել

Գլխաս Եան կացինը դատավ ըն ան ող ք —

Ինչպես օրինակ քո հայրենակից Պարդալոսին, որը մոռացել էր թե ինչ սահման է նախատեսված իր համար: Իսկ ինչ որ մեկը ձեռնում էր կյուպիների վրա՝ ճիշտ Սուլոնի ասածի պէս:

Աթենքի քաղաքացոց դարձած
Փոլեզանդը կամ սիկինացի՝
Փոխած եզերքը հայրենի:

Եւք մենք փոքր երեխաներ էնլ ասանում, ոչ ոնք ղ լարճութեան հա
ւել հազնո մ-փորճում են իրենց հայրերի կոշիկներն ու պսակները, մեզ
համար ծիծաղելի է լինում, բայց երբ մեր քաղաքների կառավարիչները
անմտաօված կերպով ամբոխին գրգռում են՝ կոշ անելով գործկրով,
Կարերով ու սխրանքներով նմանվել սախնիներին որոնք անհամապա
խան էլ մեր ժամանակներին և ներկա հանգամանքներին, ծիծա

դելի է նրանց այդ արարքը, սակայն սպասվելիք վիճակը կարող է բնավ էլ ծիծաղելի չլինել, եթե դրանց վերաբերվեն արդեն լիակատար արճամարհանքով: Չէ՞ որ հելեններն ունեցել են անցած-գնացած ժամանակներ և լուրորովին այլ գործեր, որոնք որպես օրինակներ պիտանի են այժմյան մարդկանց խրատելու համար. օրինակ աթենացիներին արժե հիշեցնել ոչ թե ռազսական սխրանքները այլ թեկուզ հենց Երեսունի տապալումից հետո հայտարարված ներումը կամ այն տուգանքը, որ դրված է եղել Փրինիքսի վրա Միլեթի գրավմանը վերաբերող սղըհրգության համար, այն, թե ինչպես Կասսանդրոսի կողմից Թեբեի վերականգնման լուրն առնելիս աթենացիք իրենց զարդարել են պսակներով իսկ լսելով կոտորածի բոթը, որի ժամանակ արգոսցիք մահակներով ջարդել էին մեկուկես հազար համաքաղաքացիների, ընդհակառակը՝ ժողովրդական ժողովում որոշում են կայացրել քաղության զոհ մատուցել, վերջապես, այն, որ հենց նրանք Հարպալոսի գործով տներում խուզարկություն կատարելիս հրաժարվել են մտնել նորապսակների տունը: Ընդօրինակելով այսպիսի արարքները՝ կարելի այժմ էլ նմանվել նախնիներին: Իսկ ինչ վերաբերում է Մարսթոնին, Եվրիմեդոնտոսին, Պլատեային և ճարտասանության այլ թեմաներին, որոնք հուզում են ամբոխին ու դրդում զուր տեղն աքլորանալ, թող դրանցով սոփեստներն զբաղվեն իրենց զպրոցներում:

18 Բայց դեռ քիչ է իրեն և իր քաղաքը բայ՝ ձրագույն իշխանության առաջ անմեղ ներկայացնելը միշտ օգտակար է, որ վերևում բարեկամ կամ հուսալի մի հենարան ունենաս դործողություններիդ համար, մանավանդ որ հոռմեացիք իրենք հակություն ունենում իրենց բարեկամների քաղաքական ցանկություններին Ով որ քաղի բարձր բարեկամության պտուղները ինչպես բաղել են Պոլիբիոսն ու Պանեատիոսը, որոնք, շնորհիվ նրանց հանդեպ Սկիպիոնի անձնական բարյացակամության, շատ բարիք են գործել իրենց հայրենի քաղաքների համար նա ի հատուցում քիչ պատվի չի արժանանա: Երբ Օգոստոսը գրավեց Ալեքսանդրիան քաղաք մտավ Արիոսի ձեռքը բռնած և բոլոր ներկաներից միայն նրա հետ զրուցելով: Այդ տեսնելով, ալեքսանդրիացիք իրենց համար սպասում էին ամեն տեսակի շարիքներ րայց կայսրը անսալով նրանց աղերսանքներին՝ հայտարարեց, թե գթություն է պարգևում նրանց նախ և առաջ հանոն քաղաքի վսեմության, երկրորդը՝ Ալեքսանդրի քաղաքի հիմնադրի հանդեպ ունեցած հարգանքից, իսկ երրորդը, — ասաց նա — որպեսզի ընծա մատուցեմ իմ այս բարեկամին»:

Հնարավոր է արդյոք այսպիսի բնծայի հետ համեմատել փոխար-
քայությունից ու պրովինցիայի կառավարումից առատ առատ եկող
դրամները, ինչին տենչում են այնքան շատերը՝ հարազատ քաղաքի
գործերը թողնելով և մինչև ձերություն ապրելով օտարների դռներին:
Հո մենք չե՞նք ուղղելու Եվրիպիդեսին, որը և՛ ճառերում, և երգերում
կրկնել է, որ եթե բնդհանրապես արժե անքուն գիշերներ անցկացնել,
մեծատան շէմք մաշել և ժամանակ անցկացնել նրա շրջապատում, ավե-
լի ազնիվ բան կլինի դա հանձն առնել հանուն հայրենիքի, իսկ մնա-
ցած բաներում էլ պետք է նախապատվությունը տալ և արդարացի բա-
րեկամություն պահպանել հավասարների միջև:

19. Բայց սրբան էլ հարկ լինի հոգալ, որպեսզի մեր հայրենիքը
հնազանդ լինի բարձրագույն իշխանությանը այնուամենայնիվ կարիք
չկա դրան ավելացնել նաև ստորացումը: Երբ ոտքերը կապանքների մեջ
են, հարկ չկա վզին էլ շվթա գցել: Բայց հենց այդպես են վարվում
ոմանք՝ ամեն առիթով և առանց առիթի դիմելով կուսակալներին և մեր
անազատությունը դարձնելով ամոթալի, ավելի ճիշտ կլինի ասել՝ ամեն
մի քաղաքացիական կյանք ոչնչացնելով իրենց ահաբեկվածությամբ,
երկշտությամբ և լիակատար անկարողությամբ: Կան մարդիկ, որոնք
իրենց վարժեցրել էն առանց բժշկի ցուցումի շուտել ու շվացվել, և
նրանք իրենց թույլ շին տալիս օղտվել գոնև ասուղջության այն շափա-
նիշից, որ բնությունն է իրենց բաժին հանել: Այդպես էլ նրանք, սվքեր
ամեն մի որոշման կամ նիստի համալ կամ սղորմություն ցուցաբե-
րելու կս է նտեսական կարգադրության համար ձգտում են յախապես
համաձայնություն ստանալ կուսակալից, նրան ստիպում են, որ իրենց
հանդեպ լինի ավելի մեծ բռնակալ, քան նա ինքը կցանկանար

Դա ամենից ալելի մեծամեծների ազահությունից և գթություններից
է դալիս: Վնա պատճառելով ամենաթույլերին՝ նրանք պատճառ են
դառնում, որ մարդիկ փախուստ տան քաղաքից, իսկ երբ վեճ է մղվում
իրենց՝ մեծամեծների միջև նրանցից ոչ ոք չի ուզում զիջել համաքա-
ղաքացուն, այլ գործի մեջ է ներքաշում վերադաս իշխանություններին,
որից և՛ Խորհուրդը, և ժողովուրդը և դատավորական կոլեգիաները, և՛
բնդհանրապես բոլոր քաղաքային լյաշտոնները կորցնում են իրենց
նշանակությունը:

Այդ իսկ պատճառով պետք է հանդատացնել հասարակ բաղադա-
յինություն ամեն առումով հավասարասյես, իսկ ազդեցիկ մարդկանց՝ փո-
խարդարձ զիջողականությամբ, բոլորին հավատարիմ պահելով բաղաքի
անդեպ և առանց մեծ աղուկի վճռելով խճճլած լեճերը լյշտելու այն

բժիշկը որ բուժում է գաղտնի հիվանդությունները Պետական գործիչը պարտավոր է ինքն իր համար գերադասելի համարել պարտությունը համաքաղաքացիներից, քան հաղթանակը՝ բռնության ու քաղաքային մարմիններին վնաս պատճառելու գնով, իսկ ինչ վերաբերում է մյուսներին, ասպա նրանցից յուրաքանչյուրին պետք է թախանձելով համոզել, հորդորել՝ մատնանշելով երկպառակության հետևանքները Իսկ հիմա այն մարդիկ ովքեր պատկանելությանը կապված են քաղաքին, Ֆիլային, կապված են հարևանությանը, ազգակցությանը՝ վոխանակ այն բանի, որ հենց ի բարօրություն և ի պատիվ իրենց իսկ փոխադայձ գիշողականություն դրսևորեն խոնվում են հոետորների գոների մոտ և իրենց տարածայնությունները փաստաբանների ձեռքն են տալիս իրենց համար և՛ վնաս, և՛ խայտառակություն սարքելով:

Եթե բժիշկն անզոր է լինում ցավը մինչև վերջ արմատախիլ անել, ձգտում է ցավը զուրս հանել և հնարավորություն ռալ որ դրսևորվի արտաքուստ: Քաղաքագետն, ընդհակառակը եթե չի կարող կատարել լապես պահպանել իր քաղաքը պայքարից ու տազնապներից կփորձի կատարել բուժման աշխատանք և անհանգստացնող հարցերը հարթել համաքաղաքացիների շրջանակում միայն թե շղիմի արտաքին բժիշկների ու գեղերի: Նրա նպատակը թող որ լինի քաղաքի անվտանգության պահպանումը և հրաժարումը սնափառության փոթորիկներից ու խելահեղություններից, ինչպես որ լուսարանված է վերևում: Թայց այդպիսի մտածելակերպի հետ անհրաժեշտ է ունենալ նաև համարձակ վճռակունություն —

Այրերին հսմակող մի ոգի այրերին որ հանուն մայր հողի

Թշնամյաց դեմ դառնում են պա վալ ո դսժան մարտեր են մղում —

ու պատրաստակամություն՝ մրցման մտնելու և պայքարելու անլարենը պաստ վիճակների ու հանդամանքների հետ Չպետք է ինքդ քո դշխին փոթորիկ բերես բայց եթե այն պոսթկացել է չի կարելի նահանջել: Չպետք է քաղաքը մղել դեպի անկում, բայց եթե այն ընկնում է և վտանգի մեջ է արդեն, անհրաժեշտ է օգնության հասնել, ինչպես ի վերջո, նետված սրբադան խարխիսը, և ամենամեծ վտանգների մեջ էլ պետք է ցուցարերել խոսքի աճվեհերություն Այդպիսիք են եղել, օրինակ այն դժբախտությունները որ եղել էին Պերգամի բնակիչների գլխին Ներոնի օրոք, հոտոսցիներինը վերջերս, Դոմիցիանոսի օրոք, իսկ թեսալացիներինը՝ ալևելի վաղ Օգոստոսի օրոք, երբ նրանք ողջակիզեցին Պետ-

րևոսին: Նման հանգամանքներում իսկական պետական գործչին «չէիք տեսնի ննջելիս», նրան չէիք տեսնի նաև երկնչելիս կամ մեղքն ուրիշների վրա գցելիս, իսկ իրեն վտանգից զերծ պահելիս: Ընդհակառակը, նա իր վրա է վերցնում դեսպանությունը ծովով ճամփա է ընկնում և չմիայն առաջինն է ասում

Մենք եկել ենք որպես մարդասպաններ Խափանի ր-Ապոլլոն կործանումը —

այլև իրեն է ներկայացնում պատժելու ժողովրդի այն մեղքերի համար որոնց ինքը չի էլ մասնակցել:

Այսպիսի վարքն ազնիվ է և ոչ միայն ազնիվ Հաճախ է եղել, որ Իեկ մարդու հոգու վսեմությունը զարմանալի կերպով մեղմացրել է սիրակալի գայրույթը ամբողջ ժողովրդի հանդեպ և սպառնացող մեծագույն վտանգից հեռացրել է ամենայն ահալորն ու անհաշտելին: Պարսից արքան այդկերպ թույլ է սվել ազդել իր վրա սպարտացիներ թուլիսոսին ու Սպերքիոսին, իսկ Պոմպեոսը՝ Ստեննիոնին: Երբ հռոմեացի զորավարը ուզում էր պատժել մամերտացիներին պառակտվելու համար, Սաեննոնը նրան ասաց, թե անարդար բան է շատերին կործանել մեկի մեղքի պատճառով, և իրեն ներկայացրից որպես անջատման համար միակ մեղավորի, հայտարարելով, թե ընկերներին համոզել է իսկ թշնամիներին ստիպել Դա Պոմպեոսին հողեկան այնպիսի վիճակի մեջ դրեց, որ նա ներեց քաղաքին իսկ Սոլեննիոնի հետ շաս մեղմ վարվեց:

Մի մարդ ուր Սուլլայի հետ կապված էր հյո ըրնկալություն կսպերով, հենց այդպիսի արիություն ցուցաբերեց, բայց շահնդիպեց նույն պիսի ըմբռնման ու մեռավ ազնիվ մահով: Պրենեստեն գրավելիս, Լրբ Սուլլան մտադրվել էր կոտորել բոլորին, իսկ նրան բաց էր թողնում հանուն հյուրընկալության նա առարկեց թե չի ցանկանում իր կյանքով պարտական լինել հարազատ քաղաքը սպանողին և խառնվեց մյուս յաղաքացիներին ու սպանվեց նրանց հետ: Մնում է սղոթել աստված ուրին, որպեսզի մենք շտեսնենք այդպիսի օրեր և կարողանանք ավելի լավ ժամանակների հույսով ապրել:

20 Հարկ է որ յուրաքանչյուր պաշտոն ինչ-որ բանով սրբազան մեծ լինի և պատիվ բերի այն կտտարող անձին: Բայց այս պատիվը ասիլի շատ պաշտոնակից ընկերների համախոհ բարեկամության մեջ Լրան թե պսակների ու ծիրանագույն եզրազարդերով քղամիդի: Նրանք ում ամար համատեղ զինվորական ծառայությունը և պատանեկան դվարձություններին մասնակցելը սկիզբ է դառնում ցկյանս բայեկա

մության, բայց ստրատեգոսի կամ կառավարչակցի պարտականությունները կատարումը պատճառ է դառնում թշնամանքի, այդպիսիք անպայման տառապում են երեք ախտերից մեկով նրանք կամ իրենց ընկերներին իրենց հավասար են համարում և այնժամ մրցակցում են դրանց հետ, կամ՝ իրենցից բարձր և այնժամ նախանձում են նրանց, կամ իրենցից ցածր և այս դեպքում արհամարհում են նրանց: Բայց անհրաժեշտ է և իրենից բարձրին մեծարել, և իրենից ցածրին բարձրացնել, և իրեն հավասարին հարգել՝ ամենքի հանդեպ դրսևորելով բարեհաճություն և բարեկամություն որոնք ծնված լինեն «ո՛չ թե սեղանի մոտ», ոչ թե խնջույքի գավաթի առաջ, «ո՛չ թե օջախի կրակի կողքին»: Ա՛յ, ձեզ բարեկամներ և բարձրել օրինական ու համաժողովրդական ընտրությունը, և հայրենի քաղաքն ինքն է ձեզ հայրաքար խրատել, որ միմյանց հանդեպ բարի զղացմունքներ ունենաք: Իսկ Սկիպիոնին Հուսում հայհոյում էին այն բանի համար որ նա Հերակլեսի տաճարի օժման առթիվ տրված խնջույքին չէր հրավիրել Մումմիոսին՝ իր պաշտոնակից ընկերոջը թեկուզև մնացած բաներում նրանք միմյանց բարեկամ չէին համարում, այնուամենայնիվ այդպիսի հանգամանքներում պարտավոր էին ի նկատի ունենալ իրենց ընդհանուր աստիճանը և միմյանց նկատմամբ հարգանք ու բարյացակամություն դրսևորել:

Եթե նույնիսկ այնպիսի մարդու հանդեպ ինչպիսին Սկիպիոնն էր որը մնացած բոլոր այլ բաներում հիացմունքի էր արժանի, քաղաքափարություն դեմ թույլ տված այդքան փոքր զանցանքի համար մեծամրտություն մեզ մեղադրվեց, — մի՞թե նա, ով որ նվազեցնում է իր աստիճանակից ընկերոջ արժանիքները նսեմացնում է նրա վաստակը և լկտիորեն նրա ձեռքից լուրմ չորաքահաշյուր գործ, ամեն ինչ իրեն վերցնելով, կարո՞ղ է կարգին ու բարեքարո մարդ համարվել: Հիշում եմ, թե ինչպես ինքս, դեռ պատանի որպես պատվիրակ ուղարկվեցի պրոկոնսուլի մոտ մի այլ մարդու հետ որը սակայն, չգիտես ինչու, մնաց սանել, այնպես, որ ստիպված եղա ճանապարհ ընկնել և ամեն ինչ մենակ կատարել: Իսկ երբ վերադառնալուց հետո պատրաստվում էի հաշիվ տալ, հայրս տեղից վեր կենալով ու մի կողմ կանչելով ինձ, խորհուրդ ավեց շատել՝ «ես մեկնեցի», այլ «մենք մեկնեցինք», ոչ թե՛ «ես ասացի», այլ՝ «մենք ասացինք» և այլն, որպեսզի հաշվետվությանս մեջ ընկերս ներկայացվեր իբրև լմ բոլոր գործողությունների մասնակիցը:

Այդպես վարվելը ոչ միայն օրինավոր ու մարդասիրական է այլև դրանով փառքից դուրս է նկատվում նախանձի դառը խառնուրդը: Հենց այս նպատակով էլ մեծ մարդիկ իրենց սիրանքները մասամբ վերագրել

19 աստվածութեանը կամ ճակատագրին, ինչպես վարվեց Տիմուշենտո
ր, որը սիցիլական բռնապետութեան տապալումից հետո կառուցեց
Վիսվածի աստվածուհու տաճարը, կամ ինչպես Պիթոնը որը ամենա
յիներին, երբ սրանք նրան մեծարում էին ու գովաբանում Կոսիտոսին
սպանելու համար, առարկելով ասաց «Ռա ինչ-որ մի աստված է կա
ուսրել, իսկ իմ ձեռքը միայն գործիք է եղել նրա համար»: Իսկ Սպար
այի թագավոր Թեոպոմպոսը երբ ինչ-որ մեկը մատնանշել էր, թե
կալեդոնի բարորութեան պատճառն այն է, որ դրա թագավորները կա
րողանում են կառավարել, պատասխանել էր «Ավելի շուտ՝ այն է որ
ու, ա ժողովուրդը կարողանում է հնազանդվել»

21 Իսկ կառավարել կարողանալն ու հնազանդվել կարողանալը
իրոք կապված են միմյանց հետ: Շատերն ասում ու կարծում են թե
«Ենց դրանում էլ կայանում է քաղաքական դաստիարակութեան էություն
ը. այսինքն՝ նախապատրաստել լավ անսալու սովոր քաղաքացիներու
Այն էլ պետք է ասել որ ցանկացած քաղաքում նրանք, ում գործն ան
ալն է ավելին են, քան նրանք ում գործը հրամայելն է իսկ դեմոկր
ատական կարգերի դեպքում մարդ կարճ ժամանակով հրամայում է
իսկ մնացած ամբողջ կյանքում լսում:

Ուստի ամենաաղնիվ ու ամենաօգտակար արվեստը հնազանդվելն
ու նրան, ով որ օրենքով կարգ լած է քո գլխին, նույնիսկ եթե նա պա
տահմունքի բերումով նվազ դսրութեան ու փառքի տէր է Բեմում էլ
րսդունված է որ առաջին դերեր կատարող դերասանը, լինի դա թեկուզև
Թեոդորոսն ինքը կամ Պոզոսը, Երրորդական դեր կատարողի առաջ
կանգնի ու պես սպասավոր և հարգանքով վերաբերվի նրան էթե պսակ
ունի նա և դաշխոն: Եվ կյանքում՝ քաղաքի գործերում էլ անթույլա
տրելի է, երբ հարուստ ու նշանավոր քաղաքացին արհամարհում ու
լանի սեղ շի դնում համեստ է աղքատ հայրենակցին, որը պետական
պաշտոն ունի այգպիսով իր կշիռն օգտագործելով պետութեան հեղ
նակութունը նսեմացնելու համար, այնինչ նա պետք է դա օգտագոր
յի ր հօգուտ քաղաքի և առանձնապես այդ պաշտոնի արժեքի բարձրաց
ման: Սպարտայում էֆորոսների առաջ ոտքի էին կանգնում նույնիսկ թա
գավորները իսկ եթե մյուս քաղաքացիներից որևէ մեկը կանչվում էր
նրանց մոտ, սա ոչ թե օրորվելով էր գնում այլ՝ արագ, ոչքան որ ուժ
ո ներ, վազում էր հրապարակով, որպեսզի համաքաղաքացիների առջև
լի փութաջանութունը ցուցաբերեր ուրախանալով, որ պատիվ է մա
ուցում իր կառավարիչներին, այլ ոչ թե այնպես, ինչպես ուրջ վատ

դաստիարակված տգետներ՝ պարծենալով իրենց չափից ավելի զորությամբ, որոնք վիրավորում են դատավորներին մրցումների ժամանակ, շարախոսում են խորեզուսներին Դիոնիսոսյան հանդեսներում և ծաղրում են ստրատեգոսներին ու գիմնասարքոսներին՝ շքմբռնելով և շքանկանալով շքմբռնել այն, որ երբեմն պատիվ մատուցելն սովելի պատվավոր բան է քան ստանալը: Քաղաքում կշիռ ու ազդեցութուն ունեցող մարդուն շատ սովելի դարգարում է, երբ նա ինքն է ուղեկցում պաշտոնատար անձին քան ընդհակառակը, երբ պաշտոնատար անձն է հանդես գալիս որպես նրան ուղեկցող: Վերջին հանգամանքը նրա նկատմամբ ահբարյացակամութուն ու նախանձ է հարուցում, բայց առաջինը՝ այն իսկական փառքը, որը ծագում է աներեսապաշտ հավանութունից: Եթե նրան երբեմն տեսնեն պետական պաշտոն կատարողի դռների մոտ, եթե նա առաջինը ողջունի պաշտոնյային ու փողոցում ճամփա տասրան, ու լինել լի կորցնի իր պատվից այլ իր քաղաքի պատիլը կավելացնի:

22. Նա է բնավորության դեմոկրատական հակվածութուն ցուցաբերում, ով կարողանում է պաշտոնատար անձից հեռու վանել և հանդիմանանքը և՛ զայրույթի բռնկումը ինքնիրեն կրկնելով կամ Դիոմես դեսի խոսքը

Փառքը նրան թող ուղեկցի նաև այս բանում —

կամ Դեմոսթենեսի ասույթը որը նկատել էր թե ինքը հիմա չէ՞ որ պարզապես ոչ թե Դեմոսթենեսն է, այլև օրենսդիր, խաղեր կազմակերպող, պակով զարդարված հոկտոր: Հատուցումն ավելի լավ է հետաձգել դրա համար հարմար մի ժամանակվա և այնժամ մեզ հարկ կլինի նրան հետապնդել դատարանի միջոցով ևրբ նա արդեն պաշտոնը վար դրած կլինի կամ էլ ի շահ հենց մեզ մարած կլինի մեր բարկութունը

23. Ինչ վերաբերում է սակայն, եռանիւն շրջահայեցությանը ընդհանուր բարօրության հոգացողությանը ապա այդ հարցում պետք է անընդհատ մրցման մեջ մտնել իշխանության բոլոր ներկայացուցիչների հետ և եթե նրանք բարյացակամորեն են տրամադրված, պետք է կարիքի դեպքում նրանց օգնել խորհուրդով, նրանց հնարավորութուն տալով իրագործել ճիշտ մտադրութունը և բոլորի համալ օգտակար որևէ բան անելով բարի անուն վաստակել Իսկ եթե մենք նրանց մեջ նկատում ենք ծուլութուն, անվճռականութուն կամ շարակամութուն ան

րաժեշտ է, որ առաջ ընկենք և անձամբ դիմենք ժողովրդին, որպեսզի շեղվենք ընդհանուր գործի հանդեպ մեր պարտականությունից այն հիման վրա, որ, իբր, անհարմար է խառնվել ուրիշների պարտականություններին ու մրցակցել գոյություն ունեցող կարգերի հետ Զէ՞ որ բները պետական գործերում միշտ առաջին տեղը տալիս է նրան ում սրարքներն արդարացի են, իսկ միտքը՝ հեռատես: Հիշենք այս ի սրբի վրա «Զորքի մեջ կար Քսենոփոն անունով մեկը, ոչ ստրատեգոս էր ո՛չ լոխագոս» բայց ճիշտ էր հասկանում հանգամանքները և խիզախ էր գործում այդ պատճառով էլ նա ինքը զարձավ զորքի գլխավոր ու փրկեց հելլեններին Եվ Փիլոպեմենոսի գործերի մեջ ահա թե որն է հատկապես փառավորը երբ Նաբիսոսը գրավեց Մեսսենյան աշայացիների սայատեգոսը փոքրագությունից շցանկացավ օգնել նրան, նա ինքը, սյզպիսի հրաման շունենալով կամավորների գլուխ անցած՝ առաջ արժվեց ու գրավեց քաղաքը

Զպետք է սակայն խախտել սահմանված կարգը շնչին կամ պարտական առիթներով այլ՝ միայն այն ժամանակ երբ հանգամանքները կամ հուսահատական են, ինչպես Փիլոպեմենոսի դեպքում էր կա՛մ բարենպաստ, ինչպես էպամինոնդասի որը շորս ամսո՛ւ անօրինականորեն երկարաձգեց բեռտարքոսի իր լիազորումը լույնելը և այդ ընթացքում հասցրեց հարձակվել Լակոնիկայի վրա ու հիմնադրել Մեսսենյան: Թող մեզ էլ մեղադրեն կամ վտապահեն ինքնակամ արարքի համար մենք մեզ կկարողանանք արդարացնել կա՛մ նրանով, թե ալ էլք լի եղել կա՛մ մխիթարել նրանով, թե կատարել ենք մեծ ու գեղեցիկ մի գործ

24 Ինչպես պատմում են, թե սալլիայի լուգալոր Յասոնը հպատակներին բռնություն ու վիրավորանքներ պատճառելով, միշտ կրկնում էր, թե, իբր հարկ է լինում արդարությունը խախտել փոքր բաներում, է՛յտ ուզում ես այն պահպանել մեծ բաներում: Դա ինչպես ամեն ոք խելոյն կտեսնի, մի ասույթ է որով կարող է դեկավարվել միայն ինք իշխան տիրակալը, իսկ պետական գործչի՝ համար, սրը գործում է ազատ քաղաքացիների մեջ, մենք խորհուրդ կտանք փոքր բաների վրա Լատների արանքով նայել՝ ի գոհացում ժողովրդի, որպեսզի մեծ բաներում խստություն դրսևորի ու դասի օրինազանցներին: Զէ՞ որ ով ամեն մանրուքի մեջ շափից ավելի խստապահանջ է և կտրուկ ով որ ո՛չ բարություն է գր կորում ու չի դիշում, այլ միշտ իրեն պահում է շոր տնդրգվելի ժողովրդին էլ է սովորեցնում ամեն ինչին ընդդեմ գնալ,

մրցակցելով թե ով ում կգերազանցի իր համառությամբ: Երբեմն հարկավոր է, որ

Մեր առաջատը իջեցնենք մի թղաշախ
Սլիքները մեծ ո՞՞ր դիմաց —

մերթ ժողովրդին ազատությւն տալով և բոլորի հետ զվարթ կատակելով օրինակ՝ զոհաբերության, խաղերի ու ներկայացումների ժամանակ, մերթ ձևացնելով, թե ինչ-որ բան շեռ տեսնում ու շեռ լսում, ինչպես վարվում ենք ռանը՝ երեսաների հետ, որպեսզի վճռական խրատի ուժը ինչպես դեղի ուժն է լինում, շվատնվի ու չբթանա, այլ պահպանելով իր սրությունն ու համազրահանությունը դրանով ավելի գործուն կերպով համակի ու խոցի հոգիները լուրջ դեսպերում

Ուրիշ բան է երբ Ալեքսանդրը, լսելով որ իր քույրը կենակցել է մի գեղեցիկ պատանու հետ՝ բուրբովին չի վրդովվել և նույնիսկ ասել է, իբր դե, ախր, քույրս էլ պետք է օգուտ քաղեր արքայական աստիճանից: Այսպիսի թողտվությունը անհարկի և անվայել էր նրան, քանզի աստիճանին անպատվություն բերելը նշանակում է վերացնել այն, այլ ոչ թե դրանից օգուտ քաղել: Այդպես էլ պետական գործիչը, որքանով որ դա նրանից կախված լինի, ժողովրդին թույլ չի տա ոչ մի անարդ բռնություն գործադրել համաքաղաքացիների հանդեպ թույլ չի տա մասնավոր ունեցվածքի կամ հասարակական գույքի ոչ մի օտարում: Իր հորդորի, սպառնական, խրատական խոսքով նա կդիմակալի այնպիսի կրքերի, ինչպիսիք երբևէ Կլեոնը չեղա էր թողնում քաղաք՝ առաստոքն աճեցնելով դրանք, Պլատոնի խոսքով ասած, ինչպես խայթոցավոր բռնու: Բայց էթե ժողովուրդը պատրվակ բռնելով հնուց ի վեր սահմանված տոնը և աստվածության մեծարումը՝ խնդի կազմակերպել որևէ խաղ կամ դրամի բաշխում, կամ մի այլ հաճելի ու պատվավոր ընծա, թող թույլ տան նրան օգուտ քաղել իր ազատությունից և ընդհանուր լարօրությունից: Այդպես էին վարվում և Պերիկլեսը և Դեմետրիոսը, իսկ Կլեոնը Աթենքի քաղաքային հրապարակը զարդարել էր սոսիների տըն կիներով՝ քաղաքացիների դբոսանքի համար: Կատիլինայի դավադրության ժամանակ, երբ Կատոն Կրտսերը տեսավ, որ Կեսարը ժողովրդին վրդովեցնում է և պետությունը հեռու չէ կործանումից սենատին դրդեց դրամի բաշխում կազմակերպել աղքատների համար, և այդ դիջումը հանդարտեցրեց տագնապը ու կանխեց հեղաշրջումը: Ինչպես բժիշկը, որը փչացած շատ արյուն բաց թողնելով՝ հիվանդին մի քիչ ան լնաս սնունդ է տալիս այդպես էլ պետական գործիչը կտրելով, դեն

նետելով ինչ-որ մեծ անպատվութիւն կամ մեծ մի այլասերում՝ անհապաղ ձգտում է դառնութիւնն ու տրտունջը մեղմացնել փոքր, բայց սիրալիր մի դիջումով:

25 Ընդ որում երբեմն վատ չի լինում ամբոխի ձգտումները շեղել մի այլ, անվտանգ կողմ, այնպես ինչպես արեց Դեմադեսը պետական եկամուտների կառավարիչ եղած ժամանակ:

Երբ աթենացիք ձգտում էին հանդերձավորել ռազմասավերը՝ Ալեքսանդրից անջատվածներին օգնութեան հասնելու համար և պահանջում էին, որ Դեմադեսը տար անհրաժեշտ միջոցներ, նա պատասխանեց «Դրամ դոք արդեն ունեք Սո դա խնայել էի Քոյոսի տոնի համար, որպեսզի ձեզանից յուրաքանչյուրին տրվեր կես մինա բայց եթե ձեզ համար գերադասելի է մի այլ բան ապա տնօրինե՛ք ձեր ունեցվածքը, ինչպես ուզում եք»: Որպեսզի չզրկվէին դամաբաշխումից, նրանք հրաժարվեցին նավեր ուղարկելու մտքից և այդ հնարքով Դեմադեսը յուզովորդին ի անգարեց, որ նա մեղավոր դուրս գա Ալեքսանդրի հանդէպ: Ուրիշ անխոհեմ ձեռնարկներ չեն կարող կանխվել պարզ և ուղղակի ձեւով, այլ՝ միայն ինչ-որ խորամանկութեամբ, օրինակ այնպիսի, ինչ պիսի միջոցի դիմեց Փոկիոնը երբ մի անպատեհ ժամանակ հրաման ստացավ ներխուժել Բեովտիա նա կարգադրեց կանչել բոլոր քաղաքացիներին՝ էֆեբոսներից մինչև վաթսուամյանները, իսկ երբ ծերունիները ազմուկ բարձրացրին, ասաց «Այստեղ ի՞նչ կա սարսափելի: Սո էլ եմ ձեզ հետ արշավանքի դուրս գալիս որպես ստրատեգոս իսկ ես արդեն ութսուն տարեկան եմ»: Հենց այս եղանակով էլ կարելի է խափանել և՛ տարածամ դեսպանութիւնները և անօգտակար շինարարական ձեռնարկումները, և՛ ամոթալի դատավարութիւնները՝ առաջին դեպքում նշանակելով ակնհայտորեն ոչ համապատասխան մարդկանց, երկրորդում՝ սահմանելով բարձր հարկեր երրորդում՝ հրամայելով, որ հակառակորդները միաժամանակ դատարանի առաջ կանգնեն քաղաքում կամ դրա սահմաններից դուրս: Բոլոր այսպիսի գործերի սադրիչներին ու ոգեշնչողներին պետք է խոսքից բռնել և առաջինը ներգրավել մասնակցելու դրան. նրանք կամ կնահանջեն և դրանով իսկ կմերկացնեն իրենց ձեռնարկումը, կամ հարկ կլինի որ իրենց վրա վերցնեն հետևանքների իրենց բաժինը:

26 Բայց եթե արդեն անհրաժեշտ է ձեռնարկել կարևոր և օգտակար, բայց որոշ պայքարի ու դժվարութիւնների հետ կապված որևէ բան, այդ դեպքում քո բոլոր բարեկամներից աշխատիք ընտրել ամենաընդունակներին, իսկ ամենաընդունակներից՝ ամենախաղաղասերներն

յին: Այդպիսիք կկարողանան ամենից շատ օգնել քեզ և ամենից ավելի սլառլատատակամորեն կընդառաջեն քեզ քանզի գործերին գիտակ են՝ սխաժամանակ շինելով փառամուլ:

Դու պետք է հետազոտես նաև ք սեփական բնավորութիւնը, որ սլեզի իմանաս, թե դու ինչով ես ուրիշներից թույլ, և այդ գործի համար ընտրես ոչ թէ քեզ նմանին այլ քեղնից ուժեղին Այսպես, օրինակ, Գիտմեղեսը թշնամու ճամբարը հետախուզելու դնալիս որպես ընկեր ընտրել էր ամենաճարտարամիտին՝ շրջանցելով խիղախներին Այդկերպ համազորսակիցների գործողութիւնները լավագույն ձևով հավասարակշռվում են և նրանց միջև մրցակցութիւն չի ծագում, քանզի այն ընդունակութիւններն ու ձիրքերը, որոնցով նրանք հպարտանում են տարբեր են: Իսկ դու էլ, եթե խոսելու մեջ ճարտար չես, ապա դատարաններում ու դեսպանութիւններում քեզ սրպես աշխատակից ընտրիր ճարտարախոսին ինչպէս Պելոպիդեսը էպամինոնդասին: Եթե դու մեծամիտ ես, ինչպիսի Կալլիկրատիդեսը, և չես կարողանում հաշտվել ամբոխի հետ ընտրիր սիրալիր ո համա կերպով մեկին եթե մարմնով թույլ ես ու պիտանի չես մարմնակա՞ աշխատանքների, ընտրիր ամուր ու զօլարութիւնների մեջ կոփված մեկին, ինչպես Նիկիասը կամաքոսին: Գերիոնն էլ, ունենալով շատ ոտքեր, ձեռքեր, ալքեր՝ դրանց հետ մըրցութեան մեջ չէր մտնում քանզի այդ բոլորը կառավարվում էին մեկ ընդհանուր հոգու կողմից Այդպես էլ պետական գործչին հանուն մեկ ընդհանուր գործի իրավունք է տրված տնօրինելու մարդկանց ոչ միայն մարմիններն ու դրամները այլև՝ ճակատագրերը, ընդունակութիւնները և ձիրքերը, եթե նրանք համամիտ են իրեն, և այդ միատնական ուժերի գումարման միջոցով հասնելու ազդողութեան: Չպետք է ընդօրինակել արգոնավորդներին որոնք լքեցին Հերակլեսին, այդ սլատճառով էլ ստիպված եղան իրենց փրկել ու դեղմը գողւնալ՝ սլառավական հմայանքների ու դեղերի միջոցով:

Կան տաճարներ, ուր մտնելիս պետք է ոսկին թողնել շեմքին իսկ երկաթն ընդհանրապես ներս չեն տանում ոչ մի սրբավայր: Քանի որ հոնտորական ամբիոնը ընդհանուր սրբատեղին է Զես-Խորհրդատուի և Քաղաքապահստանի, և՛ Թեմիսի, և՛ Արդարութեան, ուստի այնտեղ բարձրանալիս մի կո՛ղմ դիր ամեն մի շահախնդրութիւն ու արժաթասիրութիւն, դե ն նետիր հոգու այդ ախտը՝ ժանդը կերած երկաթի նման, նետիր հրապարակի այն սասը որը հաւկացված է շարչիներին ու վաշխառուներին,

և երեսը շ ո ս սլով հեռացլ բ

Նրան, ով ընդունակ է շահ կորզելու հասարակական գործերից, համարի սրբապղծության գերեզմանախուզության, բարեկամներին պլուկելու, դավաճանության, սուտ վկայության պատրաստ մարդու խորհուրդ տալիս նա ռիստադրուժ է, դատ անելիս՝ ելզմնազանց պաշտոնավարելիս կաշառակեր, իսկ եթե ամեն ինչ մի խոսքով ասենք չկա այնպիսի անիրավություն, որից զերծ լինի նա, Ո ստի այդ մասին ավելի ընդարձակ խոսելու հարկ չկա:

27 Իսկ ինչ վերաբերում է փառասիրությանը, այն լհարկվ, ավելի բարձր բան է քան ընչատենչությունը, բայց պետական կյանքի վրա դա պակաս աղետավոր ներգործություն չի ունենում: Ընդամից այն կապված է ավելի մեծ հանդգնության հետ, քանզի արմատավորվում է մեծ մասամբ ոչ թե երկշտ ու թոշնած, այլ վճռական ու կրակոտ հոգիններում, ամբոխի հուզումն էլ է հաճախ բոցավառում դրան և խթանում իր գովեստներով դարձնելով արդեն բոլորովին անզուսպ ու ապերասան:

Պլատոնը խորհուրդ է տալիս մանկուց ներշնչել երիտա արդյեթին թե նրանց վայել չէ ոսկի կախ տալ իրենց լրա արս սրուստ կամ դաձեռք բերել քանզի իրենց ներսում արդեն ոսկի կա խանոված իրենց հոգու բաղադրությանը: Ինչպես թվում է, հա նկատի է ունեցել առաքինությունը, որ բխում է նրանց ծագումից ու դրսևորվում նրանց լնավություն մեջ: Այսպես մենք պիտի հանդարտեցնենք և մեր փառասիրությունը՝ մեզ ներշնչելով թե հենց մեր մեջ է ամփոփված անփուտ ու անխորտակելի ոսկին, իսկական պատիվը անհաս ու անմատչելի նախանձի և պալսավանքի համար պատիվ, որ աճում է մեծանում մեր կողմից քաղաքացիական ասպալեզում մեր կատարածը մտորելիս ու հիշելիս:

Ուստի և մեզ պետք չեն մեծարանքներ, որոնք պատկերված են գույներով, մարմարով կամ բրոնզով, Գովեստի արժանացող վարպետությունը ուրիշինն է: Փողհարի և Նիզակակրի արձանները պատիվ են բերում ոչ թե նրանց, ում պատկերում են, այլ նրանց ովքեր քանդակել են: Կատոնը թույլ չտվեց իր արձանը դնել թեև նրա ժամանակ Հռոմն արդեն լեցուն էր դրանցով: «Գերադասո՞մ եմ — ասել էր նա, — ոչ հարցնեն, թե ինչո՞ւ չկան իմ արձանները քան թե ինչո՞ւ կան»: Եվ իրոք նման մեծարանքները նախանձ են գրգռում, ընդ որում նրանց նկատմամբ ովքեր գրանք գեռ չեն ստացել, ամբոխը երախաագիտություն զգացում է ապրում բայց նրանց նկատմամբ, ովքեր ստացել են նա տհաճություն է զգում՝ ասես թե սրանցից վարձ սպալելով ծառայության համար:

Ով որ բարեհաջող անցել է Սիրտոսը, բայց խորտակվել է նավա հանգստում, նա գովելու արժանի բան չունի: Այդպես էլ նա ոչ որ ան բասիր կերպով տնօրինել է գանձերը կամ հարկերը, բայց մեղանչել է պրոէդրոսի կամ պրիտանոսի պաշտոններում, ջախջախվում է իհար կե, խփվելով բարձր հրվանդանին, բայց խորտակվում է նույնքան ամոթալիորեն: Ավելի լավ է այդ պատվավոր պաշտոններին չձգտել, նույնիսկ խուսափել դրանցից, բայց եթե երբեմն այնքան էլ հեշտ չէ մերժել ժողովրդի երախտագիտության ու նվիրվածության պսոթկումը, ապա պետք է հիշել որ պետական կյանքի մրցակցությունը այնպիսին չէ ինչպիսին տեղի է ունենում հանուն դրամի կամ ընծաների այլ դա հի բավի սրբազան խաղամրցում է որտեղ պարզև հասարակ պսակն է լի նում, որտեղ հաղթողի համար բավական է որևէ մակադրություն կամ հուշատախտակ, պատվավոր մի որոշում կամ միջնաբերդից բերված ձիթենու այն ճյուղը որն ստացավ էպիմենիդասը ի պարզև Աթենքը մաքրելու համար: Իսկ ինչ վերաբերում է Անաբաստորասին, ապա ՚ա մեր ժեց իրեն առաջարկված մեծարանքները, բայց ինդրեց որ տարվա այն օրը, երբ ինքը մեռնի, երեխաներին թույլատրվի խաղալ ու վայելել դասերից ազատ լինելու հաճույքը: Իսկ այն յոթ պարսիկներին, որոնք սպանել էին մոզերին, իրավունք էր ընծայվել, որ նրանք և նրանց սերունդները իրենց խույրերի կապերը ճակատի կողմից հանդուցեին: Հավանաբար, կապերի այդպիսի դիրքը նրանց պայմանական նշանն է եղել, երբ նրանք պատրաստվում էին իրենց գործն անել Այն թե ինչպես Պիտտակոսն իրեն մեծարել տվեց նույնպես իսկական պետական գործչին վայել բան էր երբ նրան առաջարկեցին համաքաղաքացիների համար իր գրաված հողից վերցնել որքան հարմար կգտներ, նա վերցրեց լոկ այն քան, որքան սլացավ իր նետած տեգը, իսկ հոռմեացի Պուրիսուր այն քան, որքան իր կազ տեղով կկարողանար վաճիլ մի օրում:

Այո, մեծարանքներն իրենցից պետք է ներկայացնեն ոչ թե վարձահատուցում այլ միայն որպես նշան: Այնժամ դրանք կլինեն նույնքան հարատև, ինչպես հենց նոր թվարկվածները: Ընդհակառակը Դե մետրիոս Թալերացու երեք հարյուր արձաններից ոչ մեկի վա լի հասցրել ո՛չ ժանգ նստել, ո՛չ ցեխ, որովհետև դրանք բոլորը ոչնչացվել են գեռ նրա կենդանության օրոք իսկ Դեմադեսի արձանները վերածուլել են միզամանի: Նման դայրույթ է առաջացնում ոչ միայն ընդունողի անարժանավորությունը, այլև ընծայի լափազանցությունը: Ուստի համեստ պարզությունը ամենագեղեցիկ ու ամենահուսալի պատվարն է ընդդեմ ամեն կարգի մեծարանքի Բայց այն ամենը ինչը վիթխարի է փքված

ու ծանրատեսք, արագ է փլվում նման այն արձաններին, որոնց հաշվարկի մեջ թերութիւնն է թույլ տրված եղել

28. Ես պատիվ էի անվանում այն, ինչ անվանում են ամենքը ըստ էմպեդոկլեսի

Իա ճշգրիտ չէ բայց ես կենդորինակեմ սովորական բառը

Քան լի ի կական պա յիվն ու սերը, որ արմատավորված է երախտագեա համաքաղաքացիների սրտագին համակրանքի մեջ, պետական գործիչը լի քամահրի և շի ար ամարհի փառքը, «չցանկանալով դուր գալ հարևաններին», ինչպես պահանջում էր 'Դեմոգրիտոսը: Նույնիսկ շների փաղաքշանքները և ձիերի կապվածութիւնը երբեք ձանձրալի լեն լինում որսորդների ու հեծյալների համար: Ընդհակառակը, նրանց համար և օգտակար է և հաճելի և թե այն կենդանիների մեջ, որոնց հետ նրանք իրենց սուշ կյանքն են անցկացնում, մշակվում է այնպիսի համակրանք իրենց սկատմամբ ինչպիսին շունը ցուցաբերում է կիսիմաքոսի հանդեպ, իսկ Աքիլլեսի ձիերը ըստ բանաստեղծի պատմածի, Պասարոկլեսի հանդեպ, Կարծում եմ, ոչ սուղուններին էլ ավելի լավ բախտ կվիճակվեր, եթե սրանք իրենց կերակրողուների ու խնամողների նկատմամբ միայն լարյուցակամութիւնն ու սիրալիրութիւնն դրսևորեին, փոխանակ նրանց խայթելու ու բարկացնելու Այծն էլ հարկ է լինում մեղուններին գեն բշկ ծխով, իսկ կատաղի ձիերի և անհնաղանդ շների նկատմամբ բռնութիւնն են գործադրում սասձերն ու վզնոցները: Բայց մարդը մի այլ մարդու թույլ է տալիս ընտելացնել իրեն միմիայն իր սեփական բարի կասքով, երբ որ հավատում է նրա բարի վերաբերմունքին և չի կասկածում նրա վեհանձնութիւնը ու ազնվութիւնը:

Այդ իսկ պատճառով Դեմոսթենեսը բռնասլաններից պաշտպանվելու լավս գույն միջոցը արդարացիորեն անվանել է քաղաքացիների անվտանգութիւնը չէ՞ որ հոգու այն մասը որտեղ վստահութիւնն է բնակվում ամենից ավելի հեշտ է տրվում խաբելութիւնը:

Հենց այն բանի համար, որ Կասանդրային չէին հավատում, գուշակութիւնն նրա արվեստը համաքաղաքացիների համար կորչում էր զուր տեղը

Աստված տվել է ինձ որ գուշակեմ ասպարդյուն կերպով

եվ լոկ տառապալների շուրթերին, հենց ոչ ազեաը գալիս է

ես իմաստոն եմ համարվում, մինչդեռ խելացնոր կին էին ինձ կոչում

Արքիտոսի ու Բատտոսի նկատմամբ, ընդհակառակը, համաքաղաքացիների վստահութիւնն ու համակրանքը որոնք պայմանավորված

էին նրանց փառքով, մեծ օգուտ բերեցին այն անձանց, ովքեր նրանց հետեւից գնացին: Առաջին և մեծագույն բարեբը, որ պետական գործիչների համար առաջ է գալիս նրանց փառքից, ժողովրդի վստահութիւնն է նրանց հանդէպ, որը ճանապարհ է բաց անում գործունեութեան համար, իսկ երկրորդ բարեբը ժողովրդի բարյացակամութիւնն է որը բարի անձանց պաշտպանում է դրաարտիչներից ու սրբիկաներից:

..ինչպես քնքուշ մայրը
խորնկ բնայ՝ որդու վրայից ճանճերն է բշտ ?

այդպես էլ նա հեռու է բշտում նախանձը և հավասարեցնում ոչ ազնվազարմի ու մեծատոհմիկի, աղքատի և հարուստի հասարակ քաղաքացու և պաշտոնյալի հնարավորութիւնները: Իսկ եթե բարյացակամութեանը միանան ճշմարտութիւնն ու առաքինութիւնը, դա բարենպաստն անվտանգ բամի կղաւնս պետական գործերի խորխորատների վրայով նավելու համար:

Օրինակներից հասկացի՛ւ թե որքան տարբեր է լինում ժողովրդի բարեհաճութիւնը Դիոնիսոսի դուռերին ու կնոջը Իտալիայի բնակիչներն սպանեցին, նախապես սնարգելով, այնուհետև այրեցին դիակները և մոխիրները նավից ծովով մեկ ցրիվ տվին: Բայց երբ ոմն Մե նանգրոս, որն արգարորեն թագավորել էր Բակտրիայում մեռալ արշավանքի ժամանակ, բոլոր գաղաքները միահամուռ կերպով նրա համար թաղում կաղմաներպեցին, իսկ նրա աճյունի վերաբերյալ վեճ ու կռիվ բորբոքվեց, որը վերջապես ավարտվեց իրանով, որ յուրաքանչյուր քաղաք հավասար շահով մոխիր ստացավ և կարողացավ հանգուցյալի համար առանձին մահարձան կառուցել: Այնուհետև, երբ Ակրագանտոսի բնակիչները աղաատվեցին Յալարիսից սրոշում կայացրին որ հետապնու ոչ ոք բաց կապույտ թիկնոց չհագնի, որովհետև բաց կապույտ գոտիներ էին կապում այդ բռնապետի թիկնապահները: Պարսիկները, ընդհակառակը, հիշելով սապատաքիթ կյուրոսիս, մինչև այժմ էլ սիրում են սապատաքիթներին և նրանց են ամենապեղեցիկները համարում:

29 Այսպիսով, սիրտ ամենաուժգին և միաժամանակ աստվածային տեսակն ան է, որը քաղաքների և ժողովուրդների մեջ ծագում է մեկ մարդո հանգեպ նրա առաքինութեան պատճառով: Բայց նա ով որ պատվ է փնտրում թատերական ներկայացումներ տալու, դրամական նպաստ բաշխելու կամ գլադիատորական կռիվների մեջ, գտնում է սոսկ պատվի կարծեցյալ նմանակ որ նման է յախ: կնոջ փաղաբշանքի: Քանի դեռ նա ընծայում ու սիրաշուհում է, ժողովուրդը չի դադարում

ժպտալ նրան, բայց այսպիսի փառքը կարճատև է և անկայուն Ստում
են որ ժողովրդին կործանել է նա ով առաջինն է կաշառել նրան Իսկ
նա, ով առաջինն է այսպես ասել, լավ է հասկացել, որ ամբոխը կորց
նում է իր ուժը երբ իրեն կախման մեջ է դնում նպաստներից Բայց
կաշառողները պետք է մտորեն, որ նրանք իրենց էլ են կործանում երբ
մեծ ծախսումների գնով ճիգ են անում ծախու փառք ձեռք բերել և գրա
նով ամբոխին դարձնում ինքնավստահ ու հանդուգն քահալի սրան թվո՞ւմ
է թե իր ձեռքին է ինչ ուզի՝ կտա, ինչ ուզի՝ կառնի:

30 Մուս կողմից, սակայն, կան առատաձեռնություններ որ նք
օրինակասացված են սովորույթով և այստեղ, եթե միայն առկա մի-
ջոցները թույլ են տալիս, չպետք է ժլատություն անել: Ամբոխն ավելի
շատ ատում է այն հարուստին, սրբ շի ցանկանում իր ունեցածից ուրիշ-
ներին բաժին հանել, քան թե շունկորին որը գողանում է ժողովրդինը,
քանզի առաջինի վարքում նա տեսնում է մեծամտություն ու արհամար-
հանք իր նկատմամբ իսկ երկրորդի վարքում՝ ընդամենը միայն դառն
աղքատություն

Այսպիսով երբ քո ունեցվածքից բաժին Լու հանում ժողովրդին,
ամենից առաջ դու դրա դիմաց ոչ մի սպասելիք մի ունենա միայն
այդ դեպքում ք առատաձեռնությունը կներգործի բարերարվածների
երևակայության ու զգացմունքների վրա: Այնուհետև բարեպատե՞հ
ժամանակ դու պետք է պատվավոր ու հաճելի մի առիթ գտնես՝ կապ-
ված աստվածության պաշտամունքի հետ ժողովրդին բարեպատության
տրամադրելու համար Զի՞ր ամբոխի մեջ ուժեղ համոզմունք է ծա-
գում թե աստված հիրավի մեծ ու փառավոր է, եթե նույնիսկ նրանք
ում ինքը պաշտում ու բարձր է դասում այդքան ս առատաձեռնորեն ու
չերմեռանդորեն հոգում են սրբության մասին:

Պլատոնն արգելել է, լիզիական և հոնիական տոնայնության ուսու-
ցումը պատանիներին, ենթադրելով թե առաջինը մեր հոգում վհատու-
թյուն ու լալկանություն է առաջացնում, իսկ երկրորդը իր սանձարձա
կությամբ զգայական կրքել է բորբոքում: Ալդպես էլ դու խուսափի՛ր
այն հանդեսներից, որոնք շարացնում են մարդուն ու նրա մեջ բորբոքում
կամ գաղանթություն և արյունառշտություն, կամ խեղկատակություն ու
ուփանք, և էթի կարողանաս ընդհանրապես դրանք քաղաքից դո՛ւրս
բշիբ իսկ եթե չկարողանաս, համենայն դեպս շեղվի՛ր ու ժողովրդի
հետ կատարի ր այդ հանդեսները ամեն անգամ երբ նա դրանք պա
հանջելիս լինի: Մտխտեր արա միայն վայելի ոչ ու ողջամի տ հանդեսնե
րի վրա որոնք կամ որևէ ս զնիվ ու օգտակար նպատակ են հետապրն

դում, կամ գոնե անմեղ բավականություն պատճառում առաջ վնասի ու անկարգություն:

31 Եթե, սակայն քո միջոցները սահմանափակ են և ասէս թե կարկինով շափված են ըստ պահանջմունքների ապա ոչ ամաշելու բան կա, ոչ ստորացում, որ խոստովանես քո աղքատությունը և օգտվես փողավոր մարդկանց առատաձեռնությունից Միայն թե, ջանալով քեզ վրա վերցնել քաղաքի կարիքների համար արվող զոհաբերությունները, չպետք է պարտքերի տակ ընկնես քեզ դարձնելով խղճահարության ու միաժամանակ ծաղրի առարկա: Չէ՞ որ ոչ ոքից չի կարող թաքցվել, որ այդպիսի ջանքերից ուժասպառ եղածները ստիպված են լինում ձանձրացնել բարեկամներին և սիրաշահել պարտատերերին՝ այդպիսի ծախսերի գնով փառքի ու հզորության փոխարեն իյ համար ամոթ և ընդհանուր արհամարհանք վաստակելով:

Ուստի նման հանդամանքներում օգտակար է հիշել կամաքոսին ու Փոկիոնին: Վերջինս երբ զոհաբերության խնջույքի առթիվ ամենացիք կրկնվող ազմկոտ բացականչություններով կանչում էին իրենց ծախսերին բաժնեկից դառնալ, առարկեց՝ մատնացույց անելով իր պարտա սիրողը. «Ամոթալի բան կլիներ, որ ես ձեզ դրամ տայի՝ շվերսդարձնելով ահա այս Կալիկլեսին իմ պարտքը»: Կամաքոսն էլ ամեն անգամ իր արշավանքների վերաբերյալ տված հաշվետվությունների մեջ ընդգրկում էր նաև իր համար կոշիկ ու թիկնոց ձեռք բերելու ծախսերը: Իսկ թեսալացիք որոշում կայացրին տալ Հերմոնին, որն աղքատության պատճառով որևէ պաշտոն չէր ստանձնել, ամսական մի շափ դինի և չորս օրը մեկ՝ երկու շափ գարի: Այսպիսով, բնավ էլ ամոթալի չէ խոստովանել սեփական աղքատությունը, և շունկորները մեր քաղաքներում կարող են ոչ պակաս ազդեցություն ունենալ, քան գինարբուքներ ու հանդեսներ սարքողները, միայն թե նրանց բարոյական հատկանիշները ընդհանուր վստահություն և իրավունք տան ազատորեն ձայն բարձրացնելու: Ամենից կարևորը ինքն իրեն տիրապետելն է թող հետևակը դաշտ չդնա հեծյալի դեմ կռվելու, իսկ աղքատը թող իրեն շնետի երդ ու պարի խմբեր մրցավազքեր և Գյուրասիրություններ կազմակերպելու գործերի մեջ՝ հարուստների հետ մրցելով փառքի ու տիրապետության ասպարեզում:

Եթե որևէ մեկի հետ պետք է ուժերը լափել ապա դա թող լինի նրանց հետ, ովքեր մշտապես ձգտում են խոսքի ուժով քաղաքը վարել առաքիներության ու բանականության համաձայն՝ հանդես բերելով ոչ միայն վեհանձնություն ու խստություն այլև հմայք ու գրավչություն,

«ինչը կրեզոսի ոսկուց ավելի ցանկալի է»: Ազնիվ մարդը ախո նա՛ հո յէ որը գոռոզ է կամ ձանձրալի իսկ ողջամիտն էլ այն նոթոտը չէ, որի մասին ասված է

Մտե՛նո՛մ է խայթիչ հայացք դցելով համաքաղաքացիների վրա

Ո՛չ, նա ամենից առաջ սիրալիր ու մատչելի է բոլորին, ովքեր ցանկանում են զրուցել, ու հաղորդակցվել նրա հետ և նրա տունը միշտ բաց է կարիքավորների առջև, ինչպես փրկության նավահանգիստը Նրա հոգատարությունն ու մարդասիրությունը երևում են ոչ միայն գործերում, այլև այն բանում, թե նա ինչպես է ուրիշներին կարեկցում անհաջողության գեպում և ուրախանում ուրիշների հաջողությամբ Նա թույլ չի տալիս, որ ինքը բեռ լինի համաքաղաքացիների վրա բազմիքը լի լըցնում իր հետ տարած ծառաների բազմությամբ թատրոններում չի գրավում լավագույն տեղերը մարդկանց աչքը չի ծակում իր զայրացուցիչ սկերճանքով, այլ հագնվում է, ինչպես ամենքը ապրում է բոլորի նման, ոչ մի արտակարգ բան թույլ չի տալիս ո՛ր իր երեխաների, ո՛ր իր կնոջ համար, քանզի նրա կամքն է՝ լինել քաղաքացի քաղաքացիների հետ և մարդ՝ մարդկանց հետ

Այնուհետև նա ինքն իրեն համընդհանուր տրամադրության տակ է զնում որպես անկեղծ խորհրդատուի անվճար հավատարմատարի, բարյացակամ միջնորդի՝ ամուսինների միջև կամ բալեկամների: Եւ հիմա արդեն քիչ ժամանակ չի անցկացնելու հոևտորական ամբիոնի կամ տրիբունայի մոտ որպեսզի մնացած ժամանակը որոնի դրամաբեր գործեր

Եվ դեպի իրեն գրավի ինչպես սս ոը քամին թոխպեր է զրավում բերում:

Նրա բոլոր հոգսերն ու շարլարանքները ամբողջովին նվիրված են ժողովրդական կարիքներին և պետական գործերին, որոնք նյա համար ձանձրալի գործ ու պարտավորություն չեն ինչպես շատերի համար:

Այս և նման հատկություններով նա իր կողմը կգրավի բարյացակամությունն ու նվիրվածությունը հասարակ քաղաքացիների, որոնք եսնում են որ նրա խելացի խնամակալության համեմատությամբ ուրիշների բոլոր շողոքորթություններն ու գայթակղումները կեզծ ու կարծեցյալ են: Մի ժամանակ Դեմետրիոսին բծնողները հնարավոր չէին համարում ուրիշներին թագավոր անվանել, այլ՝ Սելեկոսին անվանում լին փղապանների պետ, Լիսիմաքոսին՝ գանձապան Պտղոմեոսին՝ նավերի պետ, Ագաթոկեսին՝ կղզիների կառավարիչ: Այդպես էլ ժողովուր-

դը, նույնիսկ եթե պատահում է որ սկզբում մերժում է բարի ու խելացի մարդուն, վերջիվերջո ճանաչելով նրա բնավորության արդարացիութունը, միմիայն նրան է ճանաչում պետական գործիչ, քաղաքացիական առաջնորդ ու ղեկավար, իսկ մյուսներին և համարում է, և անլանում մեկին՝ խորե գոս, մյուսին՝ խրախճանքներ կազմակերպող, երբորդին գիմնաստիարքոս: Իր ժամանակին խնջույք էին տալիս Կալլիսոք կամ Ալքիբիադեսը բայց սմենքը լսում էին Սոկրատեսին և նայում էին Սոկրատեսին: Այդպես պետական գործերի խելացի դրվածքի պայմաններո մ դրամաբաշխում է կազմակերպում Իսմենիոսը, խրախճանքներ է սարքում Լիքսոսը, խորեգիա է վարում Նիկերատոսը բայց պետութունը կառավարում ու զորքեր վարում են էպամինոնդասը Արիստիդեսը և Լիսանդրոսը:

Հիշելով այս՝ չպետք է կոչցնել այժան պատվութունը և չպետք է դարձանալ այն փառքի վրա, որ կարելի է նվաճել խաժամուժի մեջ՝ հանգեաների ու խոհանոցի միջոցով, քանզի այդ փառքը կարճատև է լինում: Դրա վախճանը գլադիատորների խազերի ու թատերական բեմահարթակների հետ միաժամանակ է գալիս և դրանում ոչ մի պատվավոր ու ա՛ ժանավոր լան չկա:

32 Ով որ հմտացած է մեղրաճանճ պահելու մեջ մեղվապարան այնքան ավելի առողջ ու բարեկեցիկ է համարում, որքան ավելի շատ է բզզում ու գվլում: Ինչպես ում որ աստվածութունը հանձնարարել է բանական ու քաղաքացիական փեթակի խնամատարութունը, ժողովրդի բարեկեցության նշանը կտեսնի նրա հանգստության ու խաղաղության մեջ: Հավանութուն տալով Սոլոնի այլ գործերին ու խոսքերին և ուժերի նելածին շափով իմանվելով նրան պետական գործիչը այնտամենայնիվ, կտարակուսի ու կհարցնի ինքն իրեն, թե ինչու այս մարդը օրենքով անարգանք է սահմանել քաղաքացիներից նրան, ով խառնակության ժամանակ չի կանգնի ո՛չ սրա, ո՛չ էլ մյուսի կողմը 24՝ որ հիլանդ մարմնի մեջ դեպի առողջացումն ընթացող հեղաշրջումն սկսվում է ոչ թե ախտահարված մասերից, այլ առողջ մասերում պահպանված սյուների բարենպաստ միախառնումից, երբ որ սա գեթակշռութուն է ձեռք բերում և դուրս է բշում այն ամենը ինչ հակառակ է բնական էությանը: Այդպես էլ խառնակությամբ տառապող ժողովրդի մեջ, մի խառնակութուն, որը սակայն, ահավոր ո կործանարար չէ, այլ՝ հույս է տալիս հանդարտեցման, պահպանվում է երկպառակութուններից դեբմ Ինացած մի մաս, և կարեոր է որ սա իրենից առատորեն բաժին հանի ամբողջովին և ընդհանուր կապ պահպանի, քանզի այնժամ սրա կողմը:

կձգողի սրածակ միաբնույթ ողջամիտ քաղաքացիները հոսանքը անցնելով ողջ հիվանդ մարմնով մեկ: Ընդհակառակը, այն քաղաքները, որոնք իրենց ողջ կազմով բռնված էին լինում երկարառակությամբ, ամենակատարյալ կերպով կործանվում էին, եթե միայն դրանց եկող բռնությունն ու պատժիչ աղետները նրանց չէին դրդում ակամա խելքի գալ:

Հասկանալի է խառնակության ժամանակ վայել չէ անզգա և անսրտում մնալ՝ գովաբանելով սեփական անվրդովությունն ու երանելի մագործունյա կյանքը և բավականություն ստանալով ուրիշների անմտությունից: Այստեղ եթե ամենից անհրաժեշտ մի բան կա, դա այն է, որ հագնես Փերամենոսյան կոտուրններ՝ գիմելով երկու կողմերին և կանգ շառնելով ոչ մեկի մոտ: Անօրինական ոչինչ չստանալով ոչ ոքի նկատմամբ, այլ ձգտելով օգնել բոլորին՝ դու բոլորի համար դառնում ես ընդհանուր, և ոչ ոք քեզ վրա չի բարկանա թե դո աղետի պահին իրեն յտխտակից չես, եթե պարզ դառնա, որ դու բոլորին հավասարապես կարեկցում ես:

Բայց ամենից լավ է նախադես կանխել խառնակությունը և ասղաքական արվեստի ամենամեծ ու ամենաաղնիվ գործն է: Եվ իսկուպես, որո՞նք են քաղաքների համար առաջնագույն բարիքները. խաղաղությունը, ազատությունը առատությունը բազմամարդությունը, համերաշխությունը: Բայց խաղաղությունն ունենալու համար քաղաքները մեր ժամանակներում բոլորովին կարիք չունեն պետական մարդկանց, յանդի ամեն տեսակի պատերազմ լինի դա Հելենների դեմ թե բարոսների փախուստ է տվել մեզանից և աչքից կորել: Ինչ վերաբերում է ազատությանը քաղաքներում դա այնքան է, որքան որ տիրակալները տալիս են, և ավելին, թերևս օգտակար էլ չէր լինի Եվ բերրատու հողի առատաձեռն պարգևներ, և բարենպաստ օդ ու եղանակ, և՛ արգասավորություն կանանց, որոնք աշխարհ են բերում «արտաքիտով իրենց հայրերին նսան երեխաներ» և՛ արդեն ծնվածների պահպանում այս բոլորն այնպիսի բաներ են, որոնք ողջամիտ պետական դոլմիչը պետք է աստվածներից խնդրի իր համարաղաքացիների համար: Քաղաքագետի համար մնում է մեկ խնդիր, որը, սակայն, իր մեծությունամբ չի գիշում որոնելի ոչ մի այլ բարիքի այն է՝ համատեղ սուրողներին միշտ ներշնչել համամտություն ու բարեկամություն իսկ ամեն կարգի թշնամանք անհամաձայնություն ու անբարյացակամություն ոչնչացնել, ինչպես դա արվում է, երբ հաշտեցնում են բարեկամներին: Նա սկզբում կգիմի այն կողմին որն իրեն համարում է ամենից շատ վիրավորված, կարծես թե ցավակից դառնալով նրա վիրախորված լղաց-

մունքներին, և կձգտի նրան խաղաղեցնել՝ ներշնչելով, որ ոչ միայն մեղմությամբ ու բարեհոգությամբ, այլև, որ ավելի կարևոր է իր մտածելակերպով ու ոգու վեհությամբ զիջողները գերակշռում են նրանց, ովքեր նկրտում են միայն հաղթել թեկուզև բռնության գնով և որ փոքրիկ զիջումը կարող է հաղթանակ բերել ամենամեծ ու գեղեցիկ բանում: Այնուհետև, նա և մասնավոր գրույցներում, և հասարակական ճառերում ամենքին կսովորեցնի, ի սույն պնդելով Հէլլադայի տկարությունը, որից ողջամիտների կբաղեն թեկուզ այն օգուտը որ կապրեն խաղաղության ու համերաշխության մեջ, եթե ճակատագիրն արդեն մի այլ պարզև չի թողել թափված ջանքերի դիմաց: Ի՞նչ իշխանություն ի՞նչ փառք կարող են ունենալ պարտվածները: Ի՞նչ լիազորություններ, սրտնք կարող են վերացվել ու արվել ուրիշին պրոկոնսուլի հասարակ կարգադրությամբ և որոնք ոչինչ չէին սրժենա նույնիսկ այն դեպքում եթե դրանք ոչ ոք չվերացնեի էլ:

Հրդեհը հազվագեպ՝ սկսվում տաճարից կամ հասարակական շինությունից բայց տանը մոռացված հրազը կամ մեջը մի փոքրիկ կրակ ընկած տնային աղբը հաճախ է պատճառ եղել մեծ հրդեհի ու հասարակական աղետի: Սյուպես էլ խառնակչությունը քաղաքում միշտ չէ, որ բորբոքում են հասարակական գործերի պատճառով առաջացած փառասիրական խոսքակոփվները այլ՝ հաճախ անձնական բախումներից ծագում է գծություն, որն անցնում է հասարակական կյանքին ու վրդովում ամբողջ ժողովրդին Եվ այստեղ պետական գործիչը պետք է բուժի ու կանխի ցավը, ջանալով, որ այս մի վեճը ընդհանրապես չծագի, այն մյուսն սկսվելիս իսկույնեթ ավարտվի, երրորդը թեև դեռ չի ծավալվել ու չի շոշափում հասարակական կյանքը բայց մնա այն շրջանակում, որի մեջ ծնունդ է առել: Նա պետք է և՛ ինքը գիտակցի, և՛ ուրիշներին ներշնչի, որ մասնավոր գծություններից համաժողովրդականն է ծագում, իսկ փոքրիկից՝ մեծերը լիքն դրանք արհամարհենք և չհոգանք հենց սկզբից և եթե դրանց բուժման և փոխամաձայնեցման մասին:

Այսպես, օրինակ Թերիբքում մեծագույն խոտվություն է պատահել, ինչպես պատմում են, Կրատետոսի պատճառով, որի դստեր հետ սկզբում ուղեցել է ամուսնանալ Օրսիլայոսը Փամիդասի որդին այնուհետև, ամուսնական զոհաբերության ժամանակ, երբ խառնարանն ինքնիրեն ճեղքվել է մեջտեղից՝ Օրսիլայոսը վախենալով վատ նախանշանակից, հրաժարվել է հարսնացուից և հոր հետ թողել հեռացել: Մի քիչ հետո, երբ Օրսիլայոսն ու իր եղբայրը զոհ են մատուցելիս եղել, Կրատետոսը նրանց վրա է նետել տաճարի ոսկե անոթը և երկուսին էլ մա-

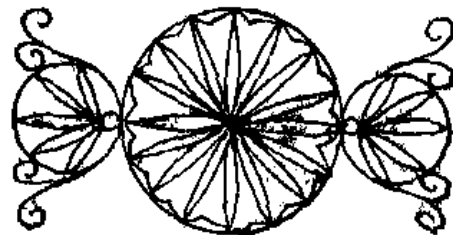
հու տվել ժայռից վայր նետելով, և դրանից բացի սպանել նրանց բարեկամներից ու ծառաներից մի քանիսին, որոնք ապաստանելիս են եղել Պրոնայյա Աթենասի տաճարում: Ուրիշ շատ այսպիսի բաներ էլ են պատահել, մինչև որ դելփիքցիք սպանել են Կրատետոսին ու նրա հանցակիցներին, իսկ նրանց ունեցվածքով, որ պիղծ էր հայտարարված տաճարներ են կառուցել Ներքին քաղաքում:

Սիրակուզայում ապրում էին երկու երիտասարդ, մտերիմ ընկերներ: Նրանցից մեկը, ընկերոջ բացակայության ժամանակ ի պահ ընդունելով նրա սիրեցյալ տղային զայթակղեցրել է դրան իսկ նա, վերադառնալով, վիրավորանքի դիմաց վիրավորանքով է փոխհատուցել և անառակության է դրդել առաջինի կնոջը: Այնժամ ավագագույն քաղաքացիներից մեկը, գործը շարադրելով խորհրդի առջև, առաջարկել է երկուսին էլ արտաքսել քանի դեռ նրանք չեն հասցրել իրենց գժտություններով համակել ողջ քաղաքը նրա կարծիքը չի ընդունվել: Դրան հետևել է համընդհանուր խառնակությունը, որը մեծ աղետներից հետո անկման է հասցրել հիանալի պետական կարգը:

Ասենք, դու նաև տնային օրինակ ունես՝ Պարզալուսի լիճը Տիրրեյոսի հետ, վեճ, որը քիչ մնաց կործաներ քո Մալդեսը և որը մի փոքրիկ ու մասնավոր առիթով քաղաքը անշատման դրդեց և սլատերազմ հրահրեց ընդդեմ նրա:

Այդ իսկ պատճառով պետաւում գործիչն էլ շպիտք է արհամարհի սյդպիսի անհամաձայնությունները որոնք տարածվում են արագորեն ինչպես ախտը՝ մարմնի մեջ, որ անհրաժեշտ է ժամանակին միջոցներ ձեռք առնել, զսպել ու բուժել: Մեր ուշադրությունը ինչպես կատոնն է ասել, մեծ շարիքը փոքր է դարձնում իսկ փոքրը հանգեցնում է ոչնչի թշնամացածներին համոզելու ավելի լավ միջոց չկա քան այն որ ինքդ Իստնավոր տարաձայնություններում հանդես գա որպես հանդարտ պայքույթի համար ամատչելի մի միջնորդ, որը համբերատար կերպով յննարկում է նախնական մեղադրանքները՝ շեղվելով դրանցից և գործում շնորհներով ոչ փառասիրություն, ո՛չ դժգոհություն, ո՛չ այլ կրքեր, որոնք անխուսափելի վեճերին սնհաշտելիություն ու դառնություն են աղորդում: Մարզարաններում կուխամարտիկների ձեռքերին շոր են փաթաթում որպեսզի հարվածը մեղմ լինի և վատ վախճան չունենա: Ի լի դատարանում, երբ հարկ է լինում հանդես գալ ընդդեմ համաքաղաքացիների ավելի լավ է դիմել միայն գործի էությունը վերաբերող մերկ ու անխառն փաստարկների, այդ փաստարկները շվերածելով լուսանքների ակնարկների ու սպառնալիքների թուլնով թունավորված

որածույր նետերի, որոնց թշնամանքը դառնում է անողոք և վերահում հասարակական աղետի: Ով որ չուրալինների մեջ իրեն այսպես է պահում, ուրիշ հեշտ համոզվողներ էլ կգտնի նրանց մեջ: Իսկ փառասիրական մրցությունը հասարակական կյանքում, եթե դրանից հանենք անձնական թշնամանքը կդառնա խաղաղ և իր հետ չի քերի անուղղելի ու դաժան որևէ բան:

Ահա քար անո թյու ն'ն կը

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԵՎ ԿԵՍԱՐ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

էջ 44 Հերակլեսից՝ Կաբանոսի գծով Լակոսից Նեոստղամեոսի գծով:— Կարանոսը՝ Մակեդոնական թագավորության առասպելական հիմնադիրը համարվում էր Հերակլեսի սերունդը: Էակոս—Ջևսի և հավերժահարս Էգինայի որդին, Էգինա կղզու առասպելական թագավորը, Աքիլլեսի պապը և նախապապը Աքիլլեսի որդի Նեոստղոմեոսի, որից ըստ ավանդության ծագել է Էպիրոսի թագավոր Նեոստղոմեոսը Օլիմպիադայի հայրը... Փիլիպոսը Սամոթրակեի կրոնաձեռնարկ Լադոբոզակից է եղել.. — Փիլիպոս II Մակեդոնացի (332—336)¹— Ալեքսանդրի հայրը: Սամոթրակական կրոնաձեռնարկ կատարվում էին Սամոթրակե կղզում (Թրակիայի ափերի մոտ) ի պատիվ պտղաբերության աստվածների Կարիրների, Արիքրոս (մահ մոտ 340)— Էպիրոսի թագավորը հորեղբայրը (այլ ոչ թե եղբայրը) Օլիմպիադայի:

էջ 45 Կոչում են կլոդոնուսիներ և միմալոնուսիներ.. — Մակեդոնական տերմիններ որոնցով անվանում էին բաքոսուհիներին: Էդոնացիներ— թրակական ցեղ որն ապրել է Ստրիմոն գետի մոտ (Թրակիայի և Մակեդոնիայի սահմանին): Հեմոս— լեռ՝ Թրակիայի հյուսիսում Մեգալոպոլիս— քաղաք Արկադիայում (Պելոպոնես թերակղզու կենտրոնական մասում):

էջ 46 Ամոն— եգիպտացիների արևի աստվածը: Լրատոսթենես (մոտ 282—202)— Հյուսիսային Աֆրիկայի Կիրենա քաղաքից: Հեղինակ աստղագիտական, մաթեմատիկական պատմական և այլ երկերի: Նրա համարյա բոլոր երկերը կորած են Ալեքսանդրը ծնվել է հեկատոմբոս յամսի վեցերորդ օրը... — 356 թվին, մոտավորապես հուլիսի 20 ին: Հեկատոմբոսը համապատասխանում էր հուլիս-օգոստոսին: Եգեսիաս Մագնեսիացի (Փոքր Ասիա) մ թ ա III դարի կեսի զրոզ, հեղինակ Ալեքսանդրի գործոց պոսմության, որը չի պահպանվել: ...օգնելով Ալեքսանդրին

¹ Այստեղ և հետագայում բացի հատուկ նշված դեպքերից այժմ են նախքան մեր թվալ կուլթյանը վեր սրերոզ տարեթվերը

յույս աշխարհ գալ.— Երտեմ/ը գ սշտվել է նաև որպես Արտեմիս Իլիֆյա ծննդկանների հովանավոր: Եփեսոս— քաղաք՝ Փոքր Ասիս յի արևմտյան ծովափին: Պոսիդես— քաղաք Քաղկեդոնի թերակղզու վրա Մակեդոնիայ մ Պարմենիոսը... հաղթել է իլլիրիացիներին...— Պարմենիոն (մոտ 400—330) Փիլիպոսի և Ալեքսանդրի զորավարը: Լլլիրիա— մարզ Իսպանիայի թերակղզու հյուսիս-արևմուտքում, որի մի մասը Փիլիպոսը միացրեց Մակեդոնիային: Արտեմիս՝ Պելոպոնեսի Սիկիոնից— ականավոր քանդակագործ մ թ ա IV դարի 2 ըդ կես): Ապելլես՝ Փոքր Ասիայի Կալոֆոնից (մ թ ա IV դարի 2 ըդ կես)— անտիկ դարաշրջանի նշանավոր գեղանկարիչ:

էջ 47 Արիստոֆանես (մոտ 354—300) Հարավային Իտալիայի Տալենտոսից— հեղինակ փիլիսոփայության, պատմության և երաժրշտության վերաբերյալ երկերի, Արիստոտելի աշակերտը Փլուփրաստես (373—288)— Ասորու կղզու Երեսուսից, Արիստոտելի բարեկամն ու աշակերտը, բազմակողմանի զարգացած գիտնական ու գրող Պակերատիոն— օլիմպիական մենամարտության մի տեսակը, որը զուգակցում է ըմբռամարտի և կռիամարտի հնարքները:

էջ 48 Ակառնանիա— մարդ Միջին Հունաստանի արևմուտքի ծովափին: Թեսալիա— մարզ՝ Հունաստանի հյուսիսում որ Փիլիպոսի օրոք մտավ Մակեդոնիայի կազմում: Բուկեֆալոս— տառացի՝ «ցլազուլիս»: Տաղանդ— կշռաչափ (ատտիկյան տաղանդը 26,2 կգ.) որ ծառայել է նաև որպես դրամաչափ: Արծաթի տաղանդը (33,7 կգ) լարունակում էր 60 մինու կամ 600 դրախտ:

էջ 50 «Ակիսյեոս ալյոսեղ»— Սիոկլեսի շյահյանված ողորդությունից: ...կանչեց Արիստոտելին...— 343 կամ 342 թվին: ...վերականգնեց... Սապիրան...— Սապիրան, Քաղկեդոնի թերակղզում կործանվել է 349 թ.: Միեզա— քաղաք Մակեդոնիայում:

էջ 51. «Արկիլիի Իլիակներ»— սե՛ս ներքևում, գլ. XXVI: Օնեսիկրիտոս (Աստիպալետ կղզուց) նշանավոր ցինիկ փիլիսոփա Դիոգենես Սինոպացու աշակերտը, ուղեկցում էր Ալեքսանդրին սր շավանքների ժամանակ: Նրա գրած երկը կորած է: Հաբալաոս— Ալեքսանդրի գանձապետը Վատենելով ղլամները՝ նա փախել է, երբ Ալեքսանդրը Հնդկաստանում է եղել, բայց վերջիվերջո սպանվել է Կրետեում: Փիլիստոս (430—356) սիրակուզացի— հեղինակ Սիցիլիայի պատմության վերաբերյալ մի աշխատության: Տելեստոս և Փիլսոֆանես— բանաստեղծներ մ թ ա. IV դարի 1-ին կեսի: Անաբասարհոս (IV դ կես մ. թ ա) Մակեդոնիայի Արդիբոսից— Դեմոկրիտոսի հետևորդ: Քսենոկրատես (մ.տ 399—314) փոքրասիական Քաղկեդոնից— Պլատոնի աշակերտը, 25 տարի (339—314) ղլիավորել է Պլատոնյան Ակադեմիան ...հոգացողությունը Գաղամասի և Գալամասի նկատմամբ:— Տե՛ս ներքևում, գլ. LXV և LXIX: Մեդե— թրակական ցեղեր: ...ձակատամարտին... Քերոնեայում... բերեույլներին սքրպան ջոկատի դեմ:— Քերոնեայի (քաղաք Բեոտիայում, կենտրոնական Հունաստան Պլուտարքոսի հայրենիքը) մ տ տեղի ունե.

ցած ճակատամարտ մ 338 թվին Փիլիպոսը ջախջախեց հունական պետութիւնների միացյալ ուժերը և իրեն ենթարկեց ամբողջ Հունաստանը Սրբազան ջոկատը բաղկացած էր 300 ընտիր զինվորներից: Թեբե—Բեոպոլիայի զխաւոր քաղաքը:

էջ 52 ..պատրաստվում է Եվբոպայից Ասիա անցնել — Փիլիպոսը մտադիր էր նվաճել Պարսկաստանը: Լպիրոս— մարդ Հունաստանի հարավ արևմուտքում Կորնթոս— քաղաք՝ Իստմիական պարանոցի վրա որ Միջին Հունաստանը միացնում է Պելոպոնեսի թերակղզուն: Կարիա— մարդ Փոքր Ասիայի հարավ արևմուտքում: քաղաւորի քղի Արքիդեսոն...— Տե՛ս ներքևում, զլ LXXVIII:

էջ 53 ...բարբարոսների քաղաւորին է ենթակա.— Այսինքն պարսից արքային: Երբ Պավսանիասը... սպանեց երան...— Պավսանիասը Փիլիպոսի թիկնաւաճը նրան սպանեց 336 թվին «Վրեժ լո ծել բոլարից..» — Եվբոպիդես, «Մեդեա», 288:

էջ 54. Իսարոս— այժմ՝ Դանուբ գետը: Տրիբալներ— թրակական ցեղ: Թերմոպիլի— «եղ լեռնանցք Քեսալիայի և Միջին Հունաստանի սա՛մանի վրա ծովի մոտ: Հայտնի է որպես 480 թ պարսիկների դեմ լեռնիդաս թագաւորի զխաւորութիւնը երեք հարյուր սպարտացիների հերոսական պաշտպանութիւն վայր: ...ճանձնել Փիլոտասին և Անտիպատրոսին...— Փիլոտասը մակեդոնական կայսրի հրամանատարն էր թեբեական Կաղմեա միջնաբերդում: Անտիպատրոս (397—319)— Փիլիպոսի և Ալեքսանդրի զորավարը 334 թվից՝ Մակեդոնիայի կուսակալը:

էջ 55 Գրավել է Կաղմեան...— 335 թվի վերջին Պիեդարոս (մոտ 518—446)— նշանավոր քնարերգու բանաստեղծ: Ծնվել է Թեբեի մոտակայքում:

էջ 56. ...Կլիտոսի սպանութիւնը — Տե՛ս ներքևում, զլ L և ծանոթագրութիւնները ..Իրոնիտոսի զայրույթին օ վրեժխնդրութիւնը: Առասպելի վարկածներից մեկի համաձայն, Թեբեն եղել է Դիոնիսոսի հայրենիքը: Սիևոպի— քաղաք՝ Մե ծովի հարավային սիին: Կրանիոն— նոճու պուրակ և գիմնասիոն Կորնթոսի մոտ:

էջ 57 Լիբեթրա— փոքր քաղաք Մակեդոնիայում, Օլիմպոս լեռան մոտ: Արիստոբուլոս Մակեդոնիայի Պոտիդեայից— պատմաբան որն ուղեկցում էր Ալեքսանդրին արշավանքների ժամանակ: Նրա գրվածքներից համարյա ոչինչ չի մեացել: Դուրիս Մամուկզոց— պատմաբան III դարի 1-ին կես մ թ ա : Նրա երկերը համարյա լրիվ կորած են Պերդիկաս (մահ 321)— Ալեքսանդրի զորավարը:

էջ 58 Անցավ Հելլեսպոնոսը:— 334 թվի ապրիլին Ալեքսանդր— Պարսի մյուս անունը: Դարեն I] Կոզոմանոս— պարսից արքա (336—330) Գրանիկոն— գետ Փոքր Ասիայի հյուսիս արևմրայան ափին: Դեսիոն և արտեմիսիոն— համապատասխանել են

մայիս հունիսին և ապրիլ մայիսին Իլե— հեծյալ ջոկատ բազկացած 50—60 հոգուց:

էջ 60 Հալիկառեաւ և Միլիտ— քաղաքներ Փոքր Ասիայի հարավարևմտյան ափին: Կիլիա— լեոնոտ մարզ Փոքր Ասիայի հարավ-արևմուտքում: Փյունիկիա և Կիլիկիա— մարզեր Միջերկրա՝սն ծովի հյուսիսարևելյան և արևմտյան ափերին

էջ 61 «Ամեն բան ճիշտ ու ճիշտ Ալեքսանդրի եմա՛ն...»— Մենանդրոսի (341—290) նշանավոր կատակերգակի շարձականված կատակերգութունից «Սանդուղք»— Փասելիս քաղաքից հյուսիս գտնվող (Փոքր Ասիայի հարավային ափին) լեոնային նեղ արահետու Քեոզեկոս— փիլիսոփա պլատոնական, հեետոր և գրող: Պիսիս և Փոյուզիա— հարևան մարզեր Փոքր Ասիայի հարավային ու կենտրոնական մասերում: Գորդիոն— քաղաք՝ Փոյուզիայի հյուսիսում: Միդաս— Փոյուզիայի առասպելական թագավոր, որին Ապոլլոնը «պարզեւել էր» է ի ականջներ այն բանի համայ որ նա Ապոլլոնի ու Պանի սիջե տեղի ունեցած երաժշտական մրցության ժամանակ հաղթանակը վերջինիս էր տվել: Այս Սիդասից իբրև թե ծագել էր Միդասը՝ Գորդիոնի որդին, որը կառավարել է VIII կամ VII լարերում մ թ. ա. Մափլագոնիա— մարզ Ան ծովի հարավային ափին որին սահմանակից է դիպի հարւ վ և հարավ-արևելք ձգվող Կասպա դովկիան: Մեմնոն Հոդրոսցի— Գարեհի հույն վարձկանների պետը: Սուլա— պարսից թագավորների գահանիստներից մեկը, գտնվում էր Տիգրիսից արևելք Կենտրոնական Ասիայի հարավարևմտյան մասում

էջ 62. Ստոլա— տոնական երկար դիւտ .դեռևս բազավրական սուրհանդակ Եղած ժամանակ .— Հնարավոր է որ մինչև գահ բարձրանալը Գարեհը վարել է թագավորական փոստը: Փոքր ինչ այլ մի վարկած տես ներքևում «Ալեքսանդրի ճակատագրի և արիություն մասին» գլ 2: Բեյլ— է բելացիների և ասորեստանցիների գլխավոր աստվածը:

էջ 64 Քարես՝ լեսոս կղզու Սիսիլենեից— Ալեքսանդրի պատմիչներից մեկը, նրան ուղեկցում էր արշավանքներում: ...փայլուն հաղթանակ տարավ...— ճակատամարտը Իսոսի մոտ (քաղաք՝ Միջերկրական ծովի հյուսիսարևելյան ափին Կիլիկիայից Ասորիք սուրհոդ լեոնանցքների մոտ) տեղի է ունեցել 333 թվի աշնանը:

էջ 66 Տարենտոս— քաղաք՝ Իտալիայի հարավային ծովափին: Ազայիև... որին նա դարձրեց Կարիայի բազունի — Ազան Եղել է հունական Հալիկառեսի բռնապետ Մավսոլոսի քույրը և նրա մահից հետո մյուս եղբոր հետ կառավարել է Հիդրիեան, բայց երբորդ եղբայրը Պիկսոդարոսը քրոջը գրկեց գահից: 333 թվին Ալեքսանդրը նրան վերադարձրեց իշխանությունը:

էջ 67 .Ետած Եախանաշում էր — Հացկերույթի ժամանակ հույները սովորաբար ընկողմանում էին մի կողքի վրա կիսանպատ-

կում: ...Սրագրերից. — Այսինքն Սլեքսանդրի արշավանքային դ/ վանատան գրառումներից:

էջ 69 Տյուրոսի սյաշարո մե այսպես վ/ րջագավ — 332 թվի հուլիսին:

էջ 71 Շերակլիդես Պոնտական Հերակլեսայից (Սև ծ վի հարավային ափին) — փիլիսոփա-պլատոնական (այսպ Արիստոտելի հետևորդ), դիտնական ու պատմաբան մ թ ա IV դարի 2-րդ կես: «...Ազմկատ ու լայն ծովում..» «Ողիսական» IV, 354—355: Կանոքյան գետաբերանը — Նեղոսի արևմտյան բազուկը: .Կրամայել է գծել Բաղաֆի հատակագիծը — Եգիպտական Ալեքսանդրիան հիմնադրված է 332 թվի վերջին:

էջ 72 Կամբիզ II — պարսից արքա (529—523) հռչակված է Եգիպտոսի նվաճմամբ: Կալիսթենես Սրիստոտելի աշակերտն ու ազգականը Ալեքսանդրին ուղեկցում էլ արշավանքներում:

էջ 73 «Ավիշ, որ ծորում է...» — «Իլիական» V, 340:

էջ 74. Ասես բն վիճականությամբ ըստ ֆիլաների ընտրված արեևական Բաղաֆայիցներ. — Ֆիլաները Հունաստանում քաղաքացիներին միախառնում էին սկզբում առհասարակացին, իսկ այսպ ըստ սերիաորիսի պատկանելության: Աթենական պետությունը սկսած մ թ ա. VI դարի վերջից ստորաբաժանվում էր 10 ֆիլաների: Հարուստ քաղաքացիները՝ ֆիլաների ներկայացուցիչները, հասարակական պարտականություններ էին կատարում, ի թիվս դրանց Նան խորե դիայի խորային մրցումների ֆինանսավորման: Դիոնիսոսյան օրենքի — աթենական տոնակատարություններ ի պատիվ Դիոնիսոսի կսգմակերպվում էին սարեկան 4 նգամ և ուղեկցվ մ թատերական ներկայացումներով:

էջ 75. Արվիզդ — բարու և լույսի գերադույն աստվածը պալսկ կան կրոնում: Միքրա — արևի աստվածը պարսիկների մոտ:

էջ 76. ...Կյուրոսի գահին: — Նկատի է առնվում Կյուրոս Ավաղ (558—530) պարսկական թագավորության հիմնադիրը:

էջ 77 ոչ բե Արբելայի մոտ... այլ՝ Գավգամելայի — Արբելան դանվում էր Տիգրիս գետի վերին հոսանքից գեպլ արևելք, իսկ Գավգամելա գյուղը՝ Արբելայից հյուսիս-արևմուտք, Տիգրիսին ավելի մոտ: Ճակատամարտը տեղի է ունեցել 331 թվի հոկտեմբերի 1-ին: Բնկերամիտն — համապատասխանում է սեպտեմբեր հոկտեմբերին: Փոքոս (բառացի «Մարսասի») — լատերագմի աստված Արեսի ուղեկիցը:

էջ 78. Իակտրիա — Օքոս գետի (Ամուրդարյա) վերին և միջին հոսանքներից գեպի հարավ ընկած մարդը:

էջ 79. Հիպենդիմա — զգեստ, որ հագնում էին գրահի տակից: Կի ս իոս — քաղաք՝ Կիպրոսում: Հելիոն Ավազ — անտիկ ժամանակներում գեղարվեստական ջուլհակության և սակեթել ասեղնադործության մեծահռչակ վարպետ:

էջ 81. Պլատեսցիներին Էլ հլանուն Հունաստանի — Պլատես (Բեովտիա) քաղաքի մոտ հունական զորքը 479 թ

սեպտեմբերին շաի շախեց Սարգսնիոսի պարսկական բանակը Կուտան — քաղաք՝ Հարավային Բաալիալում... և հկավ Սալամիս. — Սալամիս կղզու մաս, Աստիկաչի սփեր'ն '80 թվին շախ շախից օրարոկական հավատարմը

էջ 82. ...Սեդեան օծել է սղբերգություններում երգված պսակն ու պեպոսը: — Նկատի է առնվում թանկագին զգեստը և պսակը, որոնց օգնությամբ Մեդեան թունավորեց Գլավկեին՝ Յասոնի հարսնացուին (տե՛ս — Եվրիպիդես, «Մեդեա», 950 և հաջորդ տողերը):

էջ 83. Հերմիոնյան ծիրանի (Արգոսիսի Հերմիոն քաղաքից) հռչակված էր իր սրահով: Գինան Կոլոփոնացի (IV դ մ թ ա.) — Պարսկաստանի պատմությունների վերաբերյալ հրեի հեղինակը Պերսիս — Պարսից ծոցի արևելյան ափի մարզը (Պարսք): ...քե այնանդ այնեան դրամ... — Այսինքն՝ Պերսեպոլիսում, Պարսկա տանի մայրաքաղաքում: Քսերքսես — պարսից արքա (486—464)

էջ 84. ...ապագա քաղաքը Պաղոմենսին: — Պաղոմենոս (մահ 283) Լագոսի որդին: 323 թ. Ալեքսանդրի տերության առաջին բաժանման ժամանակ դարձավ եգիպտոսի կառավարիչը, որտեղ 305 թ իրեն թագավոր հռչակեց Պաղոմենոս I Ս սերոս (իրկիչ) սևուհով հիմնադրելով Պաղոմենոսների դինաստիան:

էջ 85 Պեոնիա — մարզ՝ Հյուսիսային Մակեդոնիայում Բալկոն (402—318) — աթենացի պետական գործիչ ու գորավար: Պլուտարխոսն ունի նրա կենսագրությունը:

էջ 86. Բաղսյաս — Գարեհի մերձավորը ք նպաստել է Իբսպա բարձրանալուն: Հետադադում մեղադրվել է դու լանանություն մեջ և մահապատժի ենթարկվել:

էջ 87. Աստուս (IV դ. ի թ ա) աթենացի հայտնի քոն սկապոլ:

էջ 88 Սելևկոս Անսյուրոսի որդին (մ. ա 354—280) — Սելևկյանների դինաստիայի և պետության ապագա հիմնադիրը որն սկզբում աիրում էր Միջերկրական ծովից մինչև Հնդկաստան տարածված հողերին

էջ 89. ...արշավանի ելավ. — 330 թ Ռեսոս — Բակտրիայի սատրապը: Սպանելով Գարեհին՝ նա իրեն թագավոր հռչակեց Սասանի (սոպարեդ) — մոտ 178 մետր:

էջ 90. ...և մահապատժի ենթարկեց Մոտավրապես մեկուսրի հետո: Հիբլանիա — մարդ Կասպից ծովի հարավային ափին Պարթևստանից արևմուտք և Միդիայից հյուսիս Պոնտոս — Սև ծովը Մեոսիդա — Ազովի ծովի հին անվանումը:

էջ 91. Քանդիում — զգեստի տեսակ ձիադարձից համար: Օսկաաբանա — Սիրդարյա Տանայիս — Դոն եամ Դոնեց: Ասիմաֆոս (մոտ 355—281) — Ալեքսանդրի գորավարը, կառավարիչը դարձավ Թրակիայի որի թագավորն է համարվել 305 թվից և Փոքր Ասիայի մի մասի:

էջ 94 Պիլեա — քաղաք Մակեդոնիայում:

էջ 95 ...իւնն էլ սզանվեց. 330 թվին, Լաուլացիները կործանել էին Էնիադք...— Էտուրիան գտնվում էր Ակառնանիայից արև վելք: Ակառնանական էնիադք քաղաքը Լաուլացիները կ բծանեցին 330 թվին

էջ 96 Կլիտոսը սպանությունը: Իրականում Կլիտոսը զոհվեց երեք տարի հետո միայն, Գիոսկուրներ— առասպելական երկ վորյակ եղբայրներ Կաստորոսը և Պոլիդեկոսը ...բարբարոսներից վերջերս պարտություն կրած — Ի նկատի է առնվում սկյութների կողմից մակեդոնական ջոկատի ջախջախումը, որն օգնության էր ուղարկված Մարականդում (Սամարղանդում) պաշարված կայազորին:

էջ 98 «Ի նշ վատ սովորություն ունեն...» — Եվրիպիդես «Անդրո մաքե» 693 Պելևսի խոսքը, որն այնուհետև առում է, թե այն փասքը որ ձեռք է բերված լինում ալքային զինվորների կողմից հաճախ անարդարացիորեն հասնում է առաջնորդին:

էջ 99. ...որ վերականգնեք իր հայրենի բազալը...— Կալլիսթե նեսը ծագումով Քաղկեդոնի թերակղզու Օլինթոսից էր որ 349 թ կործանվեց Փիլիպոսի ձեռքով: «Ինձ համար զգվելի և այն իմաստունը...» — Եվրիպիդեսի շախմատային ուղբերգությանց Եվրիպիդեսի խոսքը...— «Բարոսուհիներ», 266:

էջ 100. «Հանալս գծաությունների ղեկում...» — Անհայտ ստեղծագործությունից: Հերմիպոս՝ Փոքր Ասիայի Չմյուսնիայից (111 դարի շրջակես, մ. թ. ա.) — Ալեքսանդրի կորած կենսագրության հեղինակը: «Մեռավ Պատրոկլոսը»... «Իլիադան», XXI, 107:

էջ 101 ...երբ բացվեց Հերմիպոսի դավադրությունը... — 327 թվին Գալադրությունը կաղմակերպել էին մակեդոնացի երիտասարդ ազնվականները, որոնք զժգո՛ւ էին Ալեքսանդրի կողմից արևելյան բոնասպետության սովորություններ մտցնելու ձգտումից:

էջ 102. Իսկ այդ ժամանակ կորեքացի Գեմարատուրը Իարենի գանին: — XXXVII գլխի էպիգրոֆին է վերադառնում: ..մաալիբ էր հանապարհ բնկեել զեպի Հեղկաստան — Արշավանքը սկսվեց 327 թ փարնանը

էջ 103 Սփարտես — Հոսթանեհի Ալեքսանդրի կնոջ հայրը:

էջ 104 ..Հեղկաստանում տիրում էլ մի երկրի.. — Այս երկիրը տարածվում էր Ինդոս գետի միջին համալսից դեպի հարավ արևելք մինչև Ինդոսի վստակ Հիդասպի գետը

էջ 105 Պորոսի նեա տեղի ունեցած պատերազմի մասին — Այս պատերազմը եղել է 329 թվի ամսանը:

էջ 106. ...չորս արմունկ ու մի թիգ... — Այսինքն Էլկո մե ըլց ավելի

էջ 107. Սոսիոն — Մ թ I դարի վիլիսոփա Արիստոտելի հետևորդ Պտալմոն Աստիացի (մոտ 75 թ. մ ա — 15 թ. մ. թ) — պատմաբան և հռետոր: Անդրոկաոսո — Չանդրագուստա թագավորի անունը հունական ձևի վերափոխված. նա իր իշխանության տակ էր միավորել ամբողջ Հյուսիսային Հնդկաստանը և Հարավայինի մի մասը:

էջ 108 լեղազին գետերն ի վար — Հիզա պէ գետով լակ ապա Ինդոսով:

էջ 109 Գիմնոսափեսաոս — բառացի «մերկ իմաստուն»: Խույներն այդպես էին անվանում հնդիկ փիլիսոփա-ճգնավորներին: Մարքս — հնդիկ տիրակալ որն սկզբում հնազանդութիւն է ցուցաբերել Ալեք սանդրի հանդեպ, իսկ ապա դավաճանել է:

էջ 111. Օրիսներն ապրել են Ինդոս գետի գետաբերանից այն մասը: Գեդրոսիա — անապատային մարզ Արարակայի ծովի հյուսիսային ափին: Կարմանիա — մարզ Գեդրոսիայից դեպի հյուսիս-արևմուտք:

էջ 112 Պիրաս — մեծ, փակ ամսն երկարավուն ձևի ջուր հացա ատիկ, գինի և այլն պահելու համար: Կրատեր — լայն անոթ, որի մեջ գինու հետ ջուր էին խառնում: Հասնելով Գեդրոսիայի մայրաքաղաք... — 325 թվին: ...Հերկուլեսյան ոչունների միջով անցնել ներքին ծովը: — Այսինքն՝ Ջիբրալթարի նեղուցով մտնել Միջերկրական ծովը: Տապսակոն — քաղաք՝ Ասորիքում Եփրատ գետի ափին:

էջ 113. Արուլիտեւը կուտակալ էր Սուղայում ... իսկ Օհոսը ազանութիւնից... — Արաաքսերքսես III Օքոսը՝ պարսից արքան (360—337), Դարեհի նախորդը, աչքի էր ընկնում ժայրահեղ ժլատութեամբ: յաժանութեամբ Պելլա — Մակեդոնիայի գլխավոր քաղաքը:

էջ 114. ...մինչև շոր խոյայի... — Մոտ .3 լիտր: ...Ալեքսանդրն ամուսնացավ... — 324 թվին: ...Պերինոսը շրջապատով զարհր... — 341 թվին Պերինոս — քաղաք՝ Պելոպոնեսում:

էջ 116. ...կոսեյների ցեղը հնազանդեցնելիս: — 324—323 թթ: Կոսեյներն ապրում էին Միդիայի հարավի լեռնային շրջաններում:

էջ 117 Մեսսենս — մարզ Կելոպոնեսի հարավ արևմուտքում: Սերապիս — սորերկրյա թագավորութեան ատված եգիպտացիների մոտ որը նույնական է հունական Պլուտոնի հետ:

էջ 118 Կասանդոս — 317—298 թթ կստավ լել է Մակեդոնիան:

էջ 119 ցմառ խմլ է Հիսալիսի գ վարը... — Այսինքն շատ տար դոնակ մի թաս երկու կանթանի: Տափարհոս — ընդհանուր կոչում խոշոր շոկատների հրամանատարների համար: Պենաակսիարհոս — 500-հոգանոց շոկատի պետ:

էջ 120 Ալեքսանդրը վախճանվել է — 323 թվին, մոտավորապես հուլիսի 10 ին Անաիզոնոս (մոտ 380—301) — Ալեքսանդրի խոշոր զորավարը Լիդիայի փոխարքան: Ալեքսանդրի պետութեան բաժանու մից հետո (311 թվին) նա տիրեց համարյա ամբողջ Փոքր Ասիային Սիրիային և Հյուսիսային Միջազգային ... ջուրը... Եսեակրիսի մոտ... — Եսեակրիս — քաղաք Արկադիայում: Եսեակրիսի մոտ եղած «Սաֆոսի ջրի» մասին հիշատակում է Հերոդոտոսը: «Պատմութիւն», VI, 74)

էջ 122. Կենսագրության սկիզբը չի պահպանվել: Գայոս Հուլիոս Կեսարը ծնվել է 100 թ Հուլիսի 12 ին կամ 13-ին: Սուլլա Լուցիոս Կոռնելիոս (138—78)— հռոմեացի քաղաքական գործիչ, օպտիմատների արիստոկրատական-սենատական կուսակցության կողմնակից պոպուլյարների դեմոկրատական կուսակցության առաջնորդ Գայոս Մարիոսի քաղաքական հակառակորդը 82 թ Սուլլան վերջնականապես ճնշեց մարիոսականներին, իսկ 81 թ հայտարարվեց դիկտատորի Պլուտարքոսին են պատկանում Սուլլայի ու Մարիոսի կենսագրությունները: Յիբենա Լուցիոս Կոռնելիոս (սպանվել է 84 թ) — զինակիցը Մարիոսի, որի մահից հետո 86 թ. լիբյուսան կառավարում էր Հռոմը ճնշում գործադրելով օպտիմատների վրա՝ անկազդություն կրեց: — Ինչպես տեղեկացնում է Սվետոնիոսը («Տասներկու կեսարների կյանքը», Հուլիոս 1), Կեսարը հասցրել է դառնալ Յուլիոսների քուրմ դեռ մինչև Սուլլայի Հռոմ վերադառնալը, հենց 86 թվին. և Սուլլան նրան զրկել է այդ պաշտոնից: Սաբինացիները զրոզեցնում էին Հռոմից հյուսիս-արևելք գտնվող լեռային մարզը

էջ 123. ...նավեց գեաց Բուրանիա նիկոմեդես բազավորի մոտ — 80 թվի սկզբին: Բութանիա — երկիր՝ Փոքր Ասիայի հյուսիս-արևմուտքում: նիկոմեդես IV Փիլոսոպատորը (94—75) հետագայում իր թագավորությունը կտակեց Հռոմին: Փարմակուսոս — կղզի Փոքր Ասիայի արևմտյան ափին, Միլեթի մոտ: Պրետոր — բարձրագույն մագիստրատուրաներից մեկը, որը զուգակցում էր զինվորական ու քաղաքացիական լիազորությունները: Հատուկ պրետորները (կամ պրոպրետորները) նշանակվում էին պրովինցիաները կառավարելու համար:

էջ 124 Ապոլլոնիոս Միլոն — հայտնի հռետոր հոգույան ճարտասանական դպրոցի պետը: Երկրորդ անգամ այդ արվեստում: — Սոաչինը պատկանում էր Ցիցերոնին: իր այն երկում որն ուղղված է Կատոնի մասին Ցիցերոնի աշխատության դեմ... — Կեսարի այդ երկը չի պահպանվել: Այս մասին ավելի մանրամասն տես ներքևում՝ գլուխ LIV: Մարկոս Պորցիոս Կատոն Կրտսեր (Ուտիկական, 96—46) — Կեսարի քաղաքական հակառակորդը, հանրապետական օպոզիցիայի առաջնորդներից մեկը: ...դատի ավեց Դուլաբելլային... — Կեսարը սուլլայական Գնեսոս Կոռնելիոս Դուլաբելլայի՝ Մակեդոնիայի փոխարքայի դեմ դատավարությունը վարեց 77 թ: գործը ընդ դեմ Պուբլիոս Անտոնիոսի.. — վարել է 76 թվին:

էջ 125 սաացավ այն ժամանակ. — 73 թվին Հուլյայի մահից նետա... — 68 թվին, ...երբ մեռավ Երա կիներ: — Կոռնելյան մեռել է 68 թվին Քվետոր — միջին կարգի պաշտոնյա որը են թակա է պրետորին

էջ 126. երրորդ անգամ սուս անգամ այս անգամ Գոմպեայի նետ 67 թվին: Դս իրոք եղել է Կեսարի երկրորդ

ամուսնութիւնը: Պոմպեա — Սուլլայի թանուհին և Պոմպեոս Մեծի հետաժոր ազգականուհին: Ապլիլյան հանապարհ — Հռոմեական հանրապետության հնագույն ստրատեգիական ճանապարհներից մեկը Հռոմից դեռում էր դեպի Իտալիայի հարավը, մինչև Բրունդիզիոնի նավահանգիստը: ...եղիլ եզած ժամանակ... — 65 թվին: էդիլները ժողովրդական տրիբուններին օգուշ պաշտոնյաներ էին հետևում էին քաղաքային տնտեսությանը, վարում էին հացի բաշխման գործը և զանազան զվարճանքներ: էդիլի պաշտոնը սովորաբար կապված էր մեծ ծախսերի հետ: ...կիմբրների դեմ տարած հաղթանակները... — 102—101 թթ Հյուսիսային Իտալիայում Մարիոսը շախչախեց ներխուժած գերմանական ցեղերին՝ տետոններին ու կիմբրներին:

էջ 127 Լուտացիոս Կատուլոս — կոնսուլ 78 թվին ազդեցիկ քաղաքական գործիչ, որը սենատում առաջնության համար պայքարում էր Պուբլիոս Սերվիլիոս Իստվրացու դեմ: ...մեռավ գլուխալույն Բուրմ Սեռնլլոսը — 63 թվին: Գերագույն քուրմը Կվինտոս Մետելլոս Պիսոն էր: Պիզոն Գայոս Կալպուրնիոս — կոնսուլ՝ 67 և 58 թվերին, Կեսարի երկրորդ կնոջ Կալպուրնյայի հայրը խառնվել էր Կատիլինայի դավադրությանը: — Այդ դավադրությանը (գրա մասին ավելի մանրամասն տես ներքևում՝ «Յիցերոն» գլ. X և հաջ.) Կեսարը շէր մասնակցում, թեև համակրանքով էր վերաբերվում գրան:

էջ 128. Կուրիոն Գայոս Սկրիբոնիոս — կոնսուլ 76 թվին: ...իր կոնսուլության վերաբերյալ երկում... — Յիցերոնի պոեմից, որը նվիրված էր նրա կոնսուլությանը, անեշան հատվածներ են մնացել:

էջ 129 Կեսարի պրեմուսության առաջին տարին... — 62 թվից:

էջ 130. Կլոդիոս — Պուբլիոս Կլոդի ս Պուլքրոս (92—52) քաղաքական արկածախնդիր, հետագայում գործում էր հողուտ Կեսարի: ...բաժանվում է Պոմպեայից: — Նույն 62 թվին:

էջ 131 Կրասոս Մարկոս Լիցինոս (115—53) — քաղաքական գործիչ ու զորավար օպտիմատների կողմնակից որը մեծ ազդեցություն ուներ իր հարստության շնորհիվ: Կոնուտա — հռոմեական լեզենի մարտական միավոր, որ հաշվվում էր մոտ 500 հոգի: ...ճանգես եկավ ընդդեմ կալլիակների և լուգիտացիների. — 61 թվին: Կալլիակները չնակվում էին Պիրենեյան թերակղզու հյուսիս արևմուտքում, լուգիտացիները հարավում:

էջ 132 ...Հոսմ ժամանեց... — 60 թվին: Երկուսի նգոությունը] սպաս դրեց նեց իրեն... — Այն դաշինքը, որ Կեսարը 59 թվին կնքեց Պոմպեոսի և Կրասոսի հետ հանդիսացավ այսպես կոչված սոաշին տրիումվիրատը:

էջ 133 Եռակվեց կոնսուլ — 59 թվին:

էջ 134 .երկու Գալլիաները.. Իլլիրիկեի հետ միասին — Ա սրալայան Գալլիան զրադեցնում էր Պո գետից մինչև Ալպերն ընկած տարածքը Անդրալայանը՝ ժամանակակից Ֆրանսիայի տարածքը: Իլլիրիկե — մարդ՝ ժամանակակից Հարավլավիայի տարածքում: Լեգեոն — մոտ 5000 հոգի:

էջ 136 .Երբ դրա նետ համեմատենք Փարիսներին, Սկիպիոններին ու Մետելլոսներին կամ երկու Լուկուլլոսներին...— Փարիսներ— հռոմեական հին պատրիկական տոհմ Սկիպիոններ— Կոնսուլիոսների պատրիկական տոհմի մի ճյուղի անվանումը: Մետելլոսներ— սլեքեյական հայտնի տոհմ Լուցիոս Լիցինիոս Լուկուլլոսը (մահ 57 թ) իր հարստութունից ու շնայլ ապրելակերպից զատ, հռչակվել էր նաև որպես հմուտ զորավար 74—66 թթ. (Յ-րդ Միհրդատյան պատերազմի ժամանակ) իսկ նրա կրտսեր եղբայր Մարկոս Լիցինիոսը որը կոչվում էր Սոլլայի հրամանատարութան տակ և հետո Մակեդոնիայի պրետոր դարձավ հենց իր Պլուտարքոսի ասելով («Լուկուլլոս», XLIII) միայն մի փոքր էր զիջում իր ավագ եղբորը: ..այն ոչ լրիվ տասը տարվա մեջ...— 58—51 թվերին: ...ձովային նախատամարտում Մաուրիլիայի մոտ— 49 թվին: Մասսիլիա— այժմ Մարսել: ...Դիբրաֆոնի նախատամարտում...— Տես ներքևում, գլ. XXXIX: Սկիպիոն— Կվինտոս Յեցիլիոս Մետելլոս Պիս Սկիպիոնը՝ Պոմպեոսի կողմնակիցը

էջ 137 Կորդուբա— այժմ՝ Կորդովա Իսպանիայում: Ռոպանոս— Ռոն գետը՝ Ֆրանսիայում: Օպպիոս Գայոս— Կեսարի մերձավորներից մեկը: Մեդիոլանոս— այժմ՝ Միլան Հելվետներ և իգուրիներ— բնակվում էին ժամանակակից Շվեյցարիայի արածքում:

էջ 138 Լաբինոս— Կեսարի զորավարը Աբուրոս Ռոդանոսի աջ վտակը. Հելվետները հարձակվեցին... դաշնակից Բոլաֆներից մեկը...— Բիբրակտոսի գալլական էդուների ցեղի գլխավոր քաղաքի մոտ ճակատամարտը տեղի ունեցավ 58 թվի ամռանը: էդուները զբաղեցնում էին Սեն և Լուար գետերի վերին հոսանքների միջև քնկած արածքը Արիովիստոս— գերմանական սվևների ցեղի առաջ նորըը, որը Կեսարի հետ համագործակցելիս ստացավ «հռոմեական ժողովրդի բարեկամ» տիտղոսը: Գալլական սեկվանների ցեղը սվևներին հրավիրել էր կոչվելու էդուների դեմ

էջ 139 Պաղոս— այժմ՝ Պո գետը Հյուսիսային Իտալիայում:

էջ 140. ամբողջ Գալլիայի մեկ երրորդին ժամանակակից Բելգիայից մինչև Սեն գետը: Պետ Է արշավանքի գևար:— 57 թվի ամռանը: Լիկտորներ— պատվո պահակախումբ պաշտոնատոր անձանց համար Հռոմում: Կոնսուլին ուղեկցում էին 12 լիկտորներ: Խաբըր-զակցութունում որոշվեց...— 56 թվի ապրիլին:

էջ 141. Կուրիա— այստեղ նիստերի շենքը: ...իս «Հիշատակաբանում»...— «Հիշողութուններ գալլական պատերազմի մասին», IV 1 և հաջ

էջ 142 Տանուվոս Հեմինոս— պատմաբան, Կեսարի ժամանակակիցը: Նրա երկերը լրիվ կորել են: ...երդմնազանցության արատից...— 55—56 թթ. ամռանը Կեսարը առանց նախազգուշացման խախտեց զինադադարը որ կնքել էր ուզիպետների ու տենկետերների հետ: ...երկու անգամ նավեց անցավ: 55 և 54 թվերին

էջ 143 Յիլերոն— Մարկոս Տուլիոս Կլիմասոսի եղբայրը, որը Կեսարի հրամանատարութեան տակ կռւում էր 54—52 թվերին:

էջ 144. ...նմեովա ընթացում...— 54—53 թթ ձմեռը: Արվերն ներք բնակվում էին Լուարի ստորին հոսանքի արևմտյան կողմում կարճատեւները ժամանակակից Օպեանի հյուսիս-արևմուտքում:

էջ 145 ապստամբության լուրն ստացավ...— 52 թվի ձմեռանը: Ալեգիան գտնվո՞ւմ էր Սենի ակունքների մտ Կենտրոնական Ֆրանսիայում:

էջ 146 .. ճաղրաճանդեսի ճամար — Այս հաղթահանողները Կեսարը կատարեց 46 թվին: Վերջինգետորիգուր բոլոր այդ տարիներն անցկացրեց բանտարկութեան մեջ իսկ հաղթահանողներից հետո զըլ խտովեց: .Կրասոսը . զոնվեց պարթևների դեմ մղվող պատերազմում...— Կրասոսը զոհվեց 53 թվի մայիսին Կարրաների մոտ (Միջս գետում) հակասամարտում պարտվել ւց անմիջապէս հետո:

էջ 147 Մարցելլոս և Լեւտուլոս— Մարկոս Կլավդիոս Մարցելլոս, կոնսուլ 51 թվին և Լուցիոս Լեւտուլոս Կրասոս, կոնսուլ 49 թվին:

էջ 148 Մարկոս Անտոնիոս (82—30)— քաղաքական գործիչ և գորավար Կեսարի կողմնակիցը Օկտավիանոսի ապագա մրցակիցը իշխանութեան համար մղվող պայքարում: ...Յիլերոնը որը նենց նոր էր եկել Կիլիկիայից — Յիլերոնը Կիլիկիայի վերաբերան է եղել 51 - 50 թթ:

էջ 150 ...հրամայեց գրավել Արիմիոնը. — Արիմիոնը (քաղաք Ադրիատիկ ծովի ափին) իսկապէս գրավվել է Ռուբիկոն գետն անցնելուց հետո միայն, քանի որ գտնվում է գետից մի քիչ վելի հարավ: Քաղաքի գրավումը իտալական հողի վրա հազսաբուսութիւն է եղել բացահայտ սաղմական գործողութեանների:

էջ 151 Ագիէիոս Պոլլիոնոս Գալոս (մոտ 75 թ մ թ ա — 4 թ մ թ) — Կեսարի մերձավորը իր ժամանակի ամենակրթված մարդկանցից մեկը, եղել է քաղաքացիական կռիւների մեղ շատած սպամոթեան հեղինակը: և շարժեց զեպի անցումը: — Կեսարը Ռուբիկոնն անցել է 49 թվի հունվարի 10-ին եւս 14-ին:

էջ 152 Գոմիցիոս Ագենորարոս — Պոմպեոսի կողմնակիցը կոնսուլ 50 թվին: Կոմիլիոն — քաղաք կենտրոնական Իտալիայում:

էջ 153. Դիրտաբիոն — քաղաք Ադրիատիկ ծովի ափին, համարյա Քրունդիգիոնի դիմացը կպատմվի նրա կենսագրության մեջ — Տես ներքեում՝ «Պոմպեոս», զլ LXII: Այստեղ Պլուտարքոսը տալիս է իր սակավաթիվ վկայութեաններից մեկը Կենսագրութեան ներք զլ էլոս հաջորդականութեան վերաբերյալ:

էջ 154 ..դեպի Իսպանիա որոշելով այդտեղից դուրս էլել Ափրանիոսին ու վարձեթիւ... — Իսպանիայում Պոմպեոսի զորավարներն են եղել Լուցիոս Ափրանիոսը

կոնսուլ 60 թվին, ականավոր գիսնական ու սլամբարան Մարկոս Տերենցիոս Վարրոն Ռեատինացին (117—27) և Մարկոս Պետրեոսը։ Պոմպեոսյան զորքի հիմնական մասը անձնատուր եղավ 49 թվի օգոստոսին։ ...Կեսարին նշանակեց դիկտատոր.. — 49 թվի նոյեմբերին։ Հունվարի սկզբին... — 48 թ հունվարի 5 ին Ալպյաների և Օրիկոն — քաղաքներ՝ էպիրոսում։

էջ 156 ..երբ անհաջողություն կրելով... — 48 թվի հուլիսին։

էջ 158 Տուսկուլոս — Լատիումի հնազույն քաղաքներից մեկը։ Փարսալիա — քաղաք՝ Թեսալիայի հարավում, Սպինթերոս Պուբլիոս Կոննելիոս Լենատուս — կոնսուլ 57 թվին։

էջ 159. Կոռնիֆիցիոս Կվինտոս — պրետոր 47 թվին։

Կալենոս Կվինտոս Ֆոֆոնոս — կոնսուլ 47 թվին։ Ճակատամարտի եպիսոպոստոս... — Փարսալիայի մոտ ճակատամարտը տեղի ունեցավ 48 թվի օգոստոսի 8-ին կամ 9 ին Ալբուսում — քաղաք՝ Թեսալիայում

էջ 161. ...նրա կենսագրության մեջ — Գլ LXXIII: Բրուտոս Մարկոս Հունիոս (85—42) — քաղաքական զործիչ Կեսարին սպանողներից մեկը։ Պլուտարքոսը գրել է նրա կենսագրոթյունը։ Տրալիֆ — քաղաք՝ Փոքր Ասիայի հարավ-արևմուտքում։

էջ 162. Պատվիա (այժմ՝ Պադույա) — հռոմեացի սկանավոր պատմարան Տիտոս Լիբիոսի (մ թ. ա 53 թ — մ. թ 17 թ) հայրենիքը։ Լիբիոսի պատմելով... — Լիբիոսի «Պատմության» այս գրքը (CXI) չի պահպանվել։ Կնիդոս — քաղաք Փոքր Ասիայի հարավարևմտյան ափին, Կեսարի բարեկամ Թեոպոմպոսի հայրենիքը։ ...Ալեքսանդրիա հասավ... — 48 թ. հոկտեմբերի սկզբին։ Փեոդոտոսը նրան մաուրյեց... — Տե՛ս «Պոմպեոս», գլ LXXVII:

էջ 163. Ալեքսանդրյան պատերազմը տեղի 48 թ գեկտեմբերից 47 թ. մարտը։ Կլեոպատրա — Եգիպտոսի թագուհին (51—30) Պաղոս մեոսյան դինաստիայից հետազայում՝ Մարկոս Անտոնիոսի սիրուհին։ Պարինոս — Պաղամեոսը XIII Դիոնիսոս թագավորի սիրեցյալը։ Հոր՝ Պաղամեոս XII Ավլատոսի մահից հետո Պաղամեոս XIII-ը պետք է կառավարեր իր ավագ քրոջ՝ Կլեոպատրայի հետ, բայց սա իրենց մեջ ծուրս զժտություններով պատճառով արտաքսված էր։

էջ 164. ...վտանգի առաջն առնել՝ հրդեհն զցելով... — Որպեսզի չավերը շենկնենին հակառակորդի ձեռքը Կեսարը հրամայեց այրել յրանը։ ...ճանապարհ ընկավ դեպի Ասարիֆ: — 47 թվի դարնան վերջին ..Դոմիցիոսը ջախջախվել է Միեոզաի ուղի Փառեակի կղզվից... — Կեսարի լեզատ Գնեսոս Դոմիցիոս Կալվինը ջախջախվեց 48 թ վերջին։ Միհրդատ V Եվպատոր (զոհվեց 64 թ) — թագավոր Պոնտոսի (մի պետություն, որն ընդգրկում էր Սև ծովի հարավային հարավարևելյան և մասամբ հյուսիսային ափերը)։ Չելա Բազաֆի մատ... — ճակատամարտը տեղի է ունեցել 47 թ. օգոստոսի 2-ին։ Գելա — քաղաք Հարավային Պոնտոսում, որտեղ 67 թվին Միհրդատը

ջարջախեց Լուկուլլոսի լեզատ Տրիարիոսին (տես «Պոմպեոս», Կ. XXXIX): «եկա, տեսա հաղթեցի» — լատիներեն *veni, vidi, vici*։

էջ 165. ...Դոլարեկայի խելառուրյան համար — Պարլիոս Կոռնելիոս Դոլարեկան՝ Յիցերոնի փեսան և Կեսարի համախոհը, ծայր աստվածանի վշացած մի մարդ։ 47 թվին լինելով արիքուն՝ նա առաջադիտություն մտցրեց պարտքերի վերացման վերաբերյալ և փորձում էր գոռով անցկացնել դա ինչը և վերջացավ արյունահեղությամբ։ Հորառ Լ — նումիդական թագավոր (50—46), Պոմպեոսի կողմնակիցը — նավեց անցավ Սիցիլիա... 47 թվի վերջին

էջ 166 Տափտեղոն — ծովափնյա քաղաք՝ Կարթագենից հյուսիս-արևելք (ժամանակակից Քունիսի տարածքում)։ Ճակատամարտը Տափսակոնի մոտ տեղի է ունեցել 46 թվի ապրիլի 6-ին (կամ առևտրականության համաձայն, փետրվարի 6-ին)։

էջ 167 Հուսիկե — ծովափնյա քաղաք Կարթագենից յսվա աստվածաբար։

էջ. 168 Մեղիմե — 52 ծ լիար։ Ի աղբահանակներ ալեց՝ Լեյպտակալ պոնտական ափրիկական... — 46 թ. ոգոստոսին, Ի թիվս դրանց տոնվել է նաև գալլական հաղթահանդեսը։ ...նուեական ամենագիտոն և գրողներից մեկը։ — Դեատի ունի Հորաս Լ ին՝ նոմիդական թագավորին (մ թ ա. 30 թ. — մ թ. 22 թ.) սլատմա աշխարհագրական բնույթի շարժարանված մի երկի հեղինակ, որին հաճախ է վկայակոչում Պլուտարքոսն ինքը։ ...ընդլեմ Պոմպեոսի որդիների... — Ավադ Գնեստի և կրտսեր Սեքստոսի։ ...նակատամարտը մոնդաո Բաղափի մոտ։ — 45 թ. մարտի 17-ին։ Մոնդաո՝ քաղաք Իսպանիայի հարավում, այժմյան Կսրղովալի մոտ։ ...Գրեկոսով տոնի ժամանակ... — Գինիստոսյան տոները Պլուտարքոսը հունական ձևով անվանում է հունական կրթությանների տոն (Ի ա ս ս ի վ Գ ի ոնիստին նույն կան հունականների աստված կրեերի)։

էջ 169 Գիդիոս Գալոս — Կեսարի լեզատը։ ...հաղթանակի արթիլ արված հաղթահանդեսը . — 45 թ. հոկտեմբերին։ Կա սլաոս Լոդին ս Գալ ս (ինքնասպան կղավ 42 թվին) քաղաքական գործիչ և գոյավար Կեսարին սպանողներից մեկը

էջ 170 Կարթագենը և Կորնոսը որոնց անցյալում վիեակված է Լոդել միաժամանակ կործանվել իսկ այժմ միաժամանակ լեռականգնվեցին։ — Կարթագենն ու Կորնոսը կործանվել են 146 թվին առաջինը՝ Սկիպիոնի ձեռքով երկրորդը Մոմմիոսի Մաք սիմ, ս Կվինտոս Փարիոս — լրացուցիչ կոնսուլ 45 թվին։

էջ 171 Տիբերիս — դեռ, որ հոսում է Հռոմի միջով, Յիրցի ևնեք և Տարբացիմաս — ծովափնյա քաղաքներ Լատիումի հարավում։ ...չարացնել Պոմեոսի և Սեոիոս Բաղափների մոտ եղած նա հիները... — Այսպես կոչված Պոմպոսիական ճահիճներ, որոնք ցնկուծ էին Յիրցեոնների և Տարբացիմասի միջև Պոմեոսիայից և Ստ

այից ոչ հետո Օսիսա— նավահանգիստ Տիբերիսի գետաբերան։ մ Օրացույցի... Երա կողմից ավարտված կառուցվածքը. մեծ օգուա բերեց:— Հուլյան օրացույցը որը կազմվել էր հուլյն մաթեմատիկոս և աստղագետ Ս սիգենեսի մասնակցությամբ մտցված է 45 թվի հունվարի 1-ից: Տարին սկսեցին հաշվել հունվարի 1-ից՝ մարտի 1 ի փոխարին յուրաքանչյուր շրրորդ սարին հաշվում էին ոչ թե 365, այլ 366 օր: Սա նշանակալիորեն բարձրացրեց թվականության ճշգրտությունն ու Վարմարությունը: ...դեռևս նուման Երա կենսագրության մեջ — նումա Պոմպիլիոսը, ըստ ավանդության, երկրորդ հռոմեական թագավորը կառավարել է մոտ 715—672 թթ: Օրացույցի բարեփոխման փորձի մասին ռես «նումա» գլ XVIII—XIX:

էջ 17 . Սիրիլական գրեթե— մարգարեությունների ժողովածու գրված հո նալ են բանաստեղծություններով: Ըստ ավանդության, հռոմեական վերջին թագավոր Տարկվինիոս Հպարտը դա զնել է մի անհայտ պառավից Սիրիլաներ էին կոչվում տարբեր ժամանակների ու ժողովուրդների աստվածաներշնչված մարգարեուհիները: Ամենահայտնիներից մեկը եղել է այսպես կոչված Սիրիլա Կումացին (Կոռնթ— քաղաք Միջին Իտալիայի արևմտյան ծովափին) Այբա Լենդա— հնագույն քաղաք Լատիումում Հռոմից հարավ արևելք:

էջ 173 Լուպերկալիաների ասնը նիշեցնում է արկադական կիկեաները.— Լուպերկալիաները կազմակերպվում էին ի պատիվ Լուպերկ աստծու հոտերի պաշտպանի որը նույնական և կիկեյական Պանի հետ փետրվարի 15-ին (այստեղ խոսքը վերաբերում է 44 թվին): Տես նաև՝ «Ալեքսանդրի ճակատագրի և արիության մասին» տրակտատի 4-րդ գլխի ծանոթագրությունը Կապիտոլիում— Հռոմի բլուրներից մեկը, քաղաքի պատմական կենտրոնը, որտեղ շատ տաճարներ պետական հիմնարկներ կային: Բրուտոս Լուցիոս Հունիոս— Հռոմեական հանրապետության նշանավոր հիմնադիրը: 509 թ արտաքսեց թագավոր Տարկվինիոս Հպարտին և Տարկվինոս Կոլլատինոսի հետ դարձավ առաջին կոնսուլը:

էջ 174 Երանց անվանեց «Բրուտոսներ» ո «կի մանցիներ» Այս վերավորանքը բառախաղի վրա է կառուցված: «Բրուտոս» անունը համահունչ է լատիներեն «բրուտոս»՝ կոպիտ «բութ» ածականի հետ: Կիմացիներ— Փոքր Սսիայի արևմտյան ծովափի Կիմա քաղաքի բնակիչները հնուց ի վեր համարվում էին կարճամյուսներ: ոչ միայն փրկվել էր Կեսարի շնորհիվ. Փարսալիայի մոտ. — Ճակատամարտի ժամանակ Բրուտոսը Պոմպեոսի մոտ էր Մարտն սկսվելուց առաջ Կեսարը հրաման տվեց շուգանել Իրուտոսին: Պոմպեոսի փախուստից հետո Բրուտոսը կամավոր ներկայացավ Կեսարին և ներումն ստացավ: Տես «Բրուտոս» գլ IV—VI: պրետորական պաշտոններից ամենից բարձրը — Կեսարի օրոք պրետորական 14 պաշտոն կար: Բրու-

տոսն տյսպես կոչված «քաղաքային գրեւոր» էր և իրավազո
րությունն էր վայում Հռոմում:

էջ 175 .որի պատճառները մե՛ք շարադրել ենք Բրուտոսի կեն
սագրո քյան մեջ:— «Բրուտոս» գլ. VIII: Կասսիոսն ընդհանրապես
աչքի էր ընկնում առավել կարուկ ու բռնկուն բնավորությամբ: Նրա
հանրապետական համոզմունքներին միանում էին և անձնական թրշ-
նամանքը Կեսարի հանդեպ որը երբեմն սրվում էր բավականին
անհեթեթ հանգամանքներից: Օրինակ՝ Կեսարը յուրացրել էր այն
առյուծները որոնք Կասսիոսը սատրաստվելով էդիլի պաշտոնն
ստանձնել, նախապատրաստել էր հրապարակային հանդեսների հա-
մար: Փիլիսոփա Սուրարոն— նկատի է առնվում Սուրարոնը՝ Պոն-
տոսի Ամագեայից (մոտ 63 մ թ թ ա — 20 թ մ թ): Փիլիսո-
փայության մեջ նա հակվում էր դեպի ստոիկների ուսմունքը, բայց
հայտնի է գլխավորապես որպես «Աշխարհագրություն» պատմաաշ-
խարհագրական երկի հեղինակը Իզոսեն— մարտի, մայիսի և հոկ-
տեմբերի 15-րդ օրերը: Մնացած ամիսների 13-րդ օրերը: Կայիդոս
Մարկոս Իմիլիոս— կոնսուլ՝ 46 թվին, երկրորդ տրիումվիրատի ապա-
զս մասնակիցը Անտոնիոսի և Օկտավիանոսի հետ

էջ 176. Լիբիոսն առ մ է — կորած CXVI գրքո մ Գեջիմոս
Հոնիոս Բրուտոս Ալքիևոս— Կեսարի լեզաաններից մեկը:

էջ 177 ...խորք շի եղել էլիկուրյան փիլիսոփայո քյանը —
էլիկուրյանները ենթադրում էին, թե աստվածները շեն կարող ազ-
դեցությոն ունենալ իրկյային գործերի վրա և այդ պատճառով էլ
չէին ընդունում ոչ մի գերբնական ուժի գոյոթյուն Կասկա Պուբլիոս
Սելվիլիոս— ժողովրդական արիւրուն 44 թվին

էջ 179. և երիտասարդ Կեսարի ձեռքով — Ի նկատի է առ-
նվում մ Գայոս Հուլիոս Կեսար Օկտավիանոսը՝ ապագա Օգոստոս կայս-
րը (մ թ ա 27 թ մ թ 14 թ) որին դրանից ոչ շատ առաջ
տրդեցրել էր Կեսարը:

էջ 180 ...Բրուտոսի կենսագրության մեջ — Դլ. XXI և հաշ-
հատկապես XL—LIII: Կասսիոսն ու Բրուտոսը ինքնասպան եղան
Անտոնիոսից և Օկտավիանոսից պարտություն կրելով Մակեդոնիա
յում Փիլիպոսնի ժոտ (42 թ. աշնանը): Կեսարը մանացավ ոչ
ավելի քան չորս տարի:— Կեսարը զոհվեց 44 թ մարտի 15-ին,
Պեմպեոսից ավել ապրել վ (սա սպանվեց 48 թ սեպտեմբերին)
միս չն երեք ու կես տարի:

էջ 181 Կեսարի ուրվականի հայտնվելը Բրուտոսին — Տե՛ս
«Բրուտոս», գլ. XXXVI և XLVIII: ...Արիդոսից անցկացնել մյուս
մայր ցամաքը.— Այսինքն Ասիայից Եվրոպա: Արիդոս քաղաքը զբա-
նջվում էր Հելլենապոնտոսի ասիական ափին: .. Անտոնիոսի և Կե-
սարի դեմ— այսինքն Անտոնիոսի և Օկտավիանոս Օգոստոսի:

ԱԳԵՍԻԼԱՅՈՍ ԵՎ ՊՈՄՊԵՈՍ

ԱԳԵՍԻԼԱՅՈՍ

էջ 183. Աբէիզամսս 11—Սպարտայի թագավոր (469—427)։ Ադիս II (427—402 կամ 399) — ամենացինների և նրանց դաշնակիցների դեմ մղվող Պելոպոնեսյան պատերազմի ժամանակ (431—404) Սպարտայի ցամաքային զորքերի հրամանատարն էր։ Աղետիւյոսը ծնվել է 444 թվին։ Սիմոնիդեսն անվանել է — Ըստ երևույթին, ի նկատի է առնվում մ թ ա VII—V դդ նշանավոր եզերգական բանաստեղծ Սիմոնիդես Քեոսացուն։

էջ 184. Ագնլլա (բառացի՝ «նախիր») — այն ջոկատների անվանումը, որոնցում դաստիարակվում էին սպարտացի պատանիները։ ..նրա սիւեցյալն էր Լիսանդրոսը — Անտիկ ժամանակներում, երբ բացակայում էր անձնականության այնքան սուբ ինքնագիտակցությունը, ինչպիսին եղավ հաջորդ դարաշրջանում նույնասեռ սերը լէր համարվում շափազանց գատապարտելի մի բան իսկ սպարտացիները նույնիսկ խրախուսում էին դա՝ համարելով դաստիարակչական միջոց։ Լիսանդրոս (գոհվեց 390 թ.) — սպարտացի ականավոր զորավար, որը մի շարք հաղթանակներ է տարել Պելոպոնեսյան պատերազմում։ Նլա կենսագրությունը գրված է Պլուտարքոսի կ ղմից

.էֆորոսները ասուանք են դրել... նրա համար, որ նա կին է ասել շափազանց փոքրահասակ մեկին... — էֆորոսներ էին կոչվում բարձրագույն պաշտոնյաները Սպարտայում (թվով՝ 5 հոգի), որոնք աստիճանաբար յուրացրին թագավորական շատ լիազորություններ Ամուսնական կյանքի և մանկածնության պետական կարգավորումը Սպարտայում վերագրվում է կիսաառասպելական օրենսդիր Լիկուրգոսին (մ. թ. ա. VIIII դ.)։ Տե ս նաև՝ «Լիկուրգոս», գլ. XIV—XVI։ ...Ալեիքիադեսը Սիցիլիայից վախել էր Լակեդեմոն... — Ալեիքիադես (մոտ 450—404) — ամենացի քաղաքական գործիչ ու զորավար, որ աչքի էր ընկնում անսկզբունքայնությամբ ու արկածախնդրությամբ 415 թ. երբ նշանակվեց Սիցիլիա կատարվող արշավանքի ղեկավար ներից մեկը, Ալեիքիադեսը փախավ Սպարտա փրկվելու համար իրեն առաջադրված մեղադրանքներից։ Տե՛ս, Ալեիքիադեսի կենսագրությունը Պլուտարքոսի մոտ, գլ. XXIII և հաջորդները։

էջ 185. ...Լիսանդրոսը, որն արևնացիների դեմ հազրանակ էր ասել ծավում.. — 407 թ. Նատիայի մոտ (քաղաք Փոքր Ասիայի արևմտյան ափին, Նիկեսոսի մոտ) և 405 թ. էգոսպոտամքում՝ Հելլեսպոնտոս նեղուցում։ ...աչ Հերակլեսի սերունդը... — Սպարտայի թագավորական տոհմերը իրենց ծագումը բխեցնում էին կիսաառասպելական թագավոր Արիստոդեմոսից, որն իրեն համարել էր Հերակլեսի սերնդից բազավար՝ հոչակվեց — 402 և 398 թվերի միջև։

էջ 186 Քսենոփոսի սեյլով — «Աղետիւյոս» VI Քսենոփոն Աթե-

նացի (480—354) — Սոկրատեսի աշակերտը, քաղաքակն գործիչ և բազմակողմանի գրող: Լիկուրգոսի կենսագրության մեջ Գլ V և XXVI:

էջ 187 րեախույզները ենթադրում են.. — Պլուտարքոսը կարող էր ի նկատի ունենալ Հերակլիտոս Եփեսացուն կամ մ թ ա V դարի բնափիլիսոփա էմպեդոկլեսին: ...«սաւրսափեյի բաւերով» «Ողիսական VIII 77: ...լուր տլի՞ր թէ պարսից արքան — Արտաքսերքսես II (404—359):

էջ 188. ճավափում էր Քերեստանում ժամանեց Ավլիս — 396 թվին: Գերեստոն — քաղաք Բեոպտիայի դիմացի կղզում Եվրեայում: Ավլիս — նավահանգստային քաղաք Բեոպտիայում Եվբեայի դիմաց: Ավլիսում ըստ ավանդության, Ագամեմնոնը Տրոյա արշափելուց առաջ զոհաբերեց իր դուստր Իփիգենիային: Բնասարքոսներ — էարծրագույն լաշտոնյաներ Բեոպտիայում

էջ 190 «տասը հազարը» Քսենոփոնի ղեկավարությանը... — Այդ ոտքը հազար հույն վայձկանները ծառայում էին Կյուրոս Կրտսերի բանակում որը վիճարկում էր գահը իր եղբայր Արտաքսերքսես II-ի հետ Կունարքոսի մաս տեղի ունեցած ճակատամարտում (401 թ Սիջսդեսք) Կյուրոսի կործանումից հետո, սկզբեց հույների նշանավոր վերադարձը Քսենոփոնի ղեկավարությամբ որը նրա կողմից նկարագրված է «Անարտոսիս» երկում:

էջ 191. ...նրա փոխարեն՝ ստանալով կիսանալի մի զամբիկ. — Անբեդ Քաշավորի որդի էրիպուրոսը, ցանկանալով փրկ սպնով ազատ փել Տրոյայի վրա արշավանքի գնալուց, Ագամեմնոնին նվիրեց հրաշտյի էթե զամբիկը: Տե՛ս «Իլիական», XXIII, 295 և հաջ.:

էջ 192. ...դուրս եկավ... Փոյուզիա... — Այսինքն թողեց Տիտ լավոտոսի սատրապությանը և ներխուժեց այն աաբածքը, որը ենթակա էր Փաոնաբաղեսին: .սկիտալա ստացավ... — Սկիտալա էր կոչվում ծածկագրման համար օգտագործվող ձևանափայտը, որի վրա պարույրածն կիպ փաթաթում էին կաշեփոկ կամ պապիրուսի նեղ շերտ և լայնակի գրում նամակը Երբ կաշեփոկը կամ պապիրուսը հանում էին տառերը դրա վրա գասավորվում էին անկանոն ձևով: Ծածկագիրը կարգալու համար այդ գրված երկը պետք էր փաթաթել նույն հաստ լիջան փայտի վրա: Փետրոմպոս Քիոս կրդ զուց (377—320) — պատմաբան և հետաք հեղինակ կրկու ծավալուն երկի հունական աստուծությունից որոնք մեծ մասամբ կորած են:

էջ 194 ճյուրքնկալը մեկի և մյուսի. — Հունաւ տանում գոյթ թյուն ուներ մի սոփորություն, ըստ որի տարբեր քաղաքներում ապրող մարդիկ կարող էին հյուրընկալուից և հաշինք կնքել: Այդ հյուրընկալությունը գրանով իսկ դասնում էր նրանց համար սրբազան պարտականություն և ենթադրում էր բազմազան փոխադարձ ծառայություններ մատուցել միմյանց ...շատ բանով էին իրեն պարտական — Պելոս լոնեսյան պատերազմի ժամանակ ինչպես աթենացիք

այնպես էլ սպարտացիք հաճախ կի գլխում էին պարսիկների օգնությամբ: Փառնաբազեսը գերազանցապես օգնում էր սպարտացիներին

Էջ 195 Կարող էին շքույլաթերևյա մասնակցելու օլիմպիական մրցումներին — Օլիմպիական խաղերի ժամանակ առանձին մրցություններ էին անցկացվում տղաների միջև որոնք պետք է ունենային որոշակի հասակ և սփ

Էջ 196 Չերոնիմոս Հողորացի— մ. թ . 111 դարի փիլիսոփա, Արխաոտանի հետերոդ Տիմոթեոս Միլեթացի (մոտ 450—360)— Բանաստեղծ և երաժիշտ, հեղինակը «Պարսիկներ» պոեմի որով հրդեհ է Սալամինոսի մոտ հույների սարած հաղթանակը:

Էջ 197. ..սպառնում է վաճառվոր մի պատերազմ բուն Հուստանում...— Այսպես կոչված Բեովտու կան կամ Կորնթական պատերազմը (394—387) որոնց գլխավոր ճակատամարտերը տրվում էին Կորնթոսի շուրջը: «Օ՜ որքա՞ն ծանր աղետների...» — Եվրիպիդես, «Տրոյուհիներ», 764 որոնք մատնչում էին Ակտրայի, Կորնեայի մոտ:— Լեկտրայի մոտ (քաղաք Բեովտիայում) 371 թ ուլիսին թերեացիները ջախջախեցին իրենց հակառակորդների զորքը, որին ռաչնորդում էին սպարտացիները, իսկ Կորնեայի մոտ (Բեովտիայում) 477 թվին արթենական ատրաանդոս Տոլմիդեսի զորքը: Թերեացիների դեմ Կորնեայի մոտ տարած աղթանակի մասին տես ներքևում գլ. XVIII: ...Բան այդ վերադարձը...— 394 թվին: ...երե շաննիրարը... սվեբ նրան կանչում էին հայրենիքը պաշտպանելու համար...— նկատի է առնվում Պունիկյան 2-րդ լրատերազմի վերջը, երբ հռոմեացիք ալգեն անցել էին Աֆրիկա (204 թ.): ...երե Ալեքսանդրը... պատերազմ է մղվում միկենի միջև...— Մակեդոնիայի փոխարքա Անտիպատրոսը 331 թ Արկադիայում սարաոթյան մասանց սպարտական թագավոր Ագիս III-ին Ալեքսանդրը ակնարկել է «Մկենի ու զորաների կոիվը» անանուն պոեմը, որ պարոզիկ նմանակումն է «Իլիականի»: «զորձը անկատար բողած»... «Իլիական», IV, 115:

Էջ 198. ...նեաաձիգի պատկերով — զարսգակսն լրամների վրա դրվագվում էր սպարսից արքան Նիզակով, ազկզով ու նետերով ...Մակեդոնիայի թագավորին...— Մակեդոնիան կառավարում էր Արսոպոսը (396—393), Լարիսաա— Թեսալիայի գլխավոր քաղաքը:

Էջ 199. Երբակիոն — քաղաք՝ Թեսալիայում Փարսալիայից հարավ: Երկու մոտա— մոտ 1500 հոգի արևի խավարման ժամանակ...— 394 թ օգոստոսի 14 ին Կոնոն (մահ 392)— արթենացի նավատորմավար որ էզոսպոսամքի մոտ տեղի ունեցած ճակատամարտում արթոթյուն և հնարամս ություն է գրեկորել 405 թ հետո ծառայել է պարսիկները մոտ

Էջ 200 Քսենոփոնը, որև Սսիայից էր վերադարձել յառանում է...— «Հունական պատմություն» IV, 3 «Ադեսիլայոս» II Հասնելով Սև ծովին Քսենոփոնը իր չոկատով

ժառանգության ընդունվեց սպարապետների մոտ Ազեսիլայոսի հետ, որին նա բարձր էր գնահատում, Քսենոփոնը ծանոթացել էր դեռ Ասիայում: Օրքոմենոս— քաղաք Բեովտիայում Կապադոկյան լճի մոտ: Հելիոն— լեռնաղթա Բեովտիայի հարավարևմտյան մասում որտեղ ըստ ավանդության բնակվում էին Ապոլլոնը և Մուսաները:

էջ 201 .տանառում Իտոնիական Արեհասի. — Իտոն— քաղաք Հսրավային Թեսալիայում: Աթենասի տեղական սլաշտամունքը տարածվել էր նաև Հունաստանի մյուս մասերում: ..ինչրեյով ճանձնելի դիակները...— Սյսպիսի խնյրունքը նշանակում էր խոստովանել իր պարտությունը: Դելփիք— փոքր քաղաք՝ Փոկիսում (մարզ Բեովտիայից արևմուտք), որը նշանավոր է իր Ապոլլոնի սաճարով Պիրիական խաղերը Դելփիքում կազմակերպվում էին 4 տարին մեկ ի պատիվ հրեշ Պիթոնի դեմ Ապոլլոնի տարած հաղթանակի: Եվրոտաս— գետ Լակոնիայում, որի ափին էր գտնվում Սպարտա քաղաքը: Քոնեոփոնի խոսքերով առած. — «Ազեսիլայոս» VIII:

էջ 202. Կիկեսարես Մեսսենացի (մ թ ա. IV դ. 2-րդ կես)— Ա իստոտեղի աշակերտը, փիլիսոփա և գրող: Էլամինոնդաս (զոհվել է 362 թ)— թեբեացի զորավար և քաղաքական գործիչ՝ դեմոկրատական ուղղության: Կլեոն Հալիկառնացի— պատմաբան և հեկտոր մ թ ա V—IV դդ

էջ 203 ...աբուախալածի օրդի ԼԵ — Ազեսիլայոսը որդին էր յլթա Պափսիսոնոսի, որը, ինչպես կարծում էին, մեղավոր էր Լիսանդրի ի մահվան համար Պափսանիոսին մահ էր սպանում և նա ստիպված եղավ փախչել: Ֆիդիտիաներ— սպարապետների համասեղ հասցեներովները: ...ինչպես սոված է Լիկուրգոսի կենսագրության մեջ:— Գլ. XVII—XVIII: ...աբուախալածի նեոնարեցի դեպի Կորնթոս և... զավթեց... եզար պարիսպներ — 391 թվի վերջին: Երկար պարիսպներ— ամբողջուններ արանք միացնում էին Կորնթոսը երևափահանդիստ Լիքեոսի հետ .իսրմեյան խաղերը կազմակերպեցին.— Եսթմեյան խաղերը կազմակերպում էին ի պատիվ Պոսեյդոնի Այստեղ խոսքը վերաբերում է 390 թվի լազերին (տոնա կուտարությունը տեղի էլ ունենում շատերի մեկ զարնանը):

էջ 204 Հերեսի գրավումից հետո...— Հավանաբար, հենց նույն 390 թվին: Հերես—Հերայի տանարը՝ Կորնթոսից հյուսիս Լիկուրտանս (մոտ 420—353)— աթենացի տաղանդավոր արձագեստ ուղմական գործի մեծ գիտակ ո բարեփոխիչ:

էջ 205 աբուախալածի... նեոնարեցի դեպի Սկառնանիա — 389 թվին: Եորից ամրացրին իրենց բազալը...— Մինչև 388 թվի մոտերքը վերականգնեցին Երկար պարիսպները, որոնք միացնում էին Աթենքը Պիրեոս նավահանգստի հետ ...Անտալիդասին ուղարկեցին Տիրիազոսի մոտ.. որպեսզի դավանանքին... Ասիայում սպարող հույներին...— Տիրիազոսը փոխարինեց Տիրազոսոսին Փոքր Ասիայի սատրապի պաշտոնում: Համաձայն այսպես կոչված «Ան

«ալկիդասյան հաշտութիւն» որ կնքվեց 387—386 թթ, վորբասիական հունական քաղաքներն ընկան պարսից իշխանութիւն տակ էջ 206. Փերիդասը անվայել գործ կատարեց խաղաղ ժամանակ զավթելով Կադմեան...— Սպարտայի զորապետ Փերիդասը Կադմեան գրավեց 382 թվին սպարաամետորեն տրամադրված թերեական օրիգարխոսների առաջարկութեամբ (տես Սոկրատեսի ղևի մասին» երկխոսութիւն I գլխի ծանոթութիւնը)

էջ 207 ..ազատեցին իրենց քաղաքը...— 379 թվին: Պոլեմար քոսներ— բարձրս զօւյն պաշտոնյաներ թերեւում, ուղարկված է Կլեոմբրոտոսը. Ագեսիպոլեսի մահից նետո:— Կլեոմբրոտոս— Ագեսիպոլեսի կրտսեր եղբայրը, որ մեռել է 380 թվին: Ֆիլոնտացիներ ղևի դեմ կռվել էր սփռվածների պատճառով...— 380—379 թթ: Տլիոնտոս քաղաքի (Արգոլիսում Կորնթոսից ղևպի հարավ արևմուտք) բնակիչները խոչընդոտում էին իրենց քաղաքացիների վերադարձին որոնք արտաքսված էին քաղաքական զրդապատճառներով և սրանք ղևիցին Ագեսիլայոսի օգնութեամբ: Հարմուստ — Սպարտային ենթակա քաղաքների փոխարքա: Թեսպե— քաղաք թերեցից ղևպի արևմուտք: ...քնտար քոսների ձեռնարկած գործն է կղևի՝ Մելոնի և Պելոպոնեսի զլխավորութեամբ:— Մելոն— թերեացի աղնվական քաղաքական գործիչ և զորավար Պելոպոնես (զոհվեց 364 թ.)— էպամինոնդասի բարեկամը թերեական ղևմոկրատիայի առաջնորդներից մեկը: Այն մասին թե Սփոզրիասին զրդում էին Մելոնն ու Պելոպոնեսը Պլուտարքոսը խոսում է Պելոպոնեսի կենսագրութեան մեջ (զլ XIV)

էջ 208 Թ իսայան դաշտալայր— տեղանք էլևսին քաղաքի մոտ Պիրեոսից ոչ հեռու էլևսինը հայտնի է եղել Դեմետրայի և Պերսեփոնեսի պատվին տրվող իր միաստերիաներով: ճեռ է քաղվել Թլուպե:— Սա տեղի էր ունենում 378 թվին:

էջ 209 .վնեցիլ պատերազմի դուրս գալ — Միենույն 378 թվին Լեարեք— Լիկուրգոսի օրենքների անվանումը, որոնք աստծո խրատներ էր համարում նա ինքը (տես Պլուտարքոս «Լիկուրգոս», զլ VI և XIII):

էջ 210. Տեգիրֆի մոտ... Եակա սամատե էր — 375 թվին Լակեդեմոն էին գալիս ղևսպանութեանը. — 371 թվին:

էջ 211. ...ղեռ իրեն շէր դրսեռել որպես զորավար:— էպամի ն նդասը հոչակիկեց հենց ս ղ ի տյն տարում Լակտրայի մոտ տրված ճակատամարտում:

էջ 212 ...էպամիլոնդոսի կենսագրութեամբ մեջ — Չի պահպանվել, Սկիրոփորիոն— ամիս, որը համընկնում է հունիս-հուլիսին: Քսենոփոնն ասում է...— «Ենչույթ» I I: Փիմոպեդիաներ— սպարտական տոն, որի ժամանակ պարում էին մերկ պատանիներ:

էջ 214. ...ներխուծեց Արկադիա:— 370 թվին: էպամիլոնդասը Եերխուծեց Լակոնիա...— 369 թվին: մինչև գետն ու քաղաքը.— Այսինքն՝ մինչև Եվրոտանն ու Սպարտան

էջ 215 — Կեֆիս— գետ Աթենքի արևմտյան կողմում Կիթե
ա— կղզի Պելոպոնեսի հարավային ափի մասում:

էջ 216 Պերիկլես— Սպարտայի ոչ իրավահավասար քաղա
քացիներ, որոնք զրկված էին ժողովրդական ժողովին մասնակցելու
և պաշտոն ունենալու հնարավորությունից: Իլուտներ— սպարտացիների
կողմից ստրկացված մեսսենացիների սերունդները, պետական
տրուկները Սպարտայում:

էջ 217. ...այն, ինչը Լիկուրգոսը ավելորդ էր համարում...—
«Լիկուրգոս», գլ. XXIII և XXXI: ...Արքիդամոսը, այն գործի հետ
...Սիցիլիայի բռնապետից, արկադացիներին հաղթեց.. — 368 թվին,
Սիրակուզայի բռնապետ Գիոնիսոս Ավագի (405—367) զորքի ող
նություն: Մանտինեայի հակառակուսից հետո, որը Էկարագրում
է Փուկիդիդեսը...— Ճակատամարտը Մանտինեայի մոտ (քաղաք՝
Արկադիայի արևելքում) սպարտացիների և աթենացիների ու սրանց
դաշնակիցների միջև տեղի ունեցավ 418 թվին: Նշանավոր պատմաբան
Փուկիդիդեսը այդ հակառակմարտի մասին իրոտում է իր «Պատմու
թյան» մեջ (V 64—74)

էջ 218. ..Նրբ Սևասեսան հորից հիմնադրվեց...—
էպամինոնդա ը 370 թվին վերականգնեց Մեսսենայի մայրաքաղա
քը, որը կործանվել էր սպարտացիների կողմից III Մեսսենական
պատերազմի հետևանքով (455 թվին): ...Օգնության կանչեցին լա
կեդեմոնացիներին.. — 362 թվին: Տեգես— քաղաք Արկադիայում
Մանտինեայից հարավ - ի կրտ Քսենոնոնի...— «Հունական պատ
մություն» (VII, 5, 10):

էջ 219. ...տեղի ունեցավ Եմանտինեայի հակառակուսու... —
362 թ. Մանտինեայի մոտ էպամինոնդոսը ջախջախեց հակաթերես
կան կոալիցիան լալց ինքը զսկվեց: Գիոսկուրիդես— հետոք և
պատմաբան մ. թ. ս. IV դարի լին էեսին Տաբոս— եգիպտական
փորավոր (362—360):

էջ 220. ...Փամանեց եգիպտոս...— 361 թվին:

էջ 221. ...գրադված էր արշավանքի հախապարաստությունն
ունով — Տաբոսը մտադիր էլ պարսիկներին դուրս քշել Ասորիքից և
Փյունիկիայից: Քարբիաս աթենացի ստրատեգոս էր ծառայո թյան
էր ընդունվել Տաբոսի մոտ:

էջ 222. Մենդես— քաղաք նեղոսի դելտայի հյուսիսում

էջ 224. ...ձմեռն անցկացնել եգիպտոսում:— 360—359 ի ձմե
ռը: Մենելավոսի հավանագիտո— ոչ մեծ ծովածոց Կրետե կղզու
ղիմաց: ...մինչև Ագիսը.. — Ագիս IV (մոտ 244—241) որին Պլու
տարքոսը ս սևձին կենսազրոթյուն է հատկացրել

ՊՈՄՊԵՈՍ

էջ. 225. « սիբելի որդի...»— էսքիլեսի շպահականված ող
բերգությունից ինչպես Պոմպեոսի հորը՝ Ստրաբոնին...— Գնեսո
Պ մպեսս Ստրաբոն կոն: ու լ 89 թվին Դաշն սկցային պատերազմի

մասնակից (91—89 թթ. պատերազմը, որ դաշնակից ցեղերը մղում էին ընդդեմ Հոռմի պահանջելով հավասար քաղաքացիական իրավւթքներ):

էջ 226 Պատանո քյան շրջանում — Պոմպոնոս ծնվել է 106 թվին, Այսպես Լուցիոս Փիլիպոսը դատարանում Պոմպոնոսին պաշտպանելիս...— Լուցիոս Մարցիոս Փիլիպոս կոնսուլ՝ 91 թվին և հայտնի հոետոր 86 թվին պաշտպանել է Պոմպոնոսին սազմազարի մի մասը յուրացնելու մեջ մեղադրվելուց մեղադրանք, որ ներկա յացված էր նրա հորը (տես ներքևում, գլ IV) որը մեռել էր 87 թվին

էջ 227. արշավանքի էր ելել Յիննայի դեմ...— 87 թվին

էջ 228. Ասկուլոս— քաղաք Պիցենոնո մ (մերձսվնյա մարզ Միջին Իտալիայի արևելքում):

էջ 229. ...սպանեց Յիննային:— 84 թվին Կարբոն Գնետո Պապիրիոս— կոնսուլ՝ 85 84 և 82 թվերին:

էջ 230. Բուտուս— Մարկոս Հոնոնոս Բրուտոյի հայրը: Եւրո-շակվեց կոնսուլ Ակիլայոնը 83 թվին Լուցիոս Կոն-յուլիոս Սկիպիոն Աիտաիկոսը եղել է կոնսուլ էգիս— գետ Մամբրիայում (մարզ Պիցենոսից արևմուտք) ...քշնամիլ դիմեց փախուստի ստիպված եղան հանձնելի իրենց գեներալ օ ձիերով նանցերձ:— 82 թվի սկզբին:

էջ 231. Մետելլոս— Կելենա ս Սետելլո Պլոս Պոմպոնոսի եերխուժեց Գալլիա...— 82 թվին

էջ 233. Պեպերեման ամրանում է Սիցիլիայում:— Հենց նույն՝ 82 թվին Մարկոս Պերպերեմա Վենտոնը Մարիոսի կողմնակիցը եղել է պրետոր և ստացել Սիցիլիայի կառավարման պաշտոնը: Դոմի-ցիոս Ազենորարոս Գնետո-Յիննայի փեսան Մամերտինականներ (բառացի՝ «Մարսի դավակներ») — այստեղ Սիրակուզայի բռնապետ Ազոսթոկլեսի վարձկան գինվորների սերունդները որոնք 280 ական թվերին բնակութլ ն էին հաստատել Մեսսենա քաղաքի շուրջը (Սիցիլիայի վերջնամասի հյուսիս արևելքում) Գիմելը — քաղաք Սիցիլիայի հյո սիսային ծովափին:

էջ 234. Ժողովրդական առաջնորդ Սթենիսը — Հմմտ ներքե վում «Թրատներ պետական գործերի վերաբերյալ» գլ. 19, որտեղ նա անվանվում է Սթենիոն ...նրանց զժբախտօ քյունների օրե-րին — Այսինքն 146 թվին, Կարթագենի կործանումից սոաչ:

էջ 235 քշնամին ջախջախվեց:— 81 թվին:

էջ 236 .Մարիոն էլ լինելով դեռ բոլորովին երիտասարդ — նկատի է առնվում Գայոս Մարիոսի որդի Մարիոս Կրտսերը

էջ 237 Սերտորիոս Կվինտոս (132—72)— Մարիոսի գլ բազմալը 82 թվից: ամրանալով Իսպանիայում՝ պայքար էր մղում Սուլլայի և սե-յատի, դեմ տեղական ցեղերի աջակցութլամբ: ...քնծայեց «Մաքսիմոս» սեսունը.. Վալերիոսին... ինչպես և Փարիոս Հուլիոսին...— Ի նկատի է առնվում Մանիոս Վալերիոս Մարսիոսը, 456 թվի կ ն ու լը ու ը

պատրիկների ու պեթեյների միջև մղվող պայքարի ժամանակ նպաստում էր թշնամական կողմերի հաշտեցմանը, Կվինտոս Փաբիոս Մաքսիմոս Հուլիոսը ցենզոր է եղել 304 թվին: Սկիպիոն Ավագն էլ... հաղթանակներ տանելով... Իսպանիայում... — 210—206 թթ
II Պոնիկյան պատերազմի ժամանակ, Սկիպիոնը կարթագենցի ներքին դուրս քշեց Իսպանիայից զենևո շի կարող սենատի նիստին մասնակցել... — Այսինքն՝ չի հասել սենատի անդամ ընտրվելու համար անհրաժեշտ 27 ամյա տարիքին

էջ 238. Սերվիլիոս — Պուբլիոս Սերվիլիոս Իսպուրացին: Բնաբանաճեղճի արժանի: Պոմպեոսի հաղթահանողները կայացրած 80 թվի դարնանը: Հեծյալներ — սենատորներին հաջորդող դասը հռոմեական քաղաքացիների մեջ: Լեպիդոս Մարկոս էմիլիոս — Սուլլայի հակառակորդը նա կոնսուլ է ընտրվել 78 թվին Կվինտոս Լուտացիոս Կատուլոսի հետ ընդ որո՞մ ստացել էր ավելի մեծ քանակի ձայներ:

էջ 239. ...Դաշտո մ.. — Այսինքն Մարսյան Դաշտում Տիրեր գետի ափին, որտեղ անց էին կացվ մ քաղաքացիների ժողովները և կազմակերպվում էին հանդիսավոր թաղումներ: Լեպիդոսը... սկսեց գործել ուղղակի, բացեիքաց... — 78 թվին զլխավոր նրամանատար նշանակվեց... — 77 թվին: Մուտինե — այժմ Մոդենա քաղաքը Հյուսիսային Իտալիայում

էջ 241 Իսպանիա հասնելով — 76 թվին Լավրոն — քաղաք իրենենեյան թերակղզու արևելյան ափի մոտ, վալենտիայից (ժամանակակից Վալենսիա) հարավ: Չախջախեց Գերենիուիլ և Պերպերնային... — 75 թվի սկզբին Սուլբոն գետի մոտ... գործերը նակատամարտի մտան... — Սուկրոնը թափվում է Միշերկրական ծովը Լալենտիայի և Լսվրոնի արանքից Ճակատամարտը տեղի ունեցավ 75 թվի ամռանը Տե՛ս նաև «Սերտորիոս», գլ XIX:

էջ 243. Այն ժամանակ կոնսուլը Լուկուլոսն էր — Լուցիոս Լիցինիոս Լուկուլոս, 74 թ.: Սերտորիոսը դավաճանարար սպանվեց իր բարեկամների ձեռքով — 72 թվին, Պերպերնայի մոտ, խնջույքի ժամանակ: Սպանության մանրամասնությունները Պլուտարքոսը հաղորդում է Սերտորիոսի կենսագրության մեջ, գլ XXVI: ..այն ծառայությունը մատակարարեց որ նրան ցույց էր տրվել Սիցիլիայում... — 82 թ Պերպերնան կղզին թղեց առանց կովի (տե՛ս վերևում՝ գլ X):

էջ 244. ...իր գործը նավերով անցկացրեց Իտալիա նենց ստրոկներին պատերազմի ամենաբուռն օրերին: — 71 թ սկզբին: Նկատի է առնվում ստրուկների ապստամբությունը Սպարտակի գլխավորությամբ, որն սկսվեց 73 թվին: ..շտապեց նակատամարտ տալ ստրուկների հետ.. — 71 թ դարնանը

էջ 245 ..նշանակվեց երկրորդ հաղթանաճեղճը և նա կոնսուլ ընտրվեց: — Պ մպեոսն իր երկրորդ հաղթահանողները տոնեց հենց նույն՝ 71 թվին իսկ կոնսուլ է ընտրվել 70 թվին: ..Պոմպեոսը վերականգնեց ժողովրդական տիրույթների իջխանությունը. դա

տարանները հեծյալների ուժերի ուժը պահանջները կրն հասնելուով. — Դյա-
ն, վ իսկ նա վերահանդեսը մինչև սուլայական սահմանադրությունը:
Նրա դասական բարեփոխությունը հանգեց խառը դատական հանձ-
նաժողովների վերականգնմանը որակը սենատորների հետ միա-
սին նիստին մասնակցում էին նաև հեծյալները

էջ 247 զգեստավորվելով տոգայով — տոգա էին հագնում
բացառապես քաղաքացիական իշխանության ներկայացուցիչները:

Միևրդատյան պատերազմը ժամանակվանից... — 1 ին Միհրդատ-
յան պատերազմը 88—85 թթ 2-րդը՝ 83—81 թթ:

էջ 248. ...Կարոնիներ, Գիդիմոնիներ Սամոթրակիներ — Կլա-
րուն և Դիդիմոն (Փոքր Ասիայի արևմտյան ափին) քաղաքներում
էին գտնվում Ապոլլոնի նշանավոր տաճարները, իսկ Սամոթրակե
կղզում Կաբիրների տաճարը: ...Քրոնիայի տաճարը Հերմիոնում..
էպիդավրոսում... Տենարոսի նրվանդանի վրա և Կալաբիայում.
Սեֆոնում ու Լեկադեում... ու Լակիմոնոս նրվանդանի վրա —
Քթոնիա («Երկրային») — Դեմետրա աստվածուհու մականունը Հեր-
միոն ծովափնյա քաղաք Ագրոլիսոսում էպիդավրոս — քաղաք Արգո-
լիսոսում Տենարոսի հրվանդան — Պելոպոնեսյան թերակղզու հարա-
վային ծայրը Աքտիոս — հրվանդան և քաղաք Ակտոնանիայում
Հունաստանի արևմտյան ծովափին: Լեկագե — կղզի՝ Աքտիոսի հա-
րավարևմտյան մասում Լակիմոնոս հրվանդան — Իտալիայի հարա-
վում: Դալի տարել էին.. տրիամֆատոր Անտոնինոսի դատերը.. —
Մարկոս Անտոնինոսը (սպանված 87 թ.) եռուսյետ Մարկոս Անտոնիո-
սի պապը 102 թվին հաղթահանված էր տոնել հենց կրիկյան ծո-
վահանների դեմ տարած հաղթանակի համար

էջ 249. . Դարինիոսը օրինակիծ մտքեց... — 67 թվին, երբ նա
ժողովրդական արիքուն էր: ...չի խուսափի վերջինիս բախտին ար-
ժանանալուց: — Ըստ այն ավանդության, որը Պլուտարքոսը բերել է
Հունո լոսի կենսագրության մեջ (զլ XXVII) նա անհետ կորել է

էջ 252 Տավրոս — լեռնաշղթա Փոքր Ասիայի հարավում, որը
հասնում է մինչև Հայաստան: ...պատերազմն ավարտված էր.. —
Նույն 67 թվին: Սուլբ, որը ավերվել էր արևա Տիգրանի կողմից.. —
Սուլբ — ծովափնյա քաղաք Կիլիկիայում: Տիգրան II Մեծ — հայոց թա-
գավոր (մոտ 95—55), դաշնակիցն ու ազգականը Միհրդատ VI
Նվպատորի: Սուլբի բնակիչները, հավանաբար, բունի գաղթեցված էին
Հայաստան (հմմտ «Լուկուլլոս», զլ. XXVI):

էջ 253 ...նրա վարմունքը Մետելլոսի նետ — Կվինտոս Ցեցիլիոս
Մետելլոս Կրեոսացի, կոնսուլ 69 թվին: «Փառքը շխլեր» — «Իլիա-
կան» XXI 207:

էջ 254. ...Օրենք առաջարկեց — 66 թ սկզբին: Լակոնիա
մարզ Փոյուզիայի ու Կապադովկիայի միջև: Դալարիա — մարզ
Փոքր Ասիայի կենտրոնական մասում, որ բնակեցված էր կելտա-
կան ծագում ունեցող ցեղերով: Դալսնյաց օրինակով.. որոնք այն
լեռը կամ ծայրը — Կատուլլոսը ի նկատի ուներ պատրվիկների ո

թյան բաժիններից մեկը, ոչ տեղ քննարկում են ճառի նյութի ընտրության հարցը: ...հոետոր Հերմագորասի դեմ:— Հերմագորաս անվան տակ հայտնի են մի քանի հոետորներ: Այստեղ հավանաբար նկատի է առնվում փոքրասիական Տեմնոս քաղաքի Հերմագորասը (Ճ թ ա. II դարի կես): ...մատնանշել է Յիցերոնը իր ճամակնե-րում. — Յիցերոնի պահպանված նամակներում նման ոչ մի բան չի պարունակվում: Իտալիա ճասնելուն պես... — 62 թվի ղեկտեմբերին

էջ 268 աջակցել Պիզոնի ընտրությունը. — Մարկոս Պուպիոս Պիզոն Կալպուրնիանոսը՝ բավակալին հայտնի մի հոետոր կղել է Պոմպեոսի լեզատը: Յենտուրիաներ — տվյալ ղեպքում՝ քաղաքացիների ստորաբաժանումներ՝ ընտրություններում պաշտոնատար անձանց քվեարկելու համար Պոմպեոսի հաղթանակից — Պոմպեոսի երրորդ հաղթահանողներ տրվել է 61 թվի սեպտեմբերին:

էջ 269 Կոմմագենն — պետություն՝ Ասորիքի հյուսիս-արևելքում, Սամոսատ գլխավոր քաղաքով: Խարիբը Բառասոնին էր մոտե-նում: — Պոմպեոսն իրոք արդեն 45 տարեկան էր

էջ 270. ...գաղանի լիել Հոմեր. — 58 թվին: Մանրամասնություն, ն ներք տես ներքում՝ «Յիցերոն», գլ. XXVIII—XXXVIII:

էջ 271. ...ի հաեույս աղճատների ու շունետների... — 59 թվի օրենքը Կեսարն անցկացրեց հիմնականում հանուն Պոմպեոսի վե տերանների՝ այդպես հույս ունենալով նրանց համակրանքը շահել:

էջ 273. ...հանի դեռ Կլոդիոսը Լևում Իր իր պաշտոնում. — Այլ/նքն՝ մինչև 58 թվը:

էջ 274. Օգնություն ուղարկեն Վաղմեոս բազալու-րին: — Պաղոմեոս XII Ավլիատուր 58 թ. վերջին եկավ Հոմ օգ նություն խնդրելու Ադրիանոսում բռնկված ապստամբությունը ճրն շնչու համար: Տիմագենես Ալեքսանդրիացի — պատմարան սյգ իրա դարձությունների ժամանակակիցը: Նրա հրկերը կորած են:

էջ 276 Մարցելլիճոս Գնեսոս Կոնսուլոս Լենտուլոս — կոնս 1 56 թ:

էջ 278. Յուզով օծուս 1 իրեն... — Անհայտ կատակերգությունից «Երեմ մասի է ամեն ինչ բաժանված...» «Ելիական» XV 189: Խոսքը վերաբերում է աշխարհը Ձևի (հոդ) Պոսելյոսի (ծով) և Արդի (ստորերկրյա թագավորություն) միջև բաժանելուն

էջ 279. ...կոնսուլներ ընտրվեցին... — 53 թվին: ...նախից իրարան-ցում սկսվեց... — 53 թվին կոնսուլները իրենց պաշտոններին շանցան մինչև հուլիս ամիսը: Հենց այդ ժամանակ Կեսարի պայքարը սենատի դեմ ամենատուր ձևերն էր ընդունել: 52 թ հունվարին Կեսարական Կլոդիոսը գոհվեց Մենիոս Միլոնի՝ սենատի դրածոյի մարդկանց հետ քնդհարվելիս: Այնուհետև աեդի ունեցած իրադարձությունների հետե վանքը եզրով Հոմում բռնկված հրդեհը, որը ոչնչացրեց սենատի շենքը Այս իրադարձությունները սենատին զրդեցին դեմել Պոմպեոսին ինչի մասին և խոսվում է ներքում:

պլերեյնների պայքարի այն միջպեպը կրք պլերեյները մի անգամ (494 կամ 471 թ) լքեցին Հոմը և հեռացան դեպի Սրբազան լեռը:

էջ 256. Բոսպորոս— սյսպես կոչված Բոպորոս Կիմմերականը (Կերչի նեղուցը): ..դուրս եկավ Միհրդատի դեմ— 66 թվին: Եվսիսյան Պոնտոս— Սև ծովը

էջ 258 Խույրը— արքայական գլխարկ Սոֆենա— Հայոց թագավորության հարավարևմտյան մասը (Մոփր): Մուխլրի լեռները գտնվում էին Անդրկովկասի արևմուտքում:

էջ 259 ...Սատուռնայիայի տոնն էին կատարում...— Սատուռնայիաներ կատարում էին Սատուռն աստծո պատվին դեկտեմբերի 17-ից սկսած: Այստեղ ի նկատի է առնվում 66 թվի դեկտեմբերը Կիրենոս— այժմ Քուր գետը օարժվեց իրերների դեմ — 65 թ հունվարին:

էջ 260 Փասիս— այժմ Ռիոնի գետը Վրաստանում: Աբանտոս— հավանաբար Քուրի վտակն է: Ամազոնեցիներն ապրում են...— Առասպելական Ամազոնիան իր գլխավոր՝ Քերթոզոնտոս գետով սովորաբար գետեզում են Սև ծովի հարավային ափին (տես «Լուկուլլոս» գլ XIV) Տվյալ դեպքում Պլուտարքոսը ի նկատի է ունենում Կասպից ծովի հարավարևմտյան ափը

էջ 261 էլիմեյները բնակվում էին Կասպից ծովից հարավ: Կուրդիենա (Կարդուենա)— մարզ Տիգրիսի վերին հոսանքում: Արեւիտիսներ մարզ՝ Արքեյա քաղաքի շուրջը

էջ 262. Նոր քերզ— քաղաք Պոնտոսի արևելյան մասում: Մուկիմ-Միհրդատի կիներ Քենփանես Միտելենացի— Պոմպեոսի մեր ժամրոներեց, որ գրել է նրա արշավանքների պատմությունը: Հուստիլոս— 105 թվի կոնսուլ Պուբլիոս Հուստիլիոս Հուսթոսը շրջապանված «Հոմեական պատմության» հեղինակը: Ամիսոն— քաղաք՝ Սև ծովի հարավային ափին:

էջ 263 Ամանոս— լեռնաշղթա Կլիկիայի և Ասորիքի սահմանի վրա: Իջավ Ասորիք — 64 թվին: ...հպատակեցրեց հաև Հրեաստանը. — 63 թվին Ալիստորուլոս II— Հրեաստանի թագավոր (67—63)

էջ 264. Փիլիսոփա Կատոն— Այսիեքն Կատոն Ռարիեցին:

էջ 265 .գեղեցիկ ու նշանավոր քաառներ...— Պոմպեոսի թաառների կառուցումը ավարտված է եղել 55 թ և տեղավորել է մոտ 40 հազար մարդ: Պետրա— քաղաք՝ Մեոյալ ծովից դեպի հարավ: վերջ էր ավել իր կյանքին .— 63 թվին:

էջ 266. Փավսոս Կոննելիոս Սուլլան ծառայել է Պոմպեոսի մոտ որպես գինվորական արիսուն:

էջ 267 Պոսիդոնիոսը գրի է առել իր այն դասախոսությունը հայանագործության մասին...— Պոսիդոնիոս՝ Ասորիքի Ապամեայից (մոտ 135—51)— փիլիսոփա որն իր ուսմունքի մեջ զուգակցում էր ստոիկյան ուսմունքն ու պլատոնիզմի տարրերը պատմաբան և հոծատր: Հայանագործություն — հոծատրու

էջ 280 Ինտերբենս (բառացի «միջնարքա») — սենատոր որ
ասարտամ է կոնսուլական պարտականութիւնները՝ մինչև նոր կոն
սուլներին պաշտոնի անցնելը

էջ 281 Պլանկոս Տիտոս Մոնացիոս — ժող վրդական սրիչոն
52 թվին Կլոդիոսի մահվան կապակցութեամբ ծագած անկարգու
թիւնների մասնակից։ ..նախկին կոնսուլ Հիպսոս. — Անճշտու
թիւնն է Պուբլիոս Պլավցիոս Հիպսոսը Պոմպեոսի մոտ ծառայել է
բազա քլեստոր իսկ կոնսուլ չի եղել

էջ 283. Ապպիոսն էր եղել.. — Ապպիոս Կլավդիոս Պոլլո
րս, կոնսուլ 54 թվին Պոզոս Լուցիոս էմիլիոս — կոնսուլ 50 թվին

էջ 285. ...նաշորդ տարվա համար... — 49 թվին

էջ 286. Տալլոս Լուցիոս Վուկացիոս — կոնսուլ 66 թվին

էջ 288 Յիցերոնը նույնպէս հանդիմանում է Պոմպեոսին —
«Նամակներ Ատտիկոսին VII, 11 ...ավելի շուտ նմանակում էր
Թեմիստոկլեսի օակտիկան, քան թե Պերիկլեսի քեկ դանվում
էր մի գրութեան մէջ, որով ավելի շատ նման էր Պերիկլեսին, քան
Թեմիստոկլեսին: — Պլուտարքոսը ակնարկում է այն որ Պոմպեոսը
համեմատած իր իրական դրոսթյան հետ, գործում էր շափազանց Էրկ
շատրեն Թեմիստոկլեսը (մոտ 524—459) արենացի քաղաքական
գործիչն ու գորավարը, Սալտմիոսի մոտ հաղթանակ տանողը
ամբողջովին կողմնակից է եղել սպասողական ու պաշտպանողական
քաղաքականութեան: Պերիկլեսը (մոտ 495—429), արենացի նշանա
վոր պետական գործիչը, որի օրոք Աթենքը հասավ ամենաբարձր
հզորութեան, ընդհանրապէս, գործում էր ակտիվորեն ու հարձակո
ղարար: Եւրիս — քաղաք՝ Մակեդոնիայի ակնելքում

էջ 293. Նարաբեացիներ — Պետրոսյի արարները: Երև իր ծա
գումը բխցնում էր Վեներայից. — Հուլոսը Նախահայրը Հուլիոս
ների տոհմի, համարվում էր Վեներայի թոռը Առավոտյան պանա
կոսթրան. — Գիշերային ժամանակը (երեկոյան ժամը 6 ից մինչև
լուսավոյան ժամը 6 ը) բաժանվում էր 4 պահակութեան:

էջ 294. Կեսարը պարտավում է այդպիսի օակտիկան — «Հի ա
սակարան քաղաքացիակն պատերազմից» III, 92:

էջ 297 «Քեսն էլ արակայն» — «Իլիադան» XI 544—
546

էջ 298 Նիքոտարոս — Գալաթիայի թագավորը որն իր ջոկատով
մասնակցում էր Փարսալիայի ճակատամարտին: Գահ է բարձրա
ցել Պոմպեոսի միջոցով:

էջ 299. «Օ, ինչ գեղեցիկ է ասեն ինչ» — Եվրի գիդեսի շլահ
պանված ողբերգութիւնից:

էջ 300 Կրատիոս Պելլոս մոցին եղել է Արիստ տելի հետևոր
դը

էջ 301 .հանձնակեր Արտակեսին .. — Արտակես XIII
Սրոպես II ր (58—39), որը կրասոսին շախշախել է կարրայքի
(Լատան) մոտ, սելեկիական արիբայով — Այսինքն ռազմանով

որ բերված էր Սելեկիայից Անտոսիոսի մասի ծովափնյա քաղաք
էջ 302 Պելուսիոս— քաղաք նեղուսի գելտայի արևմտյան մասում
էջ 303 «Սեր բունաշեաի աուեր» — Սոփ կլեսի անհայտ գրա
մայից:

էջ 304 .Վախնանվեց ճիս լիեր տարեկան հասակում — 48
թ սեպտեմբերի 28-ին:

էջ 305. ...Ալբանական կալվածում:— Այսինքն Ալբանական
լեռների ստորոտում, Հռոմից հարավ-արևելք որտեղ գտնվում էին
հռ մեակ սն ազնվականության բազմաթիվ շքեղ ամսուանոցները

ԶՈՒԳԱԴՐՈՒՄ

էջ 307. Եվրլ պոնտիդներ — սլքայ կես երկո տոհմերից մեկը
Սելարտայում

էջ 308 Սեսսևան ու Սզատան ընդհանուր ժառանգության
մեջ հավասար բաժիններ ունեին իսկ Թերեն մի քաղաք էր, որտե
ղից հրա տոհմն էր ծագում...— Հստ ազանդության պելոպոնեսյան
մարզեր՝ Մեսսենան, Լակոնիան և Արգոլիսը բաժանված են եղել
Հերակլեսի սերունդների՝ սպարտական թագավորների նախնիների
միջև: Թերեն էլ համարվում էլ Հերակլեսի հայրենիքը

ԴԵՄՈՍԹԵՆԵՍ ԵՎ ՑԻՑԵՐՈՆ

ԴԵՄՈՍԹԵՆԵՍ

էջ 312. ...լինի դա Եվրպիդեսը... թե ուրիշ որեէ մեկը...—
Էլքրիտիազեսի կենսագրության մեջ (գլ XI) Պլուտարքոսը որոշա
կիտրեն ասում է թե այս երյը գրել է Եվրպիդեսը: Սասիոս Աե
նեցիոն Կվինտոս— կայսր Տրայանոսի մերձավորը, կոնսուլ՝ մ. թ
99 և 107 թվերին ...Հուլիդե...— Քեսս կղզու Հուլիդե (Ատտիկեի
մոտ) քաղսքից են եղել բանաստեղծներ Սիմոնիդես Քեսսացին
(556—467) և նրա ազգական Բաքոսիլիդեսը: Էգինա կղզում (Պի
լեոսից ոչ հեռու) է ծնվել Դեմոսթենեսի ժամանակներում հայտնի
լերասան Պողոսը (տես ներքևում գլ XXVIII): Էգինայի մասին
անբարենպաստ կարծիքը պատկանում է Պերիկլեսին (Պլուտարքոս
Պերիկլես», VIII):

էջ 313. ...որի վերաբերյալ Հոնն ասել է

էջ 314. Ցեցիլիոսը չդիտեր Դեմոսթենեսի և Ցի
ցլ բոնի համեմատությունը — Հոն՝ Քեսս կղզուց— բանաս
տեղծ մ թ ա V գարում որի բանաստեղծությաններից
պահպանվել են միսյն հատվածներ Ցեցիլիոս— պատմաբան և հոե
տոր (մ. թ. ա I գարի վերջ— մ թ I գ սկիզբ): Թե ինչի մեջ
էր հատկապես Ցիցիլիոսի մեծամտությունը՝ համազրկելով Դեմոսթե

եւսին Յեցիլիոսի չեռ սնհայտ է հոկտոր Էսփեն-
սը հաճառացնում է.. — Էսթինես (390—314), աթե
նացի սկանալոր հոկտոր հղել է Դեմոսթենեսի
քաղաքական հակառակորդ Այն տեղեկութունները ր տալիս է
Պլուտարքոսը վերջված են էսթինեսի III ճոհից: Յսր տարեկա
նում... — Դեմոսթենեսը ծնվել է 384 թվին

էջ 315 Անտիփանես Կարիստիացի— աթենացի կառակերզս կ
Դեմոսթենեսի ժամանակակիցը: ...ախր գոյություն է ունեցել և Արգաս
անունով մի քանատեղծ.. — Մ թ. ա. IV դարի առաջին կեսին: Հոկտոր
Կալլիստատոսը... Օրոպոսի վերաբերյալ գործով... — 364 թվին Կալլիս-
տատոսը աթենացի հոկտորն ու քաղաքական գործիչը, ինքն իրեն
և ստրատեգոս Քարիրոսին պաշտպանոմ էր Օրոպոս քաղաքի (Բե
ովտիայի սահմանի մոտ) կրտյ սն մեղադրանքից, քաղաք, ր գրա
վել էին թերացիները

էջ 316. Իսևոս Քալկեդիկեցի — Դոյանի հոկտոր (մ
թ ա IV , 1-ին կես) որ մուսնադիաացել էր դատական ճառերի
մեջ Իսկրասես (մոտ 486—338)— նշանավոր աթենացի հոկտոր
և հոկտորության տեսաբան: Կտեսիբոս— քիչ հայանի հեղինակ մ
թ ա. IV դարի 2 րդ կեսի Ալիքամանտոս — հայանի հոկտոր, Իս
կորատեսի աշակերտը ...ինչպես Թուկիդիդեսն է ասանայովել.. —
«Փաստաթյուն», 1, 18, 3: Այս մասում խոսվում է սուղմական փորձի
մասին, որ ձևը էին բերել աթենացիներն ու սպարտացիները շա-
հեց դատը— 364 թվին Պահոյանվել են Դեմոսթենեսի՝ նյան նվիր
լած ճառերը: Օրքոմենես— Բեովտիայի և Արկադիոյի քաղաքների
սնվանումներ

էջ 317. Թրիա— ստաիկական գեմ (տերիոտորյալ շրջան)
...խոսվին այդպիսի խոսքը.. — Անտիկ հոկտորության
մեջ «խաղ» էր կոչվում արդեն գրված ճառի արտասանության տեխ-
նիկան նյութին համապատասխանող սրոասանական մաներան
ժեստերի բնորությունը և այլն:

էջ 318 Պիրեաս— աթենացի հոկտոր Դեմոսթենեսի քաղ հա
կառակերդը

էջ 319 Գեմադես— աթենացի հոկտոր Դեմոսթենեսի հակառա-
կորդը: ...Էսփենեսը... անվանում էր... — Ճառ III, 152: Պիրոն Բյու-
զանդացի— Փիլիպոս II-ի հալատարմ ստարը: Լամաֆոս— անհայտ
անձ: ...Դեմեստրիոսը պատմում է... — Ի նկատի է առնվում Դե
մեստրիոս Փալերացին (մոտ 350—283), փիլիսոփա Արիստոտելի
հետևորդ և քաղաքական գործիչ: 318—307 թվերին կառավարում
էր Աթլեթը լինելով Մակեդոնիայի սրքա կաստանդոսի կուսա
կալը:

էջ 320 Հալլանեսի ձասին ասված Յատին Այդ ճառը ժս
մանակակից մի շարք հեթազոտողների կարծիքով, գրված է ինչ-որ
մի այլ հեղինակի կողմից: Հալլանես— փոքր կղզի՝ Եգեան ծովի
հյուսիսային մասում որ պատկանում էր Աթենքին բայց զավթել

էին ծովահենները ւրոնց վնասեց Փիլիպոս Մակեդոնացին: Ճառի հեղինակը խորհուրդ է տալիս կղզին համարել ոչ թե թագավորի բնօձան, այլ աթենացիների վաղնշական սեփականութիւնը: Միստոս Քիոսացի — ստորկ փիլիսոփա մ. թ ա. III դար:

էջ 321 Կուլիսոն — ատտիկյան դեմ: ...Փոկիսյան պատերազմն սկսվելուց անմիջապէս հետո ինչպէս որ ինքն է հաստատում.. — Ճառ XVIII («Պոսակի մասին») 18 Փոկիսյան պատերազմը բնթանում էր 355—346 թվերին թերակացիների և Փոկիդի բնակիչների միջև երկու կողմերի դաշնակիցների մասնակցութեամբ Պատերազմի առիթը Դելփիքի Ապոլլոնի տաճարի կողոպտումն էր . հանդես գալ ընդդեմ Միդիոսի. — Միդիոսը եղել է Դեմոսթենեսի թշնամին դեռևս խնամակալների դեմ հայցի ժամանակներից, իսկ 350 թ (երբ Դեմոսթենեսը 34 սարեկան էր) ծանր վիրավորեց նրան հարվածելով դեմքին Միդիոսի դեմ սսված ճառը (XXI) հասել է մինչև մեր օրերը:

էջ 322 «...հանգի հեզարառն մարդ շէլ Լա...», «Իլիական», XX 467. .Նրա քարյացակամութիւնն էր հայցում մեծ արքան... — Այսինքն՝ պարսից արքան: ...իբեց մեղադրական հանդուս... և Հիպերիդես: — Հիպերիդես (մոտ 390—322), աթենացի նշանավոր հռետոր Իստոկրատեսի աշակերտը եղել է Դեմոսթենեսի զինակիցը և զոհվել նրա հետ միասին (տե՛ս ներքևում գլ. XXVIII): Սակայն նրանց միջև տարածայնութիւններ էլ էին դատահամ: Այսպէս, երբ Հարպալոսը իր գողացած փողերով եկավ Աթենք, Դեմոսթենեսը խոշոր կաշառք ստանալով՝ սկսեց պաշտպան կանգնել նրան (տե՛ս ներքևում գլ. XXV): Բարկացած Հիպերիդեսը, որն առաջարկում էր բռնադրավել Հարպալոսի դրամները և դրանցով պատերազմը վարել մակեդոնացիների դեմ հանդես էկավ ընդդեմ Դեմոսթենեսի, ջղապրզիւ վիճակում հավատացնելով որ իբր թե նա կաշառված է Ալեքսանդր արքայի կողմից Թեոպոմպոս (մոտ 377—320) — հայտնի պատմաբան և հռետոր Իստոկրատեսի աշակերտը:

էջ 323 Պանետիոս Հոռոս կղզուց (մոտ 180—110) — ստորկ փիլիսոփա որն իր ուսմունքի մեջ օգտագործել է պլատոնիզմի տարրեր զիտնական և հռետոր: Կիմոն (մոտ 510—449) — աթենացի պետական գործիչ ու զորավար որ հաջողութեամբ պատերազմել է պարսիկների դեմ Թեմիստոկլեսի քաղաքական հակառակորդը: Թուկիդիդես — աթենացի քաղաքական գործիչ մ թ ա V դար: էֆիալես — աթենացի քաղաքական գործիչ, մ թ ա V դար Պերիկլեսի զինակիցը: Արիստիդես (մոտ 440—468) — աթենացի քաղաքական գործիչ հակադեմոկրատական ուղղութեան, Թուկիդիդեսի քաղաքական հակառակորդը: Անտիպանդոնութիւնը փառաբանել է Արիստիդեսին որպէս ազնվութեան և անկաշառութեան տիպարի:

էջ 324. ...Տիմոթես զորավարի դեմ արտասանած ճառը — Տիմոթեսը՝ աթենացի ստրատեգոսը անհաջող արշավանքից հետո

100 տաղանդ տուգանքի դատապարսվեց և 350 թ ուղարկվեց ար սոր: Արխատոգիտոնի դեմ գրածը. — Ճառ XXV: Արխատոգիտուը եղել է մատնիչ և լրտես: ...Դեմեարխոս Մազնեսիացին «Անվտանակիչ- ների մասին» երկում — Դեմեարխոս Մազնեսիացի— մ թ ա I դարի կեսի գրող: «Անվտանակիցների մասին» հի կը որտեղ խոսվել է միանման անուններով գրողների մասին չի պահպանվել: ..Էսֆինեսի դեմ գրված. — էսֆինեսը որը դեսպանության հետ գնացել էր Փիլիպոս Մակեդոնացու մոտ կաշառվել էր նրանից

էջ 325 Իդոմենևս Փ.քր Ասիայի հյուսիս արևմտ ո չում գտնվող Համ պտակոնից— փիլիսոփա IV—III պ դ մ թ ա էպիկուրի բարեկամն ո աշակերտը ..դեսպանու- րյան կազմում... ժամանեց Մակեդոնիա...— 346 թվին աթենացիք Փիլիպոսի հետ լանակցություններ վարեցին նրա կողմից ավերված Օլիմփոս քաղաքի առթիվ: ...և այն մաքրեցին մակեդոնացիներից: 341 թ Փոկիտեի գլխավորած հեռարշավախմբի ջանքերով:— Դաշնակ ցային սյառեւագմ (358—355)— պատերազմ, որ ընդդեմ Աթենքի մղում էին նրա նախկին դաշնակիցները որոնց թվում և Բյուզան դիոնը (հետագայում՝ Կոստանդնուպոլիս այժմ Ստամբուլ) և Կերինթոսը— քաղաք Մարմարա ծովի հյուսիսային ափին: . երկու էազաֆներն էլ ազաալեցին:— 340 թ Փոկիտեի վճռական գործո զո թյունների հետեանքով:

էջ 326 Կերկիրա— կզզլ որ ընկած է էպիրոսի վիմաց Մար- տիաս Պելլայից— Անտիոգենոսի խորթ եղբայրը, Ալեքսանդրի հետ միասին դատախարակված: Գլե է վերջինիս թաղավոր: թյան և ալ շավանքների պատմությունը, որը մեղ չի հասել:

էջ 327. ...ճախկինի վոխաւեն այս անունն է սաացել.— Հեմոն պեոի սնունը համահունչ է հունարեն «հայմա» (արյուն) բառին:

էջ 331 Մարգիտես— գործող անձ համարյա լիովին կորած նանուն պոեմի գրված Հոմերոսի նմանությամբ: Հիմարի հոմանիչ: Կիթերոն— լեռնաշղթա, որն Ատտիկան բաժանում է Բեոպոտիայից:

էջ 332. Ագիսը գոհվեց...— Ագիս III (338—331), ...Կոեսի- պոլտոսի դեմ հարուցված մեղադրանքը դափնեպսակի զործով. — 336 թ աթենացի Կոեսիփոնտոսը առաջարկեց պսակով պարզեա տրել Դեմոսթենեսին իր ճառայությունների համալ Սակայն էսքի նեսն այդ առաջարկը հայտարարեց անօրինական և Կոեսիփոնտոսի դեմ դատական գործ հարուցեց որը վճռվեց 330 թ, ընդամին որ պես պատասխանող հանդես եկ սվ Դեմոսթենեսն ինքը՝ իր նշան ս վոր XVIII էառով:

էջ 333. «...ում ձեռքի զավարն է» — Ակնարկում է խնշույրի ամար ընդունված այն սովորույթը, որ հանդես գա նա, ում ձեռ քին գտնվում է բուրբաթաք: Արեոպագոս— այստեղ բարձրագույն պատական ինստանցիան: ...փախավ բանտից.. — 323 թվին:

էջ 334 Տրեզնետս— ծովափնյա քաղաք՝ Արգ լիսում Օձն ու

բոն համարվում էին Աթենասի սրբազան կենդանիները: Անսրենես — աթենացի սուրբատեղու: Լամիա — քաղաք Թեսալիայում Փիլարսոս — պատմարան, մ. թ ա III դարի վերջը:

էջ 335. Պեանիա — ատտիկյան դեմ ... մետաղեյան խոն անկատամարտ տեղի ունեցավ Կրանեոնի մատ: — Մետագեյտնիոնը համապատասխանում էր ռոստոս-սկպտեմբերին Կրաննոն — քաղաք՝ Թեսալիայի կենտրոնական մասում որտեղ գորավսր Անտիպատրոս Կրատերոսը չախչախեց աթենական զորքերին ... բուեգրմիւն ամսին մակեդոնական կայսրը զրավեց Մունիֆիան, պիանեյոնոն ամսին զանվեց Գեմոսբեննար: — Մունիֆիա — աթենական ամրացված նավահանգիստ: Դեմոսթենեսը զոհվեց 320 թ նոյեմբերի 12-ին Թուրիֆ — քաղաք Հարավային Իտալիայում:

էջ 336 Անաֆսիմենես Լամպսակոսից — պատմարան և հոեաոլ IV դ մ. թ. և Կլեոն — քաղաք Կորնթոսից ոչ հեռու Կալարիա — կղզի Պելոպոնեսի հյուսիսարևելյան ափի մոտ ... մակեդոնական եռտանուց. — Դելֆյան քրմուհիները գուշակու թյուն էին անում եռտանու վրա նստած, որը դրված էր լինում մի ճեղքի վրա, որտեղից արբեցուցիչ գոլորշիներ էին բարձրանում:

էջ 337. ... ողբերգության միջի Կրեոնտաը խաղալ... անբալ... — Սոփոկլեսի «Անտիգոնեսում» — Թերեի թաղավոր Կրեոնտաը թույլ չտվեց թաղել Պոլինիկոսին ուր զոհվել էր Թերեի վրա արշավելիս Թեսալիայի մեջ — տ ն ի սյատիվ Գլմեորա օրինադրուհո որին մասնակցում էին միայն կանայք:

էջ 338. Պրիտանիոն — շինք, որտեղ նիստեր էին անում պրիտանները պաշտոնյաներ, որոնք զբաղվում էին պետության ընթացիկ գործերով Պրիտանիոնում գրիտանների հաշվին կերակրում էին տկնառու վաստակ ուեցող քաղաքացիներին և սրտասահմանյան դեսպալներին:

ՑԻՑԵՐՈՆ

էջ 340. Տոլլիս Ատտիսից... որ թագավորել է վոլսկների վրա — Տոլլիոս (Տուլլոս) Ատտիոսը կառավարել է վոլսկների ցեղը (վոլսկները բնակվում էին Լատիումի հարավում Տարրացինայի մոտ) մ. թ ա. V դարում: ... ավելի փառավոր... քան Սկալբոսներն ու Կատուլոսները: — «Սկալբոս» — լատիներեն նշանակում է «հսկայական», «Կատուլոս» — «շան ձագ» Այս մականուններն էին տրված էմիլիոսների ու Լատացիոսների փառաբանված տոհմերին:

էջ 341. ... նոր կալեդոների երոսդ օրը. — 106 թ հունվարի 3-ին: Կալեդոներ — ամսվա առաջին օրը: ... ինչպես Պլատոնն է պահանջում... — «Պետոթյուն», V 475: ... նրա մի փոքրիկ պեմը... գրված է տեաբամեառով: — Հետագա ժամանակներում այն Կորել է ձեռքամեառ — բանս ստեղծական շափ, որ կազմված է 4 կրկնակի ոտ

քերից ..ունկնգրել է աղաղենիկուս Փիլոնին...— Փիլոնը Եռքո
Ասիայի Լարիսսայից պատկանում էր III Պլատոնական սկզբի
ճիշակին, որ հիմնադրված էր կիրենացի Կարնեագոսի կողմից (մ ա
213—129) 80-ական թվականներին Փիլոնը դասավանդում էր
առումում Կլիտոմախոս Կարթագենից— Կարնեագոսի աշակերտը, որը
զլխավորում էր Ակադեմիան նրա մահից հետո Կվինա ։ Մուցիոս
Սցևուլա—կոնսուլ՝ 117 թվին հայանի իրավաբան

էջ 342. Մարտիական պատերազմ— դաշնակցային պատերազմի
սյլ անվանումը որին աղաղենիկոս մասնակցում էր մարտիների ցեղը
(բնակվում էին Հոմից արևելք Յուցինյան լճի շրջանում)։ ...հաջողու-
թյուն ունեցավ...— 80 թվին։ Այս գործին է նվիրված «Ի պաշտ-
պանություն Սեքստոս Ռոսցիոս Ամերիացու» ճառը։ Անտիոխոս
պաղեստինյան Ասկալոնից (մահ 68)— Պլատոնյան Ակադեմիայի
ղեկավարը, որի հայացքները մեծ ազդեցություն են թողել Ցիցերո-
նի վրա։ ...զարգացնել առնիկների ուսմունքը։— Անտիոքսը հանդես
էր գալիս ընդդեմ աղաղենիական սկեպտիցիզմի։

էջ 343. Ազրա Լիտտիոս— քաղաք՝ Փոքր Սսիայի հյո սիսայև
մայան ծովափին։

էջ 344. Եվ նա սկզբնական շրջանում — Ցիցերոնը Հոմ վերա
դարձավ 77 թվին։ Կատարելիս է եղել Արեևսի դերը, որանդ նա մամը-
տում է վրեժ լուծել Թիեսապոլից...— Աթրես՝ հերոս Պելոպսի որդին,
Ադամեմոնոնի հայրը, Թիեսապոլի եղբայրը։ Վրեժ լուծելով իր կնոջ՝ Աև
րուպեին գայթակղեցնելու համար, Աթրեսը Թիեսապոլին հրավիրել է
խնջույթի, որտեղ նրան հյուրասիրել է նրա սղանված երեխաների
մսից պատրաստված կերակուրով։ Այս սյուժեով ոչ մի ողբերգություն
չի պահպանվել։ ...ընտրված լինելով որպես Բվեսառ...— 75 թվին։

Իր իսկ խոստովանությամբ...— Գնեսոս Պլանցիոս / յս շոսպանության
առթիվ գրած ճառում (26)։

էջ 345. Կամպանիա — բերքառատ շրջան Լատիուից դեպի հա
րավ, Կապուա գլխավոր քաղաքով։ ...վարելու դասն ընդդեմ Վեր-
րեսի։— Գայոս Վերրեսը Սիցիլիայի պրոպրետորն էր 73—71 թթ
նրա գործի դատավարությունը տեղի է ունեցել 70 թվին։

էջ 346. «Հրեան... ինչ գործ ունի խոնկարի հետ»։— Մովս'սա
կան օրենքով խոզը համարվում է պիղծ կենդանի։ Հարանգիոս Գոր
տալոս Կվինտոս (մոտ 114—50)— նշանավոր հռետոր, Ցիցերոնի
մրցակիցը։ Եղիլ եղած ժամանակ...— 69 թվին։ Արպոս— քաղաք՝
Հոմից հարավ-արևելք, Ցիցերոնի հայրենիքը։ Պալլատին— Հոմի
Հոմի բլուրներից մեկը, Փրոմից դեպի հարավ

էջ 347 ...բույսից առաջ ընտրվեց այդ պաշտանում.. — 66 թվին
Վատինիոս Պուլլիոս— կոնսուլ 47 թ, Կեսարի կողմնակիցը։

էջ 348 աշուպիսի նասա վիզ շունեմ։— Հասա վիզը, հոմեա
ցիների հս սկադոլոթյամբ, վկայում էր հպարտության և մեծանը
առթյ ի մասին։ ...հորից դիմեց ժողովրդին...— Այս ճառը չի պահ
պանվել։ ...նա կոնսուլ առաջադրվեց...— 63 թվին։

էջ 349. Գայոս Սեռնիոս — կոնսւլ 63 թվին Սարկս և Ան-
ա Երոսի հորեղբայրք:

էջ 350 Իսկ մյուս կողմից.. նաև ժողովրդական տրիբունները
առ սշարկելով հիմնել ղեցեմվիրատու և զորք հավաքել ըստ անհրա-
ժեշտութեան: — Ետքը վերաբերում է Պուրլիոս Սերվիլիոս Հոմուլոսի
օրինագծին Գեցիմվիրները («տասը մարդ հանձնարումք») տվյալ
դեպքում՝ հանձնարումք ճգնաժամային իշարութեան ժամանակ
օլենսդրական գործունեութեան համար:

էջ 351. Բելլոնոս — Պատերազմի սուվ ծոհի իս վկայան ցե-
լերի ամար

էջ 352. Կոմիցիաներ վյալ դեպքում ժողովրդական ժողով
կոնսուլներ ընտրելու համար: ...ընտրեց... Սիլանոսին և Մուրենա-
յին: — Գեցիմու, Հունիոս Սիլանուս և Լուցիս Մուրենան 62 թվին
սուլները:

էջ 353 ...հանրապետությունը վստահել կոնսուլներին.. — Այս
որոշումը՝ այսպես կոչված սենատուսկոնսուլտում ուլտիմումը կոն-
սուլներին օժտում էլ անսահման փակ լիազորություններով: ...վրա-
տանեց կվիևոս Մետելլոսին.. — Կվինտոս Յեցիլիոս Մետելլոս
Յեյերը այն ժամանակ սրետոր էր... Յուլիաներ-Կանգնեցնողի օա-
նուրում... որանկից բարձրանում են դեպի Պալատին: — Այստեղ,
ըստ ավանդութեան Հոմուլոսը սղոթել է Յուլիաներին՝ խնդրելով
կանգնեցնել հոմեական զորքը, որ փախչում էր սարինացիների
ահից (անս Պլուտարքոսի մտա Հոմուլոսի կենսագրությունը զլ
XVIII)

էջ 355. Ալլաբրոզներ — Հոմին ենթակա (121 թվից) կելտական
ցեղեր, որոնք բնակվում էին Ալպերի, Ռոնա գետի և սրա աջ վտա-
կի՝ Բոգերի միջև:

էջ 356. Կրոտոն — քաղաք՝ Հարավային Իտալիայի մի սպա-
նորյունը ..ևրեկ կոնսուլներին... — Այսինքն Յիցերոնի և երկու
կոնսուլների, որոնք ընտրված էին հաջորդ տարվա համար նրանց
բազաուրեց, թե... — Այսինքն պատմեց այդ օրվա 63 թվ դեկ-
տեմբերի 3-ի իրադարձությունները) «Երրորդ ճաս ընդդեմ Կատիլի
նայի»): Վեստալուհիներ — Վեստա սամոնու (անային օջախի
և պետութեան հովանավորուհու) ըմուհիները որոնք թխս էին
անում շամունեանալ:

էջ 357. Պուրլիոս Նիգիլիոս Փիզուլոս (մահ 45) — բազմակող-
մանի վարպետան գիտնական նորայութագրական փիլիսոփա, որը
Պլուտարքոսի ուսմանի մեջ ընդգծում էր թվային միասնակալի
սրերը:

էջ 358 շարադեգ երկ սեսակտները — «Զորքոց ճան-
լընդդեմ Կատիլիևայի»:

էջ 360. ...իսկ նա ինքը... սպանվեց — 62 թվ հունվարին
Էլիսնությունն ընդունելով... մինչև Յիցերոնի լիազորութեան լրա-
նալը. — Տրիբունները պաշտոնի էին անցնում դեկտեմբերի 10 ին

կոնսուլները հունվարի 1-ին... Երգվեց... — Կիպրոսի թյունները վաղ
դնելիս՝ կոնսուլները, բայց սովորոթ թյան պետք է հրապարակայնորեն
երդում տա ին թե աշնվորեն են Լատարել իրենց պարտականու
թյունները:

էջ 361 .Նամակներ Հերովդեսին և որդուն — Այս նա
մակաները չեն պահպանվել: Հերովդես — Յիցերոնի աթենսցի ընկերը
ուրին նա հանձնարարել էր հսկել իր որդուն Աթենքում նրա սովո
րելու ժամանակ (48 թվից հետո)

էջ 362 ...պաշտպանել 1 Սուևատիոսին. Տիտոս Մունա
ս ի ոս Պլանկի պաշտպանության անթիվ գրված ճառը կորել է «Կրաս
տոսին է արձանի»: Հունարեն այս բառերը կարելի է թարգմանել
նաև «Ակտիսը որդին Կրաստոսի»:

էջ 363. Մտադիր լինելով հավել մկնել Ա որիք. — 55 թվի
վերջին Տրիտեմիլիոսների՝ Լուկայի խորհրդակցության յախանակ
Կրաստոսս ստացավ Աստրոլոգի կառավարման իրավունքը և պատրաստ
վում էր պատերազմել պարթևների դեմ ..թե էո ականջը ծակ չէ:—
Ակնարկ ականջները զարդարելու Աֆրիկայում տարածված սովո
րության մասին: Պուբլիոս Սեստիոսը իրեն որպես պաշտպան բան
լով... Յիցերոնին — Պուբլիոս Սեստիոս — արիբուն՝ 57 թվին, հղել
է Յիցերոնի ընկերը Պահպանել է Յիցերոնի նա է նվիրված Սես
տիոսի գործին:

էջ 364. ...անվանել Լ Եղրաստոս — Ըստ վանդոնիան Ար
տսի թագավոր Ագրաստոսի զուսարերից մեկը հղել է թերևայ
վատարանդի Պուինիկոսի կինը, մյուսը՝ էսուլացի Տիդիոսի ըր, սոր
նություն գործած լինելով, իր հայրենիքից փախել էր Արգոս

էջ 365. ...հրապարակային նդնական ևն եղել:— Այսինքն մո
նետիկներ: Այս գաշտանը սովորաբար գրադեցնում էին ազատար
ձակյալները: ...Երան ավելի է դուր գալիս Բան հայրականը:— Սուլ
լա-հայրը քիչ շահրաստացավ իր կողմից մահատաածի ենթարկված
քաղաքացիների հաշվին: Բոնագրավված դույքերի՝ Սուլլայի կողմից
կազմակերպված լայն վաճառքի մասին խոսում է Պլուտարք սը նրա
կենսագրության 152 (գլ XXXIII):

էջ 366 աղյուսիկները՝ անընթեռնելի գ ոս ւ մներով. Ադյ ւ
սվկների վրա քվեարկելիս գրում էին՝ A (absolvo— արդարացնում
եմ), C (condamno-դատ ս լարս ո մ ԵԷ) կամ NL (non liguet
գարդ չէ)

էջ 367 Պիզոնին Մակեդոնիա և Երիենիոսի Սատիբր —
Կոնսուլներ 58 թվին: Լուցիոս Կալպուրնիոս Պիզոն Յեզոնիոս
Կեսարի աները և Ավլոս Գաբիոնիոս՝ Պոմպեոսի լեղաար

էջ 368. այնտեղ ուղարկեց Պիզոնին իր փեսային — Գա
յ ս Կալպուրնիոս Պիզոն Փոուզին 67 թ ամս ս ացս վ Յիցերոնի
զուսար Տուլլայի հետ:

էջ 369 Լուկանիս — մարդ Լուկայի հարավ արևմտ որում:

Ժամանակի մի մասը աեց էր կաջնում վնասության մեջ. — Համարյա իր ամբողջ արտոքը Յիցերոնն անցկացրեց Թեսալոնիկայում քվեստոր Գնեսո Պլանցիոսի մոտ

էջ 370. ...կոնսուլ Կենտուլուսն իր կուսակցությամբ — 57 թվին կոնսուլներ են եղել Պուբլիոս Կենտուլոս Սպինթերոսը՝ Յիցերոնի կողմնակիցը և Կվինտոս Յիցելիոս Մետելլոս նեպոտոսը՝ նրա հակառակորդը: Յիցերոնն էլ վերադարձավ արտաքսումից հետո տասնվեցերորդ ամսին: — 57 թվի սեպտեմբերի 4-ին:

էջ 371 Այս իրագործություններից հետո Միլոնն սպանում է Կլոդիոսին: — Իրականում դա տեղի է ունեցել շատ ավելի ուշ՝ 52 թ հունվարին (տե՛ս Պոմպեոսի կենսագրության LIV գլխի մեկնաբանությունը):

էջ 372 Ավգոստոսը — քուրմ-հազմ հասնելի ազդեցիկ մի հանձնարարումը որի սանկցիան անհրաժեշտ էր կարևոր պետական որոշումներ կատարելու համար: ...գլխից պարթևների հողում: — Կրասսոսի որդի Պուբլիոս Լիցինիոս Կրասսոսը զսկզբից Կարրայքի (Խառան) ճակատամարտի հենց սկզբում: ...նավով մեկնեց իր նշանակման վայրը: 51 թ մայիսին Արիոբազան III — Կապադովկիայի թագավորը (54—52)

էջ 373 .հռևտոր Յելիոսը խնդրել էր ուղարկել հովազներ — Մարկոս Յելիոս Ռուֆուսը՝ Յիցերոնի բարեկամը 51 թվին էղիլ էր և ուզում էր հանդես կաղմակերպել՝ դազանների հալածմամբ: Պ սհպանվել են Յիցերոնի մի քանի նամակները ուղղված Ռուֆուսին հղված Կիլիկիայի... վերադարձնելու շում. — 50 թ վերջին:

էջ 374 Այսպես է սովորում նաև նամակներում — «Նամակներ Ստոիկոսին» VIII 72

էջ 376. ...Պերիկլեսի և Թերամենոսի հետ — Պերիկլեսը իր ժամանակի լավագույն հետաորներից մեկն էր: Թերամենոս — աթենացի քաղաքական գործիչ և հետաոր, մ թ ա V դարի Չ-րդ կեսին քաղաքականության մեջ կողմնակից էր շափավոր մեթոդների: Կվինտոս Լիգարիոս — Պոմպեոսի լեզասը, որը գերի էր ընկել կեսարականների ձեռքը: Նրա պաշտպանության ճառը Յիցերոնն արտասանել է 46 թ հոկտեմբերին: ..կազմել ու թարգմանել վիլիստոփայական և րիստոփայություններ... — փիլիսոփայության ասպարեզում Յիցերոնն ավելի շատ էկլեկտիկ էր թեև սրտագանդում էր ստոիկների հայացքները:

էջ 377. ապրում է Լաերտեսի կյանքով... — Ողիսոսի հայրը ձերունի Լաերտեսը որդու բացակայության ժամանակ մեծակ ապրում էր իր մերձքաղաքային տանը անկարող լինելով վերջ տալ փեսացուների սանձարձակություններին, որոնք ձանձրացնում էին Պենելոպեան քաղաքում (Վոլիսոսական XXIV, 205 և հաջ): Յիցերոնի համեմատության մեջ այսպիսով թախանցիկ ակնարկ կա գործերի դրո

թյան մասին Հոռոմոս բաժանվեց իր կնոջից Տերենցյայից — 46 թվին:

էջ 378 Անտուլասի տանը...— Յիցերոնը կենտուլոս է անվանում Պուբլիոս Կոննելիոս Գուլաբելլային (կոնս. լ՝ 44 թ.) Պոբլիոս կենտուլոսի հոգեզավակին:

էջ 379 ...աթենացիների օրինակով, որչառում ընդունելու... ամենաախալի մասին. — 403 թ վոնգելով այսպես կոչված Նոնատոն բոնապետներին, որոնք իշխանությունը գրավել էին Պելոպոնեսյան պատերազմում Աթենքի պարտությունից հետո, աթենացիք որոշում կայացրին չհիշել նրանց կողմից իրենց պատճառված շարիքը: Ամենաախալ— բառը չի «մոռացում»: Անտոնիոսից հետո — Այսինքն ըրն՝ 43 թվին:

էջ 380. Փրլիպոս է ցիոս Մարցրոս— կոնս. լ 56 թվին, Օկտավիանոսի խրթ հայրը Մարցելլոս Գայոս Կլավդիոս— կոնս. լ 50 թ Օկտավիայի ամուսինը՝ Օկտավիանոսի բրոր:

էջ 381 Օկտավիոսի. ոչ այնքան հզանավոր մի մարդ...— Օկտավիանոսներ— բավականին հին պղեբեյական տոհմ: Օկտավիանոսի հայր Գայոս Օկտավիոսը (մահ 58 թ.) զբաղեցնում էր պրևատորի պաշտոն, ապա փոխարքա էր Մակեդոնիայում: ...Ռոմաոսը Ատալկասին ուղարկած իր նամակներում...— Տիտոս Պոմպոնի ս Ցատիկոս (109—32), հույժ կրթված և ունեւոր մի մարդ որ ջանում էր շմասնակցել քաղաքական ոչ մի խմբավորման, ուստի և լավ հարաբերություններ էր պահպանում ինչպես Յիցերոնի, այնպես էլ նրա հակառակորդների հետ: ...խակ երկու կոնսուլներին՝ սպառնված... — Մուսինա ի հաւատաւարտում, 43 թ. ապրիլի 21-ին:

էջ 382. ...ընդունելով կոնսուլի պաշտոնը — Օկտավիանոսը կոնսուլ է ընտրվել 43 թ. օգոստոսին իսկ Յիցերոնն այդ ընտրություններում անհաջողություն է կրել: Բաժանեց գերագույն կառավարումը...— Այսպես կոչված երկրորդ տրիումվիրատը: Կեսարական Մարկոս էմիլիոս Լեպիդոսը, որի մոտ, Մուտինայի պարտությունից հետո փախավ Անտոնիոսը, փոխարքան էր նարբոնյան Գալլիայի (Չրանսիայի հարավում): Ռոնոնիա— այժմ՝ Բուլղարիա:

էջ 383 Աստուրա— կղզի՝ Հատիումում, նույնանուն գետի գետաբերանում: Կայետա— քաղաք Յիրցեայից հարավ արևելք:

էջ 384 վարսունչարս տաբեկան հասակում — 43 թ դեկտեմբերի 7 ին

էջ 385 Ռոստրե— զարդեր նավաբեթերի տեսքով: ...ընկերակից է վեցրեւ Յիցերոնի որդուն:— Մարկոս Յիցերոն Կրտսերը կոնսուլ է եղել 30 թ

ԶՈՒԳԱԴՐՈՒՄ

էջ 386. Յելիոսի համար արտասանած ետոս մ.. — XVII, 41

էջ 387. ..հանույքի մեջ անեսում եւ բարձրագույն բարիք: Ակնարկ է պիկտորին ուլին Յիցերոնը վերաբերվում էր բացասաբար

« եզր մարտիկներին...» — Լսքիեսի չպահանջված ուղբերգությունից։
 էջ 388. ...վկայում 1 Ազրիպպասին ու Մեկենասին նվիրված իր հուշագրություններում: — Այս հուշերը բացառությամբ մի շարք հատվածների, կորած են: Մարկոս Վիպսանիոս Ազրիպպաս (63—12) — Օկտավիանոսի փեսան քաղաքական գործիչ և զորավար: Գայոս Յիլնիոս Մեկենաս (մահ. 8 թ.) — Օկտավիանոսի բարեկամը նշանավոր հեղինակները Վերգիլիոսի, Հորացիոսի և ուրիշ բանաստեղծների: հաստատեց Պլատոնի խոսքերն — «Պետություն» V 473 ձ:

էջ 389. ...շատ ավելի լավ և լավ սցի քան Թեմիստոկլեսն ու Ալեիքիադեսը: — Պլուտարքոսը նկատի է առնում Թեմիստոկլեսի փախուստը Աթենքից (471 թ. հետո) և նրա յառայությունը պարսից արքային (տես «Թեմիստոկլես» զլ XXVI և հաջ.) Ալեիքիադեսն էլ, փախչելով Սպարտա իսկ ապա պարսիկների մոտ մի ժամա նակ գործում էր ընդդեմ իր հայրենի քաղաքի: Լեյխոս Գեցիմոս — Պմախոսի կ ըմես կիցը ճետարայում նրա մ ո ն լաս ու մի պետ է է գ էլ

ՏՐԱԿՏԱՏՆԵՐ ԵՎ ԼՐԿՆՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԽՐԱՏ ԱՄՈՒՄԻՆՆԵՐԻՆ

էջ 392 — Պալլիանոս — անայտ անձ, Եվրիդիկիին որոշ հետադառողնել համարում են Պլուտարքոսի աշակերտուհին կամ ազգականուհին

էջ 393 Պիրո — ամոզմ ւնքի ա տված ո հին Քարիաներ — Զեսի լուստրերը, ուրախություն ու զեղեցկություն հավերժորեն շահել աստվածուհիներ: Մրանց հետ նույնական են հոմեական Գրացիա ներք: Սոլան — տե՛ս «Յոթ լմաստաննելի ի նշույթը» տրակտատի I գլխի մեկնաբանությունը:

էջ 394. ...Պասիֆայան կարող էր սիրահարված լինել ցուլին... — Պասիֆայան Կրետեի թագավոր Մինոսի կինը, կրքով բոցավառ վեց Պոսեյդոնի ուղարկած ցուլի հանդեպ, և այդ կապից ծնվեց հրե լավոր Յլագլուխ Մինոտավրոսը: Ճիշտ չէր Հերոդոտոսը ասելով... — 1 նկատի է ունենում Հերոդոտոսի նշանավոր պատմվածքը («Պատմություն», I 8 և հաջ.) այն մասին թե ինչպես Լիդիայի թագավոր Կանդավլոսը հպարտանալով իր կնոջ զեղեցկությամբ ուղեցել է մերկացրած ցույց սալ լր վստահելի թիկնապահ Գիգեսին Փորձելով հրաժարվել՝ Գիգեսն ասել է այն խոսքը որ բերված է այստեղ Պլուտարքոսի կողմից: Այնուամենայնիվ Գիգեսն ստիպված է եղել հնազանդվել, բայց նրան նկատել է Կանդավլոսի կինը որը վրեժխնդիր լինելով ամուսնուն վիրավորանքի համար շուտով Գիգեսին ստիպել է, որ սպանի նրան

էջ 395 Կատունը դուրս է վաճել — Այս էպիտոլը Պլուտարքոսը

պատմել է Մարկ և Պորցլոս կուս և Ալազի (234—149) հռոմեական քաղաքական գործչի, 184 թվի ցենզորի, հին հռոմեական խստաշունչ բարբերի շատագործի կենսագրություն մեջ (դլ. XVII)

էջ 396 Պլատոնն ասում է. — «Պետություն» V 462 C:

էջ 398 Լիսանդրոսի դուստրերին Սիցիլիայի բռնապետն ուղարկել էր... — Դիոնիսիոս Ավագ, Սիրակոզայի բռնապետ (405—367): Հմմտ. Պլուտարքոս Լիսանդրոս», գլ. II: Թ՛, ս շ, դա ոչ թէ զարչ կլինեւր...» — Սոփոկլեսի շպա՛պանված ղբերգությունից: Ինչպես ասում էր Կրտսեաները... — Հավանաբար Կրտսեան թերեացին, ցի նիկ փիլիսոփա մ թ ա IV դ 2 ըդ կես Գիոզենես Սինոպացո աշակերտը:

էջ 399 Ինչպես ասում էր Սևտոպոլոսը.. Հավանաբար Սևտոպոլոս Լուկոսակոնցին (331—278) էպիկուրի աշակերտն ու բարեկամը

էջ 400 Փեանո — Պյոթագորասի կինը: Փիդիաս — մ թ ա V ղորի կեսի աթենացի նշանավոր ճարտարապետ Պերիկլեսի բալն կամը Մարմինները, ինչպես պնդում էին փիլիսոփաները — Ի կատի են առնվում ստորկները

էջ 401 Հելլեններին որոնք ծառայում էին Կյոբոսի զորքում... երեք թշնամին լուծ է — Այս մասին հաղորդ մ է Քլեոնիոնը («Անարասիս», I, 7 4 և I 8, 11)

էջ 402. Ճիշտ է Եվրիպիդեսը... — «Մեղեհ», 190 և հաշ.: «...և վերջ կտամ նրանց վաղեմի գծաուքյանը նրանով..» — «Իլիական», XIV, 205 և 209: Հերոդոտոս — Միներվայի ու Հեղինեի դուստրը՝ Նես սյադոմեսոսի կինը «Ինն կործանվող» — Եվրիպիդես «Անդրոսթես» 930

էջ 403 Տեսնելով փախստա կան և որուկին... — Եսայեը պատմում Պլուտարքոսը Փոկիոնի մասին («Փոկիոն», գլ. X): Սկիրոս — կզգի՛ Միջին Հունաստանի արևելյան ափի մոտ Եվրեայից հյուսիս: Ռուրիոս — դաշտ Ելևսիների մոտ որը ըստ Պավսանիոսի հաղորդման («Հելլադայի նկարագրությունը», I 38, 6) առաջինն է ցանվել և առաջինն է ստուղ տվել: Բուզիդիոս — բուռացի «եզան լուծ» «Պրտպարե Կիթերեա» — արտահայտություն Սոփոկլեսի անհայտ ողբերգությունից: Կիթերեա — Ափոզիտեի մակդիրը, որը ծագում է Կիթերա կղզու անունից որտեղ գտնվում է նրա հայտնի տաճարը Երզրաս՝ Սիցիլիայի Լեոնտինայից (մ ա 485—380) — սփեսաուսի Բյան ամենահայտնի ներկայացուցիչը Պրոտոգորասի հետ միասին Սելանթիոս՝ Աթենքից — ողբերգակ բանաստեղծ, մ թ ա V դարի 2-րդ կես, Կլեոնի ընկերը

էջ 404 Պլատոնը.. խորհուրդ էր տալիս — «Օրենքներ» V 729b, Տիմոստեն — Պլուտարքոսի կինը:

էջ 405 «Եվ հայր ես, և եղբայր և պատվարժամ մայր» — «Իլիական» VI, 479

էջ 406 Կլեոբո լին ս — տես «Յ թ իմաստոսների ինչո՛յքի»

3-րդ գլխի մեկն Գորգո— Սպարտայի թագավոր Լեոնիդասի կինը, Տիմոկլեա— տե՛ս վերևում՝ Ալեքսանդրի կենսագրության XII գլուխը, և ներքևում՝ «Կանանց առաքինությունների մասին» տրակտատը: Կլավդիա— Տիրերիոս Գրակոսի նշանավոր ժողովրդական տրիբունի (սպանված 133 թ.) կինը, Կոռնելյա— Սկիպիոն Աֆրիկացի Ավագի մեծ գուստրը: Սապֆո՝ Լեսբոս կղզուց— նշանավոր քնարերգուհի բանաստեղծուհի, մ թ ա VII դ. 2-րդ կես: ..Պիերիական վարդերին...— Պիերիա— մարդ Մակեդոնիայում, Օլիմպոս լեռան սահմանակից որտեղ ըստ ավանդության, ապրում էին Մուսաները և այդ պասճառով նվանո՞ւ էին Պիերիդներ

ՅՈՒԹ ԻՄԱՍՏՈՒՆՆԵՐԻ ԽՆՁՈՒՅՔԸ

Յոթ իմաստունների թվին սովորաբար դասում էին մ թ ա VII—VI դարերի հունական մտածողներին ու քաղաքական գործիչներին, որոնք հուշակվել էին իրենց կենսական ու պետական իմաստությամբ: Գասական ցուցակը որ կազմվել է IV դարում, ընդգրկում էր «սոաշին փիլիսոփա» Թալես Միլեթացուն (մոտ 624—546), Բիանտոսին Կարիայի Պրիենայից՝ իր օրենսդրական գործունեությամբ հայտնի Սոլոն Աթենացուն (մ.տ 640—560), Պիտտակոս Միտիլենացուն (բոնապետ՝ 612 թվից), Կելոբուլոսին Հոտգոս կղզու Լինդոսից, Քիլոն Սպարտացուն (էֆորոս՝ 560—557) և Պերիանդրոս Կորնթացուն (բոնապետ 627—586): Սակայն տարբեր դարաշրջաններում «իմաստունների» թվում ներգրավում էին քսանից ավել մարդու, ի թիվս որոնց և կիսաառասպելական սկյութ Անախարսիսին և առակագիր Եզոպոսին Լիդիայի վերջին թագավոր Կրեզոսին (մոտ 560—546) և ուրիշների: Պլուտարքոսը տվյալ երկխոսո թյունում իմաստունների» թիվն ընդլայնում է գերազանցապես մտացածին սնձանց հաշվին: Յոթ իմաստուններին էին վերագրվում, որպես կանոն, կենցաղային իմաստության աֆորիզմները ինչպես օրինակ «Ճանաչիր ինքդ քեզ» «Ոչինչ՝ չափից ավելի» և այլն:

էջ 407 Երբ ուր նա մայրը... վերջ տվեց իր կյանքին...— Պերիանդրոսի մայրը ըստ ավանդության, իր կյանքին վերջ է տվել իր հոր հանդեպ ունեցած սիրուց: Մելիսսա— Պերիանդրոսի կինը: Նավկրատիս— հունական գաղութ նեզոսի գելտայում (հիմնված մ թ ա VII դարի կեսերին)

էջ 408 դեռևս Եգիպտոսում եղած ժամանակ:— Եգիպտոս այցելելը, որն այն ժամանակվա «իմաստության պահեստանոցն» էր ավանդությունը վերագրում է համարյա բոլոր իմաստուններին: Ամասիս— եգիպտական փարավոն (մոտ 569—526), որը համակրում էր հույներին: Նրա հիշատակումն այստեղ անախրոնիզմ է: Մոլպագուրա Հոնիացի— հնարավոր է նույնն է ինչ որ Հերոդո-

տասի մոտ («Պատմութիւն» V, 30) հիշատակված Միլեթի բռնապետ Արիստոգորասի հայրը, որ գործել է մ թ ա VI դ վերջից մինչև V դ սկիզբը:

էջ 409 Միրսիլոս—Պիտտակոսի մրցակիցը իշխանության համար մղվող պայքարում: ...և երբ իմ համերկացի Փրասիբուլոսը նրան խորհուրդ էր տալիս «ծերատել վերնամասը»...—Փրասիբուլոսը եղել է Միլեթի բռնապետ մ թ ա VII դարում: Երբ Պիտտակոսը նրան հարցրել է, թե ինչպես պետք է կառավարել նա անցել է գաշտով փետելով բարձր հասկերը: Գրանով իսկ Փրասիբուլոսը խորհուրդ է տվել վերացնել ամենաազդեցիկ մարդկանց: Այս մասին պատմում է Հերոդոտոսը («Պատմութիւն» V 92): Միբարիտ եւր—Սիրարիսի (հունական դադութ Հարավային Իտալիայում հետապայում Յուրիաներ) բնակիչները հռչակված էին իրենց հարստութեամբ և շքեղ ու փափկասուն ապրելակերպով:

էջ 410 Բնակելի տները Հունաստանում սկսել էին սյունասրահներով (պորտիկ) կառուցել երկու դար ավելի ուշ քան կարող էր ռեղի ունենալ այս դրույցը:

էջ 411 Եվմեաիդե—հունարեն «խելացի կին» Այս անվամբ այստեղ գործում է Կլեոբուլոսի դուստր բանաստեղծ Էհի Կլեոբուլինեն որին վերագրում էին շատ հանելուկներ:

էջ 413 Արդալես Տրեգենայից—ըստ ս վսնդոթյան Հեվեստոսի որդին, Փլեյստայի գյուտարարը

էջ 414. ...կոչվում է Լուծող:—(նազրոմ «Լիսիոս (հանելուկներ լուծող» «հանող»):

էջ 415 Բուսիբիայի երեւելուսի գելտայի Բոսիբիս քաղաքի բնակիչներ

էջ 416 Ելեֆանտիկ—քաղաք Եգիպտոսի հարավում նա ոսկե բասի կարիք էլ չի ունենա — ինչպես պատմում է Հերոդոտոսը («Պատմութիւն» II, 172) Ամասիսի ծագումն անհայտ է եղել: Որպեսզի հարգանք նվաճեր, իս հրամայել է իր լվացման ոսկե թասից աստծու արձան սարքել, որին եգիպտացիներն սկսել են երկյուղածորեն երկրպագել Շուտով թագավորը հայտարարել է թե արձանն ինչից է շինված, և լահանջել է որ նույնքան հարգալից վերաբերմունք ցուցաբերեն իր հանդեպ ևս:

էջ 417. ...ինչպես ասում է Հոմերոսը — «Ողիսական», XIII, 14

էջ 420 Ալիատոս—Կրեդոսի հայրը, Լիդիայի թագավորը (մոտ 605—560): ...խորհուրդ էր տվել սոխ ուտել...—Այսինքն՝ արցունք թափել: Այլ վարկածի համաձայն Ալիատոսին այսպիսի պատասխան է տվել Բիանտոս Պլինեացին: Մենք լսել ենք օրինակ, քե ինչպես Ամֆիզամանտոսի հոգեհացին Քաղկիկեն նավաբլել և ստացել է մի եռուտանի — Ամֆիզամանտոս—էվրեա կղզու Քաղկիս քաղաքի թագավոր (մ թ ա VIII դ), զոհվել է էվրեական քաղաք էրետրիայի բնակիչների դեմ տեղական Լելանտոս քաղաքի համար կռվելիս: Ամֆիզամանտոսի հոգեհացի ժամանակ Հոմերոսի

և Հեսիողոսի մրցութիւնը մտացածին բան է թեև մինչև մէկ ժամանակներն են հասել դրա առանձին նկարագրութիւններ Բացի այդ, մրցութիւնն ու պարզեր եռոստանին հիշատակվում են Հեսիողոսի «Աշխատանքներ և օրեր» պոեմում (654—662): Սակայն Պլուտարքոսն ինքն արդեն մեկնաբանելով պոեմի մատնա շված տողերը՝ դրանք ընդունել է որպես հետագա հավելումներ

էջ 422. ...այլև չվիրալուրվածը:— Այսինքն՝ վերսվո անբլ վկան Հմտ Սոլոնի կենսագրութիւնը գլ. XIX

էջ 423. ...ծիծաղել Սոլոնի վրա, ուր... ինչը նրա շուրջն է.— Ըստ Պլուտարքոսի գրած Սոլոնի կենսագրութեան (գլ. XXVIII), նա պոսն ու Սոլոնը միասին են մեկնել Սարգես՝ Կրեզոսի մոտ: Այս պատմութիւնը իրական լինել չէր կարող, որովհետեւ Սոլոնը մահացել է ըստ երևույթին դեռ Կրեզոսի գահակալումից ստաջ նոյն սխալը կատարում է նաև Հերոդոտոսը («Պատմութիւն» I 30 32):

էջ 424 Բաթիկլեսյալ անոր այստեղ օգտագործվում է այլաբանորեն) — ըստ ավանդութեան, այն թասը, որը աթենացի Բաթիկլեսը կոսակել է որ ընծային ամենախմաստունին: Այն սկզբում բաժին է հասել Թալեսին նա ուղարկել է Բիանտոսին Շրջանցելով բոլոր խմաստուններին՝ թասը նորից է վերադարձել Թալեսի մոտ որն այն նվիրել է Ապոլլոնի տաճարին: Կիպրոսում ծնված աստվածուհու... — այսինքն՝ Ափրոդիտի:

էջ 425. ...մախուր գինի խմենք.. — Հույների կարծիքով սկյութական սովորութիւն: Հույներն իրենք գինուն շուր էին խառնում

էջ 426 .գավաթի շերեփու...» — Հեսիողոս «Աշխատանք և օրեր», 744: «...յուրաքանչյուրը կայուն շափով...» «Իլիական» IV 262: Հարածեծ ժայռեր:— Տես՝ «Ռդիսական» XII, 61

էջ 428. Լալմենիդես Կրեսացի:— Նշանավոր գուշակ, հայտնի իր երկարակեցութեամբ Սոլոնի բարեկամը: Երբեմն նրան նույն պես մտցնում էին խմաստունների թվում: ...իւր համար հագ թխել ինչպես ստիպված անում է Պիտագորսը — Պիտագորսի աշխատանքը ջրադացում — դա նրա ոսոխ բանաստեղծ Ալքեոսի մոգոնածն է «Ուրբան և փիփերքը օգտակար...» — Հեսիողոս «Աշխատանք և օրեր» 41 «..չճարենք ծուխը կողպեմով» .. եվ թող կորչեն. » — «Աշխատանք և օրեր» 45—46

էջ 429 ...առարկում... սոխակի և հս աակի մասին — «Աշխատանք և օրեր», 202 և հաջ.:

էջ 431 Կորա — անուն, որի տակ Պերսեփոնեն պաշտվում էր որպես պաղարբերութեան աստվածուհի իր մայր Գեմետրայի հետ

էջ 432. «Քանզի ոչինչ չեն ուտում. » — «Իլիական» V 341—342

էջ 433 Եվ անաթ Գորգոսն ինչ պատմեց այնժամ (և հաջ.) — Պատմվածքն այն մասին թե ինչպես Գելիֆինը ափ հանեց Արիոնին — սուպրեր Հերոդոտոսի մոտ է հանդիպում («Պատմութիւն» I 24)

Արիոն (VII—VI դդ մ թ ա.) — բանաստեղծ և սասցող կիճարա հայ ներբողական պոեզիայի հիմնադիրը:

էջ 435. Այս պատմությունը.. Ինչի և Ատամանտոսի ժամա նակներից:— Ինո— Քերեի թագավոր Կաղմոսի զուտորը, որը ծովն էր նետվել իր խելառ ամուսնու Ատամանտոսի հետապնդումից և գտավելու համար, փրկվել է (առասպելի վարկածներից մեկի հա մս ձայն) դելֆինների օգնությամբ:

էջ 436 ...Նեմեյան Ջևի տանարի մտ, որը Լոկրիսոս մ է — Նեմեան փոքրիկ բնակավայրն Արգոլիսոսում հռչակված էր իր Ջևի սաճարով: Նեմեյան Ջևի պաշտամունքը կար նաև այլ վայրերում, օրինակ Լոկրիսոսում (Կորնթոսի նեղուցի հյուսիսում): Գափնուրը, հրվանդաններ ՈՒՌՈՒՐ և Մոլիկրիսոսը գտնվում էին Կորնթոսի նեղուցի ափին:

էջ 438 թսֆցրած է Լոկել փոքրիկ սնդուկում.— «Քրայսել» հո նարեն է և նշանակում է «տուփ»: Այս պատմությունը առաջի՛ք Տե ղորդում է Հերոդոտոսը («Շատմություն», V, 92)

էջ 459 «Յայց... Այաֆսի նեա...» — «Իլիական», XI 542, ՏԼ լա իոն էգինայի թագավոր էակոսի որդին, Ջևի թորը: «Ինձ շափա- գու նց մի գովի » — «Իլիական», X, 249: «Դուք ինձ գիտես...» — «Ողիսական» VIII, 351: «Հատուցմանը Ջևն ինձ Երկիր շար- տեց...» — Տե ս «Իլիական» XIX 126 և հաջ: «Արդ՛ն մտանում է գիշերը » — «Իլիական» VII 282 283

ՄՆԱՀԱՎԱՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

էջ 440. ոմալ՛ կուծս մ Լե, թե սրասն ու առափնությունը մարմնական են.— Ստոիկների կարծիքն էր, որ հերքում էր Պլու տարքոսը: «Ս առափնությունն եղկվի...» — Անհայտ ողբերգու Մյունից

էջ 441. « դեպի հարստություն տանող ամառդարացր ուղիները » և «սանձարձակությունը, որը խոստանում է...» — Գարծվածքներ ան հայտ կատակերիտ թյունից, հավանաբար ցինիկ բնույթի ...ինչպես ի՞նչ անունն է ցույց տ սլիս... — Հունարեն «սնահավ սություն» ստաս ցի բե՛ն նշանակում է «աստվանավախություն»:

էջ 442 «Կախարդական բուն...» — Եվրիպիդես «Օրեստես», 211—212 «Երև դու շար երազ ես տեսել...» — Անհայտ կատակեր- գությունից Հեկատոս — խավարի և կախարդական հմայանքների աստվածուհին: «Ս ինչպես ս եմ ըկզմվել...» — Եվրիպիդես «Տ ո յունիներ» 764:

էջ 443 «Միայն բունն Լե » — Անհայտ կատակերգությունից: Լոկիկրուտես Սամոսացին (բռնապետ 538—522) եղել է խիստ դաժան և միաժամանակ արվեստին նվիրված մի մարդ:

էջ 444 «Սարդ ու կնոջ համար » — Անհայտ ողբերգությունից:

«Բոլոր մարդկանց համար մահը...»— Ինժեներներու ճառ XVIII 97: ..Պլատոնի խառնուրդ ասած...— «Տիմոն», 47Ճ:

Էջ 445 «Խայց երանք, ում Ջևար...»— Պինդարոս, I Պիթիական օդա 25: Տիրեսաս— ըստ ավանդության, նշանավոր թերեացի գուշակ և իմաստուն: Նա հօգուտ Ջևարի որոշեց սրա ու Հերայի վեճը, և դրա համար Հերան կուրացրեց նրան Ատամանոսու— Թերեի թագավորը, քամու աստված էրոսի որդին խելահեղության նուպայի ժամանակ որ Հերան էր հղել, սպանեց իր որդի Լեարքոսին նրան եղնիկի տեղ դնելով Ազավա— Թերեի հիմնադիր Կաղմոսի դուստրը: Բաքսոսու հիների հետ նա մուլուցքի մեջ բնկանց իր որդուն Պենթևսին, որին առյուծի ձագի տեղ դրեց: Հերակլեսի համար էլ երբ ևա խենքա նում էր...— Հերայի հղած խենթությանը բռնված Հերակլեսը սպա նեց Թերեի (կամ Կորնթոսի) արքայադուստր Մեդարայից ունեցած իր երեք որդիներին ինչպես և իր եղբար Իփիկլեսի երեխաներին:

Էջ 446. «...ու չ հիվանդություններ ու չ ծերություն »— Պինդարոսի շղթահանված օդայից: «Լուչ ևմ աշխից բաց քողել...»— Այսպես կոչված «Ոսկե բանաստեղծություններից» (42) անանուն մի գործի, որ տեղ շարագրվում են պլոթագորայան սամոնքի տար բերը: Իրա հեղինակը հնում համարվել է Պլոթագորասը:

Էջ 447. Սիոն Բորիսթենացի— ցինիկ փիլիսոփա մ թ ա III դար: ...Տիրիբազասը... դեն I նետել զենքը և բալլ տվել, որ ձեռքերը կապեն:— Խոսքը վերաբերում է Արտաքսերքսես II ի սատրապ Տիրիբազոսի ձեռքակալությանը, որը մասնակցել էր արքայի դեմ կաղմակերսված դավադրությանը Արտաքսերքսեսի կենսագրության մեջ (զլ XXIX) Պլուտարքոսը, ճիշտ է գրում է, թե Տիրիբազոսը զոհվեց թագավորի նիշակահիրների հետ բախտան ժամանակ:

Էջ 448 Սպարտայի դեմ մղվող պատերազմի ժամանակ...— Հալանաբար i թ. ա VIII դարի 2-րդ դեսին: ...և նիկիասին... և անփառունակ մահով մեռնել:— Նիկիաս (մոտ 470—413)— աթենացի քաղաքական գործիչ շափավոր դեմոկրատական ուղղության: Հալանակ իր ց նկության նշանակված լինելով Սիրակուզայի դեմ աթենացիների ուղղարշավի գործի պետ՝ նիկիասը իր անգործունեությանը կործանեց աթենական զորքը և մեռավ գերության մեջ: Նշված խավարումը տեղի է ունեցել 414 թ օգոստոսի 27-ին (տես Պլուտարքոս «Նիկիաս», զլ. XXIII—XXIV Թուկիդիդես, «Պատմություն», VII, 50—87): «Կլավկոս ևայի՛ր...»— Հատված մ թ ա. VII դարի 2-րդ կեսի քնարական բանաստեղծ Արքիլոքոսի բանաստեղծությունից: «...փաթաթելով լայն առաղաստը...»— Անհայտ երկից: Հեսիոդոսը խորհուրդ է տալիս...— «Աշխատանքներ և օրեր», 465: ...Համերոսի մոտ էլ Այաֆալ...— «Իլիական», VII 193 և հաջ «Յուրախանջուրն իր նիգուկը սրեց...»— «Իլիական», II, 382: «Յգ նի՛ր ինձ որ կործանեմ...»— «Իլիական» II, 414:

Էջ 449 « ողջ ֆաղափը լեցուն է »— Սոփոկլես «Էլդիպար

ւա» 4—5: Մեախագորսաւ Կլազոմենացի (Ընտ «500—428) — Լեւոփիլիսոփա Պերիկլեսի բարեկամը ...բայց Կիմմերներն ոչ ոք — Կիմմերներ — հնդկփրոպական ծագմամբ ցեղ մ թ ա VIII դարի սկզբում Կովկասի միջով ներխուժեցին Փոքր Ասիա և գրավեցին Փոյուզիան: Մ. թ ա VII դարի վերջից մինչև VI դ սկիզբը համարյա բոլորովին ոչնչացվեցին լիդիական թագավորների ձեռքով: Հոմերոսի համոզմունքը («Ոդիսևս» XI 13 և հաջ) թե կիմմերացիները ապրում են Օվկիանոսի ափին հավերժական խա վարի մեջ հեռագայում լսրձավ հա Իրնդունելի:

Էջ 450 Կինեսիոս — դիֆիրամբների: հեղինակ V դ մ թ ա Աթենքում հայտնի է եղել իր արտասովոր վարքուբարքով և կրօնա կան ծեսերի ցուցադրական խախտումներով: Կինեսիոսի «մշուշա սլատ» բանաստեղծական սկզբունքները ծաղրված են նրա ժամանա կակից Արիստոփանեսի կողմից («Թուլուններ», 1377 և հաջ): «...կամ ծննդկանին... մաշկասպանություն գործած»:— Այստեղ իր արտացոլումն է գտնում հույների կողմից աստվածների տարբեր երբեմն դժվարհամատեղելի հատկությունների պաշտամունքը: Նիս- բն — Թևբեի թագավոր Ամփիոնի կինը, Սիպիլոսի թագավոր Տանտա- լոսի դուստրը: Հուարտասալով իր զավակներով (աւասողելի վարկած ների մեծ մասում հիշատակվում են յոթ տղա յոթ աղջիկ), Նիորեն հրաժարվել է զոհ մատուցել Լատոնին Ապոլլոնի և Արտեմիսի մորը Գրա համար վերջիններս նետահարել են Նիո բել զավակներին, իսկ նա ինքը վշտից քարացել է «...վեց ջա- նել. աղջիկներին»:— Իլիական», XXIV 604 Հեկարե — Տրոյայի թագավոր Պրիամոսի կինը: «Մ, ինչպի՛ս կո զԷնայի »—«Լիլական» XXIV 212: Առարիփի աստվածուհին — սյաղաբերության աստվածու հի, Աստարտեին ազգակից:

Էջ 451. «...զլովան օրերելով...» — Սոփոկես «Անաիրգոնե» 291: Քերեսոս (Քերեսո) Կասսիոս — սյրեստրական դվարդիայի արի բուն 41 թ. սպանել է կայսր Կալիգուլային: «Իու ինձ կհատուցես...» — «Իլիական», XXII 20: Ոնց որ Տանտալոսը իր վրա կախված ժայ- ուրի տակից.. — Այդպիսի պատժի, առասպելի վարկածներից մեկի ա Իսձայն Ջևը ենթարկեց հանտալոսին՝ նյա հանցանքի համար

Էջ 452. ...արպես իրենց օրենսդիր վերցնելով Կրիտիոսին կամ Իրագորասին... — Կրիտոս (մոտ 460—403) — աթենացի սոփեստ և քաղաքական գործիչ, Պլատոնի ջլոսին աչքի էր ընկնում իր աթենիզ մով: Գիագորաս Մելոս կղզուց — փիլիսոփա V դ. մ թ ա, հայտ նի էր իր աթենատական հայացքներով: Նրա անունը անտիկ աշխար- հում հասարակ անուն էր դարձել անաստված կամ սրբապիղծ նշա նակություն (տես Արիստոփանես — «Գորտեր» 320 էլիանոս — «Խայտաբղետ յլատմվածքներ» II, 31): ...մասնուցում կին Կոնո սին — Տվյալ դեպքում նկատի է առնվո մ վյունիկյան աստված Բա

հալը «I դեմս զոհի» — Լմպեղոկ եսի «Մաքրում» փիլիսոփայա-
կան պոեմից

էջ 453 Ամեաւորիցն... սղջ ողջ թաղեց. — Այս մասին հա-
ղ ըզում է Հերոդոտոսը («Պատմութիւն», VII 114): Պլատոնի
խոստով ասած... — «Կրատիլոս» 403a և հաջ. Քսենոփանես՝
վոքրասիական Կոլոփոնից (մոտ 570—430) — բանաստեղծ և բնա-
փիլիսոփա առաջին ներկայացուցիչը այսպես կոչված էլենական
դպրոցի փիլիսոփա թշնան:

ԿԱՆԱՆՑ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ս ւն հատորում այս տրակասսը տվում է հասվածաբար:

էջ 404 Կլեյա — գելիյան քրմուհի որին նույնպես տրակաստ
է նվիրել Պլուտարքոսը՝ «Իսիսի և Օսիրիսի մասին»: «...ես հա-
մաձայն շեմ Թուկիդիդեսի հետ այս, նրա կարծիքով... — Թուկի-
դիդեսի մոտ («Պատմութիւն» II 45) Պերիկլեսը դիմելով աթե-
նացի կանանց ասում է. «Ձեզ համալ բարձրագույն գովեստն ա ն
կլինի, որ դուք շկորցնեք ձեզ ներհատուկ կանացի բնութիւնը որ
պես կլին ու քաղաքացի, և այն կլինն է արժանի մեծագույն հարգան-
քի որի մասին ամենից քիչ են խոսում տղամարդկանց մեջ, լինի
դա հանգիմանական թե գովասանական առումով»: ...հռոմեական
այն օրեկեր... — Այս օրհնքի մասին Պլուտարքոսը խոսում է Մարկոս
Յուրիոս Կամիլլոսի (գիկաստոր 337 թ.) կենսագրութիւն մեջ (գլ
VIII): Լեոնաիդա — հավանաբար նույնպես գելիյան քրմուհի: «Յզ-
նուրյան կանչել Մուսաներին...» — Ոչ բուրսովին ճշգրիտ մեջբերում
նվիրիդիդեսից («Հերակլես» 673 և հաջ.):

էջ 455. Զեւսիդես՝ Հերակլեայից և Նիկոմաքոս Խերեիյ — հայտ-
նի գեղանկարիչներ — մ թ. ա. IV դ 1 ին կես: Բակիս — առասպե-
լական գուշակ, որին վերագրվել են շատ հանելուկներ Շամիրամ
(Սեմիրամիդա, Շամուրամատ) — Ասորեստանի թագուհի (810 —
722) որին անտիկ ավանդութիւնը վերագրում էր այսպես կոչված
«կախովի այգիներին» ստեղծումը: Սեսոստրիս — եգիպտական մի քանի
փարավոնների անունը: Հնարավոր է որ ի նկատի է առնվում Սես-
ոսարիս III ը (XIX դարի երկրորդ կես մ թ ա) որը հիշատակ-
վում է Հերոդոտոսի կողմից («Պատմութիւն», II 102 և հաջ):
Թանակվիլիս — Հոմերի թագավոր Տարկվիինիոս Ավագի (մ թ ա VI
դ) կինը: Սերվիոս Տոլլիոս (մոտ 578—534) — Հոմերի նախավեր-
ջին թագավորը, որին վերագրվում են շատ բարեփոխումներ և
օրհնքներ: Պուրցյա — Մարկոս Հունիոս Երուտոսի կինը՝ Կատոն Ուտի-
լիցոս դուստրը: Էյրեհն — սնհայտ անձ

էջ 456. Կլեոմենես — Սպարտայի թագավորը (մոտ 520—490):
գլաց Գալափի վրա — 494 թվին: Էտ մղեցին Կլեոմենեսին... —
Հերոդոտոսի մոտ («Պատմութիւն», VI 76—81) արգիվուհիների
սիրանքը լի հիշատակվում և Կլեոմենեսի նսնայքը բացատրվում

է ուրիշ պատճառներով, Սոկրատես Արդուտացի (աղբել է, հավանաբար, ոչ ուշ քան մ թ ա 11 դարի 1-ին կեսին— Արդուտի պատմութեան վերաբերյալ երկի հեղինակը, Լեհալու («Ռուզմաշունշ»)— պատերազմի աստված Արեսի մականունը

էջ 457. Նորալուսնին— ամսվա 1 ին օրը: ...ինչպես Հերոդոտեսն է սլատմում...— «Պատմութիւն», 11, 83: Երբ Կյուրուք պարսիկներին հանեց Աստիպոս քաղաքի դեմ... Ի նկատի է առնվում Կյուրոս Ավագը, որը 553 թ. հալթեց մեղացոց թագավոր Աստիպոսին և հպատակեցրեց Մեդիան, ...փախչում էին դեպի Բաղամ...— սյսինքն դեպի Պերսեպոլիս:

էջ 458 Արիստոտիմոսը, բռնապետ դառնալով Լիդույա մ... Անտիգոնոս քաղաքի ռզորմածուքյամբ:— Արիստոտիմոսը եղել է Մակեդոնիայի թագավոր Անտիգոնոս Գոնատոսի (283—239) զբաղմունքը — մարզ՝ Պելոպոնեսի արևելքում:

էջ 459 ...ծեսի համաձայն մեկնելով սրբազան Եյո դ'եր — Գանով իսկ խնդրանքին տրվում էր սրբազան բնույթ

էջ 462. .. տեսարժանների մեջ...— Մինչև մ թ ա 1 դարի կեսը Գալաթիան բաժանվում էր 4 մարզերի տեսարարիաների:

էջ 465. Կլոթո— Մոյրա երեք քույրերից (ճակատագրի և բախոսի աստվածուհիներ) մեկը: Կլոթոն Լաբետիսը և Ատրոպատը Զեսի աստվածուհի Թեմիսի դուստրերն էին

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԻ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻ ԵՎ ԱՐԻՌԻՓՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ճ ո ս առաջին

էջ 467 « ուրախ գիշերելու է անցկացրել.. »— Լլլական 1X, 325—326: Սարդանապալ— Ասորեստանի թագավոր (մոտ 668—626)

էջ 468 Միհրդատ— Գալեհի փեսան և երե վրա նասած Պաղոմեոսը.. — Հմմտ, զերհում Ալեքսանդրի կենսալուծությունը, զլ 1 XIII, որտեղ Պաղոմեոսի փոխարեն հիշատակվում է Պեկեստոսը ...հակվելով դեպի Ամինտասը և Աերոպոսի որդիները...— Մակեդոնացի Ամինտասը փախսվ Պարսկաստան և ժողայութեան մտավարժայի մոտ: Մակեդոնիայի թագավոր Աերոպոսի որդիներին սպանեցին՝ կասկածելով Փիլիպոսի մահվան մեջ նրանց մասնակցությունը և նենալու համար:

էջ 469. Անաբալմենես Խամպակոնից (մոտ 380—320)— պատարան և հռետոր, հեղինակ Ալեքսանդրի շարժանված պատմության Միլլոզիզով— ապացուցման զարծվածք, որը կազմված է լինում երկու փոխադարձորեն կապված նախադրյալներից և մտահանգումից: Միլլոզիզմի տեսությունը մշակել է Արիստոտելը շի մասնակցել զբոսանքներին Լինկեյոն մ կամ մկաղնիայում...— Հունական փիլի

խայտական չպրոցններից շատերում ռատցումը տեղի էր ունենում գրասանքի ժամանակ: Գոյություն ունի մի վարկած, թե «պերիպատիկենի» անվանումը ծագել է հունարեն «պերիպատոկեն» («զբոս նել») բայից: Լիկեյոն— պուրակ Աթենքի մոտ, նվիրված Լիկեյան Ապոլլոնին) «Լիկեյան» բառը կարելի է հասկանալ որպես «գալլեր հալածող») որտեղ գտնվում էր Արիստոտելի դպրոցը: Ակադեմիա— Սթենքից ոչ հեռու այգու և զիմնասիտնի անվանումը, որոնք նվիրված էին հերոս Ակադեմոսին: Այստեղ է գտնվանգել Պլատոնը: Արևեսիլայոս (316—241) — հիմնադիրը Միջին (II) Ակադեմիայի էջ 470. ...գիրք գրելը թողել են ասիեսաներին. — Հույները սովորում էին անվանում փիլիսոփայության ու հարտարախոսության վարձու դասատուներին: ..գտնվում էին Կրիտիոսներ, Ալքիբիադեսներ, Կլիտոփոնոսներ... — Այսինքն՝ մարդիկ, որոնք դավանանում էին «մաքուր փիլիսոփայությանը»: Կրիտիոսը Սոկրատեսի աշակերտների թվին էր պատկանում, բայց հետագայում «երեսուն բանասերների» շարքն անցավ: Ալքիբիադեսը, որը նույնպես լավ ծանոթ էր Սոկրատեսի հետ, ընդհանրապես անսկզբունք բաղաբանական արկածախնդիր էր: Կլիտոփոնոսը, ըր, հնարավոր է, որ ունկնդրած լինի Սոկրատեսին, մասնակցել է օլիգարխիական հեղաշրջմանը Աթենքում (411 թ): Արախոսիա— մարդ՝ Գեդյուսիայից հյուսիս: Սոզոհանա— մարդ ժամանակակից Սամարյանդի շուրջը: ...գարմանում ենք 1 Ջենոնի վրա, որը համոզել է բարեկացի Գիոզենեսին... — Ջենոն անվան տակ թերևս պետք է ասկանալ Ջենոն Տարսիացուն, որին Գիոզենեսը փոխարինել է որպես ստեիկյան դպրոցի պետ (204 թ. Նետո): Ստեիկենքի դպրոցի հիմնադիր Ջենոնը՝ Կիպրոս կղզու Կիտիոնից (336—268) ապրել է Բիոզենեսից ավելի բան հարյուր արիտասը:

էջ 471 Իրիլա դրանց նաև Լադալներ — Սրատեսի բնակարանը և որի մոտ էր փախել Քեմիստոկլեսը, նրան կառավարելու տվեց Մազենեսիա Լամպսակոն և Մինետոս բաղաբաները: ...Կովկասը հունական Լադալին հարեանություն անող... — Խոսքը վերաբերում է, հավանաբար այսպես կոչված Կովկասյան Ալեքսանդրիային: ուր տեղադրվում է ժամանակակից Աֆղանստանի տարածքում:

էջ 472. ...Հելլենապոնտոսի կամրջի կառուցման վրա — Այս մասին պատմում է Հերոդոտոսը («Պատմություն» VII, 33 և հաջ.):

էջ 473 Անախիբիդաներ — անդրավարտիք շարվարի տեսքով, պարսից թագավորների զգեստներից: Արիստիպպոս՝ Կիրենայից (մոտ 435—355) — Սոկրատեսի աշակերտը, հիմնադիրը այսպես կոչված կիրենաիկների դպրոցի, որտեղ քարոզվում էր վայելքի պաշտամունքը

էջ 473 Տեբեներ — թրակական ցեղ:

էջ 474 Մերոնի Անտիգոնոսը.. — Այսինքն Անտիգոնոս I Ալեքսանդրի զորավարը «Խոսքի Լուսի» շուրթելին — Անհայտ ստեղծագործությունից:

էջ 475. Տրիպալներ — թրակական ցեղ «Հիլլադայում հույակ

ված...» — «Իլիական» III, 179 « երդելով հերոսների փառք » — «Իլիական», III, 189

Էջ 476 Էլեացի Պիրեոնին .. տասը հազար ոսկեզրամ — Պիրոնն՝ Էլիդայից (մոտ 360—270) — հիմնադիրը նորակազմիական սկեպտիցիզմի: Կա մի վարկած, թե նա դրամ է ստացել ի պատիվ Ալեքսանդրի դրած զովասական երկի համար: « եթե ես չլինեի.. Արգեադոս...» — Մակեդոնիայի թագավորները ըստ ավանդության իրենց ծագումը էլիսեցնում էին այսպես կոչված Մակեդոնական Արգոսից, որը ըստ ժամանակակից հետազոտողների գտնվում էր Մակեդոնիայի արևմուտքում՝ Էպիրոսին մոտիկ: ոռնմապետ ասածու ու հախապապի: — Լեզնիզներից մեկը մակեդոնյան թագավորներին սերած էր համարում Դիոնիսոսից: ..գրամը վերահասեմ — Ըստ մի շարք հեղինակների տված տեղեկության Դիոզենեսը, տնօրինելով դրամահատումը և գուշակից խորհուրդ ստանալով «արժեքների վերագնահատում կատարելու» վերաբերյալ հակառակ իմաստով է մեկնաբանել այն և սկսել է դրամ կեղծել:

Էջ 478. Սպիրաանը զսպվածությամբ է դրսևորել... — Այս մասին տես Պլատոն «Խնջույք», 217a և հաջ.: Անախարեսը սա ավիշ չէ այլ արյուն... — Տեքստի բացթողումը լրացված է ըստ II ճառի զուգահեռ տեղի: Մեղքերումը վերցված է «Իլիականից», (V 340): « Ամենից լավ խորհրդանշանը » — «Իլիական» XII, 243:

Էջ 479. ...Թունկիդիդեսի բառերով ասած... — «Պատմություն», II, 87: ...իբ նեցուկը: — I ճառի վերջավորությունը լի գահպանվել:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԻ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻ ԵՎ ԱՐԻՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ճառ երկր ԲԳ

Էջ 481 Պոլիքսենեն Պրիամոսի դուստրը զոհ է մատուցվել Աքիլլեսին: Արեելայոսին... բանաստեղծ Տիմոթեոսը... — Արքելայոս (413—399) — Մակեդոնիայի թագավորը: Տիմոթեոս — Տիմոթեոս Միլեթացի: Ալյուրեների թագավոր Անթեոսը... — Թե ում մասին է խոսքը հշգրիտ հայտնի չէ: Թարբարոս ցեղերի նման անուհով մի առաջնորդ պատերազմել է Փիլիպոս Մակեդոնացու դեմ:

Էջ 482. «...զենեք ու գրահով հզու հապլիտ » — Էսքիլեսի անհայտ ողբերգությունից «Բարենուհչ կիֆարայի նվազը...» — այս լափատողը պատկանում է Ալկմանոսին՝ սարդեսցի բանաստեղծ, որ ապրել է մ.թ.ա. VIII դ կեսին (Սպարտա):

Էջ 483 ...դրան մի թագավորն էլ բավական է — Աֆան քաղաքն ու լեռը գտնվում են Մակեդոնիայի Ակաիոս թերակղզում

Ալեքսանդրը ակնարկում է Քսերքսեսին, որը Հերոդոտ սի գատ մածի համաձայն («Պատմություն», VII, 22—24) հրամայել է նա վարկելի ջրանցք փորել Աֆոնի պարանոցի միջով: Էմոլյան լեռները գտնվում են Հնդկաստանի հյուսիս-արևմտ տքում:

էջ 484 Անտիսթենես Աթենացի (մոտ 444—366)— Սոկրատեսի աշակերտը ցինիզյան դպրոցի հիմնադիրը: Էպիքարմոս Սիրակուզայից (մոտ 540—460)— իբիսոսիա-պլութագորական: Իր հայացք ները նա շարադրել է ոչ մեծ կատակերգո թյուններում որոնցից միայն հատվածներ են պահպանված:

էջ 485. Օարսոս (Արսոս) — Արտաքսերքսես III-ի որդի Օքսոսը պարսից արքան (338—336) որին դահ բարձրացրեց ներքինի Քա զոյաը թունավորելով նրա հորը: Իսկ նիկոմեդոսը, նուսեակալ ժողովրդի ազատարձակյալը:— Իրոք այդպես էր իրեն կոչում նի կոմեդոսի հայրը Քերեի թագավոր Պրուսոս II-ը (182—149):

էջ 486 Մելեագրոս — Ալեքսանդրի զորավարը: « օրինակ Քա-րիլոսը որին կիւուրգոսը... — կիւուրգոսի կենսագրության մեջ (գլ III) այս երեխան անվանված է Քարիլլայոս

էջ 487. « բեռը կիմն էլ կ ոանի » — Արիստոսիանես Ջիավոր ներ» 1056: « ..ստորիններինց ով ու...» — Եվրիպիդեսի շպահպան ված ողբերգո թյունից: Կլիտոսը, Ամոսգոսի մոտ խորտակելով երեք րե շոս... ուզմանով... — Ի նկատի է առնվում Կլիտոս Ճերմակը (որին շպեսը է խառնել Կլիտոս Սևի հետ որը զոհվեց Ալեքսանդրի ձեռք վ) Այսպես կոչված կամ/սկան պատերազմի ժամանակ (հո նական քաղաքների ապստամբո թյո նը Աթենքի գլխավորությամբ ընդդեմ մակեդոնական սիրապետության 322 թվին) նա եզեյան ծովի Ամերգոս կզգո մոտ շխշախեց սթենական նավատորմի խո շոր ուծերը այլ ոչ թե 3—4 ուզմանով Քեարենե — սրբազան յաո վիրակներ որոնք ուղարկվում էին սյատզամախոսին հարցում անե յո կամ որեէ աստծու զոհաբերություն կասարելու համար

էջ 488 Կլեարհոսը զառնալով Հերակլեսայի բռնա պետ անվանել էր Կերավնոս: — Կլեարքոսը հղել է Պոնտա կան Հերակլեսայի բռնապետը (364—353): «Կերավնոս» հունարեն յշանակում է «կայծակի հարված» «շանթ ու որոտ» Իսկ Դիոնի-ւսը... — Դիոնիսոս Կլտսեր Սիրակուզայի բռնապետ (367—344), ...իւր զուտուրերից մեկին անվանել էր... — բնագրում՝ «Արեսե» (աոս ք/նություն) «Սոփրոսինե» (բարեմտություն), «Դիկեսսինե» (արզս րություն), իրենի բրեց անվանել են Բարեբարենե — նկատի է առնվում Ալեքսանդրին հաջորդած հելլենիստական թագավորների փքուն մականունները: էվերգեստոս — «բարեբար» Սոսերոս — «փրք կիլ» Մեգալոս — «մեծ» Կալլինիկոս — «հաղթող»:

էջ 490 Ասարթոսը խաբեությանմբ իրեն հայտարարեց զար տալան — Ալեքսանդրի կենսագրության մեջ (գլ LXX) այլ զան

ցանքը վերագրված է Անտիոքեցիներին: ..խոստովանեց, որ սիրահար
ված է Տելեսիպպիին...— Ալեքսանդրի կենսագրության մեջ (զլ XLI)
դա տեղի է ունեցել Եվրիլոքոսի հետ: Ավտոփրադատոս— պարսից
սասարապ Փսոնաբազեսի հետ ղեկավարում էր պարսից նավատորմը:

Էջ 491 Ժիու խիսինըով ինչպես երբևէ Դարեհը որդին Գիս-
ասապի.— Հերոդոտոսի պատմածի համաձայն («Պատմություն»,
III 84—87), պարսից գահը խլած ուղուրպատորների սպանություն
ից հետո, դավադիրները պայմանավորվել էին թե թագավոր կդառ-
նա իրենցից նա ում ձին առաջինը կխրխնջա արևը ծագելուն պես:
Դարեհին (Դարեհ I, 521—486) հաջողվել է դա գլուխ բերել իր
ձիապանի օգնությամբ: ...կամ կանացի մեքենայություններով,
ինչպես հետագայում Քսերքսեսը — Դարեհը Քսերքսեսին իր ժա-
ռանգորդը դարձրեց դեռևս 498 թ. Քսերքսեսի մոր Ատոսակ սապ-
րանքների/Վահանքով (Հերոդոտոս, «Պատմություն» VII, 3)

Էջ 492 Պարոս— քաղաք Կիպրոս կղզում: «Բնկերներ» (hela-
րοι) — Ալեքսանդրի թիկնապահներն ու ղվարդիան: Պաղոմեոս II
Փիլազելիոսը (285—246) եղել է Պաղոմեոս I-ի որդին:

Էջ 493. « Ե նիգակով, և սրով...» — Իլիական» XI 266, ոչ
լե Աքեհասի նման մի քիչ արյուն երևաւ — «Իլիական» IV 129
և հաջ.:

Էջ 494 Լուսիրիս — Եգիպտոսի առասպելական թագա-
վոր Պոսեյդոնի որդին: Ըստ սվանդության նա զոհարեցել
էր բոլոր այն տարները սցիններին ու ինք հանդիպել էին իր տե-
ր վիշան մեջ մինչև որ սպանվել էր Հերակլեսի ձեռքով ..նալի
բունյան գինի և... նիրգանյան ձկներ — Հալիբուս 4 ս է Սիրիա
յամ Հիրկանյան ձկներ — Կասպից ծովի ձկներ:

Էջ 495. «Ուտեղ ևն նրա...» «Իլիական», X 407 Այս միջա-
դեպոսն Ողիսևսը գերի ընկած տրոյացի Գուլոնից խ սք է քաշում
տրոյական զորքի գասավորոթ սն մասին: Փիլարեոս — պատմաբան
III դ մ թ ա.:

Էջ 496 «Աեսին շանրանիցին էլ նուսիզևսին».— «Իլիական»,
II 478—479 էնոսիգիոս (Երկրասասան) — Պոսեյդոնի մական-
ունը Միլտիադես — աթենացի ստրատեգոս պալսիկնելին Մարս
թոնի մ տ 490 թվին հաղթ: զը

Էջ 497 ..նեղումը... ծովափնյա Մլուռնալի մոտ — Երբ
Մետոնան Պելոպոնեսի հարավարևմտյան ավին գտնվող ամրոցը,
ւշաշարված էր աթենացիների կողմից Բրասիդեսը կարողացավ
ճեղքել մտնել այնտեղ՝ դրանով իսկ սկիզբ դնելով իր ռազմական
փառքին (տես Թուկիդիդես «Պատմություն» II 25): Օֆսիգրակներ —
մալոսներին ալգակից ցեղ թնակվել են Հնդկաստանի հյուսիս արև
մուտքո մ

ԶԱՅՐՈՒՅԹԸ ԶՍՊԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

էջ 500. Սուլլա— Սեքստիոս Սուլլա, Պլուտարքոսի հոմանացի բարեկամներից մեկը: Ֆունդանոս— հնարավոր է որ Գայոս Մինուցիոս Ֆունդանոսը լինի մ. թ 107 թվի լրաչուցիչ կենսուլը:

էջ 501. «Օ, այս Հեկտորն հիմա...» — «Իլիական» XXII, 373 Մուսիքիոս Ռուֆուս— ստորիկ փիլիսոփա մ թ 1 դարի կես էպիկ տեաեսի ուսուցիչը:

էջ 503. ...ինչպես Հոմերոսը է ասում — «Իլիական» XXIII 598: «Էլիպորա, մանկա թյան » և «Դու ուզ ես ուղիքի եկել...» — Եվրիպիդես, «Օրեստես», 72 և 99 «Մուլեգեկով կործանեմ մ է » — էսթիլեսի անհայտ ողբերգությունից:

էջ 504 Հերոնիմոս Հոոդոս կղզուց — պերիպատիկ փիլիսոփա, III դ մ թ. ա.: «Ասաց և Պելևսին պատեց...» — «Իլիական» XVIII 22: «...մինչև փորոքիկը...» — Անհայտ երկից: «Թե ով ես զո և ուտեղացի...» — 5—6 առդերը ալեքսանդրիացի բանաստեղծ Կալլիմաքոսի (մոտ 300—240) 42-րդ էպիգրամից են:

էջ 505 Թամիրիս — թրակացի առասպելական կիֆարահար: Հոսա ավանդության նա մրցել է Մուսաների հետ կիֆարա նվագելու ար վեստի մեջ, բայց պարտվել է և կուրացվել: «...բարձրանելուն բես-րի...» — Սոփոկլեսի անհայտ ողբերգությունից: ...Պանդարոսը երգ վում է թե թող փորձանք զա իր գլխին... — «Իլիական» V 216 Պանդարոս — արոյացի նշանավոր նետածիգ, որն սպանվեց Դիոմեդեսի ձեռքով: ...Քուբեթեսը ծովը խառանեց ու խառազանեց... — Երբ փոթորիկը փլցրեց Հելլեսպոնոսի երկու կամուրջները, որոնց վրայով նրա բանակը պետք է անցներ Եվրոպա (տե՛ս Հերոդոտոս «Պատմություն», VII 35—36): Հիպոկրատես Կոս կղզուց (մոտ 460—370) — նշանավոր բժիշկ և գիտնական:

էջ 506. Գայոս Գրակոս — Տիրերիոս Գրակոսի եղբայրը ժողովրդական արիքուն 121 թվին: « մումով օծված...» — էսթիլես, «Պրոմեթեոս», 574—575 «Քեզ վայել չէ ջվճացնել...» — Անհայտ ողբերգությունից: «Նրբին ոսկով...» — Տողեր անհայտ հեղինակից թերես, Սիմոնիդես Քեոսացուց: « մեկին խախտե՛լով » — Անհայտ ողբերգությունից:

էջ 507 Պլատոնի սրտահայտ թյամբ — «Օրենքներ» XI 395a

էջ 508 ...որին ինչ-որ մեկը հմանեցրել է — Պլատոն «Պե ստություն» III, 411b: «Տղամարդու բեֆին...» — Անհայտ ողբերգո թյունից: «Նրա վզին հախր...» — Անհայտ բանաստեղծությունից:

էջ 509 «Ավելի լավ է գտնել մի երկիր...» — Հարասություն «Ողբականից», XI, 122 XXIII, 269: Հիանալի կերպով էին վարվում Պիտագորասը Փրասիբուլոսի և Պորսենան Մուցիոսի հետ. — Պիտագորասես (մոտ 600—528) — ամենացի բանասէտ 561 թվից: Ինչպես Պլուտարքոսն է պատմում («Արքաների և գոյավարների ա

սուլթներ», 30 1890) երիտասարդ Փրասիբուլոսը Միլետի ապագա բռնապետը, սիրահարված է եղել Պիսիստրատեսի դստերը և համբուրել է սրան, ինչը հույժ բարկացրել է ազդեա մորը: Սակայն Պիսիստրատեսն ասել է «Ծթե պատժենք նրանց, ովքեր մեզ սիրում են, ապտ էլ ի՞նչ անենք նրանց, ովքեր մեզ չեն սիրում»,— և դստերը ավել է Փրասիբուլոսին: Մուցիոս Սցևոլա («Չախլիկ») — հռոմեական առասպելական հերոս: Մտածելով սպանել Հոռմի թշնամի էարուսկների թագավոր Պորսենեսին (մ. թ. ա Վ1 դարի վերջ), նա թափանցել է սրա ճամբարը բայց բռնվել: Հարցաքննության ժամանակ Մուցիոսը աչ ձեռքը դրել է զոհարանի վառվող ածուխների վրա: Ապշած Պորսենեսը սուրը վերադարձրել է նրան և սկսել է խաղաղությամբ տրամադրվել Հոռմի հանդեպ:

էջ 510. Փիլեմոն (մոտ 361—265) — աթենացի ականավոր կառավերգակ, Մենանդրոսի ավագ ժամանակակիցը և մրցակիցը: Պարետոնիոս — քաղաք և նավահանգիստ ժամանակակից Լիբիայի տարածքում: Բարեհամբույրն է — բնագրո մ Մեյլիթիոս (Meilichios):

էջ 511 «Առանց գովասանելի » — Սոփոկլեսի շղահ գանված ողբերգությունից: ...այդպես են սպանվել Կյուրոսը և բեբեացի Պելոպիդեսը: — Կյուրոս Կրտսերը զոհվել է Կունակոսի ճակատամարտում էրբ զայրույթի ազդեցության տակ նետվել է իր եզրայր Արտաք սերջսեսի վրա նկատելով նրան կովոզների մեջ (տե՛ս Քսենոփոն, «Անաբասիս», 1 8 26, 27): Պելոպիդեսը զոհվել է Կինոսկեֆալթի մոտ Ալեքսանդր Ֆերսցու դեմ տրված ճակատամարտի ժամանակ (364 թ. ամռանը): Չտիրապետելով ինքն իրեն՝ Պելոպիդեսը կատաղության պոռթկման պահին առաջ է նետվել ցանկանալով բրոնսպետին մենամարտի հրավիրել, բայց զարկվել է (տե՛ս Պլուտարքոս, «Պելոպիդես», գլ XXII): Ագարակես (մոտ 362—288) — հույն պորավար, 316 թվից Սիրակուզայի բռնապետ, եղել է բրուտի րավակ:

էջ 512. «... որանդ վախն է այնտեղ էլ խիղհը...» — Տող՝ «Կլարիական» անանուն պոեմից գրված Հոմերոսի նմանությունամբ և լուսկ հատվածների տեսքով պահպանված:

էջ 514 «Այո՛, արեա ում...» — Սոփոկլես, «Անտիգոնն», 563—564: Ատե — խենթության ու դժբախտության աստվածուհին: «Ընկց ինքն էլ պատրաստ էր...» — «Իլիական», XIX, 138:

էջ 515 «Ում որ շոնացնես. » — Անհայտ կատակերգո թյոնից:

էջ 516 «...ամենից ուրախ ընթրիքն է » — «Նդիսակա՛ ԿԿ 392: Քսանտիպե — Սոկրատեսի կինը:

էջ 517. Սենեկա Լուցիոս Աննոս (մ թ. ա 4 թ — մ թ 65 թ.) — նշանավոր ստոիկ փիլիսոփա և գրող, եղել է կայսր Ներոնի (54—68) դաստիարակը: «Կորի՛՛, անիծյա՛լ...» — «Իլիական» XXIV, 239—240:

էջ 513 Եվկլիդես *Մեզարուից* (մոտ 450—380) — Սոկրատեսի աշակերտը միլիսոփայության այսպես կոչված մեգիարական դպրոցի հիմնադիրը: Պոլեմոն — Պլատոնի հետևորդը, 314 թվից գլխավորում էր Պլատոնյան Ակադեմիան: Էսֆրենես — Սոկրատեսի աշակերտուհի Երկապազուն Արիստիպպես Կիրենացու բարեկամը հեղինակ չպահպանված սոկրատյան երկխոսությունների: Ջէ՞ որ ղզզզված... — Անհայտ ողբերգությունից: Եթե Չենոն... — Ի նկատի է առնվում Չենոն Կիտիոնացին:

էջ 519 Այստեղից մի Երգ է — Անհայտ ողբերգությունից դովաստնական կարծիք տալով մաթեմատիկոս Հելի կոնի մասին.. — «Նամակներ XIII, 360 ԸԸ: Հելիկոն Կլզիկեցի — մաթեմատիկոս և աստղագետ, Եվդոքսիոս Կնիդացու և Պլատոնի աշակերտը:

էջ 520 Պլատոնը նաև այնպես է արտահայտվում — «Օրենքներ», VIII, 835Ը: Մանկանացուներին լավ զենելիս. — Սոփոկլեսի կորած ողբերգությունից: Կառը ղեզղվ — Սոփոկլեսի կորած ողբերգությունից:

էջ 521. Աստված մյալն և ուր րումերի վրա — Եվկլիպիդեսի կրած ողբերգությունից

ՇԱՏԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

էջ 522 «Անկառող եմ » — Եվրիպիդեսի չպահպանված ողբերգությունից: Իրաչելով ճոզոս լարին... — Անհայտ ողբերգությունից

էջ 523. Լոխ'ու, տղա'ս... — Սոփոկլեսի չպահպանված ողբերգությունից: ...ասում են, թե Հերմեսն եկավ... — Այստեղ, հավանաբար արտացոլում է գտնում Հերմեսի՝ որպես ողջերի ու մեռածների աշխարհի միջնորդի «հողիների ուղեկցողի», ամենայն անիմանալիի և խորհրդավորի պաշտամունքը: ...բորեասն է... — Անհայտ բանաստեղծությունից:

էջ 524. ...անվանել Եվրիպիդեսը — «Բաքոսուհիներ», 380

էջ 525. «Կիևու ուծն » և «այնպիսի մի բառ.. » — «Ողիսական» XIV 463—465

էջ 526. Չար եմ խոսմեղ լոկ... — Սոփոկլեսի չպահպանված ողբերգությունից: Լիսիաս (մոտ 445—380) — աթենացի նշանավոր հռետոր: Հենց Մուսայից.. — Անհայտ քնարական բանաստեղծությունից: Հույժ անմիտ բան է... — «Ողիսական», XI 452—453

էջ 527. Սուլլան, որ շրջապատել էր Արեմեղ — Սուլլան Աթենքը շրջապատեց 87 թվին: ...այլ ճոզս էր ներում... — «Ողիսական» XI, 54: Հեփրալսալիոս — անցատեղ Աթենքի քաղաքային պարսպի մեջ Պիրեյան գարպասից ոչ հեռու: ...զարբր Բաղաֆ մացոնի: — 36 թվին Կերամիկոս — Աթենքի մի շրջան, որը հայտնի է իր բրուտական արհեստանոցներով: Ինչպես արտահայտվել է Պլատոնը — «Օրենքներ», XI, 395a

էջ 528 Հիմար է հա ով հուսալին բողած...— Հեսի
 դոսի շպահստանված երկից: Փիլիսոփա Զեհնը... բըռ-
 նապետի երեսին.— Զեհնն (մոտ 490—430), Հարավային Իտալիայի
 էլեւայից Պարմենիդեսի աշակերտը, էլեյան դպրոցի փիլիսոփա
 դոճվել է համանաբար տեղական բունապետ Եւարքոսի դեմ նյութ-
 ված գովադրութեան բացահայտման հետեանքով ..ստացավ էգ
 Առյուծը. հա Հարմոդիոսի և Արիստոգիտոնի ընկերուհին էր...—
 514 թ հղբայրներ Հարմոդիոսը և Արիստոգիտոնը սուանեցին Աթենքի
 բունապետ Հիպպարքոսին՝ Պիսիտրատեսի որդուն: Ըստ Պալսանիոսի
 տված տեղեկութեան («Հելլադայի նկարագրութիւնը» 1 23, 1—2)
 Կանյայի (էգ Առյուծին) հարցաքննել է ինքը՝ Հիպարքոսի ողջ
 մնացած հղբայրը:

էջ 529 Ամեն ինչ կպահպանեմ...— «Ողիսական» XIX 494
 խորապես համակված...— «Ողիսական» XIX, 210—212: Սիրա
 սուն սիրտը.. — «Ողիսական», XX, 23: լոել կարիքի զեպում —
 Եվրիպիդեսի կորած սղբերգութիւնից

էջ 530 Լսելով Կրատերոսի հարձակման մասին Եվմենոսը.
 անաշեցին միայն մեռած ժամանակ.— Եվմենոս (մահ 316)—
 Ալեքսանդրի մերձավորներից մեկը: 322 թ. Պերդիկկասը նրան
 նշանակեց Կապադովկիայի և Հայաստանի կուսակալ: Եվմենոսի դեմ
 Լիւզի Կրատերոսը՝ Անտիպատրոսի զորավարը Պերդիկկասի թշնա-
 մու 321 թ նրանց միջև ճակատամարտ տեղի ունեցավ որտեղ
 Կրատերոսն սլանվեց: Եվմենոսի կենսագրութեան մեջ (գլ VI—
 VII) Պլուտարքոսը ասում է նաև թե Եվմենոսի հաջողութիւնը նշա
 դասվածութիւնն ապահովեց նա իր զորավարներին ու զինվոր-
 ներին շնայտնեց թե նրանք պիտի կռվեն իրենց հղբայրներին՝ մա-
 կեզոնացիներին դեմ «Խոսքը բնավոր է»:— Հոմերոսի մ տ սա հան
 իսկ ամ է ամենուրեք

էջ 531. ...պատվելով բերն բերով — Անհայտ և կից:
 Իդիլան անտառ — Եվրիպիդես «Ինո», 411—413:

էջ 532 ...որ իր երկու բռները՝ աղջկա տղաները զոնվել են,
 իսկ Պաստուսոսը...— Խոսքը վերաբերում է Օգոստոսի դստեր՝
 Հուլիայի և Մարկ ս Վիպսանիոս Ագրիպպայի սղանիրին Գայոս
 Կեսարին (մահ. մ թ 4 թ.), Լուցիոս Կեսարին (մահ. մ. թ 2 թ)
 և Ագրիպպա Պաստուսոսին (մահ. մ թ 14 թ.) .իրեն ժառանգորդ
 զարձնել խոքը որդուն:— 1 Նկատի է առնվում ապագա կայսր Տի-
 բերիոսին (14—37) Օգոստոսի կին Լիբյայի որդուն սոաշին ա՛ուս-
 նուց՝ Տիբերիոս Կլավդիոս Ներոնից:

էջ 533 Փիլիպիդես— Բթենացի հայտնի կատակերգակ IV—
 III դ թ. ա.: Սելևկոս Կալլիսթիկոսը, գալարների դեմ սված
 նակատամարտում կորցնելով իր ամբողջ զորքը...— Սելևկոս Կալ
 լիսթիկոսը (246—225) գալաթացիներից ջախջախվեց 239 թ Անկիրայի
 մոտ՝ Փոյուզիայում Խոսրոյի գլուխն է՛լ ավելի արագ — «Իլիա-
 կան» Է, 457:

էջ 534 որ փառքն այլ ոք չիւեր... — «Իշխական», XXII 207

էջ 535 Իմ լսողութիւններ, թե՛ հոգիս... — Սոփոկլես, «Անտի
գոնէ» 324—326: Իրիկոս՝ Հարավային Իտալիայի Ռեգիոմից (մ
թ. ա Վ ի դ. 2 րդ կես) — հայտնի քնարերգու բանաստեղծ: Ներքեում
արժող լեզուներ հորինվել է արդեն հելլենիստական դարաշրջանում:
Իրիենիա — վրեժխնդրութեան աստվածուհի, որը մարդուն պատժում է
սրբազան պարտականութիւնները չպահպանելու համար Պատիժ
(բնագրում «Պենա») — հատուցման, պատժի մարմնացում:

էջ 536 ... Եվտիկրատեսը Դեմոսթենեսի արտահայտությամբ մա
կեղծական անտառափայտով ծածկում էր իր տուր... — Այսինքն
հարստացավ դավաճանութեան միջոցով: Դեմոսթենեսը (XIX, 265)
Եվտիկրատեսի փոխարեն կասթենեսի անունն է տալիս: Եվտիկրատեսն
ու կասթենեսը Օլիմպոսը մատնեցին Փիլիպոսին, Եվթորքոսին ու
Փիլարգոսին... քաղաքը հող շնորհեց: — Ի նկատի է առնվում էվ
բեյա կղզու դավթումը պարսիկների կողմից 490 թվին: Եվթորքոսի
և Փիլարգոսի դավաճանութեան մասին հաղորդում է Հերոդոտոսը
(«Պատմութիւն», VI 101): Ո՛չ, զո առատաձեռն շեռ — էպիքար
մոսի կորած կատակերգութիւնից

էջ 537. Պլատոնը գրում է հրանց... — «Պրոտագորաս», 342e:
« Դիոնիսոսը կարենաւում է » — Դիոնիսոս կրտսերը 344 թ
արտաքսվել էր Սիրակուզայից և բերվել կորնթոս: ամֆիկ-
տիոնները գրել են... Պիթյան Ապոլլոնի տաճարի վրա — Ամֆիկ-
տիոններ — Ամֆիկտիոնիայի անդամներ (կրոնական պաշտամունքի
պահպանութեան և աշակցութեան միութիւններ որոնք կրում էին
Աթենքի առասպելական թագավոր Ամֆիկտիոնի անունը նա ով
քաղաքը նվիրել էր Աթենասին): Այստեղ ի նկատի է առնվում
հայտնի Դելփիան Ամֆիկտիոնիան, որի անդամները հավաքվում էին
Ապոլլոնի տաճարում: Լոկսիոս — Ապոլլոնի մականունը, որը ծագել
է հավանաբար, «լոկսոս» — «ծուռ» բառից և նշանակում էր «թշուր»
այսինքն՝ երկիմաստ ու լակոնիկ պատգամախոսներ:

էջ 538 Սկիւրոսը կառավարել է ենթադրաբար 11—1 դարերում մ
թ ա : ... հողը փառելով... — Անհայտ կատակերգութիւնից:

էջ 539. Վազֆի և խորհրդի... — Սոփոկլեսի շպահանգոված ողբեր
գութիւնից: Քարմիդոս և Թենետոս — Սոկրատեսի դրուցակիցները
որոնց անուններով են կոչվում Պլատոնի երկխոսութիւնները:

էջ 540 Լույնիսկ համրին ահանջ է դնում... — Մի տող կրեզոսի
հարցին Պիթյայի աված պատասխանից (տե՛ս Հերոդոտոս «Պատ-
մութիւն» I, 47): Անտիմարոս՝ Կոլոփոնից (մ թ ա. IV դարի
1 ին կես) — հայտնի բանաստեղծ և Հոմերոսի մեկնաբան Պլատոնի
բարեկամը: Անտիմարոսի ոճը հնում արդեն համարվում էր ճոռ
մարանութեան տիպար:

էջ 541 ... քրտեղ հյուր էր եղել Տիսափերհեսին
իսկ հիմա... արեւնացիներին: Ալֆիքիադեսը տաճարաբնակ է Տիս
սափերհեսին... — Սպարտա փախչելուն պես Ալֆիքիադեսը գտնվեց

սպարտացիների հետ և այնտեղից իսխալ Տիսափերնես սատրապի մոտ (411 թ.): Սրան նա խորհուրդ ավելց շկործանել ոչ Սպարտան, ո՛չ Աթենքը, այլ երկու պետություններին էլ ուժասպառ անել, իսկ ինքն էլ հեամամտում էր, որ վերադառնար հայրենիք: Այնուհետև Ալքիբիադեսին նորից վստահեցին աթենական նավատորմի ղեկավարությունը իսկ մի շարք հաղթանակներ տանելուց հետո, կրան թուլատրվեց վերադառնալ (408 թ.): ...Թուկիդիդեսի ամբողջ ուրբուրդ գիրքը... — Թուկիդիդեսի «Պատմության», VIII գիրքը վերջանում է 411 թվի իրադարձություններով: 407 թվին Նոտիայի մոտ կրած սպարտությունից հետո, Ալքիբիադեսը կամավոր կերպով արտաքսվեց:

էջ 542. «Օ՛, Բաղցրան՛ւլ մահին» և «Ես Բեզ ասաված էի հա մարում...» — Անհայտ կատակերգությունից: «Համարյա ողջ օրը...» — Եվրիպիդեսի կորած ողբերգությունից: Հիացմունքի է արժանի Կյուրոսը... — Տես Քսենոփոն «Կյուրոսի դաստիարակությունը» I 4, 4: Խոսքը վերաբերում է Կյուրոս Ավագին: Էֆորոս՝ Փոքր Ասիայի Կիմոսից — հայանի պատմարան մ. թ. ա. IV դարի 2 րդ կես:

էջ 543 Անտիպատրոս Տարսոսացի (մ. թ. ա. II դարի 8 րդ կես) — ստոիկյան դպրոցի գլխավորը, որը դրան պաշտպանում էր Կարնեսադոսի հարձակումներից:

ՆԵՏԱՐԻՐՐԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

էջ 545 Փերոն — ըստ ավանդության Ապոլլոնի որդին Փերոնե սյի առասպելական հիմնադիրը, Պառնասոս — լեռ՝ Դելփիքի մոտ Փոկիսի և Լոկրիսի սահմանի վրա, որ նվիրված է Ապոլլոնին և Մուսաներին, «ևավ դա այլոց սրտաներից...» — Անհայտ կատակերգությունից

էջ 546 Ալիզոն — ջրերի անվերջանալի հոսանքի բանս ստեղծական պատկերը, Ինչպես Քսենոփոնն է ասում — «Տնարարական» VII 19: Լամյա — հեթաթային հրեշ շղջիկի նմանությամբ: Իսկ շէ՞ որ Ողիոսը նախան... — «Ողիսական», XI 74 և հաջ. Տիրո — Թեսալիայի թագավոր Սալմոնեսի դուստրը Նեստորի հոր՝ Նեկևի ու Յասոնի հոր էսոնի մայրը: Քլուիս — Նեկևի կինը Նեստորի մայրը: Էպիկաստե (Յոկաստե) — էդիպի մայրը: Իր կյանքին վերջ ավելց, երբ իմացավ որ կենակցում է իր որդու հետ: «Օղակը տ սն կտուրի տակ՝ բարձր գերանից...» — «Ողիսական», XI, 278:

էջ 547 Խոմաֆոս — Քսենոփոնի «Տնարարական»-ի գլխավոր գործող անձը փութազան տանակեր Աթենքի օրինակելի քաղաքացին: «Այտեղ կարձես...» — Անհայտ բանաստեղծի գործից: Մերխտոն Քիոսացի — ստոիկ փիլիսոփա, մ. թ. ա. III դարի 1 ին կես Զե նոն Կրիտիոնացու աշակերտը:

էջ 548. «...աղբկա մտով...» — Հեսիոդոս, «Աշխատանք և օրեր» 519: Կլեոն (մահ. 428) — աթենացի քաղաքական գործիչ

արմատական դեմոկրատների առաջնորդը հարուստ կաշեզործ, որ ծաղրի է ենթարկվել Արիստոփանեսի կողմից: «Ջեռֆերը Կոդուպաու բանում են..» — Արիստոփանես «Հեծյալներ», 79:

էջ 549. «Նայս դուրս է գալիս եւ խավարից » — Սոփոկլեսի կորած ողբերգութիւնից:

էջ 550 «Սպանություններ, մաներ ..» — Լսքիլես, «Աղերսողները» 937: «...որսում է բառերը...» — Անհայտ երկից: «Ավա՛ղ ա վելի շուտ...» — Անհայտ ողբերգութիւնից:

էջ 551. «Բոլոր երգերից միայն...» — Անհայտ ողբերգութիւնից Էրոսփիլոս Քաղկեդոնից (մ թ ա IV դ վերջ — III դ 1 ին կես) — Հիպոկրատից ո Գալիենից հետո անտիկ աշխարհի ամենահայտնի բժիշկը: Էրաստուրանես՝ Իուլիսից (մ թ ա III դ 1 ին կես) — անտիկ շրջանի հայտնի բժիշկ:

էջ 553 Քելլերոփոն — Կորնիթոսի թագավոր Գլավկոսի սրգին Սիզիփոսի թոռը: Սպանելով իր եղբորը նա փախել է Արգոս՝ թագավոր Պրետոսի մոտ: Կասկածելով թե Քելլորոփոնը սիրային կապ ունի իր Պրետոսի կնոջ հետ Պրետոսը նրան ուղարկել է Լիկիայի թագավոր Յորատեսի մոտ նամակով խորհուրդ տալով կործանել հերոսին:

էջ 554 «Կործանվե ս գու ով մարդկային ձախուրդուրյս եմե րի » — Անհայտ ողբերգութիւնից:

էջ 555 «Երկուսի խառնուրդ մի ցեղ...» — Եվրիպիդեսի կոյած ողբերգութիւնից: «Քթով որոնելով...» — Անհայտ երկից:

էջ 556. «Ներսում լոկ ամօքայի բան կսեսնես » — Եվրիպիդեսի կորած ողբերգութիւնից: Ղիսգեները տեսնելով, թե ինչպես . օլիմպիական շեմպիսն Ղիսփսիպոսը — Խոսքը վերաբերում է Գիոգենես Սինոպացուն և Ալեքոսանդր Մակեդոնացու ժամանակ օլիմպիական խաղերում հաղթող ամենացի Գիոքսիպոսին: «Բայց անա...» — «Էլեկտրա», 724—725

էջ 557. Մուսոն — Մուսաների տանար այսինքն արվեստներով ո գիտութիւններով զբաղվելու տեղ Արասպոս — միդիացի կյուրոս Ավագի բարեկամը:

էջ 558. «Ավաղ ստիպված եմ ասել » և «Իսկ ես պետք է » — Սոփոկլես, «Էդիպ արքա», 1169—1170:

էջ 559 Ով շարիփի տիրական մոռացում » — Եվրիպիդես «Օրեստես» 213: .Ինձ լսում էր հայտնի Հուստիկոսը... — Ինչպես երևում է Հունիոս Արուլենոս Հուստիկոսն է ստորկ փիլիսոփա 92 թվի լրացուցիչ կոնսուլը: 68 թվին լինելով ժողովրդական արիքուն նա հանդես էր գալիս ի պաշտպանութիւն ստորկյան օպոդիցիալի առաջնորդ Տրագեոս Պետոսի: Գոմիցիանոսի օրոք նա զրեց Պետոսին նվիրված դ վասանական երկորի համար էլ գլխատվեց 93 թվին:

ԱՐԾԱԹԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

էջ 561. «Մի քիկնոց տո՛ր Հիպպոնակտեսին...» — Հիպպոնակտես Կլազոմենացու (մ թ ա VI դարի 2 դդ կես) նշանավոր յամբարի ոտանավորից:

էջ 562 «Քո դեղը...» — Անհայտ կատակերգոթյունից « պարապ քնդացող կատնով...» — «Իլիական» XV, 453:

էջ 563. «...հարստոք բյուններ ձեռք բերելու համար » — Սուրենի «էլեգիաներից»:

էջ 564 Տրասոնիդաս — Մենանդրոսի կորած կատակերգության գործող անձը «Փերոս Ապոլլոնը ..» — Մենանդրոսի կորած կատակերգոթյունից: Ստրատոնիկոս — աթենացի կիֆարահար (մ թ ա IV դարի վերջ)

էջ 566 «Անտա կ ել լի՛ւ մ » — Եվրիպիդեսի կորած ողբերգությունից

էջ 567. « ..գիմնասիներ որտեղ մեծացել է լա ն Գիրկեյոն ալբյուր...» — Եվրիպիդես, «Փյունիկուհիներ» 363 Գիրկեյան աղբյուր — ալբյուր՝ թերեհի մոտ: «...այրում է սստնոց կրակի » Հեսիոդոս, «Աշխատանք և օրեր» 705:

էջ 568 Ինչպես Ադարսնը ողարկեց Ֆլեյտահարուն... — Սպարթոնը (մոտ 448—400) — աթենացի ողբերգակ բանաստեղծ Ադարսնի տան խնջույքի մասին պատմվածքը (416 թ. բանաստեղծական մրցության մեջ նրա տարած հաղթանակի առթիվ) Պատանի «խնջույք» երկխոսություն կոմպոզիցիոն հիմքն է Երկխոսություն մեջ (176Ը) Ֆլեյտահարունն ուղարկում է մյուս զրուցակիցը էրիքսիմաքոսը: «Հիմա՛ ձմռանը օտախի .. — Անհայտ ստեղծագործությունից: ..ողջամիտ կերպով դուրս վտարելով.. — բնագրում՝ քսենելասիա (բառացի «օտարերկրացիաների արտաքրում»): Տելեմախ — Ոլիսևսի բրդին: Միայն Ջեսը... — Ողիսական» IV, 74—75:

էջ 569. «...դուրս քերեց լի՛ծալեր սխաղործների համար » — «Էլիական» XXIII 259

ՍՈՎՐԱՏԵՍԻ ԴԵՎԻ ՄԱՍԻՆ

էջ 572 պատմի՛ր վերջին դեպքերը սկզբից եկր — Երկխոսություն յունիստային հիմքը Թուրեոմ օլիգարխիայի տապալման մասին պատմվածքն է: ՅԼՑ թ սպարտացիները սրունք հրավիրված էին օլիգարխիայի կողմնակիցներ Արքիոսի, Լեոնտիդասի և Փիլիպոսի կողմից պատվեցին թերեհի միօնաբերող Կաղևման: Գեմոկրատիայի կողմնակիցներ Պելոպիդեսը, Մելոնը, Փերենիկոսը Անյրոսիլիդեսը և ուրիշներ վախան Աթենք: Շուտով, կապվելով թերեհի իրենց կողմնակիցների հետ Քարոնի Փիլիդասի և ուրիշների նրանք Էկսեցին հեղաշրջում նախապատրաստել 379 թ ձմռան

սկզբին նախապատրաստութիւններն ավարտված էին: Նշանս կելով
օրը՝ Պետրիպոզներ և նրա արբանյակները թափանցեցին քաղաք և
սպանեցին օլիգարխոսներին: Որոշ ժամանակ անց՝ նրանց միացավ
էպամինոնդասը իր ջոկատով: Շուտով ազատագրվեց և Կադեման:
Հեղաշրջման հանգամանքները ավյալ երկխոսութեան մեջ Պլուտար
քոսը նկարագրում է հիմնականում այնպես, ինչպես Պելոպիդեսի
կենսագրութեան մեջ է (զլ. VII—XII): «...դա շատ ավելի վեր զա
սելով զբաղվածութիւնից...» — I Իստմիայն ներքոզ, 2: Կսիզաս—
պլութագորական, էպամինոնդասի ուսուցիչը: ...ձեր հանդեպ բարեկա
մարտ տրամադրված քաջարի հայրերի զավակներ են: Ահա
սա Փրասիբուլոսի ազգական Կոնոնի օրդին Արքիմոսի զավակ
ներն են... — Ի նկատի են առնվում զեմոկրատորեն կամ հակասպար
տականորեն տրամադրված ամենացի քաղաքական գործիչները:
Փրասիբուլոս — զեմոկրատների առաջնորդը, նա նպաստեց Երեսուն
բոնապետների տապալմանը 403 թվին: Կոնոնը զեկավարելով պար
սից նախատորմը սպարտացիներին պարտութեան մատնեց 393
թվին: Արքիմոս — հայտնի հոետոր Փրասիբուլոսի կողմնակիցը որը
հակված էր դեպի չափավոր քաղաքականութիւնը:

էջ 573 Իսմենիոս — հակասպարտական կուսակցութեան առաջ
նորդը Թերեոմ: Սիմմիոս — հավանաբար, Սիմմիոս Թերեացին է
Սսկրատեսի աշակերտը, Պլատոնի մի շարք երկխոսութիւնների գոր
ծող անձը:

էջ 574 զանակ ու կրակ — Այնուհետև ձեռագրում ժացթո
ղումներ կան, որոնց բովանդակութիւնը վերականգնվում է մոտա
վորապես այսկերպ «Հենց այդպիսի բժիշկ էլ հանդիսանում է
էպամինոնդասը: Նա հակառակորդ է անօրեննութեան ու արյունահե
ղութեան և ամեն ինչի պատրաստ է՝ հանուն հայրենիքի անվտան
գութեան» Ամփիոն — Թերեի առասպելական թագավոր, Զևսի և հա
վերժահարս Անտիոպեի որդին նա կարողանո մ էր կախարդակա
նորեն նվազել այն քնարի վրա, որն Ապոլլոնը (կամ Հերմեսն) էր
նվիրել: Մտածելով ամրացնել քաղաքը Ամփիոնը իր նվազով քա
լերին ստիպում էր որ իրենք իրենց շարվեն պարսպի մեջ:

էջ 575 Ալկմենէ — Թերեացի հերոս Ամփիտրիոնի կինը, Հերակ
լեսի մայրը: Թերեոմ (ինչպես և ուրիշ շատ քաղաքներում) գոյու
թիւն ունեւ Ալկմենեի պաշտամունքը և նրա կարծեցյալ թաղումը:

էջ 576 Ալեոս — արեւելաարկադական պանթեոնի հերոս Թեգեսոս
քաղաքի հիմնադիրը, Ալեազների ցեղի նախահայրը, Հալիատրոս քաղա
քի բնակիչները (կենտրոնական Բեոտիայում), հնարավոր է, որ նրան
պաշտել են որպես Ալկմենեի երկրորդ ամուսնու կողմին հավանական
է նաև, որ Ալեոսի անվան սակ Հալիատրոսում կտրուկ էր պաշա
վել Ռադամանտոսը (Զևսի որդին, մեռյալների թագավորութեան
գաաավորը). (տե՛ս «Լիսանդրոս», զլ. XXVIII): Դիբլե — Թերեի ա
ռասպելական թագավոր Լիկոսի կինը, որը մտադրվել էր կործանել
Անտիոպեին Զեթոսի և Ամփիոնի մորը: Թացահայտելով այս շար

գիտավորութունը եղբայրները վերջ տվին Գիրկեին նրան կսպելով
ցուլի եղջյուրներին: Հիպպարհոս — հեծելագործի պես:

էջ 577 Պեպարեաոս — կղզի՝ Եգեյան ծովում էվէեյայից ու
հետո:

էջ 578 Եվդոֆոսոս Կեիդացի (մոտ 408—355) հայտնի մաթե
մատիկոս և աստղագետ: Հայտնի են նրա գիտակ սն կապերը Պլա
տոնի հետ:

էջ 579 Մեյեոսոս — Սոկրատեսին մեղադրողներից մեկը:

էջ 580. Մանսիկա — գուշակության արվեստ: «...ամեն մի գոր
ծին գոյակից. » — «Իլիական» X 279: «Ոդիսական» XIII 301
«...ամենուրեք ճրա առջևից էր ընթանում...» — «Իլիական, XIX 95
Քերեաոս Թերեացի — Սոկրատեսի աշակերտը հեղինակ շղատհայտնված
ստերատյան երկխոսությունների:

էջ 582 ...Պեյրոսի նախատամարտում.. — Գելիոս — Ասյուլոնի
տաճարը Ռեովտիայի ծովափին էվրեյայի դիմաց 424 թ. աթենացիք
զավթեցին Գելիոսը, բայց հետո ջախջախվեցին թերեացիներից: Այս
ճակատամարտին մասնակցում էին Սոկրատեսն ու Ալքիբիադեսը
որոնք մեծ արիտ թյուն ցուցաբերեցին նահանջի ժամանակ (տես
Պլատոն, «Նեզույք», 219d և հաջ.) Լահեաոս — աթենացի ստրատե
գոս, զոհված 418 թվին Մանտինեայի ճակատամարտում: «Երկաթով
այլ ոչ թն կատակով...» — Եվրիսիդեսի կորած գրամայից:

էջ 584 ...Մեսապոնաոսում ֆիլոնակաները... — Մեսապան
ոսոս — քաղաք Իտալիայի հարավում V—IV դդ. սահմանագծում
պլուրիպոսական համայնքները Իտալիայում ջախջախվեցին (Մեսոս
պոնաոս Ֆուրիք, Ռեգիոն, Կրոտոն և այլ քաղաքներում) կրոտոնցի
Քիրոնի կողմնակիցների ձեռքով: Փիլոպոսոս — Կրոտոնից (կամ Տա
րենտոսից) — վիլիսոսիա պլուրիպոսական Սոկրատեսի ժամանակա
կիցը: Հայտնի է որպես պլուրիպոսյան օ ամունքի սխտեմավոյող

էջ 585 «...խստաբարձո դաստիարակչունի»: — «Ոդիսական», IX 27

էջ 596 ...Տրոփոնիոսի ֆառայրը... — Տրոփոնիոսը համարվում
էր Ջեսի կամ Ասյուլոնի որդին նրա պատգամախոսարանը կար
բեռվտական Լերադեսոս քաղաքի մոտերքը:

էջ 598 Անանկե — անխուսափելի նակատագրի աստվածո հին
անհրաժեշտությունը:

էջ 602. «Պրիամոսի որդին...» — «Իլիական» VII 44—45: «Նա
յսեցի այդպիսի ձայն...» — «Իլիական» VII 53: Ինչպես Հեսի
ոդոսն է ասում: — «Աշխատանք և օրեր» 122 և հաջ

էջ 604. Գիմատիում — վերնադղեստ թիկնոց:

էջ 608 Արխոնտ — բարձրագույն պաշտոնյա: Կարիբիբոսի պաշ
տոնը ըստ երևույթին համապատասխանում էր աթենական արխոն
տին բասիլևսին, որի պարտականության մեջ մտնում էր հրապա
րակային զոհաբերություններ կատարելը:

էջ 610 Հերակլեաներ — տոնակատարություններ ի պատիվ Հե
րակլեսի

ՄԽԻՓԱՐԱՆՔԻ ԽՈՍՔ ԿՆՈՋԱ

էջ 610 Յանազրա— քաղաք Բեովտիայում:

էջ 618. « առեյի է ինձ ճամար...» — Եվրոպիոցի կորած ողբերգութիւնից: ...բախուսական հսկումների ժամանակ... — Եվրոպիոցի, «Բարոսուհիներ», 317:

էջ 615 « ..չար կանանց » — Եվրոպիոցի «Անդրոմաքե», 930:

էջ 618 ..իսկ եթե երկար ըստ բանաստեղծի... — Ժամանակակից հրատարակիչների կողմից լրացված բացթողում: «Մեյկել» ը գ հետառ. » — Քեդիոցի, «Էլեգիաներ», 427

ԷՐՈՍԻ ՄԱՍԻՆ

էջ 620. ...Պլատոնի մտ նրա էլիսն արտագրողները. — Ի եկատի է առնվում «Փեդրոսի» սկզբնական է իզուդը (229a—230c) Իլլիս — գետ Ատտիկայում:

էջ 621 Աղոթենք Մուսաների մտը... — Այսինքն Մենմոսինեի (Հիշողությանը) Ուրանի և Գեայի դստերը: Տիտոս — փոքր քաղաք Պատնասոս լեռան մոտերքում (Փոկիսի և Լոկրիսի սահմանի վրա Կորնթական նեղուցի հյուսիսային ափի մոտ), որը նվիրված էր Ապոլլոնին և Մուսաներին:

էջ 622 «...և՛ հայրենիք և բանական քյունն է մոռացել» — Անհայտ ողբերգութիւնից:

էջ 623 Չէ՞ որ եթէ Լայիուսին նրա երեսը առ բավ. — Ըստ ավանդության Քերեի թագավոր Լայիոսը սիրով է բռնկվել գեղեցիկ գատանի Քրիսիպոսի՝ Արգոսի արքա Պելոպոսի որդու հանդեպ և առևանգել նրան: «. արուգաչարժ թևերը թողըտացնելով » — Արքիլոքոսի ռաանավարից

էջ 624 «Պատրապտ եմ նշուարյամք աանել. » — Անհայտ ողբերգութիւնից: ...մինչև Կինոսարգոն իջեցնողը: — Կինոսարգոս — Աթենքի մոտերքում մի տեղ ուր գտնվում էր դիմնասիոնը, որը նա լ առեաված էր աթենական քաղաքացիների ապօրինի երեխաների ռա մար: ...Հոմերոսն անվանում է — Տես «Էլիական» XX 252 XXIV 315

էջ 625 « Բանի գևս նա » — Սոլոնի «Էլեգիանեյից»: բարեհատության միջոցով... «առանց Քարիտների»... — Բնագրում բառախաղ է հունարեն «բարեհատութիւնը» (սիրային համակրանքի կամ հակման իմաստով) համահունչ է, «Քարիտներ» բառին: «Դու գառով...» — Անհայտ ողբերգութիւնից ...ինչպես Պլատոնն է արտահայտվում... — «Փեդրոս» 250e: ըստ Պլատոնի արտահայտութիւն... — «Օրենքներ», VIII, 839b:

էջ 626. « ..բազր է ավարը » — Անհայտ ողբերգութիւնից:

էջ 627. «Այդ խոսքն է » — Անհայտ ողբերգութիւնից:

էջ 628 ...սսի՛ շղթաներով, ինչպես Երվանդայում է — ըստ Հերոդոտոսի («Պատմութիւն», III 23) Եթովպիայում ոսկին պղնձից ցածր էր դն սհատվում, և դրանից բանտի շղթաներ էին սարքում: «Երեսն և տարին...» — «Աշխատանք և օրեր» 696 — 698

էջ 629 Արեւոտեան — Քեմիստոկլեսի մայրը, որը ծագումով Փոքր Ասիայից էր կամ Քրակիայից (տես «Քեմիստոկլես» գլ 1): Բաբուսի — միլեթացի հետերա (ապրած ժամանակն անհայտ է) ...և վրան ընկույզներ տեղալով — Ըստ սովորության նոր գնված սարուկների գլխին ընկույզներ էին շող տալիս: Արիստո-ճիկա — անհայտ անձ Ագաթոկլես — Էգիպտոսի թագավոր Պաղոմենոս IV Փիլոպատորի (222—205) սիրուհին: Օգտվելով թագավորի թույլ բնավորութիւնից նա իր մոր էնատայի հետ էր վճռում պետական կարևոր գործերը:

էջ 630 Նինոս — Ասորեստանի առասպելական թագավոր Առասպելական պատմութիւնն այն մասին, թե ինչպես Շամիրամը խաբեո թյամբ գրավեց իշխանութիւնը հանդիպում է անտիկ մի շարք գրողների մոտ (Օրինակ՝ էլիանոսի «Խայտարեկտ պատմութիւններ», VII 1): Բելիստիլա — Եգիպտոսի թագավոր Պաղոմենոս II Փիլադելփոսի (282—246) սիրուհին: Իսկ նա, ով... բազմաբնիկն ու բազումբնիկն թավասար... — Ի նկատի է առնվում նշանավոր հետերա Յրինան՝ ակնավոր քանդակագործ Պրաքսիտելոսի սիրուհին (մ թ ա IV դարի կես): Դելփիքում Պրաքսիտելոսի քանդակած Յրինայի ոսկեզօծ արձանի մա ին հաղորդում է Պալսանիոսը («Հելլադայի նկարագրութիւնը» X 14, 7 հմմտ 1, 20, 1—2): Անտիգոնոսը իր նամակում ուղղված Մուսիքիոնի կայսերի պետին... — Խոսքը վերաբերում է Մակեդոնիայի թագավոր Մնսիգոնոս Գոնստունին որն իր կայսերով գրավել էր Մոնիքիոնը:

էջ 631 Գիմնասիարքոս — պաշտոնյա, որը հետևում էր ուսուցմանը գիմնասիոնում: ...Հերակլեսը... Մեգարային քողեց Յուլյոսսին... — Առասպելի վարկածներից մեկի համաձայն, Հերակլեսը Մեգարային կնութ ան տվեց իր սիրեցյալին ու բարեկամին՝ Յուլյոսսին:

էջ 632. «Հաստուրյաա մեջ...» — Եվրիպիդեսի շպահականված ողբերգութիւնից: Ամենուսում ն իան բան տեսնված եղե՞լ է — Ըստ ավանդության, կանայք մի անգամ ոչնչացրել են Լիմնոս կղզու (Եգեյան ծովի հյուսիսային մասում) բոլոր տղամարդկանց

էջ 634 «...բեկուզև լարեիբ բոլորը...» — Եվրիպիդես, «Բաքոսուհիներ», 203: «Ձևս ո՞վ էս դու...» — Եվրիպիդեսի կորած ողբերգութիւնից Ատոիա — ը տ ավանդության փոյուզիական գատանի աստված Կիրիլա աստվածուհու սիրեցյալը, որը խելացնորության նոպայի սկզին ամորձատել էր ինքն իրեն: Ալոնիս — ասորա-փոյուզիական աստված որն ընդունված էր հունական պանթեոնում: Ըստ

ալանդության գեղեցիկ պատանի Աղոնիսին որը սիրահարված էր Ափրոզիտեին, որսի ժամանակ վարազն սպանեց: Արդի կին Պերսեփոնեն Ափրոզիտեի խնդրանքով թույլատրել էր որ Աղոնիսը տարվա ժամանակի մի մասը անցկացնեի երկրի վրա:

էջ 635. «Ափրոզիտեի մեծությունը...» — Եվրիպիդեսի կորած ողբերգությունից: «Նա աշխարհում...» — Եվրիպիդես «Հիպոլիտոս», 449—450 «...նեոս սիրուց...» — էսքիլես, «Քոնէֆորեսը» 225: Իսկ Հեսիոդոսն անվանում է... — «Թեոլոգիա» 120:

էջ 636. «Էրոս անբանը.» — Եվրիպիդեսի կորած ողբերգությունից: «Կիպրիզան երեխաներ կիսան է»: — Սոփոկլեսի կորած ողբերգությունից: Կիսոս — խենթ մոլեգնություն կառուցության մարմնավորում: «Կույր Արեսը» — Սոփոկլեսի կորած ողբերգությունից: Հովերոսը նրան անվանում է դավադ-փախստական և առյուծ առատավարված: — «Իլիական V, 31, 331 և այլն: Քրիսթոսոսը, երա անվան վերաբերյալ դատողություն անելիս. անվանում է «մարդասպան». — Քրիստոս՝ Կիլիկիայի Սոլոսից (276—204 — ստոիցիզ մի հիմնադիրներից մեկը: Հունարեն «Մարդս պան» բառը համահունչ է Արես անվանը:

էջ 637. Սարաթոս (Վեդամաշունչ) — Չևի մահանունը Արիստոս — ըստ ալանդության, Ապոլլոնի և հավերժահարս Կիրենեի որդին, որսի և մեղվաբուծության հովանավոր «...ով գազանների կամառ...» — Անհայտ բանաստեղծությունից: «Ո՞վ նեամիզ Փերոս...» — էսքիլեսի անհայտ ողբերգությունից:

էջ 638. էյլիթյա — տոհմերի և ծննդկանների հովանավոր աստվածուհի, Չևի և Հերայի դուստրը: Լաֆյա — ծնունդի մարմնավորումը: «էյլիթյան» և «էդոնյան» կարող էին ուրիշ աստվածների մակդիրներ լինել, օրինակ Արտեմիսի: «Ոչ քի բուծումը...» — Անհայտ ողբերգությունից: «...բաղբազին աշխատանք» և «բարետանջ խաղաբյուր» — Եվրիպիդես, «Բաքսուհիներ», 66 «...աստվածների անգիտությամբ...» — «Ողիսական», II 572: Մելանիպիդես — մ թ ա V դ. սկզբի և վերջի երկու բանաստեղծների անուն: Թե նրանցից ոչին է ի նկատի ունենում անհայտ է:

էջ 639. ...Պլատոնի օրոշ մաքերին — «Փեդրոս» 244a և հաջ: «Շուրչալա բ մաք...» — Սոփոկլեսի կորած ողբերգությունից: «Երգչախմբերին... խոր...» — էսքիլես «Աղերսողները» 681 և հաջ:

էջ 640 «Աստվածներից ո՞վ...» — Անհայտ ողբերգությունից: «Հնազանդվեց Արիդեսը...» — «Իլիական» VII, 121:

էջ 641. «Հազրանակի մեծ ուժը...» — Սոփոկլես «Տրախինուհիներ» 497: Լաիդե և Գնաանիոն — հավանաբար, կորնթացի հետերաններ մ. թ. ա V դար: «Երեկոյան ասնը վառելով...» — Անհայտ ողբերգությունից: Գիգեսոս (մոտ 685—652) — Կղիսյի առաջին թագավորը Մերմնադների դինաստիայից, որ փոխարինել էր Հերակլիդների դինաստիային Կանդավոսի սպանությունից հետո: ..Անախիբոնը և Մելանիպոսը հանդես չէին գալիս ընդդեմ բունապտա-

ների, երբ վերջիններս — Մետապոնոսացի Անտիլոնի մասին հայտ
 նի է միայն այն, որ զոհվել է, սպանելով Մետապոնոսի բռնապե
 տին, իսկ ըստ այլ տեղեկությունների՝ հարավիտալական Հերակլեայի
 բռնապետին: Նրա կյանքի ժամանակն անհայտ է: Մելանիպոսը,
 ինչպես հաղորդում է էլիանոսը («Նալտարդես պատմություններ»
 II 4) եղել է ոմն Քարիտոնի սիրեցյալը: Երբ սիցիլիական Ակրա-
 զանտոս քաղաքի բռնապետ Ֆալարիսը (մ թ ա VI դ) ժանրո-
 ռեն վիրավորել է Մելանիպոսին Քարիտոսը հանձն է առել վրեժ-
 ինդիր լինել նրա համար և գաղսնի թափանցել է բռնապետի մոտ,
 բայց բռնվել է: Իմանալով այդ մասին Մելանիպոսը կամավոր ներ
 կայացել է պալատ և սմեն ինչ պատմել է Ֆալարիսին: Ընկերների
 ազնվությունը հիացած նա, իբր ներել է երկուսին էլ:

Էջ 643 «...շփշբեխով աղջկա լնուշ այտերի վրա. »—
 Սոփոկլես, «Անտիգոնե», 783: «Ե՛վ կրակի միջով, և ծովի ան-
 դունդի...»— Անհայտ ողբերգությունից: «Յ պաշտպանի Ե ինձ...»—
 Սոփոկլեսի կորած ողբերգությունից: պատերազմն քնդդեմ էրեւ
 Երացիների.— Այսինքն՝ պատերազմ Լելանտոսի համար:

Էջ 644 Դիանիսոս Կորնթացի (այդք է, հավանաբար, մ թ
 ա III դարի 2-րդ կեսին)— բանաստեղծ և գիտնական-քերական:

Պամմենոսը փոփոխել է շարակարգը...— Թիբևացի գորավար, ոյն
 աչքի էր ընկել էպաՆինոնզասի մահից հետո Պելոպիդեսի կենսա-
 գրության մեջ (զլ XVIII) Պլուտարքոսը տեղեկացնում է որ Պամ
 մենոսը խորհուրդ ավելց խորաշարքում կողք կողքի կանգնեցնել
 սիրահարներին: «...վանանք վանանի. »— «Իլիական XIII, 131
 XVI 215

Էջ 645 Սելեագրոս— ը ս ավանդության Կալիդոնի (քաղաք
 էտոլիայում) թագավոր Օլենոսի որդին, որն սպանել էր Արտեմի ի
 ուղարկած առավոր կինճին Արիաոմենեսը հռչակվեց սպարտական
 տիրապետության (VII դ. մ. թ. ա) դեմ մեսսենացիների մղած
 պայքարի ժամանակ: Հեռակեսը լինելով նմուս բուժաբար փր-
 կել է Սոմեաոսի կնոջը՝ Ալկեսաիսին.. — Այս տասուկելաբանական
 սյուժեն, որ յուրակերպ խեղաթյուրված է այստեղ Պլուտարքոսի
 կողմից ընկած է Եվրիպիդեսի «Ալկեսաիդես» ողբերգության հիմ-
 քում: Մոյրաները Ապոլլոնի խնդրանքով համաձայնեցին երկա-
 րացնել Փերոս քաղաքի թագավոր Ազմեաոսի կյանքը եթե որե՛
 մեկը կամավոր կերպով համաձայներ Իեոնել նրա փոխարեն: Իր
 կյանքն առաջարկեց Ազմեաոսի դեռատի կինը Ալկեսաիդեն որին
 և փրկեց Հերակլեսը: « ստեղական ծառայություն »— Անհայտ
 երկից: Պրատեսիլայոս— ըստ ավանդության, այն հույն զորավանդ
 որն առաջինն էր սոք դրել Տրոյայի հողի վրա և, պատգամախոսի
 զուշակության համաձայն, առաջինն էր հանդիւլել մահվանը: Նրա
 կնոջ Լաոդամյայի խնդրանքով Պրատեսիլայոսին թույլատրվեց նս-
 րից հայտնվել երկրի վրա յլից հետո նա կնոջ հետ գնաց մահվան

թ սպալորությունը « ոչ գրաստ ոռ բյո ճ »— Սոփոկլեսի կորած ողբերգությունից:

էջ 646. «Քանաստղծ և դարձնում »— Եվրիպիդեսի կորած ողբերգությունից Անտիոսը մի անգամ. նաշկերույթ էր տալիս — Այս պատմությունը Պլուտարքոսը անում է Ալքիբիադեսի կենսագրության մեջ (պլ IV): Անտիոսը հարուստ կաշեգործը և անհաջող ստամագետը, 399 թվին հղել է Սոկրատեսի գլխավոր մեղադրողը:

էջ 647 «Այստեղ ակննայտ է ասածու առկայությունը. »— «Ողիսական XIX 40 « շանք ու երգակին »— Պինդարոսի առաջին Պիթիական օղայից (5) «Գլուխը նակեց, ինչպես ափյոբը.. »— Տրինիքսի Իսթիլեսի իտիոսրդի (մ թ ա VI դ Ջ ը դ կես— մ թ ա V դ. սկիզբ) շպահանաված ողբերգությունից

էջ 648 «Ռերանս է եկել »— Իսթիլեսի կորած ողբերգությունից

էջ 649 «...չգիտե՛լալով ճիւղանդո բյո ճեեր »— Պինդարոսի շպահանաված օղայից

էջ 650 « ..շղթաների կապերով »— Եվրիպիդեսի կորած ողբերգությունից «...պարզ ասված է ..»— «Ողիսական» XII, 453: «...այնուամենայնիվ եթե մենք այդ մասին».— Պլատոն «Փեդրոս», 253d

էջ 651 « Լե յի սյ՛լ ասե՛նը »— Եվրիպիդես «Հիպպոլիտոս» 193 և սշ.:

էջ 652 «Նա կեղծախնդուն »— Անհայտ երկից ոչ թե ցեցում.. ասումի սերմերը ննչելով.. — Այստեղ, ինչպես և ներքև ? պլ 21 Պլուտարքոսը շարադրում է ատոմիստների կարծիքը:

էջ 653. «...դա մի հզոր առաված և. Իրիսից. Ջեփյո ոսախ».— Ալքեոսի բանաստեղծությունից: Իրիս— ծլածանի ատվածուհին, աստվածների լրաբերուհին: Ջեփյո ոսս— արեմտյան քամու աստվածը էրոսին սովորաբար ամուսնել են Արեսի և Ափրոդիտեի որդին:

էջ 654 .Իկսիոնել մլտությունը սրբ վործո մ է ամպելի մեջ...— Իկսիոնը, ըստ ավանդության, թեսալական լապիթներից եղի թագավորն էր ոչին Ջեսն ազատեց սպանության և խենթության հանցանքի պատասխանատվությունից: Թույլտվություն ստանալով մտանակցել աստվածների հացկերույթին Իկսիոնը կլքվ բռնկվեց Հերաչի հանդեպ, բայց Ջեսը Հերաչի կերպարանքը վերափոխեց ամպի որբ միանալով Իկսիոնի հետ՝ ծնունդ տվեց կենտավորոսներին « .սիրելի են մանկանս ցո ների կողմից...»— Եվրիպիդես, «Հիպպոլիտոս» 7

էջ 655. Ալֆսիեռեան և Ակոկո լոս— սիրահարներ Կրեստ կղզ Լեբենոս քաղաքից (ոե: Ստրաբոն, «Աշխարհագրություն» X, 4, 12) Սրանց մասին ուրիշ ոչինչ հայտնի չէ «...ու լսեամկալներին...— Այնուհետև երկրոսություն մի մասը կորած է: Գրաբովանդակո թյո նը Լիթ սղթաբար հանում է հետևյալին Գորգոչի

մասին պատմութեան ավարտոմից հետո դրոցակիցները վերադառնում են Թեոպի, Ճանապարհին Զեքսիպոսը, հեղինակութունները վկայակոչելով, շարադրում է իր առարկությունները ընդդիմ ամուսնական սիրո, որոնք հերքվում են երկխոսության պահանջով վերջնամասում (գլ 21 և հաջ.): «Հակվում ես արդյո՞ք...» — Անհայտ երկից: «Որտեղ որ գեղեցկությունն է. » — Անհայտ կատակերգ թյունից:

էջ 656 Կողարզի (Սրսգոուն) — Հեկտորի (Իլիական) VIII, 185) և Մենեղափոսի (XXIII, 295) ձիերի, նունը: «Հասարակ հասկանիչն...» — էսքիլեսի շոյահականված ողբերգությունից:

էջ 657. Մինչդեռ հենց «հարգել» բառը... — Հունարեն «հարգել սիբել» — stergein, «ամփոփել» — stegcin: ...ինչպես ասվում է Պլատոնի «Պետություն» մեջ... — V, 462c: «Մանձին, հավաղեցի՞ն...» — Սոփոկլեսի կորած ողբերգությունից: «քողնելով երկու կողմից...» — Եվրիպիդեսի կորած ողբերգությունից:

էջ 659. «Հիբրիդա է, բայց հեղինակը...» — Անհայտ ողբերգությունից Հիբրիդա — այստեղ հանդիսության և անազնությունն անձնավորում: «Երջանիկ է այդպիսի բարեկամի...» — Սոփոկլեսի կորած ողբերգությունից ...Արեելայոսին սպանեց... Կրատեսոսը, իսկ փերեյացի Ալեքսանդրին՝ Պիրսոլաոսը. Ամբրակիացի բռնապետ Պերիանդոսը... — Մակեդոնիայի թագավոր Արքեշայոսը (413—399) որսի ժամանակ սպանվեց Կրատեսոսի ձեռքով, իսկ Ալեքսանդր Փերեյացուն չորս կնոջ՝ Թեբեի Էլլորայր Պիթոլայոսը սպանեց 309 թվին զբոսը՝ Թեբեի զբոսամասը: Պերիանդոսը եղել է Էպիրոսի Ամբրակիա բուռնի բռնապետը (կառավարման տարիներն անհայտ են):

էջ 660 «Նրան տեսելիս » — Անհայտ կատակերգությունից:

էջ 661 «Որտեղ հաշտ ու համեմատյա ապրում են...» — «Ողբ սական» VI, 183 «Հողն անձրև է տեսչում...» — Եվրիպիդեսի կորած ողբերգությունից:

էջ 662 Օրինակ, որը վերաբերում է վեսպասիանոս կայսեր կտավարման օրերին: — Լեսպասիանոս Փլավիոսը կառավարել է 69—79 թթ., 69—70 թթ. նա ճնշեց գերման բատավանդի ցեղի ասքստամբությունը որը սեղի է ունեցել Հուլիոս Ցիվիլիսի պլեստոփորությունը Հուլիոս Սաբինոսի ներքևում բերվել պատմությունը տրված է նաև Տակիտոսի մոտ (Պատմություն IV 67): Հուլիոս Սաբինոսը թաքնվել էր 9 տարուց ավելի իր կնոջ (որին Տակիտոսն նվանում է Լպպոնինե) օղնությունը և բռնկվեց լոկ 79 թվին:

էջ 663 հենց լեռներս եղավ մեզ մոտ Դելֆիում: — Մասնանշում երկխոսության գրություն ժամանակի լեռաբերյուղ Պլուտարքոսը ծնվել է 46 թվին, Դելֆիի թրմեթի կուլեգիսում ընդունվել է մոտ 50 տարեկան հասակում հետևաբար երկխոսությունը գրվել է 95 թվից հետո:

էջ 664. ...ջնջվեց նրա տոմսն ամբողջովին:— Վեսպասիանոսի ավագ որդին՝ Տիտոս Փլավիոսը, մեռավ 81 թվին, իսկ կրտսերը Դոմիցիանոս Փլավիոսը զոհվել է 96 թվին զավազրության հետևանքով:

ԽՐԱՏՆԵՐ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

էջ 665. Մենեմաքսը ըստ երևույթին պաշտույնա է եղել Սարդեսում (տե՛ս ներքևում գլ 17 և 32): «Քո խոսքերը ..»— «Իլիական» IX 55—56: «... ինձ է և նաբաբաբոս և սո սոկլիս »— «Իլիական», IX 443

էջ 666. «Մովի շողջղայոզ հարքություն վրա »— Սիմոնիդես Էնոսացի ոտավազորից: Դրոմոկլիզաս— Աթենացի ծախու քաղաքացետ, մ թ ա. IV—III դդ.: Ստրատոկլեսի հետ հսկայանում էր Դեմետրիոս Պոլիտիկոսի առաջ:

էջ 668. Հաննոն (մ թ ա. III դ 2 րդ կես— II դ. սկիզբ)— կարթագենցի գործարար, Հաննիբալի քաղաքական հակառակորդը Դեմ էր Հոմի հետ պատերազմելուն

էջ 670. Կրիոս Դրուզոս Մարկոս (սույնվել է 91 թվին)— ժողովրդական տրիբուն 91 թվին, հայտնի է իտալիկ գաշնակիցներին հոմեացիներին հավասար իրավունքներ բնձնելու իր ծրագրով:

էջ 671. Պլատոն (428—390)— աթենացի կատակերգակ: Դեմոս— ժողովրդի անձնավորումը: Ագիբրիս— աթենացի քաղաքական գործիչ, մ. թ. ա V դարի 2-րդ կես: Մանտիս և Կեփալոս— աթենացի քաղաքական գործիչներ, մ. թ ա IV դար: Կարթոն Գնեսոս Պապիրիոս— կոնսուլ մ թ. ա. 82 թվին «Այլ քե այլ »— Մենանդրոսի կորած կատակերգությունից:

էջ 672. ...ինչպես Պլատոնն է ասում — «Կրիտոս» 109c: «Եվ խորհուրդներում...»— «Իլիական» IX 441: Կալլիոպե— էպիկական պոեզիայի մուսան: «Ջնրանում է... նեախով...»— Հեսիոդոս, «Թեոգոնիա», 80: Արիստոփոնես— աթենացի հեատոր մ թ ա. IV դարի 1-ին կես: «Երանի համր լինե...»— Եվրիպիդեսի կորած ողբերգությունից: «Ավա՛ղ ավա ղ...»— Եվրիպիդեսի կորած ողբերգությունից: Ալկամենես և Նեսիստոս— աթենացի քանդակագործներ, մ. թ. ա V դարի 1 լն կես: Եկտինոս— աթենացի նշանավոր ճարտարապետ մ թ ա V դար Պարթենոնն ստեղծողը:

էջ 573. «...կռանի ու սայի միջև...»— Սոփոկլեսի կորած ողբերգությունից «Նա, ով քաղաքային հրապարակներում...»— «Ողիսական», II 69: ...ինչպես ասում է սլատաբան Թուկիդիդեսը...— «Պատմություն» II 65 Արխիգամոս II— Սպարտայի թստավորը (469—427):

էջ 675. Սփենեյադիես— սպարտացի 432 թվի էֆորոս անվանա հայր (այսինքն՝ սարվան անուն տվող) — հանդես էր գայիս Աթենքի դեմ պասերազմելու օգտին ճաներով, և Պերթիլեսիեր —

Ի նկատի է առնվում Պերիկլեսի նշանավոր ճարտ 480 թվին որը բերված է Քուկիդիդեսի «Պատմության» մեջ (II 60—64): «Ո՞վ կդատարեկարանի...» — Անհայտ ողբերգությունից: Եվֆուրեսու — Դեմոսթենեսի դարաշրջանի ամենացի հոնտոր: Փսենեստես — անհայտ անձնավորություն: Դեմեկրատես — Դեմոսթենեսի դարաշրջանի ամենացի հոնտոր:

էջ 676. Պոլիկլատոս — ամենացի Ղեկավար Դեմոսթենեսի կողմնակիցը: Լեենատա՝ Բյուզանդիոնից — Փիլիպոս Մակեդոնացու քաղաքական հակառակորդը:

էջ 677 «Ճղնդան աղվաբար մուշոց է կիկլոբոս սի» — Արիստոփանես «Ձիավորները», 137: Այս բառերը վերաբերում են Կլեոնին: Կիկլոբոսոս — հեքիաթային հրեջ «Ակաված գործին...» — VI Օլիմպիական օղա տող 4:

էջ 678 Արիստոն — մ թ ա III դարի մի քանի փիլիսոփաների անուն Այսուեղ կարող է ի նկատի առնվել ստոիկ Արիստոն Քրոսացին կամ պերիպատետիկ Արիստոն Քրոսացին: «Ականջների մեջ...» — Անհայտ ստեղծագործությունից: Արատոս՝ Աքալայի Միկիոնից (271—213) — քաղաքական գործիչ և զորավար Աքալան միոթյան Պելլոպոնեսի պետությունների միավորում, որը դիմադրում էր մակեդոնական գերիշխանությանը, ղեկավարը): 251 թ նա տապալեց մակեդոնացիների կողմնակից նիկոկոսին՝ Միկիոնի բանապետին: ...Նրան կոնսուլ ընտրեցին. — 205 թվի համար: «Նրանից միայն իսկի» — «Ողիսական», X, 495:

էջ 679 Արմմիա — անհայտ անձ: Ալկմեոն — Քեմիսոսկլեսի մեղադրողներից մեկը 471 թվին Մենեկլիդես — Քերեսոմ ղեմավար սական հեղաշրջման մասնակիցներից մեկը, ուր հետապնդում զարևսվ էպանինոնդասի թշնամին Կլեոփոնես — ամենացի քաղաքական գործիչ, մ թ ա V դարի վերջ: .. գիակցներ, պեղիեաներ և պարալիաներ. — Այսինքն «լեոնային» «հարթ սվայրային» և «Իերձծովային»:

էջ 680 Կլիսթենես — ամենացի պետական գործիչ մ թ ա VI դարի վերջ որը հայտնի է իր բարեփոխումներով:

էջ 681. Թոփոս — մավրերի թագավորը, Յուզուրս յի աները որը նրան հոռմեացիների ձեռքը մատնեց 105 թվին

էջ 682 ...Պլատոնի խոսքով ասած... — Օրենքներ», VI, 762e: «Նրա շոբը հարյուր գրով...» — Արիստոփանես, «Խաղաղություն», 756: Այս բառերը վերաբերում են Կլեոնին: «Իրեն մատնելով. » — Անհայտ կատակերգությունից

էջ 683. «Կարողանում էն վարել և սվաղեկը » Կալլիմաքոսի բանաստեղծությունից Սեյասիվիա — բառացի «բերը թոթա իել», տվյալ դեպքում՝ պարսպերից ազատվել (տես Պլուտարքոս «Սոլոն» գլ. XV):

էջ 684 «Ուզեմա ավելի նեբե...» — Եվրիպիդեսի կրած իրա մայից: Հարպալոսի զրամի գործով — Դրամենելն առած ժա

մսնելով Աթենք Հուլիանոսը փորձում էր բարեկամություն հաստատել ազդեցիկ մարդկանց հետ: Նա ծանաթացավ նաև Փոկիոնի փեսա Հարիկլոսի հետ, որն ստացավ 30 տաղանդ իրրև թե Հարալալոսի սիրած կնոջ Պիթոնիկեի հուշարձանը կառուցելու դիմաց Դրա համար Հարիկլոսը հետագայում դատի սակ ընկավ (տես Պլուտարքոս «Փոկիոն» գլ XXI—XXIII) իսկ կորնթացի Տիմոկոնը.. շխարհացավ եղբորը ճամոզել, դավադրության մեջ մտավ... Երանսպանելու նպատակով — Տիմոկոն (410—337) — կորնթացի զորսվար, հայտնի է որպես Դիոնիսոս Կլոսերի բռնապետությունից Սիրակ ւզան ազատող Տիմոկոնի եղբայր Տիմոկոնանոսը, որն աչքի էր ընկնում ղեպի բռնապետական իշխանությունն ունեցած իր հակամակրով 336 թվին փորձեց գրավել իշխանությունը Կորնթոսում բայց սպանվեց զավազիրեների ձեռքով, որոնց մեջ էր և Տիմոկոնը (Պլուտարքոս, «Տիմոկոն», գլ IV): «Եթե հենց ինձ» — «Իլիական» X 242—243:

էջ 685. «Իսկ սրահե, հարգարսսն ձևուկ» — «Իլիական» X 558—560: ինչպես Պլատոնն է ասել» — «Նամականեր» IV 321b

էջ 686 Քսենոփոնը պատմում է.. — Ազեսի սյոս IV Սագենսիա — սյոսեղ՝ քաղաք Լիդիայում, Սիպիլոս սարից շ հետո.. Միհրդատյան յաւլազմի ժամանակ — I Միհրդատյան յատերազմը:

էջ 687 «Սիրելի եմ ինձ համար.. Եվրիպիդեսի կործողբերդ պիլոնից: Մեխալոն՝ Աթենքից Միհրդատի կողմնակից, 88 թվին գրավեց քաղաքի իշխանությունը և մոտ երկուսորի պատերազմից հումեացիները դեմ, մինչև որ Սուլլան բռնեց և մահապատժի ենթարկեց: Նաքիո — Սպարտայի բռնապետ (207—192): «Մ բարեկամս, ես մինչև հիմա...», «Իլիական» XVII, 171 «...կարող էի մի այլ խորհուրդ...» — «Իլիական», VII 358:

էջ 688. ...կյանից զրկել Տրագեյալին... — Պուբլիոս Կլոդիոս Տրագեյա Պեսոսը ներոնի հրամանով մեղադրվելով զավաճ սնուցանմեջ, վերջ տվեց իր կյանքին 66 թվին: «Ո՛չ, Տրիսան...» — «Իլիական», V, 800 Տրիսան — Դիոմեդեսի հայրը: ...ինչպես Ապպիոսն է հունդիմանել Սկիպիոն Աֆրիկացուն... — Ապպիոս Կլավդիոս Պուբլիոսը՝ 143 թվի կոնսուլը, զիմում է Սպիոնն Աֆրիկացի Կրոսերի հարսզաս հորը Լուցիոս Էմիլիոս Պոլսոնն որը 168 թ հաղթել էր Մակեդոնիայի թագավոր Պերսեսին: «Քո զորձերը զեղեցիկ են» — Սոփոկլեսի կորած ողբերգությունից:

էջ 689. Կալլիստրատես — աթենացի քաղաքական գործիչ և հետոս թ թ ա. IV դարի I ին կես:

էջ 690 Կրիտոլայոս — պերիպոթեսիկ փիլիսոփա մ թ ա II դար:

էջ 691 «Աստված լով կաշեռք. .» — Եվրիպիդեսի կորած դրամսից «Մեաիոսը զոր է ղեկավարում..» — Անհայտ կատակերգություն:

նից: Տիմևսիս Կլազմենացի— հնարավոր է որ Հերոզոտոսի հիշատակած («Պատմութիւն» I 168) թրակական Արզերքի հիմնադիրը լինի քաղաքական գործիչ և աստղագետ (մ թ ա VII դարի 1 ին կես):

էջ 692 ինչպես սրբազան խառխախ...— Սր ազան խառխախն օգտագործվ ւմ է միայն ծայրահեղ վտանգի դեպքում:

էջ 693 Փիլոպեմենոս Մեգալոպոլսից (253—183)— Աքալան միութեան ստրատեգոսը, Արատոսի հաջորդը «Դու ատաղձագործ ես...»— Եվրիպիդեսի կորած ողբերգութիւններից Եվրոլոս Անաֆիստոսից— աթենացի քաղաքական գործիչ 1 հետոք, մ թ 1 IV դար: Անաֆիլատոս— աստիկյան դեմ

էջ 694. Օնոմադեմես— անհայտ անձ

էջ 695 «...աշխարհակալ նիզակը...»— Սոփոկլես «Տրախի և ուհիներ», 1064: «Կլիստաման կացիներ...»— Անհայտ ողբերգ լիւնից Պարզալոս՝ Սարդեսից— հավանաբար տեղական պաշտոնյա որը մասնակցել է հսկահռոմեական ապստամբութեանը մ թ 1 դարի սկզբին (տես ներքևում գլ 32): Փոլեզանդը կամ սիկինացի — Սոլոնի «Իլեգիաներից»: Յուլեզանդրոսն ու Սիկինոսը մտնում էին Կիկլադյան կղզիների կազմում (Սգեյան ծովի հարավում)

էջ 696. ...Թերևի վերականգնման լուրն առնելիս...— 316 թվին լսելով կոտորածի մասին...— 370 թվին: Էվրիմենդոնտոս— գետ Պամֆիլիայում, որտեղ 468 թ. (կամ 466) Կիմոնը ջախջախեց պարսկական նավատորմը և ցամաքային դորքը: Եվրիմենդոնտոսի հաղթանակը հույների համարյա ավելի բարձր էին դատում քան Պլատեայիներ և Սալամինիներ: ...ինչպես քաղել են Պոլիբիոսն ու Պանեաիոսն...— Պոլիբիոսը Սկիպիոն Կրտսերի բարեկամն է եղել և հաճախ է շահել հռոմեացիների մեղմ վերաբերմունքը նրանց կողմից նվաճված հունական քաղաքների նկատմամբ: Կորնթացիք օրինակ Պոլիբիոսին երախտահատույց են եղել հովանավորութեան համար նրա մարտնչականը կանգնեցնելով: Պանեաիոսը նույնպես Սկիպիոնի շրջապատի մեջ էր մտնում: Երբ Օգոստոսը զբաղեց Ալեքսանդրիան... Արիստի ձեռք բռնած.. — Օգոստոսը Ալեքսանդրիան զբաղեց 30 թ. վերջին: Արիոս (Արեսոս) Դիդիմոս— սոփիկ փիլիսոփա, կայսրի մերժավորը Հաջորդ էպիզոդը Պլուտարքոսի կողմից ավելի մանրամասն է շարադրված Անտոնինոսի կենսագրութեան մեջ (գլ. LXXX):

էջ 698 «Այրեհին հսմակող մի ոգի...»— «Իլիական», և VIII 156—157: Պնարես— անհայտ անձ «Զիր տեսնի հնչելիս »— «Իլիական» IV, 223:

էջ 699. «Մեհ արպես մազասպաններ »— Անհայտ ստեղծող 1 ծ լիւնից: Պարսից արեան այդպեպ բույլ է ավել... Բուլխսին 1 Սպերֆիոսին...— Ինչպես պատմում է Հերոզոտոսը («Պատմութիւն. VII 134—137»), մեծատոհմիկ սպարոպացիներ Բուլխսիսը և Սպերքիոսը կանչվել էին, որ հանձնվելին Քսերքսեսի ձեռքը, որպեսզի ստատասխան ւ աշին ս լարացիների կողմից Դրես արքայի դեպան

ներին սպանելու համար: Քսերքսեսը խնայեց սպարտացիներին, ասելով թե շի ցանկանում էրանց նմանվել այն բանում, ինչն արժանի է հանդիմանանքի: Պրեքեստե — հին քաղաք Հատիումում, Հուսից դեպի արևելք:

էջ 700 Իսկ Սկիպիոնին Հուսումն հայծայում էին այն բանի հա մար, որ հա .. շէր հրավիրել Մուսիոսին՝ իր պաշտոնակից գործ քնկերոջը... — Խոսքը, հավանաբար, վերաբերում է Հերիուլես-Հադ թականի տաճարին, որը կառուցել էր Կորնելիոսը կործանող Լուցիոս Մուսիոսը 146 թվի կոնսուլը: Մուսիոսը շէր կարող գործընկերը լինել Սկիպիոնի քանգի վերջինիս կոնսուլությունը եղել էր նախըն թաց տարում:

էջ 701 .. ինչպես Պիրոնը Կուտիսին սպանելու համար... — Պիրոնը Պլատոնի աշակերտը, 360 թվին սպանեց (հոր վրեժը լու ժելու համար) թրակահան օդրիսների ցեղի թագավոր Կուտիսին՝ Աթենքի թշնամուն:

էջ 702. «Փա՛ռքը նրան բող ուղեկցի. » — «Իլիադան», IV 415: ... ոչ թե Դեմոսթենեսն է այլև օրենսդիր — Հենց այս սյա հին է Դեմոսթենեսին վիրավորել Միդիոսը:

էջ 703. «Ձորի մեջ կար մեկը Քսենոփոն անունով ոչ լոխա զոս»: — Հենց իր Քսենոփոնի խոսքերն են («Անարասիս», III, 1 4): Լոխազոս — լոխի՝ մոտ 100 հոգուց բաղկացած շոկասի պետ

էջ 704. «Իչեցեհե՛մ մե արագասար...» — Անհայտ դրամայից: ... Պլատոնի խոսքով սուած — «Պատմություն» VIII 558c, d Քոլոս — «Հեղման» տոն, որ կատարվում էր վաղ դարեա նը Անաֆեստերիաների գարնան գալստյան տոնակատարույթյո ն ների հետ և հիշատակ մեռելոցի ժամանակ:

էջ 705. էֆերոս — Աթենքում այն պատանին որը հասել էր 18 տարեկան հասակին

էջ 706 Կալլիկրատիդես — սպարտացի նավատորմավար Պելլոպոնեսյան պատերազմի ժամանակներում: Լամաֆոս — աթենա ցի ստրատեգոս, որը նիկիասի հետ ղլխավորում էր սիցիլիական հեռարշավախումբը: Գերիոն — հրեշավոր եռազլուխ և բազմաձեռք հսկա որին սպանել է Հերակլեսը: « Լ երեսոլ շուռ տալով » — «Ողիսական» V, 350:

էջ 707. Պլատոնը խորհո րդ է տալիս... — «Պետություն», III, 416e Փողեարի և Նիզակակրի («Դորիֆորոս») — անտիկ աշխարհում հայտնի սրձաններ որոնցից վերջինը պատկանում է Պոլիկլետոսին մ թ ա V դարի ականավոր քանդակագործին:

էջ 708. Սիրոսս — ժովագնացության համար վտանգավոր մի նեղուց Լիբիայի ափերի մոտ: Պրոնեդրոսներ — ժողովրդական ժո դովի նախագահներ Աթենքում (թվով 9 հոգի): ... Աթենքը մաքրելու համար. — էպիմենիդասին է վերագրվում Աթենքի մաքրման գործը այսպես կոչված «Քիլոնյան խառնակությունից» հետո: Քիլոնը աթե նս ցի արխատկրատը և Օլիմպիական խաղերում հաղթողը, 638 թվին

իր համախոհների հետ փորձեց վերականգնել բռնապետությունը Աթենքում, բայց անհաջողություն կրեց և փրկություն գտավ աստ վաժուհու զոհասեղանի մոտ: Սակայն, ի խախտումն սրբազան օրենքի դավադիրներն սպանվեցին և դրա մեղքն ընկավ աթենացիների վրա:

էջ 709 ըստ բանաստեղծի պատմածի... — «Իլիական» XV, 425 և հաջ: «Առավաճ տվել է ինձ...» — Անհայտ ողբերգությունից: Արքիթոս Տարենտոսցի (մոտ 400—368) — հաջողակ զորավար հայտնի է ամենից առաջ որպես պլուրազորական փիլիսոփա և Պլատոնի բարեկամ Քառասոս — Կիրենայի տիրակալը (մոտ 580—560), հայտնի է իր արշավանքներով քնդզեմ լիբիացիների ու եգիպտացիների:

էջ 710 « ինչպես բեռնոջ մայրը » — «Իլիական» IV 130—131, Գիոնիսոսի դուստրերին ու կնոջը — ի նկատի է առնվում Գիոնիսոս Կրոսոսի:

էջ 711. Պլատոնն արգելի էր — «Պետոթյուն» III 398c, Հերմոն — անհայտ անձ:

էջ 718 «Մտանում է խայրիչ հայացք գցելով — Անհայտ ողբերգությունից: «Եվ գեպի իրեն գրավի..» — Անհայտ ողբերգությունից:

էջ 715 ...հագցնես Փերամենոսյան կռառններ — փոխգիշումների իր քաղաքականության համար: Փերամենոսն արժանացել էր «կոտուրն» մականվանը: Կոտուրն — բարձր ներբաններով կոշիկ, հետազայում ողբերգու դերասաններին հատուկ կոշիկ, որ կարելի էր հագնել հավասարապես և աջ, և ձախ ոտքին: «...արտափնո՞վ իրենց հայրերին նման էրելիաներ » — Հեսիդոս «Աշխատանք և օրեր», 233:

էջ 717 Պրոնայյա Արեճաս — բացառի նշանակում է «տաճարի առաջ կանգնած» Աթենաս

Ա. ՄՏՈՒՅԱՐՈՎ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ա իսկ — Պլոտարքոսի կյանքն ու ստեղծագործությունը 3

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ս յ Լ Բ Ա Պ Ե Լ Կ Ե Ա Ս Ե

Ալեքսանդր 44
Կեսար 122

Ա Վ Ե Ի Ղ Ա Յ Ո Ս Ե Պ Ա Մ Ա Կ Ի Ո Ս

Ավետիսյան 183
Գոմպեոս 225
Զուգադրում 306

Ի Լ Մ Ո Ս Բ Ե Ն Է Ս Ե Ց Ի Գ Լ Ե Ր Ա Ն

Դեմոսթենես 312
Ցիցերոն 340
Զուգադրում 386

ՏՐԱԿՏԱՏՆԵՐ ԵՎ ԵՐԿԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Խրատ ամուսիններին 392
Ցոթ իմաստունների խնջույքը 407
Մենահավատության մասին 440
Կանանց առաքինությունների մասին 454
Ալեքսանդրի ճակատագրի և արիության մասին: Ճառ ստալին 467
Ալեքսանդրի ճակատագրի և արիության մասին: Ճառ Երկրորդ 480
Զայրույթը զսպելու մասին 500
Շատախոսության մասին 522
Հետաքրքրության մասին 545
Արձաթափության մասին 561
Սոկրատեսի դեի մասին 571
Միլիթ րանքի խոսք կնոջս 612
էրոսի մասին 620
Խրատներ սխական դրժերի վերսբերյալ 665

Մ Ե Կ Ե Ա Ր Ա Ե Ն Ք Յ Ո Ն Ե Ե Լ Ե 718

Պլուտարխոս

Պ70Ձ Երկեր/Ռուսերենից թարգմանեց Հ. Հարյանը: Կազմ Ս Ավերինցևա, նախարանը Ա. Լոսևի, մեկնարանութլունը Ա. Ստոլլարովի — Եր. Հուլիստան, 1988 — 796 էջ

Հին հույն ականավոր մտածող Պլուտարքոսի (46—120 թթ մ թ ա.) միհատորլակում ընդգրկված են բարոյաէթիկական հարցեր լուսաբանող նրա տրակտատները՝ «Երատներ պետական գործերի վերաբերլալ», «Զայրոյթը զգպելու մասին» «Արծաթասիրության մասին» և այլն, ինչպես նաև «Համեմատական կենսագրութլուններից» մի բանիսը՝ «Ազեաիլլալոս և Պոմպեոս» «Ալեքսանդր և Կեսար», «Գեմոսթենես և Տիցերոն»

Նախատեսվում է պատմաբանների լլլլիսոլանելի և լլլթերցող լալն շրջանների հալար:

Պ 4704010000
701 (01) -88 42—87

ԳՄ Ի 84(0)Յ

ISBN 5 540 00529 5

ՊԼՈՒՅԱՐԲՈՍ

ԵՐԿԵՐ

Կազմող Սերգեյ Սերգեևի Ավերինցև

ПЛУТАРХ

СОЧИНЕНИЯ

Составитель Сергей Сергеевич Аверинцев

(На армянском языке)

Ереван «Айастан» 1988

Թուրք խմբ. Ա. Ե. Խարզույան
Հրատ խմբագիր՝ Ա. Ս. Վարդապետյան
Նկարիչ՝ Վ. Մանդուկունի
Գեղ. խմբագիր՝ Ս. Ս. Մկրտչյան
Տեխն. խմբագիր՝ Ա. Մ. Բլբուլյան
Վերստացող և սրբագրիչ՝ Լ. Ս. Գևորգյան

ИБ 5311

Հանձնված է շտրվածքի 21. 08. 1987 թ

Ստորագրված է տպագրության 26. 06. 1988 թ.

Տորմատ՝ 60×84¹/₁₆ թուղթ տպ. № 2 Տառատեսակ Գրգլ սովորական» Տպագրութուն՝ բարձր: 46 03 պատ. տպագր մ: մ 42 89 հյա: մսմ: Տպարանակ՝ 30000: Պատվեր 2734 Գինը 3 ս. 80 կոպ.:

«Հայաստան» հրատարակչություն, Երևան 9 Ս Ի ահալյան 28

Издательство «Анастан» Ереван-9 ул А Исакяна 28

ՀՍՍՀ հրատարակչությունների, պոլիգրաֆիայի և գրքի առևտրի գործերի պլանային կոմիտեի Հակոբ Մեղապարտի անվան պոլիգրաֆկոմբինատ, Երևան 9, Տերյան 91:

Полиграфкомбинат им. Авопа Мегаварда Госкомитета Арм ССР по делам издательств полиграфии и книжной торговли Ереван 9 ул Теряна 91

